

Olijardas Lukoševičius

KOVOSE DĖL
NEPRIKLAUSOMYBĖS:
KAIŠIADORIŲ REGIONAS
1918–1923 M.

Olijardas Lukoševičius

KOVOSE DĖL
NEPRIKLAUSOMYBĖS:
KAIŠIADORIŲ REGIONAS
1918–1923 M.

Kaišiadorys 2024

Redaktorė AUŠRA GRIGONIENĖ
Maketuotojas SAULIUS JANKAUSKAS
Recenzentas dr. TOMAS BALKELIS (Lietuvos istorijos institutas)

Viršelyje – Lietuvos kariuomenės kareiviai Kaišiadorių geležinkelio stotyje. 1920 m. VDKM

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale ibiblioteka.lt.

9 ĮVADAS

I.

- 17 **DIDYSIS KARAS IR VOKIETIJOS OKUPACIJA (1915–1919 M.)**
18 Vokietijos administracijos valdymas
22 Prancūzų „keršto įkaitai“ Mijaugonyse
24 Ar nuo 1918 m. vasario 16 d. Lietuva tapo nepriklausoma?
35 1919 m. liepos 7-oji
-

II.

- 37 **KOVOS SU SOVIETŲ RUSIJOS KARIUOMENE**
42 Kautynės ties Jiežnu 1919 m. vasario 10–13 d.
45 Pirmasis Kaišiadorių atvaizdas iš lėktuvo
48 Kautynės ties Žasliais 1919 m. balandžio 2–8 d.
49 Atvykimas į Žiežmarius
53 Balandžio 2 d. kautynės
54 Balandžio 3–4 d. kautynės
59 Balandžio 4–7 dienos: „frontas be permainų“
60 Balandžio 8 d. kautynės
64 Kautynių rezultatai
68 Koks buvo vokiečių kareivių vaidmuo Žaslių kautynėse?
69 Bandymas „parduoti“ Kaišiadoris už 9 milijonus markių
70 Kautynės su bolševikais baigiasi, tačiau propagandinė kova tęsiasi
-

III.

- 75 **KOVOS SU LENKIJOS KARIUOMENE**
75 Permainos fronte 1919 m. balandį
80 1919 m. liepos 7-oji – nepaskelbto karo pradžia
86 Ginkluotas incidentas Šuolių kaime 1919 m. liepos pabaigoje
87 Gyventojų politinės nuotaikos ir antilietuviškos lenkų akcijos
89 Gyventojų mitingai ir kitos kariuomenės palaikymo akcijos
91 1919 m. ruduo
93 Paparčių klebono kun. Jurgio Zimkaus užpuolimas
94 Antilietuviškos akcijos prieš civilius gyventojus 1919–1920 m.
98 Kariniai veiksmai 1920 m.
98 Karaliaus Mindaugo pulko vardinės Kaišiadoryse 1920 m. sausio 27 d.
104 4-asis pėstininkų pulkas Kaišiadorių apylinkėse
109 8-asis pėstininkų pulkas Kaišiadorių apylinkėse

113	Lenkų evakuacija 1920 m. liepą
114	1920 m. liepa – „karštas“ mėnuo lietuvių–lenkų fronte
120	Mūšis prie Joteliūnų 1920 m. liepos 15 d.
124	Lenkų brigados nuginklavimas prie Kruonio 1920 m. liepos 18 d.
129	Lemiamos kovos 1920 m. spalį ir lapkritį
132	Kariniai lėktuvai virš Kaišiadorių
132	Neutraliosios zonos ir pafrontės apsauga
132	Pėstininkų pulkai pafrontės apsaugoje
152	1922 m. prasidėjo neramiai
155	Paskutinis mūšis 1923 m. vasario 15–18 d.
158	Kaišiadorių gynybinė linija
161	Demarkacijos linija
164	Trakų pasienio baro apsauga

IV.

169	VIETINĖS JĖGOS STRUKTŪROS IR KOVA SU VIDAUS PRIEŠAIS
169	Kaišiadorių karo komendantūra
172	Kaišiadorių karo komendantūros karininkai ir valdininkai
176	Kaišiadorių komendantūros kareiviai
181	Kareivių maitinimas
182	Komendantūros veikla
185	Čiobiškio tilto sargyba
188	Tvarkos užtikrinimas komendantūroje
191	Tvarkos palaikymas Trakų (Kaišiadorių) apskrityje
196	Judėjimo kontrolė
199	Areštai – komendantūros kasdienybė
201	Mobilizacija ir naujokų ėmimas
205	Dezertyravimas
207	Milicija
208	Vokiečių žandarai
209	Milicininkai 1919 m.: tarnyboje dviem šeimininkams
211	Konfliktai su gyventojais
212	Milicijos „komandiruotė“ į Trakus 1920 m. liepos–spalio mėnesiais
213	Milicijos (policijos) nuovados
214	Kaišiadorių žvalgų punktas
214	Pirmasis Kaišiadorių žvalgų punkto viršininkas – vokiečių fon der Lėjus
215	Kaišiadorių žvalgų punkto struktūra ir tarnautojai
218	Kaišiadorių žvalgų veikla
222	Kaišiadorių žvalgų punkto viršininkas Griganavičius – bolševikų agentas
224	Kaišiadorių žvalgų punkto inventoriūs
225	Kaišiadorių žvalgų punkto panaikinimas
226	Partizanų ir šaulių organizavimas

226	Žaslių partizanai
230	Lenkijos šalininkų persekiojimas
231	Pirmieji šaulių būriai
237	Kaišiadorių šauliai 1923 m. Klaipėdos operacijoje
239	Bolševikų revoliucinis judėjimas
241	Propagandinės kovos
243	Vietiniai bolševikinių pažiūrų gyventojai
247	Nepavykę bolševikų planai 1920 m.
247	Kova su lenkų organizacijomis ir aktyvistais
249	Lenkų karinių organizacijų veikla
250	Lenkų karinė organizacija (POW)
251	Panemunės šaulių organizacija (OSN)
252	Perversmo organizavimas
263	Apskritis savivaldybės nutarimai dėl „prieš Lietuvos“
267	Kaišiadorių jėgos struktūrų veiksmai prieš lenkus
268	Dvarų ir palivarkų žemių parceliavimas
269	Stabinskai iš Gansonų bajorkaimio – priešai ar ne?
272	„Gegužinės respublika“
276	Kovos su vidaus priešais 1920 m.
278	Kiti valstybės ir visuomenės piktadariai
278	Nusikaltėliai
281	Lomenių „maištininkai“
281	Žiežmarių vagių gauja
282	O kur rašoma apie Lietuvos valstybės rėmėjus?

V.

285	LIETUVIŠKOS ADMINISTRACIJOS SUKŪRIMAS
285	Valsčių savivaldybių kūrimasis
287	Aukštadvario komitetas
287	Kaišiadorių komitetas
293	Kruonio komitetas
299	Kietaviškių komitetas
302	Onušio komitetas
303	Semeliškių komitetas
303	Vievio komitetas
304	Žaslių komitetas
307	Žiežmarių komitetas
310	Rumšiškių komitetas
313	Trakų (Kaišiadorių) apskrities savivaldybė
313	Apskritis teritorija
314	Apskritis tarybos (seimelio) susikūrimas
318	Apskritis taryba nuo 1920 m. pradžios

320	Apskritis taryba nuo 1921 m.
324	Asmeniniai apskrities vadovybės nesutarimai
327	Prieštaravimai tarp apskrities ir valsčių savivaldybių
329	Trakų (Kaišiadorių) apskrities komiteto veikla
331	Apskritis viršininkai
337	Apskritis ir valsčių savivaldybių veikla
338	Pastotės
341	Rekvizicijos
346	Kova su spekuliacija ir maisto trūkumu
347	Socialiniai reikalai
349	Tvarkos palaikymas ir bausmės
350	Valsčių savivaldybių įstaigų išlaikymas
350	Liudijimų ir pasų išdavimas
351	Statistikos duomenų rinkimas
352	Mokesčiai
352	Komisijos
353	Mobilizacija ir naujokų šaukimas
354	Automobiliai ir eismo reguliavimas
354	Sveikatos priežiūra
355	Alkoholio kontrolė
356	Kova su kitais blogais įpročiais
356	Lietuvių kalbos norminimas
357	Kariškių aprūpinimas žeme

VI.

361	LIETUVOS KARIUOMENĖS SAVANORIŲ SAJUNGOS TRAKŲ SKYRIUS
366	Savanorių organizavimosi politinės aplinkybės
368	Pirmieji Trakų (Kaišiadorių) skyriaus nariai
370	Skyriaus susirinkimai, valdybos ir jų veikla
391	Baigiamosios pastabos
395	Priedas: Trakų (Kaišiadorių) apskrities savanoriai ir 1919–1920 metų nepriklausomybės kovų dalyviai, 1928 metais apdovanoti Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio medaliais

VII.

411	LIETUVOS KARIUOMENĖS KARIŲ KAPAI (Kaišiadorys, Žasliai, Cineikiai, Paparčiai, Žiezmariai, Darsūniškis, Rumšiškės, Vievis, Ausieniškės, Sabališkiai, Jagelonys, Semeliškės, Daugirdiškės, Aukštadvaris, Jieznas, palaidotieji kitose Lietuvos vietose)
-----	-------	---

VIII.

429 **LIETUVOS KARIUOMENĖS SAVANORIŲ IR NEPRIKLAUSOMYBĖS
KOVŲ DALYVIŲ BIOGRAFIJOS**

485 **SANTRUMPOS IR SUTRUMPINIMAI**

ĮVADAS

Prieš 100 metų (1923 m.) pasibaigė atviri kariniai susirėmimai Lietuvos ir Lenkijos užimto Vilniaus krašto pasienyje, taip pat ir Trakų (Kaišiadorių) apskrities rytiniame pakraštyje. 1923 m. kovo 15 d. Ambasadorių konferencijos sprendimu demarkacinė linija tarp Lietuvos ir Lenkijos tapo valstybine siena. Tačiau Lietuva jos nepripažino ir toliau laikė laikina demarkacine linija (nuo 1928 m. – administracine linija). Tačiau po 1923 m. Lietuva galėjo įžengti į ramesnį istorinį laikotarpį ir daugiau savo išteklių skirti valstybės bei savivaldybių institucijų stiprinimui. Pereinamojo istorinio etapo sukakties proga ir parengta ši knyga „Kovose dėl nepriklausomybės: Kaišiadorių regionas 1918–1923 m.“ Knygos pavadinime atsispindi jos turinys, regionas ir laikotarpis. Minimais metais atsitiko daugelis chrestomatinių Lietuvos istorijos įvykių: 1918 m. vasario 16 d. paskelbta Lietuvos nepriklausomybė, lapkričio 11 d. pasibaigė Pirmasis pasaulinis karas, pradėjo veikti pirmoji Lietuvos vyriausybė, lapkričio 23 d. įkurta Lietuvos kariuomenė, o 1919 m. vasario mėnesį jos kariniai daliniai susirėmė su sovietine Raudonąja armija, pavasarį – su Lenkijos legionieriais, vasarą – su bermontininkais ir t. t. Būdavo ir taip, kad Lietuvos kariuomenei vienu metu tekdavo kariauti net trijuose frontuose. Lietuvos valstybės išlikimui ne kartą kilo pavojus. 1919 m. pradžioje Lietuvos kariuomenėje buvo apie 3000 karių, menkai aprengtų ir prastai ginkluotų. Kariuomenei trūko visko, pradedant karininkais, ginkluote ir baigiant visuomenės pasitikėjimu Lietu-

vos valstybe ir kariuomene. Rašoma, kad šio, Kaišiadorių, regiono „nesusipratę“ gyventojai tik 1921 m. pastebėjo, jog „*Lietuvos nepriklausomybė įgijo galios ir tada apskritis atgijo*“. To meto visuomenė buvo susiskaldžiusi, dalis jos gana aktyviai palaikė priešiškas Lietuvos valstybei jėgas, pavyzdžiui, Lenkijos legionierius ir jų propaguojamą istorinio Lenkijos valstybingumo atkūrimą arba raudonarmiečius ir jų skleidžiamą bolševizmo-komunizmo ideologiją. Todėl šioje knygoje bus daug dėmesio skiriama ne tik kariniams susirėmimams frontuose, bet ir nepriklausomos Lietuvos institucijų kovai su vidaus priešais. Šie dažniausiai veikė slapta, tačiau jų galutiniai tikslai sutapo su priešiškų karinių jėgų tikslais – sunaikinti Lietuvos valstybingumą, lietuvišką tautinę tapatybę ir prijungti Lietuvą prie kitos valstybės – Sovietų Rusijos arba Lenkijos. Šioje militarizuotoje ir priešiškoje aplinkoje kūrėsi vietinės valdžios ir savivaldos institucijos. Joms teko vykdyti ne tik savo tiesiogines funkcijas, bet ir remti kariuomenę, vykdant įvairiausias prievoles, kareivius apgyvendinant, juos aprūpinant maistu, transportu (pastotėmis), tvarkant kelius ir t. t. Karo metu visuomenė ir vietinės savivaldybės tarnavo kariuomenės poreikiams.

Reikia pasakyti, kad vienu iš pagrindinių knygos tikslų ir buvo siekis detaliau atskleisti vietinių gyventojų ir savivaldos įstaigų indėlį į Lietuvos valstybingumo kūrimą. Ankstesniuose straipsniuose apie atskiras vietas tiek šios knygos autorius, tiek, kaip teko pastebėti, ir daugelis kitų dažniausiai dėmesį

skyrė kariniams susirėmimams, Lietuvos kariuomenės dalinių veiksams, o vietiniai civiliai gyventojai likdavo tarsi nuošalyje. Tačiau archyvuose dokumentuose esama daugybės liudijimų apie kariškių santykį su civiliais gyventojais, valsčiaus ar apskrities savivaldybėmis, be kurių paramos jie negalėjo tinkamai vykdyti jiems karinės vadovybės nustatytų karinių užduočių. Lokaliuose tyrimuose galima atskleisti netgi tokius smulkius dalykus, kaip atskirų asmenų veiklą, jų indėlį į bendrus siekius. Pavyzdžiui, atskiruose knygos skyriuose minimas Pranas Ambroževičius buvo kilęs iš Kaišiadorių apylinkių, čia užaugo, 1919 m. tapo savanoriu ir tarnavo Kaišiadorių karo komendantūroje kareiviu, po Lietuvos nepriklausomybės karų dirbo Trakų (Kaišiadorių) apskrities valdyboje, aktyviai veikė Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos veikloje, inicijavo paminklo savanoriams Kaišiadoryse statybą. Taigi, tas pats žmogus įvairiu laiku veikė ir kaip civilis gyventojas, vėliau ir kaip karys, paskui vėl kaip civilis, aukštas pareigas užėmęs apskrities valdybos tarnautojas, aktyvus visuomenės veikėjas, įtakingas buvusių karių savanorių organizacijos narys. Aišku, tai buvo išskirtinė, netipinė šio regiono gyventojų biografija. Dauguma gyventojų tuo audringu laikotarpiu tesiekė prisitaikyti prie juos užklupusių negandų, nerašė atsiminimų (dažnas netgi nemokėjo rašyti) ir liko istorijos anonimais. Jie buvo įpratę neišsišokti, likti nepastebimi, kad kuo mažiau nukentėtų patys ir jų šeimos. Tačiau karas – totalinis reiškiny, jis paliečia visus socialinius sluoksnius ir neleidžia išsiskirti netgi patiems gudriausiems ar atsargiausiems visuomenės nariams. Ryškus kontrastas inertiškai valstietijai šioje apskrityje buvo lietuvių kunigai, kurie, atsiradus pirmai galimybei, 1918 m. lapkričio mėnesį aktyviai inicijavo vietinių savivaldybių kūrimą (parapijų ir valsčių komitetus), vėliau ragino remti Lietuvos kariuomenę, o kai kurie netgi patys kūrė šaulių būrius ir kovojo juose su ginklu rankose. Galbūt kunigų nuostatos lėmė, kad

tarpo aktyviųjų civilių gyventojų buvo pastebimi ir vargonininkai.

Šalia lokalinių dalykų šioje knygoje yra svarbus ir regioninis aspektas. Susisteminus gausybę smulkių faktų, sudėjus maždaug dešimtį lokalių vietovių į vieną paveikslą, išryškėja regiono bruožai, bendrybės ir skirtumai. Pavyzdžiui, Kaišiadorių karo komendantūros, žvalgų punkto, milicijos, šaulių ir partizanų veikla diktuoja vaizdinį, kad panašus institucijų tinklas buvo tikslingai suformuotas ir gretimose Alytaus bei Ukmergės apskrityse. Šie miestai taip pat tapo panašių regioninių įvykių ir procesų centrais. Reikia pripažinti, kad šios knygos autoriui regioniniai tyrinėjimai suteikė daugiausia netikėtų atradimų ir atvėrė platesnį istorinių tyrinėjimų lauką. Nors lokaliniai tyrinėjimai dažnai neleidžia pamatyti visumos, o nacionalinį kontekstą aprėpiantys tyrinėjimai dažnai būna per daug abstraktūs, viliuosi, kad ši knyga leis skaitytojui susidaryti ir lokalų, ir bendresnį nepriklausomos Lietuvos valstybės kūrimo vaizdą.

Knygoje aprašomi istoriniai įvykiai daugiausia apima 1918–1923 m. laikotarpį. Tačiau kalbama ir apie Pirmojo pasaulinio karo metus, parodančius vietines nepriklausomybės formavimosi aplinkybes, taip pat vėlesnį laiką, nepaliekant užmarštyje buvusių Lietuvos kariuomenės savanorių. Knygos pavadinime minimas Kaišiadorių regionas rodo, kad aprašoma teritorija nėra griežtai apibrėžta administracinėmis ribomis, kadangi kariniai veiksmai buvo dinamiški, nuolat kintantys, peržengiantys valsčių ir apskričių sienas. Aišku, daugiausia dėmesio skirta būtent tiems įvykiams, kurie susiję su Kaišiadorių miestu, kaip administraciniu apskrities centru, arba vyko artimiausiose apylinkėse ar Trakų (Kaišiadorių) apskrityje. Tačiau kartais buvo svarbios ir sąsajos su įvykiais kitose vietovėse, jeigu jie turėjo įtakos pokyčiams šiame regione. Įvykių gausa lėmė, jog knyga išėjo gana didelė, todėl teko atsisakyti dalies medžiagos bei platesnio Lietuvos istorijos ir tarptautinio konteksto aptarimo.

Šaltiniai ir tyrinėjimai

Vienas iš postūmių imtis regioninės 1918–1923 metų apžvalgos buvo Lietuvos centriniam valstybės archyve saugoma išlikusi detali šio laikotarpio medžiaga. Pirmiausia tai yra Trakų apskrities viršininko fondas (Nr. 409), Trakų apskrities komendantūros (Nr. 500), Krašto apsaugos ministerijos (Nr. 384), Vidaus reikalų ministerijos (Nr. 377), Vidaus reikalų ministerijos Valstybės saugumo departamento (Nr. 378), Vidaus reikalų ministerijos Savivaldybių departamento (Nr. 379), Kariuomenės štabo (Nr. 929), Krašto apsaugos ministerijos įstaigų ir karinių dalinių asmens sudėties (Nr. 930) dokumentai, kiek mažiau – Kariuomenės teismo prokuratūros (Nr. 483), Lietuvos Respublikos ministrų kabineto (Nr. 923), Užsienio reikalų ministerijos (Nr. 383) dokumentai. To meto įvykių pažinimui svarbūs ir kiti šaltiniai, ypač tarpukario spauda. Joje dažnai publikuoti fragmentiški įvykių dalyvių atsiminimai, kartais ir apibendrintos istorinės apžvalgos. Pats išsamiausias 1919–1923 m. Kaišiadorių politinio ir visuomeninio gyvenimo dokumentas – apskrities viršininko Broniaus Stosiūno atsiminimai, publikuoti „Karo archyve“ 1938 m.¹ Fragmentiškai

Kaišiadorių istorija atsispindi Kaišiadorių karo komendantūros karininko Juozo Kartano prisiminimuose². Gana detalūs karininkų Jono Petruičio³, Stasio Raštikio⁴, kareivių S. Juodlio, S. Butkaus ir kiti prisiminimai. Istorinė medžiaga publikuota periodiniuose to meto leidiniuose „Lietuva“, „Trimitas“, „Karys“, „Kardas“, „Tauta“, „Diena“ ir kituose. 1990 m. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, istorikų dėmesys 1918–1920 m. laikotarpiui išaugo. Pagrindus kovų dėl Lietuvos nepriklausomybės istorijai padėjo istorikas Vytautas Lesčius, 1998 m. išleidęs monografiją „Lietuvos kariuomenė 1918–1920“⁵, o 2004 m. – „Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės karuose 1918–1920“⁶. Gilinantis į šią temą, išlieka aktualios ir emigracijoje Kazio Ališausko⁷ ir Antano Rukšos⁸ parengtos knygos. Naują ir platesnį požiūrį į aprašomąjį laikotarpį atskleidžia Tomo Balkelio monografija „Lemtingi metai: Lietuva, 1914–1923. Karas, revoliucija ir tautos gimimas“⁹. Vytautas Lesčius taip pat parengė straipsnį ir lokalinei 1919–1920 metų įvykių apžvalgai gretimoje Ukmergės apskrityje, Musninkų valsčiuje, kuris apėmė Musninkų, Kernavės ir Čiobiškio parapijas¹⁰. Tame pačiame straipsnių

¹ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938.

² „Likimo vingiuose stiprybės ieškojau savo krašte“. Juozas Kartanas (1893–1979) / parengė M. Glinskas. *Taurosta*, 2018, Nr. 1, p. 70–90; Jonavos krašto kultūros ir istorijos metraštyje „Taurosta“ paskelbta dalis J. Kartano emigracijoje JAV parašytų prisiminimų, kurių rankraštis saugomas Jonavos rajono savivaldybės Grigorijaus Kanovičiaus viešojoje bibliotekoje.

³ Petruitis J. *Mūsų žygiai, 2 d. Atsiminimai iš kovų su lenkais 1920 metais*, Vilnius, 2020.

⁴ Raštikis S. Užžėlusiais bočių keliais, *Savanoris, 1918–1920: Lietuvos kariuomenės kūrėjų-savanorių knyga*, sud. S. Butkus, Kaunas, 1929; Raštikis S. *Kovose dėl Lietuvos*, 1 d, Los Angeles, 1956.

⁵ Lesčius V. *Lietuvos kariuomenė, 1918–1920*, Vilnius, 1998.

⁶ Lesčius V. *Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose, 1918–1920*, Vilnius, 2004.

⁷ Ališauskas K. *Kovos dėl Lietuvos Nepriklausomybės, 1918–1920*, t. 1. Chicago, 1972.

⁸ Rukša A. *Kovos dėl Lietuvos Nepriklausomybės*, t. 2, Cleveland, 1981; *Kovos dėl Lietuvos Nepriklausomybės*, t. 3, Cleveland, 1982.

⁹ Balkelis T. *Lemtingi metai: Lietuva, 1914–1923. Karas, revoliucija ir tautos gimimas*, Vilnius, 2019.

¹⁰ Lesčius V. Musninkų kraštas Nepriklausomybės kovų sukuryje 1919–1920 m., *Musninkai, Kernavė, Čiobiškis*, sud. S. Buchaveckas, Vilnius, 2005, p. 213–225.

rinkinyje paskelbtas ir Gintauto Surgailio straipsnis, skirtas 1919–1920 m. įvykiams¹¹.

Tiesiogiai Trakų apylinkėms skirtas Aleksandro Krivošeino straipsnis apie 6-ąjį pėstininkų pulką 1920–1923 m.¹² Trakų apskrities savanoriams ir Vyties Kryžiaus kavaliariams skirtas Viliaus Kavaliausko leidinys „Trakų apskrities karžygiai“¹³. Kad nebūtų dubliuojama „Trakų apskrities karžygių“ knygoje paskelbta medžiaga, šioje knygoje pagrindinis dėmesys perkeliamas į 1918–1923 m. laikotarpio įvykius ir istorinius procesus šiame regione.

1992 m. atkurtas Krašto apsaugos ministerijos leidžiamas tęstinis mokslinis leidinys „Karo archyvas“ publikavo daug straipsnių, skirtų šiam laikotarpiui. Išsamiausia ir gausiausia faktografinė medžiaga, kuria galėjo pasiremti šios knygos autorius, buvo istoriko Gintauto Surgailio parengtos devynių pėstininkų pulkų istorijos, pradedant 2011 m. išspausdinta monografija „Pirmasis pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulkas“ ir baigiant 2023 m. pabaigoje spėjusia pasirodyti knyga „Devintasis pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkas“¹⁴. Dėkoju Gintautui Surgailiui už leidimą naudoti jo parengtą monografiją medžiaga

ties, kiek buvo reikalinga. Tenka pripažinti, kad šios knygos autoriui medžiaga apie Kaišiadoris, kuriuose tenka gyventi ir dirbti, taip pat apie Žaslius, Žiežmarius, Kruonį ar Rumšiškės, kurių apylinkėse išvaikščiotos gyvenvietės, laukai ar miškai, padėjo lengviau atsekti istorinių įvykių vietovardžius ir lokalizaciją. Rengdamas šią knygą, autorius pasinaudojo ne tik geografiniu regiono pažinimu, bet ir ilgamečiu įdirbiu, renkant medžiagą kitoms susijusioms temoms. Pavyzdžiui, 2019 m. išleistoje knygoje, skirtoje Trakų (Kaišiadorių) apskrities savivaldos susikūrimui ir istorijai, rašoma apie visus apskrities valsčius, tarp jų ir buvusius pafrontėje – Vievio, Semeliškių, Kietaviškių, Aukštadvario, Onušio. 2021 m. išleista knyga, skirta Trakų penktajai šaulių rinktinei, susikūrusiai 1919 m., taip pat parengta keletas straipsnių, skirtų atskiriems valsčiams, pavyzdžiui, „Lietuvos valsčių“ serijoje 2017 m. išleistoje lokalinėje monografijoje „Onušis“ išspausdintas straipsnis, skirtas Onušio valsčiui 1918–1940 m., o 2022 m. paskelbtas straipsnis, skirtas Kruonio valsčiui¹⁵.

Šioje knygoje aprašomas 1918–1923 m. laikotarpis apribotas tiek geografiškai, tiek ir chronologiškai. Todėl norintiems gilintis į šio

¹¹ Surgailis G. 1919–1920 metų Nepriklausomybės kovų aidai Čiobiškio, Kernavės ir Musninkų apylinkėse, *Musninkai, Kernavė, Čiobiškis*, sud. S. Buchaveckas, Vilnius, 2005, p. 225–230.

¹² Krivošeinas A. Šeštasis pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkas Lietuvos–Lenkijos demarkacinės linijos sargyboje (1920–1923), „*Geležinė uždanga*“: *Lietuva–Lenkija, 1920–1939*, sud. O. Lukoševičius, Kaišiadorys, 2020, p. 85–94.

¹³ Kavaliauskas V. *Trakų apskrities karžygiai*, Trakai, 2018.

¹⁴ Surgailis G. *Pirmasis pėstininkų didžiojo kunigaikščio Gedimino pulkas*, Vilnius, 2011; Surgailis G. *Trečiasis pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto pulkas*, Vilnius, 2013; Surgailis G. *Antrasis pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo pulkas*, Vilnius, 2014; Surgailis G. *Ketvirtasis pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulkas*, Vilnius, 2016; Surgailis G. *Penktasis Pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas*, Vilnius, 2017; Surgailis G. *Šeštasis pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkas*, Vilnius, 2019; Surgailis G. *Septintasis pėstininkų Žemaičių kunigaikščio Butegeidžio pulkas*, Vilnius, 2021; Surgailis G. *Aštuntasis pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulkas*, Vilnius, 2022; Surgailis G. *Devintasis pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkas*, Vilnius, 2023.

¹⁵ Lukoševičius O. *Trakų (Kaišiadorių) apskritis 1918–1940 m.: tarp valdžios ir savivaldos*, Kaišiadorys: Kaišiadorių muziejus, 2019; Lukoševičius O. *Trakų penktoji rinktinė: Kaišiadorių regiono šaulių istorija 1919–1940 m.*, Kaišiadorys: Kaišiadorių muziejus, 2021; Lukoševičius O. Onušio valsčius 1918–1940 metais, *Onušis*, sud. Ž. Driskiuvienė, Vilnius: Versmė, 2017; Lukoševičius O. Kruonio valsčius 1920–1940 m., *Kruonio apylinkės*, sud. O. Lukoševičius, Kaišiadorys: Kaišiadorių muziejus, 2022.

regiono istoriją rekomenduočiau skaityti ir naujesnes Lietuvos istorikų monografijas bei mokslinius straipsnius, kurių didelė dalis prieinami ir internete. Jų darbų galima rasti KAM leidžiamame „Karo archyve“, kituose Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo žurnaluose. Naujausi tyrimai prieinami Lietuvos akademinei elektroninei bibliotekoje *eLABa*. Pavyzdžiui, vien 2023 m. apginta pora pagal temą susijusių disertacijų: Leono Nekrašo „Pafrontė“: valstybė ir visuomenė Lietuvos pasienyje su Lenkija 1920–1939 m.“ (Vilniaus universitetas) ir Mindaugo Sereičiko „Civilių gyventojų ir Lietuvos kariuomenės sąveika 1918–1923 m.“ (Klaipėdos universitetas). Internetu taip pat prieinamas ir Kultūros paveldo departamento pildomas Kultūros vertybių registras su Lietuvos nepriklausomybės kovų dalyvių savanorių kapų aprašais¹⁶ bei Kultūros paveldo centro pildoma savanorių duomenų bazė¹⁷. Surinkti pradinę informaciją apie regiono savanorius padėjo „Versmės“ leidyklos svetainėje skelbiamos 2006 m. Ričardo Čepo parengtos trumpos savanorių biogramos¹⁸.

Knygos struktūra

Knygą sudaro aštuoni skyriai. **Pirmame skyriuje** sugrįžtama į Pirmojo pasaulinio karo metus, kaizerinės Vokietijos okupaciją ir po 1918 m. vasario 16-osios pastebimas vis aktyvesnes lietuvių pastangas kurti nacionalinį valstybingumą, o nuo lapkričio mėnesio – ir besikuriančios Lietuvos Vyriausybės pastangas perimti krašto valdymą. Aprašoma regione šis etapas tęsiasi iki 1919 m. liepos 7 d., kai vokiečių kareiviai pasitraukė iš Kaišiadorių. Skyriuje pateikiama medžiaga paaiškina, kodėl kovų dėl Lietuvos nepriklausomybės laikotarpį vietiniai gyventojai pasitiko ekonomiškai išsekinti vokiečių

okupacijos. **Antrame skyriuje** rašoma apie kovas su Sovietų Rusijos kariuomene – raudonarmiečiais. Pagrindinis šios dalies epizodas – 1919 m. balandžio 2–8 d. kautynės Žaslių ir Žiežmarių apylinkėse. **Trečiame skyriuje** pereinama prie kovų su Lenkijos kariuomene, kurios faktiškai prasidėjo 1919 m. liepos 7 d. Žiežmarių apylinkėse. Reikia pasakyti, kad Lietuvos kariuomenės susirėmimai su Lenkijos kariuomene apėmė ilgiausią laikotarpį, kuris intensyviausiai tęsėsi iki 1920 m. lapkričio 29 d. pasirašytos sutarties, lėmusios karo pabaigą. Tačiau ginkluota konfrontacija tęsėsi ir neutraliojoje zonoje, kuri siekė Vievio, Semeliškių ir Onuškių valsčius. Pafrontėje, Lietuvos kariuomenės užnugaryje (pavyzdžiui, Kaišiadorių, Žaslių, Žiežmarių, Kruonio valsčiuose ir netgi Rumšiškių valsčiaus prieigose) buvo dislokuoti atsargoje stovintys batalionai ir kiti kariniai daliniai, štabai. Ginkluota kova su Lenkijos kariuomene iš esmės baigėsi 1923 m., kai neutralioji zona buvo panaikinta ir nustatyta Lietuvos ir Lenkijos valstybes skirianti demarkacijos linija. **Ketvirtas skyrius** apima kelias susijusias temas – vietinių jėgos struktūrų veiklą (karo komendantūros, žvalgų punkto, milicijos, partizanų ir šaulių), siekiant įvesti Lietuvos valstybinę kontrolę, stabilizuoti visuomenės rimtį, bei veiksmus prieš vietinius civilius gyventojus, remiančius priešišką valstybių interesus ir jų kariuomenes. Išskiriamos dvi pagrindinės ir pavojingiausios vidaus priešų grupės – bolševikai ir lenkų aktyvistai. **Penktame skyriuje** kalbama apie vietinių savivaldybių kūrimą ir jų veiklą karo ir pokario laikotarpiu. Kai kurios Trakų (Kaišiadorių) apskrities valsčių savivaldybės (pirmiausia Vievio, taip pat Semeliškių, Aukštadvario, Onuškių) pateko į aktyvių karinių veiksmų zoną ir kurį laiką buvo kontroliuojamos priešišku valstybių kariuomenių, kitoms (Žaslių, Žiežmarių,

¹⁶ Prieiga per internetą: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search> [žiūrėta 2023-11-23].

¹⁷ Prieiga per internetą: <https://kpc.kpd.lt/savanoriai-203/lietuvos-laisves-gynejai-1918-1990> [žiūrėta 2023-11-23].

¹⁸ Prieiga per internetą: https://www.versme.lt/sav_a.htm [žiūrėta 2023-11-23].

Kietaviškių) teko permainingai atsidurti kari- nių veiksmų areale. Tik Kruonio ir Kaišiadorių valsčiai atsidūrė Lietuvos kariuomenės užnu- garyje ir beveik nepatyrė tiesioginės okupaci- jos. Tačiau jiems, ypač Kaišiadorių miestui ir valsčiui, teko didžiulė našta aprūpinant Lietu- vos kariuomenę bei kitas jėgos struktūras savo žmogiškaisiais ir materialiniais ištekliais. Ap- skrities gyvenimas buvo glaudžiai susijęs ir su Rumšiškių valsčiumi, kuris priklausė Kauno apskrčiai, taip pat Jiezno valsčiumi, priklausiusiu Alytaus apskrčiai. Kiek mažesnę įtaką turėjo sąsajos su kaimynine Ukmergės ap- skritimi, kurią nuo Kaišiadorių skyrė Neries upė, išskyrus Čiobiškio apylinkes, su kurio- mis jungė tiltas. **Šeštas skyrius** paskirtas Lietuvos kariuomenės savanorių sąjungos Trakų skyriaus veiklai, nes nuo 1926 m. šioje organizacijoje susibūrę buvę kariai savanoriai išliko aktyviais visuomeninio gyvenimo da- lyviais. **Septintame skyriuje** minimi Trakų (Kaišiadorių) apskrityje ir gretimuose vals- čiuose išlikę karių kapai, primenantys žuvusių karių vardus ir žymintys ginkluotų susirėmimų vietas. **Aštuntame skyriuje** pateikiamos 523 savanorių ir buvusių 1919–1920 m. kovų da- lyvių, kurių sąrašas nėra baigtinis, biografijos.

Knygos turinys yra įvairiapusiškas, todėl skirtas pačioms įvairiausioms skaitytojų au- ditorijoms: nuo vyresniųjų klasių moksleivių iki profesionalių tyrinėtojų. Pateikiama gausi archyvinė istorinė medžiaga, tikiuosi, praplės 1918–1923 m. laikotarpio istorijos tyrinėtojų duomenų bazę ir leis aprašomus įvykius dažniau įtraukti į platesnį akademinį kontekstą. Istoriniai aprašymai, papildyti vaizdingomis iliustracijomis, leis panau- doti šią knygą ir regiono švietimo įstaigose, ypač vyresnėse klasėse, pristatant vietinę istorinę medžiagą. Taip pat knygoje susiste- minta medžiaga aktuali Kaišiadorių, Trakų ir Elektrėnų savivaldybių kultūros įstaigoms, paveldosaugininkams, pavieniams tyrinėto- jams, ieškantiems kraštotyринių duomenų arba savo giminaičių pėdsakų regiono istorijoje. 1918–1923 m. Lietuvos valstybės labai vei-

kusių asmenų indėlis leidžia jais didžiuotis. Ir netgi nevienareikšmiškai šiais laikais trak- tuojama medžiaga jokių būdu nenubraukia jų nuopelnų, bet atvirkščiai – leidžia geriau suprasti aplinkybes, kuriose buvo gyventa ir išgyventa.

Dėkoju šios knygos recenzentui hum. m. dr. Tomui Balkeliui už vertingas pastabas ir papildymus, kurie padėjo atidžiau interpre- tuoti faktografinę medžiagą ir atsižvelgti į naujausius 1918–1923 m. laikotarpio istori- nius tyrinėjimus. Dėkingas Kaišiadorių muzie- jus bendradarbiams Nijolei Adukonienei, kuri rūpinosi knygoje publikuojamomis fo- tografijomis, Jūratei Jonaitytei, ne kartą peržiūrėjusiai knygos korektūras, ir Astai Kalvinskaitei-Kucharskienei, parengusiai schemas. Dėkoju knygos redaktorei Aušrai Grigonienei, kurios kruopštumo dėka knygos tekstas tapo leistinas publikuoti skaitytojams, ir maketuotojui Sauliui Jankauskui, kurio kūrybiškumas lėmė, jog knyga tapo tokia, kokią jūs šiuo metu turite savo rankose. Di- džiulė padėka skiriama Ingai Bumažnikovai, kuri kruopščiai surinko archyvinę medžiagą šioje knygoje publikuojamoms savanorių ir kitų karių biografijoms, taip pat kurį laiką savanorių biografijas archyve rinkusiam Rolandui Gustaičiui.

Atskira padėka reiškiami atminties insti- tucijoms, pasidalinusioms savo saugoma medžiaga. Knygoje panaudotos fotografijos ir dokumentai iš Kaišiadorių muziejaus (KŠM), Lietuvos nacionalinio muziejaus (LNM), Nacionalinio M. K. Čiurlionio dai- lės muziejaus (NČDM), Vytauto Didžiojo karo muziejaus (VDKM), Lietuvos etnografi- jos muziejaus (LLBM), Trakų istorijos mu- ziejaus (TIM), Maironio lietuvių literatūros muziejaus (MLLM), Kauno IX forto muzie- jus (KDFM), Lietuvos aviacijos muziejaus (LAM), Žemaičių muziejaus „Alka“ (ŽAM), Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bi- bliotekos (LNB), Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos (LMAVB), Kauno

apskrities viešosios bibliotekos (KAVB), Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešosios bibliotekos (PAVB), Elektrėnų savivaldybės viešosios bibliotekos (ESVB) Vievio filialo, Visuotinės lietuvių enciklopedijos (VLE), Lietuvos centrinio valstybės archyvo (LCVA), Kauno regioninio valstybės archyvo (KRVA), Kaišiadorių vyskupijos kurijos archyvo (KVKA), Vytauto Didžiojo universiteto (VDU), Algirdo Brazausko gimnazijos archyvo (ABGA), taip pat asmeninių A. Zeleniako, E. Adukonio, R. Gustaičio, J. Jonaitytės, R. Kapčiaus ir F. Bajoro rinkinių.

Beveik kiekviena tauta siekia sukurti nepriklausomą ir suverenią valstybę, kurioje būtų saugoma kalba ir tradicijos, puoselėjama nacionalinė kultūra, saugomos vertybės, kuriama gerovė, užtikrinamas teisingumas ir lygybė. Todėl pagrindinė padėka tebus skiriama šioje knygoje aprašomiems veikėjams ir tiesioginiams 1918–1923 metų įvykių dalyviams, kurių pavardės paminėtos knygos tekste ar liko jos paraštėse ir kurių dalyvavimas istoriniuose įvykiuose prisidėjo prie to, kad 1918 m. vasario 16 d. paskelbta Lietuvos nepriklausomybė neliko tik skambiu šūkiu, bet tapo realybe, kuria didžiuojamės ir po 100 metų.

Olijardas Lukoševičius
2024 m. sausio 20 d.

I.

DIDYSIS KARAS IR VOKIETIJOS OKUPACIJA (1915–1919 m.)

1914 m. kilęs pasaulinis karas, vadinamas Didžiuoju karu, išjudino Europą iki pat nuošaliausios jos provincijos, pasižymėdamas iki tol neregėto masto kareivių ir civilių žūtimis, miestų ir kaimų griovimu bei deginimu. Karas pakeitė daugumos Europos tautų likimus, nusistovėjusias valstybių teritorijas ir administracinį skirstymą. 1915 m. rugpjūčio mėnesį karo veiksmai pasiekė Kaišiadorių apylinkes ir prasidėjo trejus metus trukusi kaizerinės Vokietijos okupacija. Karo pabaigoje nebeliko keturių kare dalyvavusių imperijų – Rusijos, Vokietijos, Austrijos-Vengrijos ir Osmanų, kurių vietoje kūrėsi naujos tautinės valstybės. Rusijos imperijos vakariniame pakraštyje kūrėsi Lenkija, Lietuva, Latvija, Estija ir Suomija. Taigi, šioje knygoje aprašomi įvykiai – tarsi lokalus globalių procesų atspindys.

Vokiečių okupacinei politikai buvo būdingas didžiulis ekonominis išnaudojimas, gyventojams įsiminęs kareivių ir žandarų ciniškumas. Tačiau nostalgijos nekėlė ir prisiminimai apie carinės Rusijos valdymą, ypač chaotiškas jos kariuomenės pasitraukimas, lydymas civilių plėšimo, stūmimo į Rytus, pogromų ir bandymo palikti ateinančiai Vokietijos kariuomenei išdegintą žemę. Carinės

Kaišiadorių geležinkelio stotis. Apie 1911 m.

Rusijos imperialistinį pobūdį patvirtino jų valdininkų pasakymas: gubernija turi būti tokio dydžio, kad galėtų jos centrą pašto arkliais pasiekti per parą ir galėtų vietinius gyventojus numalšinti su vienu kariuomenės pulku, o apskritis turėjo būti tokio dydžio, kad galėtų pasiekti per pusdienį ir numalšinti su kareivių kuopa. Savivalda „prie ruso“ liko luominė – atskirai valstiečiams, dvarininkams ir miestiečiams¹.

¹ *Savivaldybė*, 1927, Nr. 11, p. 7.

Kaišiadorių geležinkelio stoties teritorija su statiniais. Kairėje pusėje matomas pakhausas, kuriame į vagonus pakraudavo krovinius, o dešinėje – geležinkelių gyvenamieji namai. Apie 1911 m.

VOKIETIJOS ADMINISTRACIJOS VALDYMAS

Stumdami carinės Rusijos kariuomenę iš Vokietijos ir 1915 m. vasarą užėmę dalį Lietuvos, vokiečiai tuojau įvedė savo režimą: liepos 15 d. uždraudė bet kokio pobūdžio susirinkimus, eisenas, kitą dieną paskelbė rekvizuojantys visą derlių, o kitą mėnesį prasidėjo arklų rekvizicijos, rugsėjį uždraustas fotografavimas, spalį – įsakymas turėti lenteles prie vežimų, įvestas degtinės monopolis, lapkritį apmokestintos visos žemės (po 50 pfenigų nuo hektaro), gruodį įvestas tabako monopolis, šunų mokestis (kaime – po 10 markių), įsakoma visiems išsiimti pasus ir t. t. Visa vokiečių okupuota teritorija pavadinta Oberbefehlshaber Ost, sutrumpintai – Ober Ost.

Kaišiadorių regione išlikę vokiečių ir rusų kareivių kapai (Tadaravoje, Dovaino-

nyse, Bačkonyse, Šilonyse, Dainavėlėje) liudija, kad daug jų žuvo mūšiuose su carinės Rusijos kariuomene 1915 m. rugpjūčio 22 d. Į Rytus besitraukiantys civiliai gyventojai irgi patyrė kančių. Pavyzdžiui, 1915 m. rugsėjo 7 d. laikraštis „Viltis“ rašė, kad „*Žaslių, Vievio ir kitų apylinkių pabėgėliai apsistoję miškuose palei Vilnių, kiti gi gavo prieglaudą ir pačiame Vilniuje. Pabėgėlių padėjimas apverktinas: prasidėjus rudens šalčiams ir lietums moterys ir ypač vaikai, peršalę, peršlapę, serga ir miršta.*“² Dalis pasitraukusiųjų gana greitai sugrįžo atgal, tačiau ne visi berasdavo sveikus namus. Pavyzdžiui, dauguma Kaišiadorių valsčiaus Smilgių kaimo gyventojų, „*reikalaujant rusų kareiviams, traukėsi į Rusijos gilumą. Pasiekė Ašmeną. Kai frontas pasitraukė, galima buvo grįžti atgal. Kelyje į namus iš tėvo mamos atėmė arklį <...> Prasidėjo ypač sunkūs laikai –*

² Karas Lietuvoje, *Viltis*, 1915-09-07, p. 1.

Vokiečių tarnautojai prie Kaišiadorių geležinkelio stoties. Atvirukas, apie 1916–1917 m. Pateikė R. Kapčius

*trūko duonos, reikėjo pradėti statyti namus.*⁴ Dauguma Smilgių kaimo sodybų sudegė – iš 48 liko tik 8. Aplinkiniuose valsčiuose buvo panašiai. Pavyzdžiui, praėjus frontui pro Žaslių valsčiaus Gilučių kaimą, „viskas pasi-liko sunaikinta, išmėtyta ir niekais paversta“. Kautynių metu sudegė trys kaimo namai, trys kluonai, dalis nugriauti. Praeidami vokiečiai pasiėmė užsilikusius gyvulius. Kaime keturioms savaitėms apsistojo vokiečių štabas. Čia buvo 28 pirkios ir visos užimtoms karinės vyresnybės, o kiti kareiviai gyveno kluonuose ir net tvartuose. Gyventojams teko glaustis rūsiuose ar dar kur nors. Laimė, kad dalį kaimo išlikusių karvių ir arklių žmonės

suvarė į Koncepto mišką, kur juos pasikeisdami saugojo vaikai. Žmonės stebėjosi vokiečių elgesiu, nesuvokiamu sveiku protu: jie pasipjauzdavo gyvulį, atsipjauzdavo kiek jam telpa į katiliuką išsivirti, o kitą dalį palikdavo pūti. Kitas užsimanęs valgyti neima jau papjauto, o ieško kito gyvulio, jį pasipjauna ir vėl pasiima, kiek jam reikia³. Kaip 1915 m. jautėsi paprasti Kaišiadorių apylinkių gyventojai, rodo Kaišiadorių valsčiaus Beištrakių kaimo gyventojų Simono Geronaičio dienoraštis. Pavyzdžiui, 1915 m. rugpjūčio 8 d. (pagal senąjį kalendorių) jis užrašė:

Karo pradžioje Rusija paėmė bilietnikus, arklius; ėmė ir karves, reikalavo požertvo- vanijos pinigų, kailių ir marškonių rūbų. Pakol buvo Rusija Germanijoje, tolei buvo žmonių širdys vietoj. O kai germanai sugrą- žino atgal Rusiją, tada daugelis žmonių nusigando. Prieš atėjimą germanų visi išvažiavo iš namų, daugelis susikavojo miš- kuose, o kiti nuvažiavo in Rusiją ir dabar tenai. Žmonės apturėjo daug nuostolių. Ger- manai šeria, kloja rugius arkliams po kojų, avižas šienauja, bulves kasa po daržus – tą ima, kas jiems patinka. Kone visas vištas

Kaišiadorių geležinkelio stotis. Ant pastato fasado matomas rusiškas Kaišiadorių užrašas, o žemiau pritvirtinta iškaba vokiečių kalba. Atvirukas, apie 1916–1917 m. KŠM

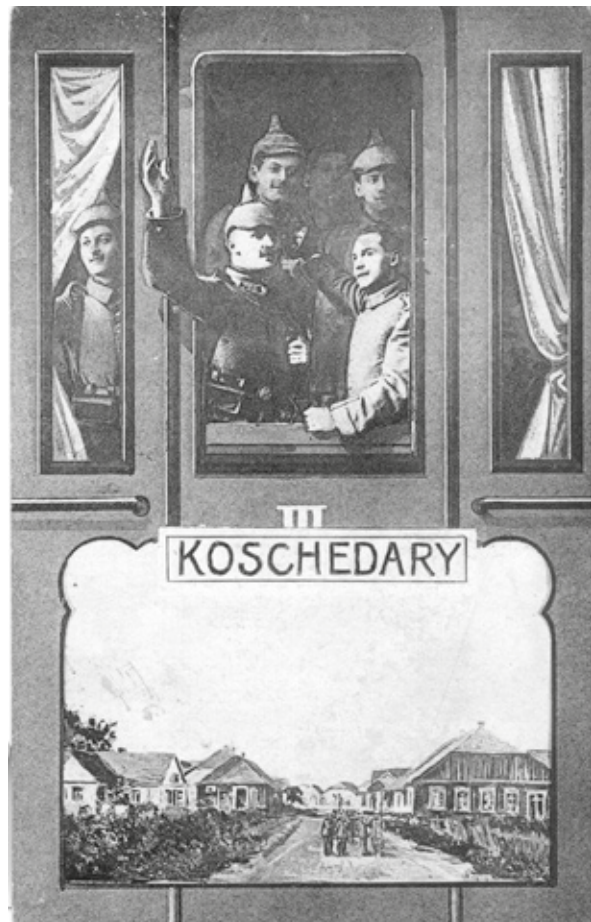
³ Lietuva Didžiąjame kare, sud. P. Ruseckas, Vilnius, 1939, p. 243.

išmušė. Kūrena ugnis atšlaimuose, skerdžia kiaules, aveles šaudo ir karves pjauna. Arklius ir vežimus nuo žmonių ima. Kam duoda kortelę, kam ir ne, arba duoda dėl juoko. Rūgius sėjoms slapčia iš ryto anksti ir vakare vėlai, o dieną nemožna buvo. Nuo tos dienos spakainumo niekas neturėjo.⁴

Permainas detaliam aprašė Žaslių valsčiaus Talpūnų kaimo gyventojas Algirdas Populai-gis: „Žmonės kinkė arklius, ruošė vežimus, krovėsi patalynę ir maistą, rišo prie vežimų gyvulius ir taip varysis. Peržegnojo namus, paliko dievo valiai. Iškeliauvo visi, iškeliauvome ir mes, nežinodami kur. Kaime liko tik rusai šeimininkauti. <...> Kelyje iki Mijaugonių nesutikome jokios gyvos dvasios. O štai Mijaugonyse jau šeimininkavo vokiečiai... Jie ir sustabdė mūsų vežimą. Be jokių aiškinimų išlaipino visus, iškratė, išvertė vežimą. „Wohin? Wer?“ – šaukė prūsas. O vienas iš jų tuojuo prikibo prie mano sagties. Mat ant jos puikavosi rusų caras ir raidės: NŽD / Nikola-jevskaja železnaja doroga/. Tai tas pats diržas, kurį buvau radęs geležinkelio stotyje, kai ten stovėdavo rusų ešelonai. Buvau radęs, bet tu dabar jam įrodyk! O čia jau kvėpėjo mums didele nelaimė. Prūsas šaukė: „Bolschewik, Bolschewik!“ Blogai, kad nė vienas nemokėjo vokiečių kalbos. Be abejonės, tas prūselis palaikė mus rusais. „Nicht, nicht, ne Rus, ne Rus“, - šaukė prūsokui Tėvelis, rodydamas ant mano kaklo šventosios Teresės medalioną. <...> Prūsas kurį laiką vis tiek nenusiramino. Paskui pradėjo rėkti: „Schnell, Schwein! Los, los“, - ir parodė, kad dingtume iš akių. <...> Nuo šio laiko Lietuvoje įsiviešpatavo vokiečių „Speck, Butter, Huhn, Ente, Schnaps...“⁵

1916 m. sausį vokiečiai paskelbė, kad iš dalies apmokės rekvizicijų raštelius. Tiesa, atsiminimai rodo, kad faktiškai šis pažadas tebuvo deklaratyvus, nes dažniausiai bandymas

kreiptis dėl patirtų nuostolių pavirsdavo pasi-tyčiojimu ar pakartotine prieveirta. Tuo pačiu metu uždrausta laisvai pardavinėti maisto pro-dukto, įvesti suvaržymai gyvulių skerdimui, netgi uždrausta kepti pyragaičius, vėliau įves-tos ir maisto normos dienos. 1916 m. vasarą ir rudenį įsteigta nemažai mokytojų kursų, kurių tikslas – germanizuoti kursantus, o pas-kui – ir vietinius vaikus. Tokie kursai veikė ir Kaišiadoryse. Vokiečių mokyklose pagrin-dinis dalykas, kurio mokė ir kalė vaikams į galvas: „Gerbk Kaizerj ir Vokietiją bei ginkluotą jos galią.“⁶ Aišku, panašią mintį

Atvirukas su vokiečių kareivių fotografija ir Kaišiadorių miesto piešiniu. Apie 1917 m. KŠM

⁴ Gustaitis R. *Kaišiadorių rajono gyvenviečių žinynas*, Kaišiadorys, 2001, p. 139.

⁵ Populai-gis A. *Kriminalisto dienoraštis*, Vilnius, 1999, p. 23, 26.

⁶ *Lietuva Didžiąjame kare*, sud. P. Ruseckas, Vilnius, 1939, p. 255.

vietiniams mokiniams ir kitiems gyventojams tekdavo kalti ne tik prie vokiečių, bet ir kitų okupantų. Tačiau šie mokytojų kursai paskatino lietuviškų pradžios mokyklėlių kūrimą. Vasarą įsakyta pristatyti į surinkimo punktus metalus, odą, riebalus, linus, kanapes, dilgėles, liepžiedžius, vilną, audeklus, šerius, kaulus ir t. t., kuriuos vežė į Vokietiją. Patys vokiečiai, padedami pirklių, pradėjo masiškai kirsti miškus ir vežti į Vokietiją. Uždrausta turėti dviračius, o iš turinčiųjų jie rekvizuoti. Gyventojai siunčiami priverstinių darbų į vietinius vokiečių valdomus dvarus, dalis viliojami arba prievarta siunčiami dirbti į Vokietiją⁷.

Gyventojų atmintyje vokiečių okupacija ir įvesta administracija įsiminė kaip didžiu-

liai suvaržymai ir sunkumai. Vokiečiai savo valdymui pasitelkė vietinius seniūnus ir rinktinčius. Buvo įvesta atskirų apskričių ir miestų izoliacijos sistema. Susisiekimas militarizuotas, važiuojant traukiniais reikėjo specialių okupacinės valdžios išduodamų leidimų. Vyko nuolatinės gyvulių ir maisto produktų rekvizicijos. Draudžiama korespondencija lietuvių kalba ir t. t.⁸

1916 m. vokiečiai pakeitė ir administracinį skirstymą. Sudaryta Lietuvos sritis su centru Kaune (įėjo Kauno, Jonavos, Ukmergės ir kitos apskritys), o į Rytus – Vilniaus–Suvalkų sritis. Šioje srityje buvo 14 apskričių, viena iš jų – Kaišiadorių. Kiekvienai apskričiai („kreizui“) paskirtas apskrities viršininkas

Rusų karo belaisviai Kaišiadorių geležinkelio stotyje, juos repatrijuojant iš Vokietijos karo belaisvių stovyklos. 1919 m. birželio mėn.

⁷ *Lietuva Didžiąjame kare*, sud. P. Ruseckas, Vilnius, 1939, p. 13.

⁸ *Visa Lietuva. Informacinė knyga 1922 metams*, Kaunas, 1922, p. 121.

Rusų karo belaisviai Kaišiadorių geležinkelio stotyje. 1919 m. birželio mėn.

(„kreizhauptmanas“). Apskritys padalintos į valsčius („bezirkus“), kuriems vadovavo „amstvorsteheriai“. Valsčiai suskirstyti į seniūnijas arba bendruomenes, kurių priešakyje buvo seniūnai („ortsvorsteheriai“). Lietuvos srityje vokiečiai įsakymus skelbė vokiečių ir lietuvių kalbomis, o Vilniaus–Suvalkų – vokiečių, lietuvių, lenkų ir gudų kalbomis. Tokiomis aplinkybėmis Lietuvos Taryba 1918 m. vasario 16 d. priėmė Lietuvos nepriklausomybės aktą, tačiau iki pat 1919 m. liepos mėnesio Kaišiadoryse vokiečiai išliko kaip dominuojanti jėga (tiesa, 1918 m. lapkričio 15 d. krašto kontrolę perėmė vokiečių civilinė administracija, vadovaujama L. Zimmerlės). Vietiniams gyventojams tai buvo labai sunkūs metai, tačiau netgi pasitraukus vokiečiams, gyventojams ilgai nebuvo ramybės – ėmė pulti bolševikai, po to – lenkų kariuomenė. Prasidėjus kovoms dėl Lietuvos nepriklausomybės, gyventojus užgriuvo nauja našta, nes reikėjo aprūpinti ir Lietuvos kariuomenę, kuriai nuolat reikėjo maisto produktų, vežimų transportui ir t. t.

Prancūzų „keršto įkaitai“ Mijaugonyse

1918 m. pradžioje vokiečiai suėmė apie 1000 „keršto įkaitų“ Prancūzijoje (Sedane, Lilyje, Valansjene, Duė bei kituose Prancūzijos pasienio miestuose). Iš jų apie 600 vyrų 1918 m. sausio 6 d. iš Lilio išvežė į Rytus traukiniu. Per šešias paras nuvažiavę daugiau negu 2000 kilometrų, pasiekė Žaslius. Čia jie, išrikiuoti eilėmis ir lydimi ginkluotų vokiečių kareivių, per sniegus pėsčiomis nuvaryti iki Mijaugonių ir apgyvendinti dvaro ūkiniuose pastatuose. Tarp kalinių – apie 50 kunigų, taip pat buvo teisininkų, pramonininkų, ūkininkų, dėstytojų, vaistininkų, keli dailininkai. Viduje erdvė pertvarkyta taip, kad visi tilptų pastate, šiaudiniai maišai sustumiami taip, kad būtų ne daugiau kaip 60 centimetrų vienam žmogui. Kiekvienas gavo po dvi plonas antklodes, senas ir nešvarias, taip pat šaukštą ir emaliuotą dubenį. Kai kaliniai grįžo į arklides, turėjo užlipti labai nepatogiomis kopėčiomis ir įlipti pro angą į jiems priskirtas vietas. Praleidę

26 valandas be maisto, jie pagaliau gavo porciją makaronų. Daugelis susirgo po sunkios kelionės, alinančio žygio per sniegą, kalinius kankino kosulys, sloga, bronchitas, gerklės ir plaučių infekcijos, nušalusios galūnės, bet suteikti medicinos pagalbos nebuvo kam. Sulaikytieji turėjo būti pastate nuo 6 valandos vakaro iki 6 ryto. Uždarytuosius saugojo vokiečių sargybiniai, teritorija aptverta spygliuotos vielos tvora. „Darbo tarnybai“ suformuota dešimt skyrių po šešiasdešimt vyrų. Skyriaus viršininką ir vertėją skyrė patys sulaikytieji. Patys įkaitai buvo atsakingi už stovyklos sutvarkymą: tiekti virtuvei vandenį ir medieną, išvalyti stovyklą, išvalyti tvartą, nukasti sniegą ir ledą kieme, ištuštinti tualetus ir taip toliau. Nuo ryto bet koku oru, lyjant ar sningant, kaliniai turėjo kibirais supilti

2000 litrų vandens, pristatyti reikalingą medieną, kartais nupjauti storų medžių miške už 6–7 kilometrų. Koncentracijos stovykloje prancūzai subūrė „komisiją“, kuri apie savo padėtį mėgino pranešti Prancūzijos valdžiai ir Ispanijos ambasadoriui Berlyne. Stovyklos „komisijoje“ buvo Febvrė – Duė miesto apeliacinio teismo pirmininkas, Vittini – Sen Kanteno miesto prefektas, Delattre – pramonininkas, Mouchet – Lilio universiteto Teisės fakulteto dekanas, Guilbau – Lilio prekybos rūmų vadovas. Prancūzų protestai, perskaityti stovykloje apsilankiusiems vokiečių karininkams, nepadėjo. Dar tą patį sausį 160 vyrų vokiečiai pervežė į Vievį, kur stačiatikių bažnyčia paversta atskira koncentracijos stovykla. Dalis kalinių įkalinti prie Paneorių, o sunkiau sergantieji išgabenti į Vilnių.

1918 m. sausio mėnesį vokiečių kareiviai Žaslių geležinkelio stotyje varo „keršto įkaitus“ iš Prancūzijos, kurie pusę metų kalinti koncentracijos stovykloje Mijaugonyse. KŠM

Didžioji dalis liko Mijaugonyse. Įkalinimo laikotarpiu mirė 25 vyrai, keli jų iš bado. Jau po keturių dienų nuo atvykimo Mijaugonyse mirė architektas Neuillies, vėliau Durezas, aludaris Lalartas, vasario mėnesį – verpėjas Reigneris, teisėjas Bosquet, teisėjas Febvrė ir verpėjas Hulot, kovą – prekybininkas Roose ir profesorius Buisine. Prieš mirtį jis besvėrė apie 35 kilogramus. Pagaliau po Ispanijos atstovų apsilankymo stovykloje vyresni nei 70 metų kaliniai buvo sugražinti į Prancūziją. Kiti sulaukė balandžio 26 d. Prancūzijos ir Vokietijos pasirašytos sutarties ir grįžo namo 1918 m. liepą⁹.

Ar nuo 1918 m. vasario 16 d. Lietuva tapo nepriklausoma?

Kaišiadorių apskrities gyventojai, kaip ir visoje Lietuvoje, išgyveno karo ir pokario suirutę, prisitaikymo prie naujos administracinės ir politinės sistemos sunkumus, kitus ekonominius, socialinius ir kultūrinius pokyčius. Nors formaliai Lietuvos nepriklausomybė paskelbta 1918 m. vasario 16 d., bet Pirmasis pasaulinis karas pasibaigė tik tų pačių metų pabaigoje – lapkričio 2 d., o Vokietijos civilinė administracija ir vokiečių kareiviai dalį teritorijos tebekontroliavo ir 1919 m. Visus 1918 metus ir dar pusę 1919-ųjų, nors Lietuvos gyventojų lūkesčiuose vokiečiams ir atėjo laikas nešdintis į savo „faterlandą“, šie Kaišiadorių apylinkėse tebesijautė šeimininkais, vežė į Vokietiją grūdus ir kitus produktus, siaubė vietinių gyventojų sandėlius ir grobė gyvulius. Ilgiausiai vokiečių kareiviai užsibuvo Žiez marių ir Kaišiadorių apylinkėse, nes jie telkėsi prie Kaišiadorių geležinkelio stoties. Netgi Kaišiadorių karo komendantas 1919 m. birželio pradžioje skundėsi, kad buvo sutaręs su vokiečių valdžia, jog keliaujantys iš

Kaišiadorių į Kauną ar į fronto pusę turi gauti jo leidimą: „<...> bet mano patėmyta, kad vokiečių valdžia su mano leidimais nesiskaitė ir išduoda leidimus važiuoti Kaunan ar kitur savo nuožiūra.“¹⁰

Kokia ateitis laukė gyventojų po vokiečių pasitraukimo – niekas nežinojo. Vaizdingai šį pereinamąjį laikotarpį iliustruoja B. Stosiūno atsiminimuose užfiksuotas „prakalbų“ laikotarpis, kuris truko kelis mėnesius (1918 m. pabaigoje – 1919 m. pradžioje). Jis rašo, kad tuo metu kas tik norėjo, tas kalbėjo. Prakalbos vykdavo kiekvieną šventadienį ir kiekvieną turgaus dieną (turgūs miesteliuose vykdavo skirtingomis savaitės dienomis). Pavyzdžiui, Semeliškėse prakalbomis pasižymėjo Pranas Račkauskas. Per 1919 m. Trijų Karalių šventę jis pasakė maždaug tokią kalbą, panaudodamas pragaro ir rojaus metaforą, priešpriešindamas vokiečių okupacinį valdymą su laukiamu išsivadavimu:

„Vyrai ir moters! Šiandien mes turime tikrų Trijų karalių šventę. Per visus tuos metus, kai mus valdė vokiečiai, mes tikros Trijų karalių šventės neturėjome, nes tikrieji Trys karaliai, tie dangiškieji Karaliai buvo pasislėpę, o viešpatavo pragariškieji karaliai. Vienas tų pragariškų karalių tai buvo mūsų viršaitis, tasai tikrasis vokiečių tarnas, antras karalius buvo žydas Elčikas, žandarų adjutantas ir „faršteino“ raštininkas, o trečiasis karalius tai buvo patsai „faršteinas“ <...>. Ar jūs pamemat, vyrai ir moters, kaip vasaros vakarais tie karaliai išeidavo miestelio galan ir, pie-menims begenant namo gyvulius, žiūrėdavo pasilenkę, kieno karvė turi didesnį tešmenį ir kiek toji karvė gali duoti vokiečiams pieno, varškės ir sviesto?! Ar jūs menat, vyrai ir moters, kaip tie karaliai liepdavo vaikams ir moterims rinkti dilgėles, rinkti baltąsias gėles ir visa tai gabenti vokiečių žandarmerijon

⁹ Apibendrinta informacija pagal Prancūzijos ir Vokietijos internetiniuose portaluose pateiktą medžiagą. Lietuvos istoriografijoje ši tema nebuvo tyrinėta.

¹⁰ LCVA, f. 384, ap. 3, b. 20, l. 4.

arba pas „faršteiną“. Ar jūs menate, kaip diligindavote sau rankas, kaip dienomis klampodavote po raistus, kaip neturėjote laiko savo darbų dirbti?! Ar jūs menate, kaip vokiečiai, kai kurių mūsų seniūnų padedami, atimdavo paskutinį arklių, paskutinę karvę, paskutinę grūdų saują?! Ar jūs menate, kaip vokiečiai imdavo darbuosna Papilvėn mūsų jaunos vyrus ir kaip tie vyrai namo grįždavo jau mirti pasirengę? Vokiečiai buvo pavilioję iš mūsų parapijos sau talkininkų, kurie nešė vargų mūsų kraštui. Tebūnie tie žmonės prakeikti. Bet šiandien vėl atėjo pas mus tikri dangiškieji Trys karaliai, jau mūsų vargas baigtas, tai ir sveikinu jus!“¹¹

Tačiau šis oratoriaus optimizmas buvo per ankstyvas. 1919 m. pirmą pusmetį nei Lietuvos valstybės, nei savivaldybių tarnautojai dažnai negalėjo vykdyti savo tarnybinių pareigų be vokiečių leidimo. Netgi pats Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininkas B. Stosiūnas, 1919 m. vasario 13 d. pradėjęs eiti savo pareigas, gavo Vidaus reikalų ministro Jono Vileišio išduotą liudijimą vokiečių kalba:

„AUSVEIS

Der Vorzeiger dieses, Herr Bronius Stosiūnas, ist von Ministerium des Innern als Kreishauptman des Kreises Kochedary ausgestellt und beauftragt, die Angelegenheit der Verwaltung und Sicherheit in die Hand zu nehmen.“¹²

Pavyzdžiui, Kaišiadorių apskrities mokyklų instruktoriaus pareigas vykdęs Jonas Jurkūnas, 1919 m. vasario 22 d. aplankęs Vladikiškių mokyklą, skundėsi Pradžios mokyklų departamentui: „<...> *stovintis sargyboje vokiečių kareivis atėmė mano pasą ir nuvedė į savo stovyklos raštinę. Ištyrę kur einu eiti leido, bet paso neatidavė. Grįžtant atgal*

užėjau atsiimti paso, tada mane areštavo ir kareivis pavakary atvedė į Kaišedorius pas vietos komendantą „panaujinti paso“. Jei taip kliudys ir kitur, tai pildymas instruktoriaus pareigų mūsų apskrityje bus negalimas.“ Dėl šio įvykio Švietimo ministerija skundėsi net ministrui pirmininkui, tikėdamasi užtarimo prieš vokiečių valdžią¹³.

1919 m. balandžio 19 d. iš vokiečių nelaisvės teko gelbėti netgi Kaišiadorių parapijos kleboną kun. Alfonsą Varną. Ankstyvą rytą (tarp 4 ir 5 valandos) į vyskupo kanceliariją Kaune atvyko vokiečių kareivio lydimas Juozas Pilkauskas ir pranešė, kad praėjusią naktį atvykęs iš Kauno vokiečių kariuomenės būrys areštavo Kaišiadorių bažnyčios kleboną kun. A. Varną ir buvusį pas jį klieriką J. Pilkauską. Jie abu buvo atvežti į Kauno geležinkelio stotį ir čia laikomi. Žemaičių vyskupijai rūpėjo ne tik išvaduoti abu dvasininkus, bet ir skubiai surasti kunigą Kaišiadorims, nes tos dienos vakare žmonės rinkosi švęsti Velykų. Tarpininkaujant Krašto apsaugos ministerijai, kun. A. Varnas buvo išvaduotas, o gegužės 5 d. ministerija pranešė vyskupui, kad vokiečių generalinis įgaliotinis Lietuvoje „paskyrė 228 markes kun. Varnui atlyginant už kratos metu padarytus nuostolius“, taip pat gegužės 22 d. ministerija persiuntė ir generalinio įgaliotinio Lietuvoje atsiprašymą „dėl nemalonaus incidento tarp Tamstos ir vokiečių“¹⁴. Vokiečių kareiviai, sulaikydami kun. A. Varną, elgėsi labai agresyviai. Pavyzdžiui, atidarę klebonijos priemenės duris, kareiviai kunigą ėmė keikti, vadinti bolševiku, atkišo šešis revolverius, o vyresnysis puskarininkis kirto delnu per veidą¹⁵. Paprasti gyventojai po tokių incidentų nesulaukdavo nei kompensacijų už nuostolius,

¹¹ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 271–272.

¹² Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 277.

¹³ LCVA, f. 923, ap 1, b. 32, l. 51–52.

¹⁴ LCVA, f. 384, ap. 3, b. 6, l. 232, 254, 264, 275.

¹⁵ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 289.

Trakų (Kaišiadorių) apskrities pradžios mokyklų mokytojai. Pirmoje eilėje iš kairės pirma J. Butrimavičiūtė, antra – Tarasevičiūtė, trečias – kun. A. Varnas, ketvirtas – apskrities raštvedys kultūros komisijos pirmininkas J. Milančius, penktas – mokytojas A. Butrimavičius, septintas – apskrities viršininkas B. Stosiūnas. Antroje eilėje iš kairės pirmas – vargonininkas ir mokytojas V. Kaveckas, septintas – mokytojas J. Jurkūnas. Trečioje eilėje stovi M. Zavistanavičiūtė ir V. Vėbraitė. 1919 m. ABGA

nei atsiprašymų. Tokių atsitikimų, artėjant vokiečių kariuomenės išsikraustymui, tik daugėjo. Galima pateikti kelis charakteringus pavyzdžius, kurie atspindi situaciją praėjus daugiau negu metams po Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo.

1919 m. gegužės 21 d. Kaišiadorių apskrities milicijos vadas Kostas Bajoras tyrė incidentą su vokiečių kareiviais Žaslių valsčiaus Rečionių kaime. Vladas Rabkauskas, atėjęs pas Kaišiadorių milicijos vadą K. Bajorą, papasakojo: „<...> atėję vokiečių kareiviai į mūsų kaimą varė furmankas, pareikalavo kortelės nuo lietuvių valdžios, jie jos nedavė, ir pradėjo panevale varyti furmankas. Užpuolė ant mano jaunesnio brolio, kuris važiavo

nuvežis mėslius, norėjo jį varyti su furmanka. Aš norėjau neduoti. Tuomet jie pradėjo mane mušti, mušė mane strielbomis. Furmanką mano ir dar vieno gyventojų visgi išvarė ir nuvažiavo link Žaslių. Aš jį galėčia pažinti. Bet kaip tas vokietis vadinas, aš nežinau. Be to dar primušė mano tėvą Andrių Rabkauską.“¹⁶

1919 m. birželio 2 d. pas apskrities viršininką B. Stosiūną atėjo Rozalija Kveragienė iš Žaslių valsčiaus Padalių kaimo ir pasiskundė, kad gegužės 31 d. pas juos atėję vokiečiai atėmė jų arklį ir dar sumušė. Tą dieną atėję trys vokiečiai iš Čiobiškio dvaro apžiūrėjo jų arklį. Po to jie sugrįžo į dvarą, o vėliau atėję septyni ar aštuoni vokiečiai pas juos į pirklių ir paklausė, kur jaunas šeimininkas padėjo arklį.

¹⁶ LCVA, f. 384, ap. 2, b. 26, l. 51.

Ji atsakė, kad arklys darbe ar lauke ganosi. „Tada jie apžiūrėjo mūsų užpečkįs, apžiūrėjo visa kamaroje ir tvarte. Kai mesėjome paskui žiūrėti, ką vokiečiai darys, tai jie mūs neleido ir mušė, stumdė. Jie paskui turėjo <...> priemenėje prispaudę duris, kad mes negalėtume išeiti. Mes buvome tik dvi: aš – Rozalija Kveragienė ir mano duktė Antanina Kveragiūtė. Kai vokiečiai mūs neleido išeiti iš priemenės, tai tuo tarpu mes iššokome pro langus. Tada vokiečiai nuėjo pūdyman ir atsivedė kaiman mūsų kumelę. Mudvi <...> pradėjome prašyti, kad vokiečiai kumelės neimtu, tai jie pradėjo mudvi mušti, mane labai sumušė. Vokiečiai taip pat kelis kartus į mudvi iššovė. Pagaliau kumelę vokiečiai išsivedė ir dabar laiko Čiobiškio dvare. Pas mus yra likęs mažas – trijų savaičių – kumeliukas. Jis visiškai sunyko. Mūsų kumelė yra verta 3000 rublių, o kumeliukas – 200 rublių.“¹⁷

Tarptautinį atgarsį turėjo 1919 m. birželio 9–10 d. vokiečių išpuolis prieš gyventojus netoli Žaslių geležinkelio stoties – Paltininkų, Guronų, Dalinonių kaimuose. Čia vokiečių padaryta žala buvo aprašyta ir išsiuntinėta Lietuvos atstovybėms Vokietijoje, Šveicarijoje, Prancūzijoje, Anglijoje, Danijoje, Švedijoje, Suomijoje, Latvijoje ir Varšuvoje, taip pat Tautų tarybai Amerikoje. Tirdamas incidentą, Žiežmarių milicijos viršininkas N. Batoras birželio 21 d. apklausė Paltininkų kaimo gyventojus. „Vibornas“ Kazimieras Karnila ir ūkininkas Jonas Urbonas iš Paltininkų papasakojo, kad birželio 9 d. išgirdo, kaip Guronų kaimo vyrai kažką vejasi ir rėkia „*laikykite žmones*“, tada Paltininkų vyrai padarė barikadą ant kelio ir Dalinonių kaime bandė sulaukyti penkis vokiečių kareivius (Dalinonys yra visai šalia Paltininkų). Keturi vokiečiai metėsi į šoną ir pabėgo, o vieną pagavo ir pristatė į lietuvių štabą, kuris buvo Ausieniškėse (netoli Vievio). Keršydami kaimo gyventojams, birželio 10 d. iš Žiežmarių

į Paltininkus atvažiavo daugybė vokiečių, „*su kulkosvaidėmis, apstatė kiemus, sujemie visus vyrus, o paties pradėjo rabavoti*“. Vincui Šustavičiui paėmė puodynę sviesto, vištą, dviejų metų meitėlį („*nudurie išlaido žarnas ir nusinešė*“), sudaužė po perinčia višta kiaušinius. Iš Jono Urbono paėmė šilkinės skareles, puodynę sviesto (apie 4 svarus), 7 kiaušinius, išgėrė „uzboną“ pieno. Uršulė Karnilienė neteko 500 rublių („*ruskais pinigais*“), 10 svarų medaus, 3 svarų sviesto, 10 kiaušinių, 8 aršinių audeklo, 3 vištų ir mažo šuniuko. Iš Kazimiero Karnilos paėmė skustuva, du lenktinius peilius, šepetį rūbams valyti. Motiejus Kučinskas taip pat neteko skustuvo ir žirklių. Steponas Šumskis neteko kiaulės, kurią vokiečiai nudūrė ir išsivežė. Jonui Šustavičiui sumušė galvą taip, kad „*vargiai beišgis*“, be to, paėmė 3 svarus sviesto ir „palivoną“ pieno. Iš Juozo Šustavičiaus paėmė 30 kiaušinių. Iš Vinco Micinavičiaus – vadeles, iš Ignoto Šustavičiaus – „bakaną“ duonos. Vincas Sladkevičius neteko 9 aršinių audeklų, prijuostės, svaro sviesto, „palivono“ pieno, o Jonas Urbonas (kito J. Urbono bendravardis ir bendrapavardis) – 3 svarų sviesto ir 14 kiaušinių. Tuomet visus kaimo vyrus nusivarė į Žiežmarius, iš kur juos išlaisvino vietinis lietuvių komendantas. Apklausus Dalinonių kaimo vyrus ir jų „vyborną“ Pilypą Lapo, sužinota, kad ir Dalinonių vyrai, išgirdę Guronų kaime šaukiant, kartu su Paltininkų vyrais bandė sulaukyti vokiečius, bet sugavo tik vieną, kurį „*biški apstumdė*“ ir nuvarė į lietuvių kariuomenės štabą, kuris buvo Ausieniškėse, „*ant to ir užsibaigė*“. Bet kitą dieną vokiečiai „išrabavojo“ ir Dalinonis. Iš Liudviko Chmelnickio skrynios paėmė 100 rublių („*maišytų pinigų*“), kišeninį laikrodį, vieną kumpį ir 30 aršinių audeklo. Jaroslavas Taraškevičius neteko dviejų kumpių, vieno skilandžio (10 svarų), vienos palties lašinių (1 pūdo). Iš Jurgio Valansevičiaus paėmė sieninį

¹⁷ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 33.

laikrodį ir 50 sidabrinų rublių. Iš Emilijos Dalangauskienės – 5 sūrius, 3 svarus sviesto, 10 rublių ir išgėrė 4 gorčius pieno. Iš Stefanijos Bieleško paėmė 10 svarų mėsos, 15 kiaušinių, „bakana“ duonos, 15 rublių ir 4 „tolkas“. Pilypui Lapo nuostoliai buvo didesni – 30 svarų mėsos, 10 svarų sviesto, 5 sūriai ir 190 rublių (Ob. Ost). Iš Kazimiero Jacinos paėmė 30 kiaušinių, 3 gorčius pieno. Juozas Karnila neteko 3 svarų sviesto, kumpio, 20 svarų lašinių, naujos šilkinės skarelės (už kurią buvo mokėta net 160 rublių), 16 svarų „bobiernos“. Iš L. Jacinutės paėmė 18 aršinių drobės, 2 sūrius. Iš Mykolo Bandzevičiaus – 4 svarus mėsos, 100 rublių (Ob. Ost.), šilkinį kaspiną. Iš Juozo Šumskio – 3 skustuvus, „mašinka kirpti plaukams“, 150 rublių (Ob. Ost.), „ant batų tavora, kuris jam kainavo apie 200 rub.“, veidrodį, pavalkus („šorus“), be to, dar sumušė, šaudė į jį ir durtuvu („štik“) perdūrė petį. Kitam kaimo gyventojui – Jurgiui Balansevičiui – taip pat sudaužė galvą, sumušė krūtinę taip, kad „niet žmogus nesi-valdo“ (nurodoma, kad ir kitus vyrus smarkiai mušė). Iš Kazimiero Jacinos paėmė kumpį, 15 svarų lašinių ir 20 kiaušinių. Apklausti Guronų (Zagurnių) kaimo žmonės paliudijo, kad birželio 10 d. „jojo daugybie Vokiečių pro musų kiema viežies 12 kulkosvaidžių“, kad važiavo tiesiog per javus į Paltininkus ir Dalinonis, bet, ką ten darė, nematė, nes vokiečiai eiti neleido, tik girdėjosi žmonių klyksmai, šunų lojimas ir gyvulių baubimas. Grįždami per laukus, pasigavo Jokūbo Sladkevičiaus ir Jokūbo Urbono arklius. Vyrų pradėjo rėkti, vytis ir arklius atsiėmė tik prie pačių Žiežmarių¹⁸. Kodėl kilo konfliktas tarp Guronų gyventojų ir vokiečių kareivių, paaiškina Kaišiadorių komendanto Antano Kundroto telefonograma Lietuvos kariuomenės vadovybei. Jis rašė, kad 1919 m. birželio 9 d.

„vokiečių kareiviai važiuojant nuo Žaslių pusės sustojo Guronų sodžiuje ir pareikalavo jiems duoti produktų. Šeimininkė Uršė Slatkevičienė atsakė jiems duoti. Tuomet vieni pradėjo ko tai ieškoti, o kitas kareivis užpuolė mergaitę stengdamas ją išgėdinti. Moteriškės pakėlė triukšmą ir šaukdamos išbėgo laukan. Ant šauksmo pradėjo bėgti sodiečiai. Vokiečiai tai pajutę norėjo pabėgti. Juos sulaukė Dalinonių sodžiuje ir vieną iš jų sumušė. Ant rytojaus atvykęs būrys vokiečių apsuko sodžių daug buvo šaudyta net kulkosvaidžiais ir suareštavo 11 vyrų iš Guronų sodžiaus. Areštuoti ir Dalinonių vyrai dar nežinia kokiam skaičiuje.“¹⁹

Sunkiausia vietiniams gyventojams karo ir pokario metais buvo išsaugoti savo arklius. Kartais juos atimdavo tiesiog kelyje. Pavyzdžiui, vokiečių kareivių atimta kažkieno bėrą arklį su vežimu ir pakinktais Kaišiadorių karo komendantas kpt. A. Kundrotas persiuntė Kaišiadorių milicijos (piliečių apsaugos) vadui K. Bajorui. Dėl arklio atsisaukė jo savininkas Antanas Vaškevičius iš Žiežmarių valsčiaus Kulukiškių kaimo. Šis papasakojo, kad 1919 m. birželio 14 d. išvažiavo į Kaišiadoris ir, likus 3 varstams, sutiko penkis vokiečių kareivius. Šie jį sulaukė ir kartu nuvažiavo į Žiežmarius, o ten jį palikę, patys pasiėmę arklį nuvažiavo. Apie įvykį A. Vaškevičius pranešė lietuvių ir vokiečių komendantams, o vėliau pažino savo šešiametį bėrą arklį pas lietuvių komendantą²⁰.

1919 m. vasario 13 d. Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininku paskirtas Bronius Stosiūnas prisiminimuose aprašė, kaip palaiapsniui gyventojai bandė išsivaduoti iš vokiečių priklausomybės. Pavyzdžiui, Semeliškių miestelyje gyveno žiaurus vokiečių „amtsforsteheris“ Zekau, kuris sumanė atimti miestelio seniūno Jono Sindaro arklį. Šis arklio

¹⁸ LCVA, f. 383, ap. 7, b. 30, l. 25–27.

¹⁹ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 72.

²⁰ LCVA, f. 384, ap. 2, b. 26, l. 52–54.

atiduoti nenorėjo, tačiau Zekau atėjo anksti rytą ir išsivedė. Tada J. Sindaras pasiėmė branktą ir vokiečių smarkiai primušė, o arklių atsiėmė. Vokiečiai ėmė Sindaro ieškoti, o šis turėjo slapstytis pas gimines arba miškuose. Zekau nutarė sugauti Sindarą klasta. Pasakė kun. Petkeliui, kad ant Sindaro nebepyksta ir jam dovanoja, bet Sindarui pasirodžius tuojau jį suėmė ir uždarė Vilniuje, kur jo laukė karo teismas. Tačiau tuomet įsimaišė Lietuvos valstybės taryba ir po kelių mėnesių Sindarą išlaisvino. Tuomet lietuviai išdrąsėjo, o rekvizicijas veždavo tik bailesnieji. Iš kitų vokiečiai nebent jėga išplėsdavo, siųdami į kaimus ginkluotus būrius. Kartą dar vienas semeliškietis (Pranas Račkauskas) rekvizicijas atvežusiems ūkininkams paskelbė, kad vokiečių jau nebereikia klausyti, o krašto šeimininkais bus patys lietuviai. Tą kartą Račkauską vokiečių žandarai suėmė, tačiau žmonės su rekvizicijomis grįžo namo. K. Račkauskas kiek pabuvo areštiniėje, o naktį atėjo jo sūnus Antanas ir, basliu išlaužęs geležinį tinklą, tėvą išlaisvino (vėliau abu Račkauskai išėjo savanoriais į Lietuvos kariuomenę)²¹.

Tačiau, kol galėjo, vokiečių kareiviai stengėsi išnaudoti vietinius gyventojus. Pavyzdžiui, 1919 m. vasario mėnesį spaudoje rašoma, kad vokiečiai iš Kaišiadorių ir Žiežmarių valsčių pareikalavo, kad jiems duotų po tris arklius, nes esą kažkas iš jų pavogė šešis arklius. Tačiau žmonės kalbėjo, kad vokiečiai patys pardavė tuos arklius spekuliantams, o paskui prievarta nusavino kitus arklius. „*Kaip nekenčia žmonės pas mus bolševikų, lygiai taip pat laukia, kad greičiau išeitų vokiečiai ir kad jų vietą užimtų lietuvių kariuomenė.*“²² Besitraukdami vokiečių kareiviai vis daugiau dėmesio skyrė produktų

nusavinimui ir vis mažiau – strateginių objektų apsaugai. 1919 m. birželio 18 d. vyriausiasis kariuomenės vadas telegrama Kaišiadorių komendantui įsakė „*vokiečių karaulą ant tilto per Viliją, pas Čiobiškius, pakeisti mūsų kareiviais.*“²³ Šią vietą taikėsi užimti ir Lenkijos kariuomenė, todėl Čiobiškio tiltas tapo nuolatinį susidūrimų tašku.

1919 m. birželio 20 d. pas Kaišiadorių milicijos vadą K. Bajorą vėl atėjo kelios nuo vokiečių nukentėjusių ūkininkų delegacijos. Petras Vaitkevičius iš Kaišiadorių valsčiaus Romeravo dvaro pasakojo, kad birželio 14 d. net septyni vokiečių kareiviai, atėję pas jį naktį, sulaužė spyną ir išsivedė paskutinę karvę. Pajutę, kad vokiečiai pavogė karvę, Vaitkevičiai puolė vytis, bet šie su karve „*tuojaus įpuolė į girią iš kur pradėjo baisiai šaudyti ir šaudė ligi tolei kol nepapjovė ir nepasiėmė sau mėsos. Mes nuėję miškan radome tik galvą, kojas ir skūrą. Vokiečiai buvo iš Vladikiškių dvaro. Nuostolių mums padarė ant 3000 rb.*“ – skundėsi ūkininkas²⁴. Tą pačią dieną pas K. Bajorą atėję Kaišiadorių valsčiaus Kriaučiškių viensėdžio gyventojai pasiskundė, kad net kelis kartus nukentėjo nuo vokiečių kareivių. Motiejus Grigaliūnas pasakė, kad pas jį prieš 3 mėnesius atėję vokiečių kareiviai pavogė avelę, o neseniai (birželio pradžioje) pavogė meitėlį, vertą 600 rublių. Pagaliau birželio 19 d. atėję šeši vokiečių kareiviai norėjo išsivesti Pranio (pavardė neįskaitoma) karvę. Karvė buvo pririšta tvarte, o šeimininkai, pajutę, kad tvarte vagys, išbėgo į lauką šaukdami. Tuomet vokiečiai kartą iššovė, bet nieko neužkliudė. Netoli Kriaučiškių naktigonėje buvę Rečionių kaimo „*garbės milicininkai*“ išgirdę riksmą pradėjo šaudyti į vokiečius ir šie pabėgo. Birželio 15 d. pas Vladislovą Benkuską atėję

²¹ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 269.

²² Dzūkas. Vokiečiai apgaulinėja, *Tiesos kardas*, 1919-02-09, Nr. 29, p. 2.

²³ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 58.

²⁴ LCVA, f. 384, ap. 2, b. 26, l. 56.

trys vokiečių kareiviai paėmė 6 pūdus rugių, bet subėgę vyrai atėmė, nes tai įvyko vidurdienį. Birželio 19 d. atėję keli vokiečiai norėjo įsiveržti į namus, bet, kai milicininkai pradėjo šaudyti, pabėgo²⁵.

Kartais vokiečiai pagąsdindavo gyventojus net neplėšikaudami. Birželio 17 d. pas milicijos vadą K. Bajorą atėjusi Aleksandra Vaitkevičienė (gyvenanti Kaišiadoryse, Ilgojoje g. 36) pranešė, kad jos namuose apsigyvenusius „vokitka“: <...> *pavardės nežinau, bet žinau, kad ji tarnauja vokiečių raštinėj. Vakar per mergaitę Heleną Šabuniukę man pranešė, kad ji, t. y. vokitka gyv. mano name, nenakvos šią naktį. Bet pačioj 12 val. nakties išgirdo baladą į langą, kuris labai išgąsdino mane ir mano dukterį. Atsikėlus atėjau paklausti, kas čia noria įteiti. Per langą pamačiau kame vokiečių leitenantą, gyv. Žitkovo namuose, kitus nepažįstamus vokiečius ir tarpe jų buvo ir vokitka, kuri gyvena Voleišo namuose. Aš paklausiau, ką jie noria, bet jie neatsakė. Tik leitenantas biauriai balsiai lojodamas išlaužė duris, įteiti tai neintėjo. Tas visas reikimas traukėsi apie ½ val. Pavardė leitenanto vokiečių sužinojau, kad von der Hager.*²⁶

Nuo vokiečių kareivių teko slėptis netgi Kaišiadorių teismo tarnautojams. Nėgana to, kad prie Kaišiadorių jau artinosi bolševikai, netoliese stovėjo ir lenkai, reikėjo kiekvieną valandą būti pasiruošus su visomis bylomis ir valdiška kasa trauktis Kauno link. Vakare gulantis miegoti reikėdavo kasą slėpti, kad kilus pavojui ji nepražūtų. Lietuvos savanorių kariuomenės – „menkas žiupsnelis“, todėl jos užtarimo ne visada galėjo tikėtis. Kaišiadoryse likę nedrausmingi vokiečių savanoriai, apsiginklavę karabinais ir rankinėmis granatomis, dažnai eidavo į artimiausius kaimus ir

vienkiemius plėšikauti. Tokių pat vokiečių savanorių nakčia buvo užpultas ir Kaišiadorių teismas. Nors namas ir buvo vokiečių apsuptas, sekretoriui Žitkovui pavyko su valdiška kasa pabėgti ir ją paslėpti miške. Nežinia, kuo viskas būtų pasibaigę, jeigu Lietuvos komendantūros kareivių būrys nebūtų išvaikęs vokiečių²⁷.

Vokiečių kareiviai ne tik patys plėšikavo, bet siekė pasipelnyti ir bendradarbiaudami su spekuliantais, kurie pulkais keliavo ne tik link Vilniaus, bet ir vietiniais keliukais. Pavyzdžiui, balandžio 11 d. iš Kaišiadorių pranešta, kad „*milicijantai pagavo žydus išvežant 3 vežimus produktų (miltų, druskos, cukraus, sviesto ir taukų). Žydus lydėjo vokiečių kareiviai ir neleido kratyti; milicijantams pradėjus griežtai protestuoti pribuvo (net be kepurės) Kaišedorių komendantas Hauptmanas, milicijai grasė nuginkluoti ir iššaudyti ir koliojo (litauische Schwein ir kitais epiliptais) ir praleido žydus Žaslių linkui. Kaišedorių vokiečiai iš visko matyti draugaujasi su bolševikais, taigi, kad jie negalėtų taip saivališkai veikti, reikia, kad mūsų postai taipgi stovėtų ant kelių ir stotyje. Antra, žydai-spekuliantai ir visuo-kie bolševikų agentai Kaišedoryse jaučia kaip namie. Čia dar reiktų ir slaptų žinių rinkėjų (šnipų), kurie galėtų sekti visus vokiečių darbus ir šunybes.*“²⁸

Kaišiadorių miškų urėdas Vytautas Chlevickas milicijos vadui pranešė, kad vokiečių kareiviai su keliolika darbininkų be jokių leidimų palei Gaižiūnų geležinkelio stotį kerta girią, krauna į vagonus ir išsiveža²⁹. Kaišiadorių apylinkėse vokiečių okupacijos metu eiguliu dirbęs Stasys Šocikas pasakojo, kad vokiečių valdžia medieną gabeno į Vokietiją, o ir vietiniams pardavinėjo gana pigiai:

²⁵ LCVA, f. 384, ap. 2, b. 26, l. 58.

²⁶ LCVA, f. 384, ap. 2, b. 26, l. 60.

²⁷ *Lietuvos teismas. 1918–1928*, red. A. Kriščiukaitis, Kaunas, 1930, p. 86–87.

²⁸ LCVA, f. 384, ap. 3, b. 18, l. 121.

²⁹ LCVA, f. 384, ap. 2, b. 26, l. 61.

Ilgoji gatvė (dabar Gedimino g.). Kaišiadorys. Atvirukas, apie 1917 m. KŠM

„Ipratę rusų valdininkus „tepti“, žmonės pačiu „tepimu“ nesistebėjo, stebėjosi tik vokiečio besotiškumu. Atneša pilietis svarą sviesto, – mažoka. Dešimt kiaušinių taip pat nedaug. Gerą brusą lašinių priimdavo virtuvėje šeimininkė kiek raukydamasi, suprask, mažai. Ir dar tą „tepalą“ ne pačiam girininkui įteikdavo, o virtuvėje šeimininkei. Šeimininkė per girininko palydovą-kareivį informuodavo girininką kiek ir ko kuris pilietis atnešė. Mažai atnešei, – mažai ir miško gausi pirkti, o ko gero ir visai negausi, koks girininko ūpas. Bet kiekvienas pilietis „tepalą“ virtuvėje šeimininkei atidavęs, raštinėje su girininku turėdavo kalbėti ir daryti tokį veidą, lyg kyšio jam visai nebūtų atnešęs.“ Apie pasikeitusią 1919 m. situaciją – tolimesni eigulio S. Šociko prisiminimai: „Praslinko apie trejetas metų. Vokiečiai staiga pradėjo nykti, tirpti,

lyg pavasario sniegas. Rytuose ir pietuose pradėjo tarškėti bolševikų kulkosvaidžiai. Iš kažin kur į jau Nepriklausomą Lietuvą brovėsi „broliai“ lenkai. Ir vieną gražią dieną eigulis Stasys Šocikas nuvykęs savo eiguvon už galvos susigriebė: miškas pilnas vietos gyventojų, be jokių raštelių kertančių mišką.

– Vyrai, šimts gegučių! Ką darote? Ar jums gyventi nusibodo?

Šie tik juokiasi.

– O tu eik namo, – pasakė jie eiguliui. – Matai tos eglės viršūnę? Labai greit gali joje pasisūpauti. Vokiečiais negąsdink, nes dabar jau po vokiečio. Bolševikai ateina.

Eigulys Stasys parspūdino namo. Tą pat dieną jis sužinojo, kad kaimyninės eiguvos eigulys vakare buvo nušautas per langą nežinomų piktadarių savo namuose.³⁰

³⁰ Piliponis J. Tai buvo prieš 20 metų (Iš eigulio St. Šociko atsiminimų), *Mūsų girios*, 1937, Nr. 12, p. 672–677.

Goslerio gatvė (dabar Vytauto Didžiojo g.). Tolumoje matoma kaizerinės Vokietijos imperijos vėliava (juoda–balta–raudona). Kaišiadorys. Atvirukas, apie 1917 m. KŠM

Laikraščiai, rašydami apie Lietuvoje tebesančią vokiečių kariuomenę, neišvengiamai mini Kaišiadorių apylinkes, nes čia ji ir išbuvo ilgiausiai. Dar 1919 m. birželio pabaigoje „Nepriklausomoji Lietuva“ rašė, kad besitraukdami iš Lietuvos jie elgiasi žvėriškai: „Kaišedorių apskritį jie išdraskė grindis, duris, langus ir vežasi. Tvartus ir kitus medinius trobesius ardo ir kūrena, nors miškas netoli <...>. Žibino dvare vokiečiai išėmė iš šulinio cementinį rentinį ir pardavė žydui. Po pievas, rugius ir daržus gano arklius; jei šeiminkai protestuoja, tai vokiečiai gresia mirtimi (Kaišedorių apsk.). Jei vokiečiai apsistoja kur sodžiuje ar dvare, tuomet visas ūkis eina niekais <...>.“³¹ Kaišiadorių komendanto prašyta užtarti ir Vladikiškių dvaro gyventojus, kurie skundėsi, kad

Vladikiškių dvare vokiečiai kerta sodą³².

Didelių nuostolių patyrė savivaldybės įstaigos, mokyklos, privatūs gyventojai. Pavyzdžiui, Žiežmarių valsčiaus komitetas, vokiečiams pasitraukus, 1919 m. liepos 20 d. suskaičiavo savo nuostolius mokykloje – už daugiau nei 5000 rublių, valsčiaus savivaldybės – už daugiau nei 4000 rublių. Nuostolių patyrė ir gyventojai, pavyzdžiui, M. Jacunskienė – už 115 rub., I. Brazauskas – 425 rub., J. Aleškevičius – 218 rub., o visame valsčiuje – už daugiau nei 10 000 rublių³³. 1920 m. rugsėjo mėnesį buvo skaičiuojami vietinių gyventojų karo metu patirti materialiniai nuostoliai. Kaišiadorių (Trakų) apskritis vėlavo surinkti šiuos duomenis „iš tos priežasties, kad paskutiniu metu valsčių valdybos yra labai apkrautos darbu būtent:

³¹ Vokiečių plėšimai, *Nepriklausomoji Lietuva*, 1919-06-29, Nr. 53, p. 2.

³² LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 87.

³³ Lukoševičius O. *Trakų (Kaišiadorių) apskritis 1918–1940 m.: tarp valdžios ir savivaldos*, Kaišiadorys, 2019, p. 54–55.

pirmoje eilėje neatidėliojant stovi mobilizacijos ir rekvizicijos reikalais“³⁴ (mat apskrities ribose tuo metu vyko Lietuvos kariuomenės kovos prieš Lenkijos kariuomenę, tad pirmaeilis dėmesys buvo skiriamas karių aprūpinimui). Suskaičiuota, kad vien Kaišiadorių valsčiuje Pirmojo pasaulinio karo metu buvo sunaikinti 105 gyvenamieji namai, 198 tvartai, 50 kluonų, 41 svirnas, iš viso 394 pastatai³⁵. Jau 1920 m. daugumą jų gyventojai planavo atstatyti. Tuo laiku Kaišiadorių valsčiuje buvo 15 kalvių, 2 šaltkalviai, 7 mūrininkai, 8 dailidės, 14 stalių (kitoje vietoje minimi 22), 2 skardininkai („blėkoriai“), 2 stikliai („stiklioriai“), 2 elektrotechnikai, 18 kurpių ir 18 siuvėjų. Valsčiuje buvo tik viena lentpjūvė, medienos trūko, o „visos

medžio liekanos sunaudota kurui vokiečių kariuomenės“. Žiežmarių valsčiuje suskaičiuota, kad karo metu valsčiaus teritorijoje sunaikinta 200 trobesių, be to, „karo laike mūsų valsčiuje tapo sunaikinta plytų dirbtuvės 2 ir 1 lentpjautuvė. Dėl to, kad vokiečiai visus aparatus susiėmė savo reikalams.“³⁶ Daugiausia pastatų karo metu sunaikinta Žaslių valsčiuje – beveik 600. Kaip pavyzdį galima paminėti Krivonių kaimą, kuriame smarkiai nukentėjo 26 šeimos. Visos jos karo metu neteko gyvenamųjų namų ir tvartų, o daugelis – ir klėčių bei kluonų. Beveik visi gyventojai dar tais pačiais metais ir vėliau planavo atstatyti gyvenamuosius namus, daugelis ir tvartus, beveik pusė – kluonus, pora šeimų – klėtis. Kiekvienai sodybai tam

Teismo gatvė. Kaišiadorys. Atvirukas, apie 1917 m. KšM

³⁴ LCVA, f. 377, ap. 7, b. 240, l. 220.

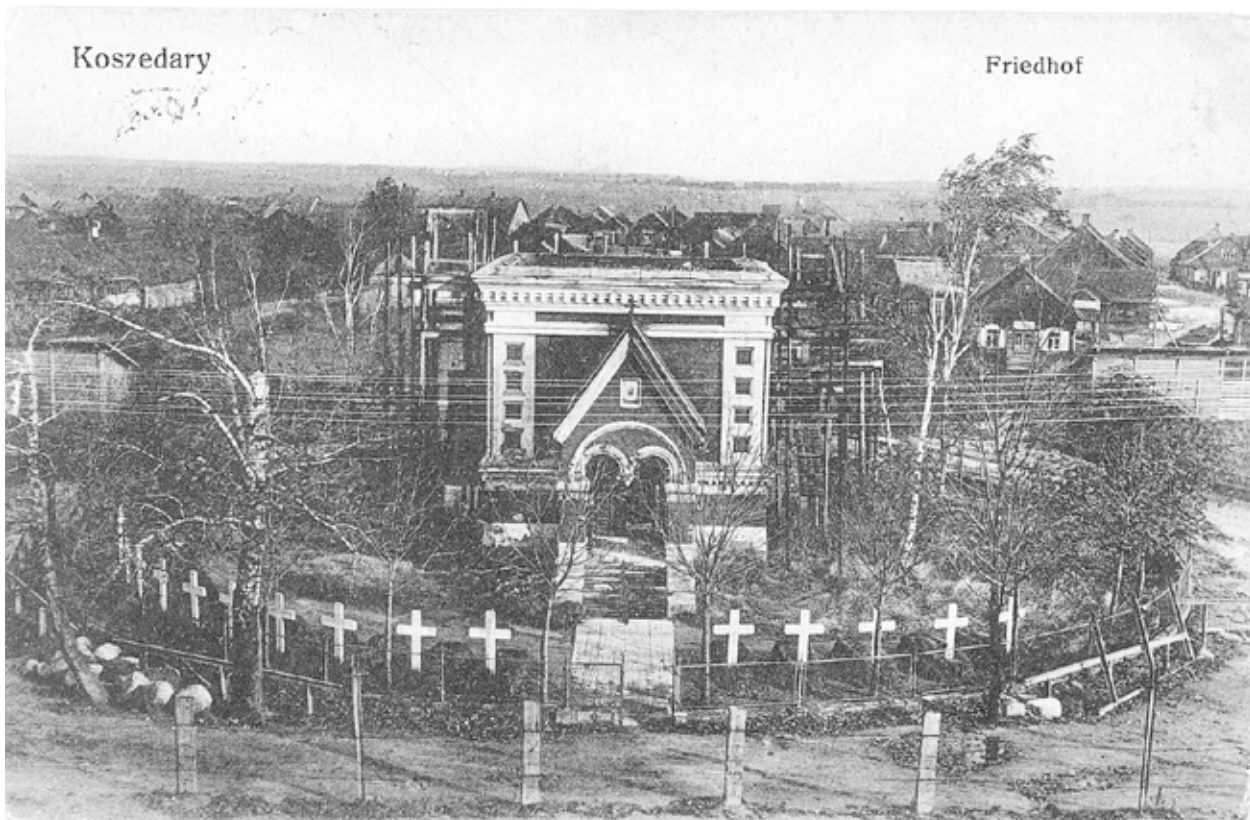
³⁵ LCVA, f. 377, ap. 7, b. 240, l. 270.

³⁶ LCVA, f. 377, ap. 7, b. 240, l. 274.

reikėjo nuo 20 iki 60 medžių, o lėšomis – nuo 1000 iki 6000 auksinų. Pavyzdžiui, M. Staninai, kuris planavo atstatyti sudegintą „grinčę“ (t. y. gyvenamąjį namą), „dangtį“ (t. y. tvartą) ir klėtį, reikėjo 50 medžių ir 4000 auksinų³⁷.

Galima pastebėti, kad amžininkų liudijimuose vokiečių kareiviai dažniausiai aprašomi negatyviame kontekste. Tačiau Lietuvos istoriografijoje išskiriami ir „gerieji vokiečiai“ – saksų savanorių daliniai. 1919 m. pradžioje apsaugai nuo Raudonosios armijos Lietuvoje pasitelkti vokiečių savanoriai, kurių dauguma buvo iš Saksonijos. Jie buvo dislokuoti ir Kaišiadorių apylinkėse³⁸. Buvo tikimasi, kad saksų savanoriai pakeis demoralizuotus

ir revoliucinėmis idėjomis užsikrėtusius vokiečių kariuomenės senbuvius. Prasidėjus kovoms su Lietuvoje puolančiais raudonarmiečiais, atsisijoję nemotyvuoti kariai, jų drausmę sustiprino ir 1919 m. kovą išvaikytas Kauno „soldatenratas“. Šie labiau motyvuoti vokiečių kariai padėjo išvaikyti revoliucines vietines tarybas, o Lietuvos kariuomenei – 1919 m. pavasario mūšiuose prieš bolševikus prie Jiezno, Alytaus, Kaišiadorių (plačiau apie kovas su bolševikais rašoma II skyriuje). 1919 m. sausio 28 d. vyriausybės vadovas M. Šleževičius pasiekė susitarimą, kuris Lietuvoje esančias vokiečių pajėgas iš esmės pavertė Lietuvos vyriausybės samdiniais.

Kaišiadorių stačiatikių cerkvė prie geležinkelio stoties. Ties nebaigta statyti stačiatikių cerkve buvo įrengtos kareivių kapinės. Atvirukas, apie 1917 m. KŠM

³⁷ LCVA, f. 377, ap. 7, b. 240, l. 260–270.

³⁸ Gimžauskas E. Vokiečių karinės okupacijos poveikis Lietuvos visuomenei ir besiformuojančiam valstybingumui 1915–1919 m., *Karo archyvas*, t. 25, 2010, p. 117.

Nuo kovo pabaigos į Lietuvą vokiečiai pradėjo vežti ginkluotę ir ši parama Lietuvos vyriausybei padėjo atsilaikyti prastėjančiomis karo sąlygomis³⁹. Tačiau 1919 m. birželio pabaigoje įtampa tarp lietuvių ir vokiečių pasiekė pavojingą ribą, kuriai tiesioginę įtaką turėjo birželio 28 d. paskelbtos Versalio taikos sąlygos. Pagal jas vokiečiams nurodyta palikti Baltijos šalis, kai tik to pareikalau sąjungininkai. Įsiutinti vokiečių savanoriai liejo pyktį ant gyventojų⁴⁰. Lietuvos vyriausybė ėmė reikalauti vokiečių pasitraukti iš Lietuvos. Spauldoje rašoma: „*Kadangi pastaruoju laiku vokiečiai elgiasi suvisu neleistinai, viską grobia, plėšia, dargi stengiasi prieti prie susirėmimų su mūsų kariuomene, tai mūsų vyriausybė griežtai pareikalavo, kad visa vokiečių kariuomenė būtų tuojau iš Lietuvos atimta.*“ Su tuo buvo susiję ir geležinkelių perdavimas susisiekimo ministerijai, pirmiausia perduodant atšakas Panevėžys–Radviliškis ir Kaišiadorys–Radviliškis. Šie geležinkeliai turėjo būti perduoti iki liepos 7 d., o iki liepos 15 d. – ir likusieji nuo Kaišiadorių ir Vokietijos pasienio⁴¹.

1919 m. liepos 7-oji

1919 m. birželio ir liepos mėnesiais vokiečių administracija perduoda paskutinius savo rankose laikytus strateginius taškus – paštą ir geležinkelio stotį. Pavyzdžiui, 1919 m. vidurvasarį Kaišiadorių pašto viršininkas gavo nurodymą iš vokiečių perimti telefono stotį: „*7 liepos vokiečiai perduoda telefono stotį, todėl pavedu jums drauge komiteto arba komendantūros priimti stotį,*

sustačius kuo smulkesnį sąrašą ir stengtis gauti kuo daugiausia įvairių instrumentų, medžiagos, aparatų ir taip toliau ir apie tai pranešti valdybon.“⁴²

Tuometis Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininkas B. Stosiūnas savo atsiminimuose mini vokiečių išleistuves iš Kaišiadorių: „*Prieš išeidami vokiečių karininkai sumanė su mumis atsisveikinti ir pakvietė mus į svečius. Dalyvavo komendantas kpt. Kundrotas, aš ir milicijos vadas Bajoras. Vokiečiai liūdėjo, mums, žinoma, buvo linksma. Rytojaus dieną mes pasikvietėme vokiečius pas save išleistuvėms. Vaisinome vokiečius pas juos pirktais gėrimais, užkandžių nusipirkome pas saviškius. Iš paskutinės savo būklos – Kaišiadorių stoties – vokiečiai pasitraukė 1919 m. liepos 7 dieną. Išėjo visai žmoniškai. Vadinas, išleistuvės savo padarė. Paskiri vokiečių daliniai dar mėgino patriukšmaut, bet žandarai tuojau padarė tvarką. Be ypatingo triukšmo pasitraukė prieš tai vokiečiai ir iš kitų Trakų apskrities vietų. Tiesą pasakius, jie galėjo vietomis kerštauti, nes mūsų partizanai, kur galėdami, neiškėsdavo jiems neįgnybę. Antai, ties Žasliais partizanas Griesius su kitu iš vieno vokiečio atėmė porą arklių. Reikia pasakyti, kad vokiečiai irgi bijojo, ypač jų vadovybė.*“⁴³

Pabrėžtina, kad iki pat paskutinių savo buvimo Lietuvoje dienų vokiečių kareiviai kontroliavo judėjimą geležinkeliais ir 1919 m. liepos mėnesį netgi Lietuvos kariuomenės daliniai prašė vokiškų leidimų („faršeinų“)⁴⁴. Krašto apsaugos ministerija dar 1919 m. birželio 17 d. Kaišiadorių komendantui nurodo, kad leidimai važiuoti geležinkeliu turi būti

³⁹ Balkelis T. *Lemtingi metai: Lietuva, 1914–1923. Karas, revoliucija ir tautos gimimas*. Vilnius, 2019, p. 150, 191–192.

⁴⁰ Balkelis T. *Lemtingi metai: Lietuva, 1914–1923. Karas, revoliucija ir tautos gimimas*. Vilnius, 2019, p. 205.

⁴¹ Vokiečiai turi iš Lietuvos tuojau išeiti. *Kariškių žodis*, 1919-07-03, Nr. 7, p. 55.

⁴² LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 268.

⁴³ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 293–294.

⁴⁴ LCVA, f. 384, ap. 2, b. 26, l. 63.

Geležinkelininkų pastatas, kuriame nuo 1919 m. gyveno Lietuvos kariuomenės kareiviai, o nuo 1924 m. veikė Kaišiadorių vidurinė mokykla. Atvirukas, apie 1917 m. KŠM

išduoti lietuvių ir vokiečių kalbomis⁴⁵. Įdomu, kad netgi po kelių mėnesių vokiečiams jau išsikrausčius (1919 m. gruodžio 18 d.) apskrities milicijos vadas Kostas Bajoras senu įpročiu prašo komendanto išduoti „faršeinus“, kad galėtų lenkų „ščelcus“ Joną ir Bolių Blaževičius bei Joną Bronicką, lydimus milicininko Miko Paškausko, nuvežti į Jonavą⁴⁶. Reikia pripažinti, kad besikraustantys vokiečiai prisidėjo prie Lietuvos geležinkelių transporto sistemos. 1919 m. viduryje vokiečių kariuomenei apleidžiant Lietuvą, buvo perimta ir geležinkelių kontrolė. Liepos 4 d. Vokietijos vyriausybės įgaliotinis L. Zimmerlė ir karo geležinkelių atstovas Kleinmanas, vienos šalies vardu, Lietuvos ministrų kabineto pirmininkas M. Šleževičius ir susisiekimo ministras V. Čarneckis, kitos šalies vardu, pasirašė sutartį dėl geležinkelių ir jų infrastruktūros perdavimo. Liepos 6 d. vokiečiai Lietuvos atstovams perleido Kaišiadorių

stotį ir su Radviliškiu jungiantį plačių geležinkelių ruožą. Tą dieną šiuo keliu pravažiavo ir pirmasis lietuvių garvežys, o pastaroji data tarpukariu minėta kaip Nepriklausomos Lietuvos geležinkelių pradžios diena⁴⁷. 1919 m. liepos 19 d. spaudoje buvo rašoma: „*Vokiečiams kraustantis iš Lietuvos lietuvių valdžia išnuomojo iš vokiečių geležinkelių medžiagą, gavo garvežių ir vagonų kiek reikia. Eina derybos, kad visi geležinkelių turtai būtų atiduoti lietuviams. Nuo liepos 10 d. pradėjo vaikščioti lietuvių traukiniai tarp Kauno–Kaišėdorių–Radviliškio.*“⁴⁸ Šią datą patvirtina ir Lietuvos oficiozas „Lietuva“: „*Liepos 10 d. š. m. pradeda vaikščioti lietuvių traukiniai Kauno–Kaišėdorio–Radviliškio linijoms.*“⁴⁹ Tiesa, paminklinė lenta ant Kaišiadorių geležinkelio stoties sienos skelbia, kad pirmasis „lietuviškas“ traukinys pajudėjo iš Kaišiadorių į Radviliškį 1919 m. liepos 6 d.⁵⁰

Lietuvos istorijai svarbia data tapo liepos 6-oji, tačiau Kaišėdorims reikšmingesnė liepos 7-oji, kai iš Kaišėdorių pasitraukė vokiečiai. Šią dieną ir galėtume laikyti atskaitos tašku, kada Kaišėdorių regione valdžią faktiškai perėmė Lietuvos vyriausybė, kariuomenės vadovybė ir civilinė administracija – Kaišėdorių (Trakų) apskrities viršininkas bei valsčių ir apskrities savivaldybės.

⁴⁵ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 111.

⁴⁶ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 384.

⁴⁷ Kuodys M. Karo padėties Lietuvos geležinkelių zonoje funkcionavimas 1919–1926 m., *Karo archyvas*, t. 23, 2008, p. 186.

⁴⁸ Politinė padėtis, *Nepriklausomoji Lietuva*, 1919-07-19, Nr. 70, p. 2.

⁴⁹ Svarbi žinia, *Lietuva*, 1919-07-10, Nr. 147, p. 3.

⁵⁰ Atminimo lenta ant Kaišėdorių geležinkelio stoties atidengta 1995 m. liepos 5 d.

II.

KOVOS SU SOVIETŲ RUSIJOS KARIUOMENE

Lietuvos kariuomenės organizavimas prasidėjo Vilniuje 1918 m. lapkričio mėnesį. Prie Lietuvos Tarybos veikė Krašto apsaugos komisija, apie kurią pradėjo spiestis karininkai lietuviai. Pradžioje tai buvo daroma slapta nuo vokiečių karinės valdžios, bet vėliau, kai vokiečių karinė valdžia susilpnėjo, – ir viešai. Vokiečių pozicijas silpnino ir tai, kad jų kariuomenė skilo į dvi grupes – paklusnią senajai vadovybei ir komunistujančią (vadinamuosius spartakininkus, kurie siekė panašių tikslų, kaip ir bolševikai Rusijoje). Spartakiečiai palaikė ryšius su bolševikais ir jų Raudonąja armija. Taigi, Vilniuje 1918 m. pabaigoje vienu metu organizavosi trys kariuomenės – lietuvių, lenkų ir bolševikų, o vokiečių kariuomenė pamažu byrėjo ir traukėsi. Į Lietuvos teritoriją pradėjo taikytis Sovietų Rusija ir atsikurianti Lenkijos valstybė. 1918 m. gruodžio pabaigoje vokiečiai ėmė trauktis iš rytinių Lietuvos žemių ir 1919 m. sausį apsistojo maždaug Šiaulių–Ukmergės–Kaišiadorių–Alytaus–Varėnos ruože. Įkandin jų iš rytų slinkdami bolševikai užėmė apleidžiamas teritorijas¹.

Iš Vilniaus į Kauno pusę bolševikų būriai slinko geležinkelio linija². Geležinkelio linijos apsauga susijusi su Lietuvos kariuomenės

1-ojo pulko formavimo istorija ir, kaip pradžioje būna, įvairiais nesusipratimais. Pavyzdžiui, 1919 m. sausio 5 d. pulko vadas J. Galvydis-Bykauskas nurodė 1-ojo bataliono vadui kn. K. Ladygai su viena kuopa vykti iš Alytaus į Lentvarį saugoti geležinkelio mazgą. Tačiau K. Ladyga su neapginkluota ir maistu neaprūpinta kuopa vykti atsisakė, nes ten iš karto galėjo susidurti su Kauno kryptimi slenkančiais raudonarmiečiais arba po Vilniaus regioną pasklidusiais lenkų legionieriais. Pulko vadas ramino, kad Lentvaryje viskuo aprūpins vokiečiai, tačiau karininkams žodinių pažadų neužteko. Pulko vadas įsakė K. Ladygą areštuoti, tačiau niekas nepakluso vado įsakymui nei areštuoti, nei perimti vadovavimą batalionui. Pulko vadas J. Galvydis-Bykauskas maištaujančių karininkų pats buvo nušalintas nuo pareigų. Abi pusės savaip aiškino padėtį krašto apsaugos ministrui. Pulko vadas teigė, kad K. Ladyga neįvykdė įsakymo, o ginklų galėjo gauti Lentvaryje iš vokiečių (250 šautuvų), todėl ne tik K. Ladygą, bet ir Čapliką bei Žemaitį, kurie atsisakė perimti K. Ladygos batalioną, prašė perduoti karo lauko teismui. Galiausiai pasiektas kompromisas – pulko vadas paskirtas vadovauti karo mokyklai, K. Ladyga perkeltas

¹ Gimžauskas E. Vokiečių karinės okupacijos poveikis Lietuvos visuomenei ir besiformuojančiam valstybingumui 1915–1919 m., *Karo archyvas*, t. 25, 2010, p. 115.

² Bolševikų pafrontėje, *Tiesos kardas*, 1919-01-30, Nr. 20, p. 2.

1-ojo pėstininkų pulko vadas K. Ladyga tardo į nelaisvę paimtą bolševikų komisarą. 1919–1920 m. VLE

į kitą pulką. Tačiau sausio 5 d. krn. K. Ladyga įvykdė įsakymą ir pasiuntė į Lentvarį krn. I. Musteikio vadovaujamą apginkluotą kuopą. Čia gauta šautuvų ir iš vokiečių. Tačiau Lentvaryje kuopa pakliuvo į sudėtingą situaciją, nes čia skverbėsi bolševikų daliniai, o kuopa paramos nesulaukė, todėl, pasiėmusi vokiečių perduotus šautuvus, per Kaišiadoris pasitraukė link Kauno³.

Vilnių sausio 4–5 d. užėmus bolševikams, Lietuvos vyriausybei teko pasitraukti į Kauną. 1919 m. sausio 10 d. bolševikai užėmė Vievį, sausio 11-osios naktį – Žaslius. Užimtose teritorijose bolševikai kūrė „revoliucinius

komitetus“, rekvizavo maistą ir pašarą savo armijai. Gyventojai turėjo mokėti kontribucijas – po 10 rb. pinigais ir po 8 pūdus grūdų nuo kiekvienos dešimtinės turėtos žemės⁴. Aukštadvaryje besimokęs žaslietis A. Populaigis atsiminimuose rašė: „*Miestelyje šmi-kštinėjo tai lenkų partizanai, tai bolševikų agentai, tai kiti jau labai įtartini tipai. Toks reiškinys mus visus stebino, na, ir baugino. Nelaukdamas rimtesnių pavojų, su niekuo nesitaręs, palikęs likimo valiai visą savo tur-tą, pabėgau iš Aukštadvario atgal į namus.*“⁵ Žaslių kleboną bolševikai visiškai apiplėšė: atėmė pinigus, arklį, porą karvių ir kito turto.

³ Surgailis G. *Pirmasis pėstininkų didžiojo kunigaikščio Gedimino pulkas*, Vilnius, 2011, p. 23, 26–27.

⁴ Lesčius V. *Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920*, Vilnius, 2004, p. 34.

⁵ Populaigis A. *Kriminalisto dienoraštis*, Vilnius, 1999, p. 28.

Iš ūkininkų atėmė daug geresnių arklių, menkų neėmė⁶. Po mėnesio rašoma apie greitai pablogėjusį žasliečių gyvenimą, mat bolševikai plėšė iš ūkininkų, ką tik galėjo. Buvusį dvarų turtą išsidalino „dvarų žmonės“ (greičiausiai turimi omenyje dvarų darbininkai, „ordinarščikai“), tačiau bolševikai pareikalavo rekvizicijų ir iš jų, todėl sulaukė nepasitenkinimo. Viskas labai pabrango, pavyzdžiui, duonos kaina nuo 45 kp pakilo iki 5 rb (cariniais pinigais) ir tai buvo įmanoma nupirkti tik slapta. Visos krautuvės uždarytos. „Žydėliai iškart patiko bolševikus su džiaugsmu, bet dabar nusiminę. Žasliuose uždėjo jiems 17 000 rublių kontribucijos; žada dar uždėti ir kitiems žmonėms. Įsakę yra priverstinai rekvizicijas nuo desetos: moka už „sulyferiuotus“ javus po 20 rb. (kerenkomis) už pūdą. Soviete galima susikalbėti tik rusiškai. Žmonės laukia lietuvių kariuomenės.“⁷ Praėjus porai mėnesių, spaudoje apie Žaslius rašoma, kad vietos gyventojai „baisiai nepatenkinti bolševikų „rojumi“ ir laukia ateinant Lietuvos kariuomenės. Bolševikai daro nežmoniškas rekvizicijas ir be jokios tvarkos. Kiekvienas „raudonasis“ ima kas jam tik reikia, o skūstis nėra kam.“⁸ Dar vėliau žinutėje iš Papatčių minima, kad atėjus bolševikams gyventojai turėjo daug vargo su pastotėmis – jiems tekdavo gabenti druska net iki Vilniaus, „buvo tokių, kad tik arklio kailį parsinešė namo“⁹. Reikia pabrėžti, kad sovietmečiu trumpas bolševikų įsigalėjimas buvo aprašomas remiantis ne istoriniais faktais, bet su ideologiniu-propagandiniu patosu. Pavyzdžiui, aprašant 1919 metus akcentuojama, kad Žaslių gyventojai palankiai sutiko bolševikus, įvyko mitingas, o miestelyje

iškabintos raudonos vėliavos. Įgulos vado V. Michailovo ir komisaro Medvedevo įsakyme teigiama: „Šiandien mes įžengėme į Žaslių miestelį, kur mus nuoširdžiai ir džiaugsmingai sutiko vietos gyventojai...“¹⁰

Persikelkime kelis kilometrus iš Žaslių į Kaišiadoris. Čia tebesitvarkė vokiečių kareiviai, tačiau jie irgi ilgainiui keitėsi. 1919 m. pradžioje apsaugai nuo Raudonosios armijos Lietuvoje pasitelkti vokiečių savanoriai. Sausio pabaigoje daugiausia iš Saksonijos atvykusių savanorių skaičius visoje Lietuvoje siekė apie 4000. Savanoriai buvo įtraukti į 46-ąją saksų savanorių diviziją, kuri buvo dislokuota Alytaus–Vilkaviškio–Kaišiadorių–Kauno ruože ir saugojo liniją, skiriančią nuo bolševikų¹¹. 1919 m. vasario mėnesio pabaigoje spauda rašė: „Keletas dienų atgal Kaišedoryse persimainė vokiečių kareiviai. Naujai atvykusieji griežčiau nusistatę prieš bolševikus. Laikinosios Vyriausybės atstovui ir žmonėms reikalaujant, buvo nuginkluota buvusioji bolševikų milicija ir jos funkcijos perduotos naujiems žmonėms. Bet naujai milicijai vokiečiai neleidžia turėti ginklus. Užtat spekuliacija Kaišedoryse tarpsta. Spekuliantai dažniausiai ginkluoti, juos ne kartą palydi ir vokiečių kareiviai. Lietuvos turtas ir ypač maisto dalykai plaukte plaukia į bolševikų pusę.“¹² 19-asis saksų pulkas saugojo Kauną nuo Sovietų Rusijos kariuomenės puolimo Jiezno–Žiežmarių–Kaišiadorių ruože, aktyviuose karo veiksmuose nedalyvavo. 20-asis saksų pulkas kurį laiką saugojo Gardiną, o balandžio mėnesį atvyko į Kaišiadoris (pasibaigus sutarties terminui, jie pradėjo trauktis iš fronto, išvyko iš Lietuvos 1919 m.

⁶ Bolševikų pafrontėje, *Tiesos kardas*, 1919-01-30, Nr. 20, p. 2.

⁷ L. S. B. Žasliai, *Tiesos kardas*, 1919-02-26, Nr. 43, p. 2.

⁸ Iš bolševikų užimtos šalies, *Lietuva*, 1919-04-17, Nr. 81, p. 2.

⁹ Iš visos Lietuvos, *Lietuva*, 1919-07-23, Nr. 158, p. 3.

¹⁰ Laukaitis J. *Į komunizmą*, 1971-01-16, Nr. 7, p. 3.

¹¹ Gimžauskas E. Vokiečių karinės okupacijos poveikis Lietuvos visuomenei ir besiformuojančiam valstybingumui 1915–1919 m., *Karo archyvas*, t. 25, 2010, p. 117.

¹² L. S. B. Kaišedorys, *Tiesos kardas*, 1919-02-26, Nr. 43, p. 2.

liepos mėnesį)¹³.

1919 m. sausio 18 d. Vokietija ir Sovietų Rusija pasirašė nepuolimo sutartį, pagal kurią nustatyta demarkacinė linija, ėjusi 10 km į rytus nuo geležinkelio linijos Kaišiadorys–Jonava–Kėdainiai¹⁴. Todėl bolševikų kariuomenė, pasiekusi strategiškai svarbų tiltą per Nerį prie Čiobiškio, kuriam laikui sustojo, besiruošdama tolimesniam puolimui Kauno kryptimi. Kairėje Neries pusėje, Kaišiadorių apylinkėse, stovėjo vokiečių savanorių (saksų) daliniai, saugoję demarkacinę liniją, taip pat Lietuvos kariuomenės 2-ojo pėstininkų pulko nedideli būriai. Kol šiose apylinkėse nevyko aktyvūs karo veiksmai, tol ir bolševikų, ir lietuvių kariuomenės, susitelkusios didesnėse gyvenvietėse, saugojo tik svarbesnes kryptis. Lietuvių raitieji žvalgai ir husarai iš 2-ojo pulko patruliavo gaudydami Čiobiškio tiltu bandančius pereiti bolševikų agitatorius, šnipus, siekdami iš jų išgauti vertingos karinės informacijos. 1919 m. sausio mėnesio viduryje bolševikai šeiminkavo beveik visoje Širvintų apskrityje, keisdami vietinę valdžią. Širvintose, Musninkuose, Čiobiškyje ir Kernavėje buvo įkurti jų revoliuciniai komitetai, gyventojai apdėti mokesčiais ir prievolėmis¹⁵. Bolševikų daliniai iš šiaurinės pusės jau stovėjo prie Neries, iš rytinės pusės – Žasliuose ir Žaslių geležinkelio stotyje, o pietuose taikėsi į Jiezno apylinkes, kur vasario 10–13 d. įvyko mūšis. Tik artimiausios Kaišiadorių bei Žiežmarių apylinkės išliko jų neužimtos.

1919 m. sausį užėmę Vilnių, bolševikai leido savo kariuomenei pasilsėti. Anot amžininkų, „besilsėdami daugiau ištvirko, pamėgo plėšimą, dėl ko kilo vietos gyventojų dar

didesnis pasipiktinimas, Vilniuje stėjo daug savanorių komunistų: žydy, rusų, lenkų ir, kiek mažiau, lietuvių“. Iš į Vilnių atvykusių rusų komunistų savanorių buvo suformuota „lietuvių divizija“, nors joje lietuvių buvo mažai. „Lietuvių divizijai“ iškelti uždaviniai: I brigada, susidedančiai iš 2 šaulių pulkų, 1 kavalerijos eskadrono, 4 patrankų, – užimti Jonavą ir spaustis į Kauną; II brigada, susidedanti iš 2 pulkų (5 ir 7), bei 5-asis šaulių pulkas gavo uždavinį paimti Kaišiadoris ir pulti Kauną palei geležinkelį. Sparnų apsaugai numatyti partizanų būriai; III brigada, susidedančiai iš 2 šaulių pulkų (3 ir 4) ir 4 patrankų, pavesta užimti Alytų. Įsakyme nurodyta vasario 15 d. paimti Kauną. Bolševikai tikėjosi vokiečių (spartakininkų) pagalbos¹⁶. Tačiau kai kuriais atvejais bolševikai patys atstumdavo besisiūlančius į kompaniją vokiečių kareivius. Pavyzdžiui, 1919 m. sausio mėnesį spaudoje rašoma, kad iš Žaslių į Kaišiadoris bolševikai neseniai atsiuntė apie 60 nuginkluotų vokiečių kareivių, kurie, kaip sakė, norėję pasiduoti bolševikams ir eiti su jais drauge, bet šie jų nepriėmė. Sugrąžintus nuginkluotus saviškius Kaišiadoryse buvę vokiečių kareiviai baisiai sumušė: „*Mušė nuvilkę, tiesiog pusnuogius, mušė lazdomis ir atgrįžtais šautuvais. Daugeliui jų, rodos, bus galas.*“¹⁷

Kaišiadorių apskrities viršininkas Bronius Stosiūnas prisiminimuose rašė, kad 1919 m. bolševikai buvo priartėję prie Kaišiadorių labai arti: „*Labai dažnai bolševikai ateidavo prie pat Kaišiadorių ir šaudydavo į Kaišiadoris iš anapus raisto, už kurio čia pat stovi Kiemelių kaimas ir už kokio pustručio kilometro Rečionių kaimas.*“ Anot jo, bolševikai

¹³ Saksų savanorių daliniai [žiūrėta 2023-11-07].

Prieiga per internetą: <<https://www.vle.lt/straipsnis/saksu-savanoriu-daliniai>>.

¹⁴ *Lietuviškoji enciklopedija*, t. 15, Bostonas, 1968, p. 95.

¹⁵ Lesčius V. Musninkų kraštas Nepriklausomybės kovų sukūryje 1919–1920 m., *Musninkai, Kernavė, Čiobiškis: straipsnių rinkinys*, Vilnius, 2005, p. 213–214.

¹⁶ 2 pėst. D. L. K. Algirdo pulkas, *Savanoris, 1918–1920: Lietuvos kariuomenės kūrėjų-savanorių knyga*, sud. S. Butkus, Kaunas, 1929, p. 92.

¹⁷ Dzūkai. Bolševikų pafrontėje, *Tiesos kardas*, 1919-01-30, Nr. 20, p. 2.

buvo išsidėstę linijoje (žiūrint nuo Neries upės) Bučionys–Krivonys–Rečionys–Pajautiškės–Turloviškės–Kudonys–Sevelionys–Stakliškės. Žiežmarius bolševikai taip pat nuolatos apšaudydavo nuo Turloviškių kaimo kalvų (Turloviškės – maždaug už 2 km nuo Žiežmarių)¹⁸. Kartais vietiniams bolševikams pavykdavo perimti valdžią ir Kaišiadoryse. Pavyzdžiui, spaudoje rašoma, kad 1919 m. vasario 5 d. „*mieste ir apylinkėje valdžia vietinių bolševikų rankose. Jie suorganizavo savo miliciją; įkūrė Rev. Komitetą. Vietos savivaldybės organai neveikia, jiems neduoda bolševikai, kurie laukia savo draugų iš Rusijos. Gyvenimas blogyn eina. Duonos svarui moka 1 r. 50 k., sviesto 15 r. Eina didžiausi spekuliacija. Žydai ir kiti šmugleriai vežte veža maistą į bolševikus.*“¹⁹ Rašant apie spekuliaciją maisto produktais, Kaišiadorys minimi dažnai. Pavyzdžiui, netgi 1919 m. birželį minima, kad šimtai moterų „maišelninkų“ tempia į Vilnių maistą: „*Sakos lietuvių kareiviai jas praleidžią keliais nuo Ukmergės, Kaišiadorių ir nuo kitur. Iš Vilniaus vėl lenkės per laukus miškus, per upes brenda vėl to pat maisto. Užupio komisariatas kelis kartus sulaikė po 5–6 vežimus vežant iš Kaišiadorių druską, grūdus, cukrų ir kitus daiktus Vyleikon. Lietuvos valdžia, matyt, yra pertekusi maisto, kad netvarko jo išvežimo. Kažin tik, ar nepristigs savo kareiviams.*“²⁰

Apie planus perimti valdžią ir įvesti savo santvarką bolševikai atvirai kalbėjo ne tik Kaišiadoryse, bet ir kitose vietovėse. Pavyzdžiui, 1919 m. sausio 21 d. į Semeliškes atvažiavo „čionykštis rusas“, kurį miestelyje vadino Kolka, visiems rodantis popierius, esą jis esąs Smolensko gubernijos kažkokios apskrities komisaras. Jis aiškino: „*Lietuvos*

nebebūsią; bet būsianti vėl Rusija.“ Komisaras Kolka vieną šventadienį prie bažnyčios pasakė prakalbą: „*Dievas – tai aš <...>, popų, kunigų nereikia; pas mane darbininkų artelėje dirba 40 popų; kai jie pailsta bedirbdami, tai aš juos mušu pagaliu.*“ Kaip rašoma straipsnyje, užuot patraukęs prie bolševizmo, komisaras Kolka nuo jo atgrasino. Buvo atvažiavę į Semeliškes dar du bolševikų agitatoriai, vienas suvalkietis, ilgą laiką dirbęs Kauno fabrikuose (Pisarzewski) ir dar vienas, jo sekretorius, tačiau vietinis žmogus (Mickiewicz), buvęs valdininkas. Pirmasis daugiausia kalbėjo, o antrasis rašė, nes pirmutinis mokėjo tik pasirašyti. Stebėjosi žmonės tokiu viršininku. Sausio 30 d. vakare atvažiavo į Semeliškes 50 bolševikų kareivių. Tačiau žmonės laukė, kad Lietuvos kareiviai greičiau tuos atplūdėlius išvytų, o apie bolševikus kalbėjo, kad jie „*nueis pavasario sniegeliu*“²¹. Taip ir atsitiko.

Įdomios informacijos apie bolševikų užstrigimo priežastis pakeleje į Kauną pateikia slapyvardžiu pasirašęs įvykių liudininkas²²: „*Maskva, įvedusi Vilnių savo ištikimais tarnais tvirtą tvarką ir tuo būdu apsirūpinusi sau užpakalį, pastūmėjo savo kariuomenę į vakarus, Vokiečių sienos link. Bet kelyje sutikta nelaukta kliūtis. <...> Kaune sėdėjo vokiečių soldatenratas, kuris nepraleido raudonosios kariuomenės ir tam tikslui vokiečiams buvo pakankamai dviejų kuopų invalidų, dešimties pusiau sugadintų kulkosvaidžių ir keletos patrankų, kurių balsas nuvydavo lyg žvirblius visas raudonąsias „družinas“, kai tik jos peržengdavo kokį šimtą žingsnių vokiečių saugomos linijos. Kauno kareivių atstovų taryba neleido Maskvos tarybos ne dėl to, kad nesilaikė rusų plotmės, bet kad dėl pinigų*

¹⁸ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 290.

¹⁹ Bolševikai darbuojasi. Kaišedoriai, *Tiesos kardas*, 1919-02-07, Nr. 27, p. 2.

²⁰ S. J. Vilniaus kronika, *Nepriklausomoji Lietuva*, 1919-06-12, Nr. 39, p. 2.

²¹ Dzūkas. Iš užimtojo krašto, *Tiesos kardas*, 1919-02-16, Nr. 35, p. 4.

²² Optimistas. Vilniaus žygis, *Karo archyvas*, t. 2, Kaunas, 1925, p. 196–198.

nesusiderėjo. <...> tarp Vilniaus ir Kauno, t. y. Kaišėdorių rajone, kur priešais vienas kitų stovėjo rusų jėgos ir vokiečių invalidai, klausimas ėjo tik apie finansines sąlygas.“ Taigi, bėgo laikas, Vilniaus gyventojai ir mieste užstrigę raudonarmiečių būriai nekantriai laukė naujienų. Ir štai, vieną sausio mėnesio dieną pagrindinėje Vilniaus gatvėje, ties Jurgio viešbučiu, pasigirdo „liaudies šūksmai“. Keletas vaikėzų rėkė: „Kaunas paimtas, Kaunas mūsų!“ Susirinko minia žmonių, karinis orkestras „nepaprastai blogai“ užgrojo „Internacionalą“. Išėjęs į priekį vyriausiasis vakarų fronto vadas, kurį mieste vadino Michriutka, užlipo ant karietos ir pakėlęs kairiąją ranką ėmė rėžti ugingą kalbą. Staiga iš aikštės prie oratoriaus pribėgo rusų telegrafo agentūros vadovas (t. y. vyriausybės informacijos prievaizdas, kurį vadino draugu Rosta) ir prasidėjo dialogas:

Draugas Rosta paklausė feldmaršalo:

– *Jūs ką čia švenčiate?*

Rudasis ramiai atsakė:

– *Kaip ką? Mūsieji Kauną paėmė.*

– *Jūs išskiai paėmė Kauną? P... tik jūs paėmėt. Štai kas.*

Taigi, pasirodė, jog ties Kaišiadorimis įvyko štai kas: „<...> pauliojus vokiečių grandinė (iš dešimties invalidų) susibroliavo su kariuomene, kuri tikrai slinko į Kauną. Bet greitai vokiečiai susiprato, iššovė iš patrankos ir raudonieji žvirbliai, kaip paprastai, išsisklaidė kas kur galėjo.“ Prisiminimų autorius teigimu, nepasisekimas su Kaunu suerzino komunistuojantį jaunimą. Todėl buvo sušauktas susirinkimas, kuriame buvo įkurta pirmoji oficiali Lietuvos ir Gudijos komunistinio jaunimo sąjunga. Vilniaus

komjaunuoliai apkaltino aukštą bolševikų pareigūną A. Joffę, kad jis „*barstąs liaudies pinigų be naudos papirkinėdamas Kauno soldatenratą ir buržuaziškai gyvenąs*“. Pripažįstama, kad 1919 m. sausio 18 d. Vokietijos ir Sovietų Rusijos nustatyta demarkacijos linija turėjo didelę reikšmę Lietuvai, nes „vokiečių pusėje“ buvo galimybė kurti Lietuvos valstybines institucijas ir kariuomenės dalinius²³. Raudonarmiečių kontroliuojamoje dalyje buvo kuriamos „Lietuvos Tarybų Respublikos“ įstaigos, veikė V. Mickevičiaus-Kapsuko vadovaujama vyriausybė ir komisariatai.

KAUTYNĖS TIES JIEZNU 1919 M. VASARIO 10–13 D.

1919 m. pradžioje užėmusi Vilnių Raudonoji armija nukreipė savo tolimesnius veiksmus Kauno link. Besisaugodami bolševikų puolimo, vasario 3–6 dienomis iš Kauno lietuviai siuntė ginkluotas karių sargybas į Prienus, Pakuonį ir Rumšiškės. Taip buvo siekiama saugoti Kauną nuo netikėto bolševikų užpuolimo, taip pat ir kovoti su spekuliacija bei agitacija, kuri ėjo iš Vilniaus. Šiame regione nuolatos patruliudavo 2-ojo pėstininkų pulko raitieji žvalgai ir husarų būrys. Keletą dienų pajodinėję, jie grįždavo atgal į Kauną. Be to, liniją Kaišiadorys–Kruonis–Jieznas saugojo vokiečiai, bet bijotasi, kad vokiečiai gali atiduoti Kauną rusams²⁴.

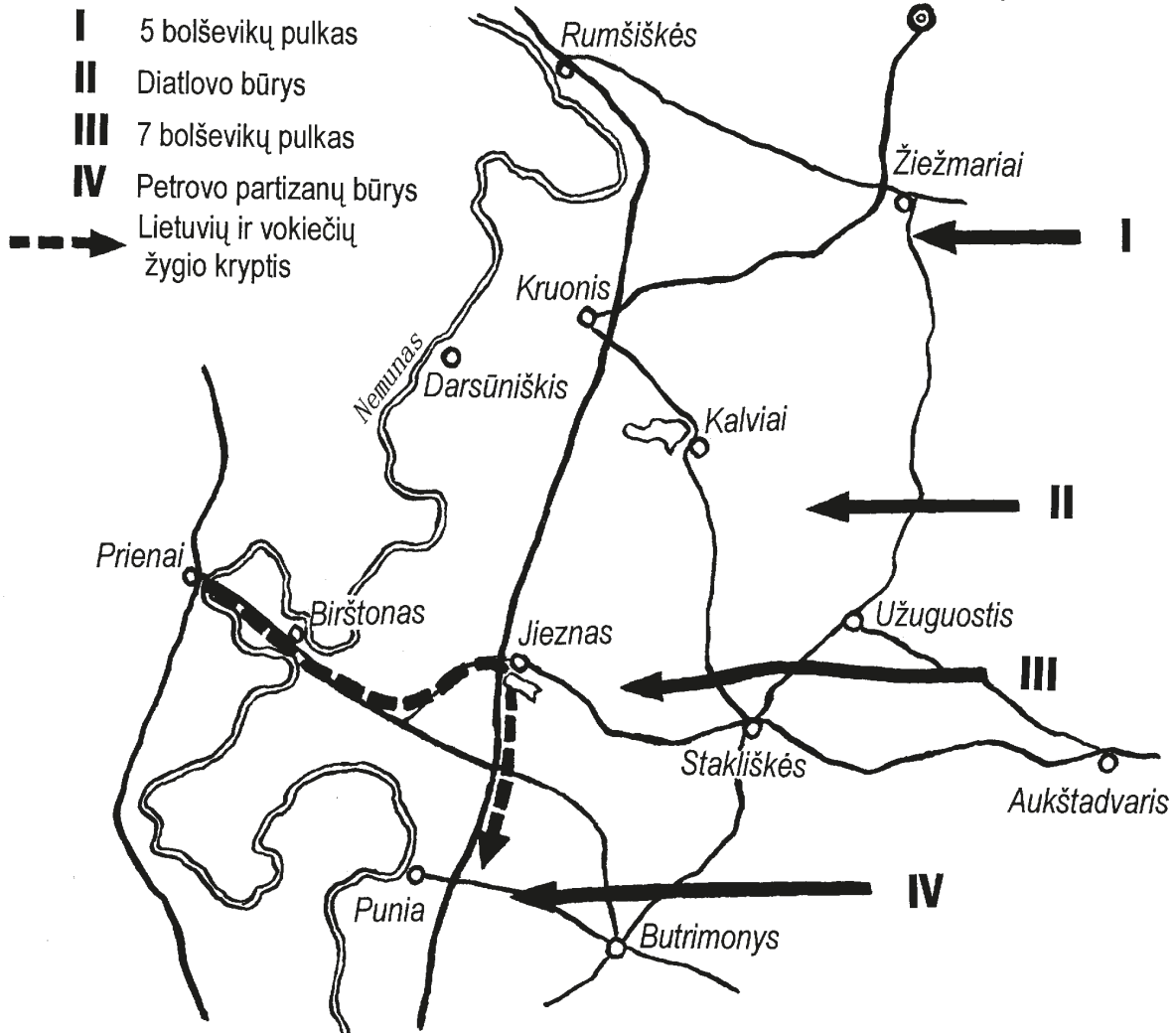
1919 m. vasario mėnesį Raudonoji armija pradėjo stambų puolimą siekdama užimti Kauną. Vasario 7 d. ji užėmė Aukštadvarį, vasario 8 d. – Stakliškes, vasario 9 d. – Jiezną²⁵. 1919 m. vasario 10–13 dienomis ties Jieznu įvyko vienos pirmųjų Lietuvos karių kautynių su raudonarmiečiais. Bolševikai planavo

²³ Vasiliauskas A. Žaslių-Daugų operacija, *Karo archyvas*, t. 2. Kaunas, 1925, p. 183–184.

²⁴ 2 pėst. D. L. K. Algirdo pulkas, *Savanoris, 1918–1920: Lietuvos kariuomenės kūrėjų-savanorių knyga*, sud. S. Butkus, Kaunas, 1929, p. 92.

²⁵ Lesčius V. *Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920*, Vilnius, 2004, p. 47.

1919 m. vasario mėn. bolševikų žygio schema

Bolševikų žygio link Kauno schema. Pagal S. Zaskevičiaus straipsnyje (*Ar girdit? Savanoris, 1918-1920: Lietuvos kariuomenės kūrėjų-savanorių knyga*, sud. S. Butkus, Kaunas, 1929, p. 37) publikuotą schemą perpiešė A. Kalvinskaitė-Kucharskienė

puolimu iš šiaurės (per Kėdainius) ir pietų (per Jiezną) apsupti ir užimti Kauną. Jos 7-asis pulkas (daugiau kaip 600 karių) turėjo žygiuoti per Aukštadvarį, Jiezną, Birštoną, Prienus, kita dalis – per Alytų ir pulti Kauną

iš pietų. Kitur nurodoma, kad šioje bolševikų rinktinėje, traukusioje pro Jiezną, žygiavo 7-asis Vilniaus pulkas su 900 šautuvų ir 14 kulkosvaidžių, taip pat Diatlovo partizanų būrys²⁶.

²⁶ 2 pėst. D. L. K. Algirdo pulkas, *Savanoris, 1918-1920: Lietuvos kariuomenės kūrėjų-savanorių knyga*, sud. S. Butkus, Kaunas, 1929, p. 92.

Vasario 9 d. Raudonosios armijos dalinys jau buvo užėmęs Jiezną ir susitelkęs gretimuose kaimuose. Lietuvos karinė vadovybė iš Kauno link Jiezno pasiuntė karininko Stasio Zaskevičiaus vadovaujamą 2-ojo pėstininkų pulko kuopą ir raitelių būrį (apie 30 karių). Kuopos vadas buvo karininkas Butkus. Kuopoje – 127 vyrai, suskirstyti į keturis būrius. Kariai buvo dar menkai apmokyti, ginkluoti vokiškais ir rusiškais šautuvais, taip pat turėjo vieną lengvąjį kulkosvaidį. Atsiminimuose S. Zaskevičius rašė: „*Pas visus, menko apsirėdymo, mažai tikusios avalynės ir šalčio nepaisant, nuotaika buvo labai gera. Jautėm, kad einame savųjų bakūzių nuo jūžlaus ir baisaus bolševizmo ginti.*“²⁷ Kadangi bolševikų pajėgos buvo išsimėčiusios Stakliškėse, Butrimonyse ir Jiezne, S. Zaskevičiaus taktika buvo tokia: neleisti bolševikų jėgoms susijungti ir pirmiausia pulti juos Jiezne. Lietuvių kairysis sparnas ties Kruoniu buvo pridengtas ten stovėjusios vokiečių įgulos²⁸.

Krn. S. Zaskevičius suplanavo pulti Jiezną vasario 10 d. Stipresnis atskiras būrys su lengvuoju kulkosvaidžiu turėjo pulti nuo kalvos (žemėlapiuose pažymėtos 107,8 aukštumos), du būriai – iš vienkiamio pusės, o raiteliai apeiti priešą iš rytų. Tačiau, dviem būriams pradėjus ataką, atskirojo būrio vadas krn. Četuchinas išdavė savo būrį ir perėjo į priešininkų pusę. Priešų jėgos ir taip buvo stipresnės, o įvykus išdavystei, lietuviams teko atsitraukti. 18 sužeistų lietuvių karių pateko į nelaisvę ir buvo nužudyti raudonarmiečių. Kuopa pasitraukė į Birštoną. Vasario 11 d. iš Alytaus į Prienus atvyko pastiprinimas – 1-ojo pėstininkų pulko kuopa ir saksų savanorių pėstininkų dvi kuopos su sunkiaisiais

kulkosvaidžiais bei artilerija, vadovaujami vokiečių karininko Heeger. Iš šiaurės puolė saksų savanorių raitieji žvalgai. Vasario 13 d. lietuvių kariai drauge su vokiečiais puolė Jiezną, sumušė bolševikus ir privertė atsitraukti. Lietuviams atiteko nemažai trofėjinių ginklų: 4 kulkosvaidžiai, apie 50 šautuvų, daug šovinių. Raudonųjų komisaro mūšio aprašyme pateikti ne tik mūšio rezultatai, bet ir nuotaikos:

...Rytas 13 dieną buvo ūkanotas... Po neramios baisios nakties... žmonės užmigo... Išsiųstus žvalgus sutiko retąja ugnimi ties Lingėniškiu... Antanavo plente pasirodė... kažkokie kareiviai su vežimais... Jiezno ežero pietų pakrantėse pasirodė reta rinktinė... Tuojau buvo pakeltos kuopos <...> Lig tik ėmus sprogti šrapneli, Jiezne pasidarė baidi panika... Mūsų kuopos ėmė netvarkingai šaudyti... Vokiečiai ėmė šaudyti su 2 kuopos puskuopiu... Iš miško, kur buvo Jieznas žiemuose, prieš grandinė pradėjo šaudyti atsargą – 1ąją kuopą... Apie padėtį buvo pranešta į pulko štabą ir tuojau telefono ryšiai nutrūko... Raudonosios kariuomenės dalyse kilo panika... Kovotojų eilės ėmė eiti retyn... [jose] liko tik dešimtoji kovotojų dalis... Likusieji virto išdriskusia gauja ir tik ieškojo išsigelbėjimo savo kailiui... 4 mūsų kulkosvaidžiai buvo sudėti į porines roges... Arkliai ėmė bėgti kaip patrakę. Bet pas pačius Liciškėnus abu arkliai buvo nukauti ir kulkosvaidžiai liko ugnyje... Rinktinės iš 600 su viršum žmonių liko gal šimtas... Pulko vadas su buvusiomis pas jį kuopomis kovos pradžioje išėjo į miško aukštumą, į žiemų vakarus nuo Pikelionių, bet sužinojęs iš dezertyrų, kad Jiezno rinktinė apsupta... pasitraukė į Stakliškes²⁹.

²⁷ Zaskevičius S. Ar girdit? *Savanoris, 1918–1920: Lietuvos kariuomenės kūrėjų-savanorių knyga*, sud. S. Butkus, Kaunas, 1929, p. 37.

²⁸ Zaskevičius S. Ar girdit? *Savanoris, 1918–1920: Lietuvos kariuomenės kūrėjų-savanorių knyga*, sud. S. Butkus, Kaunas, 1929, p. 38.

²⁹ Zaskevičius S. Ar girdit? *Savanoris, 1918–1920: Lietuvos kariuomenės kūrėjų-savanorių knyga*, sud. S. Butkus, Kaunas, 1929, p. 42.

Kautynių prie Jiezno kaina – 18 žuvusių, 38 patekusių į nelaisvę, mūšio įkarštyje į raudonarmiečių pusę pasitraukęs visas lietuvių būrys (apie 100 karių). Tačiau bendru lietuvių ir vokiečių puolimu pavyko išstumti bolševikus iš Jiezno centro³⁰. Pergalė prieš bolševikus ties Jieznu likvidavo Kaunui iš pietryčių gresiantį pavojų ir suteikė laiko toliau organizuoti bei stiprinti savo kariuomenę. Pirmoji pergalė sustiprino karinę dvasią, pasitikėjimą savo jėgomis, paskatino jaunimą stoti savanoriais į gynėjų gretas. Visuomenė taip pat pradėjo labiau remti savo kariuomenę³¹.

Raudonoji armija mėgino Kauną pulti ir iš šiaurės (nuo Kėdainių) bei pietų (Alytaus) pusių. Vasario 8–10 dienomis jie sulaikyti kautynėse prie Kėdainių, taip pat vasario 12–15 dienomis kautynėse prie Alytaus. Mažesnių susidūrimų su raudonarmiečiais pasitaikė ir kitose vietovėse. Pavyzdžiui, Gen. štabo pranešimu, 1919 m. vasario 18 d. Lietuvos kariuomenės priešakiniai būriai Žaslių srityje susirėmė su rusais, ir šie atsitraukė³². Po pirmųjų susirėmimų su raudonarmiečiais Lietuvos vyriausybė ėmėsi ryžtingesnių žingsnių. 1919 m. vasario 13 d. paskelbta pirmoji šauktinių mobilizacija į Lietuvos kariuomenę, o kovo 10 d. paskelbta karo padėtis. Vietos karo komendantams suteikta teisė bausti „valstybės priešus“, teismams leista skirti mirties nuosprendžius³³.

PIRMASIS KAIŠIADORIŲ ATVAIZDAS IŠ LĒKTUVO

1919 m. kovo 3 d. Lietuvos karo aviacija atliko vieną pirmųjų skrydžių į fronto liniją maršrutu Kaunas–Kaišiadorys–Vilnius–

Kaišiadorių miesto vaizdas iš lėktuvo. 1919 m. kovo 3 d. KŠM

Kaunas. Lėktuvas buvo pilotuojamas vokiečio Frico Šulco, kartu skrido oro žvalgas Konstantas Fugalevičius. K. Fugalevičius buvo vienas pirmųjų aviacijos specialistų besikuriančioje Lietuvos kariuomenėje, nes jau Pirmojo pasaulinio karo metais buvo įgijęs patirtį tarnaudamas Rusijos kariuomenėje oro žvalgu³⁴. Įdomu, kad pirmieji aštuoni Vokietijoje nupirkti lėktuvai LVG.C.VI Kauną pasiekė tik vasario 27 d. ir iš karto pradėti skrydžiai. 1919 m. kovo 3 d. įvykęs skrydis buvo tik trečias skridimas, tačiau pirmasis, atliekantis žvalgybą. Apie šį skridimą yra išlikęs rusiškai K. Fugalevičiaus rašytas pranešimas: „Skridimo aukštis 2500 m; laikas 2 val. Geležinkelio ruože Kaunas–Vilnius jokio judėjimo nepastebėta. Nufotografuota: Kaišiadorių ir Vilniaus stotys ir Vilniaus miestas trijose plokštelėse. Vilniuje iš 200 m aukščio išmesta 1½ pūdo proklamacijų. Vilnius daro išmirusio miesto išpūdį: gatvėse ir šaligatviuose judėjimo nėra. Pastaba: motoras su benzolu blogai dirba ir todėl tolimesni skridimai yra

³⁰ Balkelis T. *Lemtingi metai: Lietuva, 1914–1923. Karas, revoliucija ir tautos gimimas*. Vilnius, 2019, p. 195.

³¹ Matusevičius J. Kėdainių, Jiezno ir Alytaus kautynių reikšmė užkertant kelią bolševikų įsiveržimui į Kauną, *Karo archyvas*, t. 16, 2000, p. 118–119.

³² LCVA, f. 384, ap. 3, b. 18, l. 4.

³³ Balkelis T. *Lemtingi metai: Lietuva, 1914–1923. Karas, revoliucija ir tautos gimimas*. Vilnius, 2019, p. 193.

³⁴ *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 3, Vilnius, 2003, p. 121.

Kaišiadorių geležinkelio stoties teritorija.
Apie 1920–1921 m. LAM

*pavojingi; ties Vilniumi motoras porą kartų šaudė ir mažino apsisukimus. Lėktuvas sureguliuotas gerai. Priedas: barograma.*³⁵ Už sėkmingą skrydį (fotografavimą ir proklamacijų numetimą) karininkams „skrajotojams“ pareikšta padėka. Lakūnais paprastai buvo samdomi vokiečiai, o žvalgais – lietuviai, kurie mėtė bombas ir proklamacijas bei šaudė iš kulkosvaidžio (pamačius priešų kareivius metamos bombos, o gyventojams – proklamacijos). Tačiau pirmajame žvalgybiniame skrydyje buvo ir fotografuojama, o 1919 m. kovo 3 dienos nuotrauka tapo pirmuoju Kaišiadorių atvaizdu, padarytu iš lėktuvo.

KAUTYNĖS TIES ŽASLIAIS 1919 M. BALANDŽIO 2–8 D.

Žaslių kautynės su bolševikais buvo vienos pirmųjų besikuriančiai Lietuvos kariuomenei ir didžiausios, įvykusios Kaišiadorių apylinkėse. Apie jas parašyta nemažai istorinių straipsnių ir atsiminimų, todėl galima stebėti nuoseklią ir detalią susirėmimų eigą. Atsižvelgdama į susiklosčiusią padėtį, Lietuvos karinė vadovybė parengė planą Vilniui atsiti. 1919 m. kovo 24 d. krašto apsaugos ministras paskelbė slaptą įsakymą sudaryti dvi puolimo rinktines: dešinioji (pietinė) turėjo pulti nuo Alytaus, o kairioji (šiaurinė) – nuo Kauno pusės. Kaišiadorių regionui aktualūs kairiosios rinktinės veiksmai. Kairiojoje rinktinėje buvo 2-ojo pėstininkų pulko 1-asis batalionas (11 karininkų, 786 kareivių, 98 arklių, 5 virtuvių, 13 vežimų³⁶) ir 9-oji kuopa (iš viso apie 900 žmonių), Atskirasis batalionas (vadas – krn. Kazys Škirpa),

Gen. štabo plk. Kazys Škirpa. XX a. 4 deš. VDKM

kuriame buvo keturios kuopos, karo policijos, kulkosvaidžių, raitųjų žvalgų komandos (iš viso apie 500 žmonių)³⁷. Rinktinei dar buvo priskirtas krn. Prano Uoginto vadovaujamas artilerijos būrys (2 patrankos)³⁸ ir 2-asis husarų eskadronas. Iš viso rinktinėje buvo apie 1400 karių. Rinktinei vadovavo 2-ojo pėstininkų pulko 1-ojo bataliono vadas krn. Jurgis Butkus. Pagrindinė rinktinės puolimo kryptis – plentu Žiežmariai–Vievis–Vilnius. Aviacijos daliai įsakyta stebėti judėjimą prieš užnugaryje, o inžinerijos daliai, rinktinėms pasistūmėjus į priekį, – sutaisyti geležinkelio liniją Kaišiadorys–Lentvaris³⁹. Apie menką

³⁵ Ma. Mūsų aviacijos kūrimosi bruožai, *Kardas*, 1937, Nr. 14–15, p. 335.

³⁶ 2 pėst. D. L. K. Algirdo pulko trumpa istoriška apžvalga, *Karys*, 1928, Nr. 26, p. 525.

³⁷ Kitur minima, kad K. Škirpos vadovaujamo bataliono keturiose kuopose buvo 27 karininkai ir 570 kareivių. Vasiliauskas A. Žaslių-Daugų operacija, *Karo archyvas*, t. 2, Kaunas, 1925, p. 190.

³⁸ Minima, kad baterijos būrys turėjo 3 karininkus, 1 karo valdininką ir 75 kareivius, atsigabenusius 2 pabūklus ir 2 dėžes šovinių. Vasiliauskas A. Žaslių-Daugų operacija, *Karo archyvas*, t. 2, Kaunas, 1925, p. 190.

³⁹ Lesčius V. Mėginimas 1919 m. pavasarį atsiti iš bolševikų Vilnių, *Karo archyvas*, t. 17, 2002, p. 83; A. V. Kautynės ties Žasliais ir Strošiūnais, *Karys*, 1939, Nr. 14, p. 441.

2-ojo pėstininkų pulko bataliono vadas Jurgis Butkus.
PAVB

lietuvių karinį pasirengimą liudija faktas, kad prieš pat žygį tik kai kuriems Atskirojo bataliono kariams leido iššauti 1–3 kartus, o karininkams susprogdinti kelias rankines granatas, kad parodytų kariams, kaip jos veikia. Prieš išžygiuojant šis batalionas gavo nemažai ginklų: 7 vnt. „Mauser“ kulkosvaidžių, dar vieną kitokį kulkosvaidį, 90 vnt. revolverių „Bocholt“, 20 vnt. revolverių „Beholta“, 2 vnt. revolverių „Valter“, 400 vnt. vokiškų šautuvų (1898 m. modelio) ir t. t. O jau atvykęs į frontą batalionas gavo kulkosvaidžių juostų su 10 000 šovinių, 230 000 šovinių vokiškiems šautuvams, 20 000 šovinių rusiškiems šautuvams, 800 granatų „su koteliais“, signalinių baltų, raudonų ir žalių raketų⁴⁰.

Atvykimas į Žiežmarius

1919 m. kovo 31 d. dalis rinktinės iš Kauno atvyko į Rumšiškės, kur Atskirosios brigados vadas krn. Stasys Nastopka jai pasakė naują įsakymą – Atskirajam batalionui likti Rumšiškėse rezerve, o 2-ojo pėstininkų pulko 1-ajam batalionui, 2-osios baterijos būriui ir 1-ojo husarų eskadrono daliai balandžio 1 d. pasiekti Žiežmarius, iš kur kitą dieną pradėti puolimą. Saugantis bolševikų puolimo iš sparnų į Žaslius ir Aukštadvarį buvo pasiūsti raiteliai. Telefono ryšio nebuvo, iš štabo atsiųsta telefonistų grupė neturėjo nė vieno telefono aparato, todėl ryšį teko palaikyti tik per pasiuntinius. Šių įvykių dalyvis Stasys Raštikis pateikė gana vaizdingą žygio iš Kauno į Žiežmarius aprašymą:

Šaltas kovo mėnesio 31 dienos rytas. Žaliojo kalno kareivinėse (dabar ten gyvena gusarai) didžiausias judėjimas. Savanoriai skuba gerti kavą, apžiūri ginklus, rėdosi. Kiti jau skuba rikiuotis. Tai atskiras (Vilniaus) batalionas (dabartinis 5 pėst. D. L. K. Kęstučio pulkas) ruošiasi į žygį, į frontą. Atvyksta ir karo orkestras žygiuojančius į frontą palydėti. Batalionas ruošiasi, rikiuojasi: orkestras tuo tarpu griežia linksmas tautiškas melodijas ir karo maršus. Savanorių ūpas pakilęs. Visur girdėti linksmi ir drąsūs šūkliai:

„Į frontą, į frontą! Duosime pipirų bolševikams!“

Vienas kitas mėgina net kaimišką dainelę užtraukti, kiti šoka, trepsi.

Linksma! Niekam net į galvą neateina, kad po dviejų dienų batalionas gaus pirmą kovos krikštą, kad ne vienam linksmam savanoriui teks savo krauju apšlakstyti Žiežmarių–Žaslių laukus arba nuo karštos priešo kulipkos ten rasti amžino poilsio vietą. Ne, dabar apie tai niekas negalvoja.

Batalionas išsirikiavo.

⁴⁰ Surgailis G. *Penktasis pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas*, Vilnius, 2017, p. 17–18.

Iš šalies pasižiūrėjus, jis labai mažai buvo panašus į kariuomenės dalį – margumynas didžiausias: vieni savanoriai apsirėdę trumpais kailiniukais, kiti kaimiškomis vatinėmis, dar kiti miestiečių paltais; vieni ilgais batais, kiti trumpais; vieny rūbai juodi, tamsūs, kitų pilki, trečių visai šviesūs. Ir tik vienodi kareiviški diržai su šoviniais, šautuvai rankose, kur-ne-kur geltoni lankai prie kepurų ir tautišku spalvų trikampiai ant kairių rankovių liudijo, kad čia yra ne pripuolama minia, bet vienas Lietuvos kariuomenės diegų, iš kurio turės išaugti Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Kęstučio pulkas.

Karininkai nuo kareivių taip pat beveik nesiskyrė: vieni jų jau buvo įsigiję vokiečių arba rusų kariškas milines, bet kiti buvo dar civiliškais rūbais apsirėdę.

Bataliono kairiajame sparne stovėjo išsirikiavęs priskirtas prie atskiro bataliono antras gusarų eskadronas. Čia toks pat margumynas, Tik balti kepurų lankeliai ir pentinai prie batų liudijo, kad jie yra gusarai. Arklių jie dar neturėjo, todėl pėstininkai, pašiepdami juos, vadindavo „mediniais gusarais“. Nepatikdavo tai kandidatams į raitininkus, ir į pėstininkų ironiškus klausimus: „gusarai, kur jūsų arkliai?“ – atsikirsdavo: „pas bolševikus ganosi, einame atsiimti“.

Į išrikiuotą batalioną atvyko bataliono vadas karininkas Škirpa, pasisveikino su savanoriais, trumpai paaiškino mūsų pirmo žygio tikslą, pakėlė ūpą ir, šį tą nurodęs kuopų vadams, nuvedė batalioną Petrašiūnų link.

Suskambėjo varinių dūdų balsai, sudundėjo būgnai, pasklido po apylinkę linksma žygio maršo melodija.

O muzika, tu iš tikrųjų galinga, tu greit gali pakelti žmogaus ūpą, išjudinti užsnūdusį jausmą, sustiprinti dvasios ir kūno jėgas. Ne be reikalo anksčiau, o taip pat ir paskutiniajame pasauliniame kare, sunkiausiose ir pavojingiausiose valandose, kada nuo patrankų sviedinių pragariško trenksmo, nemalonus kulipkų švilpimo ir sužeistų draugų

šiuropulingų dejavimų prislėgtų kariu ūpą reikėdavo pakelti ir jau paskutinę kario energiją paleisti į darbą, tokiuose momentuose vadai liepdavo karo orkestrams griežti linksmas melodijas. Karo istorija žino daug atsitikimų, kada žiauriausios ir sunkiausios atakos bei kontratakos būdavo laimėtos tik todėl, kad atakos metu kovotojų ūpą keldavo galingi kariško maršo garsai.

Taip atsitiko ir šį kartą. Karo orkestro maršas taip pakėlė mūsų ūpą, kad mes žygiuodami per pusiau užšalusį ir su sniegu sumaišytą purvą nejautėm jokių nepatogumų, ir mūsų kojos, maršo taktui pritariant, lengviausiai žingsniavo, tartum jos visai nejaustų nešamų sunkių kuprinių, šautuvų ir šovinių. Ši našta mums atrodė be svorio.

Muzika buvo mums malonesnė dar ir todėl, kad atskiras batalionas, savo orkestro neturėdamas, labai retai ją tegirdėdavo, nes visoje mūsų kariuomenėje 1919 metų pradžioje buvo vos vienas ar du karo orkestrai.

Kiek toliau mus palydėjęs orkestras grįžo atgal į Kauną.

Ir žygiavome mes, atgijusios Lietuvos sūnūs, pro Rumšiškės į Žaslius ir Žiezmarius, į ten, kur graži Strėva teka, žygiavome gražios Trakų pilies ir lietuviško senelio Vilniaus link. 1919 metų pradžioje mums teko garbė vėl praminti užžėlusius kelius, kuriuos prieš keletą šimtų metų mynė mūsų šefo Kęstučio garbingi lietuvių–žemaičių pulkai.

Pirmą žygio dieną oras buvo blogas, snigo. Antrą dieną oras pasitaisė ir mūsų ūpas pagerėjo. Pėsti gusarai niūniavo savo „gusarus“; kitur girdėtis linksma ir populiariška 1919 metų savanorių dainelė:

„Tupi miške bolševikas,
Tra-ta-ta, tra-ta-ta.
Bet jo pilvas yra dykas,
Tra-ta-ta, tra-ta-ta.
O kaip mišką mes prijosim,
Bolševikus iškaposim,
Tra-ta-ta, tra-ta-ta.
Neištrūks nė viens“.

Po dviejų kelionės dienų, balandžio mėn. 2 d. naktį, jau buvome Žiežmariuose. Kelioms minutėms buvome sustoję ties atskiros voros vado ir jo štabo butu (voros vadu buvo karininkas Butkus), o po valandėlės, išstačius sargybas, visi jau miegojome, kaip negyvi⁴¹.

Trumpai žygį į Žiežmarius aprašė ir kapitonas L. Leknickas, dalyvavęs kautynėse Atskirojo bataliono sudėtyje. Jis rašo, kad batalioną sudarė keturios pėstininkų kuopos, policijos, kulkosvaidžių ir žvalgų komandos, iš viso 27 karininkai ir 570 kareivių:

Diena, kaip tyčia, pasitaikė bjauriausia: lyja lietus, drimba sniegas, vėjas kaukte kaukia, žemė ištėžusi. Geras ūkininkas savo šuns tokiu laiku iš trobos nevaro. Batalionui įsakyta skubiai žygiuoti Vilniaus kryptimi prieš bolševikus. Žygis praėjo laimingai. Visų nuotaika kuo geriausia. Kariai traukia dainuodami, nekreipdami dėmesio nei į blogą orą, nei į nežinojimą, kas jų laukia. Dvasia fiziškus sunkumus nugalėjo: liko pasiryžimas nugalėti priešą ir išvaduoti Tėvynę.

Balandžio mėn. 2 d. batalionas pasiekė Žiežmarių miestelį, kur laukė 2 pėst. pulko dalys. patikrinus kareivius pasirodė, kad nė vienas neatsilikęs. Nors ir po sunkaus žygio, bet nusiteikę visi gerai. Bataliono vadas ir karininkai aiškiai pamatė, kad šitais, į kareivius nepanašiais, kariais galima pasitikėti. I kuopai įsakyta apsistoti Gorkloj, o likusieji Žiežmariuose. Balandžio 3 d. pradėjo pulti priešą⁴².

Žygį nuo Kauno iki Žiežmarių aprašo ir Atskirojo bataliono vadas Kazys Škirpa, paminėdamas ne tik žygio sąlygas, bet ir savo mintis apie karių pasirengimą: „<...> tamsios, sunkios mintys slėgė vado krūtinę, žiūrįnt į tuos pirmuosius „karius“, nuskurusius,

pusiau kariškai, pusiau civiliškai aprėdytus, ne tik pakankamai nepamokytus vartoti ginklų, bet dargi (buvo ir tokių) nežinančių kaip tą „instrumentą“ paimti ir nešti. Kiekvienam galėjo kilti klausimas kas bus kai susiremsime su organizuotu priešu? Ar nežlugs viskas, ar kareiviai neišsibėgios, pabūgę pirmos prieš artillerijos ir kulkosvaidžių ugnies, o gal ir to nesulauks, ir išsiskirstys pakelėje, negalėdami pernešti fronto tarnybos sunkumų bei vargo?“ Kai K. Škirpa priedavo pasisveikinti su kiekviena kuopa, ji atsakydavo: „Garbė Lietuvai!“ (atsakymas „Sveiks, tamsta!“ dar nebuvo įvestas). K. Škirpai svarbus karių nusiteikimas: „<...> už poros sekundų pasigirdo paskui mane žygiuojančių kuopų dainos. Pamaniau ir tariau sau: juk tai didvyriai! Nežiūrint baisaus oro, vargo ir nežinojimo, kas mus laukia – jie dainuoja. Ir dar kaip! Pakeltais aukštais balsais ir visi, reiškia, visi geram ūpe ir tikrai pasiryžę tvirtai žengti pirmyn ir statyti savo krūtinės prieš priešininką, nežiūrint nei jo skaičiaus, nei jo ginklavimo.“

Daugelis prisiminimų autorių kaip susitarę akcentuoja žvabų orą. Tai primena ir K. Škirpa: „Kovo 31 d. turėjome pirmą kartą išvykti į frontą, į Žiežmarių rajoną, prieš bolševikus. Diena pasitaikė šuniška: šlapia, drėgna, vėjas ir sniegas snigo drambliau. Geras ūkininkas ir savo šunes tokią dieną ore nelaikytų, o mums teko žygiuoti. Bet ką padarysi, toks jau kario likimas: gavęs vyriausybės įsakymą turi jį pildyti, nežiūrėdamas į nepalankias oro sąlygas, nė į kitas kliūtis...“⁴³

Atvykusi į Žiežmarių apylinkes, rinktinė rado 19-ąją vokiečių savanorių batalioną, kuris saugojo vokiečių ir bolševikų kariuomenių tarpusavyje nustatytą liniją – Kaišiadorių–

⁴¹ Raštikis S. Užžėlusiais bočių keliais, *Savanoris, 1918–1920: Lietuvos kariuomenės kūrėjų-savanorių knyga*, sud. S. Butkus, Kaunas, 1929, p. 49–50.

⁴² Leknickas L. 5 pėst. D. L. K. Kęstučio pulkas 1919–1934, *5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas, 1919–1934*, Kaunas, 1934, p. 33–34.

⁴³ Škirpa K. 5-ojo pėst. D. L. K. Kęstučio pulko pirmąsias gyvenimo dienas prisimenant, *Savanoris, 1918–1920: Lietuvos kariuomenės kūrėjų-savanorių knyga*, sud. S. Butkus, Kaunas, 1929, p. 104–105.

Žiežmarių barą. Vokiečių kariai nedalyvavo puolamojoje operacijoje link Vilniaus, nes jų užduotis – ginti esamas pozicijas, demarkacinę liniją tarp bolševikų ir vokiečių. Lietuvių atsiminimuose teigiama, kad vokiečių kariai laikėsi dviprasmiškai, kai aiškiai negalėjo suprasti, ką jie palaiko – bolševikų kariuomenę ar lietuvių. Pavyzdžiui, įvykių dalyvis, kuopos vadas Stasys Raštikis pabrėžė, kad Kaišiadorių, Žiežmarių ir Žaslių apylinkėse buvo bent kelios vokiečių kariuomenės kuopos, bet užsikrėtusios revoliucijos dvasia, demoralizuotos. Be to, žymi vokiečių kariuomenės dalis („spartakai“) pradėjo net broliautis su rusų bolševikais.

„Vokiečiai mums ne tik nepadėjo, bet iš jų pusės pradėjo mums grėsti net pavojus. Todėl visai išmintingai tada padarė mūsų karo vadovybė, atitraukdama demoralizuotus vokiečių būrius iš fronto į užpakalį, ir išskydama vokiečių barą užimti mūsų batalionui.“⁴⁴

Bolševikai buvo įsitvirtinę Daugų–Pivašiūnų–Dusmenų–Onuškių–Aukštadvario–Žaslių linijoje. Stipresnės bolševikų pajėgos telkėsi prie pagrindinių kelių, vedančių į Vilnių⁴⁵. Kaišiadorių apylinkėse bolševikų rankose buvo Strošiūnų–Pajautiškių–Guronių–Žaslių geležinkelio stoties ir Žaslių miestelio linija. Jų jėgos buvo daug didesnės negu lietuvių. Prieš lietuvius veikė bolševikų Lietuviškosios (Pskovo) divizijos 1-asis, 2-asis ir 6-asis šaulių pulkai. Lietuvių rinktinės vadovybė manė, jog bolševikai nežino apie rinktinės atvykimą į Žiežmarius,

Bolševikų raiteliai Lentvario geležinkelio stotyje. 1920 m. liepos 15 d. ŽAM

ir todėl tikėjosi priešą užpulti netikėtai. Tačiau iš tikrųjų priešai laukė puolimo⁴⁶. Tiesa, amžininkai pateikia ne tokius bolševikų skaičius. Pavyzdžiui, A. Vasiliauskas 1940 m. „Karo archyve“ teigia, kad Vilnių 1919 m. sausį užėmusi Pskovo divizija (vėliau pavadinta Lietuvių šaulių divizija) turėjo septynis pėstininkų pulkus (1–7) su maždaug 7000 durtuvų, 8 artilerijos pabūklais ir 40 raitelių. Kaišiadorių kryptimi slinko Pskovo divizijos 5-asis pulkas ir Vakarų šaulių divizijos 145-asis pulkas, kurie sausio 10 d. užėmė Vievį, o naktį iš 11 į 12 d. – Žaslių stotį. Šie du bolševikų pulkai kurį laiką stovėjo Žasliuose, tačiau vėliau 145-asis pulkas perkeltas į Lydos apylinkes. Žasliuose liko ir 5-ojo pulko štabas. 4-ojo pulko štabas buvo Onuškyje, o 7-ojo – Aukštadvaryje. 1919 m. balandžio 4–8 d. 5-asis pulkas sustiprintas⁴⁷.

⁴⁴ Raštikis S. Užžėlusiais bočių keliais, *Savanoris, 1918–1920: Lietuvos kariuomenės kūrėjų-savanorių knyga*, sud. S. Butkus, Kaunas, 1929, p. 52.

⁴⁵ Surgailis G. *Penktasis pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas*, Vilnius, 2017, p. 17.

⁴⁶ Lesčius V. Mėginimas 1919 m. pavasarį atsiimti iš bolševikų Vilnių, *Karo archyvas*, t. 17, 2002, p. 88–89.

⁴⁷ Vasiliauskas A. Žaslių-Daugų operacija, *Karo archyvas*, t. 12. Kaunas, 1940, p. 185.

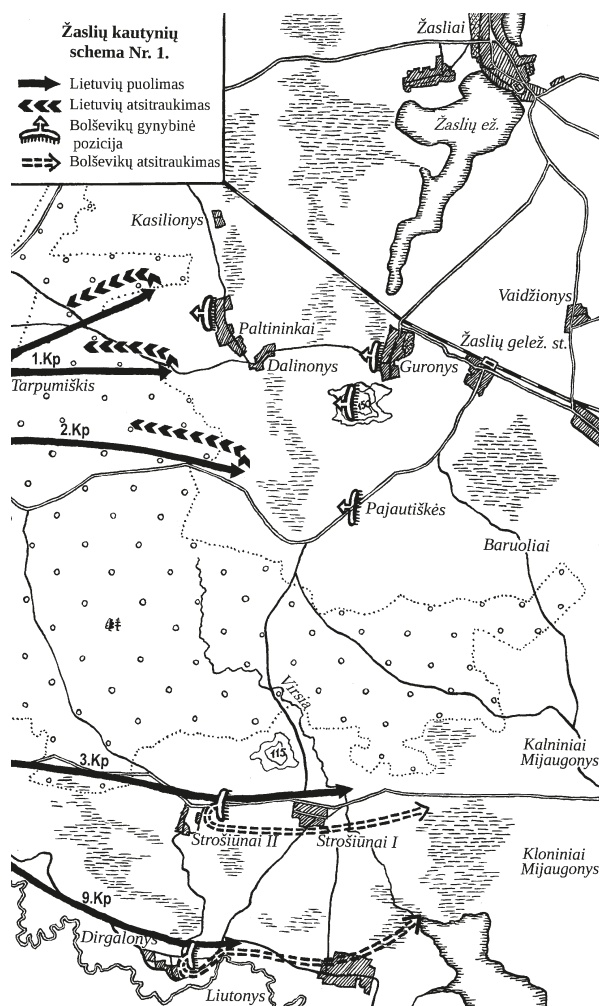
Balandžio 2 d. kautynės

Balandžio 2 d. auštant lietuvių kariuomenės 2-ojo pėstininkų pulko 1-ojo bataliono dalys pradėjo puolimą prieš bolševikus. Artilerija jau nuo 7 val. ryto apšaudė priešą. 1-oji kuopa siekė užimti Paltininkus, Guronis ir Žaslius, 2-oji kuopa – Pajautiškes, 3-ioji kuopa – Strošiūnus, 1-oji, 2-oji ir 9-oji – Strėvininkus, Dirgalionis ir Liutonis. Atskirojo bataliono 1-oji kuopa, husarų eskadronas ir žvalgų komanda liko rezerve. 1-oji kuopa (vadas – krn. A. Sinkevičius), puldama priešą minėta kryptimi, tikėjosi bolševikus užklupti Tarpumiškių (Riomeravo) dvare, tačiau čia jų neradusi žygiavo toliau. Išaušus kuopa artėjo prie Paltininkų, kur buvo sutelktos stipresnės priešų jėgos, o Guronyse – artilerija. 1-ąją kuopą rėmė krn. P. Uoginto vadovaujamas artilerijos būrys⁴⁸, tačiau jos puolimą priešas atrėmė stipria artilerijos, kulkosvaidžių ir šautuvų ugnimi. Dauguma 1-osios kuopos kareivių kautynėse dalyvavo pirmą kartą, todėl stipri priešų ugnis sukėlė sąmyšį ir kuopa pasitraukė į Tarpumiškes.

2-oji kuopa (vadas – krn. K. Mackevičius) veržėsi į Pajautiškes. Čia ją taip pat pasitiko stiprus apšaudymas. Kuopa taip pat pasitraukė į Tarpumiškes. Susišaudymo metu buvo sužeistas vienas kuopos kareivis. Taigi, 1-oji ir 2-oji kuopos savo uždavinio neįvykdė. 3-ioji kuopa (vadas – krn. J. Kairionis) puolė Strošiūnus, kur apsistojusi bolševikų kuopa lietuvių puolimo nesitikėjo, tad po trumpo susišaudymo išbėgiojo. Strošiūnų I ir II kaimai buvo užimti su trofėjais – kulkosvaidžiu, 5 šautuvais ir kitu turtu. 9-oji kuopa (vadas – krn. Marcinėnas) po kelias valandas trukusio mūšio įsitvirtino Strėvininkuose, Dirgalonyse ir Liutonyse, pastatydama 40 žmonių uztvarą.

Husarų būrys, pasiūstas saugoti kairiojo rinktinės sparno, prie Kurniškių dvaro išvaikė ten buvusią bolševikų sargybą ir paėmė iš jos 2 šautuvus, šovinių ir ryšulį proklamacijų. Ties Kurniškėmis palikę sargybą, husarai irgi pasitraukė į Tarpumiškes⁴⁹.

Sutariama, kad balandžio 2 d. lietuvių kariams puolimas nepasisekė, nes priešas buvo pasiruošęs ir pasitiko stipria šautuvų,

Žaslių kautynių schema Nr. 1. Pagal A. Vasiliausko straipsnyje (Žaslių–Daugų operacija, *Karo archyvas*, t. 12, Kaunas, 1940, p. 192) publikuotą schemą perpiešė A. Kalvinskaitė-Kucharskienė

⁴⁸ Tą dieną artilerijos būrys iššovė tik 7 šūvius. Vasiliauskas A. Žaslių-Daugų operacija, *Karo archyvas*, t. 12, Kaunas, 1940, p. 191.

⁴⁹ Lesčius V. Mėginimas 1919 m. pavasarį atsiimti iš bolševikų Vilnių, *Karo archyvas*, t. 17, 2002, p. 89–90.

kulkosvaidžių ir artilerijos ugnimi: „*Bolševikai turėjo geras pozicijas, nes pati vietovė išraižyta ir labai patogi gintis. Visi miško pakraščiai ir keliai buvo tiksliai jų išmatuoti kulkosvaidžių ir artilerijos ugniai ir mūsiškiams sunku buvo pajudėti ir iš miško išlįsti.*“⁵⁰

Istorikų vertinimu, balandžio 2 d. puolimas lietuviams nepavyko visų pirma todėl, kad nebuvo suderinti kuopų veiksmai. Šio puolimo nauda buvo ta, kad tiksliai sužinota, kaip išsidėsčiusios priešo jėgos. Balandžio 2 d. nepasisekus įvykdyti numatytojo uždavinio, Atskirosios brigados vadas krn. S. Nastopka nutarė rinktinės rezervą pritraukti arčiau fronto. Labai blogu oru bei klampiais keliais naktį iš balandžio 2-osios į 3-iąją iš Rumšiškių į Žiežmarius atvyko Atskirasis batalionas. Čia įvykusiame brigados vado krn. S. Nastopkos ir batalionų vadų krn. J. Butkaus bei K. Škirpos pasitarime buvo nuspręsta balandžio 3 d. pakartoti puolimą. Jo uždavinys buvo išstumti bolševikus iš Strošiūnų–Žaslių linijos ir, susiklosčius palankioms sąlygoms, toliau veržtis Vievio–Vilniaus kryptimi. Lietuvių pajėgoms sustiprinti krn. S. Nastopka įsakė 2-ojo pėstininkų pulko 1-ojo bataliono barą sumažinti dešiniajame sparne iš Dirgalonių atitraukiant 9-ąją kuopą. Ją pakeitė Atskirojo bataliono kuopa. Be to, iš šio bataliono dar buvo atsiųstas kulkosvaidininkų būrys ir raitųjų žvalgų komanda. Kitos trys Atskirojo bataliono kuopos turėjo likti rezerve Žiežmariuose. Kartu buvo įsakyta sustiprinti žvalgybą Aukštadvario, Kietaviškių ir Karkučių kryptimis⁵¹.

Balandžio 3–4 d. kautynės

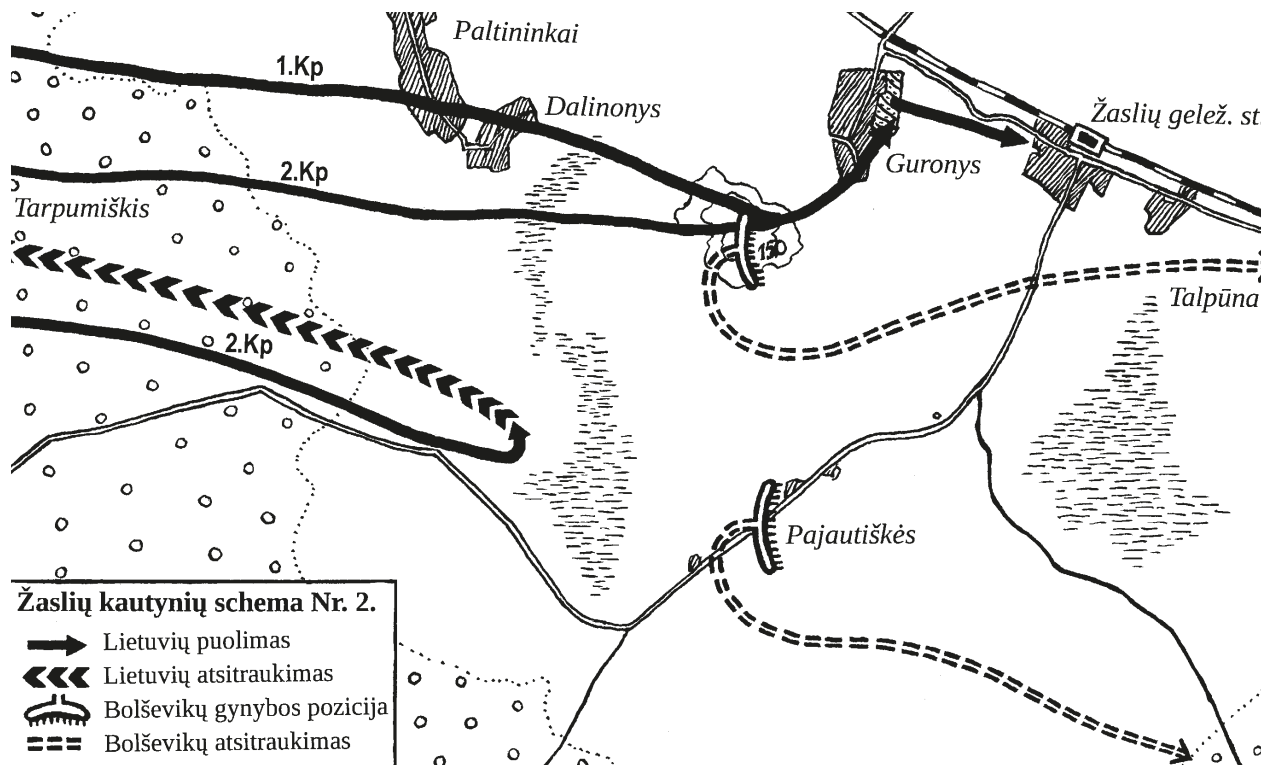
Balandžio 3 d. rytą virš Žiežmarių pasirodė lietuvių lėktuvas ir apsukęs keletą ratų numetė pranešimą apie priešų jėgų išsidėstymą. Aviacijos pasirodymas pakėlė karių kovinę dvasią. Apie 15–16 val. 2-ojo pėstininkų pulko 1-ojo bataliono 1-oji ir 2-oji kuopos, išsiskleisdamos grandinėmis, pasipylė iš Strošiūnų miško ir prasiveržė Paltininkų–Guronių kryptimi. Brendant per apsemtą pievą, bolševikai apšaudė kulkosvaidžių ugnimi nuo 150-osios aukštumos į pietus nuo Guronių. Grandinėms tekdavo gulti į vandenį, tačiau jos nesitraukė. Pradėjus smarkiai snigti, pasinaudodami sniego priedanga, kariai prisiartinė prie priešų apkasų ir apmėtė juos granatomis. Neatlaikę puolimo, bolševikai pasitraukė. Atkovoję aukštumą, lietuviai apšaudė bolševikų pozicijas prie Žaslių geležinkelio stoties. Bolševikai vis dar laikėsi Pajautiškėse, bet, pajutę smarkų lietuvių spaudimą, pasiuntė savo pasiuntinius į Žaslius prašyti pagalbos. Tačiau jų pasiuntiniai pateko į lietuvių nelaisvę. Iš perimto pranešimo sužinota, jog Pajautiškėse yra 120 bolševikų, kuriuos „baltieji“ smarkiai spaudžia ir, nesulaukus paramos, teksią iš tos vietovės pasitraukti. Ši žinia lietuvius padąsino. Karininkai A. Sinkevičius ir K. Mackevičius, palikę dalį savo kuopų Guronyse, su trimis būriais ir vienu kulkosvaidžiu patraukė link Pajautiškių. Pajutę, kad yra supami, bolševikai spruko į piečiau nuo Pajautiškių kaimo buvusį mišką⁵².

Auštant balandžio 4 d., rinktinės žvalgai buvo pasiųsti į Žaslių miestelį, o 2-ojo pėstininkų pulko 1-ojo bataliono 1-oji kuopa –

⁵⁰ A. V. Kautynės ties Žasliais ir Strošiūnais, *Karys*, 1939, Nr. 14, p. 441.

⁵¹ Lesčius V. Mėginimas 1919 m. pavasarį atsiimti iš bolševikų Vilnių, *Karo archyvas*, t. 17, 2002, p. 91.

⁵² A. Vasiliausko teigimu, ne taip lengvai lietuviams pavyko užimti Pajautiškes. Užėmus 150-ąją aukštumą, Atskirojo bataliono 1-oji kuopa, vadovaujama krn. Remezės, ir vienas 2-osios kuopos būrys, vadovaujamas krn. Barkausko, puolė Pajautiškes. Tačiau priešų sumuštas 2-osios kuopos būriui teko grįžti į Tarpumiškes, per mūšį daug kareivių išbėgiojo, o 1-oji kuopa taip pat pakriko. Jos 2 kariai žuvo, 2 sužeisti, o 26 pabėgo. Tačiau balandžio 3 d. brigados vado iškeltas uždavinys buvo įvykdytas, todėl toliau lietuviai nebe puolė. Vasiliauskas A. Žaslių–Daugų operacija, *Karo archyvas*, t. 12. Kaunas, 1940, p. 195.

Žaslių kautynių schema Nr. 2. Pagal A. Vasiliausko straipsnyje (Žaslių–Daugų operacija, *Karo archyvas*, t. 12, Kaunas, 1940, p. 194) publikuotą schemą perpiešė A. Kalvinskaitė-Kucharskienė

į Žaslių geležinkelio stotį. Bolševikai paleido keletą šuvių ir skubiai paliko Žaslių miestelį, traukdamiesi Vievio kryptimi. Ta pačia kryptimi pasitraukė ir bolševikai iš Žaslių geležinkelio stoties, palikę vežimą sviedinių, telefono aparatą ir vienos kuopos raštinę su antspaudais ir dokumentų blankais. Nors bolševikai ir buvo priversti pasitraukti iki pat Vievio miestelio, jie nebuvo sumušti. Todėl kitą dieną puolimo buvo atsisakyta ir rinktinė įsivertino Strošiūnų–Pajautiškių–Žaslių geležinkelio stoties ir Žaslių miestelio linijoje. Lietuvių dalys išsidėstė tokia tvarka: 2-ojo pėstininkų pulko 1-oji kuopa – už Žaslių stoties ir miestelio, 2-oji kuopa – už Pajautiškių, 3-ioji kuopa – už Strošiūnų, 1-oji ir 9-oji kuopa – už Dirgalonių ir Liutonių. Atskirojo bataliono 4-oji kuopa ir žvalgų komanda buvo rezerve

už 2-ojo pėstininkų pulko 1-osios ir 2-osios kuopų, to pat bataliono 2-oji kuopa – už 2-ojo pėstininkų pulko 3-iosios kuopos Gurkliuose, o 1-oji ir 3-ioji kuopos bei 2-asis husarų eskadronas liko rezerve Žiezmaruose. Artilerija buvo užėmusi poziciją prie Tarpumiškių (Rio-meravo) palivarko, o 1-asis husarų eskadronas tiek kautynių metu, tiek ir joms pasibaigus atidžiai stebėjo prieš veiksmus Aukštadvario apylinkėse⁵³. Raiteliai balandžio 5 d. pasiekė Jagelonis, o balandžio 6 d. – Semeliškes⁵⁴. Balandžio 3 ir 4 dienų įvykiai atsiminimuose detalčiai aprašyti karininko S. Raštikio:

Anksti rytą iš bolševikų pusės buvo atskridęs mūsų lėktuvas ir nenusileisdamas numetė pranešimą apie priešą. Po to tuojau mums buvo įsakyta vykti pirmyn į Gorklos dvarą, Strošiūnus I ir Pajautiškes. Neužilgo

⁵³ Lesčius V. Mėginimas 1919 m. pavasarį atsiimti iš bolševikų Vilnių, *Karo archyvas*, t. 17, 2002, p. 91–92.

⁵⁴ Vasiliauskas A. Žaslių–Daugų operacija, *Karo archyvas*, t. 12, Kaunas, 1940, p. 196.

buvome pirmoj linijoj ir pradėjome kautynes. Didesnis susirėmimas su priešu įvyko Pajautiškių kaimo laukuose.

Kareivių daugumai čia buvo pirmas kovos krikštas, todėl į pirmas kautynes savanoriai ėjo ypatingai nusiteikę, susikaupę, susimąstę. Buvo kareivių, kurie tik prieš dvi dienas, išeidami į frontą, pirmą kartą savo gyvenime paėmė šautuvą į rankas, ir kuriems tik šį rytą būrininkai Žiežmariuose parodė, kaip reikia šautuvą užtaisyti ir kaip taikyti, šaudyti. Su kulkosvaidininkais buvo dar blogiau. Per dvi tris dienas gero kulkosvaidininko neparuoši. Tik po du kulkosvaidininku skyrių šiek tiek nusivokė apie kulkosvaidį, ir tai labai maža. Kaune šiek tiek susipažino su vokišku kulkosvaidžiu, o į frontą vykdamis gavo rusiškus. Šovinių ir atsarginių dalių trūko. Patys kulkosvaidžiai taip pat maža buvo išmėginti. Todėl visai suprantama, kodėl daugeliui kareivių pasiruošimas pirmoms kautynėms buvo toks rūpestingas, atidus, rimtas. Vėliau pasirodė, kad lietuvių savanorių pasiryžimas vaduoti savo kraštą nuo bolševikų jungo, savanorių drąsumas, stipri valia ir karšta tėvynės meilė atstojo jų nemokėjamą karo dalyką, jų neprityimą.

Minėto jaunimo dvasios galingumo dėka Pajautiškių kaimo laukuose saujelė lietuvių, tik ką paėmusių ginklą į savo rankas, nugalėjo žymiai gausingesnį ir stipresnį priešą <...>.

Prie Pajautiškių kautynės nors ir nebuvo labai didelės, bet vis dėlto nemaža turi reikšmės mūsų karo istorijoj.

Kautynių metu keliose vietose teko iškasti apkasai. Viena mūsų grandinė, besiantindama prie priešo, staiga ir visai netikėtai buvo apšaudyta nuo kalnelio. Turėjome lįsti į pelkę, į vandenį. Nuvarę bolševikus nuo kalnelio, galėjome išlįsti iš vandens ir užimti priešo paliktas pozicijas. Tuo tarpu užėjo šaltas vakaras, ir kiaurai permirkę, sušlapę, sušalę

jautėmės ne visai maloniai. Bet į tai dėmesio nekreipėme – juk kariavome.

Netoli Žaslių stoties mūsų žvalgų buvo paimti į nelaisvę du bolševikų žvalgai. Nuskurdę, nuvarę, apiplyšę visai nebuvo panašūs į kareivius. Be to, buvo išbalę, labai nusigandę, nes manė, kad „baltieji“, t. y. lietuviai, padarysią jiems galą. Vėliau pamatę, kad jokio pavojaus čia jiems nėra, pasidarė drąsesni, šnekūs ir atvirai papasakojo viską, kuo tik mes įdomavomės. Iš jų žodžių sužinojome, kad mūsų puolimas labai išgąsdino bolševikus. Pajautiškėse rusų buvo 120, ir vis dėlto jie neturėjo vilties nuo mūsų apsiginti, nors lietuvių prieš Pajautiškių kaimą buvo tik apie 80. Tai patvirtino ir raštelis, rastas pas vieną belaisvį žvalgą. Raštelis buvo rašytas Pajautiškių komisaro netoli stovinčių kitų rusų kuopų vadams. Komisaras prašė pagalbos ir nurodinėjo, kad jei tokios pagalbos jis nesulauksių, tai negalėsių ilgiau išsilaikyti ir turėsių su visa savo „kariuomene“ trauktis iš Pajautiškių atgal. Ši gera žinia dar labiau mus paragino greičiau eiti pirmyn.

Tą dieną žuvo atskiro bat. 1 kuopos kareiviai Vincas Marcinkevičius ir Jurgis Danielius; sužeisti Antanas Jurgelaitis ir Jonas Baniukaitis. Be to, buvo užmušti du arkliai.

Pavakarį 1 ir 4 kuopos paėmė Guronis ir Neveliškes, naktį, bolševikams pabėgus, buvo paimti Pajautiškės ir Žaslių geležinkelio stotis, ir balandžio mėn. 4 d. anksti rytą Žaslių miestelis⁵⁵.

Karininko S. Raštikio vadovaujamos kuopos karys-savanoris Petras Balsys savo atsiminimuose vėliau rašė:

Po Strošiūnais, Mijaugoniais ėmėme kautis su bolševikais. Kuopoje buvo devynios dešimtys vyrų. Mums vadovavo kuopos vadas Stasys Raštikis. Mūšis prasidėjo rytmetį, pirmu saulės tekėjimu ir tęsėsi ligi juodo vakaro. Priešo mes negalėjome iškelti

⁵⁵ Raštikis S. Užželusiais bočių keliais, *Savanoris, 1918–1920: Lietuvos kariuomenės kūrėjų-savanorių knyga*, sud. S. Butkus, Kaunas, 1929, p. 52.

iš apkasų. Mums pradėjus pulti bolševikų apkasus, šie pastarieji ėmė mus šaudyti iš kulkosvaidžių. Mes buvome priversti sugulti. Priešas, pamatęs, jog mes sustojome savo puolime, pats pasikėlė atakon. Bolševikų buvo bent penkis kartus daugiau, negu mūsų. Mes dar ne visi turėjome durtuvus, o granatas turėjo tik trys kareiviai, kur buvo atvykę iš grenadierių komandos. Maža mūsų kuopa buvo perskirta į du būrius. Vienas būrys buvo paliktas Strošiūnų kaime, o kitas buvo užėmęs pozicijas ant kalnelio. Bolševikai buvo pradėję supti mūsų sparnus. Mūsų laimei bolševikai buvo palaužti, nes viena mūsų komanda, kuri buvo nuošaliai, pamačiusi, jog bolševikai mus supa, ėmė bolševikams pilti iš kulkosvaidžių iš šono. Bolševikai buvo priversti atsitraukti į apkasus. Bet ir mūsų padėtis taip pat buvo sunki ir kai kurie neišlaikę ėmė be tvarkos trauktis. Pagaliau aš pajutau, jog tik mes trys begulį ant kairiojo sparno. Pamatę, kad keli kareiviai kaip kiškiai įsmuko į mišką, ir mes, nieko nelaukdami, taip pat pasileidome bėgti. Priešas smarkiau mus apšaudė iš kulkosvaidžių. Bėgdamas mačiau du mūsų gulinčius, priešą nušautus, kareivius⁵⁶.

Šiuos įvykius savo atsiminimuose aprašė ir kitas kautynių dalyvis – puskarininkis Stasys Butkus. Jo atsiminimai, parašyti praėjus 15 metų po įvykių, pavadinti „Dvi kuopos su vienu kulkosvaidžiu“, taip pat labai detalūs ir vaizdingi, todėl kai kurias vietas verta pacituoti:

1919 m. balandžio mėn. 3 d. Atskirasis batalionas jau Žiežmariuose. Rytą virš Žiežmarių pasirodė lėktuvai ir, numetę kažin kokį raštą, nuskrido toliau. Laiškas krito į daržus ir žydą, arti stovėjęs, norėjo pribėgęs paimti. Kareiviai jį sudraudė ir patys paėmė nunešė į savo štabą. Lėktuvai buvo mūsų.

Tuo pat gavome įsakymą pasirengti į pirmąsias linijas, kurios buvo už kelių kilometrų. Kareiviai dar ne kartą nebuvę kautynėse. Daugelis vos kelios dienos kai stoję savanoriais ir dar nemoką gerai su šautuvais apsieti, nekalbant apie kitą karinį pasirengimą. Vadų visa viltis buvo Vilniaus savanoriai, kurie jau kelis mėnesius buvo tarnavę kariuomenėje ir jau šiek tiek nusivokė kariškuose dalykuose.

Kuopos įsirengė į apkasus, į pirmąjį būsiančių kęstutiečių kovos krikštą. Dainos jau nebeskambėjo, kaip vakar vakare žygiuojant iš Kauno į Žiežmarius. Žinoma, jos būtų skambėjusios, jeigu vadai būtų leidę, bet dabar frontas čia pat ir reikėjo tylos laikytis.

Diena, rodos, buvo graži, o gal tik mūsų sieloj ji tokia atrodė, nes juk ėjome į kovą pakeliui į Vilnių, ir ėjo daug Vilniaus savanorių, tu, kurie Kaune būdami, visą laiką tik ir tesvajoję, tik ir tekalbėję apie žygį į Vilnių, tik jo ir telaukė. Balandžio 3 d. buvo jų išsvajotoji, garbės ir triumfo diena: „štai jau ir mes kariai, kovojame dėl Lietuvos nepriklausomybės ir Vilniaus atvadavimo!“ Todėl, aišku, vietos nusiminimui ir baimei nebuvo. Vienam užsimąsčius, kiti tuoj jo mintis išblaškydavo, juokais bei pasiryžimo kupiniais žodžiais sustiprindavo jo dvasią. Vienas kitą uždegdavo, vienas kitą stiprindavo. Ėjo į pirmąsias kautynės aukštai pakeltomis galvomis, susikaupę, pasiryžę laimėti. Buvo jaučiama, kad tie menkai ginkluoti ir kariškai neparengti, civiliais rūbais, tik kariškais kepurėmis, būriai skubi, nenori lūkuriuoti. Visų žvilgsniai nukreipti į priekį ir dar šiandien, po 15 metų, tartum matau tuos žvilgsnius ir iš jų išskaitau tik vieną mintį: „kad tik greičiau pasiektumėm apkasus, ir kad pirmaisiais šūviais nepadarumėm savo ginklui negarbės“⁵⁷.

⁵⁶ Cituojama pagal Budvytis V. Žaslių kautynės (1919 m. balandžio 2–8 d.), *Voruta*, 2014-06-04 [interaktyvus], <https://www.voruta.lt/zasliu-kautynes-1919-m-balandzio-2-8-d> [žiūrėta 2023-11-11].

⁵⁷ Butkus S. Dvi kuopos su vienu kulkosvaidžiu, 5 *pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas, 1919–1934*, Kaunas, 1934, p. 60.

Anot S. Butkaus, 1-oji kuopa susikovė su bolševikais ties Pajautiškėmis. Puolimo metu žuvo kuopos eiliniai Vincas Marcinkevičius ir Jurgis Danielius ir sužeisti eiliniai Antanas Jurgelaitis ir Jonas Baniukaitis. 2-asis husarų eskadronas ir 2-oji kuopa užėmė sargybas nuo Gurklių palivarko (dar vadinamo Gorkla, Gurkliais, Gerkliais, esančio tarp Žiežmarių ir Bačkonių) iki Strošiūnų I kaimo. Pavakare į kautynių lauką išėjo ir 4-oji kuopa, o kulkosvaidininkų būrys priskirtas prie 2-ojo pėstininkų pulko 1-osios kuopos, stovėjusios priešais Žaslių geležinkelio stotį. Kulkosvaidininkų būrio būrininku kaip tik ir buvo šių atsiminimų autorius Stasys Butkus. Iš pradžių būrys atvyko į Riomeravo dvarą. Pulko patranka irgi stovėjo už Riomeravo dvaro. S. Butkus rašė:

Nors ji viena testovėjo palei kelią, bet mums atrodė tokia galinga, tokia smarki, kuri, iš tikrųjų, mūsų puolimą sugebės sėkmingai palaikyti. Kuopos virtuvė garavo ir ragino mus greičiau pietauti, nes netrukus reikėjo eiti į apkasus. Sustojome pietauti dvaro daržinėje. Užėjo smulkus lietus, lyg pašventindamas tą lauką, ant kurio netrukus pasilies ir kraujo. Bevalgant pradėjo staugti ir už dvaro stovinčioji mūsų patranka. Viršum daržinės staugdami lėkė sviediniai ir buvo girdėti už čia pat esančio miškelio jų sproginimas. Skubame valgyti ir klausomės sviedinių sproginimus. Taip lengva sieloj, kada girdi savųjų sviedinių sproginimus. Kareiviai savo tarpe kalbasi, girdi, mūsų laumutė skina mums kelią. Pamiškėj pasirodė mūsų karių grandinė, kuri per lietu slinko kažin kur. Iš miško išslinko keli kareiviai ir skubėjo mūsų daržinės link. Tai siųsti iš kuopos paimiti mus, kulkosvaidininkus, ir nuvesti į apkasus.

Papietavome ir kulkosvaidžius tempdami išslinkome miško link. Laukuose praėjome dar šviežius apkasus. Mūsų palydovai kalbėjo apie juos ir pasakojo vakarykščių kautynių įspūdžius, kalbėjo pasididžiudami ir džiaugdamiesi laimėje. Miškelyje sutikome būrelį

savo žvalgų, kurie nurodė priešą ir perspėjo, kad iš miško nelįstume ir nesirodytume, nes priešas pamatęs apšaudys mus. Baigiant mišką eiti kareivių smalsumas traukė pažiūrėti, kur tas priešas stovi. Teko gerokai drausti ir neišleisti iš miško. Dešinėj buvo girdėti retas šaudymas. Mes pasukome į kairę ir netrukus suradome kuopą. Kuopos vadas parodė Žaslių stotį, kurioj, girdi, yra priešas, pasakė jo atstumą ir, be to priminė, kad yra išsiųsti mūsų žvalgai, iš kurių ženklą gavę pradėsime slinkti pirmyn.

Dar nespėjus gerokai apsižvalgyti ir susipažinti su vieta, pastebėjome išlėkusių į viršų raketą. Mūsų grandinė sujudėjo ir pradėjo lįsti iš miško. Laukai buvo šlapi ir mūsų kulkosvaidžiai sunkiai ritosi per molėtą dirvą. Dar sunkiau pasidarė, kai įslinkome į Guronių kaimo kelią. Purvas kulkosvaidžiams tiesiog neišbrendamas. Bolševikai iš karto dar tylėjo, tik labiau įsiuto šaudyti mūsų grandinei įėjus į vandens apsemtą pievą. Grandinei teko gulti į vandenį ir lyg varliūkščiams pliuškintis po šaltą vonią. Kulkosvaidis pasinėrė į vandenį ir užspringdamas pradėjo šaudyti. Išleidžia keletą šūvių ir vėl užspringsta. Grandinės tik vienos galvos tekyšo iš vandens. Priešo kulkos, krisdamos į vandenį, taškosi, bet neilgai priešas tetvėrė ant kalnelio. Matydamas, kad ir vandeniū mūsų grandinė smarkiai artinasi, tuoj pabėgo ir mes užėmėme jo pozicijas. Tuoj ir sutemo. Pradėjome apsikasti, nes priešas galėjo pabandyti mus pulti. Naktį pradėjo šalti ir mums sušlapusiems teko gerokai judėti, kad nesusaltumėm. Jau ir tylos nebesugebėjom išlaikyti, nes šaltis atrodė didžiausias priešininkas. Rūbai buvo kiaurai permirkę ir viršutiniai pradėjo šalti į ragą. Priešo pusėje nuolat skrisdavo į padanges raketos, matyt, neramus buvo. Netrukus grįžo mūsų žvalgai su dviem bolševikais, kuriuos pagavo benešant pranešimą. Iš pranešimo aiškiai matoma, kad priešas silpnas ir nesitiki atsilaikyti. Prašo daugiau jėgų atsiųsti. Be to, iš pačių belaisvių sužinojome, kiek kurioj vietoj jų yra.

Nors priešas save laikė ir silpnesniu už mus, tačiau, kiek buvo matyt iš pranešimo ir pačių belaisvių žodžių, skaičiumi visgi gerokai viršijo mus. Šalčio ir pirmųjų laimėjimų kurstomi kareiviai pradėjo prašyti vadų greičiau eiti pirmyn ir visi buvo įsitikinę, kad jų niekas nenugalės. Vadai pradėjo atsargiai vesti savo grandinę pirmyn. Bet su priešu susikauti nebeteko. Pajutęs besiantinančius lietuvius, tuoj be kovos pabėgdavo. Daugeliui mūsų kareivių tai nepatiko ir atrodė kažin kaip nekariška be kovos užimti naujas vietas. Buvo nepatenkinta jų ambicija. Tą naktį ir balandžio m. 4 d. be kautynių buvo užimti Pajautiškių, Neveliškių kaimai, Žaslių stotis ir miestelis. Kelias dienas fronte buvo ramu. Priskirti prie kitų dalių kulkosvaidininkai vėl grįžo į savo batalioną⁵⁸.

Atsiminimuose karininkas S. Raštikis pateikia ne tik įvykių aprašymą, bet ir strateginę mūšio reikšmę: „*Žaslių paėmimas, o taip pat ir kitos šiame rajone mums pasisekusios kautynės, turėjo labai didelės reikšmės. Turime atsiminti, kad bolševikų kariuomenė visomis kryptimis stengėsi prasiveržti į Kauną. Žemaičiuose ji buvo pasistūmėjusi iki Šiaulių, Mažeikių ir net dar toliau į vakarus. Pietuose buvo pasiekusi net Alytų, o į rytus nuo Kauno raudonoji kariuomenė jau buvo visai netoli Jonavos, tad visai suprantama, kodėl bolševikai veržėsi ir į Kaišiadoris; jiems buvo svarbu pralaužti lietuvių ginamas pozicijas ir padaryti sau atvirą kelią į Kauną. Jei Kaišiadorių rajone mūsų kariuomenei būtų nepasisėkė bolševikus sumušti arba juos bent sulaikyti, drąsiai galime pasakyti, kad tada mums būtų tekę su jais grumtis tik artimiausiose Kauno apylinkėse. Tad ir mūsų puolimai Pajautiškių, Žaslių, Strošiūnų apylinkėse*

turėjo ne tik tiesioginį tikslą išvaryti bolševikus iš šių vietų, bet turėjo dar ir kitą, gilesnį, svarbesnį siekį – apsaugoti Kauną.“⁵⁹

Tiesa, lietuvių dalinių vadų ir karių atsiminimuose trykštantis patriotizmas ir optimizmas nebuvo visuotinis. Pavyzdžiui, balandžio 4 d. iš Atskirojo bataliono pabėgo net 22 savanoriai kariai. Bataliono vadas įsakė juos pagauti padedant vietinei milicijai ir, sugražinus į dalinį, perduoti teismui. Balandžio 8 d. penki bėgliai patys sugrįžo į batalioną⁶⁰.

Balandžio 4–7 dienos: „frontas be permainų“

Po sėkmingų balandžio 3 d. kautynių rinktinė galėjo žygiuoti pirmyn ir pasiekti Vievį. Tačiau flanguose ji neturėjo remiančių karinių pajėgų, tad, gresiant apsupimui, veržtis į priekį buvo rizikinga. Todėl fronto linija nusistovėjo, vyko tik lietuvių žvalgų susirėmimai su bolševikų sargybomis. Balandžio 5 d. 2-asis husarų eskadronas atkovojo Jagelonių kaimą, o balandžio 6 d. – Semeliškes⁶¹. Šių susirėmimų metu iš priešų buvo paimtas 1 kulkosvaidis, 3 lauko virtuvės, 4 dviračiai vežimai šoviniams, 6 telefono aparatai, daug telefono kabelio, 2 vežimai, 4 arkliai ir apie 50 belaisvių. Netoli Vievio buvo paimtas intendantūros sandėlis, iš kurio pavyko viską išsivežti. Lietuvių nuostoliai – 3 žuvę ir 25 sužeisti kareiviai.

Sužinoję, kad lietuvių pajėgos šiame ruože daug menkesnės, bolševikai ruošėsi lietuvius kontratakuoti. Balandžio 6 d. lietuviai turėjo žinių, jog Žaslių bare priešas telkia didesnes jėgas. Kitos dienos vakare pastebėtas intensyvus bolševikų judėjimas. Rinktinė, ruošdamasi

⁵⁸ Butkus S. Dvi kuopos su vienu kulkosvaidžiu, 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas, 1919–1934, Kaunas, 1934, p. 61–62.

⁵⁹ Raštikis S. Užžėlusiais bočių keliais, *Savanoris, 1918–1920: Lietuvos kariuomenės kūrėjų-savanorių knyga*, sud. S. Butkus, Kaunas, 1929, p. 51.

⁶⁰ Surgailis G. *Penktasis pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas*, Vilnius, 2017, p. 20–21.

⁶¹ Balandžio 7 d. mūšyje prie Semeliškių žuvo 2-ojo husarų eskadrono karys Bernardas Mačiulis. Surgailis G. *Penktasis pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas*, Vilnius, 2017, p. 24.

gintis, sustiprino budėjimą, o rezervinės kuopos įspėtos būti pasiruošusios⁶². Santyki-
nė kelių dienų ramybė fronte nereiškia, kad
tuo metu kariai galėjo atsipūsti. Šį laikotarpį
vaizdingai detalizavo tų įvykių liudininkas
S. Raštikis:

*Nuo balandžio mėnesio 4 d. iki 8 d. šiame
fronto bare nieko ypatingo neatsitiko, žinoma,
jei neminėti atskirų susirėmimų tarp mūsų
ir bolševikų žvalgų ir priešininkų sargybų.
Apie tokius susirėmimus vyriausiojo štabo
biuletenuose paprastai sakoma: „Fronte
diena (naktis) praėjo ramiai arba „Fronte be
permainų.“*

*Krašto visuomenė, iš dienraščių tokį
pranešimą sužinojusi, mano, kad fronte tik-
rai tą dieną ar naktį savo sparnais plasnojo
taikos ir ramybės angelas. Deja, tikrumoje
būna visai kitoniškai. Atskiri žvalgų būrelių ir
priešakinių sargybų susirėmimai bendrą fron-
to situaciją tokiais atvejais nors ir nepakeičia,
ir vyriausias štabas, pranešdamas krašto vi-
suomenei, kad „fronte be permainų“, neklys-
ta, sako teisybę, bet tikrumoje sąvokas „be
permainų“ arba „ramu“ paprastas pilietis,
sėdįs toli nuo fronto šiltame apšviestame kam-
bary su gardžiu cigaru dantyse arba saldžios
kavos puoduku rankoje, ir karys fronte su-
pranta visai kitoniškai.*

*Žvalgų susirėmimai dažnai būna labai
pavojingi, žiaurūs, ir žinoma, neapsieina be
sužeidimų, kraujo praliejimo, mirties. Na, bet
tiek to, tebūnie: „Balandžio mėn. 4–7 dienos
fronte praėjo ramiai.“⁶³*

Balandžio 8 d. kautynės

Balandžio 7 d. pastebėtas aktyvesnis bol-
ševikų judėjimas. Atsiminimuose S. Butkus
rašė: „Gavęs žinių, kad lietuvių jėgos šiame
bare silpnos, pradėjo rengtis pulti. Vietos
žmonės pasakojo, kad ar porą kartų buvo pas
bolševikus atjoję vokiečiai iš Žiežmarių ir
bolševikams pranešę, kad lietuvių jėgos men-
kos ir paskatinę juos pulti. Kiti pasakojo, kad
matę ir žydus iš Žiežmarių atėjusius, kurie irgi
bolševikams pranešę apie lietuvių jėgas.“⁶⁴

Panašiai rašoma ir S. Juodlio prisimini-
muose: „Iškart pabėgę bolševikai nuo silpnų
lietuvių būrių atsigauna. Mat gavo iš Žaslių
ir Žiežmarių kai kurių žydų ir Žiežmariuose
stovinčių vokiečių žinių, kad lietuvių jėgos yra
menkos (šias žinias girdėjau iš vietos gyven-
tojų, kurie sakė matę du atvykusius vokiečius
ir kelis žydus, ir jie pranešę bolševikams apie
mūsų jėgas. Po to bolševikai ir pradėjo reng-
tis lietuvius pulti). <...> Priešui smarkiai puo-
lant, 2 pėst. pulko 3 kuopa pasitraukė. Panikoj
ar tyčia pabėgo ir vokiečių būrys, kurio rolė
buvo neaiški.“⁶⁵

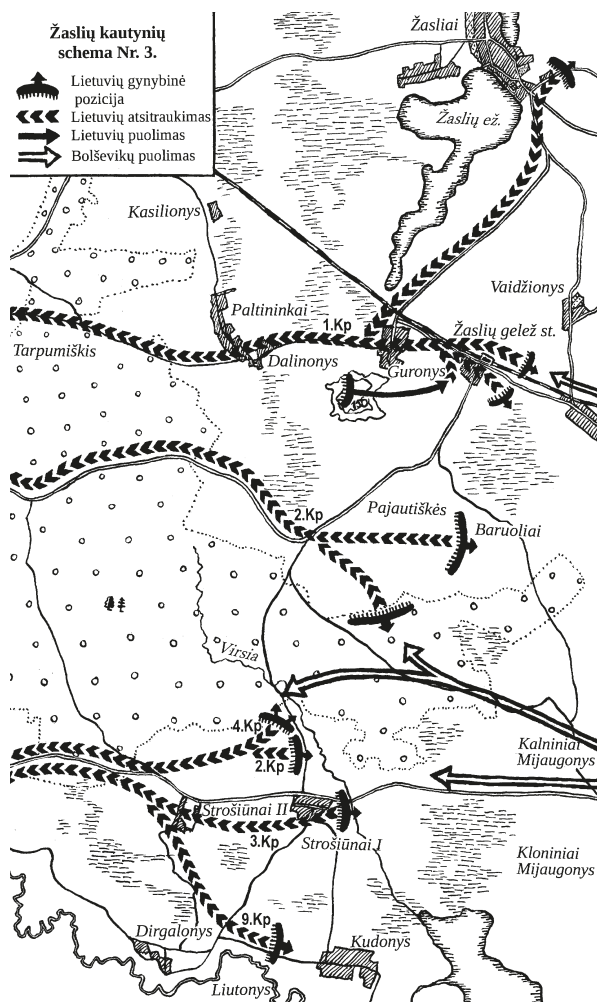
Balandžio 8 d. anksti rytą tirštos bolševikų
grandinės pradėjo smarkų puolimą Žaslių–
Strošiūnų bare. Jų puolimas sukcentruotas į
dvi vietas – Žaslius ir Strošiūnų I kaimą.
Šiuos du punktus skyrė tankus miškas, išraižy-
tas kalvomis ir rėvomis, todėl kautynių metu
lietuviams tarp veikiančių dalių buvo sunku
palaikyti ryšį. Nors telefonų jau turėta, bet
jie blogai veikė. Kautynių metu Žiežmarių–
Strošiūnų telefono linija visiškai nustojo
veikusi, todėl kuopų vadams teko veikti sa-
varankiškai. Kairiajame sparne (ruože Žasliai–
Pajautiškės) barą gynė 2-ojo pėstininkų pulko

⁶² Lesčius V. Mėginimas 1919 m. pavasarį atsiimti iš bolševikų Vilnių, *Karo archyvas*, t. 17, 2002, p. 92–93.

⁶³ Raštikis S. Užžėlusiais bočių keliais, *Savanoris, 1918–1920: Lietuvos kariuomenės kūrėjų-savanorių knyga*, sud. S. Butkus, Kaunas, 1929, p. 52–53.

⁶⁴ Butkus S. Dvi kuopos su vienu kulkosvaidžiu, *5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas, 1919–1934*, Kaunas, 1934, p. 63.

⁶⁵ St. Juodlio atsiminimai iš 1919 m. balandžio mėn, 8 d. kautynių ties Strošiūnais, *Savanoris, 1918–1920: Lietuvos kariuomenės kūrėjų-savanorių knyga*, sud. S. Butkus, Kaunas, 1929, p. 53.

Žaslių kautynių schema Nr. 3. Pagal A. Vasiliausko straipsnyje (Žaslių–Daugų operacija, *Karo archyvas*, t. 12, Kaunas, 1940, p. 197) publikuotą schemą perpiešė A. Kalvinskaitė-Kucharskienė

1-oji ir 2-oji kuopos, Atskirojo bataliono žvalgų komanda (apie 30 vyrų) bei 4-oji kuopa, kurioje buvo taip pat ne daugiau kaip 50 vyrų. Šioms pajėgoms vadovavo krn. K. Škirpa.

Bolševikai ypač smarkiai puolė Žaslių geležinkelio stotį ir Talpūnus, o Pajautiškes mėgino apsupti mišku iš pietų pusės ir suduoti smūgį iš sparno. Tačiau 2-ojo pėstininkų pulko 2-oji kuopa sulaukė priešo puolimą ir privertė jį trauktis atgal mišku į rytus. Krn. K. Škirpa, gavęs pranešimą, jog 2-ojo pėstininkų pulko 3-ioji kuopa, bolševikų smarkiai spaudžiama ties Strošiūnais, nepajėgia

atsilaikyti, vos prasidėjus mūšiu, pasiuntė jai į pagalbą krn. A. Jakšto vadovaujamą Atskirojo bataliono 2-ąją kuopą. Be to, žinodamas apie dar menką šio bataliono pasirengimą kovoms, krn. K. Škirpa iš turėto rezervo nukreipė į Strošiūnus to paties bataliono 4-ąją kuopą. Priešas buvo kontratakuotas ir durtuvų kautynėse priverstas pasitraukti į Mijaugonių kaimą. Žvalgų komanda buvo pasiūsta palaikyti ryšio tarp Pajautiškių ir Strošiūnų. Tuo metu bolševikai, panaudoję smarkią artilerijos ir kulkosvaidžių ugnį, toliau didelėmis jėgomis puolė krn. K. Škirpos vadovaujamą barą, ypač jo kairiąją sparną. Jį gynusi 2-ojo pėstininkų pulko 1-oji kuopa, neatlaikiusi bolševikų puolimo, apie 17 val. pasitraukė iš Žaslių stoties ir miestelio.

Pasitraukus 1-ajai kuopai, susidarė pavojus 2-ajai kuopai, gynusiai Pajautiškes. Kairiajam sparnui apsaugoti nusiųstas vienas 2-osios kuopos būrys, buvęs rezerve 150-ojoje aukštumoje, tačiau jis bendros padėties jau nepataisė. Apie aplinkybes pranešus rinktinės vadui krn. J. Butkui, šis įsakė atsitraukti į Žiezmarius. 2-oji kuopa per Tarpumiškių dvarą atsitraukė apie 18 val. 30 min.

Nepasisėkus Strošiūnų puolimui, bolševikai artilerijos ir kulkosvaidžių ugnį sutelkė į Atskirojo bataliono 2-osios ir 4-osios kuopų barą (kapines ir 115 aukštumą). Čia lietuvių pozicijas nuo bolševikų skyrė iš Strošiūnų miško atitekantis Virsios upelis. Dalis bolševikų iš miško įžambine ugnimi apšaudė abi lietuvių kuopas. Taigi, bolševikai puolė frontu nuo Mijaugonių kaimo ir iš sparno (t. y. iš miško). Nors prieš artilerijos sviediniai kridavo maždaug už 1 km kuopų užnugaryje, tačiau tarp menką patyrimą turinčių karių jie kėlė paniką. Todėl į kairiąją sparną buvo pasiūsta sustiprinta žvalgyba, kuri privertė priešą iš šio sparno pasitraukti. Pačiame kautynių įkarštyje sugedo 4-osios kuopos kulkosvaidis. Neprityrę kulkosvaidininkai ilgai nesugebėjo jo sutaisyti ir tuo pasinaudoję bolševikai dar atkakliau veržėsi pirmyn. Tuo kritišku

momentu visgi pavyko kulkosvaidį sutaisyti ir į artėjančią priešą buvo atidengta smarki ugnis, kuri bolševikams padarė daug nuostolių. Buvo matyti, kaip bolševikai, jau lipantys per lauke buvusią tvorą, krito nuo kulkosvaidžio ugnies. Daug jų buvo nukauta ir kuopų karių taikliais šautuvų šūviais. Nuolat buvo girdėti 2-osios kuopos vado krn. A. Jakšto raginimai: „Vyrai, tik laikykit, vyrai, laikykit!“ Vietinių gyventojų pasakojimu, bolševikai iš to lauko nusivežė apie 80 nukautų ir sužeistų kareivių.

Nebesitikėdami išstumti lietuvių iš jų užimtų pozicijų iš priešakio, bolševikai mišku apėjo 4-osios kuopos kairįjį sparną ir puolė iš šono. Šį jų manevrą lietuviai pastebėjo ir smarkia ugnimi privertė pasitraukti Pajautiškių kryptimi. Tačiau apie 17 val. bolševikai dar didesnėmis jėgomis mėgino pakartoti savo manevrą. Sukoncentravus artilerijos ir kulkosvaidžių ugnį, bolševikai visiškai pakriko ir pasitraukė Mijaugonių kaimo kryptimi. Temstant kautynės aprimo.

Kautynėse ties Strošiūnais ypač pasižymėjo šie Atskirojo bataliono kariai: puskarininkiai Petras Daunoras, Juozas Pocius, Juozas Černiauskas, skyrininkas Domininkas Narbutas, eiliniai Aleksas Baušys, broliai Pranas ir Motiejus Kilikevičiai, Pranas Valkauskas, Andrius Makarevičius, Stasys Jakubauskas, Jonas Janušaitis, Petras Šimkus, Juozas Vaičaitis, Jonas Plioplys, Stasys Karpavičius ir kiti⁶⁶. Apie būrininko Domo Narbuto didvyriškumą parašyta netgi atskira žinutė spaudoje. Balandžio 8 d., puolant bolševikams ties Strošiūnais I, lietuvių jėgos dar tebebuvo menkos, kariai nepatyrę, todėl jų nuotaikos nekokios. Tačiau skyrininkas D. Narbutas „*nežiūrėdamas priešinininko šūvių, stačias vaikščiojo grandinėj, drąsindamas ir mokindamas kareivius šaudyti ir ragindamas juos*

gintis. Toks Narbuto pasielgimas davė kareiviams drąsos ir jau perstojusieji šaudyti vėl ėmėsi atkakliai gintis.“⁶⁷ Mūšyje Strošiūnuose pasižymėjo ir eilinis Andrius Makarevičius bei skyrininkas Stasys Jokubauskas. Balandžio 8 d. bolševikams puolant Atskirojo bataliono 2-ąją ir 4-ąją kuopas ties Strošiūnais I, jie „*abu drąsiai mušė priešinininką, mokindami kitus, kaip šaudyti ir pasirinkti vietą*“. Abudu buvo sunkiai sužeisti. S. Jokubauskas tą pačią naktį mirė mūšio lauke, o A. Makarevičius balandžio 13 d. palaidotas Kauno miesto kapinėse. Abu apdovanoti I laipsnio Vyties kryžiais. Tiesa, Makarevičiaus pavardė įsakyme parašyta klaidingai – Markevičius⁶⁸. Balandžio 7 d. prie Semeliškių mūšyje žuvo 2-ojo husarų eskadrono karys Bernardas Mačiulis. Tačiau ne visi šių kautynių dalyviai liko didvyriais. Pavyzdžiui, kareiviai K. Viliūniškis, V. Judickas ir V. Pačėsa mūšio metu pabėgo⁶⁹.

Atsiminimuose apie šį mūšį daug vietos skiriama tam, kokią reikšmę jo eigai turėjo vienas kulkosvaidis. S. Butkaus prisiminiimuose minima, kad 2-ojo pėstininkų pulko 3-oji kuopa neatlaikė bolševikų puolimo ir pasitraukė. Todėl į pagalbą 2-ajai kuopai iš rezervo atsiųsta 4-oji kuopa su vienu kulkosvaidžiu. Pusė atvykusios 4-osios kuopos su kulkosvaidžiu užėmė pozicijas toje pačioje aukštumoje, šalia 2-osios kuopos, o dalis įsitvirtino pamiškėje, kad apsaugotų saviškių sparną ir kad priešinininkai miške neapsuptų. Užėmus mišką, 4-oji kuopa pradėjo šaudyti į priešą. Kulkosvaidžio atsiradimas tarp jų sukėlė sumaištį. S. Butkus prisiminiimuose rašė, kad tik keturi kulkosvaidininkai šiek tiek nusimanė apie kulkosvaidį ir tai tik apie vokiškąjį, o rusišką „Maksimą“ pamatė tik paskutinėmis dienomis prieš išėjimą į frontą:

⁶⁶ Lesčius V. Mėginimas 1919 m. pavasarį atsiimti iš bolševikų Vilnių, *Karo archyvas*, t. 17, 2002, p. 93, 95–96.

⁶⁷ Pasižymėję karžygiai, *Karys*, 1925 m. vasario 5–11 d., Nr. 6, p. 44.

⁶⁸ Pasižymėję karžygiai, *Karys*, 1925 m. vasario 5–11 d., Nr. 6, p. 45.

⁶⁹ Surgailis G. *Penktasis pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas*, Vilnius, 2017, p. 24.

Kulkosvaidžio atsiradimas sparne padarė sumišimą priešininko tarpe, pastebėta jų pusėje netvarka, kuri suteikė mūsų kareiviams daugiau drąsos ir šie pradėjo smarkiai šaudyti priešininką. Kareivių ūpas buvo geras ir, nors dar neišlavinti, kovėsi energingai ir kiek sugėbėdami taikė. Kuopos buvo sugulusios aukštumoje ir gynėsi be apkasų, nes jau nebespėjo apsikasti. Priešininkas, matydamas, kad jam užkirstas kelias į Strošiūnus I ir, kol šios kuopos bus ant kalnelio negalės eiti pirmyn, atidengė ugnį į 2 ir 4 kuopas. Priešininko pusėje irgi pradėjo veikti kulkosvaidis, kuris labiau apšaudė mūsų kulkosvaidį. Pačiam kautynių įkaršty sugedo mūsų kulkosvaidis: sprogo šovinio tūtelė vamzdy ir sulenkė kulkosvaidžio dangtelį. Nepritryrę kulkosvaidininkai, o be to, neturėdami su savimi atsarginių dalių, iš karto nesumetė, kaip šių kliūtį pašalinti ir pataisyti kulkosvaidį. Taip pat ir šoviniai kaspinuose baigėsi. Kritiškiausiu metu atsirado vienas puskarininkis, buvęs rusų kariuomenėje kulkosvaidininkas. Jis su kulkosvaidininku puskarininkiu kibo į darbą ir, dar galutinai nebaigus kulkosvaidžio taisyti, paleido smarkią ugnį. Mat, buvo geriausia proga kuo daugiausia priešininkui pakenkti, kadangi priešininkas, negirdėdamas kulkosvaidžio, drąsiai pradėjo slinkti pirmyn ir nepaisyti pėstininkų ugnies. Visa priešininko grandinė jau lipo per lauke pasitaikiusią tvorą. Kulkosvaidis, nusitaikęs į tvorą, paleido kulku spiečių, kuris priešininkui pridarė daug nuostolių. Buvo matyti, kaip be tvarkos griuvo bolševikai nuo tvoros. Vėliau žmonės pasakojo, kad naktį iš to lauko bolševikai nusivežę labai daug nukautų ir sužeistų savo kareivių.

Po šio smūgio priešininkas nustojo slinkti iš priešakio ir visą dėmesį atkreipė į mūsų kuopų kairįjį šoną, kurį galėjo apeiti mišku. Apie 20–30 jų žvalgų nepastebėti prislinko mišku arti mūsų ir pradėjo šaudyti iš šono, daugiausia

kulkosvaidį, stovintį aukštumos pačioje kairėje. Iš šono apšaudant tuoj buvo sužeistas vienas kulkosvaidininkas, vandenį į kulkosvaidį bepilant, ir iš kuopos kareivių, buvusių netoli kulkosvaidžio. Pastebėjus priešininką iš šono, tuoj jis buvo apšaudytas ir netrukus turėjo pasitraukti. Antrą kartą priešininkas mėgino pereiti giliau mišku per kelią į vakarus nuo Pajautiškių, bet sutiktas mūsų salvėmis atsitraukė, nebegalėdamas toliau eiti. Užėmęs miške aukštumą pradėjo šaudyti 2 ir 4 kuopas įstrižine ugnimi, nuo kurios keli mūsų kareiviai buvo sužeisti. Apie 17 val. ant kelio pasirodė du priešininko kulkosvaidžiai, bet mūsų artilerija užkirto jiems kelią. Po kelių mūsų artilerijos sviedinių priešininko pusėje pasirodė netvarka. Mūsų kuopos perkėlė ugnies dalį į priešininko rezervą.

2-osios kuopos vadas krn. A. Jakštas gavo rinktinės vado įsakymą pasitraukti, tačiau vis tiek pasiliko vietoje ir laukė tolimesnės kautynių eigos. Atskirojo bataliono 2-oji ir 4-oji kuopos buvo atkirstos nuo 2-ojo pėstininkų pulko 1–2 kuopų, gynusių pozicijas Pajautiškių–Žaslių bare, kur neišlaikė spaudimo ir atsitraukė. Todėl Atskirojo bataliono 2-ajai ir 4-ajai kuopoms ir buvo kilęs pavojus. Kadangi trūko ir šovinių, susidarė gana sunki padėtis. Apie 18 val. priešininkas nustojo šaudęs ir atsitraukė link Mijaugonių, palikęs tik žvalgus. Kadangi rinktinės vadas neturėjo jokių žinių apie 2-ąją ir 4-ąją kuopas, manyta, kad jos žuvo arba pateko į nelaisvę. Todėl įsakė rinktinės dalims pasitraukti iš Žiez marių į Rumšiškės. Tačiau, paaiškėjus, kad jos ne tik nežuvo, bet ir išlaiko savo pozicijas, atmušdamos tris puolimus, dalinius paliko vietoje. Į Rumšiškės patraukė tik gurguoles. Tačiau pasilikti pozicijose 2-ajai ir 4-ajai kuopoms buvo pavojinga, todėl jas naktį, apie 24 val., atitraukė į Strėvininkų–Gurklių–Tryliškių liniją. Pasitraukdama 2-oji kuopa dar pašaudė

į priešą pusę iš šautuvų ir kulkosvaidžio⁷⁰. Sėkmingai kovojusios 2-oji ir 4-oji kuopos vis tik turėjo ir nuostolių: „1 užmuštas, 4 sužeisti, 1 žuvo be jokios žinios, 1 laike mūšio iš proto išėjo ir 2 pabėgo.“⁷¹

S. Juodlio atsiminimuose akcentuojamas ryšio tarp dalių trūkumas: „Kitą dieną, t. y. balandžio m. 8 d., iš pat ryto bolševikų tirštos eilės pradėjo pulti visu baru Žasliai–Pajautiškės–Strošiūnai I–Strošiūnai II. Bolševikų puolimas buvo sukoncentruotas iš karto į dvi vietas – į Žaslių stotį ir Strošiūnus I. Tuodu pamatiniu punktu skiria tankus miškas, tad kaujantis laikyti ryšius buvo sunkoka. Telefonai veikė labai blogai, o kaujantis svarbiausioji linija Žiežmariai–Strošiūnai visai nustojo veikus. Kairiosios voros vado karininko Butkaus buvo įsakyta atskiro bataliono 2 kuopai padaryti kuo rūpestingiausių žvalgybą vietose: Pajautiškių lentpjūvė, Liutonys, Dirgalonys ir Jagelonys. Paskutinė vieta buvo 8–10 km nuo minėtos kuopos užimamos vietos.“⁷²

Kapitonas L. Leknickas atsiminimuose trumpai paminėjo ir gyventojų nuotaikas po šio mūšio: „Balandžio mėn. 8 d. pradėjo pulti bolševikai visu baru: Žasliai, Pajautiškaiai, Strošiūnai I ir II <...>. Sumuštus bolševikus persekioti vyriausias kariuomenės vadas įsakė 2 pėst. pulkui. Batalionas paliko frontą, perėjo į Rumšiškės ir sudarė kariuomenės rezervą. Išvaduotojo Lietuvos kampelio gyventojai džiaugėsi. Gyventojų pareikštoji padėka ir pirmieji kautynių laimėjimai dar labiau sustiprino mūsų jaunuolių dvasių ir pasiryžimą kovoti.“⁷³

Kautynių rezultatai

Kovų su bolševikais metu šiame bare žuvo 4, sužeista 40 ir dingo be žinios 20 kareivių. Balandžio 10 d. Žiežmariuose įvyko iškilmingos žuvusių karių laidotuvės, dalyvaujant didelei miniai vietinių gyventojų. Jose taip pat dalyvavo Atskirosios brigados vadas kmn. S. Nastopka su štabu ir daugybė kitų karių⁷⁴. Vien Atskirasis batalionas visos karinės operacijos metu neteko 12 karių, skaičiuojant žuvusius ir sužeistus. Balandžio 3 d. ties Pajautiškėmis žuvo kareiviai Vincas Marcinkevičius ir Jurgis Danielius; balandžio 7 d. ties Semeliškėmis – kareivis Bernardas Mačiulis; balandžio 8 d. ties Strošiūnais I sužeisti Stasys Jokūbauskas ir Jonas Jokūbauskas (jį kitą dieną mirė), taip pat Andrius Makarevičius (mirė 13 d.).⁷⁵

Amžininkai ir įvykių dalyviai Žaslių kautynių rezultatus vertina teigiamai. Pavyzdžiui, mūšių dalyvis, kuopos vadas, o vėliau aukštas pareigas Lietuvos kariuomenėje užėmęs Stasys Raštikis taip apibendrina Žaslių kautynių rezultatus: „Žaslių paėmimas, o taip pat ir kitos šiame rajone mums pasisekusios kautynės, turėjo labai didelės reikšmės. Turime atsiminti, kad bolševikų kariuomenė visomis kryptimis stengėsi prasiveržti į Kauną <...>. Jei Kaišiadorių rajone mūsų kariuomenei būtų nepasisekė bolševikus sumušti arba juos bent sulaukyti, drąsiai galime pasakyti, kad tada mums būtų tekę su jais grumtis tik artimiausiose Kauno apylinkėse. Tad ir mūsų puolimai Pajautiškių, Žaslių, Strošiūnų apy-

⁷⁰ Butkus S. Dvi kuopos su vienu kulkosvaidžiu, 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas, 1919–1934, Kaunas, 1934, p. 65.

⁷¹ Vasiliauskas A. Žaslių-Daugų operacija, *Karo archyvas*, t. 12, Kaunas, 1940, p. 201.

⁷² St. Juodlio atsiminimai iš 1919 m. balandžio mėn, 8 d. kautynių ties Strošiūnais, *Savanoris, 1918–1920: Lietuvos kariuomenės kūrėjų-savanorių knyga*, sud. S. Butkus, Kaunas, 1929, p. 53–54.

⁷³ Leknickas L. 5 pėst. D. L. K. Kęstučio pulkas 1919–1934, 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas, 1919–1934, Kaunas, 1934, p. 33–34.

⁷⁴ Lesčius V. Mėginimas 1919 m. pavasarį atsiimti iš bolševikų Vilnių, *Karo archyvas*, t. 17, 2002, p. 96.

⁷⁵ Leknickas L. 5 pėst. D. L. K. Kęstučio pulkas 1919–1934, 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas, 1919–1934, Kaunas, 1934, p. 33–34.

*linkėse turėjo ne tik tiesioginį tikslą išvaryti bolševikus iš šių vietų, bet turėjo ir kitą, gilesnį, svarbesnį siekį – apsaugoti Kauną.*⁷⁶ Tačiau šiuolaikiniai Lietuvos istorikai Lietuvos vyriausybės sprendimą 1919 m. balandžio 2 d. pulti Vilnių dviem kryptimis (per Žaslius–Vievį ir Daugus) be vokiečių paramos laiko klaida. Sėkmingai prasidėjęs puolimas įstrigo pritrūkus pajėgų ir koordinacijos tarp abiejų kariuomenės grupuočių, be to, bolševikų karinės dalys buvo gausesnės⁷⁷.

Lietuvos karinei vadovybei įsitikinus tolimesnio puolimo prieš gausias bolševikų pajėgas neperspektyvumu, balandžio 8 d. vakare buvo gautas rinktinės vado krn. J. Butkaus įsakymas visoms kuopoms atsitraukti iki Gurklių kaimo. Po kelių dienų Atskirasis batalionas grįžo į Kauną, o 2-ojo pėstininkų pulko 1-asis batalionas prieš Žiežmarius užėmė šias pozicijas: viena kuopa su 2 kulkosvaidžiais – ant aukštumos prie kelio į Remizavą, kita kuopa su 2 kulkosvaidžiais – Gurklių dvare (tarp Žiežmarių ir Bačkonių), 3-oji kuopa su vienu kulkosvaidžiu – Turloviškių kaime (tarp Žiežmarių ir Mūro Strėvininkų), artilerijos baterija – prie Cegelnės (netoli Kaišiadorių). Vokiečių sargybos buvo išdėstytos Žiežmarių miestelio pakraščiuose, prie kelio Remizavas–Vievis–Aukštadvaris.

Reaguodama į lietuvių puolimą Vilniaus kryptimi (kovas prie Daugų ir Žaslių), Sovietų Rusijos vyriausybė priekaištavo Vokietijai, jog bolševikų kariuomenės dalys buvo puolamos su vokiečių karinių dalinių priedanga ir taip pažeista 1919 m. sausio 18 d. sutartimi tarp šių valstybių nustatyta demarkacijos linija. Vokietijos vyriausybė pageidavo, jog Lietuvos valdžia tinkamai išspręstų šį klausimą. Todėl Lietuvos vadovybė ir nutarė savo karinius dalinius atitraukti. Balandžio 9–10 d.

Strošiūnų–Pajautiškių–Žaslių miestelio ir geležinkelio stoties baras buvo perduotas vokiečių apsaugai. Šiais vadovybės veiksmais pirmoji planinga puolamoji karinė operacija Vilniui iš bolševikų išvaduoti ir baigėsi. Istorikas V. Lesčius, apibendrinamas lietuvių karinę operaciją (turėdamas omenyje ne tik Žaslių, bet ir Daugų kautynes), padarė tokias išvadas:

1. Lietuvos kariuomenės vadovybė, turėdama šiame bare nepalyginamai menkesnes karines pajėgas (3 silpnai parengtus batalionus prieš 5 bolševikų pulkus), nutarė suduoti priešui lemtingą smūgį, suskaldydama jas į dvi nedideles skaičiumi rinktines, mažai paruoštas kariniu atžvilgiu, prastai apginkluotas, techniškai neaprupintas, viena nuo kitos atitolusias apie 60 km. Tokiomis sąlygomis jos negalėjo įvykdyti uždavinio – pasistūmėti kiek galima pirmyn Vilniaus kryptimi.

2. Kovų metu nebuvo veiksmų suderinamumo nei tarp abiejų rinktinių, nei kiekvienos jų viduje. Jos net patį priešą puolimą pradėjo skirtingu laiku.

3. Vertinant kautynes taktiniu požiūriu, Kairiosios rinktinės vadas krn. J. Butkus net neišleido rinktinei įsakymo pulti. O Dešiniojos rinktinės vadas krn. K. Ladyga, dar būdamas Alytuje, maždaug už 20 km nuo priešų pozicijų, nors ir parengė bei paskelbė įsakymą, tačiau jame nebuvo atsižvelgta į bolševikų jėgų išsidėstymą vietoje, nepateikta vietovių specifika ir kt.

4. Pačių kautynių metu, keičiantis situacijai, abiejose rinktinėse nebuvo tinkamai įvertintos tiek priešų, tiek ir savo jėgų galimybės užimtų pozicijų atžvilgiu, neieškota silpnesnių priešų vietų, kuriomis būtų buvę galima pasinaudoti pranašumui įgyti.

⁷⁶ Raštikis S. Užžėlusiais bočių keliais, *Savanoris, 1918–1920: Lietuvos kariuomenės kūrėjų-savanorių knyga*, sud. S. Butkus, Kaunas, 1929, p. 52–53.

⁷⁷ Balkelis T. *Lemtingi metai: Lietuva, 1914–1923. Karas, revoliucija ir tautos gimimas*. Vilnius, 2019, p. 196–197.

5. Rinktinių veiksams labai neigiamai atsiliepė tai, kad nebuvo techninių priemonių, visų pirma ryšių, be kurių tinkamai vadovauti karinėms operacijoms buvo neįmanoma.

6. Pats Kairiosios rinktinės atsitraukimas iš fronto nebuvo planingas: kai kurios kuopos traukėsi tvarkingai, o kitos buvo paliktos likimo valiai ir tik dėl priešo neapdairumo nenukentėjo.

7. Lietuvos kariuomenės atsitraukimas iš fronto ir sąlyčio su bolševikais netekimas turėjo neigiamų padarinių lenkams puolant Vilnių 1919 m. balandžio 19–21 d. Lietuviai šioje kovoje negalėjo dalyvauti, ir bolševikai, pasinaudoję tokia padėtimi, laisvai pasitraukė iš fronto į šiaurę, Maišiagalos kryptimi. Bet vis dėlto, nors šiose kautynėse ir nepasisekė sumušti priešo ir bent jau pasistumti Vilniaus kryptimi, čia buvo galutinai sugniuždytos bolševikų pastangos pro Alytų ir Kaišiadoris žygiuoti į Kauną, o po to užimti ir visą Lietuvą⁷⁸.

Tiesa, kai kurie duomenys rodo, kad Lietuvos kariuomenės galimybės vieniems išstumti bolševikus buvo šiek tiek pervertinamos. Didelę įtaką karinės jėgos persvarai turėjo šiame regione tebebuvę vokiečių kareiviai. Pavyzdžiui, 1919 m. balandžio 16 d. buvo iškilusi reali grėsmė, kad Kaišiadoris užims raudonarmiečiai. Lietuviai pareigūnai netgi pasitraukė iš miesto, nes bolševikai buvo jau netoli Kaišiadorių⁷⁹. Apie tai plačiau rašoma toliau.

Pasibaigus kovoms dėl nepriklausomybės, 5-ojo pulko minėjimuose ir leidiniuose su pasididžiavimu prisimenami mūšiai Žaslių–Strošiūnų bare. Įvykių dalyvio S. Juodlio atsiminimuose rašoma: „*Kokia buvo kareivių nuotaika kautynėse ir koks buvo jų pasiryžimas*

gali nušviesti šie žodžiai, kuriuos užsirašiau savo karo dienorašty iš mirtinai sužeistų šiose kautynėse kareivių savanorių, būtent, eilinio Andriaus Makarevičiaus: „Arba šiandien žūti, arba rytoj Vievų šautuvus valyti!“ ir eil. Jokubausko: „Tėvyne! Tik dėl Tavęs lengva mirti!“ O tokių gražių posakių ir daugiau buvo pasakyta. Jie veržės tik iš tvirtai pasiryžusių ir Tėvynę mylinčių karių krūtinų.“⁸⁰

Lietuvos oficioze – dienraštyje „Lietuva“ – balandžio pradžioje pirmame puslapyje ryškiomis raidėmis ne kartą švietė Krašto apsaugos ministerijos štabo pranešimai iš Kaišiadorių, Žaslių, Žiežmarių. Pavyzdžiui, 1919 m. balandžio 2 dienos Generalinio štabo viršininko E. Adamkavičiaus pranešimas, kad „*Kaišiadorių–Žiežmarių fronte mūsų kariuomenė eina pirmyn. Mes paėmėme Strašūnus. Paimta kulkosvydis ir kitos karo medžiagos. Į pietus nuo Žaslių ties Paltininkais mūsų kariuomenė kovoja su rusais.*“⁸¹ Dienraštyje „Lietuva“ taip pat džiaugiamasi, kad Žasliuose lietuviai pirmą kartą kovojo be vokiečių pagalbos. Tokiais žodžiais netgi pavadintas straipsnis. Iki balandžio 6 d. atsiimti Strošiūnai, Strėvininkai, Pajautiškės, Paltininkai, Žaslių miestelis ir stotis, o lietuvių žvalgai pasiekė Neries upę šiaurėje ir Aukštadvarį pietuose. Džiaugiamasi, kad iš bolševikų perimta nemažai trofėjų: 3 lauko virtuvės, 2 kulkosvaidžiai, „lauko kinematografas“, 11 statinių silkių, 5 skrynios žvakių, 2 maišai sausos žuvies, 3 arkliai, 2 fajetonai ir kt. Žuvusiųjų lietuvių pusėje buvo 3, o bolševikų – 67, sužeistų lietuvių 6, o bolševikų apie 175. Žasliuose lietuvių karius su džiaugsmu pasitiko kunigas, kaimų atstovai, komiteto pirmininkas, su vėliavomis, prakalbomis ir džiaugsmo ašaromis, nes visiems nusibodo „bolševikų

⁷⁸ Lesčius V. Mėginimas 1919 m. pavasarį atsiimti iš bolševikų Vilnių, *Karo archyvas*, t. 17, 2002, p. 96–97.

⁷⁹ LCVA, f. 384, ap. 3, b. 18, l. 113, 121.

⁸⁰ St. Juodlio atsiminimai iš 1919 m. balandžio mėn., 8 d. kautynių ties Strošiūnais, *Savanoris, 1918–1920: Lietuvos kariuomenės kūrėjų-savanorių knyga*, sud. S. Butkus, Kaunas, 1929, p. 53–54.

⁸¹ Krašto apsaugos štabo pranešimas, *Lietuva*, 1919-04-04, Nr. 70, p. 1.

jungas⁸². Žasliečių nuotaikas liudija ir A. Populaigio prisiminimai: „*Ateitis pasidarė neaiški. Žaslių apylinkė su savo kaimais ėjo iš rankų į rankas. Čia karaliavo svetimieji. Atsikėlęs rytą negalėjai žinoti, kieno valdžion pakliuvai*“. Bet štai žasliečiai pamatė iš miestelio bolševikus išvariusius lietuvių karius: „*Kokie jie mieli tada atrodė mūsų žmonėms. Sava kariuomenė! Kaip mat išvarė iš miestelio lietuviškuosius bolševikus*“. Besitraukdami bolševikai paėmė septyniolikmetį A. Populaigį į nelaisvę ir išsivarė su savimi link Vievio. Lazdėnuose pralaukė alkaną septyniais paras, po to paleido namo. Grįždamas namo pirmą kartą pamatė kelio viduriu einantį Lietuvos kareivį: „*Koks neapsakomas džiaugsmas ir išdidumo jausmas. Pagaliau mus gina*

sava kariuomenė, savi kareivėliai. Pavydas apėmė mane matant tai. Ak, kaip dabar norėčiau jo vietoje būti, kaip norėčiau...“⁸³

Susirėmimai su bolševikais tęsėsi toliau ir ne vienoje vietoje. Tuo pačiu laiku, kai vyko mūšiai prie Žaslių, 1919 m. balandžio 3 d. Lietuvos kariuomenė pradėjo puolimą link Daugų. Viena iš lietuvių rinktinių, puldama iš Alytaus balandžio 4 d., užėmė Daugus, pasiekė pietines Onušio valsčiaus apylinkes – perėjo per Varėnės upelį ties Pamusių dvaru. Balandžio 5 d., pastebėję, kad bolševikai sutelkę didesnes pajėgas grasina nuo Vaikantonių ir Daškinių kaimų, lietuviai šiame ruože puolimą sustabdė ir grįžo į Alytų⁸⁴. Kitame ruože – ties Žasliais – po sėkmingo balandžio 3 d. mūšio per tris dienas lietuviai pasiekė

Lietuvos kariuomenės 5-ojo pėstininkų pulko 2-oji kulkosvaidžių kuopa. Kariai stovi su sunkiaisiais kulkosvaidžiais „Maxim“. 1920–1922 m. KDFM

⁸² Kareivis Baltasis. Pirmą kartą be vokiečių pagalbos, *Lietuva*, 1919-04-09, Nr. 74, p. 2.

⁸³ Populaigis A. *Kriminalisto dienoraštis*, Vilnius, 1999, p. 28.

⁸⁴ Lesčius V. *Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920*, Vilnius, 2004, p. 84.

Semeliškes⁸⁵. To meto Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininko B. Stosiūno atsiminimuose minima, kad kartą nuo Semeliškių atėjo ir Žiežmarių milicijai pasidavė keturi bolševikų raiteliai. Tarp jų buvo bolševikų raitųjų žvalgų vadas Deltuva. Prieš tai Deltuva susisiekė su apskrities viršininku B. Stosiūnu per semeliškietę Nenortienę, kuri atnešė žvalgo laišką, taip pat perdavė jam viršininko atsakymą. Tokiu būdu Deltuva su dar dviem lietuviais ir vienu gudu, kilusiu nuo Ašmenos, perėjo savanoriais iš bolševikų į Lietuvos kariuomenę su visa ekipuote – arkliais, baltais ir ginklais. Kitą kartą Kaišiadoryse lietuviams pasidavė rusų karininkas Maikovas, pabėgęs iš Žasliuose stovėjusios bolševikų grupės. Maikovas buvo žinomo rusų poeto giminaitis⁸⁶.

Koks buvo vokiečių kareivių vaidmuo Žaslių kautynėse?

Jau rašyta apie lietuvių prisiminimuose minimą dviprasmišką vokiečių kareivių vaidmenį šiame mūšyje. Viena vertus, jų dalys stovėjo toje pačioje pusėje, kartu su lietuvių kariais prieš bolševikų kariuomenę. Vokiečių kariai vykdė savo karinės vadovybės nurodymą – saugoti esamas pozicijas. Tačiau, kaip prisiminimuose rašė tų įvykių dalyvis S. Butkus, vokiečiai tik vaizdavo, kad yra lietuvių sąjungininkai, tačiau labiau padėjo bolševikams. „*Atsimindamas tas kautynes negaliu pamiršti vieno įvykio, kuris jau tuomet man pasirodė įtartinas ir dabar tebesu tos pačios nuomonės. Tokia nuomonė buvo ir pas kitus mūsų kareivius, kurie tai matė. Mums besikaunant aukštumoje, iš kažin kur pas mus atlindo du vokiečių jauni kareiviai. (Jų tuomet dar buvo Žiežmariuose. Vienas jų būrys buvo*

lyg išėjęs lietuviams padėti, rodos, 2 pėst. pulkui, bet iš tikrųjų, daugiausia, matyt, tik norėjo mums pakenkti, demoralizuoti. Pačiam kautynių įkarštyje pabėgo, palikę net savo kulkosvaidį. Mūsų kareiviai nenusigando, kad vokiečiai pabėgo, ir dvasioj nepakriko. Keikdami vokiečius už tokią jų „gerą pagalbą“ pasiėmė jų kulkosvaidį ir toliau gynėsi). Atėję prie mūsų kulkosvaidžio, aiškiai išlindo į priešininko pusę ir stacionomis keletą šūvių paleido į priešininko pusę. Patys tuoj smuko į pakalnę ir nuėjo Žiežmarių link. Tuoj po jų iššovimo pasipylė smarkiausia priešininko ugnis į mūsų kulkosvaidį. Man tuoj kilo įtarimas, ar vokiečiai tik neatėjo iš bolševikų pusės susikalbėję nurodyti mūsų kulkosvaidžio vietą. Ypač šis įtarimas many padidėjo, kai iš vietos gyventojų išgirdau, kad iš Žiežmariuose stovinčių vokiečių tarpo ateidavo pas bolševikus pranešinėti apie mūsų jėgas ir ragindavo pulti.“⁸⁷

Tokie anksčiau minėti S. Butkaus ir S. Juodlio pastebėjimai patvirtina, kad vokiečiai lietuvių puolimu buvo nesuinteresuoti. Išsamiai tai aprašo ir įvykių dalyvis S. Širvys, kuris mini, kad 1919 m. balandžio 8 d. nuo pat ryto bolševikai puolė lietuvius ties Strošiūnų I kaimu. Tik kai bolševikus atstūmė, iš vietinių gyventojų išgirdo, kad tarp bolševikų buvo pasirodęs vienas vokiečių kareivis iš Žiežmariuose stovinčio dalinio. Jis pranešė priešui, jog lietuvių šiame bare yra mažai ir galima pulti nesibijant, nes vokiečiai lietuviams nepadės. Kai tik vokiečiai išvyko, bolševikai ėmė ruošis puolimui. Tiesa, prasidedant kautynėms, vokiečiai paskyrė vieną savo būrį su kulkosvaidžiu prie lietuvių kariuomenės, tačiau pačiame mūšio įkarštyje jie pabėgo, palikdami kulkosvaidį. Lietuviai nesutriko ir, perėmę kulkosvaidį, toliau su juo kovėsi:

⁸⁵ Lesčius V. *Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920*, Vilnius, 2004, p. 86.

⁸⁶ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 291.

⁸⁷ Butkus S. Dvi kuopos su vienu kulkosvaidžiu, *5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas, 1919–1934*, Kaunas, 1934, p. 66.

Keista! Kai mūsų savanoris, dar visai neapmokytas ir tik pirmą kartą patekęs į kautynes, dar visai nemano trauktis ir nenusigando, dar tikisi atsilaikyti, seni vokiečių kariai, didžiojo karo dalyviai, įgudę kovose ir matę ne tokias kautynes, „nusigando“ ir pabūgę pabėgo, palikę net kulkosvaidį. Čia aiškiai krito į akis, kad tuo savo žygiu jie norėjo sukelti mūsų karių tarpe paniką ir užgniaužti jų pasiryžimą gintis. Vadinasi, jie manė, kad jiems pabėgus, mūsų neįgudęs kautynėse savanoris pamanytų: blogai, vyrai, jei pabėgo seni kariai, tai iš tikrųjų matyt, kad padėtis pavojinga. Bet apsiriko! Mūsų savanoris, nepaisydamas kitų pabėgimo, atkakliai kovėsi iki paskutinio šovinio. Be to, tose pačiose kautynėse, toj vietoj, iš kur aš šaudžiau, iš kažin kur atsirado pora vokiečių. Jie, stovėdami netoli mūsų kulkosvaidžio (kuris tik vienas buvo visame dviejų mūsų kuopų bare), keletą kartų iššovė į priešų pusę. Netrukus į tą vietą, vadinasi, į kulkosvaidžio vietą, pasipylė tankūs priešų šūviai. Vokiečiai pasakė: „kameradai, bolševikų ten labai daug, jūs neatsilaikysite prieš juos“, staiga į pakalnę pabėgo ir nuėjo sau. Vienas mūsų savanoris keiksmu juos palydėjo. Man tuoj krito į galvą, ar tik jie dabar neatėjo iš priešų pusės ir tais šūviais nurodė, kur stovi mūsų kulkosvaidis⁸⁸.

Panašūs pastebėjimai pateikiami ir to meto Kaišiadorių apskrities viršininko B. Stosiūno atsiminimuose: „Vokiečiai mūsų kariais bolševikų kauti nepadėjo. Girdėjome, kad vietos vokiečių kareivių taryba dargi nusiuntė į Žaslius ginklą. Iš tikrųjų, vokiečių žinių karininkas traukiniu su vienu vagonu dažnai važinėdavo iš Kaišiadorių į Žaslius. Jo pavardė, kiek atsimenu, buvo Fener. Gerai kalbėjo rusiškai.“⁸⁹

Bandymas „parduoti“ Kaišiadoris už 9 milijonus markių

Vokiečių interesus Žaslių kautynėse atskleidžia ir faktas apie bandymą Kaišiadoris „parduoti“. 1919 m. balandžio viduryje Spaudos biuro surinkta žvalgybinė informacija Kaišiadoris nežadėjo nieko gero: „II. IV. Sužinojau, kad vokiečiai gavę nuo bolševikų 9 mil. Mk. sutiko perduoti bolševikams Kaišiadorių fronto Lietuvos kariuomenės būrį apie 400 kareivių. Kokiais planais ir kada nežinoma. Šiais reikalais 10. IV. Iš Vilniaus išvažiavo ant fronto žymūs bolševikų komisarai <...>. Ant Kaišiadorių fronto pribuvo daug komunistų dėl palaikymo disciplinos tarp raudonarmiečių. Vokiečiai bolševikams perdavė apšiai ginklų ir bolševikai giriasi, kad vokiečiai jų draugai, o ne priešai. Paskutinėse dienose į Kaišiadorius bolševikai vokiečiams nusiuntė daug proklamacijų <...>.“⁹⁰ Taigi, balandžio viduryje Kaišiadoris (tiksliau – juos saugojusią lietuvių karinę įgulą) tiesiogine to žodžio prasme vokiečiai „pardavė“ ir perleido bolševikams už 9 milijonus markių. Apie finansinius vokiečių kareivių ir raudonarmiečių susitarimus mini ir anonimu likęs straipsnio autorius, tų įvykių liudininkas⁹¹.

Lietuvos kariuomenė gavo informaciją, kad balandžio 15 d. vakare dalis vokiečių kariuomenės (vadinamieji „spartakai“) nutarė susivienyti su rusų bolševikais ir užleisti jiems Kaišiadoris. Naktį į balandžio 16 d. Kaišiadorys jau turėjo būti bolševikų užimti, bet tai sužinoję vokiečių geležinkelinkai pasipriešino. Prie jų prisidėjo dalis kareivių ir surengtame mitinge balsuodami nusprendė laikinai Kaišiadorių neapleisti. „Bet tas viskas yra laikinai ir vokiečiai pasirengę kas minutę iš Kaišiadorių bėgti. Lietuvių valdžia buvo

⁸⁸ Širvys S. Iš savanorio kūrėjo dienoraščio, *Savanoris kūrėjas*, red. S. Butkus, Kaunas, 1932, p. 30.

⁸⁹ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 292.

⁹⁰ LCVA, f. 384, ap. 3, b. 18, l. 121.

⁹¹ Optimistas. Vilniaus žygis, *Karo archyvas*, t. 2, Kaunas, 1925, p. 196.

*išbėgus, nes bolševikai jau netoli Kaišėdorių (12 verstų). Kaišėdoryse yra daug maisto produktų, tai reiktų pasirūpinti išvežti. Vokiečiai bičiuliaujasi su bolševikais. Ties Jievija [Vievii] vokiečių buvo perduota bolševikams daug granatų, kulkosvaidžiams šovinių ir kitokios karo medžiagos ir tas nulėmė jų laimėjimą užimant Žaslius.*⁹²

1919 m. balandžio 16 d. vyriausybės ministras pirmininkas M. Sleževičius iš Kauno nusiuntė telegramą į Berlyną dr. Purickiui, kurioje prašo vokiečių oberleitenantui (nurodo vardą, pavardę, adresą ir telefoną) perduoti, kad „vakar vakare iš Kaišėdorių pabėgo vokiečių kariuomenė <...> vokiečiai veda derybas su bolševikais Vilniuje dėl užėmimo bolševikams kai kurių vietų, siunčia bolševikams ginklų ir amunicijos ar pasiseks atlaikyti Kaišėdorių jau klausimas. Kaunui gresia pavojus, be to susekta, kad ties Žiezmariais vokiečiai buvo sutarę už devynis milijonus išduoti bolševikams mūsų batalioną – mes negalime ginti savo sienos, nes kas valandą galime sulaukti iš vokiečių išdavimo.“ Be to, tomis dienomis vokiečių valdžia išpardavė vietos spekuliantams 30 vagonų druskos ir 2 vagonus cukraus, taip pat 1000 butelių konjako bei kitų daiktų, kad juos išvežtų bolševikams⁹³. Alkoholinių gėrimų, užkandos ir kitų atsargų išpardavimas taip pat rodė vokiečių pasirėngimą trauktis iš Kaišėdorių.

To meto apskrities viršininkas B. Stosiūnas prisiminimuose rašė, kad apie galimą Kaišėdorių užėmimą gyventojus įspėjo vokiečių kareiviai, o apskrities vadovybei apie tai pranešė vokiečių žandarai. Buvo žinių, kad vietiniai komunistai ta proga puls miliciją, o vokiečių kareiviai-spartakininkai jiems padės. Tai vėliau patvirtino ir Žasliuose buvusios raudonarmiečių grupės vadas

Tiutriumovas (vėliau perėjęs tarnauti į Lietuvos kariuomenę). Jis jau buvo gavęs įsakymą žygiuoti į Kaišėdoris, tačiau naktį iš Kauno į Kaišėdoris atvažiavo naujas vokiečių karinis dalinys ir sutrukdė spartakininkų planus. Lietuvos kariuomenės Kaišėdoryse tuo metu nebuvo, todėl ir lietuvių milicininkams teko pasitraukti iš miesto, už miško. Kitą rytą milicininkai sugrįžo į Kaišėdoris⁹⁴. Apie bolševikų pasiruošimą pulti liudija ir spaudos pranešimai. Pavyzdžiui, balandžio 20 d. skelbiamos liudininkų žinutės, kad dauguma raudonarmiečių yra traukiami link Žiezmarių, kuriuos ruošiamasi pulti, o paskui žygiuoti į Kauną⁹⁵.

Kautynės su bolševikais baigiasi, tačiau propagandinė kova tęsiasi

1920 m. liepos 12 d. pasirašyta Lietuvos–Sovietų Rusijos sutartis ir karas su Raudonąja armija baigėsi. Pagal šią sutartį pripažinta Lietuvos nepriklausomybė, nustatyta Lietuvos ir Rusijos valstybių siena, pripažinta Vilniaus priklausomybė Lietuvai ir t. t. Aišku, Lietuvai palankią sutartį Sovietų Rusija pasirašė siekdama pasinaudoti ja kare su Lenkija, nes pagal slaptą sutarties punktą Lietuva leido bolševikų daliniams kirsti jos teritoriją kovojant su lenkais. Todėl Lenkija kaltino Lietuvą esant Sovietų Rusijos sąjungininke.

1920 m. vasarą lietuviai nebekariavo su bolševikais, todėl galėjo juos stebėti iš arti. Štai kaip 1920 m. rugpjūčio mėnesį atrodė raudonarmiečiai apskrities viršininko B. Stosiūno akimis, kai jis iš Kaišėdorių trumpam persikėlė tarnauti į Vilnių, kur buvo paskirtas Vilniaus miesto ir apskrities viršininku: „Daug raitininkų buvo basi, kiti buvo pentinūs prisirišę prie šliurių, klumpių ir t. t. daug,

⁹² LCVA, f. 384, ap. 3, b. 18, l. 113.

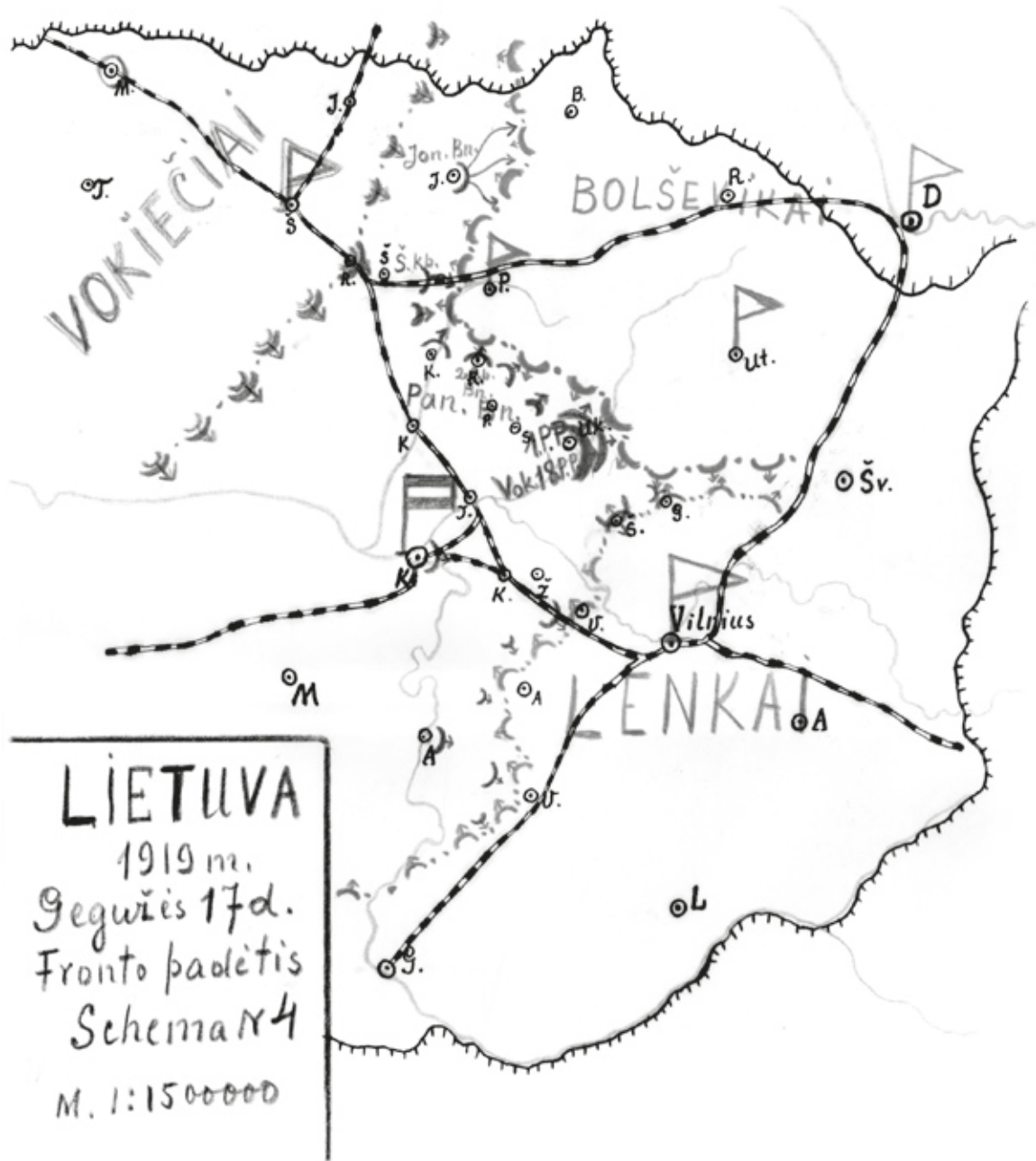
⁹³ LCVA, f. 923, ap. 1, b. 40, l. 112.

⁹⁴ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 290.

⁹⁵ L. S. B. Sugrįžus iš Vilniaus P. mums praneša, *Lietuva*, 1919-04-20, Nr. 83, p. 3.

Padėtis frontuose 1919 m. vasario 1-6 d. Raide „V.“ pažymėtos vokiečių kareivių pozicijos (Kaune, Kaišiadoryse ir kt.). Kaišiadorių pozicijas gina 2-asis pėstininkų pulkas („2. P.P.“), o nuo Vilniaus pusės puola bolševikų 5-asis šaulių pulkas („5. Š.P.“). Kaišiadorys pažymėti raide „K.“, Žasliai – „Ž“. LCVA

Padėtis frontuose 1919 m. gegužės 17 d. Nuo Vievio („V“) link Vilniaus teritoriją kontroliuoja Lenkijos kariuomenė.
LCVA

vietoj balno, turėjo pasirišę maišą, į kurią, vieton kilpų, buvo pririšti bruzguliai. Arkliai kuo keisčiausi: vienas arklys labai geras, kitas vos kojas bepavelka, vieno balnas ir apynasris kaip reikia, kito, kaip sakiau, maišas ir apynasris iš skarmalų, virvagalių, telefono vielų ir t. t. Raitininkai – vieni apsilikę kaip kareiviai, kiti – skrybėlėti, apdriskusiomis jekėmis. Man sunku tasai mišinys aprašyti, jisai reikėjo nufotografuoti.“ Panaši publika rinkosi ir į bolševikų mitingus: „Bolševikų mitinguose ir eisenose gero, rimto žmogaus nebuvo matyti. Sueidavo driskiai, chuliganai ir visokie pašlemėkai. Ramūs žmonės bijodavo išeiti iš namų. Į mitingus varu privarydavo daugybę raudonarmiečių. Šalimis stovėdavo raitininkai.“⁹⁶

Lietuvos vyriausybė jau pirmajame valstybinio dienraščio „Lietuva“ numeryje 1919 m. sausio 11 d. paskelbė, kad Lietuvos nepriklausomybei grasina du pagrindiniai priešai: „lenkų dvarininkai“ ir „rusų bolševikai“. Bolševikai

buvo pristatomi kaip „svetimšaliai“, nes daugelis Raudonosios armijos kareivių ir buvo rusai. „Svetimšalių“ elgseną patvirtino ir jų pastangos išvežti maisto produktus iš Lietuvos, po jų įsiveržimo prasidėjęs badas, rekvizicijos, bendras ekonomikos nuosmukis ir netvarka. Sovietų Rusijos Raudonoji armija ir vietiniai bolševikai buvo sutapatinti, kaip tos pačios priešų stovyklos atstovai. Tuo tarpu V. Kapsuko bolševikinė vyriausybė siekė sukompromituoti Lietuvos valdžią, vadinant ją „reakcine“, „buržuazine“, „baltųjų“ ar „vokiečių statytinių“⁹⁷. Nemažai Kaišiadorių regiono žmonių patraukė bolševikų skleidžiama ideologija, o per didelis susižavėjimas idėjomis ir svajonės apie socialinį teisingumą nebeleido atskirti tikrovės nuo melagingos propagandos. Apie vietinius gyventojus, patikėjusius bolševikų brukamomis komunistinėmis idėjomis, plačiau rašoma IV knygos skyriuje, skirtame kovoms su vidaus priešais.

⁹⁶ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 308.

⁹⁷ Balkelis T. *Lemtingi metai: Lietuva, 1914–1923. Karas, revoliucija ir tautos gimimas*. Vilnius, 2019, p. 180–181.

Karikatūra, paskelbta 3-ojo pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto pulko laikraštyje *Tėvynės vaduotojas*. 1921, nr. 5

III.

KOVOS SU LENKIJOS KARIUOMENE

Permainos fronte 1919 m. balandį

Ankstesniame skyriuje rašyta, kad po 1919 m. balandžio 8 d. vykusių mūšių prie Žaslių ir Žiežmarių bolševikai atsitraukė. Tačiau balandžio 19 d. įvykiai pasisuko kita kryptimi. Stambios lenkų pajėgos užėmė Vilnių, stumdamos bolševikus. Todėl bolševikų kariuomenės Pskovo divizijos kariai iš Aukštadvario ir Vievio apylinkių skubiai traukėsi į šiaurę. Persikėlę per Nerį ties Vieviu, balandžio 25 d. 3-iasis ir 5-asis raudonarmiečių pulkai apsistojo Musninkų apylinkėse, o vėliau, spaudžiami lenkų kariuomenės, jie turėjo trauktis iš Musninkų ir Širvintų link Giedraičių. Stumdami bolševikus, lenkai pasiekė lietuvių kontroliuojamą teritoriją, tad gegužės mėnesį prieš Lietuvos kariuomenės pozicijas ruože Jieznas–Semeliškės–Vievis stovėjo jau ne bolševikų, o lenkų kariuomenė¹. Pavyzdžiui, gegužės 7 d. Širvintas užėmę lietuvių būriai susidūrė su ten atvykusiais ir lenkų kariais. Abi pusės Širvintose įkūrė savo karines komendantūras. Reikia pastebėti, kad Širvintų apylinkės buvo pastebimai lenkakalbės ir

lietuvių kariai kai kur sutikti gana priešiška. Lenkų kariai ėmė terorizuoti ir plėsti lietuviškus kaimus, iškilo būtinybė sukurti skiriamąją liniją. 1919 m. gegužės 20–21 d. Vilniuje vyko derybos, kur lenkų delegacija siūlė, kad linija ruože tarp Vilniaus ir Kauno eitų per Stakliškes, Kaišiadoris, Čiobiškį, tačiau arčiau Kauno. Lenkijos vadovas J. Pilsudskis dar gegužės 2–3 d. savo pageidavimus apibrėžė taip: „*Noriu turėti tokią demarkacinę liniją, kuri man duotų Alytų, nuo Alytaus į šiaurę eitų per Stakliškes, Žiežmarius, Rečionis, Juknonis, Bagaslaviškį, Vileikius. Visos išvardytos vietovės turi įeiti į mūsų liniją.*“ Tokios sąlygos lietuvių netenkino ir derybos nutrūko².

1919 m. birželio 18 d. tarptautinė santarvininkų komisija nustatė pirmąją lietuvių ir lenkus skiriančią demarkacinę liniją, vėliau buvo dar kelios. Nuo Vilniaus pusės link Kauno besiveržianti lenkų kariuomenė užėmė toliau į vakarus buvusias Stakliškes, taip pat Kietaviškes³. Užimtose teritorijose lenkų kariai vykdė masines kratas, ėmė rekvizicijas, plėšikavo ir visokeriopai engė civilius gyventojus. Pavyzdžiui, 1919 m. gegužės 27 d.

¹ Lesčius V. *Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920*, Vilnius, 2004, p. 97.

² Lesčius V. Musninkų kraštas Nepriklausomybės kovų sukūryje 1919–1920 m., *Musninkai, Kernavė, Čiobiškis*, sud. S. Buchaveckas, Vilnius, 2005, p. 214–215.

³ *Lietuvių enciklopedija*, t. 15, Boston, p. 100.

Santarvės valstybių misija Vievio geležinkelio stotyje, kur tariasi su II divizijos vadais. 1919 m. LCVA

Kietaviškių valsčiaus komiteto pirmininkas M. Gliaudelis Kaišiadorių karo komendantui pranešė, kad „lenkų kariuomene valkiojas po mūsų valsčių, rekvizuoja javus, 26 geg. suareštavo du lietuvių kareivius gaudančius spekuliantus, o taipogi ir žmones surašinėjančius iškirstus medžius, užgindineja mums darbuoties, grasina užpulti ant mūsų valsčiaus ir perdėtinių komiteto nori suagituot.“⁴ Apie lenkų kareivių plėšikavimą sklido gandai netgi nuo Vilniaus. Pavyzdžiui, 1919 m. spaudoje rašoma, kad, lenkų kareiviams užėmus Vilnių, netgi po Paparčių apylinkę pasklido visokių daiktų (drabužių, veidrodžių, kėdžių, aukso žiedų ir kitų papuošalų, kitų daiktų) perpardavinėtojai. Buvo pasakojama, kad „žydams legionai davę gerai ir jiems tekę gerokai daiktų“. Vėliau vilniškiai gindamiesi ėmė kalbėti,

kad čia ne iš Vilniaus žydų pagrobtas turtas, bet atvežtas iš Varšuvos ir t. t.⁵ Vievio apylinkėse gyvenęs P. Gaučys atsiminimuose rašė, kad tada vietiniai ūkininkai išgyveno neramius laikus: „Vokiečiams traukiantis, iš paskos brovėsi bolševikai, kurie neilgai teišsilaikė. Dabar lenkų kariuomenės daliniai artėjo prie Vievio ir gretimų apylinkių. Lietuvos kariuomenė tik pradėjo organizuotis. Nebuvo jokios pastovios valdžios. Niekas nežinojo, kieno valdžioje atsidūrė viena ar kita sritis: lietuvių ar lenkų. Viešpataujant tokiam netikrumui, besitraukia vokiečiai grobė, kas dar buvo likę jau ir taip pas jų nualintus ūkininkus: maistą, gyvulius ir viską, ką vertingesnio matė.“⁶

Trakų (Kaišiadorių) apskrityje lenkai užėmė tokią liniją: Savarinė–Ausieniškės–Jurzdika (ties Vieviu)–Mijaugonys–Peliūnai–

⁴ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 9.

⁵ Iš visos Lietuvos, *Lietuva*, 1919-07-23, Nr. 158, p. 3.

⁶ Gaučys P. *Tarp dviejų pasaulių. Iš mano atsiminimų 1915–1938*, Vilnius, 1992, p. 36.

Sepijoniškės–Stakliškės. Kaip atsiminimuose rašė tuometis apskrities viršininkas B. Stosiūnas, pradžioje lenkai dėjosi su lietuviais nekovoja. Pavyzdžiui, buvęs pirmasis apskrities viršininkas dr. V. Mongirdas, tarnaujantis lietuvių kariuomenėje, buvo nuvykęs į savo namus Aukštadvaryje, kur lenkai jį suėmė, nusivežė į Vilnių, tačiau paleido. Vėliau santykiai vis aštrėjo. Kartą B. Stosiūnas su milicininku P. Junevičiumi nuvyko į Semeliškes (jie abu buvo kilę iš Semeliškių), aplankė namiškius, kleboną kun. J. Steponavičių. Tuo metu Semeliškėse buvo apsistoję 70 lenkų kareivių. Kun. J. Steponavičius patarė bėgti iš miestelio. B. Stosiūnui besėdint pas namiškius, užėjo vienas lenkų kareivis. B. Stosiūnas buvo ginkluotas, o lenkų kareivis ne, tad nustebo ir išsigando. Tačiau pakviestas prie stalo apriimo, pasikalbėjo. „*Lenkas buvo išalkęs ir atėjo maisto ieškodamas. Lenkai tuo laiku buvo*

labai nususe. Prie pusryčių pasikalbėjome koki pusvalandį. Lenkas peikė savuosius.“ Grįžus P. Junevičiui abu lietuvių pareigūnai sėdo ant arklių ir išjojo. Tačiau lenkų kareiviui pranešus savo vadovybei, ką matęs, Stosiūnų namuose buvo padaryta krata ir juose apgyvendinti 5 lenkų kareiviai. Įdomu, kad tarp jų buvo vienas savanoris iš Žaslių, kuris B. Stosiūno žmonai pranešdavo, ką sužinodavo⁷.

Dėl Lietuvos kariuomenės pastangų apginti vietinius gyventojus kildavo įtampų netgi su sąlyginiais sąjungininkais – vokiečiais. Pavyzdžiui, 1919 m. balandžio 30 d. Lietuvos kariuomenės dalys vietoj raudonarmiečių ties Vieviu sutiko naują priešininką – Lenkijos kariuomenę. Tačiau, kaip prisiminimuose rašė tų įvykių dalyvis S. Širvys, kurio kuopa buvo apsistojusi Mijaugonių kaime, t. y. pusiaukelėje tarp Vievio ir Žiežmarių, staiga sužinota, kad užnugaryje (Žiežmariuose) stovintys

5-ojo pėstininkų pulko kariai kasa apkasus ties Vieviu. 1919 m. VDKM

⁷ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9 Kaunas, 1938, p. 292.

vokiečių kareiviai išstatė savo kulkosvaidžius ir rengiasi lietuvius nuginkluoti. Mat lietuvių kareiviais vokiečiai buvo nepatenkinti, nes jiems buvo trukdoma plėsti vietinius gyventojus. Taip lietuvių kariai turėjo budėti dieną ir naktį, privalėdami saugotis ne tik puolančių lenkų, bet ir užnugaryje dislokuotų vokiečių⁸.

Nuo 1919 m. balandžio 26 d. Čiobiškio–Kaišiadorių–Vievio ruožą saugojo krn. Kazio Škirpos vadovaujamo Atskirojo bataliono kariai (kurie prie Žiežmarių ir Žaslių kovojo ir balandžio 2–8 d.)⁹. Tą patį mėnesį batalionas vėl sugrįžo į Kaišiadorių regioną, tik šį kartą susidūrė ne su bolševikais, bet su

lenkais. Balandžio 26 d. batalionas atvyko į Žiežmarius, o kitą dieną prisiartinio prie lenkų pozicijų ir sustojo prie pat Vievio. Balandžio 27 d. batalionas įsikūrė priešais lenkų pajėgas Čiobiškio–Vievio–Semeliškių–Jiezno linijoje. Kuopos apsisėjo Abromiškių ir Sabališkių apylinkėse, bataliono štabas – Abromiškių dvare. Nors tuo laiku mūšių nebuvo, iš 2-osios kuopos tą dieną pabėgo net aštuoni kariai. Vėliau dvi kuopos apsisėjo arčiau Vievio – Ausieniškių kaime ir Ausieniškių dvare. Balandžio 28 d., sutarus su lenkais, nustatyta laikina demarkacijos linija Ausieniškės–Ąžuolinė–Pakalniškės¹⁰.

5-ojo pėstininkų pulko kariai apkasuose prie Vievio. 1919 m. VDKM

⁸ Širvys S. Iš savanorio kūrėjo dienoraščio, *Savanoris kūrėjas*, red. S. Butkus, Kaunas, 1932, p. 30.

⁹ Lesčius V. Musninkų kraštas Nepriklausomybės kovų sukuryje 1919–1920 m., *Musninkai, Kernavė, Čiobiškis*, sud. S. Buchaveckas, Vilnius, 2005, p. 214.

¹⁰ Surgailis G. *Penktasis pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas*, Vilnius, 2017, p. 25.

Didesnių susirėmimų tarp lietuvių ir lenkų kariuomenių dar nebuvo, nes Lietuvos vyriausybė priėmė Santarvės nustatytą laikinąją lietuvių ir lenkus skiriančią demarkacijos liniją. Batalionas saugojo ruožą ties Čiobiškiu, Vieviu, Semeliškėmis, Jiežnu. Gegužės 8 d. įvyko susirėmimas su lenkais, įsikūrusiais Vievio miestelyje. Gegužės 23 d. 2-asis pėstininkų pulkas išvyko į frontą prieš bolševikus, todėl čia apsaugai liko Atskirasis batalionas (birželio 20 d. Atskirasis batalionas pavadintas Vilniaus batalionu)¹¹. Gegužės 14 d. Atskirojo bataliono kariai davė priesaiką, išsirikiavę Ausieniškių parke. Be bataliono vadovybės, dalyvavo ir 2-ojo pėstininkų pulko vadas krn. Vincas Grigaliūnas-Glovackis. Po iškilmių surengti bendri pietūs, kur prie vieno stalo vaišinosi eiliniai kareiviai ir karininkai. Tuo laiku pusė bataliono buvo dislokuota fronte, kita dalis – Kaune. Į batalioną beveik kasdien siunčiama po kelias dešimtis naujokų, tačiau sparčiai augančiame batalione buvo daug dezertyrų, nes iš dalinio kasdien pabėgdavo po kelis naujokus¹². Beje, po poros mėnesių (rugsėjo 22 d.) Vilniaus batalionas vėl sugrįžo į frontą prieš lenkų kariuomenę linijoje nuo Čiobiškio tilto iki Jiežno¹³.

Stasio Raštikio, kuris tuo laiku buvo kuopos vadas, atsiminimuose minima, kad 1919 m. balandžio 28 d. lietuvių dalinys apsisustojo Abromiškių ir Sabališkių apylinkėse. Bataliono štabas įsikūrė Abromiškių dvare. Tuo laiku Vievio miestelis buvo užimtas lenkų kariuomenės. Vievio prieigose įsikūrė lietuvių ryšių karininkas V. Vištakis su keliais kareiviais ir telefonu. Ne tik lietuviai, bet ir lenkai jį vadino Vievio lietuvių karo komendantu. Vėliau čia pritrauktos dvi lietuvių pėstininkų kuopos, kurių viena įsikūrė

Ausieniškių kaime, o kita – Ausieniškių dvare. Apie šį laikotarpį S. Raštikis rašė: „*Fronte buvo nei karas, nei taika. Didesnių kautynių čia nebuvo, bet mažesnių kruvinių susirėmimų ir susišaudymų buvo gana daug. Buvo ir karo belaisvių vienoje ir antroje pusėje. Kartą, siunčiant žvalgybą į lenkų pusę, buvo pasiprašę kulkosvydininkai, kad ir jie būtų paskirti savanoriais į žvalgybą, tik, žinoma, be kulkosvydžių. Buvo labai didelis nemalonumas, kada dalis žvalgyboje buvusių kareivių, jų tarpe beveik visi ten buvę kulkosvydininkai, pateko lenkams į nelaisvę ir buvo nuvaryti į Trakus. Kai kurie mūsų sunkieji kulkosvydžiai buvo likę be aptarnavimo, o paruošti naujus kulkosvydininkus buvo nelengva, tam buvo reikalingas ilgesnis laikas. Tikrai buvo kuo susirūpinti.*“ Galiausiai, ultimatyviai pareikalavus, belaisviai buvo sugražinti, tik pakeitus kai kuriuos gerus šautuvus į blogesnius. Paprastai lietuviai ir lenkai, palaikę belaisvius 2–4 savaites, jais apsisekdavo. Įdomiausia, kad į netoliese esančią Kazokiškių bažnyčią ateidavo ir lietuviai, ir lenkai. Kai kurie gyventojai, simpatizavę lenkams, prisisekdavo lenkiško herbo erelio ženkliuką. Anot S. Raštikio, „*vieną sekmadienį šie lenkų ereliai išvedė mūsų savanorius iš kantrybės ir Kazokišky prasidėjo tikra erelių medžioklė. Savanoriai nukabinėjo erelius nuo drabužių ir prisirinko tų ženklelių pilnas kišenes. Lenkų kareiviai užstojo kelias tuo būdu „nuskriaustas lenkaites“.* Įvyko muštynės, bet šį kartą incidentas baigėsi, nepavartojant ginklo ir be kraujo praliejimo.“

Retsykiais lietuvių kareiviai sugaudavo į Lietuvos pusę bandančius prasmukti šnipus. Jau anksčiau šiame fronte buvo sugauti ir karo lauko teismo nuteisti sušaudyti keli bolševikų

¹¹ Leknickas L. 5 pėst. D. L. K. Kęstučio pulkas 1919–1934, 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas, 1919–1934, Kaunas, 1934, p. 35.

¹² Surgailis G. *Penktasis pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas*, Vilnius, 2017, p. 26, 28.

¹³ Leknickas L. 5 pėst. D. L. K. Kęstučio pulkas 1919–1934, 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas, 1919–1934, Kaunas, 1934, p. 38.

šnipai. Prie Abromiškių tokio pačio likimo sulaukė ir vienas lenkų šnipas. Pasitaikydavo, kad į priešininkų puses perbėgdavo lenkų ar lietuvių kareiviai. Kartą vieną naktį lietuvių karys, tarnavęs vežiku prie virtuvės, pasigriebė porą geriausių arklių ir kuopos vado S. Raštikio širmą kumelaitę ir pabėgo pas lenkus. Tiesa, kumelaitė dar tą pačią dieną ištrūko iš dezertyro rankų ir pati sugrįžo pas šeimininką. Vėliau pas lenkus dezertyravo netgi vienas karininkas¹⁴. Birželio 13 d. lenkai į nelaisvę paėmė 15 Atskirojo bataliono žvalgų ir, nuvarę juos į Trakus, pralaukė ten ilgiau nei savaitę. Po šio atsitikimo žvalgai tapo budresni, tačiau ir toliau pasitaikydavo ginkluotų incidentų, o santykiai su lenkais ilgainiui tik blogėjo¹⁵. Įdomu, kad kaip tik tuo laiku (birželio 13 d.) Kaišiadorių komendantūros kuopos vadas krn. S. Petkelis važiuo su lenkų delegacija į Vievį, o birželio 14 d. apie tai raportavo Kaišiadorių komendantui¹⁶. Taigi, situacija dar nebuvo tokia įtempta ir priešišku kariuomenių atstovai susitikdavo ne tik fronto linijoje.

1919 m. liepos 7-oji – nepaskelbto karo pradžia

1919 m. birželio 18 d., tarpininkaujant santarvininkams, nustatyta pirmoji demarkacijos linija tarp Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių ruožu palei Varėnos–Vilniaus geležinkelį (taigi, Trakų (Kaišiadorių) apskrityje netgi tolimiausias Onušio valsčius liko Lietuvos pusėje). Tačiau liepos pradžioje lenkai vėl ėmė pulti Kauno kryptimi ir užėmė Stakliškes, Butrimonis, Daugus¹⁷. Spaudoje minima, kad prie

demarkacijos linijos lenkai pritraukė ir vadinamąją Halerio kariuomenę, kurios anksčiau čia nebuvo. Todėl regione susidarė didelės lenkų pajėgos, atvirai grasinančios žygiuoti į Kauną. Lenkai jau buvo užėmę Užuguostį, bandė paimti ir Butrimonis, tačiau juos sustabdė vokiečių kareiviai. Pasitraukus vokiečiams, lenkai ketino užimti ir Stakliškes¹⁸. Liepos 7 d. lenkų kariuomenė peržengė demarkacijos liniją ir puolė lietuvių sargybas Jiezno–Žiežmarių–Vievio–Kazokiškių kryptimis¹⁹. Matyti, kad tai Lietuvos kariuomenės vadovybei buvo netikėta, nes oficialaus Lietuvos dienraščio „Lietuva“ pirmame puslapyje pasirodė informacinė žinia „Prasidėjo kovos su lenkais“. Joje paryškintomis raidėmis pranešama: „*Ką tik gautomis žiniomis, Žiežmarių srityje lenkų kareiviai užpuolė mūsų kareivių sargybą. Buvo mūšis, kuriame mūsų kareiviams padėjo vietos gyventojai.*“²⁰ Liepos 9 d. Generalinis štabas pranešė apie padėtį lietuvių–lenkų fronte: „*Neatsižvelgiant į visas mūsų pastangas ir žygius geruoju susitarti su kaimynais lenkais, pastarieji, nuožmiai sulaužę santarvės nustatytą demarkacinę liniją, pradėjo žygiuoti pirmyn Lietuvos žemėn Jiezno–Žiežmarių–Vievio–Kazokiškių kryptim ir keliuose punktuose užpuolė mūsų sargybą. Tariamieji „broliai“, kurie rūpestingai įkalbinėjo mums veikiai nusikratyti vokiečių okupantų ir pradėti derybas, nūn grobimo tikslu užmetė mums naują karą ir tai tuo sunkiu laiku, kai visiems grūmoja bendras pavojingesnis priešininkas, kai mes įžengėm į savarankų gyvenimo bėgį. Gryna sąžine, kilnia dvasia šioj sunkioj valandoj su ginklu rankose mūsų kariuomenė sutinka naują priešininką*

¹⁴ Raštikis S. *Kovose dėl Lietuvos*, t. 1, Los Angeles, 1956, p. 139–140.

¹⁵ Surgailis G. *Penktasis pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas*, Vilnius, 2017, p. 32.

¹⁶ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 281–282.

¹⁷ Lesčius V. *Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920*, Vilnius, 2004, p. 256.

¹⁸ Iš lenkų paimtos Vilnijos, *Kariškių žodis*, 1919-07-03, Nr. 8, p. 63.

¹⁹ Biržiška M. *Vilniaus Golgota: okupuotosios Lietuvos lietuvių darbo ir kančių 1919–1928 metų dienoraštis. B. Šemio iš laikraščių surinktas*, Kaunas, 1930, p. 35.

²⁰ Prasidėjo kovos su lenkais, *Lietuva*, 1919-07-09, Nr. 146, p. 1.

ir pasiryžusi iki paskutinio kraujo lašo kovoti dėl Tėvynės laisvės, o kiekvienoj bakūžėj ras lenkas aršiausi savo priešininką-vaistietį.“ Taigi, liepos 7 d. Žiežmarių srityje legionininkai užpuolė lietuvių priešakinių dalių liniją. Įvyko atkaklus susirėmimas, kuris tęsėsi apie 10 minučių. Tuo metu viena lenkų kuopa užėmė Kalninius Jagelonis ir bandė lietuvius apsupti. Tą pačią dieną Kazokiškėse lenkai apsiautė lietuvių sargybos stovyklą, bet po mūšio lenkai pasitraukė. Lietuvių pusėje du kariai buvo sužeisti, lenkai neteko nukautų ir sužeistų. Vakare Peliūnų kaimo apylinkėse vyko žvalgų susirėmimai²¹. Iki liepos 9 d. su lenkais susidurdavo tik žvalgai, tačiau tą dieną prie Kietaviškių vykęs susirėmimas buvo didesnis. Iš ryto lenkai nuo Peliūnų kaimo puolė Senąsias Kietaviškes. Pasinaudojusi smarkiu lietumi, lenkų grandinė prisiartino prie Vilniaus bataliono 2-osios kuopos per 100–150 žingsnių, o kitur dar arčiau. Lenkai sugulė rugiuose, tad lietuvių kariai jų nepastebėjo. Prasidėjus kautynėms, bataliono kariai šaudė į lenkus pasilipę nuo stogų. Lenkai neatlaikę ugnies pasitraukė į Peliūnus, bet jų kairysis sparnas ėmė supti lietuvius ir užėmė Kietaviškes. Pasiuntus 10 karių, lenkai iš bažnytkaimio išvaryti. Šiame mūšyje lietuviai panaudojo ir artileriją. Po trijų patrankų šūvių lenkai puolimą sustabdė²².

Panašus emociingas Generalinio štabo atsišaukimas ir kai kurie faktai atkartoti kitos dienos „Lietuvos“ oficioze. Tačiau ši liepos 11 d. „Lietuvoje“ paskelbta informacija papildyta naujais kovų epizodais ir vertinimais. Minima, kad faktiškai karas su Lenkija prasidėjęs liepos 7 d., nors jų agresyvūs ketinimai pasireiškę jau birželio 17 d., kai Vievio apylinkėse 30 lenkų kareivių įsiveržė į

Dembinos dvarą²³ ir apšaudė lietuvių sargybos liniją, o kitą dieną apsiautė Pociškių kaimą, kuriame buvo lietuvių sargyba. Per susirėmimus abi pusės paėmė belaisvių, tačiau lietuviai lenkus jau paleidę, o lenkai lietuvių dar negražinę. Birželio 21 d. lenkai užpuolė dar vieną kaimą, kur buvo lietuvių uztvara, tačiau ši puolimą atrėmė, o lenkai pasitraukė į Semeliškes. Kurį laiką vėl buvo ramiau, tačiau liepos 4 d. iš Vilniaus atvykęs lenkų karininkas pareikalavo per 24 valandas apieisti Vievio miestelį ir geležinkelio stotį. Tuo laiku priešakinės lenkų linijos ėmė žygiuoti link Jiezno–Žiežmarių–Vievio–Kazokiškių linijos. Pavyzdžiui, Jiezno apylinkėse pasirodė lenkų raitelių būriai. Sutikę lietuvių žvalgus lenkų legionieriai pradėjo smarkiai šaudyti, tad žvalgams teko atsitraukti. „Lietuvoje“ pažymima, kad lenkai nuolat apšaudė lietuvių sargybas²⁴. Lietuvos kariuomenės pusk. S. Butkus tame pačiame numeryje reziumuoja: „<...> priešais mus pasirodė baltasis erelis, kuris dar baisesnis net ir už raudonuosius.“ Lietuvių kariams teko pasitraukti iš Vievio miestelio ir apsistoti netoliese, Ausieniškių kaime. Straipsnelio autorius atskleidžia ir subtilią lenkų taikomą taktiką. Pavyzdžiui, paėmę į nelaisvę lietuvių karius juos laiko nepaleisdami ir teigia, kad jie patys pasidavę, t. y. pabėgę iš Lietuvos kariuomenės. O tada stengiasi juos įkalbėti pereiti į savo pusę. Štai paėmė 15 lietuvių karių į nelaisvę ir uždarė Trakuose. Tik tada, kai du lietuviai pabėgo (tai reiškia, kad jie būtų papasakoję, kaip iš tikrųjų buvo), jie paleido ir kitus. S. Butkus pažymėjo dar tai, kad lenkų kariuomenė buvo aprūpinta gana prastai, „nuplyšusi ir menkai maitinama“, dėl to paimtus į nelaisvę lietuvių karius apiplėšdavo, atimdami drabužius, šalmus ir kt.²⁵

²¹ Karininkas Velykis. Generalinio štabo pranešimai, *Lietuva*, 1919-07-10, Nr. 147, p. 2.

²² Surgailis G. *Penktasis pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas*, Vilnius, 2017, p. 32–33.

²³ Po karo Dembina pervadinta Lazdynais.

²⁴ Lenkų frontas, *Lietuva*, 1919-07-11 d., Nr. 148, p. 1.

²⁵ Butkus S. Iš lenkų fronto, *Lietuva*, 1919-04-11, Nr. 148, p. 2.

Pastebima, kad Lenkijos kariuomenės kariai nuolat knibždėjo „mūsų fronte“, bet Lietuvos generalinis štabas anksčiau to negalėjo pranešti, nes juk „su lenkais mes nekariavome“. Tačiau liepos 9 d. Gen. štabo pranešime viešai pripažinta, jog nuo liepos 7 d. nebegalima nusiūlyti, kad karas vyksta: „*Bet tas frontas painesnis, jo nesučiūpsi ir jame negalėsi gerai susivokti. Mūsų kareiviai ir karininkai, esantieji tame fronte, nuolat turėjo būti budrūs, akylūs. Nes nežinoti, kokias pinksles stato vadinamieji mūsų „broliai“, kokių šunybių, provokacinių žingsnių bei žygių ruošia mūsų galvoms.*“ Taigi, liepos 7 d. lenkai užpuola lietuvius Žiežmarių apylinkėse, slinkdami visu frontu, nuo Alytaus iki Kaišiadorių. O Vilniaus lenkų laikraščiuose skelbiama, kad lietuviai susikovė su vokiečiais ir patys kviečiasi lenkus į pagalbą. Taip lenkų vadovybė apgaudinėjo savus kareivius, kad šie manytų, jog eina padėti vaduoti lietuvius, o ne okupuoti. Todėl atvykę čia labai nustebdavo, kad lietuviai jų „pagalbą“ pasitinka šūviais. Iš paimtų į nelaisvę lenkų kareivių aiškėjo, jog jiems įsakyta užimti miestelius, kuriuos apleido vokiečiai, ir netgi Kauną. Kartais jie bandydavo tartis su lietuviais dėl teritorijos užėmimo be mūšių. Pavyzdžiui, vieną dieną atsiuntė į Jiezną šešis kareivius tartis su lietuvių komendantu, kad pusę miestelio valdytų lietuviai, o pusę – lenkai. Tačiau lietuvių komendantas atsakė, kad lenkai bus sutikti ugnimi. Kiek smarkesnis susidūrimas įvyko ties Peliūnų kaimu (Kietaviškių vlsč.), kuris iki tol buvo neutralus, čia ateidavo ir lietuviai, ir lenkai²⁶. 1919 m. liepos 10 d. Kietaviškių valsčiaus Obenių kaimo aukštumose (Žiežmarių ir Vievio kryptimi) legionininkai iš pasalų užpuolė lietuvių užtvartą. Įvyko atkaklus 3 valandų mūšis, panaudojant

kulkosvaidžius, granatas. Antrą kartą lenkai užpuolė lietuvių priešakinę liniją Kietaviškių miestelio ir Peliūnų kaimo apylinkėse. Čia kovos tęsėsi apie valandą, tačiau priešų veržimasis sulaikytas²⁷.

Įdomu, kad tuo laiku pastebimas ir kai kurių regiono gyventojų nepaklusnumas Lietuvos pareigūnams, Lenkijos valdžios palaikymas. Pavyzdžiui, Mikalina Kaladžiūnienė iš Gelvonų valsčiaus Pagūnių kaimo (buvusio priešais Gegužinę) 1919 m. liepos 7 d. prašė Kaišiadorių karo komendanto paleisti jos vyrą, pasodintą į Kaišiadorių kalėjimą: „*Mano vyras Vincentas Kaladžiūnas sėdi Kaišiadorių kalėjime kaipo politikos prasikaltėlis, bet visai nekaltai: atvykęs Gegužino milicijantas reikalavo arklio, bet kiek, nenorėjo sakyti ir jokio rašto nerodė, o buvo atsitikimų, kad plėšikai persirengę apgaudinėjo žmones, mums gi apie apsigyvenimą Gegužinėje milicijantų, ir kad mes priklausysim prie to rajono, nebuvo pranešta, todėl mano vyras, abejodamas ar tas milicijantas tikrai yra milicijantas, norėjo jį pristatyti savo Širvintų pavietai valdžiai, ir paskui jisai (mano vyras) už tai pateko į kalėjimą.*“ Moteris gaudino, kad yra neturtinga, su mažais vaikais, nėra kam nuomojamos žemės išdirbti, o atėjo laikas šienauti, arti ir t. t.²⁸ Panašių atvejų buvo ir daugiau, apie juos plačiau rašoma IV skyriuje.

Išsami liepos mėnesio įvykių fronte santrauka pateikta G. Surgailio monografijoje, skirtoje 5-ojo pėstininkų pulko istorijai²⁹. 1919 m. liepos 11 d. Vilniaus bataliono 1-ajai kuopai įsakyta įsitvirtinti Ausieniškėse, 2-ajai – Olenėnuose (Aleniškėse (?), t. y. prie Kazokiškių), 3-ajai – Strėvininkuose. Jau naktį, bestatant sargybas, Piktakiemyje (tarp M. Strėvininkų ir Jagelonių) įvyko susirėmimas su lenkų žvalgiais. Liepos 12 d., 1–2 val.

²⁶ Karininkas V. Iš lenkų fronto, *Lietuva*, 1919-04-13, Nr. 150, p. 3.

²⁷ Generalinio štabo pranešimai. Iš lenkų fronto, *Lietuva*, 1919-04-12, Nr. 149, p. 1.

²⁸ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 110.

²⁹ Surgailis G. *Penktasis pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas*, Vilnius, 2017.

nakties apie 20 lenkų karių vėl du kartus puolė lietuvių sargybą Piktakiemyje. Abu kartus buvo atmušti. Krn. K. Škirpa pastiprinimui iš Kauno išsikvietė ir Mokomąją kuopą. Jis nurodė be reikalo nešaudyti, „*nekelti trivogos ir neeikvoti šovinių, nes jų yra maža*“³⁰. Taigi, liepos 11 d. atremtas lenkų puolimas Jiezno–Vievio–Kazokiškių kryptimi. Lietuvos kariuomenės dalys užėmė Kalvių miestelį ir veržėsi toliau, Stakliškių–Varėnos kryptimi ir vakare pasiekė Pikelionis. Pastebėta, kad lenkai, užėmę naujus miestelius, tuojau pašalina lietuvių savivaldybes, steigia savo komendantūras ir šeiminkauja „kaip tik tinkama“³¹. Liepos 12 d. lenkai vėl puolė Žiežmarių ir kitomis kryptimis. Du kartus jie bandė užpulti lietuvių sargybas Piktakiemio ir Burbiškių kaimų apylinkėse (tarp Žiežmarių ir Kietaviškių)³² ir buvo atstumti link Kalninių Jagelonių, kur įvyko smarkus susirėmimas³³. Liepos 13 d. rytą po nedidelio susišaudymo su lenkais vienas bataliono karys sužeistas. Ankstų kitos dienos rytą 3-ioji kuopa susirėmė su lenkais ties Jagelonių kaimu, čia žuvo būrininkas ir vienas karys³⁴, o trys kariai pateko į nelaisvę. Iš paimto į nelaisvę lenkų kareivio dokumentų sužinota, kad prieš lietuvius Vievio–Semeliškių bare kovojo Lenkijos kariuomenės Pirmojo legionų pulko 3-iasis batalionas, kurio štabas apsistojęs Trakuose. Tą pačią dieną Vilniaus bataliono vadas įsakė sušaudyti iš Vilniaus fronto liniją perėjusį civiliškais rūbais persirengusį lenkų šnipą J. Rudžių. Naktį iš liepos 14 į 15 d. susišaudymas su lenkais įvyko ties Pakalniškiais.

Liepos 16 d. apie 23 val. ties Kareivonimis lietuviai susidūrė su lenkų žvalgais, lenkai pasitraukė. Liepos 17 d. apie 20 val. lenkų žvalgai porą kartų pasirodė ties Kaukinės kaimu (Žiežmarių vlsč.), bet buvo priversti atsitraukti. Liepos 19 d. apie 22 val. lenkai užpuolė lauko sargybas Kazokiškėse, bet buvo atmušti. Tą pačią naktį lenkų žvalgai pastebėti 3 km nuo Jiezno, bet apšaudyti pasitraukė. Liepos 20 d. 11 val. lenkai puolė sargybas ties Kazokiškėmis ir Ašmena. Tą dieną iš Vilniaus bataliono pabėgo karininkas Kalino, kuris prieš pabėgdamas agitavo karius nekariauti su lenkais, nes jie yra to paties tikėjimo ir vaikšto į tą pačią bažnyčią. Beje, pastebėta, kad lietuvių kariai kartais prisileisdavo lenkų karius ir su jais kalbėdavosi, tačiau krn. K. Škirpa įspėjo to nedaryti, nes lenkai siunčia gerai parengtus žmones, mokačius šnipinėti, todėl „*priešą sutikti tegalima tik ugnimi*“. Naktį iš liepos 21 į 22 d. gausesnės lenkų pajėgos puolė Unkonių–Ašmenos–Nemaitonių linijoje. Mūšis truko ilgai, pritrūkusios šovinių sargybos pasitraukė į Šnipelių–Varkalių–Klėriškių liniją ir ten tęsė mūšį. Liepos 30 d. kovai su lenkais įsakyta palikti vieną kuopą, o Vilniaus batalionas išsiųstas į Dusetų apylinkes kariauti su bolševikais. Liepos 31 d. 18 val. bataliono kariai iš fronto atvyko į Kaišiadoris, iš kur traukiniais rugpjūčio 2 d. pergabenti į Obelius³⁵. Lenkų puolimai vyko ir ties Neries upe. Pavyzdžiui, liepos 22 d. jie užpuolė lietuvių sargybą, budėjusią prie Neries tilto ties Čiobiškiu. Tačiau po susišaudymo lenkai atsitraukė³⁶.

³⁰ Surgailis G. *Penktasis pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas*, Vilnius, 2017, p. 33.

³¹ Generalinio štabo pranešimai. Iš lenkų fronto, *Lietuva*, 1919-04-12, Nr. 149, p. 2.

³² Mūsų armijos veikimo apžvalga. Lenkų frontas, *Lietuva*, 1919-07-18, Nr. 154, p. 1.

³³ Generalinio štabo pranešimas. Lenkų frontas, *Lietuva*, 1919-07-16, Nr. 152, p. 1.

³⁴ Kitur minima, kad 1919 m. liepos 15 d. Jagelonyse žuvo du kariai – grandinis Aleksas Vasiliauskas ir eilinis Kazys Bartkus; jie palaidoti Kalninių Jagelonių kapinėse. Mūsų karių kapai, *Karys*, 1930, Nr. 15 priedas, p. 9; Leknickas L. 5 pėst. D. L. K. Kęstučio pulkas 1919–1934, *5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas, 1919–1934*, Kaunas, 1934, p. 47.

³⁵ Surgailis G. *Penktasis pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas*, Vilnius, 2017, p. 33–35.

³⁶ Lesčius V. Musninkų kraštas Nepriklausomybės kovų sukuryje 1919–1920 m., *Musninkai, Kernavė, Čiobiškis*,

Apie įvykius Kietaviškių–Kareivonių apylinkėse atsiminimuose rašė įvykių dalyvis Stasys Raštikis. Jis mini, kad jo kuopa 1919 m. birželio mėnesį iš Vievio apylinkių perkelta Žiežmarių apylinkes (gyventojų apsaugai nuo besitraukiančių vokiečių), o vėliau įsikūrė prie Kietaviškių, Kareivonių kaime. Čia prieš lietuvius stovėjo jau ne lenkų ulonai (kaip buvo prie Vievio), o Poznanės pulkų daliniai. Šie daliniai buvo laikomi vienais geriausių Lenkijos kariuomenėje, nes Pirmojo pasaulinio karo metais kariavo vokiečių kariuomenės sudėtyje. S. Raštikis prisiminė: „Šiame fronto bare buvo daugiau ir didesnių susirėmimų su lenkais negu Vievio rajone. Vieną gražią dieną lenkai, prisidengę rugių lauku, prislinko prie Peliūnų kaimo ir užpuolė tame kaime buvusį mūsų dalinį, vadovaujamą karininko Vištakio. Sutikti mūsų pėstininkų ir kulkosvaidžių ugnimi, lenkai su nuostoliais buvo atmušti. Kitą kartą vėl vieno sekmadienio rytą įvyko didesnis susirėmimas Jagelonių kaime. Lenkai buvo išvaryti iš kaimo. Aukų buvo ir lenkų ir mūsų pusėse. Po vienos žvalgybos, kuriai aš pats vadovavau ir per kurią turėjau rimtą ginkluotą susirėmimą su lenkais, buvau labai pavargęs ir grįžęs užmigau, kaip užmuštas. Pasirodė, kad tą pačią naktį lenkai buvo užpuolę ir mūsų Kareivonių kaimą. Viršila ir būrininkai, nesuradę manęs, patys su kareiviais atmušė lenkų puolimą, ir priešui nepavyko įsiveržti į patį kaimą. Aš miegojau taip stipriai, kad negirdėjau nė vieno šūvio. Kitą rytą, sužinojęs kas buvo atsitikę naktį, jaučiausi labai nesmagiai, nes būčiau galėjęs pakliūti į lenkų rankas labai negarbingai, kaip kvailas avinėlis.“ Anot S. Raštikio, jų kuopa buvo ypač gražiai sugyvenusi ir susibičiuliavusi

su Kareivonių gyventojais. Kurį laiką kuopai teko apsistoti ir Strėvininkuose³⁷.

Trakų apskrities viršininkas Bronius Stosiūnas (kilęs iš Semeliškių valsčiaus ir palaikęs nuolatinis ryšius su šiomis apylinkėmis) savo atsiminimuose rašė: „<...> *ne mažiau kaip du kartus per savaitę mes turėjome žinių iš bolševikų arba lenkų Trakų apskrities okupuotojo krašto. Gyventojams daug įsipyko bolševikai, bet ne mažiau įsipyko ir lenkai.*“³⁸ B. Stosiūno teigimu, „iš pradžių lenkai dėjosi su lietuviais nekovojo... Vėliau santykiai kaskart aštrėjo... Naktimis tie lenkai eidavo vogti po kaimus maisto, audeklų ir kitokių daiktų... Tie vagys buvo dideli „patriotai“. Mano trejų metų sūnų Tautvilą-Marijoną mokė dainuoti: *Uciekaj, litwinie, Ty poganska dusza... Mažus vaikus lenkai mokė dainuoti ir visokių blevyzgų, kurių čia pakartoti drovu.*“³⁹ Taip pat jis papildo, kad 1919 m. rugpjūčio mėnesį „labai ėmė bruzdėti vietos lenkai dvarininkai, jų tarnai ir lenkuojantieji „okolicų“ ir „zasciankų“ žmonės. Milicijai nuolatos tekdavo budėti, tekdavo dažnai daryti kratų. Kratų paliestieji dvarininkai kėlė triukšmą, rašė skundus.“⁴⁰

Kariniai veiksmai Kaišiadorių regione pristatomi ir tarptautinei bendruomenei. Į Lietuvą stebėti situacijos buvo atvykusios Prancūzijos ir Didžiosios Britanijos karinės misijos, kurias pasiekdavo ir Kaišiadorių apskrities viršininko Broniaus Stosiūno pranešimai bei skundai dėl lenkų puolimo. Pavyzdžiui, 1919 m. gegužės 27 d. telefonu jis perdavė Spaudos biurui, kad Kaišiadorių apskrityje „nuo vakar dienos pradėjo šeiminkauti lenkai“, kad lenkų kareivių užimtose teritorijose naikinami valsčių komitetai, daromos

sud. S. Buchaveckas. Vilnius, 2005, p. 215.

³⁷ Raštikis S. *Kovose dėl Lietuvos*, t. 1, Los Angeles, 1956, p. 145–146.

³⁸ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 272.

³⁹ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 292–293.

⁴⁰ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 294.

rekvizicijos⁴¹. 1919 m. liepos 7 d. Didžiosios Britanijos karinei misijai Lietuvos vyriausybės vadovas rašė: „*Vokiečiams pradėjus apleisti Lietuvą lenkų kariuomenė nuo vakar dienos pradėjo veržties už Ententos nustatytą demarkacijos liniją visu frontu Kauno linkui. Jie pasiekė jau Žiežmarių, Stakliškių, Butrimonių ir Daugų linijos. Lietuvos kariuomenė visa yra sukoncentruota fronte prieš bolševikus ir todėl negali šiuo momentu atremti lenkų užpuolimo.*“ Toliau jis pastebi – lenkų veržimasis rodo, kad jie yra tikri, jog tai neturės jokių pasekmių prieš sąjungininkus⁴². Ir Lietuvos vyriausybės vadovas buvo teisus. Laikraštis „Nepriklausomoji Lietuva“ liepos 16 d. parašė apie Lietuvos ministro pirmininko pranešimą lietuvių delegacijai Paryžiuje, kad pareikštų Santarvei: „*Lenkai eina Lietuvos gilumon į vakarus nuo Vilniaus, kur nėra jokių bolševikų ir jau okupavo Kaišėdorių ir Alytaus apygardas. Lietuvių delegacija, tai pareiškusi, prašo koalicijos: 1) suturėti lenkų smelkimąsi į vakarus, 2) nustatyti demarkacijos liniją tarp lenkų ir lietuvių frontų.*“⁴³

1919 m. liepos 17 d. oficiozas „Lietuva“ pirmajame puslapyje perspėja gyventojus netikėti priešų skleidžiamais gandai, kuriais norima paveikti žmones ir kariuomenę. Pavyzdžiui, Kaune skleidžiama „žinia“, kad Kaišiadoris lenkai jau užėmė. Šios paskalos skleidžiamos labai įtikinamai, sakant, kad pasakotojai tai matę savo akimis⁴⁴. Lietuvos laikraščiai rašė apie lenkų vykdomas provokacijas, o lenkų laikraščiai, atvirkščiai, apie lietuvių. Pavyzdžiui, Vilniaus lenkų laikraštis „Nasz Kraj“ liepos 17 d. išspausdino straipsnį „Kaip lietuviai engia lenkus“. Rašoma, kad

lenkų spauda Lietuvoje visiškai „pasmaugta“, gatvėse suimami asmenys, nešiojantys lenkiškų erelių ženklus, lenkai pravardžiuojami „žąsimis“ ir t. t. Minima, kad įsigalėjo „garbingųjų piliečių“ areštai. Trys paminėti areštuoti asmenys – visi iš Žiežmarių valsčiaus: Žiežmarių miestelio gyventojai Habdanka su Strumila ir Buivydonių dvaro savininkas Rimševičius. Šias lenkų pateikiamas žinias pagrindinis Lietuvos dienraštis „Lietuva“ perspausdino, pabrėždamas, kad šis „Nasz Kraj“ numeris buvo mėtomas iš lėktuvo Kaune, siekiant suerzinti visuomenę⁴⁵. Kas gi buvo šie paminėti „garbingieji piliečiai“? Žiežmarietis Adomas Habdanka, 48 metų, 7 gimnazijos klases baigęs pramonininkas, buvo nuo seno žinomas „kaipo didžiausias lietuviybės priešininkas ir pikčiausias ramybės drumstėjas toje apylinkėje“⁴⁶. 1919 m. liepos 5 d. jis suimtas, liepos 12 d. uždarytas į kalėjimą, laikytas Kaune. Žvalgybos skyriaus viršininkas L. Gira Habdanką kaltino priklausymu POW (remiantis Majausko-Stelmacho raportais). Beje, savo pasiaiškinimus Habdanka rašė ne lenkiškai ir ne lietuviškai, bet rusiškai, priklausymo lenkų organizacijoms POW ar OSN nepripažino, neigė agitavęs, o Majausko nepažįstąs. Paleistas iš kalėjimo 1919 m. spalio 31 d.⁴⁷ Justinas Strumila (65 metų) buvo Žiežmarių dvaro, malūno ir kito nekilnojamojo turto savininkas, du jo sūnūs tarnavo lenkų legionuose (kaip pats teigė – abu jau buvo mirę, o trečiojo į legionus neleido, jis mokėsi Vilniaus universitete). Strumila apklaustas 1919 m. liepos 7 d. Lietuvos žvalgyba įtarė, kad pas J. Strumilą yra tarsi etapo punktas, bet pats Strumila teigė, kad jis

⁴¹ LCVA, f. 383, ap. 7, b. 54, l. 174.

⁴² LCVA, f. 383, ap. 7, b. 53, l. 1.

⁴³ Politikos padėtis, *Nepriklausomoji Lietuva*, 1919-07-16, Nr. 67, p. 2.

⁴⁴ KeImutis A. Neteisingos paskalos, *Lietuva*, 1919-07-17, Nr. 153, p. 1.

⁴⁵ Kaip lenkai saviškiams meluoja, *Lietuva*, 1919-07-21, Nr. 157, p. 3.

⁴⁶ Apie aktyvią Žiežmarių miestelėno Habdankos kovą prieš „litvomanus“ ne kartą rašyta spaudoje dar iki Pirmojo pasaulinio karo.

⁴⁷ LCVA, f. 483, ap. 2, b. 72, l. 34, 37, 41–42.

yra tiesiog svetingas žmogus ir kviečiasi pas save pailsėti. Strumila buvo suimtas, tačiau paleistas iš kalėjimo „su laidavimu“⁴⁸. Liepos 6 d. Kaišiadorių komendantas prašo kartu su Adomu Habdanka priimti į kalėjimą ir Juozą Rimševičių⁴⁹. Juozas Rimševičius (kartais rašoma Rumševičius) buvo Buivydonių dvaro savininkas, žinomas kaip lenkų agitatorius. Jo sūnus Stasys tarnavo legionuose karininku. Plačiau apie šiuos tris asmenis rašoma IV skyriuje, kalbant apie 1919 m. rugpjūčio 29 d. įvykius (valstybinio perversmo bandymą).

Straipsniuose liepos 7 d. įvykiai netoli Žiežmarių lietuvių pabrėžiami kaip atskaitos taškas santykiuose su lenkais. Lenkija kaltinama tuo pačiu, kaip ir Rusija – imperialistinėmis užmačiomis savo kaimynų atžvilgiu. Pavyzdžiui, poleminiame straipsnelyje apie lietuvių ir lenkų santykius rašoma: „<...> *Žiežmarių srity prasidejo net tikra kova tarp mūsų ir lenkų kareivių. Iš lenkų pusės nieko geresnio laukti negalėjom. Kuo gi, gerbiamieji, dabar pateisinsite savo žygius? Pirma paimdami sostinę sakėt, kad bolševikus geną. O dabar ką gi veikėt? Jūs nenumetę pilnai dar savo jungo, barškinate dabar kardu į visas puses, norėdami uždėti kitiems tokį jungą.*“⁵⁰

Spaudžiami santarvininkų lenkai 1919 m. liepos 26 d. pasiūlė paliaubas, kurias sudarius jų pusėje turėjo likti Užuguostis, Žydiškės, Bendriai, Jagelonys, Vievis, Kazokiškės, Musninkai ir t. t. Tačiau netgi su šiuo pasiūlymu Lietuvos pusei sutikus, lenkų kariuomenė nesustojo. Užimdami vis naujas teritorijas lenkai veržėsi Kauno link, siekdami užimti visą Lietuvą. Tačiau jiems kliudė atkaklus Lietuvos kariuomenės pasipriešinimas. Vengdami atviros agresijos, lenkai ėmėsi ne tik ka-

rinių, bet ir subtilesnių veiksmų – propagandos, Lietuvos valstybės diskreditavimo kitų šalių akyse, įtikinėjimo, kad lietuviai patys nori susijungti su lenkais ir atkurti senovėje egzistavusią uniją. Lietuvoje veikė lenkų karinės organizacijos POW („*Polska Organizacja Wojskowa*“), OSN („*Organizacja Strelcow nadziemskich*“) ir kitos, remiančios lenkų kariuomenės veiksmus⁵¹.

Ginkluotas incidentas Šuolių kaime 1919 m. liepos pabaigoje

Lenkų puolimas į Lietuvos gilumą vyko toliau. 1919 m. liepos 27 d. nedidelis lietuvių ir lenkų karių susidūrimas įvyko Kietaviškių valsčiaus Šuolių sodžiuje. Mat Šuolių kaime – tarp Peliūnų ir Jagelonių – nebuvo lenkų kareivių, todėl žmonės galėjo vaikščioti laisvai per fronto liniją. Kai lenkai pastatė sargybą, lietuvių kareiviai sumanė tą sargybą išvaikyti. Jie atėjo į Šuolius ir laukė lenkų, o kai lenkai atėjo, ėmė į juos šaudyti. Lenkai jau norėjo pasiduoti, bet lietuviai vis tiek šaudė: „*Šaudės ir mėtė granatas; du lenku sužeidė, jie rytojais dieną mirė, o kiti sužeisti pabėgo; mūsų taip pat vienas buvo sužeistas.*“ Tuomet atėjo daugiau lenkų kareivių, surinko sužeistuosius ir nubaudė visą kaimą – uždėjo sumokėti didžiulę piniginę kontribuciją⁵². Šuolių kaimo gyventojai netgi rašė prašymą Lietuvos prezidentui Antanui Smetonai dėl 1919 m. liepos 27 d. įvykių. Anot kaimo gyventojų, pralaimėję susirėmimą, lenkai uždėjo Šuolių gyventojams kontribuciją už tai, kad jie lenkams nepranešę apie sodžiuje buvusius lietuvių kareivius:

⁴⁸ LCVA, f. 483, ap. 2, b. 72, l. 75, 127.

⁴⁹ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 171.

⁵⁰ Argi jau galas? *Lietuva*, 1919-07-24, Nr. 159, p. 1.

⁵¹ Lesčius V. Musninkų kraštas Nepriklausomybės kovų sukuryje 1919–1920 m., *Musninkai, Kernavė, Čiobiškis*, sud. S. Buchaveckas, Vilnius, 2005, p. 216–217.

⁵² LCVA, f. 384, ap. 3, b. 18, l. 230.

Atiminėdami iš mūsų paskutinius gyvulėlius, lenkai mus, Šuolių sodžiaus gyventojus, iš viso 21 mažžemių ūkininkus priverstė sumokėti 6000 rublių. Mes kreipėmės su skunda į lenkų karišką vyriausybę Semeliškėse, kad mus nuo neteisėtos bausmės paliuosuočiau, bet gavome atsakymą, kad mes dar didesnės bausmės verti esą.

Kadangi mes nei prieš Dievo įsakymus, nei prieš žmonystės teises neįaučiamės kaltais esą, nes niekas neturi teisės mus nei jokiomis bausmėmis priversti savo brolius, lietuviuskareivius mūsų priešams išdavinėti ir prieš mūsų tėvynės-Lietuvos nepriklausomybę kovoti, tai mes visokiais okupantais nuskriausti Lietuvos ūkininkai Jūsų Ekscelencijos nuolankiausiai prašome, kad lenkam įsakyti maloniausiai teiktumėtės:

1) *idant lenkai-okupantai neteisėtai išplėštus pinigus 6000 rublių mums atiduotų;*

2) *atlygintų už nuostolius, kuriuos turėjome pragaišinę vieną gražiausią rugiapjūtės bei šienapjūtės dieną, kai mūsų gyvulėliai buvo atimti, kol mes vargais pinigais iš turtingesnių kaimynų skolindami suradom;*

3) *ir kad, galop, lenkai žiauriausieji mūsų priešai iš mūsų krašto išeitų, nes jie kaip mes aiškiausiai matome, nori mus pavergti ir mūsų žemelę pagrobti, bolševikų gi, prieš kuriuos jie tariamai kariauja, pas mus visiškai nebėra.*

Tikimės, kad galingiausioji Anglijos Valstybė, kuri visuomet mažųjų nuskriaustųjų tautų likimu rūpinasi, lenkų žiaurumą ir barbariškumą suvaržyti teiksis, už ką mes nuoširdžiai dėkingi visada liksime.

Šuolių sodžiaus gyventojų įgaliotiniai: (pas.) Vincas Butynckas, Zygmantas Budreika.

1919 m. liepos 29 d. Kietaviškių valsčiaus

komiteto pirmininkas oficialiai patvirtino, kad visiems Šuolių gyventojams negalint pasirašyti („iš po lenkų okupacijos išeiti nieku būdu negalint“), V. Butinskas ir Z. Budreika teisėtai pasirašo kaip kaimo įgaliotiniai⁵³.

Gyventojų politinės nuotaikos ir antilietuviškos lenkų akcijos

Gyventojų politines nuotaikas įtakėjo ne tik jų prigimtinė tautybė ar tautinė savimonė, tačiau ir aktyvi agitacija bei taikoma prievarta. Okupacijos sąlygomis paprasti kaimo žmonės, norėdami išlikti saugūs, savaime suprantama, aktyviai nedemonstravo savo patriotinių jausmų. Tačiau parapijų klebonai dažniausiai išlikdavo bendruomenių lyderiais netgi lenkų kareivių akivaizdoje, todėl pastebimos sistemingos represijos prieš lietuvių kunigus. Lenkų kareivių akcijų prieš lietuvių tautybės katalikų kunigus nestabdė netgi tai, kad juos jungė ta pati Bažnyčia, tas pats Dievas, pamaldos tose pačiose bažnyčiose. Pavyzdžiui, 1919 m. birželio 28 d. Aukštadvaryje lenkai suėmė ir išgabeno į Vilnių kun. S. Šlamą bei kun. J. Grigonį, kurie laikėsi prolietuviškų pažiūrų. Palaikę kelias dienas, juos paleido tik liepos 2 d. O per tą laiką Aukštadvario dvarininkai iš įbaugintų gyventojų surinko parašus, kad „visi nori“ siųsti savo atstovus į Lenkijos Seimą Varšuvoje⁵⁴. Rugsėjo mėnesį lenkai išsivežė ir Gegužinės kleboną kun. J. Bučį bei Semeliškių kleboną kun. J. Steponavičių⁵⁵. 1919 m. vasarą į Dusmenis persikėlęs kun. I. Šopara taip pat buvo persekiojamas vietinių lenkomanų ir lenkų kariuomenės. Lapkričio 23 d. vietos seniūnas J. Kantakevičius įskundė kleboną lenkų žandarmerijos postui, kad tas iš sakyklos raginęs žmones kirsti valstybinį

⁵³ LCVA, f. 383, ap. 7, b. 53, l. 16, 18.

⁵⁴ Biržiška M. *Vilniaus Golgota: okupuotosios Lietuvos lietuvių darbo ir kančių 1919–1928 metų dienoraštis*, B. Šemio iš laikraščių surinktas, Kaunas, 1930, p. 34.

⁵⁵ Biržiška M. *Vilniaus Golgota: okupuotosios Lietuvos lietuvių darbo ir kančių 1919–1928 metų dienoraštis*, B. Šemio iš laikraščių surinktas, Kaunas, 1930, p. 49.

mišką, o jo sesuo išvadino lenkus gyvatėmis. Kiti skundė, kad kunigas agituoja gyventojus nepripažinti lenkų valdžios, nes čia esanti Lietuva. Žandarai padarė kun. I. Šoparos namuose kratą ir išvežė kartu su seserimi į Vilnių įkalinti. Neturint įkalčių, klebonas po suėmimo grįžo į Dusmenis, iš kur 1920 m. rugsėjo 27 d. buvo perkeltas į kur kas ramesnę ir grynai lietuvišką Nemaniūnų parapiją⁵⁶.

Kai atvira prievarta taikoma netgi parapijų klebonams, tai galime įsivaizduoti, kaip elgiamasi su eiliniaisiais gyventojais. Prisiminimų autorius M. Biržiška mini daugelį atvejų, kai žmonės galėjo būti suimti ar sumušti vien už atsiliepimą lietuvių kalba, lietuviškų laikraščių platinimą ir t. t. Kaip bausmė naudojamas ir gyventojų turto plėšimas. Vykstant permainingoms kovoms, kai kurie valsčiai pereidavo tai lietuvių, tai lenkų valdžiai. Abi jos reikalaujavo iš gyventojų ne tik paklusimo jų valdžiai, bet ir prievolių vykdymo ir t. t. Tačiau netgi pats lenkams pavaldus Butrimonių komendantas Jonas Pylinskis pripažino, kad žmonės suerzinti ir socialine nelygybe, kad iš jų reikalaujama pastočių, o „ponų arklių niekur nereikalaujama ir dažnai pas tokį poną pirktus produktus liepia pastotinėms vežti į Trakus ir toliau“. Taigi, lenkų valdomose žemėse dvarininkams buvo tebetaikomos lengvatinės sąlygos, kaip ir feodalizmo laikais. Lenkai aktyviai agitavo gyventojus, netgi tose vietovėse, kur beveik vien lietuvių gyvenama, stoti į jų organizacijas, užsakyti lenkiškus laikraščius⁵⁷. Į Aukštadvarį iš Vilniaus atvežti pardavinėti amerikoniški miltai, bet jų niekas nepirko. Užrašai leidžiami tik lenkų kalba, kitomis kalbomis griežtai draudžiami. Spaudoje rašoma: „Kareiviai dainuoja tam tikras, pašiepiančias ir žeidžiančias lietuvius

dainuokas. Visos tvoros nulipintos plakatais, raginančiais į Lenkų kariuomenę. Iš Vilniaus dažnai atvažiuoja visokių lenkų agitatorių su ypatinga literatūra, skiriama Lietuvos sodžiams.“⁵⁸

Lietuvos pareigūnai ne kartą pagaudavo asmenis, platinančius lenkišką agitacinę medžiagą. Pavyzdžiui, 1919 m. rugpjūčio 7 d. Žiežmarių milicininkai Kazlauskas ir Kalmanavičius Žiežmarių komendantui pristatė areštuotą Jaruševičių, kuris lenkų buvo pasiūstas Žiežmariuose platinti proklamacijas. Kelis proklamacijų lapus jis pats padavė milicininkui Kazlauskui, kuris pasitelkė Kalmanavičių ir kartu suėmė Jaruševičių⁵⁹. Proklamacijas lietuviams lenkų užimtose vietose platino ne tik civiliai asmenys, bet ir patys lenkų kareiviai. Pavyzdžiui, 1919 m. rugpjūčio pradžioje rašoma, kad lenkų kareiviai nešioja proklamacijas, „užneša kiekvienam gyventojui į pirkią ir jei namie nieko neranda, tai išmuša skylę lange ir įmeta. Lenkų Staklišky stovi 10, Užuguosty 12, kurių 7 raiteliai, kiti visi pėstininkai. Žvalgybą eina ne mažiau kaip 20 vyrų“. Štai atėję į Stakliškes lenkai sukvietė gyventojų susirinkimą, liepė perinkti valdybą, bet žmonės paprašė nesikišti į lietuvių reikalus, nes „čia yra Lietuva“, kad komitetas patvirtintas Lietuvos valdžios, o kitos jie nepripažįsta. Kitą kartą atėjęs kažkoks senis ėmė dalinti susirinkusioms moterims proklamacijas, o kai šios atsisakė imti, tuomet atsivedė lenkų kareivius ir išvaikė moteris, suėmė tris moteriškes ir nusivedė į komendantūrą, jas išbarė, bet paskui išvadinę „paگونkomis“ ir „litvomanėmis“ paleido. Už priešišumą lenkų valdžiai galėjai būti tuojau pat suimtas⁶⁰.

⁵⁶ Lebionka J. Bekompromisinis kovotojas už lietuvių Vilniuje, *Voruta*, 1999-02-13, Nr. 6.

⁵⁷ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 300.

⁵⁸ Iš lenkų paimtos Vilnijos, *Kariškių žodis*, 1919-07-03, Nr. 8, p. 63.

⁵⁹ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 342.

⁶⁰ LCVA, f. 384, ap. 3, b. 18, l. 233.

Gyventojų mitingai ir kitos kariuomenės palaikymo akcijos

Vykstant Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių susirėmimams, civiliai gyventojai reikšdavo palaikymą vienai arba kitai pusei. Tačiau vienokios gyventojų nuotaikos ir elgesys buvo esant užimtiems Lenkijos kariuomenės, o kitoks netgi gretimose vietovėse, kurių lenkų karinės dalys nepasiekė ir jas kontroliavo Lietuvos valdžia. Tose apylinkėse gyventojai galėjo reikšti palaikymą Lietuvos valstybei atvirai. Galima teigti, kad viešų savanoriškų arba priverstinių mitingų organizavimas buvo abiejų kariaujančių pusių naudojama propagandinė priemonė. Šiuo požiūriu išskirtinis buvo 1919 m. rugpjūčio 24 d. mitingas Kaišiadoryse, prasidėjęs 14 valandą. Rašoma, kad mitingas „*karštomis prakalbomis ir tautinėmis dainomis sukėlė ūpą žmonių; iš visko pasirodo, kad žmonės pasirengę tuojau žūti, bet tikrai atsiginti nuo priešų. Visi narsios dvasios maloniai klausė ir kerštavo okupantams.*“ Mitinge priimtose dvi rezoliucijos, kurias įgaliotas pasirašyti Mičiulis. Viena jų buvo skirta Lietuvos laikinajai vyriausybei:

Mes Trakų apskrities okupuotos ir neokupuotos pusės gyventojai, susirinkę 1919 m. rugpjūčio mėn. 24 d. Kaišedoryse išreiškiame Laikinajai, teisėtajai Lietuvos vyriausybei visišką pasitikėjimą, sveikiname karžygišką mūsų armiją ir reikalaujam iš Vyriausybės padaryti visa, kad mūsų tėvynė Lietuva kuo veikiauusiai būtų apvalyta nuo visų priešininkų, ypačiai reikalaujame tuojau išvaryt iš mūsų krašto lenkus, kurie atneša mums naują baudžiąvą.

Kita rezoliucija kreiptasi į lenkų „darbo žmonių visuomenę“:

Mes, Lietuvos respublikos Trakų apskrities gyventojai, susirinkę 1919 m. rugpjūčio mėn. 24 d. Kaišedoryse, nes mūsų senąjį Trakų miestą yra paveržę Jūsų lenkų ponų stumiamą

lenkų kariuomenė, sveikiname Jus, Lenkų darbo žmones, kurie kenčiate nuo tų pat ponų, atėjusių į Lietuvą ir mūs į jungą pajungti ir kviečiame į bendrą kovą su bendru Jūsų ir mūsų priešininku, lenkų didikais, kurie dėl savo kapitalų stumia Jus į kruviną užpuolimų kovą su mumis. Tegyvuoja darbo žmonių valdoma Lenkija! Šalin ponai iš mūsų tėvynės Lietuvos! Tegyvuoja broliški santykiai tarp dviejų laisvų darbo žmonių respublikų Lietuvos ir Lenkijos.

Atrodytų, kad toks rezoliucijos tonas su socialinės lygybės šūkais yra labai artimas bolševikų proklamacijoms, tačiau, atsižvelgiant į lenkų kareivių elgesį su vietiniais kaimų gyventojais, jis tampa labiau suprantamas. Pavyzdžiui, liepos 14 d. lenkų kareiviai legionieriai plėšė gyventojus Širvintų apylinkėse, maždaug tuo pačiu laiku ir prie Gelvonų. Ypač baisiai sumušė Alsevičių su žmona, ypač moterį, nes ji nemokėjo atsakyti lenkiškai. Atėmė iš jų maisto produktus, rūbus ir netgi gražesnes lėkštes, sakydami: „<...> *jūs chlopai negalite valgyti iš tokių lėkščių, tai turi būti pavogta iš ponų.*“⁶¹ Visuomenėje tebebuvo gyvi baudžiąvos atgarsiai ir prisimenamas niekinantis lenkų dvarininkų požiūris į lietuvius, kuriuos asocijavu su žemesnei visuomenės pakopai priklausiusiais valstiečiais. Lenkų užimtose vietose taip pat buvo organizuojami mitingai bei Lenkijos palaikymo akcijos. Pavyzdžiui, kun. Maciejevičius mitinge Širvintose ragino plakti bernus, jeigu jie neklausys dvarininkų. O Giedraičiuose, kalbėdamas apie demarkacijos liniją, jis paklausė, ar visi sutinka, kad būtų priskirti lenkų pusei. Kai vienas lietuvis norėjo atsiliepti šiuo klausimu, du kareiviai jį iš karto suėmė ir nuvedė į kalėjimą. Kai kunigas paklausė to paties antrą kartą, norinčių kalbėti nebeatsirado. Tada iš kišenės buvo ištrauktas iš anksto paruoštas rezoliucijos tekstas, o žmonės, prižiūrimi kareivių ir žandarų,

⁶¹ Lietuvos piliečių balsai, *Lietuva*, 1919-08-29, Nr. 189, p. 2.

„noriai“ pasirašė⁶². Pastebima, kad Širvintų miestelio gyventojai labiau rėmė lenkus, o gretimų kaimų žmonės mieliau stjo į Lietuvos kariuomenę. Savanoris A. Užpalis prisiminimuose rašė: „*Iki rugsėjo mėnesio su lenkais gyvenome pusėtinai – kaip šuo su kate, o vėliau pradėjome pyktis, nes lenkų komendantas poručikas Dvožakas suagitavo vietinius gyventojus, kad šie patys imtų mus varyti iš Širvintų.*“ Rugsėį po sekmadienio pamaldų lenkakalbė minia pareikalavo lietuvių kareivių išsikraustyti iš miestelio ir po trumpų derybų lietuvių komendantas nusprendė išvykti. Tačiau rugsėjo 19 d. netoli Širvintų lenkų kariai užpuolė lietuvius ir 30 paėmė į nelaisvę⁶³.

Kartais gyventojai mitinguose priimdavo bendras rezoliucijas, kuriose buvo pasisakoma už Lietuvos nepriklausomybę ir smerkiami ne konkretūs, bet „visi priešai“. Pavyzdžiui, 1919 m. rugsėjo 8 d. Žasliuose ant sienų iškaibėti skelbimai, kad kviečiamas mitingas, mergina ir vaikas nešiojo laikraščius. Tuoju po pamaldų Žaslių bažnyčioje suplevėsavot tautinės vėliavos, o kalbėtojas garsiu balsu paaikškino susirinkimo tikslą, kad reikia kovoti su dabartiniais priešais bei agitatoriais ir kas laukia po visų vargų. Žaslių prieglaudos vaikučiai pagiedojo „Lietuva, Tėvyne mūsų“. Dainuodama dainas, minia nuėjo į miestelio centrą, kur pasakytos dar kelios prakalbos ir pasveikintos šūksniais „Valio!“ Po to žmonės vėl sugrįžo prie bažnyčios, kur šūksniais „*Valio!.. Valio!.. Tegyvuoja nepriklausoma Lietuvos Respublika!*“ buvo sutikta priimta rezoliucija. Pasirašyti rezoliuciją įgaliota Vaišelytė. Rezoliucijos tekstas skambėjo taip: „*Mes, Žaslių valsčiaus ir apylinkės gyventojai, išreiškiam Lietuvos valstybei pasitikėjimą*

ir pasižadame palaikyti ją visuose reikaluose. Griežčiausiai protestuojame prieš visus okupantus, norinčius mūsų tėvynę pavergt. Reikalaujame, kad tuojau lenkai, rusai, caro bernai kolčakininkai išsinešintų iš mūsų Tėvynės Lietuvos.“⁶⁴

Panašus mitingas surengtas ir Čiobiškyje 1919 m. rugsėjo 14 d. Čia po pamaldų bažnyčioje žmonės apspito Lietuvos vėliavą. Kalbėjo Kaišiadorių apskrities komiteto pirmininkas ir kiti, palaikydami Lietuvos laikinosios vyriausybės darbus, pasakodami apie Lietuvos kariuomenės kovas su bolševikais ir lenkais. Apie skirtingas šių apylinkių gyventojų nuotaikas liudija faktas, kad, giedant Lietuvos himną, „*žmonės kepurijų nusiėmimu išreiškė pagarbą, tik tai kur ne kur buvo matyti su kepurėmis, mat čion buvo atvykusių ir tokių išgamų, kuriems kvepia Varšuva*“⁶⁵. Taigi, įvykiai fronte buvo neatsiejami ir nuo propagandinių bei kitų okupacinių priemonių. Paveikti gyventojus padėjo ir skleidžiami gandai, netikros žinios. Puldami Lenkijos kariniai daliniai Lietuvoje siekė surengti ir vidinį maištą, aktyviai ir sutartinai veikdami per POW ir OSN organizacijas. POW turėjo sukelti maištą Lietuvos viduje, o OSN ateiti iš lenkų okupuotų kraštų kaip ginkluota jėga⁶⁶. Apie šių organizacijų veiklą plačiau rašoma IV skyriuje. Agituodami prieš puolančius lenkus, lietuviai ragino remti saviškius karius. Aktyvesnė kaišiadoriečių veikla neapsiėjo be paragavimo iš Kauno. Pavyzdžiui, 1919 m. gruodžio 1 d. iš Kauno į Kaišiadoris atvykęs gydytojas plk. V. Nagevičius sušaukė „*žymesnes iš moterų, ponias ir paneles lietuvaiteis, aplenkėjusias ir žydes iš Kaišedorių miestelio ir apylinkės*“.

⁶² Julis. Lenkų okupantų darbai, *Lietuva*, 1919-09-03, Nr. 193, p. 3.

⁶³ Balkelis T. *Lemtingi metai: Lietuva, 1914–1923. Karas, revoliucija ir tautos gimimas*, Vilnius, 2019, p. 266–267.

⁶⁴ Vaišelytė. Lietuvos piliečių balsai, *Lietuva*, 1919-09-19, Nr. 205, p. 2.

⁶⁵ Nerios draugas. Lietuvos piliečių balsai, *Lietuva*, 1919-09-27, Nr. 212, p. 1.

⁶⁶ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 297.

Susirinkimas įvyko Kaišiadorių pradžios mokykloje 19 valandą. Gydytojas plk. V. Nagevičius kalbėjo apie karių pasišventimą tėvynei ir ragino juos šelpti bei kitaip remti, ypač tuos, kurie serga arba yra sužeisti, taip pat, jiems pravažiuojant pro Kaišiadoris, pasiūlyti šiltos arbatos, kavos ar sriubos. Atsiliepdamos į V. Nagevičiaus raginimą, Kaišiadorių moterys įkūrė „Kaišiadorių moterų komitetą kareiviams šelpti“. Komitete buvo 12 narių – po keturias lietuves, žydes ir kalbančias lenkiškai. Jau gruodžio 3 d. komitetas Kaišiadorių miestelyje surengė piniginę rinkliavą. Už surinktus pinigus – 1261 aukšą – kariuomenei buvo nupirkta rūbų⁶⁷.

1919 m. ruduo

1919 m. rugsėjo mėnesį atskleidus lenkų vykdytą sąmokslą, siekiant nuversti Lietuvos valdžią Kaune, Lenkijos pusė pradėjo antilietuvišką propagandą apie lenkų persekiojimą Lietuvoje, o Lietuvos visuomenėje įsigalėjo nuomonė, kad didžiausi Lietuvos nepriklausomybės priešai yra Lietuvos lenkai dvarininkai bei Lenkijos valdžia, kurie buvo laikomi pavojingesniais ir už bolševikus⁶⁸. Pastebėta, kad rugsėjo pradžioje padidėjo ir lenkų aktyvumas fronte. Rugsėjo 1 d. lenkai išstūmė lietuvių karius iš Širvintų, o rugsėjo 3 d. du kartus puolė lietuvių sargybas, bet buvo atstumti. Rugsėjo 7 d. lenkų kareiviai, stovintys Butrimonyse ir Stakliškėse, ruošėsi pulti Jiezną ir Punią. 8–9 dienomis atgabeno daug kariuomenės į Lentvarį ir Merkinę. Smarkus susirėmimas įvyko ties Širvintomis. Rugsėjo 11 d. lenkai užėmė Užuguosčio dvarą, o rytojaus dieną ruošėsi pulti Žiežmarius.

Rugsėjo 18 d. lenkai sutraukė dideles dalis Aukštadvario ir Stakliškių apylinkėse. Tos dienos naktį lietuviams pavyko išvyti lenkus iš Musninkų miestelio, paimta nemažai trofėjų: 12 šautuvų, vienas balnas, 4 kardai, revolveris, žiūronai, 4 durtuvai. Vienas lietuvių karys žuvo⁶⁹.

1919 m. rugsėjo 17 d. į Kaišiadorių regioną sugražinamas Vilniaus batalionas. Rugsėjo 22 d. batalionas užėmė barą nuo Jiezno iki Čiobiškio tilto: 3-ioji kuopa – ruože Gečionys–Savarinė–Mičiūnai (Žaslių vlsč., ties Čiobiškio tiltu), 2-oji kuopa – ruože Eigeniškės–Lipniškės–Skarbiškės–Sevelionys–Rokiškės (Kruonio vlsč.), 4-oji kuopa – ruože Naujoji Slabada–Aleksiejūniškės–Dauginava–Liutonys–Kudonys (Žiežmarių vlsč.), o 1-oji kuopa grįžo į Ausieniškės ir kitus Vievio apylinkių kaimus. Nerikiuotės kuopa, raštinė, maisto ir pašaro sandėliai perkelti į Kaišiadoris, o bataliono vadas apsistojo Žiežmariuose⁷⁰.

1919 m. rugsėjo 19 d. lenkai užėmė Gelvonus, Šešuolius, Čiobiškį⁷¹. Naktį iš rugsėjo 19 į 20 d. gausios lenkų pajėgos puolė Čiobiškio tiltą ir dvarą. Susirėmimas buvo stiprus ir tęsėsi apie dvi valandas. Lenkai bandė apsupti lietuvius, todėl dalis karių atsitraukė už Neries upės, o pasilikę prie tilto pateko į nelaisvę. Perėję tiltą, lenkai išsiskleidė į grandinę ir ėmė grasinti Kaišiadorims. Tuo pat metu kitos lenkų dalys puolė aplinkinius miestelius anapus upės (Gelvonus, Šešuolius ir kt.). Minima, kad lenkai ruošėsi užimti Kauną, žygiuodami pro Jonavą, aplenkdami Kaišiadoris. 1919 m. spalio 1 d. apie 40 lenkų perėjo Neries upę ir užėmė Gegužinės miestelį. Jų žvalgai pastebėti Palomenės apylinkėse. Spalio 7 d. pastebėta, kad lenkai telkia jėgas į Žiežmarių

⁶⁷ Akmeninis. Iš Lietuvos, *Vienybė*, 1919-12-25, Nr. 51, p. 409.

⁶⁸ Lesčius V. *Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920*, Vilnius, 2004, p. 270.

⁶⁹ Bagdonas M. Taip gimė Lietuvos laisvė. Kovos ties Dauguva ir lenkų fronte, *Mūsų rytojus*, 1934, Nr. 72, p. 5.

⁷⁰ Surgailis G. *Penktasis pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas*, Vilnius, 2017, p. 43.

⁷¹ Biržiška M. *Vilniaus Golgota: okupuotosios Lietuvos lietuvių darbo ir kančių 1919–1928 metų dienoraštis, B. Šemio iš laikraščių surinktas*, Kaunas, 1930, p. 47.

pusę, taip pat Vievyje (priešais Žiežmarius stovėjo Ivaškevičiaus divizija, kurioje tarnavo ir Lietuvos piliečių). Prie Stakliškių ir Strėvininkų lenkai kasė apkasus. Spalio 8 d. užpulta lietuvių uždvara Balceriškių kaime, bet, susidūrę su pasipriešinimu, lenkai atsitraukė. Spalio 10 d. jie užėmė Kazokiškes. Pastebėta, kad lenkai ilgainiui ima nepasitikėti tais saviškių daliniais, kurie ilgiau buvo lietuvių fronte, ir pakeičia juos kitais. Sakoma, kad lenkų karius demoralizavo tai, kad jie turėjo savo karininkams paklusti kaip carinių laikų rusų kareiviai, o lietuvių kareiviai ir karininkai sugyveno paprasčiau, tarsi šeimoje⁷². Kad ši Lietuvoje plintanti informacija turėjo būti teisinga, rodo ir cituojamas straipsnis iš Prancūzijos spaudos, kur minima, jog, pasitraukus prancūzų karininkams, ten liko rusų karininkai. Apie Ivaškevičių rašoma, kad tai Sibire armijai vadovavęs rusų generolas. Apie kariuomenės discipliną liudija faktas, kad karininkų palapinėse vienas karininkas naktimis budėdavo saugodamas miegančius, nes karininkai nuo karių buvo atitolę, o kariai bijojo karininkų⁷³.

Kaip minėta, spalio 1 d. Vievio apylinkėse tuo metu lenkai puolė lietuvių sargybas ir privertė jas pasitraukti iš Zabožės ir Streipūnų. Vėliau lietuviams pavyko puolant granatomis šias vietas atsiimti. Pafrontėje lenkai atvirai puldinėjo lietuvių sargybas, vykdė masines maisto ir gyvulių rekvizicijas iš gyventojų, suiminėjo vietinius valdžios atstovus. Įvairaus dydžio lenkų daliniai įsikūrė Stakliškėse, Užuguostyje, Kietaviškėse, Vievyje, Kazokiškėse, Kernavėje, Musninkuose, Čiobiškyje⁷⁴. Spalio 2 d. naktį gana gausios lenkų pajėgos, šaudydamos šautuvais ir dviem kulkosvaidžiais, veržėsi iš Zabožės ir Klykūnų kaimų,

užpuldami lietuvių uždvaras Kazokiškių, Jurzdikos, Juodelių apylinkėse. Lietuvių sargyba buvo priversta laikinai iš Kazokiškių pasitraukti, tačiau, sulaukusi pastiprinimo, sugrįžo. Po valandos lenkai užpuolė Jurzdiką ir priėjo taip arti, kad šaudė tiesiai į langus. Lietuviai gynėsi rankinėmis granatomis. Lenkams teko atsitraukti į Vievį. Žinutės autorius teigimu, iš lenkų užpuolimų galima spręsti, kad jie turėjo tikslios žvalgybinės informacijos ir žinojo silpnesnes lietuvių vietas. Kovos metu sužeista viena moteris, žuvo vienas lietuvių karys, o kitas sužeistas⁷⁵. Taigi, galima sakyti, kad tuo laiku Kaišiadorių apylinkės buvo apsuptos iš trijų pusių. Lenkų žvalgai pastebėti ir ties Palomene (vos už 7 kilometrų nuo Kaišiadorių). Spalio 3 d. „įvyko smarkesnis su lenkais susirėmimas ties Gegužyno miesteliu“. Tuo pačiu laiku lenkai puolė Kaišiadorių kryptimi nuo Vievio, Strėvininkų⁷⁶. Spalio 3 d. naktį lenkai puolė 1-osios kuopos uždvaras Kazokiškėse, Jurzdikoje ir Juodeliuose. Verždamiesi į Kazokiškes, lietuvių buvo apšaudyti kulkosvaidžiais ir šautuvais iš Klykūnų kaimo pusės. Lietuviams teko pasitraukti, bet, sulaukus pastiprinimo, Kazokiškės atsiimtose. Po valandos lenkai puolė Jurzdiką siekdami lietuvius apsupti. Čia žuvo vienas uždvarą saugojęs karys. Spalio 5 d. įvyko lenkų ir lietuvių žvalgų susišaudymas. Bataliono vado K. Škirpos pastebėjimu, lenkai rengėsi puolimui. Spalio 5 d. į Lentvarį atvežta keletas ešelonų lenkų kareivių, kurie nužygiavo į Trakus. Čia sutelkta apie 300 karių. Sprendžiant iš informacijos, buvo ruošiamasi pulti spalio 8–16 dienomis. Lietuvos kariuomenės vadas nurodė lietuvių kariams vengti bet kokių provokacijų, kad lenkai nepanaudotų to kaip preteksto pradėti puolimą.

⁷² Santykiai su lenkais, *Lietuva*, 1919-10-20, Nr. 232, p. 1.

⁷³ Ką vienas prancūzų generolas matė Lenkuos, *Lietuva*, 1920-03-06, Nr. 53, p. 3.

⁷⁴ Lesčius V. *Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920*, Vilnius, 2004, p. 281.

⁷⁵ Lenkų užpuldinėjimai, *Lietuva*, 1919-10-07, Nr. 221, p. 1.

⁷⁶ Pažymėtini įvykiai prieš 10 metų, *Karys*, 1929, Nr. 39, p. 642.

Kartu lietuvių kariams nurodyta rengtis gynybai, kasti naujus apkasus ir kitaip stiprinti pozicijas. Apkasų įrengimui pasitelkti ir vietiniai gyventojai. Spalio 7 d. Trakuose pasirodė apie 2000 lenkų karių, jų grupės pastebėtos Stakliškėse, Jiezne. Kontržvalgybos duomenimis, lenkai norėjo išprovokuoti lietuvius juos pulti, todėl sustiprinta per fronto liniją praleidžiamų žmonių kontrolė. O Žiežmarių grupės dalinius K. Škirpa padalino į tris dalis ir parengė gynybos planą: 1. Kaišiadorių komendantūros kuopai, Vilniaus bataliono 7-ajai kuopai ir Raitųjų žvalgų komandai paskyrė vadovauti Kaišiadorių komendantą krn. Antaną Kundrotą. 2. Vilniaus bataliono 1, 2 ir 4-ajai kuopoms ir Grenadierių komandai paskyrė vadovauti krn. Karolį Remėzą. 3. Vilniaus bataliono Mokomoji komanda ir husarų būrys palikti rezerve Žiežmariuose. Husarai turėjo vykdyti žvalgybą dešiniajame grupės krante ir palaikyti ryšius su Jiezno komendantu. Jeigu prasidėtų lenkų puolimas, Jiezno komendantui įsakyta ginti Jiezną, o prireikus – trauktis Prienų link, būtinai ginant tiltą per Nemuną. Žiežmarių komandai (t. y. 2-ai grupei) nurodyta užimti ir ginti apkasus, įrengtus Kalvių–Strėvininkų–Mijaugonių linijoje. Kaišiadorių kolonai įsakyta ginti barą nuo Žaslių geležinkelio stoties iki Čiobiškio. Spalio 8 d. brigados vadas paskyrė krn. K. Škirpą Kaišiadorių grupės vadu, į grupę įtrauktas Vilniaus batalionas, Kaišiadorių ir Jiezno komendantūros, husarų būrys ir artilerijos baterija. Kaišiadorių grupė saugojo barą nuo Neries upės iki vieškelio Punia–Butrimonys. Tačiau spalio 11 d. Vilniaus batalionui ir jo vadui K. Škirpai skubiai įsakyta ne vėliau kaip 17 val. susirinkti į Kaišiadorių geležinkelio stotį ir vykti į Radviliškį, kur laukė kovos su kitu priešu – bermontininkais.

Spalio 12 d. 6 val. ryto Kaišiadorių stotyje jau stovėjo parengtas išvykti traukinys. Likusiems Kaišiadorių ruožė: 1-ajai kuopai, naujokų būriui ir ūkio kuopai, paliktas vadovauti 1-osios kuopos vadas krn. K. Remėza⁷⁷. Spalio 10 d. lenkai puolė lietuvių sargybas nuo Vievio ir užėmė Kazokiškes⁷⁸. Beje, dar rugsėjo 26 d. sužinota, kad lenkai išardė geležinkelio bėgius Vievio geležinkelio stoties apylinkėse⁷⁹. Žaslių kryptimi gruodžio pabaigoje lenkai vykdė pastovią žvalgybą. Gruodžio 19 d. prie Žaslių įvyko netgi žvalgų susirėmimas. Pastebima, kad palei fronto liniją lenkai padidino savo pajėgas. Pavyzdžiui, į Trakus atvyko vienas pulkas, Aukštadvaryje apsisistojo keletas kuopų⁸⁰.

Paparčių klebono kun. Jurgio Zimkaus užpuolimas

Maždaug tuo pačiu laiku nuo lenkų vos nežuvo Paparčių klebonas kun. Jurgis Zimkus, žinomas savo lietuviška švietėjiška veikla. Užpuolimo metu buvo užmušta jo šeimininkė. 1919 m. iš rugsėjo 8 į 9 d. naktį, apie 1 valandą atėjo pas jį apie 20 lenkų kareivių. Tarnaitėi Antaninai Petkevič atidarius duris, kareiviai ją užmušė, paskui surišo kunigui kojas, rankas, burną ir, palikę vieną kareivį sargyboje, nuėjo daryti kratos. Paėmė su savimi rastus daiktus ir užmuštą tarnaitę. Taip pat buvo surišti du klebonijos tarnai ir dvi tarnaitės. Tik vienas, kurio nerado, liko nesurištas. Užpuolime dalyvavo ir vietinis gyventojas Kazimieras Sipavičius. Įvykio liudininkas Jonas Gotautas vėliau patvirtino, kad girdėjo, kaip suriko Antanina Petkevič, ir kad užpuolime dalyvavo Kazimieras Sipavičius, atėjęs ieškoti pinigų, kuriuos klebonas buvo paslėpęs nuo bolševikų. Antanas Stravinskas

⁷⁷ Surgailis G. *Penktasis pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas*, Vilnius, 2017, p. 43–46.

⁷⁸ Lenkai ir kolčakininkai, *Lietuva*, 1919-10-14, Nr. 227, p. 1.

⁷⁹ Surgailis G. *Penktasis pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas*, Vilnius, 2017, p. 43.

⁸⁰ Mūsų armijos darbuotės apžvalga, *Kariškių žodis*, 1920-01-02, Nr. 1, p. 2.

paliudijo, kad naktį atėjo nepažįstami žmonės, apsiginklavę šautuvais ir granatomis, apsirengę lenkiškomis uniformomis, ir paklausė, ar nėra lenkų legionierių. Kalbėjo lietuviškai. Jis pasakė, kad nelabai supranta lietuviškai, o šie atsakė: „*Kodėl nesupranti? Tavo klebonas lietuvis, o tu nekalbi lietuviškai.*“ Paskui nuėjo pas kleboną⁸¹.

Kodėl pasikėsinta į kun. J. Zimkų? Greičiausiai todėl, kad šis nuo seno garsėjo kaip lietuviybės platintojas. Dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą įkurdino keletą slaptų mokyklų, o jau vokiečių okupacijos laikais (1915–1916 m.) pas jį apsigyveno poetas Faustas Kirša, kuris tapo kunigo suorganizuotų mokyklų „direktorium“. Dėl to vietiniai lenkai kunigo nekentė. Taip pat nekentė ir jo šeiminkės, kuri pasireiškė kovodama dėl lietuviškų pamaldų bažnyčiose⁸². 1920 m. Pabarčių klebonas J. Zimkus gavo lenkų leidimą ir nuvyko anapus demarkacijos linijos, į Musninkų parapiją aplankyti brolių. Tačiau lenkai kunigą suėmė ir išgabeno į Vilnių. Kažkokiam asmeniui laidavus, jam leista laisvai vaikščioti mieste. Tačiau gegužės 11 ar 12 d. jis vėl suimtas ir su areštuotų bolševikų būriu nuvarytas į geležinkelio stotį, iš kur išvežtas į tremtinių stovyklą. Kuo kaltintas paliegęs ir senyvas kunigas? „*Lenkai sako, kad jis užmušęs 2 lenku ir primušęs 1 lenką.*“⁸³

Spaudoje taip pat aprašyta vaizdinga istorija, kurioje greičiausiai persipina tikri faktai su išgalvotais, apie kunigo J. Zimkaus berną, kuris dėl lenkomanijos pražudė savo kūną ir sielą:

Pas kunigą Zimkų tarnavo bernas. Niekas nežinojo, kad jis buvo karštas lenkas. 1919 m. pabėgdamas pas lenkų legionus bernas su

draugu nužudė kunigo gospadinę, o patį kunigą tris valandas kankinę paliko surištą su užkimštą gerkle vos gyvą. Kunigas išsigelbėjo tik dėka to, kad mokėjo gražiai sakyti pamokslus. Kada jau piktadariai atėmė iš kunigo pinigus rengė jį žudyti jis tarė: – Aš jau 60 metų amžiaus. Vis tiek greit mirsiu, bet man gaila, kad jūs jauni žudot savo sielas. Kunigas užsidegė ir kalbėjo ilgai, kalbėjo lyg šv. raštą skaitydamas. – Niech ten glupec žyje, – tarė vienas piktadarių. Kunigo bernas Vilnijoje buvo nusipirkęs ūkį, tačiau jam nepasisėkė. Iš susijaudinimo mirė kunigas, o jis išėjo iš proto. Jis visą laiką matė sapne, kad jo ūkis kruvinas. Pagaliau neseniai jis pats padegė savo trobesius ir atbėgęs Lietuvon ant tų pačių kapų, kur palaidotas Zimkus, pasikorė. Parapija jį palaidojus šalia kapų. Visa apskritis lanko kun. Zimkaus kapą. O lenko berno kapą visi mindo ir geru žodžiu nepamena⁸⁴.

Antilietuviškos akcijos prieš civilius 1919–1920 m.

Savo atsiminimuose Trakų apskrities viršininkas Bronius Stosiūnas (jis buvo kilęs iš Semeliškių valsčiaus ir palaikė nuolatinius ryšius su šiomis apylinkėmis rašė: „*Ne mažiau kaip du kartus per savaitę mes turėjome žinių iš bolševikų arba lenkų Trakų apskrities okupuotojo krašto. Gyventojams daug įsipyko bolševikai, bet ne mažiau įsipyko ir lenkai.*“⁸⁵ B. Stosiūnas prisiminė: „*Mano trejų metų sūnų Tautvilą-Marijoną mokė dainuoti: Uciekaj, litwinie, Ty poganska dusza <...>. Mažus vaikus lenkai mokė dainuoti ir visokių blevyzgų, kurių čia pakartoti drovu.*“⁸⁶

⁸¹ LCVA, f. 383, ap. 7, b. 51, l. 97.

⁸² Marcinkevičius J. Poetas Faustas Kirša – mokytojas, *Diena*, 1934-06-24, p. 3.

⁸³ Politikos žinios, *Tauta*, 1920-05-22, Nr. 22, p. 3.

⁸⁴ Marcinkevičius J. Legioninko kerštas // *Diena*, 1934 m. birželio 24 d., p. 3.

⁸⁵ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 272.

⁸⁶ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 292–293.

1919 m. gruodžio 11 d. lenkai organizavo „kaimiečių suvažiavimą“, kuris atseit reikalavo Vilniaus kraštą sujungti su Lenkija ir iškelti lietuvius kunigus. Šią deklaraciją 1920 m. sausio 5 d. 11 Širvintų valsčiaus įgaliotinių užprotestavo⁸⁷. Panašiai pasielgta ir Butrimonyse 1920 m. sausio 11 d., kur lenkai suvarė kaimo rinkinius ir sudarė protokolą, kad „*Butrimonių lenkai ir lietuviai nori dėtis su lenkais*“. Vėlgi vienuolikai lietuvių užprotestavus, kai kurie žmonės versti pasirašyti prievarta⁸⁸. Be psichologinės ir fizinės, gyventojams buvo taikoma ir ekonominė prievarta. Pavyzdžiui, 1920 m. vasario 13 d. jau minėtuose Butrimonyse valsčiaus savivaldybė ėteikė lenkų vyriausybei reikalavimą „atmainyti“ begalines rekvizicijas. O Dusmenų bažnytkaimyje lenkų kareiviai ne tik plėšė žmones, bet ir sumušė viršaitį⁸⁹. Nuo lenkų persekiojimų kentėjo ne tik paprasti gyventojai, bet ir kunigai. Pavyzdžiui, 1919 m. vasarą į Dusmenis persikėlęs kun. Ignas Šopara buvo persekiojamas vietinių lenkomanų ir lenkų kariuomenės pareigūnų. 1920 m. lapkritį žandarai padarė kun. I. Šoparos namuose kratą ir išvežė kartu su seserimi į Vilnių įkalinti. Neturint įkalčių, klebonas po suėmimo grįžo į Dusmenis, iš kur 1920 m. rugsėjo 27 d. buvo perkeltas į Nemaniūnus⁹⁰. Panašiai nukentėjo ir Paparčių klebonas kun. Jurgis Zimkus. 1920 m. gegužės 11 d. jis nuvyko į Musninkus, kur lenkų buvo suimtas ir išvežtas į Vilnių⁹¹.

Įvairių prieš lietuvius taikomų propagandinių priemonių visuma atsispindėjo Širvintų apylinkėse, kurias lenkų kariai buvo užėmę nuo 1919 m. gegužės 20 d. (nuo gegužės 3 d. iš ten pasitraukė bolševikai). Visą vasarą šiame regione šeimininkavo lenkai. Pavyzdžiui, liepos 6 d. jie organizavo iškilmingą Liublino unijos 350 m. paminėjimą, bažnyčioje tam skirtos iškilmingos pamaldos, o „*40 kareivių su šautuvais stovėjo prie altoriaus ir dalyvavo procesijoje su šautuvais ir kepurėmis. Po procesijos lenkai padarė vaikštynę po miestelį.*“ Rugsėjo 1 d. Širvintose „*lenkų agentas Vilčinskis su žandais ir milicininkais suvarė žmones į susirinkimą, kuriame įsakė išrinkti 5 atstovus į Vilnių: šiems reikšią važiuoti į Varšuvą ir Paryžių pareikšti reikalavimą dėtis su Lenkija*“. Paskui po miestelį ir Širvintų valsčiaus kaimus pasklido agitatoriai, vietos mokytojos rinko parašus po reikalavimu Lietuvai jungtis su Lenkija. Rugsėjo 14 d. lenkų žandarai suvarė Širvintų žmones klausyti lenkų agitatoriaus kun. Macejevičiaus kurstymo prieš Lietuvą. Kas pasisakė prieš Lenkiją, būdavo suimamas. Rugsėjo 17 d. kareiviai vertė iškabinti lenkiškas vėliavas, o rugsėjo 18 d. suėmė pavienius asmenis ir netgi valsčiaus komitetą. Rugsėjo mėnesį, kai turėjo pradėti darbą mokyklos, apie mokslo metų pradžią negalėjo būti net kalbos ir jokia lietuviška mokykla nepradėjo veikti⁹².

Pastebėta, kad antilietuviškos akcijos spaudoje pritrilo tik 1920 m. liepos 3 d., kai

⁸⁷ Biržiška M. *Vilniaus Golgota: okupuotosios Lietuvos lietuvių darbo ir kančių 1919–1928 metų dienoraštis*, B. Šėmio iš laikraščių surinktas, Kaunas, 1930, p. 59.

⁸⁸ Biržiška M. *Vilniaus Golgota: okupuotosios Lietuvos lietuvių darbo ir kančių 1919–1928 metų dienoraštis*, B. Šėmio iš laikraščių surinktas, Kaunas, 1930, p. 61.

⁸⁹ Biržiška M. *Vilniaus Golgota: okupuotosios Lietuvos lietuvių darbo ir kančių 1919–1928 metų dienoraštis*, B. Šėmio iš laikraščių surinktas, Kaunas, 1930, p. 65.

⁹⁰ Lebionka J. Bekompromisinis kovotojas už lietuvių Vilnijoje, *Voruta*, 1999-02-13, Nr. 6.

⁹¹ Biržiška M. *Vilniaus Golgota: okupuotosios Lietuvos lietuvių darbo ir kančių 1919–1928 metų dienoraštis*, B. Šėmio iš laikraščių surinktas, Kaunas, 1930, p. 72.

⁹² Alekna V. Iš tolimos praeities į artimą dabartį (pradžios mokyklos), *Širvintos: straipsnių rinkinys*, Vilnius, 2000, p. 214.

lenkų kariuomenei ėmė nebesisekti kare su raudonarmiečiais⁹³. Ilgą laiką šiose Trakų apskrities apylinkėse tebevirė lietuviškos, lenkiškos ir rusiškos politinės aistros. Pavyzdžiui, taip 1920 m. rugpjūčio 11 dienos įspūdžiai Onuškyje aprašyti nežinomo šaulio „Šaulių dienyne“: „*11 rugp. nukelivau į Onuškę (Hanušiškį). Pakeliui sutikau grįžtančių nuo Gardino lenkų dvarininkų pabėgėlių ir keistų pėsčių žmogystų iš Vilniaus su maišeliais ant pečių, kurios platino žinias, kad „polacy stoja 20 wiorst od Wilna“.* Onušky buvo mugė. Sušaukiau žmones ir pasakiau lietuviškai ir lenkiškai prakalbas. Didelį įspūdį padarė ir čia mano pareiškimas, kad dvarai bus išdalinti žmonėms, nes čia yra dideliausių Olsufievo dvarų ir visokių lenkų, kurie mažai dirbami, o žmonėms žemės maža. Vietinių dvarų tarnautojai dažniausiai lenkai, buvę lenkų agitatoriai ir „dzialačiai“, būta daug „ščelcų“. Kraštas reikalingas valymo. Buvo atėję bolševikai. Surekvizavę, išvarę kai kam arklius su ratais, kurie iki šiol negrįžę. Jų agitacija vaisių neturi. Tad mano literatūra laužėsi per atviras duris. Pasilikau jos ligi už demarklinės. Patyriau dar čia, kad vietos dvarininkai buvo nuvažiavę į Kauną ir prilindę į mūsų ministerijas, kame saviškai nušvietę dalykus ir pasisakę Lietuvos rėmėjais. Tai melas ir jiems netikėti <...>.“⁹⁴

Pastebėta, kad lenkų kariuomenės kontroliuojamoje pusėje aktyviausiai prieš gyventojus reiškęsi vietiniai dvarininkai ir kunigai lenkomanai. Lietuvių ir lenkų karas vyko tarsi keliuose frontuose, nes, neatsilikdami nuo kareivių, kovoti ėmė ir civiliai. Pavyzdžiui, 1920 m. spalio 20 d. lenkų kareiviai užėmė Trakų apskr. Rūdiškių miestelį, kur buvo lietuvių uztvaros. Po trijų valandų mūšio lietuvių kariai pasitraukė. Užėmę miestelį lenkų kareiviai ėmė mušti žydus ir grob-

ti žmonių turtą. Nespėję pasitraukti lietuvių inteligentai suimti, grasinant kitą dieną sušaudyti. Tarp jų buvo ir Rūdiškių klebonas kun. A. Žemaitis su broliu. Pas kleboną atėjo lenkų karininkas su legionininku, karininkas liepęs duoti klebonui bizūno, tačiau kadangi bizūno neturėjo, tai skėlė kumščiu per galvą. Kunigas pargriuvo ant žemės, tuomet karininkas pradėjo jį spardyti kojomis keikdamas, kad klebonas esąs šnipas, išdavikas ir lenkų priešas. Naktį žmonės papirkto kareivius ir klebonui pavyko pabėgti. Perbėgęs į Kauną kun. A. Žemaitis papasakojo, kaip vietiniai dvarininkai imasi teroro prieš žmones, o prie lenkų karinių legionų sudaro tarsi žvalgybos štabą. Kai kurie iš jų buvo suimti Lietuvos valdžios, tačiau, neradus įrodymų ir paleidus į laisvę, ėmė dar labiau keršyti. Kun. A. Žemaitis kaip aršiausią teroristų vadą nurodo Trakų apskrities dvarininką Vytautą Kucevičių (šis buvo du kartus suimtas Lietuvos pareigūnų ir abu kartus paleistas). Jo bendrininkas – Pylinskis. Tačiau, be dvarininkų, prieš lietuvius aktyviai veikė ir lenkų kunigai. Pavyzdžiui, Lietuvos kariuomenės pulko štabas buvo apsistoję Rykantų klebonijoje. Kun. Sarosik apsimetė, kad nesupranta lietuviškai, tačiau vėliau paaiškėjo, kad supranta ir pasiklausydavo karininkų pokalbių telefonu. Tolerantiškas pulko vadas tik numojo ranką į tokią žvalgybinę klebono ir jo zakristijono veiklą ir persikėlė į kitą vietą. O lietuvių kunigai Trakų apylinkėse buvo persekiojami be jokio gailėsčio. Pavyzdžiui, Marcinkonių kleboną kun. Raštutį betardydami taip sumušė, kad jis mirė, nukentėjo Kabelių, Valkininkų, Rudnios ir kiti lietuviai kunigai. „*Aplamai, legionininkai taip esą nusistatę prieš lietuvius kunigus ir inteligentus, kad nepalieka nė vieno: kurio nesusaudą, tai primušę išsivežą į Lenkus ir tyčiodamiesi badu nokina. Taip pat*

⁹³ Biržiška M. *Vilniaus Golgota: okupuotosios Lietuvos lietuvių darbo ir kančių 1919–1928 metų dienoraštis*, B. Šemio iš laikraščių surinktas, Kaunas, 1930, p. 76.

⁹⁴ Kirvelis Nusmuko. Šaulių dienyne, *Trimitas*, 1920-09-22, Nr. 8, p. 11.

2-oji haubicų baterija tarp Rykantų ir Vievio. 1920 m. VDKM

didžiausias teroras esąs prieš visus lietuvius, ypač tuos, kurie namie lietuviškai kalbą: tokius lietuvius stačiai vadina Lietuvos valdžios šnipais ir apsieina su jais kuo žiauriausiai.“ Pasakojama ne tik apie tokias bausmes, kaip fizinė prievarta, bet ir apie lietuvių sodybų bei kaimų sudeginimą. Lenkai atėjo į lietuviškus kaimus niekuo neapsirūpinę, todėl ėmė iš gyventojų ne tik maistą, bet ir arklius, vežimus, pakinktus, o vietoje pinigų duodavo korteles sakydami: „<...> kadangi lietuviai prieš bolševikus nekariavę ir pralobę, tai dabar turį maitinti legioninkus.“⁹⁵

Viena iš paskutiniųjų aprašomųjų laikotarpiu prieš lietuvius nukreiptų akcijų vyko 1922 m. sausio ir vasario mėnesiais, kai

33 žymesnieji lietuvių veikėjai buvo suimti ir išsiųsti iš Vilniaus į Lietuvą. Sausio 20 d. ir vėliau suimti lietuviai ir gudai apkaltinti veikiantys prieš lenkų valstybę. Tarp kaltinamųjų buvo ir kan. Juozapas Kukta, kuris vėliau tapo pirmuoju Kaišiadorių vyskupu. Vasario 5 d., 3 val. ryto nuteistieji prikelti savo kameroze Lukiškių kalėjime ir išvežti nepranešant, ką su jais ruošiamasi daryti. Suimtieji nuvežti į geležinkelio stotį, iš kur atskiru dviejų vagonų traukiniu atvežti iki Vievio ir perduoti Lietuvos kareiviams. Tik vėlai vakare peršalę tremtiniai per Kaišiadoris pasiekė Kauną ir apsinakvojo geležinkelio stoties salėje⁹⁶.

⁹⁵ Legioninkų teroras, *Lietuva*, 1920-10-28, Nr. 235, p. 2.

⁹⁶ Biržiška M. *Vilniaus Golgota: okupuotosios Lietuvos lietuvių darbo ir kančių 1919–1928 metų dienoraštis*, B. Šemio iš laikraščių surinktas, Kaunas, 1930, p. 158–159.

KARINIAI VEIKSMAI 1920 M.**Karaliaus Mindaugo pulko vardinės
Kaišiadoryse 1920 m. sausio 27 d.**

1920 m. pradžioje į Kaišiadoris perdislokuotas 4-asis pėstininkų pulkas (priskirtas prie I brigados). Persikėlimas vyko palaipsniui. Sausio 1 d. iš Panevėžio traukiniu atvyko pulko 3-iasis batalionas. Sausio 2 d. 20 val. iš Šiaulių į Kaišiadoris išvyko pulko štabas, Nerikiuotės kuopa, Raitųjų žvalgų, Ryšių ir Mokomosios komandos, Ūkio dalis. Kaišiadoris jie pasiekė jau kitą dieną. Pulko 1-asis batalionas iš Šiaulių į Kaišiadoris atvyko sausio 6 d., 10 valandą ryto. 2-asis batalionas, vadovaujamas krn. V. Petrausko, tuojau dislokuotas Vievio rajone, nuo Kalvių iki Gegužinės. Kitas batalionas išsidėstė Žiezmariuose, o trečiasis su komandomis ir pulko štabu liko Kaišiadoryse. Vėliau vyko batalionų perdislokavimas.

Pavyzdžiui, sausio 12 d. lenkų fronte stovėjusį 2-ąjį batalioną pakeitė 3-iasis. Tuo laiku sustiprėjo lenkų puolimas. Sausio 14 d. pulko vadas gavo brigados vado įsakymą sustabdyti Lenkijos kariuomenės veržimąsi į Lietuvos gilumą, prasidėjus puolimui, mėginti sulaikyti kuo ilgiau ir įvertinti jų pajėgumą. Jau tą pačią dieną, 15 val. lenkai apšaudė 3-iojo bataliono 9-osios kuopos žvalgus, išsiūstus iš Kietaviškių. Po susišaudymo lenkai pasitraukė, nė viena pusė nepatyrė nuostolių. Tačiau sausio 17 d. jau didesnės lenkų pajėgos (apie 100 karių), remiamos šarvuoto traukinio artilerijos, puolė iš Vievio. Lietuvių kariai puolimą atrėmė. Sausio 17 d. 4-ojo pulko vadas vyr. ltn. J. Variakojis pakeltas į kapitonus. Tą pačią dieną pulko vado padėjėju paskirtas mjr. Bronius Bilminas. Kurį laiką fronte buvo ramiau ir Kaišiadoryse 1920 m. sausio 27 d. suorganizuota didžiulė pulko šventė.

Proga šventei buvo tokia, kad 1919 m. gruodžio 29 d. prezidento įsakymu pulkas

4-ojo pėstininkų pulko šventė Kaišiadoryse. 1920 m. sausio 27 d. VDKM

1 – Lietuvos Prezidentas A. Smetona, 2 – Valstybės Tarybos pirmininkas S. Šilingas, šalia jo (dešinėje) – Kaišiadorių komendantas kpt. A. Kundrotas, 3 – Kariuomenės vadas gen. P. Liatukas, 4 – pulko vadas J. Variakojis, šalia jo (dešinėje) – kun. A. Varnas. Pirmoje eilėje iš kairės pirmas stovi Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininkas B. Stosiūnas. 1920 m. sausio 27 d. LCVA

pavadintas 4-uoju Lietuvos karaliaus Mindaugo pulku. Į šventę Kaišiadoryse susirinkti visas pulkas negalėjo, todėl atvyko tik dalis. Pasveikinti karių į Kaišiadoris atvyko Lietuvos Prezidentas Antanas Smetona, Lietuvos Valstybės Tarybos pirmininkas Stasys Šilingas ir Tarybos narys Martynas Yčas, Vyriausiasis kariuomenės vadas gen. Pranas Liatukas, I brigados vadas plk. ltn. Kazys Ladyga. Kaišiadorių geležinkelio stotyje svečius pasitiko Kaišiadorių karo komendantas kpt. Antanas Kundrotas ir komendantūros vyr. ltn. Juozas Antanėlis, apskrities viršininkas Bronius Stosiūnas, taikos teisėjas Antanas Liorentas, Žemės ūkio ir valstybės turtų ministerijos inspektorius Jurgis Vaicekauskas, apskrities valdybos pirmininkas Izidorius Račkus,

Kaišiadorių parapijos klebonas kun. Alfonsas Varnas, apskrities ligoninės gydytojas Eduardas Bieliūnas, Kaišiadorių miškų urėdas Vytautas Chlevickas, Intendantūros įgaliotinis Pūkas ir kiti. Su duona, druska ir taure vyno pasitiko ir žydų bendruomenės atstovai: Kaišiadorių rabinas Solomonas Ščiupakas, Kaišiadorių valsčiaus tarybos narys Chaimas Segalauskas ir bendruomenės narys J. Judeliavičius. Rabinas kreipėsi į prezidentą hebrajiškai, o Ch. Segalauskas išvertė jo žodžius lietuviškai: „*Tegu Tavo atvažiavimas bus mūsų laimės diena; tegu palaimina Tave Dievas visuos darbuos, kur Tu dirbsi Lietuvos piliečių labui. Tegu sergsti Dievas kiekvieną Tavo žingsnį, kurį Tu žingsi drauge su mumis.*“ Prezidentas iš nikeliuoto padėklo priėmė

duoną, iš sidabrinės paausiuotos senovinės druskinės – druską, iš tokio paties stiliaus taurės – vyną („Šitie daiktai dabar bus sudėti Lietuvos muziejui, kaip Kaišiadorių žydų piliečių širdinga Valstybės Atstovui dovana“). Prezidentas atsakė žydų bendruomenės atstovams: „Dėkui Sveikiems, taip maloniai pasitikusiems. Telydi Viešpats, kurio žinioje visi esame, žydų piliečių darbus mūsų bendros Tėvynės garbei ir naudai.“ Geležinkelio stoties viršininko Damino lydimi svečiai dar užėjo „į kupę“, o paskui nuėjo į Kaišiadorių bažnyčią, kurioje laikytos iškilmingos pamaldos. Medinė bažnytėlė buvo pilna kariškių. Pamaldų metu 4-ojo pulko karo kapelionas pasakė jausmingą pamokslą. Po pamaldų kareiviai, vedami bataliono vado kpt. Petrausko, išsirikiavo aikštėje. Kadangi oras buvo labai šaltas, prezidentas paprašė iškilmių vedėjo renginio neužtęsti ir pasitenkinti be orkestro, bet muzikantai vis tiek prašėsi dalyvauti iškilmėse. Lydimi kariuomenės vadų svečiai praėjo pro pulko rikiuotę, o paskui prezidentas tarė kariams: „Jūs nešiojate vardą mūsų senovės didžiojo Vado, kurs, spaudžiamas iš visų pusių ne tik neprarado Lietuvos, bet ją, buvusią išmėtytą, sujungė į krūvą ir ją sutvirtino. Nūdien mūsų Tėvynės padėtis yra panaši į anos gadynės padėtį. Jūs savo darbais parodėt, kad verti esate Vado Mindaugo vardo ir kad gindami Lietuvą skinsite jai kelią į garbę, į šviesią gražią ateitį.“ Po kalbų, griežiant orkestrui, pulkas pražygiavo maršu pro svečius. Pirmutinė žengė Mokomoji komanda, o už jos – kitos pėstininkų kuopos, kulkosvaidininkai, žvalgai, raiteliai ir artilerija. Prezidentas šventėje pasigedo pulko 9-osios kuopos, kuri buvo pasižymėjusi ties Vieviu, atmušant puolantį lenkų šarvuotą traukinį, tačiau šventės dieną ši kuopa buvo dislokuota fronte. Spauzoje pastebėta, kad aukštiesiems svečiams Lietuvos kariuomenės kariai kėlė malonų įspūdį ir jau nebepriminė nei rusų, nei vokiečių įtakos, kad „*turi kažkokio savo asmeningumo ir lengvumo ir eisenoje, ir visuose*

elgesiuose <...>. Visi kareiviai gerai apauti, apvilkti, užsidėję ant ausų ausines ir visi pirštinėti.“ Po iškilmių svečiai apsilankė Kaišiadorių komendantūroje, kur Kaišiadorių žvalgų punkto viršininkas kpt. Mitrofanas Zareckis padarė pranešimą. Vėliau aplankytos ir kitos vietinės Kaišiadorių įstaigos. Pradžios mokykloje prezidentas ir kariuomenės vadas kalbėjosi su mokytoju Jonu Jurkūnu ir vaikučiais. Kariuomenės vadas kreipėsi į berniukus, kad užaugę visi užsirašytų į savanorius.

4-ojo pėstininkų pulko karys. Kaišiadorys.
1920 m. kovo 7 d. Fotografiją pateikė E. Adukonis

Lietuvos kariai P. Kreivys, M. Mikėnas, A. Paulauskas,
B. Kaštonas. Kaišiadorys. 1920 m. balandžio 18 d. LCVA

Apžiūrint 4-ojo pulko ambulatoriją, kalbėjosi su gydytoju Adomu Laskausku. Apskrities valdyboje svečiai teiravosi apie rinkimus. Kaišiadorių apskrities valdyboje informuota, kad rinkimuose dalyvauja net 90 % gyventojų, tad prezidentas pagyrė, kad Kaišiadorių apskritis galėtų būti pavydžiu kitoms Lietuvos apskritims. Kaišiadorių valsčiaus valdyboje kalbėjosi apie kooperaciją, o kariuomenės vadas ten buvusių ūkininkų teiravosi apie pastočių prievolę, apie ūkininkų santykius su kariuomene. Radę progą, iš Lomenių atvykę trys ūkininkai paprašė prezidento panaikinti bausmę, kurią apskrities viršininkas jiems paskyrė dėl vežimų nepristatymo (po 200 aukšinių). Nors bausmė ir buvo teisingai paskirta, tačiau šventės proga prezidentas, atsiklausęs apskrities viršininko ir karo komendanto, bausmę dovanavo. Ilgiau negu kitur svečiai pabuvojo sinagogoje, kur juos su Tora pasitiko rabinas ir „daugelis žydų piliečių“. Pasodinus svečius į „pagarbos vietą“ rabinas perskaitė maldą, o paskui, visiems atsistojus, ir maldą už Lietuvos valstybę, minėdamas ir prezidento vardą. Rabinas savo kalboje priminė, kad nuo senų laikų, kuomet žydai buvo Lietuvos didžiųjų kunigaikščių pakviesti į Lietuvą, buvo ištikimi piliečiai ir naudojami lygiomis teisėmis su lietuviais. Kai savo teises prarado lietuviai – prarado ir žydai. Todėl dabar, lietuviams atgavus savo laisvę ir teises, atgavo jas ir žydai. *„Ir kaip niekuomet lietuviai neskaudė daug mažesnės už juos žydų tautos, taip neskaudžia ir dabar.“* Žydams buvo artimas ir lietuvių noras susigrąžinti savo istorinę sostinę Vilnių, nes tai ir žydų „dvasios sostinė“. Rabinas išreiškė ir pagarbą narsiai Lietuvos kariuomenei, kurioje tarnauja ir žydų tautybės vyrai. Prezidentas tarė atsakomąjį žodį už linkėjimus ir išreiškė viltį, kad *„Lietuva bus motina lygiai visiems piliečiams, visoms tautoms. Lietuva nuo seno gerbė visas savo tautas, gerbs jas lygia teise, lygia globa ir toliau. Šiandien jau ir kitos Lietuvos tautos ima susiprasti, o žydai jau prisidėjo ir prie*

Lietuvos nepriklausomybės kuriamojo darbo.“ Iš sinagogos svečiai patraukė į pulko dirbtuves, kur stebėjo darbus kailiadirbių dirbtuvėlėje. Lietuvos Valstybės Tarybos pirmininkas atkreipė dėmesį, kad nesveika toje pačioje vietoje ir dirbti, ir naktį miegoti, tačiau jam atsakyta, kad nakvojama butuose. Dar apžiūrėti kariniai trofėjai, atimti iš bermontininkų – naujos konstrukcijos vokiški bombosvaidžiai, vokiškos pasagos. Vyriausiasis kariuomenės vadas pasikalbėjo su keturiolikmečiu savanoriu gurguolininku Povilu Kulkinu, o vaikas vadui atsakinėjo „sumaniai ir drąsiai“. Nekoks įspūdis buvo apskrities ligoninėje, kuri buvo nepatogiai įrengta ir šalta. Gydytojas ir savivaldybės atstovas pasiskundė, kad sunku gauti malkų, bet prezidentas atkreipė dėmesį, kad ligoninė turi būti „svarbiausias daiktas“. O Lietuvos Valstybės Tarybos pirmininkas pastebėjo, kad langai „neužtaisyti“, nors galėjo tai padaryti „be jokio triūso“. Apsilankius 4-ojo pulko štabe, pulko vadas pristatė pulko dislokacijos vietas. Sugrįžus į geležinkelio stotį, susirikiavę svečiai ir vietiniai tarnautojai du kartus nusifotografavo: pirmoje fotografijoje – su 4-ojo pulko karininkais, o antroje – su vietinių įstaigų atstovais. Stoties salėje paruošti pietūs, kur dalyvavo karininkai ir vietinių įstaigų bei žydų bendruomenės atstovai su šeimomis. Per pietus prezidentas kreipėsi į pulko atstovus, o paskui – į vietinių įstaigų: *„Ir jei mes šiandien švęsdami šitą, nors nelinksma, bet didžiai iškilmingą šventę, atsižvelgsim atgal ir pažiūrėsime kas buvo pernai šituo metu, pamatysime, kad vis dėlto daug, daug nudirbta ir daug padaryta per tuos metus. Tai padarė prakilni lietuvių dvasia, išauklėta šimtais metų. Dabar vyksta tas, kas buvo daroma prieš kelis šimtus metų. Jūsų pulko vadas atmena mums labai daug. Ir tada Lietuvai, kaip ir dabar buvo – žūt ar būt. Mindaugas norėjo taikintis, bet iš jo prakilnaus noro nieko neišėjo. Ir jis kreipėsi į savo tautą griebtis ginklo ir gintis. Ir jis gynėsi <...>. Ginti savo teisingi*

reikalavimai, savo tauta yra didžiausios garbės. Aš tikiu, kad ketvirtasis pulkas, Mindaugo pulkas, bus mūsų tautos telkėjas ir seks didvyriu Mindaugu, kuris sudarė vieną didelę Lietuvą... Kaip dabar su didžia pagarba kalbame apie tuos karžygius, taip ateis laikas, kad minės taip ir jus <...>.“ Susirinkę karininkai ir kaišiadoriečių atstovai triukšmingai sušuko „Valio!“ O prezidentas dar pridėjo keletą žodžių kaišiadoriečiams, išreikšdamas jiems padėką už tą darbą, kurį jie per tokį trumpą laiką atliko. Taip pat priminė tas sunkias aplinkybes, kuriomis teko dirbti ir pridūrė, kad Lietuva gyvuos kaip nepriklausoma valstybė tik tada, kai kiekvienas jos pilietis supras teisę ir sąžiningai atliks savo pareigas⁹⁷. Po prezidento kalbėjo 4-ojo pulko vadas kpt. Jonas Variakojis, vyr. ltn. Vidugiris, brigados vadas plk. ltn. K. Ladyga, kiti karininkai ir įstaigų atstovai. Ilgą kalbą pasakė kariuomenės vadas gen. Pranas Liatukas. Jis papasakojo 4-ojo pulko susikūrimo istoriją, akcentuodamas pačios visuomenės iniciatyvą: „*Jei ne mūsų piliečių prakilni dvasia, jei ne mūsų piliečių tėvynės meilė, tai jokia valdžia, jokiomis priemonėmis nebūtų sudariusi armijos, <...> mes tada buvome iš visų pusių apsiausti priešų, piktos valios diplomatai griovė visas mūsų pastangas, viduje vokiečiai paralizavo kiekvieną mūsų žingsnį, bet mūsų tėvynės sūnai skverbėsi pro priešų frontą iš okupuotųjų vietų ir stojo savanoriais tėvynės ginti.*“ Lietuvos Valstybės Tarybos pirmininkas Stasys Šilingas prisiminė savo ankstesnius buvimus Kaišiadoryse:

Pirmu kart važiauvau pro Kaišiadorius 1919 m. sausio 2 d. Lietuvos valdžia, ištvėrusi Vilniuje iki pat paskutinės valandos, turėjo vis dėlto pasitraukti į Kauną. Ji tai padarė, kada Vilniaus gatvėmis jau švaistėsi vokiečių pataikaujami lenkų legioninkai, kada Vilniaus priemiesčių jau siekė rusai bolševikai.

Tada man teko važiuot pro Kaišiadoris. Kečiuose vagonuose traukės į Kauną Lietuvos valdžios branduolys. Traukiniui Kaišiadoryse sustojus, atsimenu, neparanku buvo išeit į peroną. Jautėmės tartum vežtume su savim Lietuvos laisvės, Lietuvos nepriklausomybės simbolį. Ir baugu buvo, kad iš pakrikusios minios tarpo nebūtų ižėista Lietuvos valdžios orenybė, kurio nors girtų vokiečių arba bolševikuojančių palaidūnų. Taip buvo prieš metus. O šiandien? Kas yra šiandien Kaišiadoryse, visi mes matėme, džiaugdamiesi 4-tojo pulko iškilmėmis ir lankydami administracijos įstaigas.

Antruoju atveju teko man lankyti Kaišiadoris gegužės m. 7–8 d. Rusai bolševikai sugniužę bėgo iš Lietuvos, mūsų kariuomenės vejami. Kiekviename Lietuvos valsčiuje ir miestely mezgėsi mūsų kariuomenės būrių, mūsų administracijos įstaigų <...>. Bet... lenkai paėmė mūsų Vilniaus sostinę, o vokiečiai tebemindžiojo Lietuvos žemę, nenorėdami iš jos pasitraukti. Tada tik siauras Lietuvos žemės ruoželis buvo jau laisvas, visiškai laisvas – jame nebuvo nei vokiečių, nei lenkų, nei rusų bolševikų. Bėgiais iš Kaišiadorių Jevies [Vievio] link vaikščiojo dvi drezinos ir karo darbų traukinys – vienintelės tuomet mūsų rankoj buvusios susisiekiimo priemonės. Tai buvo siaurutėlė juosta, mažas Lietuvos žemės sklypas, kuriame mes, lietuviai, patys vieni vieni viešpatavom. Čia laikė tuomet budrią sargybą karininko Škirpos batalionas.

Šiandie trečią kart lankau. Ir turiu pažymėti – šiandien Kaišiadorys ir jų apskritis tai mažutė valstybė. Čia mūsų jaunoji visų ginklo rūšių pajėga, į 4-tąjį pulką suimta, sergi Lietuvos laisvę. Čia pat kariuomenės saugomos, dirba kultūros darba įvairios valdžios ir savivaldybės įstaigos. Stebuklinga atmaina. Bet atsiminkime, kad taip pat yra ir visoj Lietuvoj. Per metus, tikriau, per pusmetį įsikūrė ir

⁹⁷ Ketvirtojo Karaliaus Mindaugo pėstininkų pulko metinių sukaktuvių šventė sausio mėn. 27 d. Kaišiadoryse, Lietuva, 1920-01-31, Nr. 25, p. 1–2.

išsiplėtė valstybės organizacija <...>. Šiandien pulko štabe žiūrėjome žemėlapi, kuriame pažymėti 4-ojo pulko laikomo baro ruožai. Tai vienas sunkiausių ir painiausių barų. Reikia daug budrumo ir daug takto ir daug kieto pasiryžimo šitam barui tinkamai sergėti ir strategijos ir politikos žvilgiu. Atsiminkime, kad tikra pajėga reiškiasi atsargiai ir ramiai, bet kietai <...>.

Šventės pabaigoje dar kalbėjo Lietuvos Valstybės Tarybos narys Martynas Yčas. Jis akcentavo tuos sunkumus, su kuriais Lietuva susidūrė tarptautinės diplomatijos frontuose. Tačiau užsienyje Lietuvos politiką ginti buvo sunku tol, kol jos kariuomenė parodė pasauliui, kad ji moka ginti savo šalį. Galiausiai šventė baigėsi ir aukštieji svečiai apie 18 val. sugrįžo į Kauną⁹⁸. Kaišiadoriečiai ilgai neužmiršo šios dienos. 4-ojo pulko garbei buvusi Stoties gatvė netgi pervadinta 4-ojo pulko gatve. Tiesa, kiek vėliau jos pavadinimas pakeistas į Vilniaus, nes šalia buvo ir Trakų gatvė. Šios dvi gatvės suėjo į Tautinį sodelį, kuris buvo įrengtas priešais geležinkelio stotį. O Tautiniame sodelyje minimose valstybinėse ir tautinėse šventėse pagrindinis akcentas iki pat 1940 m. okupacijos būdavo skiriamas Vilniaus ir Trakų istorinei atminčiai. Tad sodelio įrengimas, gatvių pavadinimai ir kitos detalės padarė šią vietą ideologinio ir patriotinio ceremonialo centru.

4-asis pėstininkų pulkas Kaišiadorių apylinkėse

4-ojo pulko veiklos apžvalga išsamiai aprašyta G. Surgailio parengtoje pulko istorijoje⁹⁹. Taigi, 1920 m. pradžioje į Kaišiadoris

perdislokuotas 4-asis pėstininkų pulkas, o sausio 27 d. suorganizuota pulko šventė. Tačiau šventė truko tik vieną dieną. Po kurio laiko vėl pastebimi aktyvesni lenkų veiksmai. Vasario 10 d. apie 30 lenkų legionininkų persikėlė per Neries upę ir paėmė į nelaisvę Šešonyse (netoli Paparčių) buvusią 7 karių sargybą. Vasario 19 d. lenkų būrys vėl užpuolė lietuvių sargybą šiose apylinkėse – Našlėnų dvare (čia jie lankėsi ne kartą). Trys sargybiniai paimti į nelaisvę, o dviem pavyko pabėgti. Po kelių dienų – vasario 22 d. lenkų būrys užpuolė sargybą Aleksandriškių kaime. Čia į nelaisvę paimti 9 sargybiniai, o 3 pabėgo. Susišaudymo metu nušautas vienas lenkų karys. Vėliau paimtiesiems į nelaisvę pavyko pabėgti ir grįžti į pulką¹⁰⁰. Vasario 15 d. du lenkų šarvuoti traukiniai nuo Vievio bandė prasigauti Kaišiadorių link. Traukiniai buvo sustabdyti ties Ausieniškėmis. Aršios kovos su lenkais vyko ne tik prie Vievio, bet ir prie Ukmergės bei Alytaus. Lietuvos kariuomenė atkakliai gindamasi traukėsi Kauno link¹⁰¹.

Kokios lenkų pajėgos buvo šiame fronto ruože? 1920 m. vasario mėnesį Lietuvos žvalgų pranešime apie lenkų kariuomenę nurodoma, kad Lentvaryje „stovi 10 Hallerio pulkas, jie yra vokiečiai, turi broniruotų traukinių ir automobilių. Bronirotasai traukinys iš 7 vagonų yra eglaitėmis aptaisytas, sunku ir pastebėti iš toli. Vievyje yra Lydos visas pulkas, ten stovi 3 tankai <...>. Nuo Landvaravo ligi Vilniaus kiekviename kaime stovi kareiviai. Vakų dvare pas gr. Tiškevičių stovi „dzikos“ divizijos štabas. Aukštadvaris. Čia tebestovi 28 pulkas, (strzelcy koniove) I kompanija. Stakliškėse 2 kompanijos <...>.“¹⁰² 1920 m. kovo 3 d. Lietuvos žvalgyba praneša apie

⁹⁸ Ketvirtojo Karaliaus Mindaugo pėstininkų pulko metinių sukaktuvių šventė sausio mėn. 27 d. Kaišiadoryse (Tešinys), *Lietuva*, 1920-02-04, Nr. 27, p. 3.

⁹⁹ Surgailis G. *Ketvirtasis pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulkas*, Vilnius, 2016.

¹⁰⁰ Surgailis G. *Ketvirtasis pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulkas*, Vilnius, 2016, p. 75–78.

¹⁰¹ Surgailis G. *Antrasis pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo pulkas*, Vilnius, 2014, p. 107.

¹⁰² LCVA, f. 929, ap. 3, b. 174, l. 19.

lenkų pajėgas Aukštadvaryje ir Semeliškėse stovinčias 8 patrankas („kanuoles“), o Butrimonyse „stovi 140 kar. 7 Lidos pulko 8-ta kompanija, 2 kulkosv., 3 raiti žvalgai, 1 virtuve, 2 vežimai vokiški po porą arklių, vienas karininkas vokiečių iš Poznaniaus ir 3 seržantai. Iš pasikalbėjimo su kareiviais, Vilniuje 3 pulkai Poznančikų, kurie turėjo užduotį eiti ant Kauno.“ Kovo 17 d. gautos žinios, kad Stakliškėse stovi 140 kareivių, taip pat keturi raiti žvalgai, o Butrimonyse – 150 kareivių ir trys raiti žvalgai. Be to, Butrimonyse lenkai steigė ligoninę – darė lovas ir neštuvus¹⁰³. Vadinasi, buvo ruošiamasi puolimui. Nepaisant to, Kaune 1920 m. kovo 1 d. pasirašytas įstatymas, kad visoje Lietuvoje panaikinama karo padėtis¹⁰⁴. Tiesa, įstatymas paliktas galioti kariuomenėje, pafrontės zonoje, taip pat ir visoje Trakų (Kaišiadorių) apskrityje.

Nors šiuo laikotarpiu fronte tvyrojo sąlyginė ramybė, rekvizicijų ėmimas iš gyventojų nesustojo. Pavyzdžiui, 1920 m. vasario 14 d. lenkų legionininkai Stakliškėse nusavino javus be jokių ceremonijų – kiek surado, tiek susikrovė. Į Pakrovų kaimą atvyko 9 legionininkai paimti vežimų rekvizuotoms avižoms (30 pūdų) ir bulvėms (65 pūdams) vežti. Tačiau kai atvyko į Pakrovų kaimą (kuris buvo tarp Stakliškių ir Jiezno), tai Pakrovų gyventojai pranešė lietuvių kariams į Jiezną. Lietuvių husarai nujoję lenkus išvaikė, kai kuriuos nukovė, „o kiti bebėgdami ir kepures pametė“. Tame pačiame Stakliškių valsčiuje į Anglininkų kaimą vasario 18 d. atvyko 30 lenkų kareivių atiminėti produktų. Paėmė 40 pūdų javų ir 30 pūdų bulvių, taip pat pareikalavo vežimų. Bet atjoję lietuvių husarai rekvizuotų produktų išvežti neleido ir lenkus

išvaikė¹⁰⁵. Lenkų kariniai daliniai toliau rengdavo ir lietuvių sargybų puldinėjimus. Matyti, kad kurį laiką fronte buvo ramiau, nes 1920 m. kovo pradžioje spaudoje minima, kad lenkai vėl pradeda kovoti. 1920 m. vasario 26 d. legionininkai atvyko į Paparčių apylinkėse esantį Našlėnų dvarą, norėdami pasiimti grūdų. Tačiau neradę paėmė 6 valdiškus arklius ir paprovė 2 „ordinarininkų“ karves¹⁰⁶. 1920 m. kovo 1 d. Generalinis štabas pranešė, kad apie 2 val. lenkų pėstininkai puolė lietuvių karius Paparčių apylinkėse – Neravų ir Našlėnų kaimuose. Po kelių valandų kovos paėmė 20 lietuvių karių į nelaisvę. Kitoje vietoje – į vakarus nuo Vievio – 60 lenkų raitelių užpuolė lietuvių sargybą Geibonių kaimo apylinkėse. Tačiau šautuvų ir kulkosvaidžių ugnimi puolimas buvo atremtas¹⁰⁷. Vėliau, kovo 3 d., visi 20 lietuvių karių, nurengti ir nuauti, iš nelaisvės pabėgo ir sėkmingai grįžo¹⁰⁸.

Maisto produktų atiminėjimas ir kitos prievolės nuolat vargino kaimo gyventojus. Jie vylėsi, kad Lietuvos kariuomenė juos išvaduos ir tada baigsis bėdos. Pavyzdžiui, 1920 m. kovo mėnesį į Kauną atvyko valstiečių delegacija iš Vievio, Kietaviškių, Aukštadvario ir Semeliškių apylinkių „išdėti žodžiu tą visą vargą ir priespaudą, kurį jie kenčia nuo okupantų ir prašyti greičiausiai išvaduoti juos iš tos vergijos“. Daugiausia kentėjo tų vietų gyventojai, kur buvo apsi stojusi lenkų kariuomenė. Mat, nurodytu laiku nepristačius maisto produktų, kareiviai patys pasiimdavo, ko tik norėjo be jokių atlyginių ir kvitų. Pasipriešinus primušdavo ir dar apiplėšdavo, išsinešdavo drabužius ir pinigų. Jeigu kas nors nueidavo pasiskusti jų vyresnybei, ši ne tik žmonių neužtardavo, bet

¹⁰³ LCVA, f. 378, ap. 2, b. 336, l. 17.

¹⁰⁴ Lietuva, 1920-03-02, Nr. 49, p. 1.

¹⁰⁵ Iš lenkų okupuotos Lietuvos, Lietuva, 1920-03-16, Nr. 61, p. 2.

¹⁰⁶ Lenkai pradeda kovoti, Lietuva, 1920-03-07, Nr. 54, p. 2.

¹⁰⁷ Generalinio štabo pranešimas, Lietuva, 1920-03-06, Nr. 53, p. 1.

¹⁰⁸ Surgailis G. *Ketvirtasis pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulkas*, Vilnius, 2016, p. 79.

pakartotinai atėję kareiviai atkeršydavo už skundimąsi. „*Apskritai, elgiasi su žmonėmis labai žiauriai, ant kiekvieno žingsnio žemina ir niekina.*“ Pastebima, kad žiaurumu labiausiai pasižymėjo iš šių apylinkių ar kitų Lietuvos vietų pabėgę dvarininkų vaikai. Dar vienas didelis apsunkinimas valstiečiams buvo vertimas vežti savo vežimais ir arkliais. Per mėnesį paprastai tekdavo vežti du kartus, tačiau viena tokia išvyka trukdavo iki 10 dienų. Be to, su savimi reikėjo turėti maisto, o arkliui pašaro. Kadangi po karo arklių šiose apylinkėse bebuvo likę nedaug (trečdalis arba daugiausia pusė to, kiek buvo iki Pirmojo pasaulinio karo), tai didelė dalis laukų nebuvo apdirbama, dirvonavo. Reikalavimai rekvizicijoms dideli: „valsčiai 4½ gyventojų“ turėjo pristatyti 4000 pūdų javų, 6000 pūdų šieno, apie 7000 pūdų bulvių, 200 kailinių (arba vietoje vienu kailinių – 10 avių kailių), 2200 pūdų sėmenų ir po 200 000 lenkiškų markių trims mėnesiams pirkti kariuomenės maistui. Už paimtus daiktus buvo nustatyta kaina, pavyzdžiui, už pūdą rugių – 30 „kosčiuškų“, t. y. lenkiškų markių, tačiau realybėje pinigų nemokėjo, netgi ne visada ir kvitą išduodavo. Buvo ir taip, kad žiemos metu negalėjo pristatyti kailių („nes avių nėra“), tai žmonėms vilko kailinius tiesiog nuo pečių. Tačiau maisto produktai – ne vienintelis lenkų kareivių interesus. Lietuviškoje spaudoje rašoma ir apie jaunų merginų prievartavimus. Pavyzdžiui, 1920 m. žinutėje iš Semeliškių skundžiamasi: „*Lenkų kareivių žvėriškumas peržengė ribas. Jau ketvirtas atsitikimas, kaip jie, pasigaudami jaunas mergiotes, kone negyvai jas prikanina, žagindami pakarčiui. Tos vietos gyventojai skundžiasi pasauliui.*“¹⁰⁹

Dar viena lenkų okupacijos ypatybė buvo ta, kad niekur nebuvo galima susikalbėti lietuviškai. Pradžios mokyklos, kuriose buvo

mokoma lietuvių kalba, uždarytos. Teleidžiamai veikti lenkiškoms mokykloms ir renkami gyventojų parašai (tiksliau – liepiama pasirašyti) „*visai nežinant patiems pasirašiusiems, kad norį prisidėti į Lenkiją*“. Arba būdavo surašomi visi kaimo gyventojai, o po sąrašų pasirašydavo tik vienas įgaliotinis. Taip surašyti dokumentai siunčiami kaip įrodymas, jog šių vietų gyventojai atseit nori prisijungti prie Lenkijos valstybės teritorijos¹¹⁰.

1920 m. vasaris žymus ir tuo, kad 22–23 dienomis Kaune įvyko įgulos kareivių organizuotas sukilimas. Sukilėlių komitete buvo iš Žiez marių kilęs Maksas Kušneris. Nors maištininkų vadovybėje dominavo bolševikai, tačiau to meto spaudoje pripažįstama, kad Kauno įgulos kareivių sukilimas buvo naudingesnis ne tiek bolševikams, kiek Lenkijai. Vasario 22 d. Vilniuje lenkai paskelbė, kad Kaunas tuoj bus paimtas ir tada badaujantiems Vilniaus gyventojams bus pristatyta visokių maisto produktų. Pažymima, kad vasario 22–23 dienomis Lenkijos kariuomenė stovėjo „*pasirengusi keliauti*“. Tačiau, kai vasario 23 d. sužinota, jog sukilimas nepavyko, Vilniaus gyventojams paskelbta, kad „*tu tarpu pažadas paimti Kauną neįvykęs ir dėlto nesą iš kur pristatyti produktų*“¹¹¹. Iš tiesų, nuolat pastebimas maisto produktų klausimas galėtų būti dar vienas aspektas, kodėl lenkų kariuomenė siekė užvaldyti Lietuvos teritoriją ir jos išteklius. Juk ir ankstesniais, 1919 metais į vakarinę Lietuvos pusę nuolat plūdo gyventojai iš Vilniaus ir dar tolimesnių vietų. Pavyzdžiui, 1919 m. birželio 11 d. į Kaišiadorių komendantūrą atėjo Vincas Avsikevičius, Jonas Zujauckas ir Povilas Avsikevičius iš Ašmenos apskrities, kad gautų leidimą keliauti namo. Jie į Kaišiadoris buvo atvykę nusipirkti druskos savo poreikiams. Pavyzdžiui, V. Avsikevičius iš Kaišiadorių valsčiaus komiteto nusipirko

¹⁰⁹ Lietuvos žinios, *Tauta*, 1920-04-28, Nr. 15, p. 3.

¹¹⁰ Užimtojo krašto gyventojai prašo išvaduoti iš lenkų, *Tauta*, 1920-03-18, Nr. 7, p. 3.

¹¹¹ Lenkų okupuotam krašte. Vasario 22 d. Vilniuje, *Tauta*, 1920-03-18, Nr. 7, p. 3.

2 pūdus ir 30 svarų, tiek pat ir Jonas Zujauckas. Šie asmenys turėjo vietinio komiteto liudijimus lenkų kalba su antspaudu ir patvirtinimu, kad pas juos viskas sunaikinta ir jie važiuoja į Kaišiadoris ieškoti maisto¹¹². Taigi, ne tik Vilniuje, bet netgi dar tolimesniuose regionuose buvo žinota, kad Kaišiadoryse geresnė padėtis ir čia galima įsigyti maisto produktų.

Grįžtant prie Kauno kareivių sukilimo, reiktų prisiminti, kad jo malšinti iš Kaišiadorių skubiai išvyko pora 4-ojo pėstininkų pulko kuopų. Vasario 22 d. apie 18 val. plk. ltn. K. Ladyga iškvietė vieną kuopą į Kauną, o naktį iškviesta dar viena. Gavusi įsakymą 9-oji kuopa, vadovaujama 5 karininkų, ginkluota kulkosvaidžiais, 23 val. 30 min. specialiu traukiniu išvyko iš Kaišiadorių ir 1 val. nakties pasiekė Kauną. Kuopos karių užduotis buvo gaudyti į Lenkiją bandančius pabėgti sukilėlius (Prienu apylinkėse sugavo 9 bėglius). Tiesa, vasario 23 d. 11 val. į Kauną iš Kaišiadorių išvyko dar viena kuopa, bet jos pagalbos nebeprireikė. Pažymėtina, kad patys 4-ojo pulko kariai sukilimo idėjomis neužsikrėtė, jeigu neskaičiuotume prie Žiežmarių įvykusio incidento, kai 6-osios baterijos kariai suėmė savo vadą ir agitavo 4-ojo pulko karius pasekti jų pavyzdžiu, tačiau šie išliko ramūs¹¹³.

Vienas iš to meto visuomenę kaitinusių įvykių buvo rengiami rinkimai į Steigiamąjį Seimą. Vykstant kovoms dėl nepriklausomybės fronte su užsienio priešais, vyko ir aktyvi partijų kova šalies viduje. Didžiausią įtaką Kaišiadorių regiono gyventojams turėjo krikščionių demokratų partija, kurios ašimi buvo kunigai. Pavieniai kunigai palaikė ir kitas partijas, tačiau jie nebuvo vietiniai. Pavyzdžiui, 1920 m. balandžio mėnesį, agituodami už Tautos pažangos partiją (kurios lyderiai buvo A. Smetona ir A. Voldemaras), po kai

kuriuos Lietuvos regionus keliavo rašytojas kun. Juozas Tumas-Vaižgantas ir kun. Alfonsas Petrulis – Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras, taip pat Tautos pažangos partijos centro komiteto sekretorius. Per Velykas kun. A. Petrulis aplankė kelis miestelius, tarp jų ir Kaišiadoris, Žiežmarius, Jiezną. Čia darydavo pranešimus apie rinkimus į Seimą, siekdamas patraukti į pažangiečių pusę. Rašoma, kad ypač daug žmonių buvo susirinkę Jiezne ir Žiežmariuose¹¹⁴. Galima pastebėti, kad to meto Lietuvos politiniame gyvenime kunigai dalyvavo labai aktyviai. Iš vienos pusės ši veikla padėjo įsitvirtinti Lietuvos politiniame gyvenime, iš kitos – prisidėti prie Lietuvos nepriklausomybės kūrimo. Jie ne tik labai gerai žinojo apie lietuvių kunigų padėtį valdant Rusijai, kurioje dominavo stačiatikių tikėjimas, bet nenorėjo ir Lenkijos okupacijos, nors šie taip pat buvo katalikai. Daugelis lietuvių kunigų, užėmus jų parapijas lenkų legionininkams, buvo areštuoti arba kitaip nukentėjo. Pavyzdžiui, tuo metu, kai Lietuvoje vyko Seimo rinkimai, už Neries upės siautėjo lenkų kareiviai. 1920 m. balandžio 20 d. būrys ginkluotų lenkų kareivių užpuolė Upninkų kleboną kun. Gorlauską. Šautuvų buožėmis išdaužė keturias klebonijos duris ir įsiveržė į vidų vadindami kleboną „*zajadly litwin, psiakrew*“. Grasindami nušauti, iškrėtė visus kambarius, pasiėmė bažnyčios kasą (1300 rublių) ir sidabrinį kieliką, skirtą šv. mišių laikymui (kuris buvo kainavęs 75 rublius). Kirviu sukapoję tvarto duris, išsivedė arklį ir, pasikinkę į vežimą, išsivežė klebonijos turtą į Čiobiškį¹¹⁵. Matyti, kad šiose vietose tokie gyventojų plėšimai buvo ne vienetiniai. Auštant 1920 m. balandžio 26 d. vėl tie patys Čiobiškėse buvę lenkų kareiviai atvyko į Saleninkų kaimą (prie Neries) ir „*pradėjo elgtis*

¹¹² LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 69–70.

¹¹³ Surgailis G. *Ketvirtasis pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulkas*, Vilnius, 2016, p. 78.

¹¹⁴ Tautos Pažangos dienynas, *Tauta*, 1920-04-17, Nr. 12, p. 4.

¹¹⁵ Politikos žinios, *Tauta*, 1920-05-01, Nr. 16, p. 2.

arčiau, kaip bolševikai: plėšė, kas jiems patiko; jei kas priešinosi, skaudžiai sumušė“. Suėmė keturis lietuvių partizanus, atėmė 8 arklius, kur rado, – ir pinigų. Moteris vertė sunešti riebalų, o jeigu kuri nepaklausė, tą sumušdavo, netgi senutes¹¹⁶.

Kaišiadorių–Žiežmarių apylinkėse apsistoję 4-ojo pulko kariai gyveno ramiau, negu dislokuoti fronto linijoje, tačiau ir čia buvo stebima karinė drausmė. 1920 m. kovo pradžioje pulko tikrinti atvyko diviziono vadas plk. ltn. K. Ladyga. Pastebėta, kad karių išvaizda vidutiniška, trūksta švaros, rikiuotėje elgiasi ne visai taip, kaip reikalauja statutai. Neseniai mobilizuoti kariai prastai išmanė karinius dalykus, ginkluotę. Pavyzdžiui, kovo 17 d. 8 val. ryto pulko vadas rado nevalytus arklius, dirbtuvėse dirbo tik keli kareiviai, o kai kurie

gulėjo lovose apsirengę. Daug karių buvo per ilgais plaukais, nemokėjo kariškai pasisveikinti. Pulko vadovybė ėmėsi šalinti trūkumus. Todėl kuopos vadas vyr. ltn. Č. Bortkevičius trims paroms pateko į areštinę. Nubausta ir daugiau karių. Pulko gydytojui pareikštas papeikimas, o felčeriui skirtos dvi paros arešto, nes felčeriai pusryčiavo tame pačiame kambaryje, kur priiminėjo sužeistuosius. Balandžio 19 d. plk. ltn. K. Ladyga vėl pakartojė patikrinimą. Rado karius besimokančius, tvarkingai aprengtus ir apkirptus, tik nepakankamai pasitempusius.

Kovo 26 d. lenkai vėl pradėjo aktyviau puldinėti fronte. Savalinių (?) kaime paėmė į nelaisvę lietuvių sargybinius, nes baigėsi jų šaudmenys. Mikailiškėse ir Eigeniškėse sargybiniai sugebėjo lenkus atstumti. Kitą dieną

9-ojo pėstininkų pulko kariai ir pulko vadovybė po pamaldų prie Semeliškių bažnyčios. 1920 m. VDKM

¹¹⁶ Politikos žinios, *Tauta*, 1920-05-08, Nr. 18, p. 3.

1-ojo pėstininkų pulko priešakinis tvarstomasis punktas Trakų apylinkėse. 1920 m. VDKM

lenkai puolė pulko sargybinius Alesninkuose, bet apmėtyti granatomis atsitraukė. Tą pačią sargybą lenkai puolė ir kovo 29 d. Lenkai prišliaužė labai arti, todėl sargybiniams teko atsitraukti, tačiau vėliau jie sėkmingai išstūmė įsibrovėlius. Šio susirėmimo metu sužeistas ir vėliau mirė karys Barauskas. Didesnis ir atkaklesnis susirėmimas įvyko naktį iš kovo 30 į 31 d. prie Vievio. Apie 80 lenkų kareivių, ginkluotų 4 kulkosvaidžiais, užpuolė lietuvių karius Jurzdikoje, todėl 20 lietuvių karių iš Jurzdikos atsitraukė. Tuomet lenkai nukreipė ugnį į Ausieniškės, kur buvo kuopos štabas. Bet šią vietą lietuviai jau buvo apleidę ir pasitraukė į sparnus. Lenkai pamanė, kad yra apsupti, ir pradėjo trauktis. Lietuvių kariai vijosi

lenkus, bet, pasiekę Jurzdiką, sustojo. Balandžio 19–20 d. lenkai puolė lietuvių sargybas net keliose vietose – Burbiškėse, Geibonyse, Lelionyse, Lėliuose, Savarinėje. Didžiausias susirėmimas, trukęs apie tris valandas, vyko Burbiškėse. Visi puolimai buvo atremti¹¹⁷.

8-asis pėstininkų pulkas Kaišiadorių apylinkėse

1920 m. pradžioje šio regiono apsaugai balandžio 22 d. atsiųstas 8-asis pėstininkų pulkas¹¹⁸, vadovaujamas mjr. Juliaus Čapliko. Pulkas užėmė barą palei Neries upę nuo Gegužinės iki Vievio ir saugojo šį rajoną apie du su puse mėnesius. Taigi, 1920 m. balandžio 23 d.

¹¹⁷ Surgailis G. *Ketvirtasis pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulkas*, Vilnius, 2016, p. 79–80.

¹¹⁸ Pulkas suformuotas 1919 m. gruodžio 15 d. iš Ukmergės bataliono. Pulko vadu patvirtintas mjr. Julius Čaplikas. 1920 m. vasario 16 d. šis pulkas pavadintas 8-uoju pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulku.

pulkas iš Kauno persikėlė į Kaišiadoris, į frontą prieš lenkų kariuomenę, kur pakeitė čia anksčiau stovėjusį 4-ąjį pėstininkų pulką. Tuo metu 8-ojo pėstininkų pulko sąstatą sudarė 63 karininkai ir 1442 kareiviai. Pulko batalionai pasikeisdami saugojo ruožą prieš lenkus kairiajame Neries upės krante, linijoje Gegužinė–Čiobiškis–Kazokiškės–Ausieniškės–Kietaviškės–Jagelonys. Barą nuo Gegužinės iki Ausieniškių pasikeisdami saugojo 1-asis ir 2-asis batalionai. Budėjimas vyko tokia tvarka: linijoje Čiobiškės–Gegužinė stovėjo viena kuopa, kurios sargybiniai stovėjo prie pat Neries; linijoje Paneriai–Kazokiškės–Ausieniškės (prie Vievio) stovėjo kita kuopa. Tarpas tarp Čiobiškio ir Kernavės buvo laikomas nepavojingu ir saugomas silpniau, nes čia nebuvo nė vieno perėjimo per Nerį. Ties Grabijolais buvo tiltas ir sargyba stovėjo prie

pat upės kranto. 3-ioji bataliono kuopa stovėjo rezerve Žaslių miestelyje, kur apsistojo ir bataliono štabas. Likusį pulko prižiūrimą barą nuo Seibutonių (ties Vieviu) iki Eigeniškių (tuo laiku vadinamų Jageniškių, šalia Kaukinės miško) pasikeisdamos saugojo 3-iojo bataliono kuopos. Šio bataliono štabas su likusiomis kuopomis stovėjo Žiezmaruose. O viso pulko štabas buvo įsikūręs Kaišiadorių mieste, kurio apylinkėse stovėjo batalionas, laisvas nuo baro apsaugos. Tuo tarpu Lenkijos kariuomenės priešakiniai daliniai buvo išsidėstę linijoje Čiobiškis–Kernavė–Vievis–Peliūnai–Jagelonys–Žikaronys. Tebevyko tik nedideli vietiniai lietuvių ir lenkų lauko sargybų susidūrimai, tad šios pozicijos išsilaukė iki liepos mėnesio vidurio¹¹⁹. Pavyzdžiui, 1920 m. gegužės 21 d. naktį lenkai puolė lietuvių sargybą į pietus nuo Čiobiškio – šiaupus

Lietuvos kariuomenės haubica fronte prie Vievio. 1920 m. birželio 5 d. VDKM

¹¹⁹ Bliudnikas E., Nazaras P. *8-tas pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulkas: penkiolikos gyvavimo metų sukakčiai paminėti, 1919–1934*, Kaunas, 1934, p. 70–71.

Lietuvos Prezidentas A. Stulginskis 8-ojo pėstininkų pulko šventėje. Kaišiadorys. 1920 m. birželio 6 d. LCVA

Neries upės esantį Savarinės (Ksaverova) kaimą, bet buvo atmušti¹²⁰. Nors ir nebuvo intensyvių mūšių, čia žuvo du 8-ojo pulko kariai: eilinis Juozas Makarevičius (1-osios kuopos) žuvo 1920 m. balandžio 24 d. Žaslių valsčiuje, prie Čiobiškio tilto, būdamas lauko sargyboje, o eilinis Povilas Rupeika (6-osios kuopos) – 1920 m. gegužės 21 d. kautynėse su lenkų kariuomene¹²¹.

1920 m. gegužės 29 d. sužinota, kad lenkų kariuomenė, siekdama išvengti susidūrimų su lietuviais, atitraukiama nuo demarkacijos linijos maždaug prie šių punktų: Beižionių, Stakliškių, Butrimonių, Merkinės. Mat tuo laiku lenkams teko susirūpinti savo padėtimi fronte

su bolševikais. Minėti punktai buvo maždaug už 1–3 kilometrų nuo demarkacijos linijos, todėl esminės padėties Lietuvos–Lenkijos frontui šis atsitraukimas neturėjo. Lenkai ir toliau puldinėjo priešakines lietuvių sargybas¹²². Vasaros pradžioje lenkų puldinėjimas tebesitęsė. Birželio 16 d. apie 1 val. jie puolė lietuvių karių sargybą prie Vievio – Dembinos dvare. Pradėjus šaudyti, lenkai buvo atstumti. Kitą dieną, taip pat apie 1 val. lenkai puolė lietuvių sargybą prie Gegužinės – Kaspariškių kaime, tačiau, smarkiai atsišaudžius ir apmėčius granatomis, lenkai buvo nuvyti. Birželio 18 d. naktį lenkai puolė lietuvių sargybinius Rusiuose ir Gegužinėje, bet vėl buvo atstumti.

¹²⁰ Politikos žinios, *Tauta*, 1920-05-26, Nr. 23, p. 3.

¹²¹ Bliudnikas E., Nazaras P. *8-tas pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulkas: penkiolikos gyvavimo metų sukakčiai paminėti, 1919–1934*, Kaunas, 1934, p. 88.

¹²² Karo apžvalga. Gegužės 15 d. – gegužės 22 d., *Kariškių žodis*, 1920-05-27, Nr. 22, p. 1.

Birželio 21 d. naktį net apie 30 lenkų kareivių puolė lietuvių sargybą į vakarus nuo Vievio – Juodelių kaime. Kadangi priešų buvo daugiau, lietuviams teko pasitraukti, tačiau, sulaukus paramos, lenkai vėl išvyti¹²³. Birželio 29 d. apie 15 lenkų kareivių užpuolė lietuvių sargybą netoli Žiežmarių – Burbiškių kaime, tačiau buvo atremti¹²⁴. Taigi, pranešimai apie sargybų užpuldinėjimus tuo laiku pasirodavo beveik kiekviename „Kariškių žodžio“ numeryje. Šių įvykių dalyvis, 8-ojo pulko 1-osios kuopos viršila S. Čepulis prisimini-muose rašė, kaip 1920 m. pavasarį atvyko į Kaišiadorių apylinkes: „Atvykę į naują vietą

nešėme apsaugą prieš lenkus kairiajame Neries krante. Antrame krante stovėjo lenkų sargybos, belaukdamos laimingos valandos užgrobti dar vieną nepriklausomos Lietuvos žemės. Laikas slinko be ypatingų įvykių. Be vietinio pobūdžio žvalgų susidūrimų ir atskirų sargybų mažų susišaudymų nejučiomis prabėgo pora mėnesių. Tuo pat metu, birželio mėn. pradžioj, greta su besipuošiančia gamta ir pulkas pasipuošė vienu metų gyvavimo sukakčiai paminėti. Kaišiadoriečiai, be didž. karo metu matytų rusų, vokiečių, o nepriklausomybės karuose bolševikų, pamatė ir džiaugsmingai sutiko Lietuvos kariuomenę –

Lietuvos kariuomenės Inžinerinės kuopos kariai stato tiltą kelyje Vievis–Stakliškės. LLBM

¹²³ Karo apžvalga. Birželio 12 diena – birželio 26 d., *Kariškių žodis*, 1920-07-02, Nr. 27, p. 1.

¹²⁴ Karo apžvalga. Birželio 26 diena – liepos 3 d., *Kariškių žodis*, 1920-07-08, Nr. 28, p. 1.

*vaidotiečių eiles. Savo kariuomenės jutimas ir vaidotiečių džiaugsminga šventės nuotaika susijo su vietinių gyventojų džiaugsmo jausmais.*¹²⁵

Matyti, kad vietinių gyventojų palankumas Lenkijos kariuomenę taip pat galėjo erzinti. Spauldoje minimas faktas, kad už palankumą Lietuvos valdžiai lenkų kareiviai sudegino Stakliškių miestelį, sunaikindami apie 70 trobesių. Tai įvykdyta 1920 m. gegužės 25 d. naktį¹²⁶.

Lenkų evakuacija 1920 m. liepą

Norint suprasti 1920 m. vidurvasario įvykius, svarbu nepamiršti, kad tuo laiku intensyviausi ir viso Rytų Europos regiono ateitį sprendžiantys kariniai susirėmimai vyko lenkų–bolševikų fronte. Tuo pačiu laiku buvo rengiama ir tarpvalstybinė Lietuvos–Rusijos sutartis, pasirašyta 1920 m. liepos 12 d., pagal kurią Vilnius buvo priskirtas Lietuvai. Taigi, galima sakyti, kad tuo laiku Lietuvos ir Sovietų Rusijos kariuomenės buvo tarsi sąjungininkės, kurias suvedė bendras priešas. Prasidėjus Raudonosios armijos puolimui, lenkai skubiai ruošėsi evakuacijai. 1920 m. liepos 11 d. Trakų apskrities (lenkiškosios pusės) „starosta“ Vytautas Stanevičius išleido aplinkrašį, kuriame nurodė pirmiausia evakuoti pinigines kasas, po to – raštinių inventorių (pvz., rašomąsias mašinėles, telefonus) ir įstaigų archyvus. Matyti, kad ir pats lenkų valdininkas gerai suprato, jog Lietuvoje jie buvo okupantai, nes nurodė valdininkų šeimoms ir įstaigoms iš Trakų trauktis „į Lenkiją“. Pasitraukiant „starostijai“, valdžią ruošiamasi perduoti vietos savivaldybėms. Reikia pasakyti, kad pats Trakų apskrities „starosta“ V. Stanevičius buvo vietinis, kilęs iš Aukštadvario valsčiaus.

Pagal pažiūras jis buvo Pilsudskio šalininkas. Su jo pasirašomais dokumentais nutikdavo netgi kuriozinių atvejų. Mat ant dokumentų dėdavo štampuką su užrašu „Starosta trocki“ ir neaiškiu parašu pasirašydavo aukščiau. Kartą lenkų kareivis, neįskaitęs parašo ir perskaitęs štampuko tekstą, kirtu šautuvo buože žydui, parodytiam „starostos“ leidimą ir suriko: „<...> tai tu, bolševike, su Trockio rašteliais pradėsi čia važinėti!“ Mat bolševikų veikėjas L. Trockis tuo laiku buvo žymi tarptautinė figūra, žinoma ir Trakų apskrityje.

Kai Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininkas B. Stosiūnas vyko į Vilnių ir liepos 18 d. apsilankė Lentvaryje, tai pamatė, kad žydų namai pasitraukiančių lenkų kareivių buvo visiškai išplėšti, gyvenamuose namuose sudaužyti indai ir baldai. Ko negalėjo pasigrobtį, tą sudaužė. Kambariuose mėtėsi supjaustyti rūbai, o pagalvių plunksnos kambariuose siekė iki kelių. Sunaikintos ir žydų biblioteka bei vaistinė, išmėtyti vaistų indai. Mėginta vaistinę padegti, bet nesėkmingai. Paaiškėjo, kad lenkų kareivių siautėjimas prasidėjo liepos 13 d. naktį ir tęsėsi iki 15 d. ryto. Žydai tuo laiku slapstėsi miškuose ar kitur. Kurie nespėjo pasislėpti, buvo sumušti, pažeminti, kai kurie netgi nužudyti. B. Stosiūno manymu, šiuos nusikaltimus, kuriuos padarė Lenkijos kariuomenės Lydos pulkas ir Poznanės geležinkelio sargyba, padedami vietinių gyventojų, turėjo ištirti speciali komisija, dalyvaujant Santarvės atstovams¹²⁷. Apie besitraukiančių lenkų kareivių elgesį Lentvaryje rašė ir to meto Lietuvos dienraštis „Lietuva“: „*Liepos 10 dieną lenkų kariai įėjo į maldos namus su kalavijais rankose ir išvarė visus žydus į darbą, net rabiną vertė dirbti. Vienas vežėjas išsivežė savo daiktus į kaimą. Jį sumušė ir suėmė, esą jis vežęs javus*

¹²⁵ Čepulis S. Pulko dienas prisiminus, *8-tas pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulkas: penkiolikos gyvavimo metų sukakčiai paminėti, 1919–1934*, Kaunas, 1934, p. 106.

¹²⁶ Politikos žinios, *Tauta*, 1920-06-02, Nr. 25, p. 3.

¹²⁷ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 302–303.

bolševikam. Lenkai ieškojo daiktų aukštus, rūsyse, po grindim. Atiminėjo viską ir vežės su savim. Žydų mokytoją Maušą Boruchą rado su kitais pasislėpusi, tai vedės sušaudyt, bet keliaujant sutiko kitą lenkų karininką ir paleido. Už 4 verstų nuo Lentvaravo užmušta du žydai, Trakuose nužudytas Juda Raškovičius, Rudziškiuose nužudyti 4 žydai, penktasis turi 16 žaizdų. “ Nukentėjusieji prašė sušelpiti juos drabužiais, skalbiniais ir pinigais, siunčiant Lentvario žydų bendruomenei. Žinutė iš Lentvario baigiama žydų bendruomenės prakeiksmu: „Prakeiktas būk ateidamas, prakeiktas būk išeidamas. Teužstoja Visagalis už mūsų kraują ir teatkeršija žmogžudžiamplėšikam.”¹²⁸

1920 m. liepa – „karštas“ mėnuo lietuvų–lenkų fronte

Tiesioginis įvykių dalyvis kpt. Jonas Petruitis apie šį laikotarpį rašė: „*Liepos pradžioje rusų ir lenkų bei mūsų fronte įvykiai pradėjo keistis žaibo greitumu. Nepaprastu smarkumu bolševikai lenkus puola. Lenkų armijos, apimtos panikos, traukiasi be jokios atodairos.*“¹²⁹ Pasinaudodama lenkų ir bolševikų kovomis, 1920 m. liepos 12 d. Lietuvos kariuomenė pabandė iš Vilniaus išstumti lenkų kariuomenę. Vilniaus grupei, kuriai vadovavo pulk. ltn. K. Ladyga, įsakyta sekti besitraukiančius lenkus ir užimti liniją Merkinė–Druckūnai–Onuškis–Daugirdiškės–Rykantai ir t. t. Tolimesnis keliamas tikslas – žygiuoti į Vilnių, užkertant kelią jį užimti bolševikams. Vilniaus grupę sudarė trijų pėstininkų pulkų (1-ojo, 7-ojo ir 8-ojo) padaliniai, iš viso 9 batalionai, 12 patrankų („kanuolių“), pusantro eskadrono raitelių, 3 šarvuoti automobiliai¹³⁰.

Pavyzdžiui, 1920 m. liepos 12 d. 1-ojo raitelių pulko vadas plk. P. Jackevičius gavo įsakymą su dviem eskadronais ir mokomąja komanda žygiuoti į Vilnių. Nuo gegužės mėnesio Kaišiadorių apylinkėse jau buvo dislokuotas šio pulko 1-asis eskadronas, veikdamas kartu su 1-uju ir 8-uju pėstininkų pulkais. Raitelių pulkas iš Kauno jojo per Rumšiškės, Žiežmarius, Mijaugonis. Iš Vievio vienas eskadronas tęsė žygį traukiniu, o kitas vyko į Rykantus. Rykantuose tuo laiku buvo įsitvirtinę lenkų kareiviai, tačiau po dviejų valandų kautynių šie priversti atsitraukti, palikdami nemažai sužeistųjų ir žuvusių, o lietuvių eskadronas neteko tik vieno arklio. Išaušus eskadronas tęsė kelionę Lentvario kryptimi, kur buvo įsitvirtinę raudonarmiečiai. Lentvaryje nuginkluotos kelios lenkų kuopos. Liepos 16 d. iš Lentvario į Vilnių traukęs raitelių pulko vadas plk. J. Litvinas (pavadavęs Jackevičių) buvo suimtas bolševikų ir vos nesusaudytas, tačiau buvo išgelbėtas 8-ojo pėstininkų pulko vado mjr. J. Čapliko. Kaišiadorių apylinkėse dislokuotas 1-asis eskadronas taip pat patraukė link Vilniaus dviem kryptimis: 1) per Alytų, Daugus, Valkininkus; 2) per Jiezną, Butrimonis, Onuškę, Aukštadvarį, Valkininkus. Tad galiausiai abi voros susijungė Valkininkuose¹³¹. Tuo tarpu 8-ojo pėstininkų pulko 1-asis batalionas turėjo vykti link Vilniaus iš šiaurinės pusės. Puolimo barą iš dešinės pusės ribojo geležinkelis Kaišiadorys–Vilnius, kur veikė 3-iasis batalionas, o iš kairės pusės linijoje Čiobiškis–Musninkai–Paberžė veikė 7-asis pėstininkų pulkas. Šiam batalionui vadovavo kpt. Leonas, jį sudarė 1–4 kuopos, 1-oji kulkosvaidininkų kuopa ir raitelių eskadronas. 2-asis batalionas, kuriam vadovavo ltn. Pulkauninkas, gavo įsakymą žygiuoti senuoju

¹²⁸ Žinios iš Lietuvos, *Lietuva*, 1920-08-03, Nr. 162, p. 3.

¹²⁹ Petruitis J. *Mūsų žygiai, 2 d. Atsiminimai iš kovų su lenkais 1920 metais*, Vilnius, 2020, p. 35.

¹³⁰ Bliudnikas E., Nazaras P. *8-tas pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulkas: penkiolikos gyvavimo metų sukakčiai paminėti, 1919–1934*, Kaunas, 1934, p. 72.

¹³¹ Ltn. Cininas. Gusarų žygis į Vilnių, *Karys*, 1939, Nr. 35, p. 1014.

7-ojo pėstininkų pulko iš lenkų atimtos prancūziškos patrankos Kaišiadorių geležinkelio stotyje. 1920 m. VDKM

Vilniaus keliu pro Gabriliavą, Vievį, Lentvarį. O 3-iasis batalionas, kurio vadas kpt. Janavičius, turėjo vykti nuo Žiežmarių pro Semeliškes, Trakus link Naujosios Vilnios, siekiant atkirsti bolševikų veržimąsi į Lietuvą ir neleisti išvežti turto iš Vilniaus. 1-ojo bataliono vadas įsakė 3-iajai kuopai, dislokuotai Gegužinės–Čiobiškio ruože, užimti Čiobiškio tiltą ir miestelį. Šis įsakymas buvo įvykdytas netgi be kautynių. 2-ajai kuopai, kuri buvo dislokuota Kazokiškio apylinkėse, nurodyta užimti Vievį ir čia palaukti kitų bataliono kuopų, kol jos pasieks Musninkų–Kernavės liniją, o tada pradėti puolimą Rykantų–Lentvario–Vilniaus kryptimi. 4-oji kuopa turėjo sekti paskui 2-ąją, o 1-oji kuopa ir 1-oji kulkosvaidininkų kuopa pasiliko Žaslių miestelyje. 1920 m. liepos 13 d., 1-ajai ir 3-ajai kuopoms pasiekus Čiobiškį,

bataliono vadas nurodė naujas puolimo kryptis: 1-ajai kuopai – Kernavė–Dūkštas–Sudervė–Vilnius, o 3-iajai – Musninkai–Maišiagala–Vilnius. Iš paskos 3-iosios kuopos ėjo sunkiųjų kulkosvaidžių būrys, be to, šias abi kuopas papildė atidalinta kulkosvaidininkų kuopa. Raitelių eskadronas saugojo bataliono kairįjį sparną. Prasidėjus puolimui 3-ioji kuopa iš Čiobiškio pasiekė Markučių kaimą, kur įvyko susišaudymas su lenkų kariais. Lenkai, neįsiveldami į didesnes kautynes, pasitraukė. Kuopa užėmė Markučius, paskui ir Musninkų miestelį (čia buvo dislokuotas lenkų kariuomenės bataliono štabas). 1-oji kuopa pasiekė Kernavę. Tokiu būdu liepos 13 d. vakare 1-asis batalionas pasiekė Musninkų–Kernavės–Kazokiškių–Ausieniškių liniją. Šalia Kaišiadorių – Rečionių kaime – buvusi 6-oji kuopa gavo įsakymą vykti per Čio-

biškį į Musninkus ir prisijungti prie 1-ojo bataliono. Kuopa turėjo saugoti, kad lenkai neprasiveržtų paneriu. Dar tos pačios dienos vakarą ji pasiekė Kernavę. Liepos 15 d. Lietuvos kariuomenės puolimas Vilniaus kryptimi tęsėsi toliau. Ties Maišiagala buvo sulaikyta lenkų brigados vadovybė, visa brigados gurguolė (apie 500 vežimų) ir nemaža dalis pėstininkų pasuko link Maišiagalos kitu keliu ir čia sustojo nakvynei. Sulaukęs pastiprinimo bataliono vadas pareikalavo lenkų nusiginkluoti. Po derybų lenkai atidavė ginklus, kurių dalis palikti Maišiagaloje, o dalis sudėti į vežimus ir išsiųsti kartu su nuginkluotais pėstininkais keliu link Musninkų, Čiobiškio, Kaišiadorių. Reikia pasakyti, kad nuginkluotų

dalių apsauga buvo labai silpna, nes jos nebuvo iš ko paskirti. Tačiau liepos 16 d. rytą prieš lietuvių karius pasirodė bolševikų kariuomenė, kuri vijosi tą pačią lenkų brigadą. Bolševikus lietuviai sulaikė, tačiau pro neapsaugotą panerio ruožą prasiveržė viena bolševikų raitoji baterija ir Geišiškių apylinkėse užpuolė nuginkluotus lenkų karius. Lietuvių kariai jų apsaugoti negalėjo. Kilus sąmyšiui, dalis lenkų karių išbėgiojo, o dalį belaisvių bolševikai nusivarė su savimi atgal, link Vilniaus¹³².

Kitame Neries krante 8-ojo pėstininkų pulko 1-ojo bataliono 2-oji kuopa iš Kazokiškių puolė Vievį. Priešais Vievį išsidėstę lenkų kariai pradėjo šaudyti, tačiau po susišaudymo

Iš lenkų atimtos patrankos Kaišiadorių geležinkelio stotyje. 1920 m. VDKM

¹³² Bliudnikas E., Nazaras P. *8-tas pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulkas: penkiolikos gyvavimo metų sukakčiai paminėti, 1919–1934*, Kaunas, 1934, p. 72–77.

Iš lenkų atimtos lauko virtuvės ir amunicijos vežimėliai Kaišiadorių geležinkelio stotyje. 1920 m. VDKM

atsitraukė. Liepos 14 d., po pietų, užėmus Vievį, kuopa patraukė link Vilniaus. Ties Skirmantiškių kaimu susidurta su lenkų daliniais, kilo susišaudymas. Lenkai užėmė geležinkelį, sustabdė du lietuvių ešelonus, kurių viename vyko Vilniaus komendantūra, o kitame – 5-ojo pėstininkų pulko vienas batalionas bei 1-osios divizijos štabas. Vilniaus komendantūros kariai išlipo iš traukinio ir įsivėlė į kautynes. Atvykus į pagalbą 4-ajai kuopai, lenkai buvo priversti pasitraukti. Jų čia tebuvo vienas batalionas. Šiose kautynėse žuvo 11 lietuvių ir 9 lenkai. Lietuviai perėmė iš lenkų dvi lauko virtuves ir kelis sunkiuosius kulkosvaidžius. Po mūšio lietuvių puolimo priešakyje atsidūrė 4-oji kuopa, 2-oji ėjo iš paskos. Už poros kilometrų sustojo nakvynei, o kitos bataliono dalys nakčiai apsistojo Skirmantiškių

aplinkėse. Liepos 15 d. žygis link Vilniaus tęsėsi toliau. Lietuvių kariai kartais sutikdavo besiblaškančius lenkų padalinius, besitraukiančius nuo bolševikų kariuomenės. Praėjus Rykantus, maždaug už trijų kilometrų, 2-asis batalionas sustojo poilsiui. Bevandeniškių apylinkėse iš miško išlindo lenkų kuopa, kurią likvidavo bolševikai. Tos dienos vakare visas 2-asis batalionas apsistojo nakvynei Lentvaryje. O 3-iasis batalionas tą dieną pasiekė Trakus. Liepos 16 d. pavakare 2-asis batalionas pasiekė Vilnių. 1-asis batalionas tą dieną atvyko į Lentvarį, o 3-iasis sustojo Senuosiuose Trakuose¹³³. Tų įvykių dalyvis S. Čepulis prisiminimuose rašė:

Apie liepos mėn. vidurį gavome įsakymą vykti pro Trakus į Vilnių... Žygis į senąją mūsų sostinę – Gedimino pilį, džiaugsmo šypsniu

¹³³ Bliudnikas E., Nazaras P. *8-tas pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulkas: penkiolikos gyvavimo metų sukakčiai paminėti, 1919–1934*, Kaunas, 1934, p. 78.

5-ojo pėstininkų pulko kariai Vievio geležinkelio stotyje. 1920 m. liepos 14 d. PAVB

Lenkų belaisviai Vievio geležinkelio stotyje. 1920 m. ŽAM

Lenkų belaisviai suimti užkardoje už Vievio. 1920 m. rugsėjo mėn. VDKM

nušvito mūsų veiduose. Argi galėjo būti didesnis džiaugsmas, kaip jautimas, kad einame ten, kur visos Lietuvos akys buvo nukreiptos?.. Žinoma, ne. Kiekvieną traukte traukė į priekį. Žygis sekėsi. Lenkai pasijutę bejėgiai, skubiai kraustėsi iš užgrobtų rytų Lietuvos žemių. Pasiekus Aukštadvarį į mūsų rankas pakliuvo trys jų belaisviai. Sėkmingų žygių skatinami linksmi žengėme Vilniaus krašto laukais, džiaugsmingai sutinkami ir palydimi pavergtųjų sesučių bei brolių vilniečių. Lenkų beveik nesimatė. Kelyje būriais buvo sutinkamos netvarkingos bolševikų gaujos, kurios blaškėsi plėšdamos vietinius gyventojus. Nors tarp bolševikų ir mūsų buvo

taika, bet neretai reikėjo su jais susidurti budint ir saugant vietinių gyventojų reikalus. Jie, prisidengdami draugiškumu lietuviams, neretai skriaudė vietinius žmones, atimdami maistą, rūbus ir kitokį turtą¹³⁴.

Antrasis batalionas, atrėmęs lenkų puolimą Balbieriškio–Skirmantiškių apylinkėse, pasiekė Lentvarį, o liepos 15 d. įėjo į Vilnių. Deja, miestas jau buvo užimtas Raudonosios armijos. Ten išbuvo porą savaičių, o paskui persikėlė į Rūdiškių, Trakų, Lentvario apylinkes, kad sulaikytų bolševikus, kurie veržėsi į Lietuvos teritoriją persekiodami lenkų kariuomenę. Prabuvęs šiose pozicijose keletą dienų, pulkas liepos 29 d. perkeltas į Jonavą, kur mėnesį

¹³⁴ Čepulis S. Pulko dienas prisiminiu, 8-tas pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulkas: penkiolikos gyvavimo metų sukakčiai paminėti, 1919–1934, Kaunas, 1934, p. 106.

5-ojo pėstininkų pulko kariai Vievyje. 1920 m. VDKM

ilsėjosi ir ruošėsi tolimesnėms kovoms. Taigi, rugpjūčio 24 d. pulkas perėjo 1-osios divizijos žinion ir, tuojau gavęs įsakymą vykti į Vievį, jau kitą dieną pajudėjo link Lentvario ir pasiekė Vilnių¹³⁵. Taigi, 1920 m. liepos 15 d. Lietuvos kariuomenė pasiekė Lentvarį ir Vilnių, o liepos 16 d. – Merkinę ir Varėną. Tuo pačiu laiku vyko derybos su Sovietų Rusijos karo vadovybe dėl Vilniaus perdavimo Lietuvos vyriausybei. Šioje lietuvių kariuomenės operacijoje sėkmingiausi epizodai buvo mūšis prie Joteliūnų, taip pat lenkų brigados nuginklavimas¹³⁶.

Mūšis prie Joteliūnų 1920 m. liepos 15 d.

1920 m. liepos 9 d. 5-asis pėstininkų pulkas¹³⁷ gavo įsakymą vėl sugrįžti į Kaišiadorių regioną, o liepos 15 d. – vykti į Vilnių. 1-asis batalionas keliavo traukiniu. Pasiėkus Lazdėnus, lenkų kariai netikėtai apšaudė ešeloną, privertė sustoti ir kautis. Pradėjęs šaudyti, lenkų kariai buvo priversti pasitraukti ir pasislėpti miške. Sutemus lietuviai nebežinojo, kokia padėtis – ar priešas sumuštas, ar pasitraukė ir vėl ruošiasi pulti. Visą naktį praleidę neramiai ir budėję, ryte lietuviai rado daug žuvusių ir sužeistų lenkų. Atrodė, kad visas rugių laukas vaitojo, nes sužeistieji ir mirštantieji šaukėsi pagalbos. Suskaičiuota

¹³⁵ Bliudnikas E., Nazaras P. *8-tas pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulkas: penkiolikos gyvavimo metų sukakčiai paminėti, 1919–1934*, Kaunas, 1934, p. 48.

¹³⁶ Politikos žinios, *Tauta*, 1920-07-20, Nr. 31, p. 4.

¹³⁷ 1919 m. lapkričio 25 d. buvęs Vilniaus batalionas perorganizuotas į 5-ąjį pėstininkų pulką, o 1920 m. vasario 7 d. jam suteiktas kunigaikščio Kęstučio vardas.

apie 100 nukautų ir dar daugiau negu dvigubai tiek sužeistų lenkų. Buvo daug mirusių nuo žaizdų, nes pagalba priėti negalėjo, todėl kariai, matyt, savo žaizdas patys tvarstė šiaudų kuokštėmis, skudurais ir pan. Lenkai atsiuntė savo atstovą, prašydami perduoti nukautuosius. Lietuviai perdavė jiems 6 nukautus lenkų karininkus. Šiose kautynėse žuvo 5-ojo pulko eilinis Ignas Kukanauskas, o sužeisti vienas karininkas ir 9 kariai. Po kautynių pulko ešelonas vyko į Lentvarį, kur sutiko bolševikų kariuomenę¹³⁸. Spalio 3 d. Vievyje žuvo 5-ojo pėstininkų pulko karys Juozas Rudzevičius¹³⁹. Tiesa, kitur rašoma, kad mūšyje netoli Lentvario buvo žuvusių lietuvių ir 16 sužeistų. Jie nugabenti į Kauno karo ligoninę, tačiau trys kariai mirė. Tai Marijampolės bataliono kariai

Jonas Trainys ir Ignas Vakrašius bei 5-ojo pėst. pulko Mokomosios komandos karys Ignas Kukanauskas. Iš ligoninės žuvusiuosius lydėjo penki kunigai, kareiviai su orkestru, prieglaudodos vaikai su palmių šakomis, atstovai su vainikais. Pamokslą pasakė kun. J. Tumas-Vaižgantas¹⁴⁰. Šių įvykių dalyvis, karininkas Jurgis Daina savo atsiminimuose rašė:

Gavęs įsakymą vykti Vilniaus kryptimi, mūs kęstutiečių I batalionas 1920 m. liepos 15 d. skubėjo į Lentvarą. Važiavo traukiniu, sudarydamas nemažą ešeloną. Kadangi nuo Vievio galėjo būti sugadinti bėgiai ir sutiktas priešas, tai pirmyn buvo pasiūsta drezina tikrinti geležinkelio bėgius ir raitoji žvalgyba saugoti kęstutiečius nuo netikėto susidūrimo su priešu. Raitąją žvalgybą sudarė 3 ar 4 rait.

¹³⁸ Leknickas L. 5 pėst. D. L. K. Kęstučio pulkas 1919–1934, 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas, 1919–1934, Kaunas, 1934, p. 42.

¹³⁹ Leknickas L. 5 pėst. D. L. K. Kęstučio pulkas 1919–1934, 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas, 1919–1934, Kaunas, 1934, p. 47.

¹⁴⁰ Nukautųjų kovoje su lenkais laidotuvės, *Tauta*, 1920-07-20, Nr. 31, p. 3.

Nors šios atsargumo priemonės ir buvo panaudotos, tačiau dauguma manė, kad lenkai, sutriuškinti raudonosios armijos, senai jau yra iš šių apylinkių pabėgę. Todėl, jeigu ir teks su jais susikauti, tai ne anksčiau, kai pasiekus Lentvaravą. Visų karių nuotaika buvo pakilusi. Kareiviai linksmai dainavo „Vilniaus kalneliai, sveikiname jus!...“ Karininkai ypatingu atsidėjimu tvarkė savo dalis ir, tartum nujausdami netrukus būsiančias kautynes, drąsino kareivius.

Jau buvo apie 15 val. Dangus debesimis žemei grūmojo. Netrukus ir lašnoti pradėjo. Tuo tarpu kęstutiečių ešelonas pasiekė Joteliūnų–Lazdėnų kaimus. Raitoji žvalgyba ir kelių tikrinančios drežinos jau buvo netoli Rykantų miško. Pats ešelonas slinko tarpukalniu. Tik ešelono stogai tebuvo matomi.

Staiga ir netikėtai ešeloną apipylė smarki kulkosvaidžių ir šautuvų ugnis. Kilo didžiausias sąmyšis. Pasipylė klausimai: kas šaudo? Iš kur?..

Greitai užbėgę ant kalnelio keli vyrai ir kai kurie karininkai orientavosi, kad šaudo į ešeloną lenkai iš Panerių folvarko¹⁴¹, esančio apie 1.500–2.000 metrų nuo ešelono.

Ešelono viršininkas, bataliono vadas kapitonas Jakštas įsakė 1 ir 2 kuopai energingai pulti Panerių folvarką, išvyti iš ten lenkus ir nuvalyti kelią į Lentvaravą. Puoliną remti įsakė 1 kulkosvaidžių kuopai su sunkiaisiais kulkosvaidžiais. Akimirksny kuopų žmonės iššoko iš vagonų, susitvarkė ir pradėjo vykdyti gautą uždavinį. Netrukus sutratėjo ir mūsų sunkieji kulkosvaidžiai.

Prasidėjo kautynės. Kuopos paskubomis skleidėsi į grandines. Aš tuomet buvau 2 kuopoje jaunesniu juoju karininku ir ėjau trečio būrio vado pareigas. Išsiskleidus kuopai į grandinę, atsidūriau kairiajame sparne. Kad nekliudytumėm savo sunkiems kulkosvaidžiams šaudyti, pasislinkom kiek kairiau. Čia ištiko mus

mažas netikėtumas. Taip, apie 600 metrų savo grandinės priešakyje pamatėme, kiek tik arklys įkerta, važiuojantį Panerių folvarko link vežimą. Prie jo buvo trys vyrai. Mano būrio kareiviai, gulėdami grandinėje, juokėsi.

– Nebėkit, veltui! Vis tiek nepabėgsit...

Su šiais žodžiais paleido keletą taiklių šūvių. Vežimas sustojo. Du vyrai, aiškiai matyt lenkų kareiviai, paskubomis bėgo, pametę vežimą, o vienas, kulkos pakirstas, jau gulėjo ant žemės. Kareiviai dar keletą šūvių pasiuntė bėgantiems lenkams ir jiems nebeteko pribėgti folvarko. Abu kulku pavyti pervirto. Pakilo mūsų nuotaika. Norėjome sužinoti, kas yra lenkų paliktame vežime. Įsidrąsinę kareiviai patys pradėjo veržtis pirmyn. Mano įsakymas slinkti pirmyn perbėgant po vieną nuėjo niekais. Viso būrio kariai rėplioje rėpliojo pirmyn, tarsi bijodami kitas nuo kito pasilikti. Todėl greit mes peršliaužėm lomą ir užėmėm poziciją ant kalnelio, pamiškėje į rytus nuo geležinkelio. Bet paliktas vežimas dar buvo nuo mūsų apie 150 ar 200 metrų. Atsirado drąsuolių. Buvęs mano būrio vyr. puskarininkis Jonaitis pašoko iš vietos ir, niekam nieko nesakęs, dviem perbėgimais nubėgo prie vežimo. Drąsiai apsuko arklių į mūsų pusę ir kaip vėjas atidardėjo pas mus ant kalnelio, lenkų kulku lydimas. Apsistojo jis giliam, pilnam vandens, griovy. Šis žygis jam laimingai atsiėjo – nebuvo sužeistas. Už šį žygį, atmenu, jį bariau. O jis, jau gulėdamas grandinėje arti manęs, teisinosi:

– Tamsta leitenante, lenkai negalėjo manęs sužeisti. Jų kulkos lomos nesiekė...

Bet puskarininkio išsisukinėjimas buvo klaidingas. Dar smarkiau iš lenkų pusės sutraškėjo kulkosvaidžiai ir viso būrio akivaizdoje lenkų kulku buvo nudėti lomoje besiganą arkliai. Puskarininkis, tai matydamas, nusikeikė.

Kuo tolyn tuo kautynės ėjo aršyn. Nors man su būriu ir pasisekė pralinkti apie 600 metrų pirmyn, bet antras mūsų kuopos būrys beveik

¹⁴¹ Greičiausiai čia minimas Panerių palivarkas – tai netoli Joteliūnų kaimo esančios Paneriškės. Panerių dvaras buvo gerokai toliau.

negalėjo pajudėti. Taip jį smarkiai priešas apšaudė. O jau ir aš, rodos, nebegalėjau su būriu slinkti pirmyn. Priešaky manęs buvo pieva. Viduryis pelkėtas arba gal ir visai nepraeinamas. Apsidairiau aplink. Mūs besikaunančių dalių vaizdas man tuomet pasirodė ne per puikiasias. Antras būrys su ltn. Leveriu per daug atsilikęs. O pirmo būrio visai nematėm. Kur yra ir ką veikia 1 kuopa, taip pat nebežinojom. Todėl sulaikiau būrį ant kalnelio ir pasiunčiau pirmą šiose kautynėse pranešimą kuopos vadui. Kartu pasiunčiau į bataliono štabą prie ešelonu ir atimtą lenkų vežimą. Kareivis su pranešimu tiesiai nubėgo ešelonu kryptimi, o vyr. pusk. Jonaitis su grobiu nuvažiavo grioviai aplink. Taip nesužinoję nieko, kas vežime buvo, ir nusiuntėme jį į bataliono štabą¹⁴².

Po kelių minučių aš ir mano būrio žmonės be galo nudžiugome, kad tais pačiais grioviais, kuriais pasiuntėme vyr. pusk. Jonaitį su vežimu, slinko mūs kalnelio link sunkiųjų kulkosvaidžių grupė. Kai užėmė poziciją kulkosvaidžiai, iš sykio pasidarė dvigubai drąsiau. Su kulkosvaidininkais kartu, atsimenu, sprendėme atstumą iki Panerių folvarko, kurio patvorėse knibždėte knibždėjo lenkai. Daugumas manė, kad bus apie 800–1000 metrų. Todėl kulkosvaidininkai, pastatę taikiklius, greit taip užtratino iš kulkosvaidžių, apšaudydami Panerius, kad net šilta iš džiaugsmo pasidarė. Nors kulku krintant ir nematėme, šlapia žemė nedulkėjo ir krūmai su rugiais dengė pirmos šaudymo serijos išdavus, tačiau aiškiai matėme, kad lenkai sumišo. Bėgiojo jie apie folvarką tai šen, tai ten, vietos nerasdami. Pagaliau tikrai įsitikinome, kad šių kulkosvaidžių ugnis juos nepaprastai paveikė ir buvo jiems visai netikėta¹⁴³.

Po kurio laiko buvo sukoordinuota lietuvių padalinių veikla, siekiant užimti Paneriškių palivarką. Besiveržiant pirmyn, buvo sunkiai sužeistas 2-osios kuopos vadas kapitonas Karolis Remeza (tais pačiais metais jis apdovanotas Vyčio Kryžiumi¹⁴⁴). Karininkas J. Daina prisiminė:

Kareiviai užsidedę žūt būt eiti pirmyn tiesiai per pelkę <...>. Kaip perėjom pelkę, dabar neatmenu. Tik žinau, kad labai greit atsidūrėm Panerių folvarke, kuriame jau šeiminingavo virš. Lesingas. Jis, sugulęs į grandinę apie skyrių pirmo būrio kareivių, persekiojo bebėgančius lenkus <...> Kautis jau daugiau neprisiėjo. Iš lenkų pusės pasirodė parlamentaras, prašantis sustabdyti veiksmus. Jį pasiuntėme pas bataliono vadą, bet patys dar ugnimi persekiojome lenkus. Greit buvo gautas bataliono vado įsakymas grįžti prie ešelonu. Tik dabar, einant per folvarką ir geriau apsidairius, pasirodė visas buvusių kautynių baisumas. Visur patvoriais ir ties namų kertėmis gulėjo lenkų kareivių lavonai. Kiek jų ten buvo, dabar negaliu tikrai pasakyti, bet atrodė kad labai daug. O kiek buvo nukautų lenkų rugiuose – nieks negali pasakyti. Vėliau tik teko girdėti iš vietos gyventojų, kad po mėnesio, rugius kirsdami, jie dar radę daug apipuvusių lavonų. Perėję folvarką grįždami sutikome savo sanitarus, berenkančius sužeistuosius. Daug ir sužeistųjų buvo. Aplink buvo girdėtis dejavimai ir pagalbos šauksmai.

Atvykę prie ešelonu radome pievoje suguldytą ilgą lenkų kareivių eilę. Buvo jų tarpe eilinių, puskarininkių ir karininkų. Vėliau karininkų lavonai, lenkams prašant, buvo atiduoti jiems patiems palaidoti.

Turėdamas laiko nuėjau pažiūrėti sužeistųjų savųjų. Jie dideles kančias kentėdami

¹⁴² Vėliau paaiškėjo, kad vežime buvo keletas kardų, šautuvų ir revolverių, taip pat daug raštinės reikmenų – knygu, bylu, žemėlapių, popieriaus. Taip pat daug popirosų.

¹⁴³ Daina J. Pakeliui į Vilnių, *5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas, 1919–1934*, Kaunas, 1934, p. 70–72.

¹⁴⁴ Ruzas V. Karininkai Vyčio kryžiaus kavalieriai 1919–1926, *Karo archyvas*, t. 17, 2002, p. 118.

džiaugėsi, kad kautynes laimėjome ir nuvalėme kelią į Vilnių.

Buvo jau apie 20 val. Batalionas pradėjo vakarieniauti. Bataliono vadas išdalijo paimtus iš lenkų papirosus. Daugiausia jų teko 2 kuopai, nes faktiškai buvo jos karo grobis.

Kitą dieną, t. y. 1920 m. liepos mėn. 16 d., anksti rytą, vos tik pradėjus švisti, kęstutiečių I batalionas buvo jau Lentvarave¹⁴⁵.

Kartais šio mūšio vieta nurodoma Lazdėnuose. Tačiau kitame straipsnyje šių įvykių dalyvis Jurgis Daina, prisimindamas šias kautynes, akcentuoja, kad viskas vyko ne Lazdėnuose, o Joteliūnų kaime ir ties Panerių palivarku¹⁴⁶. Tiksliau, ši vieta turėtų būti vadinama Paneriškių (*Ponaryszki*) palivarku, kad nebūtų painiojama su beveik už dešimties kilometrų esančiu Panerių dvaru.

M. Biržiška savo prisiminimuose mini, kad 1920 m. liepos mėnesį, besitraukdami nuo bolševikų, lenkai daug kur paliko civiliais perrengtus savo kareivius, kurie turėjo apšaudyti artėjančius lietuvių karius. Tuo siekta pademonstruoti, kad Vilniaus krašto gyventojai nenori lietuvių valdžios. Tačiau vietiniai gyventojai tokius „civilius“ parodydavo lietuvių kariams ir padėjo juos gaudyti¹⁴⁷.

Lenkų brigados nuginklavimas prie Kruonio

1920 m. liepos mėnesį, besitraukdami nuo bolševikų, lenkai siekė prasiveržti link

savųjų ir kartais buvo priversti kirsti Lietuvos kariuomenės kontroliuojamą teritoriją. Į Kaišiadorių apylinkes perdislokuota lietuvių 2-oji divizija, kuriai laikinai vadovavo 2-ojo pėstininkų pulko vadas mjr. J. Laurinaitis, o jį, kaip pulko vadą, pavadavo mjr. K. Valeiša¹⁴⁸. Pats 2-asis pulkas liepos 17 d. gavo nurodymą iš Jonavos persikelti į Kaišiadoris. Jam iškelta užduotis nuginkluoti čia atklydusias lenkų pajėgas. Vienas pulko batalionas dislokuotas Vievyje¹⁴⁹. Minima, kad Kaišiadorių apylinkėse sulaikyti 1149 lenkų kariai¹⁵⁰. Matyt, tai susiję su liepos 16 d. įvykiais, kuriuos aprašė 2-ojo pėstininkų pulko bataliono vadas kpt. J. Petraitis: „*Liepos 16 d. iš Jonavos perėjom į Kaišiadorius. Baisus chaosas. Susimaišė ir lenkai, ir rusai. Visiškai jau temstant, lenkų dalys, bėgdamos nuo rusų, Kaišiadorių stoty pasiduoda mums į nelaisvę. Gaila net žiūrėti į tuos žmones. Taip dar neseniai ir taip narsiai kariavę, dabar galvotrūkčiais bėga nuo driskių bolševikų. Ką daro panika! Ne veltui Napoleonas pasakė: „Baimės apimtą kariuomenę galima su pūslėmis vyti“.* Tikra tiesa.“ Kpt. Jonas Petraitis teigė, kad lietuviai, nors ir kovojo su lenkais, tačiau nenorėjo, kad bolševikai galutinai sumuštų lenkų kariuomenę: „*Kad bolševikai lenkus truputį apkūlė, tai gerai, nes patys vos tik atsigavę, o jau ir kitus norėjo pavergti. Gal dabar supras, kad ir kitiems laisvė brangi.*“¹⁵¹

Tam, kad susektų lenkų dalinių buvimo vietas, buvo pasitelkta žvalgyba tiek iš oro,

¹⁴⁵ Daina J. Pakeliui į Vilnių, *5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas, 1919–1934*, Kaunas, 1934, p. 73–74.

¹⁴⁶ Daina J. Kautynės ties Joteliūnų kaimu ir Panerių folvarku, *Kardas*, 1928, Nr. 27, p. 19.

¹⁴⁷ Biržiška M. *Vilniaus Golgota: okupuotosios Lietuvos lietuvių darbo ir kančių 1919–1928 metų dienoraštis*, B. Šemio iš laikraščių surinktas, Kaunas, 1930, p. 79.

¹⁴⁸ Įvykių dalyvis J. Petraitis savo prisiminimuose neigiamai atsiliepia apie majorą V., paskirtą laikinai vadovauti 2-ajam pulkui: „*Kodėl taip buvo padaryta – negalėjom suprasti. Kad bent būtų buvęs narsus karys, bet bailys. Jis ir pats sakydavo: „Jei aš dar esu gyvas, tai todėl, kad aš ne narsuolis.“* Petraitis J. *Mūsų žygiai, 2 d. Atsiminimai iš kovų su lenkais 1920 metais*, Vilnius, 2020, p. 37.

¹⁴⁹ Surgailis G. *Antrasis pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Algirdo pulkas*, Vilnius, 2014, p. 116.

¹⁵⁰ *Savanorių žygiai*, t. 1, red. P. Ruseckas, Vilnius, 1991, p. 60.

¹⁵¹ Petraitis J. *Mūsų žygiai, 2 d. Atsiminimai iš kovų su lenkais 1920 metais*, Vilnius, 2020, p. 36.

tiek ir ant žemės. Pavyzdžiui, 1920 m. liepos 12 d. tarp 7 ir 9 val. skridę karo lakūnas su žvalgu pranešė, kad geležinkelyje nuo Vievio link Lentvario nebuvo jokio judėjimo, o plentu Vievis–Vilnius važiavo vežimų gurguolė (apie 50 vežimų), Lentvario stotyje – 6 traukiniai, turintys maždaug po 50 vagonų¹⁵². Liepos 16 d. sužinota, kad 5 legionininkai klausė kelio į Rumšiškės, bet nuėjo į Kauno pusę. Pagal žmonių pasakojimą, jų dauguma ėję labai bailiai ir buvo spėjama, kad grįžtą iš legionų Lietuvon namo¹⁵³. 1920 m. liepos 18 d. pulko vadui telegrama nurodyta, kad „*pakrikę dalys lenkų pėstininkų, raitelių ir artilerijos traukiasi pro Kaišėdoris link Kruonių. Jų skaičius tikrai nežinomas.*“ Taip pat nurodyta aviacijai išžvalgyti ruožą „*Kaunas–Jonava–pagal Viliją–Vievi ir Kaunan atgal per Rumšiškį*“, siekiant išsiaiškinti, kur yra besitraukiančios lenkų karinės dalys¹⁵⁴. Tuo metu, Vievio rajone prasiveržusi pro bolševikų frontą, į Kaišėdorių rajoną užklydo visa lenkų kariuomenės brigada ir dingo. Lietuvių kareiviai juokavo: „*Lenkų brigada į žemę įlindo.*“ Pasirodo, kad brigada apie savaitę laiko klaidžiojo Kėdainių apylinkėse, tačiau Lietuvos karinė vadovybė jos nuginkluoti kol kas neleido. Tuometis 2-ojo pulko bataliono vadas kpt. J. Petraitis vėliau stebėjosi, kad tuo metu, kai trijų kilometrų voroje žygiuojanti lenkų brigada žygiavo Kruonio kryptimi, Lietuvos kariuomenės vadovybė jos gaudyti karius siuntinėjo priešinga nuo Kaišėdorių – Žaslių – kryptimi. Ir net kai dalinys pats prašėsi leisti surasti paklydėlius, vadovybė neleido. Taigi, netgi įvykių priešakyje buvę daliniai nežinojo užkulisinių užmačių ar susitarimų. Tik tada, kai lenkų brigada rengėsi persikelti per Nemuną Kauno link, Kauno įgulos viršininkui plk. V. Glovackiui buvo duotas įsakymas imtis priemonių, kad užkirstų jai kelią į Kauną.

Liepos 18 d. anksti rytą 2-ojo pėstininkų pulko 3-iojo bataliono vadas kpt. J. Petraitis telefonu gavo įsakymą su savo batalionu skubiai išvykti iš Kaišėdorių, lenkų brigadą nuginkluoti ir ją pristatyti į Kaišėdoris. Iš vietos gyventojų pateiktų žinių buvo žinoma, kad lenkų brigada yra Kruonio apylinkėse ir artinasi prie Nemuno. Kpt. J. Petraitis atsiminimuose ši karinė operacija užfiksuota nuo pat pradžių:

Gavęs seniai norėtą įsakymą, pasikviečiau savo audringą kapitoną Noreiką:

– Kapitone, tuojau surink viso kaimo vežimus, ištuštink visą mūsų bataliono gurguolę, susodink į juos lengvai ginkluotus bataliono kareivius ir paimk visus kulkosvaidžius. Tik pasiskubink, nes turime pavyti lenkų brigadą.

Kap. Noreikai to tik ir tereikėjo, nes jis netvėrė be darbo. Išgirdęs jo ženklą visas batalionas pašoko ant kojų. Ir kaimas subruzdavo, kaip koks skruzdėlynas. Stovėjome tada Gudienos kaime, vienas kilometras į šiaurę nuo Kaišėdorių.

Po keletu minučių batalionas jau vežimuose ir pasileido pirmyn kiek tik arkliai neša, nes nuo Kaišėdorių iki Kruonio daugiau kaip dvidešimt penki kilometrai. Važiuojame kaip gaisrininkai į gaisrą, tik dulkės rūksta. Važiuodami pro Žiežmarius paėmėm dar mūsų mokomąją kuopą <...>. Vekonių kaimo gyventojai pranešė, kad prieš keletą minučių lenkų „ciela armija“ perėjo per Vekonis. Kokį puskilometrį pajojėjus per mišką Kruonio kryptimi, į dešinę nuo plento, pamatėme juos. Net baisu pasidarė. Tarp kalniuku, didelėj pievoj apsistoję poilsio. Šautuvai gubomis sustatyti, lauko virtuvės, matyti, baigia gaminti, o kariai pavargę sugulę ilsisi. Toliau, kitoj lankoj, artilerijos stovykla. Aplinkui aukštumos sargybu užimtos. Apie 3000–3500 vyrų. O mūsų – nėra nė trijų šimtų. Nuginkluoti juos – darbas nelengvas. Mažai mūsų saujelei

¹⁵² LCVA, f. 929, ap. 3, b. 174, l. 73.

¹⁵³ LCVA, f. 929, ap. 3, b. 174, l. 103.

¹⁵⁴ LCVA, f. 929, ap. 3, b. 174, l. 83–84.

nepasiduos. Reikia gudrumu paimti, t. y. apgauti. Reikėjo juos taip apsupti, kad atrodytų, jog mūsų yra daug. Pirmiausia nejučiomis, staiga užklupti jų sargybas, kurios stovi ant aukštumų, ir jas numušti, kad nesuspėtų susigriebti vyriausioji vora. Kai aukštumos, kurias jie dabar užima, bus mūsų rankose, tada palyginti mūsų kad ir mikroskopinės jėgos išsilygins. Jei mums aukštumas užėmus jei dar bandytų pulti, tada iš visų pusių į tą žmonių masę paleisime kulkosvaidžius į darbą. Būtų baisos skerdynės, kurių išvengti būtų galima, jei turėtume daugiau vyrų.

Planas iš esmės pavyko. Kpt. E. Noreika nusiūstas į svarbiausią vietą, kurioje buvo stipriausia lenkų sargybos apsauga. Mokomoji kuopa paėmė 153 aukštumą (ji buvo visiškai šalia plento į Kruonį). Kitos kuopos supo iš kitų pusių. Pats kpt. J. Petraitis su vyr. ltn. A. Butkevičiumi pasiliko ant plento ir stebėjo situaciją. Kai kurios kuopos nesunkiai pašalino lenkų sargybas. Tačiau ltn. M. Jakobsonui ties 153 aukštuma teko susiremti, nors ir nestipriai. Kpt. E. Noreikai teko rimčiau susikauti. Jis užklupo artileristų sargybas, kur sargybos viršininku buvo lenkų karininkas, neturintis kairės rankos. Šis berankis karininkas puolė raitas, įsikandęs arklio pavadį į dantis, o dešinėje rankoje laikydamas revolverį, šaudė į kpt. E. Noreiką. Tačiau vėliau gavo savo viršininko įsakymą sustabdyti susirėmimą. Subruzdusios griebtis ginklų, lenkų dalys irgi sustojo. Lietuvių kariai užėmė aplinkines aukštumas ir demonstratyviai išstatė kulkosvaidžius. Kpt. J. Petraitis su keliais kariais taip pat atvirai atsisustojo ant kalvos, kad lenkams būtų matoma, iš kur vadovaujama. Iš lenkų voros atsiskyrė trys karininkai ir, prijogę prie kpt. J. Petraitio, pasisakė atsiųsti brigados vado sužinoti, kodėl buvo užpulti. J. Petraitis informavo, kad yra įgaliotas lenkų karius internuoti. Netrukus, kelių karininkų lydimas, atėjo ir pats lenkų brigados vadas plk. V. Paslavskis. Brigados vadas buvo jau senyvas, vidutinio ūgio, liesas, kalbėjęs lėtai, su vokišku akcentu. Pasirodo,

Pirmojo pasaulinio karo metais jis buvo Vokietijos kariuomenės pulko vadas. Kadangi Petraitis silpnai kalbėjo lenkiškai, vertėju tapo vyr. ltn. A. Butkevičius. J. Petraitis šitaip prisiminė įvykusi pokalbį:

– *Man mano karininkai pranešė, kad tamsta turite įsakymą internuoti mus, – sako man pulkininkas (jo pavardės nebeatsimenu).*

– *Taip, ponas pulkininke, – atsakiau.*

– *Ar Lietuva jau kariauja su mumis? – toliau klausia pulkininkas.*

Tiesa, man telefonu buvo pasakyta, kad aš turiu lenkų brigadą nuginkluoti ir paimti į nelaisvę. Bet aš sušvelninau, sakydamas, kad turiu „internuoti“.

– *Ne, ponas pulkininke, jei kariautų, tai turėčiau jus imti į nelaisvę.*

– *Bet aš turiu pakankamai jėgų ir galiu nepasiduoti. Sykį jau buvau bolševikų apsuptas ir juos sumušiau. Dabar mano tikslas žūtibūt prasimušti ir grįžti į Lenkiją.*

– *Man labai gaila, ponas pulkininke, bet jums to tikslo pasiekti nepavyks.*

– *Ar tai jūsų galutinis atsakymas? Ar jūsų vadovybė negali pakeisti šio nusistatymo.*

– *Ne, ponas pulkininke.*

– *Tai turiu imtis ginklo?*

– *Prašau, ponas pulkininke. Tik įspėju poną pulkininką, ar nebus bergždžias ir žalingas darbas. Nenoriu ponui pulkininkui aiškinti, tik noriu atkreipti jūsų dėmesį, Jūs matot, ponas pulkininke, šias aukštumas, kurias neseniai jūsų sargybos buvo užėmę. Ten stovi mūsų kulkosvaidžiai, visi jie nukreipti į jūsų nepasirengusių vorą, Užtenka mano vieno mostelėjimo, kai apie dešimt kaspinių bus paleista į jūsų žmonių masę. Manau, ponas pulkininke, judinti iš vietos jūsų žmones, be to, gana nuvargintus, būtų per daug žiauru.*

Galiausiai pulkininkas nusileido ir sutiko būti internuojamas. Kpt. J. Petraitis įsakė ginklus palikti ten, kur jie buvo sudėti, o karininkams leido ginklus pasilikti. Pulkininko prašymu brigadai leista papietauti, nes buvo jau 16 valanda. Kartu su lenkų karininkais

buvo pasiūstas A. Butkevičius, o J. Petraitis pasiliko toje pačioje vietoje, kad galėtų stebėti situaciją ir, esant reikalui, duoti ženklą. Grįžęs pas savo karius, plk. V. Paslavskis išrikiavo savo brigadą, išskyrus artileristus, nes jie stovėjo toliau, nuramino, pasakydamas keletą žodžių, paskui įsakė sudėti į vieną vietą šovininius, rankines granatas, o puskarininkiams – revolverius. Paskui pradėjo pietauti. Kai A. Butkevičius pranešė, kad jau visi ginklai sudėti, J. Petraitis tuojau pasiuntė vežimus. Sukrovus ginklus, jie skubiai pasiūsti į Kaišiadoris. Sudėtingiau buvo nuginkluoti artileristus, kurie turėjo pilnus vežimus įvairių ginklų, o lietuvių batalionas neturėjo tiek žmonių, kad galėtų juos atimti. Beveik visi bataliono kariai buvo išstatyti ant aukštumų ir jų iš ten atitraukti negalėjo, nes tai buvo vienintelis bataliono pranašumas prieš lenkus. Situacija buvo sudėtinga ir bataliono vadas nežinojo, ką daryti. Lietuvių laimei, tuo metu atvyko pastiprinimas – artileristų karininkai su kareiviais. J. Petraitis juos skubiai nusiuntė paimti lenkų artileristų pabūklus, ginklus ir visą gurguolę su arkliais, įsakydamas arklius palikti tik karininkams. Artileristai greitai įvykdė jiems duotą užduotį, ir gurguolė su ginklais išgabenti į Kaišiadoris¹⁵⁵. Iš nuginkluotos lenkų brigados pulko kariai paėmė šešiolika 75 mm patrankų, 2258 sviedinius, 8 bombosvaidžius ir 365 bombas. Iš 16 paimtų patrankų 11 buvo sugadintų, kaip ir dauguma kitų paimtų ginklų. Tiesa, kpt. J. Petraitis dar mini paimtus 300 arklių, labai daug kulkosvaidžių ir kito turto. Iš viso buvo nuginkluoti 54 karininkai ir 1050 kareivių. Tačiau be ginklų iki Kaišiadorių dar teko atlydėti ir lenkų kareivius, tuo labiau, kad jau artėjo vakaras. Kpt. J. Petraitis nujojo pas pievoje sugulusius lenkus ir plk. V. Paslavskio paprašė išrikiuoti karius ir žygio tvarka išvesti juos į plentą.

Nurodymas buvo nepriekaištingai įvykdytas. Plente sustatytos lenkų voros ilgis siekė apie du kilometrus. Kpt. J. Petraitis į voros priekį pasiuntė tris sunkiuosius kulkosvaidžius, gale taip pat buvo trys, o iš šonų lydėjo bataliono kariai su šautuvais. Pats bataliono vadas su A. Butkevičiumi jojo voros viduryje kartu su plk. V. Paslavskiu. Vora į Kaišiadoris atvyko apie 2 val. ryto. Čia iš divizijos vadovybės buvo gautas įsakymas atimti iš karininkų revolverius ir žiūronus. Kol atvažiavo iš Kauno traukiniai, karininkams buvo leista įsikurti geležinkelio stoties pastate, o kareiviai ilsėjosi lauke prie stoties. Liepos 19 d. apie 6 val. ryto iš Kauno atvažiavo du traukiniai, į kuriuos ir buvo susodinta visa ši brigada. A. Butkevičius su kuopa buvo pasiūstas juos palydėti. Kaune jie buvo perduoti Kauno miesto komendantui. Iš Kauno ši lenkų brigada buvo nugabenta į Vilkaviškį ir, kai prasidėjo atviri karo veiksmai su Lenkija, jie ten buvo laikomi nelaisvėje¹⁵⁶. Kpt. J. Petraitis apgailestavo dėl to, kad Kauno stotyje, priimdami belaisvius, lietuvių kariai elgėsi neleistinai šiukščiau: „<...> *man labai skaudu ir pikta pasidarė. Tai užnugario didvyriai. Mat ir jie kariauja su beginkliais žmonėmis. Tikri fronto kariai net fronte taip nesielgia. Jie moka ir savo priešą gerbti.*“ O keletui dienų praėjus, į Kaišiadoris atvažiavo prancūzų karininkai, kurie kvotė kpt. J. Petraitį, kaip įvyko, kad buvo nuginkluota lenkų brigada¹⁵⁷. Lenkijos kariuomenės palaikymas buvo to meto Prancūzijos politinis interesas, tačiau šioje knygoje į tarptautinį įvykių kontekstą nebus gilinamasi.

Atsilikusių lenkų karių regione buvo ieškoma ir vėliau. Liepos 18 d., tarp 17–19 val., skrisdami maršrutu Čiobiškis–Mijaugonys–Žiežmariai–Kruonis–Rumšiškės, taip pat nuo Rumšiškių link Pravieniškių, žvalgai nieko nepastebėjo, tik tarp Kruonio ir Rumšiškių ant

¹⁵⁵ Petraitis J. *Mūsų žygiai, 2 d. Atsiminimai iš kovų su lenkais 1920 metais*, Vilnius, 2020, p. 38–44.

¹⁵⁶ Surgailis G. *Antrasis pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Algirdo pulkas*, Vilnius, 2014, p. 116–119.

¹⁵⁷ Petraitis J. *Mūsų žygiai, 2 d. Atsiminimai iš kovų su lenkais 1920 metais*, Vilnius, 2020, p. 44.

plento matė gurguolę – apie 30–40 vežimų¹⁵⁸. Šaulys M. Žvirėnas pranešė, kad liepos 19–24 dienomis apkeliavo Kaišiadorių, Žiežmarių, Kruonio ir kitas apylinkes, tačiau lenkų kareivių nesutiko. Tiesa, kai kuriuose kaimuose buvo po 2–3 lenkų kareivius, kurie prašė duonos. Juos perdavė milicijai. Į Jiezną atėjo 45 lenkų kareiviai, kurie pasisakė, kad atėjo pasiduoti Lietuvos kariuomenei¹⁵⁹. Liepos 23 d. Šaulių sąjunga pavedė Kaišiadorių šauliams surasti 10 lenkų paslėptų „armotų“. Kaišiadorių šaulių skyriaus valdybos pirmininkas Morkūnas pasiuntė du šaulius, kurie dvi dienas ieškojo patrankų Kruonio apylinkėse, bet nerado. Žvalgų punkto žiniomis, 8 patrankas lietuvių kareiviai surado Antakalnyje. Be to, minima, kad lenkų paliktus šaudmenis išsinešiodavo gyventojai, daug kariškos medžiagos paskandinta ežeruose¹⁶⁰. Apie įvykius prie Kruonio rašė ir kitas tų įvykių dalyvis – lt. Martynas Jakobsonas, kurio pasakojimas išsiskiria ne tik smulkiais faktais, bet ir emocinėmis detalėmis:

1920 m. liepos mėn. 18 d., sekmadienyje, graži saulėta diena. 2 pėst. D. L. K. Algirdo pulko III batalionas stovėjo Gudžiūnų [Gudienos] kaime, vienas kilometras atstu nuo Kaišiadorių. Batalionas, baigęs tvarkyti lenkų besitraukiančios brigados išmėtytą turtą, pusryčiavo. Kareiviai juokavo, sakydami apie pasislėpusią lenkų brigadą, kad ji į žemę įlindo. Tuo laiku niekas nežinojo, kur ji yra. Bet kur tau... Trimitas. Stokis. Reiškia, atsirado. Sujudėjo kaimas, lyg užgautas skruzdėlynas. Sudiev, sekmadienio tinginiavimas, į darbą. Pasigirdo komandos: stokis, lygiuok... Kelios minutės ir batalionas vežimuose. Paimta patys braviausi vyrai, be amunicijos, ir pasodyti į vežimus. Kur vyks... niekas nežino. Žinoma tik viena, kad operatyvis įsakymas bus duotas pakelyje. Visi turi galvoje, kad

lenkų brigada tikrai išlindo „iš po žemės“. Važiavome keliu Žiežmarių link ir pasukome į Kruonį. Pakelyje buvo gauta žinių apie lenkų brigadą, kad ji eina į Kruonį. Važiavome, lyg į gaisrą. Pristoję arkliai buvo keičiami su važiuojančiais į bažnyčių kaimiečiais. Pastarieji buvo nustebinti, nes nesuprasdavo, kas čia dedasi.

Lietuvių kariams porą kilometrų neprivažius prie Kruonio, lt. M. Jakobsonas gavo įsakymą užimti Vekonių kaimą ir 153 aukštumą. Vietiniai Vekonių vaikinai pasakė, kad lenkų kareivių būrelis (30 žmonių) pabėgo iš kaimo ir kaime daugiau jų neliko. Mokomosios kuopos vadui įsakyta užimti 153 aukštumą. Tuojau Mokomoji kuopa užėmė aukštumą, čia įsitaisė ir artileristai. Tuomet prisiartinio trys raiti lenkų karininkai. M. Jakobsonas rašo:

Karininkai man pareiškė, kad jie norėtų su mūsų karo vadovybe pasikalbėti. Pamatę, kad aš turiu prie savęs tik 6 kareivius ir kad daugiau niekur mūsų kariuomenės nesimato (nes mokomoji kuopa buvo sugulusi ir nesimatė) pasuko arklius atgal joti. Kareiviams liečiau užtaisyti šautuvus, sulaučiau lenkus ir jiems pasakiau, jeigu jūs esate parlamentieriai, tai turite sekti mane, o jeigu žvalgai ir bėgate, tai sušaudysiu. Į tai lenkai man atsakė, kad jie turi gauti direktyvų iš savo pulko vado. Liečiau tučtuojau sustabdyti bežygiuojančią vorą ir atvykti pulkininkui, nes kitaip būsiu priverstas šaudyti. Lenkai sutiko ir sąlygas išpildė. Prie manęs atvyko lenkų pulkininkas su adjutantu. Su pulkininku kartu atėjo ir anksčiau matyti trys lenkų karininkai. Aš juos visus nuvedžiau prie mokomos kuopos į 153 aukštumą. Prie mokamos kuopos atvyko III bataliono vadas ir netrukus buvo pašauktas 7 kuopos vadas kap. Butkevičius. Lenkams buvo pastatytos sąlygos – pasiduoti. Iš karto lenkai

¹⁵⁸ LCVA, f. 929, ap. 3, b. 174, l. 88.

¹⁵⁹ LCVA, f. 929, ap. 3, b. 174, l. 96.

¹⁶⁰ LCVA, f. 929, ap. 3, b. 174, l. 107–108.

nenorėjo pasiduoti, derėjosi dėl sąlygų ir statė savotiškus reikalavimus. Derybos užtruko arti valandos. Derybų metu su lenkais aš nebebuvo, todėl pasikalbėjimo smulkmenos man nežinomos. Kolėjo derybos, III bataliono kuopos priėjo prie lenkų brigados, susitvarkė ir apsistojo pozicijoje. Lenkai matė jiems gresiantį pavojų. Kovoti jiems beveik negalima buvo ir nusprendė pasiduoti. Ginklai buvo atimti ir brigada nuvesta į Kaišiadorius, o iš ten pasiūsta į Kauną¹⁶¹.

1920 m. liepos 24 d. 2-ojo pulko vadas pulkui įsakė susitelkti Kaišiadorių–Žiežmarių rajone. 1-ajam batalionui buvo įsakyta apsistoti Kaišiadorių dvare, Kiemeliuose ir Žiebenos (Žabinos) palivarke; 2-ajam batalionui – netoli Žiežmarių, Tryliškių ir Žiežmarių dvaruose; 3-ajam batalionui – Gudienos ir Kalniškės kaimuose¹⁶². 1920 m. rugpjūčio 13 d., 7 val. iš Kaišiadorių geležinkelio stoties vienas 2-ojo pulko batalionas išvyko į Kauną (7 karininkai, 288 kareiviai, 43 arkliai, 11 vežimų, 3 lauko virtuvės). 2-ajam batalionui įsakyta susitelkti Kaišiadorių–Žiežmarių rajone. Tuo laiku mjr. J. Laurinaitis sugrįžo į pulko vado pareigas. Rugpjūčio 20 d. į pulką atvyko divizijos vadas, kuris kartu su pulko vadu apžiūrėjo 4-ąją pulko kuopą. Kuopos karius rado po pietų besiilsinčius gyvenamuosiuose būstuose ir buvo pasipiktinę: „*Kambariai baisiausias mėšlynas, pribarstyti ne tik šiaudų, bet ant aslos pribarstyta obuolių lupenų, duonos plutų ir kt. <...> Ant stalų, langų priblaškyta silkių, kas daro labai blogą įspūdį ir nedaleistina higienos žvilgsniu. Šautuvai išblaškyti po visus kambarius be jokios tvarkos, yra net tokių, kurie laiko savo lovose <...>. Abelnas įspūdis kuo baisiausias, niekuomet negalima pamanyti, kad ten gyvena kareiviai.*“ Dėl to pulko vadas kuopos vadui

pareiškė papeikimą. 1920 m. rugpjūčio 24 d. 2-asis pėstininkų pulkas iš Kaišiadorių rajono išvyko į Seirijus, kur vėl atsidūrė prieš lenkų pajėgas¹⁶³.

Lemiamos kovos 1920 m. spalį ir lapkritį

1920 m. rugsėjo mėnesį Lietuvos valstybės pareigūnai jau kūrėsi Vilniuje. Kaišiadorių komendantūros ir apskrities tarnautojai irgi kėlėsi į Trakus – tikrąjį apskrities centrą. 1920 m. rugsėjo pabaigoje ir spalio pradžioje iš lenkų atsiimtose teritorijose lankėsi Lietuvos kariuomenės karo sanitarijos būrys, vadovaujamas vyr. ltn. gydytojo A. Laskausko, kuris apžiūrėjo ligonius, sušalpę badaujančius gyventojus¹⁶⁴. Atrodė, kad šio regiono gyventojų laukia naujas istorinis etapas, gyvenimas „prie Lietuvos“. Tačiau įvykiai greitai pasisuko nauja linkme. 1920 m. spalio 7 d. Lietuva ir Lenkija pasirašė vadinamąją Suvalkų sutartį, pagal kurią susitarta nustatyti naują demarkacijos liniją, prie jos nutraukti karo veiksmus ir pasikeisti karo belaisviais. Tačiau jau po dviejų dienų (spalio 9 d.) „maištaujanti“ Lenkijos generolo L. Želigowskio rinktinė užėmė Vilnių. Užėmę Vilnių L. Želigowskio vadovaujami lenkų legionai tęsė puolimą į Kauno pusę: dešinėje Neries pusėje pro Maišiagalą ir kairėje pusėje Vievio–Semeliškių kryptimi. Pavyzdžiui, Lietuvos kariuomenės 2-oji haubicų baterija 1920 m. spalio 10 d. pasiekė Aukštadvario miestelį, o 13 d. pasiekė Vievio apylinkes. Spalio 14 d. ji užėmė pozicijas ties Bražuolės upeliu (prie Baltamiškio, tuo laiku vadinamo Bieloliese). Spalio 16 d. baterijai nurodyta dar neprašvitus traukti link Joteliūnų. Pasiekus Kazimieriškes baterija susidūrė su priešakinėmis lenkų dalimis. Lietuvių priešakinės dalys ties geležinkeliu buvo linijoje Senoji

¹⁶¹ Jakobsonas. Lenkų brigados nuginavimas, *Karys*, 1928, Nr. 26, p. 513–514.

¹⁶² Surgailis G. *Antrasis pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Algirdo pulkas*, Vilnius, 2014, p. 119.

¹⁶³ Surgailis G. *Antrasis pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Algirdo pulkas*, Vilnius, 2014, p. 120.

¹⁶⁴ Lesčius V. *Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920*, Vilnius, 2004, p. 208.

2-osios haubicų baterijos kariai fronte prie Vievio. 1920 m. spalio 12 d. PAVB

Būda–Alksna („Olšėnikai“)–Daubos ir rėmėsi į Neries upę. Divizijos vado įsakymu baterija apšaudė priešo apkasus pamiškėje ties Rykantais ir Semeniukais. 8 val. ryto 3-iasis pėstininkų pulkas pradėjo puolimą, kuris tęsėsi iki 17 val. Be pertraukos veikusi 2-oji haubicų baterija per tą laiką iššovė 380 sviedinių. Spalio 18 d. jau nuo 2 valandos apšaudomos lenkų pozicijos, o 7 val. paleista intensyvi ugnis, paremiant puolančius pėstininkus. Kautynės tęsėsi iki 15 val., per tą laiką baterija iššovė 500 sviedinių. Priešininkų pozicijos mažai pakito. Spalio 20 d. lietuviai apšaudė Rykantus, juose kilo didelis gaisras. Spalio 22 d. atsitraukta iki Vievio. Pėstininkai užėmė liniją Panerių palivarkas–128 aukštuma–Malūnas–Vievio ežeras–Vievininkai–Bukiškės–Sausaraistis–Katiliškiai. Spalio 26 d. 8 val. ryto gauta žinia, kad priešai pralaužė

frontą ir pėstininkai bėga. Baterija atsitraukė iki Abromiškių, apšaudydama Skirmantiškes. Po valandos kautynių prasilaūžimas sustabdytas ir atstatyta buvusi padėtis. Spalio 29 d. vienas lenkų būrys atslinko arčiau lietuvių apkasų ir pradėjo apšaudyti lietuvių pozicijas ir Vievio miestelį. Apšaudę lenkų būrį prie Joteliūnų priešus privertė pasitraukti¹⁶⁵.

Tuo tarpu 6-ojo pėstininkų pulko vadui 1920 m. spalio 9 d. įsakyta susitelkus Valkinukuose žygio tvarka artimiausiais keliais vykti į Aukštadvarį. Spalio 15 d. nuo 9 val. ryto lenkai visu frontu puolė 3-iosios pėstininkų divizijos dalis ir užėmė Rykantus. 6-asis pėstininkų pulkas gavo įsakymą užimti barą nuo Spindžiaus ežero iki Žuklių kaimo ir gintis. Spalio 16 d. divizijos bare vyko aršūs mūšiai. 6-ajam pėstininkų pulkui su 7-ąja artilerijos baterija ir 1-uju kavalerijos eskadronu įsakyta iki

¹⁶⁵ 4-to artilerijos pulko dešimtmetis, *Karys*, 1931, Nr. 38, p. 757.

spalio 17 d. 12 val. susitelkti Strėvos–Stani-slaviškių–Ismonių rajone, pastatyti apsaugą ir būti pasirengus pulti lenkus Markutiškių–Senujų Trakų kryptimi, o vienu batalionu žygiuoti Karažiškių–Strakiškių kryptimi. Spalio 17 d. vakare pulkas gavo įsakymą kitą dieną pereiti į puolimą. Buvo nurodyta užimti Senuosius Trakus. Puolimas prasidėjo 6 val. ryto. Iš pradžių viskas vyko sklandžiai – lenkų apsaugos daliniai traukėsi, tačiau greitai jie ėmė priešintis. Keletas karių žuvo, 7-osios kuopos 12 karių pateko į lenkų nelaisvę. Puolantys padaliniai buvo priversti sustabdyti puolimą ir gintis užimtose pozicijose. Jie atsilaikė iki vakaro. Vakare pulkas gavo įsakymą atsitraukti į išeities pozicijas. Spalio 19 d. pulko bare vyko žvalgų susirėmimai, ir pulkas patyrė nuostolių: 2 kareiviai žuvo, 1 buvo sužeistas, 4 dingo be žinios. Spalio 20 d. lietuvių daliniai

perėjo į gynybą. Spalio 21 d. 6-asis pėstininkų pulkas buvo perkeltas į divizijos rezervą. Jam buvo nurodyta susitelkti Aukštadvario rajone. Lapkričio 2 d. pulkas užėmė fronto barą nuo Gilužio ežero iki Valkininkų. Pulko štabas apsisistojė Aukštadvaryje. Lapkričio 21 d. iš kariuomenės vadovybės buvo gautas įsakymas sustabdyti aktyvius kovos veiksmus ir pereiti prie gynybos. Daugiau susidūrimų su lenkais tą mėnesį nepasitaikė, o 1920 m. lapkričio 29 d. Kaune, dalyvaujant keturiems Tautų Sąjungos Karinės kontrolės komisijos nariams, Lietuvos ir Lenkijos atstovams pasirašius paliaubų sutartį dėl karo veiksmų nutraukimo ir 6 km neutraliosios zonos tarp abiejų valstybių kariuomenių nustatymo, karas dėl nepriklausomybės baigėsi¹⁶⁶.

Nors mūšiai vyko kiek toliau į rytus nuo Vievio, tačiau ir užnugario gyventojai įsitraukė

5-ojo pėstininkų pulko kariai prie lauko virtuvės fronte ties Vieviu. 1920 m. VDKM

¹⁶⁶ Sургailis G. *Šeštasis pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkas*, Vilnius, 2019, p. 54–56.

į gynybos akcijas. Kaišiadorių apylinkėse civiliai gyventojai ne tik vykdė prievoles kariuomenei, bet ir savanoriškai įsitraukė į gynybos organizavimą. Pavyzdžiui, 1920 m. spalio 9 d. lenkams perėjus į puolimą, visoje Lietuvoje ėmė organizuotis Lietuvos gynimo komitetai. Toks komitetas susikūrė ir Kaišiadoryse. Jis vadinosi *Lietuvos gynimo komitetas Trakų apskričiai*. Skubotai visoje apskrityje organizavosi ir šio komiteto skyriai. Pavyzdžiui, 1920 m. spalio 24 d. Kaišiadoryse komitetas rinko pinigines aukas, suorganizavo vakarą su loterija. Iš viso gryno pelno gauta apie 9000 auksinų, surinkta aukų ir brangiaisiais metalais – auksu, sidabru. Taip pat apskrityje surinkti keli maišai vilnos, tabako, kitų daiktų. Pastebėta, kad gynimo komitetuose „uoliai dirba vietos žydai“¹⁶⁷.

Kariniai lėktuvai virš Kaišiadorių

Jau buvo minėta, kad 1919 m. pavasarį gyventojai galėjo Kaišiadorių padangėje matyti skraidančius karinius lėktuvus, nes kovose intensyviai naudota ir aviacija. Lietuvos kariuomenės lėktuvai dažniausiai skrisdavo Vilniaus kryptimi, o Lenkijos lėktuvai – Kauno. Pavyzdžiui, 1920 m. spalio 23 d. Lietuvos lakūnai Dobkevičius ir Šabanavičius skrido maršrutu Žaslai–Kernavė–Musninkai–Maišiagala–Giedraičiai–Vilnius–Lentvaris–Rykantai. Įvairiose vietose pastebėtus lenkų pėstininkus ir raitelius jie atakavo išmesdami 20 bombų. Lapkričio 7 d. lietuvių lakūnas Dobkevičius pirmą kartą į frontą išskrido su neseniai sumontuotu šarvuotu lėktuvu *Alb J II*. Šio lėktuvo variklis ir įgula buvo pridengti kulkosvaidžių kulkas sulaikančiais 5 mm plieno šarvais, todėl buvo galima skristi žemiau, nebijant prieš ugnies. Ant Lentvaryje

stovinčios gurguolės su kareiviais numetė 5 bombas, o ties Rykantais, nors ir smarkiai apšaudytas, numetė dar 3 bombas. Tiesa, ties Kaišiadorymis netikėtai lėktuvas buvo apšaudytas saviškių.

Reidus į lietuvių pusę, nors ir ne taip dažnai, rengė ir lenkų lėktuvai. Pavyzdžiui, 1920 m. lapkričio 5 d. lenkų lėktuvai ant Kaišiadorių numetė keturias bombas, tačiau tik viena iš jų sprogo, nukritusi ties stotimi. Vėliau lenkų lakūnai iš kulkosvaidžių apšaudė Lietuvos kariuomenės sanitarinį traukinį tarp Žaslių ir Vievio¹⁶⁸. 1920 m. lapkričio 11 d. spaudoje rašoma, kad „Želigovskio lakūnai“ buvo du kartus atskridę iki Kauno, kur metė bombas, tačiau apšaudyti lietuvių jie buvo nuvyti. Pakeliui jie apmetė bombomis Kaišiadoris, nors jokių nuostolių nepadarė¹⁶⁹. 1920 m. lapkričio 19 d. jie bombardavo lietuvių kariuomenės užnugarį ir tiltą per Nerį ties Čiobiškiu. O gruodžio 14 d., kai jau galiojo paliaubos, lenkų lėktuvai bombardavo Kaišiadorių geležinkelio stotį ir Neries tiltus¹⁷⁰.

NEUTRALIOSIOS ZONOS IR PAFRONTĖS APSAUGA

Pėstininkų pulkai pafrontės apsaugoje

Šios knygos tikslas nėra suminėti visų kariuomenės dalinių, veikusių šiame regione, veiksmus, jų sudėtį, keliamus kovinius uždavinius ar rezultatus. Autoriui svarbiau buvo lokalizuoti istoriniuose tyrimuose minimas kariuomenės dislokacijos ir kovinių veiksmų vietas, kurias galėtume sutapatinti su šiais laikais atpažįstamais geografiniais taškais, kovas dėl nepriklausomybės susiejant su šių vietovių istorija. Ypač daug ir detalios medžiagos sutelkta istoriko Gintauto Surgailio tęstinėje

¹⁶⁷ Gynimo komitetas Kaišedoryse, *Lietuva*, 1920-10-28, Nr. 235, p. 2.

¹⁶⁸ Svarbesni įvykiai prieš 10 metų, *Karys*, 1930, Nr. 45, p. 989.

¹⁶⁹ Lenkų žvėriškumas, *Trimitas*, 1920-11-11, Nr. 15, p. 27.

¹⁷⁰ Prieiga per internetą: <https://www.plienosparnai.lt/page.php?129> [žiūrėta 2023-10-10].

Bataliono pamaina fronte. Karių rikiuotę apeina kariuomenės vadai. Prie Vievio cerkvės. 1921 m. balandžio 20 d. VDKM

9-ojo pulko kariai kasa blindažą. Malūnėlis („Mlynkas“), prie Vievio. 1921 m. VDKM

6-ojo pėstininkų pulko 2-osios kulkosvaidžių kuopos kariai taiso tiltą ties Rumšiškėmis. 1921 m. gegužės mėn. TIM

9-ojo pėstininkų pulko štabas Žasliuose. Antras iš kairės sėdi pulko vadas mjr. A. Paškovičius. 1921 m. VDKM

Lietuvos kariuomenės III divizijos Ryšių komanda treniuojasi. Kaišiadorys. 1921 m. liepos 30 d. VDKM

studijoje, skirtoje pėstininkų pulkų istorijoms – iki 2023 m. skaitytojams prieinamos devynios monografijos, skirtos nuo 1-ojo iki 9-ojo pulkų istorijoms (šioje knygoje pakoreguojami tik kai kurių vietovardžių pavadinimai, kaip jie rašomi šiuo metu). Taip pat išliko nemažai fotografijų, užfiksavusių šiuos pulkus pafrontėje, ypač atsargoje stovinčių batalionų ir kuopų kasdieninį gyvenimą ar šventines akimirkas. Įvairiu laiku Kaišiadorių regione buvo dislokuojami vis kiti kariuomenės daliniai. Pavyzdžiui, 1920 m. spalio mėnesį, kai prasidėjo vadinamasis „Želigovskio maištas“

ir Lenkijos kariuomenės daliniai puolė Vilnių ir Rytų Lietuvą, teritoriją nuo Vokės geležinkelio tilto iki Valkininkų saugojo Lietuvos kariuomenės III pėstininkų divizija. Nuo 1920 m. spalio 9 d. iki 1921 m. sausio 1 d. šios divizijos sudėtyje – 1, 3, 5 ir 6-asis pėstininkų pulkai, 7-ojo pėstininkų pulko 1-asis batalionas, 2-oji ir 3-ioji baterijos, 2-oji haubicų baterija, 5-osios baterijos būrys, šarvuotas traukinys ir 1-asis raitelių eskadronas. Kiek vėliau į III diviziją įtrauktas ir 10-asis pėstininkų pulkas bei Trakų (Kaišiadorių) karo komendantūra, kurios centras buvo Kaišiadoryse. Šiai divizijai

Lietuvos kariai. Dešinėje sėdi A. Matuzevičius.
Žasliai. 1921 m. liepos 7 d. LCVA

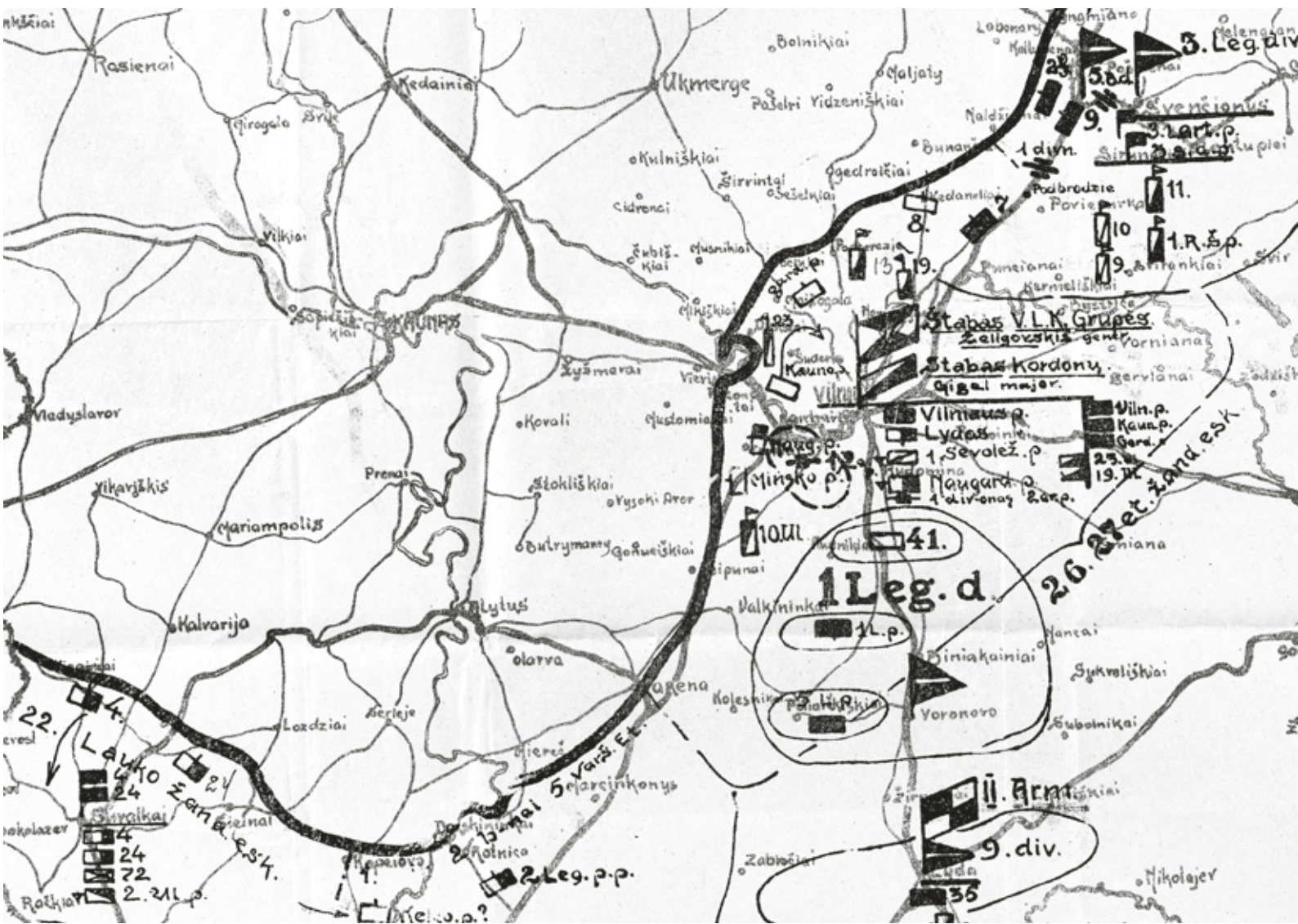
skirtas fronto ilgis – 50 km. Divizijos vadu nuo 1920 m. liepos 13 d. paskirtas mjr. Ignas Musteikis. 1920 m. spalio 9 d. divizijos štabas apsisistojė Lentvaryje. O L. Želigovskis Vilniui užimti panaudojo keturias divizijas, kuriose buvo apie 25 000 karių. III divizija gynė ruožą nuo Panerių–Rykantų iki Valkininkų. Divizijos štabas įsikūrė Kaišiadoryse. Spalio 15 d. lenkai puolė visu frontu ir užėmė Rykantus. Spalio 19 d. nuo Trakų pusės užpultas 3-iasis pėstininkų pulkas, spalio 26 ir 29 d. puolimą teko atlaikyti 5-ajam pėstininkų pulkui ir t. t. Galiausiai lapkričio 21 d. aktyvūs kariniai veiksmai lietuvių–lenkų fronte buvo sustabdyti, nors pavieniai susirėmimai tęsėsi sargybų linijoje. 1920 m. pabaigoje III divizijoje

tarnavo 152 karininkai, 22 karo valdininkai, 10 gydytojų, 3 kunigai, 6526 kareiviai ir 5 laisvai samdomi tarnautojai. Divizijos ginkluotė: 102 kulkosvaidžiai, 6473 šautuvai, 151 revolveris, 5037 granatos, beveik milijonas šovinių, 690 arklių, 162 vežimai ir t. t.¹⁷¹ Toliau kaip pavyzdį apžvelgsime kelių pulkų veiklą Kaišiadorių regione. Pavyzdžiui, Lietuvos kariuomenės **1-asis pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulkas** 1920 m. spalio 9 d. apsisistojė Valkininkų–Trakų apylinkėse, spalio 10 d. pulko štabas – N. Trakuose. Spalio 14 d. pulkui teko atsitraukti nuo Lentvario–Rūdiškių geležinkelio į vakarus. Štabas persikėlė į Daugirdiškes, o kitą dieną – į Semeliškes. Čia frontas kiek nusistovėjo. 1920 m. lapkričio 4 d. pulkas apsisistojė rezerve Semeliškių ir Aukštadvario apylinkėse ir išbuvo iki gruodžio 11 d. Po to pulkas iš Aukštadvario ir Semeliškių dviem voromis per Žiežmarius, Kaišiadoris, Stabintiškes ir Čiobiškį persikėlė į Gelvonų apylinkes. Pasibaigus aktyviems karo veiksmams, čia pulkas liko saugoti neutraliąją juostą¹⁷².

1920 m. gruodžio 12 d. III pėstininkų divizijos vadas mjr. I. Musteikis **6-ajam pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkui** paskyrė apsaugos barą nuo Jakėnų iki rytinio Ilgio (?) ežero kranto. Jam buvo priskirta 7-oji lengvųjų patrankų baterija. Vienas batalionas saugojo barą, o kiti du batalionai, dislokuoti Aukštadvario apylinkėse, liko atsargoje. Atsargos batalionai privalėjo įrengti antrąją ir trečiąją gynybos linijas. Paskui pulko štabas ir vienas batalionas dislokuoti Jiezne, kitas batalionas netoliese – Verbyliškėse. Aukštadvaryje liko tik demarkacijos liniją saugančio bataliono štabas. Pulke tuo laiku tarnavo 52 karininkai, 6 karo valdininkai, 2 gydytojai, kunigas ir 2032 kareiviai. Pulkas turėjo 41 kulkosvaidį, 1365 šautuvus, 243 karabirus, 24 revolverius, 1291 granatą, 304 000 šovinių,

¹⁷¹ Lesčius V. *Lietuvos kariuomenė 1918–1920*, Vilnius, 1998, p. 354–357.

¹⁷² 1 pėst. D. L. K. Gedimino pulko žygiai, *Karys*, 1938-08-25 d., Nr. 34, p. 958–959.

Lietuvos žvalgybos parengta Lenkijos kariuomenės išdėstymo schema. 1921 m. birželio 15 d. LCVA

166 arklius, 20 žiūronų, 42 telefono aparatus, 6 komutatorius, motociklą, fajetoną, 44 vežimus, 53 balnus, 12 lauko virtuvių, 4 sanitarinius vežimus ir kt.¹⁷³ 1920 m. gruodžio 27 d. 6-ajam pulkui buvo įsakyta iki gruodžio 30 d. 18 val. saugomą barą perduoti 9-ajam pėstininkų pulkui. Nurodyta 1-ajam batalionui susitelkti atsargoje Verbyliškių rajone, 2-ajam

batalionui – pereiti į Doškonių kaimo apylinkes, o 3-ajam batalionui, pulko štabui ir komandoms – persikelti į Jiezną. Pulkui priklausanti 7-oji baterija liko savo vietoje ir buvo perduota 9-ajam pėstininkų pulkui¹⁷⁴. 1921 m. gegužės mėnesį prie demarkacijos linijos padėtis vėl buvo įtempta. Žvalgybos duomenimis, prie demarkacijos linijos atvyko apie

¹⁷³ Surgailis G. *Šeštasis pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkas*, Vilnius, 2019, p. 58.

¹⁷⁴ Surgailis G. *Šeštasis pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkas*, Vilnius, 2019, p. 59.

1-ojo pėstininkų pulko raitieji žvalgai Kruonio apylinkėse. Iš dešinės pirmas – pulko vado padėjėjas mjr. V. Skorupskis. 1921 m. gruodžio 5 d. KDFM

24 000 lenkų pėstininkų ir apie 3000 kavaleristų. 6-ajam pėstininkų pulkui buvo įsakyta likti saugomame bare, o pulko štabui, rezervo batalionams ir artilerijos baterijai pereiti net į Rumšiškių valsčiaus pakraštį, ties Strėvos upe – į Bartkūnų–Antakalnio rajoną ir jame skubiai rengti įtvirtintas pozicijas. Pulkui buvo skirtas šarvuotas automobilis „Šarūnas“¹⁷⁵.

1921 m. rugsėjo 21 d. **7-asis pėstininkų Žemaičių kunigaikščio Butegeidžio pulkas** paliko Gelvonus ir išžygiavo Čiobiškio link. Rugsėjo 25 d. 9 val. visas pulkas susitelkė ir išsirikiavo ties Gudienos kaimu (prie Kaišiadorių), po to, pulko vadui žygiuojant priešakyje ir grojant orkestrui, pradėjo žygi Žiežmarių link. Pulkui pasiekus Žiežmarių–

Kauno plentą, 3-iasis batalionas pasuko į dešinę, į nurodytą dislokacijos vietą Antakalnio apylinkėse. Visi kiti daliniai nužygiavo į Žiežmarius. Pulko štabas, komandos ir 1-asis batalionas ten ir pasiliko, o 2-asis batalionas ir Mokomoji kuopa nužygiavo į Strėvininkų apylinkes. Ryšių ir Raitųjų žvalgų komandos, ligoninė įsikūrė Žiežmariuose, pulko štabo raštinė – Žiežmarių dvare, pulko štabas – Tryliškių dvare. Ūkio dalis taip greitai nespėjo persikraustyti, tai dalis jos liko Vepriuose, o dalis persikėlė į Žiežmarius. Rugsėjo 27 d. susipažinti su pulku atvyko III pėstininkų divizijos vadas plk. Juozas Stanaitis. Pulkas buvo išrikiuotas 9 val. 30 min. už Žiežmarių, link Strėvininkų. Divizijos vadas,

¹⁷⁵ Surgailis G. *Šeštasis pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkas*, Vilnius, 2019, p. 61–62.

6-ojo pēstininku pulko 2-ojo bataliona felčēris lazarete. Antakalnio kaimas. 1921 m. TIM

6-ajū pēstininku pulkū vizituoja einantis kariuomenės vado pareigas gen. ltn. J. Kraucevičius. Leliušių kaimas. 1921 m. birželio 15 d. TIM

6-ojo pėstininkų pulko 2-osios kulkosvaidžių kuopos kariai švenčia tarnybos draugo sužadėtuves. Fotografavo J. Barkauskas. Antakalnio kaimas. 1921 m. rugsėjo mėn. TIM

Pamaldos 6-ojo pėstininkų pulko kariams. Antakalnio kaimas. 1921 m. TIM

6-asis pēstininku pulkas Kruonyje. Antroje eilēje iš kairės trečias ant laiptelių sēdi pulko vadas plk. ltn. J. Butkus. 1920–1921 m. TIM

6-ojo pēstininku pulko šventē Kruonio miestelio aikštēje. 1921 m. gruodžio 14 d.

6-ojo pėstininkų pulko karininkai su žmonomis. Iš dešinės pirmas – pulko vadas plk. ltn. J. Butkus. Aukštadvaris. 1921 m. spalio 1 d. TIM

6-ojo pėstininkų pulko kareiviai iš Navos ežero traukia nuskendusius arklius. Aukštadvaris. 1921 m. gegužės 19 d. TIM

apžiūrėjęs rikiuotę ir išklauses kareivių skundų, pasakė trumpą kalbą apie šios divizijos istoriją. Po to pulkas pražygiavo iškilmių maršu. Spalio 17 d. pulke buvo pradėtas formuoti naujas padalinys – pėsčiųjų žvalgų komanda, kuriai numatyti 99 etatai, vadu paskirtas ltn. A. Janavičius. Komanda pradėta formuoti Juknėnų kaime. Spalio 18 d. pulke įvyko iškilminga ceremonija – Vyčio Kryžių įteikimas. Jau anksčiau už nuopelnus kovų dėl nepriklausomybės metu nemažai pulko karių buvo apdovanoti Vyčio Kryžiais, tačiau apdovanojimo ženklai iki tol nebuvo įteikti. Pirmasis Vyčio Kryžius buvo įteiktas pulko vadui plk. ltn. E. Adamkavičiui, po to jis apdovanojimo ženklus įteikė savo pulko karininkams ir kareiviams. Apdovantieji buvo pagerbti, sugriežtas gedulo maršas žuvusiems Vyčio Kryžiaus kavalieriams. Spalio 23 d. divizijos vado įsakymu pulkui nurodyta perimti iš 9-ojo pėstininkų pulko teritorijos apsaugą nuo Kmitų (prie Neries) iki Daugirdiškių. 2-ojo bataliono vadas mjr. A. Kerbelis turėjo spalio 24 d. išvykti į Vievį, užimti nurodytą barą ir per jį nieko nepraleisti. 1-ojo bataliono vadui kpt. I. Gaižauskui įsakyta spalio 31 d. išvykti į Pajautiškių–Žaslių geležinkelio stoties rajoną ir ten likti pulko rezerve. 3-iojo bataliono vadui kpt. T. Balnui nurodyta spalio 31 d. išvykti į Mijaugonių ir aplinkinius kaimus.

Retkarčiais per fronto liniją į lietuvių pusę perbėgdavo lenkų kareivių. Paprastai tokius perbėgėlius pulko kariai siųsdavo į divizijos štabą, o nuo lapkričio 18 d. nurodyta juos pirmausia pasilikti pulke, o paskui perduoti Generalinio štabo Žvalgybos skyriaus viršininkui. Asmenis, įtartus šnipinėjimu, reikėjo perduoti žvalgybos punktam. 1921 m. gruodžio viduryje pastebėta, kad lenkai suaktyvėjo. Neutraliosios zonos barą saugančiam batalionui buvo įsakyta būti budriam ir visus lenkus, net ir civilius, perėjusius į lietuvių pusę, suimti kaip belaisvius. Divizijos vado gruodžio 14 d. įsakyme pulko batalionui, saugančiam neutraliosios zonos liniją, buvo nurodyta,

jei lenkai pultų gerokai gausesnėmis pajėgomis, nesiginti, o trauktis, kuo ilgiau sulaukiant ir stabdant priešą judėjimą.

Pulką aplankė žemaičiai, atsidėkodami už kovas su bermontininkais. 1921 m. gruodžio 17 d. iš Telšių apskrities atvyko Telšių gynimo komiteto atstovai ir artejančių Naujųjų metų proga atvežė dovanų – vėliavą ir šiltų drabužių. Šilkinę vėliavą pasiuvo moterų komitetas už Telšių apskrityje surinktas aukas. Viena jos pusė buvo geltona, kita – žalia. Geltonos pusės viduryje, raudoname skyde, išsiuvinėtas žemaičių ženklas – meška su sidabrinium antkakliu, o raudonas skydas apvestas 1 cm pločio auksiniu galionu, žemiau jo – užrašas „Telšių apskrities Lietuvos gynimo komitetas ir Moterų sekcija“. Žalioje pusėje, ažuolo lapų vainiko viduryje, aukso siūlais buvo išsiuvinėta „7-tam Žemaičių kunigaikščio Butegeidžio pulkui“. Vėliava buvo pašventinta gruodžio 21 d. Žaslių bažnyčioje. Mišias laikė pulko karo kapelionas kun. Ambroziejus Paštukas. Pašventinęs vėliavą, kapelionas pasakė šiai progai pritaikytą pamokslą. Po mišių pulkas išsirikiavo, vyko karių paradas, kurį priėmė pulko vadas. Plk. ltn. E. Adamkavičius pasakė kalbą apie vėliavos reikšmę, nuoširdžiai padėkojo jos dovanotojams. Ceremonija baigėsi iškilmių maršu. Lydint orkestrui ir kuopoms, vėliava buvo nugabenta į Žaslių geležinkelio stotį. Po iškilmių svečiams ir karininkams buvo surengti iškilmingi pietūs.

1921 metai pulkui buvo palyginti ramūs, koviniuose veiksmuose neteko dalyvauti. Nemažai dėmesio buvo skirta karių raštingumui. Pavyzdžiui, pirmąjį 1921 m. pusmetį pulke buvo 540 visiškų beraščių, jie sudarė trečdalį pulko karių. Esant galimybei, kuopų vadai organizuodavo jų mokymą, neretai patys tapdami mokytojais. 1922 m. pradžioje situacija išliko nepakitusi. Vienas pulko batalionas saugojo demarkacijos liniją nuo Daugirdiškių iki Kmitų, o kiti du batalionai buvo dislokuoti Žaslių valsčiuje. Batalionai paprastai pozicijose keisdavosi kas mėnesį.

Sutinkant Naujuosius metus, pulko karininkams Žasliuose buvo surengtas vakarėlis, jame dalyvavo ir nemažai svečių. Pulką pasveikino krašto apsaugos ministras ir kariuomenės vadas, divizijos vadas, 6-ojo, 5-ojo ir 9-ojo pėstininkų pulkų vadai. 1922 m. žiema buvo šalta, todėl pulke prasidėjo ligos. Pavyzdžiui, sausį daugiau kaip 100 kareivių netgi teko hospitalizuoti¹⁷⁶.

Kuri laiką regioną saugojo ir **3-iasis pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto pulkas**. 1920 m. spalio 8 d. jis dislokuotas Valkininkų ir Lentvario apylinkėse, spalio 11 d. – Rykantuose, o spalio 16 d. atsitraukė

į Vievį. Aprimus kovoms, gruodžio 30 d. 18 val. pulkas pradėjo saugoti pasienio barą nuo Manaičio ežero iki Vileikiškių. Pulko štabas, Ryšių, Žvalgų komandos, pulko ligoninė, maisto, inžinerijos ir ginklų sandėliai įsikūrė Žaslių geležinkelio stoties apylinkėse. Tuo laiku pulke buvo apie 3000 karių. Nors atvirų kautynių nebebuvo, tačiau šiame pasienio ruože iš lenkų pusės vyko sistemingas lietuvių kariuomenės sargybų puldinėjimas, vietinių gyventojų terorizavimas, plėšimai ir žudymai. Pulko laikraštyje „Tėvynės vadautojas“ aprašytas negatyvus atvejis, kai keli lietuvių kariai apiplėšė neutraliosios zonos gyventojus,

Lietuvos kariuomenės kareivio P. Kairio ir A. Bandzevičiūtės vestuvės. Iš kairės stovi: nuotakos pusseserė E. Kazlauskaitė, nuotakos pusbrolis B. Kazlauskas, ketvirtas nuotakos brolis S. Bandzevičius, penktas K. Gerbutavičius. Žasliai. 1922 m. lapkričio 10 d. Fotografiją pateikė A. Zeleniakas

¹⁷⁶ Surgailis G. *Septintasis pėstininkų Žemaičių kunigaikščio Butėgeidžio pulkas*, Vilnius, 2021, p. 103.

atėmė pinigus ir geresnius daiktus, tačiau toks elgesys Lietuvos kariuomenėje buvo smerkiamas. Pasitaikė ir kitų nusižengimų. Pavyzdžiui, vienas vyr. leitenantas, stovėjęs sargyboje prie pinigų dėžės, pasisavino kareivių atlyginimams skirtus 7000 auksinų, keletas kareivių specialiai persišovė sau rankas ar kojas, kad būtų paleisti iš tarnybos ir pan. Kariuomenės teismas už nusižengimus baudė labai griežtai, kartais netgi skirdamas mirties bausmes. Kad kareiviai neapsileistų, pulke dažnai vykdavo patikrinimai. Pavyzdžiui, 1921 m. sausio 12 d. divizijos vadas mjr. I. Musteikis rado Žiežmariuose karius, besimokant Drausmės statutą (tuo laiku buvo blogas oras, kariai buvo butuose). Sausio 21 d.

divizijos vadas rado blogai prižiūrėtus arklius, virtuvėje – didelę netvarką. Sausio 27–28 d. kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas įvertino, kad 3-iasis pulkas gyvena išsisklaidęs kaimuose, užimtuose gyventojų butuose švaru, kareiviai tinkamai aprenkti ir apauti. Kariai išreiškė pageidavimą kariuomenės vadui, kad vietoje kojinių būtų išduodami autai, nes kojines greitai plyšta. Už tinkamą vadovavimą 3-iojo pulko vadui mjr. Jonui Gričiui kariuomenės vadas pareiškė padėką. Įdomu, kad 1921 m. vasario 6 d. pulko vadas mjr. J. Gričius sudarė pulko muziejaus organizavimo komisiją, kurios pirmininku paskirtas mjr. Vladas Rozmanas, nors realizuoti idėjos nespėta¹⁷⁷.

3-iojo pėstininkų pulko vado mjr. V. Rozmano šeima ir karininkai mjr. J. Gričius, ltn. J. Skaisgiris, pulko kapelionas kun. M. Jonaitis. Žiežmariai. 1921 m. balandžio–birželio mėn. Fotografiją pateikė A. Zeleniakas

¹⁷⁷ Šis faktas dar kartą parodo, kokia svarbi atskirų asmenybių iniciatyva. Vladas Rozmanas 1923 m. tapo Panevėžio apskrities viršininku ir buvo vienas iniciatorių įkuriant Panevėžio muziejų. Vėliau jis tarnavo Biržuose ir Rokiškyje, kur taip pat siejamas su šių miestų muziejų įkūrimu.

3-jo pėstininkų pulko raitųjų žvalgų būrio kariai. Antroje eilėje iš dešinės trečias stovi vyr. ltn. M. Jašinskas. Žiežmariai. 1921 m. gegužės mėn. LCVA

1921 m. balandžio 15 d. pulkas perkeltas į Žiežmarių apylinkes. Laikini tuomet pulkui vadovavo mjr. V. Rozmanas. Balandžio 30 d. pulko vyr. gydytojo vadovaujama komisija baigė karių sveikatos patikrinimą: 23 kariai sirgo trachoma, 12 nežais, 105 kitomis ligomis, daugelis turėjo utėlių ir blusų. Įsimintiniausias įvykis Žiežmariuose – gegužės 4 d. Žiežmarių dvare atšvęstos antrosios pulko metinės. Ta proga sveikinimą atsiuntė Steigiamojo Seimo pirmininkas, einantis prezidento pareigas Aleksandras Stulginskis. Birželio 20 d. vadovavimą pulkui perėmė mjr. Aleksandras Jakaitis. Pulko nepamiršo ir kariuomenės inspektoriai. Nespėjus naujam pulko vadui susipažinti su pulku, inspektorius konstatuoja, kad karių išvaizda, apranga ir

šarvuotė gera. Kariai inspektoriui skundėsi dėl maisto: „*Blogas valgis: tebeduodama silkės, pupelės (šebelbonai) karčios ir kietos.*“ Nespėjus išvykti šiam inspektoriui, pulką lanko naujas divizijos vadas plk. J. Stanaitis. Jo pastebėjimu, karių uniformos blogos, lopus ant lopo, bet didžiausias trūkumas, kad kariai visai neišmanė Lietuvos istorijos ir politikos: „*Nežino dėl ko ir kam kariaunam, ko norim pasiekti. Net puskarininkiai negali atsakyti į klausimą kokiam tikslui pulkas nešioja Vytauto vardą, kas toksai buvo Vytautas ir kokie jo istorinė reikšmė Lietuvos kraštui. Apie mūsų krašto dabartinę valdžią, jos sudėtį, apie Lietuvos Nepriklausomybę labai menkai karieiviai težino.*“ Liepos 28 d. divizijos vadas plk. J. Stanaitis vėl aplankė pulką, surado

Kulkosvaidininku būrys. Žiežmariai. 1921 m. sausio 24 d. ŽAM

Karinis pučiamųjų instrumentų orkestras. Žiežmariai. 1921 m. VDKM

Per Žiežmarius žygiuoja 3-iojo pėstininkų pulko kulkosvaidininkų būrys. 1921 m. birželio mėn. LCVA

keletą trūkumų, tačiau labiausiai jį nustebino kurioziškas atsitikimas: „*Be to, čia susidūriau su sekančiu nematytu mano gyvenime apsirėiškimu: bataliono vadas kpt. Drabat*¹⁷⁸ *prie manęs laike šaudymo užmigo ir pradėjo knarkti. Manau, kad tas įvykis man pavestoje divizijoje buvo pirmas ir paskutinis ir kad jo neleistinumas aiškus kiekvienam kariškiui.*“ Jeigu jau nuodėmingi buvo karininkai, tai ko buvo galima tikėtis iš eilinių kareivių? Pavyzdžiui, rugpjūčio mėnesį pulko vadovybė susidūrė su netikėta problema. Kadangi

gyventojų soduose ėmė nokti obuoliai ir uogos, juose naktimis ėmė lankytis pulko kariai. Gyventojai vadus užvertė skundais, todėl teko griežtai drausti lankytis soduose, o nusižengusius gąsdinta griežtai bausti. 1921 m. rugsėjo 25 d. 3-iasis pėstininkų didžiojo kunigaikščio Vytauto pulkas paliko Žiežmarių apylinkes ir išžygiavo į naują dislokacijos vietą – Ukmergę¹⁷⁹.

¹⁷⁸ Adomas Drabatas po karo apsigyveno Žaslių valsčiuje, Karsakų dvare.

¹⁷⁹ Surgailis G. *Trečiasis pėstininkų didžiojo kunigaikščio Vytauto pulkas*, Vilnius, 2011, p. 53–58, 63.

Žvalgybos skyriaus Propagandos biuro karo valdininkė S. Kymantaitė-Čiurlionienė skaito paskaitą 3-iojo pėstininkų pulko kariams. Žiezmariai. 1921 m. VDKM

3-iojo pėstininkų pulko šventė. Žiezmariai. 1921 m. gegužės 7 d. LCVA

3-iojo pėstininkų pulko šventės dalyviai prie žolynų girliandomis dekoruotų šventinių vartų. Žiežmariai.
1921 m. gegužės 7 d. LCVA

3-jojo pēstininkū pulko kariai laisvalaikīu. Šokiai Žiežmariū dvare. 1921 m. gegužės mėn. LCVA

3-jojo pēstininkū pulko kario laidotuvīu procesija. Žiežmariai. 1920 M. LCVA

Tautų Lygos misija Žiežmariuose. 1921 m. LCVA

1922 metai prasidėjo neramiai

1922 m. pradžioje karinė žvalgyba gavo duomenų, kad lenkų kariuomenė kažką planuoja. Divizijos vadovybė numatė veiksmus, kurių imtųsi, jeigu tektų atsitraukti. Pavyzdžiui, priešui puolant pranašesnėmis pajėgomis, divizijos vadas 6-ojo pėstininkų pulko batalionui, saugančiam demarkacijos liniją, įsakė kautis neįsitraukiant į atkaklius mūšius ir trauktis kuo ilgiau stabdant puolantį priešą, kad pulko pagrindinės pajėgos galėtų pasirengti mūšiui; likusiems dviem pulko

batalionams nurodoma susitelkti Žiežmarių–Kruonio rajone ir čia atkakliai priešintis puolančioms lenkų pajėgoms¹⁸⁰. Birželio viduryje vėl pasipylė nerimą keliančios žinios. Kaip matyti iš 1922 m. birželio 15 d. divizijos vado įsakymo, netoli demarkacijos linijos pasirodė net penkių naujų lenkų divizijų daliniai. Divizijai buvo įsakyta skubiai pradėti rengtis galimoms kovoms. Dviem pulko batalionams, kurie nesaugojo demarkacijos linijos, buvo nurodyta susitelkti Bartkūnų–Antakalnio rajone ir kasti apkasus, ruošti įtvirtinimus. Vėliau dviem pulko batalionams buvo įsakyta

¹⁸⁰ Surgailis G. *Šeštasis pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkas*, Vilnius, 2019, p. 68.

susitelkti Darsūniškio–Lapainios apylinkėse, o štabui likti Kruonyje. Tačiau ir šį kartą lenkai nepuolė¹⁸¹.

1922 m. rugpjūčio 17–21 d. III pėstininkų divizija surengė manevrus. Pulų batalionai, saugantys demarkacijos liniją, manevruose nedalyvavo, tačiau divizijos vadas įsakė jiems sustiprinti budrumą, o visiems divizijos pulų vadams nurodė būti pasiruošusiems, jei lenkai bandytų pulti, nutraukti manevrus ir atsakyti kovos veiksmis. Pulkas, vykdydamas gautą užduotį, stabdė „priešą“ Kruonio, Rumšiškių ir Pravieniškių apylinkėse. Manevruose

dalyvavo pulko 2-asis batalionas, Mokomoji kuopa, Ryšių ir Raitųjų žvalgų komandos, Minosvaidžių būrys, prie pulko priskirta 3-iojo artilerijos pulko baterija ir šarvuotis. Praėjus keletui dienų po manevrų, rugpjūčio pabaigoje, pulką tikrino kariuomenės vadas gen. ltn. Juozas Stanaitis. Jo dėmesys daugiausia buvo sutelktas į pulko kovinį parengimą¹⁸².

Kad buvo tebegyvenama įtemptomis sąlygomis, retkarčiais primindavo lenkai. Pavyzdžiui, 1922 m. 6-asis pėstininkų pulkas saugojo 40 km ilgio neutraliosios zonos ruožą, pastatęs 29 sargybas. Tame ruože 1922 m.

Lietuvos kariuomenės kariai Nemune plaukioja luotu. Centre sėdi karūžas A. Baniulis (su Vyčio Kryžiumi), šalia jo, dešinėje kpt. K. Mackevičius. Darsūniškio apylinkės. 1922 m. VDKM

¹⁸¹ Surgailis G. *Šeštasis pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkas*, Vilnius, 2019, p. 70.

¹⁸² Surgailis G. *Šeštasis pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkas*, Vilnius, 2019, p. 71.

9-asis pėstininkų pulkas iš Žaslių geležinkelio stoties išvyksta į kariuomenės manevrus. Apie 1922 m. VDKM

9-ojo pėstininkų pulko kariai iš Žaslių geležinkelio stoties išvyksta į kariuomenės manevrus. Apie 1922 m. VDKM

rugsėjo 20 d. apie 30 lenkų partizanų apšaudė pulko sargybas dviejuose kaimuose, lapkričio 6 d. 14 val. apie 10 lenkų partizanų paleido ugnį į pulko sargybą, bet nuostolių nepadarė. Lapkričio 15 d. apie 40 lenkų partizanų užpuolė sargybas Spindžiaus ir Ūtos kaimuose. Susišaudymas truko apie valandą. Nuostolių pulko kariai nepatyrė, tačiau lenkai lapkričio 18 d. vėl surengė puolimą, bet apšaudyti atsitraukė. Lapkričio 26 d. jie apšaudė sargybą Daugirdiškių kaime, taip pat ir lapkričio 27 d. pusę keturių ryto. Į sargybinių pusę buvo paleista po kelis šūvius, pulko kariams atsakius tuo pačiu, lenkai pasitraukė¹⁸³.

Paskutinis mūšis 1923 m. vasario 15–18 d.

1923 m. daugiau kaip 30 kilometrų pločio barą prie neutraliosios zonos iš Lietuvos pusės saugojo 6-asis pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkas, priklausęs III pėstininkų divizijai. Pulko vadavietė buvo Kruonyje, pulko vadas buvo plk. lt. Pranas Tvaronas, buvęs Karo mokyklos viršininkas. Vienas pulko batalionas pakaitomis buvo prie neutraliosios zonos, o kiti du atsargoje Kruonio–Darsūniškio apylinkėse. Išsamiai paskutinį Trakų (Kaišiadorių) apskrities pakraštyje 1923 m.

Raitieji žvalgai Žasliuose. 1922 m. VDKM

¹⁸³ Surgailis G. *Šeštasis pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkas*, Vilnius, 2019, p. 72.

vasario 15–18 d. vykusį mūšį aprašė istorikas Gintautas Surgailis¹⁸⁴. Žinodamas apie planuojamą lenkų puolimą III pėstininkų divizijos vadas mjr. Ignas Musteikis įsakė 6-ajam pėstininkų pulkui (dviems batalionams, Raitųjų žvalgų komandai, 6-ajai ir 9-ajai artilerijos baterijoms) ir 1-ojo raitelių pulko 1-ajam eskadronui įdėmiau saugoti užimamą demarkacijos linijos barą nuo Jakėnų iki Daugirdiškių kaimo. 6-ojo pėstininkų pulko vadas plk. ltn. P. Tvaronas artilerijos baterijoms ir raitelių eskadronui nurodė susitelkti Onušio apylinkėse, ten persikelti ir pulko štabui bei pulko vyr. gydytojui. Lenkų puolimo išvakarėse neutraliąją zoną saugojo 6-ojo pėstininkų pulko 2-ojo bataliono pajėgos: 4-oji kuopa, vadovaujama vyr. ltn. P. Bobrausko (išsidėsčiusi Strielčiškių, Kalėnų ir Kaniūkų kaimuose, kuopos vadavietė buvo Bytautonių kaime); 5-oji kuopa, vadovaujama ltn. V. Burago (išsidėsčiusi Spenglininkų, Gudakiemio, Panošiškių ir Spindžiaus kaimuose, kuopos vadavietė Samninkų kaime); 6-oji kuopa, vadovaujama vyr. ltn. V. Gelgermano (išsidėsčiusi Strėvos, Bagdononių ir Daugirdiškių kaimuose, kuopos vadavietė Bagdononių kaime). Vienai kuopai teko saugoti apie 10 km pločio barą, sargybas išdėsčius gana retai.

Vasario 14 d. 14 val. lenkai pradėjo puolimą, siekdami užimti neutraliąją zoną. Pirmiausia buvo užimtas Pūčkornių kaimas, bet 19 val. Lietuvos partizanai juos iš ten išstūmė. Tačiau lenkai užėmė dar keletą kaimų, esančių neutraliojoje zonoje: Giraitę, Šarkiškes, Molių, Bartelių, Valkininkų geležinkelio stotį, Leiponis, Vaikštenius, Rūdiškes, Klepočius. Vasario 14 d. 17 val. pulkas gavo divizijos štabo šifruotą telefonogramą, kurioje buvo nurodyta, kad 1-asis pulko batalionas, dislokuotas Darsūniškyje, privalo persikelti į Onušio rajoną. Jau 20 val. 30 min. batalionas pasirengė žygiui ir išvyko. Batalionas į Onušio rajoną turėjo atvykti vasario 15 d.

8 val. ryto ir pasirengti atremti lenkų puolimą. Batalionas įsakymą įvykdė laiku – 1-oji kuopa apsistojo Bičiūnuose, 2-oji – Taučionyse, 3-ioji kulkosvaidžių kuopa – Onuškyje. Vasario 15 d., jau 6 val. ryto, prasidėjo kai kurių saugomų barų apšaudymas. Lenkai apšaudė pulko sargybas Ūtos kaime. 17 val. lenkai puolė lietuvių karius Panošiškėse, tačiau jų puolimas sėkmingai buvo atremtas. Paakmenę gynė 10 karių, kurie pirmąjį puolimą atrėmė, tačiau lenkams vėl pradėjus pulti, atsitraukė. Sutemus pulko kariai iš Jakėnų ir Paručių kaimų kontratakavo lenkus ir Paakmenę atsiėmė, tačiau šie surengė atsakomąją ataką ir ją vėl užėmė. Kaimas per naktį kelis kartus ėjo iš rankų į rankas. Iki vasario 16 d. ryto lenkai iš neutraliosios zonos išstūmė lietuvių partizanus ir šaulius, kurie pabėgo apimti panikos. Lenkams liko kulkosvaidžiai, išmėtyti šautuvai, amunicija, granatos. 12 val. lenkai pradėjo puolimą Strielčiškėse, užėmė dar keletą kaimų. Vasario 16 d. 23 val. divizijos vadas įsakė 6-ajam pėstininkų pulkui grįžti į ankstesnes pozicijas. Susipažinęs su realia padėtimi vietoje, plk. ltn. P. Tvaronas įsakė 1-ojo bataliono vadui kpt. K. Mackevičiui, sutelkus pajėgas Gruožninkuose, pulti ir užimti Spenglininkų, Kaniūkų, Kalėnų ir Strielčiškių kaimus. 2-ojo bataliono vadu pulko vadas vietoje laikinai ėjusio bataliono vado pareigas ltn. V. Burago paskyrė Mokomosios kuopos vadą kpt. J. Barkauską. Šio bataliono puolimą turėjo remti 6-oji artilerijos baterija. 3-iojo bataliono vadui kpt. A. Sinkevičiui buvo įsakyta, susitelkus Samninkėliuose, pulti ir užimti Gudakiemio kaimą. Batalionų vadams nurodyti puolimo rajonai, skirtos konkrečios užduotys, baterijų vadams – prieš apšaudymo sektoriai, tačiau numatytos užduotys nebuvo įvykdytos. Vasario 17 d. 4 val. ryto lenkų kariai maždaug vieno bataliono pajėgomis pradėjo puolimą Smalių rajone ir juos užėmė. Sargybos, buvusios Samninkėlių

¹⁸⁴ Surgailis G. *Šeštasis pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkas*, Vilnius, 2019.

rajone, atsilaukė iki 8 val. ryto, po to ėmė trauktis. Prasidėjus lenkų puolimui, 5 val. ryte vėl buvo skubiai sukviesti batalionų, raitelių eskadrono, artilerijos baterijų vadai ir pakeistos užduotys. Skubiai išsiųsta žvalgyba. Vasario 17 d. ryte į frontą atvykę pulko daliniai buvo išdėstyti taip: 1-oji kuopa, vadovaujama ltn. T. Kuktos – ties Strielčiškėmis, 2-oji – Smalių–Samninkėlių rajone. 11 val. lenkai pradėjo puolimą Strielčiškių rajone. Kadangi puolančiųjų pajėgos buvo stipresnės, 13 val. 1-oji kuopa ėmė trauktis. Kurį laiką kuopa priešinosi prie Vergakiemio, tačiau priešas ir jį užėmė. 16 val. 1-oji kuopa perėjo į kontrpuolimą ir Vergakiemį atsiėmė, o lenkus nustūmė į Strielčiškes. Šiose kautynėse prastai pasirodė 9-oji artilerijos baterija, nesugebėjusi pulko karių paremti taiklia artilerijos ugnimi. Kiek geresnė buvo 2-osios kuopos, vadovaujamos ltn. L. Tugaudžio, kuriam talkino 1-osios kulkosvaidžių kuopos vadas kpt. J. Ignatavičius, padėtis. Tačiau 6-oji artilerijos baterijos ugnis buvo taikli ir padarė lenkams daug nuotolių. Naktį kuopa užėmė Smaliukus. 14 val. 6-osios kuopos kariai, vadovaujami ltn. Leniausko, pradėjo puolimą iš Kaniūkų. Tačiau lenkai vėl perėjo į kontrpuolimą, todėl kuopa turėjo atsitraukti. Mūšyje du kuopos kareiviai buvo sužeisti. Pulko daliniai įdėjo daug pastangų, kad sargybos galėtų grįžti į ankstesnes pozicijas, surengdami keletą kontrpuolimų. 1-oji kuopa puolė ir užėmė Spenglininkus. 2-oji kuopa atkovojo Kaniūkus, tačiau iš Kalėnų kaimo išmušti priešų nepavyko. 3-ioji kuopa užėmė Zakorius ir juose įsitvirtino. 3-iojo bataliono daliniai užėmė Gudakiemio kaimą. Smarkiausi artilerijos smūgiai buvo nukreipti į Smalių kaimą, kuriame buvo maždaug vienas lenkų pėstininkų batalionas su kulkosvaidžiais ir į gretimus Samininkėlių ir Daugiliškių kaimus. Iš pastarųjų priešas buvo išvytas. Lenkai, pavakare sulaukę pastiprinimo, atsilaukė tik

Smalių kaime. Smaliai buvo atsiimti naktį iš vasario 17-osios į 18-ąją. Vasario 18 d., apie 15 val., dėl netikslaus saviškių (9-osios baterijos) šaudymo Vergakiemio kaime buvo sužeisti 4 pulko kareiviai, iš jų vienas mirė. Iš vasario 18 d. iššautų 242 sviedinių 48 užtaisai nesprogo, apie 15 proc. suplyšo tūtos ir apie 15 proc. sviedinių nepasiekė priešų pozicijų. Pulko vadui plk. ltn. P. Tvaronui teko sustabdyti 9-osios baterijos ugnį ir Strielčiškių kaimą atakuoti vien tik pėstininkais. Pulko nuostoliai: 3 kariai buvo nukauti, 13 – sužeisti, 9 – pateko į nelaisvę, 1 karininkas ir 2 eiliniai kareiviai dingo be žinios. Vasario 17 d. 8 val. į Onuškę išvyko ir 5-ojo pėstininkų pulko 2-asis batalionas. Mūšiuose išvargintą 5-ąją kuopą pozicijoje pakeitė 5-ojo pėstininkų pulko 5-oji kuopa. 5-ojo pulko 3-ioji kuopa dislokuota Onuškyje, 6-oji – Taučionyse. Vasario 18 d. 2 val. nakties lenkai puolė 2-osios kuopos saugomą barą. Kuopos kariams teko atsitraukti, tačiau 3 val. 45 min. jie, vadovaujami ltn. T. Šiurnos, vėl susigrąžino ankstesnes pozicijas. Apie vidurdienį lenkai perėjo į puolimą Spenglininkų–Smalių rajone. Sutartine pėstininkų ir artileristų ugnimi priešas, patyręs nemažai nuostolių, buvo atbloškėtas atgal. Tuo pasinaudojusi 2-oji kuopa perėjo į kontrpuolimą ir užėmė Spenglininkus. 12 val. 20 min. lenkai puolė 3-iąją kuopą ties Norvydiškėmis, bet puolimas buvo atremtas, ir priešas atsitraukė. Artilerijos baterijos sustiprino ugnį, tuo pasinaudojusios 1-oji ir 3-ioji kuopos perėjo į kontrpuolimą. Atkakli kova tęsėsi apie dvi valandas. 3-ioji kuopa ėmė supti besipriešinančius lenkus, ir pastarieji, kad išvengtų apsupimo, skubiai atsitraukė. Pulko kariai užėmė Strielčiškes. Į nelaisvę pateko lenkų karininkas ir 3 kareiviai, iš kurių vienas buvo nesunkiai sužeistas. Lietuviams atiteko sunkusis kulkosvaidis „Maxim“, 3 gurguolės vežimai su amunicija ir apranga, 3 šautuvai ir apie 5000 šovinių. Taigi, vasario 18 d. naktį

pulkas susigrąžino savo iki lenkų puolimo pradžios turėtas pozicijas¹⁸⁵.

Taigi, 1923 m. vasario 15 d. lenkams puolant Valkininkų–Rūdiškių ruožą, P. Tvaronas dar tos pačios dienos vakarą su 1-uoju ir 3-uoju batalionais atskubėjo į Onuškę. Nors ir buvo užpustyti keliai, kariai per rekordinį laiką nužygiavo 40 kilometrų. Kartu atvyko ir 6-oji baterija, kuri buvo pulko vado žinioje. Lietuviai sulaukė lenkų puolimą, tačiau per kautynes žuvo daugiau negu 10 karių. Aštuoni karininkai, įskaitant ir pulko vadą, bei apie 30 karių buvo apdovanoti Vyčio Kryžiais¹⁸⁶. V. Ruzo duomenimis, apdovanoti buvo 34 kariai ir šeši karininkai: 1-ojo laipsnio Vyčio Kryžiumi plk. ltn. P. Tvaronas, kpt. Soltanas

Panteleonas, kpt. Jonas Ignatavičius, ltn. Tomas Kukta ir ltn. Liudas Tugaudis, o 2-ojo laipsnio – ltn. Jonas Andriunaitis¹⁸⁷.

Kaišiadorių gynybinė linija

Netgi pasibaigus aktyviems karo veiksmams, Lietuvos kariuomenė ruošėsi galimam užpuolimui. Pavyzdžiui, 1921 m. gegužės 14 d. 2-asis pėstininkų pulkas gavo divizijos vadovybės pavedimą ištyrinėti Lomenos upės baseiną, nes Kaišiadorių–Gegužinės ruože ši upė buvo svarbi gamtinė kliūtis. Divizijos vadas įsakė ištirti šios upės baseiną nuo Kaišiadorių iki įtekėjimo į Nerį, galimas pasipriešinimo pozicijas, kelius, brastas, tiltus.

6-ojo pėstininkų pulko apkasai. Sunkiojo kulkosvaidžio MG 08/15 (Vokietija) pozicija. Moteris kariams dalina dovanas, atvežtas iš užnugario. Antakalnio apylinkės. 1920 m. lapkričio 20 d. TIM

¹⁸⁵ Surgailis G. *Šeštasis pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkas*, Vilnius, 2019, p. 75–80.

¹⁸⁶ Rukša A. *Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės*, t. 3, Cleveland, 1982, p. 407–411.

¹⁸⁷ Ruzas V. Karininkai Vyčio kryžiaus kavaleriai, *Karo archyvas*, t. 17, Vilnius, 2002, p. 122–123.

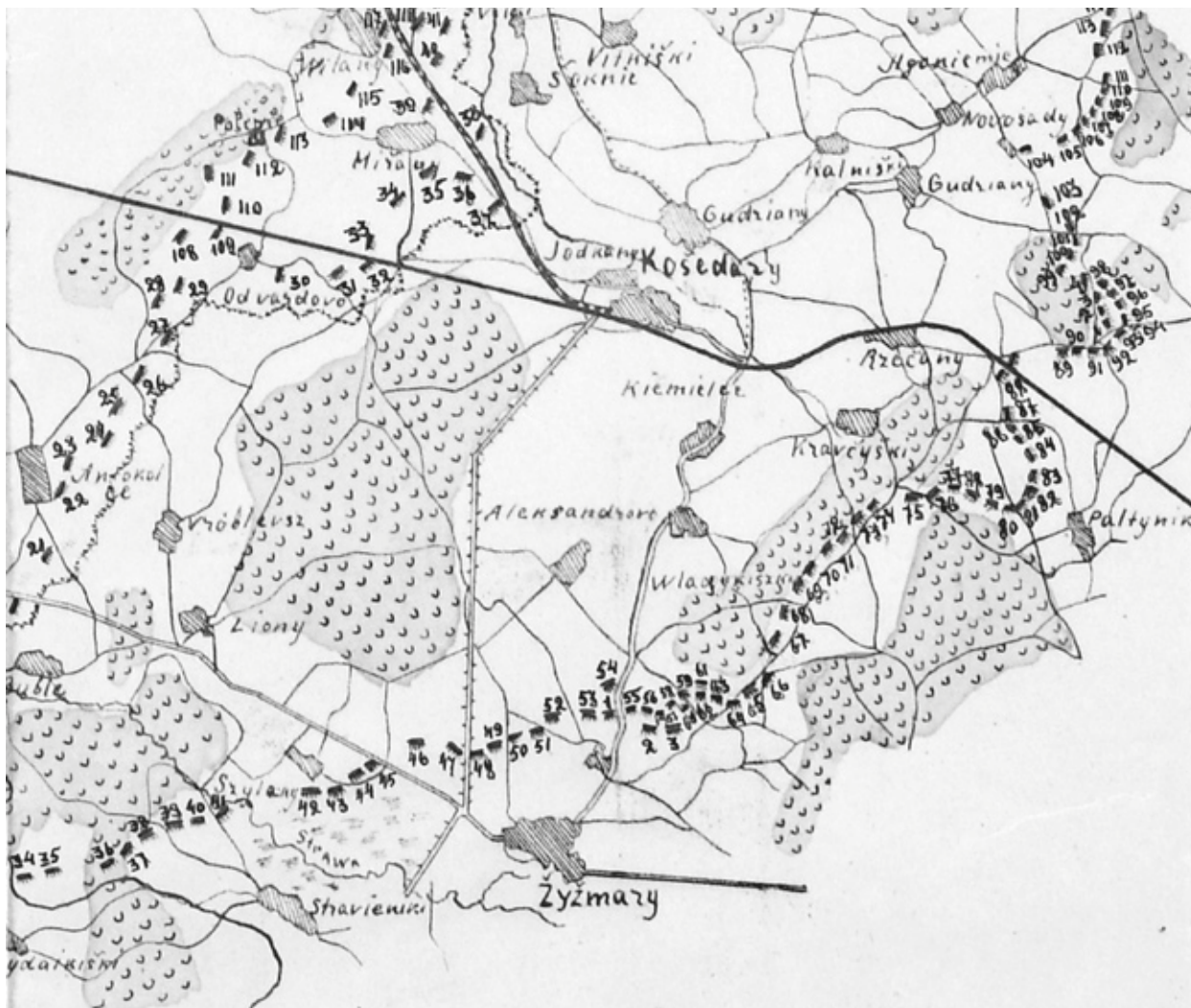
6-ojo pėstininkų pulko kariai manevruose Bartkūnų kaimo apylinkėse. Antrame plane du karo medikai su „sužeistuoju“. 1921 m. TIM

Antrasis rajonas, kurį divizijos vadas įsakė gerai ištyrinėti, buvo trikampis tarp geležinkelio linijų Kaunas–Kaišiadorys–Jonava. Čia įsakyta iširti kelius, einančius per miškus nuo Kaišiadorių iki Kauno–Jonavos plento¹⁸⁸. 1922 m. taip pat pastebimi intensyvūs Lietuvos kariuomenės veiksmai įrengiant gynybinius įtvirtinimus toliau nuo demarkacinės linijos. Pavyzdžiui, 1922 m. birželio viduryje pasipylė nerimą keliančios žinios dėl Lenkijos kariuomenės planų. Kaip matyti iš 1922 m. birželio 15 d. divizijos vado įsakymo, netoli demarkacijos linijos pasirodė net penkių naujų lenkų divizijų daliniai. Kaišiadorių regioną ginančiai divizijai buvo įsakyta skubiai pradėti

rengtis galimoms kovoms. Dviem 6-ojo pėstininkų pulko batalionams, kurie nesaugojo demarkacinės linijos, buvo nurodyta susitelkti Bartkūnų–Antakalnio rajone ir kasti apkasus, ruošti įtvirtinimus¹⁸⁹. Greičiausiai būtent šiuo laiku ruože tarp Nemuno ir Neries įrengtos dvi apkasų linijos, ėjusios abipus Kaišiadorių miesto. Priešakinė linija buvo išsidėsčiusi priešais Kaišiadoris ir ėjo link Neries palei Laukystos upę, o antroji linija įrengta kitoje Kaišiadorių miesto pusėje, Kauno link, ir ėjo į Neries pusę palei Lomenos upę. Abi gynybinės linijos ties Nemunu prasidėjo netoli viena kitos, tik skirtingose Strėvos upės pusėse: pirmoji Barevičių kaime, o antroji – Bartkūnų.

¹⁸⁸ Surgailis G. *Antrasis pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Algirdo pulkas*, Vilnius, 2014, p. 172.

¹⁸⁹ Surgailis G. *Šeštasis pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkas*, Vilnius, 2019, p. 70.

Kaišiadorių gynybinių linijų schema (žemėlapis fragmentas) [1926 m.]. LCVA

Ties Nemunu prasidėjo ir abiejų linijų apkasų numeracija. Pirmąją liniją sudarė 151 apkasas, o antrąją – 102 per visą linijos ilgį, paskui pridėti dar penki numeruoti (Nr. 103–107) apkasai ties Nemunu, sudarantys tarsi trečią liniją ir stiprinantys ruožą ties Nemunu, taip pat sudvigubintas ruožas tarp dviejų geležinkelio prie Būdos miško (Paliepių ir Vilionių kaimų), kur įrengti apkasai Nr. 108–119. **Pirmoji linija** prasidėjo Kruonio valsčiuje ir ėjo per Žiežmarių bei Žaslių valsčius, Kaišiadorių valsčiuje užkabindama tik mažą gabalėlį ties Tarpumiškių kaimu. Linijos pradžia – palei Strankščiaus upelį, nuo kur ji ėjo ruožu

Barevičiai–Vaiguva–Grėžieniškės–Vekonyš–Armanai–Mankuviškės–Žydeikiškės–Šilėnai, paskui kirto Strėvos upę ir aplenkdamą Žiežmarius ėjo per Tryliškių dvarą–Tarpumiškį–Paltininkus–Kurniškes, nuo kurių per Kaniutiškes suko prie Papartėlių, o čia palei Laukystos upę tęsėsi link Neries pro Prozariškes, Krivonis ir baigėsi ties Kaspariškių ir Putriškių kaimais. Kaip minėta, šioje linijoje įrengtas 151 apkasas. **Antroji linija** ėjo Rumšiškių valsčiaus pakraščiu, toliau kirsdama Žiežmarių valsčių (ties Antakalniu) ir ilgiausiai tęsėsi Kaišiadorių valsčiumi, tik pačioje pabaigoje kirsdama Žaslių valsčiaus

kraštą. Linija prasidėjo ties Strėvos upe ir ėjo per Bartkūnus, Bijautonis, vėliau atsiskirdama nuo Strėvos ir sukdamą į šiaurę – link Antakalnio ir Edvardavo, kur ties geležinkelio linija pasidalijo atšakas: viena per Miežonis išėjo link Lomenos upės, o kita tęsėsi ties mišku per Paliepius ir Vilionis. Prie Tauckūnų abi atšakos vėl susijungė ir ėjo palei Lomenos upę iki pat Neries per Tauckūnus, Eitekonis, Krušonis, Palomenę, Lomenius ir baigėsi ties Tartoku. Šioje linijoje įrengta 119 labiau įtvirtintų apkasų. Įdomu, kad kai kuriuose kaimuose, per kuriuos ėjo abi linijos, parceliuojant dvarus ir palivarkus, buvo apgyvendinti Lietuvos kariai savanoriai (Šilėnai, Tarpumiškis, Kurniškės ir kt.). Negana to, kai kuriuose kaimuose palei liniją įsikūrė buvę žymūs Lietuvos kariuomenės karininkai ir karo vadai. Pavyzdžiui, visiškai greta linijos buvęs Astraučiškių dvaro centras buvo perduotas nepriklausomybės kovų dalyviui Juliiui Čaplikui, Edvardavo palivarkas – Vincui Grigaliūnui-Glovackiui, o Kurniškių dvaro centras vėliau atiteko buvusiam kariuomenės vadui Pranui Liatukui. Galima manyti, kad tai nebuvo atsitiktinumas.

Pažymėtina, kad dar keletą metų po karo šios gynybinės linijos tebebuvo prižiūrimos, kad esant reikalui galėtų būti panaudotos. Tai rodo 1926 m. liepos 27 d. Generalinio štabo viršininko plk. lt. K. Škirpos ir štabo Operacijų skyriaus viršininko įsakymas 2-osios karo apygardos viršininkui panaikinti vienos iš dviejų (pirmosios) Kaišiadorių apylinkėse įrengtų apkasų gynybinių linijų apsaugą. Prie įsakymo pridėtas ir žemėlapis (spalvotas šio žemėlapių fragmentas publikuojamas knygos pabaigoje). Kadangi kariuomenė dar neturėjo parengtų lietuviškų žemėlapių, tai įsakyme naikinamos linijos vietovardžiai surašyti tokie patys, kurie žymimi senuosiuose vokiškuose

žemėlapiuose: „*Borowicze–Wiekany–Szlany–Terliszki–Paparcele–Krywiany–Pietraszuny*“. Kartu su šia linija panaikintos dar dvi linijos, saugančios Kauną, priešais Jonavą ir kairiajame Nemuno krante ties Marvele, Rokais ir t. t. Ūkininkams, kurių žemėje buvo įrengti apkasai, leidžiama šią žemę naudoti žemdirbystei. Priešais apkasus esančias spygliuotos vielos tvoras nurodoma nuimti ir vielas sukrauti pastogėse, kad nebūtų sugadintos. Apie vielų kiekį ir sukrovimo vietas nurodyta pranešti štabui. Nors šie apkasai ir buvo naikinami, tačiau apie buvusias jų vietas turėjo žinoti artimiausi kariuomenės daliniai, kad esant reikalui galėtų atnaujinti. Apie linijų priežiūros pakeitimus nurodoma pranešti „kam reikia“, bet neatkreipiant viešo dėmesio. Tuo tarpu antroji gynybinė linija, einanti per Bartkūnus, Antakalnį ir toliau iki Neries palei Lomeną, turėjo likti ir toliau. Ją nurodoma „prižiūrėti, valyti ir tvarkyti“, o du kartus per metus (gegužės 1 d. ir lapkričio 1 d.) informuoti apie būklę. Įdomu, kad ši linija vadinama „įstiprinta“, nors ir nepažymėta, kokie papildomi įtvirtinimai joje įrengti¹⁹⁰.

Demarkacijos linija

1919 m. gegužės 20–21 d. Vilniuje vyko derybos, kur lenkų delegacija siūlė, kad linija eitų per Stakliškes, Kaišiadoris, Čiobiškį, t. y. ruože tarp Vilniaus ir Kauno, tačiau arčiau Kauno. Lenkijos vadovas J. Pilsudskis pageidavo savo pusėje išlaikyti Stakliškes, Žiežmarius, Rečionis ir kitas šioje linijoje esančias gyvenvietes. Tokios sąlygos lietuvių netenkino ir derybos nutrūko¹⁹¹. Pirmojo pasaulinio karo šalių nugalėtojų (vadinamųjų santarvininkų) komisija, siekdama sulaukyti prieš bolševikus kariaujančių šalių kovas, nustatydavo skiriamąsias demarkacines linijas,

¹⁹⁰ LCVA, f. 929, ap. 3, b. 565, l. 18.

¹⁹¹ Lesčius V. Musninkų kraštas Nepriklausomybės kovų sūkurėje 1919–1920 m., *Musninkai, Kernavė, Čiobiškis: straipsnių rinkinys*, Vilnius, 2005, p. 214–215.

tačiau lenkai jų nesilaikydavo. Taip vis iš naujo nustatomos demarkacinės linijos slinko į Lietuvos gilumą (pasiekė Žiežmarių apylinkes), o lietuvių gyvenamos vietovės buvo „perrašomos“ Lenkijos pusei. 1919 m. birželio 18 d. tarptautinė santarvininkų komisija nustatė pirmąją lietuvių ir lenkus skiriančią demarkacinę liniją palei Varėnos–Vilniaus geležinkelį. Taigi, Vievis, Aukštadvaris, Semeliškės, Onuškis šioje laikinoje pasienio zonoje liko Lietuvos pusėje. Tačiau liepos pradžioje lenkai vėl ėmė pulti Kauno kryptimi ir užėmė Stakliškes, Butrimonis, Daugus¹⁹². Maždaug liepos 7 d. lenkų raitelių būriai pasirodė Jiezno apylinkėse¹⁹³.

Į Lietuvą stebėti situacijos buvo atvykusios Prancūzijos ir Didžiosios Britanijos karinės misijos, kurias pasiekdavo ir Kaišiadorių apskrities viršininko B. Stosiūno pranešimai bei skundai dėl lenkų puolimo. Pavyzdžiui, 1919 m. gegužės 27 d. jis telefonu perdavė informaciją Spaudos biurui, kuris, išvertęs į prancūzų kalbą, pranešė Prancūzų karinei misijai: „*Kaišiadorių apskritį nuo vakar dienos pradėjo šeiminkauti lenkai. Valsčiuose, kurie užimti lenkų legionierių, pradėta griauti vietos valsčių komitetai, kurie ligi vakar dienos buvo tie paties ir elgiasi vaduodamiesi Lietuvos valdžios nurodymais. Šitame darbe vadovauja Lenkų valdžios komisarai dvarininkas Stanievičius. Sumeliškiuose vakar areštuotas Kaišiadorių apskrities miškų urėdų padėjėjas ir nuvarytas į Trakus. Sumeliškės valsčiaus Jagielonų kaimo areštavo miškų urėdą. Kietaviškių valsčiaus, kuris Lenkų neužimtas ir yra Lietuvos valdžios žinioje, legionieriai pereina demarkacijos liniją ir vakar kai kuriuose sodžiuose darė rekviziciją.*“¹⁹⁴

1919 m. liepos 7 d. Didžiosios Britanijos karinei misijai, atvykusiai į Lietuvą stebėti situacijos, Lietuvos Vyriausybės vadovas rašė: „*lenkų kariuomenė nuo vakar dienos pradėjo veržtis už Ententos nustatytą demarkacijos liniją visu frontu Kauno linkui*“. Lenkai pasiekė Žiežmarius, Stakliškes, Butrimonis¹⁹⁵. Laikraštis „Nepriklausomoji Lietuva“ liepos 16 d. parašė apie Lietuvos ministro pirmininko pranešimą lietuvių delegacijai Paryžiuje, kad pareikštų Santarvei: „*Lenkai eina Lietuvos gilumon į vakarus nuo Vilniaus, kur nėra jokių bolševikų ir jau okupavo Kaišiadorių ir Alytaus apygardas. Lietuvių delegacija, tai pareiškusi, prašo koalicijos: 1) suturėti lenkų smelkimąsi į vakarus, 2) nustatyti demarkacijos liniją tarp lenkų ir lietuvių frontų.*“¹⁹⁶ Spaudžiami santarvininkų lenkai 1919 m. liepos 26 d. pasiūlė paliaubų pasiūlymą, kuriame jų pusėje turėtų likti (žiūrint iš pietų pusės į šiaurę) Užuguostis–Žydiškės–Bendriai–Jagielonys–Vievis–Kazokiškės–Musninkai ir t. t. Netgi su šiuo pasiūlymu Lietuvos pusei sutikus, lenkų kariuomenė nesustojo. Užimdami vis naujas teritorijas, jie veržėsi Kauno link, siekdami užimti visą Lietuvą, bet jiems kelią pastojų atkaklus Lietuvos kariuomenės pasipriešinimas. Siekdami paslėpti atvirą agresiją, lenkai ėmėsi ne tik karinių, bet ir subtilesnių veiksmų – propagandos, Lietuvos valstybės diskreditavimo kitų šalių akyse, įtikinėjimo, kad lietuviai patys nori susijungti su lenkais ir atkurti uniją. Lietuvoje slaptai veikė lenkų karinės organizacijos POW, OSN ir kitos, remiančios lenkų kariuomenės veiksmus¹⁹⁷. Vis iš naujo nustatomos demarkacijos linijos slinko į Lietuvos gilumą (pasiekė Žiežmarių apylinkes), o lietuvių gyvenamos vietovės buvo

¹⁹² Lesčius V. *Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920*, Vilnius, 2004, p. 256.

¹⁹³ *Lietuva*, 1919-07-11.

¹⁹⁴ LCVA, f. 383, ap. 7, b. 54, l. 174.

¹⁹⁵ LCVA, f. 383, ap. 7, b. 53, l. 1.

¹⁹⁶ Politikos padėtis, *Nepriklausomoji Lietuva*, 1919-07-16, Nr. 67, p. 2.

¹⁹⁷ Lesčius V. Musninkų kraštas Nepriklausomybės kovų sukuryje 1919–1920 m., *Musninkai, Kernavė, Čiobiškis: straipsnių rinkinys*, Vilnius, 2005, p. 216–217.

„perrašomos“ Lenkijos pusei. Šiose apylinkėse kuriama lenkiška administracija. Pavyzdžiui, Semeliškėse 1920 m. pavasarį veikė lenkiška valsčiaus savivaldybė („Urząd gminy Sumieliszskiej“), kaip ir kituose rytiniuose valsčiuose¹⁹⁸.

Besirengiant Steigiamojo Seimo rinkimams 1920 m. kovo 4 d. Lietuvos Vyriausybė atskiru įstatymu apribojo karo padėties režimą. Tačiau režimą apibrėžiantys Ypatinjieji valstybės apsaugos įstatai liko galioti kariuomenėje, geležinkelių zonoje ir palei demarkacijos liniją buvusiose apskrityse – Trakų (Kaišiadorių), Alytaus, Seinų (Lazdijų), Ukmergės ir kitose, taip pat kai kuriuose kituose regionuose¹⁹⁹. Tokios išimtinės sąlygos galiodavo ir kituose karo padėties nustatymo įstatymuose. Tokiu būdu Kaišiadorių regione (kaip ir kitose Lietuvos apskrityse, esančiose palei demarkacijos liniją) politinio režimo reikalavimai gyventojams nuo pat 1919 m. iki 1940 m. keitėsi nežymiai. Šio fenomeno platesnis tyrimas galėtų atskleisti specifinę pasienio regionų istorinę raidą per visą tarpukario laikotarpį.

Vilniaus srityje neutrali zona tarp lietuvių kariuomenės ir gen. L. Želigovskio vadovaujamos lenkų kariuomenės buvo nustatyta 1920 m. lapkričio 29 d. Iš lietuvių pusės minėta zona ėjo per šias vietas (pradedant maždaug nuo Žilinių): Jakėnai – Strielčiškės – Kalėnai – Spenglininkai – Kolonija – Panošiškės – Žuklijai – Saviškės – Spindžius – Strėva – Stareinė – Daugirdiškės – Kovaičiai – Navapolis – 218 aukštuma – Katiliškės – 229 aukštuma – 189 aukštuma – Seibutonys – Malūnėlis – geležinkelio tiltas ant Bražuolės upelio – Amerinis – Paliesė – Neries upės krantu ligi Valiukiškių kaimo kitoje Neries pusėje (ties Kernave) ir

t. t. Iš lenkų pusės ši linija ėjo vietovėmis (nuo Rūdiškių stoties) per Obelius, Gojų, Alsakius, Kunigaikštinę, Dubuklį, Miciūnus, Lazdėnus, Joteliūnus, Bražuolę, Šiurmonis, dešiniuoju Neries krantu iki Padvarių (taip pat ties Kernave, ją paliekant Lietuvos pusėje)²⁰⁰. Neutralioji zona tarp Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių egzistavo nuo 1920 m. pabaigos iki 1923 m. pavasario²⁰¹. 1923 m. kovo 15 d. Ambasadorių konferencija nustatė administracinę valstybių sieną. Tačiau, įšaldžius karinį konfliktą ir pasibaigus platesnio masto kariniams susirėmimams, svarstymai apie tolimesnės Lietuvos politikos klausimus nenutilo ne tik ministrų kabinetuose, bet ir provincijos kaimuose. Pavyzdžiui, 1921 m. vasarą „Trimitė“ paskelbti Kietaviškių valsčiaus gyventojų svarstymai dėl Lietuvai siūlomo Tautų Sąjungos tarybos nario P. Hymanso projekto: „*Lenkai nori užgriebti svetimas žemes, kas ateity sukeltų karą, o mes su savo kaimynais kariauti nenorim. Lenkai įbrido į didžiausias skolas, o mes jų skolų mokėti nenorim. Seinai ir Punkskas tai lietuvių žemės, o kodėl ponas Hymansas jas skiria Lenkijai? O kam mums Minsko gubernijos dalys ir kai kurios Vilniaus gubernijos vietos, kur gyvena gudai pravoslavai? Ateity šių žemių pradės ieškoti Rusija. Norėdami išvengti karo, mes bijome šias žemes priglauti. Ir kokiam reikalui ponas Hymansas Lietuvai jas siūlo? Nejaugi mūsų pražūtis norėdamas?*“²⁰²

Politiniai svarstymai vyko ne tik laikraščių puslapiuose, bet ir masiniuose mitinguose. Pavyzdžiui, 1921 m. rugpjūtį rašoma, kad apie 7000 Kruonio, Darsūniškio ir Kalvių apylinkių gyventojų susirinkę pareiškė: „*Reikalaujame iš mūsų pastatytos valdžios nesidėti su lenkais į bent kokią sąjungą, kuri varžytų mūsų laisvę.*

¹⁹⁸ LCVA, f. 378, ap. 2, b. 336, l. 17.

¹⁹⁹ Karo stovio panaikinimo įstatymas, *Laikinosios vyriausybės žinios*, 1920-03-04, Nr. 20, p. 5.

²⁰⁰ Lesčius V. Lenkų provokacijos neutralioje zonoje 1921–1923 metais, *Karo archyvas*, t. 22, 2007, p. 158–159.

²⁰¹ Lesčius V. Lenkų provokacijos neutralioje zonoje 1921–1923 metais, *Karo archyvas*, t. 22, 2007, p. 153.

²⁰² Lietuvos piliečių protesto balsai, *Trimitas*, 1921-07-23, Nr. 28, p. 11.

Mes būsime laisvi, nepriklausomi nei nuo vienos valstybės arba su ginklu rankoje žūsime. Lai mūsų valdžia turi omenyje tą mūsų pasišventimą“. Panašų atsišaukimą išsakė ir Žaslių valsčiaus gyventojai: „*Mes griežtai nusistatę ir reikalaujame nuo mūsų pastatytos valdžios nesidėti su lenkais į kokią nors sąjungą, kuri varžytų mūsų laisvę.*“²⁰³ Lenkija tapo traktuojama kaip pagrindinis Lietuvos priešas, pavojingesnis netgi už bolševikus. O Kaišiadorių regiono, simboliškai vadinamo Trakija, žmonėms pagrindiniu ideologiniu leitmotyvu tapo Vilniaus ir Trakų išvadavimas. Šios idėjos vienareikšmiškai dominavo spaudoje, visuomeninėse šventėse ir prisiminimuose.

Trakų pasienio baro apsauga

Lietuvos pasienyje dažnai fiksuoti Lenkijos šnipų perėjimai, o ir vietiniai gyventojai ne vengė pereidinėti iš vienos į kitą pusę lankydami gimines. Dalis jų eidavo ir savanaukiškais tikslais, pernešdami kontrabandines prekes. „*Adm. linijoj dar lig šiol nepaliaujamai kartojasi ir kruvinų incidentų, nes lenkų sargybos retkarčiais vis bando perkeldinėti savo gaires mūsų pusėn. Be to, čia ramias apystovas dažnai sudrumsčia lenkų globojamos ir net organizuojamos įvairios gaujos bei politinės organizacijos, dažnai iš pasaly užpuldinėjantčios mūsų sienos sargybinius.*“²⁰⁴ Pavyzdžiui, 1922 m. rugpjūčio 19 d. 5 valandą ryto lenkų plėšikai užpuolė Onušio valsčiaus Panošiškių kaimą ir susišaudė su neutraliosios zonos milicija: „*lenkų buvo atvykę 20: vieni*

šaudėsi, kiti pradėjo žmones plėšti. Atėmė nuo pil. Adolfo Venčiaus arklį, kuris kainuoja 50 tūkstančių auks., ir nuo pil. Izid. Kasperavičiaus 4 karves, kurios kainuoja 90 tūkst. auks., atėmė taip pat ir rūbus.“²⁰⁵ Be karinės, ginkluotos jėgos buvo taikomos ir politinės, ekonominės bei kitos priemonės, taip pat ir psichologinio poveikio. Po 1922 m. Vilniaus krašto prijungimo prie Lenkijos, kurio Lietuva niekada nepripažino, valstybių santykiai liko įtempti, pasienyje išliko karo padėtis. Lietuvos valdžia atsisakė užmegzti diplomatinius santykius su lenkų vyriausybe. Nutrūko ekonominiai ryšiai, pasienyje buvo perkasti keliai, už Vievio išmontuota geležinkelio bėgių atkarpa, įsigaliojo draudimas bendrauti telefonu ir paštu. Lietuvių pasuose buvo įrašas: „*Galioja visose valstybėse, išskyrus Lenkiją.*“ Okupuotas Vilniaus kraštas lietuviams tapo kultiniu simboliu, kurio vadavimui reikėjo skirti visas jėgas²⁰⁶.

1923 m. vasario mėnesį pasibaigus atviroms kovoms, kariuomenės vadas gen. ltn. J. Stanaitis įsakė atitraukti Lietuvos kariuomenės dalis nuo baro į nuolatinės dislokacijos vietas. Demarkacijos linija iki 1923 m. balandžio 30 d. turėjo būti saugoma šia tvarka: IV pėstininkų divizijai reikėjo perimti III pėstininkų divizijos saugotą barą (nuo Jakėnų kaimo pietuose iki Valiukiškių kaimo prie Neries upės)²⁰⁷. Besiruošdama tolimesniam gynybiniam karui su Lenkija, Lietuvos vadovybė numatė galimą staigų Kauno užpuolimą trimis kryptimis – per Ukmergę, Kaišiadoris arba Marijampolę²⁰⁸. Taigi, Kaišiadorys buvo vienu iš labiausiai tikėtinų Lenkijos puolimo punktų, todėl

²⁰³ *Trimitas*, 1921-08-06, Nr. 30, p. 4, 5.

²⁰⁴ Sinkevičius A. Sienos saugojimo tarnyba. *Policija*, 1934 m., Nr. 1–2, p. 5.

²⁰⁵ Ek. Onuškis, *Lietuvos žinios*, 1922-09-06, Nr. 151, p. 3.

²⁰⁶ Iljina-Valotkė I. Karinės psichologinės operacijos Lietuvoje: 1919–1938 m. istorinė patirtis, *Karo archyvas*, t. 35, 2020, p. 120.

²⁰⁷ Lesčius V. Lietuvos kariuomenės gynybos planai ir priemonės galimai lenkų agresijai atremti 1921–1937 m. *Karo archyvas*, t. 28, 2013, p. 180.

²⁰⁸ Lesčius V. Lietuvos kariuomenės gynybos planai ir priemonės galimai lenkų agresijai atremti 1921–1937 m. *Karo archyvas*, t. 28, 2013, p. 193.

Kaišiadorių regiono gynybiniam sutvirtinimui buvo skiriamas didelis dėmesys. Pafrontėje sudaryta neutraliosios zonos milicija, kuriai vadovavo Juozas Mikuckis. Ši milicija išaugo iš Lietuvos šaulių sąjungos Kaišiadorių skyriaus IV grupės²⁰⁹. J. Mikuckis vyr. žvalgu paskirtas 1921 m. rugpjūčio 11 d., o 1922 m. sausio 6 d. atsidūrė Šaulių sąjungos Konspiraciniame skyriuje ir vadovavo neutraliosios zonos milicijai. Įdomu, kad paskyrimas į žvalgybą jam buvo kaip nuobauda, nes į žvalgybą būdavo siunčiami nusikaltę karininkai. Kpt. J. Mikuckis buvo nuteistas 4 metams sunkių darbų kalėjimo už konkurento A. Dirsės nužudymą „meilės trikampyje“. Taigi, kapitonas vietoje kalėjimo pasirinko eiti į frontą eiliniu kareiviu²¹⁰. 1923 m. buvę partizanų (neutraliosios zonos milicijos) būriai perimti Vidaus reikalų ministerijos žinion. Birželio 1 d. Kaišiadoryse skubiai įkurtą pasienio milicijos mokyklą spalio 1 d. baigė 52 žmonės, kurie paskirti saugoti sieną su Latvija²¹¹. Mokyklai vadovavo J. Mikuckis, joje mokyta Lietuvos istorijos, lietuvių kalbos, matematikos, teisės, tikybos, rikiuotės, specialiųjų pasienio instrukcijų²¹².

1923 m. pabaigoje pasienio apsauga perduota pasienio policijai. Trakų (Kaišiadorių) pasienio baras sutapo su apskrities riba, apėmė apie 85 km ir buvo suskirstytas į 8 rajonus. 1924 m. sausio mėnesį šio baro viršininku tarnavo vyr. ltn. Augustas Ramanauskas, o jo pavaduotoju buvo ltn. Vincas Vainauskas, kuris dar tais pačiais metais tapo baro viršininku. 1923 m. gruodžio 30 d. Trakų (Kaišiadorių) apskr. viršininkas B. Stosiūnas paskyrė pasienio policijos vadovus: Vincą Vainauską

paskyrė baro viršininko pavaduotoju, ltn. Petrą Vaisiūną – I rajono viršininku, ltn. Vladą Tallat-Kelpšą – II, Juozą Girčį – III, ltn. Genriką Jagoldą – IV, ltn. Joną Telksnį – V, ltn. Joną Basevičių – VI, ltn. Lauryną Jakumą – VII, o ltn. Adomą Namiką – VIII rajono viršininku. Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininko B. Stosiūno įsakymai reguliavo ne tik policininkų, bet ir jiems skirtu turto paskirstymą. Pavyzdžiui, 1923 m. gruodžio 31 d. įsakymu nuo sausio 1 d. iš 3-iojo pasienio bataliono jis priima 11 arklių. Baro viršininkui paskirtas šviesiai bėras arklys Ordinaras (6 metų, kurio kaina 250 Lt, jis buvo brangiausias lyginant su kitais baro arkliais). Baro viršininko pavaduotojui skirtas tamsiai sargas arklys Pinius (15 metų, vertas 130 Lt). Iš 3-iojo pasienio bataliono šio baro policija perėmė 205 rusiškus šautuvus²¹³. Pirmoje pasienio policijos Trakų baro byloje, kurioje registruoti baro tarnautojai, pirmieji pasienio sargybiniai buvo atsiųsti iš 3-iojo pasienio bataliono. Pavyzdžiui, M. Adžgauskui, M. Adažkiui, A. Aleksoniui ir kitiems įsakymas dėl priskyrimo pasienio tarnybai parašytas 1924 m. sausio 1 d., bet iki birželio mėnesio visi jie ir išregistruoti iš tarnybos. Vasario mėnesį pradėti į tarnybą registruoti ir civiliai (arba anksčiau atitarnavę kariuomenėje)²¹⁴. Galima pastebėti, kad tarnauti pasienio policininkais dažnai įsidarbina buvę Lietuvos kariuomenės savanoriai ir kiti nepriklausomybės kovų dalyviai. Formaliai ši demarkacijos linija išliko iki 1939 m. rugsėjo mėnesio²¹⁵, o faktiškai – iki 1940 m. sausio pradžios²¹⁶.

²⁰⁹ Populאיגיס A. *Kriminalisto dienoraštis*, Vilnius, 1999, p. 37.

²¹⁰ Anušauskas A. *Lietuvos slaptosios tarnybos 1918–1940*, Vilnius, 1998, p. 77.

²¹¹ Pasienio apsaugos pradžia, organizacija ir vystymasis, *Policija*, 1934 m., Nr. 1–2, p. 9.

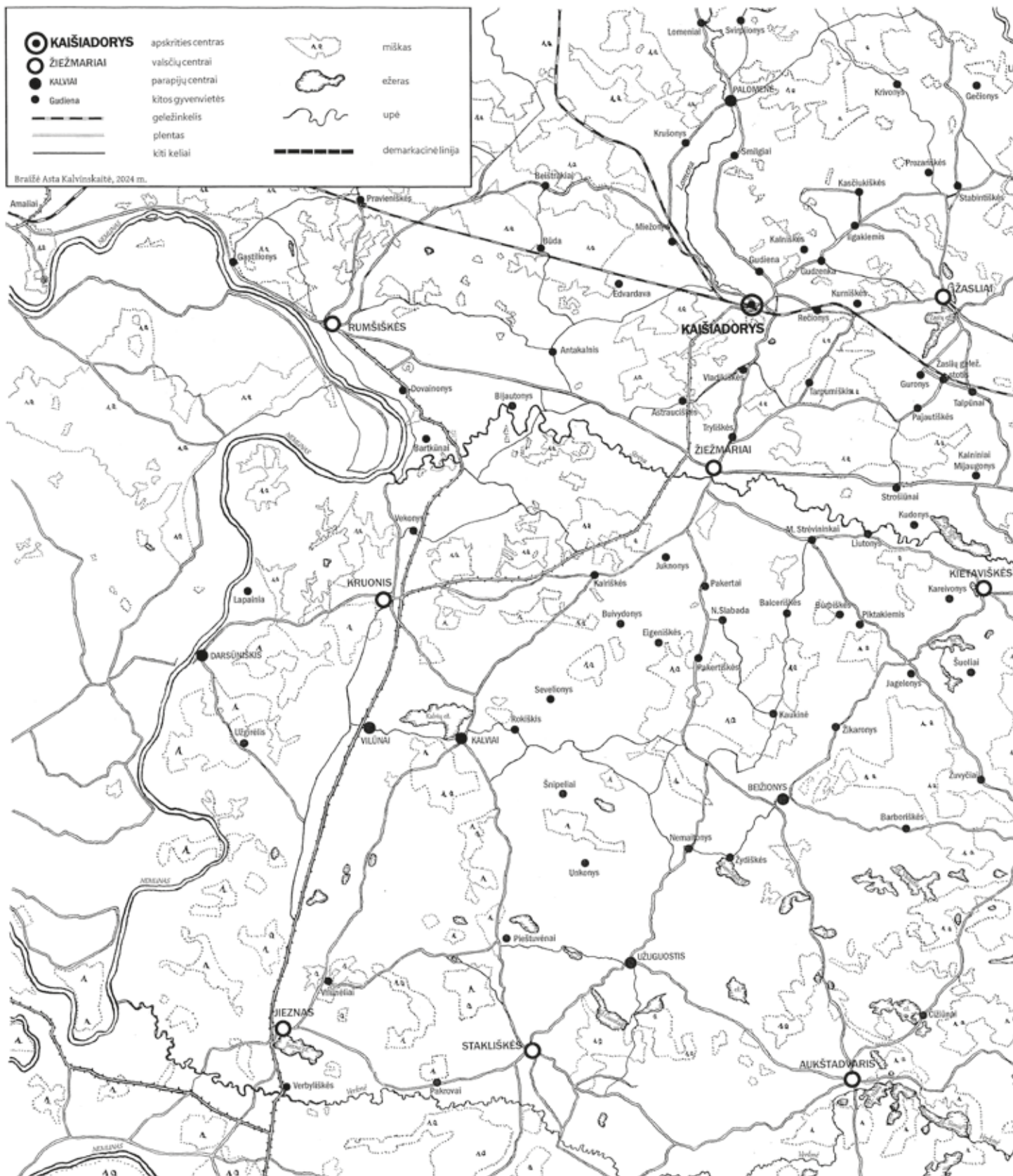
²¹² Lietuvos milicijos-policijos istorijos atspindžiai (1918–1940), *Voruta*, 2009-11-21 d., Nr. 22, p. 12.

²¹³ LCVA, f. 390, ap. 1, b. 62. [lapai nenumeruoti].

²¹⁴ LCVA, f. 1120, ap. 1, b. 1, l. 1; plačiau apie pasienio policijos veiklą ir pasienio apsaugą 1920–1939 m. žr.: „*Geležinė uždanga*“: *Lietuva–Lenkija, 1920–1939 m.*: straipsnių rinkinys (sud. O. Lukoševičius), Kaišiadorys, 2020.

²¹⁵ Lesčius V. Lenkų provokacijos neutralioje zonoje 1921–1923 metais, *Karo archyvas*, t. 22, 2007, p. 186.

²¹⁶ Lukoševičius O. Pasienio policijos Trakų baras, „*Geležinė uždanga*“: *Lietuva–Lenkija, 1920–1939 m.*: straipsnių rinkinys (sud. O. Lukoševičius), Kaišiadorys, 2020, p. 83.

Kaišiadorių regiono žemėlapis,
kuriame vaizduojamos šioje knygoje
aprašomos gyvenvietės.
Braižė A. Kalvinskaitė-Kucharskienė.
2024 m.

Trakų (Kaišiadorių) pasienio baras buvo skirstomas į I–VIII rajonus, kuriuose iš viso tarnavo apie 300 policininkų, nuo 1933 m. liko šeši rajonai, suskirstyti į 20 sargybų: I rajonas (būstinė Kaniūkų k.) su trimis sargybomis – Kalėnų (1), Kaniūkų (2), Spenglininkų (3); II rajonas (būstinė Panošiškių k.), sargybos Gudakiemio (1), Užolėjų (2), Pribonių (3); III rajonas (būstinė Stravkos k.), sargybos Dergonių (1), Stravkos (2), Zailgų (3); IV rajonas (būstinė Nabaraučiznos k.), sargybos Daugirdiškių (1), Nedzvedaukos (2), Daniliškių (3), Kurkliškių (4); V rajonas (būstinė Vievyje), sargybos Keliakiemio (1), Skirmantiškių (2), Beloliesės (3), Panerių (4), Karageliškių (5); VI rajonas (būstinė Zabožų (Zabarijos) k., 1935 m. perkelta į Kazokiškes), sargybos Vasiliškių (1), Grabijolų (2).

IV.

VIETINĖS JĖGOS STRUKTŪROS IR KOVA SU VIDAUS PRIEŠAIS

Kaišiadorių karo komendantūra

Su išorės priešais frontuose kovojo Lietuvos kariuomenės daliniai, tačiau jie ilgai toje pačioje vietoje neužsibūdavo, dažnai keisdavo dislokacijos vietas. Todėl vietinių komendantūrų, kaip nuolatinių karinių atstovų, įsteigimas padėjo stabilizuoti padėtį regionuose. Komendantūros pirmiausia rūpinosi mobilizacija ir viešosios tvarkos palaikymu. Prie komendantūrų būdavo kareivių kuopa, kuri turėjo jai priskirtą veiklos barą. Dar 1919 m. vasario 15 d. krašto apsaugos ministro įsakymu karininkas J. Variakojis buvo įpareigotas formuoti Kaišiadorių miesto ir apskrities komendantūrą, tačiau balandžio 1 d. šis įsakymas buvo atšauktas. Vėliau komendantūra buvo sukurta prie Kauno komendantūros ir pavadinta atskirąja Kauno II rūšies komendantūra¹. Jos komendantu paskirtas karininkas Antanas Kundrotas. Nuo balandžio 4 d. pradėta formuoti šios komendantūros kuopa, į kurią po trijų savaičių buvo surinkta 120 kareivių. Galiausiai gegužės 3 d. komendantūra

perkelta iš Kauno į Kaišiadoris ir pavadinta Kaišiadorių II rūšies komendantūra. Komendantu liko kn. A. Kundrotas. 1919 m. liepos 1 d. prie Kaišiadorių komendantūros prijungta neilgai gyvavusi Žiežmarių III rūšies komendantūra, kuriai vadovavo kn. S. Nagrodskis. Taigi, Kaišiadorių komendantūra išaugo, joje buvo 4 karininkai, 2 karo valdininkai ir 175 kareiviai². Tiesa, 1934 m. apžvelgiant Kaišiadorių komendantūros istoriją, minima, kad Atskiroji komendantūra pavadinta Kaišiadorių komendantūra 1919 m. gegužės 8 d. Nuo pirmųjų dienų jai teko dalyvauti kariniuose veiksmuose, nes iš vienos pusės į Kaišiadorių regioną veržėsi bolševikai, iš kitos – lenkai, o viduje tebešeimininkavo vokiečiai. Per 1919–1920 metus Kaišiadorių komendantūros kuopoje žuvo apie 15 kareivių, sužeista kelios dešimtys³. Apibendrinant Kaišiadorių komendantūros 20-mečio istoriją, minimos ir kitos datos. Pavyzdžiui, Atskirosios komendantūros Kaišiadoryse įsteigimo diena nurodoma 1919 m. balandžio 2 d.⁴

¹ Komendantūros istorijoje minima, kad ji įkurta 1919 m. balandžio 2 d. ir vadinama Atskira komendantūra: V. Ž. Trakų apskr. komendantūra, *Lietuvos aidas*, 1934-06-16, Nr. 135, p. 7.

² Lesčius V. *Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m.*, Vilnius, 1998, p. 130.

³ V. Ž. Trakų apskr. komendantūra, *Lietuvos aidas*, 1934-06-16, Nr. 135, p. 7.

⁴ R. K. Trakų komendantūros 20 m., *Karys*, 1939, Nr. 14, p. 459.

Trakų (Kaišiadorių) apskrities karo komendantas A. Kundrotas. A. Kundrotas buvo pirmasis apskrities karo komendantas, pareigas ėjo iki 1920 m. spalio 18 d. Fotografija daryta apie 1928 m. LCVA

Kaišiadorių komendantūrai teko veikti apsuptai priešų, regione siautėjo „priešvalstybinis gaivalas“. Lietuvos laikinoji vyriausybė dar 1919 m. vasario 13 d. paskelbė karo padėtį trijų dešimčių varstų ruože nuo fronto linijos septyniose apskrityse, taip pat ir Kaišiadorių apskrityje. Esant karo padėčiai, komendantūra turėjo labai daug teisių, komendanto nurodymams turėjo paklusti ir kitų ministerijų valdininkai⁵. Taigi, išeinančių vokiečių kareivių vietoje Kaišiadorių apylinkėse vis tvirčiau bandė įsitvirtinti Lietuvos karinė administracija ir vietinės savivaldybės įstaigos. Kaišiadoryse valdžios perėmimas iš vokiečių

aktyviausiai vyko 1919 m. birželio mėnesį. Pavyzdžiui, 1919 m. birželio 28 d. Kaišiadorių komendantas telefonograma į Kauną Tiekimo skyriaus prašo aprūpinti arkliais: „*Sulig etatais mano komendantūroje privalo būti 42 arklių, bet yra jų tik 10. Iki šiol dar buvo galima apseiti ir tokio skaičiumi arklių, bet dabar kada vokiečiai pradėjo perdavinėti į mano rankas atskirus, turinčius svarbią reikšmę sargybos postus ir yra laukiama galutinio pasišalinimo vokiečių iš Kaišedorių apskričio, neatbutinai yra reikalingas skaičius arklių sulig etatais. Pas vietinius gyventojus yra arklių, kurie gali būti rekvizuojami be skriaudos ūkei. Užtai prašau duoti man teisę rekvizuoti reikalingą man skaičių arklių.*“⁶ Taigi, besikuriančios Lietuvos karinės struktūros taip pat taikėsi į tris dešimtis arklių, kuriuos turėjo paimti iš vietinių gyventojų. Pagal 1919 m. birželio 16 d. nustatytus etatus, II rūšies komendantūroje turėjo būti 7 karininkai, 2 karo valdininkai, 283 kareiviai, 42 arkliai ir 8 vežimai. Vėliau nustatytų etatų skaičius keitėsi⁷. Kaišiadorių komendantūrai trūko ne tik arklių, bet ir kareivių. Kaišiadorių komendantas 1919 m. birželio 28 d. telefonograma Generalinio štabo Mobilizacinio skyriaus prašė daugiau karių: „*Mano komendantūroje iki etato trūksta 140 kareivių. Kadangi dabar vokiečiai perduoda ne kuriuos postus mano žinion ir tas reikalauja didesnio skaičiaus kareivių. Užtat prašau prisiųsti trūkstantį skaičių kareivių.*“⁸ Kareivių tebetrūko ir praėjus porai mėnesių, tačiau priežastį, kodėl žūtbūt reikėjo užimti visus etatus, komendantas nurodė jau ne vokiečių pasitraukimą ir būtinumą perimti postus, o lenkų puolimą ir vietinių lenkų ruošiamą sukilimą. 1919 m. rugsėjo 3 d. komendantas prašo Rikiuotės skyriaus viršininko: „*Man pavojuje komendantūroje sulig etatais turi būti*

⁵ Lesčius V. Lietuvos miestų ir apskričių karo komendantūros 1918–1920 metais, *Karo archyvas*, t. 15, 1998, p. 117.

⁶ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 260.

⁷ Lesčius V. Lietuvos miestų ir apskričių karo komendantūros 1918–1920 metais, *Karo archyvas*, t. 15, 1998, p. 118.

⁸ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 261.

283 kareiviai ir 42 arkliai, bet faktiškai yra tik 160 kareivių ir 12 arklių. Prašau kaip galima greičiau prisiųsti trūkstantį skaičių iki etatų kareivių ir arklių, nes Kaišiadorių apskritis randasi pafrontėje ir dalį fronto į Širvintų pusę reikia laikyti komendantūros spėkomis, kur tankiai būna mėginami lenkų užpuolimai. Didesnės spėkos reikalingos ypač dabartiniu laiku, nes yra laukiama sukilimo vietinių lenkų.⁹ Kaišiadorių komendantas skundėsi Tiekimo skyriaus įgaliotiniu Noreika, kad šis blogai dirba, pavyzdžiui, iš žadėtų penkių arklių davė tik keturis, bet ir tuos gali tekti gražinti savininkams, nes rekvizuojami vargingiausių ūkininkų arkliai, o turtingieji visai nekliudomi¹⁰. Pagrindinė Kaišiadorių komendantūros kuopos kareivių transporto priemonė buvo arkliai. Jų skaičiai nuolat keitėsi, bet visada trūko. Tačiau kartą transporto parkas buvo papildytas ir dviračiu. Tai atsitiko 1919 m. liepos 5 d., kai kareivis Justinas Plūkas netoli Čiobiškio, Kapciškių kaime sutiko „bejojantį dviračiu“ Joną Tucevičių¹¹. Kareivis išsiaiškino, kad J. Tucevičius neturi reikalingų dokumentų ir leidimo laikyti dviratį, todėl atėmė dviratį ir atvarė kuopos vado žinion. Tačiau vėliau kuopos vadas krn. S. Petkelis sugedusį dviratį gražino Kaišiadorių komendantui teisindamasis: „<...> iš *privatinio su Tamsta pasikalbėjimo neturiu teisės padaryti išlaidų ant remonto.*“¹²

Kareivių trūko ne tik komendantūroje, bet ir kariuomenėje, nes savanoriškai stojusių tarnauti vyrų nepakako. Pavyzdžiui, iš Žaslių valsčiaus Talpūnų kaimo kilęs A. Populaigis taip aprašė maždaug 1920 m. vasarą apylinkėse tvyrojusias nuotaikas: „<...> būdamas septyniolikmetis berniokas kalbinau

vienmečius eiti savanoriais į Lietuvos kariuomenę, bet jie mane pašiepė ir kvailiu pavadino. Šį mano norą sužinojo ir Tėvelis. Kartą mums vakarieniaujant, nei iš šio, nei iš to, man tarė: „Jei tu, vaikeli, be mano žinios išėisi į kariuomenę, tai ir namo negrįžk.“¹³ Visuomenėje sklandė prieštaringos nuotaikos. Ir Lietuvos kareiviams teko ne tik kovoti su priešiškų valstybių kariuomenėmis, bet ir priversti vietinius gyventojus paklusti Lietuvos vyriausybei. Kaišiadorių komendantas pirmuoju įsakymu 1919 m. birželio 11 d. nurodyta komendantūros krn. Juozui Kartanui birželio 12 d. su trisdešimčia kareivių keliauti į Gegužinės miestelį, kad priverstų vietinius gyventojus pildyti Lietuvos valdžios įsakymus, kad kovotų su spekuliacija, priešvalstybine agitacija, rekvizuotų maisto produktus¹⁴. Plačiau apie Lietuvos kareivių pastangas įvesti valdžią Gegužinėje rašoma atskirame skyrelyje. Pažaboti bet kokią politinę „saviveiklą“ buvo siekiama ne tik jėga, bet ir milžiniškomis pinigėmis bandomis. Pavyzdžiui, Kaišiadorių stoties viršininko padėjėjas Petras Visockis 1921 m. kovo mėnesį skundėsi vidaus reikalų ministrui (šis jo skundą atmetė), o paskui – ministrui pirmininkui dėl gautos 5000 auksinų baudos už „priešvalstybinę agitaciją“. Mat 1920 m. spalio 15 d. jis, dirbdamas Radviliškio stotyje, dalyvavo mitinge. Gerai nesuprasdamas lietuviškai P. Visockas klausė tarnystės draugus, apie ką kalbama. Gale kalbos kalbėtojas pasakė „mušk“ arba „varyk lenkus“, o kažkas dar pridėjo – „ir žydus“, tuomet kilo ginčai. Kuris pasakė „ir žydus“, buvo nuvestas milicijon, paskui ten kaip liudininką pakvietė ir Visockį. Šiauliuose milicijos vadas jam uždėjo 5000 auksinų baudą.

⁹ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 677.

¹⁰ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 22.

¹¹ J. Tucevičius ilgą laiką dirbo Kaišiadorių girininkijoje girininku.

¹² LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 117, 119.

¹³ Populaigis A. *Kriminalisto dienoraštis*, Vilnius, 1999, p. 30.

¹⁴ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 269–270.

P. Visockis skundėsi, kad bauda „*prie mano nedidelės algos ir šeimyninio padėjimo (žmona ir vaikas) galinai sugriautų mano nedidelį ūkį ir be to jau iširusį nuo karo*“¹⁵.

1920 m. rugsėjo 3 d. Kaišiadorių komendantūra formaliai pervadinta Trakų miesto ir apskrities komendantūra (nors ji ir liko Kaišiadoryse). Netrukus pasikeitė ir komendantai. Spalio 18 d. kpt. A. Kundrotas perkeltas į Šiaulius, o Kaišiadorių karo komendantu tapo kpt. Jeronimas Butkus. Jo padėjėju nuo spalio 23 d. tapo vyr. ltn. P. Purvys. Prie komendantūros priskirtoje kareivių kuopoje karininkais tarnavo V. Kenstavičius, J. Kartanas, S. Petkelis. Komendantūros karininkai ir kareiviai keitėsi. Pavyzdžiui, 1920 m. pabaigoje komendantūroje iš viso buvo 2 karininkai, vienas karo valdininkas ir 81 kareivis. Jų ginkluotę sudarė 60 šautuvų, vienas kulkosvaidis, vienas revolveris, 15 000 šovinių ir 400 granatų. Komendantūrai priklausė 12 arklių, 2 vežimai ir kitas turtas¹⁶. Apibendrinant Kaišiadorių komendantūros istoriją, pateikta kita komendantūros persikėlimo į Trakus data – 1920 m. rugsėjo 11 d. Apie tai „Lietuvos aide“ rašoma: „*Gyventojai labai jaukiai ir gražiai sutiko lietuvius administratorius. Tai buvo nepaprasta šventė, tai buvo nepaprastas triumfas. Trakų žemė, Trakų ežeras, Trakų pilis. Viskas kaip sapne, kaip pasakoje. Nepaprastas džiaugsmas ir susijaudinimas apimdavo, kai prisimindavai, kad čia gyveno tas Didysai Lietuvos ir Europos riterių riteris kunigaikštis Kęstutis; kad čia gimė, augo ir mirė Lietuvos ir Europos didysai diplomatas, didysai strategas, Žalgirio nugalėtojas, karalius Vytautas <...>. Kaišiadorių komendantūra, laimingai pasiekusi tos šventos vietovės, rūpinosi, kad*

būtų tinkamai tvarkomos šios gilios senovės brangenybės. Jos pavadinimas irgi tuojau buvo pakeistas, duodant tikrą ir teisėtą Trakų apskrities vardą, kuriuo ir dabar vadinasi ir tebesivadins visados. 1920 m. spalio 9 dieną sulaužę Suvalkų sutartį klastingu žygiu lenkai pagrobė mums Trakus, Vilnių, Gardiną ir Suvalkus. Ir komendantūra buvo priversta palikti didingą Kęstučio miestą.“¹⁷ Persikėlimo į Trakus datas (nuo rugsėjo 11 d. iki spalio 9 d.) patvirtina ir komendantūros 20-mečiui skirtas straipsnis¹⁸.

Komendantūros karininko J. Kartano atsiminimuose minima, kad prie Kaišiadorių komendantūros buvo apie 200 karių kuopa. 1920 m. ši komendantūros kuopa, vadovaujama J. Kartano, su dainomis traukiniu išvyko į Kėdainius, kur formuotas 3-iojo pėstininkų pulko 3-iasis batalionas. J. Kartano vadovaujami kariai tapo 3-iojo bataliono 9-ąja kuopa, kuri po apmokymų išsiųsta prie Daugpilio ir Zarasų¹⁹.

Kaišiadorių karo komendantūros karininkai ir valdininkai

Įvairiu laiku Kaišiadorių komendantūroje tarnavę karininkai keitėsi. Pavyzdžiui, 1919 m. rugpjūčio 19 d. komendantas krn. Antanas Kundrotas siunčia žinias Krašto apsaugos ministerijos Rikiuotės skyriui apie Kaišiadorių komendantūros karininkus ir valdininkus: Kaišiadorių komendantūros karininkai – Kaišiadorių komendantas Antanas Kundrotas (stojo į komendantūrą iš Atskirošios komendantūros II rūšies 1919 m. gegužės 4 d.), komendanto padėjėjas Juozas Antanėlis (atvyko į komendantūrą mobilizavus

¹⁵ LCVA, f. 923, ap. 1, b. 174, l. 314.

¹⁶ Lesčius V. *Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m.*, Vilnius, 1998, p. 131.

¹⁷ V. Ž. Trakų apskr. komendantūra, *Lietuvos aidas*, 1934-06-16, Nr. 135, p. 7.

¹⁸ R. K. Trakų komendantūros 20 m., *Karys*, 1939, Nr. 14, p. 459.

¹⁹ „Likimo vingiuose stiprybės ieškojau savo krašte“. Juozas Kartanas (1893–1979) / parengė M. Glinskas. *Taurosta*, 2018, Nr. 1, p. 75.

1919 m. birželio 23 d.), komendantūros kuopos vadas Stasys Petkelis (atvyko mobilizavus 1919 m. gegužės 10 d.), puskuopio vadas Juozas Kartanas (atvyko mobilizavus 1919 m. balandžio 26 d.). Komendantūros ūkio vedėjas ir valdininkas buvo Kazys Merkevičius, stojęs tarnauti savanoriu 1919 m. sausio 23 d., buvęs Kauno komendantūros savanorių registracijos biuro vedėjas, baigęs mokytojų seminarijos kursų, buhalterijos kursus, buvęs notaro pagalbininkas. Kitas komendantūros valdininkas – raštvedys Vladas Mačinskas stojo į savanorius dar 1919 m. sausio 1 d. Vilniuje. Buvo baigęs 5 gimnazijos klases, o Petrapiilyje 1917 m. – 3 mėnesių šoferių-mechanikų kursus. Karo valdininko laipsnis įgytas 1919 m. sausio 1 d. Į Vilnių atėjus bolševikams perkeltas į Kauno komendantūrą. 1919 m. birželio 13 d. paskirtas Žiežmarių komendantanto padėjėju ir nuo 1919 liepos 14 d. po Žiežmarių komendantūros panaikinimo priskirtas prie Kaišiadorių komendantūros²⁰. Pagal V. Mačinsko pajamas galima spręsti apie komendantūros tarnautojų atlyginimus. Pavyzdžiui, Vladui Mačinskui 1919 m. birželio 5 d. išduota pažyma, kad jis gavo algą komendantūroje iki gegužės 30 d. 800 markių mėnesiui, kad jam duota „rūbų įsitaisymui 3 metrai medžiagos šinelii“, užmokestis ir dienpinigiai dienai – 30 auksinų²¹.

Antanas Kundrotas gimė 1888 m. Eržvilko vlsč. Džiugų k. 1911 m. Kaune baigė komercijos mokyklą. 1914–1918 m. tarnavo Rusijos kariuomenėje. Grįžęs į Lietuvą, 1919 m. balandžio 4 d. mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę ir paskirtas Atskirosios II rūšies komendantūros prie Kauno miesto komendantūros komendantu, o 1919 m. gegužės 3 d. – Kaišiadorių karo komendantu²².

1919 m. lapkričio 18 d. jam suteiktas pėsčininkų kapitono laipsnis. Nuo 1920 m. balandžio 22 d. iki liepos 10 d. dalyvavo nepriklausomybės kovose su Lenkijos kariuomene. 1920 m. spalio 18 d. paskirtas Šiaulių komendantūros komendantu. 1923 m. pakeltas į majorus ir tais pačiais metais iš kariuomenės paleistas²³.

Juozas Antanėlis gimė 1894 m. Svėdasuose. Baigė Utenos miesto mokyklą, po to mokėsi privačiai. 1915 m. baigė Orenburgo praporščikų mokyklą. Nuo 1916 m. sausio 15 d. iki demobilizacijos tarnavo 12-ame Finliandijos (Suomijos) šaulių pulke. 1916 m. lapkričio 20 d. suteiktas poručiko laipsnis. 1916 m. sužeistas į krūtinę, o 1917 m. – į galvą. 1919 m. birželio 23 d. mobilizuotas į Lietuvos

Kaišiadorių karo komendantanto padėjėjas J. Antanėlis. J. Antanėlis pareigas ėjo nuo 1919 m. liepos 4 d. iki 1920 m. liepos 1 d. LCVA

²⁰ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 580–583.

²¹ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 418.

²² Kitur rašoma, kad A. Kundrotas Atskiros komendantūros komendantu tapo 1919 m. balandžio 2 d., o Kaišiadorių komendantu – gegužės 4 d. LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 584.

²³ *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 4, Vilnius, 2004, p. 314; LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 584.

kariuomenę, liepos 4 d. paskirtas Kaišiadorių komendanto padėjėju. 1919 m. lapkričio 22 d. nustatytas vyr. leitenanto laipsnis. 1920 m. liepos 1 d. paskirtas Alytaus komendantūros komendanto padėjėju. 1921 m. suteiktas kapitono laipsnis, 1922 m. perkeltas į pasienio pulką, o 1923 m. paties prašymu paleistas į atsargą. Vėliau Klaipėdos krašte tarnavo pasienio policijoje²⁴.

Jeronimas Butkus gimė 1891 m. Eržvilko vlsč., Užakmenių k. Baigė gimnaziją Rusijoje (Sankt Peterburge). 1912 m. savanoriu stojo į Rusijos kariuomenę ir joje tarnavo iki 1913 m. Prasidėjęs Pirmajam pasauliniam karui, 1914 m. rugpjūčio 1 d. pašauktas į tarnybą. 1914–1915 m. dalyvavo mūšiuose Rusijos–Austrijos fronte, pateko į nelaisvę. 1917 m. grįžo iš nelaisvės turėdamas praporščiko laipsnį. 1920 m. gegužės 17 d. mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas Kaišiadorių komendanto pavaduotoju, jam suteiktas kapitono laipsnis. 1920 m. spalio 18 d. paskirtas Trakų (Kaišiadorių) karo komendantu. 1922 m. kovo 26 d. tapo Kėdainių komendantu. 1923 m. baigė Aukštuosius karininkų kursus ir perkeltas į III pėstininkų divizijos štabą. 1927 m. suteiktas pulkininko leitenanto laipsnis. 1939 m. paties prašymu paleistas į atsargą²⁵.

Stasys Petkelis gimė 1895 m. Zarasų apskr. Dūkšto miestelyje. Baigė 6 gimnazijos klases. 1915 m. pašauktas į Rusijos kariuomenę Švenčionyse ir paskirtas į telegrafo batalioną Maskvoje. 1917 m. baigė Kijevo praporščikų mokyklą, paskirtas į inžinerijos pulką jaun. karininku. 1918 m. sausį tapo bataliono kareivių krautuvės vedėjas, kovą demobilizuotas. 1919 m. gegužės 10 d. mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į Kaišiadorių

Eilės Nr. 52.	Pavardė Petkelis	Pasoblan- ko Nr. 19816
	Vardas Stanislovas	
Gyvena- moji vieta	Valsčius Joniskio m.	
	Kaimas (miestas) Jaičiai ir Griėnė	
Gimimo diena arba amžius	1895. XI. 10.	
Gimimo vieta: apskritis valsčius kaimas	Zarasų Dūkšto m.	
	Asmens žymės:	Ypatingos žymės:
	buvo vidut. paukšt. gultai akys pilkos veidas stamb.	
	Užsiėmimas valst. tarnauti ja.	
	tautybė lietuvis	
	tikyba R. Kat.	

Kaišiadorių komendantūros karininko S. Petkelio kortelė paso išdavimui. LCVA

komendantūrą ir iki 1920 m. sausio 5 d. ėjo komendantūros kuopos vado pareigas. Kaip Kaišiadorių komendantūros karininkas dalyvavo kovose su lenkais nuo 1919 m. birželio 30 d. iki 1920 m. sausio 12 d., kai buvo perkeltas į Elektrotechnikos batalioną, paskui tarnavo technikos pulke. 1920 m. spalio 21 d. pateko į lenkų nelaisvę ties Širvintomis, bet lapkričio 4 d. iš nelaisvės pabėgo. 1921 m. pakeltas į vyr. leitenantus, 1925 m. tapo kapitonu, 1927 m. – majoru. 1923 m. baigė Kauno gimnazijos suaugusiems 6 klases. 1928 m. paties prašymu išėjo į atsargą²⁶.

²⁴ LCVA, f. 930, ap. 2A, b. 76; LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 586.

²⁵ Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 2, Vilnius, 2002, p. 249.

²⁶ Nors nuo 1919 m. buvo charakterizuojamas teigiamai, tačiau 1928 m. įsivėlė į teismą byloje, kurioje Okulič-Kazarinas kaltintas dėl L. Noreikos nužudymo. „Merkurijaus“ klube mjr. S. Petkelis lošdamas kortomis „prasilenkė su lošimo nustatytomis taisyklėmis atidengiant a. a. Liudo Noreikos kortas“. O lošimo taisyklių nesilaikymas buvo nesuderinamas su karininko garbe. LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 587; f. 930, ap. 2, b. 51.

Juozas Kartanas gimė 1893 m. Kauno apskr. Žeimių vlsč. Kulvos dvare. Kaune baigė gimnazijos 5 klases, o 1911 m. – Veiverių mokytojų seminariją, dirbo mokytoju Suvalkijoje. 1915 m. baigė Tbilisio karo mokyklą, fronte sužeistas pateko į vokiečių nelaisvę, kurioje išbuvo 4 metus. 1919 m. pabėgo iš nelaisvės ir grįžo į Lietuvą. 1919 m. balandžio 26 d. mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę ir paskirtas karininku į Kaišiadorių komendantūrą, ėjo puskuopio vado pareigas. 1919 m. lapkričio 18 d. suteiktas leitenanto laipsnis. 1920 m. sausio 6 d. perkeltas į 6-ąjį pėstininkų pulką. 1920 m. gegužės 25 d. pakeltas į vyr. leitenantus. 1922 m. sausio 30 d. baigė Aukštųjų karininkų kursus²⁷. Juozas Kartanas parašė atsiminimus²⁸, kuriuose atskleidė ne tik savo biografijos posūkius, bet ir to meto politines-kultūrines aplinkybes. Autorius mini, kad šeimoje tik tėvas, kilęs nuo Raguvos, kalbėdavo lietuviškai, o motina, kuri buvo kilusi iš vietinės lenkų šeimos, kalbėdavo lenkiškai. Lenkiškai motina kalbėdavo ir su vaikais. Kai pradėjo eiti į mokyklą – J. Kartanas mokėsi rusiškai, ta kalba bendraudavo ir su vietinių gyventojų vaikais. Svarbi jo gyvenimo detalė buvo ta, kad tėvo sesuo Julijona Kartanaitė buvo žymaus lietuvių visuomenės veikėjo Antano Smetonos motina. Kartą, jau baigęs juridines studijas, atvykęs į svečius A. Smetona padovanojo dvi lietuviškas knygas „Lietuvos istorija“. J. Kartanas pažymi: „*Tos knygos mums priminė, kad esame lietuviai <...>. Motina mane išmokė ir kasdieninių poterių lenkiškai, kuriuos ir dabar kalbu. Mokyklos mokė tik rusiškai, vieną kartą per savaitę užeidavo kunigas į mokyklą pamokyti katekizmo, bet ir tas kalbėjo lenkiškai, tad tos dvi knygos, kurias atvežė ir padovanojo*

A. Smetona, buvo mums tikra staigmena, naujiena.“ Giminytės ryšius su A. Smetona autorius prisiminė ir 1919 m. balandžio mėnesį, kai grįžo iš belaisvių stovyklos Vokietijoje. A. Smetona tuo metu jau buvo išrinktas pirmuoju Lietuvos Respublikos prezidentu. Užėjęs pas prezidentą prisistatė, papasakojo, kur dirbo anksčiau ir išreiškė norą prisidėti prie Lietuvos valstybės „atstatymo darbo“. Prezidentas pasiūlė vėl tarnauti kariuomenėje, kurioje labai trūko žmonių ir tuojau parašė trumpą rekomendaciją „krašto apsaugos valdytojui“ Merkiui:

Kaišiadorių komendantūros karininkas J. Kartanas. 1926 m. LCVA

²⁷ *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 4. Vilnius, 2004, p. 165; LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 585.

²⁸ „Likimo vingiuose stiprybės ieškojau savo krašte“. Juozas Kartanas (1893–1979) / parengė M. Glinškas, *Taurosta*, 2018, Nr. 1, p. 70–90; Jonavos krašto kultūros ir istorijos metraštyje „Taurosta“ paskelbta dalis J. Kartano emigracijoje JAV parašytų prisiminimų, kurių rankraštis saugomas Jonavos rajono savivaldybės Grigorijaus Kanovičiaus viešojoje bibliotekoje.

„*Juozas Kartanas yra mano pažįstamas ir giminaitis, esant galimybei prašau suteikti jam tarnybą*“. Merkys J. Kartaną priėmė ma-loniai ir tuojau pat pasiūlė vykti į Kaišiadoris, prisistatyti Kaišiadorių karo komendantui A. Kundrotui. Tiesa, prieš išvykdamas į Kaišiadoris J. Kartanas paprašė savaitės atostogų, kad galėtų aplankyti tėvus, kurių nematė penkerius metus. Pastebėjo, kad šeimos ūkis Koncepolyje (netoli Jonavos) dėl rekvizicijų ir darbininkų stygiaus buvo sunykęs. Atvykęs į Kaišiadoris, iš komendanto A. Kundroto gavo užduotį suburti prie komendantūros karių dalinį. Surinkęs būrį, apgyvendino juos dvare netoli Kaišiadorių. Pradėjo rikiuotės užsiėmimus, įvedama tvarka pagal statutus, kuriuos iš rusų kalbos išvertė į lietuvių. Uniforminius rūbus iš pradžių gavo vokiškus, o vėliau – amerikoniškus. Karininkai pradžioje nešiojo vokiškas kepures su Vyties ženklu virš snapelio, o laipsnį rodė ant apykaklės žibantis geltonas trikampis su viena, dviem arba trimis žvaigždutėmis. Karininkai gaudavo algos apie 400–600 markių per mėnesį, o kareiviai – 100 markių. Kareiviai ir puskarininkiai buvo paimti į kariuomenę pagal mobilizacijos įsakymą, eiliniai kariai buvo savanoriai, „*kuriems, atgynus kraštą nuo priešų, buvo pažadėta dovanoti žemės*“.

Kaišiadorių komendantūros kareiviai

Nuoseklus Kaišiadorių komendantūros kareivių sąrašo neteko aptikti. Tačiau net 30 komendantūros karių paminėta jau pirmajame 1919 m. birželio 11 d. Kaišiadorių komendanto įsakyme, kuriuo nurodyta komendantūros karininkui Juozui Kartanui birželio 12 d. su 30 kareivių (tarp jų vienu raiteliu) keliauti į Gegužinės miestelį, kad priverstų vietinius

gyventojus pildyti Lietuvos valdžios įsakymus: „*Igalioju Tamsta kovoti su spekuliacija ir priešvalstybines organizacijas, daryti rekvizicijas produktų <...> dėl maitinimo Tamstai pavestos komandos. Daromoms rekvizicijoms vesti užrašą, nurodant pas ką ir kiek rekvizuota. Įsakau kasdien daryti man pranešimus apie dalykų stovį.*“ Komendantūros kuopos vadas krn. Stasys Petkelis į Gegužinę įvesti „Lietuvos valdžios“ komandiravo Kaišiadorių komendantūros kareivius Joną Juzaitį, Petrą Mutiečių, Joną Vilkauską, Petrą Motorką, Kazį Gedminą, Joną Vasiliauską, Antaną Kavaliauską, Praną Marcinkų, Ostachą Venską, Edvardą Novazelį, Vincą Mikelaitį, Juozą Žygą, Antaną Jonavičių, Juozą Visockį, Petrą Svenską, Joną Rimkūną, Motiejų Bulauką, Vytautą Strazdą, Norbertą Kenstavičių, Stasį Strimą, Jurgį Smalį, Konstantiną Pranaitį, Joną Grybą, Praną Sakalauską, Tadeušą Domarką, Steponą Tubutį, Petrą Lukoševičių, Joną Tamošaitį, Boleslovą Borisą, Stasį Lekaičių²⁹. Dalis tų pačių karių minimi ir birželio 26 d. komandiruotėje į Žaslius: Antanas Jonavičius, Jonas Sakalauskas, Vladas Kriščiūnas, Jonas Bagdonas, Pranas Marcinkevičius, Kazys Gedminas, Stasys Lekaičius, Petras Svenskus, Juozas Žygas, Kazys Mauras³⁰. Liepos 17 d. į Žiežmarius komandiruoti taip pat 10 kareivių: Adomas Kiaupa, Liudas Žukauskas, Jonas Juzaitis, Antanas Jonaitis, Bronius Žilinskas, Matas Žaromskis, Petras Mutiečius, Kazys Verbus, Antanas Kavaliauskas, Boleslovas Borisas³¹. Liepos 31 d. jie sugrižo iš Žiežmarių į Kaišiadoris³².

Kas kelias dienas komendantūros kuopos vadas krn. S. Petkelis raportuodavo komendantui apie kuopos sudėtį. Pavyzdžiui, 1919 m. liepos 26 d. Kaišiadorių kuopoje pagal sąrašą buvo 172 kareiviai, komandiruotėje buvo 1,

²⁹ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 269–270.

³⁰ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 305.

³¹ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 397.

³² LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 487.

atostogose – 5, ligoninėje – 7, pabėgusių – 7, areštuotų, mirusių ir paleistų iš kariuomenės – po 1, Čiobiškėse – 20, Žasliuose – 4, Žiežmariuose – 10, atkomandiruotų į Kaišiadoris iš kitur – 4, vietoje („akivaizdoje“) – 111. Po trijų dienų „akivaizdoje“ – 113 ir t. t.³³ Reikia pasakyti, kad komendantūros kareivių gretas retino ne tik priešai, bet ir siaučiančios ligos, epidemijos. Pavyzdžiui, nemažai kareivių siunčiami į Kauno Raudonojo kryžiaus ligoninę dėl susirgimo dėmėtąja šiltine, o pasveikę dviem savaitėms ar mėnesiui paleidžiami. Kad komendantūros karių veikla buvo rizikinga, rodo jų žūtys ir sužeidimai. Pavyzdžiui, 1919 m. birželio 2 d. kuopos vadas Kartanas išsiunčia sužeistą kareivį Antaną Rickų į Kauno ligoninę³⁴.

Dalis Kaišiadorių komendantūros tarnautojų buvo vietiniai gyventojai. Pavyzdžiui, 1919 m. birželio 20 d. Jonas Neverbickas iš Rečionių kaimo, kuris buvo šalia Kaišiadorių miesto, bet priklausė Žaslių vlsč., pranešė Kaišiadorių komendantui, kad nuo tos pačios dienos jis pradėjo darbuotis Kaišiadorių komendantūroje³⁵. 1919 m. birželio 12 d. Kaišiadorių komendantui rašoma apie savanoriu stojusį tarnauti Praną Ambroževičių: „*Pribuvusi savanorių Praną Ambroževičių prašau užskaityti ant maisto, algos ir nešiojimo savo rūbo nuo birželio 12 d. š. m.*“³⁶ Greičiausiai tai buvo tas pats iš Rečionių kilęs Pranas Ambroževičius, kuris vėliau ilgus metus tarnavo Trakų (Kaišiadorių) apskrities savivaldybėje, buvo aktyvus Savanorių sąjungos narys. Birželio 1 d. pradėjo tarnybą savanoriai Pranas Mickevičius, Antanas Račkauskas, Jonas Ališauskas, Stasys Ališauskas. Kadangi jie buvo atvykę iš Trakų (Kaišiadorių) apskrities, tai šios apskrities piliečių apsaugos vadas

K. Bajoras 1919 m. birželio 2 d. pateikė šių asmenų ištikimybės valstybei liudijimą komendantui Kundrotui: „*Šiuo liudiju, kad piliečiai Semeliškių valsčiaus, Kaišedorių apskričio, Pranis Mickevičius, Antanas Račkauskas, Jonas ir Stanislovas Ališauskai, eina laisvanoriais Lietuvos kariuomenės. Po atsišaukimu apskričio viršininko, yra visai ištikimi.*“ Šiuo atveju liudininku pasitelktas apskrities viršininkas B. Stosiūnas, nes ir jis buvo kilęs iš Semeliškių valsčiaus. Nepatikrinti ir nepatikimi asmenys komendantūroje negalėjo tarnauti. Kartais savanoris iš karto pasirūpindavo ištikimybės liudijimu. Pavyzdžiui, 1919 m. liepos 21 d. Kaišiadorių apskrities komitetas davė liudijimą Vladui Babkauskui: „*Šiuomi liudijama, kad pilietis Vladas Babkauskas, gyventojas Rečionių sodžiaus Žaslių valsčiaus Kaišedorių apskričio nori pastoti į Lietuvos kariuomenę, ką ir pavedame P. Komendanto nuožiūrai.*“ Kaip pirmininkas pasirašė J. Milančius³⁷.

Tačiau didžiosios dalies į Kaišiadorių komendantūrą atvykusių savanorių gyvenamoji vieta nepažymėta, todėl sunku pasakyti, iš kur jie kilę. Dažniausiai naują Kaišiadorių karo komendantui pristatydavo kuopos vadas. Pavyzdžiui, kuopos vadas krn. S. Petkelis komendantui pristatė A. Laurinavičių: „*<...> naujai pribuvusį savanorių Laurinavičių Andrių prašau užskaityti ant maisto, algos ir nešiojimo savo rūbų nuo birželio 30 d. š. m.*“ Panašia formuluote buvo pristatomi ir kiti savanoriai. Kareivių maitinimas, alga ir atlygis už savų drabužių nešiojimą buvo pažymimas įsakymuose dėl daugelio karių. Pavyzdžiui, birželio 2 d. į Kaišiadoris siunčiamas raštininkas Vincas Gvazdinskas gavo kepurę, batus ir viršutines kelnes. Tačiau kareivio

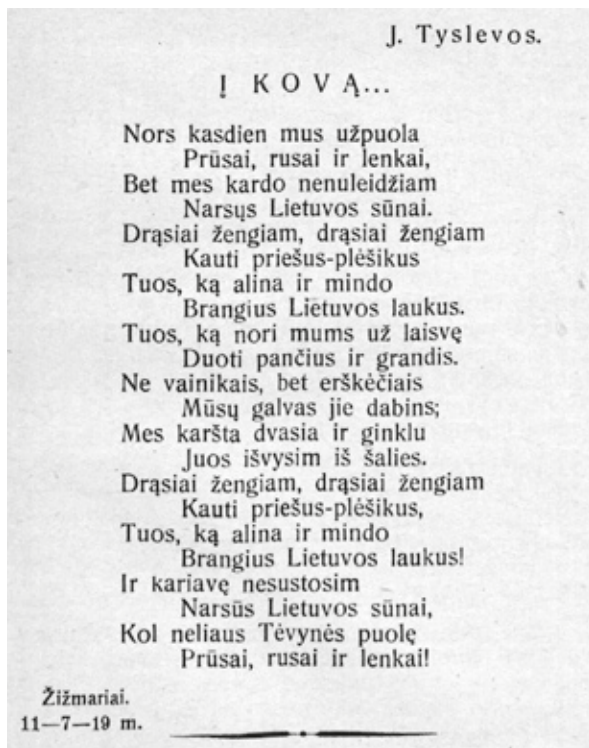
³³ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 133, 136.

³⁴ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 316.

³⁵ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 258.

³⁶ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 273.

³⁷ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 479.

1919 m. liepos 11 d. Žiezmaruose parašytas eilėraštis „Į kovą...“ Autorius J. Tysliava (*Kariškių žodis*, 1919 m., Nr. 19). LNB

aprangos komplekte dar buvo mundiras, „šinelis“, apatinės kelnės, marškiniai, autai, diržas ir antklodės. Atvykęs į Kaišiadoris V. Gvazdinskas pateikė pareiškimą, kad jį priskaitytų „ant maitinimo, bei ant algos ir už nešiojimą savų drabužių“³⁸. 1919 m. vasarą Kaišiadorių komendantūroje priimti savanoriai, kurie „užskaityti ant maisto, algos ir nešiojimo savo rūbų“: nuo gegužės 31 d. – Jonas Kazlauskas, birželio 27 d. – Petras Misiūnas, birželio 30 d. – Vaclovas Radzevičius, liepos 2 d. – Martynas Zdanavičius, liepos 7 d. – Boleslovas Matačiūnas, liepos 9 d. – Jonas Jačunskas ir Česlovas Surginevičius, liepos 10 d. – Petras Ambrozevičius, liepos 14 d. – Povilas Urbutis ir Juozas Miniauskas, liepos 15 d. – Juozas Pugačius ir Jonas Mikalauskas, liepos 16 d. – Jurgis Sventickas, liepos 18 d. –

J. Tysliava. Fotografija su užrašu „Šalin priešai iš Lietuvos žemės“. 1919 m. MLLM

Pranas Laurušonis ir Boleslovas Matačiūnas, liepos 21 d. – Martynas Markevičius, liepos 23 d. – Zigmantas Jakštys, rugpjūčio 4 d. – Vincas Špakauskas ir Pranas Marcinkevičius,

³⁸ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 339, 341.

rugpjūčio 12 d. – Jonas Draučiuonas, Juozas Vėželis, Viktoras Malašauskas ir Aleksandras Pliskauskas³⁹.

1919 m. liepos 1 d. buvo panaikinta Žiežmarių komendantūra, todėl joje tarnavę persikėlė kitur. Pavyzdžiui, liepos 14 d. į Kaišiadorių komendantūrą persikėlė buvęs Žiežmarių komendantūros raštininkas J. Tysliava (Tysleva)⁴⁰. Galima manyti, kad šis asmuo – tai vėliau išgarsėjęs poetas Juozas Tysliava. 1919 m. liepos 11 d. *Žiežmariuose* jis parašė eilėraštį „Į kovą...“, kurį paskelbė savaitraštyje „Kariškių žodis“⁴¹. J. Tysliava stėjo tarnauti savanoriu būdamas vos šešiolikos metų.

Savo įsakymu Kaišiadorių komendantas paskirdavo Kaišiadorių kuopos skyrininkus. Pavyzdžiui, kuopos vadas S. Petkelis pasiūlė komendantui nuo birželio 1 d. skyrininku patvirtinti Kazį Strymą, nuo liepos 1 d. – Joną Donaitį, Edvardą Novazielių, Praną Martyšių, Jurgį Bindokaitį, Kazį Valiuką ir Jokūbą Šeimį⁴². Tiesa, 1919 m. rugsėjo 30 d. Kaišiadorių komendantas persiuntė areštuotą savo komendantūros kareivį Kazį Valiuką Žvalgybos skyriui, nes Valiukas buvo kaltinamas priklausymu lenkų „sčelcų Nadnemenskių“ organizacijai⁴³.

Balandžio 30 d. kuopos artelininku patvirtintas Stasys Strimas, kuris faktiškai ir vykdė šias pareigas. O buvusį artelininką Antaną Strimą nuo gegužės 1 d. kuopos vadas prašė patvirtinti ginklininku⁴⁴. Kuopos vadas kreipėsi į komendantą, kad artelininką Henryką Brzeckį atleistų iš artelininko pareigų

nuo 1919 m. liepos 1 d., o į tas pareigas paskirtų naujai išrinktą artelininką Joną Bagdoną⁴⁵. Nuo balandžio 11 d. kuopos felčerių patvirtintas Antanas Gabavičius⁴⁶.

Komendanto įsakymu buvo skiriami ir raštininkai. Komendantūros raštvedys karo valdininkas K. Merkevičius birželio 5 d. prašė komendanto, kad jaunesnius raštininkus Joną Neverbicką ir Justiną Strimaitį paskirtų vyresniaisiais raštininkais, o kareivius Praną Ambroževičių, Vincą Breliauską ir Juozą Narijauską – jaunesniaisiais raštininkais. Taip pat prašė nuo liepos 1 d. vyr. raštininką Vincą Gvazdinską paskirti komendantūros raštinės viršila⁴⁷.

Kariuomenėje trūko išsilavinusių žmonių, kurie galėtų tapti ne tik raštininkais, bet ir karininkais. Todėl Generalinis štabas teiravosi komendantūrų, ar jose esama kareivių, baigusių ne mažiau kaip keturias gimnazijos klases ir norinčių stoti į karo mokyklą. Kaišiadorių komendantūros kuopos vadas krn. S. Petkelis 1919 m. birželio 28 d. perdavė komendantui keturių kuopos kareivių: viršilos Stasio Vaitkevičiaus, eilinio Vytauto Strazdo, skyrininko Norberto Kenstavičiaus ir artelininko Henriko Brzeckio, dokumentus⁴⁸. 1919 m. rugsėjo 1 d. Kaišiadorių komendantūros raštininkai ir telefonistai pasiprašė komendanto, kad jiems kiekvieną dieną paskirtas instruktorius organizuotų pamokas nuo 6 val. iki 9 val. rytais. Tarp prašytojų Neverbickas, P. Ambroževičius ir kiti, iš viso 11 karių. Komendantas leido mokytis nuo 6 iki 8 val.⁴⁹

³⁹ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2.

⁴⁰ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 382.

⁴¹ *Kariškių žodis*, 1919-09-25, Nr. 19, p. 151.

⁴² LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 303.

⁴³ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 299.

⁴⁴ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 371, 385.

⁴⁵ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 374, 381.

⁴⁶ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 383.

⁴⁷ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 453, 455.

⁴⁸ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 262.

⁴⁹ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 535.

Kaišiadorių pradžios mokykla. Centre iš kairės sėdi: mokytojas V. Kaveckas, šalia jo – Kaišiadorių parapijos klebonas kun. A. Varnas. Dešinėje stovi mokytojas J. Jurkūnas. 1919 m. KŠM

Kad kareiviai buvo ne tik nelabai raštingi, bet ir ne itin kultūringi, rodo Kaišiadorių mokytojų ir kareivių susidūrimas 1919 m. gegužę. Gegužės 13 d. trys Kaišiadorių pradžios mokyklos mokytojai: J. Jurkūnas, V. Kaveckas ir M. Zavistanavičaitė, prašo apskrities viršininko: „Karo valdžia rekvizavo Kaišiadorių mokyklos 3-ją klasę intendantūros sandėliui, bet vietoje to apgyvendino čia būrelį kareivių. Kareiviai tiesindami sau kelių stotin ir sandėlin mindžioja mokyklos (ir kaimynų) daržus, nors esame ne kartą jų prašę to nedaryti. Tiktai vakar per vargą suarėme minėtąjį skersai ir išilgai išmindžiotą daržą, o šiandieną vėl padirbtas platurėlaitis takas. Nesant mokykloje jokių lėšų tinkamai aptverti daržą, maloniai prašome Pono Komendanto įsakyti kareiviams eiti tiktai keliu, arba nors ežėmis,

o ne per daržą.“ Tačiau po poros dienų šie trys mokytojai surašo papildomus argumentus, kodėl mokiniai ir kareiviai negali būti arti vieni kitų: „1. Nuolatiniai kareivių šaudymai: a) trukdo pamokas, b) baugina mažus vaikus ir atima jiems norą lankyti mokyklą ir c) grėšia pavojum: 4-to gegužio kareiviai peršovė atvažiuosiojo stojkon žmogaus arklį, šiandieną (15 gegužio) peršovė savo draugą kareivį, be to keli ėję per lauką žmonės skundėsi, kad kulka prazvimbė jiems pro ausį (pvz. Stanislovas Kursonis ir Bernasius Urmilevičius iš Kiemelių). 2. Daugelis kareivių naudojami pašaliais, palangėmis, vietoje išeinamosios vietos; toks gi elgimasis piktna vaikus ir duoda jiems blogą pavyzdį (o mokykla mišri). 3. Mindžiojimas mokinių eželių atima vaikams norą darbuotis darže ir mokina betvarkės.

4. Šaudoma į augančius prie mokyklos medžius (kaipo į cielį). Buvo ir tokių kareivių, kurie nesigėdijo lipti į minėtuosius medžius, kad iš tenai armonikėlių pagriežus. 5. Nuolatos girdimi pragarsėję rusiški keikimai. Todėl meldžiam Pono Viršininko, ar nerastumėt galimybių susižinotus su apsaugos valdžia perkelti kareivius į kitą vietą, tuom labiau, kad tikrieji mokyklų butai nuo pirmų okupacijos dienų užimti karo reikalams, šitie gi namai išgauti per didelį vargą nuo vokiečių valdžios ir išimtinai mokytojų lėšomis ir natūraliu darbu atrestauruoti. Ieškotis gi mums mokyklai kitų namų ir vėl juos restauruoti būtų mokytojams ir mokyklai nepakeliamas smūgis.“ Apskrities viršininkas B. Stosiūnas kitą dieną mokytojų prašymą persiuntė karo komendantui, o komendantas dar tą pačią dieną nurodė komendantūros kuopos vadui mokyklą „paliuosuoti“⁵⁰.

Kareivių maitinimas

Kaišiadorių komendantūra prižiūrėjo maisto ir kitų produktų sandėlį – intendantūros sandėlį Nr. 1. Laikas nuo laiko sandėlyje atlikdavo revizijas, perskaičiuodami esamus produktus. Pavyzdžiui, 1919 m. liepos 2 d. komisija, susidedanti iš trijų narių (karininkų Antanėlio ir Petkelio, raštininko Neverbicko), dalyvaujant sandėlio prižiūrėtojui karininkui Volodkevičiui ir jo padėjėjui karo valdininkui Cibulskui, padarė 1919 m. balandžio 26 – liepos 1 d. laikotarpio reviziją intendantūros sandėlyje, Kaišiadoryse. Revizijos akte užfiksuota, kad duonos gauta 2941 pūdas, sunaudota 2733, sandėlyje teoriškai turėjo būti 114, o faktiškai rasta 40 pūdų, taigi, trūko 74 pūdų. Panašiai perskaičiuoti ir kiti produktai. Bulvių gauta 1114, faktiškai likę 44 pūdai, trūko 32;

kvietinių miltų gauta 1074 pūdai, nebuvo trūkumo; ruginių miltų gauta 593 pūdai, buvo likę 84, kiek ir „pagal knygas“; sviesto gauta 91 pūdas, buvo likę 19, kiek ir „pagal knygas“; aliejaus gauta 18 pūdų; lašinių 29 pūdai; druskos 172 pūdai, buvo likę 106, kiek ir „pagal knygas“; kruopų gauta 314 pūdų, kiek ir sunaudota; gauta mėsai 84 veršiukai (648 pūdai), faktiškai likę 5 veršeliai (64 pūdai); cukraus gauti 85 pūdai, tiek ir sunaudota; arbatos gauta 12 pūdų, buvo likęs 1 pūdas ir 30 svarų; pipirų gauta 2,38 pūdo, likę 1,36, kiek ir turėjo būti; muilo gauta 10 pūdų; žvakių gauta 2 pūdai, buvo likę 25 svarai; rugių gauta 97 pūdai, miežių 50 pūdų, tiek ir sunaudota; silkių gauta 253 pūdai, sunaudota 238; kiaušinių gauta 45 623 vnt., buvo likę 8128 vnt. ir t. t.⁵¹

Tikslesnius kiekius nurodo dokumentas apie mėnesiui Kaišiadorių komendantūros kuopai išduotus produktus. Pavyzdžiui, 1919 m. liepos mėnesiui kuopai maitinti iš intendantūros sandėlio Nr. 1 gauta 212 pūdų ir 10,5 svaro duonos, 16 pūdų ir 20 svarų mėsos, 20 pūdų ir 4 svarai kruopų, 10 pūdų ir 21 svaras riebalų, 52 pūdai ir 31 svaras bulvių, 26 pūdai ir 30 svarų žirnių, 3 pūdai ir 19 svarų silkių, 21 pūdas ir 18 svarų kvietinių miltų, 4 pūdai ir 27 svarai cukraus, 20 pūdų ir 1 svaras druskos, 22 svarai pipirų, $\frac{3}{4}$ svaro sacharino, 5 pūdai ir 34 svarai ruginių miltų, 10 svarų kavos. Komendantūros arkliams šerti liepos mėnesiui išduota 60 pūdų ir 18 svarų avižų⁵². Įdomu, kad 1919 m. birželį intendantūros sandėlio revizija surašoma pusiau lietuviškai, pusiau rusiškai. Pavyzdžiui, aliejaus, miežių, silkių pavadinimai rašomi lietuviškai, o daugelio kitų produktų – rusiškai („chleb, kartoška“ ir kt.)⁵³. Kaip minėta kn. J. Kartano prisiminimuose, komendantūros kareivių būrys gyveno dvare netoli Kaišiadorių, buvo paskirtas virėjas ir jo padėjėjas, įrengta

⁵⁰ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 105–106, 109.

⁵¹ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 24.

⁵² LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 611.

⁵³ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 120.

lauko virtuvė, iš Intendantūros sandėlio gaudavo maisto produktų, dažniausiai duonos, lašinių, žirnių, miltų⁵⁴.

Ne paslaptis, kad kareiviai kartais maisto produktų pasiimdavo ir iš gyventojų. Pavyzdžiui, 1919 m. birželio 16 d. per Dubelių kaimą (Kaišiadorių vlsč.) iš Gegužinės į Kaišiadoris žygiavo lietuvių kareiviai. Dubelių kaimo gyventojas Jonas Čėsna vėliau skundėsi Kaišiadorių komendantui: „<...> *atėjo pas mane ir užlipę ant mano trobos paėmė 10 svarų lašinių, 3 svarus taukų ir apie 17 svarų skilandžio ir metę ant stalo 10 rublių nuėjo savais keliais. Mano šeima yra 7 dūšės, taigi taip apiplėšus prisieis mano šeimai badauti. Tie kareiviai gyvena Kaišedorių dvare. Aš juos galiu pažinti. Taigi meldžiu pono komendanto atlyginti man už padarytą skriaudą pagal valstybės kainą.*“ Įdomu, kad už neraštingą J. Čėsna skundą surašė kaišiadorietis, keturiolikmetis moksleivis Konradas Kaveckas – vėliau išgarsėjęs muzikas⁵⁵. Kartais nuo kareivių nukentėdavo ir žymesni vietiniai veikėjai. Pavyzdžiui, 1919 m. lapkričio 15 d. Stasio Martinaičio palivarke Pakertuose (Žiežmarių vlsč.) kažkoks kareivis (būrininkas Juozas) nušovė dvi žąsis, vertas 120 auksinų. Tas žąsis kareivis nunešė į Dainių kaimą pas Šliužą, kuris jas nupešė, iškepė ir kartu su kareiviais suvalgė. Tai patvirtino ir liudininkas Pietuchas iš Pakertų. Žiežmarių nuovados milicijai teko tirti, kas suvalgė žąsis. Paaiškėjo, kad žąsis nušovė kareiviai buvo dislokuoti Balceriškių ir Strėvininkų kaimuose. Savininkui Martinaičiui buvo sugražintos tik žąsų plunksnos⁵⁶. Stasys Martinaitis – 1917 m. Vilniaus lietuvių konferencijos delegatas, aktyvus visuomenės veikėjas.

Komendantūros veikla

Komendantūros dokumentai rodo, kad komendantas ir komendantūros kuopa užsiimdavo ne tik karinėmis užduotimis, bet ir maisto produktų rekvizicijomis, intendantūros sandėlio saugojimu, įvairių kariuomenės dalinių priėmimu, apgyvendinimu, aprūpinimu ir t. t. Tiesą pasakius, tai kėlė ir gyventojų nepasitenkinimą. Pavyzdžiui, žmonėms, nori to ar nenori, tekdavo priimti gyventi savo namuose kareivius. Štai, 1919 m. rugpjūčio 4 d. kaišiadorietis Samuilas Zilberas skundėsi komendantui, kad pas Paplauską išsinuomojo savo dirbtuvei kambarį, „*kaipo pramonininkas žinoma viešesnioje vietoje*“, suremontavo jį, o dabar „*vienas kareivis nori jį iš ten pašalinti, nes tas kambarys jam patinka*“. Prašo komendanto jį užstoti, nes netekus kambario jam sumažės darbo, bus sunkiau „*su šeimyna ir su baldais nelengva*“. Komendantas karo valdininkui nurodė išsiaiškinti, kiek nukentės Zilberas, o jeigu nenukentės – tai jį perkelti⁵⁷. 1919 m. spalio 24 d. kaišiadorietė Pranciška Pilkauskienė (gyvenusi Bažnyčios g. 8) skundėsi komendantui, kad jos bute jau keturi mėnesiai yra „*Evokacijos punktas*“, bet jai dar neužmokėjo jokio mokesčio, o ji yra nesveika, užsidirbti pinigų negali, „*o reikia vis gyventi su šeimyna ir viskas brangu*“. Komendantas pažadėjo: gavus pinigus, bus užmokėta⁵⁸. Tačiau kartais komendantui tekdavo susidurti su žymiai didesniu pasipriešinimu, jeigu pasitaikydavo įtakingesnis asmuo. Pavyzdžiui, Kaišiadorių apskrities taikos teisėjas A. Liorentas 1920 m. birželio 26 d. pasiskundė pačiam teisingumo ministrui, kad

⁵⁴ „Likimo vingiuose stiprybės ieškojau savo krašte“. Juozas Kartanas (1893–1979) / parengė M. Glinskas, *Taurosta*, 2018, Nr. 1, p. 75.

⁵⁵ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 256.

⁵⁶ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 405–406.

⁵⁷ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 169.

⁵⁸ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 271.

birželio 16 d., gavę komendanto raštą, trys 4-ojo husarų eskadrono karininkai apsigyveno jo namuose „*gąsdindami šeimą*“. Teisėjas aiškino neturįs laisvų kambarių, nes visuose gyvena jo šeima, negalinti tilpti viename kambarėlyje. Be minėtų karininkų, vienas 8-ojo pulko kareivis apsigyvenęs jo raštinėje ir jis neturįs kur priiminėti žmonių. Teisėjas prašo ministro kreiptis į karinę vadovybę, kad kariai paliktų jo butą, „*nes prie tokių aplinkybių visiškai negalima darbuoties*“. Liepos 3 d. taikos teisėjas perėjo į ultimatyvią kontrataką – nusiuntė telegramą į Kauną, kad dėl kareivių apsigyvenimo teismo raštinė uždaryta, o jis nutraukias „*pareigas tarnystės*“. Kitą dieną teisingumo ministras skuba kreiptis į krašto apsaugos ministrą, kad Kaišiadoryse kariai neužimtų taikos teisėjo buto. Panašu, kad teisėjui beveik pavyko apsiginti nuo kariuomenės. Tačiau kariuomenė nepasidavė ir liepos 10 d. 5-ojo pėstininkų pulko vadas mjr. J. Čaplikas telegrama informuoja ministeriją, kad užėmė tik vieną kambarį (rikiuotės kuopos vadui su pagalbininku). Be to, kad argumentai turėtų daugiau svorio, papildė, jog taikos teisėjo namuose yra 9 kambariai, o teismas veikia kitoje vietoje; be to, teisėjo šeimos – tik 3 žmonės. Pulko vadas reziumuoja: „*Taikos teisėjas nori labai laisvai gyventi ir pašalinių neturėti, o vietos pas jį yra pakankamai ir darbe nekliudome.*“ Galiausiai liepos 15 d. dvi ministerijos susitarė: Kaišiadoryse taikos teisėjo raštinę nurodyta atlaisvinti, bet kariuomenei leista pasilikti 4–5 kambarius nuo buto, kuris susidėjo iš 9 kambarių⁵⁹. Ne visi galėjo gyventi prabangiuose butuose, nes tokių Kaišiadoryse nebuvo daug. Pavyzdžiui, 1919 m. spalio 11 d. komisija Kaišiadoryse apžiūrėjo komendantūros valdininko – ūkio reikalų vedėjo butą, kurį nuomojo J. Vaitkevičius (Plento g. 36). Bute buvo kelios patalpos:

priešinė, virtuvė su suirusia „plyta“ ir išdužusiais lango stiklais, trys baisiai apleisti kambariukai su vienu griūvančiu „pečiumi“, kurio nesuremontavus nebuvo galima kūrenti. Po langais savininkas laikė kiaulę. Nuomos mokestis mėnesiui už šiuos „rūmus“ – 24 auksinai, o gyveno juose dviese – Kaišiadorių komendantūros valdininkas K. Merkevičius ir Vilniaus bataliono karininkas Pranas Kabaila⁶⁰.

Kartais komendantui iš gyventojų tekdavo konfiskuoti ir draudžiamus laikyti daiktus, pavyzdžiui, ginklus. 1919 m. rugpjūčio 18 d. Žiežmarių nuovados milicininkai S. Kalmanavičius ir B. Kazlauskis ieškojo vagių gaujos, kuri apiplėšė Motiejų Kuklą Kaspariškių kaime, ir pas Juozą Jasevičių Dambrosos vienkiemyje (Rumšiškių vlsč.) rado du vienvamzdžius šratinius šautuvus. Kaišiadorių komendantas šautuvus konfiskavo, nes Jasevičius neturėjo leidimų ir dar uždėjo 100 auksinų baudos⁶¹. Tačiau kartais šautuvo turėjimas galėjo būti kaltinimo antivalstybine veikla priežastimi. Pavyzdžiui, 1919 m. rugpjūčio 16 d. pas Čiobiškio sargybos viršininką Antaną Kukoraitį atvyko valstietis, kuris informavo, kad Kazio Stankevičiaus, gyvenančio Padvarių kaime (Žaslių vlsč.), namuose yra šautuvas. Tą pačią dieną A. Kukoraitis su keturiais kareiviais nuvyko pas Stankevičius ir pareikalavo šautuvo. K. Stankevičius gynėsi, kad šautuvo neturi. Tuomet kareivis J. Plūkas Stankevičiui dusyk sudavė per ausį. Neišskentusi penkiolikmetė Stankevičių duktė prasi-tarė, kad ji atneš šautuvą. Kareiviai jau norėjo išeiti, tačiau iš kaimo gyventojų sužinojo, kad Stankevičių sūnus nubėgo pas lenkų legionininkus, norėdamas pasišaukti į pagalbą. Todėl kareiviai paėmė K. Stankevičių su savimi ir pažadėjo paleisti tada, kai įsitikins, jog sūnus nepabėgo pas lenkus. K. Stankevičių Čiobiškyje pralaikė parą, paskui paleido.

⁵⁹ LCVA, f. 384, ap. 2, b. 56, l. 82–89.

⁶⁰ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 287.

⁶¹ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 172, 174.

Kad Stankevičius turi šautuvą, patvirtino ir Ona Stankevičienė. Ji sakė, kad prieš porą savaitių Jonas Stankevičius miške rado paslėptą rusišką šautuvą, jį išvalė, susirado šovinių ir šaudydavo. Bet tai nepatiko jo tėvui, tad šis perdavė šautuvą jos sūnui Mykolui, bet be šovinių. Mykolas be tėvų žinios paslėpė šautuvą klojime. Apie šautuvą Čiobiškyje buvusiems lietuvių kareiviams pranešė Martynas Petkevičius, kuris pasiskundė, kad Mykolas Stankevičius laiko šautuvą, tris pūdus šovinių ir grasina jį, Petkevičių, nušauti. Taip šautuvas apkeliavo kelis asmenis, kol pakliuvo į komendantą rankas⁶². Savaiame aišku, kad įtariamai neištikimybe valstybei asmenys leidimo laikyti ginklą negaudavo. Pavyzdžiui, 1919 m. liepos 8 d. Mykolas Stravinskas iš Žalio Ostempo viensėdžio (Žaslių vlsč.) prašė komendantą leisti jam laikyti medžioklinį šautuvą, nes prieš mėnesį nakties metu pasikasę po tvartu vilkai išvilko 4 aveles. Tai galėjo paliudyti Kaišiadorių milicininkas. M. Stravinskas skundėsi, kad neturi jokio ginklo savo turtui apsaugoti, tačiau komendantas leidimo nedavė. Galbūt todėl, kad prašymą pasirašė lenkiškai?⁶³ Taip manyti leidžia ir neišduotas leidimas Jonui Vansevičiui iš Medinų kaimo (Kaišiadorių vlsč.). Šis taip pat 1919 m. spalio 30 d. prašymą pasirašė lenkiškai, nors komendantui milicija ir nerado priežasčių prikibti („politikoje nepastebėtas“), bet „*Tauta jo – lenkas*“⁶⁴.

Kartais, skaitant dokumentus apie komendantūros veiklą, gali apimti dviprasmiškas jausmas, nes iki galo neaišku, ar vykdydami savo funkcijas komendantūros kareiviai neviršijo įgaliojimų, ar nenukentėjo niekuo dėti civiliai gyventojai, kurių pagrindinis rūpestis tebuvo išmaitinti savo šeimas. Vienas iš tokių atvejų – 1919 m. liepos mėnesį 28 metų Čiobiškio gyventojos Gindos Lauder duonos

ir miltų atėmimas. Netgi 1919 m. lapkričio 10 d. KAM juridinis skyrius nusprendė, kad iš G. Lauder miltai atimti be reikalo. Ginda Lauder krašto apsaugos ministru skundėsi: „*Praeitą sekmadienį, š. m. liepos 20 d. 2-oj valandoj naktį, pas mane į butą įsibrovė 4 kareiviai, pabudino mus iš miego ir be jokio orderio perkratinėjo visą namą ir atėmė 3 kg-tik iškeptus duonos bakanėlius ir pūdą ruginių miltų. Bet tuo jie dar nepasitenkino, nes sekantį dieną tie pat kareiviai vėl atvyko, nesigailėdami sumušė mane ir mano sergančią nebylę seserį ir atėmė 6 pūdus kvietinių miltų. Kaip ruginiai miltai, taip ir kvietiniai buvo paskirti duonai kepti, tam turiu atatinkamą bilietą, Kauno išdinės išduotą. Aš neturtinga moteris, apsunkinta šeimyna, susidedančią iš: 80 metų seno tėvo ir 2 sergančių nebylių seserų, o aš esu jų vienintelė penėtoja ir globėja ir užlaikau juos savo uždarbiu nuo smulkmenų krautuvės.*“ Moteris prašė nubausti kaltuosius ir jai sugražinti atimtą duoną ir miltus. Kadangi skundas pateiktas ministru, tai Kaišiadorių komendantūros karininkui Antanėliui teko išsiaiškinti aplinkybes, apklausti įvykio dalyvius ir liudininkus. Paaiškėjo, kad pas ją buvo kareiviai iš Čiobiškyje stovinčios sargybos. G. Lauder teigė, kad antrą kartą pas ją atėjo 6 ar 7 kareiviai, sumušė abi su seserimi, paėmė 6 pūdus kvietinių miltų, apie tai galėjo paliudyti čiobiškėčiai. Tačiau apklaustas sargybos viršininkas Stasys Strimas paaiškino, kad kratą pas G. Lauder darė todėl, kad į sargybos būstinę atėjęs Čiobiškio valsčiaus komiteto sekretorius Jonas Sipavičius informavo, kad viena žydė tą naktį ruošiasi išvežti į Vilnių apie 15 pūdų miltų. Tada S. Strimas pavedė kareiviams Račiūnui ir Rimkūnui stebėti, „*kada jie veš*“. Pasiųstieji kareiviai apie 2 val. nakties parsinešė 3 kepalus duonos ir apie 30 svarų ruginių pikliavotų miltų.

⁶² LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 184–185.

⁶³ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 216.

⁶⁴ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 330–331.

Paklausti, ar matė vežant, atsakė, kad nematė, bet nuėję pas žydę rado daug duonos ir du maišus miltų. Sužinojęs, kad yra daug miltų, sargybos viršininkas iš ryto apie 10 val. nuėjo su kareiviais Račiūnu, Rimkūnu, Nasutavičium ir Dzeniu pažiūrėti, bet miltų nerado. Žydė atsakiusi, kad yra tik apie 3 pūdus ruginių miltų duonos kepimui. Paklausta, ko norėjo važiuoti į Vilnių, atsakiusi, kad mainyti pinigų. S. Strimas pasakė, kad žinąs apie planus iš žmogaus, kurį ji samdė vežti prekes į Vilnių. Kai viršininkas moters paklausė, „*jeigu padarysiu kratą ir rasiu miltus, tai kas daryt; ant to žydė atsakė, kad miltų jokių nėra ir jei rasia, tai daryk ką nori*“. Parodžius tame pačiame name gyvenusiam žmogui, kareiviai surado daržinėje po žabais 3 pūdus kvietinių miltų. Be to, pas žmones sužinota, kad G. Lauder buvo pirkusi daugiau nei šešis pūdus, tad pas kitą žmogų rasta paslėpta dar 3 pūdai miltų. Šis žmogus pripažino, kad miltus paėmęs vežimui į Vilnių, tik laukė, kol bus daugiau. Rastus miltus kareiviai nugabeno į sargybos būstą, iš jų 3 pūdus persiuntė į Kaišiadorių komendantūrą (pagal komendanto įsakymą). S. Strimas gynėsi, kad moters nemušė ir nematė, kad kiti būtų mušę. Įdomu, kad tyrime apklaustas ir apie galimą kontrabandą pranešęs buvęs Čiobiškio valsčiaus komiteto sekretorius J. Sipavičius, kuris rudenį jau tarnavo kaip kareivis Kaišiadorių komendantūroje. Iki galo tyrimo atlikti negalėjo, kadangi rudenį Čiobiškes užėmė lenkai, be to, į lenkų nelaisvę pakliuvo ir kareiviai, dalyvavę kratoje⁶⁵.

Kita vertus, duonos ir kitų maisto produktų rekvizicijos buvo neišvengiamas karo meto reiškinys. Pavyzdžiui, 1919 m. spalio 31 d. Kaišiadorių komendantas išdavė kareiviui Juozui Narijauskui leidimą rekvizuoti duoną

iš Kaišiadorių kepyklų: „*Liudijimas, kad Kaišedorių Komendantūros kareivis Narjauskas Juozas turi teisę rekvizuot duoną iš vietinių kepyklų dėl Kaišedorių Komendantūros kuopos. Liudymas turi galios tik spalių 31 dieną 1919 m.*“⁶⁶

Jau minėtos Kaišiadorių komendantūros kareivių komandiruotės į Gegužinę, Žaslius, Žiežmarius, kitur. Taip pat jie dažnai komandiruojami lydėti areštuotuosius į Kauną, Kėdainius ir kitus Lietuvos miestus. Tačiau pavojingiausia jų veikla buvo sargybos ėjimas karštuose taškuose arba tiesioginių karinių užduočių vykdymas. Kaip rašyta skyriuje apie kovas su Lenkijos kariuomene, rimtesni susidūrimai su ja prasidėjo 1919 m. liepos 7 d. prie Žiežmarių. Greičiausiai dėl to liepos 9 d. iš Kauno komendantūros į Kaišiadorių komendantūrą atsiųsti kulkosvaidžių komandos kariai Petras Bielezaras, Antanas Tuleikis, Vladas Soponka, Kazys Jančiauskas, Stasys Norvila, Mykolas Leikis, Povilas Giržadas, Stasys Bernotaitis⁶⁷.

Čiobiškio tilto sargyba

Birželio mėnesį lietuviai iš vokiečių kareivių perėmė tilto apsaugą ir tiltas tapo vienu iš karščiausių karo veiksmų taškų 1919 m. Kaišiadorių komendantūros karininkas J. Kartanas 1919 m. vasarą gavo nurodymą vykti perimti tilto apsaugą: „*Pastatę prie tilto savo sargybą, vokiečius išleidome ir palydėjome. Draugiškai atsisveikinę, gavome iš jų net šiek tiek ginklų*“⁶⁸. Vokiečiai prieš išvykdami dvaro kieme sukūrė laužą, dainavo savo patriotines dainas. *Palikę mus Čiobiškio dvare, išvyko tėvynėn*“. Įvertinęs vietovę krn. J. Kartanas pastebėjo, kad visam būriui (apie dvidešimčiai

⁶⁵ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 273, 277–279.

⁶⁶ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 301.

⁶⁷ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 411.

⁶⁸ Atsiminimų autoriaus J. Kartano minimi draugiški santykiai su vokiečiais galėjo būti dėl to, kad jis gerai mokėjo vokiečių kalbą, ketverius metus praleido Vokietijoje. Vokiečiai belaisvių stovykloje jį ne tik išgydė, bet ir leido laisvai vaikščioti mieste, skaityti laikraščius. Galiausiai iš belaisvių stovyklos irgi paleido patys, nors ir neoficialiai.

karių) čia nebuvo reikalo pasilikti, todėl sugrįžęs į Kaišiadoris pasiūlė komendantui sumažinti sargybos dydį. Tačiau tą pačią vasarą lenkų kareiviai užpuolė lietuvių sargybą ir ją išvaikė, tad situaciją teko keisti⁶⁹. Tiltlo sargyba buvo įsikūrusi Čiobiškio dvare. Sargyba nebuvo gerai aprūpinta. Pavyzdžiui, 1919 m. liepos 22 d. Čiobiškio sargybos viršininkas S. Strimas praneša Kaišiadorių komendantui, kad liepos 22 d. 4 val. ryto netoli tiltlo įvyko susišaudymas su lenkais. Viršininkas teigė, kad lenkai į lietuvius šovė aštuonis kartus, bet nepataikė („*kadangi buvo labai ūkanota nenušautas nei vienas*“). Sargybos viršininkui kareiviai skundėsi, kad jiems trūksta šovinių, mat dauguma kareivių turėjo tik po 5 šovinius ir grasino, kad nebebus ilgiau, jeigu neatves šovinių⁷⁰. Čiobiškio sargybos viršininkas S. Strimas liepos 24 d. praneša komendantui, kad tą dieną J. Sipavičius buvo žvalgyboje Musninkų pusėje ir iš vietinių gyventojų sužinojo, kad lenkai po susišaudymo nuo Čiobiškio grįžo su trimis sužeistaisiais. Vienam buvo parišta galva, kitam ranka, o trečiam koja. Dar kalbama ir apie sužeistą į koją karininką. Lenkai kalbėjo, kad, kai gaus daugiau pajėgų, tai išvys lietuvius iš Čiobiškio. Liepos 26 d. minima, kad pagerėjo lietuvių kareivių apginklavimas ir jie turėjo jau po 40 šovinių. Iš viso tuo metu Čiobiškyje sargyboje buvo 20 kareivių, kurie turėjo 19 vokiškų šautuvų ir 6 rankines granatas⁷¹. Prie Čiobiškio tiltlo įvyko ne vienas didesnis incidentas. Štai keli iš jų.

Tado Domarko žūtis. 1919 m. liepos 2 d. trys prie Čiobiškio tiltlo sargybą ėję kareiviai: Tadas Domarkas (Daumarkas), Juozas Mockevičius ir Jonas Vilkauskas, buvo pasiūsti patruliuoti ant kelio Musninkai–Čiobiškis. Jiems nurodyta sulaikyti spekuliantus ir žmones, einančius ar važiuojančius be leidimų.

Už 5 varstų nuo Čiobiškio, Lieščianiškių (?) kaime, jie sulaikė du vežimus, kuriuose be leidimo vežti grūdai. Vežimuose važiavo senis, apie 16 metų vaikinai ir trys moteriškės. Kareivis T. Domarkas pasiūstas varyti suimtuosius į Čiobiškį, o du kareiviai pasiliko ant kelio toliau budėti. Netrukus juodu pamatė prie kaimo artinantis du vežimus, kuriuose buvo matyti sėdint po vieną žmogų. Kareiviai jau norėjo patikrinti jų dokumentus, tačiau tuo laiku iš vežimo iššoko 8 pasislėpę ginkluoti lenkų legionininkai ir suėmė lietuvius nusivežė Musninkų link. O kareivis Tadas Domarkas kitą dieną rastas užmuštas miške, apie pusę varsto nuo kelio Čiobiškis–Mugninkai. Gydytojas konstatavo, kad jis užmuštas kirviu į kaklą. Nustatyta, kad kareivį nužudė spekuliantai, kuriuos jis varė į Čiobiškį. T. Domarkas buvo kariuomenės savanoris, 21 metų, kilęs iš Telšių apskr. Plungės valsčiaus Videikių kaimo. O kareiviai J. Mockevičius ir J. Vilkauskas liepos 10 d. pabėgo iš nelaisvės, sugrįžo į Kaišiadorių komendantūros kuopą ir papasakojo daugiau įvykio detalių. J. Mockevičius teigė, kad apie 6 val. vakare nuvykęs į Lieščianiškių kaimą, kur su Domarku apžiūrėję, ar nepasislėpė kas nors gryčiose, o Vilkauskas nuvykęs ant kelio į Musninkų pusę. Maždaug už varsto nuo Lieščianiškių jis sulaikęs važiuojančius du vežimus su javais. Bevarydamas vežimus, jis sutikęs dar dvi žydes su javais. Sukrovęs javus ant vežimų, atvaręs visus į kaimą. Kaip minėta, Domarkas su vežimais patraukęs link Čiobiškio. Iš netrukus privažiavusių dviejų vežimų iššokę lenkų kariai ir paėmę abu karius į nelaisvę. Nuvežę į Musninkus, pirmiausia pasiūlė pereiti tarnauti į lenkų kariuomenę. Kai šie nesutikę, uždarę juos kareivinėse, kur gyvenę ir lenkų kareiviai. „*Laike mus labai bjauriai.*

⁶⁹ „Likimo vingiuose stiprybės ieškojau savo krašte“. Juozas Kartanas (1893–1979) / parengė M. Glinskas. *Taurosta*, 2018, Nr. 1, p. 75.

⁷⁰ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 125.

⁷¹ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 138–139.

Elgėsi su mumis kuo bjauriausiai; kada suėmę mušė. Matydami, kad mums gresia pavojus, mes sutarėm pabėgti“, – pasakojo J. Mockevičius. Liepos 10 d. rytmetį, apie 6 val., sargybiniai truputį pasišalinus nuo durų, kariai išbėgo. Juos lenkai vijosi, šaudė, kol bėgliai, perbėgus rugius ir griovį, pasiekė mišką, tada juos nustojo vytis. Apie 12 val. pasiekė Čiobiškį, o iš Čiobiškio grįžo į Kaišiadoris. Kariai pasakė, kad Musninkuose iš viso buvo 18 lenkų kareivių ir du milicininkai. Jie buvo apsiginklavę itališkais šautuvais, kiekvienas turėjo maždaug po 40–50 šovinių. Vilkauskas patvirtino šią Mockevičiaus informaciją. Matęs lenkų kareivius, vežančius suimtus lietuvių karius, patvirtino ir Čiobiškio gyventojas F. Pinkauskas (vežime sėdėjo lietuvių kareivis be kepurės, o lenkai ant kepurėjų turėjo prisegtus erelius). J. Sipavičius Širvintose girdėjęs, kaip lenkai barė lietuvius sakydami „*nuo jum kailį nuimsim, kam jūs gaudot spekuliantus*“. Kareivis Mykolas Talutis paliudijo girdėjęs, kad lietuvių kareiviai atėmė iš moters grūdus, o ją pačią paleido, tai ši nuėjo pas lenkus ir pasiskundė. Netrukus atvykę lenkai suėmė lietuvius⁷².

Aleksandro Joneliūno sužeidimas. 1919 m. liepos 17 d. sargyboje ant tilto per Nerį (netoli Čiobiškio) Kaišiadorių komendantūros kareivis Aleksandras Joneliūnas pasiūstas patruliuoti prie miško. Už varsto nuo tilto jis sutiko du žmones civiliškais rūbais. Vienas iš jų, paėjęs kelis žingsnius, iššovė iš už nugaros į A. Joneliūną ir pataikė į kairę ranką. Po šūvio nepažįstamieji pabėgo į mišką. Spėjama, kad tai buvo lenkų legionininkai, persirengę civiliais. Čiobiškio sargybos viršininkas Stasys Strimas kuopos vadui raportavo: sargyboje visada stovi po šešis kareivius, tą dieną budėjo Jurgis Reveikis, Juozas Visockis, Jonas Rimkūnas, Vincas Mockus, Stasys

Lekavičius ir Aleksas Joneliūnas. Šūvius prie tilto išgirdo 15 val., tuomet surinkęs karius bėgo žiūrėti, kas atsitiko. Nepribėgęs iki tilto, sutiko sužeistą A. Joneliūną. „*<...> pradėjus šaudyti ėjau žiūrėti, bet pagal malūną sutiko bepareinant seną sargybą, klausią kas šauda, sako, kad mūsiškiai veltui. Grįžęs liepė eit Šimkūnui ir dviem kareiviam pasakyti, kad nešaudytų veltui. Kai išėjo kaip tik pasigirdo dar labiau šaudant, tada visi bėgo žiūrėti ir sutiko Joneliūną. Jis pasakojo kad sutiko du žmones, vienas apsilikęs pilku burnosu, o kitas juoda sermėga. Joneliūnas nieko jų neklausė, o tik praėjus į jį šovė. Jam šautuvas nukrito nuo peties. Šautuvas buvo pastatytas ant sargo, viena ranka negalėjo jo suvaldyti. Kareiviai puolė jų vyti. Joneliūną pasirišus ranką į dvarą palydėjo Šimkūnas.*“ S. Strimas manė, kad tai šaudė lenkų kareiviai, nes dieną prieš tai lietuvių sargyba buvo nuėjusi iki Musninkų ir matė, kad ten sėdi lenkai, o kitur jų nebuvo. S. Strimas manė, kad šie, išgirdę, kad buvo atėję lietuviai, irgi pasiuntė savo žvalgus. Be to, ėjo gandai, kad tą naktį ateis lenkai⁷³.

Susišaudymas 1919 m. rugpjūčio 28 d.

1919 m. rugpjūčio 28 d. apie 12 val. vidudienį maždaug 20 lenkų kareivių puolė Čiobiškio tiltą. Lietuviai puolimą atrėmė ir lenkai pasitraukė į mišką. Iš žvalgybos sužinota, kad lenkai ruošiasi vėl pulti naktį, todėl lietuvių sargyba perkelta į kitą Neries pusę. Apie 9 val. vakare vėl pasigirdo šūviai ir granatų sprogimai. Pusiaunaktį apie 20 lenkų kareivių būrys iššovė kelias salves į tilto pusę, o lietuvių sargyba atsakė tankiu šaudymu. Po 20–25 minučių susišaudymo lenkai atsitraukė miške, už 500–600 žingsnių nuo tilto ir susišaudymai baigėsi⁷⁴.

Lenkų agentai. Kaišiadorių komendantūros veikla gaudant lenkų šnipus ne visada

⁷² LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 361, 424, 427, 430, 432, 468, 534.

⁷³ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 419–420.

⁷⁴ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 188.

būdavo sėkminga. Pavyzdžiui, 1919 m. rugpjūčio 14 d. Čiobiškio apylinkėse važinėjo lenkų šnipas, o apsižvalgęs ir nusišlapinęs lietuvių kontroliuojamoje teritorijoje sėkmingai pabėgo. Tiriant šį įvykį, paaiškėjo, kad 35 metų Musninkų gyventojui Antanui Kaziukėnui lenkų kareiviai liepė vežti Čiobiškio link kažkokį jauną, civiliškais rūbais apsivilkusį vaikina. Kelyje iš nepažįstamo vaikiną jis sužinojo, kad šis esąs lenkų šnipas („špiegas“) ir važiuoja už Čiobiškio su reikalu. Čiobiškėse buvusi lietuvių sargyba sulaukė važiuojančiuosius. Sargybos viršininkas Kukoraitis paklausė, ar šie turi leidimą. Kadangi leidimų neturėjo, sargybos viršininkas nusivedė keliautojus prie sargybos būsto. Paklausus, iš kur ir į kur važiuoja, šie atsakė, kad iš Musninkų į Čiobiškį. Kur tiksliau? Už Čiobiškio, į kažkokį kaimą už kelių varstų, bet pavadinimo nežinojo. Paklausus, kokių tikslu važiuoja, atsakė, kad pas agentą paimti laiškus iš Amerikos. Kai A. Kaziukėno paklausė, su kuo jis važiuoja („ar jis tavo sūnus“), šis patvirtino. Ir vaikiną priitarė esąs sūnus. Taip juos atvarė iki Čiobiškio dvaro. Čia jaunuolis pasiprašė „ant sava reikalo“. Viršininkas pašaukė kareivį Šriubšą ir liepė jam eiti kartu su sulaukytu. Šriubša nuvedė šį į sodą, o pats grįžo atgal. Kai viršininkas paklausė, kur padėjo „špiegą“, šis atsakė, kad nepabėgs. O šnipas ėmė ir pabėgo. Ištyręs situaciją, karo komendantas nutarė A. Kaziukėną paleisti iš kalėjimo, „nes Kaziukėnas vežė šnipą ne savo valia, bet kaip pavarytas stoikon“, o pripažino esąs šnipo tėvu bijodamas lietuvių sargybos⁷⁵.

Neaiškūs atsitikimai. Kartais būdavo tokių įvykių, kuomet įtarimų sukeldavo ne tik priešai, bet ir kartu tarnaujantys kareiviai. Pavyzdžiui, rugpjūčio 17 d. Čiobiškio tilto sargybiniai (skyrininkas Steponas Tubutis ir kareivis Stasys Koleva) atvarė į būstinę civiliškai

apsirengusį apie 25 metų amžiaus vyrą, kuris sakėsi, kad yra lietuvių kareivis, grįžtantis iš lenkų nelaisvės. Jis kalbėjo lietuviškai, dokumentų neturėjo, dvare paprašė valgyti ir gavo nuo vakarienės likusios sriubos. Atvykėliu pasitikėta ir Čiobiškio dvare jis paliktas be jokios sargybos. Vakare ir sargybos viršininkas Kazys Kukoraitis, ir kareiviai kažkur išsi-vaikščiojo. Pavyzdžiui, Jonas Vasiliauskas nuėjo į Rusių Rago kaimą, kur prabuvo iki 11 val. vakaro. Grįžęs pakabino savo šautuvą palei lovą ant vinies, įkaltos į sieną, atsigulė ir užmigo. Atsikėlęs iš ryto pamatė, kad šautuvo nebėra. Beieškodamas šautuvo pamatė, kad ir suimto apdriskusio žmogaus nebebuvo, jis pabėgo. Negana to, kol ieškojo šautuvo, dingo viena J. Vasiliausko antklodė, nors rytą, kai atsikėlė, dar tebebuvo dvi. Apie šautuvo dingimą pranešė sargybos viršininkui, o apie antklodę ne, nes tikėjosi surasti. Be to, kol J. Vasiliausko nebuvo būstinėje, iš jo pavogė ir katiliuką bei gertuvę. Grįžęs rado sulaužytą spyną nuo savo skrynios, kurioje tuos daiktus laikė. Apie jų dingimą pranešė tik tada, kai jį areštavo kuopos viršila ir pareikalavo tuos daiktus gražinti. Kareiviai paliudijo, kad atvykėlis atsigulė tame pačiame kambaryje, kur miegojo ir J. Vasiliauskas. Apvogtasis kareivis J. Vasiliauskas buvo savanoris, kilęs iš Panevėžio apskrities⁷⁶.

Tvarkos užtikrinimas komendantūroje

Bandydama sureguliuoti visą apskritį, komendantūros vadovybė pirmiausia turėjo įvesti tvarką savo komendantūroje. Pavyzdžiui, 1919 m. gegužės 19 d. komendantas prašo kalėjimo viršininko priimti į kalėjimą sulaužytą girtą kareivį Viktorą Kazlauską⁷⁷. Reikia pripažinti, kad girtavimas buvo paplitusi problema tiek visuomenėje, tiek ir kariuomenėje.

⁷⁵ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 189.

⁷⁶ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 343.

⁷⁷ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 35.

Tačiau kartais komendantūroje įvykdavo žymiai didesnių nusizengimų. Pavyzdžiui, 1919 m. gegužės 20 d. vyko tardymas dėl kareivio Kazio Mamevičiaus šautinio sužeidimo, kai, neatsargiai besielgdamas su šautuvu sargybos būste, Pranas Dobrovolskas peršovė Kaziui Mamevičiui ranką ir pabėgo į mišką. Pasislapstęs 7 valandas vakarop (apie 18 val.) sugrįžo atgal. P. Dobrovolskas (kilęs iš Šeduvos valsčiaus) gegužės 15 d. buvo paskirtas sargybos vedėju. Paaiškėjo, kad incidento dieną, apie 11 val. ryto, atėjus laikui išvedžioti sargybinius, jis liepė Mamevičiui rengtis. „*Kai Mamievičius prisirengė Dobrovolskis užprovijo savo šautuvą ir netyčia nuleido gaiduką. Kadangi buvo pasitikrinęs, kad po spyňa yra virš 5 šovinių pasielgė nelabai atidžiai.*“ Pamatęs, kad sužeidė Mamevičių, ir bijodamas bausmės, Dobrovolskis norėjo nusišauti, tačiau prie lango sėdėjęs Skačkauskas greitai pašoko ir atėmė jo šautuvą. Liudininkai patvirtino, kad Dobrovolskas ir Mamevičius nebuvo susipykę. Kaišiadorių karo komendantas nutarė, kad Dobrovolskas sužeidė kareivį dėl neatsargaus elgesio, todėl teismui bylos neperdavė⁷⁸.

Su ginklais susiję ir kitokie nusizengimai. Pavyzdžiui, sargybose „*patėmyti tankūs ir bereikalingi*“ šaudymai. Kuopos vadui įsakytą kontroliuoti šovinius ir „patronus“ išduoti tik kareiviams, einantiems į sargybą, ir ne daugiau kaip po 15 vnt. Bereikalingai išėikvojus, komendantas grasino „traukti atsakomybėn“. Kartą, 1919 m., naktį iš rugpjūčio 24 į 25 d., tikrindamas sargybą, komendantas A. Kundrotas rado sargybos būste visus bemiegant. Sargybos viršininkas Kiaupa buvo kažkur išėjęs ir grįžo tik iškvietus per pasiūstą kareivį. Už tokią netvarką ir pasišalinimą iš sargybos būsto sargybos viršininką Kiaupą komendantas nubaudė 5 paromis arešto. Komendantas

nurodė ir budintiems karininkams, esant laisviems nuo sargybų tikrinimo, visą laiką būti komendantūroje. Pavyzdžiui, 27 d. budėti paskirtas Mačinskas, 28 d. budinčiu karininku paskirtas Antanėlis, 29 d. – Petkelis, 31 d. – Mačinskas ir t. t.⁷⁹

Su nusizengimais budėjimo metu susijęs ir įvykis 1919 m. gegužės 29 d., kai kareivis Juozas Visockis paskirtas sargybiniu prie Kaišiadorių intendantūros sandėlio. Beje, jis buvo kilęs iš Švenčionių apskr., tačiau apie 15 metų gyveno Žiežmarių miestelyje. J. Visockis apkaltintas duonos vagyste ir po kelių dienų buvo tardomas. Jis teisinosi, kad apie 6 val. vakare, būdamas sargyboje ir bevaikščiodamas aplink sandėlį, priėjo prie langelio, kuris buvo užkaltas lentomis, ir pamatė, kad viena lenta atplėšta. „*Aš priėjau ir norėjau pažiūrėt sądelin. Tuo laiku priėjo užveizėtojas sądelio karinink. Volodkevičius ir pasakė: „aš tave areštuoju už tai, kad tu atplėšes nuo lango lentą, norėjai pavogti iš sądelio duoną*“, – aiškinosi J. Visockis, areštuotas ir perduotas komendantui. Kareivis Antanas Janavičius, kilęs iš Žiežmarių valsčiaus Martiniškių k., paliudijo, kad būdamas sargybos vedėju paliko sargyboje J. Visockį ir tuo laiku viena lenta sandėlyje jau buvo atplėšta ir „*dratei sutrukdyti*“. Tačiau pamanė, kad taip ir turi būti, todėl, grįžęs į sargybos būstą, nepranešė sargybos viršininkui. Tai patvirtino ir kareivis Petras Motorka, kilęs iš Zarasų apskr. P. Motorką poste pakeitęs kareivis Vincas Šriupša, kilęs iš Žiežmarių vlsč. Strėvininkų kaimo, patvirtino tą patį, pridurdamas, kad pamanė, jog lenta išmušta tyčia, kad į sandėlį galėtų patekti oras. Tardymą atlikęs komendantūros karininkas S. Petkelis galiausiai reziūmavo: „*Kadangi iš pusės Intend. dalies sandėlio Užveizdos nebuvo priimti žingsniai gerai (geležemis) užkalti lango sandėlyje, kaltybę kar. Vysockio ištirti negalima.*“⁸⁰

⁷⁸ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 44–45.

⁷⁹ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 613.

⁸⁰ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 108–109.

Matyti, kad bandymai neteisėtai pasisavinti svetimą turtą buvo neretas reiškinys. Vieną iš tokių atvejų padėjo išaiškinti Žaslių valsčiaus komiteto narys Mykolas Steikūnas. 1919 m. liepos 12 d. M. Steikūnas pasiskundė apskrities milicijos vadui K. Bajorui, kad praėjusios dienos naktį važiuodamas iš Kauno su karo mokyklos junkerių Broniumi Karazija netoli „bulbų fabrikės“ (t. y. šalia Kaišiadorių, kur vokiečiai buvo įrengę bulvių krakmolo įmonę) sutiko du lietuvių kareivius. Šie buvo be ginklų, pradėjo krėsti vežimą, nereikalaudami jokių dokumentų. Važiavusieji rodė asmens dokumentus ir leidimą vežti prekes Žaslių komitetui, tačiau kareiviai vis tiek atlupo vieną skrynelę su muilu, o paskui, radę butelį konjako, jį pasiėmė. Atlydėjo keliautojus į Kaišiadoris, kur važiuojant gatve pasigirdo rėkiant „alt“. Pasirodė vietinis milicininkas, kalbėjęs rusiškai. M. Steikūnui paprašius kalbėti lietuviškai, šis pasakė, kad yra lenkas. Tada tas kareivis, kuris buvo pasiėmęs konjaką, pasiliko, o milicininkas su antruoju kareiviu palydėjo vežimą iki miestelio galo ir liepė važiuoti namo. Bet M. Steikūnas atsisakė. Tuomet kareiviai, matydami, kad gali pakliūti į bėdą, pasiūlė atsiimti konjaką atgal. Paskustus kareivius ir milicininką sulaikė milicijos vado pasiūsti milicininkai. Dar M. Steikūnas pridūrė, kad kartu važiuavęs Povilas Zimkus girdėjęs, kaip kareiviai su milicininku eidami į kuopą kalbėję, kad reikia „vozbudit“ (t. y. sužadinti) kuopą. K. Bajoras išsiaiškino, kad tai buvo Kaišiadorių komendantūros kareiviai Vincas Mockus ir Mykolas Novickas, abu kilę iš Kėdainių apskr. Josvainių vlsč. Šingalių kaimo. Incidente dalyvavęs milicininkas buvo Levas Šeivala⁸¹, kuris tą pačią dieną atleistas iš tarnybos. V. Mockus tardomas teisinosi, kad

nuvykę prie Kaišiadorių bulvių fabriko ieškodami skalbėjų baltiniams išskalbti, paskui pamatę važiuvusius du civilius, kurie nerodę dokumentų, todėl ir padarę kratą. Rastą butelį konjako norėję pristatyti į Kaišiadorių komendantūrą. Kaišiadorių komendantas A. Kundrotas, peržiūrėjęs S. Petkelio atliktą apklausą, nutarė už savavališkai padarytą kratą ir norą pasisavinti konjako butelį areštuoti kareivius 8 paroms⁸².

Kad Kaišiadorių komendantas kmn. A. Kundrotas netoleravo tokio kareivių elgesio, rodo ir faktas, kad 1919 m. rugpjūčio 10 d. į Kauno apygardos kalėjimą jis persiuntė areštuotus tris gyventojų plėšimu kaltinamus Kaišiadorių komendantūros kuopos kareivius: Antaną Kukoraitį, Joną Zenių ir Joną Vasiliauską⁸³. Komendantūros karininkas S. Petkelis už žmonių skriaudimą nubaudė ir kareivį S. Kačkauską. 1919 m. gruodžio 10 d. S. Petkelis pranešė komendantui: „*Su kar. Kačkausku buvo kar. Pugačius, kuris rugs. 20 d. pateko į lenkų nelaisvę. Paklaustas nuskriaustasis (Balt. Rudžius) pranešė, kad jie dabar gyvena ramiai ir užganėdintas nubaudimu kareivio.*“⁸⁴

Nežinia, kaip komendantas nubaudė kareivius, kuriais skundėsi Kaišiadorių geležinkelininkai. Mat 1919 m. rugsėjo 14 d. Kaišiadorių geležinkelio stoties meistras pasiskundė, kad kareiviai be jokio supratimo apie drežinų naudojimą važinėjasi net naktimis, galėdami patekti po traukinio ratais, o važinėdami per uždarytus iešmus gali juos sugadinti. Negalėdama susitvarkyti su kareiviais, Geležinkelių valdyba pranešė apie tai tiesiogiai Krašto apsaugos ministerijai⁸⁵. Geležinkelininkams kareiviai kėlė ir kitokių problemų. Pavyzdžiui, spalio 23 d.

⁸¹ Greičiausiai tai buvo tas pats asmuo, kuris priklausė slaptai lenkų karinei organizacijai POW.

⁸² LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 123–125.

⁸³ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 153.

⁸⁴ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 411.

⁸⁵ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 224.

geležinkelio meistras prašė komendanto, kad prie geležinkelio stovinti kareivių sargyba nekurtų ugnies ant geležinkelio ir nekūrentų tvorų, neimtų malkų iš geležinkelininkų būdelės⁸⁶.

Tvarkos palaikymas Trakų (Kaišiadorių) apskrityje

Galima pastebėti, kad karo komendantūra buvo labai plačiai įtraukta į regiono gyvenimą. Komendantūros dokumentuose kalbama apie jos dalyvavimą išaiškinant nusižengimus, nusikaltimus, kovojant su Lietuvos valstybei priešiškais asmenimis, įvedant visuomeninę tvarką, saugant rimtį ir t. t. Komendantūros nuolatiniai susirašinėjimo adresatai – Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininkas, apskrities ir miesto milicija, Kaišiadorių kalėjimas, Kauno komendantūra, Žvalgybos skyrius ir t. t. Be to, Kaišiadorių mieste būdavo dislokuotas kariuomenės intendantūros sandėlis su maisto produktais, kažkuris kariuomenės štabas, o apylinkėse – besikeičiantys Lietuvos kariuomenės pulkai. Kartais komendantūra tiesiogiai dalyvaudavo išaiškinant nusikaltimus. Pavyzdžiui, 1919 m. birželio 23 d. intendantūra nurodo komendantui atlikti tardymą dėl arklių su balnais vagystės prie Kaišiadorių sodelio naktį iš 19 į 20 dieną⁸⁷. Kaišiadorių komendanto pagalbos kartais kreipdavosi ir Kaišiadorių milicija, nes jos įgaliojimų neužteko nubausti netgi civilius gyventojus. Pavyzdžiui, 1919 m. birželio 22 d. milicijos vadas K. Bajoras prašė nubausti Palomenės apylinkių gyventojus, kurie dvi dienas nevykdė pastotės (t. y. vežimo) prievolės. Mat atsišaukė tik po du žmones iš Beloniškių ir

Bagdoniškių kaimų, o kiti šių kaimų ir Palomenės, Pyplių bei Pazaliesės kaimų vyrai nevažiavo⁸⁸.

Kartais dėl pastočių komendantūra ir milicija susikivirčydavo besiaiškindami, kas yra kaltas. Pavyzdžiui, 1919 m. liepos 2 d. milicininkas Kazys Gilevičius buvo nusiųstas atvaryti 10 arklių iš Kiemelių, kad galėtų pakinkyti 5 vežimus transportui 1-ajam pėsčininkų pulkui. Tačiau praėjus 2–3 valandoms Kiemelių gyventojai arklių nepristatė, todėl komendantūros kareivis pareikalavo iš K. Gilevičiaus duoti jam milicijos arklių joti į Kiemelius. K. Gilevičius atsakė, kad neturi tam leidimo. Tada įpykęs kareivis griebėsi už kardo, bet K. Gilevičius sulaukė jį už rankos. Kareivis keikdamas miliciją nuėjo pasiskųsti į komendantūrą, o K. Gilevičius nuėjo į Kiemelius paskubinti gyventojus. Galiausiai šio incidento tyrimas pavirto aiškinimusi, ar milicininkas buvo girtas, ar ne⁸⁹.

Galima pastebėti, kad komendantūra ne kartą tapdavo atskirų institucijų ir gyventojų santykių aiškinimosi tarpininke. Taikos metais aukščiausias apskrities pareigūnas buvo apskrities viršininkas, o karo metais didesnius įgaliojimus turėjo karo komendantas, tad į komendantą pagalbos tekdavo kreiptis ir pačiam apskrities viršininkui. Komendantūros karininkas J. Kartanas prisiminimuose rašė: „*ko apskrities viršininkas bepajėgdavo atlikti, patikėdavo komendantui*“⁹⁰. Pavyzdžiui, 1919 m. liepos 15 d. apskrities viršininkas B. Stosiūnas Kaišiadorių komendantui skundėsi dėl pašto viršininko Gylio: „*Liepos mėn. 13 d. aš nuėjau Centralinèn Kaišedorių telefonų stotin perduoti Žiezmarijų nuovados viršininkui telefonogramą*

⁸⁶ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10.

⁸⁷ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 287.

⁸⁸ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 44.

⁸⁹ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 102.

⁹⁰ „Likimo vingiuose stiprybės ieškojau savo krašte“. Juozas Kartanas (1893–1979) / parengė M. Glinskas, *Taurosta*, 2018, Nr. 1, p. 75.

apie Adomo Ramanausko, įtariamo politikos prasikaltime, suėmimą ir tuo reikalo tyrinėjimą. Dežuruojanti telefonistė Tarasevičaitė davė man Žiežmarius, bet tuo tarpu atėjo pačtos Viršininkas Gylys, kuris išsišaukė telefonistę, pasakė jai, kad jokių telefonogramų be jo žinios neduotų ir pats sau skubiai pasišalino. Telefonistė, tai pranešusi, atsisakė duoti man kalbėtis telefonu. Po kiek laiko man paklausus pas pačtos Viršininką Gylį, kodėl jis neduodąs kalbėtis telefonu net valdiškais reikalais, pačtos Viršininkas Gylys atsakė, kad Centralinė tokių telefonogramų negalinti priimti, tačiau dabar vis tik leidžias telefonu pasinaudoti. Aš pasijutau smarkiai užgautas ir nuėjau pas stoties Viršininką, iš kur ir perdaviau telefonogramą Žiežmariuosna. Kadangi karo metu pafrontėje ypačiai daug svarbių ir skubių politikos ir kitokių reikalų, kadangi pačtos Viršininkas nemandagiai ir neteisėtu savo pasielgimu mane įžeidė, pakenkė mano autoritetui ir pačiam reikalui, trukdydamas sekti politikos prasikaltėlius, tai prašau padaryti atitinkamų žingsnių, kad tokie atsitikimai nepasikartotų.“ Skundo pabaigoje B. Stosiūnas priminė, kad netgi „vokiečių laikais“ centrinė stotis niekad neatsakydavo jam ir kitiems valdininkams naudotis telefonu⁹¹. Galima prisiminti, kad liepos viduryje prie Žiežmarių buvo įtempta karinė situacija, vyko dažni susidūrimai su lenkų kariuomene.

Savaime aišku, kad, vykstant ginkluotoms kovoms, komendantūra pirmiausia stengiasi neutralizuoti aktyviausius priešiškų jėgų palaikytojus. Todėl 1919 m. pavasarį pagrindinis komendantūros taikinys – bolševikai ir jų aktyvistai. Tačiau 1919 m. liepos mėnesį, fronto linijoje pasikeitus priešui (bolševikų pulkų vietoje atsiradus lenkų legionams), komendantūros žvilgsnis nukrypo į vietinius dvarus, bajorkaimius ir miestelius, kur telkėsi Lenkijos šalininkai. Vyko nuolatiniai

įtariamųjų sulaikymai. Pavyzdžiui, 1919 m. liepos 6 d. komendantas perduoda į kalėjimą areštuotus Juozą Rimševičių ir Adomą Habdanką (iš Žiežmarių vlsč.), liepos 9 d. milicijos vadui nurodo tuoju suimti ir iš Kaišiadorių apskrities į Marijampolės apskritį išsiųsti dvarininkus Bandzinskį (Bendzinskį, Bondzinskį) ir Korfą ir t. t. Liepos 31 d. Boleslovas Bandzinskis iš Šilasėdų dvaro ir Aleksandras Korfas iš Gegužinės dvaro pateikė Kaišiadorių komendantui prašymus (rusų kalba), kuriuose nurodė, kad liepos 11 d. jie buvo išsiųsti už Kaišiadorių komendantūros ribų ir tuo laiku gyveno Kaune, tad nematydami savo kaltės ir bijodami dėl savo ūkių jie prašė leisti grįžti į savo dvarus. Kaišiadorių komendantas priėmė tokį sprendimą: „Page-rėjus padėjimui ant fronto ir pasibaigus incidentams Korfui ir Bendzinskui leidžiu grįžti namon.“ Rugsjūčio 2 d. Kaišiadorių komendantas siunčia tyrimą apie dvarininkus Korfą, Bandzinskį, Strumilą ir Špakauską, kartu informuodamas, kad Korfas ir Bondzinskis jo įsakymu išsiųsti iš Kaišiadorių apskrities, dėl Strumilos dar tęsiamas tyrimas, o Špakauskas po padarytos kratos kažkur dingo. Rugsjūčio 29 d., gavęs komendanto nurodymą, K. Bajoras padarė kratą pas dvarininką Strumilą, tačiau kratos metu nieko nerado. Bet kitą dieną komendantas kalėjimo viršininkui vis tiek perduoda areštuotus Justiną Strumilą ir Juozą Rimševičių. Tą pačią dieną komendantas atsiuntė ir areštuotą Leoną Paškauską, kaltinamą agitavimu prieš lietuvių valdžią ir t. t.⁹²

Pasibaigus aktyviems kariniams veiksams, ir Kaišiadorių komendantūra bei kariuomenė nukreipė savo žvilgsnį į kitas gyvenimo sritis. Pavyzdžiui, 1922 m. birželio mėnesį Kaišiadorių karo komendantas plk. ltn. J. Čaplikas paskelbė nurodymus dėl veikslių, siekiant apsaugoti nuo siaučiančios snukio ir kano-pų ligos, kuri išplito Kaišiadorių valsčiuje:

⁹¹ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 121.

⁹² LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 163–167, 169–177.

nevesti gyvulių į turgų ar kitur už savo kaimo ribų, pjauti gyvulius mėšai tiktai veterinarijos gydytojui apžiūrėjus, vartoti ir pardavinėti tiktai virintą pieną ir t. t. Nevykdantys įsakymo galėjo būti nubausti net dviem mėnesiais kalėjimo arba 5000 auksinų bauda⁹³. 1922 m. spalio 3 d. Kaišiadorių įgulos viršininkas plk. lt. I. Musteikis sudarė naują komisiją, kuri kas tris mėnesius turėjo Kaišiadoryse tikrinti sanitarinę būklę⁹⁴. Įdomu, kad, Kaišiadorių komendantūrai mėginant užkirsti kelią gyvulių ligoms, dar nebuvo kreipiama dėmesio į elgesį su gyvūnais. Pavyzdžiui, 1922 m. spaudoje primenama, kad kadaise senovėje „cirko arenoje“ kankindavo gyvulius: „*Dabar prisiminiu tą visą kankinimą kaip tik tokia Portugalų arena yra atsivėrus Kaišedoryse prie intendantūros sandėlio. Čia vietoj superka ir pristato gyvulius į intendantūrą. Priimtus gyvulius suvaro į kiemą prie minėto sandėlio, kur sandėlio darbininkai vargšus gyvulius tiek plaka, kiek kieno širdis leidžia, kiekvienas išlieja visą savo pyktį ant to vargšo gyvulio nugaros. Pasirodo, kad mūsų žmonės visai yra neiškilę iš žvėriško žiaurumo.*“⁹⁵

1922 m. vasarą susidūrė Kaišiadorių karo komendantūros ir Finansų, prekybos ir pramonės ministerijos įgaliojimai. Dar 1920 m. pabaigoje Kaišiadorių apskrities karo komendantas savo įsakymu uždraudė pardavinėti svaiginamuosius gėrimus. „*Rodos, tai buvo vienintelė apskritis Lietuvoje, kur bent tokiu būdu buvo mažinama girtuokliavimas.*“ Tačiau 1922 m. pavasarį vietiniai degtinės pardavinėtojai pateikė skundą ministerijai, kad toks komendanto įsakymas esąs neteisėtas. Ministerija su tuo sutiko, tačiau panaikinti komendanto įsakymo be aukštesniosios kariinės valdžios negalėjo. O kariuomenės vadovybė, „*indama domėn vietos kultūriniu ir*

visuomeninių organizacijų protestus prieš veikusio įsakymo atmainymą“, nusprendė komendanto įsakymą palikti. Taip buvo tol, kol pasikeitė karo komendantas. Vietinė administracija vėl paprašė komendanto, kad leistų laisvai pardavinėti degtinę. Komendantas sutiko, įsakymą atšaukė ir degtinė Kaišiadoryse vėl buvo laisvai pardavinėjama. Straipsnio autorius stebisi: „*Keistas apsi-reiškimas. Neturime nei vieno namo susirinkimams daryti, neturime nei vienos vietelės kur galėtumėm liuosomis valandomis ramiai pasilsėti, laikraščių, knygų pasiskaityti. Manoma buvo net klubas įsteigti, bet kur čia tau: visi geresni namai (apie 12) smuklių užimti <...>. Jaunime! Atsiminkime, kad mes dar gan svarbią rolę gyvenime sulošime, nebūkime tat apsnūdę, neleiskime alkoholio nuodais savo ir kitų sveikatą žudyti! Eikime šviesos ir kultūros keliais.*“⁹⁶

Kai kurie komendanto įsakymai dubliavosi su Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininko privalomaisiais įsakymais. Pavyzdžiui, 1920 m. birželio 23 d. apskrities viršininkas B. Stosiūnas išleido įsakymą Nr. 1. dėl priešgaisrinės apsaugos, kuriuo reikalaujama vaikstant miške nemėtyti nuorūkų, valyti kaminus, pamačius gaisrą pranešti seniūnui ir t. t. Numatytos baudos – iki 3000 auksinų. Politine prasme įdomus įsakymas Nr. 2, išleistas 1920 m. birželio 30 d. Jame apskrities viršininkas draudžia žodžiu, raštu ar veiksmu įžeidinėti valdininkus ir valdžią; kurstyti vieną visuomenės dalį prieš kitą; kiekvienam, atvykusiam į Trakų apskritį, nurodoma užsiregistruoti artimiausioje milicijos būstinėje per parą, o vietiniams gyventojams – draudžiama priimti pas save neprisiregistravusius asmenis; draudžiama ardyti rimtį viešose vietose – rėkauti, keiktis, stumdytis,

⁹³ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 3, l. 10.

⁹⁴ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 3, l. 11.

⁹⁵ Pastumdėlis. Kaišedorys. Elgesys su gyvuliais, *Lietuvos žinios*. 1922-09-14, Nr. 158, p. 4.

⁹⁶ Vinius. Kaišedorys, Trakų apskrities, *Lietuvos žinios*, 1922-07-13, Nr. 108, p. 3.

Trakų (Kaišiadorių) apskrities karinės administracijos, savivaldos institucijų atstovai, Žaslių ir kaimyninių parapijų dvasininkai bei kiti asmenys Žaslių lentpjūvės pašventinimo iškilmėse. Paskutinėje eilėje stovi iš kairės: aštuntas – komendantūros karininkas vyr. ltn. J. Antanėlis, devintas – Kaišiadorių komendantas kpt. A. Kundrotas, dešimtas – apskrities viršininkas B. Stosiūnas, vienuoliktas – kun. T. Brazys, dvyliktas – kun. P. Cibulskas. Trečioje eilėje iš kairės sėdi: trečias – Kietaviškių parapijos klebonas kun. K. Čepanas, ketvirtas – Žaslių parapijos vikaras kun. J. Mincevičius, penktas – Žaslių parapijos klebonas kun. A. Pakštys, septintas – Žaslių lentpjūvės savininkas J. Šeputis, devintas – Kaišiadorių parapijos klebonas kun. A. Varnas. 1920 m. balandžio 23 d. Fotografiją pateikė A. Zeleniakas

pasirodyti gatvėje girtiems; neleidžiama lošti azartinius žaidimus kortomis arba kitomis priemonėmis iš pinigų, ganyti gyvulius sveltimoje žemėje. Už kai kuriuos nusizengimus grėsė iki 1000 auks. bauda, bet už pirmuosius paminėtus – net iki 5000 auksinų. Trečiajame savo įsakyme (1920 m. liepos 3 d.) viršininkas dar labiau sugriežtina politinę saviraišką: neleidžia jokių susirinkimų, „*kaip tik įstatymais nustatyta tvarka*“; nei žodžiu, nei raštu negalima užgaulioti Steigiamojo Seimo ir Vyriausybės; nekalbėti ir nerašyti „kitų valstybių naudai“, užgaunant savo valstybę; nedainuoti dainų, kurstančių prieš esamą visuomenės „surėdymą“; nekurstyti streikuoti ir nedaryti streikų, kuriais ardoma tvarka ir t. t. Ketvirtasis įsakymas (1920 m. lapkričio 24 d.) griežtina alkoholio ir tabako: nurodoma nepardavinėti naminio alaus ir namie auginto tabako. Penktasis įsakymas (1921 m. sausio 29 d.) buvo parengtas kartu su apskrities gydytoju Petru Žilinsku ir apibrėžė sanitarines normas: švarą gatvėse, namų ir gatvių tvarkymą; nurodoma prie kiekvienų namų įrengti „išeinamąsias vietas“, t. y. tualetus; neversti nešvarumų į ežerus ir upes; plauti namus ir virtuvinius indus; gydytojams ir felčeriais nurodoma stebėti užkrečiamų ligų atvejus (choleros, šiltinės, raupų, dizenterijos ir kt.), apie juos tuojau pranešti apskrities gydytojui. Kiti įsakymai nurodė registruoti transporto priemones, aiškino važiavimo taisykles, kaip pažymėti prekių kainas, kad jas galėtų įskaityti ir t. t.⁹⁷ Beveik kiekviename apskrities viršininko įsakyme priduriama, kad už vaikų elgesį pažeidus tvarką atsako tėvai.

Judėjimo kontrolė

Kaišiadorys – svarbus geležinkelio ir transporto mazgas, todėl viena iš Kaišiadorių komendantūros funkcijų buvo civilių, grįžtančių tremtinių ir karo belaisvių judėjimo kontrolė. Kol Kaišiadoryse tebebuvo vokiečių kareiviai, leidimai būdavo išduodami ir vokiečių kalba. Pavyzdžiui, netgi vėlyvą pavasarį (1919 m. gegužės 22 d.) Kaišiadoryse („Kontrollstation Koschedary“) dar išduotas spausdintas leidimas keliauti („ausweis“) vokiečių kalba⁹⁸. Kontroliuodami karo belaisvių grįžimą iš Vokietijos į Rusiją, Kaišiadorių komendantūros kareiviai lydėdavo sugrįžtančiuosius iki fronto linijos. Pavyzdžiui, 1919 m. rugpjūčio 24 d. komendantas įgaliotojui karininkui J. Kartanui su 6 kareiviais lydėti 180 rusų belaisvių iki Vievio ir išsiųsti juos „per frontą“⁹⁹. Tvarkant pervaziavimų procedūras, reikėjo surašyti nemažai dokumentų. Komendantoto teigimu, krn. J. Kartanas nebuvo tinkamas šiam darbui, tad prašo Rikiuotės skyriaus viršininko: „*Kadangi Kaišedorys labai svarbiame punkte ant kelio iš Vilniaus Kaunan ir abelnai per Kaišedoris praeina labai daug važiuojančių tai į vieną tai į kitą pusę, per tat labai daug darbo ir su esančiais pas mane 2 karininkais tinkamai uždėtas ant manęs pareigas atlikti negalim, juo labiau kad karininkas Kartanas prie rašomojo darbo visai netikęs. Turėdamas tai omenyje ir kad Kaišedorių komendantūroje labai daug kanceliariško darbo prašau, kaip galima greičiau priskirti apart esančių karių dar du gerai žinančių lietuvių kalbą.*“¹⁰⁰ Skaitant kareivių arba milicininkų surašytus dokumentus, galima įsitikinti, kad tarp jų nebuvo daug raštingų asmenų. Įdomu, kad Kaišiadorių komendantas dėl

⁹⁷ Trakų apskrities viršininko privalomieji įsakymai. *Apskričių viršininkų privalomieji įsakymai*. Kaunas, 1923, p. 50–58.

⁹⁸ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 46.

⁹⁹ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 198.

¹⁰⁰ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 20.

lietuvių kalbos rašybos nubaudė papeikimu netgi Kaišiadorių milicijos vadą „*už nenorą susipažinti su taisyklėmis lietuvių rašybos*“¹⁰¹.

Kai kuriais atvejais netgi pokaryje begrįžtantys iš Rusijos persiunčiami atgal per fronto liniją. Pavyzdžiui, 1919 m. rugsėjo 3 d. Bronislova Petkevičienė iš Kaišiadorių valsčiaus Bartaičių kaimo prašė Kaišiadorių komendanto paleisti iš kalėjimo jos brolių Povilą Dambrauską arba bent pasakyti, už ką jis suimtas. Mat jos brolis P. Dambrauskas buvo pasitraukęs į Rusiją dar karo pradžioje, puolant vokiečiams, o dabar, gavęs Vilniaus lietuvių komiteto leidimą, sugrįžo į Bartaičius, gyveno pas seserį ir padėjo jai dirbti lauko darbus. Sesuo užtikrino ir dėl brolio lojalumo valstybei: „*Kas link jo ištikimybės, jei reikalinga gali paliudyti visas mūsų kaimas.*“ Tačiau komendantūra Dambrauską perdavė milicijos žinion, kuri rugsėjo 9 d. išsiuntė jį per demarkacinę liniją¹⁰².

Suprantama, jeigu kelionės buvo kontroliuojamos ir ribojamos, atsirasdavo asmenų, kurie siekdavo leidimus gauti nelegaliai. Pavyzdys – 1919 m. gegužės 23 d. trijų vyriškių bandymas nelegaliai prasmukti iš Kaišiadorių į Kauną. Paaiškinimą dėl šio įvykio surašė komendantūros raštininkas Juozas Vaišvila, todėl kaip raštingiau ir vaizdingiau surašytą istorinį dokumentą pacituosime nekoreguotą ir netrumpintą:

Šandiena 23 Gegužės mėn. 1919 metų 4 val. po pietų paprastu būdu atvykau Komendantūros raštinien ir pradėjau savo užsiėmimą. Praslinkus pusei valandos įžengė kokstai visai nematytas vyras apsidaręs geruomis drapanomis ir valandėlę lukteriejęs, man pažiuriejęs į jį – pamuoja pirštu ir mirkteliejo akį. Aš tuojau atsikieliau nuo kėdės, sekdamas pirmeinanti nepažįstamą žmogų išėjau į priemenę. Nepažįstamasis užklausė tuojau mane: „Sakyk Tamstel! Ar nebūtų

galima gauti leidimai del 3 žmonių, nuvažėvimui Kaunan!“ Aš visai nieko nemanydamas užklausiau nepažįstamąjį. Ar turite tamstos kokius dokumentus? – šis atsakė: „Kam tamstele dokumentų? – jei noriesi tai galima ir be dokumentų parašyti leidimus, aš dykai nenoriu – duosiu tamstai 50 markių, parašyk leidimus, pridiek antspaudą, o parašas koksne būtų, juk jo nieks nežiuries“. Gerai! – atsakiau, atėik apie 6 val. vakaro, leidimai bus pagatavuoti. Bet prašau pasakyti Vardus ir Pavardes keleivių. Šis išėmęs iš kešenės šmotelį popieriaus – pasakė: „1 Taube Smudze, 2 Icikakas Cukermanas ir 3 Mošelis Novokovičius“, ir davęs ranka kaipo geram prieteliui išėjo. Aš-gi sugrižęs raštinien paprašiau karininką Petkelį į Komendanto Kabinietą ir apie viską pranešau kas buvo su žydėliu sutarta. Apie 6 val. pamačiau ateinant minietą žydėlį, išėjus jam priešais pasakiau kad leidimai tuojaus bus gatavi ir priėmiau nuo jo 50 mark. kuris duodamas pasakė: „Nuo manęs tokiu būdu bus galima ir daugėu pasipelnyti, kad tik tamsta busi su manimi pažintėj“. Aš-gi priėmęs 50 markių įvedžiau žydėlį prie komendanto.

Bandęs nelegaliai gauti dokumentus asmuo buvo Abelis Pierlo. Jis buvo iš Aleksoto, bet dar prieš karą apsigyveno Kaišiadoryse ir užsiėmė keleivių vežiojimu. Turėjo gerą tvartą arkliams laikyti. Štai jo iš Vilniaus atvažiavę trys vyrai ir paprašė gauti leidimus. Tačiau šis bandymas Pierlo Abeliui baigėsi protokolo sudarymu už „*papirkimą išduoti neteisėtus leidimus važiuoti Kaunan 3 žydėliams*“. Tačiau tuo ši istorija dar nesibaigė. Kaišiadorių komendantas liepė Abelį suimti, viešbučiuose padaryti kratą ir surasti tuos tris nurodytus asmenis. Surastas tik Taube. Bet darydami kratą milicininkai surado pilietes Perlą Rochkind ir Emą Alperovič, kurios turėjo apie 4 kilogramus sacharino, o pas Mariją Icikovič – 28 250 rublių „rusų pinigais“.

¹⁰¹ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 47.

¹⁰² LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 338.

Tokiu būdu gegužės 24 d. visus penkis areštuotus asmenis uždarė į Kaišiadorių kalėjimą. Apskritis viršininkas B. Stosiūnas paaiškino, kad darė kratą „Bibliji viešnamyje“, kur apsi-stojusios Vilniaus gyventojos Perla Rochkind ir Ema Alperovič, pas jas rastus keturis maiše-lius su 4 kilogramais sacharino konfiskavo ir perdavė Kaišiadorių komendantui, o moteris pasiūlė išsiųsti per demarkacinę liniją atgal į Vilnių. Komendantas taip ir padarė. Sachariną perdavė Tiekimo skyriui, Alperovič ir Rochkind pasiuntė atgal „per frontą“, o Taube ir Icikovič nukreipė į Kauną – žvalgybai iš-siaiškinti, ko važiuo į Kauną. Beje, tardoma apskrities viršininko P. Rochkind (27 m. žydė iš Vilniaus) pripažino, kad pirkusi Kaišiado-ryse du kilogramus sacharino, sumokėjusi daugiau kaip 1000 rublių net nesvėrusi, bet neišdavė savo tiekėjų („*nežino pas ką*“). O E. Alperovič (25 m. žydė iš Vilniaus) užmokė-jo už du maišelius sacharino apie 900 rublių, bet irgi „*nežino pas ką*“¹⁰³.

Atvykę į Kaišiadoris iš kitų vietų asme-nys privalėjo užsiregistruoti („užsimelduoti“). Pavyzdžiui, 1919 m. birželio 19 d. Kaišiadorių komendantas A. Kundrotas prašo apskrities milicijos vado ištirti, kodėl Berla Kobrinska nėra užsiregistravusi ir kur važinėjo. Kitą dieną apklausta ji pasakė: „*Aš Kobrinska atvažiuavau iš Vilniaus Kaišedorysna 1916 metais ir tar-navau pas vokiečius knyginę ant stoties. Jau 2 mėnesiai kaip neturiu tarnystės, bet gyvenu ant stoties pas Meeravičių Zazavj. Užsimelduoti aš maniau taip greit nereikia ir maniau sus-pėsim dar, nors žinojau, kad užsimelduoti rei-kalinga.*“ Ji turėjo paskutinėmis vokiečių bu-vimo Kaišiadoryse dienomis išduotą leidimą – „Reiseausweis“. Kaišiadoryse gyveno jos sesuo Frida (Žaslių g. 44).¹⁰⁴

Atskirai rašoma apie 1919 m. liepos 5 d. iš Kauno į Varšuvą per Kaišiadoris važiavusią

kauniškių lenkų delegaciją. Kaišiadoryse su-laikytas vežimas, kuriuo važiuo kun. Macie-jauskas, Amadeušas Paška, Zofija Paškienė, Halina Sviežinskaitė ir Henrikas Zabelskis, kurie „*neturi jokio leidimo nuo valdžios ir net bauda pravažiuoti Žiežmarių link be leidimo Kaišiadorių komendanto*“. Padarius kratą, pas keleivius rasta daug pinigų, drabužių ir maisto trims dienoms. Be to, rasti ir 29 laišakai: 15 adre-suota į Varšuvą, 3 – į Vilnių, 1 – į Žiežmarius. Pas kun. Maciejauską rastas vokiškas pasas ir „Reiserlanbnisschein“, pas A. Paškę – vo-kiškas pasas ir „udostoverenije“ [rusų k.], pas Z. Paškę – „Reiserlanbnisschein“, pas H. Sviežinskaitę – rusiškas pasas ir gimnazi-jos baigimo liudijimas (buvo baigusi Cecili-jos Pliater gimnaziją Varšuvoje), pas H. Za-bielskį – „ausweis“, „Reiserlanbnisschein“. Paklausus, kur važiuoja, keliauninkai atsakė, kad į Žiežmarius pas Strumilą ir Habdanką, bet iš laiškų matėsi, kad važiuoja į Varšuvą. Kaišiadorių komendantas A. Kundrotas juos areštavo ir kartu su konfiskuotais pinigais pri-statė KAM Generalinio štabo viršininkui¹⁰⁵. Pateiktų dokumentų kilmė ir įvairovė taip pat rodė esamą nenusistovėjusią politinę situaciją.

Jau minėta, kad keliauti per demarkacinę liniją civiliams gyventojams reikėjo leidimų. Natūralu, kad neturėję leidimų asmenys buvo sulaikomi, aiškinamasi, kokie tų asmenų tiks-lai. Pavyzdžiui, 1919 m. rugsėjo 26 d. Vil-niaus bataliono vadas K. Škirpa sulaikė prie demarkacinės linijos Dominyką Matonį ir Pet-rą Tarasevičių, keliaujančius iš lenkų pusės be jokių dokumentų ir persiuntė juos Kaišiadorių komendantui. Komendantas areštantus per-davė Kaišiadorių žvalgų punktui, kur buvo apklausti. Žvalgai reziუმavo: „*Ištyrinėjus at-siustus 3-ojo punkto Žvalgybos skyriaus žinion piliečius Matonį Dominiką ir Tarasevičių Petrą pranešame, kad viršminėti piliečiai nėra*

¹⁰³ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 47, 51, 52–56.

¹⁰⁴ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 98–100.

¹⁰⁵ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 105.

*kokie nors pavojingi žmonės, dėlto kad jie pranešė mums apie stovį lenkų kariuomenės taip, kaip tas yra mums žinoma ir apie lenkų provokacijas prieš lietuvių darbuotę.*¹⁰⁶

Su judėjimo kontrole buvo susijęs ir prekybos ribojimas. 1919 m. lapkričio 14 d. vidaus reikalų ministras sustabdė „*liuosą prekybą šiuose Trakų apskrities valsčiuose: Kaišėdorių, Žaslių, Žiežmarių, Kietaviškių, Kruonio ir Darsūniškio*“. Prekėms įvežti arba išvežti šiuose valsčiuose reikėjo Finansų, prekybos ir pramonės ministerijos leidimo. Pirkti prekes savo reikmėms ir pervežti iš valsčiaus į valsčių galėjo leisti valsčių ir apskričių valdybos. Sugauti vežantys be leidimų turėjo būti baudžiami 10 000 auksinų bauda, konfiskuojant prekes, arklius ir vežimus. Be to, galėjo būti baudžiama ir kalėjimu, o už pakartotiną nusižengimą – dvigubai. Pranešimas apskrities gyventojams paskelbtas gruodžio 8 d.¹⁰⁷

Netgi 1923 m. Kaišiadorių komendantūra tebekontroliavo gyventojų judėjimą, kaip ir po karo padėties įvedimo 1919 m. vasario 13 d. Pavyzdžiui, 1923 m. sausio 13 d. apskrities komendantas Vimeris nurodė: „*Pafrontės, 10 km pločio juostos nuo neutralinės zonos t. y. Vievio, Semeliškių, Aukštadvario ir Onuškio valsčiuose civiliams asmenims, kaip vietiniams, taip ir keliaujantiems vaikščioti ir važinėti draudžiama nuo 5½ val. vakaro iki 6 val. ryto.*“ Gyventojai nakties laiku galėjo vaikščioti tik savo kaimo ribose. Netgi ligos atveju galėjo vykti tik turėdami valsčiaus valdybos, milicijos arba seniūno liudijimą. O Kaišiadoryse, Žasliuose, Vievyje ir Žiežmariuose judėjimas buvo draudžiamas nuo 11 val. vakaro iki 5 val. ryto. Nusižengę galėjo būti nubausti net trimis mėnesiais kalėjimo¹⁰⁸.

Areštai – komendantūros kasdienybė

Nuo komendantūros veiklos pradžios jos kasdienybė tapo nusižengusių ir įtariamų asmenų areštai. Pavyzdžiui, 1919 m. gegužės 7 d. iš Žiežmarių valsčiaus komiteto priimti du areštantai – dezertyras Kazys Puodžiūnas („*pabėgo iš kareivijos*“) ir Leiba Elkinas, kuris suimtas už „*vaikščiojimą po frontą*“. Jie abu persiųsti Kauno komendantui¹⁰⁹. „*Vaikščiojimas po frontą*“, vykstant karui su Raudonąja armija ir beprasidedant aktyvesniam Lenkijos kariuomenės puolimui, buvo savaiame įtartinas elgesys. Sulaikytieji įvairiai aiškino savo motyvus. Pavyzdžiui, 1919 m. gegužės 17 d. netoli Žaslių į bolševikų pusę einantis Makiejus Sidorovas sulaikytas aiškinosi, kad gyvena Kauno apskrityje, kur turi žemės, ir eina „*nieko nežinodamas*“ į Trakus pas savo seserį pasiskolinti pinigų, kad galėtų nusipirkti sėklų sėjai¹¹⁰. 1919 m. gegužės 8 d. iš Žiežmarių komendanto Kaišiadorių komendantas priėmė atsiųstus tris plėšikus ir vieną dezertyrą – Romualdą Jukševičių. Sprendžiant iš pavardžių (Kazys Mikalauskas, Povilas Šumskis ir Kazys Varankevičius), plėšikai turėjo būti vietiniai gyventojai¹¹¹. Reikia pripažinti, kad, nors ir retai, plėšikaujančių buvo ir tarp Lietuvos kariuomenės kareivių. Pavyzdžiui, 1919 m. birželio 15 d. Kaišiadorių komendantas perdavė į Kaišiadorių kalėjimą areštuotą plėšiką – 2-ojo pėstininkų pulko kareivį Kazį Švedą¹¹². Rugpjūčio 21 d. Kaišiadorių komendantas gavo skubią telefonogramą, kad iš Kauno „*hauptvachtos*“ pabėgo 2-ojo pėstininkų pulko viršila Petras Valasinavičius, kilęs iš Trakų apskrities, „*svarbus prasikaltėlis*“, kurį,

¹⁰⁶ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 322, 324–325.

¹⁰⁷ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 371.

¹⁰⁸ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 3, l. 12.

¹⁰⁹ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 11, 14.

¹¹⁰ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 15.

¹¹¹ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 7. Kiek vėliau brolių Varankevičių pavardė figūravo Vievio apylinkėse, kur jie kaltinti vertimusi kontrabanda Lietuvos–Lenkijos pasienyje ir kitais nusižengimais [aut. past.].

¹¹² LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 76.

pasirodžiusį Kaišiadoryse, nurodyta suimti¹¹³.

Savaime aišku, kad pirmiausia siekiama sulaikyti ir areštuoti priešo kariuomenės kareivius. Pavyzdžiui, 1919 m. rugpjūčio 27 d. Kaišiadorių komendantūra iš Žvalgybos skyriaus gavo patvirtinimą, kad priėmė sulaikytus buvusius lenkų kareivius: italą Julijų Kortezę, Benediktą Rakštį, Juozą Pranevičių, Kazimierą Zubarevą ir Joną Petraitį¹¹⁴. Panašiu laiku Kaišiadorių komendantas persiuntė į Kaišiadorių kalėjimą lenkų kareivį Antaną Bžožovską¹¹⁵. Atskirą areštantų grupę sudarė antivalstybine arba žvalgybine veikla įtariami lenkų tautybės asmenys. Kadangi jau buvo prasidėję intensyvesni ginkluoti susidūrimai su Lenkijos kariuomene, pafrontėje būdavo sulaikomi įtarimų keliantys asmenys. Pavyzdžiui, 1919 m. gegužės 19 d. sulaikytas Boleslovas Purevičius, „*nes neaiškus jo tikslas atvykimo Lietuvon kaipo lenko*“. Vien dėl to Kaišiadorių komendantas persiuntė šį asmenį Kauno komendantūrai¹¹⁶. Taigi, tarp sulaikytųjų buvo skirtingiausių kategorijų asmenys – nusikaltėliai, bolševikai, lenkai, nusižengę Lietuvos kariuomenės kareiviai ir šiaip įtartini. Pavyzdžiui, per trumpą 1919 m. gegužės pabaigos ir birželio pradžios laikotarpį buvo sulaikyta keliolika žmonių. Jau minėti penkis asmenys, gegužės 24 d. uždaryti į Kaišiadorių kalėjimą už bandymą neteisėtai gauti kelionės leidimus ir sacharino gabenimą. Gegužės 29 d. milicijos vadas K. Bajoras į Kaišiadorių kalėjimą perduoda sulaikytą Petrą Ozolą. Gegužės 31 d. Kaišiadorių komendantas iš kalėjimo susigražina areštuotus Juozą Pankauską, S. Libermaną, Gedalių Kaganą, Petrą Ozolą, A. Kožuchovą ir Peliksą Zavistanavičių. Išsiųsdamas P. Ozolą į Kauno komendantūrą,

Kaišiadorių milicijos vadas jį pristato kaip bolševiką, o Aleksandrą Kožuchovą – kaip „nežinomą“. Birželio 3 d. Žvalgybos skyrius Kaune iš Kaišiadorių komendanto priėmė areštuotus O. Garfunkelį, Joną Oržokauskį ir Jadvygą Oržokauskienę. O birželio 5 d. komendantas į Kaišiadorių kalėjimą perduoda areštuotus kareivius Justiną Plūką ir Mateušą Žaromskį. Birželio 10 d. Kaišiadorių komendantas kalėjimo viršininkui perduoda areštuotą Fiodorą Kuznecovą. Kauno komendanto žinion nusiunčia areštuotus Katrę Bliujienę, Vasilijų Rancevą ir Vaclovą Pranckevičių¹¹⁷. Jau minėtąjį Fiodorą Kuznecovą birželio 19 d. Kaišiadorių komendantas persiunčia į Kauną Žvalgybos skyriaus viršininkui. F. Kuznecovas – buvęs bolševikinio Žiezmarų komiteto pirmininkas. Pasitraukus bolševikams, Kuznecovas buvo nuteistas vokiečių ir laikomas jų kalėjime. Bet sužinojęs, kad vokiečiai nori jį paleisti ir išsiųsti į Rusiją, Kaišiadorių komendantas paprašė vokiečių perduoti Kuznecovą jam. Taip ir buvo padaryta¹¹⁸.

Kaišiadorių komendantui rūpėjo ir apskrities moralė. Milicijos vadui K. Bajorui jis pranešė, kad Kaišiadoryse (Žaslių g. 10) pas vokiečių kareivius gyvena niekur neužsiregistravusi viena mergina („kekšė“) ir prašo ją išsiųsti per demarkacinę liniją. K. Bajoras birželio 7 d. apklausė Fridą Goman – 17 metų rusę, kilusią iš Smolensko ir jau pusę metų gyvenančią Kaune ir dirbančią tarnaitę. Ji aiškino, kad prieš savaitę atvažiavusi į Kaišiadoris pasiimti savo drabužių, kurie buvo palikti pas Zakarevičienę, gyvenančią Žaslių g. 10. Tuos daiktus išvežusi jos draugė Marė Dukel, išvažiudama iš Kaišiadorių. O F. Goman atseit laukusi jos, dėl to ir gyvenusi Kaišiadoryse.

¹¹³ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 208.

¹¹⁴ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 284.

¹¹⁵ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 316.

¹¹⁶ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 28.

¹¹⁷ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 59–66.

¹¹⁸ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 99.

Dokumentų jokių neturinti, nes eidama iš Kauno pėsčia pametusi. Birželio 12 d. milicijos vadas pranešė komendantui, kad F. Goman išsiuntė link Vievio¹¹⁹.

Apie tai, kaip atrodė žymusis Kaišiadorių kalėjimas, į kurį patekdavo areštantai, paskelbė „Lietuvos žinios“: „*Kaišiadory užkliuęs pastebėjau vieną, kas skaudžiai sujaudino, tai taip vad. „apskrities kalėjimas“. Reginys buvo toks: lyg voratinkliuose spygliuotų vėlių aptvarais apsaistyta drėgnoj vietoj sukriužusi medžio trobelė, kurios sukrypę langeliai prisprangstyti visokių žabarų, vielų, stiklo šukių. Aptvare lyg avių būrys suvaryti kaliniai. Nors diena buvo drėgna, tačiau jie krūvoj stovėjo ore... Kaip išrodo tame „viduj“ tik įsivaizdint galima. Nei ten oro, nei doro šildymo, nei kur pasidėti. O juk tokiose aplinkybėse suimtieji turi išbūti ištisus mėnesius. Kaip vokiečiai okupantai paliko, tai pasinaudota. Vokiečiai okupuotojo krašto suimtiesiems kalinių globos draugijų nusteigė.“ Iš straipsnio sužinome, kad Kaišiadorių apskrities kalėjimui 1922 m. buvo tebenaudojamos vokiečių karo metu įrengtos patalpos¹²⁰. 1920 m. kovo 31 d. apskrities valdybos pirmininkas I. Jacinavičiaus Savivaldybių departamento prašo padėti išlaikyti apskrities arešto namus arba perimti savo žinion. Panašūs prašymai keliavo ir Kalėjimų departamentui. 1920 m. rudenį, apskrities įstaigoms grįžus iš Trakų į Kaišiadoris, valdyba suremontavo areštinės patalpas. Apskritis per dieną arešto namuose maitino apie 50–70 kalinių, kiekvienam duodama dienai po svarą duonos. O duoną, skirtą ligoninei, imdavo iš intendantūros sandėlio. Reziumuojama, kad „*toliau Apskrities Valdyba užlaikyti pafrontyje arešto namų neišgali*“¹²¹.*

Mobilizacija ir naujokų ėmimas

1918 m. gruodžio 26 d. paskelbta savanorių šaukimo į Lietuvos kariuomenę instrukcija. Joje Kaišiadorių apskritis priskirta prie Kauno srities. O gruodžio 29 d. buvo paskelbtas ministro pirmininko ir krašto apsaugos ministro pasirašytas atsišaukimas „Į Lietuvos piliečius!“, kuriame kviečiami savanoriai stoti į Lietuvos kariuomenę: „*Drąsiai, be baimės, kaip mūsų tėvai ir sentėviai, užstokim priešams kelią, pakelkim žygį už mūsų Motiną Tėvynę, už Lietuvos valstybę!*“ Pirmiausia 1919 m. sausio 15 d. paskelbta karininkų ir karo valdininkų mobilizacija. Privalomojo šaukimo pradžia laikoma 1919 m. kovo 5 d., kai Laikinosios Vyriausybės žiniose buvo paskelbtos ir įsigaliojo Vyriausybės vasario 10 d. pasirašytos šaukimo į kariuomenę instrukcijos. 1919 m. spalio 8 d. įsigaliojo Laikinieji naujokų šaukimo įstatai, kuriuose numatyta, kad „*Tėvynės gynimas yra kiekvieno Lietuvos piliečio šventa pareiga*“, kurią privalo atlikti visi vyrai¹²². Taigi, Lietuvos Vyriausybei paskelbus atsišaukimą, pirmiausia į kurią Lietuvos kariuomenę buvo kviečiami savanoriai. Savanoriai iš Kaišiadorių apskrities turėjo rinktis Kaune¹²³. Galima pastebėti, kad pirmieji savanoriai iš Kaišiadorių regiono patraukė iš tų kaimų, kurie buvo arčiau Kauno. Pavyzdžiui, 1919 m. sausio 16 d. Kaune savanoriais į kariuomenę užsirašė Antanas Bartuševičius (iš Rumšiškių mstl., 40 metų), Mykolas Adamačiūnas (taip pat iš Rumšiškių, 20 metų), Juozas Randakevičius (iš Dovainonių, 18 metų), Pranciškus Grinevičius (iš Rumšiškių vlsč. Gastilonių k., 19 metų), Jurgis Apanavičius (taip pat iš Gastilonių k., 20 metų), Antanas Markevičius (iš Gastilonių k., 22 metų).

¹¹⁹ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 73–75.

¹²⁰ Negl. M. Kaišiadorio kalėjimas, *Lietuvos žinios*, 1922-08-18, Nr. 135, p. 4.

¹²¹ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 180, l. 27–33.

¹²² Černius N. Karo prievolės teisėkūra Lietuvoje (1918–1940), *Karo archyvas*, t. 38, 2023, p. 131–132.

¹²³ LCVA, f. 384, ap. 3, b. 38, l. 4.

Kariai, savanoriais stoję į Lietuvos kariuomenę. Iš dešinės stovi L. Jonaitis. 1919–1923 m. Fotografiją pateikė J. Jonaitytė

Įdomu, kad šie vyrai pateko į Kauno savanorių pirmąjį šimtuką. Visi buvo baigę pradžios mokyklą, pagal užsiėmimą – žemdirbiai. Sausio 17 d. prie jų prisijungė ir Pranas Taparauskas (iš Rumšiškių vlsč. Kieliškių k., 18 metų), sausio 21 d. – Juozas Grigaliūnas (Dovainonių k.) ir Jonas Apanavičius (Jakštonių k.), o sausio 23 d. – Bernardas Ambrazevičius

(Mackūnų k.), taip pat mackūniškiai Mykolas Gerbovskis ir Bernardas Gerbovskis, Jonas Alionis (Pašulių k.), Vincas Ilinskis (Beištrakių k.), taip pat beištrakiečiai Bernardas Astramskas (17 metų), Jonas Bandzevičius, Jonas Stankevičius (17 metų), Kazys Tamošiūnas (40 metų). Vasario 1 d. prisistatė Antanas Žilinskas (Kruonio vlsč. Migonių k.), Adomas Kurčauskas (Migonių k.) ir Pranas Davnoravičius (Kruonio vlsč. Mikulskų dvaras). Vasario 7 d. atvyko 23 metų Antanas Stančikas iš Semeliškių valsčiaus Stančikų k.¹²⁴ Kiekvienas iš šių savanorių galėjo turėti skirtingus motyvus. Ne kartą šioje knygoje minimas A. Stančikas 1918 m. pabaigoje buvo aktyvus savivaldos kūrėjas Semeliškėse, išrinktas Semeliškių valsčiaus milicininku. Tačiau gruodžio mėnesį valsčių okupavo bolševikai. Komunistai įskundė A. Stančiką ir bolševikai jį areštavo. Bet A. Stančikui pavyko iš areštinės pabėgti ir jis tapo Lietuvos kariuomenės savanoriu¹²⁵. Kaišiadoryse atsidūrę būsimi savanoriai irgi buvo persiunčiami į Kauną. Pavyzdžiui, 1919 m. gegužės 9 d. Kaišiadorių komendantas A. Kundrotas Kauno komendantui persiuntė 7 savanorius, norinčius „*pastoti į kariuomenę*“: Steponą Repšą, Joną Sebastijoną, Martyną Kronskį, Boleslovą Kronskį, Jokūbą Benganą, Jokūbą Charmacą ir Abraomą Mergoldą¹²⁶. Galima pastebėti, kad tai buvo ne tik lietuviai, bet ir žydų tautybės asmenys.

1919 m. pavasarį spaudoje apie Kruonį buvo rašoma, kad „*prasidejus su bolševikais karui ir pašaukus vyrus kariuomenėn, kiti jaunų vyrų stojo in kariuomenę savanoriais, o kiti gi laukia pašaukiant ir taip belaukdami ramesnio laiko kenčiame*“¹²⁷. Kaišiadorių komendantūra gaudavo žinias iš karinių dalinių, jeigu pas juos buvo iš šio regiono

¹²⁴ LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 4, 13, 16, 22, 30.

¹²⁵ LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3867, l. 2.

¹²⁶ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 18.

¹²⁷ Berželis. Kruonis, *Lietuva*, 1919-05-09.

atvykusių savanorių. Pavyzdžiui, 1919 m. liepos 29 d. Kaišiadorių komendantui Artilerijos pulko mokomosios komandos vadas Grigaravičius praneša, kad kareiviai savanoriai Adomas Maleckas ir Bernardas Morkūnas iš Kruonio valsčiaus Migonių kaimo „yra tarnystėj pavestos man komandos nuo gegužės 16 d. š. m.“¹²⁸.

Kaišiadoryse vyrų mobilizacija į kariuomenę pradėta tik 1919 m. rudenį. Tam besiruošdamas rugsėjo 15 d. Kaišiadorių komendantas skundžiasi mobilizacijos dalies viršininkui,

kad jo komendantūroje nėra tinkamų žmonių būti raštininkais ir prašo atsiųsti 4–5 žmones, mokančius „raštinės darbą“. Komendantui raštininkai buvo reikalingi ir dėl steigiamo mobilizacijos štabo¹²⁹. Naujokų ėmimo komisijos pirmininku Trakų ir Ukmergės apskrityse buvo karininkas Vaclovas Statkevičius. 1919 m. spalio 9 d. mobilizacijos dalies viršininkui jis pranešė, kad „naujokų ėmimo komisija sąstatai pirmininko karininko Statkevičiaus, apskrities viršininko Broniaus Stosiūno, apskrities komiteto pirmininko Izidoriaus

ms

Pasižadėjimas.

46

Aš čia pasirašęs Zigmas Mikalajūnas kilęs iš Kašedarių apskrities Lyžmaris valsčiaus Duobonių kaimo, gimęs spalio mėnesio 14 d. 1898 metų, kaip pilnateisis Lietuvos Valstybės pilietis *) su žinia savo tėvų *)

niekieno neverčiamas įstoju į Krašto Apsaugos Ministeriją paminėtomis antroje šio lapo pusėje sąlygomis ir pasižadu, nesigaildamas savo sveikatos, nei gyvasties ginti nepriklausomos Lietuvos Valstybę.

Pasižadu šventai ir sąžiniškai eiti visas kareivio pareigas, dedamas ant manęs vyriusybės įstatais ir paliepimais.

Parašas**). Zigmantas Mikalajūnas.

*) Jei įstojančiam mažiau 20 metų, tada pasirašantis užbraukia žodžius, «kaip pilnateisis Lietuvos Valstybės pilietis», o jei daugiau, tai išbraukia žodžius «su žinia savo tėvų».

**) Nemokantieji rašyti turi prašyti kito už jį pasirašyti. Parašas pasirašiusio liudijamas vyriausybės įstaigos.

Savanorio Z. Mikalajūno pasižadėjimas, pasirašytas stojant į Lietuvos kariuomenę, 1919 m. LCVA

¹²⁸ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 425.

¹²⁹ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 208.

Račkaus, Žiežmarių valsčiaus komiteto atstovo Vinco Venckaus, dalyvaujant Vilniaus bataliono gydytojui Petruui Januliui, Kaišėdorių epidemijos apskrities ligoninės gydytojui Edvardui Bieliūnui, Kaišėdorių komendantui karinin. Kundrotui ir žydų atstovui Leibai Rabinavičiui, pradėjo darbą 1919 m. spalio mėnesio 7 dieną. Komisijos darbo pradžia V. Statkevičius Kaišėdorių milicijos nuovados viršininkui įsakė spalio 6 dienai „laikinau surekvizuoti“ tris stalus (vieną didesnį) ir devynias kėdes naujokų ėmimo kanceliarijai ir pristatyti į apskrities komiteto raštinę. V. Statkevičius kvietėsi į komisiją Trakų apskrities gydytoją P. Žilinską ir Trakų apskrities ligoninės gydytoją E. Bieliūną. Iš Trakų apskrities viršininko B. Stosiūno jis gavo 1897 ir 1898 metais gimusių Kaišėdorių, Žiežmarių, Kietaviškių, Kruonio, Darsūniškio ir Žaslių valsčių (t. y. tų valsčių, kuriuos jau kontroliavo Lietuvos administracija) vyrų sąrašus. Apžiūrėjus šaukiamus naujokus, buvo sudaromi jų sąrašai ir surašomos pastabos: sveikas ar ligotas, priimtas ar atleistas (pavyzdžiui, dėl šeimyninės padėties, nes tėvas negali dirbti ar pan.), kuris leidžiamas į atsargą arba šaukimas atidedamas iki kitos mobilizacijos. Taip pat pažymima, kuo asmuo galėtų tarnauti – pėstininku, artilerijoje ar pas raitelius, ar moka rašyti, kokį moka amatą – kalvio, „kriaučiaus“ ar pan. Kai kurie naujokai būdavo netinkami dėl amžiaus – per jauni arba per seni¹³⁰. Kaišėdoryse priimti naujokai persiunčiami į Kauną. Pavyzdžiui, 1919 m. spalio 20 d. Kaune etapo komendantas patvirtino, kad iš Kaišėdorių komendantūros kareivio Prano Ambraževičiaus priėmė 44 naujokus¹³¹.

Kur mobilizacija – ten ir bandymai jos išvengti. Vienas iš būdų – gimimo datos klastojimas. Pavyzdžiui, 1919 m. lapkričio 2 d. Kaišėdorių komendantui K. Dulskis, gyvenantis Bublų kaime (Žiežmarių vlsč.) pranešė, kad jo 21 metų sūnus mobilizuotas, o tame pačiame kaime gyvenantis Aleksandras Morkūnas, kuris irgi buvo 21 metų, liko nepašauktas. Kai K. Dulskis paklausė apie tai Bublų kaimo „vyborno“, šis atsakė, kad dokumentuose A. Morkūnui „padidintas“ amžius iki 38 metų. Žiežmarių nuovados viršininkui N. Batorui pavesta sužinoti, kiek metų yra Morkūnui. Paklausus Žiežmarių kleboną J. Balčiūną paaiškėjo, kad Morkūnas irgi gimęs 1898 m.¹³² Slapstymasis nuo kariuomenės nebuvo vienietinis atvejis netgi Žiežmariuose. Pavyzdžiui, 1919 m. lapkričio 4 d. komendantas už slapstymąsi nuo kareivių registracijos nubaudė Berką Reiževičių 100 auksinų baudos. Jis buvo tarnavęs ir 1915 m.¹³³

Reikia pasakyti, kad užimtose teritorijose okupacinės kariuomenės (Rusijos ir Lenkijos) irgi vykdė vietinių vyrų verbavimą ir mobilizaciją. Pavyzdžiui, 1919 m. Kaišėdorių komendantas gavo žinių iš Semeliškių, kad lenkų užimtose Semeliškių apylinkėse vykdoma vyrų mobilizaciją į savo kariuomenę, bet esama pabėgusių vaikinių, kurie stoja į Lietuvos kariuomenę¹³⁴. Užėmę Žaslius 1919 m. bolševikai irgi paskelbė vyrų nuo 18 iki 45 metų mobilizaciją. Jie turėjo prisistatyti nuo kovo 28 d. iki balandžio 5 d. Be to, vaikinai nuo 16 iki 18 metų turėjo užsiregistruoti vietiniame „soviete“, o neklausantiems grėsė „teismas vietoje“¹³⁵.

¹³⁰ LCVA, f. 409, ap. 1, b. 5.

¹³¹ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 389.

¹³² LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 305–306.

¹³³ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 380.

¹³⁴ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 13.

¹³⁵ Iš bolševikų užimtose šalies, *Lietuva*, 1919-04-17, Nr. 81, p. 2.

Dezertyravimas

Nuo mobilizacijos neatsiejama ir dezertyravimo tema. Tenka pripažinti, kad gana žymi dalis šaukiamųjų vyrų vengė tarnybos, dalis jau pašauktų tarnauti neatvykdavo į paskirtus dalinius arba vėliau pabėgdavo. Dezertyrų gaudymas buvo vienas iš vietinės milicijos bei karo komendantūros rūpesčių. Kaišiadorių komendantūroje kartais tokių pabėgėlių atsidurdavo net po kelias dešimtis. Pavyzdžiui, 1920 m. Trakų (Kaišiadorių) komendantūra per metus sugavo 335 dezertyravusius asmenis, o iš viso tais metais apskrityje mobilizuota 1410 naujokų¹³⁶. Taigi, dezertyruodavo gana didelė šauktinių dalis. Teigiama, kad viena iš galimų visuomenės neigiamo požiūrio į karo tarnybą priežasčių galėjo būti neribota sričių karo komendantų valdžia, kuria šie disponavo savo nuožiūra. Visuomenės neigiamą požiūrį galėjo lemti ir lietuvių karininkų iš Rusijos imperijos paveldėta tradicija naudoti kūno bausmes. Plakimas rykštėmis vis dar buvo neretas reiškinys. Siekdama, kad panašūs dalykai neįgautų pagreičio, Vyriausybė 1919 m. birželio 18 d. išleido viešą atsišaukimą į Lietuvos piliečius, kuriame buvo pažymėta, kad „*milicijos ir kariuomenės asmenys, kurie vartoja kūno bausmes, elgiasi neteisėtai*“¹³⁷. Tačiau papročių vien atsišaukimais greitai nepakeisi.

Areštuotus dezertyrus kiek palaikydavo Kaišiadoryse, po to išsiųsdavo kitur. Pavyzdžiui, 1919 m. liepos 14 d. Žiez marių nuvados viršininkas N. Batoras Kaišiadorių komendantui perdavė du Žiez marių apylinkėse

pagautus lietuvių kareivius Antaną Adomaitį ir Kazimierą Pošką. Sakėsi, kad pabėgo iš Kauno („*nuog Žaliojo Kalno*“), kur buvo laikomi areštineje. Poška su savimi turėjo šaunamąjį ginklą ir laikrodėlį, o Adomaitis – pinigų¹³⁸. Dažniausiai dokumentuose su dezertyravimu susijęs maitinimo paskyrimas, pavyzdžiui, 1919 m. rugpjūčio 7 d. areštuotiems 15 kareivių, o po to dar 21 areštuotam kareiviui¹³⁹. Rugpjūčio 8 d. į Kėdainius su areštuotaisiais komandiruoti Kaišiadorių komendantūros kareiviai Jonas Rimkūnas, Pranas Morkis, Petras Matorka, Simonas Račiūnas. Tą pačią dieną kuopos vadas nurodė: „*Paliuosuotu septyniolika (17) areštuotų kareivių iš gaufvaktos sulig tamstos rašto N 1503 prašau išbraukti nuo maisto nuo rugpjūčio 8 d. š. m.*“ Su areštuotaisiais į Kauną išvyko ir komendantūros raštininkas Vincas Bieliauskas¹⁴⁰. Rugpjūtį nuo maisto davinių išbraukti pabėgusieji kareiviai Jačunskis, Domininkas Šimkus, Juozas Žukauskas (kilęs iš Telšių apskrities Pavan denio miestelio). Tiesa, po septynių dienų J. Žukauskas ir D. Šimkus sugrįžo ir nuo rugpjūčio 17 d. vėl „užskaityti ant maisto“. Rugsėjo 9 d. pabėgo šešiolikmetis kareivis Vladas Paulauskas, kilęs iš Semeliškių miestelio¹⁴¹. 1919 m. rugpjūčio 21 d. Kaišiadorių komendantas milicijos vadui nurodė suimti pabėgusį kareivį Joną Jačunskį (Jacunską), kuris buvo kilęs iš Žaslių miestelio. Tačiau po kelių dienų Žaslių milicininkas Kenstavičius milicijos vadui pranešė, kad J. Jacunskas nerastas namie, o jo motina pasakiusi, kad sūnus pabuvo kiek namie, paskui, pavogęs tėvo kelnes, išėjo nežinia kur¹⁴². Beje, pasiteisinimas,

¹³⁶ Pacevičius P. Lietuvos kariuomenės dezertyrai Nepriklausomybės kovų ir valstybingumo įtvirtinimo laikotarpiu 1918–1923 m., *Karo archyvas*, t. 29, 2014, p. 76.

¹³⁷ Pacevičius P. Lietuvos kariuomenės dezertyrai Nepriklausomybės kovų ir valstybingumo įtvirtinimo laikotarpiu 1918–1923 m., *Karo archyvas*, t. 29, 2014, p. 79.

¹³⁸ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 285.

¹³⁹ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 522–523.

¹⁴⁰ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 526–528.

¹⁴¹ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 562, 567–568, 573, 690.

¹⁴² LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 306–307.

kad pabėgo dėl to, jog reikėjo pasikeisti drabužius, buvo gana dažnas reiškinys. Pavyzdžiui, 1919 m. gegužės 8 d. Kaišiadorių komendantūros kuopos kareivis, aštuoniolikmetis Kazys Šidlauskas iš Kaišiadorių išėjo pėsčias namo (buvo kilęs iš Kėdainių apskr.). Jis teisinosi: „*Pas mane nebuvo marškinių teigi norėjau nuvažiuoti atostogosna, bet pasiprašius pas viršilą dar prieš keliolika dienų, jis mane neleido – teigi pats ir iškeliavau.*“ Prabuvus dvi dienas namie, atvyko milicininkas, jį suėmė ir nuvarė į Kėdainių kalėjimą. Po dienos iš ten išsiuntė į Kauno įgulos „gauptvachtą“, kur prasėdėjo tris savaites. Ten susirgo ir pateko į ligoninę. Vėliau dvi dienas praleido pas Kauno etapo komendantą, kuris jį išsiuntė atgal į Kaišiadorių kuopą. O Kaišiadorių kuopos viršila Vaitkevičius teigė, kad Šidlauskas atostogų nesiprašė, nes prieš tai irgi buvo atvartytas iš etapo komendantūros kaip dezertyras. Po 2–3 dienų jis vėl pabėgo¹⁴³. Taigi, marškiniai šiuo atveju tebuvo pasiteisinimas.

Kaišiadorių komendantūra buvo ir bėglių persiuntimo iš sulaikymo vietos į karinį dalinį punktą. Pavyzdžiui, 1919 m. rugpjūčio 4 d. Kaišiadorių komendantas persiunčia Kėdainių komendantui du kareivius: Česonį ir Sinkėvičių, atsilikusius nuo Vilniaus bataliono ir norėjusius pereiti į lenkų pusę. Rugpjūčio 23 d. Kauno etapo komendantas Kaišiadorių komendantui siunčia 15 pabėgusių kareivių, kad persiųstų juos į atskirus dalinius (daugiausia į Vilniaus batalioną ir 2-ąjį pėstininkų pulką). Rugpjūčio 24 d. Kaišiadorių komendantas persiunčia 14 pabėgusių kareivių, o rugsėjo 4 d. Kauno etapo punktas siunčia Kaišiadorių komendantui 26 pabėgusius kareivius, kuriuos prašo persiųsti į jų dalinius (tačiau realiai atsiųsti 24: 4 iš 1-ojo pėstininkų

pulko, 11 iš 2-ojo pėstininkų pulko, 4 iš Vilniaus bataliono, 4 iš Marijampolės bataliono)¹⁴⁴. Rugsėjo 15 d. Kaišiadorių komendantas perėmė iš Kauno etapo skirstymo punkto persiųstus 38 kareivius persiuntimui, o rugsėjo 18 d. Kėdainių komendantui jis perdavė 38 areštuotus pabėgusius kareivius persiuntimui į savo dalinius¹⁴⁵. 1919 m. spalio 21 Kauno skirstymo punktas atgabeno Kaišiadorių komendantui 42 dezertyrus, kad persiųstų į atitinkamus dalinius¹⁴⁶. Išvardyti visus dezertyrus netgi skaičiais užimtų daug vietos, nes jų grupes priimdavo kas kelias dienas.

Pats žymiausias Lietuvoje dezertyras, besislapstęs nuo kariuomenės net 15 metų, buvo Jonas Pūras iš Dovainonių kaimo (Rumšiškių vlsč.). Spaudoje jis buvo vadinamas Rumšiškių tarzanu. 1919 metais šis 20 metų jaunuolis buvo pašauktas į kariuomenę, atvyko į Kauną. Tačiau po kelių dienų kartu su trisdešimčia naujokų jis dingo. Kiek laiko pasislapstęs miškuose, J. Pūras parėjo į namus Dovainonių kaime. Jonas buvo vyriausias sūnus, su juo namuose gyveno dar du broliai ir viena sesuo. Jų padedamas Jonas įsitaisė slėptuvę. Po Pūrų gryčia buvo rūšys, tačiau tai nebuvo saugi vieta dezertyrui. Todėl jis išsikasė urvą gyvenamojo namo „bulvinėje“. Jos anga buvo maža, vos žmogui pralįsti, tačiau palindęs giliau, Pūras galėjo išsitiesęs atsiguulti. Urvo angai buvo padarytos dūrelės ir čia pat įtaisytas bulvių aruodas, kuris užmaskavo įėjimą. Norėdamas iš urvo išlįsti, Pūras turėjo atstumti duris ir pražerti bulves. Motina paduodavo maisto. Ilgus metus sodybą lankydavo valsčiaus policininkai, tačiau bėglio nerado. Namiškiai kaime skleidė kalbas, kad Jonelis kažkur dingo ir greičiausiai bus miręs. Kuo ilgiau slapstėsi, tuo labiau didėjo bausmės baimė. 1926 m. buvo paskelbta

¹⁴³ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 71.

¹⁴⁴ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 193, 195, 200–201, 203.

¹⁴⁵ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 240–241.

¹⁴⁶ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 390.

amnestija ir dezertyrai, kurie patys atvyko į komendantūras, atleisti nuo bausmės, tačiau Pūras iš urvo nelindo. Tik Rumšiškių valsčiaus policijos nuovados viršininko Jarašiūno nuojauta neapgavo. Nors kelios kratos rezultatų nedavė, tačiau galiausiai apžiūrėjus bulvių aruodą buvo rastas urvas ir jame pasislėpęs dezertyras. 1934 m. rugsėjo 25 dieną, po 15-os metų Pūras pirmą kartą pamatė saulės šviesą. Negalėjo atsistebėti pamatęs autobusus, Kaune – asfaltuotas gatves (Pūras vadino jas „stiklinėmis“), o įvestas į įstaigos koridorių pamanė, kad pateko į bažnyčią¹⁴⁷.

Griežčiausiai buvo baudžiama už perbėgimą į priešų pusę. Šiuo atveju numatyta mirties bausmė. Malonės prašymai buvo tenkinami labai retai ir tik nustačius lengvinančių aplinkybių, t. y. jei į priešų pusę perbėgęs karys grįžo savo noru. Pavyzdžiui, 12-ojo pėstininkų pulko kareivis A. Paškovičius pabėgo iš dalinio ir įstojo į demarkacinės zonos lenkų miliciją. 1922 m. gruodžio 28 d. jis buvo suimtas su ginklu rankose. Jau 1923 m. sausio 9 d. Karo lauko teismo sprendimu A. Paškovičius nuteistas mirties bausme, nuosprendis įvykdytas sausio 14 d. Tai, kad nuo suėmimo iki nuosprendžio įvykdymo praėjo vos dvi savaitės, rodo, jog, esant karo padėčiai, už tokius nusikaltimus buvo baudžiama visu griežtumu ir beveik niekada neamnestuojama. Sausio 18 d. pulko štabo viršininkas apie tai praneša Trakų (Kaišiadorių) karo komendantui¹⁴⁸.

MILICIJA

Vietinė tvarkos palaikymo institucija buvo vadinama piliečių apsauga arba milicija, o nuo 1924 m. pradžios vadinama policija. Iki 1919 m. vasario 13 d. Kaišiadorių apskrities

piliečių apsaugos vadu tarnavo Boleslovas Naujanis-Šalkauskas, tačiau tą dieną jis apleido savo pareigas, nes kaip karininkas mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę. Vietoje jo paskirtas Konstantinas Bajoras¹⁴⁹. Milicijos (policijos) organizavimą apskrityje gana detaliai aprašė tuometinis apskrities viršininkas Bronius Stosiūnas. Jis pats priimtas į tarnybą 1919 m. vasario 13 d., tą pačią dieną, kaip

Trakų (Kaišiadorių) apskrities milicijos (nuo 1924 m. vadinamos policija) vadas K. Bajoras, milicijos vado pareigas ėjęs nuo 1919 m. iki 1929 m. Fotografiją pateikė F. Bajoras

¹⁴⁷ Sprikt. Rumšiškių tarzanas arba beprotiškas dezertyras. 15 metų urve, *Sekmadienis*, 1934-09-30, Nr. 39, p. 2.

¹⁴⁸ Pacevičius P. Lietuvos kariuomenės dezertyrai Nepriklausomybės kovų ir valstybingumo įtvirtinimo laikotarpiu 1918–1923 m., *Karo archyvas*, t. 29, 2014, p. 112.

¹⁴⁹ Paskyrimai, *Lietuva*, 1919-02-16, Nr. 32, p. 6.

ir K. Bajoras (kilęs iš Jiezno). O jau vasario 15 d. šie priėmė į tarnybą visą eilę milicininkų. B. Stosiūnas rašo: „*Man pavyko nusipirkti iš vokiečių kareivio vieną revolverį, kas sudarė vilties ir visiems greitu laiku bent tuo būdu apsiginkluoti. Tačiau vis dėlto po kiek laiko pavyko gauti iš vokiečių ginklų visai Kaišiadorių milicijai. Apskrities milicija gavo ginklų kur pavyko: iš kaimynų, vokiečių valdžios arba vokiečių kareivių už pinigus.*“¹⁵⁰ Taigi, milicijos darbo pradžia neapsiėjo be vokiečių kareivių ir žandarų pagalbos.

Vokiečių žandarai

Reikia pasakyti, kad apskrities viršininkas B. Stosiūnas pradžioje negalėjo išsiversti ne tik be vokiškų ginklų, bet ir be pačių vokiečių kareivių pagalbos. Jam nelengva buvo susidoroti su vietiniais plėšikais ir vagimis, o ką bekalbėti apie vokiečių kareivių daromas piktadarybes. Vokiečių kareiviai taip pat plėšikavo, vogė, tuo labiau, kad, pasibaigus karui, veikiama bolševikinės propagandos jų kariuomenė buvo demoralizuota. Apskrities viršininkas B. Stosiūnas rašo: „*Skundams nebuvo galo ir nieko nebuvo galima padaryti. Reikia ieškoti kokio nors ypatingo būdo. Sugalvojau štai ką: pasisamdžiau į miliciją 7 vokiečių žandarus: 4 Kaišiadoryse ir 3 Žiezmariuose. Rezultatai buvo puikiai: per dvejetą mėnesių pasamdytieji vokiečiai žandarai išaiškino 30 vagysčių ir plėšimų, kuriuos buvo padarę vokiečių kareiviai. Žmonės nudžiugo. Žandarai, gaudami dvi algas – vieną iš vokiečių, kitą iš mūsų – buvo labai patenkinti ir dirbo išsijuose.*“ Tiesa, sužinojęs apie tokią saviveiklą, vidaus reikalų ministras P. Leonas pareikalavo apskrities viršininko pasiaiškinti, tačiau išklauses paaiškinimo, kiek šie padėjo, nusišypsojo ir pasakė, kad B. Stosiūnas gerai padaręs. Kai 1919 m. liepą iš Kaišiadorių

pasitraukė paskutiniai vokiečių kareiviai – nebereikėjo ir vokiečių žandarų¹⁵¹.

Apskrities viršininkas Bronius Stosiūnas bei Kaišiadorių karo komendantas krn. Antanas Kundrotas siekė su vokiečiais laikytis taikios politikos ir vengti konfrontacijos, tačiau tarp eilinių lietuvių milicininkų ir vokiečių kareivių kartais įvykdavo nesusipratimų bei kivirčų. Pavyzdžiui, B. Stosiūnas prisiminimuose rašė, kad dažnai tekdavo būti pas vokiečius svečiuose arba juos pasikviesti pas save. Vokiečiai dažniausiai per vaišes duodavo tik gerti ir rūkyti, o lietuviai keldavo vaišes su užkandžiais. Vokiečiai turėjo konjako, alaus, cigarų ir cigarečių, lietuviai – duonos, lašinių, silkės. Bet kartą Kaišiadoryse, Įkurtuvių gatvėje lietuvių milicininkai primušė keletą vokiečių kareivių, vienas milicininkas į vokiečio sprandą netgi sulaužė šautuvo buožę. Kilo didelis triukšmas, vokiečiai ėmė burtis krūvon. Vokiečių komendantas pasikvietė apskrities viršininką ir abu taikiai pasikalbėjo. Viršininkas pažadėjo nubausti milicininkus, jeigu jie bus kalti, o vokiečių komendantas pažadėjo tą patį iš savo pusės. Kartais lietuvių milicininkus apgindavo vokiečių žandarai, pasamdyti apskrities viršininko. Pavyzdžiui, Kaišiadoryse, užstodamas lietuvių milicininką, žandaras Cinzeras pats trenkė vokiečių kareiviui šautuvu per galvą. Tačiau ir vokiečių žandarai ne visada atsižvelgdavo į lietuvių reikalavimus. Pavyzdžiui, gegužės 22 d. dešimt Kaišiadorių gyventojų prašė Kaišiadorių komendantą panaikinti „paleistuvystės namus“: „*Vokiečių kareiviai įsisteigė Bernardo Podriezo name Naujoji gat. N. I paleistuvystės namą ir savo šlykštu apsiėjimu su paleistuvėmis per dienas ir naktis piktina jaunimą ir vaikus. Maloniai meldžiame Pono Komendantą viršminėtąją įstaigą panaikinti, arba perkelti kur labiau uždengtą nuo žmonių akių vietą.*“ Pasirašė kaišiadoriečiai Blažewicz,

¹⁵⁰ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 278.

¹⁵¹ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 282.

Pawlowski, Lawrinowicz, Mateczun, Podriezas, Plotkevičius, Grigaliūnas, Kasparas¹⁵². Kareivių viešnamyje gyveno merginos, atvykusios iš Lenkijos ir kitur. „*Ir iš tikrųjų, tie namai tai buvo orgijų namai. Kas darėsi tuose namuose, buvo girdėti ir matyti gatvėje. Kiekvienas doras žmogus eidamas pro šalį nusingaudavo.*“ Netgi namų savininkas eidavo skųstis milicijai, kad nebegali pakęsti, kaip bjaurojami jo namai, tačiau vokiečiai šiuo klausimu nebuvo linkę nusileisti. Tik kai vokiečiai iš Kaišiadorių išvažiavo, keliolika likusių merginų pasislėpė geležinkelinio namelyje (už 2 km nuo Kaišiadorių link Pravieniškių). Iš čia lietuvių milicininkai jas ištrėmė į bolševikų pusę¹⁵³. Reikia pasakyti, kad tokiuose viešnamiuose lankėsi ir kai kurie Lietuvos kariuomenės kareiviai. Vieną iš tokių istorijų „Kario“ laikraštyje aprašė „kareivis Bolius“. 1919 m. kovo mėnesį 1-asis raitelių pulko eskadronas, kuriame jis tarnavo, apsistojo Žiežmariuose. Po kautynių prie Jiezno kai kurie kariai gavo pinigų ir sumanė „pabaliavoti“. Susimetę po kelias markes nusipirko „samagono“, o paskui susižinojo, kur yra „panienkų“. Nuėję į nurodytą vietą rado tris paneles, paskui atsirado dar pora. Čia kareivis pirmą kartą „pažino moterį“. Tačiau kitą dieną sužinojo, kad tai buvo „vokiečių paliktos paleistuvės“. Po kelių dienų pastebėjo, kad susirgo, bet tik gerokai vėliau susiprato, kad užsikrėtė venerinėmis ligomis ir kad reikia gydytis pas gydytojus, o ne „šarlatanus“. Gulėdamas ligoninėje 1921 m. per du laikraščio numerius aprašė savo nelaimingą istoriją ir dėl vieno nuotykių sugadintą gyvenimą¹⁵⁴.

Milicininkai 1919 m.: tarnyboje dviem šeimininkams

1919 m. lietuvių milicininkams tekdavo susidurti ne tik su vietiniais civiliais gyventojais, pažeidinėjusiais viešąją tvarką, bet ir lenkų bei bolševikų kareiviais. Pavyzdžiui, 1919 m. birželio 10 d. Gegužinės miestelyje lenkų kareiviai užpuolė Kaišiadorių milicijos vadą Kostą Bajorą su 8 milicininkais. Keturis milicininkus paėmė į nelaisvę, nuginklavo ir nusivarė į Širvintas. Po kelių dienų šie grįžo. Tai buvo Stasys Juodka, Leonas Šeivala, Aleksandras Kenstavičius ir Stasys Špakauskas¹⁵⁵. Po poros mėnesių L. Šeivala vėl pakliuvo į lenkų rankas. 1919 m. rugpjūčio 27 d. jį kartu su milicininku Jurgiu Šilkūnu tarp Žaslių ir Neries užtiko lenkų kareiviai. Abu primušė, tačiau L. Šeivalai pavyko pabėgti, o J. Šilkūną išvežė į Vilnių, Lukiškių kalėjimą. Su J. Šilkūnu Vilniuje elgėsi labai žiauriai, nes jis nekalbėjo lenkiškai (manyta, kad ir nemokėjo lenkiškai kalbėti, buvo kilęs iš kaimo, Žiežmarių valsčiaus). Vėliau gauta žinių, kad Šilkūnas išvežtas į Lenkiją, kur ir mirė¹⁵⁶. O J. Šilkūno kolega Leonas Šeivala – greičiausiai tas pats asmuo, kuris gyveno Kaišiadoryse ir buvo slaptas POW organizacijos dalyvis slapyvardžiu Baraban. Jis buvo suimtas lietuvių milicijos po nepavykusio lenkų perversmo¹⁵⁷.

Trakų (Kaišiadorių) apskrities komiteto pirmininkas Kazys Morkūnas buvo pasipiktinęs ne tik gyventojais, kurie palaiko lenkus, bet ir pačia Kaišiadorių apskrities milicija. Pavyzdžiui, 1919 m. birželio 12 d. jis pateikė pareiškimą Kaišiadorių komendantui dėl Žaslių milicininkų: „*Šiuomi pranešama,*

¹⁵² LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 7.

¹⁵³ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 285–286.

¹⁵⁴ Kareivio dienynas. Įžanga. *Karys*, 1921-03-17, Nr. 11, p. 118.

¹⁵⁵ Stosiūnas B. Anuos laikus prisiminius, *Policija*, 1937, p. 347.

¹⁵⁶ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 296.

¹⁵⁷ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 298.

kad Žaslių valsčiaus milicija yra lenkų orientacijos, Nuvykus Kaišed. Apskr. komiteto pirmininkui į Žaslių valsčiaus komiteto rinkimus ir paprašius, kad pribūtų milicija rinkimuose tvarkai palaikyti, Žaslių valsčiaus komiteto nariai atsakė, kad tuojau bus. Laike rinkimų lenkai pakėlė triukšmą prieš naujai pastatytus daugumos kandidatus. Būrelis gi lenkų šaukė, kad šių rinkimų nepripažįstą, nes jie vedami „kokia tai nesuprantama pagoniška kalba“. Apskričio pirmininkui pareikalavus milicijos triukšmadarių numalšinimui Žaslių v. komit. pirmininkas praneša, būk visi milicijantai išvažiuavę kaiman vagių gaudyti. Spėka ir gąsdinimais pavyko apskričio komit. pirmininkui padaryti susirinkime tvarką. Po rinkimų pasirodė vienas milicijantas. Kuomet apskr. komit. pirmininkas jo užklausė, kodėl nebuvo rinkimuose tvarkai užlaikyti – milicijantas trumpai atsakė: – Nie mial času.“

Apskrities komiteto pirmininkas važiuodamas į Kaišiadoris sutiko antrą Žaslių milicininką, grįžtantį iš Kaišiadorių į Žaslius, o paskui jį traukė žydai su javų maišais. Pirmininkas piktinosi, kad visame kelyje į Žaslius apie 30 asmenų vyko su javų maišais ir, nors nė vienas neturėjo leidimo, milicininkas nekreipdamas dėmesio juos pralenkė. *„Kadangi dauguma milicijantų Kaišedorių apskrityje yra lenkai, tuo tarpu daug kreipiasi su prašymu lietuvių, norinčių tarnauti milicijoj, tat reikalinga yra lenkus milicijantus permaintyti lietuviais.“* Kaišiadorių karo komendantas krn. A. Kundrotas – Kaišiadorių apskrities viršininkui B. Stosiūnui: *„Panašioms atsitikimams Lietuvos valstybėje neturi būti vietos. Apie padarytus žingsnius prašom pranešti.“* Apskrities viršininkas B. Stosiūnas situaciją pavedė ištirti milicijos vadui K. Bajorui, tačiau galiausiai liepos 14 d. B. Stosiūnas pranešė komendantui, kad dėl Žaslių milicininkų elgesio priekaištų neturi. *„Juo labiau – Žaslių milicininkais yra patenkintas patsai Žaslių valsčiaus komitetas,*

kurio lietuviškumo negalima kvestionuoti. Kovoje su spekuliacija Žaslių milicija šiomis dienomis taip pat pasižymėjo suimdamą 14 maišelių sacharinos.“ Milicininkai apklausoje aiškino, kad jie rinkimų dieną buvo užimti kitais darbais. Jonas Kenstavičius teigė, kad tą dieną nuo pat 7 val. vyko į Kaišiadoris ir grįžo jau pavakare. Apskrities pirmininką sutiko ties Žasliais, bet pakeliui jokių žmonių su javais nesutiko ir tai galėjo patvirtinti vežikas. Apklaustas kitas Žaslių milicininkas Kazys Kalinauskas aiškinosi, kad prieš susirinkimą pas jį atėjo vokiečių kareiviai ir pranešė, kad naktį į Žaslius parėjo vienas bolševikas, todėl nuvyko jo areštuoti ir saugoti (tai pasirodė buvęs bolševikų milicininkas Boleslovas Kasparas). Vėliau nuėjęs į susirinkimą, bet pirmininkui atsakė, kad neturėjo laiko, o ne „niemial czasu“. Trečiasis Žaslių milicininkas Jonas Kasperavičius teisinosi, kad iš vakaro buvo Kaišiadoryse ir grįžo ryte, bet atėjo kažkoks žmogus ir pranešė, kad jį apvogė. Nuvykęs į Krivonis, areštavo vagis ir pristatė į Kaišiadorių kalėjimą¹⁵⁸. Tiesa, netrukus vis tik paaiškėjo, kad J. Kenstavičius, K. Kalinauskas ir J. Kasperavičius priklausė karinei lenkų organizacijai POW.

Lietuvoje tuometinėje milicijoje pasitaikydavo korumpuotų asmenų. Pavyzdžiui, 1919 m. liepos 12 d. Žaslių milicininkai konfiskavo per demarkacinę liniją moterų gabenamus 14 maišelių sacharino. Tačiau kitą dieną iš Kauno atvyko komisaro padėjėjas (turintis vokišką pavardę, kalbėjęs rusiškai) su suinteresuotu žydų tautybės asmeniu ir mėgino Kaišiadorių milicijos vadą K. Bajorą papirkti, kad atgautų sachariną. K. Bajoras paėmė jų siūlomus 4000 auksinų, tačiau valdininką suėmė, o suinteresuotasis spėjo pabėgti. Suimtas valdininkas perduotas Kauno milicijos žinion. B. Stosiūno teigimu, tokių korumpuotų tarnautojų tais laikais pasitaikydavo nemažai, nes patekti dirbti į miliciją

¹⁵⁸ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 140–144.

nebuvo sunku, „sunku atsiginti nuo šlamšto“. O Kaišiadoryse paliktus auksinus leista išdalinti „pasidarbavusiems“ milicininkams kaip premiją¹⁵⁹.

Konfliktai su gyventojais

Pirmieji milicininkai nebuvo patys mandagiausi tarnautojai, todėl dažnai dokumentuose aptinkami gyventojų skundai dėl jų darbo metodų. Pavyzdžiui, gana smulkų konflikto aprašymą vidaus reikalų ministrui dėl milicininkų veiklos 1919 m. spalio 17 d. pateikė Mukos iš Krasnasiolkos kaimo (Žaslių vlsč.). Mykolas Muka skundėsi ministrui, kad rugpjūčio 16 d. į kaimą atėjo keturi milicininkai. Pirmiausia jie užėjo pas kaimyną, su kuriuo Mukos blogai sutarė, o tada pasiėmę „vyborną“ atėjo pas juos į gryčią „su rūščiausiais veidais ir prabilo į mums keiksmu ir bjauriausiais žodžiais (rusiškais) reikalaudami duoti jiems padvadą“. Mukos aiškinosi, kad tuo laiku ne jiems buvo eilė važiuoti, nes „mes tik ką buvome važiavę kartas po karto du rozu“. Taigi jie „vežliviai“ atsakė milicininkams: kad dabar ne jų eilė ir paprašė reikalauti vežimo iš to, kam atėjo eilė. „Ant tokio mūsų atsakymo jie dar špetniau pradėjo lojotis ir remdami levorverius į krūtinę mums abiem ir senai motinai baisiausiai trypdami rėkia, kad mes jums parodysim kas mes esam, turite duoti jūs arklį, nes jūsų geresnis už kitų.“ Milicininkai paėmė Muką vežimą ir išvažiavo, o po kelių dienų Mykolą Muką apskrities viršininkas dar nubaudė 300 auksinų bauda už tai, kad nedavė „padvados“, o Motiejų Muką uždarė dviem savaitėms į kalėjimą už „lojinimą“. Mukos prašė apskrities viršininko ištirti šią bylą ir pakviesti liudininkus, kurie matė (Praną Čiuladą iš Paparčių ir Vinčą Žemaitį iš Vareikonių), bet viršininkas tikėjo savo sekretoriumi, todėl šiems teko skųstis aukščiau – ministrui:

„<...> atmetė visus mūsų prašymus ir tampė kankina be paliovos lyg kokius prasikaltėlius žmogžudžius. Esame priversti šauktis prie Jūsų Excelencijos, nuoširdžiai prašome Jūsų paskirti valdininką, kuris ištirtų tą bylą ir mūsų kaltę, kad užbaigus mūsų tą tampymą, mes esame tikri piliečiai Lietuvos, mes visuomet ranką ištiesę laikome anjūs paramų ir remiam kaip galėdami ir pildom visus išstatus ir paliepimus šventai. O mums vargina ir kankina taip neteisingai lyg kokius posūnius, mes esame tikri sūnūs Lietuvos tėvynės mes galvas dedami už ją mes trokštam tiesos ir ramybės, mes nešėme jungą prie svetimųjų Rusų jie mums gniaužė ir kankino argi da nebūtų laikas atėjęs, kad liuosai galėtume prakalbėti prieš savuosius Valdininkus, rodos, kad mūsų troškulys išsipildė, sulaukėme savųjų, kam tie kankinimas šmeižimai ir melai <...>.“ Mykolas prašymą pasirašė rusiškai, o Motiejus lietuviškai („Mucha“).¹⁶⁰

1919 m. liepos 19 d. Kaišiadorių komendantas nubaudė dviem parom kalėjimo 26 metų kaišiadorietį Dominyką Zažecką už tai, kad šis iškeikė („darkė“) Kaišiadorių nuovados viršininką milicininką Paškauską. Šis įvykis tebuvo nedidelis apsižodžiavimas. Liepos 15 d. į Kaišiadorių milicijos raštinę atėjęs D. Zažeckas turėjo gauti pastotę ir pasakė: „<...> po velniais duosit greičiau furmankas.“ Paškauskui pasakius, kad labai nesikeiktų, Zažeckas „iškoliojo Paškauską bjauriais žodžiais“. Tačiau pats D. Zažeckas pasakėjo, kad atėjo į raštinę prašyti „furmankų dėl intendantūros“, bet tada jo paprašė pateikti raštą. Atnešęs iš intendantūros ūkvedžio raštą ir paduodamas jį Paškauskui paklausė, ar jos bus greitai. Bet Paškauskas eidamas pro šalį rusiškai pasakęs „tu ką durniau, nežinai kaip į mane kreiptis“ ir dar pridūrė, kad, jeigu turėtų revolverį, tai nušautų. Dėl to Zažeckas jį ir iškeikęs. Tuomet Paškauskas puolė muštis,

¹⁵⁹ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 296.

¹⁶⁰ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 335.

bet Zažeckas lengvai nepasidavė, atbėgė du milicininkai irgi puolė jį mušti¹⁶¹. Galima pastebėti, kad dažniausiai po incidentų su milicininkais likdavo nubausti eiliniai gyventojai.

Milicijos „komandiruotė“ į Trakus 1920 m. liepos–spalio mėnesiais

Žymesni pasikeitimai 1920 m. vasarą įvyko, kai Lenkijos kariuomenė, spaudžiant Raudonajai armijai ir Lietuvos kariuomenei, atsitraukė. Tuomet atsirado galimybė sugrąžinti Trakų miestą ir apylinkes. 1920 m. liepos 15 d. Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininkas B. Stosiūnas komandiravo į Trakus Žiežmarių nuovados viršininką Napoleoną Batorą laikinai eiti Trakų miesto nuovados viršininko pareigas. Drauge su N. Batoru trys milicininkai pasiūstė į Trakus ir du – į Lentvarį. Tačiau liepos 25 d., Lietuvos kariuomenei atsitraukus, iš šių miestų teko trauktis ir milicininkams. Bet liepos 28 d. Kaišiadorių milicininkai vėl galėjo sugrįžti į Trakus. Antrą kartą grįžus į Trakus, šios nuovados viršininku paskirtas Kaišiadorių nuovados viršininkas Bronius Paškauskas. Liepos 30 d. B. Paškauskas su keturiais milicininkais nuvažiavo į Lentvarį įkurdinti ten savo miliciją ir suorganizuoti valsčiaus savivaldybę. Tačiau atvažiavę Lentvaryje sutiko ir bolševikų valdžios atstovus, kurie ruošėsi įvesti savo tvarką. Tokiu būdu tarp lietuvių ir rusų atsirado priešprieša, nė viena pusė nesutiko pasitraukti. Liepos 31 d. vakarą lietuvių ir rusų atstovai kartu nuvyko į Trakus, kur susirinko gyventojų mitingas. Žmonės atsinešė lietuvių tautinę vėliavą ir pasisakė norintys lietuvių valdžios, o ne bolševikų. Vienbalsiai priimtoje rezoliucijoje mitinguotojai paprašė B. Stosiūno kreiptis į Lietuvos Vyriausybę, kad užtartų

Trakų gyventojus. Raudonarmiečiai vis tiek įsibrovė į miestą, bet pasitraukė, B. Stosiūnui pareiškus, kad jis nuims sargybas ir nebeatšakys už saugumą mieste. Galiausiai rugpjūčio 1 d. rytą raudonarmiečiai vėl įsibrovė į miestą ir apie 16 val. B. Stosiūnui teko Trakus apleisti. Jis pažymėjo Trakų miesto žydų aišką nusistatymą prieš bolševikus ir norą priklausyti Lietuvos jurisdikcijai¹⁶². Pavyzdžiui, Trakuose 1920 m. palanki bolševikams buvo tik viena žydų šeima (Mitlenski). Apie tai apskrities viršininką B. Stosiūną informavo patys miestelio žydai. Įdomu, kad Trakuose apskrities viršininkas turėjo savo dispozicijoje apie 10 milicininkų, o bolševikai turėjo atsivedę apie 50 raudonarmiečių. Tačiau, ir matydami nelygias jėgas, Trakų žydai atėjo nešini lietuviška vėliava ir pareiškė norintys, kad bolševikai pasitrauktų. Bolševikų paskirtai valdžiai Trakuose tuo metu atstovavo Majofisas, kuris buvo Daugų rabino sūnus, tačiau jam pačiam teko slėptis nuo savo tautiečių. Trakų žydai atsiuntė delegaciją (rabiną su dar dviem dvasininkais), kad pareikštų Majofisui savo poziciją ir įtikintų pasitraukti iš Trakų. Rabinas ėmė keikti Majofisą ir grasinti jam Dievo bausmėmis, bet kai Majofisas nenusileido, rabinas spjovė į Majofisą sakydamas „*du bist a paskudnik*“. Visai kas kita buvo su Trakų karaimais, kurie, anot B. Stosiūno, stoji bolševikų pusėn. Keli karaimai netgi įstojo į bolševikų kuopą¹⁶³.

1920 m. rugpjūčio 25 d. 4 val. ryto milicijos nuovados viršininkui N. Batorui pavyko užimti Trakus, nuginkluojant „revkomo“ narius ir bolševikų miliciją. Iš viso buvo atimta 11 šautuvų, du durtuvai, viena granata ir vienas pabalnotas arklys. N. Batoro vadovaujamos milicijos žinioje buvo 4 žmonės Lentvaryje, 2 Senuosiuose Trakuose, 2 Rykantuose, 3 Rūdiškėse ir t. t. Rugsėjo 1 d. N. Batoras

¹⁶¹ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 157, 159–160.

¹⁶² Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 305.

¹⁶³ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 310–311.

Trakų nuovados viršininko pareigas perdavė B. Paškauskui (Kaišiadorių nuovados viršininkui), kartu ir 8 atimtus iš bolševikų ir dar 2 valdiškus arklius bei šautuvus. Įtvirtinus Lietuvos valdžią, į Trakus iš Kaišiadorių persikėlė ir Trakų apskrities viršininko įstaiiga¹⁶⁴. Tačiau 1920 m. spalio mėnesį, po „Želigo maito“, lietuvių milicininkams iš Trakų vėl teko sugrįžti į Kaišiadoris. Tuo pačiu metu į Kaišiadoris iš Trakų kėlėsi ir kitos įstaiigos. Pavyzdžiui, iš Trakų persikėlė izdinė (t. y. bankas) ir nuo spalio 10 d. pradėjo veikti Kaišiadoryse¹⁶⁵.

Milicijos (policijos) nuovados

Nusistovėjus politinei padėčiai, Trakų (Kaišiadorių) apskrities milicija buvo suskirstyta į keturias nuovadas. 1922 m. pradėtame leisti laikraštyje „Milicijos žinios“ išvardinti nuovadų viršininkai, jų pavaduo-tojai bei nuovados ir valsčių paskirstymas: 1. Kaišiadorių nuovada (kuriai priklausė Kaišiadorių ir Žaslių valsčiai); 2. Žiežmarių nuovada (Žiežmarių, Kruonio ir Kietaviškių valsčiai); 3. Semeliškių nuovada (Semeliškių ir Vievio valsčiai); 4. Onušio nuovada (Onušio ir Aukštadvario valsčiai)¹⁶⁶. Kaip jau minėta, Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininko funkcijoms priklausė ir vadovavimas apskrities milicijai (nuo 1924 m. pavadintai policijai). Nuo 1919 m. vasario 13 d. apskrities viršininkas buvo Bronius Stosiūnas, tą pačią dieną apskrities milicijos vadu paskirtas Kostas Bajoras. Nuovadų viršininkais 1922 m. buvo Bronius Paškauskas, Napoleonas Batoras, Jonas Juzukonis, Aleksas Bajoras (išvardyti nuovadų numeracijos seka). Nuovadų viršininkų padėjėjais buvo Jonas

Blaževičius, Mikas Bareika, Juozas Vaicenavičius, Juozas Černiauskas, Česlovas Benesevičius, Juozas Vaicekauskas, Jonas Neverbickas, Juozas Gervickas, Juozas Kanapickas, Nikodemus Daleckis¹⁶⁷.

Trakų (Kaišiadorių) apskrities milicijos vadu (vietoje K. Bajoro) nuo 1921 m. spalio 14 d. laikinai dirbo Antanas Monkevičius. Apskrities milicijos vado raštinėje sekretoriumi nuo 1921 m. birželio 1 d. tarnavo Pranas Liudžius, o raštvedžiais – Juozas Lekavičius (nuo 1919 m. gegužės 4 d.) ir Aleksandras Stankūnas (nuo 1920 m. rugsėjo 16 d.). Dar keturi apskrities milicijos raštinės tarnautojai – „kanceliaristai“ Antanas Ratkevičius (nuo 1921 m. gegužės 1 d.), Bernardas Andriškevičius (nuo 1921 m. birželio 1 d.), Antanas Sidabras (nuo 1921 m. gegužės 1 d.) ir Stasė Matukaitė (nuo 1921 m. birželio 1 d.). Kaišiadorių nuovados viršininku nuo 1919 m. birželio 1 d. tarnavo Bronius Paškauskas, Žiežmarių nuovados viršininku – Napoleonas Batoras (nuo 1919 m.), Trakų nuovados, kuri buvo įsikūrusi Semeliškėse, viršininku – Jonas Juzukonis (nuo 1920 m. spalio 1 d.), Onušio nuovados viršininku – Vincas Mažutis (nuo 1921 m. lapkričio 1 d.). Kiekvienas nuovados viršininkas turėjo po padėjėją atskiruose valsčiuose. Pavyzdžiui, Kaišiadorių nuovados viršininko padėjėju Kaišiadoryse buvo Nikodemus Daleckas (nuo 1921 m. gruodžio 1 d.), o nuo 1922 m. sausio 1 d. – Jonas Neverbickas. Žasliuose padėjėju tarnavo Mykolas Bareika (nuo 1921 m. gegužės 1 d.). Kiti nuovadų viršininkų padėjėjai – Juozas Vaicenavičius, Juozas Černiauskas, Česlovas Benesevičius, Juozas Vaicekauskas, Juozas Kanapickas, Juozas Gervickas, Jonas Blaževičius¹⁶⁸. Galima pastebėti, kad Kaišiadorių milicijoje tarnavo

¹⁶⁴ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 313.

¹⁶⁵ Valdžios žinios, *Lietuva*, 1920-10-23, Nr. 231, p. 5.

¹⁶⁶ *Milicijos žinios*, 1922-09-15, Nr. 1, p. 11–12.

¹⁶⁷ *Milicijos žinios*, 1922-09-15, Nr. 1, p. 22.

¹⁶⁸ LCVA, f. 390, ap. 3, b. 18 [lapai nenumeruoti].

nemažai buvusių Lietuvos kariuomenės savanorių. Pavyzdžiui, J. Lekavičius (kilęs iš Kruonio vlsč.), J. Kanapickas (kilęs iš Semeliškių vlsč.), J. Vaicenavičius (kilęs iš Stakliškių vlsč.), Č. Benesevičius (kilęs iš Žiežmarių vlsč.), J. Vaicekauskas (kilęs iš Žaslių vlsč.). Palyginus milicininkų atlyginimus su kitų tarnautojų, galima matyti, kad jie buvo didesni už savivaldybių darbuotojų, bet mažesni už mokytojų algas. Pavyzdžiui, pats aukščiausiais apskrities pareigūnas – apskrities viršininkas – per mėnesį formaliai gaudavo 2000 auksinų ir dar 150 auks. „brangenybės“ priedo. Tačiau per 1922 m. sausį–balandį (už keturis mėnesius) jam išmokėta tik 2300 auks., nes 60 proc. algos buvo atskaityta. Formalus nuovadų viršininkų atlyginimas per mėnesį – 1400 auks., o nuovadų viršininkų padėjėjų – 1000 auks.¹⁶⁹.

KAIŠIADORIŲ ŽVALGŲ PUNKTAS

Sėkmingai Lietuvos institucijų veiklai nuolat trukdė bolševikai, lenkų aktyvistai ir netgi čia užsilikę vokiečių kareiviai. Tuo ypač įtemptu laikotarpiu Lietuvos tarnyboms reikėjo žinoti apie priešišku jėgų veiklą ir jų veikėjus, gyventojų nuotaikas. 1919 m. Kaišiadoryse įkurtas Generalinio štabo Žvalgybos skyriui priklausęs žvalgų punktas. 1919 m. rudenį buvo tik keturi žvalgų punktai visoje Lietuvoje, iš jų 3-iasis – Kaišiadoryse. Kiti buvo Rokiškyje, Zarasuose ir Alytuje¹⁷⁰. Kaišiadoryse žvalgų punktas buvo įsteigtas prie karinės komendantūros¹⁷¹.

Pirmasis Kaišiadorių žvalgų punkto viršininkas – vokiecis fon der Lėjus

Kaišiadorių žvalgų punkto viršininku buvo vokiečių kilmės karys Julius fon der Lėjus. Dažniausiai lietuviškuose tekstuose jo pavardė rašoma Fonderlėjus, o kartais – Vonderlėjus, von der Lėjus, Fon der Lėjus ir pan. 3-iasis žvalgų punktas veikė nuo 1919 m. birželio mėnesio¹⁷². Vieną kartą fon der Lėjus Liudo Giras buvo išsiųstas į komandiruotę Vokietijoje ir tai buvo pirmoji Žvalgybos skyriaus darbuotojo kelionė į užsienį¹⁷³. Žvalgybinis fon der Lėjaus slapyvardis – Juozas Duonelaitis.

Kaišiadorių žvalgų punkto viršininkas J. fon der Lėjus. 1922 m. KRVA

¹⁶⁹ LCVA, f. 390, ap. 3, b. 18 [lapai nenumeruoti].

¹⁷⁰ LCVA, f. 378, ap. 2, b. 2, l. 149.

¹⁷¹ Anušauskas A. *Lietuvos slaptosios tarnybos 1918–1940*, Vilnius, 1998, p. 29.

¹⁷² LCVA, f. 929, ap. 2, b. 777, l. 2.

¹⁷³ Anušauskas A. *Lietuvos slaptosios tarnybos 1918–1940*, Vilnius, 1998, p. 36.

Jis buvo kilęs iš Marijampolės apskr. Javaravo vlsč. Igliškėlio dvaro, gimęs 1900 m. Mokėsi namuose, vėliau – Kauno gimnazijoje, nuo 1912 m. Rygoje, o 1914 m. Tilžėje. Prasidėjęs karui, mokėsi gimnazijoje iki 7 klasės. 1917 m. pašauktas į Vokietijos kariuomenę, nusiųstas mokytis į Berlyną vertėju, o iš ten į Prancūzijos frontą. Paskui įstojo į saksų policiją-kontržvalgybą. O 1919 m. birželio 9 d. pasiprašė priimamas į Lietuvos žvalgybą. 1919 m. liepos 8 d. paskirtas į Kaišiadoris 3-iojo punkto viršininku. Kai Lietuvos tarnybos aiškinosi fon der Lėjaus kilmę, iš Marijampolės gauta informacija, kad jo senelis buvo Vokietijos pilietis, turėjo 4 sūnus, kurie mokėsi Vokietijoje. Bet kai atėjo laikas eiti į kariuomenę vienas iš sūnų – Jonas – su šeima tapo Rusijos piliečiais. Todėl ir J. fon der Lėjus galėjo būti laikomas Lietuvos piliečiu, kaip jis pats ir pasirašinėjo. Žvalgybos skyriuje jis tarnavo iki 1923 m. sausio 15 d., per tą laiką daugiau nei dvejus metus ėjo žvalgybos punkto viršininko pareigas (iš jų pusmetį – Kaišiadoryse)¹⁷⁴.

Kaišiadorių žvalgų punkto struktūra ir tarnautojai

Kaišiadorių punktas buvo dalinamas į kelis atskirus padalinius. Žvalgybos skyriaus 3-iojo (t. y. Kaišiadorių) žvalgų punkto viršininkas 1919 m. gruodžio 4 d. apskrities milicijos vadui K. Bajorui pranešė, „*kad Jums pavesto apskričio ribose įsteigti trys rajonai žvalgybos ir prieš-žvalgybos: Kaišedoryse I rajonas, Žasliuose II rajonas ir Žiežmariuose III rajonas. Laikiniai eina pareigas užveizdėtojo I rajono Kaišedoryse turintis liūdymą nuo XII-4-19 m. iš N 179 ir esantis III punkto etate <...>. Turėdamas omenyje ypatingą darbavimosi tarnautojų žvalgybos ir prieš-žvalgybos,*

prašau teikti teisėtos pagelbos užveizdėtojams rajonų einant jiems savo pareigas, taip pat gavus kokias nors žinias, prigulinčias prie žvalgybos ir prieš-žvalgybos prašau pranešti rajonų užveizdėtojams, arba tiesiog į III punkto štabą.“¹⁷⁵ Taigi, 3-iasis žvalgų punktas Kaišiadorių apskrityje dar buvo dalijamas į tris rajonus – Kaišiadorių, Žaslių ir Žiežmarių, kurie vykdė žvalgybinę ir kontržvalgybinę veiklą. 1920 m. lapkričio mėnesį Kaišiadorių žvalgų punkte buvo tokie etatai: punkto viršininkas (alga 1200 auks., per metus – 14 400 auks.), valdininkas ypatingiems reikalams – 1 (alga 750 auks., per metus – 9000 auks.), vyresniųjų agentų – 5 (jų algos – po 700 auks.), jaunesniųjų agentų – 3 (algos – po 600 auks.), raštvedys – 1 (alga – 700 auks.). Kanceliarinėms išlaidoms mėnesiui reikėjo 150 auks., agentų išlaidoms – po 5000 (metams – 60 000 auks.). Iš viso Kaišiadorių žvalgų skyriui mėnesiui reikėjo beveik 20 000 auks., metams – 157 500 auks.¹⁷⁶.

Kas dirbo Kaišiadorių žvalgų punkte? 1919 m. pabaigoje Kaišiadorių punkte buvo daug tarnautojų, kuriuos į Kaišiadoris komandiravo laikinasis žvalgybos viršininkas L. Gira (iš vadinamosios „inteligentų kuopos“). Tai buvo Antanas Račys, atsiųstas 1919 m. rugpjūčio 15 d. Jis buvo kilęs iš Panevėžio apskr., baigęs Panevėžio miesto mokyklos 4 klases, buvo dirbęs Krekenavos valsčiaus viršaičiu. Tą pačią dieną atsiųstas ir Valerijonas Burbulevičius, kilęs iš Alytaus apskr., mokėsis Vilkaviškio gimnazijoje, išstojęs iš jos 7 klasėje, anksčiau dirbęs mokytoju. Įžymusis Vincas Griganavičius – irgi Giros atsiųstas „inteligentas“, apie jį plačiau bus rašoma toliau. Rugsėjo 20 d. atsiųstas Petras Velbasis, kilęs iš Skarulių, iki tol tarnavęs vargonininku, Kauno komendantūros raštininku. Vladas Gabšys atsiųstas L. Giros kiek vėliau,

¹⁷⁴ LCVA, f. 929, ap. 1, b. 207.

¹⁷⁵ LCVA, f. 409, ap. 1, b. 4, l. 27–28.

¹⁷⁶ LCVA, f. 378, ap. 2, b. 497, l. 4.

spalio 1 d. Jis kilęs iš Kėdainių apskr., mokėsi Šiaulių gimnazijoje, išstojo iš jos 5 klasėje, prieš tai tarnavo Kėdainių komendantūroje viršila. Dar vėliau (spalio 27 d.) komandiruotas Antanas Štraube, kilęs iš Ukmergės apskr., mokėsis Ivangorodo mokykloje agronomijos, iki tol tarnavęs vokiečių komendantūroje, paskui Kėdainių komendantūroje. Dar vienas to meto tarnautojas – Stasys Mikelis, kilęs iš Trakų, baigęs 8 klases Vilniaus komercinėje mokykloje, iki tol dirbęs korespondentu Vilniaus laikraštyje¹⁷⁷. Kaišiadorių punkto tarnautojai dirbo išsisklaidę aplinkiniuose miestuose ir miesteliuose. Pavyzdžiui, 1920 m. sausio 7 d. 3-iojo žvalgų punkto 1-ojo rajono Kaišiadoryse „užveždėtojas“ – jaun. agentas Antanas Norvaišas, 2-ojo rajono Žasliuose – vyr. agentas Antanas Štraube, 3-iojo rajono Žiežmariuose – vyr. agentas Vladas Gabšys, 4-ojo rajono Jonavoje – vyr. agentas V. Griganaičius, o 5-asis rajonas Kėdainiuose tuo metu neturėjo prižiūrėtojo¹⁷⁸. Žvalgai turėjo dokumentus pakeistomis pavardėmis. Pavyzdžiui, Antano Račio slapyvardis Antanas Širvydas, Antano Štraubės – Antanas Barčukas, Antano Foko – Antanas Volfas ir t. t.¹⁷⁹

1920 m. birželio 21 d. žvalgybos skyriaus vadas M. Lipčius 3-iojo žvalgų punkto viršininkui atsiuntė keturis tarnautojus, kad užimtų „laisvas etate vietas dėl teoriško ir praktiško pasidaravimo“. Tai buvo Liudas Valiukas, Aleksas Marchertas, Kazys Miliuskas ir Juozas Albrekas¹⁸⁰. Kartais pastarojo pavardė buvo rašoma Albrikas arba Albrekis.

Kitą dieną jaunesnysis žvalgas Juozas Albrekas (Kairaitis) 3-iojo žvalgų punkto viršininkui pateikė pareiškimą, kad pagal žvalgybos skyriaus įsakymą į Kaišiadoris atvyko¹⁸¹. Pavymui tarnautojų po kelių dienų atkeliavo ir raštai apie jų politinę ištikimybę bei dorumą. Pavyzdžiui, dėl J. Albreko, kilusio iš Sintautų, ištikimybės pažymą atsiuntė Šakių milicijos vadas¹⁸². Iki tarnybos Kaišiadorių žvalgyboje J. Albrekas metus buvo savanoriu Lietuvos kariuomenėje – tarnavo 6-ajame pėstininkų pulke, 5-ojoje kuopoje¹⁸³. Iš pradžių žvalgai Jonas Tvaska, Juozas Albrekas ir Jonas Miliuskas „aprūpinti alga“ iki rugpjūčio 1 d.¹⁸⁴ Tačiau nuo rugpjūčio 23 d. 3-iojo punkto viršininkas mini paliktus rajonuose žvalgus: laisvai samdomą jaunesnįjį žvalgą Juozą Albreką – Čiobiškyje, laisvai samdomą vyresnįjį žvalgą Joną Tvaską – Žiežmariuose, o kareivį, vyresnįjį žvalgą Joną Miliuską – Kėdainiuose¹⁸⁵. Nors minima, kad J. Albrekas buvo 3-iojo punkto 2-ojo rajono (t. y. Žaslių) žvalgas, tačiau panašu, kad tai nebuvo jo nuolatinė darbo vieta. Pavyzdžiui, rugsėjo 5 d. žvalgybos skyrius jam suteikė liudijimą, kad „Generalinio štabo žvalgybos skyriaus tarnautojas Kairaitis Juozas komandiruojamas į Žaslius tarnybos reikalais. Visi kariškiai ir valdiškos įstaigos privalo jam teikti reikalingos kelionėje pagelbos.“¹⁸⁶

Pagal 1920 m. birželio 1 d. duomenis, žvalgų punktai be žvalgų etatų dar turėjo ir po 12 eilinių karo lauko milicininkų, prie kurių – ir arklys su balnu, ir brička¹⁸⁷. Kartais į Kaišiadoris

¹⁷⁷ LCVA, f. 929, ap. 2, b. 296, l. 3–9.

¹⁷⁸ LCVA, f. 929, ap. 2, b. 296, l. 340.

¹⁷⁹ LCVA, f. 929, ap. 2, b. 296, l. 277.

¹⁸⁰ LCVA, f. 930, ap. 1, b. 480, l. 4.

¹⁸¹ LCVA, f. 930, ap. 1, b. 480, l. 8.

¹⁸² LCVA, f. 930, ap. 1, b. 480, l. 6–7.

¹⁸³ LCVA, f. 930, ap. 1, b. 480, l. 16.

¹⁸⁴ LCVA, f. 930, ap. 1, b. 480, l. 28.

¹⁸⁵ LCVA, f. 930, ap. 1, b. 480, l. 14.

¹⁸⁶ LCVA, f. 930, ap. 1, b. 480, l. 27.

¹⁸⁷ LCVA, f. 378, ap. 2, b. 416, l. 6.

specialiems uždaviniams atsiųsdavo ir daugiau žvalgybininkų. Pavyzdžiui, 1919 m. rugsėjo 17 d. kontržvalgybos tarnautojas Alfonsas Vitulskis (Fabrikosas) žvalgybos skyriaus viršininkui pateikė pareiškimą, kad komandiruotėje tarnybos reikalais į Kaišiadoris išleido 10 patronų. Nurodoma, kad jis dažniausiai vykdavo kontroliuoti traukinių¹⁸⁸. Apie žvalgų ginkluotę nerašoma, tačiau minima, kad kartais jie gaudavo ir granatas. Pavyzdžiui, Kaišiadorių punkto žvalgas J. Albrekas 1920 m. liepos 10 d. pasirašė, kad gavo dvi granatas¹⁸⁹.

Dažniausiai dokumentinėse bylose kalbama apie tuos tarnautojus, kurie nusižengdavo arba pakliūdavo į konfliktines situacijas. Bene plačiausiai susirašinėjimuose narpliota Kaišiadorių punkto 2-ojo rajono (t. y. Žaslių) jaunesniojo žvalgo Juozo Albreko, kurio tarnybinė pavardė buvo Kairaitis, biografija, todėl čia ji plačiau ir nušviesta. Mat 1920 m. spalio 22 d. jis gavo nuo viršininko įsakymą surinkti tam tikras žinias, tačiau jo nepaklausė ir pasiėmęs vežimą nuvažiavo į Astraukos dvarą, kur pareikalavo iš dvaro sodininko klėties raktų ir ją atsirakinęs „*pradėjo rekvizuoti obuolius neturėdamas tam teisės*“. Spalio 27 d. J. Albreką sulaukė Čiobiškio milicijos viršininkas ir nusiuntė Kaišiadorių komendantui, kuris savo ruožtu persiuntė jį Žvalgybos skyriui. Tardytojas siūlė perduoti J. Albreką Kauno komendantūros pulko teismui¹⁹⁰. Lapkričio 1 d. Žvalgybos skyrius 3-iojo punkto viršininkui pranešė: „*Kairaitis areštuotas už rekvizavimą obuolių ir dabartiniu laiku randasi Kauno kalėjime.*“¹⁹¹ „Obuoliautojo“ Albreko tarnyba Kaišiadoryse baigėsi. Tiesa, jau iki įvykio su obuoliais 3-iojo punkto viršininkas 1920 m. spalio 2 d. atestacijoje teigė, kad

„*jaun. žvalgas Juozas Albrekas vaikiško būdo ir visai netinka kaip žvalgas*“¹⁹².

Galima pastebėti, kad žvalgybininkai pasinaudodavo savo tarnybinėmis galiomis ne tik už žvalgų punkto ribų, bet nevengė rodyti savo įtakos ir tarp bendradarbių. Pavyzdžiui, 1919 m. spalį pasipylė keli skundai dėl Povilo Dėdelės. Raštininkas V. Griganavičius spalio 26 d. skunde punkto viršininkui J. fon der Lėjui rašė: „*Šiuomi pranešu keletą faktelių apie darbuotę 3-me žvalgų punkte pil. Povilo Dedelės. Visų pirmiausia ant kiek aš patėmijau iš kalbų ir darbų, tik ką galėdamas savo pavarde pasirašyti, pil. Dedelė norėjo tapti viršininku Jums pavesto punkto. Dėl orientavimosi jis skleidė tarpe raštininkų visokius nebūtus dalykus apie Tamstą k. a. viršininkas Fonderleius vokietyis, pasitaikius progai pereis į kolčakininkus, yra susidėjęs su visokiais šmukleriais, liuteronais ir t. t. Paskiau priverstas esu protestuoti prieš jojo elgimus su žmonėmis k. a. šokinėjimas beveik ant kiekvieno žmogaus su kolokais ir vaišinimas žodžiais „Ja tebie mordu nabju“. Pagal mano nuomonės tas yra nedaleistina, jeigu žmogus yra visai nekaltas. Teipgi protestuoju, kaipo kariškis, kad pil. Dedelė kreipdamasis į mane tankiai sako „tu“, kas sulig Lietuvos kariuomenės statuto yra griežtai draudžiama, o antra man, kaipo inteligentui yra nepakenčiama.*“ Panašiai savo skunde surašė ir raštvedys Antanas Račys, pridėdamas, kad P. Dėdelė labai nemandagus su žmonėmis („*apkolioja ir apstumdo*“), sveikindamasis vietoje dešinės rankos paduoda kairiąją, o būdamas viršila nešioja karininko rūbus. „*Kaip Dedelė mano, ne tik mūsų punkte, bet ir visuose Kaišedoryse nėra ištikimo žmogaus.*“ Anot Račio, spalio 18 d., parvažiavęs iš Kauno, P. Dėdelė

¹⁸⁸ LCVA, f. 930, ap. 1, b. 480, l. 27.

¹⁸⁹ LCVA, f. 930, ap. 1, b. 480, l. 12.

¹⁹⁰ LCVA, f. 930, ap. 1, b. 480, l. 2.

¹⁹¹ LCVA, f. 930, ap. 1, b. 480, l. 26.

¹⁹² LCVA, f. 930, ap. 1, b. 480, l. 21.

pradėjo kalbėti, kad punkto viršininkas negali būti viršininku, kad jis spekuliantas, kad nėra tikras lietuvis, „o aš, būdamas patriotas, prigulėsiu nuo kitų. Bet, kaip matyti, iš dalies Dėdelė yra žvaigždėlės patriotas. Ir tokie patriotai Kaišedoryse jau nebeturi iš viršininkų tarpo nė vieno draugo.“ Raštininkas Račys stebėjosi, kad Dėdelė vos temoka pasirašyti savo vardą, o nori būti punkto viršininku. Kitas raštininkas – Valerijus Burbulevičius – irgi surašė panašius faktus, kad Dėdelė nuveikė raštininkus prieš viršininką, kad viršininkas esąs neteisingas žmogus, susideda su šmukleriais ir „užtat jį reikia areštuoti ir prašalinti nuo tarnystės“. Šie skundai – arba žvalgų punkto raštininkų suokablis, arba paties fon der Lėjaus inspiruota akcija, nes tą pačią spalio 26 d. jis visus tris paliudijimus persiuntė į Kauną Žvalgybos skyriaus viršininkui. P. Dėdelė buvusioje tarnyboje buvo charakterizuotas gerai, buvo stojęs į kariomenę savanoriu, tarnavo aviacijoje viršila ir aviacijos dalies vadas teigė, kad Dėdelė ištikimai ir „atsakančiai pildė savo pareigas“. Tačiau po sužeidimo paleistas iš tarnybos ir rugpjūčio 8 d. pasiprašė į tarnybą žvalgyboje. Spalio 25 d. P. Dėdelė pats pasiprašė atleidžiamas iš Kaišiadorių punkto¹⁹³. Tačiau ramybę fon der Lėjui tai suteikė neilgam. Gruodžio 6 d. Žvalgybos viršininkas nurodo fon der Lėjui punktą perduoti krn. M. Zareckiui, o pačiam atvykti į Žvalgybos skyrių. Galiausiai gruodžio 19 d. karininkų areštinės būdinčiam nurodoma žvalgybos valdininką J. fon der Lėjų atvesti tardymui. Kaišiadorių punktą kitą dieną perėmė krn. Mitrofanas Zareckis¹⁹⁴. J. fon der Lėjus pasiūstas į areštinę („gauptvachtą“) dar lapkričio 21 d. Vėliau Kaišiadorių taikos teisėjas kvietėsi jį pas save,

bet žvalgybos skyriaus viršininkas M. Lipčius gruodžio 10 d. šiam pranešė, kad „Vonderlėjus dabar areštuotas ir sėdi gauptvachtoje“. Tačiau dar tą pačią dieną viršininkas išsiaiškino, kad kažkas ne taip, ir klausė karo ligoninės vyr. gydytojo, kuo remiantis fon der Lėjus priimtas į ligoninę: „Aukščiau minėtas asmuo privalo būti daboklėje, jeigu jis neserga kokia svarbia liga, antra jis neguli ligoninėje, bet vaikščioja kaip pilnai sveikas.“¹⁹⁵ Ne visi Kaišiadorių žvalgai išliko tokie sveiki. Pavyzdžiui, spalio viduryje P. Dėdelė buvo užpultas „kolčakininkų“ ir papuolė į karo ligoninę, V. Burbulevičius mirė metų pabaigoje, A. Fokas – kitais metais.

Kaišiadorių žvalgų veikla

Kad Kaišiadorių žvalgų punktas veikė jau 1919 m. vasaros pradžioje, rodo Juozo Steponavičiaus iš Kaišiadorių valsčiaus Kriaučiškių palivarko suėmimas naktį iš birželio 28 į 29 d. Magdalena Steponavičienė kreipėsi į Kaišiadorių komendantą, kad jos sūnų Juozą paleistų iš kalėjimo, nes jį trys milicininkai suėmė be jokių priežasčių. Keturi liudininkai – Karolis Reizis ir Motiejus Grigaliūnas iš Kriaučiškių bei Juozas Roslekas ir Veronika Januševskienė iš Romeravos palivarko – patvirtino Juozo Steponavičiaus ištikimybę. Žvalgų punkto viršininkas J. Fonderlėjus komendantui pranešė, kad Juozas Steponavičius jau „paliuosuotas“¹⁹⁶.

Žvalgų punktai turėjo teikti informaciją apie politinę padėtį ir priešvalstybinių organizacijų veiklą (lenkų, bolševikų-komunistų, kairiųjų socialistų-revoliucionierių, priešų šnipų), taip pat bendras vietos gyventojų ir kareivių nuotaikas. Reikėjo pateikti žinias,

¹⁹³ LCVA, f. 929, ap. 2, b. 186, l. 2–13.

¹⁹⁴ LCVA, f. 929, ap. 2, b. 186, l. 53–54.

¹⁹⁵ LCVA, f. 929, ap. 1, b. 207, l. 111–112, 123.

¹⁹⁶ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 129, 132.

17. 15. I - 19. Rumšiškiai.
 Bolševikai agituoja žmones slėpimą ir lietuvių
 kariuomenę ir bando daug išminkyti kadangi
 vietos gyventojai sulenkę ir gyvena vargingai.
 Vietini bolševikai tuo laiku nepasirodo.

18. 15. I - 19. Žižmariai.
 Lietuvos lietuviams nepasirodo. Dauguma sulenkę,
 nari eiti; lenkų legionus kadangi žada lenkai
 duoti savanoriams semio. Vietinis bolševikas Fedoras
 Kuznecovas sulenkęs bolševikų komiteta, išrinktas
 komisariui agituoja stoti ir raudonąją gvardiją.
 13. I - 19; Pilsnės duona apsilankė 18 bolševikų žvalgų
 ir šleiką, klebonui rastelį kuriame sako bus buvo
 parašyta kad ji karšči. Jo visi gerai apsiginklavo
 Vokietai buvo juos ruginklavę, bet jiems parodai ir
 kovai laistelį ginklus sugrąžino. Mesklų laurina
 bolševikų. Apšilimų geresnis ūpas. Apšilimų mūš-
 rugse yra apsiginklavusių plėšėjų.
 Apie Žižmarus yra labai daug ginklus (rankinius
 granatus kulrosvaidžius ir tt)

Lietuvos žvalgybos pranešimai apie padėtį Rumšiškėse ir Žižmariuose. 1919 m. sausio 15 d. LCVA

kas sukelia gyventojų nepasitenkinimą ir kokių imtis priemonių, kad to nebūtų¹⁹⁷.

Taip pat žvalgai stebėjo atvykstančius į Lietuvą iš užsienio. Pavyzdžiui, 1919 m. lapkričio 25 d. Generalinio štabo Žvalgybos skyriaus viršininkas Mykolas Lipčius 3-iojo žvalgybos punkto viršininko prašė „įsteigti aštriausią kontrolę asmenų pereinančių ir pervažiuojančių iš Lietuvos į Rusiją ir atgal. Apie juos kiekvieną dieną pranešti man nurodant vardą, tėvo vardą, pavardę, tautybę, kur ir kokių tikslu važiuoja <...>. Ypatingai aštriai daboti slaptus perėjimus, o asmenis tame prasikaltusius neatidėliojant prisiūsti Kaunan mano parodymui.“ Kaišiadorių žvalgus pasitelkdavo ir kitoms, ypač svarbioms užduotims. Pavyzdžiui, Vilniaus batalionas

1919 m. rugsėjo 26 d. prašė komendanto žvalgų komandos ūkvedžiui Eigeliui skirti vieną vežimą, kad šis galėtų į frontą pristatyti ginklus¹⁹⁸.

Matyti, kad Lietuvos žvalgybos tarnautojai kartais „persistengdavo“ ir susilaukdavo savo vyresnybės pabarimų. 1920 m. sausio 31 d. Žvalgybos skyriaus viršininkas M. Lipčius įsakyme nurodė, kad „ateina žinios, kad žvalgų punkto viršininkai ir agentai, eidami savo tiesiogines pareigas, ne tik kad nesirūpina mandagiai elgtis, bet tankiai elgiasi šiurkščiai ir žiauriai. Dėlei to primenu visiems punktų viršininkams ir agentams, kad tarnaujant Valstybės reikalams, ne tiktai nepaliuosuojama nuo pareigų mandagiai elgtis su piliečiais, bet priešingai, dar labiau reikalingas

¹⁹⁷ LCVA, f. 929, ap. 2, b. 777, l. 1.

¹⁹⁸ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 200.

mandagumas, nes kitaip elgiantis diskredituojami Valstybės organai ir mažinama pasitikėjimas valdžia.“ Nurodo, kreipiantis asmenims, paaiškinti trumpai, aiškiai ir mandagiai, tardant keliaujančius per demarkacijos liniją, elgtis mandagiai ir negaišinant laiko, vykdant tardymus, kratas ir kitus veiksmus, netrukdyti kitų reikalams bereikalingomis smulkmenomis ir formalumais. Kaišiadorių žvalgybininkų elgesį iliustruoja Lietuvos aviacijos karininko B. Martinaičio (iš Žiežmarių valsčiaus Pakertų dvaro) raportas savo vadui 1919 m. rugsėjo 12 dieną. Jau birželio 8 d. jis pranešė apie „suėmimą mano ginklų mano sodžiuje „Pakertai“. Šį kartą papildo, kad, be ginklų, žvalgybininkai dar paėmė žiūronus, sodines žirkles, skirtas kirpti šakutėms, paimti net „iššaudyti patronai laike mūsų gynimosi nuo bolševikų“. Kratą kartu su dviem vokiečiais iš Žiežmarių darė Kaišiadorių žvalgybos viršininkas fon der Lėjus („von Der Leius“). Šis kaltino, kad B. Martinaitis gauna laiškus ir laikraščius iš Vilniaus ir kad yra pabėgęs į Lenkiją. Susidūrimas su „lietuviškai vokiška“ žvalgyba buvo nelengvas išbandymas netgi Lietuvos kariuomenės karininkams, todėl B. Martinaičio skunde jaučiama didelė nuoskauda:

Bet krata ir prisikabinimai prie manęs ir mano šeimynos daryti su tokiu nachališkumu, begėdiškumu ir nesiskaitymo su garbe žmogaus ir piliečio su kokia elgiasi vokiečiai laike nelaimingos atminties savo okupacijos, kadu mumis skaitė už šunis ir kiaules. Nesijaučiantis kaltais nei aš, nei mano brolis, nei kas tai ne būtų iš mūsų šeimynos, mes negalime suprasti priežasties suėmimo ginklų ir kratos ir aiškinam tą viską piktumo, kuri turėjo vienas iš minėtų vokiečių ant brolio, už incidentą, kuris atsitiko dar prie vokiečių okupacijos, kada minėtas vokietis šnipavo ir išdavinėjo vokiečiams mūsų žmones.

Morališka vertis to vokiečio tvirtina tą. Jie girtuokliai ir pavyzdž: praeitą sekmadienį priputęs kaip kiaulė viens iš jų voliojos ant gatvės piktinant žmones kad toks niekšas gauna pas mumis vieta. Todėl matant du vokiečius mano brolis, kurio pilietiška ištikimybe tvirtina ne tik tikra lietuviška pavardis bet ir darbai matant vokiečių šnipus šeiminkaujančius jo namuose pasakė žodžius apipiltus krauju ir ašaromis uždrausto iki pačio gilumo širdies lietuviu: „Kaip Tamstai (von Der Leius) ne sarmata leisti lietuviu namuosna šeiminkauti tuos bjaurybės-vokiečius.“ Matytis kad tas nepatiko von Der Leiu ne jis dar labiau pradėjo mindžioti mūsų garbę. Tarp suimtų daiktų yra valdiški revolveris ir binokliai, už kuriuos ir nuimu nuo save atsakomybę. Atsitikimas, kad du vokiečiai su von Der Leium priešakyje daro pas mani kratą padarė bjauriausi įspūdį ir priverčia mani greta su šiuomi prašyti dimisijos¹⁹⁹.

Ką nuveikė Kaišiadorių žvalgai, kovodami su Lietuvos priešais? Žvalgybos skyriaus ataskaita už 1919 m. kovo – 1920 m. birželio 1 d. laikotarpį rodo, kad 3-iasis Kaišiadorių žvalgų punktą areštavo 250 asmenų. Svarbiausios bylos: „Rugsėjo mėn. areštuota 42 asmenų, prigulint prie lenkų organizacijos „strelcy Nadniemenskie“ Kaišedorių apskrityje, o pas Kožecą Novobudos kaime rastas sąrašas narių minėtos organizacijos. Sausio 26 d. š. m. užlaikytas lenkų špionas Skakauskas kartu su plėšiku Slyvu, abu kaltininkai prisipažino ir byla perduota teisman. Vasario 11 d. areštuotas lenkų špionas Leonas Aleksandravičius, perduotas karo lauko teismui ir sušaudytas. Viso padaryta 166 kvotų.“²⁰⁰ Viena sėkmingiausių Kaišiadorių žvalgų operacijų – J. Kožeco sulaikymas su visais dokumentais. Lietuvos žvalgyba 1919 m. rugpjūtį žinojo apie lenkų pasirošimą perversmui Trakų (Kaišiadorių) apskrityje. Kaišiadorių žvalgų

¹⁹⁹ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 340.

²⁰⁰ LCVA, f. 378, ap. 2, b. 23a, l. 1, 3.

punkto viršininkas pasiuntė pas Joną Kožecą (Korca) vieną agentą, kuris apsimetė esąs iš Vilniaus atvykęs saviškis. Jis turėjo padirbtą OSN organizacijos liudijimą, tad Kožecas patikėjo ir išpasakojo apie pasirengimą perversmui, prašydamas laikytis atsargiai. Bendravimui užmegzti agentas pasisakė esąs barzdaskutys, tad Kožecas tuo pačiu atvykimu paprašė jį nuskusti. Agentas tai ir padarė. Kaip tik tuo laiku ir Kaune buvo daromos kratos. Suradus perversmininkų dokumentus, Lietuvos žvalgybos skyriaus viršininkas L. Gira ėmė veikti ir Trakų apskrityje. Pirmiausia 1919 m. rugsėjo 10 d. suimtas grafo Tiškevičiaus urėdas J. Kožecas, pas kurį surasta visa Trakų apskrityje rengiamo sukilimo medžiaga. B. Stosiūnas savo atsiminimuose rašo, kad vietiniai gyventojai valdininkų žygiais labai džiaugėsi. O tie, kurie savo arkliais vežiojo lietuvių kareivius, milicininkus, partizanus ir areštuotuosius, važiuodavo noromis vis klausinėdami: „Kur dar daugiau važiuosime?“ Todėl žmonės labai nusivylė sužinoję, kad Kaune daugelį sulaikytų maištininkų greitai paleido. Tiesa, dalis vėliau vėl buvo suimti. Netgi apskrities seimelis priėmė sprendimą išstremti iš Kaišiadorių apskrities 29 paleistus lenkų maištininkus, tačiau tai buvo daugiau moralinė bausmė²⁰¹. Įdomu, kad Kaišiadoryse išaiškinti lenkų perversmininkų iš Kauno atvyko tuometinis žvalgybos viršininkas L. Gira su „inteligentų kuopa“. Po sėkmingos operacijos kuopos kariai buvo paaukštinti – viršila tapo karininku, o kitiems suteikti viršilų ir puskarininkių laipsniai (tiesa, šie laipsniai vėliau panaikinti)²⁰². Galimybę pakilti karjeros laiptais įžvelgė ir Kaišiadorių žvalgų punkto viršininkas J. fon der Lėjus. 1919 m. spalio 26 d. jis prašo Žvalgybos skyriaus viršininko pakelti jį į karininkus: „<...> *delei pakėlimo manęs už gerą pasidarbavimą*

suradimo slaptų priešvalstybinių organizacijų ir panaikinime jų Kaišedorių apskrity ir gerą vedimą man pavesto punkto.“²⁰³

Kartais nepasitenkinimas Kaišiadorių žvalgų veikla pasireiškėdavo melagingais skundais, o kartais ir pagrįstais gyventojų nusiskundimais dėl neteisėtų ir grubių veiksmų prieš juos. Pavyzdžiui, 1919 m. rugpjūčio mėnesį Andrius Ratkevičius iš Žaslių valsčiaus Mikalaučiškių (Michalovščiznos) kaimo skundėsi komendantui, kad naktį iš rugpjūčio 7 į 8 atvažiavo būrys kareivių į kaimą ir pradėjo belsti į duris. Atidarius trys kareiviai jį pastatė prie sienos klausdami: „*Kur tavo strielba ir lenkiški laikraščiai?*“ A. Ratkevičius atsakė, kad neturi nei to, nei to. Tada šie pradėjo krėsti visus kampus, skrynias, spintas viską išversdami. Nieko neradę, nuėjo pas kitus kaimynus. Anot A. Ratkevičiaus, išeidami jie pasiėmė tris svarus lašinių, naujus batus, už kuriuos buvo mokėta 300 rublių, ir puodynę pieno. Pieno puodynę rado ant kelio palei savo „budynkus“, bet lašinių ir batų – ne. „*Aš po tokio baliaus ir persigandimo iš lovos jau ir nekėliau ir negalėjau kam nors pasiskusti, tiktai dabar kiek pasveikęs išdrįstu kreipties prie pono Komendanto prašydamas, kad Tamsta tuos kareivius pašauktumėt pas savęs ir priverstumėt juos grąžinti man mano batus*“ – prašė nukentėjusysis. Dėl šio įvykio apklaustas 3-iojo žvalgų punkto viršininkas J. fon der Lėjus pasakė, kad gavo žinių apie priešvalstybinę Ratkevičiaus agitaciją ir ryšius su lenkų legionieriais, lenkiškų proklamacijų platinimą. Todėl su savo pagalbininku karo valdininku Kniželiu, Kaišiadorių kalėjimo viršininku Jokūbu Naudžiūnu, vyresnioju milicininku Junevičiumi ir 10 Kaišiadorių komendantūros kareivių atvyko į Mikalaučiškių dvarą. Kratoje pas Ratkevičių dalyvavo Kniželis ir Junevičius, dalis kareivių buvo lauke apsupę namą,

²⁰¹ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 298.

²⁰² Anušauskas A. *Lietuvos slaptosios tarnybos 1918–1940*, Vilnius, 1998, p. 40.

²⁰³ LCVA, f. 929, ap. 2, b. 186, l. 47.

o dalis – viduje. Kratos metu nieko nerasta ir nieko nepaimta. Kad koks kareivis paimtų batus, niekas nematė. Anot žvalgų punkto viršininko padėjėjo, karo valdininko Kniželio, Ratkevičius pasiskundė tik dėl to, kad daugiau pas jį nedarytų kratų. Kaišiadorių kalėjimo viršininkas J. Naudžiūnas patvirtino, kad apie 3 val. nakties darė kratą pas Ratkevičių, bet nieko nerasta ir nieko nepaimta. Taip pat teigė kareiviai Dobrovolskis, Pugačius, Mutiečius, Žigas, Žarumskas ir kiti²⁰⁴.

Piliečių apsaugos departamentas 1920 m. pradžioje gavo tokį skundą dėl žvalgų punkto tarnautojo ir Žiežmarių nuovados viršininko: „*Žiežmarių Žv. sk. tarnautojas vokiečys Anton Fok atiminėja iš žmonių kelyje visokius daiktus. Žiežmarių milicijos viršininkas Batoras kasdiena yra girtas ir duoda leidimus vežti į lenkus kas tik ką nori.*“ Tirdamas skundą, Trakų apskrities viršininkas B. Stosiūnas 1920 m. vasario 1 d. departamentui atsako: „*1. Ištirti žvalgybos skyriaus tarnautojo Antano Foko darbus yra sunkoka, nes viena – jisai tarnauja ne mano žinioje, o antra – nenurodyta, kada, iš ko ir kokius daiktus yra atėmęs ir ar atimtuosius daiktus yra kur reikia pristatęs. 2. Žiežmarių nuovados viršininkas neturi teisės duoti jokių leidimų ne tik į lenkų pusę, juo labiau, kad jo nuovada yra karo zonoje, bet ir iš valsčiaus į valsčių. Lig šiol man nėra žinoma, kad tokių leidimų jis kam būtų davęs. Kad Žiežmarių milicijos viršininkas Batoras yra kasdien girtas, tai aiškus melas, jei bent kada eidamas tarnybos reikalais būtų girtas – aš neturiu žinių. Iš Spaudos biuro pranešimo sunku bent kas sužinoti, nes nėra parodyta, kada ir kur viršininkas Batoras būtų pasirodęs girtas. Tačiau turiu garbės pranešti Piliečių*

apsaugos Departamentui, kad kaip Antano Foko, taip ir Batoro darbus aš atsidėjęs tyrinėsiu ir jeigu pasirodytų tikri jų prasikaltimai, pasiūlysiu kaip yra reikalinga.“²⁰⁵ Matyti, kad bent jau dėl N. Batoro skundas buvo aiškiai pramanytas, nes jis dirbo dar nemažai metų, vadovaudamas Žiežmarių nuovadai.

Kaišiadorių žvalgų punkto viršininkas Griganavičius – bolševikų agentas

Po J. fon der Lėjaus 3-iajam žvalgų punktui vadovavo plk. lt. M. Zareckis, o šį perkėlus į kontržvalgybos centrą, 1920 m. birželį naujuoju viršininku tapo Vincas Griganavičius²⁰⁶. Pastarojo pabėgimas pas bolševikus tapo tikra propagandine „bomba“. Karo valdininkas, Kaišiadorių žvalgų punkto viršininkas Vincas Griganavičiaus, kaip pabėgęs prieš pusėn, išbrauktas iš žvalgybos tarnautojų sąrašo 1920 m. rugpjūčio 20 d.²⁰⁷ Vincas Griganavičius buvo gimęs 1900 m. Ukmergės apskrities Kavarsko valsčiuje, buvo lietuvis, katalikas, tėvai valdė net 90 dešimtinių žemės. Voroneže 1918 m. baigė gimnazijos 6 klases. 1919 m. birželio 20 d. buvo mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę ir paskirtas į Inteligentų kuopą, kurioje tarnavo iki rugsėjo 20 d., iš kuopos perkeltas į 3-įjį žvalgybos skyrių raštininku, o 1920 m. kovo 1 d. pakeltas į karo valdininkus ir paskirtas valdininku ypatingiems reikalams prie 3-iojo žvalgų punkto²⁰⁸. Į Lietuvos žvalgybą jis pateko L. Giros vadovavimo laiku, o 1919 m. rugsėjo 20 d. paskirtas į 3-įjį punktą²⁰⁹. Tarnaudamas V. Griganavičius turėjo liudijimą, kad „*toje fotografijoje matomas žmogus yra žvalgybos skyriaus III punkto valdininkas ypatingiems reikalams, karo valdininkas*

²⁰⁴ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 261.

²⁰⁵ LCVA, f. 409, ap. 1, b. 6, l. 147, 149.

²⁰⁶ Anušauskas A. *Lietuvos slaptosios tarnybos 1918–1940*, Vilnius, 1998, p. 46.

²⁰⁷ LCVA, f. 930, ap. 1, b. 480, l. 204.

²⁰⁸ LCVA, f. 930, ap. 1, b. 480, l. 226.

²⁰⁹ Anušauskas A. *Lietuvos slaptosios tarnybos 1918–1940*, Vilnius, 1998, p. 51.

Kaišiadorių žvalgų punkto viršininkas V. Griganavičius. Iš A. Anušausko knygos „Lietuvos slaptosios tarnybos 1918–1940“ (Vilnius, 1998 m., p. 51)

*Vincas Griganavičius ir visos įstaigos turi teikti jam pagalbą*²¹⁰. Vėliau paaiškėjo, kad V. Griganavičius iš tikrųjų slapta tarnavo bolševikams. Daugiau nei metus jis buvo vienintelis bolševikų agentas, specialiai įterptas į Lietuvos žvalgybos struktūrą. Jo užsimaskavimą lengvino tai, kad brolis Vaclovas Griganavičius tarnavo Lietuvos kariuomenėje, kur užėmė aukštas pareigas (1919–1920 m. – baterijos vadas, daugiausia kariaudamas lenkų fronte, 1923 m. tapo majoru, 1925 m. – pulkininku leitenantu)²¹¹. Per gana trumpą laiką

Vincui Griganavičiui pavyko nuo raštininko pasiekti žvalgybos punkto viršininko postą: 1919 m. birželio 20 d. paskirtas į Inteligentų kuopą, 1920 m. vasario 1 d. – į 3-įjį žvalgų punktą valdininku ypatingiems reikalams, kovo 1 d. gavo karo valdininko laipsnį, birželio 1 d. paskirtas 3-iojo punkto viršininku, birželio 19 d. – valdininku ypatingiems reikalams kontržvalgybos dalyje, o nuo rugpjūčio 20 d. laikomas pabėgusiu „į bolševikų pusę“²¹². V. Griganavičius buvo demaskuotas 1920 m. liepos 25 d., daugiau negu metus išstarnavęs Lietuvos žvalgyboje. Tai buvo vienintelis žinomas atvejis, kai komunistas ir Sovietų Rusijos agentas įsiskverbė į Lietuvos žvalgybos eiles²¹³. Matyti, kad jam išlikti nedemaskuotam ilgą laiką padėjo ne tik tai, kad brolis buvo Lietuvos karininkas, bet ir gana geras išsilavinimas (kaip matyti iš daugelio šioje knygoje aprašomų asmenų biografijų, retas iš jų buvo baigęs 6 gimnazijos klases), taip pat apsimestinis patriotizmas, vaizdavimas, kad darbo žvalgyboje jis nelaiko reikšmingu, kad nesidomi ir nesupranta politinių dalykų. Pavyzdžiui, 1920 m. birželio 17 d. Vincas Griganavičius rašo žvalgybos skyriaus viršininkui pareiškimą, kad jį atleistų iš žvalgybos skyriaus ir perkeltų į kitą kariuomenės dalį: „<...> uždėtos ant manęs pareigos punkto viršininko yra per sunkios, kaip ir abelnai tarnystė Žvalgybos skyriuje, kur reikalaujama įtemptas politinis orientavimas šių dienų nuotykiuose, o teipgi pakitėjusios sveikatos stovis. Turėdamas galvoj pasidarbuoti Tėvynės labui prašyčiau Tamstos paliuosuoti mane iš Žvalgybos skyriaus ir perkelti į kita kariuomenės dalį bei įstaigą, kur nereikėtų politikuoti, nes prie to darbo aš gabumo ir patraukimo neturiu.“²¹⁴ Vincas Griganavičius

²¹⁰ LCVA, f. 930, ap. 1, b. 480, l. 210.

²¹¹ Prieiga internete: <http://www.anykstenai.lt/asmenys/asm.php?id=1006> [žiūrėta 2023-08-15].

²¹² LCVA, f. 930, ap. 1, b. 480, l. 229.

²¹³ Anušauskas A. *Lietuvos slaptosios tarnybos 1918–1940*, Vilnius, 1998, p. 51.

²¹⁴ LCVA, f. 930, ap. 1, b. 480, l. 216.

jau gimnazijoje Voroneže susižavėjo bolševikų idėjomis ir 1917 m. įstojo į Rusijos socialdemokratų darbininkų partiją, vėliau tapo internacionalinio komunistinio pulko kovotoju. 1919 m. grįžo į Lietuvą, tapo komunistų partijos nariu, dirbo Zarasų revoliuciniame komitete. Komunistų partijos nurodymu siekė įsidarbinti Lietuvos karinėje žvalgyboje ir tai jam pavyko. Dirbdamas žvalgyboje, išduodavo leidimus antivalstybine laikomos komunistų partijos darbuotojams važinėti po Lietuvą, pats gabendavo agitacinę komunistinę literatūrą, padėjo per Lietuvos sieną pereiti sovietų agentams ir su jais 1920 m. Lietuvoje rengė komunistinį perversmą. Paaiškėjus šiai veiklai, pabėgo į Raudonosios armijos užimtą Vilnių, vėliau dirbo sovietinio saugumo įstaigose Minske, Maskvoje. 1921–1931 m. buvo saugumo kontržvalgybos skyrių įgaliotinis Lietuvai, vėliau – SSRS saugumo Ypatingojo įgaliotinio įstaigos poskyrio viršininku. 1937 m. per sovietinį „didįjį valymą“ saviškių suimtas ir kitais metais sušaudytas²¹⁵.

Kaišiadorių žvalgų punkto inventoriųs

1920 m. birželio 1 d. V. Griganavičius iš plk. ltn. M. Zareckio priėmė 3-iojo punkto knygas, bylas, ginklus, pinigus, slaptus šifrus ir kitą inventorių²¹⁶. Įdomu, kad inventoriųs ir perdavimo aktas dar tebebuvo rašomas rusų kalba. Tarp dokumentų – 1919 metų knygos, siunčiamų ir gaunamų raštų bylos, slaptų raštų, arešto, įsakymų, tarnautojų bylos (agentų Ginco, Mikelio, Velbasio, Račio, raštininkų Burbulevičiaus ir Griganavičiaus, agentų Gapšio ir Štraubės), taip pat ieškomų asmenų, priešvalstybinių partijų, punkto veiklos, leidimų, slapto susirašinėjimo bylos. Taip pat antspaudai – kaučiukinis punkto antspaudas, blankų kaučiukinis „štempelis“ ir

pasirašymo „štempelis“²¹⁷. Tarp valdiško žvalgų punkto turto buvo 2 „čiuguniniai“ puodai, 2 elektros lemputės, 11 joms patronų, 2 geležiniai „abažūrai“, 4 išjungikliai, 3 mediniai presai, 3 liniuotės, stiklinė rašalinė, geležinis kibiras, 2 žibalinės lempos. Punkto tarnautojų ginklai: revolveris „Dreyse“, revolveris „Bergol“, revolveris „Mauser“ (6,75 mm), 2 šautuvai „Mauser“, šautuvas-karabinas, 12 vokiškų granatų, 200 šovinių revolveriams (7,67 mm kalibro), 3 odinės rankinės ginklams, 2 revolveriai „Retolaze“, 2 revolveriai „Bergol“, 300 šovinių revolveriams (7,67 mm kalibro), ginklai, kaip daiktiniai įrodymai – karabinas ir revolveris „Dreyze“. Pункte buvo ir kitų daiktų (kaip nurodoma – rekvizuotų), perimtų iš pirmojo viršininko J. fon der lejaus: dažytas stalas dviem žmonėms, mažas dažytas stalas, paprastas dažytas stalas, „etažerka“, raižytas krėslas „Duga“, 5 pintos senos „vienietiškos“ kėdės, 4 „vienietiškos“ kėdės su medinėmis sėdynėmis, ir dar viena tokia pati kėdė, geltonas rojalis „Šrioder“, sieninis ažuolinis laikrodis, mažas rašomasis stalas, „etažerka“, sena gėlėta sofa, taip pat gėlėtas krėslas, 5 senos minkštos kėdės, 7 krėslai, kortų stalielis iš raudonmedžio, dvi minkštos kėdės ir tokie patys du pufai, dengti pilku audiniu su barchatine juosta, ažuolinė spinta su veidrodžiu, „etažerka“, paprastas stalas, sena spinta (bedurų), bambukinis ekranas, stalas ant vienos kojos, juodas pianinas „Šrioder“, apvalus dažytas paprastas stalas, sofa ir prie jos du minkšti krėslai, aptraukti raudonu barchatu, puodelis prausyklai, senas dažytas stalas, sena sulūžusi ir suplyšusi sofa be apmušalo, pusiau apskritas stalas, senas mažas stalas, geležinis kibiras, 2 paprasti mediniai suoliukai, ažuolinė lova su spyruokliniu čiužiniu, briedžio kailis, viena paprasta sėdynė, trys paprastos lovos. Tarp dokumentų buvo nebaigtas 1920 metų

²¹⁵ Prieiga internete: https://lt.wikipedia.org/wiki/Vincas_Griganavičius [žiūrėta 2023-08-15].

²¹⁶ LCVA, f. 930, ap. 1, b. 480, l. 223.

²¹⁷ LCVA, f. 930, ap. 1, b. 480, l. 232.

susirašinėjimas dėl įvairių bylų (Stabinsko, Šalkauskienės, Mičik, Pamarnacko, Pranc-kevičiaus, Aleknavičiaus, Maciulevičiaus, Livšico, Aronskio, Kučinskio, Jurevičiaus ir kitų), bylos įtariamųjų žvalgyboje Veprių rajone. 1920 metų knygos, agento Štraubės, valdininko Griganavičiaus, agento Gapšio, agento Dausino, Račio (neaiškios pareigybės), agento Norvaišo dokumentų bylos. Daugiausia lapų byloje, kur apklausiami pravažiuojantys demarkacinę liniją, – 300, apie atskirus žmones – 46 lapai, pranešimai – 157, apie antivalstybines partijas (lenkus, bolševikus ir eserus) – 3 bylos, apie pareigūnus – 7 lapai, apie patikimus asmenis – 3 lapai, žvalgybos – 87 lapai, slaptos agentūros – 10 lapų (bendradarbiams – atskira byla), kontržvalgybos – 76, areštuotų ar nusiųstų į skyrių – 97 lapai. Punkto pinigai: pateisinami dokumentai už balandžio mėnesį etatiniams darbuotojams išduotą papildomą atlyginimą – 1997 markės, pateisinami dokumentai (rašteliai) apdovanojimui slaptų agentų – 2000, pateisinami dokumentai (rašteliai) „stoikų“ apmokėjimui – 36, agento Tvaskos išlaikymui balandžio mėnesiui – 105, kaip apdovanojimas trims komandiruotėms gegužės mėnesį Griganavičiui – 390, grynų pinigų – 1025 ir t. t., iš viso – 5800 markių. Visą šį punkto turtą ir inventorių plk. lt. M. Zareckis perdavė valdininkui ypatingiems pavedimams V. Griganavičiui 1920 m. birželio 1 d. Abudu savo pavardes pasirašė rusiškai²¹⁸. O jau 1920 m. birželio 20 d. V. Griganavičius 3-įjį punktą perdavė lt. J. Balkūnui²¹⁹.

Kaišiadorių žvalgų punkto panaikinimas

1920 m. birželio 25 d. naujasis punkto viršininkas lt. J. Balkūnas rašo Žvalgybos skyriaus viršininkui, kad punktas Kaišiadoryse netinka ir reikia jį perkelti. Argumentuoja, kad punktas Kaišiadoryse nepatogus, mat Kaišiadorys yra už 18 varstų nuo artimiausios fronto linijos; Kaišiadoryse esą nuo 900 iki 1500 gyventojų, judėjimas mažas ir pereinančių demarkacijos liniją labai mažai. Be to, Kaišiadorių apylinkėse yra kariuomenė, todėl demarkacijos liniją pereiti tiek gyventojams, tiek agentams labai sunku, o Jonavos apylinkėse pasinaudodami upe „Vilija“ jie galėtų laisvai pereiti iš vienos pusės į kitą. Teigia, kad Kaišiadoryse žvalgybos ir kontržvalgybos darbas buvo vedamas silpnai, o prie punkto komandiravus 12 žandarų bus tik punkto apsunkinimas, nes Kaišiadorių apylinkėse judėjimas mažas. Kaišiadorių žvalgybos punkto riba eina siauru ruožu nuo Vievio iki Kėdainių, todėl prižiūrėti Kėdainius buvo sunku. Anot J. Balkūno, Jonavos miestas yra už 12 varstų nuo demarkacijos linijos, Jonavoje gyvena apie 10 000 gyventojų, ji yra punkto viduryje, 18 varstų nuo Kėdainių. Taip pat Jonavos apylinkėse nėra tiek kariuomenės, todėl ten „laisvas ir atdaras kelias ant Kau-no“. Tad punkto viršininkas J. Balkūnas prašo punktą perkelti į Jonavą, o Kaišiadoryse palikti gerai prižiūrimą rajoną. Viršininko rezoliucija – perkelti į Jonavą²²⁰.

1920 m. viduryje Lietuvoje veikė septyni žvalgų punktai, tačiau Kaišiadorių tarp jų nebebuvo. Propagandos biurai buvo Kaišiadoryse ir Žiežmariuose²²¹. 1921 m. liepos 1 d. Vilniaus žvalgų dalis performuota į

²¹⁸ LCVA, f. 930, ap. 1, b. 480, l. 233–235.

²¹⁹ LCVA, f. 930, ap. 1, b. 480, l. 220.

²²⁰ LCVA, f. 929, ap. 2, b. 296, l. 50.

²²¹ Lesčius V. *Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m.*, Vilnius, 1998, p. 101.

Kaišiadorių žvalgų punktą. Lietuvos žvalgybos struktūroje jis įvardintas XI numeriu, įsikūręs Kaišiadoryse, bet veikė Vilniaus ir Trakų (Kaišiadorių) apskrityse, taip pat turėjo padalinius: 1-ąjį Vievio rajoną ir 2-ąjį Semeliškių rajoną²²².

PARTIZANŲ IR ŠAULIŲ ORGANIZAVIMAS

Žaslių partizanai

Pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui ir palaiptam okupuotą teritoriją apleidžiant vokiečių kareiviams, 1919 m. vasarą išorinių ir vidinių priešų draskomoje Kaišiadorių apskrityje trūko milicininkų, todėl Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininkas Bronius Stosiūnas Žasliuose įkūrė Lietuvos partizanų būrį. Savo prisiminimuose jis rašė: „1919 ir 1920 metais Trakų apskrityje gyvenimas virė, kaip katilė. Kaišiadoryse (apskrities centre) tarpais būdavo net keturios valdžios: vokiečių, lietuvių, bolševikų ir lenkų. Kai išėjo vokiečiai, teko imtis visokių priemonių, kad apskrityje išliktų viena lietuvių valdžia. Tuo tikslu, greta kitų mūsų jėgų, atsirado ir Žaslių partizanai.“ Partizanai pasienyje su lenkais gaudė kontrabandą, kovojo su lenkų partizanais, bolševikų ir bermontininkų agentais. Dalis partizanų veikė pėsti, dalis raiti. Savų valdiškų arklių turėjo tik keturis, kiti buvo atimti iš bolševikų, lenkų arba kontrabandininkų. Pavyzdžiui, liepos 28 d. į Kaišiadorių komendantūros raštinę iškvieštas Petras Junevičius buvo apdovanotas krašto apsaugos ministro paskirta dovana – 100 auksinų už slaptą nuo bolševikų paimtus arklius²²³.

Būrį sudarė beveik 70 vyrų, vadovaujamų vyr. milicininko Petro Junevičiaus (siuvėjo iš Semeliškių), o adjutantu tapo kitas

semeliškietis – žydas Naumanas Musnickis. P. Junevičius buvo gimęs Aukštadvario valsčiuje. Prieš karą grįžo iš Amerikos, buvo paimtas į rusų kariuomenę, pateko į vokiečių nelaisvę. Kelis kartus mėgino pabėgti, kol pavyko. Buvo labai nuovokus. Kartą eidamas sutiko būrelį vokiečių ir apsimetė piemeniu, ganančiu karves. Vokiečiams iš Lietuvos pasitraukus, Junevičius apsigyveno Semeliškėse. Čia tuoj pasirodė bolševikai. Kartą bolševikai pagavo lietuvių husarą, kuris turėjo labai gerą arklį. P. Junevičius naktį pečiais išvertė duris ir, sėdęs ant arklio, per Kietaviškes pasileido į lietuvių pusę, kol pasiekė Žiežmarius. Taip arklys sugrįžo pas lietuvių husarus. Žiežmariuose arklį perėmė tuometis Žiežmarių komendantas, husarų karininkas S. Nagrodskis. O apskrities viršininkas B. Stosiūnas paėmė P. Junevičių į milicijos tarnybą. Paskyrė jį vyr. milicininku ir Žaslių partizanų būrio vadu²²⁴. Stosiūnas su Junevičiumi buvo kraštiečiai, abu iš Semeliškių. Žaslių partizanų būryje tarnavo Naumanas Musnickis, Mykolas Vinickas, Stanislovas Mastauskas, Juozas Mastauskas, Petras Aleksandravičius, Vladas Bogdzevičius, Jonas Rapčinskas, Petras Laimutis, Adomas Jakubauskas, Martynas Simkevičius, Zigmantas Simkevičius, Antanas Valioga, Jonas Petrelis, Juozas Navickas, Gudelis, Pranas Mastauskas, Mykolas Kuzinevičius, Jonas Kumeliauskas, Mykolas Aleksandravičius, Jonas Levickas, Stasys Zamba, Antanas Greska, Bronius Mastauskas, Albinas Kumeliauskas, Augustinas Vėželis, Kazimieras Sakalinskas, Ignasius Levickas, Andrius Nasutavičius, Juozas Kaminskis, Kazimieras Petkevičius, Antanas Kralikauskas, Juozas Švenčionis, Mykolas Petkevičius, Juozas Urbanas, Jonas Urbanas, Juozas Mažeika, Rapolas Bagudzkis, Benadas Tatarūnas, Bronius Statkevičius, Aleksandras Sakalauskas, Jonas Kačinskas,

²²² Anušauskas A. *Lietuvos slaptosios tarnybos 1918–1940*, Vilnius, 1998, p. 71.

²²³ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 193.

²²⁴ Stosiūnas B. Žaslių partizanai, *Karo archyvas*, t. 8, 1937, p. 377–378.

Bernasius Kačinskas, Vladislovas Bukauskas, Abromas Mikaliūkštis, Stasys Jančiauskas, Šulmanas Levinas, Juozas Barauskas, Enrikas Salva, Vincentas Mickevičius, Pranas Mickevičius, Vladas Mažuolis, Boleslovas Anupravičius, Vincas Motieka, Juozas Komaras, Motiejus Kilna, Golbičius, Juozas Rulevičius, Juozas Beručka, Juozas Kasala²²⁵. Apie Žaslių partizanus ir P. Junevičių sklido neįtikėtinos kalbos. Pavyzdžiui, 1934 m., prisimindamas Žaslių partizanus, buvęs apskrities viršininkas B. Stosiūnas rašė, kad jis su apskrities piliečių apsaugos (taip tuo laiku buvo vadinama policija) vadu Kostu Bajoru sumanė Žasliuose sudaryti partizanų būrį, nes „*Žasliai buvo labai nerami vieta, tenai aplinkui labai brzdėjo lenkai*“. P. Junevičius pradžioje surinko beveik 40 vyrų, dalis jų buvo raiteliai. Partizanai negaudavo valdiškos algos, gyveno „*žmonių aukomis*“. Be to, jiems buvo duodamos dovanos už „*pagautąjį šmugelį*“. P. Junevičius su raiteliais veikė ne tik Žaslių apylinkėse, bet visoje apskrityje, „*daug jįsai įvarė baimės lenkų partizanams, kuriems buvo sunku rasti rami vieta nepastebimai susirinkti*“. Apie P. Junevičiaus drąsą liudija toks įvykis. Kartą Žaslių valsčiaus Padalių kaime pas įtariamą lenkų rėmėją Karpavičių buvo daroma krata, nors visiškai netoliese (už Neries) stovėjo lenkų legionininkai. P. Junevičius atvyko su dviem milicininkais (Kestavičiumi ir Paškevičiumi), kurie pasirodė besantys lenkų agentai, POW organizacijos nariai. Kai P. Junevičius nuėjo daryti kratos pas Karpavičių (rado keletą rusiškų šautuvų ir dėžę šovinių), tai abu milicininkai pradėjo šaudyti. Tada keletas vyrų puolė P. Junevičių, norėdami nuginkluoti ir suimti. Karpavičius

griebė Junevičiui už krūtinės. Tačiau P. Junevičius nesutriko, vikriai išsitraukė kardą ir nukirto Karpavičiui ranką. Junevičius kruvinas grįžo į Žaslius, o Karpavičius, nugabentas į lenkų pusę, numirė. Kitą kartą P. Junevičių lenkų legionininkai suėmė Kietaviškėse (lenkai laikėsi Peliūnuose). Tačiau ir tada kitą ar trečią dieną jam pavyko pasprukti ir grįžti²²⁶.

Žaslių partizanai veikė kartu su milicininkais, kuriems Trakų (Kaišiadorių) apskrityje vadovavo Kostas Bajoras²²⁷. Reikia pabrėžti, kad tais neramiais laikais netgi apskrities milicijos vadas negalėjo jaustis saugus. Tai rodo jau minėtas atvejais, kai 1919 m. birželio 10 d. Gegužinės miestelyje lenkų kareiviai užpuolė Kaišiadorių milicijos vadą K. Bajorą su 8 milicininkais ir iš jų keturis paėmė į nelaisvę²²⁸. Tačiau taip pat galima pastebėti atvirkščią reiškinį, kaip Kaišiadoryse susikongregavusios Lietuvos jėgos struktūros ne tik bendradarbiavo, bet ir konfrontavo tarpusavyje. Taigi, vos susikūrus Žaslių partizanų (šaulių) būriui, juo tapo nepatenkintas Kaišiadoryse įsikūręs Žvalgybos skyrius. Pavyzdžiui, 1919 m. liepos 7 d. Lietuvos kariuomenės Generalinio štabo žvalgybos skyriaus 3-iasis žvalgybos punktas skundžiasi Gen. štabo žvalgybos viršininkui Žaslių šaulių būriu, kuris, kaip ir jų vadas P. Junevičius, atseit girtuokliauja, be reikalo šaudo, taip gąsdindami vietos gyventojus. Rašoma, kad vietiniai gyventojai būrį praminė kvailių būriu²²⁹. Toks P. Junevičiaus kaltinimas stebina, nes dar tą patį mėnesį (liepos 28 d.) Kaišiadorių komendantūra buvo išsikvietusi Petrą Junevičių atsiimti krašto apsaugos ministro paskirtos dovanos už gerą tarnybą²³⁰. Akivaizdu, kad, menkindami Žaslių

²²⁵ Stosiūnas B. Žaslių partizanai, *Karo archyvas*, t. 8, 1937, p. 281.

²²⁶ B. S. Žaslių partizanai, *Lietuvos aidas*, 1934-06-16, Nr. 135, p. 11.

²²⁷ Lukoševičius O. *Trakų (Kaišiadorių) apskritis 1918–1940 m.: tarp valdžios ir savivaldos*, Kaišiadorys, 2019, p. 66–114.

²²⁸ Stosiūnas B. Anuos laikus prisiminiu, *Policija*, 1937, p. 347.

²²⁹ LCVA, f. 929, ap. 2, b. 183, l. 11.

²³⁰ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 193.

Žaslių partizanų būrys prie Žaslių bažnyčios.
Pirmoje eilėje iš kairės pirmas stovi partizanų
vadas P. Junevičius (baltais puskailiniais).
1920 m. LCVA

partizanus, Kaišiadorių žvalgybininkai siekė aukštesnio statuso tarp vietinių jėgos struktūrų, ypač turinčių skirtingą pavaldumą (žvalgų skyrius pavaldus kariuomenei, o partizanų būrys kartu su milicija buvo vietinio apskrities viršininko žinioje). Tokie užkulisiniai kovos būdai buvo neišvengiami pokario sumaištyje, kai kiekviena institucija konkuravo dėl įgaliavimų viršenybės, statuso. Tiesa, pagal 1928 m. priimtą Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medalio statutą Žaslių partizanai nebuvo laikomi savanoriais. Savanoriais buvo laikomi tik tie būriai, kuriems vadovavo karininkai (t. y. Sedos–Mažeikių ir Joniškėlio partizanai)²³¹. Analogiškų kaltinimų žvalgams turėjo ir milicininkai. Pavyzdžiui, 1920 m. (greičiausiai vasario mėnesį) Žiezmarių milicijos vadas N. Batoras skundžiasi žvalgybos agentu V. Gabšiu, kad „*savo nemokėjimu elgtis su žmonėmis jau ne kartą iššaukė pasipiktinimą ant jo iš karininkų pusės ir gyventojų*“²³². Ginkluotų asmenų (ne tik kareivių, bet ir civilių) grėsmė kilo visur, kur tik jie buvo. Pavyzdžiui, 1919 m. spaudoje rumšiškėčiai skundžiasi, kad vokiečių ir lietuvių kareiviai, vaikščiodami po miškus ir laukus, šaudė kur papuola: „*tai vienam, tai kitam kulipka pradūžia pro galvą vos neliesdama. Dėl tokio neatsargumo gali ne vieną nušauti.*“ Vieną sekmadienį grįžtančiai iš bažnyčios moteriškai kulka peršovė skarelę, ši taip persigando, kad susirgo. Šautuvus Rumšiškėse turėjo netgi vaikai, kurie irgi šaudė nežinodami kur²³³. Reikia pasakyti, kad dažnas gyventojas po karo turėjo prisirinkęs ginklų. Pavyzdžiui, 1919 m. vasarą minima, kad Stakliškių, Butrimonių, Aukštadvario, Užuguosčio apylinkėse kiekvienas ūkininkas turi rusišką šautuvą, diržų su patronais²³⁴.

1920 m. kovo pabaigoje Žaslių partizanai „suėjo į kontaktą“ su Šaulių sąjunga. Tų metų rugsėjo mėnesį P. Junevičius tarnavo Vilniuje, metų pabaigoje dalyvavo kovose su lenkais Alytaus apskrityje Bobriškėse, o gruodžio mėnesį prisidėjo prie kitų partizanų Perlojuje. P. Junevičius kovojo ir prie Radviliškio, kur padėjo kautis su bermontininkais. Po karų dėl Lietuvos nepriklausomybės jis grįžo į Semeliškes ir vėl vertėsi siuvėju amatu²³⁵.

Lenkijos šalininkų persekiojimas

Aktyviausius Lenkijos šalininkus apskrityje nuolat persekiojo vietinė milicija, partizanai, komendantūra ir netgi savivaldybės. Kaip jau minėta, 1919 m. gruodžio 9 d. Trakų (Kaišiadorių) apskrities seimelis už priklausymą lenkų karinėms organizacijoms POW ir OSN, kurios siekė nuversti Lietuvos valdžią, nutarė ištremti („pašalinti“) iš apskrities 29 asmenis. Tiesa, apskrities viršininkas tokio nutarimo nepatvirtino, nes jis viršijo savivaldybės įgaliojimus. Tačiau nors šiuo atveju seimelis pasmerkė maištininkus, kitu žingsniu pašlovino tuos, kurie suėmė perversmo organizatorius – pavadino Lietuvos žvalgybos viršininko Liudo Giros vardu gatvę, kuri buvo miestelio centre ir kurioje buvo įsikūrusi apskrities savivaldybė²³⁶.

Kaip atrodė įtariamų Lenkijos šalininkų ir vietinės lietuviškos milicijos susidūrimas, iliustruoja Žaslių valsčiuje vykęs bandymas suimti Jurevičių. 1919 m. spalio 20 d. Žaslių valsčiuje naktį milicininkai, vadovaujami Petro Junevičiaus, atvyko suimti Jono Jurevičiaus, įtariamo priklausymu lenkiškai „šcelcų“ organizacijai. Įvykio detalės aiškėja iš jo brolio

²³¹ Kas gali gauti Lietuvos kariuomenės savanorių kūrėjų medalį? *Savanoris kūrėjas*, red. S. Butkus. Kaunas, 1932, p. 34.

²³² LCVA, f. 929, ap. 2, b. 296, l. 361.

²³³ Žinios iš Lietuvos, *Lietuva*, 1919-04-04, Nr. 70, p. 2.

²³⁴ LCVA, f. 384, ap. 3, b. 18, l. 233.

²³⁵ Stosiūnas B. *Žaslių partizanai*, Karo archyvas, t. 8, 1937, p. 280.

²³⁶ Dabar ši gatvė vadinama Algirdo g. Tiesa, 1935 m. gatvė buvo pervadinta dar kartą pavadinant ją Maironio g.

Antano Jurevičiaus (iš Ardosų kaimo) skundo apskrities viršininkui. Anot A. Jurevičiaus, jo brolis, išgirdęs šūvį, pasislėpė, „delto Jurevičius suėmė brolio visus daiktus, o kartu ir mano šiuos daiktus: rudeninį paltą, juodos gelumbės kelnes, gelumbės surdutą, naminį visą kostiumą, sidabro gerą (einantį) laikrodį, lietsargį, čeverikas, juodą kumelaitę dvejų metų, pavalkus, šlajus ir balnelį, putrą, divoną, geležies pančius, batus didelius vyriškus, baltas pirštines ir britvą. Šie visi mano daiktai buvo padėti pas brolių Joną, nesant mano name padėlio.“ A. Jurevičius prašęs viršininko grąžinti šiuos daiktus, nes, atseit, ten buvo jo daiktai, palikti pas brolių. Milicininkas P. Jurevičius apskrities viršininkui paaiškino, kad daiktus paėmė norėdamas J. Jurevičių priversiti ateiti pas milicijos vadą (paėmė jo rudeninį paltą, du vasarinius paltus, aptrauktus kailiniais, surdutą, 4 „marinarkas“, 4 kelnes, porą senų batų ir porą „čeverikų“, du nikeliuotus kišeninius laikrodžius, taip pat 4 metų eržilą ir 3 metų kumelę). Šie J. Jurevičiaus arkliai buvo mobilizuoti. Jonas Jurevičius, gailėdamasis savo daiktų, taip pat padavė prašymą juos atsiimti, bet pats pas milicininkus neatvyko. Jis tik parašė, kad spalio 20 naktį gulėjo klojime su savo giminaičiu Kazimieru Sikorskiu iš Dambravos (Rumšiškių valsčiaus), kuris visą vasarą praleido Bareikiškių „akalicoje“ (Žaslių vlsč.). Išgirdę šauksmą ir šaudymą jie pabėgo, bijodami, ar ten nėra kokie plėšikai. Namu grįžo apie 5 valandą ryto, tada sužinojo, kad buvo Kaišiadorių milicija. Spalio 31 d. apsaugos vadas apskrities viršininkui pranešė, kad Jonas Jurevičius yra suimtas ir perduotas komendantui. Pridėtas ir Jurevičiaus pasiaiškinimas. Taip pat sudarytas aktas, kad Pranas Jurevičius atsiėmė milicijos paimtus

J. Jurevičiaus daiktus²³⁷. Greičiausiai su Lenkijos šalininkų areštais susijęs ir 1919 m. rugsėjo 1 d. Kazio Soloduchausko ir jo dukters Zofijos Jurevičienės suėmimas Krasnasiolkos kaime (Žaslių vlsč.) ir uždarymas Kaišiadorių apskrities kalėjime. Po kelių dienų K. Soloduchausko sūnėnas Mykolas Stravinskas prašo Kaišiadorių komendanto juos paleisti, nes namie liko trys mažamečiai Jurevičienės vaikai ir ūkis be priežiūros, „nėra kam dirbt lauko darbų ir dar yra didis pavojus nuo artimų kaimynų burloky, kur kiekviename laike graso visokias vagystes“. M. Stravinskas surinko netgi papartiškių parašus ir pateikė garantijas visu turtu, kad paleisti suimtieji nepabėgs ir atvyks į teismą²³⁸. Lenkijos šalininkų persekiojimo pavyzdžių šioje knygoje galima rasti gerokai daugiau.

Pirmieji šaulių būriai

Kaišiadorių regione šaulių būrių užuomazgos stebimos nuo 1919 m. lapkričio 13 d., kai buvo įsteigtas I Kaišiadorių šaulių partizanų būrys²³⁹. Pirmieji šaulių būriai, kol neišsikristalizavo aiškesnė organizacinė struktūra, artimai siejosi su partizanais. Apie Trakų (Kaišiadorių) apskrities šaulių rinktinės formavimąsi ir veiklą plačiau rašoma atskiroje knygoje²⁴⁰. Aktyvesnis šaulių būrių organizavimas prasidėjo 1920 m. vasarą. Pasinaudodama 1920 m. liepos 12 d. pasirašyta Lietuvos–Rusijos taikos sutartimi ir Lenkijos kariuomenės atsitraukimu, Lietuvos kariuomenė pradėjo žygiuoti Vilniaus link. Nuo tada galutinai išliko Vievio, Aukštadvario, Semeliškių, Onušio apylinkių priklausomybė Lietuvos pusei. Minėti valsčiai pateko į Trakų (Kaišiadorių) apskritį. Tačiau dar ilgą

²³⁷ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 349–357.

²³⁸ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 217.

²³⁹ Taškūnas J. Trakų šaulių rinktinė, *Lietuvos aidas*, 1934-06-16, Nr. 135, p. 9.

²⁴⁰ Lukoševičius O. *Trakų penktoji rinktinė: Kaišiadorių regiono šaulių istorija 1919–1940 m.*, Kaišiadorys, 2021.

laiką šiose apskrityse apylinkėse tebevyrė lietuviškos, lenkiškos ir rusiškos politinės aistros. Lietuvos valstybei buvo labai svarbu patraukti gyventojus į savo pusę, propaguoti savo politines nuostatas ir ateities vizijas. Siekiant įsteigti daugiau šaulių būrių, iš Kauno 1920 m. liepos 20–26 dienomis atvyko nedidelė šaulių ekspedicija. 16 šaulių pasidalino į dvi grupes, iš kurių viena (8 šauliai, vadovaujami A. Vitkausko), ginkluota šautuvais ir rankinėmis granatomis, pražygiavo tokia kryptimi: Kaunas–Kaišiadorys–Žasliai–Paparčiai–Kernavė–Maišiagala–Naujieji Trakai–Semeliškės–Aukštadvaris–Stakliškės–Jieznas–Prienai–Kaunas. Jie platino atsišaukimus, „Trimitą“, pas įvairius asmenis darė kratas, skatino steigti šaulių būrius. Taip nauji būriai atsirado Žasliuose, Paparčiuose, Semeliškėse, Aukštadvaryje. Pavyzdžiui, 1920 m. rugpjūčio 9 d. Semeliškėse jau buvo 50 partizanų šaulių, kuriuos suorganizavo Semeliškių parapijos klebonas dr. kun. Jonas Steponavičius ir kun. Jonas Sadūnas. Tokių ekspedicinių išvykų buvo ir daugiau, ypač tada, kai Želigovskio vadovaujami lenkų sukilėliai pradėjo pulti Lietuvą visu frontu. 1920 m. spalio 6 d. būrys iš Kauno pasiūstas net iki Vilniaus apylinkių, kur siekė steigti šaulių būrius, saugoti geležinkelius, tiltus, stotis, „sudaryti tautinę nuotaiką“. Spalio 28 d. iš Kauno į Vievį atvyko 37 vyrai. Politinės įtampos laikotarpiu šauliai ėmėsi ir karinės administracijos, glaudžiai bendradarbiavo su kariuomene. Pavyzdžiui, Semeliškių būrys iš kariuomenės perėmė Čiobiškio tilto apsaugą²⁴¹. Šauliai prisidėjo išaiškinant lenkų organizuoto karinio sąmokslu dalyvius. Jie buvo išaiškinti ne tik Kaune, bet ir Kaišiadoryse, Žeimiuose, Kėdainiuose²⁴². Štai kaip 1920 m. nuotaikos aprašytos šaulių būrių organizatoriaus kelionės po Trakų apskritį:

7 rugpjūčio buvau Vievį. Patyriau, kad į čia jau buvo atėjusių bolševikų dalių ir kad pro čia yra didžiausias bolševikų agentų traktas gilyn į Lietuvą ir į Kauno pusę. Mūsų kareiviai paėmė nemaža asmenų su komunistine literatūra. Apylinkių žmonės nė kiek neprijaučia bolševikams. Po dvarus yra lenkuojančių ir buvusių „ščelcų“. Lenkų čia buvo varyta geroka agitacija ir tarp lenkiškai kalbančios parapijos dalies rado užuojautos. Čia palikau literatūros komendanto padėjėjui padalinti žmonėms per kareivius.

8 rugp. iš ryto iškeliavau į Kietaviškį. Radau jau po pamaldų. Žmonėms išdalinau literatūros ir laikraščių. Pasitaręs su vietos klebonu Čepanu ir kun. Cibulsku, padariau mažo ratelio parinktų vyrų susirinkimą, kuriame išaiškinau plačiau apie Šaulių uždavinius. Atėjus kalbai apie būrio sukūrimą, buvusieji susirinkime atsakė dar pasvarstysią dar ir pamąstysią, ar jie gali prisidėti, ar ne. Klebono rekomendacija paprašiau vietos vargonininką Kurklinską Kazį pasiimti organizuoti Kietaviškio būrį. Jis prižadėjo, aš surašiau pranešimų pavyzdžius apie būrio sukūrimą ir palikau jam. Paprašiau dar, kad ir klebonas su kunigu priremtų organizaciją. Žmonės, šios apylinkės lietuviai, gan susipratę, nusistatę prieš lenkus ir bolševikus. Tą pat dieną nukeliavau į Semeliškį. Nukeliavau į ten jau visiškai vakare. Manęs ten jau laukė. Išlipus iš ratų, tuojau teko kalbėti Kareivių Klube, kurį pastatė ir išpuošė lenkai Semeliškio visuomenei. Pasveikinau su atsivadavimu nuo priešų Šaulių vardu. Nupiešiau dabartinę Lietuvos padėtį ir pabrėžiau savęs gynimosi idėją ir apipažindinau kiek su Šaulių S-ga. Ūpas labai pakilo žmonėse. Miestely žmonės lietuviai. Kaimuose kalba gudiškai ir lenkiškai. Čia buvo lenkų okupacijos centras Trakų apskrity ir čia stovėjo garsusis Lydos pulkas, o vėliau visa divizija. Čia „ščelcų“ štabas buvo

²⁴¹ Matusas J. *Šaulių sąjungos istorija*, Sydney, 1966, p. 54–55.

²⁴² Matusas J. *Šaulių sąjungos istorija*, Sydney, 1966, p. 69.

ir daugiausia darbuosi „pan Pylinski“ (jau sėdi Kauno mūre). Po prakalbai Semeliškio klebonas ir kunigas padavė mintį pabūti per visą ryt dieną ir palaukti antradienio 9 rugp., kai Semelišky bus dideli šv. Raulo atlaidai. Sutikau.

Ant rytojaus 8 rugpjūčio maniau važiuoti į aplinkinius kaimus apsipažinti su žmonėmis, bet paskiau sumaniau nuvažiuoti į Trakus už demarkacijos linijos su literatūra. Sėdau į ratus ir nuvažiauvau. Trakų priemiesty pasilikau arklį ir su mūsų sargybos žinia įėjau į bolševikų pusę. Perėjau pro sargybą. Ji man nieko nesakė. Mieste buvo apie 50 raudonarmiečių. Visos miesto sienos išlipintos atsišaukimais ir spalvotais plakatais, reklamuojančiais tarybų valdžią, kovą su „buožėmis“ ir stojimą į raudonąją armiją. Mieste, buvo revkomas, kurį sudarė ir palaikė daugiausia Trakų karaimai rusų orientacijos, kurių yra Trakuose apie 100 šeimynų. Žmonės buvo neapsakomai priešingi revkomo sudarymui ir net viešai pasipriešino tam, stodami kalbėti bolševikų sušauktame mitinge. Žmonės buvo labai pasipiktinę mūsų pasitraukimu iš Trakų. Visi gyventojai, ypač pati biednuomenė, nekantriai laukė ateinant lietuvių, nors kalba daugumoj lenkiškai. Yra keletas ir lietuviškai kalbančių šeimynų. Klebonas – lietuvis. Trakų žydai labai prielankūs mums ir siūlėsi sudaryti savo apsaugą. Šauliams medžiagos čia reikia labai atsargiai ieškoti. Tą pat dieną sugrįžau pro šnairuojančius raudonarmiečius į savo pusę. Pakeliui namo į Semeliškį visur sodžiuose išdalinau gudų ir lenkų literatūros, kurią su pamėgimu skaitė visi.

9 rugp. Semelišky buvo atlaidai. Susivažiavo žmonių iš 10 aplinkinių parapijų ir iš anapus demarklinės. Kalbėjau du kartu. Po pamaldų ties bažnyčia lietuviškai ir lenkiškai ir vėliau turgavietėj taip pat lietuviškai ir lenkiškai. Išdalinau daug literatūros, kad patektų į visas puses. Žmonės labai buvo patenkinti mūsų atėjimu ir visų ūpas pakilęs. Ypač pareiškus, kad bus išdalintos dvarų žemės

žmonėms. Apylinkėse yra daug lenkų suagituotų žmonių ir „ščelcų“, ypač tarp dvarininkų. Čia reikia valymo būtinai. Bolševikai buvo atėję į čia, bet greitai išėjo, jų agitacija pasisekimo neturi. Pačiame Semelišky, ačiū klebono filosof. d-ro Stepanavičiaus ir jo padėjėjo kun. Sadūno darbštumui yra organizuota jaunimas apie 50 žm., kuris gali visas prisidėti į Šaulius. Abu dvasiškai davė sutikimą tuojau tą būrį įregistruoti Centre ir žadėjo patys būti Kaune tuo reikalu.

10 rugp. išvažiauvau į Aukštadvarį. Čia daug sulenkėjusių kaimų. Taip pat nemaža būta „ščelcų“. Pats miestelis buvo lenkų agitacijos centras ir yra sulenkėjęs. Buvo atėję ir į čia bolševikai. Apiplėšė kai ką ir iškeliaavo, nustačius demarkacijos liniją. Atvažiavęs sušaukiau miestelio gyventojų susirinkimą ir lietuviškai ir lenkiškai paaiškinau apie Lietuvos valstybę ir jų naują padėtį. Mane sveikino rabinas žydų kalba. Šaulių organizavimui medžiagos maža. Vietos klebonas kun. Šlamas apsiėmė organizuoti. Palikau jam pareiškimų pavyzdžius.

11 rugp. nukeliavau į Onuškę (Hamušiškį). Pakeliui sutikau grįžtančių nuo Gardino lenkų dvarininkų pabėgėlių ir keistų pėsčių žmogystų iš Vilniaus su maišeliais ant pečių, kurios platinio žinias, kad „polacy stoja 20 wiorst od Wilna“. Onušky buvo mugė. Sušaukiau žmones ir pasakiau lietuviškai ir lenkiškai prakalbas. Didelį įspūdį padarė ir čia mano pareiškimas, kad dvarai bus išdalinti žmonėms, nes čia yra dideliausių Olsufievo dvarų ir visokių lenkų, kurie mažai dirbami, o žmonėms žemės maža. Vietinių dvarų tarnautojai dažniausiai lenkai, buvę lenkų agitatoriai ir „dzialačiai“, būta daug „ščelcų“. Kraštas reikalingas valymo. Buvo atėję bolševikai. Surekvizavę, išvarę kai kam arklius su ratais, kurie iki šiol negrįžę. Jų agitacija vaisių neturi. Tad mano literatūra laužėsi per atviras duris. Pasilikau jos ligi už demarklinės. Patyriau dar čia, kad vietos dvarininkai buvo nuvažiavę į Kauną ir prilindę į mūsų ministerijas, kame saviškai nušvietę

*dalykus ir pasisakę Lietuvos rėmėjais. Tai melas ir jiems netikėti. Šaulių būrį čia sudariau ir protokolą pasiunčiau vakar į Jus <...>*²⁴³.

1920 m. Lietuvos partizanų būriai formaliai perėjo į šaulių organizaciją ir buvo įsteigtas Lietuvos šaulių sąjungos Trakų V rajonas. Trakų (Kaišiadorių) apskrities šaulių būriai aktyviai dalyvavo tiek nepriklausomybės kovose, tiek ir įtvirtinant tvarką vietose jau pasibaigus kariniams veiksams. Pavyzdžiui, aktyviam Aukštadvario būriui vadovavo kun. Stanislovas Pupaleigis (kilęs iš Žaslių vlsč.).

Su rytų kaimyno partizanais ginklu kovoti teko ir Vievio, Onušio, Semeliškių būriams²⁴⁴. Nors buvo kiek toliau nuo fronto linijos, tačiau Darsūniškio būrys įsisteigė vienas pirmųjų – 1920 m. liepos 29 dieną. Būrio organizatorius buvo pradžios mokyklos mokytojas Juozas Pažerskis²⁴⁵. Vienas pirmųjų rinktinės vadų – Juozas Grybauskas, kurio vadovaujamas Kaišiadorių būrys dalyvavo 1923 m. Klaipėdos karinėje akcijoje²⁴⁶.

Kad šaulių būrių organizavimas ir kova fronte prieš lenkų kariuomenę vyko lygia greta,

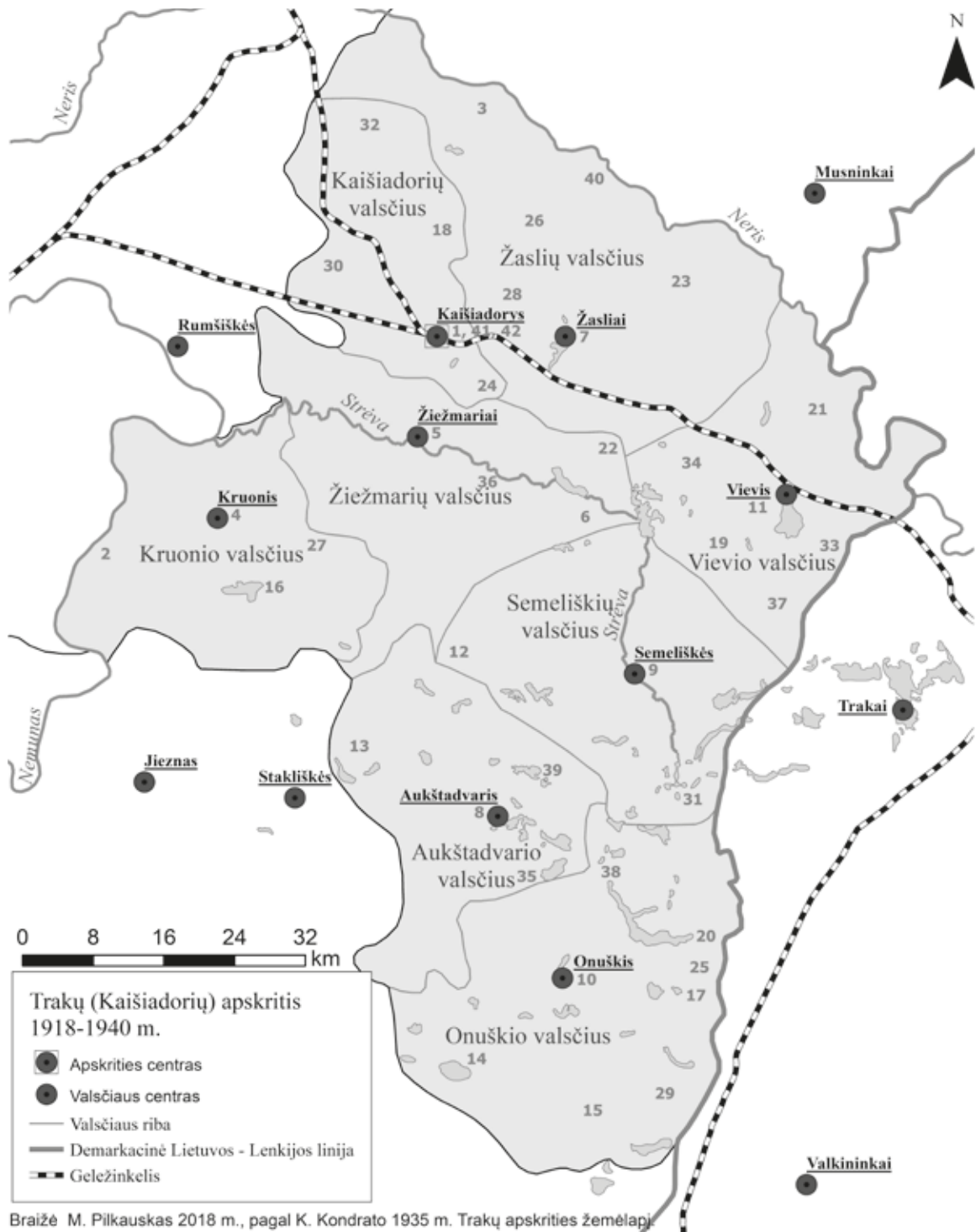
Vasario 16-osios minėjimas prie Kaišiadorių geležinkelio stoties. Minėjimo dalyviai (geležinkelio, miškų urėdijos tarnautojai, šauliai, žydų bendruomenės atstovai ir kt.) laiko šūkius, išreiškiančius paramą Lietuvos nepriklausomybei. Trakų (Kaišiadorių) skyriaus šauliai stovi su šūkiu „Tautietis atsibuksi! Tautietis, į kovą už laisvą brangios Lietuvos!!!“ 1920 m. LCVA

²⁴³ Kirvelis N. Šaulių dienynas, *Trimitas*, 1920-09-22, Nr. 8, p. 11–13.

²⁴⁴ Matusas J. *Šaulių sąjungos istorija*, Sydney, 1966, p. 203.

²⁴⁵ Daugvardas V. Trakų žemės šaulių šventė, *Trimitas*, 1939-05-11, Nr. 19, p. 446.

²⁴⁶ Taškūnas J. Trakų šaulių rinktinė, *Lietuvos aidas*, 1934-06-16, Nr. 135, p. 9.

1918–1940 m. Trakų (Kaišiadorių) apskrities žemėlapis su pažymėtais šaulių būriais. Skaičius žymi būrio numeraciją ir dislokacijos vietą: Kaišiadorių (1), Darsūniškio (2), Gegužinės (3), Kruonio (4), Žiežmarių (5), Kietaviškių (6), Žaslių (7), Aukštadvario (8), Semeliškių (9), Onušio (10), Vievio (11), Beižonių (12), Užuguoščio (13), Dusmenų (14), Žilinių (15), Kalvių (16), Gudakiemio (17), Palomenės (18), Pakalniškių (19), Panošiškių (20), Kazokiškių (21), Mijaugonių (22), Paparčių (23), Tarpumiškio (24), Antakalnio (25), Krivonių (26), Kovaičių (27), Ilgakiemio (28), Kaniūkų (29), Beištrakių (30), Strėvos (31), Šilasėdų (32), Vilūniškio (33), Žebertonų (34), Totoriškių (35), Strėvininkų (36), „Trakų Pilies“ (37), Tolkiškių (38), Čižiūnų (39), Rusių (40), Kaišiadorių gimnazijos (41), Kaišiadorių amatų mokyklos (42)

rodo 1920 m. spalio 24 d. mitingas Kruonyje. Jame „amerikietis“ šaulys A. Kondratavičius kalbėjo apie dabartinę Lietuvos padėtį, lenkų skleidžiamą šmeižtą apie lietuvius ir ragino jaunimą stoti į šaulių būrį. Vietos mokytojas pasakojo apie lenkų tikslus Lietuvoje, jeigu jiems pavyktų Lietuvą „pagrobt“, ragino lietuvaites aukoti kariuomenei, ką tik išgali, o vyrus stoti į šaulių būrį. Jaunimas padainavo kelias dainas ir sugiedojo Lietuvos himną. Renginyje dalyvavo Darsūniškio būrio šauliai, kurių naudai rinktos aukos. Renginio metu sudarytas Kruonio šaulių būrys iš 8 narių ir įsteigtas Gynimo komitetas. Per mitingą priimta tokia rezoliucija:

1. Mes, Kruonio valsč. piliečiai, griežtai protestuojam prieš lenkų skverbimąsi Lietuvos. 2. Reikalaujam, kad lenkų kariuomenė tuojau apleistų paimtą mūsų valstybei priklausomą teritoriją. 3. Kad neleistų Antanta lenkams grobti mūsų žemę ir laužyti mūsų neutralitetą. 4. Kad greičiau būtų Lietuva pripažinta de facto ir de jure. 5. Kad Lietuvos valdžia imtųsi griežtų priemonių persekioti lenkų šnipus ir agitatorius, kurių mūsų apylinkėse yra daug. Mes remsim visomis pajėgomis Lietuvos valdžią ir ginsim Lietuvos mūsų tėvynės nepriklausomybę. Didžiausią padėką reiškiam narsiai mūsų kariuomenei, kovojančiai dėl mūsų laisvės ir nepriklausomybės. Taip pat reiškiam didžios padėkos karžygiams šauliams. Mes visi padėsime mūsų kariuomenei kuo galėdami, jei ne ginklu, tai medžiaginiai šelpsimė. Garbingoji mūsų kariuomenė ir karžygiai šauliai! Jums tariame širdingą ačiū, kad neleidžiat priešui mindžioti mūsų tėvų ir protėvių kaulus, kad ginatė narsiai mūsų brangios Tėvynės Lietuvos laisvę²⁴⁷.

Pasibaigus aktyvioms ginkluotoms kovoms, Trakų apskrities šauliai per visą tarpukario laikotarpį išliko viena ryškiausių visuomeninių organizacijų, palaikiusi patriotines

nuotaikas, ir aktyvi vietos karinė struktūra, neatskiriama visuomeninio ir kultūrinio gyvenimo dalis. Pavyzdžiui, netgi 1922 m. šaulių veikla daugiausia reišėsi kultūrine veikla. Štai 1922 m., Vasario 16 d. šventei praėjus, Kaišiadorių šaulių būrys sudarė teatralų ir choro grupes. Spaudoje rašoma, kad būrys vasario 26 d. surengė didelį šokių vakarą-balių, kuris praėjo linksmai ir buvo „vienas pavyzdgingų šokių vakarų Kaišiadoryse kuomet nors rengtų“. Mat nebuvo nusigėrusių, su pypkėmis dantyse, paltais apsilvikiusių ir su kepurėmis. „Tas tai jau pažanga tame kampeleje.“ Jau po poros dienų (vasario 28 d.) būrys vėl surengė vakarą, kuriame vaidino dramą „Saliarono sapnas“ ir operetę „Adomas ir Ieva“. Po vaidinimų choras sudainavo keletą dainų, o pabaigoje ekspromtu sudainuota humoreska „Sutartinė“. „Šis paskutinis numeris publikai ypač patiko ir teko pakartoti triukšmingam plojimui lydint. Po viso ko ėjo šokiai ir žaislai, stygų orkestrui griežiant.“ Vakaro pelnas buvo skirtas kuriamam Lietuvos universitetui (aukų lapais surinkta apie 4–5 tūkstančiai auksinų), o dalis aukų skirta vilniečiams tremtiniams. Tuojau po šių vakarų būrys sutarė atidaryti kursus suaugusiems ir viešą knygyną su skaitykla²⁴⁸. Kad šaulių kultūrinėje veikloje vienas svarbiausių išliko politinis aspektas, rodo Kaišiadoryse 1922 m. rugpjūčio 6 d. geležinkelio stoties salėje įvykęs vakaras. Čia buvo vaidinamas sceninis vaizdelis „Ir atsimerkė akys“, parašytas Semeliškio slapyvardžiu pasivadinusio apskrities viršininko B. Stosiūno, ir komedija „Demarkacijos linija“. „Demarkacijos linijoje“ atvaizduoti lietuvių žemes grobiantys lenkai, kuriems šauliai įkrečia į kailį. Vakaronėje griežė būrio orkestras, publika šoko. Stoties salė buvo išpuošta tautinėmis vėliavomis, Vyčiu, šaulių skydu ir šūkiomis: „Laisvę pažinę jungo nevilksim“, „Už Vilnių mūs širdį“ ir t. t.

²⁴⁷ Kruonis, *Trimitas*, 1920-11-04, Nr. 14, p. 18.

²⁴⁸ Vytautas, Kaišedorys, *Trimitas*, 1922-03-18, Nr. 11, p. 12–13.

Aiškioje vietoje pakabinta didelė Amerikos vėliava su šūkais „Smūgis lenkams“, „Valio Amerika“. Taip Kaišiadoryse paminėtas Lietuvos tarptautinis pripažinimas. Straipsnyje kalbama ir apie kultūrinius pasikeitimus: „*Reikia pastebėti, kad Kaišedorių jaunimas sparčiai žengia pirmyn, nes prieš porą metų lietuviškai nemokėjo kalbėti, o dabar net scenoje pasirodo, ir visi visur kalba lietuviškai.*“²⁴⁹

Kaišiadorių šauliai 1923 m. Klaipėdos operacijoje

Vienas iš Šaulių sąjungos įkūrėjų Matas Šalčius 1928 m. apibendrino šaulių vaidmenį kovose dėl Lietuvos nepriklausomybės, išskirdamas penkis šaulių žygius. Pirmasis – lenkų slaptosios karinės organizacijos POW likvidavimas 1919 m. Antrasis – kovos su bermontininkais. Trečiasis – kovos su lenkais 1919 m. pabaigoje ir 1920 m. Ketvirtasis – Klaipėdos krašto prijungimas prie Lietuvos 1923 m. Penktasis – kovos su lenkų partizanais neutraliojoje zonoje 1923 m. ir 1924 m. pradžioje. Anot M. Šalčiaus, šie šaulių karo žygiai galutinai įtikino skeptikus, kad „piliečių kariuomenė“ yra vertinga krašto gynimo jėga. Be to, per nepriklausomybės dešimtmetį šaulių būriai savo apylinkėse stiprino nepriklausomybės supratimą, ruošė paskaitas, „kultūringus vakarėlius“, koncertus, gegužines ir kitokius pasilinksminimus, organizavo chorus, orkestrus, gaisrininkų komandas, dalyvavo tautos šventėse, sodino medžius ir dirbo kitus šalies gražinimo darbus, padėjo kovojant su banditizmu²⁵⁰. Galima pastebėti, kad Kaišiadorių šauliai buvo aktyvūs visuose „penkiuose žygiuose“. POW ir kitų lenkų aktyvistų išaiškinimas Kaišiadorių apylinkėse

1919 m. padėjo atskleisti lenkų rengtą sąmokslą ir likviduoti priešiškas Lietuvos valstybingumui organizacijas. Kaišiadorių šauliai buvo siunčiami kovoti ir su bermontininkais. Kovose su lenkų kariuomene ir jų partizanais aktyviai veikė Žaslių partizanai, vadovaujami P. Junevičiaus, partizanų šaulių būriai pafrontės valsčiuose – Semeliškėse, Aukštadvaryje ir kitur. Trakų V rinktinės šauliai, vadovaujami J. Grybausko, 1923 m. sausį vyko į Klaipėdos kraštą ir ginklu prisidėjo prie Klaipėdos prijungimo. Ir savaime aišku, kad Kaišiadorių (Trakų) apskrities šauliai negalėjo likti nuošalyje, kai, sustabdžius Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių karo veiksmus ir nustačius neutralią zoną, prasidėjo nekonvencinis karas tarp civilių gyventojų, o dažnai – tiesiog civiliais rūbais perrengtų kareivių.

Klaipėdos operacija – tolimiausias geografinis Kaišiadorių šaulių veiklos taškas, taip pat, galima sakyti, ir vienas iš paskutinių ginkluotų susirėmimų. Remdamiesi 2023 m. išleistu išsamiu Klaipėdos 1923 metų įvykių dokumentų rinkiniu galime matyti, kad Kaišiadorių rinktinės šauliai sudarė vieną iš trijų Lietuvos šaulių grupių, aktyviai dalyvavusių karinėje operacijoje²⁵¹. 1923 m. sausio pradžioje [diena nenurodyta] įsakymu sudarytoje Ypatingo paskyrimo rinktinėje, be atrinktų 5-ojo pėstininkų pulko, 8-ojo pėstininkų pulko ir kitų karinių dalinių karininkų ir kareivių, dalyvavo trys šaulių būriai: Vilkaiviškio (80 šaulių), Kaišiadorių (125 šauliai) ir Panevėžio (250 šaulių). Rinktinė suskirstyta į tris grupes. Kaišiadorių šauliai priklausė I grupei (vadinamai Klaipėdos), 50 šaulių priskirti prie 2-osios kuopos, kurios vadas buvo kpt. E. Noreika, o 75 šauliai – prie 4-osios kuopos,

²⁴⁹ K-as J. Kaišedorys, *Trimitas*, 1922, Nr. 33, p. 31.

²⁵⁰ Šalčius M. Šaulių vaidmuo nepriklausomybę stiprinant, *Trimitas*, 1928-02-16, Nr. 7, p. 222–223.

²⁵¹ *1923-iejai: Klaipėdos prijungimas prie Lietuvos. Dalyviai ir jų liudijimai*, dokumentų rinkinys, sud. V. Safronovas, Klaipėda, 2023.

Vyriausiasis Mažosios Lietuvos gelbėjimo komitetas ir jo bendradarbiai. Pirmoje eilėje iš kairės sėdi: V. Šaulinskis, J. Lėbartas, M. Jankus, J. Vanagaitis. Antroje eilėje iš kairės stovi: lakūnas S. Darius, A. Ivaškevičius, A. Marcinkevičius, J. Pronskus. 1923 m. sausio 9 d. VDKM

kurios vadas – kpt. P. Strelnikas²⁵². Kpt. P. Strelniko 1923 m. balandžio 2 d. raporte apie kuopos veiklą rašoma: sausio 9 d. kuopa išvyko traukiniu iš Kauno į Kaišiadoris (kuopoje – 74 žmonės „bendrame sukilėlių ešlone“); sausio 10 d. apie 17 val. ešlonas išvyko iš Kaišiadorių į Kretingą, pakelyje kariškiai perrengti civiliškais rūbais; sausio 11 d. apie 10 val. ešlonas atvyko į Kretingą, o 17 val. kuopa pėsčiomis patraukė link Vokietijos sienos ir t. t.²⁵³ Apie 2-osios kuopos

veiksmus užsimenama kpt. J. Astupėno, kuris vadovavo 1-ajai kuopai, raporte. Jis rašo, kad sausio 11 d. 4 val. gavo įsakymą eiti į pagalbą 2-ajai kuopai, jeigu jai nepavyktų užimti Bajorų stoties (šalia Kretingos). Tačiau, 7 val. atvykęs į Tolius (Thalen) sužinojo, kad Bajorus šauliai užėmė dar sausio 10 d.²⁵⁴ Trumpai apie Kaišiadoris užsimenama ir „sukilimo“ vado J. Polovinsko-Budrio atsiminimuose. Jis rašė, kad, vykstant link Klaipėdos traukiniu, Kaišiadoris pasiekė apie vidurnaktį,

²⁵² Ten pat, p. 66–67, 504.

²⁵³ Ten pat, p. 303.

²⁵⁴ Ten pat, p. 301.

tačiau čia paaikškėjo netikėtas dalykas – pritrūko 120 civiliškų drabužių komplektų, skirtų perrengti kareivius: „*Sulaikėm traukinį. Skambinome naktį Kaunan, Lipčiui, nes provincijoje įgyti tokį skaičių gatavų drabužių negalimas dalykas. Nemiego naktis paveikė mano štabo narių nervus.*“ Galiausiai situacija buvo išspręsta trūkstamus drabužius suradus Kaune ir specialiu vagonu pristačius į Jonavą²⁵⁵.

Kalbant apie Kaišiadorių šaulių būrį, reiktų prisiminti, kad vienas iš svarbiausių Klaipėdos operacijos organizatorių ir vykdytojų buvo **Aleksandras Marcinkevičius**, kilęs iš Žaslių valsčiaus, Paukščių kaimo. 1923 m. jis užėmė Lietuvos šaulių sąjungos (LŠS) centro valdybos sekretoriaus pareigas. Kaip 8-ojo pėstininkų pulko karininkas operacijoje dalyvavo ir II grupės 3-iosios kuopos būrio vadas ltn. **Pranas Gudynas**²⁵⁶, kuris 1918–1920 m. buvo Kaišiadorių apylinkių (Žaslių, Kudonių, Kaišiadorių) pradžios mokyklų mokytojas, vėliau stojęs į karo mokyklą ir tapęs lakūnu. 1929 m. P. Gudynui žuvus jo vardu pavadinta pagrindinė Kaišiadorių gatvė. Dotnuvos šaulių būryje minimas **Viktoras Ruokis**. Tarp Kaišiadorių šaulių – Klaipėdos operacijos dalyvių – minimi **Juozas Grybauskas** (LŠS V skyriaus (Trakų) vadas), **Vladas Barysas** (LŠS V skyriaus (Trakų) būrininkas), **Juozas Montvila** (LŠS V skyriaus raštvedys), **Sergiejus Žitkovas** (LŠS 78-ojo (Kaišiadorių) būrio šaulys), **Adomas Dalikas** (LŠS 34-ojo (Darsūniškio) būrio vadas), eiliniai Darsūniškio būrio šauliai **Petras Koklevičius**, **Pranas Maciulevičius**²⁵⁷ ir **Pranas Zuzevičius**.

Taip pat minimas Semeliškių (LŠS 192-ojo) būrio vadas **Pranas Mickevičius**. „Sukilime“, be šaulių, dalyvavo ir partizanai, kurių kilmės vietos nenurodytos, taip pat savanoriai, įsijungę į šaulių gretas: iš Darsūniškio – **Petras Bendaravičius**, **Juozas Kerševičius**, **Juozas Lekavičius**, **Juozas Milimaitis**, **Pranas Tamošiūnas**, iš Semeliškių valsčiaus Budzilių kaimo – **Kazys Mitkevičius** ir **Kazys Narutavičius**²⁵⁸.

Tiesa, minimas „Klaipėdos sukilime“ dalyvavusių Kaišiadorių šaulių skaičius (125) kelia abejonių. Kaip matome vardiniame sąrašė – galime suskaičiuoti iki dviejų dešimčių šio regiono šaulių. Galbūt atsakymas slypi buvusio Kaišiadorių komendantūros karininko Juozo Kartano, kuris 1923 m. tarnavo 6-ajame pėstininkų pulke, pastebėjime: „*Reziduojant Kruonio miestelio apylinkėse buvo renkami savanoriai Klaipėdos krašto atvadavimui. Kartą pro Kruonio miestelį praėjo apie 100 civilių žmonių būrys. Tai buvo Perlojos gyventojai, kurie skubėjo į Kaišiadoris vykimui į Klaipėdą*“²⁵⁹. Greičiausiai istoriniuose šaltiniuose visi šauliai, įlipę į traukinį Kaišiadorių geležinkelio stotyje, buvo įvardinti kaip Kaišiadorių šauliai.

BOLŠEVIKŲ REVOLIUCINIS JUDĖJIMAS

Kaišiadoryse 1918 m. lapkričio 23 d. susikūrė Kaišiadorių parapijos (valsčiaus) komitetas, kuris siekė atstovauti lietuviškos orientacijos gyventojų savivaldai. Tačiau jau po poros dienų prie Kaišiadorių geležinkelio

²⁵⁵ Ten pat, p. 336.

²⁵⁶ Ten pat, p. 518.

²⁵⁷ Pranas Maciulevičius aktyviai bendradarbiavo šaulių laikraštyje „Trimitas“, vėliau tapo Darsūniškio būrio vadu, 1931 m. apdovanotas Šaulių žvaigžde.

²⁵⁸ *1923-ieji: Klaipėdos prijungimas prie Lietuvos. Dalyviai ir jų liudijimai*, dokumentų rinkinys, sud. V. Safronovas, Klaipėda, 2023, p. 529–557.

²⁵⁹ „Likimo vingiuose stiprybės ieškojau savo krašte“. Juozas Kartanas (1893–1979) / parengė M. Gliniskas. *Taurosta*, 2018, Nr. 1, p. 79; patikslinta ir pildyta pagal rankraštį, saugomą Jonavos rajono savivaldybės Grigorijaus Kanovičiaus viešojoje bibliotekoje.

stoties sovietinei Rusijai atstovaujantys bolševikai surengė mitingą, kuriame ragino pašalinti „buržuazinę Lietuvos tarybą“. Gruodžio 11 d. kitame mitinge prie geležinkelio stoties bolševikai (komunistai) vėl ragino žmones kurti „savo“ tarybas. Gruodžio 30 d. toje pačioje vietoje įvyko jų eilinis mitingas, Kaišiadoryse pagal bolševikų centro komiteto (CK) nurodymus veikusiam vietiniam bolševikų revoliuciniam komitetui vadovavo Aleksandras Jakševičius ir Petras Vasiliauskas. 1919 m. sausio mėnesį šį komitetą išvaikė Kaišiadoryse dar tebebuvę vokiečių kareiviai, nes jis ėmė kelti grėsmę jų pačių saugumui²⁶⁰. Reikia pabrėžti, kad A. Jakševičius labai aktyviai dalyvavo bolševikų revoliuciniame judėjime ne tik Kaišiadorių apylinkėse, bet ir jų centro komitete. A. Jakševičius mokėsi Kaišiadorių geležinkelininkų mokykloje, vėliau baigė mokytojų kursus ir mokytojavo. Karo metu evakavosi į Rusiją, priklausė socialistų liaudininkų partijai. Grįžęs į Kaišiadoris 1918 m. vasarą įkūrė komunistinę kuopelę iš 25 narių, kaip atstovas nuo Kaišiadorių dalyvavo 1918 m. spalio 1–3 d. Vilniuje vykusiam Lietuvos komunistų partijos I suvažiavime, išrinktas partijos centro komiteto nariu. Kai buvo įkurta Lietuvos Sovietų Respublika ir gruodžio 8 d. suformuota Laikinoji vyriausybė, vadovaujama V. Mickevičiaus-Kapsuko, A. Jakševičius užėmė joje susisiekimo komisaro pareigas. 1918 m. Kaišiadoryse buvęs bolševikų komitetas turėjo 7 ginkluotus milicininkus ir bandė plėsti agitacinę bei kitą anti-valstybinę veiklą visoje apskrityje. Įsitvirtinę Kaišiadoryse, bolševikai planavo žygiuoti į Kauną, tačiau vietiniai gyventojai bolševikų

nerėmė ir jų komiteto veikla nepasitikėjo²⁶¹. Kaip buvo rašoma apie Kaišiadorių regioną, daugelyje miestelių veikė po du komitetus, kurių vienas klausė Lietuvos Tarybos, o kitas atsiklausė „Kapsuko valdžios“. Tačiau antrasis komitetas (bolševikinis) paprastai stengėsi kuo labiau trukdyti dirbti tikrajam komitetui²⁶².

Vokiečiams besitraukiant iš Lietuvos teritorijos, 1919 m. pradžioje iš Rytų ėmė slinkti Sovietų Rusijos Raudonoji armija. 1919 m. sausio 10 d. raudonarmiečiai užėmė Vievį, sausio 11 d. – Žaslius. Čia jie laikinai sustojo, besiruošdami tolimesniam puolimui. 1919 m. vasario mėnesį Raudonoji armija vėl pradėjo stambų puolimą, siekdama užimti Kauną. Vasario 7 d. užėmė Aukštadvarį, vasario 8 d. – Stakliškes, vasario 9 d. – Jiezną²⁶³. Čia vasario 13 d. jie buvo vėl sustabdyti²⁶⁴. Kovo mėnesį bolševikai buvo įsitvirtinę ruože Daugai–Pivašiūnai–Dusmenys–Onuškis–Aukštadvaris–Žasliai. 1919 m. kuriam laikui nusistovėjusi riba tarp lietuvių ir bolševikų ėjo per Bučionis (prie Neries), Krivonis, Rečionis²⁶⁵. Žasliuose veikė bolševikų 5-asis šaulių pulkas, o mieste lyje laikėsi apie 300 jo karių²⁶⁶. Kaišiadoryse buvusieji bolševikų aktyvistai „nutarė pakelti Kaišiadoryse triukšmą ir pabėgti. Ir štai vieną naktį jie nukovė tuoj už Kaišiadorių vieną vokiečių kareivį, kitą sužeidė ir pabėgo į Žaslius, kur jau stovėjo raudonosios kariuomenės dalys.“ Žuvęs vokiečių kareivis buvo palaidotas Kaišiadoryse, ties geležinkelio stotimi, nebaigtos statyti pravoslavų cerkvės šventoriuje²⁶⁷.

Dažniausiai istoriniuose straipsniuose įvardijami sausio įvykių dalyvių ar žuvusiųjų skaičiai, tačiau už kiekvieno jų slepiasi žmogaus likimas. Kaip pavyzdį paimkime

²⁶⁰ Laurinavičius J. *Kaišiadorių miesto kronika 1590–2010*, Kaišiadorys, 2011, p. 12–13.

²⁶¹ Lesčius V. *Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920*, Vilnius, 2004, p. 46.

²⁶² Dzūkas. Bolševikų pafrontėje, *Tiesos kardas*, 1919-01-30, Nr. 20, p. 2.

²⁶³ Lesčius V. *Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920*, Vilnius, 2004, p. 47.

²⁶⁴ Lesčius V. *Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920*, Vilnius, 2004, p. 61.

²⁶⁵ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, p. 290.

²⁶⁶ Lesčius V. *Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920*, Vilnius, 2004, p. 46.

²⁶⁷ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, p. 279.

Mykolą Kunickį iš Šaknių kaimo (prie Palomenės), kurį aprašo tuometinis apskrities viršininkas B. Stosiūnas: „*Didžiausias bolševikų veikėjas tais laikais Kaišiadoryse buvo Mykolas Kunickis iš Šaknių kaimo. Namie kalbėjo lenkiškai, Šakniai yra lenkuojantis kaimas. Jisai 1920 m. grįžo į savo tėviškę, pasidavė valdžiai ir 1920 m. spalio 12 d. davė apskrities viršininkui tokį parodymą: 1918 m. gruodžio mėnesį, dar vokiečiams tebesant Kaišiadoryse, įsisteigė čia darbininkų taryba (soviet rabočich deputatov). Prie tosios tarybos prigulėjau ir aš ir buvau išrinktas pirminku, prie tos tarybos prigulėjo dar tarp kitų šie žmonės: Nochas Giršengornas, Šneideris (raštvėdys), Vasiliauskas, Bogdzevičius Juozas, Juodka, Tarasevičius ir dar daugiau Kaišiadorių gyventojų <...>. Kai komitetas buvo nuverstas, tai aš suimtas 1919 metais kovo mėn. 12 d. ir nusiųstas Kaunan. Iš Kauano aš nusiųstas Rusijon besimainant įkaitais. Pabuvęs kiek Rusijoje aš įsitikinau, kad bolševikai nėra tinkami darbininkų gynėjai, todėl mečiau su jais bendradarbiavimą ir pabėgau Minsko gubernijon, kur vėliau atėjo lenkai <...>. Pas lenkus aš netarnavau, į lenkų valdžią žiūrau kaip į buržuazinę ir jai nepriitariu. Esu ūkininkas mažžemis ir tekorius, negaliu pritarti lenkų šlėktai <...>. Aš gerai pažįstu Mykolą Miliauską (Michailovą), kuris taip pat, kaip ir aš, jau senai atsisakė nuo savo klaidų ir dabar dirba Lietuvos valdžioje kaip valdininkas. Aš pripažįstu, kad tam tikru laiku esu klydęs, nes tam kaltas yra laiko ūpas ir daug neaiškumų, bet tą klaidą jau gan netrumpas laikas kaip supratau, už klaidas nukentėjau ir dabar vienintelis mano troškimas, tai dirbti Lietuvos valstybės naudai, kurios valdžia mums yra visai atitinkama <...>. Aš taip pat norėčiau būti liuosas, kaip Giršengornas, Šneideris ir kiti, kurie drauge*

su mani dirbo darbininkų taryboje ir tuo tarpu jie jau senai yra liuosi, nes jiems laimė geriau lėmė.“ M. Kunickis buvo paleistas namo iki teismo, tačiau jo nesulaukęs numirė. Jo draugas Tarasevičius žuvo ties Žasliais kautynėse su lietuvių kariuomene. M. Miliauskas 1920 m. pasidavė lietuviams, ėmė tarnauti Lietuvos kariuomenėje. Kaip jis pats prisipažino, bolševikai buvo jam pavedę svarbių darbų, bet jų nepavyko įgyvendinti²⁶⁸.

Okupuotose teritorijose bolševikai perimdavo valdžią, o okupacijos priedangai formavo vietinius „darbininkų ir valstiečių revoliucinius komitetus“, vykdė produktų rekvizicijas, gyventojams uždėdavo kontribucijas (po 10 rublių pinigais ir 8 pūdus grūdų nuo kiekvienos dešimtinės turėtos žemės)²⁶⁹. Kaišiadorių milicija, žvalgyba ir komendantūra akylai sekė bolševikų bandymus veikti prieš Lietuvos valstybę. Pavyzdžiui, 1919 m. gegužės 8 d. į Kaišiadorių kalėjimą uždarė Ivaną Gusariovą, kurį Kaišiadorių milicininkai areštavo įtardami „šnipinėjime rusų naudai“. Apskrities viršininkas B. Stosiūnas, apklausęs I. Gusariovą, nieko įtartino nesužinojo, tačiau vis tiek jį persiuntė Kaišiadorių komendantui²⁷⁰.

Propagandinės kovos

Bolševikai, vykdydami ekspansiją į kaimynines šalis, ypač svarbų vaidmenį skyrė propagandai ir komunizmo idėjų platinimui. Tai turėjo patraukti vietinę visuomenę (ypač vargingesnę ir mažiau išsilavinusią jos dalį) į savo pusę ir taip užmaskuoti tikrąjį karinės ekspansijos tikslą. Reikia pasakyti, kad propagandos srityje su bolševikais konkuruoti buvo labai sunku. Todėl ir Lietuvos vyriausybei teko ieškoti būdų, kaip platinti Lietuvos nepriklausomybės idėjas, ypač tose vietovėse,

²⁶⁸ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, p. 279–280.

²⁶⁹ Lesčius V. *Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920*, Vilnius, 2004, p. 34.

²⁷⁰ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 6, 10, 13, 17.

kur vyko ginkluota kova dėl nepriklausomybės, kaip patraukti visuomenę į nepriklausomos Lietuvos valstybės šalininkų pusę ir atskleisti tikruosius naujųjų Lietuvos priešų (bolševikų ir lenkų) tikslus, iš kurių pats svarbiausias – Lietuvos valstybės ir lietuvių tautos pajungimas savo interesams. Ir iš tiesų, kaip rašoma, vietiniai gyventojai tik maždaug 1921 m. patikėjo, kad Lietuvos nepriklausomybė tampa realybe: „*Bendrai, šis kraštas yra labai nuskurdęs ir nuvargęs nuo įvairių okupacijų. Tiktai 1921 m. nesuipratę gyventojai pastebėjo, kad Lietuvos nepriklausomybė įgijo galios ir tada apskritis atgijo*“²⁷¹. Galima pastebėti, kad regione egzistavo ir dalinio palankumo bolševikams ženklai. Pavyzdžiui, 1919 m. pradžioje bolševikams užėmus Trakus, Žaslius, jų agitatoriai pasirodė ir gretimuose valsčiuose. Semeliškietis B. Stosiūnas savo prisiminimuose rašo, kad, vos išgirdus tokias naujienas, kitą dieną į Semeliškes atvyko du bolševikų agitatoriai. Išklaušę bolševikų prakalbos, vietiniai gyventojai susirinko apsvarstyti politinių klausimų. Tarp susirinkusiųjų buvo ir P. Račkauskas, kuris taip apibrėžė savo pažiūras: „*Aš taip pat esu bolševikas ir su jais galiu dirbti. Aš tiktai su bolševikais negaliu sutikti ir nesutiksiu šiais klausimais, būtent: 1. Bolševikai nepripažįsta Dievo. Tai yra kvailas darbas, nes žmogus, kuris nori eiti be Dievo, išeis į gyvulį. 2. Bolševikai nepripažįsta nuosavybės. Tai kaip gi aš, visą amžių dirbdamas, nieko neturėsiu? 3. Bolševikai sako, kad pinigų nereikia. Tai tikra kvailybė: kaip gi aš be pinigų važiuosiu kelionėn ir kas man dovanai kokią daiktą duos? 4. Bolševikai, nepripažindami Dievo, sako ir kunigų nereikia. Tai kas gi mus suvaldys ir kas mus mokys tikėjimo? Su šitomis kvailybėmis nesutinku ir prieš jas kovosiu. Kitais klausimais aš su bolševikais sutinku.*“

Taigi, priimdamas bolševikų ideologiją, Račkauskas neišsižadėjo Dievo ir pirmiausia pasitikėjo klebonu. Todėl su bendruomenės pritarimu jis įėjo į vietinį bolševikų komitetą, pasidarė „varguomenės komisarų“, tačiau visais svarbesniais klausimais ateidavo pasitarti su klebonu. Galiausiai, matyt, vis labiau išryškėjus, kas yra kas, P. Račkauskas su sūnumi išėjo savanoriais į Lietuvos kariuomenę. Vienas pirmųjų lietuvių savanorių iš Semeliškių buvo Antanas Stančikas, kuris taip pat trumpai pabuvo bolševikų „revkome“²⁷².

Taigi, kova dėl provincijos žmonių pažiūrų ir simpatijų vyko įtempta. Visą 1919 m. pirmąją pusę iš Kaune įsikūrusio Lietuvos spaudos biuro į Kaišiadoris dažnai komandiruojami ir lietuvių propagandistai²⁷³. Kitos dažnos jų kelionių kryptys – Vilkaviškis ir Kėdainiai. Pavyzdžiui, 1919 m. sausio 28 d. Spaudos biuro agitatorius Juozas Rutkauskas prašo KAM adjutanto: „*Meldžiu g. tamstą išduoti man liudijimą važiuoti į Kaišedoris.*“ Vasario 1 d. valdininkas Juozas Pranckevičius prašo: „*Kada esmu siunčiamas į Kašedorius tarnystės reikalais, meldžiu išduoti „Fahrchein‘a“ ten ir atgal.*“ Tą pačią dieną leidimo ir bilietai važiuoti traukiniu prašo propagandos skyriaus narys Antanas Urbelis ir K. Ruginis. Vasario 4 d. štabo valdininkas Bronius Stosiūnas (greičiausiai tai tas pats asmuo, kuris dar tą patį mėnesį bus paskirtas Kaišiadorių apskrities viršininku) prašo: „*Siunčiamas Kaišedorių, Širvintų ir Vilniaus apskričiuosna propagandos reikalais, šiuo prašau išduoti man ligi Kaišedorių stoties reikalingąjį leidimą ir bilietą važiuoti geležinkeliu.*“ Vasario 7 d. vėl tas pats Juozas Pranckevičius prašo į Kaišiadoris „fahrscheino tarnystės reikalais“. Vasario 10 d. „fahrscheino į Kašedarus“ prašo KAM valdininkas ypatingiesiems reikalams J. Kazakaitis. Vasario 18 d. – J. Pranckevičius,

²⁷¹ Siemaška D. 1918–1928 m. gaisrų apžvalga. *Savivaldybė*, 1928, Nr. 6, p. 20.

²⁷² Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 272.

²⁷³ LCVA, f. 384, ap. 3, b. 18, l. 67.

kartu su propagandistu Kaziu Borkiu – vėl į Kaišiadoris tarnybos reikalais. Vasario 27 d. į Kaišiadoris Spaudos biuro pasiūstas instruktorius Juozas Narijauskas. Vasario 26 d. Spaudos biuras siuntė Kazį Kasperūną į Kėdainių apskritį „teikti visuomenės informaciją apie politinį stovį Lietuvoje. Tuo tikslu siunčiamasai turi teisės šaukti susirinkimus ir daryti juose pranešimus.“ O kovo 8 d. tuo pačiu tikslu jis pasiūstas į Kaišiadoris. Kovo 1 d. Spaudos biuro vedėjas P. Karvelis rašo, kad „Juozas Lentis veža į Kaišedorius literatūrą bolševikams ir „Pravdu“ (galbūt tai buvo kontrpropagandinė medžiaga bolševikų kareiviams). Kovo 3 d. Spaudos biuras į Kaišiadoris siuntė Antaną Macelį, o kovo 18 d. – Petrą Jočį „dalinimui užfrontėje literatūros ir kitais svarbiais reikalais“ ir t. t.²⁷⁴ Į Kaišiadoris spaudos biuro siunčiami dažniausiai vykdavo Juozas Narijauskas, Petras Jočys, Juozas Pranckevičius, Kazys Kasperūnas. Įdomu, kad leidimai vykti į Kaišiadoris traukiniu netgi iki 1919 m. liepos mėnesio buvo išduodami lietuvių ir vokiečių kalbomis, nes vokiečių kareiviai tebekontroliavo judėjimą geležinkeliais. Tokio vokiško „fahrseino“ turėjo prašytis netgi traukiniu į frontą vykstantys Lietuvos kariuomenės daliniai. Neatsitiktinai pirmasis Lietuvos valdžios kontroliuojamas traukinys išvyko iš Kaišiadorių į Radviliškį tik 1919 m. liepos 6 d., vokiečių kareiviams pasitraukiant iš Kaišiadorių.

Matyt, kad būtent po sėkmingų Lietuvos karinių veiksmų 1919 m. balandžio pradžioje ties Žasliais Spaudos biuro instruktorius Petras Jočys iš Kaišiadorių balandžio 6 d. kariuomenės štabo viršininkui pasiuntė pasiūlymus dėl karo belaisvių. Jis karo belaisvius skirstė į dvi grupes: vieni paimti į nelaisvę per mūšius, o kiti patys perėjo iš „raudonųjų“ armijos į lietuvių. Jo teigimu, savo noru pereina į

lietuvių pusę tie, kurie pas bolševikus pateko per mobilizaciją ar buvo priversti kitų aplinkybių. Dabar perėję savo noru laikomi kartu su paimtais į nelaisvę. Jočys teigė, kad perėję savo noru Kretingauskas, Smalys ir kiti, kuriuos pristačius į Kauną jam pavyko perduoti į atskirą batalioną, ir dabar „labai puikiai veikia ant fronto po Žasliais“. Todėl Jočys siūlo savo noru perėjusiems leisti kuo greičiau prisijungti prie lietuvių kariuomenės, o nenorinčius stoti į lietuvių kariuomenę paleisti namo, be to, jiems reiktų palengvinti laikymo nelaisvėje sąlygas²⁷⁵.

Vietiniai bolševikinių pažiūrų gyventojai

1919 m. gegužės 11 d. Kaišiadorių komendantas apskrities viršininkui praneša apie įtariamus vietinius gyventojus, prijaučiančius bolševikams. Pagal gautas žinias, prie Žaslių stoties gyvenančios Ieva Mlinarskienė ir Emilija Gudašauskienė užsiėmė šnipinėjimu bolševikų naudai. Tą pačią dieną Kaišiadorių komendantas nurodė apskrities viršininkui padaryti kratas pas buvusį Kaišiadorių tarybos sekretorių Nochą, Michailovą, Zenkevičių ir Kantorą, kurie buvo įtariami kaip bolševikai, užsiimančios agitacija ir žvalgymu. Tą pačią dieną Žiežmarių komendantui pranešama apie Juozą Pamerinskį, Juozą Lesevičių ir buvusį Žiežmarių komiteto pirmininką Kuznecovą, kurie įtariami kaip bolševikų agitatoriai²⁷⁶. Kiek anksčiau (gegužės 5 d.) Kaišiadorių komendantas buvo gavęs slaptą informaciją iš kariuomenės žvalgybos skyriaus, kad žiežmariečiai J. Lesevičius ir J. Pamerinskis yra bolševikų agitatoriai, o Nochas yra buvęs bolševikų taryboje Kaišiadoryse („sektorius – žymus agitatorius; važinėja Kaunan, rodos, žvalgybos tikslais; tankiai pereina demarkacijos liniją; buvęs areštuotas,

²⁷⁴ LCVA, f. 384, ap. 3, b. 6, l. 19, 26–28, 40, 49, 64–65, 85, 101, 110–111, 156, 170.

²⁷⁵ LCVA, f. 384, ap. 3, b. 18, l. 106.

²⁷⁶ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 375.

*bet užstačius 2000 m. esąs paliuosuotas“)*²⁷⁷. Per kratą gegužės 11 d. pas įtariamuosius kaišiadoriečius Kantorus taip pat svarbių įkalčių nerasta. Kitą dieną apskrities viršininkas B. Stosiūnas komendantui teigė, kad prieš Kantorus nieko neturintis. Tiesa, Kaišiadorių milicininkai, padedami komendantūros kareivių, kratos metu pas Šepšelių Kantorą bute rado penkis atvirukus, kuriuose 1919 m. sausio 8 d. nufotografuota bolševikų demonstracija – „baltagvardiečių aukų“ laidotuvės. Kaišiadorių milicijos ir kitų liudijimu komunistų organizacijai Kaišiadoryse priklausė Judelis Kantoras (Šepšelio sūnus), tarnavęs prie geležinkelio, bet jo jau kelis mėnesius nebuvo namie. Pats Šepšelis Kantoras ir jo sūnūs Chaimas bei Mejeras, milicininkų apklausiami, pasirodė ramūs žmonės. Pavyzdžiui, aštuoniolikmetis Chaimas sakė: „*Aš prie politikos organizacijų neprigulėjau, mano brolis Judelis prigulėjo prie komunistų. Jo namuose nėra jau 5–6 mėnesiai.*“²⁷⁸ Taigi, dėl atskirų asmenų priklausymo nusikalstamoms organizacijoms kentėjo jų šeimų nariai. 1919 m. gegužės 16 d. Kaišiadorių kalėjimo viršininkui komendantas perdavė areštuotus Leonardą Chodanronską, Juozą Jančiauską ir Juozą Pamerinską. Kitą dieną milicija suėmė ir Nochą Giršengorną²⁷⁹. Gegužės 20 d. areštuotųjų grupę (kareivių Stasį Kuklierį, civilius Juozą Pamerinskį, Nochą Giršengorną ir Joną Puodžiūną) išsiuntė tardymui į Kauną. Šioje grupėje atsidūrė nevietinis gyventojas Jonas Puodžiūnas, kilęs iš Anykščių miestelio. Gegužės 19 d. tardomas jis pasakojo, kad, atėjus bolševikams, Vilniuje dirbo „Žaibo“ spaustuvėje, paskui iki kovo 10 d. tarnavo sienos sargybos raštvedžiu. Pasikeitus sienai, perėjo dirbti į mitybos

komisariatą ir tapo agentu supirkėju iki pat 1919 m. balandžio 19 d., kai bolševikai išėjo iš Vilniaus. Pats teigė, kad nebuvo bolševikų partijos narys, o jų įstaigose tarnavo vien dėl „materialinio padėjimo“. Su savimi jis turėjo laišką be parašo, teigdamas, kad šis yra nuo Mykolo Biržiškos ir skirtas Steponui Kairiui. Tačiau, pagal karo komendantą, J. Puodžiūnas Vilniuje buvo „*aršiu bolševikų agitelninku*“ ir net komisaru, todėl nutarta siųsti jį į Kauną²⁸⁰.

1919 m. birželio 7 d. Kaišiadorių piliečių apsaugos vadas padarė kratas pas Ievą Mlinarskienę ir Emiliją Gudašauskienę-Pociechą, gyvenančias prie Žaslių geležinkelio stoties. Pas I. Mlinarskienę rastas žurnalas „Raudonosios armijos diena“, atsišaukimas į Lietuvos darbininkus ir valstiečius keturiomis kalbomis, laiškas, rašytas 5-ojo bolševikų pulko vadui kovo 23 d., viena fotografija (jos sūnaus, tarnaujančio pas bolševikus) ir rusiškų laikraščių. Apie laikraščius I. Mlinarskienė paaiškino, kad, Žaslius užėmus bolševikams, pas ją irgi apsistojo raudonarmiečiai, o išeidami iš namų tuos visus popierius paliko pas ją. Darant kratą pas E. Gudašauskienę (Pociechą), surasta rusiškų laikraščių, kažkoks raštas į Pskovą. Pociecha paaiškino, kad laikraščiai liko išsikrausčius bolševikams iš jos namų. Priduriama, kad, į Žaslius atėjus lietuvių kariuomenei, Mlinarskienė ir Pociecha buvo areštuotos, bet paskui paleistos. Kaišiadorių komendantas nutarė: „*Kadangi prasikaltimas Mlinarskienės ir Gudašauskienės nėra priparodytas ir kadangi padarytos kratos priparodo tik kad pas jas gyveno bolševikai bylą apie jas užbaigti.*“²⁸¹ Tačiau dar kurį laiką jos figūravo bolševikuojančių gyventojų sąrašuose.

²⁷⁷ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 9.

²⁷⁸ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 25–27.

²⁷⁹ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 32–33.

²⁸⁰ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 36, 39.

²⁸¹ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 183.

1919 m. birželio 24 d. Kaišiadorių karo komendantas nurodė surinkti žinias apie Kaišiadorių apskrityje žinomus bolševikus ir jiems prijuočiančius. Gavo maždaug 30 žmonių sąrašą (nurodyta pavardė, kuo prasiškaldė, kur gyvena), tarp kurių daugiausia iš **Žaslių**: Petkevičius „*atjaučia labai bolševikams, gyvena dabar Žasliuose*“; jo sūnus, kuris „*tarnavo milicijoj, sėdėjo už vagystės kalėjime, gyvena Žasliuose*“; Jonas Paplauskas, „*mulioris, tarnavo milicijantu ir sėdėjo už vagystės kalėjime, namie*“; Trofimas Ozimovas, „*burlokas iš Novooziorkos, Žaslių valsčiaus, pirmusyk būnant bolševikams Žasliuose, tarnavo milicijantu, darė rekvizicijas arklių pas Staikuną iš Kasčiukiškių, namie*“; Kazys Sokolinskas-Bafra „*tarnavo milicijantu*“; Biedulskas, „*laiskanešys, tarnavo jų taryboje, labai jiems atjaučiantis, namie*“; Dervinskas „*tarnavo milicijoj, dabar kariuomenėj Kaune, antrašo nežinia. Jo brolio vardas nežinomas, tarnavo jų taryboje, gyvena Žasliuose*“; Petkevičius, „*milicijantas važinėjo su rekvizicijomis arklių pas Staikuną*“; Butkevičius „*iš Novoozerky, vadas milicijos Žasliuose, dabar slapstosi*“; Žukauskas, „*labai atjaučiantis, pabėgo su bolševikais*“; Jankelis, „*buvęs kokiu tai agentu, pabėgęs į bolševikus*“; Noselio sūnus „*vedė agitacijas ir palaikė labai bolševikus*“; Butrimančikas, kurio „*vaikai gyvena Kaune, rengiasi ir jisai kur tai važiuoti, pristatydinėjo transportu valgomųjų daiktų ir kitokių produktų*“; Žaslių vaistininkas, buvęs „*donosčikom*“ (t. y. informatorium), kartą buvo areštuotas, bet neturint įrodymų paleistas; Levino Zelmano sūnus; Joffe, labai „*prijuočiantis*“; Smailys, buvęs bolševikų „*milicijantas*“; Ežerskas, „*felčerio Žaslių sunus, pristatydinėjo produktus*“; Mlinarskienė iš Žaslių stoties, kurios sūnus tarnauja „*bolševikuose*“; Gudašauskienė – irgi iš Žaslių stoties; Žaslių valsčiaus Našlėnų dvaro savininkės

sūnus, tarnaujantis Raudonojoje armijoje. Iš **Žiežmarių** bolševikuojantys buvo Fiodoras Kuznecovas, Juozas Pamerinskis, Juozas Le-sevičius („*ir dabar ten gyvena. <...> visi trys buvo suareštuoti ir sėdėjo Kaune pas vokiečius, už jų atjautimą bolševikams*“); Jančiauskas iš Šarkiškių, kuris sėdėjo kalėjime Kaune; Bukinas iš Slabados, pabėgęs su Raudonąją armija. Iš **Kaišiadorių** Giršengornas buvo „*suareštuotas*“; o Jonas Bandzevičius, buvęs jų taryboje, pabėgo. Vėliau dokumente prirašyti Augustas Markevičius iš Žaslių valsčiaus Jačiūnų dvaro, buvęs pirmininku taryboje, ir Kantoras, kuris prirašytas, tačiau po to išbrauktas²⁸². Kruonio milicininkas J. Vaičius apskrities milicijos vadui 1919 m. liepos 10 d. pranešė, kad **Kruonio valsčiuje** veikiančių inteligentų bolševikų nėra, nėra ir bolševikų veiklos požymių: „*Šiuomi pranešu, kad veikiančių intelegentų bolševikų mūsų valsčiui nėra, o prijuočiantieji dabar nerodo savo balso ir tokiu būdu juos sužinoti negalima. Jokio bolševikų apsireiškimo tuokart Kruonio valsčiui nežymu.*“²⁸³

Kažkas iš **Kaišiadorių** milicininkų pradėjo pildyti vietinių bolševikų sąrašą (beje, rusų kalba), tačiau panašu, kad nebaigė iki galo: Petras Vasiliauskas iš Kaišiadorių „*nuo mažų metų „žulničal“ ir kai tapo pilnamečiu nemetė savo užsiėmimo, pragyveno iš kortų ir apgavysčių ir dar galiu pridėt, kad Vasiliauskas buvo pirmas razboinikas ir buvo sovieto organizatorius ir buvo sovieto pirmininkas, o sunaikinus Kaišiadorių sovietą pabėgo į Žaslius pas bolševikus ir ten buvo komisaru. Būdamas Žasliuose kaip pasakojų žmonės rašė dekretus ant visų kurie dirbo milicijoje ir komitete*“; Martynas Zinkevičius „*ir jo šeimyna prijuočia bolševikams ir jo sūnus Vladimiras buvo Kaišiadorių sovieto narys ir išvažiavo kartu su bolševikais*“; Liudvikas ir Mykolas Mitiunai (?)

²⁸² LCVA, f. 409, ap. 1, b. 4, l. 1.

²⁸³ LCVA, f. 409, ap. 1, b. 4, l. 3.

„irgi buvo Kaišiadorių soviete ir paspruko kartu su bolševikais ir buvo aršūs bolševikai“; Stanislovas Rutkauskas „pagal gandus Rusijoje buvo bolševikas“; Juozas Jasinskis „gyveno Kaišiadoryse tik karo metais iš kur atvažiavo nežinoma ir kai Kaišiadoryse susikūrė sovietas jis stojo į tarnybą ir tapo aršiu organizatorium. <...> paspruko su bolševikais į Žaslius ir ten jiems tarnavo“; Sakalauskas „prijaučia bolševikams, sūnus Sakalausko Rusijoje su bolševikais“; Liutkevičius „prijaučia“ bolševikams; Jofė „buvo soviete, tarnavo sekretorium, sakė kalbas skleisdamas komunizmą“; Dominykas Antanavičius iš Jatkonių „prijautė“ bolševikams; Julius Belevičius „gyveno antroj būdelėj prie geležinkelio į Kauną pagal gandus buvo Rusijoje bolševikuose“; Tadas Juodka „aršūs“ bolševikas; Tarasevičius buvo „bolševikuose“, gyveno Žabyno gatvėje²⁸⁴.

Taigi, toli gražu ne visi gyventojai palaikė besikuriančią ir visišką nepriklausomybės siekiančią Lietuvos valstybę. Bolševikuojančių daugiausia buvo Žasliuose, taip pat nemažai Kaišiadoryse. Tiesa, kiek vėliau ir Kruonio apylinkėse atsirado vienas kitas bolševikų šalininkas. 1921 m. pabaigoje Žiežmarių nuovados (kuriai priklausė ir Kruonio valsčius) viršininko rašte bolševikų šalininkais nurodomi mokytojai P. Maleckas (Migonys) ir J. Požerskis (Silviškų dvaras), taip pat A. Matonis (Anglininkai) ir S. Razdorožnikas (Kruonis)²⁸⁵. Sovietmečiu buvo rašoma, kad vien į Žaslius, kur 1919 m. pradžioje stovėjo Raudonosios armijos dalys, iš įvairių Kaišiadorių regiono vietų prisistatė apie keturiasdešimt savanorių. Kartu su raudonarmiečiais jie dalyvavo ir Žaslių-Strošiūnų kautynėse. Jau pirmame mūšyje ties Pajautiškių kaimu sužeistas ir tą pačią dieną mirė kaišiadorietis Čeponis. Sovietmečiu jis

minėtas kaip pirmasis vietinis gyventojas, žuvęs už „tarybų“ valdžią²⁸⁶.

Lietuvos milicijai ir kariuomenei kovoti prieš bolševikus kurį laiką padėjo po karo pasilikę vokiečių kareiviai, tačiau šie galutinai iš Kaišiadorių stoties išvyko 1919 m. liepos 7 d.²⁸⁷ Pasitraukus bolševikams, su jų rėmėjais buvo suvedamos sąskaitos. Pavyzdžiui, 1919 m. gegužės 30 d. Kaišiadorių komendantas milicijos vadui nurodė suimti Sipavičių ir Stakeliūną iš Paparčių, kuriais skundėsi vietinis klebonas kun. Jurgis Zimkus. Mat Kazys Sipavičius prieš ateinant bolševikams tarnavo pas Paparčių kleboną, o užėjus bolševikams, prisidėjo prie jų ir apvogė kleboną – išvežė skrynią, paskui persikraustė į Krasnasiolką pas Hodokovską. Birželio 2 d. Paparčių klebonas kun. Jurgis Zimkus milicijos vadui pasakė: „<...> kuomet bolševikai grįžo atgal į Žaslius man Lietuvos kareiviai apie tą pranešė ir aš iš Paparčių turėjau pasitraukti, dėl to kad grėسė pavojus už tai, kad ėjau su procesija į Žaslius pasitikti Lietuvos kareivių. Atsitraukdamas iš Paparčių sakiau savo tarnui Kaziui Sipavičiui, kad jisai pasikinkęs arklius išvažiuotų. Sipavičius tą matyt atrado nereikalingu daryti.“ Jis neleido ir kitam tarnui to padaryti. Bolševikams sugrįžus, kumelė paimta su visais kinkiniais. Anot klebono, kumelė kainavo 3000 rublių, o „dabartine“ kaina 5000 rublių. Kai bolševikai buvo išvaromi paskutinį sykį, Sipavičius naktį išsivežė skrynią. „Ten galėjo būti mano užvalkalai apie 9. Firankos nuo langų apie 5. Žirklys vidutinės 2. Aukso kryžius“ ir kiti daiktai. Kai Sipavičius sužinojo, kad klebonas jau sugrįžo, dar išsivežė tris bačkas bulvių, du pūdus lašinių, įvairių grūdų ir visokių daiktų. Daug vogtų daiktų Sipavičius galėjo būti palikęs pas savo tėvą, kuris gyveno Širvintose. Antanina Petkevičaitė iš Paparčių, kuri irgi

²⁸⁴ LCVA, f. 409, ap. 1, b. 4, l. 3.

²⁸⁵ LCVA, f. 409, ap. 1, b. 6, l. 8.

²⁸⁶ Laukaitis J. *Į komunizmą*, 1971-01-16, Nr. 7, p. 3.

²⁸⁷ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, p. 294.

tarnavo pas kleboną, pridūrė, kad Sipavičius grasino ją nušauti, nes ji rado jo pavogtą pūdą miežių. Elžbieta Jurevičienė, kuri liko saugoti klebonijos, kai klebonas pasitraukė, sakė, kad bolševikai iš karto aprašė daiktus ir paėmė kumelę ir meitėlį, veršį ir javus. Su jais buvęs ir K. Sipavičius. O Stakeliūnas iš Neravų kaimo pats skundė kleboną bolševikams kaip plėšiką, nes ima pinigus už krikštą ir „spaviedinį“, o už „šliubą“ ir laidotuves – po 150 rublių²⁸⁸.

Nepavykę bolševikų planai 1920 m.

Destrukciniai bolševikų planai pastebimi ir 1920 m. vasario 22–23 d. įvykusiame Kauno įgulos kareivių sukilime, kuriame dalyvavo ir kruonietis, artilerijos pulko kareivis Petras Lukoševičius, kuris už dalyvavimą sukilime nubaustas 2 metais kalėjimo²⁸⁹. Kitas šio regiono žmogus, buvęs 1920 m. vasario 22–23 d. Kauno kareivių maišto organizatorius – žiežmarietis Maksas Kušneris, kuris buvo Lietuvos kariuomenės savanoris nuo 1919 m. spalio mėn.²⁹⁰ Po nepasisekusio maišto jis bandė slėptis, tačiau vėliau sugautas ir nuteistas mirties bausme sušaudant, kuri įvykdyta 1920 m. kovo 12 d. Tiesa, pastebima, kad tuo laiku neramumai Kaune buvo naudingesni lenkų kariuomenei, negu raudonarmiečiams. Maišto atgarsiai pasiekė ir Žiežmarius, kur stovėjo Lietuvos kariuomenės dalinys. Prasidėjus maištui Kaune, ties Žiežmariais stovėjusios 6-osios artilerijos baterijos kareiviai suėmė savo vadą, ėmė agituoti 4-ojo pėstininkų pulko 2-ojo bataliono kareivius pasekti jų pavyzdžiu, tačiau kareiviai agitacijai nepasidavė²⁹¹.

1920 m. liepos mėnesį, išstūmusi Lenkijos kariuomenę, Raudonoji armija vėl grįžo

į Lietuvą ir ėmė ruošti naujus Lietuvos pajungimo planus, nors tuo pačiu laiku su Lietuva buvo sudaryta ir taikos sutartis. Sunkiausia jiems buvo pristatyti į Lietuvą ginklus, todėl už tai bolševikų centro komitetas mokėjo negailėdamas pinigų. Pavyzdžiui, „vienam žmogeliui nuo Trakų pirma laiko sumokėjo du kartus tiek pinigų, kiek kainavo jo arkkliai, pakinktai ir vežimas. Žinoma, žmogus gavęs tokią didelę sumą pinigų, gatavas ne tik ginklus, bet kad ir patį velnią maiše vežti.“ Vežė šautuvus, granatas. Granatas kartais perveždavo ir traukiniu. Buvo sukurti skrajojantys čekistų būriai, kurie turėjo be pasigailėjimo suminti ir sušaudyti visus, „kurie nors mažiausia bus patėmyti kontr-revoliucionizme“. Čekistų punktą buvo ir Trakuose. Kaune bolševikų komisaru paskirtas K. Požėla²⁹². Tačiau ir šį kartą bolševikams nepavyko įgyvendinti savo ekspansinių planų.

KOVA SU LENKŲ ORGANIZACIJOMIS IR AKTYVISTAIS

Galima konstatuoti, kad Kaišiadorių regione lenkų kalba buvo gana plačiai įsigalėjusi, o dvaruose, bajorkaimiuose ir miesteliuose dominavo. Ties Strėvos upės intaku į Nemuną buvo Vilniaus ir Kauno vyskupijų riba, kurioje pastebimas skirtingas lietuvių ir lenkų kalbų paplitimas. Kauno vyskupijai priklausiusi Rumšiškių parapija ir valsčius – lietuviškesni, o gretimas, į rytus esantis, Vilniaus vyskupijai priklausantis Žiežmarių valsčius ir toliau gerokai lenkiškesnis. Prasidėjus kovoms dėl nepriklausomybės, 1919 m. vyrai iš Rumšiškių būreliais traukė į Lietuvos kariuomenę, o ryčiau buvę valsčiai išliko pasyvesni.

²⁸⁸ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 77–80.

²⁸⁹ Rukša A. *Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės*, t. 2, Cleveland, 1981, p. 300.

²⁹⁰ Laurinavičius J. Apie M. Kušnerį, *Į komunizmą*, 1970-05-26, p. 2.

²⁹¹ Rukša A. *Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės*, t. 2, Cleveland, 1981, p. 287.

²⁹² LCVA, f. 929, ap. 3, b. 457, l. 33. Siekiant sureikšminti K. Požėlos vaidmenį, jo vardu sovietmečiu buvo pavadinta pagrindinė Kaišiadorių miesto gatvė, nors su Kaišiadorimis tiesiogiai jis nebuvo susijęs.

Rumšiškių valsčiaus vyrams netgi buvo numatyta atskira diena Kaune (1919 m. balandžio 10 d.), kai 1898–1897 m. gimę naujokai buvo registruojami į Lietuvos kariuomenę²⁹³. Lietuvių autoriai dažniausiai mini šimtametę polonizaciją, dėl kurios vietiniai gyventojai, veikiami Bažnyčios ir dvarininkų, perėmė lenkų kalbą. Apie tai spaudoje 1919 m. rašė ir žymus lietuvių politinis veikėjas kun. Mykolas Krupavičius, kuris lygino Rusijos etnografo P. Kepeno užfiksuotą lietuvių kalbos paplitimą Vilniaus vyskupijos parapijose 1857 m. ir esamu laiku (t. y. 1919 m.). Pavyzdžiui, Semeliškių parapija buvusi visa lietuviška, bet tapo perpus sugudėjusi; Žaslių buvo „grynai lietuviška“, dalis tapo sugudėjusi; Žiežmarių taip pat buvo „grynai lietuviška“, tapo iš dalies lenkiška; Kietaviškių buvo lietuviška, o aprašomu laiku dalį gyventojų sudarė lenkai; Užuguosčio dvarininkai ir bajorai kalbėjo lenkiškai, kaimiečiai – tik lietuviškai, bet esamu laiku apie 30 proc. jų jau kalbėjo tik lenkiškai. Gegužinė buvo „grynai lietuviška“, esamu laiku – 1/3 gudai; Darsūniškio, Kalvių ir Dusmenų buvo ir liko lietuviškos; Vievio buvo „grynai lietuviška“, o „šiandien vos šešta-septinta dalis lietuvių“; Onuškie buvusi „grynai lietuviška. Dabar apie trečdalis lenkiškai kalba“; Paparčiuose lenkų buvo tik kai kuriuose kaimuose²⁹⁴. Pirmojo visuotinio Lietuvos gyventojų surašymo metu 1923 m. suskaičiuota, kad Trakų (Kaišiadorių) apskrityje iš viso yra 77 632 gyventojai, iš jų 59 330 (t. y. 76,4 %) lietuvių. Lenkų šioje teritorijoje gyveno 9534 žmonės (12,3 %), žydų – 4354 (5,6 %), rusų – 2203 (2,8 %), vokiečių – 63 (0,1 %), latvių – 19 asmenų, kitų tautybių –

1998 žmonės. Be jų, buvo suskaičiuota ir 131 svetimšalis²⁹⁵.

Sau palankių statistinių duomenų ieškojo ne tik lietuviai, bet ir lenkai. 1919 m. gruodžio mėnesį savo kontroliuojamose žemėse lenkų administracija, padedama kariuomenės ir policijos, surašė gyventojus, tarp kurių lietuvių pripažino esant visoje Trakų apskrityje beveik 40 %. Tarp jų Butrimonių valsčiuje – 42,7 %, Onuškie – 53,6 %, Stakliškių – 64,8 %, Semeliškių – 31,9 %, Aukštadvario – 31,8 %, o Vievio, Lentvario ir Rūdiškių – iki 1,1 %²⁹⁶. Aišku, tokiomis aplinkybėmis vykdoma apklausa ir statistiniai duomenys grubiai klastojami savo naudai bei karinių veiksmų pagrindimui. Vis tik pačiuose Kaišiadorių regiono miesteliuose lenkų kalba dominavo. Pavyzdžiui, 1918 m. pabaigoje, aprašant Kaišiadorių miestelį, pripažįstama: „*Nemalonu, kad čia didesnė dalis gyventojų „lenkai“. Veik visi mūsų „lenkeliai“ moka lietuviškai kalbėti, bet nenori, sako, būk lietuviška kalba juos „žeminanti.*“²⁹⁷ Panašiai buvo Žasliuose, Žiežmariuose, Vievyje bei kituose miesteliuose. Iki Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo lenkų kalba dominavo ir šio regiono bažnyčiose, išskyrus retas išimtis. Tačiau, vykstant kovoms dėl nepriklausomybės frontuose, palaipsniui stiprėjo ir lietuvių kalbos pozicijos bažnyčiose. Pavyzdžiui, laikraštyje „Mūsų rytojus“ 1934 m. jau straipsnio pavadinime džiaugiamasi: „Sulenkėjusieji grįžta į lietuvybę“²⁹⁸. Autorius konstatuoja: „*Lietuvos teritorijoje labiausiai buvo sulenkėję Ukmergės ir Trakų apskričių gyventojai. Lietuvos nepriklausomybės kūrimosi laikais iš šių apylinkių daug jaunų vyrų bėgo į Lenkijos*

²⁹³ Kauno kronika. Naujokų ėmimas Kauno apskrityje, *Lietuva*, 1919-04-05, Nr. 71, p. 2.

²⁹⁴ Krupavičius M. Medžiaga etnografinėms mūsų sienoms nustatyti, *Lietuva*, 1919-05-13, Nr. 100, p. 2–3.

²⁹⁵ Lietuvos gyventojų skaičius sulig pirmutinio apskaičiavimo pirmojo visuotinio gyventojų surašymo 1923 m. duomenimis, *Statistikos biuletenis*, 1923, Nr. 1, p. 14.

²⁹⁶ Biržiška M. *Vilniaus Golgota: okupuotosios Lietuvos lietuvių darbo ir kančių 1919–1928 metų dienoraštis*. B. Šemio iš laikraščių surinktas, Kaunas, 1930, p. 57–58.

²⁹⁷ Saldunas. Kaišedoriai, *Dabartis*, 1918-11-08, Nr. 184, p. 3.

²⁹⁸ Žaslas R. Sulenkėjusieji grįžta į lietuvybę, *Mūsų rytojus*, 1934, Nr. 5, p. 5.

kariuomenę ir fronte kariavo prieš Lietuvą.“ Apie tai kalba ir įvykių liudininkas pusk. S. Butkus. 1919 m. liepos mėnesį lietuviams įsikūrus šalia Vievio (Ausieniškių kaime), jis pastebėjo, kad vyresni vietiniai gyventojai ne tik supranta lietuviškai, bet ir moka kalbėti. Tačiau, kalbėdami su lietuvių kariais, jie ima juos barti, girdi, „*kam nesijungia su lenkais, kam norite su broliais tokiais pat katalikais kariauti ir daug dar kitaip*“²⁹⁹. Tokios prieštaros tarp „lietuviško“ ir „lenkiško“ pasirinkimo kerojo visoje apskrityje. Pavyzdžiui, Žaslių valsčiaus Paparčių parapijoje vien iš Neravų kaimo į Lietuvos kariuomenę nuėjo 5 jaunuoliai. Lenkakalbiai baidė, kad „*lietuviams būsią striukai ir vis tiek čia būsianti lenkų valstybė*“³⁰⁰.

Lenkų karinių organizacijų veikla

Tuo pačiu metu, kai Lietuvos teritoriją puolė Lenkijos kariuomenė, čia veikė ir slaptos karinės lenkų organizacijos. Lenkija siekė Lietuvoje surengti maištą, aktyviai ir sutartinai veikiant per vietines sukarintas organizacijas. Lietuvoje veikusios lenkų karinės organizacijos POW („*Polska Organizacja Wojskowa*“), OSN („*Organizacja Strzelców Nadniemeńskich*“) ir kitos rėmė Lenkijos kariuomenės veiksmus. Šių organizacijų skyriai veikė ir Kaišiadorių regione. POW turėjo sukelti maištą Lietuvos viduje, o OSN ateiti iš lenkų okupuotų kraštų kaip ginkluota jėga. Abi organizacijos veikė sutartinai³⁰¹. Vieni iš argumentų, kodėl lenkai organizavo sukilimą, buvo tokie, kad „*lietuviai neturi pakankamai inteligentų, todėl Lietuva negali būti*

nepriklausoma, ji tegali būti valdoma kurio nors kaimyno <...>, Lietuvos politiniame gyvenime lenkai vaidina svarbiausią vaidmenį“ ir t. t.³⁰² 1919 m. pradžioje POW suskirstė Lietuvą į 13 apskričių, apskritys savo ruožtu suskirstytos į 3–4 komendantūras, o komendantūros – į kaimus. Buvo nustatyta, kad į rytus nuo linijos Gegužinė–Palomenė–Kaišiadorys veikia OSN, o į vakarus – POW. Šios organizacijos tiksluose buvo rašoma: „*Sujungta ir nepriklausoma Lenkija su išėjimu į jūrą.*“ Organizacija Lietuvoje ruošė sukilimą, siekdama perimti valdžią, o jos veiklos metodai buvo tokie: kiršinti visuomenę, kelti nepasitikėjimą Lietuvos valdžia, patraukti visuomenę į savo pusę. Savo narių turėjo ne tik tarp lenkakalbių vietinių gyventojų, pirmiausia dvarininkų, bet ir Lietuvos kariuomenėje. Pavyzdžiui, 1920 m. buvo pastebėta, kad tarp 2-ojo pėstininkų pulko kareivių daugelis naujokų yra „grynai“ lenkiško nusistatymo ir priešingi Lietuvos valdžiai³⁰³. Reikia pasakyti, kad dalis vietinių gyventojų ne tik reiškė simpatijas Lenkijai, bet ir ėjo savo noru tarnauti į jų kariuomenę. Pavyzdžiui, iš Kaišiadorių valsčiaus į lenkų kariuomenę 1919–1922 m. buvo išėję 18 vyrų, iš Žaslių valsčiaus – 13, Žiežmarių – 11. Daugiausia tokių (net 31) buvo Aukštadvario valsčiuje. Tai, anot B. Stosiūno, daugiausia buvo „*dvarininkai, nesuipratę dvarų darbininkai ir vienas kitas miesčioniukas*“³⁰⁴.

²⁹⁹ Butkus S. Iš lenkų fronto, *Lietuva*, 1919-04-11, Nr. 148, p. 2.

³⁰⁰ Iš visos Lietuvos, *Lietuva*, 1919-07-23, Nr. 158, p. 3.

³⁰¹ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 297.

³⁰² Lesčius V. *Lietuvos kariuomenė 1918–1920*, Vilnius, 1998, p. 116.

³⁰³ LCVA, f. 929, ap. 3, b. 457, l. 98.

³⁰⁴ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 317.

Lenkų karinė organizacija (POW)

1919 m. gegužės mėnesį suaktyvėjo lenkų karinė organizacija (lenk. *Polska Organizacja Wojskowa*, sutrumpintai – POW), apraizgiusi savo narių tinklu Lietuvos teritoriją. Lietuvos karinė administracija siekė užkirsti kelią priešiškų organizacijų veiklai, todėl pakelėse buvo išstatytos sargybos, buvo reikalaujama pateikti dokumentus, leidimus. Pavyzdžiui, viena iš lenkų agenčių 1919 m. gegužės 25 d. keliavo iš Vilniaus į Kauną ir atgal. Ji aprašo, kad iš Kauno keliavusi į Rumšiškės, o 5 varstai nuo Rumšiškių prie Bortkūnų sodžiaus yra „*Frankovo folvarkas, kur gyvena p. p. Gorskiai, atsišaukti ant Niekraszo*“. Tolimesnis jos kelias ėjo per Pakertus, Kietaviškes, Vievj, siūlant apeiti sargybas. Pekanowska nurodė tokį kelią iš Vilniaus: iki Vokės važiuoti traukiniu, iki Lentvario – pėsčiomis, po to į Vievj „*arkline platforma, tarpininkaujant ruožo viršininkui p. Karas*“, paskui per Žaslius iki Kaišiadorių samdytais arkliais, o nuo Kaišiadorių – traukiniu. Birželio 17 d. vienas pagrindinių POW organizacijos veikėjų R. Kovalecas keliaujantiems iš Vilniaus žvalgams siūlė kitą kelią: iki Vokės – traukiniu, paskui per Trakus, Semeliškes, Barbariškes, o už linijos – Bendrės, Būda, Kaukinė, Eiginiskės, Buivydonys („*ekonomas Munkiewicz, savininkas Rymšewicz*“), Kairiškės, Bortkūnai („*28 v. iki Kauno, Frankovo p. p. Gorskiai*“), Rumšiškės. O kitą variantą siūlo rinktis važiuoti per Našlėnus (ties Paparčiais, kur turėjo savo atstovą Joną Majeuskį) ir Jonavą. Suradęs žvalgybai tinkamą vietą Našlėnų dvare (12 km nuo Žaslių) 1919 m. gegužės 29 d. pranešė Velhorskis (Wielhorski), kuris nurodė raportus perduoti Našlėnų dvaro ūkvedžiui Jonui Majeuskiui. Šis prie gaunamų raportų

turėjo pridėti ir savo pranešimus. Našlėnų dvare kurjeriai turėjo susitikti kas penktadienį, o pirmasis susitikimas turėjo įvykti birželio 6 d.³⁰⁵

Birželio 13 d. buvo sudaryta „obvodų“ ir ryšio punktų schema, siunčiami instruktoriai, verbuojami vietiniai žmonės, renkama žvalgybinė informacija. POW nariais dažniausiai buvo dvarininkai, lenkų tautybės arba sulenkėję vietiniai miestelių ir kaimų gyventojai. Liepos mėnesį paruoštas ginkluoto perversmo Lietuvoje planas. Liepos 22 d. numatyta iš Vilniaus atvežtus ginklus sutelkti Musninkuose, o iš ten rugpjūčio 27 d. per Gegužinę nugabenti į Kaišiadorių ir Pravieniškių apylinkėse buvusius miškus. Perversmininkai turėjo užimti Kaišiadoris, kurie paskirti POW Kauno apygardos XII „obvodo“ centru. POW veikėjų raportai į Vilnių keliavo per Musninkus, o atgal į Kaišiadoris patekdavo per Musninkus³⁰⁶. Kaišiadorių apskrities viršininkas B. Stosiūnas atsiminimuose aprašė įdomų tokios lenkų žvalgybininkų kelionės atvejį. Vienas šlėkta turėjo per demarkacijos liniją vežioti lenkų šnipę, kuri buvo „*gana graži ir gana dar jauna panelė*“. Tačiau tie vežiojimai žmogų taip nuvargino, kad šis prikalbino panelę nuo Žiežmarių pasukti į Kaišiadoris. Palikęs moterį kažkurioje vietoje, pats nuėjo į lietuvių žvalgų skyrių ir sako: „*Panowie, man sakė, kad čia „patajemna policija“, tai aš jums atvežiau dar vieną panelę iš lenkų „patajemnos policijos“, pasiimkite ją, niech ją cholera, kaip ji man nusi-bodo.*“ Lietuvių žvalgybos agentai nurodytoje vietoje surado lenkų šnipę. Atsiminimų autorius rašo: „*<...> turėjome gardaus juoko, gi panelė didžio „stroko.*“³⁰⁷

1919 m. birželio 13 d. POW organizacijos centro ryšių komendantas Petravičius

³⁰⁵ Šniukšta P. Lenkų karo organizacijos veikimas Lietuvoje, *Policija*, 1925, Nr. 4, p. 10–11.

³⁰⁶ Lesčius V. Musninkų kraštas Nepriklausomybės kovų sukuryje 1919–1920 m., *Musninkai, Kernavė, Čiobiškis: straipsnių rinkinys*, Vilnius, 2005, p. 216–217.

³⁰⁷ Bronius. Keli mano atsiminimų bruožai iš pirmutinių valstybės kūrimo darbų, *Policija*, 1925, Nr. 9, p. 23.

(„Kurjer“) sudarė „obvodų“ tinklą ir pasiuntė instruktorius juos organizuoti į Rumšiškės, Kruonį, Jiezną, Stakliškes ir kitas vietas. Konspiracijos tikslais vietovių pavadinimai pakeisti numeriais. Pavyzdžiui, Rumšiškių numeris buvo 4, Kruonio – 6, Jiezno – 7, Stakliškių – 9, Jonavos – 11, Kaišiadorių – 15, Žiežmarių – 43, Čiobiškio – 45 ir t. t.³⁰⁸

Panemunės šaulių organizacija (OSN)

Panemunės šaulių organizacija (lenk. *Organizacja Strzelców Nadniemeńskich*, sutrumpintai – OSN) buvo tiesiogiai susijusi su Lenkijos kariuomene, kuri Kaišiadorių regione pasireiškė mažiau nei POW. Jos nariai – vadinamieji „ščelsai“ – vykdė karines užduotis, diversijas. Jie gaudavo gerą atlyginimą (200 markių per mėnesį) ir galėjo papildomai prisiplėšti iš lietuviškai kalbančių vietinių gyventojų. 1919 m. liepos mėnesį Musninkuose įsteigta OSN Maišiagalos apygardos ekspozitūra, kuriai vadovavo komendantas poručikas Fialkovskis. Aktyvia veikla šioje komendantūroje pasižymėjo Halina Pac Pamarnacka, kuri palaikė ryšius su Kauno apygardos komendantūra³⁰⁹. Beje, H. Pac Pamarnacka valdė Gečionių dvarą, kuris buvo Žaslių valsčiuje, todėl ši vieta buvo tarsi ryšių taškas. OSN buvo pavaldi Vilniaus poskyrio viršininkui A. Kosciolkovskiui. Ją sudarė trys apygardos: Suvalkų, Trakų ir Maišiagalos³¹⁰. Trakų apygarda driekėsi tarp Nemuno ir geležinkelio Kaišiadorys–Lentvaris. Geležinkelis skyrė Trakų ir Maišiagalos apygardas. Trakų apygardos komendantas buvo podporučikas V. Januško³¹¹. Maišiagalos apygardos

komendantas Dmochovskis 1919 m. rugpjūčio 1 d. Kaišiadorių „obvode“ turėjo 6 ir asmeniškai užkonspiruotus 20 OSN šaulių³¹². Ryšiams tarp Maišiagalos ir Kaišiadorių OSN komendantų turėjo tarnauti Našlėnų (prie Paparčių) ir Gečionių (prie Žaslių) dvarai. Gečionių dvare buvo laikomi organizacijos atsišaukimai ir instrukcijos, čia turėjo vykti ir lenkų šaulių prisaikdinimai. 1919 m. liepos 30 d. priesaikos priėmimui iš Maišiagalos ant apygardos komendanto arklio į Gečionis atvyko aktyvi lenkų veikėja Halina Pac Pamarnacka³¹³. Beje, 1920 m. liepos 29 d. Lietuvos žvalgybai pranešta, kad lenkų legionų karininkas Pamarnackis pasižymėjo plėšiant lietuviškus kaimus³¹⁴.

Kitoje regiono pusėje – link Trakų – taip pat vyko OSN organizavimas. Pavyzdžiui, Butrimonių apylinkės komendantas J. Pylinkis 1919 m. lapkričio 21 d. rašė Trakų apygardos OSN komendantui apie tai, kaip vyksta organizaciniai darbai. Jis teigia, kad žmonės iš anapus demarkacinės linijos yra palankūs Lenkijai ir sutinka stoti į organizaciją. Jis nurodo, kur ir kada darė susirinkimus, ką paskyrė dešimtininkais. Pavyzdžiui, kalbėdamas apie susirinkimą Intuponių kaime lapkričio 19 d., teigia: „*Kaimas lietuvių, gana nepalankiai nusistatęs, tai bene Užuguosčio kun. klebono darbas. Po susirinkimo pavyko nusistatymą pakeisti ir įkalbėti išsirašyti laikraščių. Sutiko, bet reikalauja ir lietuviškų laikraščių. Aš išrašiau, bet kai neturėsime mūsų dvasioje, tai nesiimsime.*“ Mini gyventojų nepasitenkinimą lenkų valdininkų arogancija (reikalavimu vokiečių pavyzdžiu iš tolo kelti kepures ir kt.), taip pat tuo, kad iš paprastų žmonių reikalaujama pastočių,

³⁰⁸ Šniukšta P. Lenkų karo organizacijos veikimas Lietuvoje, *Policija*, 1925, Nr. 3, p. 12.

³⁰⁹ Lesčius V. Musninkų kraštas Nepriklausomybės kovų sukuryje 1919–1920 m., *Musninkai, Kernavė, Čiobiškis: straipsnių rinkinys*, Vilnius, 2005, p. 217.

³¹⁰ Lesčius V. *Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920*, Kaunas, 2004, p. 264.

³¹¹ LCVA, f. 483, ap. 2, b. 63, l. 8.

³¹² *Policija*, 1931, Nr. 4, p. 79.

³¹³ Šniukšta P. Lenkų karo organizacijos veikimas Lietuvoje, *Policija*, 1931, Nr. 4, p. 77.

³¹⁴ LCVA, f. 929, ap. 3, b. 174, l. 99.

o „ponų arklių“ nereikalaujama ir dažnai pas kokį poną pirktus produktus liepiama pastotininkams vežti į Trakus ir toliau. „*Nuotaika visuose kaimuose, kur yra mūsų organizacijos, gana gera, ir galime būti tikri, kad atėjus plebiscitui ir kitokiems balsavimams, visi, kaip vienas vyras stos klausyti mūsų įsakymo.*“³¹⁵

1920 m. liepą Lietuvos žvalgyba turėjo žinių, kad Lietuvoje veikia slapta karinė lenkų organizacija OSN. Jos priešakyje Kaune buvo karininkas Vansevičius ir Kauno lenkų gimnazijos direktorius Pšemeneckis. Organizacija padalino Lietuvą į 5 skyrius („obvodus“) – Kauno, Panevėžio, Kaišiadorių, Ukmergės–Jonavos ir Prienų. Kaišiadorių „obvodui“ vadovavo komendantas, 34 metų dvarininkas Kazys Naruševičius („Markun“) iš Raistinės palivarko, buvusio prie Lechovičių, Kietaviškių valsčiuje. K. Naruševičius turėjo 46 dešimtinės žemės, buvo vedęs, raštingas³¹⁶. Iš OSN narių ilgą laiką tebebuvo ieškomi Vladas Petrauskas („Wiewiórka“) iš Kaišiadorių ir Nikodemus Sikorskis („Ołówek“) iš Dambravos (Rumšiškių vlsč.)³¹⁷. 1927 m. rašoma, kad pasienyje su Lenkija buvo sulaukyti Vladas Petrauskas ir Antanas Jablonskis, abu kilę iš Kaišiadorių ir 1919 m. priklausę POW, paskui pabėgę į Lenkiją, kur toliau dalyvavo kovose prieš Lietuvą³¹⁸. Tačiau, kaip matoma iš Lietuvos policijos leidinio, jie buvo tebeieškomi ir 1934 m.³¹⁹

Perversmo organizavimas

Dar 1919 m. birželio–liepos mėnesiais Vilniuje lenkų kariuomenės vadovybė ėmėsi ruošti perversmą Lietuvoje, kuris suplanuotas

rugpjūčio 29–30 dienomis. Perversmininkai siekė pasinaudoti demarkacijos linijos pastūmimu į lietuvių pusę, prieš tai du mėnesius aktyviai vykdė antilietuvišką propagandą spaudoje, tikėdamiesi didesnio gyventojų palaikymo išstačius savo suformuotą Lietuvos vyriausybę. Pagal perversmo organizatorių planus pirmiausia turėjo būti nutrauktas telegrafo susisiekimas tarp Kauno ir provincijų, po to puolamas geležinkelis Kaunas–Kaišiadorys ir Kaunas–Jonava. Užėmus svarbiausius punktus, planuota iš Vilniaus permesti legionierius, užimti Kauną, nuginkluoti Lietuvos kariuomenę. Kitoje Neries pusėje – Maišiagaloje – buvo sutelkti OSN šauliai. Iš ten per Musninkus jie turėjo pulti Kauno kryptimi. Tačiau, artėjant perversmo dienai, Kauno apygardos viršininkas R. Kovalecas savo vadovybei skundėsi, kad savo pusėje dar neturi „nė vieno kareivio“, Jis reikalavo, kad per 20 valandų nuo sukilimo pradžios į pagalbą būtų atsiųsti lenkų kariuomenės daliniai, užimta Kauno–Vilniaus geležinkelio linija, POW XII apskritis Kaišiadoryse sustiprinta šimtu OSN vyrų, o šalia Kauno sutelktas rezervinis lenkų šaulių batalionas³²⁰.

Per visą 1919 m. vasarą lenkai aktyviai organizavo sukilimą, o kad užkirstų jam kelią į Kaišiadorys atvyko netgi Generalinio štabo Žvalgybos skyriaus viršininko pareigas ėjęs Liudas Gira. Jau rugpjūčio 22 d. teisingumo ministro prašoma paskirti tardytoją (buvo pageidaujamas Skipitis) „*ištyrimui suimtujų slaptos lenkų organizacijos Kaišedorių apskrities P. O. W. ir O. S. N.*“. Informuojama, kad visa medžiaga buvo Žvalgybos skyriaus viršininko L. Girus žinioje³²¹. 1919 m. rugpjūčio 4 d.

³¹⁵ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 300.

³¹⁶ LCVA, f. 483, ap. 2, b. 63, l. 7.

³¹⁷ *Policija*, 1931, Nr. 4, p. 55, 65.

³¹⁸ Nusibodo būti pas Pilsudskį, *Karys*, 1927 m. rugpjūčio 23–30 d., Nr. 34, p. 314.

³¹⁹ *Valstybės saugumo policijos politinių ieškomųjų sąrašas*, Kaunas, 1934, p. 5.

³²⁰ Lesčius V. *Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920*, Vilnius, 2004, p. 266.

³²¹ LCVA, f. 384, ap. 3, b. 39, l. 39.

Kaišiadorių komendantas Kauno komendantui persiuntė sugautą lenkų legionierių Mykolą Vitkevičių, atėjusį į lietuvių kontroliuojamą pusę su proklamacijomis (su paketu)³²². Tuometis Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininkas B. Stosiūnas savo atsiminimuose rašo, kad 1919 m. vasara buvo labai nerami, vietiniai lenkai organizavosi, miškuose mokėsi karinių dalykų. „*Rugpjūčio mėn. labai ėmė bruzdėti vietos lenkai dvarininkai, jų tarnai ir lenkuojantieji „okolicų“ ir „zasciankų“ žmonės. Milicijai nuolatos tekdavo budėti, tekdavo dažnai daryti kratų. Kratų paliestieji dvarininkai kėlė triukšmą, rašė skundus.*“ Kaip pavyzdį B. Stosiūnas pateikia savo pranešimą vidaus reikalų ministrui 1919 m. rugpjūčio 30 d. Jame persiuntė žinias apie lenkų aktyvumą ir paaiškinimą dėl Gudzenkos bei Gudienos dvarų dvarininko Stasio Paškausko, kuris pateikė skundą, suėmimo. Viršininkas teigė, kad paskutinėmis dienomis gavo daug pranešimų, jog lenkai Trakų apskrityje rengia sukilimą prieš Lietuvos valdžią ir tai vykdys organizacija „*Strzelców Nadniemeńskich*“ (t. y. OSN). Rugpjūčio 28 d. Kaišiadorių komendantūros kuopos vadas krm. Stasys Petkelis jodamas į Čiobiškes sugavo OSN agentą Juozą Stabinskį iš Gansonų (Žaslių vlsč.), pas kurį surado lenkų veikėjų sąrašą, maršrutą ir revolverį. Tą pačią dieną B. Stosiūnas, būdamas Žiežmariuose, kur vyko jomarkas, sutiko daugiau žmonių iš pafrontės, kurie taip pat pasakojo, kad lenkai šiomis dienomis organizuos riaušes. Visi kalbėjo apie rugpjūčio 29 dieną. Lenkų aktyvumą rodė dar vienas įvykis Kalvių bažnytkaimyje (Kruonio vlsč.). Rugpjūčio 27 d. lenkų legionininkai užpuolė Kalvius, apiplėšė lietuvių milicininko Kazio Degučio namus, darė kratą pas milicininko Gervicko tėvus, taip pat krėtė Šnipelių ir Unkonų kaimus, kur atiminėjo iš žmonių ginklus. Legionininkai pažadėjo rugpjūčio 29 d. būti Kalvių milicininko

Degučio tėviškėje – Sevelionių kaime. Taip ir atsitiko, Sevelionyse buvo užpulta K. Degučio tėviškė. Gudzenkos ir Gudienos dvarininkas S. Paškauskas apskrities viršininkui irgi buvo žinomas, kaip dirbantis Lenkijos naudai. Kai vyko kratos pas įtariamus asmenis, Paškauskas be leidimų išvažiavo į Varšuvą. Rugpjūčio 28 d. sužinota, kad jis grįžo iš Varšuvos parsivežęs proklamacijų, be to, jis turėjo ginklą. Pas S. Paškauską milicijos vadas K. Bajoras atliko kratą ir po lova rado slaptavietę, kur po grindimis buvo pridėta šiaudų ir juose išgulėta šautuvų. K. Bajoras Paškauską suėmė, jis uždarytas į Kaišiadorių kalėjimą. Čia Paškauskas pareikalavo leisti jam pasikalbėti telefonu su vidaus reikalų ministru (sakėsi, kad su ministru Leonu kartu mokėsi gimnazijoje). Kadangi jau buvo vakaras, 20.30 val., tai niekas nedrįso tokiu metu skambinti ministrui ir klausti jo, ar norėtų kalbėtis. Kitą dieną apie 10 val. ryto gautas ministro atsakymas, kad kalbėtis su Paškausku nepageidauja. Paškausko byla perduota Kaišiadorių komendantui. Tuo laiku Kaišiadorių ligoninės gydytojas E. Bieliūnas pateikė pažymą, kad „*d-ras Paškauskas esąs nesveikas ir kad kalėjime jo negalima laikyti su kitais kaliniais*“. Tokiu būdu Paškauskas kalėjime palaikytas tik iki rugpjūčio 29 d. 11 valandos.

Rugpjūčio 28 d. kažkokia ginkluotų žmonių grupė pastebėta už Kaišiadorių į Kauno pusę. Tuoju pat jos patikrinti buvo nusiųstas Kaišiadorių milicijos vadas, tačiau nieko aptikti nepavyko. Visur kalbama, kad tuoj ateis lenkai. Apskrities viršininkas B. Stosiūnas skambina telefonu Kaišiadorių karo komendantui A. Kundrotui, „*komendantas paprašė tuojau grįžti pasitarti, nes esą labai neramu*“. Vakare, jau prietemoje, apskrities viršininkas pasiuntė milicijos vadą į Būdos girininkijos pasodą pasižvalgyti, ką veikia grafo Tiškevičiaus miškų urėdas J. Kožecas (Korcacas). Drauge su K. Bajoru jojo ir Žiežmarių

³²² LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 184.

milicijos punkto viršininkas N. Batoras bei dar pora milicininkų. Nieko neradę jie sugrįžo atgal. Kitą dieną Kožecas pats atėjo į apskrities viršininko raštinę ir klausė, kodėl jo ieškojo. Su Kožecu atėjo ir jo kaimynas Stasys Kučinskis, kuris, anot B. Stosiūno, „*dėjo si esąs Lietuvos prietelius ir stengėsi pralysti į lietuvių veikėjų tarpą*“. Kožecui paaiškinta, kad vakar reikalų buvo, o šiandien jau nėra. Vis tik po kelių dienų Kaišiadorių žvalgybos punktu J. Kožecą pavyko susekti su įkalčiais. Rugsjūčio 29 d. milicijos vadas darė kratas pas įtariamus lenkų veikėjus, kurių pavardes rado pas Stabinskį. Tai devyni Žaslių valsčiaus gyventojai: Leonas Jurevičius (Jurewicz), Česlovas Benkuskas (Bienkuński), Juozas Stabinskas (Stabiński), Mykolas Benkuskas (Bienkuński), Stanislovas Tombakevičius (Tombakiewicz), Jonas Jurevičius (Jurewicz), Povilas Ramanauskas (Romanowski), Leonas Kurgonas (Kurhan). Tačiau kratų metu nieko nerasta, netgi jų pačių. „*Pasirodė, kad nusikaltėliai savo laiku sužinojo apie Stabinskio suėmimą ir išsislapstę. Juozas Stabinskis buvo padėtas į Kauno kalėjimą ir tenai po kiek laiko mirė.*“³²³

1919 m. rugsjūčio pabaigoje, besirengiant ginkluotam sukilimui Kaišiadoryse, POW ir OSN veikėjas Januško raportavo: „*Pranešu, jog pasiruošimai prie akcijos jau pabaigti; kad užimti Kaišedorius iš mūsų pusės duosime 30 ištikimų žmonių... Pagalba iš O. S. N. reikalinga būtinai ir tai ne mažiau kaip 100 gerai išmankštytų kareivių.*“³²⁴

Perversmo planas iš dalies pradėtas vykdyti rugsjūčio 28-osios naktį. Nutrauktos kai kurios telegrafo linijos, užpultos kai kurios sargybos Kaune³²⁵. Tačiau Lietuvos institucijos greitai sureagavo ir rugsjūčio 29 d. Kaune pradėjo suiminėti „peoviakus“ bei kitus įtariamus asmenis. Tačiau POW ir toliau, rugsėjo mėnesį, tęsė pasiruošimą naujam perversmui. Kaišiadorių ir Žaslių apylinkėse, kur buvo pafrontės zona, lenkai organizavo šaulių būrius (OSN., t. y. „strzelcy nadniemeńscy“)³²⁶. Didžiausios paramos, savaime aišku, perversmininkai susilaukė iš Lietuvos lenkų žemvaldžių tarpo, ypač Panevėžio, Šiaulių, Vilkijos, Kaišiadorių, Kauno apskrityse³²⁷. Nors ir patyrė didelių nuostolių, perversmininkai pastebėjo, kad suėmimus ir kratas Lietuvos žvalgyba darė atsitiktines, todėl slapta ėmėsi ruošti naują perversmo planą. Jis turėjo įvykti neuždelsiant, rugsėjo mėnesį. Prieš antrąjį bandymą Lenkija ėmė koncentruoti savo karinius dalinius apie Butrimonis, Vievio apylinkėse. Tačiau Lietuvos žvalgyba tuo laiku gavo tikrus perversmininkų duomenis, sužinojo jų slapyvardžius ir tikrąsias pavardes. Rugsėjo 23 d. Lietuvos žvalgyba vėl pradėjo „peoviakų“ areštus, šį kartą suėmė tikruosius perversmo organizatorius. Dalis suimtųjų, kurių nebuvo sąrašuose arba buvo laikomi tik prijaučiančiais, buvo paleisti. 117 asmenų patraukta teismo atsakomybėn, tačiau dalis spėjo pasislėpti, pabėgdami į Lenkiją³²⁸.

Vienas pagrindinių veikėjų, išaiškinant POW tinklą, buvo Žvalgybos skyriaus viršininkas Liudas Gira. Reikia pastebėti,

³²³ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 295–297.

³²⁴ LCVA, f. 483, ap. 2, b. 63, l. 8.

³²⁵ Surgailis G. Lenkų mėginimas įvykdyti valstybės perversmą Lietuvoje 1919 metais, *Karo archyvas*, t. 15, 1998, p. 114.

³²⁶ Biržiška M. *Vilniaus Golgota: okupuotosios Lietuvos lietuvių darbo ir kančių 1919–1928 metų dienoraštis*, B. Šemio iš laikraščių surinktas, Kaunas, 1930, p. 44–45.

³²⁷ Janauskas P. POW Kaune: senosios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės piliečiai ar išdavikai? *Kauno istorijos metraštis*, t. 2, 2000, p. 93.

³²⁸ Surgailis G. Lenkų mėginimas įvykdyti valstybės perversmą Lietuvoje 1919 metais, *Karo archyvas*, t. 15, 1998, p. 115.

kad lenkiški informacijos šaltiniai akcentuoja L. Giros žiaurų elgesį su suimtaisiais. Lenkų leidžiamame laikraštyje „Suviennytoji Lietuva / Zjednoczona Litwa“, skirtame lietuviškai kalbantiems skaitytojams, kuriame tekstas pateikiamas lygiagrečiai lietuviškai ir lenkiškai, rašoma apie žiaurų L. Giros elgesį su lenkais. Rašoma, kad naktį iš rugpjūčio 28 į 29 d. jis siautėjo Kaune, o vėliau, „atlikęs budelio darbus“ Kaune, perėjo į kaimus, kur „neužsiganėdino žmonių plakimu ir plėšimu, bet pradėjo dvarus draskyti, dvarų turtą savo naudai vogti“. Laikraštis pristato „žiauraus elgesio“ pavyzdį: „Pil. Korfą iš Kaišiadorių buvo taip sumušęs, kad teismo gydytojas po pustrečio mėnesio dar 38 žaizdas atrado. Pil. Kučinskis iš Kaišiadorių buvo nuo karininkų ir valdininkų taip primuštas, kad jis vos gyvas liko.“³²⁹ Lenkų spaudoje rašoma, kad 1919 m. rugsėjo 10 d. Trakų apskrityje, suimant grafo Tiškevičiaus miškų urėdą J. Kožecą, pastarasis buvo mušamas ir kankinamas. Tuo tarpu lietuviški šaltiniai neneigia, kad kai kurie suimamieji buvo mušami, tačiau nesuteikia pagrindo rašyti apie kankinimus, o ir pačius mušimus laiko išimtiniais atvejais. Pats L. Gira apie J. Kožeco suėmimą tardytojui pasakojo taip: „Kožecas iš įpykusiųjų kareivių, kaip girdėjau, gavo kiek mušt. Bet kai prie manęs kažkoks kareivis sudavė jam per veidą, aš neleidau jo mušti – tai pripažino patsai Kožec prieš lenkų veikėją gen. Babianski, girdint tai dr. V. Nagevičiui, kur juodu buvau nuvedęs į kalėjimą tyčia parodyti Kožecą, apie kurį tiek daug rašė Vilniaus lenkų laikraščiai. Čia turiu pasakyti, kad Vilniaus lenkų laikraščiai dar labai daug rašė apie kankynes, kurias neva buvome padarę Našlėnų dvaro urėdai Jonui Majauskui. Tame nėra nė žodžio teisybės, nes J. Majauskas ne tik nebuvo nei karto muštas, bet net

pikto, smarkesnio žodžio negirdėjo.“ Tyrinėtojų pastebėta, kad galima L. Girą matyti kaip nevengusį prievartos, bet gana atsargų (pavyzdžiui, įsakantį savo valdiniams skaldyti antausius suimtiesiems, o paskui juos „gelbstintį“). Netgi lietuviškos aplinkos žmonės pastebėjo, „kad Gira, ieškodamas POW dalyvių, elgėsi labai brutaliai ir nesivaržė grobti kristalus ir brangenybės.“³³⁰ Savo nesėkmę rengiant perversmą lenkai kompensavo galinga antilietuviška kampanija. Apie „despotišką lietuvių politiką“, suiminėjantį Lietuvos lenkus, rašė ir Lenkijos laikraščiai. Šiame fone dėmesio centre buvo ne tik Kaunas, bet ir Kaišiadorių regionas. Pavyzdžiui, Krokuvos laikraštis „Iliustrowane Nowiny Krakowskie“ rašė apie tūkstančius suimtųjų Žaslių, Kaišiadorių ir Žiežmarių parapijose. Realiai suimtieji Trakų (Kaišiadorių) apskrityje buvo skaičiuojami ne tūkstančiais, bet dešimtimis, o nuteisti vienetai.

Įdomių detalių apie L. Giros atvykimą į Kaišiadoris, suimant perversmo organizatorius, pateikia tuometinis Kaišiadorių komendantūros karininkas Juozas Kartanas: „1919 m. vasarą į komendantūrą atvyko Liudas Gira, apsiginklavęs dviem šaunamaisiais ginklais“³³¹. Tačiau prisiminimų rankraštyje J. Kartanas L. Giros atvažiavimą į Kaišiadoris apibūdina dar tiksliau: „Taigi, tuomet p. Liudas Gira atvažiavo apsirengęs amerikoniška palaidine su lietuviška tautine juosta per liemenį. Ant juostos buvo prikabinta du „parabellum“ pistoletai, ir atvyko su drezina geležinkeliu <...>, pareikalavo pas vietos karo komendantą pagalbą, išvyko su drezina Pravieniškių geležinkelio stotin. Po tam kiek laiko praėjus atvyko į Kaišiadoris su suimtais „peoviakais“, kuriuos vėliau transportavo į Kauną, pasigyres, kad P. O. W. organizacija likviduota.“³³²

³²⁹ Suviennytoji Lietuva / Zjednoczona Litwa, 1920, Nr. 3, p. 15.

³³⁰ Janauskas P. Istorinė byla: POW narių teismas Kaune 1920 metais, *Darbai ir dienos*, 2004, t. 40, p. 46.

³³¹ „Likimo vingiuose stiprybės ieškojau savo krašte“. Juozas Kartanas (1893–1979) / parengė M. Gliniskas. *Taurosta*, 2018, Nr. 1, p. 75.

³³² Juozo Kartano prisiminimų rankraštis saugomas Jonavos rajono savivaldybės Grigorijaus Kanovičiaus viešojoje bibliotekoje.

1919 m. rugsėjo 17 d. Vilniaus lenkų saugumo viršininkas kpt. M. Koscialkovskis vėl įsakė ruošti naujam perversmui, kuris turėjo įvykti greitai, dar tą patį mėnesį. Perversmui paremti Lenkijos vadovybė pradėjo koncentruoti savo kariuomenę Vievio apylinkėse, apie Butrimonis. Tačiau rugsėjo 21 d. į Lietuvos žvalgybos rankas pateko perversmo organizatorių sąrašai ir sąmokslininkai buvo sulaikyti³³³. 1919 m. rugsėjo pabaigoje teisingumo ministras L. Noreika įpareigojo Kauno miesto ir apskrities taikos teisėją A. Žilinską „atlikti tardymą bylos apie slaptas lenkų organizacijas Kaišiadorių apskrityje“. POW narių teismas prasidėjo negreitai – tik 1920 m. gruodžio mėnesį. Kariuomenės teismas pripažino kaltais ir nubaudė sunkių darbų kalėjimu aštuonis asmenis, tarp jų – Našlėnų dvaro ūkvedį J. Majauską (Majeuskį) nuteisė kalėjimu iki gyvos galvos, o J. Kožecą – 11 metų. Lietuvos visuomenė reikalavo griežtesnių bausmių perversmininkams, tačiau jos ne tik nebuvo padidintos, bet po poros metų prasidėjo amnestijos banga. 1922 m. gruodžio 22 d. Lietuvos prezidento A. Stulginskio malone pasinaudoję J. Majauskas ir J. Kožecas išėjo į laisvę³³⁴. 1921 m. balandžio 4 d. patvirtintas kaltinamasis aktas 10 kaltinamųjų, bet Vyr. tribunolas Kazį Naruševičių (iš Raistinės) išteisino. Iki tol jis nebuvo teismo baustas. Tačiau 1921 m. spalio 29 d. kariuomenės teismo sprendimu K. Naruševičiui skirti 8 metai sunkių darbų kalėjimo³³⁵.

Žvalgybos darbe dažnai lieka neišaiškintų dalykų. Pavyzdžiui, 1920 m., ruošiantis „peoviakų“ teismui, vienu iš tyrėjų dirbo K. Cigleris. Jo atsiminimuose aprašyta, jog L. Gira supažindino su savo bendradarbiu „ponu D.“ ir įtikino, kad juo galima pasitikėti bei duoti

tvarkyti dokumentus. Vėliau buvo pastebėta, kad tarp dokumentų trūksta Kovaleco rašytos brošiūros „*Niech żyje wielka i niepodległa Litwa*“ ir keleto lenkų veikėjų (Pilsudskio ir kitų) fotografijų. Tų dokumentų vagyste buvo įtariamas „ponas D.“ ir paprašytas gražinti. Bet „ponas D.“ užsigavo, pasiskundė ministrui, o vėliau nežinia kur dingo. Tačiau maždaug 1920 m. pradžioje „ponas D.“ buvo suimtas Kaišiadoryse, pas jį surasti jo ranka (slapyvardžiu Czarna Maską) rašyti raportai lenkams apie lietuvių kariuomenę ir t. t. „*Be to, rodos, jo bute buvo rasta ir aukščiau minėtoji Kovaleco brošiūra ir fotografijos. Poną D. Kariuomenės Teismas nubaudė mirties bausme, bet ta bausmė buvo pakeista lengvesne, o vėliau ir visai išleido iš kalėjimo, ir 1921 m. pamačiau jį važiuojant traukiniu nuovados virš. padėjėjo uniforma.*“³³⁶

Vienas aktyviausių „peoviakų“ veikėjų Kaišiadorių regione buvo **Jonas Kožecas** (pavardė dokumentuose dar rašoma Koržecas, Korcas, Korzec) – grafų Tiškevičių miškų tarnautojas, urėdas. Tiškevičiams priklausė Būdos ir kiti miškai šalia Kaišiadorių. Taigi, galime numatyti ir vieną iš stambiausių Lietuvos žemvaldžių – Tiškevičių – politinę poziciją. Galima sakyti, kad J. Kožecas tapo „raktu“ sukilėlių demaskavimui. 1919 m. rugpjūčio 28 d. pas Kaišiadorių apskrities viršininką B. Stosiūną atėjo žmogus, kuris pranešė, kad pas grafo Tiškevičiaus įgaliotinį („lovčą“) Joną Kožecą dažnai į susirinkimus renkasi lenkai³³⁷. 1919 m. rugsėjo 10 d. Jonas Kožecas buvo suimtas, pas jį rasta Kaišiadorių apskrityje rengiamo sukilimo medžiaga. Kad išsiaiškintų J. Kožeco veiksmus, Lietuvos žvalgyba prieš tai pas jį atsiuntė savo agentą, neva slapta atvykusį iš Vilniaus su padirbtu OSN

³³³ Lesčius V. *Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920*, Kaunas, 2004, p. 269–270.

³³⁴ Janauskas P. Istorinė byla: POW narių teismas Kaune 1920 metais, *Darbai ir dienos*, 2004, t. 40, p. 45–50.

³³⁵ LCVA, f. 483, ap. 2, b. 63, l. 11, 17, 20.

³³⁶ *Lietuvos teismas. 1918–1928*, red. A. Kriščiukaitis, Kaunas, 1930, p. 263–264.

³³⁷ LCVA, f. 483, ap. 2, b. 72, l. 133.

organizacijos liudijimu. Apie jo suėmimą, tardymą Kaune ir paleidimą jau rašyta šiame skyriuje anksčiau.

Įdomi dvarininko iš Gegužinės **Aleksandro Korfo** epopėja. 1919 metais jis buvo pirmą kartą suimtas kaip „peoviakas“. Už užstatą (10 000 vokiškų markių) buvo paleistas iš Kauno kalėjimo. Po to, gavęs Prancūzijos, vizą išvyko į Lenkiją, kur tikėjosi pasigydyti. 1920 m. grįžo į Vilnių, pasiliko Lenkijos pusėje ir dirbo Panerių dvare. 1921 m. jau ketvirtą kartą buvo įkalintas. Paskutinį kartą Korfas prarado laisvę, kai 1923 m. rugsėjį grįžo į savo dvarą Žaslių valsčiaus Gegužinės kaime. Tačiau paleistas iš kalėjimo atgavo dvarą³³⁸.

Panašiai kaip grafų Tiškevičių dvaro tarnautojas J. Kožecas, kitas aktyvus perversmininkas buvo Našlėnų dvaro (šalia Paparčių) ūkvedys **Jonas Majauskas** (Majevskis). 1919 m. spalio 16 d. jis buvo tardomas Kaune, kaltinant priklausymu OSN ir POW. Tardytojams J. Majauskas teigė, kad birželio pabaigoje ar liepos pradžioje buvo pas jį kažkoks nepažįstamas žmogus, kuris sakė, jog kuriam organizacija išvaramui vokiečių iš Lietuvos. Mat Lietuva dar nėra tokia stipri, kad pati galėtų vokiečius išvaryti. Sakė, kad ateis žmogus iš Kauno pakeliui į Vilnių su kažkais raštais ir jį reikės priimti bei pamaitinti. Tas žmogus turėjęs slapyvardį Stelmach. Po kurio laiko atėjęs pas jį Dmuchovskis³³⁹ iš Maišiagalos ir sakė, kad organizuojasi OSN ir kvietė kalbinti žmones stoti į šią organizaciją. Tą patį jam pakartojo ir Fialkovskis, kuris anksčiau gyveno Našlėnų ir Paparčių apylinkėse. Įrašė į organizaciją Joną Paškevičių, Aleksandrą Kenstavičių ir Mečislovą Ziuleckį (?). Po to gavo įsakymą iš Maišiagalos atvykti ten su žmonėmis. Gautą popierių jis sunaikino, o į Maišiagalą nuėjo vienas Ziuleckis. J. Majauskas gynėsi: „Į organizaciją

pastojau tik dėl pinigų, nes esu žmogus neturtingas.“ Per tą iš Kauno į Vilnių važiuojantį žmogų jis gavęs 3400 auksinų (kai važiavo iš Kauno, gavo 2000, kai iš Vilniaus – 1400). Žinojęs, kad tai pinigai nuo organizacijos. Iš tų pinigų J. Majauskas davęs Ziuleckiui 50, Paškevičiui ir Kenstavičiui po 100 auksinų. Dar užmokėjęs vežikui, kuris vežė kažkokį vokiečių karininką iš Kauno į Vilnių (karininkas turėjo raštelį nuo POW, kad užmokėtų tam vežikui). Dar po 200 auks. sumokėjęs dviem vyrams, kurie priklausė POW. Tačiau nuo 1919 m. liepos 19 d. jis nustojęs veikti toje organizacijoje. 1919 m. gruodžio 16 d. J. Majausko motina Ona Majauskienė (Majewska) skundėsi, kad sūnus suimtas prieš tris mėnesius, o ji yra sena vargšė moteriškė, neturinti ūkio, sūnus remdavo lėšomis. Šiam papuolus į kalėjimą, ji kenčia didelį vargą, todėl prašė teisėjo pasigailėti jos senatvės ir paleisti sūnų. Mat sūnus silpnos sveikatos, ligotas nerviškai, todėl kalėjimas gali padaryti jį nebetinkamą darbui. Apie Lietuvos valdžios institucijų tardymo metodus daug pasako faktas, kad po šio motinos skundo, gruodžio 20 d., gydytojas Jasinskis patikrino J. Majausko sveikatą, sužymėjo pulsą, ar pabalęs liežuvis, kuo skundžiasi (galvos skausmais, nemiga ir blogu apetitu, kad greitai susierzina, o pasilenkus temsta akyse...). Gydytojas nustatė, kad J. Majauskas serga „*dirksnių liga ir silpnumu (mažakraujyste)*“, todėl kalėjimas jo sveikatai kenks, tačiau dėl to nenumirs. Tad nutarta laikyti jį kalėjime iki teismo. Apie J. Majausko priklausomybę lenkų organizacijai 1920 m. vasario 9 d. patvirtino ir apskrities viršininkas Bronius Stosiūnas. Girdėjęs, kad Majauskas priklausė lenkų organizacijai ir kad gauna algos 1000 auksinų per mėnesį. J. Majauskas išdavė, kad du milicininkai (Kenstavičius ir Paškevičius) irgi priklausė tai organizacijai.

³³⁸ Janauskas P. Istorinė byla: POW narių teismas Kaune 1920 metais, *Darbai ir dienos*, 2004, t. 40, p. 53.

³³⁹ Dmuchovskis – lenkų kariuomenės podporučikas, OSN organizacijoje jis buvo Maišiagalos „obvodo“ komendantas.

Kaišiadorių komendantas Antanas Kundrotas irgi patvirtino, kad Majauskas prisipažino priklausęs organizacijai OSN ir išdavęs milicininkus Kenstavičių ir Paškevičių, taip pat Dainavos dvaro raštininką (pavardės neatsiminė). 1920 m. vasario 9 d. Česlovas Jurevičius iš Žiežmarių paliudijo, kad buvo Našlėnų dvare pas savo svainį („švojerį“) ir ten Majauskas jį kalbinęs stoti į organizaciją. Buvęs žvalgybos viršininkas Liudas Gira paliudijo, kad 1919 m. rugsėjo mėnesį, „*Kaišiadorių ekspedicijos metu*“ buvo nuvykęs į Našlėnų dvarą ir darė kratą pas dvaro „užveizdą“ Joną Majauską. Apie jo veiklą žinojo iš suimtų Žaslių milicininkų Kenstavičiaus ir Paškevičiaus, kurie paliudijo, kad juos įtraukė Majauskas. Šis prisipažino, kad turėjo reikalų su POW kurjeriu ir kad jį įkalbino karininkas Dmochovskis, tačiau nuspėję, kad kurį laiką pats buvo 12 „obvodo“ komendantas, ką atskleidė Kaune rašyti jo raportai POW vadovybei, pasirašyti slapyvardžiu Stelmach³⁴⁰.

Žiežmariuose vienas iš aktyviausių lenkų veikėjų buvo **Adomas Habdanka**. Savo nenuilstama kova prieš lietuviškų pažiūrų Žiežmarių kunigus ir kitus „litvomanus“ jis garsėjo dar iki Pirmojo pasaulinio karo (nuo seno žinomas „*kaipo didžiausias lietuviybės priešininkas ir pikčiausias ramybės drumstėjas toje apylinkėje*“). 1919 m. liepos 5 d. jis areštuotas, o liepos 12 d. uždarytas į Kauno kalėjimą ir apklaustas. Žvalgybininkas L. Gira, remdamasis J. Majausko (Stelmacho) raportais, jį kaltino priklausymu POW. Habdanka, kaip ir daugelis lenkų veikėjų, savo pasiaiškinimus rašė rusiškai. Apklausos dokumentai atskleidžia, kad jis buvo 48 metų, gyveno Žiežmariuose, baigęs 7 gimnazijos klases, pramonininkas, pagal tautybę lenkas. Kad priklausė POW ar OSN organizacijoms ir dėl kitų nusikaltimų, jis neprisipažino

(tvirtino, kad tai provokacija, agitacijos nevaras, Majausko nepažįstas). 1919 m. spalio 31 d. A. Habdanka paleistas iš kalėjimo³⁴¹.

Dar vienas žymus lenkų veikėjas, rezidavęs ne tik Žiežmariuose, bet ir Kaišiadoryse, buvo dvarininkas **Justinas Strumila**. Tuo laiku jis buvo 65 metų, gyveno Žiežmarių dvare, tačiau valdė ir Kaišiadorių bei Krušonių dvarus. Strumilos ir kitų lenkų aktyvistų veiklą Lietuvos tarnybos sekė pasitelkdamos 22 metų kaišiadorietį Juozą Pilkauską, gyvenantį Kaišiadoryse (Ilgoji g. 37). 1919 m. liepos 5 d. ryte pas J. Pilkauską iš Kauno atvyko kun. Polikarpas Maciejauskas su profesoriumi Amandu Paško ir paprašė, kad jiems parūpintų arklius nuvažiuoti į Žiežmarius. Kun. P. Maciejauskas tarnavo Kaune benediktinų vienuolyno bažnyčioje, o A. Paško (kitur vadinamas Paške) dirbo Kaune, mokytoju lenkų gimnazijoje ir buhalteriu miesto vaistinėje. Jie parašė laiškėlį ir prašė nunešti į paštą („krason“), kai bus atidaryta, taip pat prašė paimti laiškus, kurie buvo siųsti iš Vilniaus, ir perduoti, kam jie adresuoti. J. Pilkauskas žinojo, kur šie važiuoja ir kokių tikslu, nes jie patys apie tai pasakė. Mat birželio 29 d. vakare Kaune buvo slaptas lenkų susirinkimas, kur kun. Maciejauską ir Paško išrinko važiuoti į Varšuvą kaip atstovus nuo Kauno gubernijos lenkų. Suradęs jiems arklius, J. Pilkauskas apie tai informavo Kaišiadorių komendantą, o šis pasiuntė kareivius ir sulaukė jau važiuojančius kun. Maciejauską, prof. Amandą Paško ir jo žmoną Zofiją, mokytoją Haliną Svežinskaitę ir mokinį Henriką Zabielskį. Bet keleiviai ėjo pėsti, aplenkę vežimą per pusę varsto, tai kareiviai sulaukė tik vežimą, o keleiviai pas komendantą vėliau atėjo patys. Per kratą pas kun. Maciejauską ir A. Paško rado laiškus ir 10 000 smulkių lenkiškų pinigų. Tarp galimų įkalčių rastas tik vienas laiškas, rodantis, kad jie važiuoja į Varšuvą.

³⁴⁰ LCVA, f. 483, ap. 2, b. 72, l. 9–29.

³⁴¹ LCVA, f. 483, ap. 2, b. 72, l. 34–42.

Tačiau komendantui patys neprisipažino ir teigė, kad važiuoja pas Strumilą į Žiežmarius vasaros atostogų („vakacijoms“). Pavakare jie paprašė Pilkauską, kad surastų „atsakantį lenką“, pasiųstų pas Strumilą pranešti apie jų suėmimą ir pasakyti, kad, jeigu kas ko nors paklaus apie suimtuosius, tai kad Strumila sakytų „*būk seniai jų laukia atvažiuojant ant varkacijų*“. Suimtieji prašė nuvykti ne tik pas Strumilą, bet ir pas Habdanką, „*kuris tikrai jų laukia ir turėjo pagaminti arklius išvežti juos už demarkacinės linijos į Vilnių*“. Jie prašė paaiškinti Strumilai ir Habdankai, kas atsitiko ir kaip reikia toliau elgtis. Pilkauskas prižadėjo tai padaryti, tačiau informaciją perdavė ir Kaišiadorių komendantui. Kitą dieną, pasamdęs arklį, Pilkauskas nuvažiavo į Žiežmarius pas Habdanką ir viską pranešė, ko buvo prašytas. Tada nuvažiavo pas Strumilą, kuris, anot Pilkausko, „*pasirodo, nieko nežinojo apie jų kelionę ir visai jų nepažįsta*“. Taip Pilkauskui su Strumila besikalbant ir įėjo apskrities milicijos vadas su Žiežmarių milicijos viršininku. Strumila tuojau nuėjo į miegamąjį apsirengti, nes buvo su apatiniais rūbais. Kai Strumila sugrįžo, Pilkauskas prakalbo apie žemės ūkio mašinas („*būk aš pats slepiu nuo apsaugos vado savo atvažiavimo tikslą*“). Po to Pilkauskas sugrįžo į Kaišiadoris ir vėl informavo apie viską komendantą. 1919 m. liepos 6 d. rytą J. Pilkauskas nuvyko pas Habdanką į Žiežmarius ir pranešė, kas vyksta. Habdanka nusiminė. Tada 6 valandą ryto atvyko pas Strumilą, kuris nustebo dėl įvykių, nes nieko nežinojo. Strumilai Pilkauskas formaliai prisi-statė kaip Žemės ūkio ir valstybės turtų ministerijos įgaliotinio pagalbininkas, atvykęs pas jį pasikalbėti apie žemės ūkio mašinas. Kaip tik tuo laiku pas Justiną Strumilą atvyko milicijos vadas K. Bajoras daryti kratą. Apklausias liepos 7 d. J. Strumila teigė, kad nežinojo apie kelionę į Varšuvą. Tiesiog jis tebuvo svetingas šeimininkas ir visų pažįstamų prašydavo, kad pas jį užsuktų. Pavyzdžiui, jo brolis gyveno Vilniuje, tai šis galėjo atvažiuoti.

Arba Pamarnackis iš Gečionių dvaro, kuris tuo metu taip pat buvo Vilniuje. Taip pat kun. Maciejauskas iš Kauno. Kun. Maciejauską pažinojo treči metai, kviesdavosi pas save atvažiuoti pailsėti. Haliną Sviežinską pažinojo tik iš pavardės, nes žinojo gydytoją Sviežinską, kuris dirbo Vilniuje. Paškę ir jo žmoną pažinojo todėl, kad keletą kartų buvo sutikęs Kaune kavinėje. Zabielską irgi žinojo, šis gyveno dvare prie Kauno. Po kelių dienų Pilkauskas išvyko į Latviją, kur užtruko apie mėnesį. Sugrįžęs sužinojo, kad Maciejauskas ir jo kompanija iš sulaikymo paleisti. Kadangi buvo paskolinęs Maciejauskui 50 rublių ir turėjo išlaidų važinėdamas į Žiežmarius, tai nuvažiavo į Kauną pas Kauno katedros bažnyčios kleboną prelatą Pacevičių, kuris turėjo sugrąžinti patirtas išlaidas. Iš pradžių prelatas priėmė labai šaltai (matyt, dėl to, kad Pilkauską laikė kaltu dėl kun. Maciejausko sulaikymo), tačiau, Pilkauskui pasakius, kad jam pačiam gresia pavojus („*Lietuvių Valdžia įtaria mane kaip lenkų šnipą*“), Pacevičius patarė bėgti į Vilnių ir nebijoti, „*nes greitai laiku bus permainos ir bus viskas gerai*“. Dar pasakė, kad Maciejauskui ir kitiems negresia joks pavojus, kad keliautojai jau laisvi, o įkalčius sunaikino kažkoks rusas tardytojas ar prokuroras: „*visi dokumentai, kurie nurodė jų kaltybę liko sudeginti per vieną rusą, kuriam buvo pavesta ištirti Kaune apie tą visą atsitikimą*“, nors tai nepigiai kainavo. Turėdamas pagrindo manyti, kad J. Strumila veda agitaciją ir padeda lenkams, Kaišiadorių komendantas krn. A. Kundrotas suimtąjį J. Strumilą ir kaltinamąją medžiagą apie jį nusiuntė į Kauną Generalinio štabo viršininkui. Įdomu, kad Kaune dėl suimto Amando Paško tuojau sureagavo Vokietijos įgaliotinis Lietuvoje, mat Paško buvo Vokietijos pilietis. Rugsėjo 12 d. Paško paleistas, nes nerasta įrodymų dėl jo dalyvavimo lenkų sukilime, tačiau paimtas pasižadėjimas neišvykti iš Kauno. J. Strumila taip pat paleistas iš kalėjimo pagal laidavimą.

J. Strumilos pažiūras atskleidė ir apklausiami Žiežmarių dvaro tarnautojai ir gyventojai. Pavyzdžiui, liepos 23 d. Emilija Ramanauskienė iš Žiežmarių dvaro pasiskundė Kaišiadorių komendantui dėl Strumilos, kuris verbavo jos sūnų Joną Ramanauską stoti į lenkų legionus: „<...> *jau senai dvarininkas Žiežmarių dvaro Strumila akina mano sūnų Joną įstoti, tai agitacija, taip pat padeda mano vyras Jonas Ramanauskas įkalbinėdamas būk sūnaus pavardė yra lenkiška, tai ir jis turi būti lenku, nors aš prieš tai protestuoju ir pripažinau, kad mūsų šeima yra lietuviška, bet jis manęs neklauso ir jau turi norą įstoti legionuose, kadangi Strumila įstojant žada jį dar medžiagiškai sušelpiti. Be to aš buvau savo sūnų pradėjus lietuviškai tikyba mokytį ir duoti pradžių mokslo lietuvių kalba, tuomet mano vyras griežtai man uždraudė lietuviškai mokytį ir sumušęs mane, žinoma su patarimu Strumilos, išmetė mane iš mūsų buto sakydamas „Jeigu esi lietuviškas ir eik pas lietuvius.“ Pati E. Ramanauskienė nemokėjo rašyti, o skundą komendantui padėjo surašyti Liudvika Jovaišaitė, kuri Ramanauską ir kitus dvaro vaikus mokė lietuvių kalbos. Ji teigė, kad Strumila jos nekenčiantis („*turi ant manęs didelę neapykantą*“). O Strumila atseit sakęs: „*Kad ne ši „hamas“ žemaitė <...> tai jau čia nebūtų buvę tų lietuvių.*“ Jovaišaitė tvirtino, kad dar prieš bolševikų atėjimą Strumila dalindavo karves, rūbus ir kitokius daiktus toms šeimynoms, kurių vyrai žadėjo eiti į lenkų legionus. O kai iš vienos šeimynos neišėjo į legionus, tai ir dovanota karvė buvo atimta. Kai Žiežmariuose buvę lietuvių kareiviai reikalavo šieno, tai Strumila šieną slėpė ir nedavė sakydamas, kad „*lietuvių kareiviai yra vagys plėšikai, galvažudžiai ir nedorėliai, taip pat ir nieku ir tie nuo jų nesiskiria, kurie lietuvius užjaučia*“. Pavyzdžiui, liepos 24 d. L. Jovaišaitė paliudijo, jog vakar Strumila pardavinėjo žydams šieną, kad lietuviai kareiviai negalėtų pasinaudoti. Strumila ne tik agitavo kitus stoti į legionus, bet ir jo paties du sūnūs tarnavo legionuose,*

o trečiąjį taip pat žadėjo išsiųsti. Kai kurioms šeimoms pareikalavus sumokėti algas, J. Strumila atsakė, kad bus užmokėta atėjus legionams. Kurie jo dvare užsirašė lietuviais, tai nukentėjo. Taip buvo ne tik Žiežmarių dvare, bet ir Vandapolio, kuris irgi priklausė Strumilai. P. Našlėnienė iš Vandapolio teigė, kad vienas Strumilos sūnus tarnauja legionuose, kad buvo jį parsivežęs trumpam, paskui vėl išvežė. Taip pat žinojo, kad į lenkų legionus Jonas Ramanauskas išleido savo sesers sūnų Praną, o dabar rengiasi išleisti ir savo sūnų. Įdomu, kad Ramanauskų byloje buvo glaudžiai susipynę ne tik tautiniai, bet ir šeimyniniai santykiai. Emilija Ramanauskienė prašė imtis priemonių, kad jos sūnus Jonas negalėtų išeiti į lenkų legionus („*ne tam aš jį auklėjau, kad jis eitų priešininkui tarnauti*“). Liudininkė L. Jovaišaitė matė, kad 1919 m. gegužę iš buto Ramanauskas išmetė žmoną Emiliją už tai, kad ši mokė savo sūnų lietuviškai. Kai Ramanauskienė ėjo pas Strumilą skųsti vyrą, tai šis pasakęs, kad jai taip ir reikia, jeigu mokė vaiką lietuviškai. Jos 16 metų sūnus Jonas Ramanauskas apklaustas teigė, kad Strumila jo neįkalbinėjo, o motinai taip pasakė tyčiomis, juokdamasis. Ir kad tėvas išmetęs motiną iš namų ne už tai, kad mokino lietuviškai, o už „*kitus šeimyninius reikalus*“. Tėvas Jonas Ramanauskas teigė, kad žmoną išmetė iš namų ne dėl lietuvių kalbos, bet todėl, kad ji „*nenorėjo dirbti ir jam padėti gyventi*“.

Skundai dėl lenkų pasirengimo perversmui užfiksuoti ir kitame J. Strumilos dvare – Krušonyse (Kaišiadorių vlsč., prie Palomenės). 1919 m. rugsėjo 1 d. Juozas Lazauskas atėjo į komendantūrą ir pranešė, kad Krušonių dvaro ekonomas Kazimieras Lekevičius (Lekavičius, Lechavičius) turi du patikėtinius – bernus Šimą Mankevičių ir Joną Tetenską, kurie gyvena Krušonių dvare ir vaikščioja pas žmones agituodami prieš Lietuvą, ragindami stoti į lenkų legionus ir sakydami, kad lenkai moka po 200 rublių algos, o „*kai paims viršų Lietuvoje tai gaus nuo Strumilos žemės po valaką*“.

Patsai K. Lekevičius jau pervedęs į lenkų pusę tris žmones – Juozą Marcinkevičių ir Feliksą Taločką iš Palomenės kaimo, o trečią, nežinoma pavardė, vardu Impolitas, gyvenusį pas seserį Bendžinsko dvare už Lomenių (greičiausiai omenyje turėtas Šilasėdų dvaras, kuri valdė B. Bendžinskas, kitur pavardė rašoma Bondzinskas ir pan.). Pranešėjo teigimu, šią informaciją galėjo patvirtinti Eitekonių gyventojai Juozas ir Motiejus Grigaliūnai, Jonas Balčiūnas ir Jonas Bublys. Dar pranešta, kad rugpjūčio 23 d. vakare, apie 22–23 val., Krušonių dvare girdėjosi šaudymas, trukęs apie pusvalandį. Tuo metu į dvarą buvo atvažiavęs ir Lekavičiaus sūnus, kuris pats tarnavo milicijoje. Kaišiadorių komendantas A. Kundrotas skundą pavadė ištirti apskrities viršininkui B. Stosiūnui, o šis – milicininkui Vincentui Mažeikai. Rugsėjo 28 d. milicininkas V. Mažeika Eitekonių kaime apklausė minėtus liudininkus, paskui su milicininkais Jonu Rakausku ir Zigmantu Baiboku padarė kratas pas Lekavičių, Mankevičių ir Tetenską, bet nieko neatrado. Pas K. Lekavičių rastas šratais šaudantis ginklas, kuriam Lekavičius turėjo komendanto leidimą. Tiesa, rugsėjo 4 d. į komendantūrą buvo atėję ir daugiau Eitekonių gyventojų (I. Markevičius, B. Piliponis ir keturi Grigaliūnai), kurie pranešė, kad Krušonių dvaro ekonomas „*varo agitaciją prieš lietuvių valdžią, darodinėja ir prikalbinėja iš apylinkės jaunuolius neklausyt lietuvių valdžios, o stoti už lenkų pusę, tai tik tada bus žemės ir visko*“. Jie patvirtino, kad, prieš išvažiuodami į lenkų pusę, Marcinkevičius su Taločka juos irgi kalbino „*eiti užsirašyti pas Lekavičių, kuris duos ant kelio pinigų ir kuo puikiausia dastatys į lenkų pusę, kad ir lietuvių kareiviai nepatėmis*“. I. Markevičius liudijo, kad veždamas rugius matė vaikščiojant po laukus Lekavičių ir Monkevičių su kariškais šautuvais ir čia beveik kas naktį girdisi šaudymas³⁴².

1919 m. lapkričio 19 d. žvalgybininkas L. Gira paliudijo, kad J. Strumila priklausė POW, o jo dvare buvo etapo punktas, t. y. ryšių vieta. 1920 m. sausio 20 d. tardomas Kaune Justinas Strumila neigė priklausęs lenkų organizacijoms POW ar OSN, taip pat gynėsi agitavęs Ramanauską, kad nežinojo apie Ramanauskienės išmetimą iš namų, lietuvių kareivių plėšikais ar panašiai nevadino. Tvirtino, kad ir su Adomu Habdanka atseit nesugyvena, nes šis „*eina prieš dvarininkus*“. Strumila patvirtino, kad vyriausias sūnus mirė prieš metus ir du mėnesius, palaidotas Žiežmariuose, o kitas stoji tarnauti be jo žinios ir mirė prieš du mėnesius Vilniuje. Trečiojo į legionus nesiuntė, jis mokėsi Vilniuje, universitete³⁴³.

Tarp lenkų aktyvistų dažnai minimas ir Buivydonių dvaro (Žiežmarių vlsč.) savininkas **Juozas Rimševičius**. 1919 m. rugpjūčio 30 d. Kaišiadorių komendantas milicijos vadui K. Bajorui nurodė suimti Justiną Strumilą ir Juozą Rimševičių, nes jie „*varo agitaciją ragindami vietinę jaunuomenę stoti kariuomenėn pas lenkus, o taipogi teikia lenkams reikalingą jiems pagalbą*“. Tuo pačiu karininkui Broniui Hincui nurodyta Buivydonių dvare padaryti kratą. Per kratą nieko nerasta, nei ginklų, nei svetimų žmonių. Sunku būtų įsivaizduoti kitaip, nes tuo metu dvare stovėjo Lietuvos kariuomenės husarų 1-ojo raitelių pulko 1-asis eskadronas. Karininkas B. Hincas Buivydonyse buvo jau nuo rugpjūčio 27 d. Jis pažymėjo, kad per tą laiką nepastebėjo nieko įtartino, išskyrus tai, kad yra „*lenkų dvasia*“ ir girdėjęs apie žmonių skriaudimą. Karininkas Juozas Makuševičius patvirtino tą patį. Rugsėjo 2 d. Rimševičius rusiškai rašė prašymą (dauguma dvarininkų kažkodėl prašymus lietuvių valdžiai rašė ne lenkiškai ar lietuviškai, bet rusiškai), kad jau 7 metus kenčia nuo trijų ligų ir dabar, būdamas 60 metų, dar labiau pasiligojo, kentė skausmą ir gydėsi pas gydytoją Žilinską iš Žiežmarių.

³⁴² LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 372–374.

³⁴³ LCVA, f. 483, ap. 2, b. 72, l. 56–132.

Be to, jis kenčia ir dėl melagingų skundų, nes „politikos neveda“, vykdo Lietuvos vyriausybės nurodymus ir užimtas tik savo ūkio reikalais. Todėl prašė leisti gyventi savo dvare Buivydonyse. Kaišiadorių komendantas nutarė išsiųsti J. Rimševičių iš apskrities, „*kol nepaaiškės lietuvių ir lenkų valdžių santykiai*“³⁴⁴.

Klaidinga būtų manyti, kad lenkų agitacija vyko tik dvaruose ir pan. Lenkų rėmėjų buvo ir kaimuose, tačiau ši informacija ne visada pasiekdavo komendantūrą ir miliciją. Pavyzdžiui, apie Žaslių valsčiaus Šilonių kaime už lenkus agituojančią Stasį Kurgoną pranešė ne kaimo gyventojai, bet į kaimą atostogų sugrįžęs Lietuvos kariuomenės kareivis Kazys Matusevičius, tarnavęs Marijampolės komendantūroje. 1919 m. rugsėjo 17 d. komendantūros krn. J. Antanėlis surašė kario liudijimą prieš Stasį Kurgoną: „*Aš, Matusevičius žinau, kad Kurgonas vedė per demarkacinę liniją tris lenkų kareivius. Ir kad prikalbinėja stot į lenkų kariuomenę vietinius vaikus. Apie tai ką aš pranešiau gali paliudyti visas sodžius.*“ Spalio 13 d. milicijos vadas K. Bajoras komendantui pranešė, kad Šilonių kaime pas S. Kurgoną padarė krata, bet neradę įkalčių nesuėmė³⁴⁵.

Po perversmo bandymo sulaikomi ir asmenys, tiesiogiai nedalyvavę jame, tačiau kitaip pagelbėję priešui. Pavyzdžiui, 1919 m. rugsėjo 30 d. Grenadierių komandos viršininkas Žiežmarių komendantui perdavė sulaikytą Dominyką Ščerbavičių, kurį savo ruožtu Žiežmarių komendantas perdavė Kaišiadorių komendantui, o šis – Kaišiadorių 3-ojo žvalgų punkto viršininkui. D. Ščerbavičius buvo iš Kietaviškių valsčiaus Kloninių Jagelonių kaimo, valdė Jagelonių malūną. Jis kaltintas tuo, kad lenkams išduodavo šeimas, kurių nariai tarnavo lietuvių kariuomenėje. Lenkų kareiviai, žinodami tokias šeimas, jas baudavo.

Tačiau Kaišiadorių komendantas nutarė, kad nerasta „konkrečių priparodymų“ ir D. Ščerbavičių paleido, pavesdamas vietinei milicijai jį stebėti³⁴⁶.

Galima pastebėti, kad Kaišiadorių komendantas neskubėjo areštuoti netgi tų asmenų, apie kuriuos turėjo daugiau duomenų dėl veikimo prieš Lietuvos valstybę. Pavyzdžiui, Elenai Lebeckutei užteko pasirašyti „Pasižadėjimo parašą“: „*Aš žemiau pasirašiusi Elena Lebeckaitė gyv. folv. Galijevka duodu šį pasižadėjimo parašą patvirtinimui to, kad aš be tam tikro leidimo Kaišedorių komendanto iš folv. Galijevka niekur neišvažiuosiu, kad nevesiu agitacijos prieš Lietuvos Valdžią ir kad neturėsiu jokių susisėsimų su lenkais ir lenkų organizacijomis veikiančiomis prieš Lietuvos valdžią.*“ Apie E. Lebeckutę (kitur – Heleną Lebecką), gyvenančią Galijevkos palivarke (netoli Gegužinės, kitoje Neries pusėje), Kaišiadorių komendantui 1919 m. rugsėjo 17 d. pranešė Kaišiadorių milicijos vadas, kuris teigė: „*Lebeckutės beveik niekuomet nėra namie, vis kur tai važinėja be leidimų jokių ir nežinia su kokiais reikalais. Sulig padarytos kratos ir atrastų kaip koki raštų, kurie parodo, kad ji ar jos seseris nežinia dar pranešdinėja Vilniun apie atsitikimus čionai per laiškus. Prie arešto, kuomet ją pradėjau ieškoti, Elena Lebeckutė baisiai slapstėsi, bet buvo surasta pas Joną Kazlauską kitam kaime įsikąsus priesle šieno.*“ Ištraukta iš šieno Lebeckutė apklausta, tačiau, neturint tvirtų įrodymų, paleista. Bet gyventojai vėl pateikė informacijos apie jos aktyvų šnipinėjimą lenkų naudai. Rugsėjo 16 d. Gegužinės milicininkas Stasys Špakauskas milicijos vadui K. Bajorui perdavė, kad Lebeckutės beveik niekuomet nerasi namie, vis kur nors išvažiavusi, į Jonavą, Musninkus, Vilnių ar kitur: „*Tankiai turėdavo kokius tai slaptus reikalus su Korfu ir Adomu*

³⁴⁴ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 326–327, 329–330.

³⁴⁵ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 381–382.

³⁴⁶ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 288, 292.

*Bekerių kurie išsiųsti Kaunan kaipo organizatoriai sčelcų ir šnipai, pas kuriuos ji lankydavosi ir su kuriais vedė kokius tai reikalus. Sulig žmonių kalbų, nors pats nepatėmijau, lankosi lenkų oficeriai ir koki tai vis žmonės nuo Vilniaus. Apart to Lebeckutė veždavo Vilniun produktus, net kitą syk persirengus kokia tai ubage, kaip praneša žmonės.*³⁴⁷

Vykstant karui ir perversmų fone netgi pajuokavimai įgavo kitą atspalvį. Humoras ne vietoje ir ne laiku galėjo baigtis kaltinimu priešvalstybine agitacija. Pavyzdžiui, 1919 m. birželio 13 d. Kaišiadorių komendantūros kuopos vadas S. Petkelis surašė protokolą apie Jablonskių šeimą, gyvenančią Kaišiadorių dvare (šis dvaras taip pat priklausė J. Strumilai). Mat dvare apsistoję kareiviai tą dieną pranešė, kad septyniolikmetis Jablonskių sūnus Antanas „*laike sujudimo kareivių prie prisiruošimo prie žygiškos tvarkos jokiesi iš jų, sakydamas, kad nebegiokite teip, nes kojos išlaužiste ir džiaugėsi iš sujudimo, sakydamas, kad jau ateis lenkai*“. Kareiviai paliudijo, kad Antanas Jablonskis yra griežtai nusistatęs prieš lietuvių valdžią, todėl karininkas A. Jablonskį sulaukė ir pristatė Kaišiadorių komendanto žinion. Kitą dieną Antanas ir jo tėvas Jurgis Jablonskis tardyti dėl priešvalstybinės agitacijos. J. Jablonskis buvo kilęs iš Semeliškių valsčiaus, buvo 55 metų. Jo sūnus Antanas Jablonskis aiškino, kad birželio 13 d. apie 10 val. vakaro atsigulė miegoti, bet apie 11 val. išgirdo beldimą. Atidaręs duris pamatė kareivį Henriką Brzeckį, kuris atėjo pasiimti savo daiktų. Paklausus, kas atsitiko, šis pasakė, kad yra „vokiečių sujudimas“ ir lietuvių kareiviams liepta rengtis. Paskui A. Jablonskis išėjęs laukan ir matydamas kareivių sujudimą pasakęs:

„Ką jus taip sujuduote ne joks pavojus negresia.“ Teigė, kad tai sakęs humoro fone. Tačiau kareivių liudijimuose teigiama, kad A. Jablonskis iš jų šaipėsi. Pavyzdžiui, kareivis Kazys Mandraviskas sakė, kad A. Jablonskis juokėsi sakydamas: „*Nebėgiokit taip greit, čiabatus sudraskysit.*“ O kareivis Justinas Plūkas liudijo, kad A. Jablonskis išjuokdamas lietuvių kariuomenę sakęs: „*O, koks kareivis jau prisirengė tik bėgt dabar.*“ Kareivis Henrikas Brzeckis, gyvenęs pas Jablonskius, tesakė, kad pasiėmęs pas Jablonskius savo daiktus ir nieko nekalbėję, tik vėliau matė Antaną, bevaikščiojantį lauke, kuopos stovykloje, o ką jis sakė, nieko negirdėjęs³⁴⁸.

Apskritis savivaldybės nutarimai dėl „priešų Lietuvos“

Kaišiadorių apskrities seimelis 1919 m. gruodžio 9 d. priėmė nutarimą, kad iš apskrities būtų išsiųsti lenkų sukilimą vykdžiusių organizacijų nariai, tarp kurių buvo Kazys Gilevičius iš Tauckūnų, Aleksandras Korfas iš Gegužinės ir kiti, iš viso 29 žmonės. Už sukilimo išaiškinimą apskrities seimelis žvalgybininką Liudą Girą išrinko garbės nariu, o 1922 m. jo vardu pavadino gatvę, kurioje sugavo POW organizatorius³⁴⁹. Tai buvo viena centrinių Kaišiadorių gatvelių, o pavadinta Liudo Giros vardu 1922 m., jam esant gyvam ir sveikam³⁵⁰. Sudarytame trisdešimties asmenų, tarp kurių dauguma buvo iš Žaslių arba Žiez marių valsčių, „*kurie yra priešingi Lietuvos valstybės kūrimui ir norinčių dėtis prie kitos valstybės*“, sąraše daugiausia buvo arba dvarininkai, arba dvarų tarnautojai, palaikantys Lenkijos valstybės interesus: Kazys Jurevičius (gyvenęs Žiez marių valsčiaus

³⁴⁷ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 317–319.

³⁴⁸ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 81–82.

³⁴⁹ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, p. 298–299.

³⁵⁰ Iki 1922 m. gatvė vadinosi Naujoji, nuo 1922 m. – Liudo Giros, sovietmečiu pervadinta bolševiko Rapolo Čarno vardu, o Atgimimo metu 1989 m. – Algirdo (Lietuvos didžiojo kunigaikščio) vardu.

Budriškių dvare, buvęs „užveizda“, kuris tuo laiku tarnavo Lenkijos kariuomenėje legionuose); Stasys Rumševičius (Buivydonių dvarininko sūnus, tarnavo legionuose karininku); Jonas Rumševičius (Buivydonių dvaro savininkas, laikytas lenkų agitatoriumi, kuris tuo laiku buvo pabėgęs); Kazys Monkevičius (Buivydonių dvaro tarnautojas, tarnavęs legionuose); Justinas Strumila (Žiežmarių dvaro savininkas, kurio sūnus tarnavo legionuose); Landsbergienė (Triliškių dvaro savininkė, kurios sūnūs tarnavo legionuose); Monkevičienė (Juodiškių dvaro savininkė, palaikanti lenkus); Adomas Habdanka (iš Žiežmarių miestelio, lenkų agitatorius); Jokūbas Petrauskas (taip pat iš Žiežmarių miestelio, palaikantis lenkus); Romualdas Rauluševičius (irgi iš Žiežmarių miestelio, palaikantis lenkus); Aleksandras Korfas (Žaslių valsčiaus Gegužinės dvaro savininkas, „stčelcu“, t. y. lenkų šaulių, organizatorius); Bolius Bandzinskas (Šilasėdų dvaro savininkas, šaulių organizatorius); Vladas Bžezauskas (Miškiniškių palivarko savininkas, kurio sūnus tarnavo legionuose); Albinas Ramanauskas (Baruolių palivarko savininkas, įtariamasis kaip agitatorius); jo sūnus, taip pat Albinas Ramanauskas (tarnavo lenkų kariuomenėje); Pranas Ramanauskas (iš Baruolių, tarnavo „pas lenkus“); Stravinskas (Ščiukiškių dvaro savininkas, tarnavo legionuose karininku); Stasys Tambakevičius (iš Žaslių valsčiaus, šaulių organizatorius); Jonas ir Leonas Jurevičiai (Mančiūnų palivarko ūkininkai, „stčelcai“, tuo metu buvo pabėgę); Povilas Ramanauskas („įtariamasis prigulėjime prie stčelcu“); Antanas Stabinskas (ūkininkas iš Gansonų, šaulių organizatorius); Povilas Stabinskas (iš Gansonų, šaulių organizatorius); Juozas Barauskas (darbininkas, „stčelcuose“); Felicija Dambrauskaitė (mokytoja, šaulių organizatorė); Antanas Dervinskas (buvęs lietuvių karininkas, tarnavo lenkų kariuomenėje);

Mikas Paulauskas (darbininkas, „prigulėjo prie stčelcu“); Antanas Jastšemska (iš Mančiūnų palivarko, tarnavo „pas lenkus“); Žemaitėlis (Kruonio valsčiaus Kalvių dvaro „užveizda“, kurio sūnus tarnavo legionuose); Survila (Šventininkų dvaro „užveizda, viešai gėrisi lenkais ir jų laukia“)³⁵¹.

Greičiausiai šis jungtinis sąrašas sudarytas Kaišiadorių apskrities Piliečių apsaugos vado Kosto Bajoro. 1919 m. rugsėjo 23 d. pasiūstas jo nurodymas nuovadų viršininkams: „*Tams-ta susižinojęs su valsčių Komitetais padarykit sąrašus tų asmenų, o ypač dvarininkų, kurie priešingi Lietuvos valstybės kūrimui, pažymint jų pačių arba jų vaikų priešingus darbus kaip tai tarnavimas svetimos valstybės kariuomenėje, platinimas melagingų paskalų ir atsišaukimų apie Lietuvos Laikinąją Vyriausybę ir manančius dėtis prie Lenkijos arba prie kokios kitos valstybės ir t. p. sąrašus prisiūsti ne vėliau spalio mėn. 1 dienos 1919 m.*“ Pagal šį nurodymą atsakymus atsiuntė dalis apskrities valsčių (Kaišiadorių, Žiežmarių, Žaslių, Kruonio, Kietaviškių), nes toliau link Vilniaus buvę apskrities valsčiai jau buvo užimti lenkų kariuomenės arba ten buvusiems Lietuvos pareigūnams karo zonoje ne sąrašai rūpėjo. 1919 m. spalio 15 d. žinias apie vietinius lenkų aktyvistus atsiuntė Žiežmarių nuovados viršininkas Napoleonas Batoras, o spalio 24 d. Lietuvos valstybei „neprielankių“ Kruonio ir Darsūniškio gyventojų sąrašą atsiuntė Kruonio vyr. milicininkas J. Vaicekauskas. Iš Kruonio valsčiaus kaip „*priešingi Lietuvos valstybės kūrimui ir norintys dėtis prie kitos valstybės*“ minimi Žemaitėlis (iš Kalvių dvaro, tuo metu tarnavęs lenkų legione) ir Survila (iš Šventininkų dvaro, kaip teigiama dokumentuose, „*gėrisi lenkais ir jų laukia*“)³⁵². Spalio mėnesį Kruonio vyr. milicininkas nurodė daugiau valsčiaus asmenų, „*kurie yra neprielankūs Lietuvos Valstybei*“.

³⁵¹ LCVA, f. 409, ap. 1, b. 4, l. 12.

³⁵² LCVA, f. 409, ap. 1, b. 4, l. 13.

Pavyzdžiui, Survilos, kurie nuomojo Šventininkų dvarą, nors mokėjo lietuviškai, tačiau lenkiškai kalbėjo ne tik šeimoje, bet ir „į svetimus arba Valstybės įstaigose“. Jie viešai gyrė lenkus ir skelbė, kad „tuoj ateisią, kurių ir laukia kasdien. Ant ko turi nemalonią akį, tai ketina pabaugyti lenkams atėjus“. Vaicekauskas iš Medinų kaimo „dažnai važiuoja į Semiliškes ir iš ten parvažiavęs platina naudingas lenkams žinias, o lietuvius niekina“. Polencienė iš Tadaravos dvaro (vokietė, kalbanti lenkiškai) „labai keikia ir šmeižia Lietuvos valdžią, kareivijų ir t. panašiai“. Sabaliauskas (žemdirbys iš Vekonių), platinamas naudingas lenkams žinias, ne kartą išsitarė: „Jūsų Smetona (prezidentas) rūgo, rūgo ir prarūgo.“ Lipnickas (lenkiškai kalbantis siuvėjas iš Darsūniškio) taip pat labai norėjo, kad ateitų lenkai („jis turi lenkišką pinigėlį, kurį saugoja kaip didžiausią brangenybę. Su tuo nenori kalbėti, kuris pasako, kad neateis lenkai“). O Armanų, Seibūtų ir Zauliškių kaimai „ištiesai lenkiški norėtų, kad čia būtų ne Lietuva, bet Lenkija“³⁵³.

Žaslių valsčiaus „juodąjį“ sąrašą, kuriame net pavardės yra sunkiai įskaitomos, pasirašė vyr. milicininkas M. Aleksandravičius: 19 metų „Jozas Lachaviczius, Zaslosie, lanku korom.“, t. y. iš Žaslių, tarnaujantis lenkų kariuomenėje. Panašia rašyba surašyti ir kiti lenkų kariuomenėje tarnaujantys žasliečiai: 19 m. Julijonas „Klukas“, 23 m. Bronislavas „Darvinskas“, Juozas „Borauskas“, 20 m. „Mikolas Poplauskas“, 25 m. Vaclavas „Malackas“ ir netgi „Felusie Dombrouskaitie“. Kaip „priesas letuvos“ nurodytos žaslietės: 24 m. „Malania Mackieviczuke“ ir 22 m. „Mackieviczukie“. Ne iš miestelio, bet to paties Žaslių valsčiaus lenkų kariuomenėje buvo 25 m. „Miečislavas Bienkunskas“, 24 m.

Antanas „Jsztrzemskas“ (iš Mančiūnų), 25 m. „Franis Ramanouskas“ (iš Baruolių), 27 m. Vladislavas „Brozouskas“ (iš Barčių). Papildomai prirašytas, tačiau paskui vėl išbrauktas kaip buvęs „lenku korom.“ 25 m. Jonas „Malinouskas“ (iš Vaidžionių). Kaip „priešas letuvos“ buvo 40 m. Albinas „Ramonouskas“ (iš Baruolių) ir 22 m. Albinas „Ramanouskas“. Taip pat paminėti 32 m. Edvardas „Aleksandraviczių“ (iš Krečiūnų dvaro), 27 m. „Klimaszouskas“ (iš Krečiūnų), 20 m. Antanas „Mordasas“ (iš Miškiniškių), Kazimieras „Juriaviczius“ (iš Ardiškių)³⁵⁴. Kietaviškių valsčiaus komitetas Žiez marių nuovados viršininkui atrašo, kad „kol kas mūsų valsč. tokių nesigirdėti, kad būtų priešingi Lietuvos Valstybės kūrimui, kas link platinimo melagingų žinių yra tokių, susekt negalima, o viešai kol kas nesigirdėti“³⁵⁵. Tiesa, vos keliais mėnesiais anksčiau, 1919 m. birželio 2 d., Kietaviškių valsčiaus komiteto pirminkas M. Gliaudelis rašė apie išėjusius į lenkų kariuomenę keturis valsčiaus vyrus³⁵⁶.

1919 m. gruodžio 9 d. Trakų apskrities milicijos vadas K. Bajoras praneša, kad lapkričio mėnesį iš Kauno kalėjimo grįžo areštuotieji, kurie prisidėjo prie slaptos lenkų organizacijos: tai kaišiadoriečiai Jonas Kenstavičius, Aleksandras Kenstavičius, Jonas Kasperavičius, Jonas Paškevičius, Vladas Petrauskas, Antanas Jablonskis, Romaldas Abramavičius, Alfonsas Sinkevičius, Kazys Kalinauskas ir Leonas Šeivala, taip pat iš Kaišiadorių valsčiaus Tauckūnų kaimo – Kazys Gilevičius, Jatkonių kaimo – Petras Antanavičius ir Antanas Kosakauskas; iš Žaslių valsčiaus – Jonas Aliubovičius (iš Savarinės), Stasys Tambakevičius (iš Beičiūnų), Jonas Lisauskas (iš Žaslių), Feliksas Jurevičius (iš Ardosų), Vincas Žilinskas, Viktoras Rinkevičius,

³⁵³ LCVA, f. 409, ap. 1, b. 4, l. 25.

³⁵⁴ LCVA, f. 409, ap. 1, b. 4, l. 16–18.

³⁵⁵ LCVA, f. 409, ap. 1, b. 4, l. 19–26.

³⁵⁶ LCVA, f. 409, ap. 1, b. 6, l. 138.

Jonas Šocikas (iš Sukros), Jonas Pupalaigis, Nikodemas Dainauskas (iš Aukštojos); Aleksandras Korfas (iš Gegužinės). Prie sąrašo pridėta pastaba, kad „*nekurie pareina etapo būdu, o nekurie patys iš Kauno, todėl visų negalima žinoti ir jų kontroliuoti*“³⁵⁷. Dalis iš šių asmenų apsigyveno Jonavoje, todėl 1919 m. gruodžio 19 d. milicijos vadas nusiuntė Jonavos nuovados viršininkui sąrašą, kad milicijos būtų prižiūrimi Jonas Bronickas, Jonas Blaževičius, Balys Blaževičius, Jonas Kenstavičius, Aleksandras Kenstavičius, Jonas Aliubavičius, Viktoras Rinkevičius, Vincas Žilinskas, Jonas Pupalaigis³⁵⁸.

1919 m. gruodžio 9 d. Trakų (Kaišiadorių) apskrities seimelis už priklausymą priešvalstybinėms organizacijoms POW ir OSN (kurios siekė nuversti Lietuvos valdžią ir išduoti „*mūsų Lietuvą valstybę Lenkijai*“) nutarė pašalinti iš apskrities anksčiau paminėtus žmones (išskyrus Lissauską iš Žaslių) ir papildė sąrašą dar keliais žmonėmis: Liuda Pomerneckaitė, Jonas Kožecas, Kazys Steckus su šeimyna, Jonas Bronickas, Jonas Blaževičius, Adomas Habdanka. Taip pat seimelis nutarė reikalauti, kad jie būtų teisiami pagal karo statutą, kad jų turtas būtų paimtas ir negrąžintas nei giminėms, nei įgaliotiniams, o „*pilieti Liudą Girą už tų maištininkų išgaudymą Seimelis renka savo garbės nariu; visiems, kas pasidarbavo minėtųjų maištininkų susekime ir išgaudyme, Seimelis pareiškė savo pagarbą ir padėką.*“ Pasirašė apskrities komiteto pirmininkas I. Račka ir raštvedys J. Milančius³⁵⁹. Tačiau 1919 m. gruodžio 15 d. apskrities viršininkas B. Stosiūnas informavo savivaldybių departamentą, kad užprotestavo seimelio gruodžio 9 dienos nutarimą „*pašalinti*

*iš apskrities politinius prasikaltėlius, kurie prigulėjo prie organizacijų „Polska Organizacja Wojskowa“ ir „Organizacja Strzelców Nadniemenskich“ todėl, kad tokius nutarimus priimti įstatymas savivaldybių įstaigoms nesuteikia teisės. Jam gruodžio 19 d. pritarė ir Savivaldybių departamentas, pranešdamas apskrities viršininkui, kad šis seimelio nutarimas „kaip neįeinantis Seimelio kompetencijon šiuo panaikinamas“*³⁶⁰. Galima pastebėti, kad lenkų aktyvistus globojo ir Lietuvoje buvę Prancūzijos bei Anglijos karinės misijos atstovai. 1919 m. gruodžio 22 d. ministrui pirmininkui jie rašė dėl Kaišiadoryse sulaikytų POW narių – kaip juos sulaikė Kaišiadoryse, vežė į Jonavą, tada vėl į Kaišiadoris, tada į Kauną. Kreipimosi pabaigoje jie išreiškė tikėjimą, kad sulaikytieji Kalėdas sutiks namuose³⁶¹.

POW organizacijos nariai Lietuvos policijos buvo paieškomi dar keletą metų ir pasibaigus aktyvioms kovoms. Pavyzdžiui, 1934 m. policijos leidinyje³⁶² skelbiama, kad ieškomi šie „*P. O. W. dalyviai*“: Jonas Aliubavičius, kilęs iš Kaišiadorių valsčiaus Ksaverino kaimo; Boleslavas Blaževičius (slapyvardis Dombrowski, iš Kaišiadorių, POW dalyvis); Boleslavas Bondzinskas, (Junosza, 43 metų, iš Šilasėdų prie Gegužinės, buvęs dvarininkas, turėjęs aukštesnį išsilavinimą, rusų armijos štabskapitonas, ne tik POW dalyvis, bet ir XII „obvodo“ komendantas, charakterizuojamas, kaip vienas veikiausių); Jonas Bronickis (Lampa, iš Kaišiadorių valsčiaus Pažardžių k., POW dalyvis); Felicija Dambrauskaitė (buvusi Žaslių liaudies mokyklos mokytoja, veikli POW ir OSN dalyvė); Stasys Daukša (Zajac, iš Žiežmarių valsčiaus Edvardavo palivarko, POW dalyvis); Kazys Gilevičius (Gołab, iš

³⁵⁷ LCVA, f. 409, ap. 1, b. 4, l. 6.

³⁵⁸ LCVA, f. 409, ap. 1, b. 4, l. 11.

³⁵⁹ LCVA, f. 409, ap. 1, b. 4, l. 8; Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 298–299.

³⁶⁰ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 80, l. 53,54.

³⁶¹ LCVA, f. 923, ap. 1, b. 38, l. 48.

³⁶² *Valstybės saugumo policijos politinių ieškomųjų sąrašas*, Kaunas, 1934, p. 5.

Kaišiadorių, POW dalyvis); Adomas Habdank'as (iš Žiežmarių, veiklus POW dalyvis); Antanas Jablonskis (Strzelec, iš Kaišiadorių, POW dalyvis, Kaišiadorių plackomendantas); Kazys Kalinauskas (Spieszniak, iš Kaišiadorių, POW dalyvis); Jonas Kasperavičius (Orlik, iš Kaišiadorių, POW dalyvis); Aleksandras Kenstavičius (Wilk, iš Kaišiadorių, POW dalyvis); Jonas Kenstavičius (Pewnik, buvęs Kaišiadorių milicininkas, POW dalyvis); Stasys Limanauskas (Topol, kilęs iš Rumšiškių valsčiaus Dambrovos k., veiklus POW narys); Jonas Lisauskas (iš Žaslių, buvęs Kaišiadorių komendantūros telefonininkas, POW dalyvis); Jonas Paškevičius (Burewicz, iš Kaišiadorių, POW dalyvis); Alfonsas Sinkevičius (Wilk, iš Kaišiadorių, POW dalyvis, Kaišiadorių plackomendantas); Leonas Šeivala (Baraban, iš Kaišiadorių, POW dalyvis); Boleslovas Urbanavičius (Balicki, Kaišiadorių apskr. Plonginių (?) dvaro savininkas, aršus POW narys, buvęs lenkų legionininkas, veikliausias naujų POW narių verbuotojas). Pavyzdžiui, 1927 m. rugpjūčio 15 d. prie demarkacinės linijos sulaikyti iš Lenkijos pusės į Lietuvą įvažiavę Vladas Petrauskas ir Antanas Jablonskis (abudu kilę iš Kaišiadorių miestelio). 1919 m. jie abu priklausė slaptai lenkų POW organizacijai ir buvo pabėgę į Lenkiją. A. Jablonskis kaltintas tuo, kad buvo lenkų partizanų vadu ir dalyvavo kovose prieš lietuvių ginkluotąsias pajėgas. Jie pristatyti į Kaišiadoris, o vežimas ir arklys, kuriuo jie pervaziavo per sieną, taip pat vežikas Strumila Justinas perduoti Vievio muitinei³⁶³.

1919 m. rugsėjo mėnesį atskleidus lenkų vykdytą sąmokslą, siekiant nuversti Lietuvos vyriausybę Kaune, Lenkijos pusė pradėjo antilietuvišką propagandą apie lenkų persekiojimą Lietuvoje. Tuo laiku Lietuvos visuomenėje ėmė įsigalėti nuomonė, kad

didžiausi Lietuvos nepriklausomybės priešai yra Lietuvos lenkai dvarininkai bei Lenkijos valdžia, kurie buvo laikomi pavojingesni ir už bolševikus³⁶⁴. Tokios nuotaikos tarpukario metais ryškiai atsispindėjo ir tarp Kaišiadorių regiono gyventojų.

Kaišiadorių jėgos struktūrų veiksmi prieš lenkus

Kovojant su Lenkijos kariuomene, Lietuvos administracijai vienu metu reikėjo neutralizuoti ir vietinius lenkų šalininkus, kurie dažniausiai telkėsi dvaruose, miesteliuose ir bajorkaimiuose. Tad dažnas reiškinys buvo vietinės milicijos kratos dvaruose ir palivarkuose. Pavyzdžiui, 1919 m. birželio 2 d. kratą **Našlėnų dvare** (Žaslių valsčiuje) darė piliečių apsaugos vadas, kuris komendantą informavo, kad Našlėnų dvaro savininkė Salomėja Sventkauskienė su dukra išvažiavusi į Vilnių jau tris savaites. Per kratą nieko nerasta. Pati Sventkauskienė dažnai važinėjanti į Vilnių, o prieš keturias savaites pas ją buvo atvažiavusi iš Vilniaus Marta Flaks „*būk su tikslu mokinti vaikus vokiečių kalbos*“. Prabuvusi penkias dienas, ji išvažiavo kartu su Sventkauskiene ir jos dukra į Vilnių³⁶⁵. Matyt, nepasitikėdamas tokiais kratos rezultatais, apskrities viršininkas nurodė Našlėnų dvare atlikti pakartotinę kratą kitos nuovados (t. y. Žiežmarių) viršininkui N. Batorui. Birželio 13 d. kratą darantys kareiviai Jonas Kerševičius, Stasys Šulskis ir Tomas Rozminas, taip pat Kaišiadorių milicininkai Vincas Mažeika ir Stasys Špakauskas bei Žaslių milicininkas Jonas Kenstavičius rado 10 bolševikinių brošiūrų. Darbininkai, dvaro urėdas ir kiti žmonės sakė, kad savininkės Sventkauskienės dvare nebuvo po piliečių apsaugos vado atliktos ankstesnės kratos³⁶⁶.

³⁶³ *Lietuvis*, 1927-08-17, Nr. 181, p. 3.

³⁶⁴ Lesčius V. *Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920*, Vilnius, 2004, p. 270.

³⁶⁵ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 61.

³⁶⁶ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 59.

Matyt, kad tuo pačiu laiku buvo daromos kratos ir kituose dvaruose. Pavyzdžiui, liepos 18 d. inžinierius A. Maciejauskas iš Kauno rašė pačiam krašto apsaugos ministrui dėl Justino Strumilos, kuris gyveno **Žiežmariuose**, bet valdė dvarą ir Kaišiadoryse, kad šis yra Lietuvai palankus ir prašė jį užstoti prieš Kaišiadorių komendantą: „*Mano labai geras pažįstamas p. Justinas Strumila, gyvenęs Žiežmarių dvare ties Kaišedoriais, jau nuo seno yra prielankus lietuvių tautiškam judėjimui: prieš karą jis buvo nariu Lietuvių banko Kaune, dabar yra nariu Lietuvių laivininkystės B-vės, ne kartą sušelpdavo tai vieną, tai kitą lietuvių įstaigą aukomis; bolševikų frontui einant per Žaslius mūsų kariuomenė visad rasdavo sau patogią prieglaudą Žiežmariuose. Bet prasidėjus susirėmimams tarp mūsų kariuomenės ir legionininkų, kai kurių žmonių pradėta agituoti prieš J. Strumilą; prikaišiojama jam daugiausia tas faktas, kad vienas jo sūnus tarnauja legionuose; faktas teisingas, bet: 1) jo sūnus kariauja su bolševikais Minsko fronte ir 2) kultūrinėse šalyse tėvas už suaugusių vaikų darbus atsakomybės neneša. Padarytoji pas Strumilą krata nieko įtariamo nesusekė. Pažįstu p. J. Strumilą kaip vieną rimčiausių Lietuvos ūkininkų ir jo lojališkumą Lietuvai garantuoju. Malonėkite Ponas Ministeri, tarti per Kaišedorių Komendantą žodį – kad p. Justinui Strumilai leistų ramiai gyventi Žiežmarių dvare, nes energingi ūkininkai labai reikalingi, kad pakėlus Lietuvą iš dabartinio skurdo. Teikitės, Ponas Ministeri, priimti pagarbos ženklą. Inž. A. Macėjauskas.*“³⁶⁷ Deja, faktai rodo, kad Strumilos iš tiesų buvo Lenkijos valstybės įsigalėjimo Lietuvoje šalininkai, palaikę Lenkijos kariuomenės atėjimą. Justino Strumilos sūnus tarnavo lenkų legionuose. Bet A. Maciejausko užtarime teisingai rašoma, kad

Strumila buvo geras ūkininkas, todėl ir vėlesniais laikais, kai prie demarkacinės Lietuvos–Lenkijos linijos nurimo karai, J. Strumila pasireiškė kaip geras ūkininkas ir sodininkas Kaišiadorių dvare (Žiežmarių dvaras buvo nusavintas per žemės reformą) ir kaip agronomas, padedantis tolimesnių apylinkių ūkininkams bei jaunųjų ūkininkų būreliams.

Daugelis atvejų rodo, kad Kaišiadorių komendantūra neskubėjo įtariamųjų įkalinti vien dėl skundų. Pavyzdžiui, 1919 m. rugsėjo 19 d. Žaslių milicininkui M. Kastantinavičiui pranešta, kad Papartėlių dvare gyvenęs lenkų šaulių organizatorius Vaclovas Mickevičius. Tą pačią dieną Kastantinavičius su kitais dviem Žaslių milicininkais – Junevičiumi ir Musinskiu – sustabdė Mickevičių, bevežantį linus, ir paklausė, ar priklauso šauliams. Šis atsakė kad ne, bet prieš tris savaites Žasliuose jį užsirašyti į šaulius įkalbinėjęs Tambakevičius, o Mickevičius atsisakęs motyvuodamas, kad neturi laiko. Tada milicininkai paėmė Mickevičių pasą, tačiau Kaišiadorių komendantas nutarė, kad Mickevičius „šcelcams“ nepriklauso, pasą Mickevičiui sugrąžino, o tyrimą nutraukė³⁶⁸.

Dvarų ir palivarkų žemių parceliavimas

Viena iš netiesioginių bausmių dvarininkams – dalies žemių nusavinimas ir išdalinimas Lietuvos kariuomenės savanoriams. Pavyzdžiui, jau 1919 m. rugsėjo 24 d. spaudoje paskelbta, kad iš Juozo Benedikto Tiškevičiaus Kaišiadorių valsčiuje paimama apie 570 dešimtinių žemės, o iš grafo Pliaterio Kruonio valsčiuje – apie 700 dešimtinių³⁶⁹. Tarp paimtų iš J. B. Tiškevičiaus palivarkų buvo Šukiškės, Paliepiei, Edvardava ir Juodiškės³⁷⁰. 1919 m. aprūpinant kariškius žeme buvo išparceliuoti Juodiškių (Kaišiadorių vlsč.) ir Šventininkų

³⁶⁷ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 127.

³⁶⁸ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 353.

³⁶⁹ Žinios iš Lietuvos, *Lietuva*, 1919-09-24, Nr. 209, p. 2.

³⁷⁰ Blynas D. J. Kariškiams žeme aprūpinti, *Lietuva*, 1919-10-09, Nr. 223, p. 2.

(Kruonio vlsč.) dvarai, o 1920 m. suplanuota kariškiams išmatuoti žemes Paliepio, Šukiškių, Edvardavo, Silviškių, Adamavo, Kurniškių ir Kamelinos dvaruose³⁷¹. Tačiau šis planas buvo papildytas. 1920 m. birželio 26 d. Vyriausioji komisija kariškiams žeme aprūpinti nutarė iš Malvinos Landsbergienės (Romerytės) paimti Astrauciškių palivarką (Triliškių dvaro padalinį, Žiežmarių vlsč.). Paimta apie 110 dešimtinių žemės, įskaitant į šį plotą ir greta Cegelnės palivarko buvusį mišką³⁷². 1920 m. spalio 23 d. Vyriausioji komisija kariškiams žeme aprūpinti nusprendė perimti į valstybės nuosavybę ir išdalinti kariškiams Žaslių valsčiuje Našlėnų dvaro savininkei Salomėjai Sventkauskienei priklausiusius palivarkus: Antakalnio – 140 deš. ir Niauriškių – 80 deš., iš viso apie 220 dešimtinių³⁷³. 1920 m. spalio mėnesį suskaičiuota, kad Trakų (Kaišiadorių) apskrityje iš viso kariškių aprūpinimui paimta 1807 dešimtinės žemės. Daugiausiai paimta iš Benedikto Jono Tiškevičiaus – 576 dešimtinės: Paliepio, Juodiškių, Šukiškių ir Edvardavo palivarkai. Iš Marijono Broel-Pliaterio paimta 549 deš.: Silviškių, Adamavos, Kurniškių ir Kamelinos palivarkai; iš Vilhelmo Broel-Pliaterio – 412 deš.: Žebertonų, Baruolių ir Mijaugonių palivarkai; iš Pliaterio (Kalvių dvaro savininko, valdžiusio Trakų apskrityje net 2837 deš.) – 160 deš.: Šventininkų palivarkas; iš Malvinos Landsbergienės – 110 deš.: Astrauciškių palivarkas³⁷⁴.

Stabinskai iš Gansonų bajorkaimio – priešai ar ne?

Dėl trijų brolių Stabinskių, gyvenančių Žaslių valsčiaus Gansonų kaime (tiksliau – bajorkaimyje), buvo sudaryta atskira byla³⁷⁵,

tačiau per porą dešimtmečių nespėta išsiaiškinti ir priimti galutinį teismo nutarimą, ar jie Lietuvos priešai. 1919 m. rugsėjo 13 d. apskrities milicijos vadas K. Bajoras padarė kratą Gansonyse pas Liudviką Stabinską. Žinota, kad šis buvo pabėgęs už demarkacijos linijos pas lenkų legionierius, tačiau per kratą nieko nerasta. Rugsėjo 17 d. Antanas Stabinskas suimtas, kaltinant, kad jis priklauso lenkų „ščelcų“ organizacijai (OSN). Antanas buvo jau suimtojo Juozo ir pabėgusio iš Lietuvos Liudviko brolis. Tačiau Antanas Stabinskas buvo ne eilinis kaimo ūkininkas, o „vybornas“ (t. y. rinktinis). Tad jo žmona Jadvyga Stabinskienė jau 1919 m. rugsėjo 20 d., surinkusi kaimo gyventojų parašus, prašė vyrą paleisti. Užstodami A. Stabinską pasirašė ir viso Žaslių valsčiaus rinktiniai („vybornai“), o raštas patvirtintas Žaslių valsčiaus komiteto antspaudais. Rašoma, kad Stabinskas ir iki bolševikų atėjimo (t. y. 1919 m.) buvo „vybornas“, o kuriantis Žaslių komitetui buvo siunčiamas kaip delegatas į Kaišiadorių apskrities komitetą, „*darbavosi kaip šio krašto geradėjas ir pilietis*“, užėjus bolševikams, jis politikoje nedalyvavo, „vybornas“ pareigas eina gerai, o „*jam užmetinėjimas kilo iš neapykantos ir supykimo su tėvu ir broliais*“, su kuriais yra „*negeruose santykiuose*“. Jis pats tvirtino, kad jau 15 metų gyvena atsiskyres nuo tėvo ir brolių, todėl neturi su jais nieko bendro. A. Stabinskui tuo metu buvo 39 metai.

Tardymo metu buvo svarbios įvairiausių detalės, ką jis buvo sakęs ir ko ne. Pavyzdžiui, 1919 m. spalio 12 d. tardant Kaune Antanas Stabinskas kaltintas tuo, kad jis kalbino žmones nemokėti mokesčių Lietuvos valdžiai ir išsitarė, kad „*dar nežinia kam reikės mokėti mokesnius*“.

³⁷¹ Žemė kariškiams, *Kariškių žodis*, 1920-07-02, Nr. 27, p. 254–255.

³⁷² Žemė kariškiams, *Kariškių žodis*, 1920-07-08, Nr. 28, p. 268.

³⁷³ Žemė kariškiams, *Lietuva*, 1920-10-29, Nr. 236, p. 3.

³⁷⁴ Kiek iki šiol paimta kareiviams žemės? *Karys*, 1920-10-18, Nr. 41, p. 391.

³⁷⁵ LCVA, f. 483, ap. 2, b. 65.

Tačiau A. Stabinskas gynėsi, kad neagitavo prieš Lietuvą. Kad agitavo, paliudijo Antanas Stankevičius. Vis tik tuo metu neįrodyta, kad A. Stabinskas priklausė OSN organizacijai ar agitavo prieš Lietuvos valdžią. Iš A. Stabinsko pareikalauta užstato (1000 auksinų), kad būtų užtikrintas jo atvykimas į kitą tardymą, o kol sumokėjo, laikytas Kauno kalėjime. 1919 m. spalio 22 d. iš Gansonų atvykusi J. Stabinskienė Kaune taikos teisėjui įteikė 1000 auks. užstatą ir pažadėjo pasirūpinti, kad pareikalavus A. Stabinskas atvyktų tardymui. Įdomu, kad pats A. Stabinskas savo pasiaiškinimus rašė ne lenkiškai ar lietuviškai, bet rusiškai (taip darydavo ir kiti lenkų aktyvistai). Tiesa, vėliau teisėjui jis rašė paaiškinimą lietuviškai ir netgi teisme nurodė esantis lietuvis, pasirašydamas *Antoni Stabinski*. Reikšmingas A. Stabinsko bylos epizodas buvo 1919 m. birželio 23 d. Kaišiadorių apskrities taikos teisėjo A. Liorento sudarytas protokolas dėl Gansonų bylos, kur ieškovai Antanas ir Vladislovas Stabinskai, Stanislovas Paulauskas, Jonas Zinkevičius, o atsakovas – Antanas Stankevičius. Bylos esmė buvo ta, kad A. Stankevičius buvo priverstas pasižadėti (kaip ir kiti bajorkaimio gyventojai) leisti atidaryti gyvulių varyklą, 40 sieksnių pločio ir tokio ilgio, kiek reikia. Taigi, A. Stankevičius bylinėjosi su A. Stabinsku anksčiau ir dėl kitų reikalų. Matyt, dėl to A. Stankevičiaus liudijimo įrodyti Stabinsko kaltumą neužteko ir 1919 m. gruodžio 30 d. Kauno teismo tardytojas nenustatė, kad A. Stabinskas susijęs su slapta lenkų organizacija. Tolimesniam tyrimui byla jis perdavė Trakų (Kaišiadorių) apskrities teismui. 1920 m. vasario 27 d. apskrities teisėjas Marčiulionis apklausė Antaną Stankevičių. Šis pasakė, jog negirdėjo, kad A. Stabinskas priklausytų lenkų organizacijai, kurstytų nemokėti mokesčių ar agituotų prieš Lietuvą, tačiau jo brolis Liudvikas „priklausė lenkų organizacijai ir pabėgo pas lenkus“. Stankevičius patvirtino, kad

1919 m. rugpjūčio 28 d. 9 val. ryto pas jį atėjo A. Stabinskas kaip kaimo „vybornas“ („starosta“) ir prisakė tą dieną sumokėti mokesčius už gyvulius ir žemę. Stankevičius jau norėjo mokėti tiesiai Stabinskui, bet šis atsisakė paimti pinigus ir liepė nešti į Žaslių valsčiaus komitetą. Tačiau, rengiantis eiti į komitetą, Stabinskas patarė, kad „su šiais mokesniais dar prisilaikyčiau, nes gali neužilgo pasidaryti koks sumišimas ir gali prisireikti antru kart mokėti, nes Lietuva dar ore karo“ (galima prisiminti, kad kitą dieną, rugpjūčio 29 d., Lietuvoje buvo planuotas „lenkų perversmas“). Tą pačią dieną apklaustas buvęs Žaslių valsčiaus komiteto pirmininkas Stasys Kurgonas apie Stabinsko blogus raginimus nieko negirdėjo. Apklaustas Jonas Paulauskas iš Gansonų irgi apie Stabinską kalbėjo teigiamai, kad jis visada sąžiningai rinko mokesčius, o net jei kas pinigų tuo metu neturėjo, tai pats savo pinigais sumokėdavo, paskui iš mokėtojo atsiimdavo. Apklaustas Adomas Žarnauskas iš Gansonų irgi pasakė, kad Antanas nedalyvavo lenkų organizacijoje ir nekurstė, bet jo brolis Liudvikas 1919 m. rudenį pavogė iš tėvo pinigų ir pabėgo pas lenkus. O A. Stabinskas ir už kitus uždėdavo mokesčius. Liudijo ir A. Stabinsko šešiolikmetis samdinys Antanas Anuprevičius, kuris jau trejus metus buvo tarnavęs pas Stabinską. Teigė, kad šis yra sergantis, iš namų niekur neišvažiuoja ir pas jį niekas svetimas neatvažiuoja. Teisėjas 1920 m. kovo 31 d. priėmė sprendimą paleisti Antaną Stabinską. Taip pat konstatuota, kad jo brolis Liudvikas yra pabėgęs. Teismo tardytojui Kaišiadorių milicijos vadas K. Bajoras 1920 m. kovo 4 d. pranešė, kad Liudvikas Stabinskas iš Gansonų pabėgo už demarkacijos linijos (jo žymės: 26 metų, vidutinio ūgio, apskrito veido, geltonų plaukų, mėlynų akių). Dėl Liudviko tyrimas tebevyko ir 1930 m. 1930 m. spalio 14 d. apklaustas Bolius Anufrevičius patvirtino, kad Liudvikas organizavo jaunimą į organizaciją „*strzelcy Nadnienienskie*“. B. Anufrevičius pažinojo

Liudviką nuo mažų dienų, nes pats gyveno Žibavičių vnk. Jis patvirtino, kad pas Juozą Stabinską (Liudviko brolių) Gansonių kaime 1919 m. pavasarį buvo šios organizacijos susirinkimas, kuriame dalyvavo ir B. Anuprevičius. Buvo susirinkę apie 70 asmenų. Kalbėjo Liudvikas Stabinskas ir jo brolis Juozas („*nušautas mūsų organų*“³⁷⁶), Leonas Jurevičius iš Mančiūnų („*pabėgęs*“) ir Libavičius iš Savarinės. Taip pat susirinkusiems kalbėjo kažkoks lenkų karininkas. Liudvikas pabėgo pas lenkus tada, kai pajuto, kad gali būti areštuotas, nes prieš kelias dienas buvo areštuotas jo brolis Juozas. Rugpjūčio 29 d. rekvizuotą Juozo Stabinsko tamsiai sartą kumelę perėmė Kaišiadorių komendantūra³⁷⁷.

1931 m. tyrimą dėl Stabinskių tęsė Kaišiadorių kriminalinė policija. Vasario 6 d. Kaišiadorių kriminalinės policijos punkto vedėjas Juozas Pakulis apklausė Antaną Anufrevičių iš Senkonių k. Liudviką Stabinską jis pažinojęs dar tada, kai jam buvo 15 metų, pastarojo tėvas valdė net apie 140 ha žemės, t. y. 7 valakus. Liudvikas ir Juozas Stabinskai kalbino vyrus prisidėti prie lenkų šaulių 1918–1919 m. Juozas raitas jodinėdavo po kaimus kalbindamas vyrus prisidėti. Kai Juozas buvo areštuotas lietuvių ir kalėjime mirė („*ar kaip kitaip su juo įvyko*“), tai Liudvikas spėjo pasprukti į Lenkiją ir ten gyveno. Tėviškėje po tėvo mirties Liudvikui buvo likęs 1 valakas (apie 20 ha), kuriuos išpirko jo brolis Kazys, dokumentus įformindamas per Latviją. Panašiai paliudijo ir beraštis Andrius Anufrevičius (34 metų, iš Senkonių k.). 1931 m. vasario 6 d. apklausta Juzė Meškauskienė iš Senkonių paliudijo, kad kalbindamas vyrus Juozas buvo atėjęs ir pas juos į namus. Juzė pasakiusi Juozui, kad jos vyras neprisidės. Kazimieras Meškauskas (38 metų, iš Senkonių) dar papildė, kad stoti

į lenkų šaulių organizaciją ragino ne tik Liudvikas, bet ir Leonas Jurevičius iš Mančiūnų kaimo, „*1919 m. ar vėliau jis su kuopa vyrų apie 18–20 žmonių nuėjo Lenkijon ir daugiau negrižo*“. Leonui organizuotis padėjo jo dėdė Stasys Jurevičius iš Mančiūnų. K. Meškausko asmeniškai Stasys Jurevičius prašė padėti kur nors nupirkti šautuvų ir žadėjo gerai sumokėti. Taip pat kalbino jį prisidėti prie organizacijos, sakė, kad Lenkijoje gaus gerą atlyginimą ir galės nusipirkti daug žemės. Meškauskas atsakė, kad neprisidėsias, nes nemokąs lenkų kalbos. Tačiau matė, kaip pro jo kluoną Jurevičiai vedėsi apie 20 vyrų ir sakė, kad eina Lenkijon į legionus. Pro jo namus praėję nuėjo link Gansonių, kur laukė daugiau vyrų. Iš viso susidarė apie 60 vyrų. Tada Jurevičiai, kaip vadai, juos nuvedė į Lenkijos pusę. Vėliau Stasys Jurevičius sugrižo ir klausinėjo, kur gauti kariškų šautuvų. Prisiminė, kad „*kažkuriais*“ metais policija S. Jurevičių areštavo, sėdėjo kalėjime apie 7 mėnesius, vėliau jo draugai už jį paliudijo ir buvo paleistas. Stasys Jurevičius turėjo apie 60 dešimtinių žemės ir dar valdė pabėgusio Leono dalį. Dar tebebūdamas Lietuvoje Leonas pardavinėjo savo žemę žadėdamas dokumentus sutvarkyti vėliau. Žmonės už žemę mokėdavo grynais pinigais. Paskui Leonas sudarė įgaliojimą Stasiui ir šis teismo keliu žemę atsiimdavo. Anot apklausiamojo Meškausko, „*Jurevičius Stasys ir dabar yra visa kuo atsidavęs lenkams*“. 1931 m. „*Vyriausybės žinios*“ skelbė apie Liudviko Stabinsko paiešką, 1939 m. rudenį „*Kriminalinės policijos žinios*“ skelbė, kad Liudvikas Stabinskas (iš Gansonių, 44 metų) tebeieškomas kaip pasislėpęs nuo teismo. Ši detali vieno Gansonių bajorkaimio ir Stabinskių tyrimo medžiaga atskleidžia, kad lenkiškasis pagrindis ir prisidėjimas prie Lenkijos kariuomenės šiame regione galėjo būti

³⁷⁶ Kitur rašoma, kad L. Stabinskas mirė kalėjime Kaune.

³⁷⁷ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 714.

platesnis reiškinys, negu buvo viešai skelbiama³⁷⁸. Ir tai nebuvo vien Stabinskų problema, bet to meto visuomenės realija, turinti galias istorines šaknis ir priežastis. Pavyzdžiui, vien šiame nedideliame plote aplink Gansonis vienas šalia kito buvo keli bajorkaimiai (Gansonys, Neprėkšta, Antakalnis, Burbiškės), dvarai bei palivarkai (Karsakai, Senkonys, Krečiūnai, Beičiūnai, Gečionys, Papartėliai, Antanaičiai, Gegužinė, Samaliava, Zūbiškės), o Dainavoje, Mančiūnuose, Juršiškėse, Benkūnuose, Palomenėje buvo ir dvarų, ir bajorkaimių.

„Gegužinės respublika“

Lietuvoje yra žinomos kelios vietovės, kuriose gyventojai demonstratyviai reikšdavo palaikymą Lenkijai. Kaišiadorių regione tokia gyvenvietė galėtume laikyti Gegužinę. Lietuvos administracijos veiklą Gegužinės apylinkėse sunkino ir tai, kad kitoje Neries pusėje telkėsi Lenkijos kariuomenės, kurios kareiviai galėjo nesunkiai persikelti į kitą upės pusę, padaliniai. Ties Čiobiškiu buvo strategiškai svarbus tiltas, veikė keltai, pakrantėse buvo galima rasti valčių. Nemažai Gegužinės gyventojų gana atvirai ir aktyviai palaikė Lenkiją. Lietuvos tarnyboms juos išsiaiškinti padėjo Gegužinės parapijos klebonas kun. Juozas Bučys. Jis nurodė daugumą įtariamųjų, tačiau prašydamas neminėti jo vardo, nes suprantama, kad nenorėjo išsiduoti ir „viešai dalyvauti“. Birželio 8 d. į apskrities valdybą atėjęs Gegužinės milicininkas S. Špakauskas pranešė, kad viename kaime, pareikalavus vežimo („furmankos“) gyventojai jį nuginklavo ir norėjo perduoti lenkų kareiviams, bet milicininkas išprašė gražinti jam ginklą. Birželio 9 d. į tą patį kaimą apskrities viršininkas nusiuntė milicijos vadą K. Bajorą

su dešimčia milicininkų ištirti situacijos vietoje. Birželio 10 d. K. Bajoras, atėjęs į kaimą, žmonių nerado, nes visi buvo išsislapstę, tuomet jis nusprendė paimti gyventojų paliktus daiktus. Kadangi tą pačią dieną to nesuspėjo padaryti, planą atidėjo kitai dienai. Bet tuo metu juos užpuolė 20 lenkų, kai kuriuos milicininkus nuginklavo, kai kuriuos paėmė į nelaisvę. Pats K. Bajoras su likusiais milicininkais pasitraukė prie Svirplionių kaimo. Komendantūros kuopos vadas S. Petkelis birželio 10 d. 8 val. vakare išvyko su šešiais kareiviais į Gegužinės miestelį ištirti konflikto su lenkų kareiviais. Čia sužinojo, kad birželio 10 d. apie 12 val. apie dešimt lenkų kareivių, persyrę per Nerį ties Bučionių kaimu, šaudydami užpuolė milicininkus – penkis suėmė ir nusivarė į Pagūnių kaimą už Neries. Likusieji milicininkai pabėgo. Detaliau patikrinti žinių nepavyko, nes kitoje Neries pusėje vietiniai lenkų gyventojai iškvietė lenkų kareivius. Kaišiadorių komendantūros kareiviams įvažiuojant į Gegužinę, šalia kelio, ant kalniuko po medžiais jie rado kailiniuose įsivyniojusį 14 metų berniuką, kalbantį lenkiškai. Apie lenkų kariuomenę šis nieko nepasakė ir lietuvių kareiviai nusprendė, kad jis siųstas lenkų surinkti žinias apie lietuvių kariuomenę, atvykstančią nuo Kaišiadorių. Kadangi berniukas matė lietuvių kareivių skaičių, tai jis suimtas ir atgabentas į Kaišiadorių kalėjimą. Apklauiamas berniukas pasakė, kad yra Mečislovas Eidrigevičius, lietuvis (bet lietuviškai nekalba), gyvena Gegužinėje, Korfo dvare, su tėvu. Teisinosi, kad birželio 10 d. vakare apie 10 val. jis grįžęs iš naktigonės, bet, pradingus vienam arkliui, jo beieškodamas nuėjo iki Gegužinės, o tuo laiku joję du raiteliai jį suėmė.

Birželio 12 d. vykti į Gegužinę įvesti tvarką iš Kaišiadorių pasiūsta jau 30 kareivių, vadovaujant krn. J. Kartanui. Šis išsiaiškino,

³⁷⁸ Apskrities viršininkas B. Stosiūnas mini, kad iš Žaslių valsčiaus 1919–1922 m. į Lenkijos kariuomenę išėjo tik 13 vyrų. Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 317.

kad lietuvių milicininkas nuvyko į Gegužinę ir iš vieno lenko pareikalavo „padvados“, bet šis pradėjo bartis ir nuėjo pasiskųsti lenkų kareiviams. Atvažiavo šeši lenkų legionieriai ir keli ginkluoti civiliai, suėmė milicininkus ir nuvežė į Širvintus pas lenkų komendantą. Vėliau lenkų komendantas juos paleido ir šie sugrižo – trys į Kaišiadoris ir vienas į Gegužinę. Krn. J. Kartanas informavo komendantą, kad vietiniai lenkai sudarė ginkluotą būrį, ir manė, kad reikia juos areštuoti. Birželio 12-osios naktį J. Kartanas su 7 kareiviais ir vienu milicininku nuvyko į Pagūnių kaimą ieškoti kaltininkų. Justo Rajeckio nebuvo namie, jo motina ir sesuo sakė, kad pabėgo su lenkų legionieriais. Kaladžiūno irgi nebuvo namie, padarius krata, nerasta nei ginklų, nei kaltininko. Grįžtant namo sutiko į Vilnių važiuojančius spekuliantus su produktais. Produktus rekvizavo, o vieną neturėjusį dokumentų spekuliantą areštavo³⁷⁹. Su „šmukleriais“, gabenusiais maistą ir vilnas, buvo Bronius Jakonis bei žydas Mauša³⁸⁰.

Kaišiadorių komendantūros karininkas S. Petkelis Gegužinėje apklausė liudininkus ir išaiškino asmenis, priešiškus Lietuvos valstybei. Adomas Bekeris buvo įtariamasis agitavimu prieš lietuvių valdžią, kalbėjo tik lenkiškai, peikė lietuvių valdžią ir jos nepripažino sakydamas, kad dar neaišku, kieno valdžia bus. „*Laukė labai lenkų ateinant. Yra lenkų šnipas, nes kas atsitinka, veikiausiai perduoda lenkų legionams, klausinėja praeinančius šmuklerius ir šiaip žmones apie Lietuvos stovį tolesnėse ribose.*“ Jurgis Sedlevičius taip pat „*priešingas Lietuvos valdžiai, užjaučia lenkus*“, o įvykus lietuvių milicininkų užpuolimui, matė tai ir džiaugėsi, sakydamas, kad visus reikia iššaudyti. Antanas Vaškevičius taip pat buvo įtariamasis priešišku Lietuvos valdžiai, nenorėjo jos klausyti. Jonas Lukošius

agitavo prieš Lietuvą ir peikė lietuvių valdžią, sakydamas, kad „*tai piemenys susitvėrė ir daugiau nieko*“, tvirtino, kad „*čia Lenkija buvo ir turi būti ir bus, mes nepasiduosime lietuviams, bet patys kaip galėsime, padėsime lenkams*“. Baltramiejus Vaškevičius su žmona šnipinėjo lenkams ir perduodavo „*žinias apie Lietuvą, ją peikė, nors moka kalbėti lietuviškai, bet dažnai vartoja lenkų kalbą ir kitiems sako, kad esą lenkai ir neturime pripažinti Lietuvos*“. Uršulė Ražnauskaitė (Rožnovska) buvo įtariama vedusi agitaciją prieš Lietuvą, „*laiką turėdama tai ir maišo savo liežuviu peikdama valdžią Lietuvos*“. Gyrėsi, kad yra lenkė, kalbėjo lenkiškai, visiems kalbėjo, kad bus lenkų valdžia ir kad nemokytų vaikų lietuviškai, o tik lenkiškai. Uršulė Ražnauskaitė buvo ne vietinė, kilusi iš Maišiagalos valsčiaus, o karui prasidėjus, 1915 m. iš Vilniaus persikėlė gyventi į Gegužinės miestelį. Buvo 48 metų, užsiėmė moteriškų drabužių siuvimu. Karininkui ji teisinosi, kad „*prieš lietuvių valdžią nieko bloga nekalbėjo, bet ir nežinojau, kad Bučionių miestelis priguli prie Lietuvos (liet. valdžios Kaune). Buvau persitikrinus, kad ateis greit lenkai, nes visi taip kalbėjo (bet kas – dabar pavardžių neatsimenu) aš irgi sakiau, kad ateis lenkai. Dabar pripažįstu lietuvių valdžią.*“ Tačiau Karolina Dudonytė papasakojo, kad matė, „*kaip Uršulė Ražnauskaitė juokėsi iš lietuvių, džiaugėsi ir meldėsi, kad lenkai, kuriuos vadino broliais, apgynė nuo priešo, t. y. nuo lietuvių. <...> manęs kaip lietuvių saugosi, tai negirdėjau, kad ji peiktų lietuvius. Galiu pridurti, kad Ražnauskaitė visur stengdavosi platinti sulenkėjimo idėjas, kaip antai – tvėrė chorą, kuriame giedodavo vien tik lenkiškai, nors pati lietuvių ir gan gerai lietuviškai kalba.*“ Kaišiadorių komendantas birželio 30 d. nusprendė U. Ražnauskaitę už agitaciją nubausti mėnesiu kalėjimo

³⁷⁹ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 132–139.

³⁸⁰ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 130.

(nuo birželio 13 d. iki liepos 13 d.), įskaitant laiką, kai ji buvo kalėjime iki nuosprendžio³⁸¹. Kaišiadorių milicininkas Ignotas Chodcka pranešė, kad, kai birželio pradžioje su Gegužinės klebonu nuėjo pas Bekerį, šis kalbėjo nemandagiai. „*Aš jo paklausiau ar jis žinąs kokioje viešpatijoje gyvenąs. Bekeris atsakė: „Jeszcze nie określona nazwa Panistwa, gdzie mieszkam.*“³⁸² Birželio 13 d. komendantūros krn. Juozas Kartanas iš Gegužinės raportuoja komendantui, kad Adomą Bekerį suėmė už agitaciją prieš lietuvius, Antaną Vaškevičių – už agitaciją prieš lietuvių valdžią, o Jurgį Sedlevičių – už pagalbą per Nerį persikeliančiams lenkų legionieriams³⁸³.

Minėtasis J. Sedlevičius buvo apklaustas birželio 17 d. dėl birželio 10 d. įvykių, kai lenkų legionieriai Gegužinės miestelyje užpuolė Kaišiadorių milicininkus. J. Sedlevičius gyvena Gelvonų vlsč. Liudvikiškių kaime – kitoje Neries pusėje tiesiai priešais Gegužinę. Jis buvo žemdirbys, bet papildomai vertėsi žmonių plukdymu per Nerį. Turėjo savo laivą, kuriame tilpo 20 žmonių. Birželio 10 d. apie 12 val. dienos, kai lenkai persiyrė per Nerį, jis buvo Bučionių kaime pas Kajetoną Paplauską. Lenkai persiyrė į lietuvių kontroliuojamą pusę su Sedlevičiaus laivu ir jo dešimtmečiu sūnumi. Šaudymui pasibaigus J. Sedlevičius pamatė keturis sulaikytus ir nuginkluotus lietuvių milicininkus. Lenkų kareivių buvo šeši. Su jais buvo Ramoška (iš Pagūnių kaimo, buvusio kitapus Neries, ties Gegužine), kuriam lenkai irgi davė šautuvą. Lenkai liepė Sedlevičiaus sūnui atvartyti laivą arčiau klebonijos, paskui Sedlevičius perkėlė lenkus atgal į kitą Neries pusę. Perkėlus lenkų kareiviai liepė vežti juos su atimtais milicininkų daiktais į Gelvonus. Be Sedlevičiaus, lenkus arkliais vežė Jonas Jurkevičius iš Liudvikiškių ir

Jonas Chadkevičius iš Keižonių, paskui jie nakčia sugrižo. Paklausus, ar jis sakęs, kad reikia visus lietuvius sušaudyti, ir ar džiaugėsi lenkais, šis atsakė: „*Aš to nesakiau ir nedžiaugiaus, bet tik kalbėjau su suimtais milicijantais ir pasakiau, kad dabar visko galima laukt – vakar buvo taip, o šiandien kitaip, t. y. jie esą suimti.*“ Paklausus, kokios jis tautybės ir ar pripažįsta lietuvių valdžią, atsakė: „*Aš galiu kalbėti ir lenkiškai, ir lietuviškai, ir rusiškai; esu katalikas, poteries kalbu lenkiškai, vaikus mokinu irgi lenkiškai; lietuvių valdžią pripažįstu.*“ Kaišiadorių komendantas nusprendė J. Sedlevičių paleisti³⁸⁴.

Paleisti buvo ir daugelis kitų apklaustų Gegužinėje gyvenusių Lenkijos šalininkų. Pavyzdžiui, birželio 17 d. apklaustas Adomas Bekeris (47 metų felčeris iš Gegužinės) teigė, kad yra lenkas, lietuviškai nesupranta, todėl parodymai registruoti rusų kalba. Paklaustas, ar sakė, kad nežino, kokiai valdžiai priklauso ir „prie ko priguli“ Gegužinė, kad dar neaišku, kokia čia bus valdžia ir kas valdys, atsakė, kad gerai neatsimenąs, bet, rodos, nesakęs. Paklausus, ar jis trukdė Gegužinės komiteto rinkimams, atsakė: „*Aš susirinkime dalyvaujamas savo kalboje pažymėjau, kad į komitetą reikia rinkti vien inteligentiškas jėgas; savo kandidatų tuo laiku dar neturėjau omeny.*“ Galiausiai pasisakė, kad pripažįsta tik lietuvių valdžią. Kaišiadorių komendantas nusprendė Bekerį „paliuosuoti“, bet palikti milicijos stebėjimui. Birželio 18 d. tardomas Antanas Vaškevičius (44 metų lietuvis iš Bučionių kaimo) paliudijo, kad birželio 10 d., kai lenkai užpuolė, buvo namie. Kai baigėsi šaudymas, išėjęs į gatvę pažiūrėti: <...> *išėjau ant gatvės serčikų (degtukų) nusipirkti; arti prie lenkų nebuvau priėjęs; iš tolo mačiau kelieta lenkų kareivių ir suimtus milicijantus <...>.*

³⁸¹ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 90.

³⁸² LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 135.

³⁸³ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 375.

³⁸⁴ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 6, l. 78.

Iš gatvės nusipirkęs degtukų aš grįžau namo.“ Tą pačią dieną buvo tardomas Jonas Lukašiūnas – 49 metų prekybininkas, turėjęs mažą krautuvejį, lietuvis, bet šeimoje kalbantis lenkiškai, į Bučionis persikėlęs iš Merkinės prieš 8 metus. Prekybai reikalingo Lietuvos valdžios išduoto patento neturėjo, nes nežinojęs, ar reikia jį „išgauti“, nors žinojo, kad miestelis „priguli“ prie lietuvių valdžios. Birželio 10 d. įvykių nematė, nes buvo Jonavoje. Paklaustas, ar vadino lietuvių valdžią blogais žodžiais, ar įkalbinėjo žmones, kad nepriklausytų lietuvių valdžiai, ar turi ryšius su lenkų kariuomene, atsakė: „<...> niekada nieko bloga prieš lietuvių valdžią nepasakiau, niekada neįkalbinėjau žmonių, kad jie nepriklausytų liet. Valdžiai ir su lenkų kariuomene jokių ryšių neturiu.“ Komendantas paleido ir J. Lukašiūną. Galiausiai apklausti ir Baltramiejus Vaškevičius su Kajetonu Paplausku. 46 metų B. Vaškevičius buvo gimęs ir užaugęs Bučionyse, vertėsi žemdirbyste, save laikė lietuviu, „bet kalbame namie lenkiškai, kaip kada ir lietuviškai“. Birželio 10 d., kai vyko šaudymas, jis jojo iš laukų namo: „Prijojęs prie namų užgirdau šaudymą ir įėjus savo gryčion pamačiau visą savo šeimyną gulinčią ant aslos; paklausus man ką jie sugulė atsakė mano žmona, kad kulipkos per sieną barškina ir bijome, kad mums nekliūtų. Šaudymui pasibaigus vienas išėjau ant gatvės dasižinoti, kame dalykas; ir pamačiau kielis lenkus ir suimtus milicininkus; priėjus arčiau prie jų pasikalbėjau, kaipo su pažįstamais (nes vienas iš jų Stasys Špakauskas buvo man pažįstamas)... Kada pargrįžau namo atėjo Kajetonas Paplauskas iš Bučionių ir atsinešė su savim revolverį; jis paklausė kas daryti su tuo revolveriu, pridurdamas, kad jį rado jo sūnus Petras 10 met. amž. Ir žinąs, kad tas revolveris priguli Stasiui Špakauskui (liet. mil.), kuris buvo suimtas lenkais.

Aš gi paėmiau tą revolverį ir pasakiau, kada pargrįš lietuviai sugražinsime. Per dvi dieni po to atsitikimo mil. Stasys Špakauskas pargrįžo, aš sugražinau Paplauskui revolverį, kad atiduotų Špakauskui, ką jis ir padarė.“ Paklaustus, ar pripažįsta lietuvių valdžią, B. Vaškevičius atsakė: „Kaipo katalikiška valdžia pripažįstu man vis tiek – aš galiu kalbėti ir lenkiškai ir lietuviškai ir rusiškai.“ Birželio 21 d. apklaustas Kajetonas Paplauskas – 50 metų, kilęs iš Maišiagalos valsčiaus ir prieš 8 metus persikėlęs į Bučionis. Jis paliudijo, kad perdavė revolverį Vaškevičiui Baltramiejui, nors kiti sakė, kad reikia jį atiduoti lenkams (labiausiai – Jonas Vaškevičius iš Bučionių). Visgi revolveris liko pas B. Vaškevičių, kuris vėliau sugražino jį milicininkui S. Špakauskui³⁸⁵.

1919 m. rugsėjo mėnesį lenkų kareiviai suėmė ir įkalino Gegužinės parapijos kleboną kun. Juozą Bučį³⁸⁶. Galbūt tai buvo jų kerštas už lenkomanų įskundimą ir jo lietuvišką orientaciją. Beje, kun. J. Bučys vietinių gyventojų pažiūras labai gerai žinojo, nes jis tarnavo Gegužinėje nuo 1909 m. Jau iki Pirmojo pasaulinio karo klebonui tekdavo susikirsti su vietiniais dvarininkais. Pavyzdžiui, šventinant bažnyčios kertinį akmenį šie žadėjo statybą remti tik tokiu atveju, jei pusė pamaldų bus laikoma lenkiškai, tačiau klebonas nenusileido. Atsikeršydami 1913 m. bažnyčios statybos komiteto nariai Aleksandras Korfas, Boleslovas Bondzinskis ir Sobeslavas Žižnevskis kaltino kleboną netinkamu lėšų naudojimu ir t. t. Dauguma lietuvių neabejojo besąlygiška tiesa, kad Lietuvos kariuomenė vaduoja Lietuvą nuo okupantų, tačiau belaukiantys kitos valstybės kariuomenės civiliai gyventojai galėjo manyti ir kitaip. Todėl netgi spaudoje (dienraštyje „Lietuva“) stebimasi, kad „aplenkėjusi pusinteligentė“ eidama pasiskusti milicijai dėl pavogto arklio sakanti, jog „dabar vagims lengva slapstyti,

³⁸⁵ LCVA, f. 409, ap. 1, b. 6, l. 84–86, 88.

³⁸⁶ Kviklys B. *Lietuvos bažnyčios, VI t., Kaišiadorių vyskupija*, Chicago, 1987, p. 75.

nes vieną dieną palaiko lenkų okupacijos, o antrą – lietuvių“. Straipsnio autorius stebisi: „Lenkų tai lenkų okupacija yra kaip tokia, bet iš kur ta lietuvių okupacija jai atsirado? Labai keista. Turbūt lenkų okupacijoj to moko.“³⁸⁷

Kovos su vidaus priešais 1920 m. ir vėliau

1920 m. rugsėjo 29 d. Vidaus reikalų ministerija apskričių viršininkams nurodė:

*Pradėjus lenkams pult mūsų kariuomenę ir gilyn skverbtis Lietuvos teritorijon, įvairios spalvos priešvalstybiniai gaivalai pradeda aktyviau veikti, skleisdami įvairių paskalų arba žemindami Lietuvos Vyriausybės autoritetą. Atskirose vietose jau patėmyti nariai, taip vadinamu „Stšelca“. Kadangi daugumoje tą darbą palaiko mūsų lenkai dvarininkai arba jį inspiruoja, tai kad užkirtus kelią priešvalstybiniam darbui įsakoma imties sekančių priemonių: 1. Paimti priežiūron milicijos įtariamus lenkus dvarininkus, gavus parašą tame, kad be žinios vietinės milicijos iš vietų savo gyvenimo neprasišalins. 2. Sekti visus įtariamus asmenis. 3. Areštuoti tuos, kurie kame nors yra nusidėję prieš Lietuvos Valstybę lenkų naudai ar tai žodžiais, ar tai darbais įžeidė Lietuvos Vyriausybę. 4. Tuojau suimti visus tuos kurie mėgintų vesti prieš Valstybę agitaciją reiškiant prielankumo Lenkijai ir sustačius protokolus, atiduoti karo teisman. 5. Sąrašus įtariamų asmenų pristatyti Vidaus Reikalų Ministerijai Piliečių Apsaugos Departamentui. 6. Apie kiekvieną areštą tuojaus pranešti Vidaus Reikalų Ministerijai*³⁸⁸.

Taigi, nors atvirų mūšių su lenkais čia beveik nebevyko, tačiau aukščiausios Lietuvos valdžios aktyviai palaikomi „susirėmimai“ tebesitęsė viešosios tvarkos palaikymo,

žvalgybos, savivaldybių veiklos lygmeniu. Pasibaigus aktyviems karo veiksmams, priešiški Lietuvos valstybei asmenys ir toliau buvo stebimi bei sekami. Šie žmonės buvo grupuojami į dvi dalis – bolševikų (pagal ideologiją) arba lenkų šalininkus (paprastai – pagal tautybę). Nors jų tikslai buvo visiškai skirtingi, tačiau Lietuvos pareigūnų dokumentuose galiausiai atsidurdavo bendrame – Lietuvos priešų – sąraše. Pavyzdžiui, 1921 m. pabaigoje Žiežmarių nuovados viršininko rašte prie lenkų šalininkų minimi Plytninkų dvaro savininkas Z. Skalskas, A. Spurgis iš Barevičių dvaro, P. Vaitkevičius iš Kurniškių dvaro, A. Žemaitėlis iš Kalvių, S. Lukaševičius iš Surgantiškių k., Feliksas Dastikas iš Lipavos k., A. Lukoševičius iš Linkavos viensėdžio ir A. Sakalauskas iš Epidemijos vns. O bolševikų šalininkais nurodomi mokytojai P. Maleckas (Migonys) ir J. Požerskis (Silviškių dvaras), taip pat A. Matonis (Anglininkai) ir S. Razdorožnikas (Kruonis)³⁸⁹. Pokaryje, vykdant žemės reformą, pirmiausia ir buvo reformuojami aktyviausių „Lietuvos priešų“ dvarai bei palivarkai. Pavyzdžiui, buvusios A. Korfo žemės (Gegužinės dvaras su Aiškių Kalnelių palivarku, Plentuvkos pievos) išdalinamos ūkininkams 1924 m., buvusios Pac Pamarnackų žemės (Gečionių dvaras, Slajų palivarkas) išskirstomos 1925 m. ir t. t. Didelė jų žemių dalis buvo paskirta Lietuvos kariuomenės savanoriams ir 1919–1920 m. kovų dalyviams.

Apibendrinamas 1919–1922 m. laikotarpį, buvęs Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininkas Bronius Stosiūnas rašė, kad tuo laikotarpiu iš Kaišiadorių valsčiaus į lenkų kariuomenę tarnauti išėjo 18 vyrų, iš Semeliškių – 25, Onušio – 15, Aukštadvario – 31, Vievio – 13, Žaslių – 13, Žiežmarių – 11, Kietaviškių – 2 vyrai. Tik iš Kruonio valsčiaus

³⁸⁷ Žinios iš Lietuvos, *Lietuva*, 1919-07-09, Nr. 146, p. 1.

³⁸⁸ LCVA, f. 409, ap. 1, b. 6, l. 33.

³⁸⁹ LCVA, f. 409, ap. 1, b. 6, l. 8.

į lenkų kariuomenę niekas neišėjo³⁹⁰. Tiesa, suskaičiuoti tiksliai vargu ar buvo įmanoma. Pavyzdžiui, Kietaviškių valsčiaus komiteto pirmininkas M. Gliaudelis 1919 m. birželio 2 d. rašė apie išėjusius į lenkų kariuomenę ne du, bet keturis valsčiaus vyrus³⁹¹. Kituose valsčiuose, ypač Žaslių, taip pat galima matyti žymiai didesnius skaičius išvykusiųjų tarnauti į Lenkijos kontroliuojamą pusę. Tiesa, ne visi vietiniai gyventojai, siekusieji teritorijų prijungimo prie Lenkijos, elgėsi piktybiškai. Pavyzdžiui, B. Stosiūnas mini Onušio valsčiaus Tolkiškių dvaro dvarininką Kazį Chelstovskį, kuris 1920 m. dirbo lenkų valdžiai – buvo lenkams pavaldžios Trakų apskrities viršininko („starostos“) Vytauto Stanevičiaus, dvarininko iš gretimo Aukštadvario valsčiaus, padėjėjas³⁹². Įdomu, kad K. Chelstovskis buvo Lietuvos nepriklausomybės akto signataro Donato Malinausko giminaitis, ir jų dvarai (Tolkiškės ir Jankovicai), paveldėti vedybų keliu iš tos pačios Tanskių giminės, buvo šalia³⁹³. Kaip rašė B. Stosiūnas, Chelstovskis buvo žmogus linksmas ir politika mažiau tekvaršino sau galvą³⁹⁴.

Ne tik 1920 m., bet ir vėliau, pasibaigus aktyviems kariniams veiksams, lietuvių ir lenkų konfrontacija išliko vienu svarbiausių besiformuojančios lietuviškos ideologijos faktorių. Pavyzdžiui, 1922 m. valstiečių liaudininkų dienraštyje „Lietuvos žinios“ džiaugiamasi, kad Lietuvoje auga „grynas lietuvių dvasios patriotizmas“, tačiau tik tol, kol neprišmenamas Kaišiadorių regionas: „*Vis dažniau tenka girdėti apie judėjimą mūs sulenkintuose kampeliuose. Vis labiau čia pradeda apsireikšti mūsų bendra ideologija, nes nors ir sunkiai, pamažėli, bet vis tik ima susiprasti, kad į*

Varšuvą jiems nėra ko dairytis, kad demokratinė Lietuva jiems daugiau duos, negu poniškoji Lenkija; svarbu čia tas, kad jie ima suprasti, kad jų lenkystės čia niekas nemano smaugti. Besiplatinant mūs bendrajai ideologijai, pamažėli į šiuos kampus pradeda skverbtis ir lietuvių kalba, papročiai, grynas lietuvių dvasios patriotizmas ir t. t. <...>. Tačiau yra nemaža kampelių, kur joks šviesos spindulėlis dar negali įsiskverbti (ypač Kaišedorys, Vievis ir t. t.) ir ten vis dar žvairiomis žiūri į lietuvius ir mielai jiems pražūtį paruoštų.“³⁹⁵

Skyrių, skirtą kovai su vidaus priešais, norėtuši baigti pakankamai aiškiais teiginiais: 1923 m. žūtbutinė kova dėl Lietuvos nepriklausomybės baigėsi ir jos vietą vis labiau užėmė partijų kova dėl dominavimo politinėje hierarchijoje. Reiktų priminti, kad stiprėjant partijoms, joms vis aktyviau dalyvaujant vietinių savivaldybių rinkimuose ir veikloje, Kaišiadorių regione maždaug nuo 1919 m. išgalėjo Krikščionių demokratų partija, įkandin kurios bandė sekti valstiečiai liaudininkai. 1922–1924 m. suimti ir ištremti į kitas Lietuvos vietas arba uždaryti į kalėjimą keli kairiųjų pažiūrų mokytojai. Pavyzdžiui, 1923 m. valstiečių liaudininkų dienraštyje „Lietuvos žinios“ keliamas aliarmas, kad suiminėjami mokytojai. Turimi omenyje 1923 m. balandžio 10 d. Žiežmarių milicijos suimti mokytojai Stasys Šiupšinskas ir Vincas Liutkus („*Jie esą būk tai bolševikai*“). Tą pačią dieną Žiežmarių milicininkai, vadovaujami nuovados viršininko N. Batoro, padarė kratą pas senelį Miką Židanavičių iš Avinėlių kaimo (Žiežmarių vlsč.), kuris „<...> čia gyvendamas nuo neatmenamųjų laikų Lietuvos atgimimo idėją žmonėms skelbė.

³⁹⁰ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 317.

³⁹¹ LCVA, f. 409, ap. 1, b. 6, l. 138.

³⁹² Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 302.

³⁹³ Jencius-Butautas V. *1918 m. Nepriklausomybės Akto signataras Donatas Malinauskas*, Trakai, 2011, p. 17.

³⁹⁴ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 302.

³⁹⁵ Iš sulenkintų kampelių, *Lietuvos žinios*, 1922-03-10, Nr. 10, p. 3.

Šis pilietis didelis patriotas, mylintis tėvynę ir ne vienam jaunuoliui tą idėją įkvėpęs <...>. Mūsų Nepriklausomai tėvynei atgijus, Židanavičius irgi atgijo. Ne vieną savanorių kareivių yra nusiuntęs mūsų laisvės ginti. Laike rinkimų į Seimus, simpatizavo Valstiečiams liaudininkams ir už jų bloką patardavo žmonėms balsuoti. Atsimainė laikai. Rusų žandarai jau nebesilanko Židanavičiaus grytelėje, bet mūsų milicija eina anų „didvyrių“ pėdomis.“ Kratos metu surasti seni laikraščiai ir buvo kalbama, kad M. Židanavičių norima suimti³⁹⁶. Kaip milicija, karo komendantūra, kitos jėgos struktūros ir savivaldybės persiorientavo iš karo meto sąlygų prie taikos – atskira tema.

Kiti valstybės ir visuomenės piktadariai

Nusikaltėliai

Negana to, kad milicijai (policijai) teko kovoti su besikuriančios Lietuvos valstybės priešais, siekiančiais pajungti Lietuvą kitos valstybės interesams, jai teko daug dėmesio skirti ir tvarkos bei rimties palaikymui, nusikaltimų išaiškinimui. Plėšikų gaujos, tarp kurių išsiskyrė karo belaisviai (vadinami „plienčikai“), pasibaigus Didžiajam karui galėjo siautėti kone nebaudžiamos. Pavyzdžiui, 1918 m. spalio 25 d. plėšikų gauja užpuolė Barboriškių dvarą (tarp Semeliškių ir Beižonių), kur užmušė aštuoniolikmetį dvaro savininko giminaitį ir sunkiai sužeidė tarną. Pavogę pinigus ir vertingus dokumentus plėšikai pasislėpė miškuose³⁹⁷. Kaišiadorių apylinkėse buvo sudeginti keli malūnai, nužudyti dvarininkai. Kulminaciją banditizmas šalies kaimuose pasiekė 1918 m. pabaigoje³⁹⁸. Netgi sustiprėjus vietinei milicijai

ir teisėtvarkos sistemai, nusikalstamumas išliko gana aukštas. Pavyzdžiui, per 1921 m. pirmą pusmetį, nuo sausio 1 d. iki liepos 1 d., Trakų (Kaišiadorių) apskrityje suimti 759 nusikaltusieji. Didžiausia nusikaltusiųjų grupė buvo besislapstantys nuo kariuomenės naujokai – 441 asmuo. Pagauta ir suimta: 8 žmogžudžiai, 7 plėšikai, 4 arkliavagiai, 29 kitų rūšių vagys, 66 įvairūs valkatos, 9 pabėgę kaliniai, 28 degtindariai, 10 slaptų degtinės pardavinėtojų, 1 nelegalus aludaris, 3 slapti alaus pardavinėtojai, 13 įvairių spekuliantų, 5 kontrabandininkai, 52 valkatos, 33 elgetos, 44 neteisėtai perėję sieną, be to, surasti 6 pamesti vaikai. Suimti 33 nusikaltę prieš valstybę (t. y. politiniai nusikaltėliai), visi vietiniai piliečiai, iš jų 27 vyrai ir 6 moterys. Taip pat sulaikyti 7 arkliai. Lyginant su kitomis apskritimis, Kaišiadorys pirmavo visoje Lietuvoje pagal besislapstančius nuo kariuomenės naujokus. Pavyzdžiui, gretimoje Ukmergės apskrityje jų nesuimta nė vieno, o Alytaus apskrityje – 81. Tačiau Ukmergės apskrityje sugauti net 25 arkliavagiai ir 76 degtindariai. Gretimose Alytaus bei Ukmergės apskrityse nesuimta nė vieno priešvalstybinio nusikaltėlio³⁹⁹. Aišku, kad šie skaičiai dar nerodo realaus nusikalstamumo masto. Pavyzdžiui, 1919 m. gegužės 21 d. Semeliškių valsčiaus sekretorius turėjo Kaišiadorių valsčiaus komiteto leidimą išvežti į Semeliškes 445 pūdus javų sėklos, nors Semeliškės buvo užimtos lenkų kariuomenės, o į priešų (lenkų arba bolševikų) užimtas vietas vežti maisto produktus iš viso buvo draudžiama. Kaišiadorių komendantas 1919 m. birželio 4 d. piktinosi Kaišiadorių milicininkais, kaltindamas juos neprisidedant prie kovos su maisto produktų spekuliacija: „Šimtai pūdų produktų plaukia per frontą, o milicija nei vieno spekulianto dar nėra sulaikiusi.

³⁹⁶ Homo Sapiens. Senelį persekioja ir mokytojus suiminėja, *Lietuvos žinios*, 1923-04-24, Nr. 91, p. 2.

³⁹⁷ Kaišedoris, *Dabartis*, 1918-10-27, Nr. 174, p. 4.

³⁹⁸ Balkelis T. *Lemtingi metai: Lietuva, 1914–1923. Karas, revoliucija ir tautos gimimas*, Vilnius, 2019, p. 163.

³⁹⁹ Nusikaltimų statistika, *Milicijos žinios*, 1922-11-15, Nr. 3, p. 8.

*Kai kurie spekuliantai išgauna leidimus išvežimui produktų per frontą iš komitetų, kas atsitinka Žaslių komitete. Toksai milicijos atsinešimas prie pildymo savų pareigų negali būti kenčiamas.*⁴⁰⁰

Palyginti su ankstesniais metais, 1922 m. pirmąjį pusmetį nusikaltimų sumažėjo. Žmogžudžių suimta tik 3, arkliavagių – 7, kišenvagiai – 5, kitų rūšių vagių – 18, 1 apgavikas, 10 įvairių valkatų, 67 besislapstantys naujokai, 7 pabėgę iš kalėjimo, 1 degtindarys, 1 slaptas degtinės pardavėjas, 16 įvairių spekuliantų, 17 valkatų, 1 elgeta, 24 neteisėtai perėję sieną, surastas 1 pamestas vaikas. Iš viso suimti 179 asmenys. Taip pat žymiai sumažėjo ir politinių nusikaltėlių – suimtas tik vienas asmuo. Per pusmetį sulaikyti tik 2 arkliai⁴⁰¹.

Kaišiadorių taikos teismas nespėjo suktis. Pavyzdžiui, 1920 m. buvo likę nebaigtų nagrinėti iš ankstesnių metų 19 civilinių bylų ir 20 baudžiamųjų (teismas pradėjo veikti 1919 m., pradžioje taikos teisėju dirbo Jurgis Milančius, o nuo 1919 m. vasario 25 d. – Antanas Liorentas). 1920 m. pradėtos 636 civilinės bylos ir 696 baudžiamosios. 1921 m. pradėtos 502 civilinės ir net 920 baudžiamųjų bylų. O 1922 m. pradėtos 743 civilinės ir netgi 1060 baudžiamųjų bylų. Tolygiai augo ne tik pradėtų, bet ir nebaigtų nagrinėti bylų skaičius. Pavyzdžiui, 1923 m. iš ankstesnių metų buvo likusios nebaigtos 547 civilinės ir 1371 baudžiamosios bylos. O 1924 m. laukė beveik 2000 naujų vien baudžiamųjų bylų⁴⁰².

Statistikos suvestinėse išskiriama arkliavagių grupė. Matyti, kad kartais galėjo būti pavagiami ne tik gyventojų, bet ir kariuomenės arkliai. Pavyzdžiui, kariuomenės intendantūra nurodo Kaišiadorių komendantui išsiaiškinti

dėl arklių su balnais vagystės prie Kaišiadorių sodelio naktį iš 1919 m. birželio 19 d. į 20 dieną⁴⁰³. Kita populiarai nusikalstama veikla – degtindarystė. To meto Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininkas B. Stosiūnas prisiminimuose rašė, kad šis amatas tarp vietinių gyventojų ypač išplito vokiečių okupacijos metais, mat „samagonka“ dažnai pagelbėdavo ištikus bėdai. Pavyzdžiui, atėjus vokiečiams rekvizuoti gyvulių, ūkininkas stengdavosi vokiečių pirmiausia nugirdyti. O vokiečių kareiviai labai mėgė ne tik kiaušinius, sviestą, lašinius ar medų, bet ir „samagoną“. Išgėrę tapdavo labiau sušnekami ir nuolaidesni. Tačiau, vokiečiams pasitraukus, degtinės bravorai savaime neišnyko. Lietuvių milicininkai stengėsi juos išnaikinti, bet gyventojai laikėsi kitos nuomonės ir milicijos veiksmų nepalaikė taip, kaip palaikė milicijos veiksmus prieš vagis ir ypač arkliavagius. Pavyzdžiui, dokumentai atskleidžia, kad degtindarius užstodavo netgi Trakų apskrities komiteto pirmininkas K. Morkūnas su Kruonio valsčiaus komiteto pirmininku K. Bačkausku. Šie prašė apskrities viršininko, kad milicininkai neatimtų iš Matonio, Markūno ir Šiupėno „triūbelių“ ir kitų daiktų, esą „triūbelės“ tik buvo paskolintos tam kartui, kai varė degtinę vestuvėms. Buvo atvejų, kai degtindariai priešindavosi milicijai netgi jėga, kai šie norėdavo konfiskuoti „bravorą“⁴⁰⁴. Pagauti degtindariai teisinosi, kad varo degtinę, nes sunku pragyventi. Pavyzdžiui, 1919 m. birželio 16 d. Tartokų kaime (prie Neries) pas Julijoną Genčiauską kareiviai rado degtinės varymo aparatą su dideliu ketaus metalo katilu ir 5 vamzdeliais. Degtinę jis darė iš ruginių miltų, už darbą imdavo po 10 rublių nuo rugių pūdo. Iš pūdo padarydavo 8, o iš geresnių ir 9 ar 10 litrų.

⁴⁰⁰ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 45–46.

⁴⁰¹ Nusikaltimų statistika, *Milicijos žinios*, 1922-11-15, Nr. 3, p. 4.

⁴⁰² *Lietuvos teismas. 1918–1928*, red. A. Kriščiukaitis, Kaunas, 1930, p. 92.

⁴⁰³ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 287.

⁴⁰⁴ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 282–283.

Pats nepardavinėjo, o užsakovams parduo-
davo po 10–12 rublių už litrą degtinės. „*Kad
arielka dirbt yra uždrausta aš gerai žinojau,
bet dirbau nes reik kaip nors pragyvent*“, –
aiškinosi⁴⁰⁵.

Galima pastebėti, kad pirmaisiais nepri-
klausomybės metais visoje Lietuvoje ir Trakų
apskirtyje pagarsėjo ne viena organizuota
vagių ar plėšikų gauja. Apie Žiežmariuose
1919 m. veikusią V. Razulevičiaus gaują pla-
čiau rašoma toliau. Kituose valsčiuose taip pat
atsirasdavo mėgėjų praturtėti svetima sąskai-
ta. Pavyzdžiui, 1924 m. buvo suimti Onušio
apylinkėse veikę plėšikai Karkutis, Račkauskas,
Veršickas, Kazlauskas, Jagelevičius, Ba-
nuškevičius, Belevičius, Tamulevičius, Vaižė-
ta, Kvarėjus ir Grigūnas. Jie perduoti kariuo-
menės teismo valstybės gynėjui. Liko nesu-
imta Trakų apskrityje (daugiausia Semeliš-
kių apylinkėse) veikianti Igno Nasutavičiaus-
Bondoro gauja. Tiesa, ji didelės žalos vietniams
gyventojams nepadarė. Turimomis žiniomis,
gauja 1924 m. slapstėsi perėjusi per sieną į
Lenkijos pusę⁴⁰⁶.

Kadangi Kaišiadorių regionas atsidūrė pa-
sienyje, čia suvešėjo kontrabandininkų veikla.
Lenkijos kontroliuojamoje pusėje trūko maisto,
todėl ten ir produktų kainos buvo didesnės.
Karininkas S. Raštikis savo atsiminimuose
apie 1919 metus mini „maišininikus“, kurie
maišais reguliariai gabendavo maistą per
fronto liniją. Kadangi tuo metu aiškios fronto
linijos nebuvo, nebuvo ir nuolatinė kautynių,
per fronto ruožą kursavo civiliai. Dažniausiai
maisto gabenimu užsiimdavo moterys,
ieškančios maisto savo šeimoms. Jas kariuo-
menė paprastai praleisdavo. Nebent tai buvo
nuolatinės keliauninkės, kurios apsikrovusios
produktais imituodavo „nėštumą“ ar pan.

Buvo ir stambesnių spekuliantų, gabenusių
produktus vežimais, tokius sulaikydavo, o
produktus konfiskuodavo, atiduodavo kariuo-
menės virtuvei. Pasitaikydavo atvejų, kada
kariai savavališkai perimdavo maistą iš civilių
gyventojų, pasilikdami savo reikmėms, tačiau
už tokius atsitikimus karius baudavo. Šito-
kioje terpėje buvo patogu veikti šnipams, agi-
tatoriams, kontrabandininkams, spekulian-
tams. Perbėgėliai, sulaukę patogaus momen-
to, į priešą pusę išsinešdavo ir valdiško tur-
to, išsivarydavo arklius⁴⁰⁷. Su spekuliacija ir
kontrabanda kovojo ne tik kariuomenė, bet
ir vietinė milicija, partizanai. Kartais įvyk-
davo ir smulkesnių nusikaltimų. Pavyzdžiui,
1920 m. spaudoje minima, kad Žiežmarių
pašto įgaliotinis „*pasigriebęs nedidelę suma
pašto pinigų kur tai dingo*“. Tiesa, šiame
laikraštyje pateikiamos kelios įdomios detalės
apie to meto politines realijas. Pavyzdžiui,
minima, kad pašto tarnautojams duoti 2–3
mėnesiai išmokti lietuviškai, o jeigu ne – teks
atsisveikinti su tarnyba. Nors leidinio numeris
skirtas Steigiamojo Seimo rinkimams, tačiau
išcenzūruoti plotai ir užuominos, kad viskas
krikdemų rankose ir nėra jokios demokratijos,
bei prierašas, kad leidinys komendanto leistas
spausdinti, daug ką pasako⁴⁰⁸. Galbūt su kai
kurių paštininkų nelojalumu susijęs 1920 m.
įvykis, kai ant laiško, adresuoto į Kaišiadoris
Lietuvos kariuomenės karininkui, kažkoks
pašto tarnautojas užrašė pajuokiančias „rezo-
liucijas“: „*Avių pulkas, Dobiluokų Dobilų ga-
nykloj, Piemeniui Ožiukui.*“⁴⁰⁹

Kur kas rimtesnį nusikaltimą 1922 m.
padarė Trakų (Kaišiadorių) apskrities valdy-
bos kasininkas Klemensas Janulevičius, kuris
suimtas gegužės 15 d. ir uždarytas į Kau-
no kalėjimą. Jis kaltintas tuo, kad kartu su

⁴⁰⁵ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 103.

⁴⁰⁶ 1923 ir 1924 m. stambesnių kriminalinių nusikaltimų Lietuvoje santrauka, *Policija*, 1924, Nr. 4, p. 21, 22.

⁴⁰⁷ Raštikis S. *Kovose dėl Lietuvos. Kario prisiminimai*, I dalis, Los Angeles, 1956, p. 144–145.

⁴⁰⁸ Nuotrupos, *Paštininkų balsas*, 1920-07-24, Nr. 7, p. 4.

⁴⁰⁹ Dėl „rezoliucijų“ paštuose, *Lietuva*, 1920-03-12., Nr. 58, p. 4.

Semeliškių valsčiaus raštininku pasisavino pasų blankų ir neteisėtai išduodavo „už gerus pinigus“. Kadangi ši informacija paskelbta valstiečių liaudininkų dienraštyje „Lietuvos žinios“, tai šalia kaltininko pasigailėjimo („*gaila, kad jauną gan darbštų žmogų butelis apgalėjo*“) negailestingai užpultas krikdemus atstovaujantis apskrities viršininkas B. Stosiūnas, kuris tokį kasininką „inpiršo“ ir taryboje užtarinėjo⁴¹⁰.

Lomenių „maištininkai“

Natūralu, kad Lietuvos valdžios institucijų ir pareigūnų gyventojai kartais neklausydavo ne dėl ideologinių įsitikinimų, bet dėl savanaudiškų paskatų. Pavyzdžiui, 1919 m. įdomus atvejis užfiksuotas Kaišiadorių valsčiaus pakraštyje – Lomenių kaime. Vietiniai gyventojai, anot apskrities viršininko B. Stosiūno,

kalbėjo lietuvių, gudų ir lenkų žargonu. Jų kultūrinė tapatybė buvo neaiški. Po karo Kaišiadorių miškų urėdija siekė suvaldyti savavališką miškų kirtimą ir sudarė komisijas savavališkai iškirstai medienai įkainoti. Tačiau 1919 m. kovo 30 d. Kaišiadorių urėdas apskrities viršininkui pasiskundė, kad Lomenių kaime gyventojai neleidžia aprašyti medienos, „*sakosi jokios valdžios nepripažįstą, nieko nereikia ir grąšina nieko į kaimą neįsileisų. Jie, anot kai kurių pasigyrimo, turi ginklų ir maną gintis.*“ Tuo metu maždaug už dviejų kilometrų nuo kaimo buvo išsidėsčiusios bolševikų kariuomenės pozicijos, todėl veikti reikėjo labai atsargiai. Tad 1919 m. kovo 31 d. aiškintis dėl Lomenių „maišto“ nuvyko pats apskrities viršininkas B. Stosiūnas. Savo prisiminimuose jis rašė: „*<...> kovo 31 d. aš su dvylika Kaišiadorių milicininkų nujojau į Luomenių kaimą ištirti reikalo.*

Kaišiadorių miškų urėdija. Šiame pastate 1919 m. trumpą laiką buvo įsikūrusi Kaišiadorių karo komendantūra. KŠM

⁴¹⁰ Kaišedoriškis. Kaišedorys, *Lietuvos žinios*, 1922-05-25, Nr. 71, p. 3.

Sustojus mums gale kaimo, ėmė rinktis prie mūsų minėtojo kaimo gyventojai. Kada jų prisirinko apie 30 žmonių, tai aš paklausiau, kodėl jie neduoda aprašinėti medžių. Jie man atsakė, kad nepažįstą valdžios. Aš pasisakiau esąs Kaišiadorių apskrities viršininkas ir reikalaujįs, kad Luomenių kaimas ramiu būdu sutiktų leisti aprašyti iš valdžios miško suvežtus medžius. Žmonių būrys atsakė nieko nepažįstą ir aprašinėti neduosią. Aš pareikalavau, kad visi išsiskirstytų ir kiekvienas būtų savo namuose. Būrys atsisakė skirstytis. Tada milicininkai ėmė šaudyti į viršų. Būrys išsiskirstė, liko tik keli žmonės, kurių tarpe priešakyje stovėjo Vincas Raulušonis. Aš įsakiau Raulušonį areštuoti. Areštuojamas jisai smarkiai priešinosi. Areštavus Raulušonį būrys išsiskirstė, milicija po visą kaimą užėmė sargybas ir tik tada galima buvo surašyti atsivežtus iš miško medžius. Surašinėjant ir bekvočiant žmones, pasirodė, kad neklausyti valdžios taip pat ragino Motiejus Begonis ir Kazys Tatarūnis. Tuodu vyru taip pat įsakiau areštuoti. Vincas Raulušonis, Motiejus Begonis ir Kazys Tatarūnis buvo padėti į Kaišiadorių kalėjimą. Suimtieji tą pačią dieną Kaišiadoryse užsimokėjo po 600 vokiškų markių pabaudos ir buvo paleisti namo. Atsimenu, kad Raulušonis dar pačiame kaime turėjo didelės baimės, nes milicininkas Chodzka (tiesą pasakius, didelis karštuolis) buvo įrėmęs jam į krūtinę šautuvą ir paklausė manęs: „pone viršininke, ar jau šauti?“ Aš laiku sumojau policininką sulaiykėti. Daugiau vyresnybei ne tik Luomenių, bet ir kiti kaimai nebesipriešino.“⁴¹¹

Žiežmarių vagių gauja

1919 m. vasario mėnesį Žiežmariuose ir apylinkėje prasidėjo svirnų plėšimai ir gyvulių vagystės beveik kiekvieną naktį. Kaišiadorių milicija spėjo, kad tai yra žiežmariečio

Vinco Razulevičiaus gaujos darbas, bet juos sugauti nebuvo lengva. Jis pats viešai gyrėsi: „<...> rusų, vokiečių žandarą už rublį nupirkau, o į lietuvių miliciją man nusispyjau.“ Tačiau kartą ir V. Razulevičius įkliuvo. Kovo 4 d. paryčiu Žiežmariuose apsistojęs vežikas žydas apsižiūrėjo, kad užvažiuojamojo namo kieme po nakties dingo jo arklys. Milicija griebėsi ieškoti ir netrukus tai, kas liko iš arklio, surado V. Razulevičiaus tvarte. Arklys buvo pakastas po mėšlais, su nukirsta galva ir kojomis. Padarius kratą namuose surasta dar daugiau vogto turto. Uždarytas Žiežmarių areštinėje V. Razulevičius sugebėjo pabėgti, bet netrukus kartu su žmona pagauti beįvažiuojantys į Kaišiadoris. Tuomet milicija padarė kratas ir pas žmonos seseris, pas kurias irgi rado prisiplėšto turto – rūbų, laikrodžių, o kluone po grendimu – apie 10 butelių, prikimštų pinigų. Tą pačią naktį suimti apie 28 gaujos nariai. Daugelis prisipažino nusikalte, parodė, kur paslėpti daiktai ir gyvuliai, kurie vėliau buvo sugrąžinti savininkams. Aišku, dalis grobio buvo nugabenta į bolševikų pusę ir net iki Vilniaus. Po apklausų gaujos nariai uždaryti į Kaišiadorių kalėjimą, o po apygardos teismo sprendimo – į Kauno kalėjimą. Rašoma, kad, nuteisus Razulevičiaus, Koženiausko ir kitų žiežmariečių gaują, vagystės ir plėšimai Žiežmariuose baigėsi, „rodos, kad jų čia niekuomet nei nebūta, kas žmonėms suteikia didžiausio malonumo, nes gali ramiai išsimiegoti“⁴¹². Sulaikant Razulevičius gaują, ypač pasižymėjo Žiežmarių milicijos punkto viršininkas Napoleonas Batoras (vėliau jis tapo Žiežmarių nuovados viršininku). Pastebėtina, kad gaujos sulaikyimas visus apskrities nusikaltėlius išgąsdino, o milicijos autoritetas žmonių akyse pakilo. Įdomus ir Žiežmarių valsčiaus savivaldybės sprendimas dėl Razulevičiaus bendrininko Kochanskio: valsčiaus taryba nusprendė, kad Kochanskis

⁴¹¹ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, 1938, p. 288.

⁴¹² Milicijos valdininkas. Iš Žiežmarių apylinkės, *Milicijos žinios*, 1923-03-15, Nr. 1, p. 30–32.

Žiežmariai. XX a. 3 deš. VDU

yra „didelis vagis“ ir nutarė jo namus sudeginti. Tačiau nebuvo kam šio valsčiaus nutarimo įgyvendinti. Kochanskis gyveno palei plentą tarp Žiežmarių ir Kaišiadorių, o vietiniai gyventojai jo namus vadino Port Artūru⁴¹³.

O kur rašoma apie Lietuvos valstybės rėmėjus?

Jau baigus rašyti skyrių apie besipriešinusius Lietuvos valstybės kūrimui pasirodė, kad jiems paskirta labai daug vietos, o lojalūs piliečiai ir aktyviai palaikantys besikuriančią Lietuvos valstybę minimi mažiau. Paradoksalu, bet tvarkos palaikymo įstaigos pagal savo prigimtį dažniausiai dokumentuoja nusikaltimus ir kitus neigiamus reiškinius, geri darbai registruojami rečiau. Lietuvos valstybės kūrėjai ir palaikytojai tarsi neišskiriami

atskiram straipsnyje, tačiau iš tikrųjų būtent jiems skirta visa ši knyga, apie juos rašoma kiekviename skyriuje. Pavyzdžiui, knygos pabaigoje skelbiamos kariuomenės savanorių ir kovų dalyvių biografijos – šie žmonės ėjo į kariuomenę ir kovojo dėl nepriklausomos valstybės sukūrimo rizikuodami savo gyvybe. Skyriuje apie savivaldos užuomazgas ir savivaldybių veiklą taip pat kalbama beveik vien apie lietuviškos valdžios iniciatorius šiame regione, nes valsčių tarybų nariai, viršaičiai, seniūnai taip pat galėtų būti vadinami civiliais savanoriais, kurie į savo pareigas ėjo savo noru, dalyvaudami bendruomenės organizuojamuose rinkimuose. Jų kasdieninė veikla valsčių ir apskrities savivaldybėse užtikrino kariuomenės aprūpinimą ir visuomenės stabilumą kritiniais metais, įveikiant karo ir pokario ekonomines, politines, socialines negandas. Skyriuose apie kovas su bolševikais,

⁴¹³ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 281.

lenkų kariuomene ar vidaus priešais taip pat minimas kariuomenių aprūpinimas transportu (tai reiškia ūkininko prievolę vežti vežimu su savo arkliu), apgyvendinimu (tai yra gyventojų prievolė priimti gyventi kareivius savo pirkiose ar klojimuose), maisto produktų, drabužių ir kitų reikalingų išteklių teikimas. Aišku, kalbant apie visuomenės palaikymą Lietuvos valstybės kūrimui trūksta detalesnių šaltinių, nes paprasto kaimo žmogaus, likusio anonimu, indėlis dažniausiai likdavo istorijos paraštėse, neaprašytas memuaruose ar spaudoje. Išimtimi galima laikyti 1919 m. vasario mėnesį dienraštyje „Lietuva“ aprašytą Darsūniškio parapijos gyventojų akciją, renkant Lietuvos kariuomenei drabužius ir audinius: per Darsūniškio parapijos komitetą kariuomenei po marškinius paaukojo O. Joneliūnienė, M. Rinkevičienė, P. Dirvanauskienė, V. Mastauskas, M. Televičius, T. Matulaitis, K. Televičius, I. Kerševičius, M. Koklys, po kelnes paaukojo A. Joneliūnienė, M. Narkraškevičienė, K. Joneliūnienė, K. Kondratienė, D. Dirvanauskienė, I. Dirvanauskas, M. Zavistanavičius, B. Televičius, P. Koklys, po rankšluostį padovanojo P. Malaškevičienė, V. Malaškevičius, M. Joneliūnienė, M. Kondratienė, I. Barnasius, D. Stankevičaitė, po tris aršinus drobės perdavė A. Malaškevičienė, O. ir A. Joneliūnienės, L. Sodaitienė, A. ir O. Šimukauskienės, T. Mastauskienė, užvalkalą padovanojo M. Šimukauskienė, paklodę – M. Zaparackienė ir t. t. Kai kurie darsūniškietčiai paaukojo netgi po keletą audinių⁴¹⁴. Beje, reikia pabrėžti, kad Darsūniškio apylinkių moterys šiame regione garsėjo kaip geros audėjos, ilgiausiai išlaidiusios audimo namuose tradicijas, o Darsūniškio vyrai – kaip vieni pirmųjų ir aktyviausių šaulių, aktyviai dalyvavusių netgi Klaipėdos operacijoje 1923 m. Vietiniai Trakų (Kaišiadorių) apskrities šaulių būriai

buvo tarsi tarpininkai tarp bendruomenių ir karinių struktūrų, todėl dalyvavo ne tik karinėse operacijose, bet pasireiškė ir politinėje bei kultūrinėje veikloje, visais įmanomais būdais skatindami visuomenės palaikymą Lietuvos valstybės kūrimui. Kad kaišiadoriečiams buvo svarbūs ne tik vietiniai reikalai, liudija jų aukos Kaune žuvusio savanorio P. Eimučio paminklui. Tam Kaišiadorių inteligentų kuopelė surinko 425 auksinus. Tiesa, pinigų buvo surinkta ir daugiau, tačiau likusieji buvo padirbti („netikri“) ir „Lietuvos“ redakcija pasiūlė juos atsiimti⁴¹⁵.

⁴¹⁴ Aukos lietuvių kariuomenei, *Lietuva*, 1919-02-16, Nr. 32, p. 6.

⁴¹⁵ Aukos, *Lietuva*, 1919-05-16, Nr. 94, p. 4.

V.

LIETUVIŠKOS ADMINISTRACIJOS SUKŪRIMAS

Valsčių savivaldybių kūrimasis

Pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui, 1918 m. pabaigoje vokiečių kariuomenė ir civilinė administracija pradėjo kraustytis iš Lietuvos. Iš skirtingų vietovių jie traukėsi skirtingu laiku, ilgiausiai išsilaikydami strateginiuose taškuose. Pavyzdžiui, iš Onušio išsikraustė jau 1918 m. gruodžio mėnesį, o iš kitų apskrities vietų kur kas vėliau, pavyzdžiui, iš Kaišiadorių – tik 1919 m. liepos 7 d.¹ Paraginti 1918 m. lapkričio 11 d. Lietuvos Vyriausybės, kūrėsi parapijų arba valsčių komitetai, kurie ir perėmė į savo rankas vietinę valdžią. Lapkričio 13 dieną „Lietuvos aidas“ išspausdino Valstybės Tarybos parengtą atsišaukimą į Lietuvos piliečius, kuriame aiškinama Vyriausybės pozicija ir raginama kurti savo valdžią: „*Negaišdami nei dienos, kiekvienoje parapijoje susirinkite visi vyresnieji, be kalbos ir tikybos skirtumo, ir išrinkite Parapijos Komitetą iš penkių ar septynių žmonių. Išrinktasai komitetas turi tuojau paimti į savo rankas tvarkyti apylinkės gyvenimą <...>. Komitetas tegu susižino su kaimynų Parapijų komitetais ir bendrai*

teįsteigia Apskričių (Kreisų) komitetus. Šitie teųmezga nuolatinius ryšius su Lietuvos Vyriausybe.“² 1918 m. gruodžio 17 d. vidaus reikalų ministras paskelbė cirkuliarą „Dėlei savivaldybių Lietuvoje“, kuriame suvienodinti savivaldybių organizavimo ir veiklos principai. Pavyzdžiui, valsčiams rekomenduojama organizuoti senujų valsčių ribose, o apskritims – pagal vokiečių nustatytą „kreizų“ sienas. Siūloma atsižvelgti, kad kiekviename valsčiuje būtų nuo trijų iki penkių tūkstančių gyventojų, kad atskiri kaimai ir kitos gyvenvietės nebūtų skaidomos ir t. t. Pilnateisiai valsčiaus piliečiai (nuo 21 metų) galėjo dalyvauti rinkimuose ir būti išrinkti. Vykdomoji valsčiaus institucija galėjo būti viršaitis, jo padėjėjas ir valsčiaus komitetas³. Kaip vyko rinkimai, rodo B. Stosiūno atsiminimai apie Semeliškes. Čia buvo renkamas parapijos komitetas iš pirmininko, jo padėjėjo, išdininko ir sekretoriaus. Ties kiekvienu kandidatu buvo pastatyta po du butelius (tuščius), į kuriuos balsuotojas mesdavo juodą arba baltą žirni. Baltas reiškė „už“, o juodas – „prieš“. Balsavimo komisija suskaičiuodavo žirnius ir paskelbdavo, kas yra išrinktas į komitetą.

¹ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 294.

² Lietuvos piliečiai, *Lietuvos aidas*, 1918-11-13.

³ *Lietuvos valstybės teisės aktai (1918.II.16–1940.VI.15)*, Vilnius, 1996, p. 283.

Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininkas B. Stosiūnas (pirmoje eilėje centre) su aplinkinių parapijų kunigais, kurių dauguma 1918 m. lapkričio mėnesį buvo pirmųjų lietuviškų savivaldos komitetų iniciatoriai. Pirmoje eilėje sėdi iš kairės: Žiežmarių kapelionas kun. A. Meigys, Kaišiadorių klebonas kun. A. Varnas, Vievio klebonas kun. M. Cijūnaitis, Gegužinės klebonas kun. J. Bučys, Kietaviškių klebonas kun. K. Čepanas. Antroje eilėje sėdi iš kairės: pirmas – Paparčių klebonas kun. S. Smolinskis, trečias – Kalvių klebonas kun. I. Kazakevičius, ketvirtas – Žaslių klebonas kun. A. Pakštys, penktas – Užuguosčio klebonas kun. J. Stasiūnas. 1921 m. KVKA

Išrinkus komitetą buvo renkamas vietos teismas, milicija (iš trijų asmenų) ir miško sargyba. Tiesa, miškų sargybą tekdavo perrinkti kas savaitę, nes jeigu eigulys buvo geras „valdžiai“, tai blogas gyventojams, o jeigu geras žmonėms, tai blogas „valdžiai“. Anot B. Stosiūno, Semeliškių „valdžia“ tuo metu buvo idealistų rankose⁴.

Daugumoje Trakų (Kaišiadorių) apskrities valsčių šiuos komitetus inicijavo parapijų kunigai. Dažniausiai vietiniai kunigai

organizuodavo lietuviškus komitetus, išskyrus Onuškiečio parapijos kleboną kun. M. Puzyriauską, kuris buvo prolenkiškos orientacijos ir rėmė lenkišką komitetą. O gretimų Semeliškių ir Aukštadvario parapijų klebonai buvo ne tik lietuviškų komitetų rėmėjai, bet ir aktyvūs karinės šaulių organizacijos steigėjai, patys vadovavo ginkluotiems savo parapijos šaulių būriams, kovojantiems už šių apylinkių priklausomybę Lietuvai. Tenka pastebėti, kad 1918–1920 m. Trakų (Kaišiadorių) apskrities

⁴ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 271.

tarybos veikloje beveik nedalyvavo toliau į rytus buvusių valsčių – Aukštadvario, Vievio, Onušio atstovai. Posėdžiuose dažniausiai dalyvaudavo Kaišiadorių ir arčiau Kaišiadorių buvusių valsčių atstovai iš Žiežmarių, Žaslių, Kruonio, Kietaviškių, kartais – Semeliškių⁵. Aukštadvario, Kietaviškių, Onušio, Semeliškių ir Vievio valsčių savivaldybės 1919 m. dar neveikė⁶. Taigi, kiekviename valsčiuje klostėsi skirtinga padėtis.

Aukštadvario komitetas

Aukštadvaryje didelę įtaką savivaldybės kūrimui ir besikuriančios Lietuvos valstybės valdžios įtvirtinimui turėjo gydytojas Vladas Mongirdas, jau nuo 1906 metų šiose apylinkėse pasižymėjęs kaip aktyvus lietuviybės platintojas. 1918 m. pabaigoje Lietuvos Tarybos jis paskirtas pirmuoju Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininku. Gruodžio mėnesį, vokiečiams traukiantis iš Aukštadvario, ėmė kurtis komitetas, kuris perėmė valsčiaus valdymą, sukūrė miliciją tvarkai palaikyti. Komitete susidūrė priešingi vieni kitiems lietuvių ir lenkų interesai, tačiau šiuo laikotarpiu „lietuviška“ grupė nugalėjo ir į komitetą buvo išrinkti gydytojas V. Mongirdas bei kun. Juozas Grigonis. Komitetan buvo išrinkti ir keli vietiniai ūkininkai bei vienas žydų atstovas. Nėgana to, apylinkes užėmus Raudonosios armijos daliniams, suformuotas ir bolševikinis komitetas, kurio pirmininku tapo kurpius Kaminskas. Jame buvo keletas miestelėnų žydų ir ūkininkų. Šis komitetas taip pat paskyrė savo miliciją. Bolševikai organizavo nuolatinis mitingus, šalia to kiek galėdami plėšė gyventojus. Bolševikų komisaras buvo Kostas Jančis, o „revoliuciniame komitete“ viršininkavo Kaminskas ir Epšteinas.

1919 metų balandžio mėnesį, Velykų dienomis, į Aukštadvarį atvyko nauji okupantai – Lenkijos kariuomenė. Šie taip pat naikino ūkius, ypač lietuvių tautybės gyventojų. Lenkai suorganizavo savo rinkimus ir valsčiaus viršaičiu išrinko Vincą Mackevičių. Pažymėtina, kad su Lenkijos kariuomene čia aktyviai šeiminkavo žymus lenkomanas Habdanka (Gabdonas) iš Žiežmarių, kuris rekvizuodavo ūkininkų turtą. Lenkų valdžia areštavo ir lietuvius kunigus Stanislovą Šlamą bei Juozą Grigonį, kuriuos uždarė Vilniaus kalėjime (vėliau V. Mongirdo žmonos pastangomis jie buvo išlaisvinti). 1920 m. liepos 15 d. lenkai evakavosi iš Aukštadvario, stumiami Lietuvos kariuomenės. Buvo išrinkta nauja Aukštadvario valsčiaus taryba ir valdyba. Valsčiaus savivaldybė teikė Lietuvos kariuomenei pastotes, o milicijai ne tik pastotes, bet ir butus, kurą bei šviesą (t. y. žibalą). Tenka pripažinti, kad vietiniai gyventojai ėjo ir į Lietuvos, ir į Lenkijos kariuomenės. Pasitaikė atvejų, kad vyrai jau tarnaudami perbėgdavo iš vienos kariuomenės į kitą. 1921 m. Aukštadvario valsčiaus savivaldybė sustiprėjo, buvo surašyta žemė, kuri apdėta valstybiniu bei savivaldybiniu mokesčiu. 1927 m. konstatuota, kad „*bendrai imant šis kraštas yra labai apskurdęs ir nuvargęs nuo įvairių okupacijų*“⁷.

Kaišiadorių komitetas

1918 m. lapkričio 23 d. susikūrė Kaišiadorių parapijos komitetas. Komiteto pirmininku tapo Kaišiadorių klebonas kun. Alfonsas Varnas, sekretore – Eleonora Ratkevičaitė, kasininkais – Chaimas Segalauskas ir Martynas Vainilavičius, nariais – Simonas Jesčemskas, Kazys Morkūnas ir Dominykas Galinis. Taigi, savivaldoje aktyviai bendradarbiavo

⁵ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 72.

⁶ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 117, l. 1.

⁷ Lukoševičius O. *Trakų (Kaišiadorių) apskritis 1918–1940 m.: tarp valdžios ir savivaldos*, Kaišiadorys, 2019, p. 116–117.

lietuviai ir žydai, tuo tarpu lenkų atstovai laikėsi nuošaliai. Pavyzdžiui, lenkų atstovas S. Kučinskas į pirmąjį Kaišiadorių valsčiaus susirinkimą neatvyko. Pažymėtina, kad ir po poros dienų (lapkričio 25 d.) į antrąjį susirinkimą atvyko visų Kaišiadorių valsčiaus kaimų rinktiniai, išskyrus iš Muldiškių, Šaknių, Vilkiškių ir Gudienos⁸. Kaip žinia, Muldiškės ir Šakniai buvo senieji bajorkaimiai, kuriuose dominavo lenkų kalba.

Pirmąjį Kaišiadorių valsčiaus savivaldybės piniginių fondą sudarė išrinktieji asmenys sudėdami po 10 rublių „bėgantiems reikalams“. Tvarakai užtikrinti nutarta išrinkti 25 milicininkus, kurie turėjo patys apsiginkluoti, paskirti „*ištikimi piliečiai iš kaimų miško sargais, kurie žiūrėjo ir pastabdė laisvą kirtimą ir vogimą miško*“. Gyventojų aprūpinimui ir kovai su kainų augimu įsteigta krautuvė, kurioje buvo prekiaujama miltais, druska ir kitomis būtiniausiomis prekėmis. Karo metu padarytiems nuostoliams surašyti paskirtas Antanas Ramunis, taip pat surašyti gyventojai ir gyvenvietės, kurios norėtų priklausyti Kaišiadorių valsčiui. 1918 m. pabaigoje Kaišiadorių apskrities viršininko Vlodo Mongirdo raporte apie padėtį apskrityje rašoma ir apie atskiro Palomenės valsčiaus kūrimą: Palomenėje „*rinkikų susirinko 90. Pastatė kandidatus iš kiekvieno sodžiaus ir išrinko komitetą iš 15 žmonių. Mišką kerta, sako dabar galima. Žmonės skundžiasi, kad dvarponis Strumilo viską nuo vokiečių supirkinęs sau: grūdus, šilką, bulbes ir t. t.*“⁹ Tačiau vėliau Palomenės apylinkės prisijungė prie Kaišiadorių valsčiaus. Kaišiadorių valsčiaus komitetui veikti trukdė ne tik objektyvūs pokariniai sunkumai, bet ir nepriklausomos Lietuvos valstybės

kūrimui priešiškos ginkluotos jėgos – vietiniai bolševikai, sukūrę „darbininkų ir ūkininkų“ komitetą (atstovavusį bolševikinės Rusijos interesams), bei vietinės prolenkiškos organizacijos POW ir „strelcai“, siekę prisijungimo prie atkuriamos Lenkijos valstybės¹⁰.

1919 m. birželį kilo iniciatyva perrinkti Kaišiadorių valsčiaus komitetą, nes apskrities tarybos pirmininkas K. Morkūnas su sekretoriumi J. Milančium kaltino jį tuo, kas tuo laiku buvo didžiausia politinė nuodėmė, – lenkiškumu. O ministerija, atsižvelgdama į apskrities viršininko B. Stosiūno nuomonę, perrinkimo nepalaikė. Kaišiadoryse įvairios politinės ir karinės jėgos aktyviai veikė siekdamos skirtingų tikslų. Kai Kaišiadoryse 1918 m. lapkričio 23 d. susikūrė Kaišiadorių parapijos (valsčiaus) komitetas, kuris siekė atstovauti gyventojų savivaldai, jau po poros dienų prie Kaišiadorių geležinkelio stoties sovietinei Rusijai simpatizuojantys bolševikai surengė mitingą, kuriame ragino pašalinti „buržuazinę Lietuvos tarybą“. Gruodžio 11 d. mitinge prie geležinkelio stoties bolševikai (komunistai) vėl ragino žmones kurti „bolševikines tarybas“. Gruodžio 30 d. toje pačioje vietoje įvyko jų eilinis mitingas, Kaišiadoryse aktyviai pradėjo veikti bolševikų revoliucinis komitetas. Pirmieji jo vadovai buvo Aleksandras Jakševičius ir Petras Vasiliauskas. 1919 m. sausio mėnesį šį komitetą išvaikė Kaišiadoryse dar tebebuvę vokiečių kareiviai¹¹. Kaišiadoryse buvęs bolševikų revoliucinis komitetas turėjo 7 ginkluotus milicininkus ir bandė plėsti agitacinę bei kitokią antivalstybinę veiklą apskrityje. Įsitvirtinę Kaišiadoryse, bolševikai planavo žygiuoti į Kauną, tačiau vietiniai gyventojai bolševikų

⁸ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1928, p. 275.

⁹ Morkūnaitė A. Iš vietos savivaldos kūrimosi Kaišiadorių apskrityje 1918 metais, *Kaišiadorys: miesto ir apylinkių praeitis: straipsnių rinkinys*, sud. O. Lukoševičius, Kaišiadorys, 1999, p. 73.

¹⁰ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 1775, l. 7–8.

¹¹ Laurinavičius J. *Kaišiadorių miesto kronika 1590–2010*, Kaišiadorys, 2011, p. 12–13.

nerėmė ir jų komitetu nepasitikėjo¹². 1927 m., renkant žinias apie savivaldybės susikūrimą, kaišiadoriečiai prisiminė:

Paskelbus Lietuvos nepriklausomybę, Kaišiadorių apylinkės vietos lietuviai susirūpino skinti kelią nepriklausomybės įgyvendinimui ir tarp plačios visuomenės <...> Komitetas šiaip pasiskirstęs pareigomis išrinko du narius, Kazį Morkūną ir Chaimą Segalauską, deleguoti pas vietos vokiečių kareivių tarybą pasirūpinti užtvirtinti komiteto sąstatą ir išgauti ginklų, be to nariui Morkūnui buvo pavesta nuvykti į Vilnių Lietuvos Valstybės Tarybon pasitarti bėgančiojo momento reikalais. Kasos pradžia kiekvienas narys įnešė po 10 rublių bėgantiems reikalams. Vokiečių valdžia komiteto sąstatą patvirtino, gi ginklų neišdavė, o pasižadėjo teikti pagalbą savo kareiviais.

29. XI ir 2. XII. 1918 buvo išdirbta programa komiteto veikimo ir nutarę organizuoti miliciją iš 25 žmonių, ginklų pasirūpinti turėjo patys milicininkai, padedant komiteto nariams pas piliečius iš paslėptų nuo karo ir slaptai pasipirkti pas vokiečių kareivius.

1919 metais pradėjus organizuoti aps. miliciją su Kostu Bajoru priešakyje prie komiteto milicija likvidavosi.

Apsaugojimui miškų nuo piliečių laisvo kirtimo ir naikinimo, komiteto buvo parinkti ir paskirti ištikimi piliečiai iš kaimų miško sargais, kurie žiūrėjo ir pastabdė laisvą kirtimą ir vogimą miško. Aprūpinimui piliečių kuru ir medžiais komitetas duodavo leidimus. 1919 metais atvyko paskirtas valdžios urėdas ir tą reikalą perėmė savo žinion.

Įsigijimui lėšų buvo imama iš pirklių už išvežimą javų, druskos ir kitų prekių mokesnis

Vasario 16-osios minėjimo eisena. Kaišiadorys. 1920 m. LCVA

¹² Lesčius V. *Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920*, Vilnius, 2004, p. 46.

Kaišiadorių miesto vaizdas nuo Kaišiadorių katedros bokšto. Apatiniame dešiniajame fotografijos kampe matomas namas, kurio palėpėje 1919 m. pirmoje pusėje buvo apskrities viršininko būstinė. Apie 1926–1927 m. LNM

po vieną rublį nuo pūdo ir duodami tam leidi-
mai. Nuo vedusiųjų spekuliaciją prekės buvo
konfiskuojamos komiteto naudai. Kas varė
degtinę tie buvo konfiskuojami įrankiai ir
baudžiamas komiteto nuožiūra. Aprūpinimui
visuomenės prekėmis ir kovai su pabranga
buvo įsteigta krautuvė, kurioje buvo parda-
vinėjami miltai, druska ir kiti patys reikalin-
giausi žmogaus pragyvenimui reikmenys. Vi-
sai neturtingiems ir ligoniams pragyvenimas
teikiamas veltui. Tam laikui komiteto pastan-
gomis buvo renkama nuo ūkininkų iš vala-
ko po vieną gorčių javų ir po du gorčių bul-
vių. Didžiojo karo padarytiems nuostoliams
surašyti komitetas paskyrė pil. Ramunį
Antaną. <...>.

1919 metais vasario mėn. 23 d. buvo
sušauktas abiejų komitetų bendras susirin-
kimas, kame pasitarė ir išrinko vieną bendrą
parapijos komitetą. Nepatenkintieji bolševikų
pakraipos su savo vadu Vasiliausku priešaky-
je suorganizavo savo komitetą, bet parapijos
komiteto pastangomis su vokiečių kareivių
pagalba tapo likviduotas galutinai, o vadas
Vasiliauskas išbėgo į bolševikus, kur ir po
šiai dieni persilaiko. Sudarymui valsčiaus
komitetas paskyrė Joną Perednę surašyti
apylinkės kaimų ir vienkiemių gyventojus ir
jų valdomąją žemę. Norėjusių ir palaikiusių,
kad būtų Kaišiadorių valsčius tokių gyventojų
savo noru užsirašę virš 6000 su žemės plotu
6980 dešimtinių.

Kaišiadorių valsčiaus taryba. 1924 m. rugsėjo 26 d. Greičiausiai tai dalis 1921 m. išrinktos tarybos ir valdybos narių, nes 1924 m. išrinkta naujoji taryba pirmą kartą susirinko rugsėjo 29 d. Fotografiją pateikė R. Gustaitis.

Vasario 16-osios minėjimas prie Kaišiadorių geležinkelio stoties. 1920 m. LCVA

Komitetas rūpinosi ir švietimo darbu. 1919 m. veikė tik viena liaudies mokykla. Mokytojavo mokytojas Jurkūnas. Visą mokyklos išlaikymą teikė komitetas. Vaikų iš pradžios mokinosi nedaug, bet su prisiryžimu varant tą darbą vėliaus mokinių skaičius daugėjo <...>. Prie komiteto neprisidėjo ir Lietuvos nepriklausomybei vystyti maišė lenkai. Jie buvo organizavę lenkų organizaciją vardu „P.O.W.“ ir „stšelcy“¹³.

Kruonio komitetas

Kruonio valsčiaus savivaldybė turėjo nuosavus namus, kuriuose tilpo valsčiaus raštinė, susirinkimų salė, areštinės kambarys

(daboklė) ir valsčiaus raštininko butas. Prie namo stovėjo tvartas, kuriame laikyta žygiųjų arklių stotis. 1915 m. rugpjūčio mėnesį, pasitraukiant Rusijos kariuomenei, tuometinis valsčiaus viršaitis Minčionka išvežė į Rusiją valsčiaus dokumentus ir kasą. Vokiečių okupacinė valdžia 1915 m. valsčių padalino į du „bezirkus“, kuriuos valdė vienas „amstvorsteris“ su žandarais. Baigiantis karui, 1918 m. lapkričio mėnesį Kruonio klebonas kun. Juozapas Vaitiekūnas vieną šventadienį iš sakyklos bažnyčioje paskelbė susirinkusiems žmonėms, kad parapijos gyventojai susirinktų Kruonio mokyklos patalpose ir išrinktų parapijos komitetą, kaip savivaldybės administracinį organą. Susirinkę Kruonio mokykloje

¹³ LCVA, f. 379, ap. 3, b. 10, l. 246.

gyventojai pasitarė ir nutarė sukviesti didesnį susirinkimą valsčiaus savivaldybės name 1918 m. lapkričio 22 d. Susirinkimą vedė kun. Juozapas Vaitiekūnas, o sekretoriavo Kruonio mokytojas Antanas Paltanavičius. Komiteto pirmininku išrinktas Kostantas Bačkauskas, jo pavaduotoju – kun. Juozapas Vaitiekūnas, sekretoriumi – Antanas Paltanavičius, sekretoriaus padėjėju – Aleksas Lapinskas, kasininku – Petras Baniota, kasininko padėjėju – Motiejus Dulskas (deleguotas kaip vietos lenkų atstovas). Komiteto kandidatais liko Antanas Berūkštis ir Mortkelis Abramavičius (deleguotas kaip vietos žydų atstovas). Beje, neturint lėšų, valsčiaus komiteto būtinai išlaidas pradžioje apmokėdavo komiteto pirmininkas Konstantas Bačkauskas savo pinigais. Lapkričio 25 d. Kruonio parapijos

komitetas įgaliojo savo narius A. Lapinską ir K. Bačkauską vykti „*Vilniun in Lietuvos Tarybą melsti Jos užtvirtinimo išrinkto parapijos komiteto, išgauti reikalingas instrukcijas ir inteikti Jai užuojautą siunčiamą parapijos valstiečių*“. Vokiečių okupacinė valdžia šiam valsčiaus komitetui kliūčių nekėlė. Kai kurie vokiečių valdininkai, kaip „amstvorsteheris“, komendantas ir girininkas, iš Kruonio išvažiavo ir negrįžo. Buvo likę tik žandarai, kurie prabuvo dar iki naujų 1919 metų, bet valsčiaus organizavimuisi netrukdė. Galų gale, perdavę valsčiaus komitetui valsčiaus namus, ir patys išvažiavo, palikę lietuvius tvarkytis pačius. Pažymėtina, kad vokiečių valdininkai išsivažinėjo paslapčiomis, ne viešai. Pradėjus veikti Kruonio valsčiaus komitetui, 1918 m. gruodžio 10 dieną buvo sušauktas visuotinis

Vasario 16-osios minėjimas Kruonyje. 1921 m. TIM

Kruonio miestelio centrinė aikštė XX a. 3 deš. LNM

valsčiaus susirinkimas, kuriame išrinkti 6 milicininkai, iš kurių vienas paskirtas vyresniuoju. Valsčius jiems neskyrė jokio atlyginimo ir nedavė ginklų. Juos gruodžio pabaigoje apginklavo vokiečių žandarai seno kalibro vokiškais šautuvais. Uniformos milicininkai neturėjo, tik nešiodavo baltą juostelę, užrištą ant kairės rankovės. Vėliau ant tų juostelių valsčiaus komitetas uždėjo savo antspaudą. Iki 1919 m. kovo mėnesio šie milicininkai buvo valsčiaus komiteto žinioje, vėliau juos perėmė Kaišiadorių apskrities viršininkas. Svarbiausias milicijos darbas buvo kova su javų išgabėnimu bolševikams į Vilniaus pusę. Be šitų milicininkų, kiekviename kaime buvo išrinkta po 2–4 vadinamuosius garbės milicininkus, kurie turėjo teisę laikyti šaunamuosius ginklus. Jų pareiga buvo, esant reikalui, padėti reguliariajai milicijai ir prižiūrėti tvarką kaime. Valsčiaus komitetas, milicininkai ir kiti „susipratę“ valsčiaus gyventojai ragino jaunos vyrus vykti savanoriais kariuomenėn į Kauną.

Vykstantiems savanoriams valsčiaus komitetas duodavo transportą nuvažiuoti į Kauną, kai kuriems įduodavo po keletą ostmarkių.

Darsūniškio parapija pasekė Kruoniui ir išrinko savo parapijos komitetą, pradėjusį veikti porą savaitių vėliau. O Kalvių parapija visai nesiorganizavo, parapijos komiteto neišrinko ir nesiruošė prisijungti prie Kruonio. Rašyta, kad „*ji buvo visokių bolševikinių gaivalų klaidinama ir dėl to nieko negalėjo veikti*“. Panašiai rašyta ir apie visą Kruonio valsčių: „*<...> nuo kitų okupacinių valdžių valsčius nenukentėjo, bet ir kliūčių nestatė. Jie tik nenorėjo tikėti, kad Lietuvos valstybė bus.*“ 1919 m. sausio 31 d. Darsūniškio parapijos komiteto pirmininkas Juozapas Mičiulis (kitur įvardijamas kaip studentas) prašo Krašto apsaugos ministerijos „*suteikti ginklų apginklavimui vietinės milicijos, be kurios mes negalime palaikyti parakvijoje ramumo ir tvarkos. Šautuvų malonėtume apie 10*“. Nežinia, ar darsūniškiečiai gavo ginklus,

tačiau ministerijoje ant jų prašymo užrašyta rezoliucija „pagelbėti“¹⁴. Pirmasis ir vienintelis žinomas Darsūniškio viršaitis buvo Vladas Balčiūnas. Kai kurie kaimai svyravo – priklausyti Kruoniui ar Darsūniškiui ir reikalavo pasirinkimo teisės. Tačiau Darsūniškio valsčiaus viršaičiu išrinktas V. Balčiūnas kažkuo neįtikio Kaišiadorių apskrities komitetui, todėl 1919 m. rugsėjį jis buvo atstatydingas iš pareigų. Rugsėjo 25 d. VRM klausia apskrities viršininko dėl Darsūniškio valsčiaus viršaičio V. Balčiūno, vėliau, spalio 4 d. vėl klausia viršininko, kuo remiantis Balčiūnas atstatytas iš pirmininko vietos¹⁵. Šalia to Kaišiadoryse imtasi veiksmų, siekiant Darsūniškio valsčių iš viso panaikinti. Dėl to aiškindamasis Savivaldybių įstaiigų departamentas klausė apskrities valdžios, kodėl norima panaikinti Darsūniškio valsčių, ir prašė nuo to susilaikyti, kol situacija nebus ištirta. Mat jau 1919 m. birželio 6 d. Darsūniškio valsčiaus komiteto pirmininkas V. Balčiūnas pasiskundė vidaus reikalų ministru, kad apskrities valdžia nori jų valsčių panaikinti ir prašė neleisti apskrities komiteto pirmininkui „varžyti žmones ir kelti betvarkę“:

Pereitų metų rudenyje, kad vokiečių Valdžia iš mūsų krašto pasitraukė, Darsūnišky susitvėrė valsčiaus komitetas. Prie šito Darsūniškio valsčiaus prisidėjo su viršum dvidešimt sodžių su keturiais tūkstančiais gyventojų. Ligi šiol laik Darsūniškio valsčius ramiai gyvavo atlikdamas savo priedermę ir pareigas. Iš dalies gyventojų nebuvo nei jokių neužganėdijimų. Bet pastaruoju laiku Kaišedarų apskričio Komiteto pirmininkas Morkūnas užsimanė Darsūniškio valsčių visai panaikinti, o gyventojus prijungti prie Kruonio valsčiaus. Kodėl taip Morkūnas daro, mes negalime dasiprotėti.

Jeigu Darsūniškio valsčių panaikinti ir prijungti jį prie Kruonio valsčiaus, tai tas mums

labai nepatogu, nes Kruonis nuo mumis yra toli (nekuriems gyventojams bus net 20 verstų į Kruonį), taigi su visokiais reikalais vaikščioti ir važinėti tokią kelionę labai daug trukdymo ir brangiai apsieina. Mūsų valsčius gyvuoja jau septyni mėnesiai ir viskas buvo gerai, tai už ką jį dabar ardyti?

Apskričio Komiteto Pirmininkas nesiklausia žmonių, ar jiems geriau prijungus juos prie Kruonio, tik savo nuožiūra su prievarta verčia žmones prisirašyti prie Kruonio valsčiaus: atvažiuoja į Darsūniškį su milicijantais apsikarsčiusiems su rankinėmis granatomis ir baugina žmones.

Meldžiu Jūsų Malonybės neleisti Kaišedarų apskričio Komiteto Pirmininkui Morkūnui dėlei kokių ten tik jam žinomų priežasčių varžyti žmones ir kelti betvarkę.

Pretekstas (ar priežastis) V. Balčiūno atstatydimui buvo liepos mėnesį jo Maitinimo ministerijos nurodymu rekvizuota telyčia, kuri pristatyta į Kaišiadorių komendantūrą (tokius nurodymus dėl maisto produktų rekvizicijų kariuomenės reikmėms gaudavo ir kitų valsčių viršaičiai). Viršaitis V. Balčiūnas gavo įsakymą liepos 3 d. nuo „suėmimo komiteto“ į Kaišiadorių komendantūrą pristatyti ne mažiau kaip 12-os pūdų svorio telyčią. Tuomet V. Balčiūnas sukvietė valsčiaus komiteto narius ir nutarė paimti Andriaus Morkūno telyčią:

<...> pertai kad penkiem metam karė praėjus pas Morkuną nieko nebuvo imta pertai kad Morkunas buvo pas Vokiečius seniūnu, tai jis iš žmonių paskutine karve ir kumele atėmė o sau prisiaugino (5) pinkes štukas raguočiu. Kuomet Morkunas dagirdo kad bus surašinėjami gyvuliai (3) tris telyčias paslėpė o dvi paliko ir gynės kad daugiau neturi. Dažinojo komiteto nariai ta jo neteisinguma ir nutarė paimt telyčia. Kuomet aš nuėjau apskelbiau Morkunui kad jis vestu savo telyčia in Kaišedoris Morkunas grežtai atsisakė kad neves,

¹⁴ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 18, l. 3.

¹⁵ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 80, l. 37, 39.

tada aš dažinojas kur randas minėta telyčia, nuvėjau su milicijantu ir parvedžiau ja pas savie, ir pranešiau, jei pats neveda tai aš pasamdysiu žmonis ir nuves. Morkunas pasakė, kaip nori taip daryk. Kuomet samdyti žmonės nuvedie telyčia in Kaišedoriu miesteli, užbėgo Morkunas su Apskričio Viršininko sekretorium Barnasium Andruškevičium ir neleido nuvest telyčios pas komendantą. Andruškevičius pasakė kad visai jos nereikia, kam ja rekvizavo ir norėjo atimt telyčia ir atiduot ja Morkunui, bet samdyti mūsų žmonies telyčios nedavė, alie parvedė ja į Komiteta, tuomet aš pasamdžiau Juoza Tėlevičiu ir Antana Černeucka, nuvest ja Kaunan į Suėmimo Komiteta. Gauta orderi an (900) devynių šimtu auksinu sugražinau Morkūnui. Kuomet atėjo paliepimas iš Kaišedarių kad užmokiečia Morkūnui už telyčia, paprašė sekretorius kad sugražintu orderi Komitetu tuomet bus išieškoti pinigai. Morkūno sūnus Jurgis pasakė kad telyčia mūsų ir orderis mūsų, o jumi telyčia kraujais išeis per akis, ba padavėm an teismo. Sulaukus 7 d. rugsėjo niekam nieko nežinant atvažiavo Apskričio Pirmininkas Račkus ir pašalino manie iš Pirmininkavimo, ir apskelbė žmonėm kad yra paliepta iš Kauno jis prašalint o jai jus nerinksit kito atvažiuos iš Kauno su kareiviai tada bus blogai. Buvo imami iš žmonių rugiai dabar reikia imti mėsa, sviesta, audekla ir t. t. bet kai sužinojo visuomenė, kad reikalauja Apskričio Komitetas kad užmokiečia Morkūnu už telyčia, atsisakė nuo davimo minėtų daiktų matyt sako kad jis tai yra Pirmininkas neturi tiesos nieko iš žmonių imti, tad prašau nužemintai, išaiškint man, ar tikrai aš neturėjau tiesos išpildyt Suėmimo Komiteto įsakymo, kad pertai nustojau Pirmininko Vietos.

Kruonio milicininkas J. Vaicekauskas tyrė Darsūniškio viršaičio veiklą ir išsakė savo bei gyventojų nuomonę: „Bladas Balčiūnas išrodo lėtas, bet ištikro jis yra žiaurus daugiausiai veikiantis fizine jėga. Muštynėse dasižymi drūtumu ir smarkumu, ir visada išlošiančiu. Myli išsigerti. Turi tvirtą valią: jau kartą ką

pažadėjęs padaryti – turi išvaryti ligi galui. Silpnos valios žmonis Balčiūnas užvaldo žvilgsniu, ir dauguma jo lenkiasi. Apie politiką nusimano mažai.“

Norėdami pašalinti V. Balčiūną, apskrities komitetas Darsūniškyje organizavo naujus viršaičio rinkimus, apie kuriuos gyventojams paskelbė tik tą pačią dieną, kai juos įvykdė. Dėl to rugsėjo 10 d. darsūniškietėiai pateikė skundą VRM. Jie teigė, kad buvo išsirinkę pirmininku Vladą Balčiūną, kuris tinkamai ėjo pareigas, bet, praėjus 5 mėnesiams, gavo paliepimą susirinkti rugpjūčio 31 d. Darsūniškio valsčiaus raštinėje dėl valdybos perrinkimo. Susirinkus jiems teko laukti iki 9 valandos vakaro, nes juose rengėsi būti ir Kaišedorių apskrities komiteto pirmininkas Izidorius Račkus, tačiau taip ir neatvyko. Tik rugsėjo 7 d., jau skirstydami iš bažnyčios, išgirdo apie šaukimą į rinkimus. Susirinko maža kuopelė. Iš raštinės išėjęs I. Račkus paskelbė rinkimus, bet žmonės užprotestavo, nes valsčiuje esą daugiau kaip 3000 asmenų, o čia susirinko tik apie 220 moterų ir vaikų. I. Račkus pasakė, jog, kiek yra, tiek ir gana. „Tada visi vienu balsu surikom kad kito nereikia ir nerenkam tegul būna Bladas Balčiūnas.“ Tuomet I. Račkus pasakęs, kad rinkti V. Balčiūno neleidžia Kauno valdžia, o jei išrinksit, „aš važiuoju namo o atvažiuos iš Kauno su kareiviais tada bus blogai“. Vietiniai vyrai išgirdę, kad V. Balčiūno rinkti negali, ėmė skirstytis, o moterys, vaikai ir „bailesni vyrai“, išsigandę I. Račkaus kareivių, išsirinko pirmininku Alesių Berūkštį iš Visginų kaimo – „seną ir kurčių žmogų“. Skundo pareiškėjai žadėjo jo neklausyti ir prašė ministro pravesti naujus rinkimus, kad galėtų turėti V. Balčiūną savo valsčiaus „šeimininku“, ir klausė, ar apskrities pirmininkas I. Račkus „turėjo tiesa daryt rinkimus iš kalno nė nepaskelbęs ir tik su keliom bobom ir vaikais ir desėtku bailesnių vyrų“. Pasirašė Matulaitis, Aliukevičius, Zavistanavičius, Kerševičius, Koklevičius, Mikalauskas, Kazlauskas, Maciulevičius,

Morkūnas, Lapinskas, Mičiulis, Kazlauskas, Tamošiūnas, Grinbergas, Soldbergas, Blacheris ir kiti. Matyti, kad Darsūniškio vyrai, tiek lietuviai, tiek ir žydai, viršaičio klausimu buvo gana vieningi. Tirdamas skundą, rugsėjo 18 d. į Darsūniškį nuvyko net Kaišiadorių apskrities milicijos vadas Kostas Bajoras, kuris apklausė kelis žmones. Juozas Mikalauskas patvirtino, kad rinkimai paskelbti tik prie bažnyčios, dalyvavo apie 100 žmonių, kad sužinoję iš atvykėlio, kad negali rinkti V. Balčiūno, vyrai išsivaikščiojo, o pasilikusios moterys ir vaikai išrinko pirmininku Aleksandrą Berūkštį. Kai J. Mikalauskas pasakė, kad ką mes norime, tą ir renkame, atvykęs iš Kaišiadorių valdininkas liepė milicininkui nuvesti jį į kalėjimą. Apklaustas Vincas Zavistanavičius pasakė, kad jis skundo nepasirašinėjo, nes nebuvo ir rinkimuose, o už jį pasirašė Antanas Zavistanavičius. Apklaustas pats išrinktasis A. Berūkštis pasakė, kad už jį balsavo 90, prieš – 60, o „moterys buvo tik kelios kurios neturi vyrų“.

Jis neigė, kad kažkas iš darsūniškiečių norėjo rinkti V. Balčiūną ir kad apskrities komiteto pirmininkas I. Račkus būtų grasinęs kareiviais. Apklausiamas pagrindinis rinkimų iniciatorius I. Račkus pabrėžė, kad apskrities komitetas „matė reikalų“ perrinkti Darsūniškio valsčiaus valdybą dėl „*panaikinimo skundų, nurašinimo žmonių ir sutvarkymo vlsč.*“ ir kad jie atlikti teisėtai, o anksčiau skelbti rinkimai neįvyko dėl „*apskrities padėjimo pagal frontą*“. Be to, I. Račkus pageidavo, kad „agitatoriai ir tvarkos ardytojai“ būtų nubausti. Dėl Darsūniškio rinkimų spalio 24 d. Kaišiadorių apskrities komiteto pirmininkas I. Račkus aiškinosi ir savivaldybių departamentui:

1. Šiuomi turime garbės paaiškinti Ponui Direktoriui, kas ling rinkimų Darsūniškio vlsč. Valdybos. Anksčiau paskelbtoje dienoje įvykti negalėjo, del tuo, kad mūsų Trakų apskritis yra ypatinguose sąlyguose, kaip tai lenkų pafrontyje, kur tankiai randasi visokių neramumų: būtent antpuoliai ties Kietaviškiais, Kalviais,

Šeštinių šventė Darsūniškio bažnyčios šventoriuje. Tarp parapijiečių – 6-ojo pėstininkų pulko kariškiai. 1922 m. gegužės 22 d. TIM

Vieviu ir nuo visiems žinomų (ščelcų nad Nėmanskų), o reikalas nepakenčiamas, skundų visokių kas dieną – regis bus aišku kodėl nepasiekė savo tikslo Apskr. komiteto skelbimai. Negalėjome užsitikrinti, kad ir kiti skelbimai pasieks savo tikslą. Tokiu būdu iš anksto neskelbėme rinkimus, tik dienoje rinkimų. Atsilankiusiems pamalduosna visiems buvo žinoma apie rinkimus šios dienos Darsūniškio vals. Valdybos, katrie neatėjo į rinkimus tai tokie kuriems visai nerūpi valsčiaus reikalai. <...> 3. Esant tokioms aplinkybėms nebūtų svarbaus reikalo mainyti rinkimus, nors pagal laiką gal ne visi suspėjo sužinoti visi valstiečiai, kurių negalėsme gal geriaus atlikti nes aplinkybes mūsų apskr. mažai ką pagerėjo. Skundas gerų ir dorių žmonių pranyko, valsčiuje darbas eina gana tvarkingai.

I. Račkaus bendradarbis Kaišiadorių apskrities valdyboje – sekretorius Jurgis Milančius, kartu dalyvavęs tuose įvykiuose, milicijos vadui aiškinosi, kad rinkimus įvykdyti savaite anksčiau sutrukdė „visiems žinomoji tos savaitės maišatis visoje Lietuvoj, ypačiai gi pafrontėje“. Skaičius dalyvavusių nebuvo mažesnis, negu taip pat priverstiniuose rinkimuose Žasliuose, nors Žaslių valsčiaus gyventojų penkiskart daugiau, „vienok ant mažybės skaičiaus rinkėjų skundų nebuvo, nes kiek žinoma Lietuvoje niekad niekur visi teisėtieji rinkėjai nesusirenka“. O pagrasinti Kauno valdžia pirmininką I. Račkų privertė ta aplinkybė, kad „vos tik užsiminus, kad senojo pirmininko palikti nevalia dėl rimtų skundų prieš jo asmenį, tuoj išsisako keletas aštrių vyrų rinkimus trukdyti“. J. Milančius iškelė prielaidą, dėl ko rinkimai nukelti – „buvo pamatas tikėtis, kad tie aštruoliai gali užvesti priešus užrubežinius ant savo priešų kaimynų“. Taigi, tiek I. Račkus, tiek ir J. Milančius apskrities valdybos veiksmų būtinumą grindė užsienio priešų (t. y. lenkų) galima grėsme. O Kaišiadorių apskrities viršininkas

spalio 23 d. tam pačiam savivaldybių departamentui neeilinių Darsūniškio rinkimų epopėją apsakė kitaip: „1. Rinkimai buvo paskirti Rugsjūčio mėn. 31-i dienai, gi įvyko Rugsėjo mėn. 7 dieną. Be abejo, paskelbus rinkimus žodžiu tik prie bažnyčios tą pat dieną, negalima tikėtis, kad visi kam rūpi valsčiaus reikalai gali tai sužinoti ir dalyvauti rinkimuose. 2. Apskrities komiteto pirmininkas klaidingai sakė žmonėms, kad pil. Balčiūną įsakiusi nerinkti centro valdžia. 3. Turinčių balsus piliečių rinkimuose dalyvavo paliginamai permaža.“¹⁶

1919 m. gruodžio 21 d. rinkimai turėjo vykti ir Darsūniškyje, tačiau 1920 m. vasario 7 d. apskrities viršininkas rašo departamentui, kad tik Darsūniškyje jis nesusaukė pirmojo naujai išrinktos valsčiaus tarybos susirinkimo, nes jis nėra „tinkamai susitvarkęs“¹⁷. Galiausiai Darsūniškio valsčius buvo panaikintas ir prijungtas prie Kruonio, tačiau ir per tą trumpą laiką suspėjo pademonstruoti bendruomenėje dar nuo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir carinių laikų išlikusią savivaldos tradiciją, politinį sąmoningumą ir savarankiškumą. Darsūniškiečiai demonstravo išskirtinį kovingumą ne tik kuriant savivaldą, bet ir buriant šaulių organizaciją, dalyvaujant savanoriais Klaipėdos operacijoje 1923 m.

Kietaviškių komitetas

1919 m. balandžio 28 d. Kaišiadorių apskrities viršininkas vidaus reikalų ministrui pateikė Kietaviškių parapijos gyventojų prašymą leisti sudaryti atskirą valsčių ir priduria, kad „Kietaviškėse naujas valsčius iš tiesų yra reikalingas. Balandžio mėn. 27 dieną Kietaviškių valsčius turėtų apie 5000 žmonių. Valsčiaus centras – Kietaviškių bažnytkaimis, atstu nuo Semeliškių ir Žiez marių beveik per 12 verstų. Kietaviškėse prieš karą buvo pašto skyrius ir tasai miestelis yra gana patogus <...>.“

¹⁶ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 80, l. 75–95.

¹⁷ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 180, l. 14.

Vos prieš porą mėnesių (1919 m. vasario 3 d.) Naujosiose Kietaviškėse susirinkę atstovai nuo kaimų, apie 200 vyrų, vienbalsiai išrinko valsčiaus pirmininku Motiejų Grybauską, raštininku – Kazį Kurklinską, komiteto nariais – Bernasių Bliujų, Ignotą Janavičių, Juožą Cibulską, Vincą Kazakevičių, Adomą Ramanauską, o kandidatu – Motiejų Balsį. Kietaviškių valsčiaus steigiamajame protokole teigiama: „Mes žemiaus pasirašę valstiečiai, darbo žmonės, žemiaus išvardintųjų sodžių ir viensėdijų Semeliškių, Žiežmarių, Žaslių, Vievio ir

Fotografija su Vievio vaistininko J. Milančiaus rašytu užrašu: „Mes už brolius galvas dėjom, daug piktybių nugalėjom: Lietuvą vadavom.“ J. Milančius sėdi kairėje, šalia – knygnešys M. Grybauskas. 1927 m. MLLM

Aukštadvario valsčių susirinkę Naujose Kietaviškėse apsvarstę nutarėme: dėl palengvinimo sau valstinio susinešimo įsteigti sau naują, atskirą valsčių dėl visų parankioje vietoje, būtent Naujose Kietaviškėse ir šitą savo nutarimą tuojaus pranešti valdyboms aukščiaus pavardintųjų valsčių Semeliškių, Žiežmarių, Žaslių, Vievio ir Aukštadvario ir pareikalauti iš valdybų virš minėtų valsčių suruošti sąskaitas ir išskirti dalis turtų prideramųjų iš anųjų valsčių išsiskyrusiems iš jų kaimams ir perduoti tą turtą naudon naujam susitvėrusiam valsčiui Kietaviškėse, prie kurio tie kaimai prisiskiria ateitin.“ Pavyzdžiui, iš Žiežmarių valsčiaus pereiti į Kietaviškių valsčių nusprendė Girelė, Taduliškės, Žikaronys, Dainava, Šilonys, Gojus, Mijaugonys (Kalniniai, Kloniniai ir dvaras). Nuo Žaslių valsčiaus nutarė atsiskirti Lubaka ir pusė Kakliniškių sodžiaus. Iš viso susidarė 1 miestelis, 3 dvarai, 13 viensėdijų ir 40 sodžių. Vidaus reikalų ministerija pranešė apskrities viršininkui, kad Kietaviškių valsčius patvirtintas 1919 m. gegužės 4 d.¹⁸

Kietaviškių valsčius kūrėsi bažnyčios klebono kun. Kajetono Čepano iniciatyva, padedant vietos ūkininkams Kaziu Naruševičiui ir Adomui Ramanauskui, taip pat vargonininkui Kaziu Kurklinskui ir Vievio vaistininkui Jurgiui Milančiui. Pirmame susirinkime išrinktas ne tik komitetas, bet ir milicininkai: Aleksas Grybauskas ir Motiejus Ramanauskas. Komiteto uždavinys buvo aprūpinti žmones maistu. Taip pat reikėjo rinkti pinigus komiteto išlaikymui. Tačiau komitetas dirbo neilgai, nes atėjus bolševikams jis išvaikytas, o Kietaviškių apylinkės priskirtos prie Semeliškių valsčiaus „revkomo“. Nors išvaikytasis komitetas viešpataujant bolševikams negalėjo veikti oficialiai, tačiau jo organizatoriai agitavo jaunuomenę stoti į Lietuvos kariuomenę savanoriais. Tokie savanoriai slapta pereidavo per bolševikų frontą (kuris traukėsi nuo Žaslių) ir eidavo į Kaišiadoris, kur stodavo į Lietuvos kariuomenę.

¹⁸ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 80, l. 9–14.

Tačiau 1919 m. pavasarį į Kietaviškių apylinkes atėjo dar vienos karinės pajėgos, kai bolševikų valdžią išvaikė Lenkijos kariniai legionai. Pastarieji užėmė Semeliškes, Aukštadvarį ir ketino užimti Kietaviškių bažnytkaimį. Tačiau iš Kaišiadorių atvykęs lietuvių kareivių būrelis su karininku priešaky, padedant vietos jaunimui, įsitvirtino Kietaviškėse: „<...> Kietaviškių bažnytkaimy užimti nepavyko ir jie buvo priversti apsistoti Bajorų, Peliūnų, Pagrendos ir Jagelonių kaimuose atstu apie 3 klmtr. nuo Kietaviškių bažnytk., kuriuose ir laikė frontą net iki 1920 metų liepos mėn.“ Taigi, Kietaviškių valsčius nukentėjo nuo visų okupacinių režimų – vokiečių, lenkų ir bolševikų, kurie ūkininkus kankino rekvizicijomis, pastočių ėmimu, žiauriu elgesiu. Kietaviškių bažnytkaimyje buvo tik trys smulkių prekių krautuvės, o kaimuose keletas smulkių amatininkų – kurpių, kalvių ir t. t. 1919 m. gegužės 20 d. sušauktame susirinkime išrinkta valsčiaus valdyba, kurios pirmininku tapo Gliaudelis, o sekretoriumi Kazys Kurklinskas. Valsčiaus valdybos išlaikymui ir inventoriaus įsigijimui ėmė mokesčius nuo išduodamų liudijimų ir leidimų. Kietaviškių valsčiaus savivaldybė, kaip įsikūrusi naujai, savo pastato neturėjo, todėl raštinei ir tarnautojams patalpas nuomojo¹⁹.

Kietaviškių komitetui nebuvo lengva dirbti dėl netoliese nusidriekusios fronto linijos. Pastebėtina, kad naujoji lietuviška valsčiaus savivaldybė nukentėdavo ne tik nuo lenkų kariuomenės, bet ir nuo lietuvių. Pavyzdžiui, 1919 m. spalio 13 d. Kietaviškių valsčiaus komiteto pirmininkas Gliaudelis ir sekretorius Kurklinskas apskrities komitetui pranešė, kad „12 spalių š. m. nedėlioje kaip buva žmonių prisirinke, atėjo kareiviai keli 1-sios kuopos baisiausia įniršę, mušė ką tik sutiko, negana to, kaip įlekia į Komiteto raštinę su levorveliu ir norėjo Komiteto pirmininką užmušt vienas kareivis kirto kumščiu stalan net lenta įlūžo už

katrą Komitetui reikia atsakyti. Taigi Komiteto pirmininkas atsisako Komitete dirbti. Taigi prašom apskrities Komiteto paženklint dieną ir atvažiot perrinkt mūsų Komiteto.“ Spalio 16 d. apie tai apskrities komitetas pranešė Kaišiadorių karo komendantui, o šis perdavė informaciją fronto linijoje buvusios Kaišiadorių karinės grupės vadui. Po dviejų savaičių grupės vadas pranešė komendantui, kad „kareiviai 1 kuopos nusikaltusieji sulig Trakų aps. Komiteto rašto surasti, dalykas ištirtas ir sulig nusikaltimo atitinkamai nubausti“²⁰. Greičiausiai lietuvių kareivių išpuolį išprovokavo J. Milančiaus skundas „Kietaviškių kariškajai sargybai“, kuriame jis neigiamai vertina K. Kurklinską ir išaukština save: „Randu pilietiškosios pareigos apsaugoti Jūsų ir kitas parubežio sargybas, kad jokių reikalų nei jokių paliudijimu nepraleidinētu Lietuvos gilumon žmonių nežinomų gerai nuo demarkacines linijos. Šmugelis ir šnipinėjimas tiktai keliones jų tikslai-siekimai. Nepasitiketi taipogi tokiais paliudijimais, kaipo Kietaviškių valsčiaus raštvedžio Kazio Kurklinsko. Tai asmuo, kuriam tik rupi gardžiai pavalgyt, gardžiai išsigert, o iš ko jisai prie tosios progos pasijuoks, tai jam visai vis tiek. <...> jį jei ne rublis, tai šimtas tikrai apgali, nes pernai metais taspat A. Ramanauckas nuo vybornystės nustumtas, grasinosi kelis šimtus aukso turimo padėsiąs ir dar starosta būsiąs. Vagių plėšikų karaliumi-globotoju buvęs visu ir karo metu, o dabar netiktai karalybės, bet ir liuosybės netekęs, klot gali tūkstančiais. Todėl reikalas visai rimtas užsirašyti ir visi tie, kurie dedasi prie gelbėjimo to visuomenės tikrai pragarinio vilko.“ J. Milančius kaltina K. Kurklinską gelbėjus Adomą Ramanauską, o „Ramanauskis yra turtuolis ir paperka Kurklinski jei ne už rublius tai už šimtus, už kuriuos Kurklinskis gardžiai pavalgo ir įsigeria“. K. Kurklinskas prašo nubausti J. Milančių dėl jo šmeižimo

¹⁹ LCVA, f. 379, ap. 3, b. 10, l. 250.

²⁰ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 282–283, 286.

kareiviams ir nurodo, kad jo užpuolimas valsčiaus raštinėje galėjo įvykti dėl tokių J. Milančiaus raštų. Apie Kietaviškių valsčiaus tarnautojų užpuolimą patvirtino ir apskrities viršininkas, kuris pranešė departamentui, jog spalio 13 d. keli kareiviai Kietaviškėse „pakėlė muštynes ir buvo taip pat užpuolę Valsčiaus Komitetą“²¹.

Onušio komitetas

Skirtingai negu gretimuose apskrities valsčiuose, Onušio valsčiaus komitetas buvo „lenkiškos pakraipos“. Jį 1918 m. pabaigoje subūrė vietinis klebonas kun. Martynas Puzyriuskas (klebonavęs Onuškyje 1914–1925 m.). „1918 metais gruodžio mėn. vokiečiai išsikraustė iš Onušiškio valsčiaus ir nuo to laiko susitvėrė Onušiškio parapijos komitetas, kuris vėliau buvo užuomazga valsčiaus valdybos, bet iš priešasties, kad iniciatorium komiteto buvo parapijos klebonas kun. Puzyriuskas lenkiškos pakraipos ir kadangi komitetas nebuvo renkamas visų parapijos gyventojų balsais, bet šiaip pripuolamai arba teisingiau pasakius buvo renkami į komitetą tokie asmenys, kurie buvo artimi kun. Puzyriauskui, todėl parapijos komitetas buvo sudarytas iš lenkų darbininkų, nors šiaip dauguma gyventojų yra lietuviai, nes tuo laiku lietuvių tarpe nebuvo intilientų, kurie padėtų kaimiečiams ūkininkams dirbti tautinį-organizacinį darbą, o patys ūkininkai būdami mažamoksliai ir mažai tautiškai susipratę nežinojo ir nesugebėjo tą darbą. <...> dvarininkai būdami daugiau išlavinti puikiai sugebėjo paimti organizacinį darbą savo rankosna, kad galėtų užkirsti kelią lietuvių tautiniam susipratimui.“²² Traukiantis vokiečiams, parapijos komitetas išpirko iš jų baldus ir inventorių. Lygiagrečiai su Onušio

parapijos komitetu susikūrė ir lietuviškas Dusmenų parapijos komitetas, kuriam vadovavo Juozas Kuklys. Šis komitetas palaikė ryšius su besikuriančios Lietuvos valstybės valdžia, o Onušio komitetas – su Lenkijos. Ir Onušio, ir Dusmenų komitetai tvarkai palaikyti organizavo vietinę miliciją. Manoma, kad Dusmenų milicijai apginkluoti šautuvų gauta iš Lietuvos Vyriausybės, o Onušio – iš Vilniaus lenkų komiteto. 1919 m. sausio 14 d. šį regioną užėmė bolševikinės Rusijos kariuomenė, kuri sudarė savo „revoliucinį“ komitetą Onušio miestelyje, todėl kiti vietiniai komitetai nustojo veikti. „Revoliucinio“ komiteto pirmininku buvo Alfonsas Lebednykas, o nariais – Jurgis Andriulionis, Kazys Griškevičius, Juozas Kuklys, Petras Šlaičiūnas, Vladas Paulauskas, Kazys Junevičius ir kiti²³. 1919 m. balandžio 22 d. Onušio miestelį ir valsčių užėmė lenkų kariuomenė ir išbuvo čia iki 1920 m. liepos mėnesio, tad ir savivalda trumpam atsidūrė Lenkijos valdžioje. 1920 m. vasarą, pasitraukus lenkams, lietuviškos milicijos nuovados viršininkas Jonas Juzukonis (kilęs nuo Žaslių) sukvietė Onušio valsčiaus gyventojus ir surengė rinkimus. Valsčiaus viršaičiu buvo išrinktas Mečislovas Stankevičius (buvęs knygnešys). Valsčiaus sekretoriumi liko Kazys Griškevičius, kuris šias pareigas ėjo ir lenkų okupacijos metu. Nuo to laiko susikūrė bendra valsčiaus administracija, apėmusi ir Onušio, ir Dusmenų parapijas. Valsčiaus ribos beveik atitiko prieš Pirmąjį pasaulinį karą buvusio valsčiaus ribas – apie 30 kilometrų ilgio ir 16 kilometrų pločio teritoriją, kurioje gyveno apie 10 000 gyventojų. Be to, 1923 m. panaikinus neutraliąją zoną, prie Onušio valsčiaus priskirta dalis Valkininkų valsčiaus su 2000 gyventojų. 1920–1924 m. valsčiaus savivaldybėje dėl lėšų stokos nedaug tenuveikta²⁴.

²¹ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 80, l. 73–74.

²² LCVA, f. 379, ap. 3, b. 10, l. 254.

²³ Miškinis A. Onušis, *Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai. I knyga*, Vilnius, 2002, p. 201.

²⁴ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 1775, l. 19–21.

Semeliškių komitetas

Bene mažiausiai yra žinoma apie Semeliškių savivaldos kūrimąsi, nes valsčius 1919 m. buvo užimtas bolševikų, o 1920 m. – lenkų. Tačiau išliko trumpi Broniaus Stosiūno prisiminimai apie savivaldos kūrimą. Mat 1918 m. pabaigoje gyvendamas Vilniuje ir pamatęs, kad vokiečiai ima kraustyti iš Lietuvos, jis gavo nurodymą vykti į tėviškę ir organizuoti lietuvišką valdžią. Atvykus į Semeliškes, jau kitą dieną paskelbti parapijos komiteto rinkimai. Jie vyko tokia tvarka: ties kiekvienu kandidatu (jų buvo 12) pastatyta po du butelius, į kuriuos rinkėjai metė žirnius. Vienas butelis rinko balsus „už“, o kitas „prieš“. Taip išrinktas komitetas – pirmininkas, jo padėjėjas bei išdininkas ir sekretorius²⁵. Semeliškių komiteto iniciatoriai buvo Bronius Stosiūnas (1919 m. tapęs Trakų-Kaišiadorių apskrities viršininku) ir dr. kun. Jonas Steponavičius. 1918 metų pabaigoje kuriant Semeliškių valsčių, kliūčių iš okupacinės vokiečių valdžios nebuvo. Lėšų inventoriui įsigyti ir raštinės reikmenims gauta iš vietos gyventojų renkant aukas pinigais. Be to, beveik visas prieškarinis raštinės inventorių buvo paslėptas pas vietos gyventojus, kurie, steigiant valsčių, jį sugrąžino. Įsikūrus Semeliškių valsčiui, jo žemės plotas buvo apie 14 000 ha, o gyventojų buvo apie 10 000. Organizuojant Lietuvos kariuomenę, valsčiaus valdyboje buvo registruojami visi prikalbintieji stoti savanoriais į kariuomenę, taip pat ir valsčiaus savivaldybė pati rengė paskaitas „apie svarbumą mūsų kariuomenės“. Buvo pasamdyta milicija – trys žmonės, o ginklai gauti iš vietinių žmonių, kurie turėjo jų užsilikusių „nuo rusų ir vokiečių valdžios“. Semeliškių valsčius nukentėjo nuo bolševikų, kurie buvo užėmę jį 1919 m. ir „žiauriai

Vienas iš Semeliškių komiteto iniciatorių – kun. J. Steponavičius

elgdamiesi su vietiniais gyventojais viską plėšė, ką tik išmanydami“. Be to, 1920 m. nukentėjo nuo lenkų, kurie, užėmę Semeliškių valsčių, lietuvių sudarytą komitetą išvaikė²⁶.

Vievio komitetas

1918 metų lapkričio mėnesį susikūrė ir Vievio parapinis komitetas, kurio iniciatoriumi buvo Vievio klebonas kun. Matas Cijūnaitis. Vievio parapinis komitetas veikė iki 1919 m. sausio mėnesio pradžios, kai Vievio apylinkes okupavo bolševikai ir komiteto veikimas buvo nutrauktas. Vėliau iki 1920 metų liepos mėnesio pabaigos Vievio valsčių „*laikė savo žinioje ir valdė okupantai bolševikai ir*

²⁵ Bronius. Keli mano atsiminimų bruožai iš pirmutinių valstybės kūrimo darbų, *Policija*, 1925, Nr. 9, p. 22.

²⁶ LCVA, f. 379, ap. 3, b. 10, l. 249.

Vievio komiteto iniciatorius –
Vievio klebonas kun. M. Cijūnaitis. KŠM

vėliau lenkai“. 1920 metų rugsėjo mėnesį, išėjus lenkams, buvo išrinkta Vievio valsčiaus taryba, kuri savo ruožtu išrinko valsčiaus valdybą. Tuo laiku valsčiuje buvo apie 5000 gyventojų, kurių dauguma – ūkininkai. Beveik visos valsčiaus pajamos skiriamos valsčiaus savivaldybės išlaikymui: „*Dėl tokio sunkaus gyvenimo valsčiaus valdyba vos išlaikė save, gi mokykloms ir kitiems reikalams valsčiaus valdyba nepadėjo. Tiltai ir keliai buvo pataisyti rusų laikais prieš karą, kur valsčiaus valdyba neturėdama lėšų remontą atidėliodavo toliaus. Valsčiaus valdyba savo namo neturėjo,*

nes karo laiku sudegė. Tokiu būdu valsčiaus valdyba sau butą pasiėmė iš pradžios mokyklos, kur išgyveno iki šiam laikui. 1923 metais liepos mėnesyje prisidėjo prie Vievio valsčiaus neutralinės zonos gyventojai ir tokiu būdu valsčiuje padaugėjo gyventojų ir žemės, taigi dabartiniu laiku Vievio valsčiuje yra 12 928 ha žemės ir 7069 žmonės.“²⁷

Žaslių komitetas

1918 m. lapkričio mėnesį susirinkimas dėl savivaldybės sukūrimo įvyko ir Žasliuose. Bolševikinių pažiūrų asmenys susirinkime kitiems neleido kalbėti, išskyrus susirinkimo iniciatorių, Žaslių kleboną kun. Antaną Pakštį. 1918 m. gruodžio mėnesį iš Žaslių pasitraukė daugiau negu trejus metus čia viešpatavę vokiečių kareiviai, o 1919 m. sausio 12 d. paryčiu iš rytų Žaslius pasiekė bolševikų kariniai daliniai, kurie čia išsilaikė net iki 1919 m. balandžio mėnesio. Po sėkmingo Lietuvos kariuomenės puolimo ir mūšių prie Žaslių geležinkelio stoties išstūmus bolševikus, išrinktas naujas Žaslių valsčiaus komitetas. Komiteto pirmininku tapo Stasys Drevinskas, sekretoriumi – Edvardas Sabonis, raštininku – Bolius Aleksandravičius. Komitetas buvo neoficialus ir dirbo be atlygio. Gegužės mėnesį išrinktas oficialus komitetas, jo vadovu vėl išrinktas S. Drevinskas. Kadangi šis nemokėjo lietuviškai, Kaišiadorių komendanto nurodymu komitetas vėl buvo perrenkamas. Šį kartą pirmininku tapo Stasys Kurgonas, kasininku – Mykolas Steikūnas, o sekretoriumi – Edvardas Sabonis. 1920 m. sausio 16 d. buvo išrinkta nauja Žaslių valsčiaus taryba (pirmininku tapo Mykolas Petkevičius) ir valdyba, viršaičiu išrinktas Jonas Bičkauskas, viršaičio padėjėju – Juozas Pupalaigis, o kasininku 2 Petras Markevičius²⁸. Pastarieji rinkimai Žasliuose įvyko praėjus vos mėnesiui nuo prieš

²⁷ LCVA, f. 379, ap. 3, b. 10, l. 253.

²⁸ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 1775, l. 18.

Žaslių parapijos vikaro kun. Juozapo Matulaičio-Labuko (dešinėje) išleistuvės į Kalesninkus. Kairėje sėdi parapijos klebonas kun. A. Pakštys – Žaslių valsčiaus komiteto iniciatorius, Žaslių parapijos choristai, ir kt. Žasliai. 1919 m. birželio mėn. KVKA

tai vykusių planuotų rinkimų. Mat žaslietis Ch. L. Šapiro dėl jų pasiskundė Savivaldybių departamentui, o departamentas 1920 m. sausio 15 d. nurodė Trakų apskrities viršininkui skundą ištirti ir, jei pasirodys, kad skundas teisingas, organizuoti Žasliuose naujus rinkimus²⁹. Rinkimams pasiruošti neskirta jokio laiko, nes Žasliuose jie įvyko jau kitą dieną po to, kai apskrities viršininkas gavo nurodymą ištirti situaciją Žasliuose. Taigi, maždaug per metus Žasliuose rinkimai į valsčiaus savivaldybę buvo organizuojami penkis kartus, kol išrinkta valsčiaus savivaldybė įtiko apskrities valdžiai. Netgi vietiniuose rinkimuose galima buvo pastebėti ir partijų kišimąsi. Pavyzdžiui, 1918 m. lapkričio mėnesį vykusiam susirinkime, kurį sukvietė Žaslių klebonas

kun. A. Pakštys, netikėtai pasirodė Steponas Kairys (Vasario 16-osios akto signataras). Susirinkime dalyvavo ir Gegužinės bažnyčios klebonas kun. Juozas Bučys bei ūkininkas iš Liauriškių Vincas Kurgonas, kurie taip pat norėjo kalbėti, tačiau jiems neleista: „<...> daugiausia ardė susirinkimą piliečiai grįžusieji iš Rosijos, užsikrėtusieji bolševizmu ir komunizmu. Leista buvo kalbėti tik Žaslių klebonui kun. Antanui Pakščiui, kaipo iniciatoriui, kuris savo kalboj aiškino žmonėms, kad reikia saugoti valstybės turtą, ypač miškus. Po tam susirinkimui buvo dar susirinkimai, bet buvo kliudyti per minėtus piliečius grįžusius iš Rosijos, jiems laukiant bolševikų.“

1927 m., apibendrinant valsčiaus savivaldybės kūrimą, prisiminta: „1918 m. gruodžio mėn.

²⁹ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 180, l. 5.

Žaslių miestelio Vilniaus gatvės pradžia apie 1928 m. LNM

vokiečiai išėjo iš Žaslių valsčiaus, pasiliko tik atskiros vokiečių kariuomenės grupės dėl galutinio likvidavimo savo reikalams. <...> nebuvo jokios valdžios. Tais pačiais metais užėjo bolševikai. Būnant bolševikams Žasliuose, buvo išrinktas bolševikų komitetas, į kurį buvo išrinkti miesčionys ir žydai, kaimo žmonės tame komitete nedalyvavo. 1919 m. balandžio mėn. bolševikai išėjo, ant greitųjų buvo sudaryta Žaslių valsčiaus komitetas, bet iš Žaslių miestelio gyventojų, pirmininku komiteto buvo Stasys Dervinskas, sekretorius Edvardas Sabonis ir raštininkas Bolius Aleksandravičius. Komitetas tarnavo be atlyginimo ir neoficialiai. 1919 m. gegužės mėn. atvyko į Žaslius valdininkas Batoras iš apskrities ir patarė sutvarkyti ir išrinkti oficialų komitetą. Buvo sukviesti iš apylinkės žmonės ir vėl tapo išrinktas pirmininku Stasys Dervinskas. Praslinkus laikui Kaišiadorių

komendantas Dervinsku buvo neužganėdintas, kad jis nemokėjo lietuvių kalbos ir vėl tais pačiais metais rudens metu sukviestas platesnis susirinkimas ir tapo išrinkta komiteto valdyba, pirmininku Stasys Kurgonas, kasininku Mykolas Steikūnas ir sekretorius Edvardas Sabonis. Naujas komitetas perėmė nuo pirmo komiteto produktus ir atskaitomybes. Produktus pirmas komitetas gavo iš Ministerijos paskolon ir pardavinėjo žmonėms su mažu uždarbiu, iš šitų lėšų pirkinėjo raštinės reikmenis. Inventorius buvo atsilikęs nuo vokiečių okupacinės valdžios. Valsčiaus plotas buvo nuo Jonavos valsčiaus rubežio iki Vievio ir Kazokiškių miestelio, t. y. iki lenkų demarklinijos, su skaičiu gyventojų apie 20 tūkstančių žmonių. Valsčius yra nukentėjęs nuo okupacinės bolševikų valdžios. Žydai, lenkai ir rusai geru noru organizuojantis valsčiui neprisidėjo.³⁰

³⁰ LCVA, f. 379, ap. 3, b. 10, l. 253.

Tačiau teisybės dėlei reikėtų pasakyti, kad prisidėjimas prie savivaldos priklausė ne tik nuo tautybės. Pavyzdžiui, Žaslių valsčiaus pakraštyje (Paparčių apylinkėse) lietuviai ūkininkai irgi nepasitikėjo vietos komitetu, nes „žmonės patyrė visokių suktybių ir komitetų nenori kurti, sako: „ir čia suks, kaip ir kitur“³¹.

Žiežmarių komitetas

1918 m. gruodžio 30 d. Kaišiadorių apskrities komiteto pirmininkas Kazys Morkūnas gavo iš VRM 10 000 markių, iš kurių 500 rb jis perdavė Žiežmarių komiteto organizaciniams reikalams. K. Morkūno raštuose atsispindi ir aktyvistų tarpusavio nesutarimai: „Prie progos priminsiu apie kitus Kaišėdorių valdininkus

kaip tai Mongirdą ir Martinaitį, kurie ničnieku geriau neatsižymėjo kaip ir Šalkauskas, o gal ir daugiau sutrukdė darbe.“³² 1919 m. vasario 1 d. Žiežmarių parapinis komitetas kreipiasi į Lietuvos Tarybos pirmininką ir praneša, kad į konferenciją Kaune sausio 7 d. siųstas delegatas – buvęs Žiežmarių parapinio komiteto pirmininkas Boleslovas Šalkauskas iš Kauno visai negrįžo, o „eina gandas jog Šalkauskas paėmęs pinigų iš Tarybos ant išmokėjimo vietos ir apskrities milicijai, kaipo vyršynikas apskrities milicijos, šiuomi prašome pranešti, ar buvo Šalkauskas Konferencijoj ir ar paėmė pinigų, kiek ir kada. Toliau meldžiam jam avansu neduoti, nes jis yra išmestas nuog mūsų Komiteto, ir nuog Viršynika milicijos.“ Pasirašė pirmininkas V. Venskus ir sekretorius

9-asis pėstininkų pulkas iš Žiežmarių vyksta į Žaslių apylinkes saugoti demarkacinės linijos. 1922 m. VDKM

³¹ Iš visos Lietuvos, *Lietuva*, 1919-07-23, Nr. 158, p. 3.

³² LCVA, f. 379, ap. 2, b. 18, l. 12.

Žiežmarių vidurinės mokyklos mokytojai su mokiniais. Pirmoje eilėje sėdi mokytojai: iš kairės P. Markevičius, Žiedonis, E. Frenkelytė, T. Blaževičienė-Blažaitienė, mokyklos direktorius J. Blaževičius-Blažaitis, mokyklos kapelionas kun. A. Meigys, mokyklos gydytojas P. Žilinskas, ats. plk. ltn. J. Čaplikas. 1924 m. birželio 12 d. VDKM

N. Batoras³³. Napoleonas Batoras vėliau keletą metų buvo Žiežmarių milicijos vadu (nuo 1924 m. – policijos). Apibendrinami pirmojo dešimtmečio veiklą, žiežmariečiai pateikė tokią komiteto istorijos santrauką:

1918 metais paskelbus Lietuvos Valstybės Tarybai apie Lietuvos nepriklausomybę bažnyčios iniciatyva Žiežmarių klebono kun. Balčiūno Juozo buvo pakviesti pasitarti keli lietuviai dėl sukūrimo Žiežmarių valsčiųjeparapijos komiteto. Pasitarime dalyvavo:

Vincas Venskųs, Napoleonas Batoras, Kudzinevičius Domas ir Kukta Antanas, kurie apsvarstė būdą praveisti rinkimus Žiežmarių valsčiaus parapijos komiteto. 1918 m. lapkričio mėn. [diena neįskaitoma] buvo sukviesta Žiežmarių apylinkės visuomenė Žiežmariuose, kuri pusiau slaptu balsavimu išrinko komitetą iš šių asmenų: 1) Šalkauską Bolių, 2) Venskų Vincą, 3) Kudzinevičių Domą, 4) Batorą Napoleoną, 5) Blažį Juozą ir 6) Šeiferį Abromą.

³³ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 18, . 14.

Nuo tos pat dienos išrinktas komitetas pasiskirstė pareigomis ir pradėjo veikti savo lėšomis įsigijo inventorių raštinei ir kitą reikiamą šiai įstaigai medžiagą. Pradėjus darbą šiam komitetui, atsirado kliūtys iš šalies suslenkėjusių Žiežmarių apylinkės, miestelėnų ir atvykusių iš kitų apylinkių. Jų pastangomis buvo tveriamas greta šio kitas komitetas, kuris padedant vokiečiams buvo likviduotas. Žiežmarių valsčiaus komitetas organizavo miliciją iš keturių asmenų ir ją užlaikė savo lėšomis. Milicijos tvarkymas buvo pavestas komiteto nariui Napoleonui Batorui. Iš surinktų aukų komitetas turėjo įsteigęs užlaikomą savo žinioje arešto namą. Komiteto narys Blažys Juozas paskirtas saugoti valstybinius miškus nuo savavališko kirtimo. Buvo sudarytas trečiųjų teismas, pirmininkaujant Kudzinevičiui Domui, kuris teismo posėdžiuose priiminėjo po du narius iš ginčijamų šalių paskirtus spręsti kilusiems nesusipratimams ir ginčams tarpe piliečių. Pradžioje savo veikimo

komitetas nežymioms išlaidoms padengti davė savo ir kitų laisvai paaukavusių lėšas, gi plečiantis tolimesniam darbui buvo daromos rinkliavos. Pirmuoju iš svarbesnių darbų komiteto buvo renkama produktai (maistas) iš daugiau pasiturinčių ūkininkų ir šelpiama biednuomenė šios apylinkės. Sveikatos reikalais buvo rūpinamasi pašalpoms pinigais už gydymą beturčių. Kovai su gaisrais Žiežmarių miestelyje komiteto pastangomis buvo suorganizuota gaisrininkų komanda. Komiteto lėšomis užlaikoma milicija dėjo visas pastangas užkirsti kelią įvairiems spekuliantams, iš kurių prekės buvo konfiskuojamos komiteto naudai. 1919 metų pradžioje komiteto rūpesniu buvo surašyti valsčiaus ūkininkai ir jų valdomieji žemės plotai sulig jų ir jų kaimų parodymų ir vėliau buvo pradėta rinkti žemės mokesčiai. Buvo paskirta komisija surinkti žinias apie padarytus nuostolius karo laiku, kurie surašė ir įkainavo nuostolius keturiolikos milijonų vokiečių markių sumai.

Žiežmarių miestelio Dvaro gatvė nuo Strėvos upės. A. Miškinio rinkinys. XX a. 3 deš. LNM

Tais pačiais metais esant sunkiai ekonominei biednuomenės padėčiai komiteto rūpesčiu Žiežmarių miestelyje buvo įsteigta virtuvė ir duodama maisto po du kart per dieną badaujantiems vaikams ir suaugusiems, kurių buvo maitinama į dieną vidutiniai apie 150 asmenų. Lietuvos Vyriausybei paskyrus miškų urėdą Kaišiadoryse 1919 m. šiame valsčiuje buvo išrinkta miškų komisija iš trijų asmenų paroduoti miško medžiagai piliečių nukentėjusių nuo karo atsistatymo ir kitiems reikalams. Taigi komisija prisilaikant duotųjų urėdo nurodymų skirstė miško medžiagos kiekį gyventojams prisilaikant jų reikalavimams statybai. To pat komiteto sulig galimumo buvo rūpinamasi pradžios mokykla sušelpiti kuru, šviesa ir mokslo priemonėmis. Žiežmarių miestelyje buvo pastatytas rusų laikais namas Žiežmarių pradžios mokyklai, kuriame mokinosi virš 150 mokinių keturiais skyriais. Valsčiaus komitetas matydamas tokį skaičių mokinių ir taip pažengusių pirmyn rado gyvą reikalą prašyti Švietimo ministerijos įsteigti Žiežmarių miestelyje aukštesnę mokyklą, būtent, progimnaziją Žiežmarių miestelyje statant sąlygas, kad šiai progimnazijai rastųsi nors laikinai šiame miestelyje tinkamas butas. Valsčiaus komitetas nusprendė esamą Žiežmarių miestelyje valsčiaus pradžios mokyklos namą atremontuoti ir atiduoti Švietimo ministerijos žinion progimnazijos mokyklai įsteigti. Perdavus Švietimo ministerijai Žiežmarių pradžios mokyklos namą iki šiam laikui Žiežmariuose su mokinių vidutinių skaičium 80 (nors mokslo metų vaikų yra apie 400) mokinasi valsčiaus savivaldybės samdomuose mažai tetinkamuose mokyklai mažuose butuose, kuriems nusamdyti šiai savivaldybei atsieina 4000 litų metams. Laike įsikūrimo Žiežmarių valsčiaus komiteto Žiežmarių valsčiuje gyventojų skaitėsi 10 700 asmenų ir 12 075 deš. žemės³⁴.

Rumšiškių komitetas

Gretimoje Kauno apskrityje 1918 m. lapkričio pabaigoje kūrėsi ir Rumšiškių komitetas. Rumšiškių komiteto iniciatorius buvo kun. Stasys Irtmanas. Išrinktasis komitetas pavadintas Rumšiškių parapijiniu komitetu. Vietinei milicijai iš „Kauno Lietuvių Valdžios“ gavo 4 arklius, balnus ir 8 kariškus šautuvus. Vokiečių valdžia kurį laiką su vietine milicija veikė kartu, paskui prieš išsikraustant ėmė savivaliauti, pusdykiai pardavinėjo miškus, gabeno visokį turtą, ėmė priešintis vietinei apsauga ir komitetui. Pasitraukdami iš apylinkių, vokiečiai 1918 m. gruodžio 12 d. pardavė komitetui 2961 pūdą javų ir raštinės reikmenų, iš viso už 16 815 markių. Šią sumą sumokėjo komiteto nariai savo pinigais ir ją užpajamavo valsčiaus kasoje „kaipo paskolą besikuriančiai savivaldybei“. 1919 m. sausio mėnesį vokiečiai apleido Rumšiškių valsčių. Iš vokiečių pirktus javus komitetas išpardavė vietinei varguomenei ir ūkininkams sėklai. Iš pajamų buvo gražintos skolos, išlaikomas savivaldos komitetas ir 1918 m. komiteto įsteigta prieglauda. 1919 m. sausio 27 d. išrinktas valsčiaus viršaitis, pavaduotojas, išdininkas ir vykdomasis komitetas iš 5 asmenų. Valsčiaus valdyba pasigamino antspaudą, gavo iš apskrities centro instrukcijas ir „tęsė darbą jau niekam nekliudant“. Nuo pat pradžių nustatytas valsčiaus plotas (45 kaimai ir vienkiamiai) ilgą laiką nesikeitė³⁵. Platesnę Rumšiškių valsčiaus susikūrimo apžvalgą 1932 m. „Savivaldybėje“ paskelbė valsčiaus sekretorius Jurgis Tamulaitis (buvęs Lietuvos kariuomenės savanoris). Jis rašė, kad valsčius įkurtas dar rusų laikais, bet kada – nežinia, to nežino nė vietos seni žmonės ir jokio archyvo iš tų laikų neliko. 1918 metų lapkričio pabaigoje, dar tebesant vokiečių valdžiai, susipratusių vietos lietuvių sumanyta atgaivinti

³⁴ LCVA, f. 379, ap. 3, b. 10, l. 244.

³⁵ LCVA, f. 379, ap. 3, b. 10, l. 104.

senąjį Rumšiškių valsčių. Iniciatoriai buvo kun. Stasys Irtmanas, Simonas Zareckas (iš Dovainonių I k.), Dominykas Valiūnas (taip pat iš Dovainonių I k.), Bernardas Žukauskas (iš Rumšiškių miestelio), Apolinaras Leonavičius (iš Dambravos vnk.), Matas Meilutis (iš Pamierių k.), Vincas Aleksandravičius (iš Karčiupių k.). Kaip rašė autorius – „*šie vyrai naktimis vaikščiojo po kaimus, kviesdami parapijonis susirinkti ir išrinkti parapijos komitetą*“. Pirmasis susirinkimas įvyko klebonijoje gruodžio mėn. pradžioje, dalyvaujant labai daug žmonių, kur išrinktas komitetas iš pačių iniciatorių tarpo. Komitetas pasiskirstė pareigomis, vieni ėmėsi prižiūrėti mišką ir kitą valstybinį turtą, kad okupantų nebūtų naikinamas, kiti rūpinosi kelių taisymu, švietimo reikalais ir sekė vokiečių savavališkumus,

kurių dažnai pasitaikydavo. 1918 m. gruodžio mėnesį, prisidedant Leliušių k. gyventojai mokytojai Puraitei-Vitkauskienei, komitetas miestelyje įsteigė dvi pradžios mokyklas. Vėliau – laikiną varguomenės prieglaudą, suorganizuavo piliečių apsaugą – miliciją iš 5 nuolatinų tarnautojų ir 5 atsarginių. Tam iš Kauno buvo gauta arklių, balnų, 8 šautuvai ir šovininių. Komitetas, ypač jo narys B. Žukauskas, daug pasidarbavo, saugodamas nuo vokiečių mišką, valdžios namus ir surekvizuotus gyvulius bei javus. Tuo reikalu komitetas kreipėsi į aukštesniąją vokiečių valdžią Kaune su protestais. Dėl to 1918 m. gruodžio 27 dieną vokiečių *amtsforsteris* buvo priverstas iš Rumšiškių išvykti ir komitetui perduoti sandėlius su beveik 3000 pūdų javų ir raštinės inventorių, įvertintus 26 816 vokiškų markių.

Rumšiškių miestelio aikštė. 1924 m. LLBM

Šitą sumą vokiečiams komiteto nariai sumokėjo savo pinigais ir užpajamavo valsčiaus kasoje, kaip valsčiui gautą paskolą. Javus komitetas išpardavė ūkininkams sėklai ir miestelėnams duonai. O iš gautų pajamų buvo grąžinta skola, išlaikoma raštinė ir šelpiama prieglauda. 1919 m. sausio 27 dieną, dalyvaujant 186 parapijiečiams, buvo išrinktas pirmasis valsčiaus viršaitis Stasys Uloza, jo pavaduotojas Vincas Aleksandravičius ir vykdomasis komitetas (taryba) iš 5 žmonių: Jurgis Mikalauskas, Apolinaras Leonavičius, Vincas Makarevičius, Stančiauskas ir Faivelis Perkus. Į apskrities seimelį kaip Rumšiškių atstovas išrinktas Domininkas Valiūnas. Negana to, kad pirmieji šio valsčiaus kūrėjai turėjo daug vargo jį steigdami

ir atsikratydami vokiečių *amtsforšterio*, dar Pamierio dvaro apylinkėse „*pradėjo sukli lizdą lenkų kariuomenės organizacija „Peowiakai“ – šie pradėjo ardyti nusistatytą tvarką ir ramybę, skleisti savo darbą. Tačiau, susižinojus su Kaunu ir vietos milicijai padedant šis buvo sulaikytas. Kai kurie tos organizacijos nariai paspruko ir dabar gyvena Lenkijoje. Jau dirbant valsčiaus valdybai, darbas ėjo gan sklandžiai ir toliau, iki 1921 m. pradžios. Tuo metu išleistų rinkimų įstatymu buvo išrinkta valsčiaus pirmoji taryba iš 18 žmonių. Prisdėjus daugiau žmonių, atsirado įvairių nuomonių ir politikų, kas kenkė tolesniam savivaldybės darbui.*“³⁶

Rumšiškių miestelis. Fotografavo K. Lukšys. XX a. 3 deš. LNM

³⁶ Tamulaitis J. Rumšiškės valsčius (Kauno apskr.), *Savivaldybė*, 1932, Nr. 2, p. 28–29.

Rumšiškiai miestelis. Fotografavo K. Lukšys. XX a. 3 deš. LNM

TRAKŲ (KAIŠIADORIŲ) APSKRITIES SAVIVALDYBĖ

Apskrities teritorija

1919 m. vasario 28 d. kaišiadoriečiai klausia VRM, kokių gi valsčių komitetai įeina į Kaišiadorių apskritį. Kovo 1 d. ministerija atsako, kad Kaišiadorių apskritį sudaro trylika valsčių: 1. Kaišiadorių, 2. Trakų, 3. Aukštadvario, 4. Vievio, 5. Semeliškių, 6. Paparčių, 7. Žaslių, 8. Žiežmarių, 9. Kruonio, 10. Darsūniškio, 11. Palomenės, 12. Užuguosčio, 13. Gegužinės (Gegužyno)³⁷. Tiesa, pradžioje VRM Kaišiadorių nebuvo numaciusi skirti apskrities centru. 1919 m. balandžio 29 d. Kaune sušaukto apskričių viršininkų ir apskričių

savivaldybių atstovų suvažiavimo dienotvarkėje šio regiono apskrities centru, kaip ir iki karo, numatyti Trakai³⁸. Pagal Apskričių sienų ir jų centrų įstatymą, priimtą 1919 m. liepos 1 d., Kaišiadorių apskrityje numatyta 17 valsčių³⁹. Paribyje buvusiems valsčiams ir kaimams buvo leidžiama reikalauti priskirti juos prie norimos apskrities arba valsčiaus, tad dar kurį laiką galutinės apskrities ir valsčių ribos nebuvo nusistovėjusios. Ilgainiui prie didesnių valsčių prisijungė Paparčių, Gegužinės, Palomenės ir Darsūniškio valsčiai. 1921 m. gruodžio 1 d. apskrities viršininkas praneša valdybai, kad, pagal VRM dokumentus, ir Gelvonų bei Musninkų valsčiai įeina į Trakų apskritį, todėl siūlė į kitą apskrities tarybos posėdį kviešti ir tų valsčių atstovus⁴⁰.

³⁷ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 80, l. 3.

³⁸ Valdžios žinios, *Lietuva*, 1919-04-08, Nr. 73, p. 2.

³⁹ Apskričių sienų ir jų centrų įstatymas, *Laikinosios vyriausybės žinios*, Nr. 9, 1919-07-26, p. 7.

⁴⁰ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1. l. 556.

Bet šių užnerio valsčių atstovų Kaišiadoryse apskrities tarybos posėdžiuose niekada nebuvo. 1920 m. rudenį, Lenkijai užėmus Trakus, Lietuvos Vyriausybės sprendimu Lietuvos pusėje likusios apskrities dalis buvo vadinama Trakų apskritimi (nors faktiškai jos administraciniu centru liko Kaišiadorys, kaip buvo jau nuo 1916 m.), pabrėžiant Lietuvos teises į Trakus, kaip istorinę Lietuvos sostinę ir buvusį pavieto bei apskrities centrą. Todėl šioje knygoje apskritis dažniausiai įvardijama kaip Trakų (Kaišiadorių) apskritis. 1924 m. gegužės 31 d. paskelbtame Savivaldybių departamento sudarytame sąrašė Trakų (Kaišiadorių) apskrityje liko 9 valsčiai: Aukštadvario, Kaišiadorių, Kietaviškių, Kruonio, Onušio, Semeliškių, Vievio, Žaslių, Žiežmarių⁴¹.

Apskrities tarybos (seimelio) susikūrimas

1918 m. gruodžio 6 d. Kaišiadoryse susirinko trylikos valsčių ir parapijų – Kaišiadorių, Trakų, Aukštadvario, Vievio, Semeliškių, Paparčių, Žaslių, Žiežmarių, Kruonio, Darsūniškio, Palomenės, Užuguoščio ir Gegužinės – komitetų atstovai. Kitą dieną naujai išrinkto Kaišiadorių apskrities komiteto pirmininkas Kazys Morkūnas pasiuntė VRM pranešimą apie apskrities tarybos išrinkimą. Tarybos pirmininku tapo vaitininkas K. Morkūnas, jo pavaduotoju – agronomas S. Kučinskas iš Juodiškių dvaro (šalia Kaišiadorių), sekretoriumi – studentas J. Mičiulis iš Darsūniškio parapijos, šio padėjėju – karininkas B. Šalkauskas iš Juknionių k. (Žiežmarių vlsč.), kasininku – Kaišiadorių klebonas kun. A. Varnas, kasininko padėjėju – ūkininkas D. Ostraševskis iš Vievio parapijos⁴². Veiklos pradžiai K. Morkūnas gruodžio 30 d. iš Vidaus reikalų ministerijos gavo

10 000 markių, kurių dalį tučiuojau panaudojo šiems reikalams: Žiežmarių valsčiaus komitetui 500 rublių, o milicijai – 1500 rb; apskrities mokytojų komisijai – 276 rb už naujai padarytus Kaišiadorių mokyklos suolus; įvairiai agitacijai – 70 rb; apskrities komiteto spaudui – 10 rb, raštinei – 20 rb, o tris rublius įteikė kelionei kariuomenės savanoriui. Laiške ministerijai 1919 m. sausio 3 d. Kaišiadorių apskrities komiteto pirmininkas K. Morkūnas apibūdina padėtį Kaišiadorių regione:

*Kadangi Kaišedorių apskr. dabar yra labai svarbus punktas kaipo frontas tarp bolševikų ir vokiečių, yra būtinas reikalas tą dalį apskr. sutvarkyti tinkamai. Tam reikalui reikia atsiųsti mažiausia 50 kareivių į Kaišedorių apskr. Nuskirti kita apskr. viršininką daug tinkamesnį ir energingesnį žmogų, kuris nebūtų užinteresuotas koku nors kitu darbu, nes tokioj vietoj kiekvienas bijos imti už darbo, negalėdamas pasitraukti kiekviena valanda užeinant bolševikams. Apskričio komitetas siūlo iš savo puses nuskirti viršininku Bronių Stasiuną. Sužinoti apie Jį galima Spaudos biure bankų namuose. Milicijos viršininką atsiųsti iš kur kitur, nes tokio žmogaus pas mus nėra. Mongirdas, Martinaitis ir Šalkauskas negali toliaus likti ir ką nors veikti, kad Jie ir norėtų ką daryti. Sutverta vokiečiais darbininkų taryba Kaišedoryse darbą visai trukdo ir jų nesuareštavus toliaus negalima veikti. Taigi prašau pasirūpinti ko greičiausiai atsiųsti kareivius.*⁴³

Greičiausiai dėl šio laiško 1919 m. vasario 13 d. Trakų apskrities viršininku ir buvo paskirtas B. Stosiūnas. 1919 m. kovo 8 d. Kaišiadoryse įvyko antrasis susirinkimas, kuris priėmė nutarimus dėl valsčių gyventojų surašymo, vietinių mokesčių, kelių tvarkymo, švaros palaikymo, lietuviškų iškabų

⁴¹ Apskričių, apskričių teisėmis miestų, valsčių teisėmis miestų, valsčių teisėmis miestų ir valsčių sąrašas, *Vyriausybės žinios*, Nr. 160, 1924-05-31, p. 15.

⁴² LCVA, f. 379, ap. 2, b. 18, l. 4.

⁴³ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 18, l. 12.

Iš dešinės antras stovi Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininkas B. Stosiūnas. Priekyje centre priklaupęs apskrities milicijos vadas K. Bajoras. Apie 1920–1924 m. KŠM

ir kitų pirmaeilių klausimų⁴⁴. 1919 m. kovo 15 d. apskrities komiteto sekretoriumi tapo Jurgis Milančius, kuris vykdė ir apskrities taikos teisėjo pareigas. Tačiau nuo 1919 m. vasario 25 d. Teisingumo ministerija vietoje J. Milančiaus apskrities taikos teisėju paskyrė Antaną Liorentą. Kaišiadoryse Finansų ministerijos nurodymu įkurta apskrities komisija karo metu Lietuvai padarytiems nuostoliams apskaityti. Komisijos pirmininku nuo 1919 m. vasario 27 d. paskirtas Stanislovas Kučinskis⁴⁵.

Kas buvo pirmieji Trakų (Kaišiadorių) apskrities išrinktieji tarnautojai ir vadovai? Aukščiausias apskrities pareigūnas buvo

apskrities viršininkas, skiriamas Vidaus reikalų ministerijos. Vietinė aukščiausia renkama institucija buvo apskrities taryba, kuri savo ruožtu išsirinkdavo vykdomąją valdžią – valdybą. Pavyzdžiui, 1919 m. Trakų apskrities valdybos pirmininku minimas Izidorius Račkus, kuris vėliau buvo paskirtas Ukmergės apskrities viršininku. Maždaug nuo 1920 m. pradžios apskrities valdybos pirmininku minimas Ignas Jacinavičius. Išliko jiems vienas iš kito perimant pareigas sudarytas apskrities valdybos inventorius: kelios bylos („Laisvanorių registracijos“ ir kt.), šapirografas, penki antspaudai, iškaba, vienas apskritas stalas, kitas naujas su pastale, dvi „etažerkos“,

⁴⁴ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, p. 273–274.

⁴⁵ Valdžios žinios, *Tiesos kardas*, 1919-03-13, Nr. 55, p. 2.

šešios kėdės ir viena taburetė, vėliava, viena elektros lemputė, du arkliai, telefonas ir kt.⁴⁶ Tai ir visas apskrities valdžios inventorių, kuriame didžiausias turtas buvo du arkliai. Savo patalpų Kaišiadoryse neturėjo nei apskrities viršininkas, nei apskrities valdyba, nei valsčiaus valdyba, todėl jų raštinėms nuomosiamos vietos keitėsi. Dešinioji apskrities valdybos pirmininko ranka buvo apskrities valdybos raštvedys. 1919 m. kaip valdybos raštvedys minimas Vievio vaistininkas Jurgis Milančius, kurio „raštingumas“ matomas ne tik valdybos dokumentuose, bet ir gausiuose skunduose, siuntinėtuose pradedant Lietuvos Prezidentu ir baigiant eiliniaisiais kareiviais.

Kazys Morkūnas gimė 1895 m. Kruonio valsčiaus Vaiguvos kaime. 1917 m. baigė Kijevo universitetą, pagal išsilavinimą tapo provizoriaus padėjėju, mokėjo rusų, lenkų, lietuvių kalbas. 1917–1918 m. atliko karinę prievolę Rusijos kariuomenėje. Nuo 1918 m. pabaigos ketverius metus buvo Trakų (Kaišiadorių) apskrities komiteto pirmininkas, nuo 1919 m. dalyvavo šaulių veikloje, kurį laiką netgi buvo Trakų skyriaus šaulių vadu. Iki 1934 m. dalyvavo tautininkų organizacijoje. Savo biografijoje jis teigė, kad visą tarnybos laiką buvo griežtos lietuviškos krypties šalininkas. Vedė Eleonorą Ratkevičiūtę (gimusią 1897 m., greičiausiai pirmojo Kaišiadorių valsčiaus komiteto narę, vėliau dirbusią pradžios mokyklos mokytoja), turėjo sūnus Vytautą (gim. 1924 m.) ir Romaną (gim. 1932 m.). Nuo 1924 m. pradėjo dirbti Finansų ministerijos Mokesčių departamente jaunesniuoju kontrolieriumi, vėliau – akcizo kontrolieriumi, nuo 1925 m. – Kauno apskrities mokesčių inspekcijoje, nuo 1928 m. – Trakų apskrities akcizo revizoriumi, o nuo 1930 m. – Kauno miesto akcizo revizoriumi,

Kaišiadorių apskrities savivaldybės organizatorius K. Morkūnas. Apie 1938 m. LCVA

galiausiai nuo 1933 m. paskirtas Klaipėdos akcizo apygardos inspektoriaus padėjėju⁴⁷. Pagal vaistininko specialybę K. Morkūnas dirbo neilgai. 1921 m. balandžio 7 d. provizoriaus padėjėjui K. Morkūnui leista įsteigti kaimo vaistinę Kruonio miestelyje (nors jis pats tuo metu gyveno Kaišiadorių miestelyje). 1922 m. pradžioje K. Morkūnas jam priklausančią vaistinę pardavė Eustachijui Rasiukevičiui⁴⁸.

Jurgis Milančius gimė 1869 m. Seinų apskrities Krasnovo valsčiuje, buvo vaistininkas, literatas, aktyvus kovotojas dėl lietuviškos spaudos platintojas. 1880 m. mokėsi Punsko pradžios mokykloje, 1881 m. – triklasėje Seinų mokykloje, Seinų valstybinėje gimnazijoje.

⁴⁶ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 180, l. 125, 131.

⁴⁷ LCVA, f. R-969, ap. 1, b. 274.

⁴⁸ LCVA, f. 1733, ap. 2, b. 119.

Vaistinininko mokslus ėjo 1892–1894 m. Vilka-
viškyje, paskui Lenkijoje. 1900–1902 m.
Varšuvos universitete baigė provizorių kur-
sus. 1903 m. išsimokėtinai nusipirko vaistinę
Vievyje (pinigus išmokėjo iki vokiečių atėjimo
į Vievį 1915 m.). Vykstant Lietuvos nepriklau-
somybės kovoms, J. Milančius nepasitraukė
iš Vievio: kaip rašė savo gyvenimo aprašyme,
*„išsilaikiau nepasitraukęs nepaisant irgi,
kad patrankų šoviniai viršum stogų lekiojo ir
net eilinė milicija buvo išbėgus keletą verstų
Žiezmerių link“*. 1915–1918 m. vasarą moky-
tojavo Naujųjų Kietaviškių bažnytkaimyje.
1918 m. gruodžio 19 d. – 1919 m. sausio
25 d. buvo Kaišiadorių apskrities taikos teisė-
jas. 1919 m. kovo 15 d. – 1919 m. gruodžio
15 d. – Kaišiadorių (Trakų) apskrities rašt-
vedys, Švietimo bei kultūros komisijos narys
ir pirmininkas, lapkritį ir gruodį buvo Karo
nuostolių komisijos pirmininku. 1919 m.
gruodžio 16 d. – 1920 m. rugsėjo 1 d. – apskri-
ties išdinės išdininkas. 1920 m. rugpjūčio
28 d. pasiprašė atleidžiamas iš tarnybos dėl
ligos šeimoje, o nuo rugsėjo 1 d. paskirtas
Vievio pradžios mokyklos vedėju. Milančiaus
vaistinė (Vievyje, Vilniaus g. 38) buvo tarsi
prieglauda įvairiems lietuvių veikėjams, tarp
jų ir knygnešiams. Palaikė ryšius su savo dėde
iš motinos pusės J. Basanavičiumi ir kitais
kovotojais dėl lietuviybės. Bendradarbiavo su
vietiniais knygnešiais Motiejumi Grybaus-
ku ir Petru Gudeliu. Jų atneštas lietuviškas
knygas platindavo savo vaistinėje. Prisidėjo
prie to, kad lietuvių kalba būtų vartojama
Kietaviškių, Semeliškių, Giedraičių, Vievio
ir kitose bažnyčiose. Už lietuviybės veiklą
lenkų buvo įskųstas caro administracijai,
bet liko nenubaustas. 1908 m. tapo Lietuvių
mokslo draugijos Vilniuje nariu. Bendradar-
biavo lietuviškuose laikraščiuose, parašė eilių
rinkinėlį (1908), „Pilėnų didžiavyrį Margirį“
(1926), vertė į lietuvių kalbą A. Mickevičiaus,

Vievio vaistinininkas J. Milančius. J. Milančius 1919 m.
kovo 15 d. tapo Trakų (Kaišiadorių) apskrities komiteto
kasininku, o vasarą – apskrities komiteto sekretoriumi,
vėliau buvo Vievio valsčiaus tarybos nariu ir Vievio
pradžios mokyklos vedėju. 1901–1903 m. KDFM

L. Kondratovičiaus kūrinis. Pasirašinėjo sla-
pyvardžiais Dzūkas Trakietis, Jurgis Dzūkelis.
Nepriklausomybės metais aktyviai dalyvavo
visuomeninėje veikloje, buvo apdovanotas
Šaulių žvaigžde ir Vyčio kryžiumi (be kardų).
J. Milančiaus žmona – Emilija Balasevičiūtė,
duktė – Mikolė Petronėlė (gim. 1911 m.)⁴⁹.

Per pirmuosius porą metų keitėsi ir pačios
apskrities savivaldybės bei jos tarybos pa-
vadinimas. Pavyzdžiui, dar 1919 m. pabai-
goje pildomi Kaišiadorių [„Kaišedorių“] ap-
skrities seimelio protokolai, nes apskričių
tarybos vadinamos seimeliais. Vykdomoji
apskrities valdžia pradžioje buvo vadinama
komitetu (1919 m. – „Kaišedorių apskričio
komitetas“). Vartojamas dar vokiečių 1916 m.

⁴⁹ Jurgis Milančius [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-10-16] Prieiga per internetą: <http://www.kaisiadoriumuziejus.lt/enciklopedija/index.php?title=Milančius_Jurgis>.

įvestas Kaišiadorių apskrities terminas, tuo labiau, kad jos administracinis centras ir tebebuvo įsikūręs Kaišiadoryse. 1919 m. liepos mėnesį tebebuvo naudojamas toks pats ir apskrities viršinininko blankas – „Kaišedorių apskričio viršinininkas“. Tačiau ilgainiui Lietuvos Vyriausybė siekė sugrįžti prie senojo Trakų apskrities vardo. Tai buvo siejama ir su siekiais išsaugoti Rytų Lietuvą, į Lietuvos sudėtį įtraukiant ir abi istorines Lietuvos sostines – Trakus ir Vilnių. 1919 m. rugsėjo 30 d. ant apskrities blankų jau rašoma „Trakų apskričio komitetas“. Trakų vardas apskrities administracinių įstaigų pavadinimuose simboliškai paliktas ir po 1920 m. spalio mėnesio, kai Rytų Lietuva beveik dviem dešimtmečiams buvo prijungta prie Lenkijos.

Apskrities taryba nuo 1920 m. pradžios

1920 m. vasario 6 d. Trakų (Kaišiadorių) apskrityje baigėsi pereinamasis savivaldybių kūrimosi laikotarpis, kai įvyko pirmasis pagal savivaldos įstatymą suformuotos apskrities savivaldybės posėdis. Į apskrities tarybą išrinkti 22 nariai, daugiausia iš Žaslių valsčiaus – 6, iš Onušio valsčiaus – 5, kitų gerokai mažiau. Taip pat nurodoma, kad iš Vievio valsčiaus atstovų nėra, nes jis dar tebebuvo okupuotas Lenkijos. Trakų (Kaišiadorių) apskrities tarybos nariai: 1. Vincas Laurušonis (51 metų ūkininkas iš Kaišiadorių vlsč. Lomenių k., buvo baigęs liaudinę mokyklą, turėjo 5½ dešimtinės žemės); 2. Stasys Dziedulionis (38 m. ūkininkas iš Žaslių vlsč. Rudžių k.); 3. Ignas Kinderevičius (30 m. ūkininkas iš Žaslių vlsč. Šilonių k.); 4. Jonas Čiulada (40 m. ūkininkas iš Žaslių vlsč. Neravų k.); 5. Jonas Peredne (41 m. ūkininkas iš Žaslių vlsč. Kapciškių k., apskrities taryboje buvo išrinktas apskrities valdybos pirmininko pavaduotoju („pagelbininku“); 6. Mykolas Steikūnas (37 m. ūkininkas iš Žaslių vlsč. Kasčiukiškių dvaro, turėjo net 262 dešimtinės žemės, buvo baigęs

1 gimnazijos klasę); 7. Antanas Kavaliauskas (61 m. ūkininkas iš Žaslių vlsč. Totoriškių k.); 8. Dominykas Kudzinevičius (43 m., iš Žiežmarių vlsč. Rusonių k., teturėjo 1½ deš. žemės, todėl jo pagrindinis užsiėmimas buvo raštininko darbas, nors tebuvo baigęs pradžios mokyklą); 9. Jurgis Buikauskas (55 m. ūkininkas iš Žiežmarių vlsč. Strošiūnų k.); 10. Kotas Šolumas (54 m. pirklys iš Žiežmarių, baigęs žydų pradžios mokyklą); 11. Juozas Valasevičius (29 m. ūkininkas iš Kruonio vlsč. Būtkiemio k., baigęs pradinę liaudinę mokyklą, turėjo 12 deš. žemės, taryboje išrinktas pirmininku); 12. Martynas Kazlauskas (50 m. ūkininkas iš Kruonio vlsč. Sevelionių k.); 13. Juozas Cibulskis (59 m. pirklys iš Kietaviškių); 14. Adomas Andriulevičius (46 m. ūkininkas iš Aukštadvario vlsč. Druskeliškių k.); 15. Adomas Ašmena (51 m. ūkininkas iš Aukštadvario vlsč. Novopolio k.); 16. Petras Žilionis (38 m. ūkininkas iš Onušio); 17. Juozas Kuklys (51 m. ūkininkas iš Onušio vlsč. Burbonių k.); 18. Joselis Miklašauskas (46 m. ūkininkas iš Onušio vlsč. Panošiškių k.); 19. Andrius Selionas (?) (38 m. ūkininkas iš Onušio vlsč. Zegavinės viens.); 20. Jonas Markevičius (32 m. ūkininkas iš Onušio vlsč. Genionių viens.); 21. Kazys Mažuolis (58 m. ūkininkas iš Semeliškių vlsč. Laicių k.); 11. Petras Vencuktonis (51 m. ūkininkas iš Semeliškių vlsč. Naškūnų k.). Iš 22 apskrities tarybos narių pagal lytį buvo tik vyrai (taip pat buvo ir visuose valsčiuose; kelios moterys savivaldybių įstaigose tuo laiku dirbo tik samdomomis tarnautojomis). Pagal amžių daugiausia buvo 50–59 metų – devyni, bet virš 60 m. – tik vienas, šeši 30–39 m., penki 40–45 m., vienas 24–29 m. Pagal išsilavinimą: 12 baigusių pradžios mokyklas, 9 mokantys rašyti, vienas beraštis (reikia turėti omenyje, kad apskrities taryboje buvo žymiai aukštesnio išsilavinimo žmonės negu valsčių tarybose). Pagal pagrindinį užsiėmimą: 14 mažžemių, penki ūkininkai, du pirkliai, vienas neaiškus.

Pagal tautybę: 21 lietuvis, vienas žydas. Trakų (Kaišiadorių) apskrities valdyboje buvo šeši žmonės – trys valdybos nariai ir trys samdomi tarnautojai. Aišku, pagrindiniu apskrities vykdomosios valdžios asmeniu galėtų būti laikomas tarybos renkamas valdybos pirmininkas, tačiau jis nusileido politinė įtaka ir įgaliojimais vidaus reikalų ministro skiriamam apskrities viršininkui.

Įdomi J. Valasevičiaus politinė karjera, kuri prasidėjo dar nuo Kalviuose kuriamo komiteto, kur išrinktas į Kruonio valsčiaus tarybą, vėliau Kruonio valsčiaus taryboje išrinktas atstovu į Trakų (Kaišiadorių) apskrities tarybą, kurioje taip pat išrinktas pirmininku. 1920 m. apskrities valdybos pirmininku

taryboje išrinktas Ignotas Jacinavičius – 26 metų ūkininkas iš Kaišiadorių valsčiaus Kiemelių kaimo, turėjęs 10 dešimtinių žemės. Už darbą valdyboje gaudavo 1000 auksinų algos. Buvo baigęs dviklasę mokyklą. Reiktų pažymėti, kad tai tas pats asmuo, kuris vėliau gana ilgai bus Žiežmarių valsčiaus viršaičiu. Valdybos pirmininko pavaduotoju išrinktas tarybos narys Jonas Perednis iš Žaslių vlsč. Kapciškių k., turėjęs 7 dešimties žemės. Buvo baigęs liaudinę mokyklą. Pavaduotojo darbas nebuvo nuolatinis, tad jam tekdavo dirbti valdyboje tik tada, kai pirmininkas išvykdavo atostogų ar kitur. Apskrities valdyboje kasininku tapo Vaclovas Zujus, 32 m. ūkininkas iš Žaslių vlsč. Gerų Vakarų k., kur turėjo 4½ dešimtinės žemės.

Centre su apskrities viršininko uniforma sėdi Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininkas B. Stosiūnas, antras iš dešinės – apskrities milicijos vadas K. Bajoras. Fotografijoje, galima spėti, užfiksuoti Trakų (Kaišiadorių) apskrities tarybos nariai. Apie 1920–1924 m. KŠM

Kaip kasininkas gaudavo 900 auksinų algos. Raštvedė Anelė Giriūnaitė buvo 19 metų, iš Kaišiadorių (gyveno Stoties g. 6), buvo baigusi 7 klases gimnazijoje Kryme, raštvedės atlyginimo gaudavo 1000 auksinų. Vyr. raštininkas – Antanas Kvedaras, 26 m. iš Kaišiadorių vlsč. Kiemelių k. Jis turėjo 20 dešimtinių žemės, tačiau jo nuolatinis užsiėmimas buvo „Fot. paišyt.“ (t. y. fotografas). Jis buvo baigęs 6 klases Petrogrado 1-ojoje gimnazijoje. Raštininko alga siekė 900 auksinų. Raštininkė Jadvyga Misiūnaitė buvo vos 17 metų, iš Kaišiadorių (gyveno Naujojoje g. 5), buvo baigusi pradžios mokyklą, algos gaudavo 700 auksinų. Apskritis valdyboje – 3 žmonės, visi lietuviai, mažžemiai ir baigę pradžios mokyklas. Apskritis valdyboje – 3 samdomi tarnautojai, visi lietuviai, iš jų vienas vyras ir dvi moterys, du nuo 17 iki 24 m., vienas iki 29 m.; du baigę vidurines mokyklas, vienas pradžios⁵⁰.

Apibendrinę visų 1920–1921 metų pirmoje pusėje Trakų (Kaišiadorių) apskrityje savivaldoje dirbusiųjų duomenis, galime matyti, kad iš visų 198 žmonių tarybose (apskritis ir valsčių) dirbo 148, valdybose – 25, samdomi – 25. Tarp 25 samdomų tarnautojų – 5 moterys. Atmetus samdomus, visi 173 politikai – vyrai, iš jų 167 lietuviai ir 6 žydai; 58 – nuo 40 iki 49 metų amžiaus tik 12 – daugiau negu 60 m., nė vieno vyresnio kaip 70 m., 16 – nuo 24 iki 29 m. Tik 4 su viduriniu išsilavinimu, 37 – pradiniu, 125 temokantys rašyti, 7 beraščiai. Pagal užsiėmimą: 122 mažžemiai, 29 ūkininkai, 6 pirkliai, 4 namų savininkai, 2 amatininkai, 3 darbininkai, 7 nežinomi. Matyti, kad darbo apskritis valdyboje netrūko, nes 1921 m. birželio 27 d. Trakų apskritis valdybos raštininkė Misiūnaitė apskritis valdybos prašo atostogų: „Kadangi jau tarnauju Valdyboje 21 mėnuo ir nei kartą nebuvo atostogose,

todėl prašau gerbiamos Valdybos paliausuoti mane nuo Birželio 27 d. iki Liepos 3 d.“⁵¹ Savivaldybininkų naštą rodo ir valsčių raštininkų krūviai. Kai apskritis valdyba papriekaitavo Žiežmarių valsčiui, kad „*nėra žinios kada yra valsčiaus valdybos darbo valandos*“, valsčiaus viršaitis A. Majauskas pasipiktino tokiu pranešimu ir 1921 m. rugpjūčio 23 d. atrėžė: „*Toks pranešimas yra visai neteisėtas, nes ant durų visados buvo nurodyta, kad nuo 8 valandos rytą lig 1 val. dienos ir nuo 2 lig 6 val. vakaro. Vienok raštinė dirba daugiausia nuo 6 valandų per ištisą dieną lig sutemai, daugel darbo esant.*“⁵²

Apskritis taryba nuo 1921 m.

Naujos kadencijos apskritis taryba ir valdyba išrinkta 1921 m. vidurvasarį. Trakų (Kaišiadorių) apskritis taryboje išrinkti 22 nariai, visi vyrai, dauguma ūkininkai, lietuviai. Nė vienas už darbą taryboje algų negaudavo. 1921 m. liepos 1 d. naujuoju apskritis tarybos pirmininku išrinktas Vladas Mongirdas iš Aukštadvario (jis apskritis politikoje nebuvo naujokas, nes 1918 m. lapkričio mėnesį Vyriausybės buvo paskirtas įgaliotiniu Trakų apskrityje, tiesa, neilgam). Vladas Mongirdas tuo metu buvo 44 metų, nurodyta priklausomybė arba prijautimas partijai – „demokr.“, mokslo cenzas ir nuolatinis užsiėmimas – gydytojas. Aukštadvaryje jis valdė net 421 dešimtinę žemės. Be to, ekonominės veiklos pristatymuose nurodoma, kad V. Mongirdas Aukštadvaryje vertėsi ne tik gydytojo praktika, taip pat žuvų auginimu ir prekyba. Apskritis tarybos pirmininko pavaduotoju išrinktas Vincas Venskus – 53 metų siuvėjas iš Žiežmarių, nepriklausantis partijoms, pagal išsilavinimą – „namų mokslo“, valdantis 10 dešimtinių. Kiti apskritis tarybos nariai:

⁵⁰ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 542, l. 1–5.

⁵¹ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 5.

⁵² LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 96.

iš **Kaišiadorių valsčiaus** – Kazys Morkūnas (25 m. vaistininkas iš Kaišiadorių, krikščionis demokratas, baigęs keturias klases; galima prisiminti, kad K. Morkūnas buvo vienas iš apskrities komiteto iniciatorių ir pirmasis jo pirmininkas nuo 1918 m. gruodžio 6 d., šaulių organizatorius) ir Jonas Aleksiejūnas (46 m. ūkininkas iš Vilionių k., taip pat krikščionis demokratas, baigęs liaudinę mokyklą); iš **Kietaviškių valsčiaus** – Kazys Kurklinskas (36 m. ūkininkas iš Kietaviškių, krikščionis demokratas, mokėsi Kauno „miesto mokykloje“, nuo Kietaviškių valsčiaus susikūrimo jos valdyboje dirbo raštininku) ir Jonas Dauksevicius (27 m. ūkininkas iš Vindziulių k., krikščionis demokratas); iš **Kruonio valsčiaus** – Alesius Bumbulis (25 m. ūkininkas iš Migonių k.) ir Juozas Valasevičius (30 m. ūkininkas iš Būtkiemio k.), kuris buvusios kadencijos taryboje buvo tarybos pirmininkas; iš **Semeliškių valsčiaus** – Vytautas Modzeliauskas (39 m. ūkininkas iš Burgonių dvaro, minimas kaip lenkas, turintis keturių klasių gimnazinį išsilavinimą) ir Jeronimas Versockas (29 m. ūkininkas iš Semeliškių valsčiaus, lietuvis, krikščionis demokratas); iš **Aukštadvario valsčiaus** – Kazys Kerdokas (45 m. ūkininkas iš Butkiškių, nepartinis, „namų“ mokslo) ir jau minėtasis tarybos pirmininkas Vladas Mongirdas; iš **Žiežmarių valsčiaus** – Domininkas Kudzinevičius (44 m. raštininkas iš Rusonių), kuris šios tarybos buvo išrinktas į apskrities valdybą pirmininko pavaduotoju, Zigmąs Naudžiūnas (37 m. ūkininkas iš Strėvininkų) ir Vincas Venskus, kuris jau paminėtas kaip tarybos pirmininko V. Mongirdo pavaduotojas; iš **Vievio valsčiaus** – Klemensas Janulevičius (24 m. ūkininkas iš Beržonų, demokratas, baigęs 6 gimnazines klases) ir Jurgis Milančius (52 m. vaistininkas-provizorius iš Vievio, kuris priklausė „valst. sąjungai“, buvo baigęs universitetą), aktyviai pasireiškęs ir ankstyvajame savivaldybių kūrimosi etape, kai 1919 m. dirbo apskrities komiteto raštvedžio, išdininko ir kitus darbus,

Pirmasis Semeliškių valsčiaus tarybos pirmininkas V. Modzeliauskas su žmona Marija. 1919 m.

kuriuos reikėjo atlikti būnant dešiniąja apskrities komiteto pirmininko Kazio Morkūno ranka; iš **Onušio valsčiaus** – Viktoras Montvilas (38 m. ūkininkas iš Vestartonių, lenkas), Vincas Montvilas (50 m. iš Iždagų, lietuvis) ir Adomas Andriulionis (40 m. ūkininkas iš Diržamonių); iš **Žaslių valsčiaus** – Aronas Šoganas (34 m. pirklys iš Žaslių, žydas, baigęs 4 klases), Jonas Bičkauskas (40 m. ūkininkas iš Prazariškių), Stasys Lechavičius (32 m. iš Skėrių) ir Jonas Peredne (41 m. ūkininkas iš Kapciškių). Taigi, iš Žaslių valsčiaus apskrities taryboje buvo didžiausia delegacija, kaip ir ankstesnėje kadencijoje. Žaslių valsčius buvo didžiausias visoje apskrityje.

Renkant apskrities valdybą – vykdomąją apskrities instituciją – pirmininko postas atiteko taip pat atstovui iš Žaslių valsčiaus –

Vievio valsčiaus taryba. Pirmoje eilėje sėdi iš kairės: pirmas – J. Milančius, centre – Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininkas B. Stosiūnas. Apie 1921–1924 m. LNM

Stasiui Kurgonui. 1921 m. rugpjūčio 25 d. jo ir raštvedės Anelės Mačinskienės surašyti savivaldybės narių ir tarnautojų duomenys kiek komplikuoti, nes surašius buvo taisomi ant to paties dokumento ir lieka neaišku, kada tie tarnautojų pasikeitimai įvyko. Tačiau iš šių dokumentų aišku, kad 1921 m. minima apskrities raštvedė Anelė Mačinskienė – tai ta pati Anelė Giriūnaitė, minima 1920 m. Taigi, ji apskrities valdyboje dirbo net kelerius metus ir savo gražia rašysena surašinėjo ne tik valdybos dokumentus, bet buvo ir apskrities tarybos posėdžių sekretorė. Įdomu, kad tuo laiku Trakų (Kaišiadorių) apskrities savivaldybėje raštininke pradėjo dirbti ir Zofija Peresilevičiūtė (kaip tuo metu rašyta – Peresilevičaitė, 1932 m. tapusi Brazauskiene). Rašoma, kad

apskrities raštininkė („rašom. maš. mašinistė“) Zofija Peresilevičaitė buvo 18 metų lietuvaitė, nepartinė (kaip ir kiti samdomi tarnautojai), per mėnesį gaudavusi 1000 auksinų, baigusi 2 klases mokykloje (tai jau kalbama apie aukštesnį nei pradžios, vidurinį išsilavinimą), o tuometinis jos pagrindinis užsiėmimas nurodomas „mokinė“, vadinasi, ji tuo laiku dirbdama tebesimokė toliau. Taip pat nurodoma, kad ji gyvena Kaišiadorių mieste, o nekilmajamojo turto „nieko neturi“. Tarp kitų apskrities valdybos narių (tame pačiame 1921 m. rugpjūčio 25 d. dokumente) minimas pirminko padėjėjas Domininkas Kudzinevičius – 43 metų raštininkas iš Žiežmarių valsčiaus Rusonių kaimo, per mėnesį gaudavęs 1500 auksinų, baigęs „liaudies“ mokyklą.

Apskritis valdybos kasininkas – Aleksandras Aleknavičius, 44 metų ūkininkas iš Jatkonių, per mėnesį gaunantis 1500 auksinų, baigęs „liaudies“ mokyklą ir turintis 15 dešimtinių žemės. Tuo laiku Jatkonių kaimas dar buvo neprijungtas prie Kaišiadorių miesto, tačiau paliktas neišskirstytas į vienkiemius. Apskritis buhalteris, 24 metų Vladas Zavadskis, kurio pagrindinis užsiėmimas ir buvo „sąskaityba“, buvo baigęs 4 gimnazijos klases ir per mėnesį uždirbdavo 1500 auksinų. Jis gyveno Kaišiadoryse, nors savo nekilnojamojo turto dar neturėjo. Minima, kad pirmininkas Stasys Kurgonas – ūkininkas iš Žaslių vlsč. Keturokų k., nuomojantis 78 deš. žemės, priklausė „Žemd. part.“, jo alga valdyboje buvo 1300 auksinų, buvo baigęs „Saulės“ kursus. Liepos 1 d. pirmininko padėjėju išrinktas Ignotas Jacinavičius – 27 metų ūkininkas iš Kaišiadorių vlsč. Kiemelių k. („be-partijos“, baigęs 2 klases), gaudavo 1000 auksinų. Vietoje jo jau po mėnesio įrašytam Dominykui Kudzinevičiui mokama jau 1500 auksinų suma. Liepos 1 d. valdybos nariu-kasininku tapęs Klemensas Janulevičius iš Vievio valsčiaus gaudavo 1000 auksinų (įdomu, kad Vievio valsčiaus atstovas apskrities taryboje minimas kaip demokratų partijos atstovas, o valdyboje – jau kaip nepartinis), po mėnesio kasininku minimam Aleksandrui Aleknavičiui priskirta jau 1500 auksinų. Įdomu, kad raštvedę Anelę Mačinskienę (greičiausiai buvusi Giriūnaitė, 20 metų, šaulė, baigusi 7 gimnazines klases, gyvenusi Kaišiadoryse) buvo norima pakeisti raštvedžiu Juozu Malecku, apie kurį daugiau duomenų nėra. Vėliau moteris vėl minima apskrities valdybos dokumentuose ir iš šio darbo išėjo tik po metų – 1922 m. rugsėjo 20 d.

Trakų apskrities valdyboje dažnai keitėsi ne tik aukštesnes pareigas užimantys tarnautojai, bet ir raštvedžiai bei raštininkai.

Aišku, didesnę rezonansą turėjo apskrities valdybos pirmininko Stasio Kurgono „parsišovimas“ 1923 m. sausio 23 d. Vasario 1 d. jis mirė. Todėl laikinai jo pareigas perėmė valdybos vicepirmininkas D. Kudzinevičius. Naujo pirmininko rinkimai buvo numatyti jau vasario 21 d. apskrities tarybos posėdyje. Kitų apskrities tarnautojų kaitą rodo, pavyzdžiui, trumpas laikotarpis nuo 1922 m. rudens iki 1923 m. pradžios. 1922 m. rugsėjo 20 d. valdybos raštvedė Anelė Mačinskienė „pasiliuosavo“, o į jos vietą nuo tos dienos paskirtas Antanas Kvedaras, kuris anksčiau buvo vyr. raštininkas. Tuo metu raštininko pareigoms naujai pasamdytas Kazimieras Padriezas (30 metų, „bepartyvis“, baigęs 4 gimnazijos klases, gyvenantis Kaišiadoryse). Tačiau neilgai pabuvęs raštvedžiu A. Kvedaras lapkričio 22 d. vėl sugrąžintas į vyr. raštininko pareigas, o į jo vietą – buvęs laikinai paskirtasis vyr. raštininkas K. Padriezas. Tačiau 1923 m. sausio 15 d. A. Kvedaras visiškai atleistas iš tarnybos, K. Padriezas vėl sugrąžintas į vyr. raštininko pareigas, o raštvedžiu dirbti naujai priimamas Juozas Majauskas⁵³.

1922 m. rugsėjo 25 d. apskrities taryba nutarė tarybos nariams mokėti dienpinigius – po 200 auksinų. O jau po mėnesio, kai buvo įvesta nacionalinė valiuta – litai, nutarta apskrities valdybos nariams mokėti dienpinigių po 1,5 Lt, vėliau ir tarybos nariams nustatyta mokėti po 5 Lt.⁵⁴ Tai yra, atlyginimą tarybos nariai gaudavo tik už tas dienas, kai vykdavo tarybos posėdžiai. Kai 1921 m. rugpjūčio 25 d. Trakų apskrities valdybos iš Kauno buvo paklausta, kada likviduotas Kaišiadorių apskrities komitetas ir kam perėjo visos knygos ir dokumentai, buvo atsakyta, kad komitetas likviduotas liepos mėnesį ir dokumentai perėjo valdybos žinion⁵⁵.

⁵³ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 543, l. 1–2, 4.

⁵⁴ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 538, l. 22–26.

⁵⁵ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1. l. 248.

1927 metais parengtoje istorinėje apžvalgoje nurodoma, kad „*galutinas savivaldybės tipas susidarė užsibaigus pereinamajai stadijai*“, t. y. 1920 m. vasario 6 d., kai pagal savivaldybių įstatymą įvyko pirmasis apskrities tarybos posėdis. 1923 m. sausio 21 d. vietoje S. Kurgono (kuris „persišovė“) valdybos pirmininku išrinktas Julius Čaplikas (buvęs savanoris, vėliau tapęs ministru), bet, jam atsisakius, kitame tarybos posėdyje balandžio 4 d. išrinktas D. Kudzinevičius iš Žiežmarių valsčiaus Rusonių kaimo, jo padėjėju – Juozas Stosiūnas iš Semeliškių valsčiaus Dziekuniškio kaimo. 1923 m. gruodžio 28 d. apskrities taryba buvo perrinkta. Tarybos pirmininku ir pavaduotoju perrinkti V. Mongirdas ir V. Venskus. Vykdomoje valdžioje didelis pasikeitimas įvyko 1924 m. liepos 29 d. Seimui priėmus Savivaldybių įstatymo pakeitimą, pagal kurį apskrities viršininkas tapo ir apskrities valdybos pirmininku. Tokiu būdu valdyba buvo sudaroma iš pirmininko ir dar dviejų apskrities tarybos išrinktų narių⁵⁶. 1924 m. spalio 20 d. tarybos pirmininku tapo Julius Čaplikas (iš Žiežmarių valsčiaus Astrauciškių kaimo), o padėjėju – Antanas Steikūnas (iš Kaišiadorių valsčiaus Tauskūnų dvaro). Apskrities valdybos nariais išrinkti Antanas Steikūnas (iš Žaslių valsčiaus Kasčiukiškių dvaro) ir Pranas Ambroževičius (iš Žaslių valsčiaus Kurniškių vienkiemio)⁵⁷. Galima pastebėti, kad šie savivaldybės vadovai – buvę nepriklausomybės kovų dalyviai ar kariuomenės savanoriai.

Asmeniniai apskrities vadovybės nesutarimai

Trintis apskrities valdyboje ryškiausiai atskleidžia iš buvusio Vievio vaistininko, išrinkto apskrities sekretoriumi ir kasininku, Jurgio Milančiaus laišku, kuriuos jis ne kartą siuntinėjo ne tik Kaišiadorių karo komendantui,

kaip „tvirčiausią ranką“ turėjusiam vietiniam valdininkui, bet ir Lietuvos prezidentui bei vidaus reikalų ministru, leisdamas sau apkrauti juos ir smulkiausiaisiais savo reikalais, ir gandais, vadindamas tai savo „pilietiška pareiga“. Labiausiai J. Milančius buvo nepatenkintas savo tiesioginio viršininko – apskrities komiteto pirmininko K. Morkūno veikla. Pavyzdžiui, 1919 m. birželio 12 d. Kaišiadorių karo komendantas gavo apskrities valdybos veiklos aprašymą nuo „*buvusiojo Vievio aptiekininko, karo metu Kietaviškių liaudies mokytojo etc; esamojo Kaišedorių apskrities švietimo komisijos pirmininko, nario sveikatos sekcijos nuo apskrities komiteto etc.*“ Jurgio Milančiaus:

1. Dieną 15–17 š. m. kovo mėnesio tapau pakviestas kasininkauti Kaišedorių apskrities komitetan: pakišta man keletas tūkstančių markių priglaut ir pareikalauta pakvitavimo. O aš atvykęs buvau, kaip stoviu; padeliui jokios šepelės, nei skrynelės nei dargi prirakinamo stalčelio visuose namuose. Aiškinu tada, jogei nesitikėjęs tokios užduoties, nepasiėmiau iš namų juostos, idant galėjus susidėt užančiuosna, nes kišenėse nesutylps.

2. Praslinko mėnesis – pinigai vis besivalkioja pakampėmis be jokio tikro padėjo tarpe pirmininko nešiojamųjų bei atmestinių rūbų: paskiau – visgi pirštais atveriamame keleiviniame krepšyje; aš pildau pareigas kanceliariškasis komiteto raštavedžio ir pirmininko ir iš dalies kasininko – (ne labai tą nei reikalingo, reikia pripažinti, nes darbo nedaug), nes pirmininkui nuolatai pakrikus, raštvedžiui taipogi vietoje nenusėdint, už leidimus-paliudymus pinigai kas diena priiminėti reikia. Beje valdytoje aptiekoje, kurioje irgi tvarka čigoniška.

3. Galuose dieną 5-ą balandžio m. raštavedis visai nuo vietos atsisakė ir pasišalino. Liko ant manęs visa kanceliarija ir aptieka.

4. Paskutinį kartą pinigus perskaitė

⁵⁶ Lietuvos valstybės teisės aktai (1918.II.16–1940.VI.15), Vilnius, 1996, p. 304.

⁵⁷ LCVA, f. 379, ap. 3, b. 10, l. 266.

pirmininkas su savo pasidabotąja panele, bet tikras jų daugis rodosi neužrašytas niekur. Buvusysis raštvedys Krutulis Antanas tegali pasakyt kiek pinigų gal būt viršiaus užrašytųjų knygoje paliudymų-leidimų, nesa jisai vežiojo pinigus iš Kauno socialės apsaugos. 5. Mano kalbintas apskaityt ir užrašyt jau bent syki pirmininkas atsakė: „Dar palukėti reik.“ Ko laukt?... sunku suprasti nepasakius. Viskas gudru, slaptu. 6. Naktįje 15–16 balandžio, pasklidus gandams vėlai vakare, kad bolševikai užėina ir visiems Lietuvos valdininkams iki žemiausiojo milicijanto iš miesto išbėgus, antryt pirmininkas raštu man liepia perduot pinigai komiteto tajaipat panelei, apskrities komiteto besidarbiavime jokio iki šiol pripažinto dalyvavimo neturinčiai. 7. Artėjo mėnesis – nēr kas algą išmokėtų; <...> už likusius reiks atsakyt. 8. Dieną 25-ą balandžio aš pasiunčiau raštą pareiškimą artimiausiems Kaišedorių ir Žiežmarių valsčių komitetams ir apskrities viršininkui, kad negaliu imti ant savęs jokios atsakomybės už tvarką nei aptiektoje nei komitete <...>. Dėlei nesibrendimo pirmininko beje kad ką daugiau tinka išaiškinti tiktai didesniame, viešame susirinkime: ikšiol negauta jokio atsakymo nei nėra jokių pasekmių. 9. Tiesa, pinigai jau radosi suimti skrynelėsna, bet skaitė juos pirmininkas tiktai su taja pat panele, dabar jau patele, o man pareikšta – laike pogulio ne posėdžio, taip pat patelei tiktai dalyvaujant, kad nuošiol būsiu raštavedžiu, kasininku gi patsai pirmininkas: kokia, iškur iš kur teise ir ingaliavimu taipo saivališškai-atžagariai apseinama su visuomenės reikalais ir lėšomis, man nieko nežiniai; viskas tatai man rodosi per daug karališka ir anachroniška. 10. Apie komiteto narių parinkimą ir pareigų paskirstymą, kursai ir man stojant bendran darban priderėjo pasirašyti, nēr jokio protokolo; revizijos taipogi, nors ir labai reikėjo... Viena pirmininko... Bet rodosi užteks.

O rodosi Kaišedorių padėtis viena svarbiausių, jei ne svarbiausioji tarpe visų: 1. Pafrontėje; 2. Gelžkelių mazgas; 3. Pakeičiui tarp Kauno–Vilniaus <...>.

P. S. Ką apskrities komiteto pirmininkas pilietis K. Morkunas patsai apie save gražaus esą parašęs savąja ranka besivaduodamas nuo kareiviavimo, vargiai bau priderėjo ir buvo galima mumis nariams pavaldiniams nepatvirtinti parašais, nes, imant problematiškai, neprirašyta tenai melo: prityręs, kas jau šiame dalyke sukasi keletą mėnesių; veiklus, nes rūpi labai sava garbė, beje sava nauda, tiktai vargiai ar daug berūpi nauda visuomeninė, nes pačiame buite nusidavimai štai kaip klojasis. J. Milančius, pražilusysis tarnas Lietuvos visuomenės⁵⁸.

Jau po savaitės „pražilęs tarnas Lietuvos“ J. Milančius surašė panašų laišką pačiam Lietuvos prezidentui Antanui Smetonai. 1919 m. birželio 21 d. jis rašo prezidentui, kad sušauktas Kaišedorių apskrities seimelio susirinkimas iš esamų valsčių Kaišedorių, Žiežmarių, Kruonio, Darsūniškio, Semeliškių, Kietaviškių ir Žaslių. Seimelio dienotvarkėje buvo algų, apskrities ligoninės, mokesčių, seimelio kompetencijos ir kiti klausimai:

Pranešimo pašalinio priežastis: nuo 15/3 pakviestas esmu apskrities Komitete kasininkauti: atkišta man keli tūkstančiai auksinų priglaust ir pareikalauta pakvituot, o visame name nei vienos prirakinamos vietelės: šeputės, stalčelio nei ko panašaus <...>. Porą mėnesių pinigai valkiojosi tarpe pirmininko atmestinių rubų: pažadėtoji alga, pora mėnesių laukus, prisėjo susirinkti pačiam iš begamųjų įplaukų, nes nebuvo kas išmoka. Kibinęs vieną kitą artimųjų asmenų, kad negaliu sutalpinti pinigų kišenėse, 23/4 draustais raštais pranešiau artimiausiųjų valsčių Kaišedorių bei Žiežmarių komitetų valdyboms, kad nematau galimu prisiimt kokios nors ant savęs atsakomybės pirmininką per jauną esant,

⁵⁸ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 51–52.

kurios priežasties dėlei ikšiol tankiausiai pačiam vienam prisėjo būti ne tiktai Komitete, bet ir aptiekoje. (Komiteto pirmininku pastatytas aptiekos pagelbininkas, nuomotojas aptiekos), nes man ikšiol priseina eiti pareigas nuolatinio visų esamųjų ir buvusių narių Komiteto pavaduotojo, aptiekos valdytojo ir darbininko; Švietimo bei kultūros komisijos pirmininko; veiklaus nario sveikatos sekcijos ir dar kitos, kaip į vokiečių bei lenkų kalbas vertėjo ir p.

Kaišedorių apskritis pafrofrontinė: 14/6 praleista šmugliumi <...> ir dar kokio ten chemikalijo viso ant 20 su viršum tūkstančių, ko butų užtekę 10-ai metų steigiamajai ligoninei. Praleista todėl, kad nebuvo kas suturėtų. Mano balso nesupaisyta. Globa nuo Ministerijos šiai apskrīčiai reikalinga tvirtesnė, negu kad esą iki šiol.

Laiško prezidentui pabaigoje J. Milančius priduria:

P. S. Pačiame fronte lenkai lietuvius užpuldinėja už neleidimą šmuglių, o vokiečiai žydu šmuglininkus gina su peiliais. Šaudytis su lenkais jau šaudosi, pradės ir skerstis. Ligoninė irgi reikalinga kuo greičiaus. Keletas dienų atgal vaikas nuo Žaslių, garbės milicijantas (= pareigas einantysis be algos) dalyvavusis jau mūšiuose su bolševikais, pažeistas vokiečiųsvagių nakties laike begaudydamas, pavartytas nuo vartų Kauno ligoninės miestinės ir čionai pora dienų vaikščiojo vos menkai aprištą ranką bevalkiodamas, kol pašalpa surado, nes nieks su pašalpa nesuskubo ir vaikas nežinojo, kur pašalpos ieškoti.

Tokį patį laišką J. Milančius surašė ir vidaus reikalų ministru. Prezidentas Antanas Smetona gautą J. Milančiaus laišką birželio 23 d. taip pat persiuntė vidaus reikalų ministru, prašydamas atsižvelgti „į pranešime išdėtuosius Kaišedorių atsitikimus ir tos apskrities stovį“⁵⁹.

Kaišedorių apskrities valdžiai Lietuvos valstybės tarnybos turėjo priekaištų. Pavyzdžiui, 1919 m. gegužės 28 d. Žvalgybos skyriaus viršininkas Kaišedorių komendantui praneša, kad „sulig gautų agentūros žinių pranešu, kad Kaišedoryse yra tūlas vaitininkas, miesto komiteto pirmininkas, kuris išdavinėja leidimus įvažiuoti Kaunan; vienok tas darbas esąs atliekamas labai betvarkiai, be geros kontrolės, be tikrų dokumentų ir įvairiems pavojingiems ir įtariamiems asmenims“⁶⁰. Taigi, buvo įtariama, kad Kaišedorių apskrities komitetu galėjo pasinaudoti ir priešiškos Lietuvos valstybei jėgos. Kiek tuose J. Milančiaus pateiktuose aprašymuose buvo tiesos, o kiek pamėgimo rašyti skundus, sunku atskirti, tačiau galime pajauti vietinės politinės dramos veikėjų charakterius, vaidmenis ir daugiasluoksnį įvykių siužetą. Kad J. Milančius turėjo ypatingų sugebėjimų veikti procesus, kurie nuo jo pareigų tiesiogiai nepriklausė, rodo ir jo incidentas su laikinai Kaišedorių karo komendantu pareigas ėjusiu kpt. Jeronimu Butkumi. 1920 m. vasarą, Lietuvai jau kontroliuojant Trakus ir ten išvykus Kaišedorių komendantui kpt. Antanui Kundrotui, 1920 m. rugpjūčio 26 d. J. Butkus nurodė Trakų apskrities valdybos išdininkui J. Milančiui atiduoti kaišedoriečiui Segalauskui iš jo rekvizuotą „piniginę dėžę“ (t. y. seifą), mat toks buvo kpt. A. Kundroto įsakymas. Ir kitiems vietiniams gyventojams paskelbta, kad jie gali atsiimti savo daiktus, kurie buvo iš jų rekvizuoti. Karininko J. Butkaus nuostabai, „pirmas įsakymas atiduoti piniginę dėžę buvo neišpildytas ir duotas neaiškus pasiaiškinimas raštiškai ant popiergalio. Aš pakartojau tuomet įsakymą ir dar sykį gavau kitą popiergalį su keistais reikalavimais. Numatydamas, kad kasininkas p. Milančius turi sau už tikslą mane suvadžioti, paprašiau jį atvykti komendantūron dėl ypatingo

⁵⁹ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 80, l. 20–22.

⁶⁰ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 41.

pasiaiškino ir jis atvykęs pas mane po asmenišką pasikalbėjimą sutiko atiduoti spintą ir kvitą atiduoti komendantūron. Bet už kiek laiko vėliau atėjo pas mane savininkas p. Segalauskas ir pranešė, kad jam spintos neatiduoda. Atradau reikalingu nueiti į iždinę ir pareikalauti nuo iždininko p. Milančiaus tuoj išpildyti mano įsakymą ir už įsakymo nepildymą uždėjau jam piniginę baudą.“ Tada jis pareikalavo sargybinio išduoti jam tuščią spintą, bet sargybos viršininkas pasakė, kad „koks tai raštininkas uždraudęs imti spintą. Tarnaudamas kariuomenėj jau apie 9 metus niekuomet nebuvau taip asmeniškai užgautas einant tarnybos pareigas.“ Todėl karininkas J. Butkus įsakė jaunesnįjį Kaišiadorių apskrities buhalterį A. Pračkailą areštuoti ir patraukti į teismą už trukdymą vykdyti įsakymą⁶¹. Taip dėl Kaišiadorių apskrities tarnautojo J. Milančiaus kurstymo nukentėjo ne jis pats, o jaunesnysis jo kolega.

Prieštaravimai tarp Kaišiadorių apskrities ir valsčių savivaldybių

Savivaldybių veiklos pradžioje buvo ryški trintis tarp valsčių ir apskrities savivaldybių dėl jų funkcijų, teisių, tarpusavio subordinacijos. Pirmiausia tai matėsi santykiuose tarp Kaišiadorių valsčiaus ir apskrities valdžių, kurios veikė tame pačiame miestelyje ir siekė naudotis tais pačiais ištekliais. Pavyzdžiui, 1919 m. balandžio 5 d. Kaišiadorių valsčiaus komitetas VRM nusiuntė protestą dėl Kaišiadorių apskrities komiteto veiklos:

Šių metų balandžio 5 d. Kaišiedorių apskričio valsčių atstovų suvažiavime, kuriame iš 14 valsčių komitetų dalyvavo tik 4 valsčių komitetų atstovai, nutarta palikti valsčių komitetų kasoj nedaugiau 3000 (trijų tūkstančių) rublių pinigų, visa viršaus paimti apskričio komiteto kason. Kaišedorių valsčiaus

komitetas laikydamas šį nutarimą neteisėtu: 1) kadangi didesnė apskričio dalis užimta bolševikais, iš kur susivažiavime nebuvo valsčių atstovų, 2) šis nutarimas atima visą valsčių komitetų iniciatyvą ir siaurina veikimą, 3) kadangi šis nutarimas naikina valsčių komitetų nuosavybę ir praktikon įveda rusų komunizmą, tad Kaišed. valsčiaus komitetas griežtai protestuoja ir kreipiasi į Vidaus Reikalų Ministeriją, prašydamas atmainyti šį apskr. valsčių atstovų susivažiavimo nutarimą ir nurodyti tikresnius santykius tarp apskričio ir valsčių komitetų. Kaišedorių valsčiaus komiteto nuomone, apskričio komitetas turėtų imti iš valsčių komitetų tik tam tikrą % (nuošimtį) saviems reikalams, bet neapribuoti sumą.

Šis dokumentas pažymėtas apskritu antspaudu su užrašu „Kaišedorių parapijos komitetas“ ir Lietuvos herbu centre. Kaišiadorių valsčiaus protestą gavęs Kaišiadorių apskrities viršininkas Bronius Stosiūnas persiuntė raštą ministerijai su savo nuomone, kad „Kaišedorių Valsčiaus Komiteto protestas yra visiškai teisingas“. Savo ruožtu ministerija viršininkui nurodo, kad „kol šis klausimas įstatymų keliu bus išrištas, Vidaus Reikalų Ministerija paveda ja išrišti Tamstai savo nuožiūra“⁶². Tai rodo, kad ministerija, esant dar nenusistovėjusiai savivaldos įstaigų veiklos tvarkai, dažnai sprendimus neaiškiose situacijose palikdavo savo paskirtųjų atstovų – apskrities viršininkų – nuožiūrai. 1919 m. pavasarį prasidėjęs Kaišiadorių valsčiaus ir apskrities ginčas dėl pajamų tęsėsi ir vasarą. Birželio 27 d. valsčiaus komiteto pirmininkas Petrauskas skundėsi VRM, kad apskrities seimelis birželio 23 d. nubalsavo iš Kaišiadorių valsčiaus atimti pinigus, kuriuos šis uždirdo pardavinėdamas druską. Todėl seimelio posėdyje valsčiaus komiteto delegatai griežtai protestavo. Valsčiaus komitetas tokį sprendimą laikė neteisingu, nes „tas paliečia vieną Kaišedorių Valsčiaus

⁶¹ LCVA, f. 384, ap. 2, b. 119, l. 23.

⁶² LCVA, f. 379, ap. 2, b. 80, l. 5–7.

Komitetą iš viso Kaišedorių apskričio. Valsčiaus Komitetas pildęs visus bendrus Apskričio Komiteto įsakymus visiems Valsčiams, bet atskirų sunkenybių ant savo pečių nešti nepriima.“ Valsčius prašo ministrą šį nutarimą panaikinti ir ateityje uždrausti tai daryti, nes tai atsitinka jau antrą kartą. O Kaišedorių apskrities komitetas ministerijai savo sprendimą aiškino taip: 1. Valsčiaus komitetui paėmus muitą stotyje, pirkliai tą sumą rinko iš kitų valsčių gyventojų, parduodami druską brangiau. 2. Geležinkelis nėra vieno valsčiaus nuosavybė, o priklauso visai apskričiai, todėl ir pelną reikia skirti visos apskrities, svarbiausia, ligoninės, naudai. 3. Be to, valsčiaus komitetas, turėdamas pelno, atsisakė „apskrities komitetui padaryti paskolą reikalingame pinigų momente. 4. <...>“. 5. Valsčiaus komitetas trukdo vykdyti apskrities seimelio nutarimus, pavyzdžiui, kai norėjo sušaukti valsčiaus gyventojų susirinkimą, valsčiaus komiteto nariai atseit neteisingai skelbė žmonėms, kad susirinkimo nebus, dėl ko ir nesusirinko žmonės. Apskrities komiteto pirmininkas K. Morkūnas reziūmuoja, kad „matydamas visame priešingą nusistatymą ir nepakęsdamas besitveriančios Kaišedorių valsčiaus respublikos, prašo Vidaus Reikalų Ministerijos išreikšti savo valią, kuri priverstų Kaišedorių Valsčiaus Komitetą skaitytis ir pildyti visos apskrities atstovybės – Seimelio – nutarimus, kitaip apskrities Komitetas negalės veikti ir bus priverstas vaduotis griežtomis priemonėmis“. Tačiau Kaišedorių valsčiaus komitetas apskrities komiteto grasinimų neišsigando (matosi, kad tai galėjo būti ir dėl to, kad jis ne kartą susilaukdavo apskrities viršininko palaikymo) ir birželio 27 d. parašė apskrities komitetui, kad be ministerijos paliepimo jų nurodymo nevykdys, taip pat ir be visuotinio valsčiaus susirinkimo bei pasitarimo⁶³.

⁶³ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 80, l. 23–27.

⁶⁴ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 80, l. 33.

⁶⁵ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 80, l. 29, 31.

Liepos 16 d. apskrities viršininkas ministerijai rašė: „Kadangi ir kiti Komitetai turi pinigų už įvairius liudijimus, o reikalaujama pinigų tik iš Kaišedorių valsčiaus Komiteto, Kadangi Kaišedorių Valsčiaus Komitetas, turėdamas kiek didesnio kapitalo ypačiai gerai veikia besirūpindamas valsčiaus biednuomene ir kitais reikalais, tai mano nuomone šiam komitetui statyti ypatingų reikalavimų būtų negera.“⁶⁴

1919 m. liepos 5 d. Kaišedorių valsčiaus komiteto pirmininkas Petrauskas informuoja apskrities viršininką apie valsčiaus kasos lėšas: pajamų knygoje buvo 123 689 rb, išlaidų knygoje – 103 464 rb, gryno pelno – 20 228 rb. Pelno už druską buvo 7300 rb, o kitas pelnas gautas už įvairias prekes: muilą, degtukus, miltus, bulves, dalgius, galąstuvus, rūkomąjį popierių ir sąsiuvinius. Gavusi informaciją iš apskrities viršininko, liepos 22 d. ministerija apskrities komitetui pranešė, kad jų nutarimas paimti Kaišedorių valsčiaus surinktus pinigus už leidimus išvežti druską panaikintas, nes „pinigai tie surinkti valsčiaus nutarimu ir valsčiaus rūpesniu ir darbu“. Ministerijos nuomone, visi valsčiai gali būti apdedami mokesčiais proporcingai, o ne vienas iš jų atskirai⁶⁵.

Aišku, netgi objektyvūs apskrities ir valsčiaus savivaldybių prieštaravimai pasižymėjo asmeniškumais. Tai geriausiai matosi iš apskrities sekretoriaus J. Milančiaus 1919 m. liepos 5 d. laiško vidaus reikalų ministrui, kurį „sulyg pilietiškosios pareigos“ informavo ne tik apie apskrities politiką, bet ir vietinį Kaišedorių valsčiaus komitetą:

Kaišedorių valsčiaus komitetas, kad ir labiau radosi subrendęs už mūsų, už tai išrodo sergans gešeftomanija ir, kas dar aršiau, lenkomanija, ar bent pavojingais lenkybės antkryčiais. Tiejie lenkybės antkričiai ypač pavojingi tuomi,

1. kad paties valsčiaus komiteto pirmininko vienapavardis giminaitis kaimyniame Kietaviškių bažnytkiemyje turi žentą, visu karo metu buvusį tikrą vagių globotoją – karalių, kurio bernai, o kaip kiti sako pašaliniai posūniai – vyriausieji veikikai – užsiimdinėjo vagyste, kortomis, girtavimu beje svetimžemių bėglių-šnipų pervedžiojimu; tasai gi pats vagių globotojas – karalius aršiausiais vardais koliaut mėgsta lietuvius ir lietuvybę; tojo vagių karaliaus pašalinio – dėdės ir tetėno vedamasai, kaipo pirmininko, Kaišedorių valsčiaus komitetas – patsai prietikiu mačiau – savo gešefto-pirklybų knygas veda irgi pasistengiamai lenkišku žargonu. Girdime vokiečiai grasina-baugina, kad jiems išėjus tuojaus Kaišedorysna atsigausią lenkai; randasi pagrindo bijotis, kad Kaišedorių valsčiaus komitetas, atsisakęs iš turimųjų apie 50 tūkstančių kapitalo, paskolint apskrities komitetui 5 tūkstančius ligoninės tarnautojams apmokėti, rengiasi taisiais visais tūkstančiais laukiamiesiems lenkams prisigerinti, arba gal būti susitarta su tuomi pirmininko giminės žentu – vagių karaliumi, kad tasai savo plėšikų vėl iš turmos sugrįžusių ir laisvėje turimą gaują užleis arba Kaišedorių valsčiaus turtą ir, visai nekaltai dėl komiteto, su kuomi tinkama pasidalis; jeigu ir to pavojaus nepripažint ta, artimi žmonės kalba, kad Kaišedorių valsčiaus kasininką suaugusis narsus senelis už krutų kartais pakrato, arba ir pagaliu ar kuolu pabaugina, todėli ir iš šitos pusės randasi pavojaus valsčiaus visuomenės turtui, gi valsčiaus revizorius vietinis klebonas paskutiniame 23/6 š. m. apskrities seimelyje vien negražiai užpludo visus Kaišedorių valsčiaus komitetą peikti išdrįsusius <...> siūlo valsčiui palikti ne daugiau 3000, o kitus pinigų rekvizuoti, o tuos pinigų skirti ligoninės sutvarkymui Kaišedoryse, be kurios žmonės vargą didelį nekaltai kenčia.

Laiške J. Milančius ragina ministrą: „P. S. Skaitau reikalingu veikimą greitą, stiprų ir nudugnį.“⁶⁶

Trakų (Kaišiadorių) apskrities komiteto veikla

Kaip vyko ir kokius klausimus sprendė Kaišiadorių apskrities komitetas (seimelis) pirmaisiais savo veiklos metais? Pavyzdžiui, aštuntajame jo posėdyje 1919 m. birželio 23 d. dalyvavo Kaišiadorių, Žiežmarių, Kruonio, Darsūniškio, Semeliškių, Kietaviškių ir Žaslių valsčių atstovai, taip pat Kaišiadorių apskrities viršininkas, piliečių apsaugos (t. y. milicijos) vadas, Žemės ūkio ir valstybės turtų ministerijos įgaliotinis, apskrities gydytojas. Pirmininkavo tarybos pirmininkas K. Morkūnas (tas pats minėtas Kaišiadorių vaistininkas, Kaišiadorių apskrities savivaldybės iniciatorius, J. Milančiaus skunduose minimas apskrities komiteto pirmininkas), sekretoriavo laikinasis sekretorius J. Milančius. Nutarta, kad valsčių komitetų valdybose turi būti trys renkami nariai – pirmininkas, sekretorius ir kasininkas, o kiti, reikalui esant, samdomi. Be to, nesant nuolatinio darbo kasininkui, jo pareigas atliks pirmininkas. Susirgusiam komiteto nariui „per du mėnesiu turi būt mokama pilna alga ir skaitomas komiteto nariu visus metus. Tolimesnė pašalpa sergančiam nariui paliekama valsčių komitetų nuožiūrai.“ Komiteto pirmininkui ir raštvedžiui numatyta mokėti po 700 auksinų algos, o kasininkui – 600 auksinų. Taip pat nutarta apskrities ligoninę iš Žaslių perkelti į Kaišiadoris, o surasti tinkamas patalpas ir nustatyti jai etatus pavesta prie apskrities seimelio veikusiai Sveikatos sekcijai. Lėšas ligoninei numatyta gauti apdedant mokesčiais valdininkus ir pramonininkus (po 1 proc. nuo mėnesio pelno) ir už žemę (nuo dešimtinės žemės imant po 1 auksiną vienkartinio mokesčio). Nuo ligonių pagal išbūtas dienas imti tokį mokestį, kurį nustatys apskrities taryba (prieš šį nutarimą protestavo apskrities gydytojas P. Žilinskas).

⁶⁶ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 80, l. 32.

Mokestį už žemę ligoninės naudai turėjo surinkti valsčių komitetai, susitarę su kaimų seniūnais. Pagal seimelio nutarimą visi apskrities valsčių komitetų nutarimai turėjo būti tvirtinami apskrities tarybos, o jei negautų atsakymo per 7 dienas – galėjo vykdyti savo nutarimus. Dešimtas seimelio nutarimas – dėl Kaišiadorių valsčiaus komiteto surinktų mokesčių už druską, kad tuos pinigus būtų galima paimti apskrities kason. Prieš šį nutarimą protestavo Kaišiadorių valsčiaus komiteto atstovai kun. Alfonsas Varnas ir Izidorius Račkus. Taip pat seimelis pritarė, kad 20 procentų valstybinio mokesčio (nuo žemės, pramonės ir prekybos įstaigų), kurie pavesti savivaldybių išlaikymui ir buvo įnešami į valsčių kasą, turėjo būti perduoti į apskrities tarybos kasą, o likusios įplaukos pasilikti valsčių komitetų naudai. Apskrities komiteto pirmininkui K. Morkūnui sutikus pildyti savo pareigas iki kito seimelio susirinkimo, kitu kandidatu išrinktas I. Račkus. Tuo pačiu laikinasis sekretorius J. Milančius išrinktas nuolatinio tarybos sekretoriumi. Į revizijos komisiją išrinkti J. Jurkūnas, J. Vaicekauskas ir B. Stosiūnas⁶⁷. Kodėl iškilo reikalas numatyti naują apskrities seimelio pirmininką, rodo birželio 5 d. apskrities komiteto kreipimasis į VRM dėl komiteto pirmininko K. Morkūno, kad jį atleistų nuo mobilizacijos į kariuomenę „*kai-po uolų ir prityrusį darbininką šioje srityje*“, nes „*nerandama žmogaus, kuris galėtų paimti minėtojo komiteto pirmininko pareigas*“. Kreipimąsi pasirašė netgi K. Morkūną nuolat skundęs Kaišiadorių apskrities komiteto sekretorius J. Milančius⁶⁸.

Apibendrinta apskrities komiteto veiklos pradžia apžvelgta 1927 metais, jau ataušus nepriklausomybės kovoms ir politinėms aistroms bei ruošiantis minėti nepriklausomybės 10-metį. Prisiminta, kad vokiečių okupacijos metu, susiorganizavus valsčių bei parapijų

komitetams, 1918 m. gruodžio 6 d. Kaišiadoryse įvyko pirmasis Trakų apskrities valsčių ir parapijų komitetų atstovų suvažiavimas, kur atstovai iš 13 valsčių išrinko 6 asmenų tarybą: tarybos pirmininku – Kazį Morkūną, jo padėjėju – Stasį Kučinską, raštininku – Juozą Mičiulį, raštininko padėjėju – Balį Šalcauską, išdininku – kun. Alfonsą Varną, išdininko padėjėju – D. Ostroševskį. Pavadinimas „taryba“ maždaug atitiko vėlesnių laikų apskrities valdybos funkcijas. Netrukus pavadinimas pakeistas į „apskrities komitetas“. Iki Pirmojo pasaulinio karo apskrities centras buvo Trakai, bet vokiečiai apskrities centru 1916 m. paverė Kaišiadorys ir pavadino „Kreis Koschedary“. Matyt, buvo atsižvelgta į tai, kad Kaišiadorys yra prie svarbaus geležinkelio mazgo. Todėl, kuriantis Lietuvos valstybei ir organizuojantis savivaldybei, taikytasi prie tuolaikinio gyvenimo sąlygų ir dėl šių priežasčių apskrities centru pasirinkti ne Trakai, bet Kaišiadorys. 1918 m. pabaigoje išrinkto komiteto veikimas buvo sukaustytas, nes, kilus revoliucijai Vokietijoje, nuo jos neatsilikio ir Lietuvoje buvusios vokiečių kariuomenės dalys, taigi ir Kaišiadoryse susitvėrė kareivių organizacija „Soldatenrat“, kuri rėmė vietinius komunistinius gaivalus ir vietinius „sovietus“ apginklavo šautuvais. Kai bolševikų kariuomenės dalys nuo Vilniaus artinosi Kaišiadorių link ir užėmė Žaslius, apskrities komiteto veikla tapo neįmanoma. Vokiečių „soldatenratas“ ir vietinis „sovietas“ siekė panaikinti apskrities komitetą. Pavyzdžiui, reikalauta daryti protokolų vertimus į vokiečių kalbą ir nešti „soldatenratui“ patvirtinti. Sąlygos veikti pagerėjo, kai 1919 m. vasarą iš Kaišiadorių išsikraustė vokiečių kareiviai. Prisiminimuose minima:

Kadangi tais laikais nebuvo įstatymų, normuojančių savivaldybės gyvenimą, buvo vadovaujamasi asmens iniciatyva. Prie tokių sąlygų

⁶⁷ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 80, l. 27.

⁶⁸ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 80, l. 8.

darbas ėjo nesklandžiai, buvo neproduktyvus ir nedarnus. Normaliam savivaldybių vystymuisi taipogi daug kliudė tuolaikinis karas su lenkais ir bolševikais, kuris ėjo apskrities plote. Atskirų valsčių veikimas kaip tai Onušiškių, Aukštadvario, Vievio, Trakų ir Žaslių buvo nutrauktas, tai dėl lenkų arba bolševikų okupacijų. 1920 m. rugpjūčio mėn. užėmus Lietuvos kariuomenei Vilnių ir Trakus apskrities savivaldybė ir kitos apskrities įstaigos persikėlė į Trakus, į prieškarinę apskrities buveinę, bet neilgam. 1920 m. spalio 9 d. lenkų kariuomenei užėmus Vilnių visoms įstaigoms prisėjo vėl grįžti į Kaišiadoris. Dėl virš pažymėtų priežasčių apskrities ploto dydis nuolat kaitaliojosi. Aprimus karui ir kuomet buvo pravesta tarpe Lietuvos ir lenkų kariuomenių demarkacinė linija, Trakai liko okupuotoje Lietuvoje. Patogesniai apskrities savivaldybių administravimui Paparčių, Užuguosčio, Darsūniškio ir Palomenio valsčių komitetai kaip sezoniniai buvo panaikinti ir jų plotai įkorporuoti į kitus valsčius. Dabartiniu laiku yra devyni valsčiai <...>. Iš paminėtų valsčių visi yra buvę prieškariniais laikais, išskyrus Kaišiadorių ir Kietaviškių. Jų plotai, palyginus su prieškariniais yra dalinai pasikeitę. Apie prieškarinį apskrities ir valsčių plotus žinių nėra, nes nuo to laiko jokių bylų bei dokumentų nepasiliko.⁶⁹

Apskrities komiteto išlaikymui komitetas savo posėdyje 1919 m. kovo 8 d. nutarė imti po 20 % mokesčių nuo žemės ir krautuvių, o kitame posėdyje kovo 21 d. nutarė imti iš valsčių savivaldybių pajamų po 25 % apskrities savivaldybės naudai. 1919 m. balandžio 5 d. apskrities komitetas posėdyje nutarė įsteigti ligoninę, perimant Žaslių valsčiaus Ščiukiškių dvare užsilikusią ligoninę „nuo

bolševikų kariuomenės“. Ligoninės išlaikymui pirkliai, pramonininkai, valdininkai ir žemės savininkai apdėti 1 % mokesčiu nuo gryno pelno. Tačiau netrukus ligoninė iš Ščiukiškių perkelta į Kaišiadoris.

Apskrities viršininkai

1918 m. lapkričio 11 d. pradėjusi veikti Lietuvos Vyriausybė ėmėsi skirti savo atstovus į kiekvieną apskritį. Pagal 1918 m. gruodžio 17 d. paskelbtą cirkuliarą „Laikinosios apskričių viršininkų teisės ir pareigos“ apskrities viršininką skyrė Vidaus reikalų ministerija. Paskirtasis apskrities viršininkas buvo svarbiausias apskrities pareigūnas, turėjęs bene didžiausius politinius ir administracinius įgaliojimus. Viršininkui buvo rekomenduojama savo buveine pasirinkti „ten pat, kur buvo kreisamtai“⁷⁰. Viršininkas buvo įgaliotas perimti iš vokiečių okupacinės administracijos (kreishauptmano⁷¹, amtsvorsteherio⁷², žandarmerijų ir kitų) raštines, ūkį, dokumentus ir t. t. Apskrities viršininkas turėjo prižiūrėti valsčių ir apskrities savivaldybės steigimą, palaikyti tvarką skiriant nuovadų viršininkus, organizuojant sargybinių būrius, kovojant su nusikalstamumu, rūpintis pavargėlių šelpimu ir maitinimu ir t. t. Taip pat jis turėjo nuolat informuoti VRM „apie dalykų stovį apskrityje“ ir palaikyti ryšius su kitomis ministerijomis⁷³. Pirmuoju Vyriausybės įgaliotiniu Kaišiadorių apskrityje 1918 m. lapkričio mėnesį paskirtas **Vladas Mongirdas**.

Vladas Mongirdas buvo gimęs 1877 m. Kretingos apskrities Natiškių dvare. Mokėjo vokiečių, rusų, lenkų kalbas, 1906 m. baigė Maskvos universiteto medicinos fakultetą.

⁶⁹ LCVA, f. 379, ap. 3, b. 10, l. 240–241.

⁷⁰ Apskrities valdybos.

⁷¹ Vokiečių okupacinės valdžios paskirto apskrities viršininko.

⁷² Vokiečių okupacinės valdžios paskirto administracijos vadovo.

⁷³ Lietuvos valstybės teisės aktai (1918.II.16–1940.VI.15), Vilnius, 1996, p. 285–286.

Pirmasis Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininkas V. Mongirdas. 1930 m.

Buvo pabuvojęs Olandijoje, Belgijoje, Prancūzijoje, Anglijoje. Nuo 1919 m. vasario 9 d. iki 1922 m. gegužės 13 d. tarnavo kariuomenėje, atleistas iš tarnybos, kurioje buvo pasiekęs kapitono laipsnį. 1936 m. kovo 23 d. įstojo į Šaulių sąjungos 5-ąją Trakų rinktinę. Nuo 1926 m. sausio 13 d. jam leista eiti Aukštadvario vidurinės mokyklos gydytojo pareigas⁷⁴. Buvo kilęs iš bajorų, tačiau aktyviai dalyvavo lietuviškoje veikloje. Pavyzdžiui, 1899 m. vaidino pirmajame lietuviškame spektaklyje „Amerika pirtyje“. 1914 m. įsikūrė Trakų apskrityje, žmonos paveldėtame Aukštadvario dvare, kur vertėsi gydytojo praktika, platino lietuvišką spaudą. 1917 m. rugsėjo 18–22

dienomis atstovavo Aukštadvario valsčiui Vilniaus konferencijoje, kuri išrinko Lietuvos Tarybą.

Dokumentuose išliko V. Mongirdo Vyriausybei nusiųstas pranešimas apie padėtį apskrityje. Nors raštas be datos, tačiau galima manyti, kad jis surašytas maždaug 1918 m. lapkričio mėnesio pabaigoje arba gruodžio pradžioje:

Kašedary apskritis

Kašedary apskritį visur jau susitvėrė komitetai – daugiausiai parapijų komitetai; tiktai Semeliškų ir Jezne bezirko (valsčiaus) komitetai. Abelnai visi atranda, kad Kašedary apskritį būtų patogiau sutverti bezirkų komitetai, nes tie čionai kaip tik atsako seniems valsčiams; tokiu būdu lengviau būtų perimti valdžią iš vokiečių, nes jinai pas vokiečius koncentruojasi bezirkuose; čionai ir visa uke jų.

Rinkimai daugiausiai buvo abelni, t. y. susirinkdavo visi ir potam state kandidatus tankiausiai nuo starostyščių, – ir jau visi už juos balsavo. Buvo vietos, kur rinko delegatus nuo kaimo (Užuguostis), arba nuo 10 šeiminių siuntė vieną delegata (Aukštadvaris), – ir tie jau rinko komitetą.

Žižmariai. Rinkikų buvo daugiau tukstančio. Buvo pastatyti kandidatai nuo starostyščių po du. Čionai Amstvorsteheris⁷⁵ kišosi į rinkimus ir vienu išrinkta pamainę kitu, o potam spyrė išrinkti priverstinai į komitetą didžių lietuviybės priešą, Habdanką, bet kol kas jį neišrinko. Dalyvavo rinkimuose ir dvarponiai, bet nei vienas jų neišrinktas. Išrinkti 6: Batoras, Blažys, Bol. Šalkauskas, Jonas Bubnys, Vincas Venckus ir žydas Šapiro. Čionai miškus kerčia. Žmones išpleše dvarą. Rusai Užtat vokiečiai juos baudė, mušė ir atiminėjo ne tik tą, kas buvo žmonių pagrobta, bet ir jų turtą. Vladikiškio dvaro užveizdas – vokiečys ima nuo žmonių po 5 Markes ir leidžia važiuoti į mišką, kas neduoda 5 Mk, tą gražina atgal.

⁷⁴ LCVA, f. 561, ap. 12, b. 8860.

⁷⁵ Vokiečių okupacinės valdžios atstovas valsčiuose.

*Palonės*⁷⁶. Rinkikų susirinko 90. Pastatė kandidatų iš kiekvieno sodžiaus ir išrinko komitetą iš 15 žmonių. Mišką kerta, sako dabar galima. Žmonės skundžiasi, kad dvarponis Strumilo viską nuo vokiečių supirkinęs sau: grūdus, šilką, bulbes ir t. t.

Paparčiai. Rinkimas buvo abelnas nuo 18 metų. Rinko rankų pakėlimu. Išrinko komitetą iš 5 žmonių: Bartaševičius, kunigas Zimkus, mokytojas Kundrotas, Dak. Matačiūnas, ir Jonas Čuladas. Miškus kirto, bet komitetas uždraudė ir dabar jau nebekerčia – tik sausius veža. Išrinkta milicija nuo kiekvieno kaimo. Paduotas prašymas soldatenrat⁷⁷, kad paduotų komitetui grūdus.

Užugustis. Čionai rinko delegatai nuo sodžių. Komitetas iš 5 žmonių, tarp jų ir klebonas. Lenkai rinkimuose nedalyvavo, nes sako „Litwa polszczą będzie wojowac“⁷⁸. Čionai buvo žmonių apiplėšti du vokiečių valdomi dvarai potam juos vokiečiai baudė ir viską atėmė, yra trys užmušti. Apie tą mano smulkiai paduotas komiteto pranešimas.

Semeliškis. Rinkimuose dalyvavo apie 800 žm. Buvo pastatyti kandidatai po du nuo starostyščių. Rinko ir lenkai ir gudai. Rinko dedami žirnius į baltą ir juodą butelį. Išrinkti 8 žmonės (tarp jų klebonas) ir vienas žydas, tarp tų aštuonių yra vienas lenkas ir vienas baltgudis. Čionai padarytas komitetas apskaitymui nuostolių. Miškas kirto, – bet tapo paskirti 4 kiti „objesčikai“, ir nustoja kirsti. Dabar komitetas pats pardavinėja mišką po 8 r. sieksnis ir po rublį pusę ant balanų. Susitvėrė milicija iš 12 vyrų. Nusprensta jiems mokėti po 3 rub. mėnesiui. Veikia savo teismas.

Kašedoriai. Rinko 600 žm. Išrinkti 5 lietuviai ir vienas lenkas. Sutverta milicija iš 50 žm.,

algos po 200 Mk. į mėnesį. Nusprensta padaryti vidurinę paskolą po 3 rb. nuo desėtinės – prižadėta, kad potam lietuviška valdžia atskaitys šitus piningus rinkdama mokesnius. Milicija dabuoja kiekviena trukį⁷⁹ ir neleidžia pasažirams⁸⁰ vežti daugiau kaip keletą svarų mėsos, 10 kiaušinių, 2 svarus sviesto ir 20 svarų miltų, – kas daugiau atimdinėja ir potam pardavinėja neturtingiems.

Aukštadvaris. Čionai buvo 4 sykius rinkimai. Kada dar nebuvo Tarybos atsišaukimo, mano buvo sukviesti miestelėnai: krikščionis ir žydai – iš viso buvo 72 žmonės. Buvo išrinktas miestelio komitetas iš 6 žmonių – po 2 lenkų, lietuvių ir žydų. Buvo išrinkta dėl miestelio milicija iš 3 žmonių. Antras mitingas buvo keletą dienų vėliau, jau iš daugel vietų bezirko ir čionai buvo ir čionai buvo nusprensta padaryti rinkimus iš viso bezirko ir už keletu dienų atsiųsti delegatus nuo 50 žm. – vieną (pagal starostyščių) komiteto išrinkimui. Bet kada potam buvo gautas Tarybos atsišaukimas rinkti pagal parapijų – tai ir čionai susirinko parapijos žmonės. Bet čionai pasirodė, kad atvyko daugiausia lenkai iš Stakliškės ir Užugusčio parapijos, kurie nenorėjo prisidėti prie savo lietuviškų parapijų. Rinkimai neįvyko. Ant galo buvo paskirta atsiųsti delegatus nuo kiekvienų 10 šeimynų – vieną, – atvyko apie 70 delegatų ir tie išrinko 7 žmones ir 2 žydu (vieną su patarimu balsu). Dvarponio Kriukovskio iš Stakliškės parapijos suagituoti delegatai neišrinko pastatytus dar kandidatus kunigą Grigonį ir daktarą Mongirdą – nes jie „trzymają za Litwą“⁸¹. Išrinkti: Zenon Egiert, Zajączkowski Aleksander, Teofil Janonis (lenkas), Władysław Szymkiewicz, Antoni Ruczynski, Wiktor Wojciukowski ir Rabinas Ebsztejn – žydas.

⁷⁶ Palomenė.

⁷⁷ Vokiečių kareivių taryba.

⁷⁸ Lietuva ir Lenkija kariaus (lenkų k.).

⁷⁹ Traukinį.

⁸⁰ Keleiviams.

⁸¹ Palaiko Lietuvą (lenkų k.).

Mano buvo kalbėta su Kreishauptmanu, bet jis prižada tik viską perduoti, kada žadės išeiti apie ką man praneš telefonu. Buvo kalbėta apie miliciją. Jisai išaiškino, kad gali būti išrinkti po 12 žm. nuo becirkų pagal nurodymą komitetų; jie turės pasirašyti, kad neveiks prieš vokiečius, gaus algas nuo kreisamto, turės savo instruktorį nuo Tarybos, bet kur po priežiūra kreishauptmano. – Bezirkuose vokiečiai pardavinėja karves ir veža grūdus į Košedarus, arba pardavinėja ant vietos žydams dvarponiams.

Buvo susivažiavimas delegatų, po du, nuo komitetų išrinkimui apskrities komiteto, arba apskrities tarybos, kaip jie save pavadino. Bet kadangi atvyko delegatai ne iš visų komitetų ir atvyko tik 12 žmonių, tai buvo nuspręsta, kad 6 gruodžio kiekvienas komitetas iki 6000 žm. turintis atsiųs vieną delegatą, o turintis daugiau 2 delegatų. Ir tie jau delegatai (apie 30 žm.) bus apskrities Taryba, kurie ves visą apskrities valdymą ir rinksis laiks nuo laiko, – o išrinktas jos prezidiumas 3–4 žmonių jau gyvens Košedaruose ir vykins apskričio Tarybos nutarimus. Tasai susirinkimas išnešė rezoliuciją, kad protestuoja prieš nedemokratišką Tarybos viršininko paskyrimą iš viršaus, ką gali išrinkti tik jie patys, – ir ant galo kad toksai komisaras nereikalingas, – nes viską ves ir perims iš vokiečių apskrities Taryba. Buvo dar kalbėta, kaip kovoti su šmukleriais. Vieni patarė nieko neišleisti iš rajono parapijų, kiti viską atimdinėti nuo šmuklerių, net gelžkelių stotis daboti; kiti vėl, kad reikia daleisti liuosą prekystę, bet pareikalauti iš vokiečių, kad niekas nebūtų vežama iš Lietuvos ir vežamas trukyse, – o kad kiekvienas komitetas vežtų ką turi ir supirkinėtų savo reikalams. Buvo nuspręsta uždrausti varyti degtinę ir ją pardavinėti. Dr. Vl Mongirdas⁸²

Deja, V. Mongirdas Kaišiadoryse beveik nesilankė, apskrities viršininko pareigų faktiškai nevykdė, o vėliau paaiškėjo, kad jis pradėjo tarnauti Lietuvos kariuomenėje. 1919 m. vasario 3 d. Vidaus reikalų ministerija Kaišiadorių apskrities viršininko V. Mongirdo klausia: „*Ar Tamsta dar tebeįpildai Apskrities Viršininko pareigas. Taip pat prašome duoti apyskaitą pateisinamaisiais dokumentais iš Tamstai duoto Lapkričio 21 d. 5.000 markių avanso.*“⁸³ Matyti, kad V. Mongirdo pozicijos Kaišiadoryse nebuvo labai tvirtos, nes 1919 m. sausio 3 d. Kaišiadorių apskrities tarybos (komiteto) pirmininkas K. Morkūnas Vidaus reikalų ministerijai tarp kitų aktualijų pamini ir apskrities viršininko klausimą, prašydamas paskirti kitą asmenį:

Prie progos priminsiu apie kitus Kaišiadorių valdininkus kaip tai Mongirdą ir Martinaitį, kurie ničnieku geriau neatsižymėjo kaip ir Šalkauskas, o gal ir daugiau sutrukdė darbe. Kadangi Kaišiadorių apskr. dabar yra labai svarbus punktas kaipo frontas tarp bolševikų ir vokiečių, yra būtinas reikalas tą dalį apskr. sutvarkyti tinkamai <...>. Nuskirti kita apskr. viršininką daug tinkamesnį ir energingesnį žmogų, kuris nebūtų užinteresuotas koku nors kitu darbu, nes tokioj vietoj kiekvienas bijos imti už darbo, negalėdamas pasitraukti kiekviena valanda užeinant bolševikams. Apskričio komitetas siūlo iš savo puses nuskirti viršininku Bronių Stasiūną. Sužinoti apie Jį galima Spaudos biure banku namuose <...>. Mongirdas, Martinaitis ir Šalkauskas negali toliaus likti ir ką nors veikti, kad Jie ir norėtų ką daryti.⁸⁴

1919 m. vasario 13 d. Trakų apskrities viršininku paskirtas **Bronius Stosiūnas**. Galima sakyti, kad, nors jis į Kaišiadoris ir buvo paskirtas Vyriausybės, pirmiausia buvo

⁸² Morkūnaitė A. Iš vietos savivaldos kūrimosi Kaišiadorių apskrityje, *Kaišiadorys: miesto ir apylinkių praeitis*, sud. O. Lukoševičius, Kaišiadorys, 1998.

⁸³ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 18, l. 2.

⁸⁴ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 18, l. 13.

pasirinktas vietinių apskrities savivaldybės tarnautojų. Be to, buvo vietinis, kilęs iš Trakų apskrities Semeliškių valsčiaus. Apskrities viršininko ir milicijos vado raštinė buvo įrengta netoli bažnyčios, apskrities valdybos iš Dalangauskienės pirktime name (Naujojoje g., kuri 1922 m. pervadinta Liudo Giros vardu). Namu palėpėje („salkose“) buvo įrengta apskrities viršininko raštinė. Dviejuose palėpės kambariukuose gyveno apskrities viršininkas Bronius Stosiūnas, apskrities milicijos vadas Kostas Bajoras, propagandininkai Petras Jočys ir Juozas Narijauskas bei tremtinių ir belaisvių gražinimo punkto vedėjas Pranas Bajoras (milicijos vado brolis). „Salkose“ gyventi buvo ne tik ankšta, bet ir pavojinga. Kelios bolševikų kulkos buvo įstrigusios į jos sieną, tačiau geresnio buto Kaišiadoryse gauti negalėjo, nes miestelyje gyveno daug vokiečių kareivių. Raštus pareigūnai taip pat rašė patys, nes atskirų raštininkų neturėjo. Teko daugiau dirbti realų darbą, o ne pildyti dokumentus⁸⁵.

Bronius Stosiūnas gimė 1887 m. Trakų apskrities Semeliškių valsčiaus Dzenkūniškių viensėdyje. Jau 1905 m. pradėjo dirbti spaudoje, keliolika metų buvo įvairių tautinės krypties leidinių redaktoriumi arba redakcijų nariu, įvairiais slapyvardžiais rengė ir leido knygutes. Pirmojo pasaulinio karo metais Semeliškėse dirbo mokytoju. 1919 m. paskirtas Trakų apskrities viršininku, o laikinai atsiėmus Vilnių – 1920 m. kurį laiką buvo Vilniaus miesto ir apskrities viršininku. Lenkams užėmus Vilnių ir Trakus, tų metų rudenį vėl grįžo į Kaišiadoris ir iki 1925 m. tarnavo Trakų apskrities viršininku. 1922–1923 m. drauge su Piliečių apsaugos departamento direktoriumi J. Navaku redagavo „Milicijos žinias“, kurios vėliau tapo „Policijos“ žurnalas. 1925 m. buvo perkeltas apskrities viršininku į Šiaulius, o 1927 m. – į Panevėžį.

Už nuopelnus apdovanotas Gedimino III laipsnio ordinu ir medaliu⁸⁶.

Sprendžiant iš dokumentų, vienas pagrindinių Broniaus Stosiūno rūpesčių tuo laiku buvo apskrities milicija, kuri jam buvo tiesiogiai pavaldi. Įdomu, kad apskrities milicijos vadas Kostas Bajoras (kilęs nuo Jiezno) į Kaišiadoris paskirtas dirbti tą pačią dieną, kaip ir B. Stosiūnas. 1919 m. kas mėnesį B. Stosiūnas prašydavo vien apskrities milicininkų algoms virš 20 000 auksinų. Pinigus jis gaudavo „iš Kauno išdinės“. Pavyzdžiui, 1919 m. gruodžio mėnesį B. Stosiūnas prašė

Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininkas B. Stosiūnas su žmona. B. Stosiūnas apskrities viršininku buvo nuo 1919 m. vasario 13 d. KšM

⁸⁵ Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant, *Karo archyvas*, t. 9, Kaunas, 1938, p. 290.

⁸⁶ Savivaldybė, 1930, Nr. 4, p. 25.

VRM beveik 6000 auksinų rugsėjo–gruodžio kredito: 500 – kelionpinigiams, 650 – dienpinigiams, 150 – pašto ir telegrafo išlaidoms, 600 – inventoriui, 2000 – arkliams išlaikyti, 250 – šviesai, 600 – kepurėms pirkti ir t. t. 1919 m. antrąjį pusmetį apskrities viršininko įstaiga pirkė porą telefono aparatų (po 300 auksinų, vienas iš jų – lauko telefonas), balną su brizguliais (už 600 auks.), du antspaudus, 5 „štampelius“, 5 kėdes (60 auks.), vežimą (800 auks.), dalgį ir budę (23 auks.), šapirografą (150 auks.), rašalines ir kitus reikmenis. Nemažai lėšų pareikalavdavo arklių priežiūra. Pavyzdžiui, vieno arklio gydymui išleido 510 auksinų, o kur dar arklių kaustymas, pašarai. Panašu, kad tuo laiku milicija (taip pat ir apskrities viršininko įstaiga) turėjo 9 arklius, kuriuos naudojo ne tik Kaišiadorių, bet ir Žiežmarių milicininkai⁸⁷. Esama duomenų, kad arkliai buvo laikomi netoli Žiežmarių – Triliškių dvare. Vidaus reikalų ministras (1919 m. gegužės 12 d.) nustatė ir apskrities viršininko uniformą, kuri gana nedaug tarsi skyrė nuo paprastų milicininkų. Milicininkams – paprasta kepurė juodos gelumbės, lankas žalios gelumbės, kantai žali, ties viduriu – Vytis, ant *mutino* juoda šikšnelė. O apskričių viršininkai vietoj juodos šikšnelės turėjo aukso spalvos. „Frenčius“ (uniforminis švarkas) – kirpimo kaip kariškių, bet be antpečių, spalva nenustatyta. Apykablės ir rankovių kantai – žali. Apskričių viršininkai prie apykablės turėjo žalios gelumbės keturkampius, apsiūtus geltonu kantu, viduryje – su didele geltona žvaigžde. Apskrities viršininko pagalbininkas vietoje didelės žvaigždės turėjo tris mažas⁸⁸.

Apskrities viršininko pagalbininkais buvo jo sekretorius Pranas Liudžius, raštvedžiai – Juozas Lekavičius ir Aleksandras Stankūnas. Pavyzdžiui, 1922 m. vasario 16 d. jie dalyvavo

sudarant aktą apie Trakų apskrities viršininko administracijos 1919–1920 m. bylas. O apskrities viršininkas B. Stosiūnas, pasikvietęs tuolaikinį apskrities milicijos vadą A. Monkevičių, Kaišiadorių nuovados viršininką B. Paškauską ir raštvedį A. Stankūną peržiūrėjo ir daiktus, apie kuriuos nebuvo duomenų. Tarp jų buvo „čemodanas“, paliktas dar 1919 m. kažkokio pabėgusio šmugelninko, ir žinomo Žiežmarių lenkų veikėjo Adomo Habdanko daiktai – balta skrybėlė ir balta „šalbierka“. Iš apleisto Abromiškių dvaro buvo atgabenta medinė lova, 4 medinės kėdės, atgabentos iš Trakų 1920 m. traukiantis nuo lenkų, antrankiai (retežiai), rasti Trakuose kalėjime lenkams pabėgus, pusmaišis su „briliais-kozirkais“ (kaip žinia, iki tol uniforminė kepurė galėjo atstoti visą uniformą), lempos atgabentos iš Trakų („starosty Trockiego“), dvi „blekinės“ kepurės rastos Trakuose lenkams pabėgus, pora revolverių (parabelių) su šoviniais⁸⁹. Reiktų paminėti, kad apskrities viršininko administracijai priklausė ne tik milicininkai (nuo 1924 m. milicija reorganizuota į policiją), bet ir Trakų pasienio baro viršininkas, apskrities gydytojas, apskrities technikas ir kiti tarnautojai. Pavyzdžiui, Vincas Vainauskas Trakų pasienio baro viršininku dirbo nuo 1924 m. o gegužės 1 d.; apskrities gydytojas Petras Žilinskas – nuo 1918 m. gruodžio 2 d. (greta jo buvo ir apskrities felčeris bei apskrities akušerė); apskrities technikas Alfredas Aleksandravičius – nuo 1921 m. Ilgamečiais tarnautojais tapo raštvedys Aleksandras Stankūnas (nuo 1920 m. birželio 15 d.), raštvedys Juozas Lekavičius (nuo 1919 m. gegužės 9 d.), sargas Jurgis Šebedinas (nuo 1919 m. vasario 15 d.) ir kiti. Atostogų ar kitais atvejais Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininką pavaduodavo apskrities milicijos vadas Kostas Bajoras.

⁸⁷ LCVA, f. 1367, ap. 9, b. 314.

⁸⁸ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 208, l. 123.

⁸⁹ LCVA, f. 409, ap. 1, b. 32, l. 1.

Žiežmarių savanorių ugniagesių draugijos ugniagesiai su vėliava, kurioje išsiuvinėta draugijos įsteigimo data: „1922 m. birželio 27 d.“ Žiežmariai. 1932 m.

Apskritis ir valsčių savivaldybių veikla

Savo veiklos pradžioje savivaldybės turėjo ne tik sukurti savo įstaigas, dirbti tiesioginį darbą, bet ir prisidėti prie kariuomenės aprūpinimo ir kitų valstybės gynybos reikalų. Dauge lyje valsčių savivaldybių kūrimas prasidėjo nuo nulio. Pavyzdžiui, 1921 m. apklausus valsčių savivaldybes, paaiškėjo, kad valsčiai nepaveldėjo beveik jokių dokumentų, tarp jų ir gyvenviečių žemėlapių bei planų. Kietaviškių valsčius informuoja, kad jokių miestelių planų neturi, o ir pačios Kietaviškės „*nesivadino miesteliu, tik bažnytkaimiu, tai ir planų nebuvo*“. Semeliškių valsčiaus archyvas sunaikintas karo metu, gyventojai planų irgi neturėjo.

Vievio valsčiaus valdyba karo metu buvo sudeginta ir nieko neliko, pas gyventojus taip pat nieko neliko. 1921 m. gruodžio 27 d. Kaišiadorių viršaitis nurodė apskrities valdybai, kad Kaišiadoryse jokių planų nėra, „*kadangi Rusų valdžios laikose Kaišedorių valsčiaus dar nebuvo, vos tik pradėjo veikti nuo 1919 m. vasario mėn. 18 d. Kaišedorių valsčius susideda iš dviejų valsčių: Žiežmarių ir Žaslių ir planas Kaišedorių m. kuris galėjo but padarytas, tik gali būti Žiežmarių valsčiuje.*“⁹⁰

Savivaldybių ir jų gyventojų nuotaikas pokaryje vaizdingai atskleidžia D. Siemaška, aprašęs gyventojų pastangas pradėti saugotis nuo gaisrų ir burtis į ugniagesių komandas. Pavyzdžiui, Kaišiadoryse geležinkelių kuopa

⁹⁰ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 554, 556, 558.

įsteigta 1918 m., o savanorių komanda – 1921 m. Absoliuti dauguma to meto namų buvo mediniai, pavyzdžiui, Kaišiadoryse buvo apie 300 medinių namų, stovinčių arti vienas kito, ir gaisrui ištikus miestui grėsė didelis pavojus. 1921 m. gretimuose Žiežmariuose kilus gaisrui sudegė bemaž trečdalis miestelio, todėl 1922 m. Žiežmariuose naujai po karo susiorganizavo komanda, kuriai priklausė 60 narių, pastatyta stoginė, suremontuotas senas siurblys, sutvarkyti įrankiai. Kitur ugniagesių komandos kūrėsi dar vėliau. Žasliuose komanda atsikūrė 1924 m., panaudodama dar nuo prieškarinių laikų likusius siurblius ir ugniagesių įrankius. Tais pačiais metais naujai susikūrė komandos Vievyje, Aukštadvaryje. „*Bendrai, šis kraštas yra labai nuskurdęs ir nuvargęs nuo įvairių okupacijų. Tikrai 1921 m. nesusipratę gyventojai pastebėjo, kad Lietuvos nepriklausomybė įgijo galios ir tada apskritis atgijo.*“⁹¹ Toliau detaliau apžvelgsime savivaldybių veiklą atskirose srityse ir „atgijimo“ ženklus.

Pastotės

Valsčių savivaldybės privalėjo nuolat aprūpinti kariuomenę ir valdininkus pastotėmis. Pastotė (dar vadinama „stoika“ arba „padvada“) – tai ūkininko prievolė vežti savo arkliu ir vežimu, kartais toks pavėžėjimas užtrukdavo ne vieną dieną. Nuo „priverčiamojo vežėjavimo“ nebuvo atleistos netgi į kariuomenę išėjusių savanorių šeimos. Atleisti tik seniūnai ir kaimų rinktiniai („vybornai“), kuriems ir buvo pavedama surasti galinčius pavėžėti ūkininkus. Pavyzdžiui, Kaišiadorių valsčiaus viršaitis Simas Jonika 1921 m. rugsėjo 26 d. skundėsi apskrities tarybai, kad apskrities valdyba „*dien dieną siunčia reikalavimus padvadamams ne tik*

savo reikalams, bet ir atvažiuojantiems valdininkams. Kadangi tie reikalavimai negali būti išpildyti Valsčiaus Valdyba prašo atkreipti atydą Apskričio Valdybos, kad viens Kaišedorių Valsčius negali aprūpinti padvadamis visą apskritį ir atvažiuojančius valdininkus.“⁹² Tačiau jau kitą dieną Kaišiadorių viršaitis siunčia skundą dėl apskrities valdybos net į sostinę – Savivaldybių departamentui. 1921 m. rugsėjo 27 d. jis rašė, kad iš Kaišiadorių valsčiaus reikalaujama atlikti per daug vežiojimo prievolių, „*kadangi Kaišedorių Valsčius randasi karo zonoje ir užima centralinį punktą susisiekimo, visos Trakų apskrities administracijos Įstaigos randasi Kaišedorių miestelį ir apart jų yra dar kariškos valdžios ir grįžtantieji tremtiniai. Kaip administracijos Įstaigom, taip karo valdžiom ir tremtiniam yra reikalingos padvados labai dideliu skaitliu ir kas link jų, visuomet kreipiasi Kaišedorių Valsčiaus Valdybon, kuri privalo pristatyti padvadas. Iš to matoma, kad viens Kaišedorių Valsčius turi aprūpinti savo padvadamis Įstaigas visos apskrities, kariškius ir tremtinis.*“ Kaišiadorių viršaitis prašė, kad „*neturint galimybes pakakinti visų reikalavimų kas link padvadų ir neimant ant saves atsakomybę už neišpildymą jų*“ departamentas nurodytą apskrities valdybai vežiojimo prievolę paskirstyti tarp visų valsčių⁹³. Geras pavyzdys – Kaišiadorių valsčiaus ir apskrities valdybos susirašinėjimas. Rugsėjo 3 d. apskrities valdybos pirmininkas Kurgonas reikalauja iš Kaišiadorių valsčiaus pastotės departamento atstovui vykti į Čiobiškį. Tačiau viršaitis S. Jonika teatsako, kad neturi galimybės aprūpinti pastotėmis visą apskritį. Pirmininko rezoliucija rodo, kad tokį akibrokštą jis siūlo apsvarstyti apskrities taryboje⁹⁴. Tą pačią dieną pirmininkas vėl reikalauja pastotės sau vykti į Kietaviškių valsčių ir kad „*vežimas turi būti geras*“.

⁹¹ Siemaška D. 1918–1928 m. gaisrų apžvalga, *Savivaldybė*, 1929, Nr. 6, p. 20.

⁹² LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 343.

⁹³ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 364, l. 63.

⁹⁴ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 146.

Viršaitis atsako tą patį, ir pirmininko rezoliucija – ta pati⁹⁵. Taigi, tiek valsčiaus tarybos nariai, tiek apskrities tarybos nariai savo posėdžiuose turėjo ką svarstyti vien pastočių klausimais.

Pirmenybę gauti pastotę karo metu turėjo kariuomenė, kuriai reikėjo aprūpinti dalinius, esančius fronto linijoje. Ypač didelė našta tuo atveju turėjo tekti gyventojams, atsidūrusiems artimajame užnugaryje. Kiek ir kurie valsčiai turėjo teikti pastočių, galime matyti apžvelgę apibrėžtą laikotarpį – 1921 m. vasarą, kai intensyviausios kovos jau buvo pasibaigusios ir nusistovėjo kariuomenių pozicijos. Pavyzdžiui, 1921 m. birželio mėnesį Kaišiadorių valsčius skyrė kariuomenės reikalams 17, savivaldybių nariams ir valdininkams 15, kitų ministerijų valdininkams 1, milicijos reikalams 8 „padvadas“ (iš viso 40). Liepos mėnesį iš viso paskirta 86, rugpjūčio – 51, o rugsėjo – 107 pastotės. Dauguma iš jų buvo skirtos kariuomenės poreikiams⁹⁶. Žaslių valsčiaus 1921 m. birželio mėnesį varytos pastotės: 7-ajam pėstininkų pulkui – 1, Žaslių valsčiui – 2, vaikų prieglaudai – 1, inspektoriui – 1, Žaslių paštui – 12, Žaslių milicijai – 4, Vievio milicijai – 1, iš viso – 22⁹⁷. Kietaviškių valsčius 1921 m. birželio mėnesį varė tik 11 pastočių, daugiausia milicijai⁹⁸. 1921 m. birželio mėnesį Semeliškių valsčius davė 15 pastočių kariuomenei, 7 – savivaldybės reikalams, 20 – milicijai, „bet stovinti pafrontėj kariuomenė ima padvadas be valsčiaus valdybos žinios. Sulig seniūnų pranešimo per birželį tokių padvadų paimta 75.“⁹⁹ Aukštadvario valsčius per pusę birželio

mėnesio davė 187 pastotes: 139 kariuomenei, 11 savivaldybei, 12 valdininkams ministerijų, 25 milicijai¹⁰⁰. 1921 m. liepos mėnesį Žaslių valsčiaus pastotės: 1 – 9-ajam pėstininkų pulkui, 2 – valsčiaus valdybai, 1 – vaikų prieglaudai, 10 – apskrities valdybai, 4 – tremtiniam, 13 – Žaslių paštui, 6 – Žaslių milicijai, 2 – Vievio milicijai, 1 – Kybartų milicijai, 1 – Kazokiškių milicijai, iš viso – 41¹⁰¹. Tą mėnesį Aukštadvario valsčiaus pastotės: kariuomenei – 232, savivaldybei – 13, milicijai – 55, iš viso – 300¹⁰². 1921 m. liepos 14 d. „Geležinio vilko“ eskadrono vadas iš Kaišiadorių valsčiaus reikalauja 25 pastočių pervežti daiktus iš Kaišiadorių į Dainavos dvarą, kur stovi eskadronas. Jacinavičiaus rezoliucija – skirti iš Žaslių valsčiaus Kalniškių ir Navasodų seniūnijų¹⁰³. 1921 m. liepos 25 d. apskrities komendantūra iš Kaišiadorių valsčiaus reikalauja 9 pastočių liepos 30 dienai pervežti malkas komendantūrai¹⁰⁴. Darbo ir socialinės apsaugos departamentas apskrities valdybos reikalauja 20 „stoikinių padvadų“, kad pervežtų 1921 m. liepos 21 d. Žaslių lentpjūvėje nupirktą medieną Čiobiškio dvaro rūmų remontui¹⁰⁵. To paties departamento tarnautojas su šulinių taisymo specialistu liepos 29 d. važiuoja į Čiobiškį, todėl iš Kaišiadorių reikalauja dviem žmonėms „stoikinės padvados“, kuri lauktų prie Trakų apskrities valdybos Kaišiadoryse 8 valandą ryto. Tačiau negana to, kad ūkininkai turėjo atlikti važiavimo prievoles, kartais jiems tekdavo dirbti ir kitus darbus. Pavyzdžiui, Trakų apskrities arešto namų

⁹⁵ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 147.

⁹⁶ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 378.

⁹⁷ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 17.

⁹⁸ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 32.

⁹⁹ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 81.

¹⁰⁰ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 95.

¹⁰¹ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 191.

¹⁰² LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 201.

¹⁰³ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 97.

¹⁰⁴ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 135.

¹⁰⁵ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 105.

viršininkas Augustinavičius prašo apskrities valdybos 1921 m. liepos 11 dienai skirti 8 pastotes ir kad vežikai su savimi turėtų kirvius ir pjūklus¹⁰⁶. Taigi, važiuojant ką nors pavežti ūkininkui „prie to paties“ kartais skiriami ir kiti fiziniai darbai. Kruonio valsčius per 1921 m. vasarą teikė 1080 pastočių (600 kariuomenei, 290 savivaldybei, 10 ministerijų valdininkams, 180 milicijai)¹⁰⁷. Aukštadvario viršaitis rugpjūčio 19 d. rašo apskrities valdybai, kad gyventojai skundžiasi dėl dažnai milicijos imamų „stoikų“. Be to, milicija turi valdišką arklį, kurį šeria valsčiaus valdyba¹⁰⁸. O be milicijos daug pastočių reikalavo ir kariuomenė. Pavyzdžiui, vien rugpjūčio mėnesį Aukštadvario valsčius teikė 307 pastotes, daugiausia kariuomenei¹⁰⁹. Vien rugsėjį Aukštadvario valsčius skyrė 255 pastotes, iš jų kariuomenei – 175¹¹⁰. Žaslių valsčius rugpjūčio mėnesį skyrė 421 pastotę, vien 9-ajam pėstininkų pulkui – 360. Bet šalia rašo pastabą, kad tai pulkui skirta per visą vasarą¹¹¹. Semeliškių viršaitis skundžiasi, kad be 60 valsčiaus išduotų pastočių rugpjūčio mėnesį pafrontėje stovinti kariuomenė be valdybos žinios paėmė dar 150 pastočių¹¹². 1921 m. Krašto apsaugos ministerijos karo technikos valdybos susisiekimu skyrius kreipėsi į Generalinį štabą, prašydamas įpareigoti Kauno ir Trakų (Kaišiadorių) apskričių komendantus išleisti privalomą įsakymą ūkininkams, kad šie su savo arkliais atvežtų žvyro, reikalingo kelio Kaunas–Rumšiškės remontui. Buvo numatyta per dvi–tris dienas suvežti apie 3000 vežimų¹¹³.

Dėl pastočių prievolės naštos skundėsi ne tik valsčių savivaldybės, bet ir pati apskrities valdžia. Pavyzdžiui, 1920 m. lapkričio 27 d. apskrities viršininkas B. Stosiūnas Savivaldybių departamentui rašė: „*Kadangi Trakų apskrities gyventojai jau nepajėgia aprūpinti fronto kariuomenės pastotėmis, tai turiu garbės prašyti Savivaldybių Departamento leisti kasdien imti iš Kauno apskrities po 50 pastočių, kurios turėtų ateiti Kaišedorysna Trakų apskrities Milicijos Vado žinion.*“ Tokį patį tekstą nusiuntė telefonograma ir Kauno miesto bei apskrities viršininkui. Savo ruožtu Trakų apskrities viršininkui ir valdybai skundėsi atskiri valsčiai. Pavyzdžiui, spalio 13 d. dėl pastočių apskrities valdybai skundžiasi Žiežmarių viršaitis A. Majauskas, nes tą dieną apskritis reikalavo 10 pastočių, kad atvežtų malkas apskrities arešto namams (vežti reikėjo net iš Burčiakų miško), tada spalio 1-ai dienai reikėjo Kaišiadorių ligoinei 25 pastočių, spalio 6-ai dienai – 40 pastočių 6-ajam pulkui, o „*dabar telefonograma reikalaujama 30 padvadų, kad atvežt malkas Žiežmarių paštui.*“ Viršaitis prašo turėti omenyje, kad valsčiuje dar stovi 7-asis pulkas ir dabar negali surinkti tiek pastočių ir išpildyti visų reikalavimų, todėl prašo kreiptis į kitus valsčius¹¹⁴.

Ypač sunki našta dėl pastočių teko Kaišiadorių valsčiui. Netgi pasibaigus aktyviems karo veiksams, teko transporto vežimais aprūpinti ne tik apskrities valdininkus, bet ir pasienyje sutelktą kariuomenę bei iš Rusijos grįžtančius tremtinius. Pavyzdžiui, viename iš tremtinių ir belaisvių

¹⁰⁶ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 53.

¹⁰⁷ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 327.

¹⁰⁸ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 227.

¹⁰⁹ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 259.

¹¹⁰ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 382.

¹¹¹ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 263.

¹¹² LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 270.

¹¹³ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 51, l. 100.

¹¹⁴ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 400.

registravimo Kaišiadoryse žurnalų 1919 m. kovo 16 d. pirmasis įrašas: įsiregistravo ir išsiregistravo Furmanai (Julius, Olga, Londa ir Lidija), kurie važiavo iš Berlyno į Lucką, ir t. t. Žmonės vyko per Kaišiadoris iš Rusijos, Vokietijos, Austrijos... Kai kurie vyko iš Vokietijos į Rusiją, kai kurie – iš Rusijos į Vokietiją, bet beveik niekas nesiregistravo Kaišiadoryse. Kai kurie vyko į Kauną, Vilnių, Minską ir mažesnius miestus. Vien kovo 16 dieną užsiregistravo 262 žmonės, kurių dauguma tą pačią dieną ir išsiregistravo, nuo 16 iki 18 d. – virš 1000, o nuo kovo 16 iki balandžio 7 d. – 4253¹¹⁵. Absoliuti dauguma gyventojų dėl juos varginančių prievolių nesiskundė, nes buvo prie jų įpratinti dar cariniais laikais ir dar labiau vokiečių okupacijos metais. O susikūrus Lietuvos valstybei, savivaldybėms ir vykstant kovoms dėl nepriklausomybės, transporto prievolės tapo kasdienybe. Tik retsykais kas nors parašydavo skundą dėl prievolių. Pavyzdžiui, Kaišiadorių valsčiaus Kriauciškių palivarko savininkė Chomičienė pasiskundė, kad ji „*labai tankiai varoma stoikosna (pastotės) dėlei ką negali atlikti lauko darbų*“. Ji nurodė, kad pastočių varo ne tik per seniūnus, bet ir gauna nurodymus tiesiai iš komendanto ar valsčiaus milicijos¹¹⁶. Kai pastočių reikėjo valstybės įstaigoms, kariuomenei, milicijai, Užuguosčio mokytojo P. Kananavičiaus reikalavimas gauti pastotę rugpjūčio 24 dienai, kad galėtų persikelti iš Kaišiadorių į Užugostį (38 varstus), buvo šauksmas tyruose. Aukštadvario valsčiaus savivaldybė skirti transportą mokytojui atsisakė¹¹⁷. Pirmenybę gauti pastotę karo metu turėjo ne mokytojai, bet kareiviai.

Rekvizicijos

Be prievolių teikti pastotes, nuo pat valstybės kūrimosi pradžios savivaldybės gaudavo nurodymus vykdyti gyvulių ir kitų maisto produktų rekvizicijas iš gyventojų. Už Lietuvos kariuomenės aprūpinimą buvo atsakingas Intendantūros skyrius. Kadangi centrinių intendantūros sandėlių nebeužteko, buvo kuriami ir lauko sandėliai. Lauko sandėlis Nr. 1 įsteigtas Kaišiadoryse, jis atidarytas 1919 m. balandžio 26 d.¹¹⁸ Pirmajame 1920 m. rekvizicijų įstatyme buvo išvardytos šios Lietuvos kariuomenei reikalingų produktų ir reikmenų rūšys: 1) javai, daržovės ir pašaras; 2) arkliai ir galvijai; 3) riebalai; 4) drobės, vilnos, kailiai; 5) odos; 6) žuvis; 7) mediena; 8) cukrus, druska, silkės, pipirai. Bet jau pirmaisiais metais paaiškėjo, kad surinkti reikiamą būtiniausių produktų kiekį tiesiog neįmanoma. Dėl to vėliau kariuomenės intendantūra apsiribojo tik pagrindinių išteklių – grūdų, galvijų, arklių ir pašaro – rekvizicijomis. Arklių paėmimo kariuomenės reikmėms, arba vadinamosios „mobilizacijos“, tvarka kiek skyrėsi nuo kitų rekvizicijų, nes ją reglamentavo atskiras įstatymas. Arklius surinkdavo speciali komisija, sudaryta iš veterinarijos gydytojų, kariškių, savivaldybės atstovų. Savininkams nustatyto atlygio už rekvizuojamą arklių ir jo rinkos kainos skirtumą turėjo padengti vietos savivaldybės iš savo lėšų. Rekvizuotus arklius pristatydavo į kariuomenės arklių depą, kur juos išrūšiuodavo ir paskirstydavo po dalinius. Turint omenyje, kad gyventojai jau per Pirmąjį pasaulinį karą neteko labai daug arklių (vien vokiečių kareiviai surengė penkias masines rekvizicijas), aprūpinti transportu Lietuvos kariuomenę sekėsi sunkiai.

¹¹⁵ LCVA, f. 923, ap. 1, b. 1301, l. 1.

¹¹⁶ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 346.

¹¹⁷ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 223.

¹¹⁸ Acukas J. Kariuomenės intendantūra, *Mūsų žinynas*, 1928, Nr. 45, p. 544.

Be to, katastrofiškai trūko pašaro arkliams¹¹⁹. Šios rekvizicijos skaudžiai paliesdavo gyventojus. Jie dažnai skųsdavosi ne tik pačia prievole, dėl kurios netekdavo savo turto, bet ir tuo, kaip tai buvo daroma. Geras pavyzdys – Paparčių kaimo gyventojų skundas Žemės ūkio ir valstybės turtų ministruui dėl gyvulių rekvizicijų, kurias 1920 m. vasario 14 d. vykdė Žaslių valsčius:

Jo Ekscelencijai Žemės Ūkio ir Valstybės Turto Ministruui

Smulkių ūkininkų Paparčių kaimo Žaslių Valsčiaus. 1) Tamošio Perednes, 2) Jono Dzedulionio, 3) Stanislovo Dzedulionio, 4) Jokūbo Dzedulionio, 5) Adomo Dzedulionio, 6) Jono Jankevičiaus, 7) Mykolo Naravičiaus, 8) Stanislovo Čiulados, 9) Jokūbo Cikanaucko, 10) Kazimiero Perednes, 11) Onos Krasnaucenes, 12) Onos Dzedulionienės, 13) Antano Kavaliaucko, 14) Kazimiero Zdanavičiaus, 15) Jono Dzedulionio sūnus Tado, 16) Adomo Dzedulionio sūnus Andrejaus

Prašymas

1919 m. pirmose dienose gruodžio mėnesio Žaslių Valsčiaus Komitetas pareikalavo nuo mūsų mokesčių už žemę ir gyvulius, mes sudėjome tojaus reikalaujamus pinigus savajam vibornui Vincui Dzedulioniui kuris ir nunešė Žaslių Valsčiaus Komitetui apmokėti nes taip buvo daroma kožną kartą, bet šį kartą komitetas nepriėmė mokamų pinigų užrėkdamas pirmininkas nelįsk aš laiko neturiu turi bus išrinktas naujas Komitetas tai jam apmokėsite praneš jums kaina mokėti, tą patį atkartojų buvęs ten kun. Vikaras ir stumti išstūmė Vibarną iš raštines apie tai gali liudyti Adas Dzedulionis kartu buvęs. Vibornas taip ir grįžo neapmokėjęs minėtojų mokesčių. Pastojus naujam Komitetui mūsų Vibornas Jonas Dzedulionis gavo įsakymą 13 vasario 1920 m. kai įnešti virš

minėtus mokesčius ir supilti javų nuo valako po 15 pūdų avižų arba rugių, po 2 pūdų žirnių, po 2 pūdų miežių, po 5 pūdus bulvių ir po 2 svarus svogūnų. Mūsų viborno dienoje gavimo įsakymo nebuvo namie. Pargrįžęs vibornas 14 vasario iš tyro šaukė mums susirinkiman pranešimui apie minėtąjį įsakymą mokesčių ir supylimą javų, bet jau buvo veltui, nes 11 valandoje dienos atvažiavo milicija su kareiviais iš Žaslių pasiūsti Žaslių Komiteto ir apstoję mūsų kaimą šaudydami pradėjo landyti po tvartus ir kur tik rasdami telyčia arba veršiuką suėmė ir nuvarė į Kaišedorius remdamasis tuom, jog Žaslių Komitetas įsake padaryti rekviziciją apiplėšti mums už tai, kad mes neišpildėm jo įsakymo, t. y. per vieną parą neišmokėjom minėtų mokesčių ir nesupylėme javų.

Todėl nuoširdžiai prašome Jūsų Ekscelencijos atkreipti atida ant tokio stropaus pareikalavimo ar mes galėjome išpildyti per vieną parą ir tai nebuvo mūsų viborno namie, nes mes visai apie tą įsakymą nieko nežinojome ir argi teisėtas toks pasielgimas komiteto, jisai taip žiauriai darydamas galutinai apiplėšė mums ir sugriovė mūsų ūkį, mums vėl pasiliko tik po vieną ir seną karvę iš kurių dauguma jau negali ir gromolioti mažnum ne vienas liksim be lašo pieno be karvės ir mėšlo, nes vokiečiai per visą laiką rekvizuodavo telyčias ir veršius, taip kai jaunų karvių priauginti negalėjome.

Mes kaipo tikri piliečiai Lietuvos ir trokšdami jos valdžios įvėjus mūsų kariuomenei į m. Žaslių 5to Balandžio 1919 m. iškilmingai nuėjome jos pasitikti su duona ir druska dainoms ir vėliavoms tuojaus grįžus. Bolševikams už tą iškilnę mes likome galutinai išrobavoti iki paskutinio grūda milta ir mėsos šmotelio, tampė mums draskė ir baugino kaip tik jiems pasinorėjo, teip jie su mumis darė, mes kentėjome didžiausia baimė apart to per visą vasarą badavome su visomis šeimynomis be duonos ir sausumoje, dabar gi taip pasielgdamas mūsų

¹¹⁹ Kuodys M. Valstybės kūrimo kaina: Lietuvos visuomenė ir kariuomenės rekvizicijos 1919–1923 m., *Karo archyvas*, t. 25, 2010, p. 142–143.

Žaslių Komitetas galutinai prislėgė ir gyventi mums neduoda, vėl mes turime likti be duonos kąsnio ir pieno lašo nes dauguma senų karvių bergždžios, o telyčios suėmė daugiausia tilingų ir nepaliko nei vieno veršiuko. Vadinasi tolesniam laikui visos mūsų karvės turės likti bergždžios. Mes esame smulkūs ūkininkai ir biedni, teturime vos po 3-4-6-8 dešimtinės žemės, sutaupymu nijokių neturime, kas mums telieka daryti ir kaip gyventi.

Dar kartą nuoširdžiai prašome Jūsų Ekscelencijos atkreipti atida ant mūsų prašymą ir suteikti mums palengvinimą paliepdamas Žaslių Valsčiaus komitetui taip žiauriai ir neteisingai su mumis nesielgtų, nes jeigu permainingos ir palengvinimo dėl mūsų nebus, tai galutinai išvis mūsų ūkis ir mes su visomis šeimynomis turėsime badauti.

Prašytojai Ona Dzedulieniene, Ona Krasnauckienė, Adomas Dzedulionis, Jonas Dzedulionis, Jonas Jankevičius, Mikolas Maravičius, Antanas Kavaliauckas, Jokūbas Cikanauckas, Adomas Dzedulionis už mums nemokančius rašyti prašant mums pasirašė už mums ir už savi Jokūbas Dzedulionis, Stasis Dzedulionis ir Jonas Dzedulionis.

P. S. Už vis širdingiausiai ir gausingiausiai prašome vienbalsiai Jūsų Ekscelencijos grąžinti mums telyčias nors kitas iš rekvizuotų Jūsų žinyboje sulyginant svarumą pagal duotus mums orderius t. y. prašome Jūsų Ekscelencijos įsakyti ponui Įgaliotiniui Kaišiadoryse ar kitur kad duotų-grąžintų mums telyčias. Susimylėkite ne atmeskite šio mūsų prašymo be vaisių, pasigailėkite mūsų mažų kūdikių ir senų tėvelių liguistų kuriems be pieno lašo gyventi sunku. Prašytojai, už mums visus negramatnus virš paminėtus ir už save pasirašo Jokūbas Dzedulionis, Stasis Dzedulionis ir Jonas Dzedulionis.

Paparčių parapijinis Komitetas liūdina, kad Paparčių kaimo gyventojai smarkiausiai nukentėjo nuo Bolševikų už dalyvavimą manifestacijoje 5 Balandžio 1919 m. pasitinkant mūsų kariuomenę Žasliuose.

19/II-20 m.

Kadangi gyventojų skundas pasiekė Kauną, Trakų (Kaišiadorių) apskrities valdžiai teko aiškintis su Žaslių valsčiaus administracija ir raportuoti laikinojoje sostinėje esančiai ministerijai dėl situacijos su rekvizicijomis. Žaslių valsčiaus viršaitis J. Bičkauskas rašo apskrities valdybai dėl Paparčiuose įvykdytų rekvizicijų ir paaiškina, kad 1919 m. lapkričio 10 d. susirinkę gyventojų išrinktieji atstovai („vibornai“) nutarė nustatyti mokesť nuo turimo arklio ir karvės po 6 auksinus, nuo ožkos – po 5 auks., nuo avelės ir kiaulės – po 3 auks., nuo dešimtinės žemės – po 50 skatikų ir sumokėti tą mokesť iki lapkričio 20 d. O jeigu kas nors nesumokėtų iki tos dienos, tuomet iki gruodžio 1 d. turėtų sumokėti dvigubai. Galiausiai numatyta, kad, nesumokėjus iki gruodžio 1 d., gyvuliai bus rekvizuoti. Anot Žaslių viršaičio, tai žinojo ir Paparčių „vibornas“. Visi valsčiaus žmonės sumokėjo mokesť, taip pat ir du Paparčių kaimo gyventojai – Žilinskas ir Čiulada, „o kiti Paparčių gyventojai tyčiojosi iš užsimokėjusių“. 1920 m. sausio pabaigoje Žaslių valsčiaus valdyba per kareivius ir viršaičio pagalbininką vėl pareikalavo papartiškių greičiau susimokėti, bet šie nepaklausė. Tuomet pareikalavo supilti paskirtą normą javų ir nuvežti į Kaišiadorių intendantūrą – ir vėl nepaklausė. Galiausiai vasario 12 d. viršaitis paskutinį kartą įspėjo, kad atliktų visas priedermes, kurias visas valsčius atlieka, bet ir vėl nepaklausė. Tuomet valsčiaus valdyba, nebematydama kitos išeities, pasiuntė kareivius ir šaulius rekvizuoti gyvulius. Rekvizuoti gyvuliai buvo perduoti kariuomenės intendantūros įgaliotiniui Pūkui. „Dzedulionio paimta 1 štuka 7 pūdai, Dzedulionio 1 štuka 6 pūdai, Janučiaičio 1 st. 10 p. 3 sv., Maravičio 1 st. 6 pd. 10 sv., Cikanavičio 1 št. 3 pud., Audriaus 1 št. 5 pud., Kavaliausko 1 št. 3 pud., Dzedulionio 1 št. 5 pud., Zdanavičio 1 št. 8 pud., Perednio 1 št., 4 pudai. Paduotas skaičius pudų gyvo svarumo.“

Žaslių valsčiaus taryba 1920 m. vasario 18 d. posėdyje nutarė Paparčių kaimo žmonėms už rekvizuotus gyvulius atlyginti iš valsčiaus kasos po 40 auksinų, „*neskaitant atlyginimo Kaišėdorių Intendantūros, bet Paparčių kaimo žmonės atsirašė nuo atlyginimo*“. Kodėl gyventojai atsisakė nuo siūlomo atlyginimo už rekvizuotus gyvulius, nenurodyta. Greičiausiai dėl itin mažos kompensacijos. Trakų (Kaišėdorių) apskrities valdybos pirmininkas I. Jacinavičius Savivaldybių departamentui 1920 m. kovo 31 d. pasiaiškina, kad Žaslių viršaitis kitaip pasielgti negalėjo, nes Paparčių kaimo gyventojai „*nelabai skaitosi su vlsč. Tarybos nutarimais*“¹²⁰. Beje, dar metais anksčiau Paparčių apylinkėse žmonės buvo nuteikinėjami prieš Lietuvos kariuomenę. Pavyzdžiui, 1919 m. netgi spaudoje rašoma, kad pranešimas apie pieno, kiaušinių ir kitų produktų davimą sujungia Paparčių žmones, o sulenkėjusieji rėkė: „*<...> kodėl legionai neima nieko, bet duoda visa ko.*“¹²¹

Ne visada teisėtai iš gyventojų rekviziuodavo produktus ir kariškiai, nes kartais tai darydavo savavališkai, mat teisėtai rekvizicijas galėjo daryti tik su apskrities intendantu žinia. Pavyzdžiui, 1921 m. vasario 15 d. Darbo ir socialinės apsaugos departamentas Krašto apsaugos ministerijos Intendantūros skyriaus klausia, ar gali atskiros kariuomenės dalys daryti atskiras rekvizicijas ir kaip į tai reaguoti savivaldybėms. Tyrimo ėmėsi pati kariuomenės vadovybė, kuri nustatė, jog Kietaviškėse savavališkas rekvizicijas darė atsargos kuopos vadas Šulga ir pranešė, kad imtasi žingsnių kaltininką nubausti¹²². Kad apskrities gyventojams dėl rekvizicijų jau gresia badas, užfiksavo ir patys rekvizuotojai. 1920 m. lapkričio 27 d. „suėmimo komitetas“, kuris ir rūpinosi rekvizicijomis, surašė protokolą:

Protokolas Suėmimo Komiteto

1920 m. lapkričio mėn. 27 d. Trakų Apskrities Suėmimo Komitetas savo posėdyje, kuriame dalyvavo Trakų Apskrities Komendantas Kap. J. Butkus, Apskrities Valdybos narys J. Jacinavičius, Ž. U. ir V. T. M-jos inspektorius J. Vaiciekauskas ir Trakų Apskrities Viršininkas Br. Stosiūnas, svarstė Apskrities gyventojų skundus, kad iš jų kariuomenės dalys ir atskiri kareiviai atima šieną, javus ir kt. rado kad:

1. Skundai yra tikri, nes visi Komisijos nariai patys turėjo progos įvairiais būdais iširti nepakeliamą pafrontės gyventojų padėtį.

2. Žmonių pasakymas, kad kai kuriose pafrontės kaimuose „dar prieš Kalėdas prasidės pavasaris“, tai yra tikras pasakymas, nes yra vietų, kur jau dabar žmonės savo arklius pradeda šerti šiaudais.

3. Pavasarį dalis laukų gali atlikti neužsėta, nes vasarojaus javai yra nuolatos ir ūkininkų imami.

4. Tokia padėtis gresia ne tik ekonominei kriziu pafrontės gyventojams, bet ne mažiau kenkia ir politiniu žvilgsniu.

(pas.) Karo Komendantas Kpt. Butkus

Tr. Apskrities Valdybos pirmininkas Jacinavičius

Ž. U. ir V. T. M-jos Insp. J. Vaiciekauskas

Br. Stosiūnas Trakų Apskrities viršininkas

Kaišėdorių sryties Intendantas Karo Valdininkas Rudukis.

Darbo ir socialinės apsaugos departamentas nusiuntė šį protokolą Armijos intendantui, kuris Savivaldybių departamentui atsakė, kad apskrities valdybai leista dalimis pirkti pašarą, mokant už vieną pūdą 1-os rūšies šieno 10 auksinų, už vasarinių šiaudų pūdą – 5 auks., ir kad

¹²⁰ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 180, l. 36, 38, 41.

¹²¹ Iš visos Lietuvos, *Lietuva*, 1919-07-23, Nr. 158, p. 3.

¹²² LCVA, f. 379, ap. 2, b. 364, l. 11–13.

„nuskriaustieji ūkininkai privalo išgauti iš dalių kvitus priėmimo pašaro ir per Intendantą Kaišedoryse išgauti atlyginimą“¹²³. Matyti, kad tas atlyginimas neatitiko rinkos kainų, nes kai kada valstiečiai iš viso atsisakydavo atlygio. Atlygio paieškų procedūra, laiko gaišimas bei važinėjimas galėjo kelti daugiau rūpesčių, negu naudos. Atrodytų, kad kariuomenės intendantūra Kaišedoryse kėlė gyventojams tik rūpesčius, bet, kai sostinėje buvo sumanyta ją uždaryti, kaišedoriečiai patys ėmėsi prašyti, kad ją paliktų. 1921 m. rugpjūčio 3 d. Trakų apskrities valdyba prašo, kad Kaišedoryse būtų palikta kariuomenės intendantūra: „1) Kadangi Trakų Apskritis randasi nuo 40 iki 80 verstų iki Kauno ir 2) kaip žinoma, apskrityje stovi Kariuomenė ir labai nuvargina gyventojus pastočių varymu. Ir tokiu būdu likvidavus Kaišedorių srities Intendantūrą labai apsunkintų gyventojus pristatymo rekvizicijų į Kauną, o taipgi negalėtų paskirtu laiku gyventojai atlikti rekvizicijų.“¹²⁴ Taigi, nesant intendantūros Kaišedoryse, gyventojams būtų tekę rekvizuojamus gyvulius ir produktus patiems pristatyti nebe į Kaišedoris, o į Kauną.

Kaip ir karo metu bei vokiečių okupacijos metais, iš gyventojų dažnai paimdavo arklius kariuomenės reikmėms. Tai buvo vadinama „arklių mobilizacija“. Pavyzdžiui, 1921 m. liepos 20 d. kariuomenės Kaišedorių srities intendantas reikalavo Trakų apskrities valdybos atstovo dalyvauti arklių mobilizacijos komisijoje Žiežmariuose 28 d. ir Kietaviškėse 29 d. (tam buvo paskirtas Perednis). 1921 m. liepos 19 d. Aukštadvario valsčiaus viršaitis Vinevičius klausia apskrities valdybos dėl „mobilizuotų“ arklių. Mat 1920 m. lapkričio 3 d.

iš Aukštadvario valsčiaus Karapolių dvaro ir iš Radanuplių dvaro kariuomenės reikalams buvo rekvizuoti arkliai, už vieną užmokėta 2500 auksinų, antram – 4000 auksinų, o savininkams pasakyta, kad skirtumą tarp „valdžios ir rinkos“ kainų padengs valsčiaus valdyba. Bet valsčiaus valdyba nežinojo, kiek turėtų mokėti ir kaip elgtis¹²⁵. Aukštadvario viršaitis rugpjūčio 19 d. apskrities valdybai vėl skundėsi, kad Červokas ir Žižniauskas dažnai ateina dėl pinigų už 1920 m. rekvizuotus arklius, bet valsčius nežino, ką daryti. Be to, Aukštadvario valsčius 1920 m. buvo atleistas nuo rekvizicijų¹²⁶. Kartais gyventojams iš jų rekvizuotus arklius sugražindavo. Pavyzdžiui, kuopos vadas krn. J. Butkus raportuoja komendantui, kad 1919 m. birželio 30 d. sugražino arklių piliečiui Juozui Naginei¹²⁷.

Valsčių savivaldybės turėjo surinkti valsčiams nustatytas produktų normas. Tad 1921 m. jie jau patys klausia, kokios kariuomenės intendantų rekvizicijos paskaičiuotos 1921–1922 metams (šieno, grūdų, raguočių, linų, kiaulių...). Be natūrinių rekvizicijų, dar buvo vykdoma ir piniginių rinkliava. Pavyzdžiui, mokesčių inspektorius J. Gasiūnas pas save (Kaišedoryse, Plento g. 37) pasikvietė tris apskrities valdybos atstovus, kad paskirsytų piniginių karo rinkliavą¹²⁸. Negana to, valsčiai privalėjo pateikti sąrašus asmenų, kurie išgalėtų pirkti valstybės paskolos laktus („bonus“). O jei turinčių pinigų neatrasdavo, valsčiaus savivaldybės pirmininkas turėjo pats išpirkti „bonų“ ne mažiau nei už 500 auksinų, o vėliau vis tiek pristatyti sąrašus¹²⁹. Taigi, gaudamas menką algą iš valsčiaus savivaldybės, pirmininkas kartais turėdavo ją visą atiduoti už paskolos „popierėlių“.

¹²³ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 180, l. 104, 120–122.

¹²⁴ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 364, l. 51.

¹²⁵ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 112–113.

¹²⁶ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 226.

¹²⁷ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 346.

¹²⁸ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 308.

¹²⁹ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 72, l. 7–8.

Rekvizuojamų produktų normos viršijo turimas gyventojų galimybes. Pavyzdžiui, Kietaviškių viršaitis 1921 m. rugsėjo 23 d. pranešė, kad paskirstė 153 pūdus kviečių, bet dar 47 pūdai neišskirstyti, nes „daugiau kviečių mūsų valsčiuje nesiranda“¹³⁰.

Kaišiadorių srities kariuomenės intendantas 1921 m. spalio 19 d. nurodo valsčiams, kiek jiems reikia sumokėti gyventojams už rekvizuotus gyvulius: Kruoniui, Žiežmariams, Žasliams ir Kietaviškėms – po 4000 auksinų už 200 pūdų, o Kaišiadorims, Semeliškėms, Aukštadvariui ir Onuškiui – dvigubai mažiau. Vieviui visai nereikėjo mokėti¹³¹, nes tuo laiku Vievio valsčius dar buvo užimtas Lenkijos kariuomenės ir vykdė prievolės Lenkijos valstybei.

Kartais iš gyventojų būdavo paimami ir įvairūs baldai, kiti daiktai, statybinės medžiagos. Pavyzdžiui, 1919 m. gegužės 30 d. Kaišiadorių komendantūros kuopos vadas komendantui praneša, kad iš Bagdoniškių k. (Kaišiadorių vlsč.) gyventojų Martyno Begonio paimtos septynios lentos po 2 sieksnius ilgio ir 8 colius pločio¹³². 1919 m. liepos 8 d. piliečių apsaugos vadas K. Bajoras siunčia komendantui dvarininko Rumševičiaus „važelį“, kurį šis gavo iš lenkų. Komendantas savo ruožtu rekvizuotą vežimaitį perdavė kuopos vadui¹³³.

Kova su spekuliacija ir maisto trūkumu

Nuo pat valsčių savivaldybių kūrimosi pradžios vienu iš svarbiausių jų uždavinių buvo kova su spekuliacija, siekiant, kad iš valsčiaus nebūtų išgabenami maisto produktai

ir nebadautų vietiniai gyventojai. To paties reikalavo ir apskrities bei centrinė valdžia, mėgindama stabdyti maisto produktų pervežimą į Lenkijos kontroliuojamą Vilniaus kraštą. Prie kovos su spekuliacija, ypač esant karo padėčiai, prisidėdavo ir karo komendantūra, kuri talkindavo milicijai. Toks bendradarbiavimas padėjo efektyviau kontroliuoti prekybą, prekių vežimą, būstų paskirstymą, įstaigų ir visuomeninių organizacijų veiklą, saugoti valstybės turtą, užtikrinti saugumą nakties metu. Komendantūra prisidėjo prie kovos su spekuliacija, nelegaliais verslais, viešosios tvarkos pažeidimais. Dėl to kentėdavo dalies asmenų nelegali, bet pelninga, veikla. Tapdavo sunkiau ką nors parduoti ar nusipirkti. Tai kėlė pasipiktinimą, skatino „skersai“ dėbčioti į karinę administraciją, miliciją, kurios neva „trukdo gyventi“, griežtai baudžia¹³⁴. Pavyzdžiui, 1919 m. rugpjūčio mėnesį Kaišiadorių komendantas milicininkams įsakė be vietos komiteto leidimo neleisti pervežti per fronto liniją jokių produktų, o iš vežančiųjų atimti be atlyginimo. Važiuojantiems vienu arkliu leista turėti 20 svarų avižų, o dviem arkliais – 40 svarų. Vietos komitetas laikėsi šio nurodymo, tačiau tada spekuliantai pradėjo važiuoti į Kauną ir „kaži kuriuo būdu“ gaudavo leidimus ir veždavo net po 8–9 pūdus javų tiesiai į Semeliškių turgų. „*Fronto kareiviai tuo baisiai pasipiktino, sunaikina leidimus ir sulaiko javus*“. Daugiausia produktų ir javų buvo gabenama nuošaliais keliukais per Kietaviškes, Mijaugonis, Burbiškes, Piktakiemį ir Kareivonis¹³⁵.

Maisto produktai karo metu tampa ne kulinarine, o strategine žaliava, nes užtikrina ne tik kariuomenės aprūpinimą, bet ir visuomenės

¹³⁰ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 314.

¹³¹ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 415.

¹³² LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 296.

¹³³ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 2, l. 406–407.

¹³⁴ Kuodys M. Karo padėties režimas Lietuvos Respublikoje 1919–1939 m. ir visuomenės požiūris į kariuomenę, *Karo archyvas*, t. 35, 2020, p. 81–82.

¹³⁵ LCVA, f. 384, ap. 3, b. 18, l. 242.

stabilumą. Todėl 1921 m. lapkričio 8 d. Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininkas apskrities valdybai nurodo, „kad išvengus maisto nepritekliaus Trakų apskrityje, kad sustabdžius nepaprastą kainų kilimą ir kad išvengus galimų nesusipratimų su vargingesniais gyventojais, kurie jau ima bruzdėti, prašau skubiai imtis reikiamųjų priemonių, kad sustabdžius maisto produktų išgabenimą“¹³⁶. Tuo turėjo rūpintis ne tik savivaldybės, bet ir milicija bei kariuomenė, nes tai tapo ir valstybės išlikimo klausimu. Pavyzdžiui, 1921 m. lapkričio 14 d. Trakų apskrities karo komendantas kpt. Butkus paskelbė skelbimą: „Sąryšy su valiutos kurso svyravimu, pramonės ir prekybos įstaigos pastaruoju laiku pradėjo dirbtinai kelti kainas prekėms, ypač reikalingiausioms gyvenimui. Turint omeny, kad toks dirbtinas pragyvenimo pabranginimas sukelia panikos piliečių tarpe, kurie užsidirba sau duonos kąsnį tik sąžiningu triūsu, šiuo skelbiu, kad už dirbtiną kainų kėlimą ir už suslėpimą reikalingiausių gyvenimui prekių idant juos brangiau paskui pardavus, prekybos ir pramonės įstaigos <...> bus uždaromos, o nusikaltę asmens <...> bus talpinami koncentracijos stovyklon.“¹³⁷ Tad koncentracijos stovykloje galėjo atsidurti ne tik tiesiogiai kovoję už Lietuvos prijungimą prie Rusijos ar Lenkijos, bet ir tesiekę daugiau užsidirbti. Dažniausiai neteisėtai gabenami maisto produktai būdavo rekvizuojami. Kai kuriuos iš jų galėjo savo reikmėms naudoti valsčių ir apskrities savivaldybės (parduodami ar naudodami labdarai), tačiau kai kuriuos tekdavo perduoti kitoms įstaigoms. Pavyzdžiui, 1920 m. iš spekuliantų rekvizuoti 25 svarai sacharino, bet Sveikatos departamentas apskrities valdžiai jo parduoti gyventojams neleido, nes „nuodus ir

smarkiai veikiančius vaistus“ galėjo parduoti tik vaistinės, urmo sandėliai ir ligoninės. Vietinės vaistinės sacharino nepirko, taigi teko jį išsiųsti į Kauną¹³⁸.

Pastebėta, kad spekuliacijos ir maisto produktų kainų svyravimai tiesiogiai priklausė nuo „spragų“ pasienyje. Pavyzdžiui, 1920 m. spaudos žinutėje iš Žiežmarių rašoma, kad javų kainos „baisiai nepastovios“. Kartais rugių pūdo nukrenta iki 40 rublių, o paskui vėl pakyla dvigubai ir dar daugiau: „Kainas gi nustato ypatingoji pasienio „birža“: kai žydai randa „spragą“ pro lietuvių sargybą, tai javų kaina pradeda ūmai kilti; žydai visi prakaituoti laksto po ūkininkus ir duoda, kiek tik paprašoma, nes Vilniaus pusėje trigubai brangiau. Gi kai tą spragą „užtaiso“, tai javai tą pačią dieną visai atpinga.“¹³⁹

Socialiniai reikalai

Visi apskrities valsčiai turėjo prisidėti prie Žasliuose buvusios vaikų prieglaudos išlaikymo, kuri 1917 m. perkelta iš Vilniaus. Joje buvo apie 90 per karus be globos likusių vaikų. Pavyzdžiui, 1919 m. spalio pabaigoje apskrities seimelis nustatė „laisvą pyliavą“ prieglaudos vaikų maitinimui – nuo valako žemės ne mažiau kaip po gorčių grūdų ir porą gorčių bulvių, taip pat aukojant vaikams „atmestinių skarmalų“ ir kitų dalykų. Jei tokia pyliava nepasiteisintų, nutarta imtis priverstinės rinkliavos. Valsčių valdybos buvo prašomos prieglaudai aukoti ir pinigais. Pavyzdžiui, Darsūniškio ir Kruonio valsčių komitetų pirmininkai paaukėjo po 100 auksinų¹⁴⁰. Žaslių prieglaudos vaikų maitinimui dar keletus metus rinkdavo produktus natūra. 1921 m. Kaišiadorių viršaitis M. Vainilavičius netgi

¹³⁶ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 354.

¹³⁷ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 465.

¹³⁸ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 195.

¹³⁹ Lietuvos žinios, *Tauta*, 1920-04-21, Nr. 13, p. 3.

¹⁴⁰ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 72, l. 7.

buvo nubaustas 200 auksinų bauda už produktų nepristatymą. Mat 1920 m. rugsėjo 17 d. Trakų apskrities valdyba Kaišiadorių valsčiui nustatė surinkti prieglaudai tokią produktų normą: rugių 60 pūdų, miežių 16 pūdų, mėsos 8 pūdus ir 20 svarų, bulvių 60 pūdų, žirnių 6 pūdus ir 20 svarų ir 4 pūdus riebalų. Tuomet Kaišiadorių valsčiaus valdyba viso valsčiaus seniūnams perdavė įsakymą, po kurio tekstu šie turėjo pasirašyti: „*Nuo 4 lapkričio 1920 m. duota įsakymas visiems seniūnams, kad surinktų iki 10 lapkr. mėn. nuo dešimtinės dirbamos žemės produktų normą: puse svaro rugių, ½ svaro bulvių, 4 lotus miežių, 2 lotus mėsos, 2 lotus žirnių ir vieną lotą riebalų prieglaudos reikalams.*“ Kaišiadorių apskrities taryba tris kartus pakartotinai ragino Kaišiadorių valsčiaus viršaitį suvežti nustatytus produktus Žaslių prieglaudai, tačiau „*nei produktai suvežti, nei duotas atsakymas iš valsčiaus*“. Todėl 1921 m. kovo 31 d. apskrities valdyba paskyrė 200 auksinų baudą viršaičiui. Tuomet viršaitis M. Vainilavičius balandžio 14 d. pateikė skundą Savivaldybių departamentui, kur išdėstė savo argumentus: „*Tokį uždėjimą ant manęs pabaudos skaitau neteisėta dėl žemiau nurodytų priežasčių. Taipogi Valsčiaus Valdyba ne kartą per susirinkimus seniūnų žodžiu įsakydavo seniūnams, kad greičiau jie išpildytų duotą jiems įsakymą. Apie pristatymą produktų prieglaudon. Bet seniūnai kreivai žiūrėdami į prieglaudą įsakymo neišpildė. Todėl prašau Savivaldybių Įstaigų Departamento atkreipti dėmesį į tai, kad aš Valsčiaus Valdybos Viršaitis įsakymą apskrities Valdybos išpildžiau savo laiku ir prašau padaryti atatinamus žingsnius, kad nuo manęs būtų nuimta pabauda, kaip ne teisėtai uždėta.*“ Aiškindamasi dėl skirtos baudos apskrities valdyba departamentui skundėsi,

kad Kaišiadorių viršaitis ne tik nesiėmė priemonių, kad įsakymas būtų vykdomas, bet „*neranda reikalingu net atsakinėti į apskrities valdybos raštus*“. Galiausiai departamentas apskrities valdybai nurodė, kad „*bausti viršaičių pinigėmis bandomis negalima. Jie gali būti nubausti taikant baudžiamojo statuto straipsnius.*“¹⁴¹

Artimiausia kita vaikų prieglauda – buvusiam Čiobiškio dvare (už Neries). 1923 m. atidaryta senelių invalidų prieglauda Mūro Strėvininkuose, buvusiam Oginskių dvare. 1921 m. liepos 30 d. Darbo ir socialinių reikalų departamentas praneša apskrities valdybai, kad Amerikos Raudonasis Kryžius Trakų apskrities „biednuomenės“ vaikams steigia vaikų ambulatoriją ir tam prašė pagaminti spintą, po du stalus ir kėdes¹⁴². Lietuvoje veikiantis Tremtinių ir belaisvių gražinimo skyrius rūpinosi grįžtančiais po karo iš Rusijos ir Vokietijos. Skyrius steigė poilsio ir maitinimo punktus tose vietose, per kurias turėjo grįžti daugiausia žmonių. 1919 m. vasario mėnesį suorganizuoti keli poilsio ir maitinimo punktai, taip pat ir Kaišiadoryse. Kaišiadoryse prie šio punkto veikė ir ambulatorija¹⁴³. Kaišiadoryse buvo įsteigta ir laikina valgykla, kurioje amerikiečių paaugotomis lėšomis buvo maitinami labiausiai skurstantys gyventojai. Amerikiečių aukų sulaukė ir Kaišiadorių ligoninė, kurioje dar nemažai metų buvo naudojama iš Amerikos gautais rūbais. Besirūpindami gyventojais, valstybės tarnautojai neužmiršo ir savęs. Pavyzdžiui, 1922 m. Vyriausybė nustatė kai kurių regionų tarnautojams maisto priedus, taip vadinamus „vietos brangenybės priedus“. Į šį sąrašą įtraukti ir Kaišiadorių tarnautojai, priskirti C klasei. 1922 m. balandžio 29 d. jie gaudavo po 150 auksinų priedą, nuo liepos 1 d. 350 auks.,

¹⁴¹ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 364, l. 22–29.

¹⁴² LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 139.

¹⁴³ Tamošiūnienė M. *Tarp politinio įrankio ir aukos: karo belaisviai Lietuvos Respublikos politikoje 1919–1923 m.*, Vilnius, 2014, p. 20.

dar po mėnesio – 550 auks. Rugsėji priedas siekė jau 2050 auksinų, o 1923 m. įvedus litus – 3,5 Lt.¹⁴⁴

Tvarkos palaikymas ir bausmės

Tiesiogiai tvarkos palaikymu rūpinosi milicija, karo komendantūra, tačiau ir valsčių bei apskrities savivaldybės turėjo vykdyti savo funkcijas, priversti gyventojus joms paklusti. Be to, dalis gyventojų tikėjosi savo gyvenvietėje matyti Lenkijos arba bolševikinės Rusijos kariuomenę ir valdžią, todėl nenorėjo paklusti jokiems Lietuvos ar vietinės valdžios reikalavimams (kaip užfiksuota vėliau, tik 1921 m. „nesusipratę gyventojai“ pastebėjo, kad Lietuvos nepriklausomybės idėja tampa realybe¹⁴⁵). Kiti ne tik nerodė Lietuvos valdžiai priešiško, netgi skelbėsi palaikantys nepriklausomybę, tačiau nenorėjo vykdyti jiems nenaudingų reikalavimų. Todėl valsčių savivaldybės klausdavo apskrities valdybos, kaip jiems priversti gyventojus vykdyti jų nurodymus. Valsčiaus valdyba pagal apskrities tarybos nutarimą galėjo bausiti piliečius iki 300 auksinų bandomis, jei jie neįvykdo įsakymų. Pavyzdžiui, 1921 m. liepos 29 d. Aukštadvario viršaitis Vinevičius prašė apskrities valdybos išaiškinti, ką daryti, jei piliečiai neišgali ar nenori mokėti baudos. Ar galima pakeisti bausmę areštu ir kaip įkainoti arešto dieną¹⁴⁶. Matyti, kad praktiško patarimo viršaitis negavo, nes lapkričio 11 d. Aukštadvario viršaitis vėl skundžiasi,

kad „paskutiniam laike seniūnai ir atskiri piliečiai pradėjo dažnai nepildyti mūsų įsakymų ir jie lieka nenubausti“ ir klausia, kokias galimybes bausti turi valsčiaus savivaldybė¹⁴⁷. To paties – ar viršaitis gali bausiti pinigine bauda civilius piliečius, neskaitant seniūnų – klausė ir Žaslių viršaitis¹⁴⁸. Matyti, kad pačios valsčių valdybos nevengė skirti baudų valsčiaus gyventojams, nes 1921 m. rugpjūčio 25 d. Trakų apskrities valdyba atsiklausė departamento, ar turi teisę valsčių valdybos atskirus asmenis bausiti piniginiomis bandomis. Departamento nuomone, galima tik tada, jei baudžiama už privalomųjų apskrities tarybos įsakymų nevykdymą¹⁴⁹. Nurimus karinei grėsmei, apskrities savivaldybėse pradėti leisti privalomieji įsakymai, reguliuojantys ir etines gyvenimo normas. Pavyzdžiui, 1924 m. Trakų (Kaišiadorių) apskrities taryba paskelbė keletą privalomųjų įsakymų. Uždrausta neprašytiems svečiams (vadinamiems „naktiniams paukščiams“) lankytis pokyliuose ir kelti triukšmą. Neprašytų svečių vaikščiojimas į vakarėlius, vestuves, krikštynas retai apsiėjo be muštynių, langų daužymo, vagysčių ir buvo laikomas bjauriausia „rusų laikų liekana“. Kitas įsakymas draudė kankinti gyvūnus – nekrauti per sunkių vežimų, nenešti gyvūnų už kojų, neleisti kankintis šaltyje ir panašiai. Taip pat įsakymas draudė leisti laisvai vaikščioti po miestelius raguočiams, arkliams ir kiaulėms. Už šį nusižengimą galėjo būti baudžiamas bauda iki 10 Lt, už prieš tai minėtus – net iki 50 Lt.¹⁵⁰ Valsčiaus savivaldybė galėjo

¹⁴⁴ Mikalauskas A. *Valstybės tarnautojai ir valstybės tarnyba pirmojoje Lietuvos Respublikoje (1918–1940 m.)* [interaktyvus], Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2007 [žiūrėta 2023-10-01]. Prieiga per internetą: <<https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:1971463/datastreams/MAIN/content>>.

¹⁴⁵ „Bendrai, šis kraštas yra labai nuskurdęs ir nuvargęs nuo įvairių okupacijų. Tik tai 1921 m. nesusipratę gyventojai pastebėjo, kad Lietuvos nepriklausomybė įgijo galios ir tada apskritis atgijo“. Siemaška D. 1918–1928 m. gaisrų apžvalga. *Savivaldybė*, 1929, Nr. 6, p. 20.

¹⁴⁶ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 140.

¹⁴⁷ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 467.

¹⁴⁸ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 342.

¹⁴⁹ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 364, l. 58.

¹⁵⁰ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 1154, l. 5–7.

bausti ne tik pinigėmis baudomis, bet ir areštu. Tam tikslui kiekviena valsčiaus savivaldybė turėjo savo daboklę. Pavyzdžiui, Kruonyje daboklė buvo įrengta ūkiniame pastate šalia valsčiaus savivaldybės, o Onuškyje – kitoje gatvės pusėje priešais valsčiaus savivaldybės namus, Kaišiadoryse buvo apskrities kalėjimas.

Valsčių savivaldybių įstaigų išlaikymas

Valsčiaus savivaldybė išlaikė ne tik savo administracinę būstinę, bet ir kai kurias kitas įstaigas. Pavyzdžiui, pagal 1921 m. rudenį apibendrintus duomenis, **Kaišiadorių valsčiaus** savivaldybė savo lėšomis išlaikė vaikų prieglaudą Žasliuose, 1-ąją ir 2-ąją pradžios mokyklas Kaišiadoryse, žydų mokyklą Kaišiadoryse, Paliepių, Palomenės, Beištrakių ir Lomenių mokyklas. **Žaslių valsčiaus** valdyba 1921 m. išlaikė Žaslių miliciją, paštą, Žaslių dviejų klasių pradžios mokyklą, Rečionių, Paltininkų, Pajautiškių, Paparčių, Eiriogalos, Gegužinės, Šilonių, Gilučių, Krivonių, Slabados, Pyplių, Navasodų ir Prazariškių mokyklas. Kažkodėl šiame sąrašė neminama Žaslių vaikų prieglauda, kuriai valsčius turėjo skirti taip pat nemažai dėmesio iki pat jos iškėlimo 1925 m. Greičiausiai todėl, kad ji buvo išlaikoma ne tik iš valsčiaus lėšų. **Žiežmarių valsčius** išlaikė valsčiaus valdybą, Žiežmarių nuovados miliciją, Žiežmarių mokyklas (tarp jų žydų mokyklą), taip pat mokyklas Kudonyse, N. Slabadoje, Kairiškėse, Žydeikiškėse, Grėbliaučiškėse, Antakalnyje, Vladikiškėse, iš viso 12 įstaigų. Taip pat nurodė, kad valsčius prisideda prie Žiežmarių progimnazijos, pašto ir Kaišiadorių ligoninės išlaikymo (malkų atvežimo ir pan.). **Kruonio valsčiaus** savivaldybė prisipažino

išlaikanti tik Kruonio paštą, nemini net mokyklų. **Onuškio** ir **Kietaviškių** valsčiaus valdybos sakėsi, kad „jokių įstaigų neužlaiko“. **Semeliškių valsčiaus** savivaldybė teikė vietinei milicijai kurą, šviesą ir butus, arkliams pašarą, taip pat šešioms mokykloms malkas, šviesą ir t. t., kitų įstaigų neišlaikė. **Aukštadvario valsčiaus** savivaldybė pranešė, kad be mokyklų daugiau nieko neišlaiko. **Vievio valsčiaus** savivaldybė nurodė, kad „priima dalyvavimą“ išlaikant Vievio ir Kazokiškių mokyklas, taip pat planuoja įsteigti dar penkias mokyklas, dalyvauti milicijos Vievyje ir Kazokiškyje bei arešto namų išlaikyme. „*O pilno įstaigų išlaikymo, apart valsčiaus valdybos, nėra.*“¹⁵¹ Tokia mokyklų būklė jau buvo žymiai geresnė, nei užfiksuota 1919 m., kai Kaišiadorių apskrityje te veikė 33 mokyklėlės ir dirbo 35 mokytojai, kurie buvo priversti derėtis dėl užmokesčio ir „*eiti po grinčias prašant maisto*“¹⁵². Dalis įstaigų buvo išlaikomos ne valsčiaus savivaldybių, bet valstybinių įstaigų. Pavyzdžiui, dar Kaišiadoryse tebesant vokiečių kareiviams 1919 m. kovo mėnesį visoje apskrityje veikė vienas paštas – Kaišiadoryse. Tuo laiku kalbant telefonu dar tebebuvo draudžiama kalbėti lietuviškai. Besitraukiant vokiečiams, ilgainiui perimamos ir kitos įstaigos. Pavyzdžiui, 1919 m. liepos pradžioje telefono stotys perimtos Žiežmariuose ir Rumšiškėse¹⁵³.

Liudijimų ir pasų išdavimas

Valsčių savivaldybėms buvo pavesta ne tik įvairiausių liudijimų bei dokumentų išrašymas, bet netgi valsčiaus gyventojų pasų išdavimas. 1920 m. balandžio 2 d. Vidaus reikalų ministerija apskričių viršininkams nurodė pasus, išduotus vokiečių administracijos

¹⁵¹ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1. l. 364–374.

¹⁵² Mokytojų konferencija. Pranešimai iš vietų, *Lietuva*, 1919-04-27, Nr. 88, p. 1.

¹⁵³ Tranavičiūtė B., Pakštalis A. *Lietuvos ryšiai 1918–2018 m.*, Vilnius, 2018, p. 18, 26.

1915–1917 metais („Personalausweis“), laikyti *Oberost* pasais ir remiantis jais išdavinti pasus Lietuvos piliečiams, o išduotus vėliau laikyti neturinčiais vertės ir reikalauti papildomų dokumentų¹⁵⁴. Taip pat valsčių ir apskrities valdybos turėjo reikalui esant išduoti gyventojams liudijimus apie jų politinę ištikimybę. Pavyzdžiui, Žiežmarių valsčiaus komitetas 1919 m. rugsėjo 5 d. išdavė liudijimą Petrusevičiams iš Padūmės palivarko, kad jie „*ištikimi žmonės, po teismus nebuvę, ir jokiai politikos žvilgsniuose nepatėmimas*“¹⁵⁵. Ne be reikalo ir patys valsčių valdybų nariai buvo tikrinami, ar nėra palankūs priešiškomis Lietuvai valstybėms. O teisėtvarkos raštinių bylose netgi buvo specialus archyvo bylų skyrelis, kuriame buvo renkami duomenys apie „priešvalstybines“ grupes (dažniausiai – bolševikus ir „lenkus“). Trakų apskrities komitete pažymėjimus gaudavo ir viršaičiai. Pavyzdžiui, 1921 m. liepos 20 d. Aukštadvario viršaitis apskrities valdybos meldžia atsiųsti liudijimą, kad jis „užima Aukštadvario viršaičio vietą“¹⁵⁶. Matyt, be tokio pažymėjimo jam buvo sunku priversti vietos gyventojus jam paklusti ir vykdyti valsčiaus savivaldybės nurodymus. Apskrities valdyboje dėl asmenų priėmimo į tarnybą turėjo atsiklausti ir kitos žinybos, net jei jos rūpinosi tik mediena. Pavyzdžiui, 1921 m. spalio 7 d. Trakų miškų urėdija apskrities valdybos klausia apie Adomo Golubo politinę ištikimybę ir ar gali skirti jį Gegužinės girininku¹⁵⁷. Tuo labiau politinės ištikimybės klausimas buvo aktualus dirbantiems valdymo, švietimo, milicijos (vėliau policijos) ir kitose įstaigose.

Statistikos duomenų rinkimas

Vienas iš valsčių savivaldybių darbų – nuolatinis įvairioms žinyboms reikalingų statistinių duomenų rinkimas. Paprastai šie duomenys buvo renkami per seniūnus, o po to valsčiaus savivaldybėje apibendrinami. Pavyzdžiui, rinkti duomenis apie stichines nelaimes, net jei tų stichinių reiškinių nebuvo ir javų per vasarą ledai neišguldė. Apie tai 1921 m. paklausti Kaišiadorių, Žaslių, Kruonio valsčiai pranešė, kad nuostolių nebuvo. Kietaviškių ir Semeliškių viršaičiai pranešė, kad šiemet ledų iš viso nebuvo. Aukštadvario viršaitis pranešė, kad ledų buvo birželio ir liepos mėnesiais, „*bet nuostolių visai mažai, tai ir apskaityt negalima*“. Vieninteliai 1921 m. turėję nuostolių dėl ledų – Žiežmarių valsčiaus keli kaimai. Kaspariškių kaime 1921 m. liepos 26 d. ledai „pamušė“ 204 pūdus avižų, 40 pūdų žirnių, 50 pūdų miežių, 15 pūdų linų, o Juodiškių dvare – 132 pūdus avižų, 10 pūdų miežių, 5 pūdus linų, 4 pūdus „mešankos“ ir t. t.¹⁵⁸ Didžiausius nuostolius gyventojams visais laikais darė karas ir jų apylinkėse apsisistojusi kariuomenė. Todėl stebina menkaverčių statistinių duomenų rinkimas vykstant karui, siaučiant badui ir smaugiant nepritekliams. Dėl vėlavimo pateikti vienus ar kitus duomenis valsčių savivaldybių viršaičiai kartais net susilaukdavo nuobaudų iš apskrities viršininko. Reikia manyti, kad tokiu atveju nuo valsčių viršaičių nemalonumų susilaukdavo ir seniūnai (dirbę visuomeniniais pagrindais), nuo kurių ir priklausė tikslų pradinių duomenų surinkimas.

¹⁵⁴ LCVA, f. 409, ap. 1, b. 9, l. 4.

¹⁵⁵ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 10, l. 194.

¹⁵⁶ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 116.

¹⁵⁷ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 392.

¹⁵⁸ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 179.

Mokesčiai

Kur kas svarbesnis klausimas buvo ne statistinių duomenų, bet mokesčių rinkimas, nes nuo vietoje surenkamų mokesčių priklausė ne tik valstybės, bet ir vietos savivaldybės veiklos galimybės. Didžiausią savivaldybių biudžetų dalį sudarė gyventojų mokami žemės mokesčiai. Nesant ankstesnių duomenų, pavyzdys iš 1925 m., kai „Savivaldybės“ mėnraštyje apibendrinta, kaip iš ūkininkų reikia rinkti mokesčius. Ūkininkas žemės mokesčius mokėjo du kartus per metus. Pranešimą apie žemės mokesčius už I pusmetį turėjo gauti iki balandžio 1 d., o už II pusmetį – iki lapkričio 1 d. Sumokėti galėjo pats ūkininkas arba per įgaliotinius. Mokes-tis laikytas sumokėtu, kai įmokėjusiam buvo išduodamas Lietuvos banko kvitas. Tą kvitą ūkininkas turėjo saugoti kaip pateisinamąjį dokumentą. Žemės mokesčių įmokėjimą vykdė ir prižiūrėjo valsčiaus savivaldybė. Praėjus mėnesiui nuo termino, kada turėjo įmokėti, valsčių valdybos sudarydavo mokesčių nesumokėjusių asmenų sąrašą ir pasiūsdavo jį Kaišiadoris – apskrities mokesčių inspektoriumi¹⁵⁹. Pirmasis žinomas Kaišiadorių mokesčių inspektorius buvo J. Gasiūnas, kuris buvo pavaldus Finansų, prekybos ir pramonės ministerijai. Mokesčių inspektorius nebuvo pavaldus vietos savivaldybėms ir gana griežtai žiūrėjo į jų veiksmus, susijusius su mokesčių mokėjimu. Pavyzdžiui, 1921 m. rugpjūčio 22 d. jis klausia Trakų apskrities valdybos, kuo remiantis 1920 m. jie atleido nuo mokesčių išvaduotus nuo okupacijos valsčius, ir taip pat praneša apie papildomus mokesčius už 1920 m.¹⁶⁰ Po kelių dienų „mokesnių“ inspektorius J. Gasiūnas pranešė, kad iš

Lenkijos okupacijos išvaduoti Aukštadvario, Semeliškių, Onušio ir Vievio valsčiai žemės mokesčių atžvilgiu priskirti prie trečios rūšies, o jei kieno žemė buvo dar žemesnės rūšies, turėjo jam pateikti prašymus¹⁶¹. Trakų (Kaišiadorių) apskrityje žemės buvo gana prastos, daugiausia trečios ir ketvirtos rūšies, todėl sunkiau buvo išgyventi ir ūkininkams, menkesnės buvo ir vietos savivaldybių finansinės galimybės. 1921 m. rugsėjį apskrities mokesčių inspektorius J. Gasiūnas kviečia tris apskrities savivaldybės atstovus pas save (Kaišiadoryse, Plento g. 37), kad paskirstytų pinigine karą rinkliavą valsčiams¹⁶². Galėjo būti atvejų, kad atsiveikinti su savo pinigais gyventojui tekdavo ir dėl neteisėtų savų pareigūnų ar kareivių veiksmų. Pavyzdžiui, 1919 m. rugpjūčio 13 d. Krašto apsaugos ministerija klausia Leivos Šmukliarskio iš Žiezmarų: „*Kokios kariuomenės dalies buvo karininkas ir kareiviai atėmusieji pinigus?*“¹⁶³ Paprastai tokiais atvejais, atlikus tyrimą ir nustatius nusižengusius, šie būdavo nubaudžiami.

Komisijos

Komisijų veikla užimdavo labai daug tarnautojų laiko, nes prie valsčiaus savivaldybių, apskrities tarybos bei valdybos veikė įvairiausios komisijos. Valsčių valdybos nuolat rašė prašymus apskrities valdybai, kad atsiųstų atstovus į komisijas ir vos ne tą pačią dieną. Taip pat apskrities valdybos narius savo komisijose norėjo matyti net ir ne savivaldybei pavaldžios įstaigos – kariuomenė, žemės skirstymo įstaiga, milicija, paštas, išdinė... Pavyzdžiui, 1921 m. rugsėjo 5 d. Trakų (Kaišiadorių) išdinės išdininkas kvietėsi

¹⁵⁹ *Savivaldybė*, 1925, Nr. 3–4, p. 25.

¹⁶⁰ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 247.

¹⁶¹ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 250.

¹⁶² LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 308.

¹⁶³ LCVA, f. 384, ap. 3, b. 6, l. 364.

valdybos atstovą išdinės perdavimui¹⁶⁴, rugpjūčio 12 d. kvietė karinės intendantūros sandėlio viršininkas, kad įvertintų sandėlio remontą¹⁶⁵, paskui Žemės ūkio ir valstybės turtų ministerijos įgaliotinis J. Veigeldas kreipėsi į komisiją grįžusių iš Rusijos tremtinių ūkiams sugražinti¹⁶⁶, rugpjūčio 16 d. Kaišiadorių pašto ir telefono įstaiga – surašyti aktą, kiek paštui metams reikės malkų ir dėl remonto reikalingumo¹⁶⁷, rugsėjo 3 d. Žemės ūkio ir valstybės turtų ministerijos įgaliotinis vėl kviečiasi į savo raštinę, kur svarstys, kuriuos Tiškevičiaus dvarus paimti valdžios žinion¹⁶⁸, vėliau Kaišiadorių milicijos nuovados viršininkas kviečia į komisiją „prie pardavimo karvės su teliuku“, o karo komendantas – į komisiją apžiūrėti numatomą Vladikiškių dvaro name įkurti III pėstininkų divizijos veterinarijos ligoninę¹⁶⁹ ir t. t. O kur dar savi savivaldybių reikalai dėl mokyklų (patalpų nuomos, malkų paruošimo, inventoriaus, remonto ir t. t.), kelių ir tiltų tvarkymo, ligoninės ir kitų sveikatos reikalų (pavyzdžiui, šiltinės ir kitų epidemijų), statybų ir t. t.

Mobilizacija ir naujokų šaukimas

1919 m. pradžioje Kaišiadorių regiono savanoriai telkėsi Kaune. Kaišiadorių apskrityje vyrų mobilizacija į kariuomenę pradėta tik 1919 m. rudenį. Naujokų ėmimo komisijoje dalyvavo KAM paskirtas karininkas, taip pat vietiniai apskrities bei valsčių atstovai, gydytojai. Mobilizacija paliesdavo ir pačių savivaldybių tarnautojus. Pavyzdžiui, 1921 m. lapkričio 23 d. iš Žaslių valsčiaus valdybos reikalaujama atsiųsti raštvedžio Prano Ambroževičiaus dokumentus, kad jį galėtų

„paliuosuoti“ nuo mobilizacijos¹⁷⁰. Mat P. Ambroževičius jau buvo atitarnavęs kariuomenėje savanoriu (beje, Kaišiadorių komendantūroje). Tiesą sakant, žiūrint į savivaldybių tarnautojų biografijas galima matyti, kad dauguma jų buvo tarnavę Lietuvos kariuomenėje sunkiausiais valstybei laikais, dažniausiai netgi savanoriais, ir todėl negalima abejoti jų atsidavimu tarnystei. Savivaldos darbas jiems buvo tarsi tos pačios kovos dėl Lietuvos valstybės tęsinys, ją įprasminantis ir įtvirtinantis. Pasibaigus kovoms dėl Lietuvos nepriklausomybės, naujokų šaukimas į kariuomenę buvo vykdomas valsčių ir apskrities savivaldybių. Pagrindinis šaukimas į kariuomenę vykdavo rugsėjo 1 – spalio 15 dienomis. Tačiau iki tol valsčių viršaičiai gegužės mėnesį turėjo skelbimuose ir per seniūnus paskelbti šaukiamųjų, kuriems tais metais sueidavo 21 metai, sąrašus, o šaukiamieji turėjo patys ateiti pas viršaitį su pasais ir gimimo metrikais ir užsiregistruoti. Iki birželio 1 d. viršaičiai gaudavo iš metrikacijos įstaigų (pvz., parapijų klebonų) vyrų, kuriems sueina 21 metai, sąrašus, taip pat duomenis iš apskrities centre veikiančios naujokų ėmimo komisijos. Tuomet viršaičiai turėjo sutikrinti, ar visi jų valsčių ribose gyvenantys šaukiamojo amžiaus vyrai suregistruoti, o iki liepos 1 d. sąrašus paskelbti, kad jie galėtų būti patikslinti. Iki liepos 15 d. sąrašai buvo pristatomi apskrities naujokų ėmimo komisijai. Visiems, įtrauktiems į šaukiamųjų sąrašus, viršaičiai per seniūnus turėjo įteikti šaukimo lapelį, kuriame buvo nurodoma, kada ir kur šaukiamasis turi prisistatyti į naujokų ėmimo komisiją ir kokius dokumentus pristatyti naujokų ėmimo komisijai, jei norėtų

¹⁶⁴ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 273.

¹⁶⁵ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 288.

¹⁶⁶ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 330.

¹⁶⁷ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 212.

¹⁶⁸ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 268.

¹⁶⁹ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 537.

¹⁷⁰ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 472.

pasinaudoti karinės prievolės lengvatomis¹⁷¹. Dažnas atvejis vykstant mobilizacijai – dezertyravimas. Apie tai plačiau rašoma IV skyriuje.

Automobiliai ir eismo reguliavimas

Vyraujant arklių transportui, nebuvo žymesnių eismo įvykių. Tačiau, pasirodžius automobiliams ir motociklams, 1921 m. rugsėjo 7 d. Trakų apskrities viršininkui B. Stosiūnui teko išleisti įsakymą „Dėl tvarkos automobiliais ir motociklais važinėjant“. Apskrities viršininko leidimą automobiliui ir motociklui buvo galima gauti metams. Apskrities viršininkas užregistruotiems automobiliams turėjo išduoti lentelę su numeriu (ant juodai dažytos skardos su baltais skaičiais, automobiliams 40x25 cm dydžio). Automobiliai privalėjo važiuoti dešine kelio puse. Maksimalus greitis keliuose nenurodomas, tačiau per miestelius galėjo važiuoti ne greičiau negu 1 kilometrą per 4 minutes. Tamsoje turėjo uždegti savo žibintuvus, ties skersgatviais – signalizuoti, taip pat ir užsukant už kampo arba jei už 300 m atvažiuotų kitas automobilis. Jeigu reikalautų kariuomenės ar milicijos sargyba, reikia sustoti, taip pat sustoti sutikus procesiją ar žygiuojančią kariuomenę¹⁷². Tiesa, toks automobilių eismo tvarkos reguliavimas buvo kiek išankstinis, nes pirmieji privatūs automobiliai Trakų (Kaišiadorių) apskrityje buvo įsigyti tik 1927 m. Iki tol čia pasirodydavo tik pravažiuojantys arba kariuomenės naudojami automobiliai.

Sveikatos priežiūra

1919 m. balandžio 5 d. Kaišiadorių apskrities komitetas posėdyje nutarė įsteigti ligoninę. Tam tikslui Sveikatos sekcijai pavesta perimti

Ščiukiškių dvare (Žaslių valsčiuje) užsilikusią ligoninę „nuo bolševikų kariuomenės“. Ligoninės išlaikymui pirkliai, pramonininkai, valdininkai ir žemės savininkai apdėti 1 % mokesčiu nuo gryno pelno. Mokestis buvo renkamas per valsčių savivaldybes ir lauktų rezultatų nedavė, nes kai kurie valsčiai jį rinkti atsisakė, o ligoninės pajamos už gydymą buvo labai mažos. 1919 m. spalio 30 d. apskrities seimelis netgi nutarė ligoninę likviduoti, bet, kadangi ji buvo labai reikalinga, Sveikatos sekcijai pavesta pasirūpinti gauti pašalpą. Ligoninė perkelta į Kaišiadoris ir įkurta geležinkelio namuose. Pirmasis ligoninės vedėjas 1919 m. buvo gydytojas Edvardas Bieliūnas, vėliau Zuzana Černiauskiene, po jos – Adelė Ivickaitė-Mazurkevičienė, tapusi vedėja 1922 m. Ligoninėje, išlaikomoje apskrities savivaldybės lėšomis, buvo 20 lovų, priimami sergantys įvairiomis ligomis, vietoje buvo atliekamos paprastos operacijos, sunkesnėms siunčiama į Kauną¹⁷³. Kaišiadoryse įsikūrusi ligoninė kartais netgi vadinta epidemine ligonine, nes apskrityje ne tik karo metu, bet ir keletą metų po karo iškildavo epidemijų židiniai, dažniausiai dėmėtosios šiltinės. Pavyzdžiui, 1921 m. rugpjūčio 9 d. Sveikatos departamentas nurodo apskrities gydytojui, kad prie Lietuvos artinasi cholera ir reikia paruošti 20 lovų „skrajojamą baraką“ ir paskirti pinigų¹⁷⁴. 1919 m. spalio 5 d. Sveikatos departamento atstovas dr. J. Staugaitis atliko Kaišiadorių ligoninės reviziją ir konstatavo, kad didesnė personalo dalis nemo-ka lietuviškai; trūksta geležinių lovų, o lovos sukaltos iš neobliuotų lentų; ligoninės pastate gyvena ir geležinkelio tarnautojai; pastatas yra per arti geležinkelio stoties, stoties tualetų ir per toli nuo ligoninės virtuvės ir namo, kuriame gyvena ligoninės personalas. J. Staugaitis siūlė ligoninę perkelti į kitą pastatą,

¹⁷¹ *Savivaldybė*, 1931, Nr. 8, p. 1.

¹⁷² LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 307.

¹⁷³ LCVA, f. 379, ap. 3, b. 10, l. 266.

¹⁷⁴ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 215.

kuriame tuo laiku gyveno kareiviai, o iki karo veikė geležinkelininkų mokykla¹⁷⁵.

Už sanitarinę Trakų (Kaišiadorių) apskrities būklę buvo atsakingas apskrities gydytojas Petras Žilinskas, ėjęs šias pareigas porą dešimtmečių nuo pat 1918 m. pabaigos. Apskrities gydytojo pagalbininkas buvo apskrities felčeris. Nuo 1921 m. vasaros kelerius metus juo dirbo Stasys Kasparavičius. Trakų apskrities gydytojas P. Žilinskas 1921 m. rugpjūčio 4 d. apskrities valdybos prašo padėti felčeriuui S. Kasparavičiui rasti butą Kaišiadoryse, nes „*jau praėjo mėnesis, kaip jis gyvena apskrityje ir negali gauti buto*“¹⁷⁶. Mat Kaišiadorys buvo nedidelis miestelis, kuriame ankštai susigrūdusios telkėsi įvairios apskrities įstaigos, kariuomenė, naujakuriai. Tačiau tai padėjo pragyventi kiekvienam, turėjusiam bent kiek pakenčiamus namus ir galėjusiam išnuomoti kambarėlį į Kaišiadoris atsiųstam tarnautojui.

Alkoholio kontrolė

1921 m. kruoniškis J. Lazauskas rašė, kad „samogonkos varymas“ paplitęs plačiai, paaiškindamas šį reiškinį tuo, kad žmonių išsilavinimas ligi Pirmojo pasaulinio karo „žemai stovėjo“¹⁷⁷. Užbėgant į priekį, reikia pasakyti, kad naminės degtinės varymo reiškinys nebuvo išnaikintas ir tada, kai „apsišvietimas“ labai išaugo ir tapo visuotinis. 1921 m. gruodžio 21 d. apskrities viršininkas savo įsakymu svaiginančių gėrimų gamintojams ir pardavinėtojams nurodė, kad „*nuo 1922 m. sausio mėn. 1 d. degtinę, alų ir vaisvynius pardavinėti išgertinai vien Matų, Saikų ir svarstyklių rūmų patikrintuose ir įspauduotuose induose*“.

Tai reiškia, kad nebegalėjo naudoti senųjų talpų (pavyzdžiui, kvortų), o gėrimus reikėjo perpilstyti į naujas litrines ir puslitrines talpas. Nevykdantiems šio įsakymo grėsė bauda iki 5000 auksinų ar areštas iki mėnesio¹⁷⁸. Tuo pačiu laiku buvo pakeisti ir kiti matavimo vienetai: keliai matuojami nebe varstais, o kilometrais, ūgis – ne sieksniais, o metrais, svoris – ne pūdais, o kilogramais ir t. t. Dar didesnė bauda grėsė už gėrimų pardavinėjimą draudžiamu metu. 1922 m. pradžioje Trakų apskrities taryba numatė uždrausti smuklėse pardavinėti „svaiginamus gėralus“ šventadieniais ir turgadieniais. Už įsakymo nevykdymą numatyta iki 1000 auksinų bauda¹⁷⁹. Tų pačių metų kovo mėnesį apskrities taryba nutarė „gėralų“ nepardavinėti šventadieniais nuo 10 val. ryto iki 14 val. ir nuo 17 val. vasaros ir žiemos metu. Turgadieniais žiemos metu numatyta nebepardavinėti nuo 15 val., o vasaros laiku – nuo 16 val. (žiemos laikas buvo nuo spalio 1 d. iki balandžio mėnesio, o vasaros – nuo balandžio 1 d. iki spalio)¹⁸⁰. Tačiau net 1922 m. rugsėjo mėnesį spaudoje buvo skundžiamasi: Steigiamasis Seimas pavedė, kad traktierių neturi būti daugiau kaip vienas trims tūkstančiams gyventojų, bet Kruonio valsčiuje, kuriame buvo apie 10 tūkstančių gyventojų, traktierių buvo apie 15, neskaitant alinių ir restoranų. Ir valsčiaus tarybos nariai nepaisė Seimo nurodymo¹⁸¹. Tačiau jau spalio mėnesį Kruonio valsčiaus taryba vienbalsiai nutarė uždaryti valsčiaus ribose visas „girtuoklystės įstaigas“, tik dar ruošėsi sušaukti visuotinį susirinkimą ir atsiklausti žmonių nuomonės¹⁸². Kitų Lietuvos vietų pavyzdžiu toks visuotinis valsčiaus gyventojų balsavimas

¹⁷⁵ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 208, l. 104.

¹⁷⁶ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 174.

¹⁷⁷ LTR 2168 (37).

¹⁷⁸ LCVA, f. 1539, ap. 1, b. 1, l. 535.

¹⁷⁹ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 72, l. 11.

¹⁸⁰ LCVA, f. 379, ap. 2, b. 583, l. 3.

¹⁸¹ Kruonis. Per daug smuklių, *Lietuvos žinios*, 1922-09-07, p. 4.

¹⁸² Ek. Kruonis. Smuklės uždaro, *Lietuvos žinios*, 1922-10-26, p. 4.

dėl smuklių uždarymo vyko ir Žiežmariuose. Iš visų balsavusių vos 25 pasisakė už jų atidarymą. Bet šis gyventojų nutarimas kažkodėl valdžios nepatvirtintas. „*Tuomet valsčiaus savivaldybė, antrą kartą persvarsčiusi, nutarė uždaromųjų smuklių vieton atidaryti vieną savo smuklę. Šiomis dienomis atidaryta panaši krautuvė tik, deja, piktieji liežuviai kalba, jog ji yra ne savivaldybės, bet šiaip 5 asmenų, kurie, reikia pastebėti, yra svarbiausi savivaldybės nariai ir daugiausiai agitavo už smuklių uždarymą.*“¹⁸³

Kova su kitais blogais įpročiais

Be alkoholio paplitimo, kitas žalingas įprotis buvo rūkymas. Netgi keliaujančiam traukiniu rasti vagoną nerūkantiems buvo sunkiau negu rūkaliams. Pavyzdžiui, 1923 m. iš Kaišiadorių važiuojanti „Kaišedorių viešnia“ aprašė savo įspūdžius „Moters“ žurnale: „Š. m. balandžio 30 d. einu į traukinį. Ant keturių vagono durų parašyta: „rūkantiems“, ant dviejų – „nerūkantiems“. Įėjau į nerūkamąjį, o čia jau radau rūkančių. Man padarius pastabą, kad vagonas nerūkantiems, – „visur rūkantiems“ – atkirto pipkorius. Tamsta, sakau, pasiskaitykit, aiškiai parašyta: „nerūkantiems“, kitaip aš nedirščiau pastabų daryti. Čia iš už sienos sužiuro dar trys vyrai. Tai kas, kad parašyta, visur galima rūkyti – tarė vienas jų (matyt visų nuomonę) mesdamas surūkytą papirosą ir nusispjovęs, nors prieš jo akis parašas: „nespiaudyk“. Tik atėjus žandarui ir trečiu kartu gerokai pakeltu tonu paprašius išlipti ir pasiskaityt parašą, pipkorius išlipo. Taip pipkoriai gina savo teises, nerūkantiems reiktų iš jų pasimokyti.“¹⁸⁴

Lietuvių kalbos norminimas

Lietuvių kalbos padėtis tiesiogiai priklausė nuo žmonių raštingumo. Didesnė šio regiono gyventojų dalis buvo visiškai neraštingi, dalis pasimokę liaudinėse mokyklėlėse, kur pramokdavo skaityti ir rašyti. Pavyzdžiui, Darsūniškio miestelyje (Kruonio vlsč.), kuris buvo vienas lietuviškiausių ir šviesiausių visoje apskrityje, taip pat vienas iniciatyviausių, atkuriant Lietuvos nepriklausomybę, 1920 m. apsilankęs keleivis pagrindiniame Lietuvos dienraštyje „Lietuva“ stebisi, kad čia nėra jokios tvarkos viešuosiuose užrašuose. Ant šventoriaus durų rusiškai parašyta: „*Russkoje strachovoje obščestvo*“ (lietuvių k. – rusų draudimo bendrovė). Miestelyje yra kooperatyvas ir kelios žydų krautuvėlės, tačiau parduotuvių užrašai tokie, kad net gudriausias lietuvis jų neišskaitys. Mat žodžiai taip iškraipyti, kad nieko nesuprasi, nei vokiškai, nei rusiškai, nei lietuviškai. „*Nejaugi to nemato vietos valsčius, milicija ir kiti vietos inteligentai?*“¹⁸⁵ Maždaug 1924 m. pastebimu reiškiniu šioje ir kitose vietovėse tapo nelietuviškų išskabų teplojimas.

Kelerius metus, netgi jau paskelbus apie Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą, parapijų klebonai tebevykdė gyventojų metrikaciją rusų kalba, kaip buvo nustatyta iki Pirmojo pasaulinio karo. Rusiškai metrikus tebebildė netgi tie kunigai, kurie aktyviai palaikė Lietuvos valstybės kūrimą ir lietuviškų mokyklų steigimą. Pavyzdžiui, Palomenės bažnyčios lietuviški krikšto įrašai atsirado tik nuo 1922 m. rugpjūčio 20 d.: „*Palomenės bažnyčioje Gegužyno klebonas kun. J. Bučys pakrikštijo visomis sakramento apeigomis kūdikį, vardu Mečislavas.*“¹⁸⁶ Taip pat buvo ir su vedybų metrikais. 1922 m. liepos 16 d.

¹⁸³ Nakties Žiburėlis. Žiežmariai, *Lietuvos žinios*, 1923-02-15, Nr. 38, p. 4.

¹⁸⁴ Kaišedorių viešnia. Kaišedorys, *Moteris*, 1923 m. birželio mėn., p. 13.

¹⁸⁵ Tauras. Darsūniškis (Trakų apskr.), *Lietuva*, 1920-03-17, p. 2.

¹⁸⁶ LVIA, f. 1778, ap. 1, b. 1.

Palomenės klebonas pirmą kartą „*palaimino moterystės ryšy*“ lietuviškai. Tai buvo pasakutinis 1922 m. įrašas, o nuo 1923 m. – visi lietuviški. Tuo metu dar nebuvo nusistovėjusi ir moteriškų pavardžių rašyba. Pavyzdžiui, Palomenės metrikuose merginų pavardes rašė ir su mergautine galūne, ir su nesiskiriančia nuo tėvo, pavyzdžiui: Domicelė Labukas, Domicelė Vilkas, Bronislava Frankonis, Kotryna Daukša, taip pat Liudvika Gulbicaitė, Ona Taparaukaitė ir t. t. Tačiau 1923 m. jau rašoma tik su „moteriškomis“ pavardžių galūnėmis: -aitė arba -ienė¹⁸⁷. 1923 m. sausio 5 d. Piliečių apsaugos departamentas Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininkui nurodo, kad klebonai turi naudoti antspaudus tik lietuvių kalba¹⁸⁸. Tuo laiku klebonai tebevykdė gyventojų metrikacijos funkcijas, todėl jų išduoti metrikai ir buvo pagrindiniai asmens dokumentai.

Palaiptiui pradėdami norminti ir vietovardžiai, nes juos reikėjo pritaikyti prie lietuviškos rašybos. Bene ilgiausiai nesutarimai truko dėl Kaišiadorių vietovardžio. Ilgą laiką buvo rašoma „Kaišedorys“. Pavyzdžiui, 1923 m. pradžioje Kaišiadoryse dirbęs mokyklų inspektorius Jonas Jurkūnas iš Pradžios mokslo departamento gavo algų lapus, kur dviejose vietose rado žodį „Kaišedorys“ ištaisyta į „Kaišiadorys“. 1923 m. vasario 19 d. inspektorius J. Jurkūnas departamentui rašo, kad „*dėlei neaiškios to žodžio kilmės sutarta rašyti taip, kaip tariama, būtent „Kaišedorys“ ir visos vietos įstaigos taip tą žodį rašo*“¹⁸⁹. 1924 m. Kaišiadorių geležinkelio stotis oficialiai pradėdama vadinti „Kaišiadorys“.

Kariškių aprūpinimas žeme

1919 m. birželio 20 d. buvo priimtas Įstatymas kariškiams žeme aprūpinti, kuris numatė Lietuvos nepriklausomybės stojusiems ginti asmenims pirmumo tvarka skirti žemės sklypą. Tie kariai, kurie dėl sužeidimo ar sveikatos netekimo iš kariuomenės buvo paleisti, galėjo žemės gauti dar tais pačiais metais. Skirstymui buvo panaudojami iš stambių dvarininkų nusavinami žemės plotai. Žemės dalinimas kariams savanoriams buvo žemės reformos dalis. Netiesiogiai tai buvo ir bausmė stambiems dvarininkams, kurie dažniausiai aktyviai rėmė lenkų kariuomenę ir prisijungimo prie Lenkijos planus. Pavyzdžiui, jau 1919 m. rugsėjo 24 d. spaudoje paskelbta, kad iš Juozo Benedikto Tiškevičiaus Kaišiadorių valsčiuje paimama apie 570 dešimtinių žemės, o iš grafo Pliaterio Kruonio valsčiuje – apie 700 dešimtinių¹⁹⁰. Tarp paimtų iš J. B. Tiškevičiaus palivarkų buvo Šukiškės (apie 66 dešimtinių), Paliečiai (apie 150 deš.), Edvardava (apie 120 deš.) ir Juodiškės (apie 200 deš.).¹⁹¹ Kaip žinia, būtent J. B. Tiškevičiaus miškų urėdo sodyboje Būdos kaime (Kaišiadorių vlsč.) telkėsi POW aktyvistai. 1920 m. gegužės 27 d. Vyriausioji komisija kariškiams žeme aprūpinti perėmė iš Vilhelmo Broel-Pliaterio įpėdinių Žebertonių palivarką (apie 200 deš.), Baruolių (apie 100 deš. be miško) ir Mijaugonių (apie 112 deš.) palivarkus, iš viso apie 412 dešimtinių žemės¹⁹².

Pradėjusi dalinti dvarų žemes, Lietuvos valdžia siekė ne tik ekonominių, bet ir politinių tikslų. Į kariuomenę valstiečiai stojo ne vien norėdami apsiginti nuo priešų ar iš patriotizmo. 1919–1920 metais jų pastūmėjo noras

¹⁸⁷ LVIA, f. 1778, ap. 1, b. 2.

¹⁸⁸ LCVA, f. 409, ap. 1, b. 2, l. 45.

¹⁸⁹ LCVA, f. 391, ap. 3, b. 812, l. 332.

¹⁹⁰ Žinios iš Lietuvos, *Lietuva*, 1919-09-24, Nr. 209, p. 2.

¹⁹¹ Blynas D. J. Kariškiams žeme aprūpinti, *Lietuva*, 1919-10-09, Nr. 223, p. 2.

¹⁹² Valdžios dienynas, *Tauta*, 1920-06-02, Nr. 25, p. 4.

LIETUVOS RESPUBLIKA
 ŽEMĖS ŪKIO MINISTERIJA
Žemės perleidimo aktas
 2115 Nr.
 Tūkstantis devyni šimtai *dviliasimt šešy* metų *rugpjūčio* mėne-
 sio *23* dieną Žemės Reformos Valdyba, remdamasi žemės reformos įstatymu,
Lelešiusiui Juozui
 davė šį aktą:
 1. Žemės Reformos Valdyba, eidama savo nutarimais *1924 metų*
sausio mėnesio 11 dienos Nr. 38 ir
1926 metų sausio mėnesio 8 dienos
Nr. 5, perleido *Lelešiusiui Juozui*
 nuosavybėn iš nusavinto,
 einant *kariškiams žeme aprūpinimui įstatymų*
Uprausio komiteto karščiama žeme aprūpinimui
1920 metų spalio mėnesio 13 dienos Nr. 130
 nutarimu, pažymėtu Kauno Apygardos Teismo Vyresniojo Notaro *Trakų*
Ky apskrities aktų pripažinimo registre *VI* dalyje *121* Nr.,
Salomejos Šventkauskienės
Trakų apskrities
Žasliai valsčiaus *Indakalnio-Kiauriškės*

Žemės perleidimo aktas nepriklausomybės kovų dalyviui J. Lelešiusiui. 1926 m. KŠM

gauti žemės. 1922 m. paskelbus Žemės reformos įstatymą, pirmieji gauti žemės galėjo būti kariai savanoriai, partizanai ir šauliai, dalyvavę nepriklausomybės kovose¹⁹³. 1924 m. buvo išdalintas sklypais Žiebenos palivarkas (Vladikiškių dvaro dalis). Žiebenos (Žabino) palivarko centras vėliau perduotas kuriamai Kaišiadorių vyskupijai, o palivarko laukai tapo augančio Kaišiadorių miesto dalimi. 1925 m. Žemės reformos valdyba nusavino ir kitus šalia Kaišiadorių buvusius dvarus: Ščebnicos palivarką (Kaišiadorių vlsč.), kuris priklausė

Jadvygai Raginskienei, paliekant jai 80 žemės normą; Kurniškių, Romeravos ir Kriaučiškių palivarkus, kurie priklausė Justinui Strumilai, paliekant jam Kriaučiškėse esantį vandens malūną; taip pat Papartėlių dvarą, Penkių Valakų, Šafarnės, Karlovkos Jegorovkos ir Depšos palivarkus, kurie buvo Kaišiadorių ir Žaslių valsčiuose ir priklausė Aleksui Ekmanui, paliekant jam 80 ha žemės normą¹⁹⁴. Iš stambių dvarininkų perimtose žemėse kūrėsi Lietuvos kariuomenės savanoriai ir kiti nepriklausomybės kovų dalyviai.

Lietuvos valstybės ir savivaldybių veiklos pradžioje buvo sprendžiami egzistenciniai šalies klausimai, siekiant sukurti veikiančią naują politinio gyvenimo sistemą, tuo pačiu metu ginantis nuo aktyviai veikiančių vidaus ir užsienio priešų. Todėl ir Kaišiadorių apskrities bei valsčių tarnautojams teko spręsti šaliai ir vietos gyventojams svarbiausius klausimus. Nusistovėjus valsčiaus savivaldybių funkcijoms, jose buvo sprendžiama daugelis vietinių reikalų, taip pat ir tie, kuriuos delegavo valstybės valdžia – karo prievolinkų apskaita (rezervistų ir atsarginių apskaitos vedimas), švietimas (pradžios mokyklų aprūpinimas), vidaus pasų išdavimas, susisiekimas (kelių tvarkymas, tiltų statyba, žyginų arklių stotys ir kt.), arešto namų išlaikymas, valstybinių ir savivaldybinių mokesčių rinkimas, sveikatos ir socialinė apsauga, žemės ūkio reikalai (pavyzdžiui, eržių surašymai ir kt.), baudų skyrimas ir t. t. Valsčiaus raštinėje buvo visa savivaldybės dokumentacija – apskrities tarybos nutarimai, valsčiaus tarybos nutarimai, bylos seniūnijų reikalams. Valsčiaus savivaldybė buvo artimiausia įstaiga, sprendusi aktualiausius bendruomenės ir kiekvieno gyventojų klausimus. Galima sakyti, kad pagal valsčiaus savivaldybės darbą gyventojai ir sprendė, gera nepriklausoma Lietuvos valstybė ar ne.

¹⁹³ Žemės reformos įstatymas, *Vyriausybės žinios*, 1922, Nr. 83, p. 1-6.

¹⁹⁴ *Darbininkas*, 1925-02-01, Nr. 4, p. 3.

Vasario 16-osios minėjimo eisena Kaišiadoryse. 1922 m. Fotografiją pateikė R. Kapčius

8-ojo pėstininkų pulko šventė Kaišiadoryse. Kalba Lietuvos Prezidentas A. Smetona. 1920 m. LCVA

8-ojo pėstininkų pulko šventė Kaišiadoryse. Centre stovi Lietuvos Prezidentas A. Smetona. 1920 m. LCVA

VI.

LIETUVOS KARIUOMENĖS SAVANORIŲ SAJUNGOS TRAKŲ SKYRIUS

Pasibaigus karams dėl Lietuvos nepriklausomybės buvę kovų dalyviai ir savanoriai grįžo prie taikos meto darbų. Žvelgiant į šių asmenų biografijas galima pastebėti, kad nemaža jų dalis įsidarbino policijoje. Kaišiadorių regionas 1920 m. atsidūrė pasienyje su Lenkija, o Trakų baro pasienio policijoje, kuri saugojo apie 85 km ruožą, tarnavo daugiau nei 300 policininkų. Pasienio saugojimas nebuvo lengva užduotis, todėl pastebima didelė tarnautojų kaita. Taip pat galima pastebėti, kad buvę karo dalyviai ilgą laiką neturėjo juos vienijančios organizacijos. Dalis jų priklausė Šaulių sąjungai, tačiau vietinių šaulių būrių aktyvumas maždaug 1922–1923 m. nuslopo ir liko gana formalus. Pavyzdžiui, netgi apie pasienyje esančius Semeliškes 1922 m. „Trimitė“ rašoma: „1920 metais buvo pas mus, taip pat kaip ir kitur, susitvėręs Šaulių būrelis. Bet nežinia kodėl jis iširo. Jaunimas ištvirkęs, neapsišvietęs. Laikraščių neskaito, tik geria „arielką“ ir alutį ir sako, kad „arielka“ geriau, negu laikraštis“¹. Panašiai rašoma ir apie Darsūniškio šaulių būrį, kuris susikūrė vienas pirmųjų: „Būrys šitas beveik pirmiausiai susiorganizavęs Trakų apskrity. Susiorganizavo tuo laiku, kada čia buvo pilnos apylinkės

plėšikų, lenkų šnipų, grėisė pavojus vietiniams piliečiams. Šaulių gyvenimas Darsūnišky buvo labai susilpnėjęs pereinamais metais, mes turėjome visai neveiklų būrio vadą ir valdybą.“² Šaulių aktyvumas keitėsi priklausomai nuo situacijos tose apylinkėse, kuriose jie buvo įsikūrę. Arčiau neutraliosios zonos (nuo 1923 m. – demarkacinės linijos) esantiems būriams labiausiai teberūpėjo kariniai dalykai, o gyvenantiems toliau nuo pasienio – kultūriniai ir kiti.

1927 m. pradžioje susikūrė Lietuvos kariuomenės savanorių sąjungos Trakų skyrius (taip buvo įvardijamas nuo 1927 m. sausio 6 d. iki 1933 m.). Aišku, žodis „Trakų“ čia buvo formalus, atspindintis pokario realijas ir Trakų miesto (kuris liko anapus Lietuvos sienos, Lenkijoje) reikšmės Lietuvai demonstravimą. Trakų skyriaus veikla koncentravosi Kaišiadoryse. Nuo 1933 m. prie organizacijos pavadinimo pridėtas žodis „kūrėjų“ ir pilnas pavadinimas buvo Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos Trakų skyrius (nuo 1933 m. liepos mėnesio iki organizacijos uždarymo 1940 m. rugpjūčio 26 d.). Šiame skyriuje ir kitose dalyse organizacijos pavadinimas rašomas sutrumpintai – LKKSS. Kai kuriuose šaltiniuose Kaišiadorių regiono

¹ Semeliškės (Trakų apskr.), *Trimitas*, 1922-04-15, Nr. 15, p. 11.

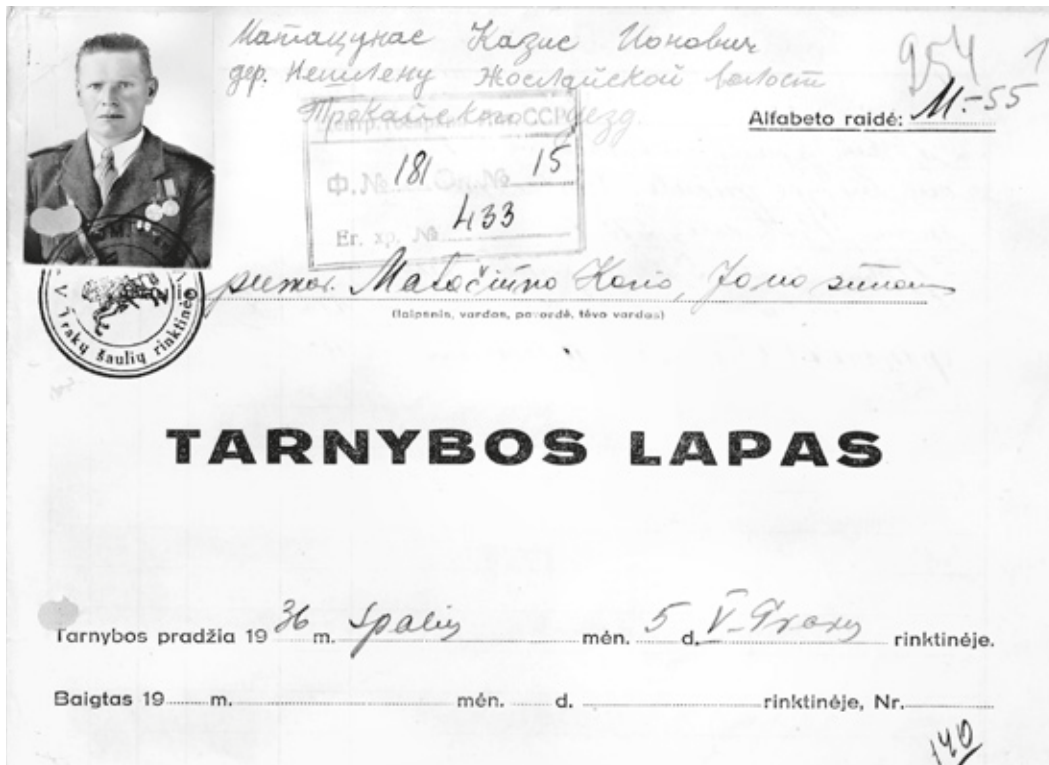
² Maciulevičius P. Darsūniškis, *Trimitas*, 1922-06-03, Nr. 21, p. 14.

Nepriklausomybės kovų dalyvio V. Mikulio tarnybos Trakų (Kaišiadorių) apskrities pasienio policijoje liudijimas. V. Mikulis ant tarnybinės uniformos segi kūrėjo savanorio ir Lietuvos nepriklausomybės dešimtmečio medalius. 1930 m. LCVA

Nepriklausomybės kovų dalyvio K. Gilio tarnybą Trakų (Kaišiadorių) apskrities pasienio policijoje patvirtinantis liudijimas. 1930 m. LCVA

Nepriklausomybės kovų dalyvio, Lietuvos šaulių sąjungos nario K. Matačiūno šaulio tarnybos Trakų (Kaišiadorių) rinktinėje byla. 1936 m. LCVA

savanorių veiklos pradžia skaičiuojama nuo 1927 m. sausio 6 d. įvykusio suvažiavimo, kuriame buvo išrinkta valdyba. O 1927 m. sausio 17 d. įvyko Trakų skyriaus valdybos pirmasis posėdis. Apie Trakų skyriaus veiklą išliko nedaug dokumentų³, todėl jo veikla atskleidžiama fragmentiškai. Daugiausia dėmesio skiriama valdybos posėdžiams, nes juose vadinami į skyrių priimami savanoriai. Tai dar vienas šaltinis, siekiant suskaičiuoti savanorius ir kovų dalyvius, gyvenusius Kaišiadorių regione. Tačiau Kaišiadorių regiono savanoriai pradėjo burtis anksčiau, 1926 m. rudenį, suburdami laikinąjį komitetą. Trakų (Kaišiadorių) apskrities savanorių organizavimosi iniciatoriai buvo atsargos karo valdininkas Antanas Steikūnas, ats. pusk. Pranas Ambroževičius ir ats. plk. ltn. Julius Čaplikas.

Pradines organizacines išlaidas jie padengė iš asmeninių lėšų.

1926 m. spalio 31 d. iniciatoriai sušaukė Kaišiadoryse (pradžios mokykloje Nr. 1) vietinių savanorių suvažiavimą. Iniciatorių grupės vardu A. Steikūnas (apskrities valdybos narys) nurodė organizacijos kūrimo tikslus, „kodėl mes turim būti organizuoti, nes tik vienybėje galybė. Valstybės atžvilgiu pareigas esame jau atlikę, nors dar nevisiškai, nes mūsų sostinė Vilnius dar lenkų okupantų rankose. Taigi jam, o ne kam kitam, turim būti vieningi ir stiprūs ne tik jėga, bet ir dvasia – turime būt tikri lietuviai“. Po atidarymo sugiedotas tautos himnas, pagerbti žuvusieji karo laukuose ir visi kiti, kurie žuvo už Lietuvos laisvę ir jos nepriklausomybę. Išrinktas prezidiumas susirinkimui vadovauti: ats. plk. Vincas

³ Lietuvos centrinio valstybės archyvo Lietuvos kariuomenės kūrėjų sąjungos fondas Nr. 560.

Vienas iš Trakų (Kaišiadorių) apskrities savanorių organizavimosi iniciatorių, atsargos karo valdininkas A. Steikūnas. Fotografiją pateikė F. Bajoras

Vienas iš Trakų (Kaišiadorių) apskrities savanorių organizavimosi iniciatorių – gen. ltn. J. Čaplikas 1934 m. NČDM

Grigaliūnas-Glovackis, ats. ltn. K. Germanas, ats. pusk. A. Stankūnas ir ats. eil. Kumėtis. Krašto apsaugos ministerijos vardu kalbėjo kapitonas Butkevičius, po jo – ats. plk. ltn. J. Čaplikas (apskrities viršininkas), ats. plk. V. Grigaliūnas-Glovackis ir kiti. Rašoma, kad per laikinojo komiteto rinkimus buvo ir politikavimo – „agitacinio pobūdžio“ kalbą, tačiau jos nepakirto savanorių noro organizuotis. Į komitetą išrinkti ats. plk. V. Grigaliūnas-Glovackis, J. Majauskas, A. Totorius, Grigonis ir Zuzevičius. Pastebima, kad šis laikinasis komitetas „neturėjo visiško pasitikėjimo

savanorių tarpe“, todėl 1927 m. sausio 6 d. Kaišiadoryse sušauktas kitas visuotinis savanorių suvažiavimas⁴.

Sugrįžtant prie pirmojo suvažiavimo, galima pastebėti, kad jame lyderystę demonstravo dvi grupės. Susirinkimo vadovybėje pradžioje įsitvirtino valstiečių liaudininkų veikėjai J. Majauskas ir A. Totorius, kurie suvažiavimo vardu siuntė sveikinimus Lietuvos prezidentui, Vyriausybei, kariuomenei ir šauliams. Pavyzdžiui, sveikinimas kariuomenei, siunčiamas per krašto apsaugos ministrą, skambėjo taip: „*Pone Krašto Apsaugos Ministeri! Trakų apskr:*

⁴ Lietuvos kariuomenės savanorių sąjungos skyriai (1926–1929 m.), *Savanoris, 1918–1920: Lietuvos kariuomenės kūrėjų-savanorių knyga*, red. S. Butkus, Kaunas, 1929, p. 237. Ši data greičiausiai pasirinkta todėl, kad skubėta išrinkti atstovus į steigiamąjį savanorių sąjungos suvažiavimą, kuris vyko Kaune 1927 m. sausio 8–9 d.

2-ojo pėstininkų pulko organizatorius ir pirmasis jo vadas gen. ltn. V. Grigaliūnas-Glovackis 1929 m. Iš Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių knygos „Savanoris 1918–1920“. KAVB

*savanoriai, susirinę X. 31 Kaišiadoryse, sveikina Tamstą, mūsų kariuomenės vyriausias vadove, ir linki budriai stovint mūsų nepriklausomybės sargyboje ugdyti ir stiprinti karo pajėgas, o mes visuomet pasiruošę stoti kariuomenės eilėn, kai tik Tamsta rasi reikalingu. Juozas Majauskas, Trakų apskr. savan. komiteto pirmininkas, A. Totorius, sekretorius.*⁵ Adolfas Totorius 1926 m. pabai-goje paskirtas Kaišiadorių teismo antstoliu, o 1928 m. minima, kad jis yra buvęs Kaišiadorių valstiečių liaudininkų skyriaus pirmininku.

Majauskas taip pat gavo tarnybą 1926 m. rugsėjį – buvo paskirtas Kaišiadorių žemės tvarkytojo padėjėju. Nors 1924 m. Kaišiadorių valsčiaus rinkimuose Majauskas buvo pirmasis „bepartyvių“ sąraše, tačiau spaudoje minima, kad realiai jis atstovavo valstiečiams liaudininkams. Pavyzdžiui, 1926 m. liepos 11 d. Kaišiadoryse vykusiame valstiečių liaudininkų kuopų atstovų suvažiavime Totorius ir Majauskas buvo išrinkti į naują apskrities komitetą⁶.

1927 m. sausio 6 d. į savanorių suvažiavimą Kaišiadoryse susirinko apie 100 dalyvių, čia buvo išrinkta pirmoji skyriaus valdyba (plačiau apie valdybas ir jų veiklą – toliau). Minima, kad apskrityje savanorių būta gana daug, net apie 500: „*Mat, užeinant bolševikams ir lenkams, lietuviai nenorėjo jiems pasiduoti ir stojo lietuvių kariuomenėn, o be to, yra daug gavusių sklypus, parceliuojant žemę, todėl ir persikėlė iš kitų apskričių.*“ Išrinktos pirmosios skyriaus valdybos pirmininku tapo Antanas Steikūnas, vicepirmininku – Kazys Čaplikas, išdininku – Motiejus Bagdanavičius, sekretoriumi – Pranas Ambroževičius, o nariu – Bernardas Astramskas (tokia valdybos sudėtis išliko net iki 1929 m. birželio 16 d.). Vienu iš valdybos tikslų buvo rūpintis, kad savanoriai gautų žemės ir kad ji būtų skiriama ne po 2–4 ha, bet sudarytų ne mažiau kaip 10 ha plotus. Todėl jie siekė turėti savo atstovus apskrities žemės reformos komisijoje. Valdyba siekė pagelbėti ir apsirūpinant mišku, gaunant tarnybą. Pastebėta, kad tarnybą gauti savanoriams nebuvo sunku, nes apskrities viršininkai – patys buvę savanoriai. Įsteigę savo skyrių, Kaišiadorių regiono savanoriai kiekvieną penktadienį galėjo kreiptis į jį „visais reikalais“ ir gaudavo patarimus. Skyrius surengė aukų rinkimo akciją ir sukauptė 3000 Lt, kuriuos naudojo savanorių šelpimui teikiant paskolas⁷.

⁵ Lietuvos gyvenimas, *Karys*, 1926 m. lapkričio 10–16 d., Nr. 46, p. 378.

⁶ Ankštė. Trakų apskrities gyventojų balsai, *Lietuvos žinios*, 1926-07-14, p. 3.

⁷ Lietuvos kariuomenės savanorių sąjungos skyriai (1926–1929 m.), *Savanoris, 1918–1920: Lietuvos kariuomenės kūrėjų-savanorių knyga*, red. S. Butkus, Kaunas, 1929, p. 237.

Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos Trakų (Kaišiadorių) skyriaus valdyba. Iš kairės: P. Ambrozevičius, K. Čaplikas, A. Steikūnas, M. Bagdanavičius, B. Astramskas. Apie 1927–1929 m. LCVA

Savanorių organizavimosi politinės aplinkybės

Kodėl savanoriai ėmė organizuotis būtent 1926 m. antroje pusėje? Be abejo, tai lėmė pasikeitusi politinė padėtis Lietuvoje, kai po rinkimų Seime prezidentu išrinktas Kazys Grinius, sudaryta valstiečių liaudininkų vadovaujama Vyriausybė, remiama koalicijos partnerių socialdemokratų ir lenkų tautinės mažumos. Aišku, kad buvusių savanorių atmintyje dar nebuvo pamirštos kovos su bolševikų ir lenkų kariuomenėmis ir prisiminimais, kas rėmė Lietuvos valstybės kūrimo priešus. Todėl visiškai nekeista, kad Kaišiadoryse

vienas pirmųjų savanorių organizatorių buvo pulkininkas (vėliau – generolas) Vincas Grigaliūnas-Glovackis, kuris kaip savanoris buvo gavęs žemės sklypą netoli Kaišiadorių, Edvardavos kaime (buvusiame grafo Tiškevičiaus palivarke), tačiau vaidino vieną svarbiausių vaidmenų to meto visos Lietuvos politiniame gyvenime. V. Grigaliūnas-Glovackis ir to meto Lietuvos įvykiai plačiai aprašyti istorinėse studijose ir šiame leidinyje nėra plačiau aptariami⁸. Įdomu, kad 1926 m. spalio 31 d. V. Grigaliūnas-Glovackis dar dalyvavo Kaišiadoryse pirmajame savanorių susirinkime, o jau kitą mėnesį už kritinius straipsnius spaudoje esamos kairiųjų vyriausybės buvo suimtas

⁸ Kodėl V. Grigaliūnas-Glovackis įsikūrė šalia Kaišiadorių, greičiausiai paaiškina faktas, kad jis buvo Kaišiadorių apskrities viršininko Broniaus Stosiūno, su kuriuo bičiuliavosi dar nuo mokymosi Jiezno pradžios mokykloje laikų, geras draugas. Grigaliūnas-Glovackis V. *Generolo atsiminimai, II dalis*, Vilnius, 2017, p. 172.

ir pasodintas į kalėjimą. Iš kalėjimo išvaduo-
tas tik įvykus 1926 m. gruodžio 17 d. per-
versmui⁹. Istorikės A. Jurevičiūtės manymu,
savanorius vienijo tarp jų buvę aktyvūs ir
labai patriotiškai nusiteikę karininkai bei ei-
liniai savanoriai. Taip pat tvirtinama, kad
didžioji savanorių dalis buvo opozicijoje esa-
mai valdžiai¹⁰. Kad tik pavieniai savanoriai
palaikė esamą kairiųjų vyriausybę Kaišiador-
yse, rodo ir valstiečiams liaudininkams at-
stovaujančių J. Majausko bei A. Totoriaus
pavyzdys. Galima pastebėti, kad jie abu ne-
befigūruoja tolimesniuose Savanorių sąjungos
Trakų skyriaus dokumentuose. Tai galėjo būti
susiję ir su tuo, kad A. Totoriui greičiausiai
nebuvo suteiktas savanorio statusas (1928 m.
jis apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės
10-mečio medaliu), be to, apkaltintas pasisa-
vinus tūkstantines sumas, kai dirbo antstoliu.
J. Majauskas, tikėtina, nebeminimas Kaišia-
dorių veikloje todėl, kad buvo išsikėlęs
gyventi į Kauną.

1926 m. lapkričio 7 d. Kaune vykusiame
pirmajame visos Lietuvos savanorių suvažiavi-
me akcentuota, kad „Lietuvoje steigiamas
paskutiniu metu lenkiškos mokyklos, kuriose
varomas pragaištingas Lietuvai lenkinimo
darbas, o taip pat varoma krašte komunistinė
propaganda. Tokie apsišaukimai pražūtingi
Lietuvos Nepriklausomybei, dėl kurios savano-
riai yra tiek kovoje.“ Šiame suvažiavime daly-
vavo ir Trakų (Kaišiadorių) komiteto atstovas.
Matyti, kad politinė atmosfera buvo gana įkai-
tusi, nes suvažiavimas baigėsi tik 9 val. vaka-
ro, pabaigoje sugiedant Tautos himną¹¹. Len-
kiškų mokyklų steigimas Trakų (Kaišiadorių)
apskirtyje buvo labai pastebimas. Pavyzdžiui,
per trumpą laiką 1926 m. rudenį vien šioje
apskirtyje jų įsteigta net 10¹².

Didelį atgarsį visuomenėje turėjo 1926 m.
lapkričio 21 d. Kaune prie Vytauto Didžio-
jo karo muziejaus vykusio studentų mitingo
išvaikymas. Lapkričio 22 d. kuriamos sava-
norių organizacijos valdyba pareiškė studen-
tijai užuojautą, o Vyriausybei protestą, nes
„savanoriai negali toleruoti nepamatuoto
lenkiškų mokyklų steigimo ir komunistinio
judėjimo Lietuvoje. Panašūs vyriausybės žy-
giai pragaištingi valstybei, ardo tautinę vie-
nybę, žadina tarpusavio keršto jausmą ir
ruošia plačią dirvą antivalstybiniam elemen-
tui pasireikšti.“¹³ Buvęs kovų dėl nepriklau-
somybės dalyvis, vėliau tapęs Lietuvos kariuomenės vadu Stasys Raštikis prisimini-
muose rašė, kad žiaurų studentų mitingo prie
Karo muziejaus išvaikymą bei suėmimus jis
matė pats. Anot autoriaus, naujoji Lietuvos
vyriausybė visiškai paleido valdžios vadeles
iš savo rankų, valdžia ir policija nereagavo į
komunistų išsišokimus. Priekaištai buvo ne
asmeniškai naujajam prezidentui ar minist-
trui pirmininkui, bet apskritai Vyriausybės
neveiklumui. „Tai gali patvirtinti kiekvienas,
kuris tuo metu gyveno Lietuvoje ir matė visą
tą netvarką ir chaosą. Susirūpinimas ir nepa-
sitentkinimas buvo tikrai labai didelis ir visuo-
tinis. Vyresnieji karininkai ne kartą kreipėsi į
krašto apsaugos ministerį ir į vyriausiojo šta-
bo viršininką, prašydami paveikti vyriausybę,
kad būtų grąžinta tvarka ir ramumas. Bet tai
nepadėjo.“¹⁴

Kaip to meto politinę padėtį vertino vien-
nas iš Kaišiadorių savanorių skyriaus orga-
nizatorių V. Grigaliūnas-Glovackis, rodo jo
paties redaguoto savaitraščio „Tautos valia“
pirmojo numerio vedamajame pristatyti ku-
riamos organizacijos tikslai: „Šiandien di-
skutuojame dėl savanorių sąjungos tikslų,

⁹ <https://www.vle.lt/straipsnis/vincas-grigaliunas-glovackis/> [žiūrėta 2023-10-28].

¹⁰ Jurevičiūtė A. Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos kūrimas, *Karo archyvas*, t. 16, 2000, p. 139.

¹¹ LCVA, f. 560, ap. 1, b. 191, l. 1.

¹² Šetkus B. Lenkų mokyklų steigimas Lietuvoje 1926 m., *Istorija*, 2007, Nr. 65, p. 43.

¹³ LCVA, f. 560, ap. 1, b. 191, l. 9.

¹⁴ Raštikis S. *Kovose dėl Lietuvos. I dalis*, Los Angeles, 1956, p. 202–203.

kai niekas iš „tikrosios demokratijos“ eilių neišdrįsta išsižioti dėl viešai veikiančių bolševikų organizacijų <...>.“ O kitame straipsnyje kreipiamasi į „senąją gvardiją“ (turint omenyje savanorius), kad tėvynei vėl gresia pavojus: „Bolševikiškieji „Darbininkų atstovai“, visokios profsąjungos ir komjačekos ruošia tėvynei kruviną galą. Pilsudskis vėl taikosi smogti peiliu Lietuvos nepriklausomybei. Gedimino pilis plėšriųjų vanagų naguose tebesikankina. Senosios gvardijos darbai nenudirbti. Dėl to ji šiandien telkiasi krūvon, steigia Savanorių sąjungą, kad savo šeimoje apsvarsčius kas reikia daryti. Savanorių širdys mūšaučia Tėvynei gresiantį pavojų. Kyla Lietuvos milžinų gvardija. Vyras į vyrą, šimtų-šimtai telkiasi jie savo sąjungon. Skersai kelio jiems gali stoti tik tie, kam Lietuvos gerovė ir laisvė nerūpi.“ Kuriamos Savanorių sąjungos politinė atrama buvo krikščionių demokratų partija¹⁵. Galima pastebėti, kad krikščionys demokratai visiškai dominavo ir Trakų (Kaišiadorių) apskrityje¹⁶. O kairieji kuriamą organizaciją įvairiuose straipsniuose vadino fašistine¹⁷. Reikia pripažinti, kad kariškai, kūrę Lietuvos kariuomenės savanorių sąjungą, buvo 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo organizatoriai bei vykdytojai¹⁸.

Pirmieji Trakų (Kaišiadorių) skyriaus nariai

1927 m. kovo 11 d. Kaišiadoryse į sąjungą priimta pirmoji grupė savanorių: Tomas Rukavičius (kurpius iš Žiežmarių), Pranas

Nepriklausomybės kovų dalyvis P. Ramanauskas. LCVA

Marcinkevičius iš Žaslių vlsč., Alfonsas Sokolinskas iš Žaslių vlsč., Antanas Steikūnas iš Žaslių vlsč. Kasčiukiškių k., Pranas Ambrazevičius (Ambrozevičius) iš Žaslių vlsč. Kurniškių k., Kazys Čaplikas iš Žiežmarių vlsč., Bernardas Astramskas iš Kaišiadorių vlsč. Šukiškių k., Motiejus Bagdanavičius iš Žiežmarių vlsč., Motiejus Bulauka iš Žaslių vlsč., Jokūbas Malašauskas iš Žaslių vlsč., Petras Ramanauskas iš Kaišiadorių vlsč.,

¹⁵ Jurevičiūtė A. Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos kūrimas, *Karo archyvas*, t. 16, 2000, p. 140–141.

¹⁶ Tai susiję su tuo, kad šiame regione didelę įtaką turėjo Kaišiadorių vyskupijos administracija. Trakų (Kaišiadorių) apskrities vadovybėje taip pat buvo išgalėję tik krikščionių demokratų atstovai (pvz., apskrities viršininkai B. Stosiūnas, J. Čaplikas). Apskrities mokyklose 1922–1924 m. irgi padarytas „valymas“, kai keli kairiųjų pažiūrų mokytojai buvo suimti ir uždaryti į kalėjimą arba perkelti į kitas apskritis. Kairieji Kaišiadorių valdžios atstovus viešai kaltindavo klerikalizmu.

¹⁷ Kilinskas K. *Civilinės ir karinės valdžios sąveika Lietuvoje 1918–1940*, daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2018, p. 164 [žiūrėta 2023-10-28]. Prieiga per internetą: < <http://talpykla.elaba.lt>>.

¹⁸ Jurevičiūtė A. Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos kūrimas, *Karo archyvas*, t. 16, 2000, p. 144.

Kazys Staškevičius iš Kaišiadorių valsčiaus¹⁹. Galima pastebėti, kad būtent kovo 11 d. priimtieji į sąjungą vėliau aktyviausiai reiškėsi sąjungos ir visuomeninėje veikloje. Dalis iš jų užėmė itin reikšmingas pareigas Kaišiadoryse. Pavyzdžiui, A. Steikūnas nuo 1927 m. buvo Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininku, t. y. aukščiausiu apskrities pareigūnu, prieš tai, 1924–1926 m., buvo apskrities valdybos narys, o P. Ambrazevičius – apskrities valdybos tarnautojas, ilgametis buhalteris, o 1919–1921 m. tarnavęs savanoriu Kaišiadorių komendantūroje. Aktyviai savanorių organizacijos veikloje reiškėsi ūkininkas B. Astramskas – vienas iš nedaugelio vietinių savanorių, apdovanotų Vyties kryžiumi. Stodami į sąjungą buvę kariuomenės savanoriai pateikdavo pareiškimą su anketiniais duomenimis. Kaip pavyzdį paimkime Bernardo Karpavičiaus užpildytą pareiškimo formą:

„Aš, Karpavičius Bernardas, Vinco sūnus, šiuo pareiškiu noro stoti į Lietuvos Kariuomenės Savanorių Sąjungos Trakų skyrių.

1. Tautybė Lietuvos, pilietybė Lietuvos.
2. Gimęs 1892 met. Rugsėjo mėn. 4 d. Trakų apskr. Žiežmarių valsč. Kairiškių kaime.
3. Gyvenu Trakų apskr. Kaišiadorių valsč. Edvardavos kaime.
4. Specialybė Žemdirbis.
5. Materialė padėtis Žemės skl. Iš 11,5 ha Edvardavos k. Kaišiadorių valsčiaus.
6. Šeimynos: a) padėjimas Vedęs, b) sudėtis žm. Zabelia dukte Mare 4 metu, Nabele (?) 3 mt. Gele 1 m. sun. Algis
7. Mokslo cenzas pradine mokykla baigęs
8. Pastojau Lietuvos kariuomenėn savanoriu: a) 1919 met. gegužės mėn. 7 d. b) dalis 5-to pėst. pulkas
9. Pasiliuosavau iš kariuomenės: a) 1920 met. rugpiučio mėn. 29 d. b) dalis 5-to pėst. pulkas

10. Pasiliuosavau iš kariuomenės Vyr, puskarin. laipsny.

11. Dalyvavau karo veiksmuose: a) ... (su koku priešu) b) ... (kiek laiko).

12. Už pasižymėjimus mūšiuose apdovanotas ...

13. Sužeidimai ...

14. Teistas: a) nebuvo, b) ... (už ką), c) ... (kada), d) ... (kokiame teisme), e) ... (kuo byla užsibaigė)

15. Esu gavęs, kaipo savanoris žemę: a) 1921 met. rugsėjo mėn. 16 d. b) Trakų apskr. Kaišiad. valsč. Edvardavos kaime.

16. Pasiliuosavęs iš kariuomenės tarnavau: a) netarnavau, b) ... (kokioje įstaigoje)

17. Savanorio dokumentas atsargos knygelė išduotas 1925 met. Balandžio mėn. 4 d. iš Kauno Įgulos Komendantūros nr. 159.

Šių žinių tikrumą tvirtinu savo parašu.

1927 m. kovo mėn. 25 d.

Kaišiadorys

1927 m. balandžio mėn. 11 d. savanoris Karpavičius Bernardas priimtas į Lietuvos Kariuomenės Savanorių Sąjungos Trakų skyrių ir išduota jam nario liudijimas 83 Nr. iš 1927 m. birželio mėn. 4 d.²⁰ Pasirašo skyriaus pirmininkas (greičiausiai A. Steikūnas) ir sekretorius P. Ambrazevičius.

Su B. Karpavičiumi 1927 m. balandžio 11 d. iš viso Kaišiadoryse priimta 13 sąjungos narių: Steponas Kucharskis iš Kaišiadorių, Vaclovas Misikonis iš Vladikiškių k., Bronius Anikevičius iš Kaišiadorių, Antanas Gudeliūnas (apie jį mažai duomenų), Pranas Keršys iš Vievio vlsč. Bieloliesės k., Stasys Pasaulis taip pat iš Bieloliesės k., Aleksas Ragauskas iš Aukštadvario vlsč., Nikodemas Leksevičius iš Žiežmarių vlsč. Babilijų-Strėvininkų k., Jonas Marmakas iš Žaslių vlsč. Vincentlaukio k., Jonas Stankevičius iš Kaišiadorių vlsč. Paliepių k., Simas

¹⁹ LCVA, f. 560, ap. 1, b. 152, l. 11–27.

²⁰ LCVA, f. 560, ap. 1, b. 152, l. 1.

Nepriklausomybės kovų dalyvis J. Marmakas. LCVA

Mikalauskas iš Žaslių vlsč. Vincentlaukio k., Klemensas Dambrauskas iš Kaišiadorių vlsč. Kriaučiškių k.²¹

Skiriaus susirinkimai, valdybos ir jų veikla

Kaip anksčiau rašyta, pirmieji Savanorių sąjungos susirinkimai įvyko anksčiau, negu formaliai priimti nariai. **1927 m. sausio 17 d.** užprotokuluotas pirmasis Lietuvos kariuomenės savanorių sąjungos Trakų skyriaus valdybos posėdis. Dalyvavo išrinktieji į valdybą A. Steikūnas, B. Astramskas, K. Čaplikas, M. Bagdanavičius ir P. Ambroževičius. Valdybos pirmininku išrinktas A. Steikūnas,

vicepirmininku – K. Čaplikas, kasininku – M. Bagdanavičius, sekretoriumi – P. Ambroževičius, nariu – B. Astramskas. Nutarta laikinai savo buveinę turėti apskrities valdybos name, o interesantus priiminėti kartą per savaitę – penktadieniais nuo 8 val. ryto iki 2 val. dienos. Iš stojančiojo į sąjungą imti po 2 Lt, o nario mokestis – 3 Lt. Pirmosios išlaidos – raštinės reikmenys, iniciatorių grupės ir laikinojo komiteto išlaidų apmokėjimas²².

1927 m. kovo 11 d. posėdyje priimti pirmieji 12 narių (A. Steikūnas, P. Ambroževičius, K. Čaplikas, B. Astramskas, M. Bagdanavičius, M. Bulauka, J. Malašauskas, P. Ramanauskas, K. Staškevičius, T. Rukavičius, P. Marcinkevičius, A. Sokolinskas), taip pat nutarta kitą posėdį sušaukti balandžio 1 d., tačiau jis įvyko vėliau.

1927 m. balandžio 11 d. posėdyje priimta antra grupė savanorių: J. Marmakas, J. Stankevičius, Š. Mikalauskas, K. Dambrauskas, T. Šarkovas, B. Malašauskas, P. Bandzevičius, B. Karpavičius, S. Kucharskis (prie jo pieštuku prirašyta pastaba „neaiškus“), V. Misikonis, B. Anikevičius, A. Gudeliūnas, P. Keršys, S. Pasaulis, A. Ragauskas, N. Leksevičius (irgi „neaiškus“), K. Mikalauskas. Taigi, iš viso skyriuje jau buvo 29 savanoriai.

1927 m. gegužės 23 d. valdybos posėdyje nutarta į suvažiavimą Kaune siųsti P. Ambroževičių, apmokant jo kelionės išlaidas – 10 Lt. Juozui Majauskui už guminių antspaudų padarymą sumokėta 16 Lt. Į skyriaus narius nuspręsta priimti Aleksą Stankevičių, Juozą Sedlecką, Joną Zmitrą, Sergejų Darčianovą, Leibą Kacą, Kazį Gilių, Adomą Gružauską, Joną Demerecką, Praną Ščerbavičių, Aleksą Kanišauską, Joną Zarecką, Zigmą Radzevičių, Juozą Maciulevičių, Aleksą Kananavičių, Aleksą Kabliauską, Praną Kriugždą. Iš viso skyriuje buvo jau 45 nariai. Kilo neaiškumų

²¹ LCVA, f. 560, ap. 1, b. 152, l. 2–10.

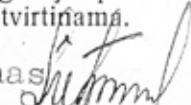

²² LCVA, f. 560, ap. 1, b. 190, l. 1.

dėl Juozo Majausko, todėl nutarta nusiųsti jo dokumentus į sąjungos centro valdybą ir išsiaiškinti, ar galima jį laikyti savanoriu. Vienas pagrindinių sprendimų buvo sušaukti visuotinį Trakų (Kaišiadorių) apskrities savanorių suvažiavimą birželio 12 d. (deja, tą dieną jis neįvyko).

1927 m. birželio 12 d. valdybos posėdyje apsvarstytas Lietuvos karių savanorių lengvatų įstatymas. Į skyrių priimti Pranas Alionis, Vincas Šriupša, Andrius Sinkevičius, Jonas Andriūnas, Vincas Blaževičius, Juozas Majauskas, Adolfas Totorius („neaiškus“), Antanas Paškauskas, Juozas Balčiūnas, Stasys Stasiulevičius, Pranas Taparauskas, Aleksas Mackevičius, Pranas Bukeris, Kazys Matačiūnas, Aleksas Sarnauskas, Šaja Donas, Vacius Petkevičius, Julius Ališauskas, Vincas Zaremba, Pranas Vėželis, Petras Ambroževičius. Iš viso skyriuje jau buvo 66 nariai. Kadangi birželio 12 d. šauktas suvažiavimas neįvyko, nutarta jį sukviesti liepos 24 d. Taigi, organizacijos kūrimo pradžioje

ėmėsi iniciatyvos J. Majauskas ir A. Totorius formaliai įstojo į skyrių gana vėlai ir nedalyvavo jos vadovybės veikloje.

1927 m. liepos 24 d. valdybos posėdyje į narius priimti Vincas Čėsna, Dovydas Baršius, Pranas Banevičius, Karolis Suslavičius, Bernotas Gensa, Ignas Jurgelevičius, Juozas Leka- vičius, Andrius Gvazdauskas, Jonas Tamo- šiūnas, Motiejus Tatarūnas, Vladas Klimeika, Jonas Binkevičius, Kostas Maleckas, Juozas Strašunskas, Vincas Matkevičius, Aleksas Lau- rušonis, Juozas Visockas (?), Feliksas Zavista- navičius, Jurgis Stasiulionis, Stasys Koleva, Juozas Čereška, Česlovas Surginevičius, Vin- cas Didžlaukis, Jonas Levickas, Kazys Žvir- blis, Vincas Tomkus, Bronius Jaskutis, Jonas Klepackas, Jonas Mickus, Kazys Bukauskas, Romualdas Skorobogatovas, Aleksas Krasaus- kas, Jonas Lisauskas, Aleksas Mižiniauskas, Juozas Grybauskas, Martynas Čėsna, Juozas Vaicekuskas. Iš viso skyriuje buvo jau 103 nariai.

	LIUDIJIMAS
	Laipsnis <u>Eilinis</u>
	Pavardė <u>LELEŠIUS</u>
	Vardas <u>Juozas</u>
	Apdovanotas <u>Kūrėjų-savanorių</u> <u>medaliumi (liud. Nr. 457)</u>
	Pirkdamas III kl. geležinkelio bi- lietą turi teisę gauti 1/3 tarifų nuolai- dos.
	Liudijimas ir fotografija parašais ir valdišku antspaudu tvirtinama.
	Adm. kapitonas
	<u>L. e. Trakų</u> apskr. komendantas
Nr. <u>2618</u>	 Raštvedys
<u>33</u> m. <u>liepos</u> mėn. <u>14</u> d.	
<u>KŠM 293</u>	

Nepriklausomybės kovų dalyvio J. Lelešiaus liudijimas, patvirtinantis teisę į lengvatinę nuolaidą traukinio bilietams. 1933 m. KŠM

Nepriklausomybės kovų dalyvio R. Skorobogato tarnybos Trakų (Kaišiadorių) apskrities pasienio policijoje liudijimas. R. Skorobogatas buvo Kaišiadorių šaulių būrio pučiamųjų orkestro vadovas. 1939 m. LCVA

Nepriklausomybės kovų dalyvis J. Grybauskas (*Trimitas*, 1930 m., Nr. 26). LMAVB

Nepriklausomybės kovų dalyvis J. Vaicekauskas. LCVA

1927 m. rugpjūčio 28 d. valdybos posėdyje nuspręsta priimti Stasį Jakubauską, Petrą Čekuolį, Vincą Mikulį, Adomą Švedą, Leonardą Bingelį, Juožą Saikevičių, Vladą Misiūną, Juožą Astrauską, Antaną Leipų, Vincą Čerešką, Praną Bačkauską, Joną Pupaleigį, Igną Verbicką, Juožą Kartunavičių, Augustą Cibulskį, Vytautą Klimavičių, Juožą Lelešį. Taip pat nutarta nupirkti didelę tautinę vėliavą (jos centre prisiūti Gedimino stulpus iš baltos medžiagos) ir tris mažas vėliavėles, skirtas raiteliams. Dar pasiūlyta nupirkti 30 metrų plataus „tautinio kaspino“, iš kurio padaryti ženklelius (prie rankovės kairės rankos). Visa tai skirta savanoriams, dalyvaujantiems Lietuvos prezidento sutikime Žiežmariuose rugsėjo 5 d. Sutikime savanoriams pėstininkams vadovauti pavesta B. Astramskui, o raiteliams – Kaziu Matačiūnui.

1927 m. spalio 2 d. posėdyje nutarta priimti Vincą Stasiūną, Martyną Gudeliūną, Vincą Gudeliūną, Simoną Zelnikošerį, Martyną Markevičių, Vincą Urbonavičių, Aleksą Grinkevičių, Joną Šlyterį, Joną Parolį (?).

1927 m. gruodžio 14 d. nuspręsta priimti Kazį Matkevičių, Aleksą Leonavičių, Martyną Kananavičių, Kazį Ramanauską, Vincą Stosiūną, Juožą Tarailą, Vaclovą Sinevičių, Miką Vėželį, Praną Petrauską, Aleksą Suslavičių, Joną Savicką, Kazį Verbų, Joną Česonį, Stasį Čenkų, Povilą Kepalą, Vaclovą Stirną. Aiškintasi dėl P. Maciulevičiaus (prašyta pristatyti dokumento originalą, kur būtų pažymėta, kad jis tikrai tarnavo savanoriu) ir dėl J. Kurševičiaus, o J. Hildenbrandtą atsisakyta priimti, nes jis esąs Lenkijos pilietis ir kaip svetimšalis negali būti Savanorių sąjungos narys. Jam sugrąžinti įmokėti 5 Lt.

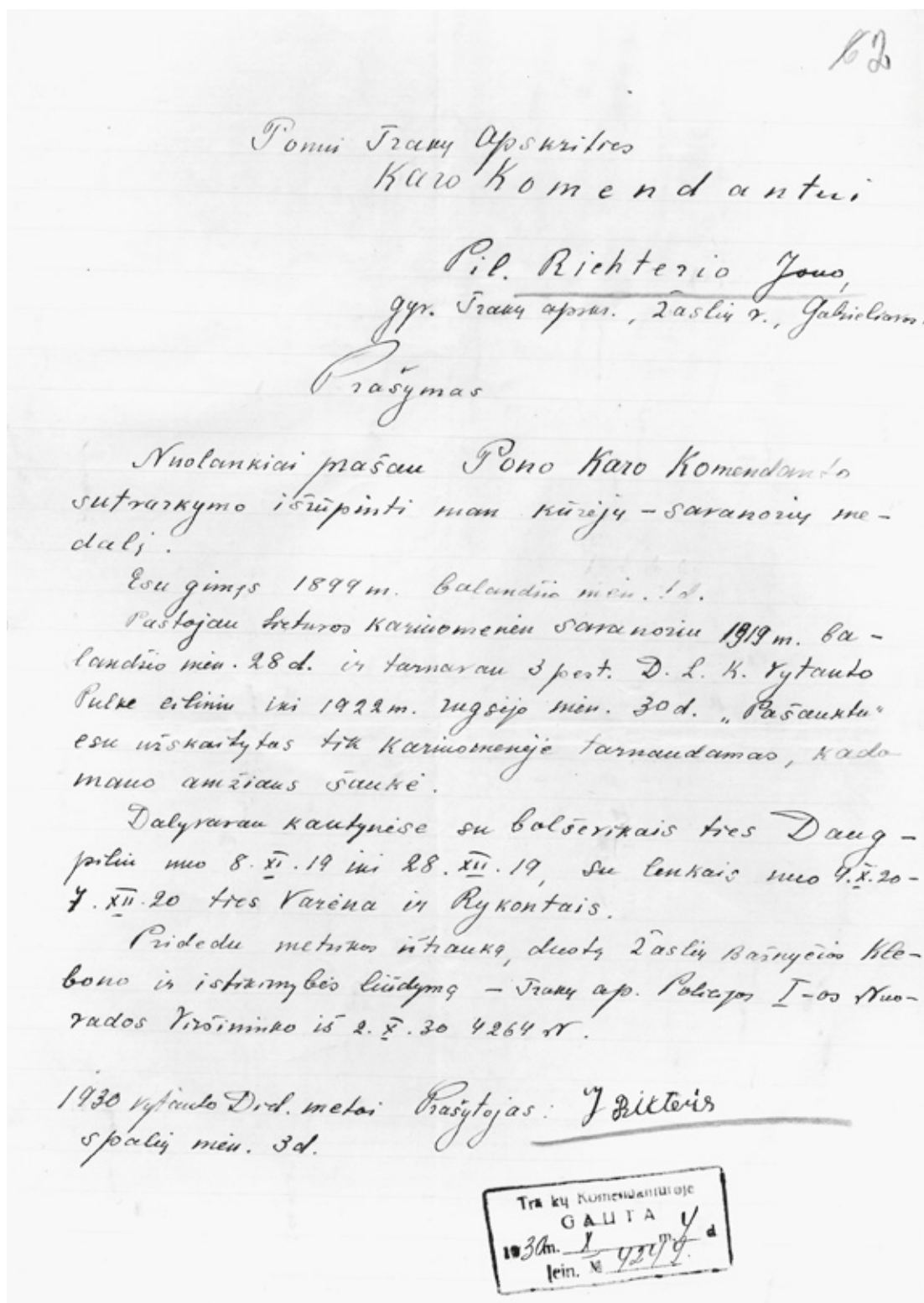
1928 m. sausio 11 d. valdybos posėdyje į narius priimtas tik vienas asmuo – A. Jankauskas. Centro valdybai siūlant rinkti lėšas nepasiturinčių savanorių šelpimui, Kaišiadoryse nutarta aukas rinkti tik „lapais“, o ne viešose rinkliavų dėžutėse. Ruošiantis Vasario 16-ajai, valdybos nariui B. Astramskui pavesta į

Kaišiadoris sukviesti Kaišiadorių, Žaslių ir Žiežmarių valsčių savanorius ir jiems vadovauti šventės metu.

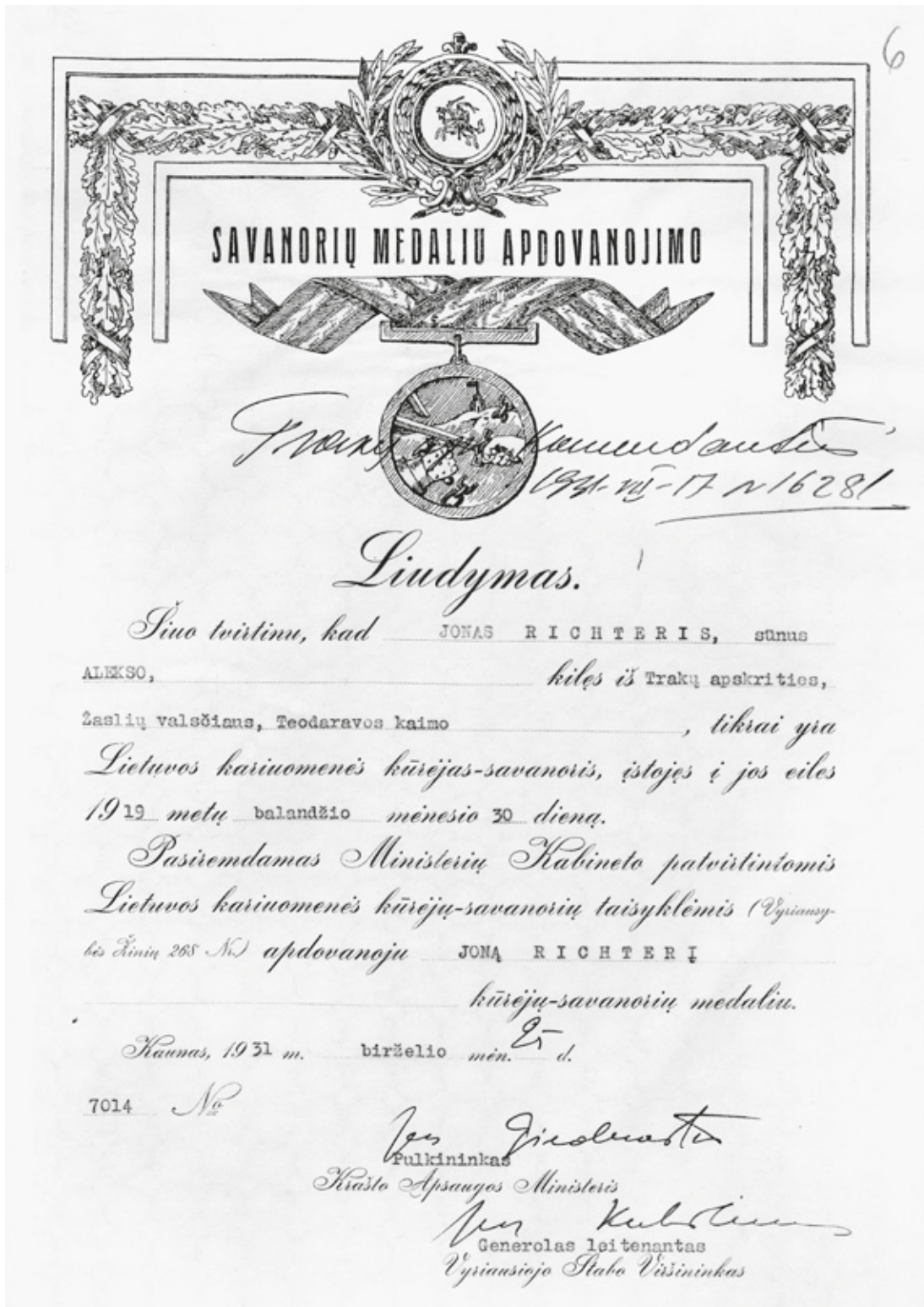
1928 m. vasario 10 d. valdybos posėdyje nutarta kovo 11 d. 13 val. Kaišiadoryse (Kasparo kino salėje) sušaukti visuotinį metinį suvažiavimą ir kiekvienam skyriaus nariui savanoriui paštu išsiųsti pakvietimus. Nutarta pradėti teikti savanoriams raštininko paslaugą, nes daug jų buvo neraštingi. Už prašymo, skundo ar kito rašto parašymą numatyta imti po 1,5 Lt (1 Lt tektų raštininkui, o 0,5 Lt – skyriaus kasai). Iš kitų asmenų, ne narių, imti po 2,5 Lt (1,5 Lt rašančiam, o 1 Lt – kasai). Nutarta priimti į narius Joną Zarembą, Praną Kazlauską, Petrą Misiūną, Miką Pašvenską, Juožą Venzlauską, Kazį Rakstelį, Benediktą Bičkauską, Joną Karloną.

1928 m. balandžio 12 d. posėdyje priartata į skyrių priimti Bolių Matačiūną, Kazį Mitkevičių, Stasį Janavičių, Jurgį Rulevičių, Joną Richterį, Juožą Kveragą, Juožą Milerį, Zigmą Paplauską, Jurgį Murauską, Juožą Bižoką, Praną Radvilą, Joną Lankų, Motiejų Marcinkevičių, Praną Morkūną, Feliksą Andriūną, Karolį Valentukevičių, Bernardą Kuodzevičių, Kostą Lepšį („Klaipėdos sukilėlių“), Praną Mačiulevičių (taip pat „sukilėlis“) ir Pijų Venslovą. Matyti, kad kovo 11 d. planotas Trakų skyriaus suvažiavimas įvyko, nes posėdyje nutarta sumokėti septyniems „griežikams“ iš Kaišiadorių šaulių pučiamųjų orkestro po 5 Lt (iš viso 35 Lt). Už išnuomotą salę suvažiavimui kino teatro savininkui B. Kasparui sumokėta 20 Lt, o už sveikinimo telegramas valstybės prezidentui, ministrui pirmininkui ir krašto apsaugos ministrui sumokėta 19,75 Lt.

1928 m. liepos 28 d. valdybos posėdyje nutarta į narius priimti Aleksą Zujavičių, Vladą Mongirdą, Antaną Maciulevičių, Kazį Červoką ir Stasį Jančiauską. Tad iš viso skyriuje jau buvo 178 nariai. Tačiau tame pačiame posėdyje nuspręsta ir kelis narius išbraukti iš sąrašų, nes, pavyzdžiui, „*Mejeras Soloveičikas*

Nepriklausomybės kovų dalyvio J. Richterio prašymas išduoti kūrėjo savanorio medalį. 1930 m. LCVA

Nepriklausomybės kovų dalyvio J. Richterio apdovanojimo kūrėjo savanorio medaliu liudijimas. 1931 m. LCVA

buvo pabėgęs iš kariuomenės ir kelis kart baustas drausmės būdu dabokle“, Česlovas Surginevičius „yra nusikaltęs ir nuteistas iki gyvos galvos sunkiųjų darbų kalėjimu“, o Motiejus Keršys „pastojo savanoriu vėlai, 1922 m.“. Skyriaus valdyba daug dėmesio skyrė ir vargstančių savanorių rėmimui. Buvo nuspręsta išduoti vienam asmeniui paskolas nuo 100 iki 200 Lt. Išdavimo laikas – kiekvieno mėnesio pirmą penktadienį. Šiam tikslui skyriaus nariai rinko aukas, registruodami jas aukojimo lapuose. Kai rinkusieji aukas sunėšė savo lapus, tai pasirodė, kad A. Steikūnas surinko 54 Lt, P. Ambroževičius – 57, J. Grybauskas – 21, V. Galinis – 6, J. Neverbickas – 4, K. Čaplikas – 157, J. Marčiūnas – 97, P. Zinkevičius – 136, J. Perednis – 4, M. Čiulada – 20,85, A. Azerskis – 19, J. Čiulada – 28,50, A. Vedeckas – 36, J. Vaicekauskas – 75, J. Sauliūnas – 47,50, P. Beiga – 27, B. Stosiūnas – 40,75, J. Juzukonis – 22, K. Verkėlis – 197 ir t. t. Iš viso surinkta 2301 Lt ir 97 ct. Įdomu, kad policijos valdininkas Jonas Demereckas ir mokytojas Jonas Ūsas aukų lapus gražino tuščius pareikšdami, kad „jie tokių aukų nerinksia“²³.

1928 m. balandžio 22–23 d. Kaišiadorių atstovai dalyvavo Kaune vykusiame Lietuvos savanorių suvažiavime. Šį suvažiavimą pradėjo Julius Čaplikas (centro valdybos pirmininkas) ir pristatė organizacijos veiklą, savanorių socialinius klausimus. Šiame suvažiavime Kaišiadoriais atstovavo A. Steikūnas, kuris apibendrino skyriaus padėtį: skyriuje buvo 174 nariai, iš jų 3 „Klaipėdos sukilėliai“; jau buvo aprūpinti tarnyba 30 narių, tačiau su žemės suteikimu padėtis buvo blogesnė – apie 60 prašymų nepatenkinta; apskritai nuo 1925 m. apskrities savanorių aprūpinimas žeme vyko sėkmingai, nes žemės reformos valdyba susidėjo

iš savanorių; dar vienas skyriaus veiklos aspektas – stengiamasi „kelti“ tautinę savimonę²⁴. Kaišiadoryse tai buvo aktualu, kadangi apskrities miesteliuose, ypač palei Lenkijos pasienį (Vievis, Aukštadvaris, Semeliškės), dominavo lenkų kalba.

Išskirtinis 1928 m. įvykis – savanorių ir 1918–1920 m. nepriklausomybės kovų dalyvių apdovanojimas Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio medaliu. Pagal Kaišiadorių karo komendanto mjr. Vinco Matulionio nurodymą apskrities savanoriai ir karo dalyviai turėjo susirinkti **1928 m. lapkričio 25 d.** 8 val. ryto Kaišiadorių komendantūroje ir užsiregistruoti²⁵. Pirmiausia suplanuotos šventinės mišios Kaišiadorių katedroje, po to – paradas, kurio metu savanoriams, Vyties kryžiaus kavaliariams ir 1918–1920 m. kovų dalyviams įteikti medaliai. Įteikus medalius suplanuotos vaišės, kurios Vyties kryžiaus kavaliariams buvo nemokamos, o kitiems teko prisidėti pinigais. Tiesa, norėdamas atsiimti medalį, kiekvienas taip pat turėjo susimokėti už jį po 5 Lt. Turinčius gerą arklį ir balną komendantas kvietė atvykti į Kaišiadoris šventės išvakarėse, kad būtų galima parepetuoti paradui. Iš pateikiamų sąrašų nėra aišku, kiek iš viso apskrityje arba atskirose valsčių savivaldybėse gyveno savanorių bei kovų dalyvių. Pavyzdžiui, 1928 m. spalio 25 d. Kaišiadorių komendantas prašo Vyr. štabo ūkio skyriaus atsiųsti į Kaišiadoris 611 vnt. medalių ir liudijimų. Šis sąrašas yra išsamiausias, todėl kaip priedas pateikiamas atskirai šiame skyriuje. Tačiau galima matyti, kad apdovanojimai vyko ne tik 1928 m., bet ir kitais metais, kai buvo apdovanota dar dešimtys asmenų. Komendantų nurodymai rodo, kad, surinkus tam tikrą grupę medalininkų, jiems būdavo surengiama atskira iškilminga apdovanojimo ceremonija. Pavyzdžiui, 1929 m. kovo 17 d. į Aukštadvarį

²³ LCVA, f. 560, ap. 1, b. 190, l. 3–15.

²⁴ LCVA, f. 560, ap. 1, b. 191, l. 12, 15.

²⁵ Šią dieną minėtas Lietuvos kariuomenės įkūrimo dešimtmetis.

apdovanojimo turėjo atvykti 79 vyrai iš Onušio valsčiaus ir 26 – iš Semeliškių valsčiaus. O jau balandžio 24 d. siunčiamas dar vienas Semeliškių valsčiaus sąrašas su 21 pavarde ir t. t.²⁶

Kaišiadorių valsčiuje taip pat figūruoja skirtingi skaičiai. Pavyzdžiui, 1928 m. lapkričio 25 d. į šventę užsiregistravo 26 vyrai (iš jų A. Valkavičiui medalį išduoti atsisakyta, net jis įstojo į kariuomenę tik 1921 m., o Antanas Janonis medalio pats atsisakė). Tačiau 1928 m. gruodžio 20 d. siunčiamas jau 66 Kaišiadorių valsčiaus vyrų sąrašas: Juozas Miniauskas (Romerava), Jonas Jacina (Romerava), Aleksas Senkevičius (Dubeliai), Vincas Krulikauskas (Juodiškės), Kazys Staškevičius (Edvardava), Adomas Gružauskas (Romerava), Zigmąs Putnikas (Kiemeliai), Bolius Ivoška (Romerava), Domininkas Antanavičius (Jatkonys), Petras Antanavičius (Jatkonys), Antanas Vasiliauskas (Smilgiai), Andrius Taparuskas (Smilgiai), Martynas Ivoška (Smilgiai), Jonas Baura (Bagdoniškės), Stasys Vilkas (Bagdoniškės), Adolfas Markevičius (Palomenė), Vaclovas Jaromskas (Dubeliai), Motiejus Markevičius (Beloniškės), Jonas Ivanavičius (Tarpumiškis), Motiejus Čėsna (Beloniškės), Adomas Černiauskas (Beloniškės), Benediktas Tomkus (Tauckūnai), Juozas Steponavičius (Juodiškės), Vladas Kavaliauskas (Juodiškės), Vincas Paulauskas (Juodiškės), Pranas Klečkauskas (Paliepis), Andrius Gerunaitis (Paliepis), Bonifacas Zujus (Šilasėdai), Jonas Kareckas (Lomeniai), Jonas Valkavičius (Lomeniai), Stasys Žizliauskas (Lomeniai), Vincas Čižauskas (Beištrakiai), Andrius Čižauskas (Beištrakiai), Andrius Bublys (Apušotas), Jurgis Kudrevičius (Apušotas), Pranas Žuklevičius (Apušotas), Vincas Kudrevičius (Apušotas), Benadas Belevičius (Šukiškės), Zigmąs Ramanauskas (Kaišiadorys), Romualdas Skorobogatas

(Kaišiadorys), Juozas Mackevičius (Kaišiadorys), Andrius Šabūnas (Kaišiadorys), Kazys Žvirblis (Kaišiadorys), Jonas Jurkevičius (Juodiškės), Petras Stanionis (Juodiškės), Jonas Stankevičius (Beištrakiai), Matas Debesis (Lomeniai), Vincas Tomkus (Tauckūnai), Petras Sadauskas (Edvardava), Bernardas Karpavičius (Edvardava), Vincas Tatarūnas (Lomeniai), Jonas Adomavičius (Edvardava), Jokūbas Naidzinavičius (Juodiškės), Juozas Mileris (Juodiškės), Pranas Garmus (Miežonys), Antanas Frankonis (Pazaliesė), Vladas Sakalauskas (Gudiena), Karolis Mikalauskas (Juodiškės), Stepas Stelmokas (Gudzenka), Jonas Ambrizas (Edvardava), Kazys Gilius („polic. rezerv.“), Adolfas Totorius (Kaišiadorys), Petras Ambroževičius (Medinai), Jokūbas Baguckas (Krušonys), Antanas Maculevičius (Tauckūnai), Petras Ramanauskas (Kaišiadorys), Aleksas Leonavičius (Kaišiadorys), Pranas Lukaševičius („Pas. polic. rezerv.“)²⁷. Skirtingi skaičiai figūruoja ir kitų valsčių sąrašuose.

1929 m. vasario 27 d. valdybos posėdyje į sąjungą priimti Bronius Stankevičius ir mokytojas Romanas Karpus. Vienbalsiai nutarta paaukoti 50 Lt pirmojo žuvusio kario Povilo Lukšio paminklui.

1929 m. gegužės 29 d. valdyba į narius priėmė Kazį Akulevičių ir Juozą Kanapicką. Svarbiausias klausimas – Trakų skyriaus visuotinio metinio susirinkimo organizavimas. Nuspręsta jį sušaukti birželio 16 d. 9 val. Kaišiadoryse, Kasparo kino salėje, ir sumokėti už nuomą 10 Lt; apie suvažiavimą narius informuoti paštu, taip pat paskelbti laikraščiuose „Lietuvos aidas“, „Trimitas“ ir „Mūsų rytojūs“; pasamdyti vietinį šaulių būrio orkestrą už 36 Lt; užsakyti pagaminti skyriaus vėliavą ir kreiptis į suvažiavimo dalyvius, kad leistų „*apmokėti iš kasos kiek bus reikalinga*“.

²⁶ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 253, l. 19, 26, 71.

²⁷ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 252, l. 295–296.

1929 m. birželio 16 d. visuotiniam skyriaus susirinkimui buvo išrinkta nauja valdyba (senoji veikė nuo pat 1927 m. pradžios). **1929 m. liepos 31 d.** posėdyje susirinko naujai išrinkti valdybos nariai. Pirmininku tapo ats. ltn. Benediktas Bičkauskas (iš Žaslių vlsč.), vicepirmininku – policininkas Kazys Čaplikas, išdininku – Juozas Grybauskas (apskrities viršininko administracijos tarnautojas), sekretoriumi – Pranas Ambroževičius (apskrities valdybos buhalteris), o nariu – Jonas Marmakas. Galima pastebėti, kad Trakų (Kaišiadorių) skyriaus valdybos susirinkimai vos ne kas mėnesį vykdavo 1927 m., tačiau vėliau tolygiai retėjo. Po 1929 m. liepos 31 d. susirinkimo kitas įvyko tik po pusmečio.

Nepriklausomybės kovų dalyvis V. Marcinkus. LCVA

1930 m. sausio 15 d. posėdyje nutarta į narius priimti Stasį Laimutį, Juozą Zajančauską, Joną Stasiulevičių, Antaną Janavičių, Zigmą Mikolajūną, Vincą Marcinkų, Bolių Barysą, Feliksą Lebedniką, Vincą Bogaliūną, Fortunatą Žemelį. Matyt, kad 1929 m. planuotos vėliavos įsigyti nepavyko, nes J. Grybauskas komandiruotas į Kauną užsakyti skyriui vėliavą. Taip pat jis įgaliotas nupirkti ir parvežti iš sąjungos centrinės būstinės 100 egz. knygų „Savanoris“. Šiame straipsnių rinkinyje, išleistame 1929 m., buvo rašoma ir apie Trakų skyriaus susikūrimą²⁸.

Posėdyje nuspręsta visuotinį skyriaus suvažiavimą sušaukti vasario 9 d. 9 val. Kaišiadoryse, Kasparo kino salėje. Taip pat, kaip ir praėjusiam suvažiavime, pasamdyti vietinį šaulių būrio orkestrą ir jam sumokėti 35 Lt. Pakviesti į suvažiavimą atstovą iš sąjungos centrinės valdybos, apskrities viršininką ir apskrities karo komendantą. Suvažiavimo darbotvarkėje numatytas atidarymas, prezidiumo rinkimai, pirmininko pranešimas, atstovų į kongresą rinkimai, skyriaus valdybos, revizijos komisijos ir garbės teismo perrinkimas²⁹.

1930 m. vasario 23 d. posėdyje naujai išrinkti valdybos nariai, balsuodami slapta, pasiskirstė pareigomis: pirmininku tapo Kazys Čaplikas, vicepirmininku – Juozas Grybauskas, sekretoriumi – Jonas Demereckis, išdininku – Pranas Ambroževičius, nariu – Jonas Marmakevičius.

Nežinoma, ar ilgą laiką nebuvo susirinkimų, bet išlikęs valdybos posėdžio protokolas fiksuoja tik po metų – **1931 m. vasario 23 d.** – įvykusį posėdį. Jame nauji valdybos nariai vėl pasiskirstė pareigomis: pirmininku tapo – Pranas Ambroževičius, vicepirmininku – Jonas Marmakevičius, išdininku – Juozas Kapočius, sekretoriumi – Kostas Petrauskas, nariu – Kazys Čaplikas. Posėdyje į narius

²⁸ *Savanoris, 1918–1920: Lietuvos kariuomenės kūrėjų-savanorių knyga*, red. S. Butkus, Kaunas, 1929.

²⁹ LCVA, f. 560, ap. 1, b. 190, l. 18–21.

Nepriklausomybės kovų dalyvis L. Jonaitis. LCVA

priėmė Liudą Jonaitį, Juozą Pliopą, Kostą Petrauską, Juozą Kapočių, Juozą Matulaitį. Pastarieji buvo neseniai persikėlę į Kaišiadoris iš kitų vietovių: J. Kapočius 1930 m. atvyko iš Klaipėdos, K. Petrauskas – iš Kėdainių, J. Matulaitis – iš Seinų (Lazdijų).

1931 m. kovo 31 d. posėdyje nutarta priimti į skyrių Domą Markevičių, Joną Pledzevičių, Praną Palčauską, Petrą Sinkevičių, Aleksą Naudžiūną, Stasį Smalį, Jarochimą Hildenbrandą. Iš viso skyriaus sąrašuose buvo jau 204 nariai. Tačiau tuo pačiu metu nuspręsta išbraukti iš skyriaus narių tuos, kurie nebuvo apdovanoti savanorio medaliu, mirė arba išsikėlė kitur: Antaną Steikūną (kuris skyriaus narių knygoje buvo įrašytas Nr. 1), Motiejų Bagdanavičių (5), Jokūbą Malašauską (7), Klemensą Dambrauską (16), Teodorą Šarkovą (17), Bronių Anikevičių, Stepą Kucharskį, Antaną Gudeliūną, Praną Keršį, Nikodemą Leksevičių, Adomą Gružauską, Karolį Suslavičių, Bernotą Gensą, Andrių Gvazdauską, Motiejų Tatarūną, Juozą Visocką, Stasį Kolevą, Juozą

Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos Trakų (Kaišiadorių) skyriaus valdyba. Iš kairės: skyriaus pirmininkas J. Kapočius, sekretorius K. Petrauskas, narys K. Čaplikas. Iš leidinio „Savanoris kūrėjas 1927–1932“ (1932 m., Nr. 1). LNB

Čerešką, Česlovą Surginevičių, Kazį Žvirblį, Joną Klepacką, Joną Mickų, Juozą Grybauską, Petrą Čekuolį, Juozą Majauską, Praną Bukerį, Leonardą Bingelį, Kazį Verbų, Adomą Švedą, Vladą Misiūną, Stasį Stasiulevičių, Aleksą Grinkevičių, Juozą Rastunevičių, Vincą Stasiūną, Vincą Gudeliūną, Zimoną Zelinkošerį, Joną Parolį, Joną Alionį, Adolfą Tatarūną, Antaną Paškauską, Aleksą Sarnauską, Vaclovą Sinevičių, Kazį Rakštelį, Petrą Misiūną, Joną Bižoką, Kostą Lepšį, Pijų Veclovą, Mejerį Soloveičiką, Praną Maciulevičių. Daugiausia problemų kėlė J. Grybausko išvykimas. Kadangi jis iš skyriaus išstojo, nuspręsta išreikalauti jam išduotą 200 Lt paskolą sugražinti iki birželio 1 d., negražinus – išieškoti. Be to, J. Grybauskas buvo neatsiskaitęs už išparduotas knygas „Savanoris“ – neįnešęs 129 Lt į skyriaus kasą. Nutarta išrašyti dar 20 knygų „Savanoris“ platinimui tarp savanorių, taip pat užprenumeruoti laikraštį „Karys“ skaityti skyriaus nariams³⁰.

1931 m. gegužės 11 d. priimti nariais generolas Pranas Liatukas, Vladas Rapkauskas, Juozas Kibasas (?). Valdybos nariai nusprendė gegužės 17 d. Kaišiadoryse (pradžios mokyklos Nr. 1 salėje) suruošti savanorių šventę. Kaip įprastai, nutarta narius sukviesti siunčiant atskirus kvietimus, pasamdyti šaulių būrio orkestrą, pasamdyti fotografą. Kadangi apskrities savivaldybės buhalteris P. Ambroževičius nebegalėjo eiti pirmininko pareigų ir jų atsisakė, pirmininku vienbalsiai išrinktas skyriaus išdininkas Juozas Kapočius. P. Ambroževičius išrinktas išdininku.

„Savanoris kūrėjas“, išleistas 1932 m., plačiau aprašo visus Lietuvos skyrius, ir priėmė, kad nuo 1931 m. nuspręsta švęsti metinę savanorių šventę gegužės 11 dieną (anksčiau jų svarbiausia šventė buvo lapkričio 23 d. minima kariuomenės diena). Apie Trakų skyrių minima, kad valdyba buvo perrinkta

suvažiavime 1931 m. vasario 16 d., pateikiamos trijų valdybos narių fotografijos. Pagal karinius laipsnius Trakų skyriui priklausė po vieną generolą, pulkininką, majorą ir kapitoną (gydytoją), po du leitenantus ir karo valdininkus, 4 viršilos, 12 puskarininkių, 4 grandiniai ir 139 eiliniai. Dauguma narių buvo dalyvavę kautynėse, penki iš jų už pasižymėjimą mūšiuose apdovanoti Vyties kryžiais, du buvo karo invalidai. Visi skyriaus kariai buvo aprūpinti žeme, tačiau esamu laiku valdyba stengėsi padėti įsidarbinti, pagelbėti kitais klausimais. Dauguma savanorių priklausė šaulių būriams. 1931 m. skyrius įsigijo vėliavą už 680 Lt, taip pat inicijavo Kaišiadorių kapinėse pastatyti paminklą – kryžių neseniai dėl nelaimingo įvykio žuvusiam savo nariui B. Astramskui. „*Tai bus pirmutinis ir vienintelis paminklas Kaišiadoryse.*“³¹

1931 m. gruodžio 30 d. posėdyje nariais priimti Juozas Čiplys, Jonas Matkevičius, Mikas Kazlauskas, Jonas Richteris, Stasys Lesevičius, Martynas Linkevičius, Adomas Virbalis ir Abromas Achbertas.

1932 m. kovo 9 d. posėdyje priimti Vladas Zavistanavičius, Kazys Baranauskas ir Pranas Zuzevičius. Tarp svarbiausių posėdžio nutarimų – suvažiavimo sušaukimas ir vardo skyriui suteikimas. Visuotinis skyriaus susirinkimas numatytas balandžio 17 d. Kaišiadoryse, pradžios mokyklos Nr. 1 patalpoje. Patalpomis pasirūpinti pavesta K. Petrauskui. Svarstant skyriaus vardą (vadinant tai „šefo“ parinkimu), pasirinkta Lietuvos didžioji kunigaikštienė Birutė. K. Petrauskas komandiruotas į Kauną su skyriaus vėliava, kad joje įsiūtų kunigaikštienės Birutės paveikslą. Dar nuspręsta pakoreguoti skyriaus nariams išduodamų paskolų sumas – vienam žmogui skirti nuo 50 iki 400 Lt su 6 proc. palūkanomis.

1932 m. gegužės 3 d. posėdyje naujai išrinkti valdybos nariai pasiskirstė pareigomis:

³⁰ LCVA, f. 560, ap. 1, b. 190, l. 23–24.

³¹ Mūsų sąjungos skyriai, *Savanoris kūrėjas*, red. S. Butkus, Kaunas, 1932, p. 19.

pirmininku tapo ats. gen. Pranas Liatukas, vicepirmininku – ats. karo valdininkas K. Petrauskas, sekretoriumi – K. Baranauskas, išdininku – P. Ambroževičius, nariu – Juozas Kapočius. Nuspręsta kiekvienam balandžio 17 d. nusifotografavusiam savanoriui duoti veltui po vieną fotografiją. Taip pat nutarta skyriui užsakyti 50 egz. leidinio „Savanoris kūrėjas“ ir kiekvienam, sumokėjusiam nario mokesčių, duoti nemokamai.

1932 m. gegužės 17 d. valdyboje nutarta užsakyti 20 vienetų savanorių kūrėjų ženklų.

1933 m. kovo 25 d. valdyboje susirinko keturiese (pirmininkas ats. gen. P. Liatukas, išdininkas P. Ambroževičius, sekretorius K. Baranauskas ir narys J. Kapočius) ir nusprendė visuotinį susirinkimą sušaukti balandžio 9 d. Kaišiadoryse. Susirinkimo išlaidoms skirti 35 Lt. Numatyta susirinkimo atidarymas, prezidiumo rinkimai, valdybos

Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos šventė Kaišiadoryse. Pirmoje eilėje sėdi iš kairės: Trakų (Kaišiadorių) apskrities policijos vadas J. Šostakas, ats. gen. P. Liatukas, apskrities viršininkas J. Merkys, Trakų (Kaišiadorių) šaulių rinktinės vadas kpt. J. Balickaitis, Kaišiadorių stalių amatų mokyklos direktorius A. Škėma, Kūrėjų savanorių sąjungos Trakų (Kaišiadorių) skyriaus pirmininkas J. Kapočius, skyriaus išdininkas P. Ambroževičius. 1931 m. gegužės 17 d. LCVA

Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos Trakų (Kaišiadorių) skyriaus valdyba. Iš kairės – skyriaus išdininkas P. Ambroževičius, centre – ats. gen. P. Liatukas, šalia – skyriaus pirmininkas J. Kapočius. 1932–1933 m. KŠM

pranešimas, revizijos komisijos pranešimas, 1932 m. Kaune įvykusio suvažiavimo protokolo perskaitymas, taip pat valdybos per rinkimas, revizijos komisijos ir garbės teismo perrinkimas. Kiti klausimai – atstovų į suvažiavimą Kaune 1933 m. balandžio 29–30 d. išrinkimas ir kt. Taip pat valdyboje priimti devyni nauji savanoriai: Juozas Jaščemskas, Juozas Sauliūnas, Antanas Stančikas, Nikodemus Degutis, Maižiešius Stadalninkas, Jonas Karlonas, Juozas Čaglys, Juozas Jovaiša, Arsenijus Tamaravičius. O persikėlęs gyventi

į Kėdainių apskritį aktyvus skyriaus narys Kazys Čaplikas išbrauktas iš sąrašų. Apsvarstytas Juozo Strašunsko prašymas atleisti jį nuo nario mokesčio už 1928–1931 m. ir nuspręsta surinkti žinias apie jo materialinę padėtį³².

1933 m. balandžio 24 d. susirinkusi naujai išrinkta valdyba pasiskirstė pareigomis: pirmininku tapo ats. gen. P. Liatukas, vicepirmininku – mjr. A. Virbalis (pasienio policijos viršininkas), išdininku – J. Sauliūnas, sekretoriumi – P. Ambroževičius, nariu – M. Bagdanavičius.

³² LCVA, f. 560, ap. 1, b. 190, l. 27–31.

Nepriklausomybės kovų dalyvis J. Sauliūnas. LCVA

1933 m. gegužės 20 d. valdyboje priimtas į narius Motiejus Bagdanavičius (greičiausiai tas pats, kuris jau buvo skyriaus nariu, tačiau dėl kažkokių priežasčių buvo išbrauktas 1931 m.). Vėl svarstytas J. Grybausko paskolos klausimas. Buvęs aktyvus Kaišiadorių šaulys ir Savanorių sąjungos veikėjas Juozas Grybaskas iš Kaišiadorių išsikėlė 1931 m., o jam iš skyriaus kasos išduota 200 Lt paskola nebuvo gražinta, todėl iš jo pareikalauta gražinti paskolą iki liepos 15 d. ir priskaičiuoti 6 procentus. Priešingu atveju žadėta jo vekselius „protestuoti“. Susirinkimo dalyviai atkreipė dėmesį, kad paskutiniu metu skyriaus nariai delsė mokėti nario mokesčius, todėl nutarta paraginti raštiškai ir suteikti galimybę mokėti dalimis. Taip pat nuspręsta paskelbti apie 1933 m. rugpjūčio 13 d. Kaune šaukiamą kongresą ir kvietė registruotis norinčius dalyvauti.

1933 m. spalio 23 d. spęstas tik vienas klausimas: skyriaus nariu priimtas Julius Jakulis – Lietuvos banko Trakų (Kaišiadorių) skyriaus direktorius.

1934 m. gegužės 11 d. priimtas į narius Pranas Valaitis. Visuotinį skyriaus suvažiavimą nuspręsta sušaukti Kaišiadoryse gegužės 13 d. 9 valandą. Darbotvarkėje numatyta, kad J. Jakulis skaitys paskaitą „Lietuvių tautiniai gyvenimo reikalai ir savanoris“, vyks atstovų į suvažiavimą gegužės 25 d. rinkimai ir kt. Kaip ir dažniausiai, visuotiniam susirinkimui už 25 Lt samdomas Kaišiadorių šaulių būrio orkestras, patalpų nuspręsta prašyti vidurinės mokyklos direktoriaus (už salės paruošimą ir išvalymą sargui sumokėti 5 Lt). Kadangi Kaišiadoryse birželio 17 d. buvo planuota itin didelė šventė – Tautos diena, nutarta per suvažiavimą kviesti narius ir ne narius joje dalyvauti.

1934 m. gegužės 24 d. susirinkusi naujoji valdyba pasiskirstė pareigomis: pirmininku tapo P. Ambroževičius, vicepirmininku – J. Jakulis, sekretoriumi – J. Saikevičius, izdininku – A. Tamaravičius, nariu – P. Valaitis. Birželio 17 d. Tautos dienos šventėje Kaišiadorių savanorius organizuoti pavesta ats. ltn. P. Valaičiui. P. Ambroževičiui pavesta parašyti straipsnį apie vietos savanorių skyriaus darbuotę ir istoriją „Lietuvos aido“ laikraštyje, kuriame Kaišiadoryse vykusiai Tautos dienos skirta atskira rubrika. Ir iš tiesų birželio 16 d. numeryje buvo išspausdintas trumpas skyriaus pirmininko P. Ambroževičiaus straipsniukas apie Kaišiadorių savanorius. Jame pristatyta, kad skyrius pradėjo veikti 1926 m. spalio 31 d., o esamu metu skyriuje buvo 155 nariai, kurių dauguma dalyvavę mūšiuose, o 5 apdovanoti Vyties kryžiais. Be to, beveik visi savanoriai aprūpinti žeme ir pašalpomis ir netrukus numatoma pastatyti paminklą žuvusiems kariams Kaišiadorių kapinėse. Tame pačiame numeryje pateikta ir savanorių aprūpinimo statistika: iki 1934 m. savanoriams, žuvusių karių šeimoms ir partizanams paskirti

Tautos diena Kaišiadoryse. 1. Respublikos Prezidentas Antanas Smetona priima šaulių, organizacijų ir visuomenės parada. 2. Trakų rinktinė žygiuoja į parada. 3. Rinktinės vadas kap. Ciunis raportuoja Respublikos Prezidentui. 4. Šauliai žygiuoja pro R. Prezidentą iškilmių maršu. 5. Respublikos Prezidentas su Kaišiadorių vyskupu Kukta, vyriausybės narių lydymas. 6. Šauliai - dragūnai parade. 7. Dalyvavusių parade tautiškai apsirengusių moterų dalis. 8. Žiurovų dalis. 9. Vienas šventės gyvųjų paveikslų — kaimo trobelė.

Tautos dienos šventės, vykusios Kaišiadoryse 1934 m. birželio 17 d., fotografijų koliažas (*Trimitas*, 1934 m., Nr. 25). LMAVB

352 žemės sklypai, savanoriams išduota pinigais beveik 200 000 Lt pašalpų, miško medžiagos – beveik 300 000 Lt vertės, dvarų trobesiais – beveik 80 000 Lt, dvarų medžiais, pasėliais, grūdais ir kitu turtu – beveik 40 000 Lt, iš viso – daugiau negu 600 000 Lt³³. Kitame „Lietuvos aid“ numeryje plačiai aprašyta Kaišiadoryse įvykusios Tautos dienos šventės eiga. Rašoma apie maždaug 20 000 šventės dalyvių ir karius savanorius, dalyvavusius parade, stebint Lietuvos prezidentui A. Smetonai, Vyriausybės

vadovui J. Tūbeliui ir kitiems aukštiesiems svečiams iš sostinės. O vakare Kaišiadorių geležinkelio stoties salėje vyko vaišės, kuriose dalyvavo apie 300 žmonių. Čia kalbėjo svečiai ir vietiniai atstovai, o savanorių vardu pasisakė banko direktorius J. Jakulis³⁴.

1934 m. rugsėjo 1 d. valdyba delegavo J. Jakulį rugsėjo 2 d. dalyvauti Kaišiadorių šaulių būrio 15-os metų sukaktuvių šventėje. Jam taip pat pavesta suredaguoti pasveikinimą valstybės prezidentui Antanui Smetonai jo 60-ųjų metinių proga. Kiti valdybos sprendimai:

³³ Ambrozevičius P. Lietuvos kariuomenės kūrėjų-savanorių s-gos Trakų skyrius, *Lietuvos aidas*, 1934-06-16, Nr. 135, p. 2.

³⁴ Iš Tautos dienos iškilmių Kaišiadoryse, *Lietuvos aidas*, 1934-06-18, Nr. 136, p. 4.

rugsėjo 9 d. vykstantiems į Kauną (vėliavų šventę) paskirti kelionpinigiai; skyriaus nariui Mykolui Šutovui skirta 30 Lt paskola su sąlyga, kad duos patikimą laiduotoją, o nario Prano Radvilos prašymo nepatenkino; vietoje išvykusio kitur gyventi P. Valaičio valdybos nariu paskirtas kitas išrinktas kandidatas – Adomas Virbalis; nutarta paskirti pašalpa „Rytų Lietuvos“ laikraščio administracijai už skyriaus valdybos fotografijos ir aprašymo apie skyrių publikavimą, tačiau pašalpos dydį pavesta nustatyti atskiru susitarimu su laikraščio³⁵ redaktoriumi Edvardu Selianiu³⁶.

1935 m. balandžio 1 d. valdyba nutarė nupirkti vidaus paskolos lakštą už 100 Lt, pinigus paimti iš skyriaus kasos.

1935 m. gegužės 2 d. valdyboje nutarta suvažiavimą sušaukti gegužės 19 d. 9.30 val. Kaišiadorių pradžios mokyklos Nr. 1 rūmuose (ši mokykla buvo ką tik pastatyta). Sale pasirūpinti pavesta P. Ambraževičiui, o paskaita ir prelegentu – J. Jakuliui. Į paskaitą ir suvažiavimą pakviesti ne tik savanoriai, bet ir Kaišiadorių įstaigų viršininkai ir kiti valdininkai. Už 5 Lt pasamdytas žmogus sutvarkyti salę.

1935 m. gegužės 19 d. įvyko visuotinis skyriaus narių suvažiavimas. Jį pradėjęs valdybos narys ats. ltn. Julius Jakulis, pakvietė suvažiavimo pirmininku būti plk. ltn. Vladą Žutautą (karo komendantą), o sekretoriumi – J. Jovaišą. Suvažiavimą sveikino V. Žutautas, tautininkų sąjungos Trakų (Kaišiadorių) apskrities komiteto pirmininkas Juozas Mičiulis (miškų urėdas) ir jaunalietuvių atstovas Adolfas Baumila (Žaslių pradžios mokyklos vedėjas). Valdybos vardu J. Jakulis pristatė metų veiklą. Jis paragino veikti aktyviau ir vieningiau, „nes nuo pavienių asmenų veiklos pereis ir visas sąjungos, o drauge ir

valdybos aktyvumas“. Revizijos komisijos vardu kalbėjęs R. Skorobogatas konstatavo, kad „*valdybos veikime nenormalių veiksmų nepastebėta ir visos išlaidos paremtos atitinkamais dokumentais*“. Į naująją valdybą išrinkti J. Jakulis (vienbalsiai), P. Ambroževičius (vienbalsiai), R. Skorobogatas (gavo 20 balsų), A. Tamaravičius (19), M. Bagdanavičius (16). Kandidatais tapo J. Marmakevičius ir J. Baranauskas. Į revizijos komisiją išrinkti Umbrasas, Jovaiša ir Sakalinskas, o atstovais į suvažiavimą Kaune – Jakulis, Sakalinskas, Skorobogatas, Bagdanavičius, Marmakevičius, kandidatais – Strašunskis ir Ambroževičius. Kiekvienam atstovui skirta po 8 Lt kelionpinigių. Diskutuojant dėl einamųjų reikalų P. Ambroževičius pasiūlė sutvarkyti žuvusių savanorių kapus ir pastatyti jiems paminklą (kryžių). J. Jakulis, atsižvelgdamas į lėšų klausimą, paminklo statymą siūlė atidėti tolesniam laikotarpiui, tačiau suvažiavimo dalyviai vis tik nutarė statyti paminklą ir tam skyrė 200 Lt. Paminklo statymu pavesta rūpintis valdybai. J. Jakulis dar pasiūlė skyriui įsigyti Vilniaus pasą (tam paaukėjo jam skirtus 8 Lt kelionpinigių) ir paaukoti Kaišiadorių šaulių namų statybos reikalams 100 Lt vidaus paskolų lakštą, kurį įsigijo valdyba. Pasiūlymai priimti. Vienbalsiai priimtas pasiūlymas pasveikinti valstybės prezidentą, ministrą pirmininką, krašto apsaugos ministrą ir Lietuvos kariuomenės karo invalidus. Pabaigoje V. Žutautas pasakė baigiamąją kalbą, po to sugiedotas Tautos himnas. Pasibaigus oficialiai daliai vyko ats. mjr. J. Tomkaus paskaita, kurios pasiklausyti susirinko ir „pašalinės publikos“.

1935 m. gegužės 20 d. susirinkusi naujai išrinkta valdyba pasiskirstė pareigomis: pirmininku tapo J. Jakulis, vicepirmininku –

³⁵ Laikraštis „Rytų Lietuva“ buvo leidžiamas Ukmergėje; laikraštis leido priedą „Trakų balsas“, kurio redaktoriumi dirbo E. Selianis. „Trakų balsas“ buvo leidžiamas 1934–1935 m. ir publikavo Trakų (Kaišiadorių) apskričiai skirtus straipsnius.

³⁶ LCVA, f. 560, ap. 1, b. 190, l. 33–38.

P. Ambraževičius, išdininku – A. Tamaravičius, sekretoriumi – R. Skorobogatas, nariu – M. Bagdanavičius.

1935 m. birželio 19 d. valdybos posėdyje nutarta sudaryti naują skyriaus narių sąrašą, įtraukti ir nesamus narius, kurie pareiškė norą. Nuspręsta paraginti sumokėti nario mokesčius nuo 1934 m. imtinai. Dauguma nario mokesčio nesumokėjo todėl, kad niekas iš jų nereikalavo ir nebuvo raginami sumokėti. Kurie dėl sunkios materialinės padėties negalėjo mokėti, privalėjo pateikti prašymą juos atleisti nuo mokesčio. Buvusio nario J. Grybausko vekselius nuspręsta nusiųsti inkasavimui į Lietuvos banko skyrių Ukmergėje. Likusias paskolas iš narių nuspręsta reikalauti gražinti su ne mažiau kaip 10 proc. Skyrius savo lėšas laikė Valstybės taupomųjų kasų einamojoje sąskaitoje prie Lietuvos banko. Išlaidų orderius pasirašinėjo skyriaus pirmininkas J. Jakulis (kuris pats ir buvo banko direktorius) bei kasininkas A. Tamaravičius. Kiti priimti sprendimai: paaukoti 10 Lt lakūno F. Vaitkaus sutikimui (į sutikimą deleguoti A. Tamaravičių ir M. Bagdanavičių); prie šaulių būrių steigti savanorių kūrėjų sekcijas (tai pavesta J. Jakuliui); Juozo Balčiūno ir Petro Svinsko prašymus spręsti tik tada, kai jie įstos į sąjungą ir sumokės stojamąjį ir nario mokesčius; paminklo Kaišiadoryse statymo reikalui pasitarti su menininkais (pavesta J. Jakuliui); kitą posėdį sukviesti rugpjūčio 19 d. 13 val. Tiesa, jis neįvyko³⁷.

1935 m. rugsėjo 17 d. posėdyje nutarta sušaukti vietinių organizacijų atstovus, įstaigų viršininkus ir visuomenės veikėjų susirinkimą, kad būtų sudarytas Ginklų fondo apskrities komitetas. Atstovu į Ginkluotosioms krašto pajėgoms remti sąjungos vykdomojo komiteto posėdžius Kaunan deleguotas J. Jakulis. Stojant į šią sąjungą reikėjo įmokėti Ginklų

fondui 5 Lt stojamąjį ir 25 Lt nario mokesčius metams. Be to, J. Jakulis deleguotas atstovauti savanoriams ir Vilniui vaduoti sąjungos Trakų apygardos komitete. Valdybos nariai buvo informuoti, kad dėl paminklo projektavimo kreiptasi į įvairius menininkus, bet nesutarta, nes už projekto parengimą reikalauta 300 Lt. Dėl paminklo projekto parengimo P. Ambroževičiui pavesta susitarti su Jakševičiais (Žasliuose). Kaišiadorių šaulių būrio namams statyti paaukotus vidaus paskolos lakštus (už 100 Lt) nuspręsta perduoti Kaišiadorių šaulių būrio valdybai (įgaliotas kasininkas A. Tamaravičius). Jis taip pat įgaliotas skyriui įsigyti Vilniaus pasą už 10,20 Lt. Skyriaus nario mokestis nustatytas 2 Lt metams. Iš J. Grybausko išieškota 100 Lt, likusiai sumai gautas J. Grybausko pasižadėjimas³⁸.

1935 m. gruodžio 3 d. valdybos posėdyje nuspręsta parašyti apskrities savanoriams atsišaukimą, raginant būti pavyzdingais piliečiais, nežeminti savanorio vardo, vieningai remti Ginkluotosioms krašto pajėgoms remti sąjungą ir aktyviai dalyvauti šaulių būrių veikloje. Kadangi atsišaukimą nuspręsta išspausdinti 700 egz. tiražu galima teigti, kad maždaug tiek savanorių ir kovų dalyvių gyveno apskrityje (žinias apie atskiruose valsčiuose gyvenančius savanorius gaudavo per viršaičius). Spaudos išlaidoms nutarta skirti nuo 15 iki 25 Lt. Skyriaus pirmininkas J. Jakulis pateikė vieno menininko parengtą projektą ir paminklo statybos kainą (deja, suma protokole neįrašyta). Kadangi jam statyti trūko lėšų, valdyba numatė statybai rinkti aukas. Valdyba priėmė ir Stasio Bagdono prašymą jį apgyvendinti Mūro Strėvininkų senelių prieglaudoje, „*nes dėl neturtingumo ir silpnos sveikatos negali pragyventi*“. Šis prašymas išsiųstas į Kauną Centro valdybai (Mūro Strėvininkų pensionatą išlaikė Vidaus reikalų ministerija)³⁹.

³⁷ LCVA, f. 560, ap. 1, b. 190, l. 40–44.

³⁸ LCVA, f. 560, ap. 1, b. 190, l. 46.

³⁹ LCVA, f. 560, ap. 1, b. 190, l. 48.

1936 m. gegužės 18 d. posėdyje nuspręsta suvažiavimą sušaukti birželio 14 d. 10 val. Kaišiadorių pradžios mokyklos Nr. 1 salėje. Darbotvarkėje: 9–10 valandomis – registracija, 11 val. organizuotas vykimas į bažnyčią, 13 val. susirinkimo atidarymas, prezidiumo kvietimas, valdybos ir revizinės komisijos pranešimai, valdybos rinkimas, einamieji reikalai ir suvažiavimo uždarymas. Dėl skyriaus vėliavos nešimo į bažnyčią klausimą siūlyta spręsti suvažiavime. Paminklo statymo reikalu pasiūlyta susitarti su Kaune veikiančia karių kapams tvarkyti komisija (deleguoti A. Tamaravičių). Taip pat nuspręsta suvažiavime

paskelbti LKKSS centro valdybos raštus ir padėkoti tiems, kurie rinko paminklo statybai aukas ir patys aukojo pinigų⁴⁰.

1937 m. balandžio 2 d. posėdyje nutarta mirusio savanorio Liudo Jonaičio palaidojimui iš skyriaus kasos išmokėti 30 Lt⁴¹. Panašu, kad suvažiavimą nuspręsta sušaukti gegužės 9 d. Kaišiadorių gimnazijos salėje (9 val. registracija, 10.15val. – eiseną į bažnyčią, 13 val. – susirinkimo atidarymas, pranešimai, rinkimai, diskusijos, paskaita⁴².

1937 m. gegužės 25 d. susirinkusieji naujai išrinktieji valdybos nariai pasiskirstė pareigomis: pirmininkas – J. Jakulis,

Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos suvažiavimo dalyviai prie Vytauto Didžiojo karo muziejaus. Centre sėdi Prezidentas A. Smetona. Nuo jo į dešinę: sąjungos pirmininkas ats. plk. P. Gužas, ats. brg. gen. J. Čaplikas, dim. gen. J. Bulota, brg. gen. V. Nagevičius. Tarp dalyvių – Trakų (Kaišiadorių) skyriaus atstovas P. Ambrozevičius. 1937 m. VDKM

⁴⁰ LCVA, f. 560, ap. 1, b. 190, l. 49.

⁴¹ LCVA, f. 560, ap. 1, b. 190, l. 50.

⁴² LCVA, f. 560, ap. 1, b. 190, l. 52.

Žiežmarių šaulių būrio orkestras. Sėdi iš kairės: antras – Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos Trakų (Kaišiadorių) skyriaus valdybos narys P. Ambroževičius, penktas – nepriklausomybės kovų dalyvis, šaulys V. Fridmanas. XX a. 4 deš. Fotografiją pateikė N. Rutkauskė

vicepirmininkas – P. Ambroževičius, izdininkas – A. Tamaravičius, sekretorius – R. Skorobogatas, narys – M. Bagdanavičius. Taigi, šį kartą valdybos nariai liko tie patys. Į atstovų suvažiavimą Kaune birželio 20 d. deleguoti P. Ambroževičius, A. Kiaupa (kaip vėliavininkas) bei R. Skorobogatas su K. Matačiūnu (abu vėliavai asistuoti)⁴³. 1937 m. rugsėjo 6 d. Lietuvos kariuomenės savanorių sąjungos Trakų skyrius Sąjungos centro valdybai siunčia skyriaus valdybos sudėtį: Julius Jakulis (Lietuvos banko Trakų skyriaus direkto-

rius) – pirmininkas, Pranas Ambroževičius (apskrities valdybos buhalteris) – vicepirmininkas, Arsenijus Tamaravičius (Kaišiadorių policijos nuovados viršininkas) – kasininkas, Romualdas Skorobogatas (pasienio policijos policininkas) – sekretorius, Motiejus Bagdanavičius (ūkininkas iš Žiežmarių vlsč.) – narys⁴⁴. Aktyvus skyriaus veikėjas ir pirmininkas Julius Jakulis 1938 m. išsikėlė iš Kaišiadorių į Šilutę⁴⁵.

1938 m. balandžio 3 d. Kaišiadoryse susirinkęs visuotinis skyriaus susirinkimas, be

⁴³ LCVA, f. 560, ap. 1, b. 190, l. 51.

⁴⁴ LCVA, f. 560, ap. 1, b. 151, l. 2.

⁴⁵ LCVA, f. 560, ap. 1, b. 151, l. 14.

kitų klausimų sprendimo, išrinko atstovus vykti į suvažiavimą Kaune gegužės 26 d. Kaišiadoriečių atstovais išrinkti J. Jovaiša, J. Marmakevičius, A. Zinkevičius, M. Bagdaničius, B. Ščerbavičius, A. Sakolinskas, P. Bandzevičius. Kiekvienam iš jų įteiktas ir atstovo liudijimas⁴⁶.

1938 m. spalio 17 d. posėdyje svarstyti keli prašymai dėl pašalpų (Rapkauskienės, Milerienės, S. Dziedulionio). Atlyginti už medžiagą trikampiams gaminti (savanorių kongresui), apmokėta J. Krasno sąskaita (21,20 Lt), J. Muleronkai už trikampių pasiuvimą (24,15 Lt). Kitą suvažiavimą siūlyta rengti Aukštadvaryje arba Onuškyje, tačiau nutarta Kaišiadoryse⁴⁷.

1939 m. gegužės 16 d. posėdyje priimti į narius kpt. Petras Ciunis ir Volfas Fridmanas. Planuojamam gegužės 18 d. suvažiavimui nuspręsta samdyti Kaišiadorių šaulių būrio orkestrą. Taip pat apsvarstyta skyriaus 1939 m. sąmata: 1939 m. sausio 1 d. kasoje buvo likę 431,32 Lt. Planuotos pajamos: iš paskolų grąžinimo – 130 Lt, nario mokesčių iš 95 narių – 190 Lt, stojamojo mokesčio iš 2 narių – 4 Lt, palūkanos už paskolas – 20 Lt, iš viso – 775,32 Lt. Planuojamos išlaidos: salės nuoma suvažiavimui – 15 Lt, orkestrui samdyti – 30 Lt, raštinės reikmenims – 20 Lt, pašto ženklams – 15 Lt, kelionpinigiams – 50 Lt, pašalpoms beturčiams nariams – 100 Lt, narių paskoloms – 391,12 Lt, iš viso – 775,32 Lt⁴⁸.

1939 m. gegužės 18 d. visuotiniame skyriaus narių susirinkime Kaišiadorių gimnazijos salėje iš 95 sąrašuose buvusių narių dalyvavo 30 žmonių. Susirinkimą 13 val. pradėjo valdybos narys P. Ambrazevičius, kuris pakvietė į garbės prezidiumą Trakų (Kaišiadorių) komendantą ir Trakų V šaulių rinktinės vadą plk. ltn. V. Žutautą, taip pat apskrities viršininko atstovą – policijos vadą

P. Mačinską, Atsargos karininkų sąjungos atstovą ats. mjr. A. Virbalį, Kaišiadorių katedros kleboną kan. A. Varną, apskrities Tautininkų sąjungos pirmininką, mokyklų inspektorių M. Vaišnį, Mokytojų sąjungos atstovą – Kaišiadorių gimnazijos direktorių D. Kalvelį ir jaunalietuvių rajono vadą Krušnauską. Garbės prezidiumo nariams susėdus, išrinktas darbo prezidiuma – kpt. P. Ciunis ir J. Kapočius, kurių pirmasis sekretoriavo, o antrasis pirmininkavo. Prieš darbotvarkės svarstymą į salę įnešta Trakų skyriaus vėliava, kurią susirinkimo dalyviai pagerbė atsistoję. Pirmininkaujantis J. Kapočius tarė žodį, kad Kaišiadorių savanorių eilės kasmet mažėja, 1938 m. mirė skyriaus narys savanoris V. Rapkauskas. Šį ir kitus žuvusius už Lietuvos laisvę susirinkusieji pagerbė atsistoję, o šaulių dūdų orkestras sugrojo gedulo maršą. Prasadėjo sveikinimų dalis. Sveikinimus ir linkėjimus pirmiausia pareiškė visi garbės prezidiumo nariai, primindami nepriklausomybės kovų žygius ir iškeldami kūrėjų savanorių nuopelnus Lietuvai. Tiesa, po pirmojo sveikintojo plk. ltn. V. Žutauto kalbos, orkestrui pritariant, sugiedotas Lietuvos himnas. Susirinkusieji vienbalsiai nutarė išsiųsti sveikinimus Lietuvos Respublikos prezidentui, ministrui pirmininkui, kariuomenės vadui, Šaulių sąjungos vadui. Susirinkimo dalyviai tris kartus sušuko „Valio!“ prezidentui A. Smetonai, Vyriausybei, kariuomenės vadui S. Raštikiui, taip pat garbės prezidiumui kaip padėką už pareikštus sveikinimus ir linkėjimus. Po sveikinimų plk. ltn. V. Žutautas perskaitė paskaitą, prisimindamas reikšmingiausias istorinius įvykius, nuveiktus darbus, ir paragino savanorius būti geru pavyzdžiu kitiems. Kan. A. Varnas papildė V. Žutautą, primindamas prieškarinius knygnešius, kaip jie knygas slėpdavo klebonijose ir apie kovos būdus

⁴⁶ LCVA, f. 560, ap. 1, b. 151, l. 4.

⁴⁷ LCVA, f. 560, ap. 1, b. 190, l. 53.

⁴⁸ LCVA, f. 560, ap. 1, b. 190, l. 55.

Trakų (Kaišiadorių) policijos viršininkas, ilgametis Trakų (Kaišiadorių) skyriaus valdybos narys A. Tamaravičius (Tamaraiūnas) su žmona Ona ir dukra Aldona. A. Tamaravičius (Tamaraiūnas) segi Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos ženklą, Lietuvos šaulių sąjungos ženklą ir kt. 1933 m.

su rusų žandarais. Po kalbų išnešta skyriaus vėliava ir paskelbta 10 minučių pertrauka. Tuo baigėsi iškilmingoji susirinkimo dalis. Po pertraukos skyriaus valdybos vardu pranešimą skaitė P. Ambrazevičius. Jį susirinkimas priėmė be pastabų. Revizijos komisijos vardu informaciją pateikė A. Stančikas. Jis pastebėjo, kad nėra užvestos formalios narių knygos, todėl nežinoma, kiek yra narių, be to, valdyba nevykdo susirinkimo nutarimų. Svarstant revizijos aktą, kilo klausimas dėl 50 litų kvito ir dėl surinktų pinigų paminklui statyti. Buvo priimta 1939 metų sąmata – 775 Lt pajamų ir išlaidų. Renkant naują valdybą, pasiūlyti 6 kandidatai: balsuojant pusiau slapta Ciunis gavo 24 balsus, Virbalis – 16, Stančikas – 20, Tamariūnas – 21, Ambrazevičius – 10,

Kapočius – 11. Tad išrinkti P. Ciunis, A. Tamaravičius, A. Stančikas, o kandidatais liko A. Virbalis ir J. Kapočius. Į revizijos komisiją išrinkti J. Marmakas, J. Jovaiša, A. Sakalinskas. Kandidatais liko P. Ambrazevičius ir Mikalajūnas. Garbės teismo nariais išrinkti tie patys kaip ir 1938 m. (pavardėmis nepaminėti). Atstovais į skyrių suvažiavimą Kaune išrinkti Virbalis, Marmakas ir Jovaiša. Kaišiadorių gimnazijos direktorius D. Kalvelis pranešė, kad gimnazija renka pasižymėjusių Trakų žemės asmenų fotografijas ir biografijas, todėl prašė ir savanorių, kad jie visi atsiųstų karo laikų savo fotografijas ir žygių bei žymesnių įvykių atsiminimus. Pabaigoje V. Žutautas atkreipė savanorių dėmesį į garbės ženklų netinkamą laikymą ir dėvėjimą

bei paragino garbės ženklus visada laikyti pagarboje. Susirinkimas baigtas himnu⁴⁹.

1939 m. gegužės 24 d. valdybos posėdyje pasiskirstė pareigomis: pirmininku tapo mjr.

A. Virbalis, vicepirmininku – kpt. P. Ciunis, kasininku – A. Tamariūnas (anksčiau pavardė buvo rašoma Tamaravičius), sekretoriumi – J. Kapočius, nariu – A. Stančikas⁵⁰.

1939 m. gruodžio 2 d. posėdyje surinkti žinias apie savanorius apsiėmė kpt. P. Ciunis.

Gruodžio 17 d. planuota organizuoti visuotinį susirinkimą. Aukoms vilniečiams paskirta 80 Lt iš kasos, daugiau planuota surinkti per susirinkimą.

1939 m. gruodžio 15 d. posėdyje svarstyta gruodžio 17 d. planuoto susirinkimo programa, atstovų rinkimas į suvažiavimą Vilniuje 1940 m. vasario 15–16 dienomis. Nutarta apdovanojimui Gedimino ordino 5 laipsnio medaliu 1940 m. vasario 16 d. nuo skyriaus pristatyti savanorį Arsenijų Tamariūną, Kaišiadorių policijos viršininką, „ilgametį valdybos narį ir uolų darbuotoją“⁵¹.

Trakų (Kaišiadorių) skyriuje narių skaičius nuolat keitėsi. Pavyzdžiui, 1939 m. gegužės 24 d. minima 115 narių⁵². Paskutinę skyriaus vadovybę 1939–1940 m. sudarė: pirmininkas Adomas Virbalis (Trakų baro pasienio policijos viršininkas), vicepirmininkas kpt. Petras Ciunis (Trakų komendanto pavaduotojas), kasininkas Arsenijus Tamariūnas (Kaišiadorių policijos nuovados viršininkas), sekretorius Juozas Kapočius (valdininkas), narys Antanas Stančikas (pensininkas, buvęs valdininkas). Visi skyriaus vadovybės nariai gyveno Kaišiadoryse⁵³.

Baigiamosios pastabos

Galima pastebėti, kad 1919–1920 m. savanoriai ir kovų dalyviai aktyviai reikėsi ne tik Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos veikloje. Tie patys žmonės aktyviai dalyvavo ir kitose patriotinėse bei ideologiniu požiūriu artimose organizacijose (pavyzdžiui, Šaulių sąjungos ar „Geležinio vilko“), valsčių ir apskrities savivaldybių veikloje. Įdomu, kad 1938 m. balandžio 24 d. Kaišiadoryse (Kaišiadorių pradžios mokykloje) susikūrė ir dar viena artima organizacija – **Kariuomenės pirmųjų sąjungos Trakų skyrius**, kurio organizatorius buvo Antanas Dudavičius⁵⁴. Į skyrių įstojo daugiau negu 25 nariai. Steigiamajame susirinkime išrinkta valdyba, į kurią pateko Seimo narys („tautos atstovas“) Antanas Petrauskas, A. Dudavičius ir M. Naudžiūnas, o į revizijos komisiją – N. Vytėnas, J. Juzukonis ir J. Urmilevičius⁵⁵. Šiai organizacijai priklausė buvę kariai, kurie ėmė organizuotis į tautinius dalinius dar iki Lietuvos nepriklausomybės kovų pradžios, tai yra 1917–1918 m. Tačiau ši organizacija plačiau nepasireiškė. 1938 m. kovo 26 d. skyriuje užregistruota apie 40 narių. Tarp jų buvo daug žymių vietinių veikėjų: Antanas Dudavičius – Kaišiadorių pašto viršininkas, tarnavęs Atskirajame lietuvių batalione Vitebske; Antanas Petrauskas – Onušio valsčiaus viršaitis ir Seimo narys, tarnavęs Vytauto Didžiojo Sibiro batalione; Jonas Urmilevičius – Kaišiadorių valsčiaus viršaitis, tarnavęs Lietuvių batalione Smolenske; Vincas Gintautas – siuvėjas iš Kaišiadorių,

⁴⁹ LCVA, f. 560, ap. 1, b. 151, l. 25.

⁵⁰ LCVA, f. 560, ap. 1, b. 190, l. 56.

⁵¹ LCVA, f. 560, ap. 1, b. 190, l. 57.

⁵² LCVA, f. 560, ap. 1, b. 151, l. 20.

⁵³ LCVA, f. 560, ap. 1, b. 151, l. 24.

⁵⁴ Jurevičiūtė A. *Buvusių karių organizacijos ir jų vaidmuo Lietuvos vidaus politikoje 1923–1940 m.*, daktaro disertacija, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2009, p. 256 [žiūrėta 2023-11-15].

Prieiga per internetą: <<http://talpykla.elaba.lt>>.

⁵⁵ Kariuomenės pirmųjų sąjungos skyriai provincijoje. *Karys*, 1938-05-12, Nr. 19, p. 550.

tarnavęs Lietuvių komitete Kijeve; Kipras Tamulevičius – Kaišiadorių pašto tarnautojas, tarnavęs Lietuvių komitete Rovne; Simonas Bajoras – Kruonio vaistininkas, dalyvavęs lietuvių karių suvažiavime Berdychive; Jonas Juzukonis – Semeliškių policijos nuovados viršininkas, dalyvavęs lietuvių suvažiavime Petrapilyje ir kt.⁵⁶

Žydų tautybės kariai veikė **Žydų karių, dalyvavusių Lietuvos nepriklausomybės atvadavime, sąjungoje**. Sąjunga įkurta 1933 m. ir subūrė žydus, tarnavusius Lietuvos kariuomenėje ir 1918–1923 m. dalyvavusius kovose dėl Lietuvos nepriklausomybės. Pavyzdžiui, 1937 m. balandžio 15 d. leista veikti šios sąjungos skyriams Žiežmariuose ir Žasliuose⁵⁷. Daugiau informacijos išliko apie Žiežmarių skyrių. Žiežmarių skyriaus pirmininku išrinktas krautvininkas Morduchas Vitenbergas (g. 1896 m.), sekretoriumi – skardininkas Simelis Necas (g. 1899 m.), išdininku – krautvininkas Ickas Fainbergas (g. 1902 m.). Revizijos komisijoje – krautvininkas Ovsejus Kaganas (g. 1895 m.) ir pirklys Leizeris Vulfavičius (g. 1894 m.)⁵⁸.

Radikalesniu patriotizmu pasižymėjusiai „**Geležinio vilko**“ **Kaišiadorių kuopai** 1928 m. priklausė Pranas Ambraževičius, Kazys Čaplikas, Antanas Steikūnas, Juozas Grybauskas, Aleksandras Stankūnas, Bernardas Astramskas ir kt. Būtent šiuos asmenis matome ir Savanorių sąjungos aktyve, ypač veiklos pradžioje. Kai kurie jų veikė ir Ūkininkų sąjungoje, pavyzdžiui, P. Ambraževičius, A. Steikūnas⁵⁹. Kaišiadorių šaulių būrių veikloje šie asmenys taip pat vaidino ryškius vaidmenis. Pavyzdžiui, J. Grybauskas nuo 1922 m. buvo Trakų V rinktinės vadas, 1923 m.

dalyvavo Klaipėdos įvykiuose. Dažnas buvęs savanoris ir kovų dalyvis priklausė šaulių būriams. Raginimas jungtis prie vietinių šaulių būrių pastebimas ir LKKSS Trakų skyriaus susirinkimuose, o šaulių rinktinės vadovai – dažni svečiai savanorių suėjimuose. Apie tai plačiau rašyta atskiroje knygoje⁶⁰.

Kitas svarbus Kaišiadorių savanorių organizacinis aspektas yra tas, kad jam nemažai įtakos galėjo turėti sąsajos su Lietuvoje žymiais ir įtakingais asmenimis. Pavyzdžiui, aplink Kaišiadoris žemės sklypus (buvusių dvarų arba palivarkų centruose) buvo gavę net keturi Lietuvos kariuomenės generolai, kurie aktyviai dalyvavo ir vietiniame visuomeniniame gyvenime. Tai yra Vincas Grigaliūnas-Glovackis (Kaišiadorių vlsč. Edvardavos kaime), Jonas Bulota (Žiežmarių vlsč. Bulotų kaime), Pranas Liatukas (Žaslių vlsč. Kurniškių kaime) ir Julius Čaplikas (Žiežmarių vlsč. Avilių kaime). V. Grigaliūnas-Glovackis Kaišiadoryse buvo aktyvus pradiniam organizacijos veiklos etape 1926 m. J. Čaplikas 1922 m. trumpą laiką buvo Trakų apskr. komendantu, nuo 1923 m. dirbo Žiežmarių vidurinėje mokykloje, o 1925–1927 m. buvo Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininku, todėl buvo labai gerai susipažinęs su Kaišiadorių aktualijomis. Be to, tarp Kaišiadorių savanorių aktyviai veikė ir jo artimas giminaitis Kazys Čaplikas, tarnavęs vidaus policijoje. Susikūrus Savanorių sąjungai, J. Čaplikas buvo centro valdybos pirmininku. Pavyzdžiui, 1928 m. balandžio 22–23 d. Kaune vykusiame savanorių suvažiavime jis pradėjo renginį, pristatydamas organizacijos veiklą, savanorių socialinius klausimus⁶¹. Dauge lyje renginių Žiežmariuose, Kaišiadoryse

⁵⁶ LCVA, f. 975, ap. 1, b. 1, l. 5–31.

⁵⁷ LCVA, f. 593, ap. 1, b. 7, l. 19.

⁵⁸ LCVA, f. 593, ap. 1, b. 7, l. 210.

⁵⁹ LCVA, f. 563, ap. 1, b. 143, l. 1–2.

⁶⁰ Lukoševičius O. *Trakų penktoji rinktinė: Kaišiadorių regiono šaulių istorija 1919–1940 m.* Kaišiadorys, 2021.

⁶¹ LCVA, f. 560, ap. 1, b. 191, l. 12, 15.

Nario bilieto Nr. 11/504 מיטגלידס-קארטע 108

Liesmariai Žydų karių, dalyvavusių Lietuvos Nepriklausomybės atvadavime, sąjungos valdybai.

פארוואלטונג פון פארבאנד פון די יידן אנטוילנעמער אין דער באפרייאונג פון ליטע.

Istojamasis pareiškimas — איינטריטס-קארטע

Prašau priimti mane sąjungos ^{aktyviu} _{pasyviu} nariu. Duodu apie save šias žinias:

איך בעט מיר אָנצוגעבן פאר אַן אַקטיוון מיטגליד פון פארבאנד. וועגן זיך טייל איך מיט סאָלגענדע יודעות:

- Pavardė Prenskis פאמיליענאמען
- Vardas ir tėvo vardas Mejras - Dovydo נאמען און פאטערס נאמען
- Gimęs 1896 m. — mėn. — d. יאָר חודש טאָג געבאָרן:
- Tarnavo Lietuvos Kariuomenėje nuo 1920 m. ligi 1923 m. ביו פון טאָג געדינט אין דער ליטווישער אַרמיי
- Ar įstojo savanoriai, arba kaip pašauktas? Savanoris אריינגעטרעטן פרייוויליק אָדער מאָביליזירט?
- Kariuomenės dalis 5 to J. A. K. Resnicko puf. מיליטער טייל
- Tarnybos laipsnis Eilinis דינסט-ראַנג
- Kokiose kovose dalyvavo אין וועלכע שלאכטן אַנטוילגענומען
- Sužeistas פארוואונדעט
- Pasižymėjimai neturi אויסצייכענונגען
- Užsiėmimas Tarbininkas באשעפטיקונג
- Gyvenimo vieta Liesmariai וואוינארט
- Ar gavo žemės kaip savanoris ar ne? ngaw באקומען ערד אַלס פרייוויליקער אָדער ניט?
- Seimininė padėtis Vedas פאמיליע צושטאַנד
- Kuriai organizacijai priklausot? צו וועלכער אָרגאַניזאַציע געהערט איר?

Pareiškiau, kad sąjungos įstatai man yra žinomi ir pasizadu juos pildyti. Einant įstatų §§ 7-10 šiuo tvirtinu, kad mano duotosios viršminėtos žinios yra tikros ir kad neprieštariaus sąjungos įstatams bei reikalams, taip sąjungos viduje, taip ir sąjungos išorėje, ir, be to sąjungos narių atžvilgiu būsiu mandagus ir draugiškas. Nario mokesį mokėsiu punktualiai.

איך באשטעטיק, אַז די סטאַטוטן פון פארבאנד זיינען מיר באקאַנט און איך בין זיך מתחייב ווי אַסצוהיטן. לויט די §§ 7-10 פון די סטאַטוטן באשטעטיק איך, אַז די אויבגעטרעמאַטע יודעות האָב איך געגעבן ריכטיק און אַז איך וועל ניט אַרויסטרעטן קעגן די סטאַטוטן און אינטערעסן פון פארבאנד. סיי אין פארבאנד גומא און סיי אויסער אים. און אַז אין באַצוג צו די פארבאנדס-מיט-גלידער וועל איך זיין קאַרעקט און חבריש. מיטגלידס-אַפּפּאַל וועל איך צאָלן פינקטליך.

Parašas M. Prenska אונטערשריפט

Sąjungos narių rekomendavusių jį, parašai 1. _____ Nario bilieto Nr. _____
 2. _____

Imokėjo įstojimo mok. Lit. 3 cent. _____ Sekretorius

VALDYBOS NUTARIMAS: Priimtas 1934 m. Semio mėn. 28 d.

Protokolo Nr. nuo 1934 m. _____ mėn. _____ d.

Valdyba { M. Prenska
S. Neas

Nepriklausomybės kovų dalyvio M. Prenska prašymas priimti į Žydų karių, dalyvavusių Lietuvos nepriklausomybės atvadavime, sąjungos Žiežmarių skyrių. 1934 m. LCVA

Nepriklausomybės kovų dalyvis J. Kareckas.
1924 m. lapkričio 30 d. Fotografiją pateikė E. Adukonis

ar Kaune galima buvo matyti gen. Joną Bulotą. Pavyzdžiui, 1935 m. gegužės 25 d. savanorių suvažiavime Kaune garbės prezidiume šalia Juliaus Čapliko buvo ir Jonas Bulota. Tiesa, šiame suvažiavime buvo aktyvus ir dar vienas žaslietis – Jonas Kareckas (slapyvardžiu Karys), kuris buvo išrinktas į darbo prezidiumą⁶². Kitame suvažiavime (1938 m. gegužės 26 d.) garbės prezidiume vėl matome sąjungos garbės narį gen. J. Bulotą, o darbo prezidiume – J. Karecką, kuris išrinktas ir į centro valdybą⁶³. Panašiai ir 1939 m. birželio 8 d. suvažiavime – sąjungos garbės narys gen. J. Bulota išrinktas į garbės teismą, o darbo prezidiume – J. Kareckas, kuris buvo suvažiavimo sekretoriumi, o vakarop vyko pas prezidentą pasveikinti suvažiavimo vardu⁶⁴. Savanorių ir nepriklausomybės kovų dalyvių veikla nestokojo ir subjektyvumo, todėl jų visuomeninio gyvenimo laukui, ideologinėms nuostatomis ar politinėms įtakoms apibrėžti reikėtų atskiros studijos.

⁶² LCVA, f. 560, ap. 1, b. 191, l. 60.

⁶³ LCVA, f. 560, ap. 1, b. 191, l. 86.

⁶⁴ LCVA, f. 560, ap. 1, b. 191, l. 120, 123.

Priedas: Trakų (Kaišiadorių) apskrities savanoriai ir 1919–1920 metų nepriklausomybės kovų dalyviai, 1928 metais apdovanoti Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio medaliais⁶⁵ (pavardė, vardas, tėvo vardas, gyvenvietė, gimimo metai, įstojimo į kariuomenę data)

Aukštadvario valsčius:

1. Astrauskas Juozas, Petro, Mergiškių k., g. 1898 m., 1920-07-14;
2. Gudeliūnas Antanas, Vinco, Bunciškių k., g. 1897 m., 1919-11-01;
3. Gudeliūnas Martynas, Vinco, Bunciškių k., g. 1901 m., 1919-11-03;
4. Gudeliūnas Vincas, Vinco, Bunciškių k., g. 1897 m., 1919-11-11;
5. Pazniokas Vaclovas, Jono, Žydiškių k., g. 1897 m., 1919-10-01;
6. Ragauskas Aleksas, Andriaus, Mergiškių k., g. 1900 m., 1919-08-25;
7. Stankevičius Juozas, Karolio, Karapolio k., g. 1900 m., 1920-06-17;

Kaišiadorių valsčius:

8. Adomavičius Jonas, Antano, Edvardavos k., g. 1896 m., 1919-06-01;
9. Andriūnas Jonas, Vinco, Tauckūnų k., g. 1902 m., 1919-07-01;
10. Antanavičius Dominykas, Petro, Jatkonių k., g. 1900 m., 1920-09-14;
11. Antanavičius Petras, Igno, Jatkonių k., g. 1901 m., 1920-11-21;
12. Astramskas Bernasius, Motiejaus, Šukiškių k., g. 1902 m., 1919-01-23;
13. Bagdzevičius Martynas, Andriaus, Gudienos k., g. 1895 m., 1920-11-21;
14. Balnys Stasys, Miko, Miežonių k., g. 1900 m., 1919-10-14;
15. Bandzevičius Jonas, Andriaus, Kamenkos k., g. 1896 m., 1919-01-23;
16. Baura Jonas, Kazio, Bagdanonių k., g. 1898 m., 1919-10-13;
17. Belevičius Benadas, Jono, Šukiškių k., g. 1902 m., 1920-10-22;
18. Bernotas Vincas, Jono, Paliepio k., g. 1895 m., 1919-06-12;
19. Bublys Andrius, Jurgio, Apušoto k., g. 1895 m., 1920-09-15;
20. Bublys Mikas, Simo, Edvardavos k., g. 1896 m., 1920-09-21;
21. Čekotas Petras, Jurgio, Tauckūnų k., g. 1898 m. 1919-03-18;
22. Černiauskas Adomas, Petro, Beloniškių k., g. 1899 m., 1920-07-12;
23. Čėsna Motiejus, Andriaus, Beloniškių k., g. 1899 m., 1919-10-14;
24. Čėsna Stasys, Juozo, Beloniškių k., g. 1897 m., 1919-10-14;
25. Čiurinskas Kazys, Jurgio, Medininkų k., g. 1898 m., 1919-12-10;
26. Čižauskas Andrius, Jurgio, Beištrakių k., g. 1899 m., 1920-07-28;
27. Čižauskas Vincas, Kazio, Beištrakių k., g. 1896 m., 1920-11-01;

⁶⁵ LCVA, f. 500, ap. 1, b. 252, l. 86–104. [sąrašas sudarytas 1928 m. spalio 25 d. Kaišiadorių karo komendantūroje, siunčiamas kariuomenės štabo Ūkio skyriui, medalius ir liudijimus paimti įgaliotas Kaišiadorių komendantūros raštininkas Albertas Didelis; šiame dokumente pateikiamas apskrities savanorių ir kovų dalyvių sąrašas yra išsamiausias, tačiau nėra visuminis].

28. Debesis Matas, Stasio, Lomenių k., g. 1897 m., 1920-10-07;
29. Frankonis Antanas, Juozo, Pazaliesės k., g. 1894 m., 1920-11-20;
30. Gaižauskas Mykolas, Jono, Pozaliesės k., g. 1895 m., 1920-11-27;
31. Garmus Pranas, Simono, Miežonių k., g. 1896 m., 1920-08;
32. Gerunaitis Andrius, Jurgio, Paliepio k., g. 1897 m., 1919-10-07;
33. Gružauskas Adomas, Jono, Romeravos k., g. 189 m., 1919-04-30;
34. Ivanavičius Jonas, Simo, Tarpumiškių k., g. 1899 m., 1920-09-15;
35. Ivanavičius Stasys, Andriaus, Lomenių k., g. 1901 m., 1920-11-02;
36. Ivoška Bolius, Andriaus, Romeravos k., g. 1899 m., 1920-07-21;
37. Ivoška Martynas, Motiejaus, Smilgių k., g. 1898 m., 1919-11-14;
38. Jacina Jonas, Stasio, Romeravos k., g. 1899 m. 1919-05-01;
39. Janonis Pranas, Miko, Gudienos k., g. 1898 m., 1920-09-29;
40. Jaromskas Vaclovas, Stasio, Dubelių k., g. 1900 m., 1920-08-04;
41. Kareckas Ignas, Jono, Lomenių k., g. 1898 m., 1919-10-20;
42. Karpavičius Bernardas, Vinco, Edvardavos k., g. 1892 m., 1919-05-07;
43. Kasakauskas Antanas Juozo, Jatkonių k., g. 1898 m., 1920-12-20;
44. Kavaliauskas Vladas, Jono, Juodiškių k., g. 1898 m., 1920-07-20;
45. Kazlauskas Mikas, Bronislovo, Muldiškių k., g. 1899 m., 1920-08-01;
46. Klečkauskas Pranas, Jeronimo, Paliepio k., g. 1899 m., 1920-06-12;
47. Klepackas Jonas, Teofiliaus, Edvardavos k., g. 1894 m., 1920-11-09;
48. Kondrotas Apolinaras, Miko, Gudienos k., g. 1898 m., 1919-05-25;
49. Kralikauskas Vincas, Vinco, Juodiškių k., g. 1894 m., 1920-07-16;
50. Kudrevičius Jurgis, Jono, Apušoto k., g. 1896 m., 1920-07-23;
51. Kudrevičius Vincas, Antano, Apušoto k., g. 1897 m., 1919-11-01;
52. Kukalis Aleksas, Kazio, Beištrakių k., g. 1900 m., 1920-07-20;
53. Kurgonas Bronius, Vinco, Palomenės k., g. 1901 m., 1920-12-18;
54. Labunskas Pranas, Petro, Kaišiadorys, g. 1898 m., 1919-05-12;
55. Leonavičius Aleksas, Alekso, Kaišiadorys, g. 1903 m., 1919-12-10;
56. Mackevičius Juozas, Kosto, Kaišiadorys, g. 1894 m., 1919-03-01;
57. Markevičius Adolfas, Jono, Palomenės k., g. 1899 m., 1920-11-27;
58. Markevičius Motiejus, Jono, Beloniškių k., g. 1896 m., 1920-07-20;
59. Marmakas Jonas, Ipolito, Kaišiadorys, g. 1899 m., 1919-04-06;
60. Matorka Petras, Jono, Gudienos k., g. 1897 m., 1919-04-07;
61. Miciūnas Kazys, Liudviko (?), Romeravos k., g. 1901 m., 1920-12-01;
62. Mileris Juozas, Felikso, Juodiškių k., g. 1895 m., 1919-06-10;
63. Miniauskas Juozas, Miko, Romeravos k., g. 1896 m., 1919-07-14;
64. Misiūnas Kazys, Stasio, Kriaučiškių k., g. 1897 m., 1919-09-30;
65. Naidzinavičius Jokūbas, Jono, Juodiškių k., g. 1894 m., 1919-11-18;
66. Neverbickas Jonas, Kazio, Rečionių k., g. 1897 m., 1919-06-20;
67. Paulauskas Vincas, Kazio, Juodiškių k., g. 1894 m., 1920-11-06;

68. Putnikas Jokūbas, Jono, Vladikiškių k., g. 1902 m., 1920-02-14;
69. Putnikas Zigmas, Alekso, Kiemelių k., g. 1898 m., 1919-10-13;
70. Ramanauskas Zigmas, Jono, Kaišiadorys, g. 1894 m., 1919-03-02;
71. Sadauskas Petras, Petro, Edvardavos k., g. 1897 m., 1919-04-01;
72. Sakalauskas Vladas, Antano, Gudienos k., g. 1897 m., 1919-06-11;
73. Senkevičius Aleksas, Petronėlės, Dubelių k., g. 1900 m., 1919-03-19;
74. Skorobogatas Romualdas, Kazio, Kaišiadorys, g. 1902 m., 1920-04-02;
75. Staliulionis Jurgis, Igno, Paliepio k., g. 1891 m., 1920-07-22;
76. Staliulionis Simas, Igno, Apušoto k., g. 1897 m., 1919-10-13;
77. Stanionis Petras, Motiejaus, Juodiškių k., g. 1891 m., 1920-11-06;
78. Stankevičius Aleksas, Andriaus, Beištrakių k., g. 1903 m., 1919-05-09;
79. Stankevičius Jonas, Andriaus, Beištrakių k., g. 1894 m., 1920-11-28;
80. Staškevičius Kazys, Kazio, Edvardavos k., g. 1902 m., 1919-11-17;
81. Steponavičius Juozas, Povilo, Juodiškių k., g. 1896 m., 1920-11-06;
82. Stravinskas Bronius, Petro, Muldiškių k., g. 1894 m., 1920-12-01;
83. Šabūnas Andrius, Antano, Kaišiadorys, g. 1896 m., 1920-07-20;
84. Taparaukas Andrius, Stasio, Smilgių k., g. 1897 m., 1919-10-14;
85. Tatarūnas Vincas, Vinco, Lomenių k., g. 1897 m., 1919-11-13;
86. Tomkus Benediktas, Jono, Tauckūnų k., g. 1898 m., 1920-01-01;
87. Tomkus Vincas, Juozo, Tauckūnų k., g. 1900 m., 1919-03-10;
88. Valkavičius Jonas, Jono, Lomenių k., g. 1900 m., 1920-07-19;
89. Vasiliauskas Antanas, Stasio, Smilgių k., g. 1898 m., 1919-10-13;
90. Vilkas Stasys, Domino, Bagdanonių k., g. 1899 m., 1920-07-22;
91. Zajančkauskas Juozas, Juozo, Šilasėdų dv., g. 1902 m., 1920-04-29;
92. Zakarevičius Marijonas, Juozo, Edvardavos k., 1897 m., 1919-11-01;
93. Zinkevičius Aleksas, Andriaus, Jatkonių k., g. 1903 m., 1920-12-02;
94. Zujus Bonifacas, Mykolo, Šilasėdų dv., g. 1898., 1919-10-14;
95. Žižliauskas Stasys, Kazio, Lomenių k., g. 1897 m., 1919-11-12;
96. Žuklevičius Pranas, Andriaus, Apušoto k., g. 1898 m., 1919-12-01;
97. Žvirblis Kazys, Simo, Kaišiadorys, g. 1901 m., 1919-05-17;

Kietaviškių valsčius:

98. Alionis Jonas, Jurgio, Žikaronių k., g. 1897 m., 1919-01-23;
99. Aliubavičius Aleksas, Juozo, Sabališkių k., g. 1897 m., 1919-10-14;
100. Aliubavičius Jonas, Jono, Kietaviškės, g. 1897 m., 1919-10-27;
101. Aračiauskas Balys, Kazio, Mijaugonių k., g. 1902 m., 1920-12-01;
102. Balkus Vladas, Jono, Migučionių k., g. 1899 m., 1920-11-14;
103. Belekevičius Matas, Petro, Mijaugonių k., g. 1901 m., 1919-05-19;
104. Beliukevičius Jokūbas, Jokūbo, Mijaugonių k., g. 1900 m., 1920-11-27;

105. Beliukevičius Pranas, Mykolo, Mijaugonių k., g. 1896 m., 1920-10-01;
106. Bliujus Adomas, Motiejaus, Senųjų Kietaviškių k., g. 1897 m., 1919-10-31;
107. Bliujus Juozas, Tamošiaus, Peliūnų k., g. 1900 m., 1920-11-14;
108. Brazys Pranas, Jono, Kareivonių k., g. 1900 m., 1920-07-02;
109. Cibulskas Bolesius, Juozo, Kietaviškės, g. 1897 m., 1919-10-15;
110. Černiauskas Pranas, Alekso, Kietaviškės, g. 1900 m., 1920-07-12;
111. Černiauskas Pranas, Vinco, Kietaviškės, g. 1898 m., 1920-01-01;
112. Česonis Aleksas, Šimo, Karkučių k., g. 1900 m., 1920-11-14;
113. Česonis Bolesius, Zigmo, Šuolių k., g. 1900 m., 1920-11-13;
114. Česonis Jonas, Motiejaus, Žikaronių k., g. 1902 m., 1919-05-07;
115. Česonis Juozas, Šimo, Karkučių k., g. 1898 m., 1920-11-14;
116. Dmukauskas Andrius, Mykolo, Užumiškių k., g. 1900 m., 1920-06-03;
117. Dubosas Petras, Adomo, Kurkaučiznos k., g., 1895 m., 1920-11-24;
118. Dubosas Vaclovas, Motiejaus, Kurkaučiznos k., g., 1901 m., 1920-11-29;
119. Gauba Bolius, Igno, Senųjų Kietaviškių, g. 1899 m., 1919-05-30;
120. Graželis Aleksas, Jono, Kurkaučiznos k., g. 1900 m., 1920-07-19;
121. Grybauskas Juozas, Motiejaus, Gilušio k., g. 1895 m., 1920-12-05;
122. Gruška Petras, Petro, Žikaronių k., g. 1899 m., 1919-10-13;
123. Gudeliauskas Jonas, Adomo, Mijaugonių k., g. 1898 m., 1919-10-13;
124. Ivankevičius Bernardas, Bernardo, Mijaugonių k., g. 1900 m., 1920-07-19;
125. Jakelis Jonas, Jono, Mijaugonių k., g. 1901 m., 1901-11-23;
126. Jakelis Motiejus, Vinco, Raistinės k., g. 1897 m., 1919-10-14;
127. Janavičius Antanas, Andriaus, Mijaugonių k., g. 1901 m., 1919-04-27;
128. Janavičius Jonas, Andriaus, Mijaugonių k., g. 1900 m., 1920-09-20;
129. Janavičius Stasys, Vinco, Mijaugonių k., g. 1902 ., 1919-02-01;
130. Jančauskas Andrius, Joanos, Kalninių Jagelonių k., g. 1899 m., 1920-11-14;
131. Jarašius Augustas, Vinco, Peliūnų k., g. 1899 m., 1920-11-14;
132. Jarašius Jonas, Alekso, Peliūnų k., g. 1897 m., 1920-11-14;
133. Jarašius Tamošius, Vinco, Peliūnų k., g. 1895 m., 1920-12-03;
134. Jatkauskas Mečius, Vinco, Žikaronių k., g. 1899 m., 1920-11-14;
135. Kananavičius Adomas, Jono, Kareivonių k., g. 1895 m., 1920-09-20;
136. Kananavičius Pranas, Ignoto, Kareivonių k., g. 1901 m., 1920-11-27;
137. Kananovičius Aleksas, Ignoto, Žikaronių k., g. 1900 m., 1919-01-06;
138. Kancleras Mateušas, Andriaus, Mijaugonių k., g. 1899 m., 1920-11-18;
139. Karpavičius Petras, Gabrio, Obenių k., g. 1900 m., 1919-04-30;
140. Kertenis Stasys, Jono, Girelės k., g. 1898 m., 1920-09-06;
141. Komaras Jonas, Jono, Šuolių k., g. 1895 m., 1920-11-14;
142. Komparskas Zigmas, Jokūbo, Žikaronių k., g. 1900 m., 1919-08-01;
143. Kralikauskas Pranas, Vinco, Kareivonių k., g. 1896 m., 1920-07-22;
144. Krilavičius Vladas, Jono, Mijaugonių k., g. 1899 m., 1920-08-10;

145. Kriugžda Pranas, Petro, Žikaronių k., g. 1900 m., 1919-03-23;
146. Kučinskas Aleksas, Mato, Sabališkių k., g. 1898 m., 1919-10-29;
147. Kučinskas Dominas, Martyno, Kalninių Jagelonių k., g. 1897 m., 1920-11-14;
148. Kučinskas Petras, Juozo, Sabališkių k., g. 1896 m., 1920-08-15;
149. Kuliešius Andrius, Andriaus, Žikaronių k., g. 1898 m., 1920-11-14;
150. Kuliešius Matas, Domino, Žikaronių k., g. 1897 m., 1920-11-05;
151. Laimutis Alekas, Raulo, Mijaugonių k., g. 1900 m., 1919-04-08;
152. Laimutis Pranas, Kazio, Mijaugonių k., g. 1896 m., 1920-07-19;
153. Laimutis Stasys, Kazio, Mijaugonių k., g. 1902 m., 1919-05-01;
154. Lingevičius Pranas, Igno, Žikaronių k., g. 1900 m., 1920-07-27;
155. Lisauskas Vincas, Andriaus, Bajorų k., g. 1898 m., 1920-12-01;
156. Mackevičius Aleksas, Vinco, Žikaronių k., g. 1899 m., 1919-05-20;
157. Maculevičius Juozas, Bernardo, Žikaronių k., g. 1900 m., 1919-05-26;
158. Malašauskas Aleksas, Viktoro, Kakliniškių k., g., 1897 m., 1919-10-13;
159. Malašauskas Viktoras, Viktoro, Kakliniškių k., g. 1898 m., 1919-07-12;
160. Maleckas Vincas, Vinco, Žikaronių k., g. 1897 m., 1919-10-31;
161. Markauskas Jonas, Andriaus, Kareivionių k., g. 1897 m., 1919-10-14;
162. Matkevičius Vincas, Juozo, Žebertonių k., g. 1893 m., 1919-04-30;
163. Milkevičius Mykolas, Jono, Žikaronių k., g. 1897 m., 1920-11-14;
164. Paškevičius Adomas, Kazio, Žikaronių k., g. 1898 m., 1920-12-01;
165. Paškevičius Petras, Jokūbo, Obenių k., g. 1897 m., 1919-10-13;
166. Petkevičius Adolfas, Jono, Mijaugonių k., g. 1901 m., 1920-11-26;
167. Petkevičius Jonas, Alekso, Užumiškių k., g. 1899 m., 1920-05-05;
168. Petravičius Jonas, Bernardo, Dainavos k., g. 1896 m., 1920-11-19;
169. Pleckevičius Juozas, Gabrio, Migučionių k., g. 1901 m., 1919-05-10;
170. Puišys Jonas, Vinco, Senųjų Kietaviškių k., g. 1896 m., 1920-10-15;
171. Pulauskas Ignas, Zigmo, Ašakienių k., g. 1899 m., 1920-09-01;
172. Radvila Pranas, Motiejaus, Šuolių k., g. 1897 m., 1920-11-13;
173. Radzevičius Juozas, Miko, Dainavos k., g. 1898 m., 1920-12-01;
174. Radzevičius Jurgis, Alekso, Žikaronių k., g. 1896 m., 1920-12-01;
175. Radzevičius Zigmąs, Juozo, Žikaronių k., g. 1900 m., 1919-05-07;
176. Ramanauskas Juozas, Andriaus, Žikaronių k., g. 1897 m., 1920-11-14;
177. Rumševičius Zigmąs, Stasio, Kalninių Jagelonių k., g. 1900 m., 1920-07-21;
178. Sabonis Antanas, Juozo, Mijaugonių k., g. 1898 m., 1920-07-20;
179. Sabonis Jonas, Andriaus, Mijaugonių k., g. 1898 m., 1920-07-20;
180. Sabonis Romasius, Andriaus, Mijaugonių k., g. 1896 m., 1920-07-20;
181. Sakalinskas Petras, Mykolo, Geibonių k., g. 1901 m., 1919-11-29;
182. Sedlevičius Dominas, Motiejaus, Vindziulių k., g. 1896 m., 1920-12-01;
183. Seiliūnas Adomas, Mykolo, Gudbalių k., g., 1899 m., 1920-05-05;
184. Seiliūnas Kazys, Motiejaus, Girnakalių k., g. 1898 m., 1920-10-13;

185. Sinkevičius Andrius, Vinco, Kalninių Jagelonių k., g. 1899 m., 1920-09-10;
186. Sinkevičius Andrius, Vinco, Žikaronių k., g. 1900 m., 1919-06-15;
187. Stankevičius Jonas, Adomo, g. 1900 m., 1920-11-23;
188. Stasiulevičius Aleksas, Ignoto, Kalninių Jagelonių k., g. 1899 m., 1920-11-14;
189. Stasiulevičius Jonas, Juozo, Kalninių Jagelonių k., g. 1900 m., 1920-12-01;
190. Steponavičius Jonas, Stasio, Žikaronių k., g. 1900 m., 1920-08-13;
191. Stirna Vacys, Vinco, Žebertonių k., g. 1901 m., 1919-05-01;
192. Straševičius Martynas, Stasio, Mijaugonių k., g. 1899 m., 1920-07-21;
193. Strašunskas Juozas, Juozo, Žikaronių k., g. 1898 m., 1920-03-31;
194. Sujavičius Aleksas, Jono, Žebertonių k., g. 1901 m., 1919-05-07;
195. Suslavičius Aleksas, Alekso, Abromiškių k., g. 1898 m., 1919-02-28;
196. Ščerbavičius Pranas, Mykolo, Žikaronių k., g. 1897 m., 1919-04-22;
197. Ščerbavičius Pranas, Vinco, Kalninių Jagelonių k., g. 1897 m., 1919-04-22;
198. Ščerbavičius Stasys, Motiejaus, Kalninių Jagelonių k., 1898 m., 1920-11-14;
199. Šeškevičius Andrius, Jokūbo, Vindziulių k., g. 1901 m., 1920-12-05;
200. Šeškevičius Jonas, Alekso, Vindziulių k., g. 1900 m., 1920-11-27;
201. Šriupšys Vincas, Jurgio, Žikaronių k., g. 1900 m., 1919-05-20;
202. Šumskas Aleksas, Jono, Geibonių k., 1920-07-01;
203. Šumskas Romualdas, Juozo, Sabališkių k., g. 1897 m., 1919-10-15;
204. Švedas Adomas, Adomo, Dainiškių k., g. 1897 m., 1919-09-25;
205. Urbanavičius Dominas, Igno, Vindziulių k., g. 1900 m., 1920-11-27;
206. Urbonas Vladas, Motiejaus, Abromiškių k., g. 1889 m., 1919-07-16;
207. Vaiciukevičius Jeronimas, Stasio, Mijaugonių k., g. 1900 m., 1920-09-13;
208. Verbickas Vincas, Jono, Mijaugonių k., g. 1898 m., 1920-10-01;
209. Vėželis Pranas, Adomo, Žebertonių k., g. 1901 m., 1919-05-02;
210. Zaleckas Antanas, Jurgio, Kareivionių k., g. 1901 m., 1919-05-27;
211. Zareckas Jonas, Adomo, Žikaronių k., g. 1898 m., 1919-04-30;
212. Zušavičius Aleksas, Jono, Žebertonių k., g. 1901 m., 1919-05-07;
213. Žigutis Andrius, Andriaus, Mijaugonių k., 1901 m., 1920-11-23;
214. Žigutis Pranas, Vinco, Mijaugonių k., g. 1900 m., 1920-12-01;
215. Žigutis Pranas, Vinco, Mijaugonių k., g. 1901 m., 1920-11-23;
216. Žigutis Pranas, Vinco, Žikaronių k., g. 1900 m., 1920-11-05;
217. Žukauskas Jonas, Kazio, Vindziulių k., g. 1896 m., 1919-10-30;

Kruonio valsčius:

218. Bačkauskas Pranas, Bernardo, Jugalino k., g. 1899 m., 1919-05-04;
219. Balčiūnas Alfonsas, Vlado, Basonių k., g. 1901 m., 1919-11-12;
220. Balčiūnas Pranas, Simono, Norkūnų k., g. 1899 m., 1920-08-03;
221. Belekevičius Matas, Petro, Mijaugonių k., g. 1901 m., 1919-05-19;

222. Beliauskas Juozas, Kazio, Basonių k., g. 1897 m., 1919-03-17;
223. Bendaravičius Petras, Vinco, Basonių k., g. 1900 m., 1919-01-08;
224. Bernatonis Vincas, Alekso, Bromos k., g. 1900 m., 1920-08-21;
225. Berūkštis Vincas, Alekso, Vizginų k., g. 1898 m., 1919-01-01;
226. Bieliauskas Juozas, Baltraus, Basonių k., g. 1897 m., 1919-03-17;
227. Bumbulis Aleksas, Petro, Šventininkų k., g. 1896 m., 1919-11-18;
228. Celiešius Jonas, Jono, Vilūnų k., g. 1898 m., 1919-10-20;
229. Darčanovas Sergejus, Jurgio, Kovaičių k., g. 1897 m., 1919-05-24;
230. Dičkus Jonas, Petro, Butrimonių k., g. 1898 m., 1919-11-01;
231. Feldmanas Mejeris, Joselio, Kruonis, g. 1898 m., 1919-10-20;
232. Grigonis Antanas, Adomo, Jezalino k., g. 1898 m., 1919-10-20;
233. Gvazdauskas Andrius, Miko, Basonių k., g. 1895 m., 1919-04-07;
234. Jankauskas Adomas, Alekso, Kovaičių k., g. 1899 m., 1919-10-20;
235. Kalaušis Pranas, Miko, Lipavos k., g. 1900 m., 1919-04-01;
236. Kerševičius Juozas, Juozo, Šventininkų k., g. 1897 m., 1919-10-14;
237. Kerševičius Karolis, Vlado, Darsūniškio k., g. 1898 m., 1919-10-01;
238. Kerševičius Pranas, Jono, Bromos k., g. 1898 m., 1919-10-29;
239. Kiškionis Kazys, Baltro, Toliškių k., g. 1900 m., 1920-11-01;
240. Lekavičius Juozas, Simono, Basonių k., g. 1900 m., 1919-01-02;
241. Lisauskas Domazas, Juozo, Vilūnų k., g. 1898 m., 1919-11-03;
242. Lukševičius Romualdas, Kazio, Basonių k., g. 1902 m., 1919-06-08;
243. Maciulevičius Juozas, Vinco, Lapainios k., g. 1897 m., 1919-10-20;
244. Maciulevičius Ksaveras, Jono, Lapainios k., g. 1896 m., 1920-08-03;
245. Maciulevičius Valentas, Jono, Lapainios k., g. 1900 m., 1920-08-08;
246. Maleckas Kostas, Vlado, Kovaičių k., g. 1900 m., 1919-08-08;
247. Mikutavičius Jonas, Vinco, Basonių k., g. 1898 m., 1919-07-10;
248. Milkevičius Adomas, Andriaus, Migonių k., g. 1898 m., 1920-01-07;
249. Murauskas Jurgis, Jurgio, Kovaičių k., g. 1905 m., 1920-11-22;
250. Padriežas Kazys, Bernardo, Ažuolinės k., g. 1891 m., 1920-04-17;
251. Petnyčia Vincas, Jokūbo, Būtkiemio k., g. 1897 m., 1919-10-28;
252. Pūras Petras, Vinco, Norkūnų k., g. 1898 m., 1919-10-20;
253. Ramanauskas Adomas, Miko, Šventininkų k., g. 1894 m., 1919-07-07;
254. Rudzianskas Juozas, Antano, Nikademavos k., g. 1899 m., 1919-03-15;
255. Samulkevičius Petras, Jurgio, Klasaučiznos k., g. 1893 m., 1919-03-19;
256. Stelmokas Stasys, Motiejaus, Kovaičių k., g. 1900 m., 1919-04-29;
257. Subačius Pranas, Petro, Adomavos k., g. 1898 m., 1919-05-05;
258. Svencickas Jurgis, Jurgio, Kovaičių k., g. 1901 m., 1919-07-16;
259. Šiuoždinis Juozas, Jokūbo, Basonių k., g. 1895 m., 1919-10-23;
260. Tumelis Kazys, Marcelio, Paulenkos k., g. 1899 m., 1920-08-03;
261. Vadvilavičius Aleksas, Antano, Andriūnų k., g. 1901 m., 1920-11-21;

262. Vadvilavičius Jonas, Juozo, Andriūnų k., g. 1901 m., 1920-12-01;
263. Vadvilavičius Juozas, Prano, Apidemo k., g. 1898 m., 1919-10-29;
264. Vadvilavičius Kostas, Juozo, Bromos k., g. 1901 m., 1920-07-23;
265. Vaitkevičius Kostas, Igno, Basonių k., g. 1899 m., 1920-08-01;
266. Vilkauskas Jonas, Petro, Basonių k., g. 1898 m., 1919-06-10;
267. Zabaraukas Antanas, Jono, Lipavos k., g. 1898 m., 1919-10-20;
268. Zavistanavičius Teodoras, Simono, Šventininkų k., g. 1895 m., 1919-06-08;
269. Zavistanavičius Vladas, Bernardo, Darsūniškio k., 1919-09-03;
270. Žukauskas Adomas, Bernardo, Darsūniškio k., g. 1898 m., 1919-02-05;

Onušio valsčius:

271. Agolas Leizeris, Joselio, Onuškis, g. 1900 m., 1920-08-31;
272. Alekna Petras, Jurgio, Onuškis, g. 1900 m., 1920-11-01;
273. Aliukonis Stasys, Petro, Varlių k., g. 1901 m., 1920-12-22;
274. Andrijauskas Juozas, Jono, Rudnios k., 1920-11-20;
275. Andrulionis Jonas, Motiejaus, Kazokiškių k., g. 1899 m., 1920-11-19;
276. Arlauskas Andrius, Juozo, Nupronių k., g. 1898 m., 1920-11-20;
277. Arlauskas Vincas, Petro, Gudakiemio k., g. 1920 m., 1920-12-19;
278. Balkus Adolfas, Krisio, Utos k., g. 1892 m., 1920-11-21;
279. Balkus Feliksas, Juozo, Genionių k., g. 1899 m., 1920-11-19;
280. Balkus Jonas, Motiejaus, Genionių k., g. 1894 m., 1920-11-19;
281. Balkus Juozas, Juozo, Genionių k., g. 1900 m., 1920-12-02;
282. Balkus Stasys, Motiejaus, Genionių k., g. 1900 m., 1920-11-28;
283. Banuškevičius Juozas, Raulo, Gudakiemio k., g. 1897 m., 1920-11-22;
284. Banuškevičius Stasys, Jono, Gudakiemio k., g. 1898 m., 1920-11-22;
285. Banuškevičius Vladas, Mato, Jukniškių k., g. 1899 m., 1920-12-01;
286. Banuškevičius Vladas, Miko, Juodklonio k., g. 1899 m., 1920-12-01;
287. Baranauskas Adomas, Jurgio, Dusmenėlių k., g. 1900 m., 1920-11-23;
288. Baublys Viktoras, Jono, Diržamonių k., g. 1904 m., 1920-12-22;
289. Belevičius Vincas, Juozo, Juodklonio k., g. 1896 m., 1919-05-04;
290. Bingelis Jonas, Jurgio, Rudnios k., 1920-11-20;
291. Bubelevičius Petras, Antano, Kęstučių k., g. 1898 m., 1920-11-05;
292. Buslavičius Jonas, Juozo, Bakaloriškių k., g. 1898 m., 1920-11-24;
293. Butnius Pranas, Mato, Jukniškių k., g. 1897 m., 1920-11-22;
294. Deržanauskas Adomas, Miko, Dusmenėlių k., g. 1899 m., 1920-12-18;
295. Dulkė Juozas, Juozo, Ginakiemio k., g. 1897 m., 1920-11-17;
296. Gataveckas Juozas, Vinco, Nupronių k., g. 1897 m., 1920-11-21;
297. Gliebus Pranas, Jurgio, Petrauskų k., g. 1900 m., 1920-12-03;
298. Kantakevičius Motiejus, Adomo, Dusmenėlių k., g. 1896 m., 1920-12-01;

299. Karčiauskas Motiejus, Jokūbo, Jukniškių k., g. 1901 m., 1920-12-01;
300. Karužas Jonas, Jono, Kazokiškių k., g. 1896 m., 1920-11-02;
301. Katauskas Kazys, Adomo, Nupronių k., g. 1899 m., 1920-11-27;
302. Kilčiauskas Mikas, Jokūbo, Nupronių k., g. 1899 m., 1920-11-22;
303. Kleinotas Juozas, Antano, Bakaloriškių k., g. 1900 m., 1920-11-25;
304. Krasauskas Andrius, Jono, Onuškis, g. 1901 m., 1920-12-20;
305. Kuklys Jonas, Miko, Pamusių k., g. 1899 m., 1920-12-01;
306. Kuklys Salva, Juozo, Leipunkų k., g. 1901 m., 1919-06-23;
307. Kuklys Vacys, Juozo, Burbonių k., g. 1899 m., 1920-08-20;
308. Kuodzevičius Bernardas, Juozo, Žilinių k., g. 1895 m., 1919-01-15;
309. Lebednikas Vincas, Juozo, Gudakiemio k., g. 1898 m., 1920-12-21;
310. Linkevičius Izaokas, Jenkelio, Onuškis, g. 1900 m., 1919-11-05;
311. Molėjus Juozas, Mato, Ginakiemio k., g. 1900 m., 1920-11-23;
312. Narinkevičius Bronius, Miko, Dusmenėlių k., g. 1899 m., 1920-12-05;
313. Okunevičius Vincas, Jurgio, Nupronių k., g. 1898 m., 1920-11-07;
314. Paplauskas Kazys, Petro, Dusmenėlių k., g. 1898 m., 1920-11-06;
315. Paulionka Juozas, Vinco, Grovinų k., g. 897 m., 1920-11-07;
316. Plauska Antanas, Šimo, Ginakiemio k., g. 1896 m., 1919-11-01;
317. Pledzevičius Jonas, Miko, Kęstučių k., 1918-12-23;
318. Pucys Juozas, Tomo, Petrauskų k., g. 1900 m., 1919-04-22;
319. Puljanauskas Aleksas, Juozo, Dembinos k., g. 1906 m.;
320. Putys Juozas, Jono, Pamusių k., g. 1898 m., 1920-11-27;
321. Repeika Adomas, Jono, Pajodikės k., g. 1897 m., 1919-01-10;
322. Rusas Juozas, Miko, Genionių k., g. 1899 m., 1920-11-21;
323. Sabaliauskas Bronius, Stasio, Bakaloriškių k., g. 1901 m., 1920-12-01;
324. Saikauskas Andrius, Andriaus, Bakaloriškių k., g. 1901 m., 1920-11-28;
325. Saulėnas Andrius, Adomo, Genionių k., g. 1900 m., 1919-04-02;
326. Saulėnas Antanas, Juozo, Leipunkų k., g. 1902 m., 1920-06-04;
327. Skliutas Bronius, Jono, Dusmenų k., g. 1904 m., 1919-09-01;
328. Stacevičius Jonas, Juozo, Kęstučių k., g. 1894 m., 1920-01-24;
329. Stadalinskas Adolfas, Jono, Genionių k., g. 1900 m., 1920-11-20;
330. Stadalinskas Krisius, Mato, Diržamonių k., g. 1897 m., 1920-11-24;
331. Stadalnikas Feliksas, Jono, Genionių k., g. 1895 m., 1920-11-17;
332. Stadalnikas Moižiečius, Jono, Genionių k., g. 1897 m., 1918-12-30;
333. Staniulionis Stasys, Jurgio, Jukniškių k., g. 1898 m., 1918-12-30;
334. Stasiulionis Petras, Jurgio, Bakaloriškių k., g. 1899 m., 1920-11-19;
335. Šidlauskas Antanas, Jono, Kazokiškių k., g. 1900 m., 1920-11-20;
336. Šlaiciūnas Vladas, Stasio, Jukniškių k., g. 1901 m., 1920-12-01;
337. Taraškevičius Jonas, Stepo, Kęstučių k., g. 1901 m., 1920-09-10;
338. Trakimavičius Stasys, Motiejaus, Utos k., g. 1899 m., 1920-11-21;

339. Višniauskas Juozas, Martyno, Gudakiemio k., g. 1899 m., 1920-11-20;
340. Voveris Vladas, Motiejaus, Bakaloriškių k., g. 1901 m., 1920-12-02;
341. Zaleckas Juozas, Mato, Diržamonių k., g. 1900 m., 1920-11-20;
342. Zaleskas Jonas, Jokūbo, Pamusių k., g. 1897 m., 1920-12-01;
343. Zarauskas Adolfas, Adomo, Žilinciškių k., g. 1900 m., 1920-10-27;
344. Zarauskas Jonas, Vinco, Žilinciškių k., g. 1890 m., 1920-11-18;
345. Žemaitis Jonas, Motiejaus, Diržamonių k., g. 1900 m., 1920-08-04;
346. Žemaitis Vincas, Jono, Kazokiškių k., g. 1817 m., 1920-12-02;
347. Žideckas Jonas, Rudnios k., g. 1889 m., 1920-11-01;

Semeliškių valsčius:

348. Alšauskas Jonas, Vinco, Baubonių k., g. 1901 m., 1920-11-11;
349. Alšauskas Stasys, Kazio, Semeliškės, g. 1902 m., 1919-06-01;
350. Ašmena Pranas, Jurgio, Zaboraučiznos k., g. 1900 m., Zaboraučiznos k., 1920-12-01;
351. Čereška Juozas, Povilo, Semeliškės, g. 1898 m., 1919-04-12;
352. Fridmanas Volfas, Maušo, Semeliškės, g. 1897 m., 1919-09-14;
353. Grigonis Mikas, Stasio, Polonijos k., g. 1896 m., 1919-07-26;
354. Jakubauskas Stasys, Miko, Bijūnų k., g. 1900 m., 1919-05-06;
355. Jančiauskas Stasys, Prano, Semeliškės, g. 1902 m., 1919-05-21;
356. Kananavičius Martynas, Miko, Baubonių k., g. 1900 m., 1919-04-09;
357. Kazlauskas Jonas, Adomo, Semeliškės, g. 1902 m., 1919-06-21;
358. Kazlauskas Mikas, Andriaus, Necūnų k., g. 1900 m., 1919-02-31;
359. Kazlauskas Pranas, Prano, Antanovos k., g. 1900 m., 1919-06-17;
360. Kieras Antanas, Petro, Bijūnų k., g. 1896 m., 1919-01-07;
361. Klimavičius Vytautas, Simo, Polonijos k., g. 1896 m., 1919-05-17;
362. Kuliešius Jonas, Vinco, Prūsiškių k., g. 1900 m., 1919-04-07;
363. Landsmanas Irša, Viktoro, Mustenių k., g. 1896 m., 1919-05-01;
364. Lankas Jonas, Motiejaus, Baubonių k., g. 1902 m., 1919-05-28;
365. Marciukevičius Motiejus, Igno, Baubonių k., g. 1899 m., 1919-05-25;
366. Matkevičius Kazys, Kazio, Grinapolio k., g. 1899 m., 1919-04-14;
367. Mitkevičius Kazys, Vinco, Bijūnų k., g. 1900 m., 1919-01-09;
368. Naudžiūnas Aleksas, Antano, Polonijos k., g. 1899 m., 1919-05-06;
369. Pliskauskas Aleksas, Jono, Lelivos k., g. 1899 m., 1919-02-08;
370. Puodžiūnas Kazys, Motiejaus, Buzgonių k., g. 1898 m., 1919-02-10;
371. Račkauskas Antanas, Antano, Buzgonių k., g. 1901 m., 1920-09-01;
372. Rakauskas Kazys, Petro, Polonijos k., g. 1898 m., 1919-01-07;
373. Ramanauskas Kazys, Jono, Baubonių k., g. 1898 m., 1919-05-04;
374. Rulevičius Jurgis, Andriaus, Semeliškės, g. 1896 m., 1919-03-22;
375. Sindaravičius Zigmas, Alekso, Semeliškės, g. 1899 m., 1919-05-24;

376. Stasiūnas Petras, Jono, Stareinės k., g. 1897 m., 1919-05-26;
 377. Stasiūnas Vincas, Domino, Budzilių k., g. 1900 m., 1919-05-26;
 378. Špakauskas Vincas, Baltraus, Neciūnų k., g. 1899 m., 1919-08-04;
 379. Ustila Jonas, Adomo, Prudžionių k., g. 1895 m., 1919-01-07;
 380. Venskutonis Dominas, Vinco, Buzgonių k., g. 1896 m., 1920-12-05;

Vievio valsčius:

381. Andriuškevičius Juozas, Mykolo, Pakalniškių k., g. 1901 m., 1920-11-29;
 382. Bagaliūnas Vincas, Miko, Pakalniškių k., g. 1900 m., 1919-10-08;
 383. Bartkevičius Jonas, Kazio, Raveliškių k., g. 1896 m., 1920-12-12;
 384. Bliujus Juozas, Motiejaus, Lazdynų k., g. 1900 m., 1919-04-20;
 385. Bliujus Vincas, Andriaus, Lazdynų k., g. 1897 m., 1919-05-17;
 386. Bliujus Zigmąs, Domininko, Strėvininkų k., g. 1895 m., 1920-07-19;
 387. Boguckas Rapolas, Alekso, Strėvininkų k., g. 1895 m., 1920-03-01;
 388. Dubosas Stasys, Stasio, Pakalniškių k., g. 1896 m., 1920-11-01;
 389. Gensas Bernotas, Dovydo, Vievis, g. 1903 m., 1919-07-06;
 390. Gudelis Leonas, Nikodemo, Strėvininkų k., g. 1897 m., 1919-10-14;
 391. Ilitavičius Chaimas, Rubino, Vievis, g. 1898 m., 1919-06-25;
 392. Kanišauskas Aleksas, Boliaus, Panerių k., g. 1901 m., 1919-05-02;
 393. Landsmanas Irša, Viktoro, Strėvininkų k., g. 1896 m., 1919-05-01;
 394. Mikalauskas Kazys, Juozo, Ausieniškių k., g. 1897 m., 1920-12-02;
 395. Mitrofanovas Elizaras, Fiodoro, Lapokalnės k., g. 1888 m., 1920-11-13;
 396. Nenartavičius Juozas, Miko, Pakalniškių k., g. 1901 m., 1920-11-29;
 397. Pisarevičius Martynas, Martynas, Dembinos k., g. 1898 m., 1920-11-25;
 398. Pliopa Juozas, Tomo, Pipiriškės k., g., 1896 m., 1919-02-14;
 399. Radvila Pranas, Vinco, Pakalniškių k., g. 1893 m., 1919-05-18;
 400. Sabinas Jonas, Antano, Vilkiškių k., g. 1901 m., 1920-12-01;
 401. Sabonis Andrius, Lauro, Pakalniškių k., g. 1898 m., 1920-11-25;
 402. Sedleckas Juozas, Miko, Streipūnų k., g. 1897 m., 1920-12-01;
 403. Seiliūnas Adomas, Adomo, Žagarynės k., g. 1896 m., 1920-11-02;
 404. Stakauskas Leonardas, Miko, Muravinkos k., 1920-11-10;
 405. Stankevičius Aleksas, Pievelės k., g. 1902 m., 1918-12-30;
 406. Šeštokas Aleksas, Juozo, Pakalniškių k., g. 1901 m., 1920-11-29;
 407. Šeštokas Antanas, Juozo, Pakalniškių k., g. 1898 m., 1920-11-30;
 408. Šumskas Liudvikas, Liudviko, Dembinos k., g. 1896 m., 1920-11-14;
 409. Šumskas Vincas, Jono, Ausieniškių k., g. 1899 m., 1920-12-05;
 410. Važnevičius Romualdas, Alekso, Grabijolų k., g. 1899 m., 1920-12-05;
 411. Venskevičius Stasys, Stasio, Zabožų k., g. 1896 m., 1920-12-12;
 412. Zelikošeris Zinonas, Maušos, Vievis, g. 1895 m., 1919-07-10;

Žaslių valsčius:

413. Ališauskas Julius, Adomo, Niauriškių k., g. 1901 m., 1919-07-01;
414. Altervainas Sanuelis, Joselio, Žasliai, g. 1900 m., 1919-07-16;
415. Anufrevičius Balys, Petro, Senkonių k., g. 1903 m., 1919-03-07;
416. Drabatas Adomas (ats. mjr.), Karsakų k., 1919-10-03;
417. Bagdzevičius Barnasius, Liudviko, Talpūnų k., g. 1899 m., 1920-08-10;
418. Bandzevičius Pranas, Andriaus, Vincentpolio k., g. 1901 m., 1919-01-10;
419. Bandzevičius Stasys, Stasio, Talpūnų k., g. 1897 m., 1920-10-01;
420. Banevičius Pranas, Karolio, Kurniškių k., g. 1895 m., 1919-05-07;
421. Barščius Dovydas, Mejerio, Žaslių glž. st., g. 1896 m., 1919-08-01;
422. Baublys Vincas, Jono, Žasliai, g. 1900 m., 1919-06-06;
423. Biliukas Kazys, Mykolo, Palapojos k., g. 1900 m., 1920-08-14;
424. Buinauskas Vaclovas, Gudziankos k., g. 1897 m., 1919-10-18;
425. Bulauka Jonas, Vinco, Karsakų k., g. 1892 m., 1919-10-23;
426. Bulauka Motiejus, Juozo, Niauriškių k., g. 1902 m., 1919-05-21;
427. Butkevičius Kazys, Benado, Karsakų k., g. 1900 m., 1919-08-11;
428. Cvilikas Stasys, Miko, Valkakiemio k., g. 1899 m., 1919-04-01;
429. Čėsna Martynas, Jurgio, Dainavos k., g. 1901 m., 1919-03-23;
430. Čėsna Vincas, Kazio, Kurniškių k., g. 1900 m., 1919-03-23;
431. Draučiuonas Kazys, Jackaus, Karsakų k., g. 1895 m., 1919-06-13;
432. Drėgva Stasys, Liudo, Kapčiškių k., g. 1900 m., 1920-06-16;
433. Dzedulionis Martynas, Jokūbo, Karsakų k., g. 1897 m., 1919-10-29;
434. Dzedulionis Stasys, Kazio, Dainavos k., g. 1900 m., 1919-06-02;
435. Dzedulionis Vincas, Jono, Paparčių k., g. 1901 m., 1919-11-04;
436. Gerbutavičius Antanas, Jokūbo, Talpūnų k., g. 1900 m., 1920-09-15;
437. Grinkevičius Aleksandras, Jokūbo, Žasliai, g. 1900 m., 1919-05-01;
438. Griškevičius Antanas, Aleksandro, Gabriliavos k., g. 1900 m., 1919-04-30;
439. Gumbrevičius Stasys, Domino, Bekštonių k., g. 1897 m., 1919-11-13;
440. Hildebrandtas Jerochimas, Mendelio, Žasliai, g. 1895 m., 1919-05-03;
441. Jankauskas Adomas, Adomo, Prozariškių k., g. 1901 m., 1920-11-15;
442. Januškevičius Martynas, Adomo, Janušonių k., g. 1899 m., 1919-10-29;
443. Kacas Lipė, Šmuilo, Žasliai, g. 1899 m., 1919-08-12;
444. Kačkauskas Stasys, Juozo, Rudžių k., g. 1901 m., 1919-07-02;
445. Kaleva Stasys, Domino, Našlėnų k., g. 1898 m., 1919-05-21;
446. Kalsius Volfas, Jehelio, Žasliai, g. 1898 m., 1919-07-16;
447. Karalis Ignas, Stasio, Valkakiemio k., g. 1898 m., 1919-09-23;
448. Karpavičius Pijus, Jono, Gegužinės k., g. 1896 m., 1919-10-03;
449. Kasparas Adomas, Jokūbo, Janušonių k., g. 1895 m., 1920-11-28;
450. Kavaliauskas Jonas, Martyno, Valkakiemio k., g. 1900 m., 1920-08-10;

451. Kazlauskas Bernasius, Jokūbo, Talpūnų k., g. 1895 m., 1920-11-26;
452. Kazlauskas Martynas, Martyno, Ščiukiškių k., g. 1874 m., 1919-10-16;
453. Kertenis Antanas, Antano, Samaliavos k., g. 1897 m., 1920-11-16;
454. Klimenka Vladas, Vinco, Žaslių glž. st., g. 1901 m., 1919-04-30;
455. Kriaučiūnas Aleksas, Jokūbo, Karsakų k., g. 1899 m., 1920-08-02;
456. Kriaučiūnas Stasys, Jokūbo, Karsakų k., g. 1896 m., 1920-08-18;
457. Kriaučiūnas Vincas, Stasio, Karsakų k., g. 1900 m., 1920-08-14;
458. Kubickas Jonas, Eustachijaus, Bareikiškių k., g. 1897 m., 1920-04-25;
459. Kveraga Juozas, Kazio, Lelių k., g. 1898 m., 1920-03-09;
460. Laimutis Aleksandras, Jurgio, Vaidžionių k., g. 1899 m., 1919-04-29;
461. Lakavičius Bolius, Antano, Karsakų k., g. 1901 m., 1920-11-29;
462. Laurušonis Aleksandras, Andriaus, Bernardinkos k., g. 1898 m., 1919-04-29;
463. Leipus Antanas, Miko, Žaslių glž. st., g. 1896 m., 1919-06-09;
464. Lelešius Juozas, Andriaus, Antakalnio k., g. 1903 m., 1919-11-11;
465. Levickas Jonas, Augusto, Bernardinkos k., g. 1901 m., 1919-04-04;
466. Levickas Jonas, Tamošiaus, Antakalnio k., g. 1897 m., 1919-05-21;
467. Levickas Vincas, Augusto, Civiškių k., g. 1898 m., 1920-11-01;
468. Liesius Vincas, Domino, Cineikių k., g. 1895 m., 1919-04-29;
469. Lisauskas Ignas, Igno, Žasliai, g. 1896 m., 1919-06-19;
470. Makarevičius Jonas, Adomo, Spižarnės k., g. 1896 m., 1920-09-01;
471. Makarevičius Mikas, Stasio, Spižarnės k., g. 1897 m., 1919-10-29;
472. Malašauskas Bernardas, Andriaus, Vincentpolio k., g. 1900 m., 1919-05-01;
473. Malašauskas Jokūbas, Andriaus, Niauriškių k., g. 1897 m., 1919-05-01;
474. Maleckas Adomas, Vinco, Žasliai, g. 1899 m., 1920-08-11;
475. Manasevičius Girša-Selemonas, Joselio, Žasliai, g. 1901 m., 1919-08-16;
476. Marcinkevičius Pranas, Jono, Karsakų k., g. 1901 m., 1919-08-01;
477. Markevičius Damijonas, Petro, Pyplių k., g. 1895 m., 1920-08-02;
478. Markevičius Ignas, Petro, Pyplių k., g. 1900 m., 1920-07-22;
479. Markevičius Juozas, Igno, Pyplių k., g. 1899 m., 1920-08-10;
480. Matačiūnas Bolius, Simo, Lemučionių k., g. 1900 m., 1919-08-18;
481. Matačiūnas Kazys, Jono, Našlėnų k., g. 1899 m., 1919-04-16;
482. Mikulis Benediktas, Andriaus, Našlėnų k., g. 1899 m., 1919-05-13;
483. Mikulis Vincas, Damino, Niauriškių k., g. 1896 m., 1919-05-13;
484. Miženiauskas Aleksandras, Adomo, Žasliai, g. 1902 m., 1919-05-06;
485. Narkevičius Martynas, Martyno, Slabados k., g. 1899 m., 1919-07-22;
486. Perednis Stasys, Mykolo, Bekštonių k., g. 1899 m., 1920-08-10;
487. Petkevičius Adomas, Jokūbo, Žasliai, g. 1900 m., 1920-08-15;
488. Petrauskas Motiejus, Kazio, Talpūnų k., g. 1900 m., 1920-09-03;
489. Pulauskas Antanas, Jeronimo, Karsakų k., g. 1897 m., 1919-10-29;
490. Pupalaigis Jonas, Martyno, Lemučionių k., g. 1896 m., 1919-05-01;

491. Pupalaigis Motiejus, Mykolo, Talpūnų k., g. 1900 m., 1920-09-01;
492. Račkauskas Kazys, Augusto, Bekštonių k., g. 1899 m., 1919-11-15;
493. Račkauskas Kazys, Augusto, Bekštonių k., g. 1899 m., 1919-11-15;
494. Ramanauskas Henrikas, Albino, Baruolių k., g. 1899 m., 1920-09-01;
495. Richteris Aleksandras, Aleksando, Gabriliavos k., g. 1899 m., 1919-04-28;
496. Richteris Jonas, Aleksandro, Gabriliavos k., g. 1900 m., 1919-04-28;
497. Rubinas Chaimas, Volfo, Žasliai, g. 1898 m., 1919-08-15;
498. Rudis Antanas, Miko, Totoriškių k., g. 1898 m., 1919-10-23;
499. Rudis Benadas, Stasio, Totoriškių k., g. 1897 m., 1920-11-26;
500. Sabonis Ignas, Jurgio, Karsakų k., g. 1899 m., 1919-08-18;
501. Sasnauskas Aleksas, Prano, Našlėnų k., g. 1897 m., 1919-05-01;
502. Sergulis Tomas, Jono, Mazaliaučiznos k., g. 18897 m., 1920-11-04;
503. Sokolinskas Alfonsas, Adomo, Žaslių glž. st., g. 1901 m., 1919-04-30;
504. Stalerūnas Robertas, Juozo, Pyplių k., g. 1899 m., 1920-08-12;
505. Šiška Zigmas, Stasio, Ščiukiškių k., g. 1898 m., 1919-10-14;
506. Vaicekuskas Juozas, Vinco, Niauriškių k., g. 1900 m., 1919-04-30;
507. Vaicenavičius Juozas, Juozo, Žaslių glž. st., g. 1901 m., 1919-10-02;
508. Verbickas Ignas, Karsakų k., g. 1898 m., 1919-05-14;
509. Verbickas Vincas, Bernardo, Prozariškių k., g. 1901 m., 1919-05-01;
510. Verbus Kazys, Stasio, Antakalnio k., g. 1897 m., 1919-05-21;
511. Veželis Mikas, Mykolo, Niauriškių k., g. 1902 m., 1919-05-07;
512. Virbickas Vincas, Bernardo, Prozariškių k., g. 1901 m., 1919-05-01;
513. Vyšniauskas Kazys, Julijono, Karsakų k., g. 1898 m., 1919-10-14;
514. Vyšniauskas Vincas, Igno, Baruolių k., g. 1897 m., 1919-10-29;
515. Vizginas Feliksas, Juozo, Totoriškių k., g. 1899 m., 1919-12-01;
516. Zaremba Jonas, Juozo, Naujųjų Migūčionių k., g. 1899 m., 1919-05-01;
517. Zaremba Vincas, Antano, Niauriškių k., g. 1899 m., 1919-05-28;
518. Zužus Petras, Stasio, Kurniškių k., g. 1897 m., 1919-11-01;
519. Žižliauskas Bolius, Vaclovo, Totoriškių k., g. 1897 m., 1919-10-23;

Žiežmarių valsčius:

520. Ališauskas Mikas, Šimo, Strošiūnų k., g. 1900 m., 1919-02-28;
521. Ališauskas Pranas, Martyno, Antakalnio k., g. 1897 m., 1919-09-09;
522. Andriuskevičius Romualdas, Vinco, Žiežmariai, g., 1900 m., 1919-06-10;
523. Augustinavičius Jonas, Kazio, Juknionių k., g. 1900 m., 1920-09-01;
524. Augustinavičius Juozas, Simo, Juknionių k., g. 1899 m., 1920-07-02;
525. Augustinavičius Pranas, Miko, Juknionių k., g. 1896 m., 1920-07-28;
526. Bagdanavičius Motiejus, Julijono, Žiežmariai, g. 1894 m., 1919-11-27;
527. Bagdonas-Krupskis Stasys, Jurgio, Žiežmariai, g. 1877 m., 1919-03-23;

528. Baibokas Aleksas, Miko, Kaspariškių k., g. 1899 m., 1920-07-19;
529. Baibokas Bernasius, Kaspariškių k., g. 1899 m., 1920-05-05;
530. Baibokas Bronius, Miko, Kaspariškių k., g. 1895 m., 1920-11-27;
531. Baibokas Zigmas, Kaspariškių k., g. 1898 m., 1920-08-28;
532. Balčiūnas Juozas, Simono, Žiežmariai, g. 1898 m., 1919-02-05;
533. Banevičius Mikas, Šimo, Varkalių k., g. 1900 m., 1919-05-05;
534. Beiga Juozas, Kazio, Antakalnio k., g. 1897 m., 1919-10-14;
535. Benesevičius Česlovas, Julijono, Žiežmariai, g. 1895 m., 1919-03-24;
536. Blaževičius Vincas, Jono, Žiežmariai, g. 1892 m., 1919-07-13;
537. Borisas Bolius, Juozo, Strošiūnų k., g. 1901 m., 1919-05-19;
538. Brazauskas Aleksas, Strošiūnų k., g. 1898 m., 1919-12-01;
539. Brazauskas Petras, Strošiūnų k., g. 1900 m., 1920-11-04;
540. Bukauskas Kazys, Stasio, Žiežmariai, g. 1900 m., 1919-04-04;
541. Bulota Jurgis, Jono, Vandapolio k., g. 1900 m., 1920-11-15;
542. Červokas Kazys, Strošiūnų k., g. 1901 m., 1920-05-10;
543. Donas Šaja, Anhelio, Žiežmariai, g. 1893 m., 1919-07-01;
544. Drulia Petras, Juozo, Antakalnio k., g. 1896 m., 1919-11-11;
545. Dubinskas Kazys, Petro, Buivydonių k., g. 1897 m., 1919-03-01;
546. Gricevičius Petras, Mykolo, Žiežmariai, g. 1904 m., 1920-06-20;
547. Gudzinskas Romasius, Pakertų k., g. 1899 m., 1920-07-21;
548. Gurvičius Jankelis, Zusmano, Žiežmariai, g. 1901 m., 1920-01-07;
549. Jakubauskas Juozas, Kosto, Burbiškių k., g. 1900 m., 1920-07-23;
550. Janonis Klemensas, Anupro, Burbiškių k., g. 1892 m., 1920-11-10;
551. Karpičius Juozas, Antano, Vandapolio k., g. 1899 m., 1920-09-10;
552. Kartunavičius Juozas, Kazimiero, Žiežmariai, g. 1899 m., 1920-08-19;
553. Kažaniauskas Vincas, Adomo, Žiežmariai, g. 1895 m., 1919-09-15;
554. Kravicas Chaimas, Benjamino, Žiežmariai, g. 1901 m., 1919-09-15;
555. Kriauciūnas Stasys, Kaspariškių k., g. 1901 m., 1920-11-20;
556. Krumskas Martynas, Martyno, Žiežmariai, g. 1888 m., 1919-05-10;
557. Krunskas Bolius, Martyno, Buivydonių k., g. 1899 m., 1919-05-09;
558. Kudrešovas Jonas, Jono, Burbiškių k., g. 1899 m., 1920-11-20;
559. Kudrešovas Jonas, Trichono, Burbiškių k., g. 1894 m., 1920-11-14;
560. Kudrešovas Pranas, Strošiūnų k., g. 1899 m., 1920-11-14;
561. Kudrešovas Tamošius, Fiodoro, Burbiškių k., g. 1898 m., 1919-10-07;
562. Kudzinskas Jokūbas, Kaspariškių k., g. 1900 m., 1919-05-01;
563. Kudzinskas Jokūbas, Vaclovo, Kaspariškių k., g. 1900 m., 1919-05-15;
564. Laurušonis Vincas, Motiejaus, Antakalnio k., g. 1898 m., 1920-09-24;
565. Lepševičius Aleksas, Damino, Burbiškių k., g. 1900 m., 1920-07-02;
566. Lisevičius Stasys, Juozo, Žiežmariai, g. 1895 m., 1919-03-03;
567. Liubackis Leiba, Ilio, Žiežmariai, g. 1896 m., 1919-06-12;

568. Maciulevičius Juozas, Bernasio, Burbiškių k., g. 1900 m., 1919-05-26;
569. Malinauskas Juozas, Andriaus, Žiežmariai, g. 1895 m., 1920-11-27;
570. Mikalajūnas Vincas, Strošiūnų k., g. 1899 m., 1920-07-20;
571. Misikonis Vaclovas, Jono, Žiežmariai, g. 1899 m., 1919-09-05;
572. Muraškovas Jonas, Kazio, Burbiškių k., g. 1899 m., 1920-07-19;
573. Necas Šimelis, Jankelio, Žiežmariai, g. 1899 m., 1919-10-26;
574. Paplauskas Zigmąs, Motiejaus, Antakalnio k., g. 1896 m., 1919-01-13;
575. Parolis Jonas, Alekso, Strošiūnų k., g. 1898 m., 1919-07-13;
576. Paškevičius Kostas, Juozo, Strėvininkų k., g. 1901 m., 1920-11-20;
577. Paškevičius Stasys, Juozo, Strėvininkų k., g. 1897 m., 1919-10-13;
578. Piliponis Zigmąs, Jono, Strėvininkų k., g. 1890 m., 1920-11-23;
579. Ramanauskas Jokimas, Jono, Žiežmariai, g. 1899 m., 1919-06-19;
580. Rapkauskas Vladas, Andriaus, Žiežmariai, g. 1894 m., 1919-07-20;
581. Razulevičius Bolius, Andriaus, Juknionių k., g. 1901 m., 1920-07-27;
582. Razulevičius Jonas, Juozo, Juknionių k., g. 1899 m., 1920-07-24;
583. Sabakonis Pranas, Juozo, Žiežmariai, g. 1900 m., 1920-08-01;
584. Sakalinskas Anupras, Antano, Antakalnio k., g. 1886 m., 1919-11-23;
585. Salaveičikas Mejeris, Chaikelio, Žiežmariai, g. 1901 m. 1919-07-23;
586. Sasnauskas Vincas, Martyno, Juknionių k., g. 1896 m., 1920-07-19;
587. Stasiulevičius Jonas, Martyno, Pakertų k., g. 1899 m., 1919-03-28;
588. Stasiulevičius Kazys, Buivydonių k., g. 1901 m., 1919-10-01;
589. Stelmokas Kazys, Vinco, Juknionių k., g. 1894 m., 1920-11-27;
590. Sviniskas Petras, Jono, Žiežmariai, g. 1900 m., 1919-09-19;
591. Šarauskas Andrius, Kaspariškių k., 1899 m., 1920-07-21;
592. Šarkovas Fiodoras, Mikėjo, Mūro Strėvininkų k., g. 1894 m., 1919-03-22;
593. Šilkūnas Vincas, Antano, Juknionių k., g. 1895 m., 1920-12-02;
594. Širvinskas Kazys, Petro, Kaspariškių k., g. 1899 m., 1920-12-01;
595. Šiuęzda Bernasius, Jono, Mūro Strėvininkų k., 1919-10-19;
596. Šliužas Bolius, Juozo, Burbiškių k., g. 1894 m., 1920-12-06;
597. Šmitas Michelis, Dovydo, Žiežmariai, g. 1895 m., 1919-01-08;
598. Švarc Zave, Mordchelio, Žiežmariai, g. 1897 m., 1919-09-15;
599. Tamašiūnas Jonas, Antano, Juknionių k., g. 1900 m., 1919-04-29;
600. Tamošiūnas Jonas, Antano, Žiežmariai, g. 1900 m., 1919-04-29;
601. Taparauskas Pranas, Kazio, Buivydonių k., g. 1899 m., 1919-01-17;
602. Venskus Eustachas, Mykolo, Žiežmariai, g. 1900 m., 1919-03-10;
603. Vitenbergas Morduchas, Joselio, Žiežmariai, g. 1897 m., 1919-07-16;
604. Vulfavičius Leizeris, Judelio, Žiežmariai, g. 1896 m., 1920-10-15;
605. Žigutis Aleksas, Strošiūnų k., g. 1897 m., 1919-09-19;
606. Žukauskas Adomas, Lauro, Juknionių k., g. 1899 m., 1920-07-22.

VII.

LIETUVOS KARIUOMENĖS KARIŲ KAPAI

Trakų (Kaišiadorių) apskrityje nepriklausomybės kovų dalyvių kapai buvo beveik kiekviename miestelyje, taip pat kai kuriose kaimų kapinėse. Kurį laiką, pasibaigus kovoms dėl nepriklausomybės, karių kapai liko apleisti. Karius laidodavo be jokios tvarkos, skirtingose vietose, dažniausiai pastatydavo paprasčiausius medinius kryželius ir ant jų cheminiu pieštuku užrašydavo vardą bei pavardę. Aišku, kad po kelerių metų šie užrašai išbluko, kai kurie kryželiai supuvo, kapai susilygino su žemės paviršiumi, apžėlė žole ir sunyko. Tačiau 1927 m. Krašto apsaugos ministerija įkūrė Žuvusiųjų ir mirusiųjų kapams tvarkyti komisiją, kuri pradėjo rinkti informaciją apie karius. Dailininkas Antanas Aleksandravičius sukūrė cementinio kryžiuko projektą, kuris buvo komisijos priimtas ir krašto apsaugos ministro patvirtintas¹. 1928 m. rugpjūčio mėnesį Karių kapams tvarkyti komisijos nariai – pirmininkas pulk. ltn. Augustauskas ir sekretorius vyr. ltn. Jakštas – apvažiavo Trakų (Kaišiadorių) ir Alytaus apskritis, lankydami karių kapus. Šios kelionės metu iš parapijų mirimo metrikų knygų ir iš vietos gyventojų pasakojimų pasisekė išaiškinti daug karių kapų, kurių jau nebebuvo

likę netgi žymių. Taip pasisekė surasti karių kapus Rumšiškėse – 3, Žiežmariuose – 2, Jagelonyse – 2, Liutonyse – 1, Kaišiadoryse – 11, Žasliuose – 1, Vievyje – 9, Ausieniškėse – 1, Semeliškėse – 1, Daugirdiškėse – 2, Aukštadvaryje – 3, Darsūniškyje – 2. Visiems miniems kapams buvo padaryti kryžiukai, tik dėl lietingo rudens oro ir blogų kelių nespėta jų nugabenti į vietas ir pastatyti. Tačiau tai suplanuota padaryti 1929 m. pavasarį².

Komisija ieškojo vietinių žmonių, kurie galėtų priimti pareigą rūpintis kapais. Tačiau ne visose vietovėse atsirado entuziastų, kurie savo iniciatyva imtųsi tvarkyti ir prižiūrėti kapus. Todėl 1931 m. „Kario“ žurnale Karių kapų tvarkymo komisija paskelbė atsisaukimą „Nepamirškime savo karžygių kapų“, kuriame paragino iki gegužės 1 d. atsilipti, kas sutiktų prižiūrėti karių kapus Kaišiadoryse, Žasliuose, Vievyje, Ausieniškėse, Sabališkėse, Darsūniškyje, Žiežmariuose, Kalniniuose ir Kloniniuose Jagelonyse, Semeliškėse, Aukštadvaryje, Daugirdiškėse, Rumšiškėse ir kitose Lietuvos vietose. Kapų globėjai turėjo įsipareigoti prižiūrėti kapus ir iki lapkričio 1 d. pranešti kariuomenės Vyriausiajam štabui apie kapų būklę, tvarkymo istoriją ir

¹ Mūsų karių kapai, *Karys*, 1930, Nr. 15 priedas, p. 4–5.

² Ką veikė 1928 m. karių kapams tvarkyti komisija, *Karys*, 1929-02-05, Nr. 5, p. 75.

kitą informaciją. Kapų tvarkymo komisija planavo visą šią informaciją paskelbti specialiame leidinyje, skirtame karių kapams³. 1930 m. atskirus karių kapus „Karyje“ aprašęs kpt. Jakštas savo apibendrinime pažymi, kad visiems karių kapams daromi vienodi cementiniai kryžiuokai. Juos gamino Kaune karo kalėjimo kaliniai VI forte, o iš čia gabeno į visas Lietuvos vietas. 1929 m. padaryta apie 650 kryžiuokų, dalis jų jau buvo pastatyta, o kiti buvo planuojami pastatyti 1930 m. Kpt. Jakštas Karių kapų tvarkymo komisijos vardu išreiškė dėkingumą už pagalbą buvusiam Trakų (Kaišiadorių) apskr. karo komendantui

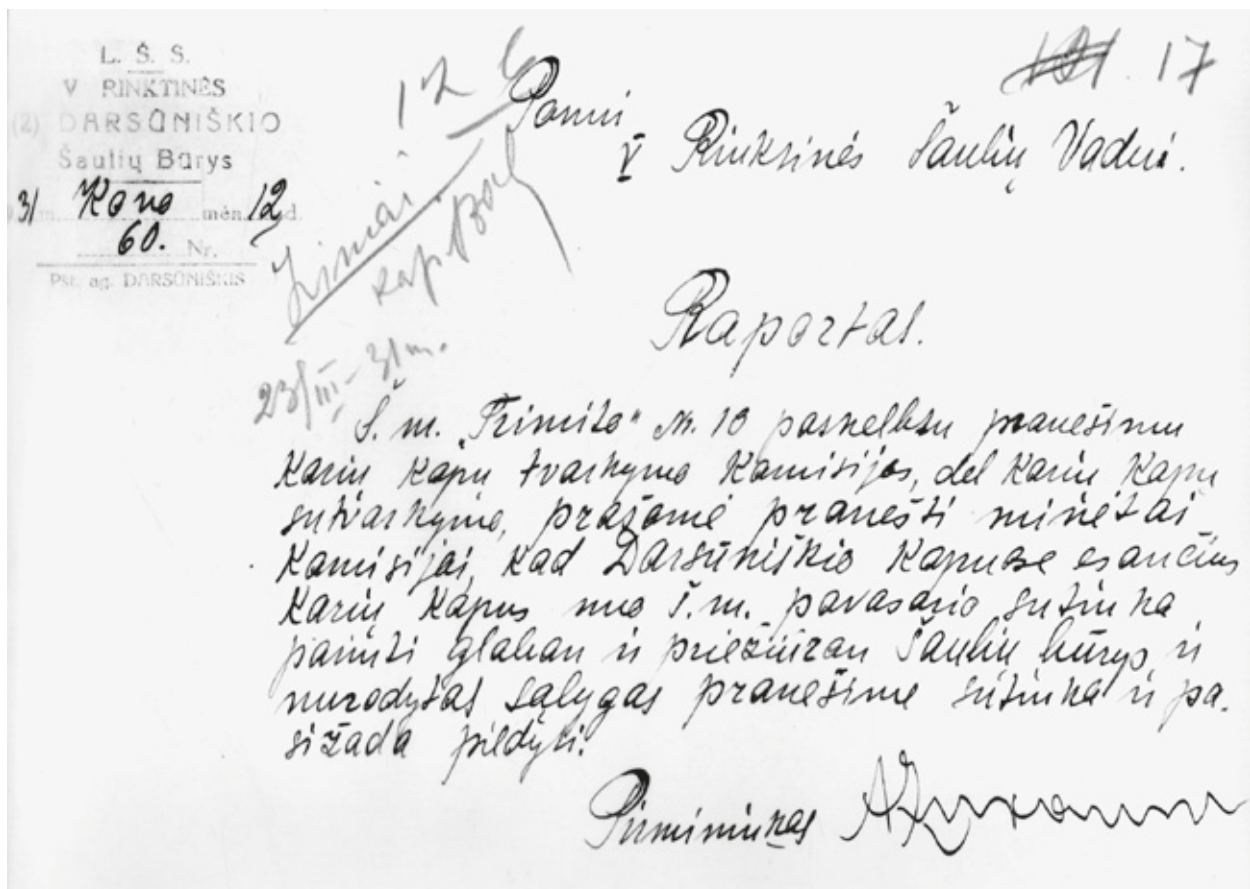
pulk. ltn. Vincui Matulioniui ir pažymėjo, kad tvarkant karių kapus Trakų ir Alytaus apskrityse nuolatiniai darbininkai buvo šoferis, autokuopos eil. Maksimilijonas Klimaitis, fotografas, 5-ojo pėstininkų pulko jaun. pusk. Lemberis, Trakų (Kaišiadorių) komendantūros eil. Juozas Bieliūnas ir eil. Jurgis Bertulis, 2-ojo ulonų pulko eil. Kazys Bakanas ir eil. Adomas Zaveckas. „*Jiems daugiausia teko dirbti ir vargti, o atlyginimu už tai tebūna ramus ir saldus poilsis po sunkių darbų ir nuoširdi padėka šioje vietoje.*“⁴ Toliau pateikiama trumpa karių kapų būklė atskirose vietovėse.

9-ojo pėstininkų pulko kariai prie Mijaugonių kapinių, kuriose palaidoti pulko kariai. 1922 m. LCVA

³ Nepamirškim savo karžygių kapų, *Karys*, 1931, Nr. 10, p. 194.

⁴ Mūsų karių kapai, *Karys*, 1930, Nr. 15 priedas, p. 12.

Darsūniškio šaulių būrio pranešimas apie Darsūniškio kapinėse esančių nepriklausomybės kovų dalyvių kapų priežiūrą. 1931 m. kovo 12 d. LCVA

Kaišiadorys

Kaišiadorių kapinėse buvo palaidota keliolika Lietuvos kariuomenės karių, kurių tikslus skaičius nėra žinomas. 1935 m. spaudoje buvo rašoma, kad Kaišiadorių kapinės gana apleistos, kapai apžėlę, kryžiai išsikraipę, kapinės aptvertos spygliuotos vielos tvora, pro kurią landžiojo šunys. Tais pačiais metais vietos šaulių būrio šauliai karių kapus labai gražiai sutvarkė: aplink kapus nukasė velėnas, pačius kapus jomis apdėjo, ant kapų iš akmenų išdėstė kryžius ir Gedimino stulpus, kuriuos nubaltino, ir t. t. Straipsnio autorius J. Mar-

ma džiaugėsi: „Dabar karių kapais daug kas gėrisi ir eina pažiūrėti. Reiktų visiems kapais susirūpinti ir geriau juos pažiūrėti.“⁵

Tačiau tai, kad karių kapai Kaišiadoryse buvo netvarkyti, nebuvo visiška tiesa. Dar 1930 m. spaudoje minima, kad karių kapus Kaišiadorių kapinėse tvarkė skautai ir komendantūros kareiviai. Minima, kad naujosiose kapinėse (t. y. tose, kurios buvo į Kaišiadorių miesto pusę), buvo „ant gražaus smėlingo kalnelio“ palaidoti šie kariai: 2-ojo pėstininkų pulko kapitonas **Jonas Samasionka**, nuskendęs 1920 m. liepos 2 d.; 3-iojo artilerijos pulko karo valdininkas **Jonas Olšauskas**,

⁵ Marma J. Šauliai sutvarkė karių kapus, *Karys*, 1935, Nr. 22, p. 521.

Prie sutvarkytų nepriklausomybės kovų dalyvių kapų Kaišiadorių kapinėse (*Karys*, 1935 m., Nr. 22). LMAVB

miręs 1922 m. lapkričio 29 d.; 4-ojo pėstininkų pulko eil. **Petras Padkamaris**, miręs 1920 m. sausio 20 d.; eil. **Jonas Mockus**, miręs 1920 m.; 4-ojo pėst. pulko eil. **Eduardas Pivoras**, g. 1905 m., žuvęs mūšyje su Lenkijos kariuomene 1920 m. vasario 7 d.; eil. **Stasys Antanaitis**, miręs 1920 m. sausio 20 d.; 1-ojo pėstininkų pulko eil. **Vincas Pauža**, miręs 1919 m. gruodžio 15 d.; 6-ojo pėstininkų pulko eil. **Jonas Makarevičius**, miręs 1920 m.; 7-ojo pėstininkų pulko eil. **Stasys Leskauskas**, miręs 1922 m. kovo 3 d.; Kaišiadorių komendantūros eil. **Tadas Domarkas**, žuvęs 1919 m. liepos 2 d.; 4-ojo artilerijos pulko eil. **Bronius Slivinskas**, miręs 1921 m. vasario 14 d. ir 3-iojo artilerijos

pulko eil. **Jonas Dėmaitis**, žuvęs 1920 m. Kaimelio (?) kaimo laukuose, kur jis buvo palaidotas, o vėliau iškastas ir perlaidotas Kaišiadorių kapinėse. Pastebėtina, kad Kaišiadorių kapinės dokumentuose dažnai vadinamos Kiemelių kapinėmis, nes buvo įsikūrusios netoli šio kaimo.

Karių kapai Kaišiadoryse buvo ne vienoje vietoje, bet išsimėtę po dvejas netoli viena kitos esančias kapines (senąsias ir naujasias), perskirtas kelio. Pavyzdžiui, karo valdininkas J. Olšauskas buvo palaidotas taip vadinamose savižudžių kapinėse (t. y. atskiroje kapinių vietoje). 1930 m. „Karyje“ rašoma: „*Kapai buvo šiek tiek aptvarkyti. Tatai padarė Kaišiadorių skautai, sk. J. Metelicino vadovaujami.*

*Dabar visi karių kapai pertvarkyti, apdėti velėnomis ir pastatyti cementiniai kryžiu-kai. Buv. Trakų apskr. karo komendanto pulk. l. Matulionio dėka tvarkymo darbą atliko komendantūros kareiviai, kurie dirbo su ypatingu uolumu.*⁶

Kadangi kapitonas J. Samasionka yra vienišelis Kaišiadoryse palaidotas karininkas, reiktų jam skirti daugiau dėmesio. Jis gimė 1894 m. Vilniuje, 1914 m. mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, tais pačiais metais baigė Vilniaus karo mokyklą, jam suteiktas praporščiko laipsnis ir paskirtas pėstininkų

pulko jaun. karininku. Dalyvavo kovose su austrais Karpatuose, buvo sužeistas. Grįžęs į Lietuvą 1918 m. gruodžio 11 d. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į 2-ąją pėst. pulką. 1919 m. spalio 18 d. jam suteiktas kapitono laipsnis, o lapkričio 1 d. paskirtas 2-osios kuopos vadu. 1919 m. gegužės–lapkričio mėnesiais dalyvavo nepriklausomybės kovose su bolševikais ir lenkais, vėliau kovose su bermontininkais, apdovanotas 1 laipsnio Vyties kryžiumi⁷. Tiesa, 2-ojo pėstininkų pulko istorijoje⁸ rašoma, kad jis žuvo ne liepos 2 d. (kaip parašyta ant antkapio),

Trakų (Kaišiadorių) šaulių rinktinės šauliai prie karių kapų Kaišiadorių kapinėse. Iš kairės: pirma B. Žitkienė, antra B. Dudavičienė–Dudaitienė, vainiką laiko P. Malvicus, su gėlėmis – A. Mazūrienė. 1933 m. KŠM

⁶ Mūsų karių kapai, *Karys*, 1930, Nr. 15 priedas, p. 8.

⁷ *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 7, Vilnius, 2007, p. 32.

⁸ Surgailis G. *Antrasis Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo pėstininkų pulkas*, Vilnius, 2014, p. 119.

bet rugpjūčio 11 d., nuskenęs Strėvoje. Taip pat teigiama ir daugiatomiam Lietuvos kariuomenės karininkų sąvade⁹.

Reikia pažymėti, kad iki šių dienų (t. y. 2023 m.) Kaišiadorių kapinėse kai kurių savanorių: Jono Dėmaičio, Tado Domarko, Stasio Leskausko, Jono Mockaus, Jono Olšausko, Petro Padkamario, Povilo Rupeikos ir Zenono Valančiaus, kapų pėdsakų neišliko¹⁰. Taip pat galima pastebėti, kad su laiku karių kapų Kaišiadorių kapinėse mažėjo ir dėl tyčinių veikslių, privatiems asmenims siekiant išplėsti savo šeimos kapavietes. Pavyzdžiui, Gudienos tvenkinio nendrėse atsitiktinai surastas į kitą geležinkelio pusę kažkieno perneštas ir paslėptas tipinis Lietuvos kario paminklas, žymėjęs Stasio Leskausko kapą, todėl šiuo metu S. Leskausko palaidojimo vieta lieka nežinoma. **Povilas Rupeika** buvo kilęs iš Plungės, Telšių apskr. Į kariuomenę pašauktas 1920 m. kovo 2 d. Kaune, tarnavo 8-ojo pėst. pulko 6-ojoje kuopoje. Būdamas 21 metų žuvo 1920 m. gegužės 21 d. mūšyje su lenkų kariais prie Lelanų (?)¹¹. Greičiausiai tai Lalėnų kaimas Žaslių valsčiuje. Iš Telšių apskr. Plungės valsčiaus kilęs ir **Zenonas Valančius**. Jis buvo gimęs 1905 m. 1919 m. lapkričio 10 d. iš Kretingos komendantūros perėjo tarnauti į 4-ąjį pėst. pulką. Žuvo nukautas Lenkijos karių 1920 m. sausio 9 d. žvalgyboje prie Mijaugonių (Kietaviškių vlsč.)¹².

Jau minėtas Tadas Domarkas buvo kilęs iš Plungės valsčiaus Videikių k. 1919 m. pradžioje tarnavo Kauno komendantūroje, o balandžio 27 d. perėjo į Kaišiadorių komendantūrą.

Tuo laiku jam buvo 21 metai. T. Domarkas žuvo 1919 m. liepos 2 d., kai varė suimtus grūdų spekuliantus Stepanavos viensėdyje (netoli Čiobiškio)¹³. Jonas Mockus buvo kilęs iš Kretingos apskr. Darbėnų valsčiaus, tarnavo 4-ajame pėst. pulke. Būdamas 21 metų mirė nuo gripo 1920 m. vasario 4 d.¹⁴ Petras Padkamaris (kartais rašoma Patkamaris), kilęs iš Panevėžio apskr. Naujamiesčio valsčiaus, taip pat tarnavo 4-ajame pėst. pulke. Būdamas 22 metų, 1920 m. sausio 20 d. jis mirė nuo pneumonijos¹⁵. Esama žinių, kad Kaišiadoryse buvo palaidoti ir **Jonas Kaunas** bei **Jonas Žerolis**. Jonas Kaunas kilęs iš Šakių apskr. Sintautų valsčiaus, tarnavo 8-ajame pėstininkų pulke, žuvo 1920 m. birželio 24 d.¹⁶ Jonas Žerolis kilęs iš Ukmergės apskr. Taujėnų valsčiaus, tarnavo 4-ajame pėst. pulke, būdamas 19 metų mirė nuo pneumonijos 1920 m. vasario 17 d.¹⁷ Tikslėsių žinių apie juos trūksta, kaip ir apie Antaną Vėlių, kurio išliko ir yra žinoma tik kapo vieta.

Knygos rašymo metu (t. y. 2023 m.) Kaišiadorių kapinėse buvo išlikę maždaug 2000 metais septyniems kariams naujai pagaminti paminklai, iš kurių keturi stovi pavieniui, o trys – grupėje. Arčiausiai vartelių palaidotas savanoris, apdovanotas Vyties kryžiaus ordinu, 2-ojo pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo pulko kapitonas Jonas Samosionka (kitai – Samasienka, Samasionka), žuvęs 1920 m. liepos 2 d. Jonas Samasionka buvo vienas pirmųjų 2-ojo pėstininkų pulko karininkų. Taip pat išliko pavienis kapas, kuriame palaidotas 1-ojo pėst. pulko eil.

⁹ *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 7. Vilnius, 2007, p. 32.

¹⁰ http://www.kaisiadoriumuziejus.lt/enciklopedija/index.php?title=Kai%C5%A1iadori%C5%B3_kapin%C4%97s [žiūrėta 2023 m. gegužės 22 d.].

¹¹ <https://www.kpc.lt/savanoris-203/Rupeika-Povilas-s-Jono/?cntnt01page=3> [žiūrėta 2023 m. rugsėjo 23 d.].

¹² <https://www.kpc.lt/savanoris-203/Valancius-Zenonas-s-Povilo/?cntnt01page=3> [žiūrėta 2023 m. rugsėjo 23 d.].

¹³ <https://www.kpc.lt/savanoris-203/Domarkas-Tadeusas-Tadas-s-Tado/> [žiūrėta 2023 m. rugsėjo 22 d.].

¹⁴ <https://www.kpc.lt/savanoris-203/Mockus-Jonas/?cntnt01page=2> [žiūrėta 2023 m. rugsėjo 23 d.].

¹⁵ <https://www.kpc.lt/savanoris-203/Padkamaris-Patkamaris-Petras/?cntnt01page=3> [žiūrėta 2023 m. rugsėjo 23 d.].

¹⁶ <https://www.kpc.lt/savanoris-203/Kaunas-Jonas/?cntnt01page=2> [žiūrėta 2023 m. rugsėjo 22 d.].

¹⁷ <https://www.kpc.lt/savanoris-203/Zerolis-Jonas/?cntnt01page=4> [žiūrėta 2023 m. rugsėjo 22 d.].

Vincas Pauža, miręs 1919 m. gruodžio 15 d. Netoliese – kario Antano Vėliaus paminklas, kuriame nenurodyta jokių papildomų žinių apie jį. Trijų karių grupėje yra palaidoti 4-ojo pėst. pulko eilinis Stasys Antanaitis, miręs 1920 m. sausio 20 d.; 8-ojo pėst. pulko eilinis Juozas Makarevičius, Lenkijos karių nukautas 1920 m. birželio 24 d. sargyboje prie Čiobiškio tilto; 4-ojo pėst. pulko eilinis Edvardas Pivoras, žuvęs 1920 m. mūšyje su Lenkijos kariuomene. Senieji paminklai buvo gaminami pagal dailininkų Antano Aleksandravičiaus ir Adomo Varno 1927 m. parengtą projektą iš betono, o naujieji paminklai pagaminti atkartojant senąją Lietuvos kario kryžiaus formą, tačiau iš juodo akmens. Juose iškalti įrašai: „A†A / J. MAKAREVIČIUS“; „A†A / EDVARDAS PIVORAS / +1920 VI 07“; „A†A / STASYS ANTANAITIS / +1920 I 02“. Greitimosė kapinėse, esančiose kiek toliau nuo Kaišiadorių miesto pusės, palaidotas 4-ojo artilerijos pulko eilinis Bronius Slivinskas, miręs 1921 m. vasario 14 d. Reikia pabrėžti, kad Kaišiadorių kapinėse yra palaidota ir daugiau Lietuvos kariuomenės savanorių bei karių, dalyvavusių kovose 1919–1923 m. Tačiau, jeigu jie mirė vėliau, pasibaigus kovoms, tai buvo laidojami šeimos kapavietėse ir dažniausiai neturi skiriamųjų ženklų. Tuo labiau, jeigu mirė sovietmečiu, kai sąsajas su „buržuazinės Lietuvos“ kariuomene reikėjo slėpti. Pavyzdžiui, Kaišiadorių kapinėse 1970 m. palaidotas Vyties kryžiaus kavaliarius **Jonas Bandzevičius**. Kaišiadorių kapinėse Antrojo pasaulinio karo metais palaidotas ir kitas Vyties kryžiaus kavaliarius bei savanoris **Zigmas Ramanauskas**, tačiau šeimos kape nepažymėtas jo vardas.

Žasliai

1930 m. „Karyje“ rašoma, kad parapijos kapinės „*apaugę medžiais ir krūmais, matyti, niekas jomis nesirūpina*“. Čia buvo palaidotas 7-ojo pėstininkų pulko eil. **Telesforas Šnaras**, nuskendęs 1922 m. gegužės 15 d. Abromiškių dvaro tvenkinyje. Rašoma, kad apie 1930 m. šiokios tokios kapo žymės ir medinis kryžiukas su lentele dar tebebuvo, paskui kapas sutvarkytas ir pastatytas cementinis kryžiukas. Netoli šio kapo buvo žymės kito kapo, kuris, sprendžiant iš kryželio likučių, taip pat turėjo būti kareivio. Maždaug 1930 m. sutvarkytas ir šis kapas, pastatytas cementinis kryžiukas su užrašu „Liet. kariuomenės Nežinomas Kareivis“. Vėliau Merkinės apylinkėse visiškai atsitiktinai sužinota, kad čia palaidotas 2-ojo pėstininkų pulko jaun. pusk. **Simas Miškinis**, kurį lenkai nukovė 1920 m. spalio 31 d.¹⁸ Simas Miškinis žuvo mūšio metu Giedraičių apylinkėse, ties Bekupės dvaru¹⁹. Jis buvo gimęs 1899 m. Gudakiemio k., Merkinės valsčiuje²⁰.

Žaslių kapinėse išliko dar du kapai: 2-ojo pėst. pulko eilinio **Felikso Simanausko**, žuvusio 1919 m. lapkričio 24 d. ir 9-ojo pėst. pulko eilinio **Juozo Simonavičiaus**, žuvusio 1920 m. gruodžio 10 d. Esama duomenų, kad Žasliuose galėjo būti palaidotas 9-ojo pėst. pulko eilinis **Martynas Tarasevičius**, žuvęs 1920 m. rugsėjo 4 d., tačiau jo kapas neaptiktas²¹. Žaslių kapinėse palaidota ir daugiau Lietuvos kariuomenės savanorių. Pavyzdžiui, 1932 m. čia palaidotas savanoris ir Vyties kryžiaus kavaliarius **Antanas Leipus**, gyvenęs Žaslių geležinkelio stoties gyvenvietėje²².

¹⁸ Mūsų karių kapai, *Karys*, 1930, Nr. 15 priedas, p. 8.

¹⁹ Sургailis G. *Antrasis Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo pėstininkų pulkas*, Vilnius, 2014, p. 166.

²⁰ Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąrašas „Versmės“ leidyklos svetainėje. Prieiga per internetą: <https://www.versme.lt/sav_m.htm> [žiūrėta 2023-05-30].

²¹ Kultūros vertybių registras. Prieiga per internetą: <<https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search>> [žiūrėta 2023-09-22].

²² Kavaliauskas V. *Trakų apskrities karžygiai*, Trakai, 2018, p. 70.

Žaslių šaulių būrio šauliai prie sutvarkytų karių kapų. Iš kairės: moterų šaulių skyriaus išdininkė P. Butkaitė, skyriaus vadė P. Baumilienė, būrio vadas A. Baumila ir sekretorė A. Verbiejūtė. Apie 1937 m. LCVA

Cineikiai

Žaslių valsčiaus Cineikių kaimo kapinaitėse, ant gražaus medžiais apaugusio kalnelio, palaidotas iš šio kaimo kilęs 2-ojo pėstininkų pulko eil. **Stasys Kmelnickas**, miręs 1920 m. rugsėjo 5 d. Minima, kad maždaug 1930 m. jo kapas buvo prižiūrimas, pastatytas cementinis kryžiuokas. „Karyje“ apie tai rašoma: „*Giminės ir kaimynai labai džiaugėsi, kad valstybė neužmiršta savo žuvusių ir mirusių karių, o kai kurie net verkė.*“²³ Iš Žaslių valsčiaus Cineikių k. kilęs S. Kmelnickas tarnavo eiliniu 2-ame pėstininkų pulke²⁴.

Paparčiai

Paparčių kapinėse palaidotas **Pranas Čiulada** (kitur – **Čiulodas**). Tarnavo eiliniu 1-ajame pėstininkų pulke, 5-ojoje kuopoje. Žuvo 1922 m. liepos 26 d. prie administracinės linijos su Lenkija, palaidotas Gelvonų kapinėse²⁵. 1931 m. „Kario“ žurnale minima, kad Pranas Čiulada buvo palaidotas kitoje Neries pusėje, Gelvonų kapinėse, kur palaidota ir daugiau karių, žuvusių 1922 m. liepos mėnesį. Čia minima žūties diena – liepos 22-oji.²⁶ 1937 m. išleistoje P. Rusecko knygoje „Savanorių žygiai“, minint P. Čiuladą,

²³ Mūsų karių kapai, *Karys*, 1930, Nr. 15 priedas, p. 8.

²⁴ *Savanorių žygiai: Nepriklausomybės kovų atsiminimai*, sud. P. Ruseckas, t. 1, Vilnius, 1991, p. 331; <https://www.kpc.lt/savanoris-203/Kmelnickas-Stasys/?cntnt01page=3> [žiūrėta 2023-09-22].

²⁵ 1 pėst. D. L. K. Gedimino pulko kariai, nukauti ir mirusieji nuo žaizdų kovose dėl Lietuvos nepriklausomybės, *Karys*, 1938-08-25, Nr. 34, p. 959.

²⁶ Karių kapų tvarkymas 1930 m., *Karys*, 1931, Nr. 10 priedas „Mūsų karių kapai“, p. 4.

kilusį iš Žaslių valsčiaus, taip pat nurodyta palaidojimo vieta Gelvonai. Taigi, galėjo būti, kad į Paparčius P. Čiulados palaikai buvo perkelti gerokai vėliau. Ant P. Čiulados kapo Paparčiuose pastatytas tipinis Lietuvos kario kryžiaus formos paminklas, su užrašu „A†A / I P. P. EILINIS / PRANAS ČIULADA / +1922-VII-22“.

P. Čiulados pavyzdžiu galime matyti, kiek daug painiavos kyla dėl netikslų duomenų

datose, žūties ir palaidojimo vietovardžiuose ar netgi užrašant pavardes. Galima spėti, kad P. Čiulados žūtis susijusi su lenkų partizanų puolimu neutraliojoje zonoje. Istorikas G. Surgailis 1-ojo pėstininkų pulko istorijoje mini, kad 1922 m. liepos 26 d. 2 val. 15 min. apie 15–20 lenkų partizanų būrys užpuolė lietuvių lauko sargybą Užuzėlių kaime, apsupo ją iš dviejų pusių. Sargybinis Vladas Musnickas buvo nukautas iš karto, antrasis

Paparčių šaulių būrio vado padėjėjo P. Povilaičio rūpesčiu pastatyto kryžiaus, skirto 1922 m. žuvusiam nepriklausomybės kovų dalyviui P. Čiuladai, pašventinimas Paparčių kapinėse. Dešinėje stovi Paparčių šaulių būrio vado padėjėjas, mokyklos vedėjas, mokytojas P. Povilaitis. Šaulių rikiuotėje iš kairės pirmas – būrio vadas B. Mikulis. 1938 m. spalio 4 d. KVKA

sargybinis Pranas Sintotas sunkiai sužeistas, bet dar sugebėjo ateiti į kaimą, kur greitai mirė. Susitelkusi sargyba lenkus atrėmė, tačiau jokios žalos jiems nepadarė²⁷. Greičiausiai būtent Sintoto pavardės užrašymas kažkuriame pirminiame dokumente susijęs su korektūros klaida. Taip pat kelia klausimų žūties data – 22 ar 26 d. Dar kitur mirties data minima liepos 24-oji.²⁸

Žiežmariai

Žiežmarių parapijos kapinės 1930 m. buvo gana apleistos, apaugusios medžiais ir krūmais, tarp kurių gulėjo nuvirtę mediniai kryžiai. Rašoma, kad viduryje kapinių buvo palaidoti kariai, žuvę kautynėse su Sovietų Rusijos kariuomene: 2-ojo pėst. pulko eil. **Vincas Nenortas**, žuvęs 1919 m. kovo 7 d., 5-ojo pėst. pulko jaun. pusk. **Stasys Jokubauskas**, žuvęs 1919 m. balandžio 9 d., ir inžinerijos pulko eil. **Jonas Vacbergis**, žuvęs 1919 m. balandžio 1 d. 1930 m. spaudoje rašoma, kad „*dabar šie kapai sutvarkyti ir pastatyti cementiniai kryžiuokai*“²⁹.

Tačiau žiniose apie Žiežmariuose palaidotus karius taip pat esama painiavos. Pavyzdžiui, realiai Žiežmarių kapinėse šiuo metu (t. y. 2023 m.) stovi kryžius ir 1919 m. balandžio pradžioje žuvusiam inžinieriui Jonui Vansbergiui, nors iš tikrųjų tai buvo inžinerijos pulko eilinis Leonas Vacbergas. Be to, 1920 m. jis buvo perlaidotas į Vacbergų šeimos mauzoliejų Zoknių dvare, prie Šiaulių³⁰. Plati Leono Vacbergo biografija pateikta 1929 m.

savanoriams skirtame leidinyje. L. Vacbergas buvo vienas jauniausių kariuomenės savanorių, tapęs juo 17 metų. Biografijos autorius polemizuoja su tais, kurie teigia, jog pirmaisiais savanoriais buvo tik tinginiai, vengiantys darbo, neturintys prieglobsčio ir suvilioti žemės gavimo pažadų. Mat L. Vacbergo tėvai buvo Zoknių dvarelis savininkai (prie Šiaulių), o jis pats mokėsi Šiaulių gimnazijoje. Taigi, stambaus ūkininko ir turintis išsilavinimą sūnus negalėjo būti suviliotas žeme. Pastūmėti stoti į kariuomenę galėjo ir tai, kad Šiaulių regione įsigalėjo bolševikai, kurie iš Vacbergų ūkio konfiskavo arklius. Stojęs savanoriu L. Vacbergas, kaip mokantis vokiečių kalbą, buvo komanduotas į Vokietiją lydėti ginklų transporto. Grįžęs iš komandiruotės perkeltas į elektrotechnikos kuopą, kuriai vadovavo krn. Petraitis. Žuvus L. Vacbergui, kuopos vadas balandžio 5 d. išsiuntė tėvams pranešimą, kad jų sūnus, „*kareivis elektrotechniškos kuopos Vacbergas Leonas, garbingai žuvo prie kaimo Strošiūnai, pildydamas savo pareigas prie pravedimo telefono*“. Karys palaidotas Žiežmarių kapinėse, o 1920 m. birželį kūnas iškilmingai perlaidotas Zoknių dvare šeimos rūsyje³¹. Kitur akcentuojama, kad L. Vacbergas laikomas pirmuoju žuvusiu Lietuvos artileristu, kuris tarnavo eiliniu artilerijos pulko 2-ojoje baterijoje³².

Dėl Žiežmariuose palaidoto Jokubausko irgi nėra visiškai aišku. Vieni šaltiniai nurodo jo vardą Stasys, kiti – Jonas, taip pat skirtingas kilmės vietas, greičiausiai painiojant skirtingus asmenis. Savanorio Stasio

²⁷ Surgailis G. *Pirmasis Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino pėstininkų pulkas*, Vilnius, 2011, p. 148.

²⁸ Kultūros vertybių registras: Lietuvos kario Prano Čiulodo kapas. Prieiga per internetą: <<https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search>> [žiūrėta 2023-11-17].

²⁹ Karių kapų tvarkymas 1930 m., *Karys*, 1931, Nr. 10 priedas „Mūsų karių kapai“, p. 9.

³⁰ Kultūros vertybių registras. Prieiga per internetą: <<https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search>> [žiūrėta 2023-09-22].

³¹ Milašis J. Kareivis Leonas Vacbergas, *Savanoris, 1918–1920: Lietuvos kariuomenės kūrėjų-savanorių knyga*, sud. S. Butkus, Kaunas, 1929, p. 68.

³² Kpt. Sipelis. Mūsų artilerijos pirmosios dienos, *Savanoris, 1918–1920: Lietuvos kariuomenės savanorių-kūrėjų knyga*, red. S. Butkus, Kaunas, 1929, p. 15.

Jokubausko išsamesnis aprašymas pateikiamas šio leidinio priede, biografijų sąrašė. Skyrininkas Stasys Jokubauskas mirtinai sužeistas balandžio 8 d. bolševikams puolant ties Strošiūnais I, mirė tą pačią naktį mūšio lauke. Po mirties apdovanotas I laipsnio Vyties kryžiumi³³. Nors daugiau kapų neišliko, tačiau yra žinoma, kad Žiežmariuose palaidota ir daugiau karių. Pavyzdžiui, 19 metų **Vincas Marcinkevičius**, kilęs iš Šakių apskr. Plokščių valsčiaus. 1919 m. kovo 4 d. jis įstojo į Atskirąjį batalioną, paskui tarnavo 5-ojo pėst. pulko 1-ojoje kuopoje. Žuvo 1919 m. balandžio 4 d. mūšyje su bolševikų kariuomene prie Pajautiškių kaimo (netoli Žaslių glž. stoties)³⁴. **Jurgis Danielius** gimė 1895 m. sausio 13 d. Garliavos vlsč. Dievogalos k. (Kauno apskr.). Įstojo savanoriu 1919 m. vasario 9 d. Tarnavo Atskirajame batalione, 5-ajame pėst. pulke. Nukautas kautynėse su bolševikais ties Pajautiškėmis 1919 m. balandžio 3 d.³⁵ Žuvusieji Pajautiškėse buvo palaidoti Žiežmarių kapinėse, lydimi minios žmonių, karių, kurie saljutavo tris kartus iššaudami. Kunigas pasakė kalbą, sujaudinusią žmones. „*Visi suprato, kad kiekvieno piliečio pareiga – atiduoti paskutinę garbę žuvusiems už tėvynę ir už tat taip skaitlingai susirinko žmonių*“. Laidojime dalyvavo aukštesnieji karininkai: brigados vadas, brigados štabo viršininkas ir kt. Kareivių nuotaika buvo kovinga, siekiant bolševikus išvaryti iš tėvynės kuo greičiau³⁶. Minima, kad Žiežmariuose palaidotas ir **Kalinauskas**, kilęs iš Kauno apskr., sužeistas mūšyje su raudonarmiečiais ir miręs nuo žaizdų³⁷.

Darsūniškis

Darsūniškio kapinėse 1930 m. užfiksuoti du karių kapai. Čia palaidoti 6-ojo pėstininkų pulko eilinis **Adomas Ančiūnas**, miręs 1922 m. gegužės 21 d. ir eilinis **Stasys Kušinskas (Kružinskas)**, miręs 1922 m. liepos 10 d. Jie abu palaidoti viename kape, kuris rastas pakankamai tvarkingas. Dar tebebuvo juodi ažuoliniai kryžiuokai su parašais, išdegintais ažuolinėse lentelėse. Aprašomuoju metu kapas buvo atnaujintas, apdėtas velėnomis ir pastatyti cementiniai kryžiuokai³⁸. Minima, kad jie abu mirė nuskendę.

Rumšiškės

Senasis Rumšiškių miestelis stovėjo Nemuno slėnyje. Jo kapinėse buvo palaidoti 1-ojo pėstininkų pulko eilinis **Jonas Apanavičius**, miręs 1919 m., 5-ojo pėstininkų pulko eilinis **Feliksas Stankus**, žuvęs 1919 m. balandžio 11 d., ir 7-ojo pėstininkų pulko ltn. **Petras Kaulavičius**, nuskendęs Nemune 1922 m. liepos 6 d. 1930 m. jokių kapų žymių kapinėse jau nebebuvo. Vietinis klebonas, nors čia seniai klebonavo, nieko apie palaidotus kareivius nežinojo. Tik pasitelkus vietinių gyventojų liudijimus, pasisėkė maždaug apytikriai nustatyti kapų vietą. Kariams padaryti kapai vienoje vietoje, apdėti velėnomis ir pastatyti cementiniai kryžiuokai. Straipsnyje minima, kad „*šios kapinės sausoje ir gražioje vietoje, tačiau baisiai apleistos, netvarkingos, apžėlę krūmais*.“³⁹ Šiuo metu (t. y. 2023 m.) šalia šių trijų karių Rumšiškėse palaidotas ir Lietuvos vietinės rinktinės karys Vladas Adomavičius,

³³ Pasižymėję karžygiai, *Karys*, 1925 m. vasario 5–11 d., Nr. 6, p. 45.

³⁴ Prieiga per internetą: <<https://www.kpc.lt/savanoris-203/Marcinkevicius-Vincas-s-Juozo/?cntnt01page=2>> [žiūrėta 2023-09-23].

³⁵ LCVA, f. 930, ap. 4, b. 805, l. 6.

³⁶ Kareivis Baltasis. Pirmą kartą be vokiečių pagalbos, *Lietuva*, 1919-04-09, Nr. 74, p. 2.

³⁷ *Savanorių žygiai: Nepriklausomybės karų atsiminimai*, sud. P. Ruseckas, t. 2, Vilnius, 1991, p. 282.

³⁸ Mūsų karių kapai, *Karys*, 1930, Nr. 15 priedas, p. 8.

³⁹ Mūsų karių kapai, *Karys*, 1930, Nr. 15 priedas, p. 7–8.

žuvęs 1944 m. balandžio 29 d. Visi kapai 1959 m. perkelti iš senųjų Rumšiškių kapinių.

Vievis

1920–1940 m. Vievis buvo glaudžiai susijęs su Kaišiadorių istorija, nes priklausė Trakų (Kaišiadorių) apskrčiai. 1923 m., nusistovėjus laikinajai administracinei linijai, Vievis tapo pasienio miesteliu. Už Skirmantiškių kaimo vaikščiojo jau lenkų sargybiniai. Prie Vievio vyko kautynės ir su bolševikais, ir su lenkais. Vievio kapinėse palaidoti 3-ojo pėst. pulko viršila **V. Mikalauskas**, eil. **Povilas Pocius**, pusk. **Jonas Kriščiū**s, žuvę 1920 m., ir jaun. pusk. **Augustas Giedra**, žuvęs 1921 m., 4-ojo pėst. pulko eil. **Juozas Martinonis** ir

eil. **Juozas Vinkus**, žuvę 1920 m. rugpjūčio 4 d., 5-ojo pėst. pulko eil. **Antanas Gačkus**, žuvęs 1920 m. spalio 26 d., ir eil. **Kasparas Jurkšus**, žuvęs to paties mėnesio 29 d., 9-ojo pėst. pulko eil. **Pranas Belskis**, miręs 1921 m. gegužės 28 d., ir vienas nežinomas kareivis. Šie karių kapai buvo gerai prižiūrimi. 1930 m. spaudoje rašoma, jog „*tatai nuopelnas Vievio patriarcho, vaistinės savininko prov. Jurgio Milančiaus, seno kovotojo ir kankinio dėl lietuviybės, kurio daugiausia rūpesčiu vėl girdima lietuvių kalba Kietaviškių, Vievio ir Kazokiškio bažnyčiose, ponios D. Augustinavičienės ir p. Baumilo, Vievio pradžios mokyklos mokytojų. Jų rūpesčiu šie kapai neišnyko; per tautines šventes juos aplankydavo lietuvių visuomenė ir, gerbdama karžygių atminimą,*

Prie sutvarkytų nepriklausomybės kovų dalyvių kapų Vievyje. Tarp 5-ojo pėstininkų pulko karių ir vaikų stovi mokytoja D. Kastantinavičienė, kun. J. Mincevičius, mokytojas A. Baumila, vaistininkas J. Milančius. Vėliau šie kapai buvo perkelti į Vievio kapines. 1930 m. LNM

Vievis

Sutvarkyti karių kapai

(bū) Vievio kapinėse palaidota 10 karių, žuvusių už Lietuvos laisvę 1919—20 metais. Kiekvienos tautinės šventės ar sukaktuvių proga čia atvyksta organizuotoji visuomenė pareikšti savo pagarbos ir padėkos žuvusiems didvyriams už jų neįkainojamus nuopelnus Tėvynei ir Tautai ir uždėti ant jų kapo žalumynų vainiką. Paprastai vainiką dėdavo ant „Nežinomojo Kareivio“ kapo, kuris buvo pažymėtas toklu pat mažo formato betoniniu kryželiu, kokį pastatyti ir visų kitų žuvusiųjų karių antkapuose. Patys antkapiai, nors kasmet stropiai prižiūrimi, dėl lengvo kapinių smėlio palaidu-

mo, buvo sunkiai sutvarkomi ir greit užžeidavo aukštomis kapų piktžolėmis. Dabar, prieš kelias dienas atvykusi kap. Jakšto vadovaujama karių kapų tvarkymo darbininkų grupė kapus sutvarkė, pastatė jų viduryje vieną didelį betoninį kryžį — paminklą su parašu: „Žuvome dėl Tėvynės“. Ant visų 10 karių antkapų uždėti betoniniai loveliai, atnaujinti kryželių užrašai, pagaliau visi kapai apsupti gražia geležies ir betono tvorele. Kapus tvarkyti padėjo vietos šaulių būrys, susipratusi vietos visuomenė ir net pradžios mokyklos vaikai.

Laikraštysje „Lietuvos aidas“ publikuotas straipsnis apie karių kapų tvarkymą Vievyje (*Lietuvos aidas*, 1935 m., Nr. 226). LNB

Prie karių kapų Vievio kapinėse. Sėdi iš kairės: pirma – viena iš Vievio šaulių moterų būrio steigėjų D. Kastantinavičienė, antra – šaulė E. Vaitaitienė, penkta – S. Bartuškienė. Prie paminklo iš kairės stovi M. Minkūnaitė, iš dešinės – šaulė O. Buinevičienė-Buininė. 1936 m. Fotografija iš ESVB Vievio filialo

uždėdavo vainikus. Dabar šie kapai sutvarkyti, apdėti velėnomis, pastatyti cementiniai kryžiuokai, padaryti takeliai, kurie nužvyruoti atvežtu iš paežerės žvyru. Dabar kiekvienas ateivis galės rasti karių kapus, o pirmiau ir žinančiam sunku būdavo rasti. Trys kapai prieš pat koplyčios duris aptverti berželių tvorele, kad jų žmonės nemindžiotų. Ten ateity gal kai kas pastatys nors ir menką paminklėlį. Tvarkant Vievio karių kapus, labai daug padėjo vietinis klebonas kun. Mincevičius. Jis davė berželių tvorelei ir teikė visokeriopos pagalbos. Dirbo 5 pėst. pulko kareiviai ir keletas miestelio vaikų, kuriuos klebonas čia pat

surinko ir prie darbo pristatė. Ir šie mažieji darbininkai buvo labai naudingi, nes jie prinešė iš klebono pievos velėnų kapams apdėti. Draug su kareiviais ir vaikais triūsė pats klebonas, jo tarnas, mok. Augustinavičienė ir senukas prov. Milančius, kuris, nežiūrėdamas turgaus dienos ir laukiančių jo vaistinėje pirkėjų, pripuolamai atbėgdavo į kapines ir rodydamas į dviejų (lenkų nukautų) kareivių kapus, žiūrindamas į Vilniaus pusę, sakydavo: „Tai yra mūsų Vilniaus sargybiniai, kuriuos aš čia liečiau palaidoti.“⁴⁰

⁴⁰ Karių kapų tvarkymas 1930 m., *Karys*, 1931, Nr. 10 priedas „Mūsų karių kapai“, p. 8.

Ausieniškės

Netoli Vievio, prie vieškelio į Žiežmarius, Ausieniškių kapinaitėse palaidotas 5-ojo pėst. pulko eilinis **Simas Želvys**, nukautas 1919 m. birželio 9 d. 1930 m. jo kapas jau buvo išnykęs, tačiau vyr. pusk. St. Butkaus nurodymu surastas ir sutvarkytas. Iš vietinių gyventojų sužinota, kad tose pat kapinėse yra kito, nežinomo kareivio kapas. Šis kapas taip pat sutvarkytas⁴¹.

Sabališkiai

Prie to paties vieškelio, vedančio link Žiežmarių, netoli Abromiškių dvaro buvo Sabališkių kaimas. Visai atsitiktinai iš Žiežmarių vargonininko sužinota, kad šio kaimo kapinėse yra palaidotas vienas Lietuvos kariuomenės karys. 1930 m. buvo aiškina masi, kas ten palaidotas⁴².

Jagelonys

Netoli Žiežmarių – Kalninių ir Kloninių Jagelonių kaimai. Čia vyko kautynės ir su bolševikais, ir su lenkais. 1919 m. liepos 15 d. žuvo 5-ojo pėst. pulko grandinis **Aleksas Vasiliauskas** ir eil. **Kazys Bartkus**. Jie palaidoti Kalninių Jagelonių kapinaitėse, kurios stovi ant gražaus kalnelio. 1930 m. spaudoje rašoma, kad „*dar tebebuvo paprastas medinis kryžiukas, parašas jau išblukęs, o fotografija supuvusi. Dabar jų kapas pertvarkytas, nuvalyti krūmai ir pastatyti cementiniai kryžiukai.*“ Iš vietinių gyventojų sužinota, kad ir Kloninių Jagelonių kapinaitėse yra palaidotas vienas Lietuvos kariuomenės kareivis:

„*Su dideliu vargu pasisekė šį kapą surasti. Jis buvo baisiai apleistas, gyvulių sutryptas. Kas ten palaidotas, nežinoma. Prieš metus dar tebebuvo lentelė su parašu. Bet kas ten buvo parašyta, niekas iš viso kaimo gyventojų nežinojo. Dabar šis nežinomo kareivio kapas sutvarkytas. Tačiau dar nepastatytas kryžiukas.*“⁴³

Semeliškės

Semeliškių valsčius, kaip ir Vievio, atsidūrė pasienyje, vos už kelių kilometrų nuo administracinės linijos. 1930 m. spaudoje minima, kad Semeliškių parapijos kapinėse palaidotas 1-ojo⁴⁴ husarų pulko kareivis **Bernardas Mačiulis**, žuvęs 1919 m. balandžio 7 d. Jo kapas nebuvo surastas. „*Viena senutė žinojusi mūsų kareivio kapą, bet praėjusių metų žiemą ji numirusi. Taigi kapas padarytas šiauriniame kapinių kampe už vokiečių karių kapų. Pastatytas cementinis kryžiukas. Vėliau vienas vietinis gyventojas pasakojo, kad kalbamas kareivis Mačiulis esąs palaidotas sakytyjų Kloninių Jagelionių kapinaitėse.*“⁴⁵

Daugirdiškės

Netoli Semeliškių, prie pat administracinės linijos, buvo didelis Daugirdiškių kaimas. Kadangi kaime kapinių nebuvo, tai šio kaimo lauke palaidoti 10-ojo pėst. pulko kareiviai **Jonas Vyšniauskas** ir **Jonas Šiurka**, žuvę 1920 m. spalio 18 d. kautynėse su lenkais. Taip pat čia palaidotas ir vienas lenkų kareivis **Stanislav Ciedzevič**, nukautas 1920 m. gruodžio 29 d. 1930 m. rašoma, kad jų kapai buvo sutvarkyti ir prižiūrimi.

⁴¹ Karių kapų tvarkymas 1930 m., *Karys*, 1931, Nr. 10 priedas „Mūsų karių kapai“, p. 9.

⁴² Karių kapų tvarkymas 1930 m., *Karys*, 1931, Nr. 10 priedas „Mūsų karių kapai“, p. 9.

⁴³ Mūsų karių kapai, *Karys*, 1930, Nr. 15 priedas, p. 9.

⁴⁴ Kitur rašoma, kad jis buvo 2-ojo eskadrono karys. Surgailis G.

Penktasis pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas, Vilnius, 2017, p. 24.

⁴⁵ Mūsų karių kapai, *Karys*, 1930, Nr. 15 priedas, p. 9.

„Tatai darė vietinio mokytojo tėvas, senukas Dulkė, labai malonus ir nuoširdus žmogus, to kaimo gyventojas. Kapai aptverti net dviem tvorelėmis – vielų ir žilvičių (gyvąja tvorele), apdėti gražiais akmenukais. Tebebuvo mediniai kryželiai su parašais. Dabar pastatyti cementiniai kryžiukai.“⁴⁶

Aukštadvaris

1930 m. spaudoje minima, kad parapijos kapinės baisiai apleistos, neaptvertos, gyvulių mindžiojamos ir teršiamos. Naujųjų kapinių viduryje esąs medine tvorele aptvertas kapas, kuriame ilsisi 6-ojo pėst. pulko kareiviai **Stasys Berneikis** ir **Jurgis Baltrušis**, žuvę kautynėse su lenkais 1920 m. rugsėjo 17–19 d. Rašoma, kad „gale jų kapo stovi drūtas qžuolinis kryžius su parašu“. Turėta žinių, kad šiose kapinėse buvo palaidotas to paties pulko eil. **Jonas Urbonas**, žuvęs 1919 m., bet jo kapas nesurastas. „Taigi, visiems trims ten pat padarytas bendras kapas ir pastatyti cementiniai kryžiukai. Šiuos kapus padėjo sutvarkyti 2 ulonų pulko vyr. leit. Doviatas su savo darbščiais ulonais, kurie dirbo didžiausio lietaus metu, sušlapę iki paskutinio siūlo.“⁴⁷

Jieznas

Netoli Trakų (Kaišiadorių) apskrities, Alytaus apskrities pakraštyje – Jiezne, 1919 m. vasario 10 d. vyko intensyvus Lietuvos kariuomenės mūšis su bolševikais. Vėliau buvo dar keletas mažesnių susirėmimų. Todėl Jiezne atsirado Lietuvos kariuomenės karių kapinės, kuriose palaidota apie 30 karių. Iš jų buvo žinoma 21 žuvusiojo pavardė.

Šias kapines maždaug 1925 m. sutvarkė vietinis šaulių būrys, kuris pastatė akmeninį paminklą ir aptvėrė tvorą. 1930 m. Jiezne pastatyti ir individualūs cementiniai kryželiai⁴⁸.

Palaidotieji kitose Lietuvos vietose

Didelė dalis karių, kilusių iš Kaišiadorių regiono ir žuvusių kovose ar mirusių dėl ligų, buvo palaidoti ne tėviškėse, bet žūties vietose. Kultūros paveldo centro interneto puslapyje pateiktos kovose dėl nepriklausomybės žuvusių karių pavardės. Pavyzdžiui, **Jurgis Dainys**, kilęs iš Žiežmarių valsčiaus Žydeikiškių k., 9-ojo pėst. pulko eilinis, būdamas 22 metų žuvo 1920 m. spalio 25 d. mūšyje su lenkų kariuomene ties Giedraičiais. Giedraičiuose ir palaidotas⁴⁹. 1-ojo pėstininkų pulko 1-osios kuopos skyrininkas **Juozas Berūkštis** (iš Kruonio valsčiaus Visginų k.) žuvo mūšyje su bolševikais 1919 m. rugsėjo 21 d. prie Daugpilio. Tą pačią dieną ten žuvo ir 1-osios kuopos skyrininkas **Vaclovas Daididė**, kilęs iš Žiežmarių valsčiaus Lužiškių k. Abu kariai palaidoti Zarasuose. To paties 1-ojo pėst. pulko eilinis **Pranas Čiulada** (Čiulodas), kilęs iš Žaslių valsčiaus Paparčių k., žuvo 1922 m. liepos 26 (?) d. prie administracinės linijos su Lenkija. Jis palaidotas Gelvonuose⁵⁰. Tiesa, šiuo laiku jo kapas yra Paparčių kapinėse. **Mikas Daniliovas (Danilovas)**, g. 1899 m., kilęs iš Kruonio miestelio, pradėjęs tarnybą 1919 m. liepos 16 d. Kauno batalione, o paskui tarnavęs eiliniu 7-ajame pėst. pulke, 1920 m. kovo 5 d. mirė nuo žaizdų Ukmergės ligoninėje. Palaidotas Ukmergėje⁵¹. **Silvestras Kušenias**, kilęs iš Žiežmarių mstl., tarnavęs eiliniu

⁴⁶ Mūsų karių kapai, *Karys*, 1930, Nr. 15 priedas, p. 10.

⁴⁷ Mūsų karių kapai, *Karys*, 1930, Nr. 15 priedas, p. 10.

⁴⁸ Karių kapų tvarkymas 1930 m., *Karys*, 1931, Nr. 10 priedas „Mūsų karių kapai“, p. 7.

⁴⁹ Prieiga per internetą: <<https://www.kpc.lt/savonoris-203/Dainys-Jurgis/?cntnt01page=2>> [žiūrėta 2023-09-21].

⁵⁰ I pėst. D. L. K. Gedimino pulko kariai, nukauti ir mirusieji nuo žaizdų kovose dėl Lietuvos nepriklausomybės, *Karys*, 1938, Nr. 34, p. 959.

⁵¹ <https://www.kpc.lt/savonoris-203/Daniliovas-Danilovas-Mikas/?cntnt01page=2> [žiūrėta 2023-09-21].

Atsargos batalione, 1919 m. kovo 3 d. mirė nuo ligos 1-ojoje Lietuvos Raudonojo kryžiaus ligoninėje, palaidotas Kaune⁵². **Vaclovas Puidokas**, kilęs iš Kietaviškių valsčiaus Senųjų Kietaviškių k., tarnavęs eiliniu 2-ajame atsargos batalione, mirė nuo pneumonijos 1-ojoje lauko ligoninėje 1920 m. sausio 24 d., palaidotas Kauno A. Panemunės kapinėse⁵³. Tose pačiose kapinėse palaidotas ir **Petras Sinkevičius**, g. 1879, kilęs iš Kruonio valsčiaus Mankuviškių k., tarnavęs 1-ojo artilerijos pulko ligoninėje, vyr. sanitarijos puskarininkiu, miręs nuo ligos 1920 m. gegužės 10 d.⁵⁴ Iš Kaišiadorių valsčiaus kilęs **Vladas Čėsna** tarnavo Šiaulių komendantūroje, mirė 1921 m. vasario 6 d. ir palaidotas Šiauliuose⁵⁵.

Kai kurie kariai mirdavo nuo nelaimingų atsitikimų. Pavyzdžiui, **Vincas Ilinskas**, g. 1897 m., kilęs iš Kaišiadorių valsčiaus Beištrakių k., 6-ojo pėst. pulko vyr. puskarininkis, nuskendo 1920 m. liepos 3 d., palaidotas Subatėje (netoli Daugpilio, dabartinėje Latvijoje)⁵⁶. Kitas savanoris **Antanas Sudaitis**, g. 1898 m., kilęs iš Kruonio valsčiaus Kalvių bažnytkaimio, tarnavo 5-ajame pėst. pulke. 1920 m. rugsėjo 10 d. jis per neatsargumą buvo nukautas saviškių, palaidotas Dusetose⁵⁷. Dalies karių nežinomos ir palaidojimo vietos. Pavyzdžiui, **Vincas Kerdukas** (Kerdokas?), kilęs iš Žiežmarių valsčiaus, mirė nuo ligos 1919 m. gruodžio 30 d. būdamas 22 metų, tarnavo Eglaitės (Eglainės) komendantūroje (dabartinėje Latvijoje)⁵⁸.

Aprašant atskirų karių biografijas galima pastebėti, kad tik dalis jų žuvo mūšiuose arba mirė nuo mūšiuose patirtų žaizdų. Tačiau

dažnai mirties priežastimi galėjo būti ligos ar nelaimingi atsitikimai. Pavyzdžiui, Kėdainiuose ligoninėje 1920 m. sausio 26 d. mirė nuo ligos Jonas Besigirskis, kilęs iš Žaslių valsčiaus. Jis palaidotas Kėdainių miesto kapinėse. J. Besigirskis tarnavo 6-ojo pėst. pulko Marijampolės bataliono 9-ojoje kuopoje⁵⁹. 1920 m. birželio 21 d. „Kariškių žodyje“ rašoma, kad nuo ligų mirė Vincas Lašinis, g. 1899 m., kilęs iš Žiežmarių valsčiaus Jukonių k., tarnavęs 1-ajame raitelių pulke, taip pat Juozas Kerševičius, kilęs iš Kruonio valsčiaus Darsūniškių miestelio, Aleksandras Bernatonis, kilęs taip pat iš Kruonio valsčiaus Bromos k., Bernardas Lekavičius, kilęs iš Kruonio valsčiaus Dabintos kaimo⁶⁰.

⁵² <https://www.kpc.lt/savanoris-203/Kuseniasukas-Silvestras/?cntnt01page=3> [žiūrėta 2023-09-21].

⁵³ <https://www.kpc.lt/savanoris-203/Puidokas-Vaclovas/?cntnt01page=4> [žiūrėta 2023-09-21].

⁵⁴ <https://www.kpc.lt/savanoris-203/Sinkevicius-Petras-s-Vladislovo-Vlado/?cntnt01page=4> [žiūrėta 2023-09-21].

⁵⁵ <https://www.kpc.lt/savanoris-203/Cesna-Vladas> [žiūrėta 2023-09-21].

⁵⁶ <https://www.kpc.lt/savanoris-203/Ilinskas-Vincas-s-Motiejaus/?cntnt01page=2> [žiūrėta 2023-09-21].

⁵⁷ <https://www.kpc.lt/savanoris-203/Sudaitis-Antanas-s-Ambrazo/?cntnt01page=4> [žiūrėta 2023-09-21].

⁵⁸ <https://www.kpc.lt/savanoris-203/Kerdukas-Vincas/?cntnt01page=3> [žiūrėta 2023-09-21].

⁵⁹ <https://www.kpc.lt/savanoris-203/Besigirskis-Jonas-Juozas> [žiūrėta 2023-09-21].

⁶⁰ Kovoje už Tėvynės Nepriklausomybę, *Kariškių žodis*, 1920, Nr. 25, p. 237–238.

LIETUVOS KARIUOMENĖS SAVANORIŲ IR NEPRIKLAUSOMYBĖS KOVŲ DALYVIŲ BIOGRAFIJOS

Parengė INGA BUMAŽNIKOVA

Abromas Achbertas, Joselio. Gimė 1894 m. gegužės 10 d.¹ Vaškų miestelyje (Biržų apskr.). 6-ojo pėstininkų pulko jaun. puskarininkis. Savanoris nuo 1919 m. spalio 9 d., paleistas iš kariuomenės 1922 m. balandžio 6 d. Partizanas Vaškų būryje.² 1929–1931 m. gyveno Kruonyje. Apdovanojimo liudijimas Nr. 7405, išduotas 1931 m. spalio 10 d.³ 1919 m. baigė pradžios mokyklą. Kadangi tai paliudijo du Kruonio gyventojai, galima manyti, kad mokyklą jis baigė Kruonyje⁴. Prašyme gauti savanorio apdovanojimą nurodo, kad nuo 1919 m. rugsėjo 7 d. iki 1922 m. balandžio 1 d. visą laiką tarnavo 6-ajame pėstininkų pulke. Nuo 1919 m. sausio ar vasario mėnesio tarnavo Vaškų (Biržų apskr.) partizanų būryje partizanu, kol buvo paimtas į kariuomenę. Būdamas partizanu jau 1919 m. kovo mėnesį dalyvavo kovose su bolševikais prie Krinčino ir Pasvalio apylinkėse. Taip pat dalyvavo mūšiuose su bermontininkais⁵. 1919 m. kovo 25 d. įstojo į Joniškėlio partizanų bataliono Vaškų būrį. Žiniose apie partizano tarnybą nurodoma, kad į partizanų būrį įstojo su nuosavu arkliau. Dalyvavo žygiuose prieš bolševikus ties Pasvaliu, Vytartais, Tetirvinais ir kitose vietose. 1919 m. birželio 25 d. Joniškėlio partizanų batalionui išeinant, paliktas Vaškų miestelio atsargos milicijoje ir tarnavo joje, eidamas sargybą prieš siaučiančias bermontininkų gaujas iki 1919 m. rugsėjo 7 d., kada įstojo Pasvalio komendantūron⁶. 1931 m. gruodžio 30 d. LKKSS Trakų skyriaus valdybos posėdyje nariais priimti aštuoni savanoriai, tarp jų ir Abromas Achbertas⁷. Achbertų šeima, kurią sudarė Abromas (39 m.), Chaimė (30 m.), Chana (8 m.), Jankelis (5 m.) ir Freide (2 m.), nutarė emigruoti į Palestiną. 1933 m. vasario 6 d. A. Achbertas gavo užsienio pasą. Tų pačių metų kovo 11 d. su „Išveivybės biuru“ Kaune sudaryta sutartis, kad kovo 15 d. už 600 litų laivu „Martha Washington“ Achbertų šeima iš Triesto miesto (Italijoje) bus nuplukdyta į Jafą (Palestinoje)⁸.

Jonas Adamavičius, Jurgio. Gimė 1899 m. spalio 1 d. Vilniuje. Nuo 1905 m. gyveno Rumšiškių miestelyje. 1933 m. gyveno Kaune⁹. Įstojo 1919 m. vasario 9 d. Paleistas 1921 m. spalio 1 d. Tarnavo 2-ame ir 6-ame pėstininkų pulkuose.¹⁰ Apdovanojimo liudijimas Nr. 9366, išduotas 1933 m. gruodžio 30 d.¹¹ J. Adamavičius 1933 m. prašyme apdovanojimą gauti savanorio kūrėjo medaliu teigia, kad gimė 1897 m. Vilniuje, nuo 1905 m. gyveno Rumšiškių miestelyje¹². Vilniuje išduotame gimimo metrikų išrašė nurodyta, kad jis (Jan Adamowicz)

gimė 1899 m. spalio 1 d. Vilniuje, mama – Konstancija „iš Seibutovičių“¹³. Liudijime apie tarnybą nurodyta, kad J. Adamavičius gimė 1898 m.¹⁴

Mikas Adomavičius, Juozo. Gimė 1898 m. rugsėjo 23 d. Rumšiškių miestelyje.¹⁵ Tarnavo nuo 1919 m. sausio 17 d. iki 1922 m. gruodžio 20 d.¹⁶ Viršila.¹⁷ Nuo 1923 m. vasario 15 d. dirbo Kriminalinėje policijoje.¹⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 489, išduotas 1928 m. rugpjūčio 14 d.¹⁹ Tarnavo Kauno komendantūros batalione, 1-ame pėstininkų pulke. Dalyvavo kautynėse su bolševikais, bermontininkais ir lenkais. Apdovanotas Vyties Kryžiumi 1-os rūšies 3-jo laipsnio, Nepriklausomybės 10-mečio medaliu. Ėjo LKKSS Marijampolės skyriaus sekretoriaus, o nuo 1930 m. lapkričio 2 d. Tauragės skyriaus sekretoriaus pareigas.²⁰ Mykolą Adomavičių galėtų laikyti vienu pirmųjų šio regiono savanorių, nes savanorių registracijos žurnale įregistruotas su dar keliais rumšiškėčiais 1919 m. sausio 16 d. dar pirmajame šimtuose – 94-uoju²¹.

Kazys Akulevičius, Jono. Gimė 1900 m. sausio 8 d. Kietaviškių vlsč. Kloninių Mijaugonių k.²² Tarnavo nuo 1919 m. gegužės 4 d. iki 1921 m. gruodžio 1 d.²³ Tarnavo Geležinkelių batalione²⁴. 1929 m. gyveno Mijaugonių k.²⁵, 1929 m. gegužės mėn. – Vievio vlsč. Ausieniškių viensėdyje²⁶. Apdovanojimo liudijimas Nr. 3207, išduotas 1929 m. liepos 30 d.²⁷ Motina – Ona Beliukevičiūtė. 1925 m. lapkričio 22 d. Žaslų bažnyčioje susituokė su Prane Arnatkevičiūte²⁸. Kaip savanoris Vievio vlsč. Ausieniškių dvare buvo gavęs 10 ha sklypą²⁹. Pasienio tarnyboje eiliniu policininku dirbo nuo 1929 m. liepos 9 d. iki 1931 m. liepos 21 d., kuomet „už nedrausmingumą ir apsileidimą“ tarnyboje buvo atleistas³⁰. 1931 m. savo prašyme išmokėti vienkartinę pašalpą už tarnybą, jis teigia: „<...> *mano nedrausmingumas ir apsileidimas tarnyboje yra padarytas man vien tik iš keršto kitų sargybinių, kuomi jaučiuosi labai nuskriaustu* <...>“³¹.

1 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26 a. p.

2 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 15, l. 4.

3 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 15, l. 14.

4 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 15, l. 6.

5 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 15, l. 2.

6 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 15, l. 7.

7 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 190, l. 28 a. p.

8 LCVA, f. 1367, ap. 9, b. 21, l. 168.

9 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 29, l. 2.

10 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 29, l. 5.

11 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 29, l. 6.

12 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 29, l. 2.

13 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 29, l. 3.

14 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 29, l. 5.

15 LCVA, f. 1495, ap. 1, b. 13, l. 2.

16 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 42, l. 3.

17 LCVA, f. 1495, ap. 1, b. 13, l. 2.

18 LCVA, f. 394, ap. 16, b. 2, l. 1–2.

19 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 42, l. 1.

20 LCVA, f. 1495, ap. 1, b. 13, l. 2.

21 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 4v.

22 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 68, l. 3.

23 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 68, l. 4.

24 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 3, l. 1.

25 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 3, l. 5.

26 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 3, l. 7.

27 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 68, l. 6.

28 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 68, l. 3.

29 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 3, l. 1.

30 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 3, l. 2.

31 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 3, l. 61.

Pranas Aleksandravičius, Jurgio. Gimė 1900 m. lapkričio 14 d. Rumšiškų vlsč. Gastilonių k. Motina – Kotryna Sadauskaitė.³² 1919 m. kovo 25 d. stojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę.³³ Tarnavo 5-ojo pėstininkų pulko raitų žvalgų komandoje.³⁴ Dalyvavo mūšyje su bolševikais ties Žaslių vlsč. Pajauciškų k.³⁵ 1919 m. balandžio 19 d. paleistas iš kariuomenės „kaipo jaunas ir silpnos sveikatos“.³⁶ Karių savanorių komisija 1929 m. atmetė P. Aleksandravičiaus prašymą pripažinti jį Lietuvos kariuomenės kūrėju savanoriu, nes jis per trumpai tarnavo kariuomenėje.³⁷

Julius Ališauskas, Adomo. Gimė 1900 m. (arba 1901 m.) sausio 21 d. Žaslių vlsč. Bertašiūnų k. Motina – Viktorija Bukauskaitė.³⁸ LKKSS Trakų skyriaus narys nuo 1927 m. birželio 12 d.³⁹ Tapo savanoriu 1919 m. liepos 1 d., paleistas 1922 m. rugpjūčio 8 d.⁴⁰ 1928 m. gyveno Žaslių vlsč. Niauriškių vienkiemyje. Apdovanojimo liudijimas Nr. 552, išduotas 1928 m. rugpjūčio 14 d.⁴¹

Jonas Alionis, Jurgio. Gimė 1896 m. spalio 20 d. Rumšiškų vlsč. Pašulių k. Motina – Ieva Taparaukaitė.⁴² Įstojo į kariuomenę 1919 m. sausio 22 d. ir tarnavo iki 1921 m. gruodžio 1 d. 1919 m. vasario 1 d. išbrauktas iš sąrašų kaip negrįžęs iš atostogų. 1919 m. kovo 12 d. areštuotas 12-ai parų už negrįžimą iš atostogų. 1920 m. rugsėjo 22 d. mūšyje su lenkais ties Gibais dingo be žinios. 1920 m. lapkričio 12 d. grįžo iš lenkų nelaisvės.⁴³ Tarnavo 2-ame pėstininkų pulke žvalgų komandoje.⁴⁴ Jaun. puskarininkis.⁴⁵ Ukmergės bataliono sudėtyje kovojo su bolševikais ties Salaku ir Daugpiliu, su lenkais Augustavo miškuose ir ties Širvintais.⁴⁶ Karių savanorių komisija 1930 m. atmetė J. Alionio prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes jis buvo 1 mėn. ir 12 d. pabėgęs iš kariuomenės“.⁴⁷

Jurgi Alionis. Gimė apie 1900 m. Rumšiškų vlsč. Gastilonių k. 1919 m. užsiregistravo savanoriu⁴⁸, tačiau daugiau duomenų apie jį nerasta.

Mykolas Ališauskas Labanauskas, Simo. Gimė 1900 m. rugsėjo 28 d. Panemunės vlsč. Arlaviškių k. (Kauno apskr.). Motina – Marijona Žičytė.⁴⁹ Gyveno Žiežmarių vlsč. Liutonių k.⁵⁰ Įstojo kariuomenėn 1919 m. vasario 28 d., paleistas 1921 m. spalio 10 d. Tarnavo eiliniu 2-ame pėstininkų pulke. 1919 m. birželio 12 d. pateko į bolševikų nelaisvę, 1919 m. spalio 7 d. grįžo iš nelaisvės. 1920 m. vasario 7 d. pabėgo iš kuopos, 1920 m. birželio 10 d. grąžintas iš pabėgimo. 1920 m. rugsėjo 22 d. dingo be žinios. 1921 m. rugpjūčio 13 d. grįžo iš lenkų nelaisvės.⁵¹ Karių savanorių komisija 1932 m. atmetė M. Ališausko Labanausko prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes jis 1920 m. buvo iš kariuomenės pabėgęs“.⁵²

32 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 59, l. 5.

33 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 59, l. 3.

34 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 59, l. 10.

35 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 59, l. 7.

36 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 59, l. 3.

37 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 59, l. 6.

38 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 74, l. 3.

39 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 190, l. 7.

40 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 74, l. 4.

41 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 74, l. 6.

42 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 65, l. 4.

43 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 65, l. 3.

44 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 65, l. 9.

45 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 65, l. 10.

46 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 65, l. 9.

47 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 65, l. 4 a. p.

48 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 103–104; b. 100, l. 47.

49 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 77, l. 5.

50 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 77, l. 2.

51 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 77, l. 3.

52 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 77, l. 5 a. p.

Pranas Aliukevičius, Igno. Gimė 1899 m. rugsėjo 20 d. Kruonio vlsč. Darsūniškio mstl. Motina – Anelė Lapinskaitė.⁵³ Mirė 1927 m. gruodžio 18 d. Paliko žmoną Antaniną ir sūnų Antaną.⁵⁴ Nuo 1919 m. lapkričio 3 d. iki 1922 m. spalio 15 d. tarnavo 2-ame pėstininkų pulke eiliniu. Nuo 1920 m. rugpjūčio 1 d. iki 1921 m. spalio 28 d. buvo pabėgęs iš kariuomenės.⁵⁵ Kruonio valsčiaus viršaitis 1936 m. rašo, kad Pranas Aliukevičius, Igno sūnus, 1919 m. birželio 24 d. įstojo į atsargos batalioną A. Panemunėje, vėliau buvo perkeltas į Šarvuocių būrį, vėliau – į 2-ąjį pėstininkų pulką.⁵⁶ Kūrėjo savanorio medalio komisija 1937 m. atmetė P. Aliukevičiaus našlės Antaninos Aliukevičienės prašymą apdovanoti Praną Aliukevičių kūrėjų savanorių medaliu, „nes miręs Pranas Aliukevičius įstojo į kariuomenę 1919 m. lapkričio 3 d., o kaip gimęs 1899 metais, buvo paliestas 1919 m. spalio mėn. 1 d. amžiaus naujokų šaukimo. Be to, nuo 1920.VIII.1 d. iki 1921.X.28 d. buvo iš kariuomenės pabėgęs.“⁵⁷ KAM Kauno komendantūroje 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašė 1919 m. birželio 25 d. įrašytas Pranas Aliukevičius, 19 metų, kilęs iš Darsūniškio miestelio.⁵⁸

Pranas Alšauskas Olšauskas, Martyno. Gimė 1897 m. birželio mėn. Žiežmarių vlsč. Šilėnų k. Motina – Ieva Matulionytė.⁵⁹ Gyveno Žiežmarių vlsč. Šilėnų k.⁶⁰ Tarnavo Vilniaus batalione (vėliau – 5-ame pėstininkų pulke) nuo 1919 m. rugsėjo 12 d. iki 1922 m. sausio 11 d. 1919 m. dalyvavo mūšiuose su bermontininkais, 1920 m. – su lenkais.⁶¹ Kūrėjo savanorio medalio komisija atmetė P. Alšausko Olšausko prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, nes jis „įstojo į kariuomenę 1919 m. rugsėjo mėn. 12 d., o kaip gimęs 1897 metais buvo paliestas 1919 m. kovo mėn. 5 d. jo amžiaus naujokų šaukimo“.⁶²

Bernardas Ambrazevičius. Gimė apie 1899 m. (1919 m. buvo 20 m. amžiaus) Mackūnų k. (Kauno apskr.). 1919 m. užsiregistravo savanoriu,⁶³ tačiau daugiau duomenų nerasta.

Samuelis Altervainas, Joselio. Gimė 1900 m. Lenkijoje, Varšuvoje. Savanoris nuo 1919 m. liepos 16 d. Išleistas atsargon 1922 m. sausio 16 d. 1928 m. gyveno Žasliuose.⁶⁴ Apdovanojimo liudijimas Nr. 493, išduotas 1928 m. rugpjūčio 14 d.⁶⁵

Jonas Ambrozevičius (Ambrazevičius, Ambrazevičius), Jono. Gimė 1898 m. birželio 24 d. Rumšiškų vlsč. Pravieniškių k. Motina – Antanina Barauskaitė.⁶⁶ Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. gegužės 20 d. iki 1921 m. spalio 16 d. Dalyvavo kovose su bolševikais ir lenkais 1919 m. ir 1920 m.⁶⁷ Karių savanorių komisija 1931 m. nutarė atmesti J. Ambrozevičiaus prašymą pripažinti jį savanoriu kūrėju ir apdovanoti Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, nes jis „stojo kariuomenėn 1919.V.20 d., o kaip gimęs 1898 metais, buvo paliestas 1919.III.5 d. naujokų šaukimo“.⁶⁸

53 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4791, l. 5.

54 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4791, l. 6.

55 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4791, l. 3.

56 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4791, l. 16.

57 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4791, l. 20.

58 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 125 a. p.

59 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 91, l. 7.

60 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 91, l. 2.

61 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 91, l. 3.

62 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 91, l. 11.

63 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 15–16; b. 100, l. 6.

64 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 92, l. 3.

65 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 92, l. 5.

66 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 118, l. 6.

67 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 118, l. 3.

68 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 118, l. 6 a. p.

Petras Ambroževičius (Ambrazevičius), Simo. Gimė 1900 m. gruodžio 30 d. Rumšiškių vlsč. Pašulių k. Motina – Kotryna Randakevičiūtė.⁶⁹ Gyveno Kaišiadorių vlsč. Medinų k.⁷⁰ Tarnavo Lietuvos kariuomenėje nuo 1919 m. liepos 10 d. iki 1922 m. sausio 27 d. Grandinis.⁷¹ Tarnavo 9-ame pėstininkų pulke.⁷² 1933 m. vasario 28 d. LKKSS Trakų skyriaus sąraše įrašytas 52-ju numeriu.⁷³ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3271, išduotas 1929 m. liepos 30 d.⁷⁴ Iš tėvo buvo paveldėjęs 9 ha ir kaip savanoris gavo 14,5 ha sklypą.⁷⁵ 1922 m. liepos 2 d. Kaišiadorių bažnyčioje vedė Uršulę Jakštaite, augino Adolfą, Joną, Vytautą, Oną Danutę. Nuo 1929 m. liepos 1 d. iki 1940 m. sausio 10 d. dirbo pasienio policijos tarnyboje.⁷⁶

Pranas Ambroževičius (Ambrazevičius), Vinco. Gimė 1897 m. gegužės 29 d. Žaslių vlsč. Rečionių k. 1928 m. gyveno Žaslių vlsč. Kurniškių k. Tarnavo nuo 1919 m. birželio 12 d. iki 1920 m. gegužės 22 d.⁷⁷ 1919 m. įstojo savanoriu į Kaišiadorių komendantūrą.⁷⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 944, išduotas 1928 m. rugsėjo 29 d.⁷⁹ 1912 m. Petrapilyje baigė 3 klases Romos katalikų gimnazijoje.⁸⁰ 1919 m. P. Ambroževičiaus šeimą sudarė: žmona Ona (22 m.), duktė Bronė (2 m.), sūnus Pranas (1 m.), motina Magdalena (45 m.), brolis Stasys (11 m.), o tėvas Vincas buvo miręs 1913 m.⁸¹ Tarnybos lape nurodoma, kad turėjo jaun. pusk. laipsnį.⁸² Dirbo Trakų (Kaišiadorių) apskritys savivaldybės buhalteriu. 1937 m. išrinktas LKKSS Trakų skyriaus valdybos vicepirmininku⁸³, 1939 m. – pirmininku⁸⁴.

Jonas Andriūnas, Vinco. Gimė 1902 m. sausio 8 d. Kietaviškių vlsč. Daniliškių (Naujųjų Kietaviškių) k. Motina – Marcijona Janavičiūtė.⁸⁵ Tarnavo nuo 1919 m. liepos 1 d. iki 1921 m. rugsėjo 2 d. 7-ame pėstininkų pulke eiliniu.⁸⁶ 1928 m. Gyveno Kaišiadorių vlsč. Tauckūnų dvare.⁸⁷ Apdovanojimo liudijimas Nr. 491, išduotas 1928 m. rugpjūčio 14 d.⁸⁸ Kai kur nurodoma, kad gimė Žaslių vlsč. Daniliškių k.⁸⁹, 1930 m. tarnybinėje atestacijoje nurodoma, kad Kietaviškių miestelyje⁹⁰. Pasienio policijos tarnybos lape 1928 m. nurodoma, kad buvo savamokslis, 8 ha žemės sklypą kaip savanoris gavo Kruonio vlsč. Tadaravos dvare. Vedęs Eleną Kavaliauskaitę (iš Medinų k., Kaišiadorių vlsč.⁹¹), su kuria augino Joną, Jadžę, Vytautą-Antaną⁹² (duktė Stasė buvo gimusi 1930 m. Seibūtų k., Kruonio vlsč.⁹³). Tarnybą pasienio policijoje eiliniu policininku pradėjo 1928 m. spalio 15 d. ir dirbo iki 1931 m. balandžio 25 d.⁹⁴.

Bernardas Andruškevičius. KAM Kauno komendantūroje 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąraše 1919 m. vasario 22 d. įrašytas Bernardas Andruškevičius, 32 metų, kilęs iš Kruonių vlsč. Darsūniškių kaimo.⁹⁵

Antanas Anufrevičius. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. vasario 22 d. įrašytas Antanas Anufrevičius, 17 metų, kilęs iš Žaslių vlsč. Senkonių kaimo.⁹⁶ Antano Anuprevičiaus (Anufrevičiaus), Petro, gimusio 1900 m. Žaslių vlsč. Senkonių k., byloje užsienio pasui gauti⁹⁷ 1935 m. minima, kad „Anufrevičius Antanas, s. Petro, gim. 1900 met. laikomas Žaslių vlsč. sav-bės atsargos kareiviu“⁹⁸ Nežinoma, ar tai tas pats asmuo.

Boleslovas Anufrevičius, Petro. Gimė 1903 m. sausio 15 d. Žaslių vlsč. Senkonių k. Mama – Karolina Kasperavičiūtė⁹⁹. Tarnavo nuo 1919 m. kovo 7 d. iki 1920 m. lapkričio 16 d.¹⁰⁰ 1931 m. gyveno Žaslių vlsč. Žibavičių k. Apdovanojimo liudijimas Nr. 7544, išduotas 1931 m. lapkričio 28 d.¹⁰¹ Dalyvavo mūšiuose su bolševikais Strošiūnų apylinkėse 1919 m. balandžio 8 d., su bermontininkais Šiaulėnų rajone 1919 m. lapkričio 23 d. ir su lenkais Seinų, Augustavo bei Vievio regionuose nuo 1920 m. rugsėjo 2 d. iki 1920 m. lapkričio 1 d. Karo tarnybos metu pabėgęs ir teismo baustas nebuvo¹⁰².

Jurgis Apanavičius. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. sausio 16 d. įrašytas Jurgis Apanavičius, 22 metų, kilęs iš Rumšiškių vlsč. Gastilionių kaimo.¹⁰³

Jonas Apanavičius (Opanavičius), Antano. Gimė 1899 m. rugpjūčio 2 d. Rumšiškių vlsč. Jakštonių k. (Kauno apskr.). Motina – Uršulė Matakaitė.¹⁰⁴ 1931 m. gyveno A. Panemunės vlsč. Dvareliškių dvare (Kauno apskr.).¹⁰⁵ Tarnavo nuo 1919 m. sausio 23 d. iki 1922 m. gegužės 6 d.¹⁰⁶ Apdovanojimo liudijimas Nr. 8540, išduotas 1932 m. birželio 16 d.¹⁰⁷

Boleslovas Aračiauskas, Kazio. Gimė 1902 m. birželio 13 d. Kietaviškių vlsč. Kloninių Mijaugonių k.¹⁰⁸. Tarnavo nuo 1920 m. gruodžio 1 d. iki 1921 m. gruodžio 1 d. ir nuo 1923 m. gruodžio 1 d. iki 1923 m. liepos 15 d.¹⁰⁹ Pradėjo tarnauti 1-ame savanorių pulke, o į atsargą išėjo iš Kauno komendantūros¹¹⁰. Apdovanojimo liudijimas Nr. 6860, išduotas 1931 m. birželio 22 d.¹¹¹ 1930 m. gyveno Kloninių Mijaugonių k. Metrikų išraše nurodyta, kad Boleslovo motina buvo Liudvika Marcinkevičiūtė, o 1922 m. Kietaviškių bažnyčioje susituokė su Kotryna Levickaite.¹¹²

69 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 118, l. 3.

70 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 118, l. 2.

71 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 118, l. 4.

72 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 14, l. 1.

73 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25 a. p.

74 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 118, l. 7.

75 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 14, l. 1.

76 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 14, l. 2.

77 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 119, l. 4.

78 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 119, l. 5.

79 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 119, l. 12.

80 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 119, l. 5.

81 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 119, l. 6.

82 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 119, l. 8.

83 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 151, l. 2.

84 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 151, l. 17.

85 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 153, l. 3.

86 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 153, l. 4; f. 1120, ap. 2, b. 17, l. 7.

87 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 153, l. 2.

88 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 153, l. 1.

89 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 17, l. 55.

90 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 17, l. 56, 57.

91 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 17, l. 9.

92 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 17, l. 1, 1 a. p.

93 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 17, l. 28.

94 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 17, l. 2.

95 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 37–38.

96 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 37–38; b. 100, l. 15 a. p.

97 LCVA, f. 409, ap. 7, b. 29.

98 LCVA, f. 409, ap. 7, b. 29, l. 8.

99 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 188, l. 3.

100 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 188, l. 4.

101 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 188, l. 6.

102 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 188, l. 4.

103 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 4–5; b. 100, l. 2.

104 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 223, l. 3.

105 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 223, l. 2.

106 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 223, l. 4.

107 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 223, l. 6.

108 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 227, l. 3.

109 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 227, l. 4.

110 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 227, l. 3.

111 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 227, l. 3.

112 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 227, l. 3.

Juozas Arminas, Juozo. Gimė 1898 m. liepos 25 d. (kitur – 1900 m.¹¹³), Vilkaviškio apskrities Alvito vlsč. Boblaukio k. (kitur – Šelmių k.)¹¹⁴ 1919 m. Vilkaviškio apskrities komisijos pašauktas į aktyvią karo tarnybą. Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. spalio 21 d. iki 1923 m. vasario 6 d. Atskiroje Geležinkelių kuopoje, vėliau – Geležinkelių batalione. Vyr. puskarininkis.¹¹⁵ Nuo 1924 m. sausio 1 d. iki 1940 m. lapkričio 1 d. tarnavo Geležinkelių policijoje, nuo 1934 m. gegužės 11 d. iki 1938 m. liepos 1 d. – Kaišiadorių stotyje.¹¹⁶ 1919 m. (kitur – 1920 m.) apdovanotas Vyties kryžiumi 1-os rūšies 3-o laipsnio¹¹⁷, 1928 m. – Lietuvos Nepriklausomybės 10-mečio medaliu¹¹⁸, 1938 m. apdovanotas Vytauto Didžiojo ordino 3-o laipsnio medaliu.¹¹⁹ 1931 m. Kaune jam gimė duktė Ramutė Birutė.¹²⁰ 1942 m. gyveno Kaišiadoryse.¹²¹ 1942–1943 m. duktė mokėsi Kaišiadorių gimnazijoje ir, kaip Vyties Kryžiaus kavaleriaus vaikas, buvo atleista nuo mokesčių už mokslus.¹²²

Bernardas Astramskas, Motiejaus. Gimė 1902 m. sausio 10 d. Kaišiadorių vlsč. Beištrakių k. Motina – Ona Stankevičiūtė.¹²³ Tarnavo nuo 1919 m. sausio 23 d. iki 1921 m. vasario 13 d.¹²⁴ Buvo sužeistas, apdovanotas Vyties Kryžiumi. 1928 m. gyveno Kaišiadorių vlsč. Šukiškių k., kur gavo žemės kaip savanoris.¹²⁵ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2579, išduotas 1929 m. gegužės 31 d.¹²⁶ Aktyviai dalyvavo LKKSS Kaišiadorių skyriaus veikloje. Žuvo 1932 m. nelaimingo atsitikimo metu, palaidotas Kaišiadorių kapinėse.

Aizikas Azerskis (Ažerskis). Savanoriu užsirašė 1919 m. liepos 10 d., būdamas 20 metų.¹²⁷ Minima, kad buvo iš Žaslių, tačiau tikslesnių duomenų nerasta. Greičiausiai tas pats asmuo vėliau registruotas Žydų karių, dalyvavusių Lietuvos nepriklausomybės atvadavime, sąjungos Alytaus skyriaus 1937 m. visuotiniame susirinkime (Aizikas Azerskis, gimęs 1900 m.), kur išrinktas Alytaus skyriaus valdybos nariu.¹²⁸

Kazys Babkauskas, Onos. Gimė 1904 m. liepos 15 d. Rumšiškių vlsč. Dovainonių k.¹²⁹ 1929 m. gyveno Onušio vlsč. Kęstučių k.¹³⁰ Nuo 1920 m. spalio 22 d. iki 1921 m. lapkričio 25 d. tarnavo 1-ame savanorių pulke, vėliau Atsargos batalione.¹³¹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 6081, išduotas 1930 m. gruodžio 15 d.¹³²

Antanas Bačiulis, Stasio. Gimė 1893 m. rugsėjo 22 d. Molėtų vlsč. Dabušėlės (Gubasėlių) k. (Utenos apskr.). Motina – Rozalija Rimšaitė.¹³³ 1929 m. gyveno Kaišiadorių vlsč. Gudienos k.¹³⁴ 1919 m. liepos 6 d. įstojo savanoriu į 8-ąjį pėstininkų pulką ir tarnavo jame

iki 1920 m. rugpjūčio 20 d.¹³⁵ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3706, išduotas 1929 m. spalio 21 d.¹³⁶

Motiejus Bagdanavičius, Julijono. Gimė 1894 m. vasario 22 d. Kietaviškių miestelyje¹³⁷. Įstojo savanoriu 1919 m. kovo 24 d., paskirtas į Artilerijos pulko 2-ąją bateriją. Tarnavo iki 1920 m. kovo 30 d.¹³⁸ 1929–1930 m. gyveno Žiežmarių vlsč. Budiškių viensėdyje. Apdovanojimo liudijimas Nr. 7441, išduotas 1931 m. spalio 28 d.¹³⁹ Kietaviškių bažnyčios klebonas metrikų ištraukoje nurodo, kad jis gimė 1894 m. vasario 22 d., motina – Zofija Vaicekauskaitė¹⁴⁰. Tarnybos lape 1924 m. nurodoma, kad yra baigęs Žiežmarių liaudies mokyklą, moka lenkų, rusų kalbas¹⁴¹. Tarnavęs rusų kariuomenėje, artilerijos dalinyje 1915–1917 m.¹⁴² Lietuvos kariuomenėje iš pradžių tarnavo eiliniu, o tarnybos pabaigoje gavo vyr. puskarininkio laipsnį¹⁴³. Vedė Stasę Lekavičiūtę. 1921 m. kovo 1 d. Žiežmariuose priimtas tarnauti vyr. milicininku. Nuo 1923 m. rugsėjo 16 d. perkeltas į Kazokiškes, o nuo 1924 m. sausio 16 d. dėl susilpnėjusios sveikatos, paleistas iš tarnybos¹⁴⁴. 1935 m. priklausė Onušio šaulių būriui¹⁴⁵. 1937 m. ūkininkavo; tais metais išrinktas į LKKSS Trakų skyriaus valdybą nariu¹⁴⁶.

Stasys Bagdonas, Jurgio. Gimė 1875 m. birželio 14 d. Žaslių vlsč. Pajautiškių k. Motina – Uršulė Slivinskaitė.¹⁴⁷ Gyveno gimtinėje, 1930 m. Žiežmariuose.¹⁴⁸ Tarnavo nuo 1919 m. kovo 23 d. iki 1920 m. balandžio 12 d. 5-ame pėstininkų pulke.¹⁴⁹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 7491, išduotas 1931 m. lapkričio 6 d.¹⁵⁰

Antanas Baibokas. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąraše 1919 m. gegužės 1 d. įrašytas Antanas Baibokas, 19 metų, kilęs iš Kaišiadorių vlsč. Kaspariškių k. (prie Rusonių).¹⁵¹

Alfonsas Balčiūnas, Vlado. Gimė 1901 m. sausio 10 d. Kruonio vlsč. Darsūniškio k.¹⁵² Savanoris nuo 1919 m. lapkričio 24 d. iki 1922 m. balandžio 5 d.¹⁵³ 1929 m. gyveno Kruonio vlsč. Basonių k. Apdovanojimo liudijimas Nr. 2969, išduotas 1929 m. birželio 26 d.¹⁵⁴ Savo prašyme gauti savanorio kūrėjo apdovanojimą A. Balčiūnas nurodo, kad Lietuvos kariuomenėje tarnavo nuo 1919 m. lapkričio 12 d. iki 1922 m. balandžio 5 d.¹⁵⁵ Darsūniškio bažnyčios klebonas metrikų ištraukoje mini, kad motina buvo Joana Mikalauskaitė, o 1924 m. Darsūniškio bažnyčioje jis vedė Uršulę Koklevičiūtę¹⁵⁶. Pasižymėjo kovose su lenkais prie Širvintų 1920 m. Apdovanotas Vyties Kryžiumi. Maždaug 1930 m. persikėlė į Urugvajų¹⁵⁷.

113 LCVA, f. 443, ap. 1, b. 1, l. 1g.

114 LCVA, f. 443, ap. 1, b. 1, l. 1a a. p., 170.

115 LCVA, f. 443, ap. 1, b. 1, l. 1g.

116 LCVA, f. 443, ap. 1, b. 1, l. 1b.

117 LCVA, f. 443, ap. 1, b. 1, l. 1g a. p., 141, 170.

118 LCVA, f. 443, ap. 1, b. 1, l. 135, 141, 170.

119 LCVA, f. 443, ap. 1, b. 1, l. 133.

120 LCVA, f. 443, ap. 1, b. 1, l. 162.

121 LCVA, f. 1767, ap. 1, b. 164, l. 18.

122 LCVA, f. 1767, ap. 1, b. 164, l. 1.

123 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 142, l. 3.

124 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 142, l. 4.

125 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 142, l. 2.

126 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 142, l. 7.

127 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 131–132.

128 LCVA, f. 593, ap. 1, b. 7, l. 219.

129 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 337, l. 3.

130 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 337, l. 2.

131 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 337, l. 2, 4.

132 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 337, l. 7.

133 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 366, l. 3, 4.

134 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 366, l. 2.

135 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 366, l. 4.

136 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 366, l. 6.

137 LCVA, f. 409, ap. 8, b. 118, l. 7.

138 LCVA, f. 409, ap. 8, b. 118, l. 26.

139 LCVA, f. 409, ap. 8, b. 118, l. 50.

140 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 377, l. 7.

141 LCVA, f. 409, ap. 8, b. 118, l. 25v.

142 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 377, l. 2.

143 LCVA, f. 409, ap. 8, b. 118, l. 16.

144 LCVA, f. 409, ap. 8, b. 118, l. 26.

145 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 332, l. 6.

146 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 151, l. 2.

147 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 324, l. 3.

148 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 324, l. 2, 9.

149 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 324, l. 2, 4.

150 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 324, l. 14.

151 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 82–83.

152 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 332, l. 3.

153 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 332, l. 2.

154 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 332, l. 2.

155 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 332, l. 2.

156 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 332, l. 3.

157 Kavaliauskas V. Trakų apskrities karžygiai. Trakai, 2018, p. 28–29.

Boleslovas Balčiūnas, Jono. Gimė 1891 m. gruodžio 20 d. Kietaviškių vlsč. Liutonių k. Tarnavo nuo 1919 m. balandžio 26 d. iki 1923 m. rugpjūčio 1 d.¹⁵⁸ Tarnybą baigė eiliniu.¹⁵⁹ Nuo 1914 m. rugsėjo tarnavo Rusijos kariuomenėje, 1915 m. sausio 15 d. pateko į vokiečių nelaisvę¹⁶⁰. 1928 m. gyveno gimtinėje. Apdovanojimo liudijimas Nr. 3778, išduotas 1929 m. spalio 21 d.¹⁶¹ Žiežmarių bažnyčios metrikų knygoje nurodoma, kad Boleslovo Balčiūno motina buvo Petronėlė Mastauskaitė, o 1923 m. jis vedė Eleonorą Venskaitę¹⁶².

Juozas Balčiūnas, Simo. Gimė 1898 m. gruodžio 10 d. Kruonio vlsč. Sekionių k. Tarnavo nuo 1919 m. vasario 6 d. iki 1921 m. spalio 7 d.¹⁶³ 1928 m. gyveno Žiežmarių vlsč. Tryliškių k. Apdovanojimo liudijimas Nr. 4162, išduotas 1929 m. lapkričio 21 d.¹⁶⁴ Tarnavo 6-ame pėstininkų pulke, 2-ame batalione, 2-oje kulkosvaizdžių kuopoje¹⁶⁵.

Jonas Bandzevičius, Andriaus. Gimė 1896 m. rugpjūčio 25 d. Kaišiadorių vlsč. Beištrakių k. Motina – Magdalena Orlauskaitė.¹⁶⁶ 1928 m. gyveno gimtinėje.¹⁶⁷ 1919 m. sausio 22 d. įstojo savanoriu į 2-ąjį pėstininkų pulką. 1919 m. liepos 15 d. buvo perkeltas į Marijampolės batalioną (vėliau – 6-asis pėstininkų pulkas), kuriame tarnavo iki 1921 m. spalio 7 d.¹⁶⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2518, išduotas 1929 m. gegužės 31 d.¹⁶⁹ Pasižymėjo kautynėse su lenkais ir bolševikais. Pavyzdžiui, 1919 m. balandžio 7 d. mūšyje prie Strošūnų „*žodžiu ir pavyzdžiu drąsino kitus kareivius, ragino eiti į puolimą ir išmušti priešą iš užimtų jo vietų*“. Buvo apdovanotas Vyties Kryžiumi. Po demobilizacijos tarnavo pasienio policijoje, kaip savanoris gavo žemės Žaslių vlsč. Vincentpolio palivarke (vėliau pavadintame Skynimais). 1938 m. gyveno Kaišiadorių vlsč. Titnagų k.¹⁷⁰

Jonas Bandzevičius, Jurgio. Gimė 1900 m. sausio 28 d. Žiežmarių vlsč. Rusonių k. (kitur – Kruonio vlsč. Nikodemavos k.¹⁷¹). Motina – Ona Stelmokaitė.¹⁷² Tarnavo nuo 1919 m. rugsėjo 29 d. iki 1921 m. vasario 1 d. 3-ame pėstininkų pulke.¹⁷³ Apdovanojimo liudijimas Nr. 7938, išduotas 1932 m. vasario 29 d.¹⁷⁴ 1930 m. Jonas Bandzevičius, gyv. Nikodemavos k. Trakų apskr., pateikė prašymą, kuriame nurodo, kad į 3-čią pėstininkų pulką Lietuvos kariuomenėje įstojo 1919 m. balandžio mėn. ir visą laiką jame ištarnavo, kol 1921 m. gruodžio mėn. dėl šeimyninių reikalų (buvo vienintelis šeimos maitintojas) iš kariuomenės pasitraukė¹⁷⁵.

Pranas Bandzevičius, Andriaus. Gimė 1900 m. (arba 1901 m.) gruodžio 2 d. Kaišiadorių vlsč. Beištrakių k. Motina – Magdalena Karnauskaitė.¹⁷⁶ 1928 m. gyveno Žaslių vlsč. Vincentpolio vienkiemyje.¹⁷⁷ Tarnavo nuo 1919 m. sausio 10 d. iki 1921 m.

spalio 6 d.¹⁷⁸ LKKSS Trakų skyriaus narys.¹⁷⁹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 551, išduotas 1928 m. rugpjūčio 14 d.¹⁸⁰

Juozas Banevičius, Vlado. Gimė 1896 m. balandžio 26 d. Žiežmarių vlsč. Varkalių k. Motina – Uršulė Lazauskaitė.¹⁸¹ 1915–1917 m. tarnavo rusų kariuomenėje eiliniu¹⁸². Tarnavo nuo 1919 m. gegužės 2 d. iki 1920 m. balandžio 27 d. Vilniaus batalione (vėliau – 5-ame pėstininkų pulke), paleistas dėl ligos.¹⁸³ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2675, išduotas 1929 m. gegužės 31 d.¹⁸⁴ 1928 m. gyveno gimtinėje.¹⁸⁵

Mykolas Banevičius, Šimo. Gimė 1900 m. Gyveno Žiežmarių vlsč. Varkalių k. Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 5 d.¹⁸⁶ Kauno komendantūros registracijos biure į Lietuvos pulkus užsiregistravusių savanorių sąrašė 1919 m. gegužės 3 d įrašytas Mykolas Banevičius iš Varkalių k.¹⁸⁷

Pranas Banevičius, Karolio. Gimė 1896 m. lapkričio 28 d. Semeliškių vlsč. Semeliškių Būdos k. (kitur – Žaslių vlsč. Kurniškių k.¹⁸⁸). Motina – Magdalena Jakutavičiūtė.¹⁸⁹ 1928 m. gyveno Žaslių vlsč. Kurniškių vnk.¹⁹⁰ Į Lietuvos kariuomenę įstojo 1919 m. gegužės 7 d. ir tarnavo iki 1921 m. rugsėjo 29 d.¹⁹¹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 1886, išduotas 1929 m. kovo 23 d.¹⁹²

Juozas Banionis, Juozo. Gimė 1903 m. balandžio 28 d. Rusijoje, Jekaterinoslavo m.¹⁹³ 1930 m. gyveno Rumšiškių vlsč. Leliušių k.¹⁹⁴ Įstojo į kariuomenę 1919 m. birželio 30 d. ir tarnavo iki 1922 m. birželio 23 d. 2-ame atsargos batalione, belaisvių stovykloje ir 12-ame pėstininkų pulke, ryšių komandoje.¹⁹⁵ LKKSS Kauno skyriaus narys.¹⁹⁶ Apdovanojimo liudijimas Nr. 7428, išduotas 1931 m. spalio 15 d.¹⁹⁷

Motiejus Banionis, Juozo. Gimė 1891 m. vasario 17 d. Aukštosios Panemunės vlsč. Vainatrakių k. (Kauno apskr.). Motina – Agnietė Baranauskaitė.¹⁹⁸ 1929 m. gyveno Kaišiadoryse.¹⁹⁹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 15 d. iki 1920 m. kovo 27 d. 2-ame pėstininkų pulke ir Atskirajame batalione.²⁰⁰ Apdovanojimo liudijimas Nr. 4259, išduotas 1929 m. lapkričio 21 d.²⁰¹ Rusų kariuomenėje tarnavo eiliniu²⁰². Kauno komendantūros liudijime rašoma, kad Motiejus Banionis mūšiuose nedalyvavo, sužeistas, pabėgęs ir teistas nebuvo²⁰³.

158 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 312, l. 4.

159 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 312, l. 5.

160 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 312, l. 6.

161 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 312, l. 8.

162 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 312, l. 3.

163 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 292, l. 2.

164 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 292, l. 7.

165 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 292, l. 4.

166 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 368, l. 3.

167 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 368, l. 2.

168 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 368, l. 2, 4.

169 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 368, l. 7.

170 Kavaliauskas V. Trakų apskrities karžygiai. Trakai, 2018, p. 32.

171 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 367, l. 4.

172 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 367, l. 3.

173 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 367, l. 2, 4.

174 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 367, l. 6.

175 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 367, l. 2.

176 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 366, l. 3.

177 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 366, l. 2.

178 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 366, l. 4.

179 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25.

180 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 366, l. 6.

181 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 355, l. 3.

182 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 355, l. 2.

183 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 355, l. 2, 4.

184 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 355, l. 9.

185 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 355, l. 2.

186 LCVA, f. 500, ap. 1, b. 252, l. 100.

187 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 100, l. 38.

188 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 357, l. 4, 8.

189 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 357, l. 3.

190 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 357, l. 2.

191 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 357, l. 4.

192 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 357, l. 8.

193 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 353, l. 3, 12.

194 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 353, l. 2.

195 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 353, l. 4–5.

196 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 47, l. 12.

197 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 353, l. 12.

198 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 352, l. 3.

199 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 352, l. 2.

200 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 352, l. 4, 6.

201 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 352, l. 10.

202 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 352, l. 2, 5.

203 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 352, l. 4.

Jonas Barčius, Povilo. Gimė 1900 m. gegužės 21 d. Eržvilko vlsč. Butkaičių I k. Įstojo savanoriu 1919 m. liepos 3 d., tarnavo iki 1920 m. vasario 20 d.²⁰⁴ Sužeistas prie Daugpilio 1919 m. rugsėjo 1 d.²⁰⁵ Savanoris – karo invalidas. 1928 m. spalio 6 d. gyveno Žiežmarių dvare²⁰⁶, o 1928 m. gruodžio 14 d. ir vėliau – Kaune²⁰⁷. Apdovanojimo liudijimas Nr. 3774, išduotas 1929 m. spalio 21 d.²⁰⁸ Metrikų išrašai pateikiami iš Vadžgirio (Raseinių apskr.) parapijos. Gimė 1900 m. gegužės 21 d. Butkaičių k. Motina buvo Ona Norkytė²⁰⁹. Kitur rašoma, kad yra gimęs Raseinių apskr. Šimkaičių vlsč. Butkaičių k.²¹⁰ Tarnavo Vilniaus batalione (vėliau pavadintame 5-uoju pulku). Kovojo su bolševikais ties Daugpiliu nuo 1919 m. rugpjūčio 1 d.; tų metų rugsėjo 1 d. buvo sužeistas. Iš tarnybos atleistas 1920 m. vasario 20 d.²¹¹

Dovydas Baršius (Barščius), Mejerio. Gimė 1896 m. gegužės 3 d. Lenkijoje, Balstogės mieste²¹² (kitur – Ukmergės mieste²¹³). 1929 m. gyveno Žasliuose.²¹⁴ Įstojo savanoriu 1919 m. rugsėjo 1 d. ir tarnavo iki 1923 m. spalio 4 d. Marijampolės 1-ame atsargos batalione ir 7-ame pėstininkų pulke.²¹⁵ LKKSS Trakų skyriaus narys.²¹⁶ Apdovanojimo liudijimas Nr. 1734, išduotas 1929 m. kovo 16 d.²¹⁷

Simas Bartkus, Domicelės. Gimė 1903 m. gegužės 22 d. Kruonio vlsč. Lankakiemio k.²¹⁸ 1930 m. gyveno Ašmintos vlsč. Apušoto k. (Marijampolės apskr.).²¹⁹ Tarnavo nuo 1919 m. vasario 26 d. iki 1921 m. gruodžio 1 d. 2-ame pėstininkų pulke. Apdovanotas Vyties Kryžiumi.²²⁰ Savanorių medaliu apdovanojimo liudijimas Nr. 5270, išduotas 1930 m. birželio 25 d.²²¹

Antanas Bartuševičius. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. sausio 16 d. įrašytas Antanas Bartuševičius, 40 metų, kilęs iš Rumšiškių.²²²

Kazys Bartuševičius. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. sausio 16 d. įrašytas Kazys Bartuševičius, 41 metų, kilęs iš Rumšiškių.²²³

Rapolas Botyrius (Batirius). KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. balandžio 3 d. įrašytas Rapolas Batirius, 43 metų, kilęs iš Rumšiškių.²²⁴ 1919 m. balandžio 11 d. įrašytas Rapolas Botyrius.²²⁵

Vincas Baublys, Jono. Gimė 1897 m. liepos 13 d. Nedzingės vlsč. Perlojos k. (Alytaus apskr.). Motina – Paulina Iksalaitė.²²⁶ 1930 m.

gyveno Žasliuose.²²⁷ Tarnavo savanoriu nuo 1918 m. gruodžio 27 d. iki 1921 m. gruodžio 17 d. 1-ame pėstininkų pulke ir 9-ame pėstininkų pulke. Jaun. puskarininkis. Nuo 1919 m. sausio 24 d. iki rugpjūčio 12 d. buvo pabėgęs.²²⁸ Karių savanorių komisija 1931 m. atmetė V. Baublio prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes jis 1919 m. buvo iš kariuomenės pabėgęs“.²²⁹ Kūrėjo savanorio medalio komisija 1933 m. šį nutarimą patvirtino.²³⁰

Motiejus Beliukevičius (Belekevičius), Petro. Gimė 1901 m. sausio 5 d. Kietaviškių vlsč. Kloninių Mijaugonių k. Motina – Kotryna Grabalaitė.²³¹ 1928 m. gyveno gimtinėje.²³² Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 19 d. (savo prašyme rašo, kad nuo 1919 m. balandžio 28 d.) iki 1920 m. gegužės 8 d. 7-ame pėstininkų pulke.²³³ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2190, išduotas 1929 m.²³⁴

Petras Bendoravičius (Bendaravičius), Vinco. Gimė 1900 m. liepos 15 d. Kruonio vlsč. Darsūniškio mstl. Motina – Rozalija Tamošiūnaitė. 1924 m. Darsūniškio bažnyčioje vedė Uršulę Kerševičaitę.²³⁵ 1928 m. gyveno Kruonio vlsč. Basonių k.²³⁶ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 8 d. iki 1921 m. spalio 7 d. 2-ame pėstininkų pulke, Marijampolės batalione, vėliau – 6-ame pėstininkų pulke.²³⁷ LKKSS Trakų skyriaus narys.²³⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 1623, išduotas 1929 m.²³⁹

Česlovas Vaclovas Benesevičius, Julijono. Gimė 1895 m. kovo 1 d. Žiežmarių vlsč. Tryliškių dvare. Motina – Viktorija Miknevičiūtė. 1928 m. rugsėjo 22 d. Žiežmarių bažnyčioje susituokė su Zofija Razmukiene.²⁴⁰ 1929 m. gyveno Žiežmariuose, Vilniaus g.²⁴¹ Tarnavo nuo 1919 m. kovo 24 d. iki 1920 m. kovo 25 d. 2-ame artilerijos pulke.²⁴² Savanorių medaliu apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu.²⁴⁴ 1910 m. baigė 2 klases vidurinėje mokykloje. 1923 m. baigė aukštesniąją policijos mokyklą.²⁴⁵ Kaip savanoris gavo 14 ha žemės sklypą Onušio vlsč. Nupronių k.²⁴⁶ Nuo 1920 m. liepos 16 d. iki 1925 m. rugpjūčio 26 d. tarnavo viešojoje policijoje nuovados viršininko padėjėju. 1929 m. liepos 2 d. buvo priimtas Trakų baro pasienio policijos policininku ir 1935 m. liepos 1 d., kaip sveikatos atžvilgiu netinkamas, atleistas iš tarnybos.²⁴⁷

Pranas Berlinskas. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašė 1919 m. kovo 7 d. įrašytas Pranas Berlinskas, 18 metų, kilęs iš Žiežmarių.²⁴⁸

204 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 480, l. 5.

205 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 480, l. 5.

206 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 480, l. 10.

207 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 480, l. 3.

208 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 480, l. 22.

209 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 480, l. 4.

210 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 480, l. 5.

211 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 480, l. 5.

212 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 405, l. 2, 3, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25 a. p.

213 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 405, l. 4, 5.

214 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 405, l. 2.

215 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 405, l. 4.

216 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25 a. p.

217 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 405, l. 8.

218 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 423, l. 3.

219 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 423, l. 6.

220 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 423, l. 5, 6.

221 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 423, l. 7.

222 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 3–4; b. 100, l. 2.

223 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 3–4; b. 100, l. 2.

224 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 66–66a.

225 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 100, l. 29 a. p.

226 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 524, l. 5.

227 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 524, l. 2.

228 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 524, l. 2, 3.

229 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 524, l. 5 a. p.

230 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 524, l. 18.

231 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4836, l. 3.

232 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4836, l. 2.

233 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4836, l. 2, 4.

234 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4836, l. 6.

235 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4799, l. 3.

236 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4799, l. 2.

237 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4799, l. 2, 4.

238 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26.

239 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4799, l. 6.

240 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4840, l. 3.

241 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4840, l. 2.

242 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4840, l. 2, 4.

243 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4840, l. 9.

244 LCVA, f. 394, ap. 17, b. 459, l. 1 a. p.

245 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 49, l. 83.

246 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 49, l. 1 a. p.

247 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 49, l. 79.

248 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 47–48.

Vincas Bernotas, Jono. Gimė 1895 m. kovo 12 d. Musninkų vlsč. Vindeikių k. (kitur – Kaišiadorių vlsč.)²⁴⁹ Motina – Teresė Turbiuke.²⁵⁰ 1928 m. gyveno Kaišiadorių vlsč. Paliepių vnk.²⁵¹ Įstojo savanoriu 1919 m. birželio 12 d. (savo prašyme rašo, kad 1919 m. gegužės 15 d.) ir tarnavo iki 1920 m. birželio 21 d.²⁵² LKKSS Trakų skyriaus narys.²⁵³ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3786, išduotas 1929 m.²⁵⁴ Rusų kariuomenėje tarnavo eiliniu nuo 1914 m. Buvo fronte ir 1916 m. pateko į nelaisvę Austrijoje. 1918 m. iš nelaisvės grįžo į Lietuvą.²⁵⁵

Juozas Berūkštis, Mato. Gimė 1892 m. kovo 20 d. Kruonio vlsč. Visginų k. Motina – Kotryna Marculevičiūtė.²⁵⁶ Savanoriu į Lietuvos kariuomenę įstojo 1919 m. sausio 2 d., žuvo mūšyje su bolševikais (prie Malinovkos k. ties Daugpiliu) 1919 m. rugsėjo 21 d.²⁵⁷ Buvo 1-ojo pėstininkų pulko 1-os kuopos skyrininkas.²⁵⁸ Apdovanoti prašė brolis Aleksas, gyvenęs Visginų k.²⁵⁹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 5459, išduotas 1930 m.²⁶⁰ Palaidotas Zarasuose.

Vincas Berūkštis, Aleksandro. Gimė 1898 m. gegužės 7 d. Kruonio vlsč. Visginų k. Mama – Domicelė Tamošiūnaitė. 1925 m. Darsūniškio bažnyčioje vedė Oną Morkūnaitę.²⁶¹ Tarnavo nuo 1918 m. gruodžio 30 d. iki 1921 m. gruodžio 5 d.²⁶² Apdovanojimo liudijimas Nr. 5422, išduotas 1930 m.²⁶³ 1930 m. gyveno Visginų k.

Benediktas Bičkauskas, Adomo. Gimė 1897 m. vasario 15 d. (kitur – kovo 15 d.)²⁶⁴ Žaslių vlsč. Prozarikių k. Motina – Kotryna Rauluševičiūtė.²⁶⁵ 1915 m. mokėsi „Saulės“ mokytojų seminarijos 2-ame kurse.²⁶⁶ 1917 m. baigė mokytojų kursą.²⁶⁷ Nuo 1917 m. iki 1919 m. vasario 14 d. mokytojavo.²⁶⁸ Įstojo savanoriu į kariuomenę 1919 m. vasario 17 d.²⁶⁹ Tarnavo Inžinerijos batalione, 2-ame pėstininkų pulke, Marijampolės batalione (vėliau – 6-ame pėstininkų pulke).²⁷⁰ 1920 m. sausio 16 d. įstojo į Karo mokyklą. Baigęs mokyklą, 1920 m. spalio 17 d. paskirtas į 12-ąjį pėstininkų pulką, vėliau į 4-ąjį pasienio pulką (vėliau – 4-asis atskiras pasienio batalionas). Leitenantas. Tarnavo iki 1923 m. gruodžio 24 d.²⁷¹ 1932 m. ėjo Pasienio policijos Šakių baro 2-ojo rajono viršininko pareigas.²⁷² 1932 m. – 1936 m. dirbo Trakų baro pasienio policijos 1-ojo ir 3-ojo rajono viršininku.²⁷³ Mirė 1936 m. gruodžio 15 d.²⁷⁴ Palaidotas Žaslių vlsč. Mančiūnų kapinėse. LKKSS Trakų skyriaus narys (tėvavardis „Povilo“ įrašytas klaidingai).²⁷⁵ Savanorių medalio apdovanojimo

liudijimas Nr. 769, išduotas 1928 m.²⁷⁶ Taip pat buvo apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu.²⁷⁷

Viktoras Bičukas, Domininko. Gimė 1897 m. lapkričio 16 d. Kietaviškių vlsč. Abromiškių dvare. Mamos vardas – Kotryna (pavardė neįskaitoma).²⁷⁸ Liudijime savanorio medaliui gauti nurodyta, kad kilęs iš Kareivionių kaimo.²⁷⁹ Tarnavo nuo 1919 m. gegužės 14 d. iki 1921 m. lapkričio 24 d.²⁸⁰ 2-ame pėstininkų pulke tarnavo nuo 1919 m. gegužės 14 d. iki 1919 m. birželio 2 d.; 2-ojo pėstininkų pulko atsargos batalione nuo 1919 m. birželio 2 d. iki 1919 m. birželio 7 d.; Panevėžio komendantūroje nuo 1919 m. birželio 7 d. iki 1920 m. sausio 7 d.; Pasvalio komendantūroje nuo 1920 m. sausio 9 d. iki 1921 m. lapkričio 24 d. be pertraukų. Mūšiuose nedalyvavo.²⁸¹ 1935 m. gyveno Garliavos vlsč. Teleičių k. Apdovanojimo liudijimas Nr. 9927, išduotas 1937 m.²⁸²

Jonas Bieliuškevičius, Jurgio. Gimė 1884 m. spalio 16 d. Rumšiškių vlsč. Pamierio k. Motina – Kotryna Gedonytė.²⁸³ 1931 m. gyveno Kaune.²⁸⁴ Tarnavo nuo 1919 m. sausio 25 d. iki 1920 m. gegužės 1 d. 1-ame pėstininkų pulke. Dalyvavo karo veiksmuose prieš bolševikus, bermontininkus ir lenkus 1919–1920 m.²⁸⁵ Apdovanojimo liudijimas Nr. 8544, išduotas 1932 m.²⁸⁶

Juozas Bielskis, Vlodo. Gimė 1900 m. lapkričio 5 d. Kruonio vlsč. Grabaučiškių vnk. Motina – Teklė Jackevičiūtė.²⁸⁷ 1930 m. gyveno Ukmergės apskr. Musninkų vlsč. Pajojaus k.²⁸⁸ Tarnavo nuo 1919 m. vasario 12 d. iki 1921 m. spalio 29 d.²⁸⁹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 6562, išduotas 1931 m.²⁹⁰

Benediktas Bilevičius, Jono. Gimė 1902 m. liepos 4 d. Rumšiškių vlsč. Naujasodžių k. (kitur minima – Kaišiadorių vlsč. Šukiškių k.)²⁹¹. Motina – Elžbieta Kuliešaitė. 1922 m. Kaišiadorių bažnyčioje vedė Marę Sadauskaitę.²⁹² Tarnavo nuo 1920 m. spalio 22 d. iki 1921 m. lapkričio 8 d. 2-ajame atsargos batalione grandiniu.²⁹³ Savo prašyme medaliui gauti rašo, kad savanoriu tapo 1919 m. balandžio 23 d., buvo paskirtas į 1-ąjį geležinkelio batalioną, o į atsargą išėjo 1922 m. iš 1-ojo atsargos bataliono. 1928 m. gyveno Kaišiadorių vlsč. Šukiškių k.²⁹⁴ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2468, išduotas 1929 m.²⁹⁵ LŠS narys nuo 1934 m.

Vincas Blaževičius, Jono. Gimė 1893 m. vasario 19 d. Kaišiadorių vlsč. Gudienos k. Mama – Justina Olechnovičiūtė.²⁹⁶ Nuo 1914 m. iki 1918 m. tarnavo rusų kariuomenės artilerijoje eiliniu.²⁹⁷ Savanoriu

249 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 507, l. 4, 11.

250 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 507, l. 3.

251 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 507, l. 2.

252 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 507, l. 2, 4.

253 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26.

254 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 507, l. 11.

255 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 507, l. 5.

256 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 510, l. 3.

257 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 510, l. 4.

258 I pėst. D. I. K. Gedimino pulko kariai, nukauti ir mirusieji nuo žaidžų kovose dėl Lietuvos nepriklausomybės // Karys, 1938, nr. 34, p. 959.

259 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 510, l. 2.

260 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 510, l. 7.

261 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 550, l. 3.

262 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 550, l. 4.

263 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 550, l. 10.

264 LCVA, f. 930, ap. 2B, b. 346, l. 2 a. p.; f. 930, ap. 8, b. 232, l. 259 a. p.

265 LCVA, f. 930, ap. 2B, b. 346, l. 11.

266 LCVA, f. 930, ap. 2B, b. 346, l. 13.

267 LCVA, f. 930, ap. 2B, b. 346, l. 2 a. p.

268 LCVA, f. 930, ap. 2B, b. 346, l. 13.

269 LCVA, f. 930, ap. 2B, b. 346, l. 8.

270 LCVA, f. 930, ap. 2B, b. 346, l. 13.

271 LCVA, f. 930, ap. 8, b. 232, l. 260–261.

272 LCVA, f. 394, ap. 17, b. 492, l. 1.

273 LCVA, f. 409, ap. 8, b. 11, l. 1–13.

274 LCVA, f. 409, ap. 8, b. 11, l. 13.

275 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26.

276 LCVA, f. 930, ap. 2B, b. 346, l. 6.

277 LCVA, f. 394, ap. 17, b. 492, l. 1 a. p.

278 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 567, l. 11.

279 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 567, l. 5.

280 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 567, l. 5.

281 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 567, l. 3.

282 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 567, l. 19.

283 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 587, l. 3.

284 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 587, l. 2.

285 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 587, l. 2, 4.

286 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 587, l. 7.

287 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 592, l. 3.

288 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 592, l. 2.

289 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 592, l. 4.

290 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 592, l. 7.

291 LCVA, f. 561, ap. 1a, b. 120, l. 1.

292 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 603, l. 3.

293 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 603, l. 64.

294 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 603, l. 2.

295 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 603, l. 6.

296 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 734, l. 157.

297 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 734, l. 158.

tarnavo nuo 1919 m. liepos 13 d. iki 1920 m. liepos 9 d.²⁹⁸ LKKSS Trakų skyriaus narys. 1928 m. gyveno Žiežmarių vlsč. Astraučiškių k. Apdovanojimo liudijimas Nr. 3785, išduotas 1929 m.²⁹⁹

Juozas Bliujus, Mato. Gimė 1900 m. lapkričio 1 d. Kietaviškių vlsč. Peliūnų k. Motina – Elena Sabaliauskaitė. Savo prašyme nurodo, kad tarnavo nuo 1919 m. balandžio 20 d. iki 1921 m. spalio 20 d. 1929 m. gyveno Vievio vlsč. Dembinos-Lazdėnų k.³⁰⁰. Kitur nurodyta, kad įstojo savanoriu 1919 m. balandžio 30 d. Apdovanojimo liudijimas Nr. 3802, išduotas 1929 m.³⁰¹

Juozas Bliumas, Juozo. Gimė 1889 m. gruodžio 25 d. Papolės vlsč. Dabikynės stotyje (kitur – Vienrankių k.³⁰²) (Šiaulių apskr.). Motina – Jonė Maziliauskaitė.³⁰³ 1932 ir 1935 m. gyveno Kaune.^{304/305} 1940 m. gyveno Žiežmariuose.³⁰⁶ Tarnavo nuo 1920 m. kovo 20 d. iki 1921 m. gegužės 18 d. Auto batalione.³⁰⁷ 1935 m. komisija nutarė: „Kūrėjo savanorio medalio komisija 1935 m. gegužės mėn. 29 dieną nutarė pil. Juozo Bliumo savanoriškumo reikalui bylos nesvarstyti, nes jis 1935 m. kovo mėn. 20 d. teismo baustas 1 mėnesį paprasto kalėjimo. Pagal Ordinų įstatymo 29 str. (Vyr. Žin. Nr. 343) pil. Bliumo negalima pristatyti apdovanoti per 5 metus nuo baismės atlikimo.“³⁰⁸

Rapolas Boguckas, Aleksandro. Gimė 1895 m. spalio 11 d. Kaišiadorių vlsč. Krušonių k. 1925 m. Karmėlavos bažnyčioje susituokė su Tekle Sinkevičiūte.³⁰⁹ Įstojo savanoriu 1920 m. kovo 3 d., tarnavo iki 1922 m. sausio 23 d.³¹⁰ 1915 m. tarnavo rusų kariuomenėje³¹¹, 1915 m. pabaigoje pateko į vokiečių nelaisvę už Vilniaus, iš nelaisvės grįžo 1918 m. gruodžio mėn.³¹² 1930 m. gyveno gimtinėje. Apdovanojimo liudijimas Nr. 6960, išduotas 1931 m.³¹³

Česlovas Borchertas, Jono. Gimė 1905 m. gruodžio 11 d. Rumšiškių vlsč. Livintų k. Motina – Marijona Krasauskaitė. Tarnavo savanoriu nuo 1920 m. kovo 25 d. iki 1923 m. kovo 31 d. Iš pradžių tarnavo 2-ojo pėstininkų pulko muzikantų komandoje, paskui išėjo į atsargą ir vėliau įstojo į „Geležinio Vilko“ muzikantų komandą, kur ir mirė. Apdovanojimo liudijimas Nr. 8293, išduotas 1932 m. Apdovanojimas išduotas motinai, gyvenusiai Gudžiūnų vlsč. Pupėnų k.³¹⁴

Boleslovas Borisas (Borysas), Juozo. Gimė 1901 m. lapkričio 19 d. Žiežmarių vlsč. Strošiūnų I k. Motina – Eleonora Šliužaitė. 1921 m. spalio 23 d. Žiežmarių bažnyčioje susituokė su Uršulė Orbačaitė.³¹⁵ 1928 m. gyveno gimtinėje.³¹⁶ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 19 d. iki 1920 m. gegužės 28 d. Dalyvavo mūšiuose su lenkais, buvo nelaisvėje nuo 1919 m. rugsėjo 23 d. iki 1919 m. spalio mėn. 4 d.³¹⁷ LKKSS Trakų skyriaus narys.³¹⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 1337,

išduotas 1928 m.³¹⁹

Petras Brancevičius, Igno. Gimė 1889 m. Švenčionių apskr. Kemeliškių vlsč. Polianų dvare. Tarnavo savanoriu nuo 1920 m. lapkričio 4 d. iki 1922 m. vasario 21 d. Atskirame baltgudžių batalione. Prieš tai tarnavo rusų kariuomenėje.³²⁰ 1932 m. gyveno Žaslių vlsč. Lėlių k. Apdovanojimo liudijimas Nr. 8765, išduotas 1932 m.³²¹

Jonas Bronickas (Branickas), Ignoto. Gimė 1899 m. gegužės 23 d. Žiežmarių vlsč. Aleksandravos k. Motina – Antanina Korbutavičiūtė.³²² 1930 m. gyveno Jiezno vlsč. Daukantų k. (Alytaus apskr.)³²³ Tarnavo nuo 1920 m. lapkričio 4 d. iki 1922 m. spalio 15 d. Atskirame baltgudžių batalione.³²⁴ Karių savanorių komisija 1931 m. atmetė Jono Bronicko prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, nes jis įstojo kariuomenėn 1920 m. lapkričio 4 d., o kaip gimęs 1899 m. turėjo tarnauti pagal 1919 m. spalio 1 d. naujokų šaukimą.³²⁵ 1931 m. šis nutarimas patvirtintas.³²⁶

Albinas Brazauskas. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. vasario 17 d. įrašytas Albinas Brazauskas, 20 metų, kilęs iš Kampietos kaimo.³²⁷ Kampieta – kaimas Kaišiadorių valsčiuje.

Jonas Bulauka, Juozo. Gimė 1899 m. gegužės 3 d. Žaslių vlsč. Naravų k. Įstojo savanoriu 1920 m. kovo 4 d., tarnavo iki 1921 m. birželio 15 d. Dalyvavo mūšiuose su lenkais nuo tapimo savanoriu iki 1920 m. gruodžio 1 d.³²⁸ 1931 m. gyveno Žaslių vlsč. Rusių k. Apdovanojimo liudijimas Nr. 8297, išduotas 1932 m.

Motiejus Bulauka, Juozo. Gimė 1901 m. vasario 10 d. Žaslių vlsč. Naravų k. Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 20 d. iki 1920 m. rugpjūčio 18 d.³²⁹ Tarnavo Kaišiadorių komendantūroje.³³⁰ LKKSS Trakų skyriaus narys. 1930 m. dirbo policininku, gyveno Žaslių vlsč. Antakalnio (Niauriškių) k. Apdovanojimo liudijimas Nr. 518, išduotas 1930 m.³³¹

Jonas Bulota, Tamošiaus. Gimė 1855 m. balandžio 18 d. Igliskėlių (ankščiau – Javaravo) vlsč. Klevinės k. (Marijampolės apskr.)³³² 1924 m. ir 1937 m. minima, kad gyveno Kaune.³³³ Kaip savanoris gavo 11½ ha žemės Bulotų k. (Žiežmarių vlsč.).³³⁴ Mirė 1942 m. vasario 6 d. Bulotų k. 1919 m. liepos 1 d. įstojo savanoriu į kariuomenę ir buvo paskirtas KAM Sanitarijos skyriaus Veterinarijos dalies viršininku. Veterinarijos gydytojas, generolas leitenantas nuo 1919 m. birželio 14 d. Nuo 1921 m. gegužės 2 d. paskirtas I rūšies ypatingų reikalų karininku prie KAM, nuo 1922 m. kovo 14 d. – 2-os rūšies ypatingų reikalų karininku prie KAM. Nuo 1924 m. sausio 23 d. paskirtas ypatingų reikalų karininku prie Ūkio ir finansų valdybos bataliono vado teisėmis.³³⁵ Nuo 1926 m. balandžio mėn. 27 d.

298 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 734, l. 156.

299 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 734, l. 152.

300 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 552, l. 7.

301 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 552, l. 1.

302 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 630, l. 2, 3.

303 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 630, l. 5.

304 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 630, l. 1.

305 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 630, l. 4.

306 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 630, l. 3.

307 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 630, l. 2.

308 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 630, l. 10.

309 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 576, l. 2.

310 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 576, l. 4.

311 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 576, l. 4.

312 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 576, l. 7.

313 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 576, l. 1.

314 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 598, l. 1–6.

315 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 594, l. 4.

316 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 594, l. 3.

317 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 594, l. 6.

318 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26.

319 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 594, l. 1.

320 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 609, l. 5.

321 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 609, l. 1.

322 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 643, l. 5.

323 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 643, l. 1.

324 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 643, l. 1, 4.

325 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 643, l. 6 a. p.

326 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 643, l. 19.

327 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 35–36; b. 100, l. 14.

328 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 728, l. 3.

329 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 726, l. 11.

330 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 726, l. 10.

331 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 726, l. 1.

332 LCVA, f. 930, ap. 2B, b. 268, l. 5 a. p.

333 LCVA, f. 402, ap. 5, b. 26, l. 5.

334 LCVA, f. 930, ap. 2B, b. 268, l. 5 a. p.

335 LCVA, f. 930, ap. 2B, b. 268, l. 2.

suteiktas Veterinarijos tarnybos generolo laipsnis. 1927 m. birželio 9 d. paskirtas ypatingų reikalų karininku prie KAM divizijos vado teisėmis. Nuo 1929 m. kovo 8 d. paskirtas ypatingų reikalų karininku prie Vyriausiojo kariuomenės štabo viršininko divizijos vado teisėmis. 1930 m. birželio 23 d., pačiam prašant, paleistas iš kariuomenės.³³⁶ Nuo 1924 m. kovo 10 d. iki 1929 m. lapkričio 1 d. taip pat ėjo Lietuvos universiteto Medicinos fakulteto vyresniojo asistento, vėliau – docento pareigas.³³⁷ Savanorių medaliu apdovanojimo liudijimas Nr. 7, išduotas 1928 m.³³⁸ Taip pat apdovanotas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 2-ojo laipsnio ordinu.³³⁹

Kazys Bumbulis, Petro. Gimė 1896 m. vasario 6 d. Kruonio vlsč. Kalvių k. Motina – Uršulė Beresnevičiūtė³⁴⁰. Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 9 d. iki 1921 m. spalio 18 d.³⁴¹ Tarnavo 5-ame pėstininkų pulke³⁴². 1928 m. gyveno Kalvių k., 1938 m. – Pažaislio vlsč. Novasadų k. Apdovanojimo liudijimas Nr. 2183, išduotas 1929 m.³⁴³

Andrius Butkevičius, Stasio. Gimė 1898 m. birželio 21 d. Žaslių vlsč. Ilgakiemio k. Motina – Ona Lisauskaitė.³⁴⁴ 1933 m. gyveno Semeliškių vlsč. Bijūnų k.³⁴⁵ Tarnavo nuo 1919 m. kovo 6 d. iki 1921 m. spalio 14 d. ir nuo 1922 m. sausio 26 d. iki 1923 m. sausio 4 d. 1920 m. dalyvavo mūšiuose su lenkais ir buvo patekęs lenkų nelaisvėn 1920 m. rugsėjo 22 d.; grįžo iš nelaisvės 1920 m. gruodžio 5 d.³⁴⁶ KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. kovo 5 d. ir kovo 8 d. įrašytas Andrius Butkevičius, 19 metų, kilęs iš Žaslių vlsč. Ilgakiemio k.³⁴⁷ Karių savanorių komisija 1934 m. atmetė Andriaus Butkevičiaus prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes jis stojo kariuomenėn 1919.III.6 d., o kaip gimęs 1898 m., buvo paliestas 1919. III 5 d. naujokų šaukimo“.³⁴⁸

Juozas Bžozauskas. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. vasario 26 d. įrašytas Juozas Bžozauskas, 18 metų, kilęs iš Žaslių vlsč. Kampietos kaimo.³⁴⁹ Greičiausiai jis buvo susijęs su Albinu Brazausku iš Kampietos, kuris tuo pačiu laiku užregistruotas savanoriu.

Jonas Cibulskas (Cibulskis), Juozo. Gimė 1903 m. liepos 6 d. Kietaviškių vlsč. Kareivionių k. Motina – Elena Balasevičiūtė.³⁵⁰ 1930 m. kovo mėn. gyveno Pasvalio m. (Biržų apskr.).³⁵¹ Tarnavo nuo 1919 m. balandžio 2 d. iki 1919 m. rugsėjo 19 d. ir nuo 1920 m. liepos 7 d. iki 1921 m. rugpjūčio 1 d. Inžinerijos batalione ir Atskiroje inžinerijos kuopoje.³⁵² Apdovanojimo liudijimas Nr. 6168, išduotas 1931 m.³⁵³ 1927 m. baigė Simono Daukanto mokytojų seminariją ir nuo 1927 m. rugsėjo 10 d. paskirtas Biržų apskrities Daujėnų pradžios mokyklos mokytoju. Nuo 1930 m. rugsėjo 1 d. dirbo Trakų apskr. Dainavos pradžios mokyklos vedėju, nuo 1931 m. rugsėjo 1 d. –

Antanaičių pradžios mokyklos vedėju, nuo 1932 m. vasario 1 d. – Vilkiškių pradžios mokyklos vedėju, nuo 1933 m. birželio 1 d. – Aitekonių pradžios mokyklos vedėju, nuo 1935 m. rugsėjo 1 d. – Kurniškių pradžios mokyklos vedėju, nuo 1938 m. gegužės 1 d. – Kauno apskrities Petrašiūnų mokyklos vedėju.³⁵⁴

Mikas Cibulskis, Juozo. Gimė 1900 m. liepos 24 d. Kareivionių k. Motina – Elena Balasevičiūtė.³⁵⁵ 1932 m. gyveno Kietaviškių miestelyje.³⁵⁶ Tarnavo nuo 1919 m. sausio 15 d. iki 1922 m. balandžio 13 d. 2-ajame pėstininkų pulke, Krašto apsaugos Intendantūros dalyje, Elektrotechnikos batalione.³⁵⁷ Karių savanorių komisija 1933 m. atmetė Juozo Cibulskio (sergančio Miko Cibulskio tėvo) prašymą apdovanoti jo sūnų Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes jo sūnus Mikas 1920 m. buvo 6 mėn. ir 22 d. pabėgęs iš k-nės už ką ir teismo buvo baustas. Jei nusikaltimo metu Mikas Cibulskis būtų buvęs psichiškai nesveikas, tai teismas jį išteisintų. Tuo tarpu teismas nubaudė 4 mėn. dabuoklės.“³⁵⁸

Petras Ciunis. Gimė 1898 m. birželio 26 d. Perlojoje. 1939–1940 m. buvo LKKSS Trakų skyriaus vicepirmininku.³⁵⁹ Nuo 1933 m. – Trakų (Kaišiadorių) šaulių rinktinės vadas, 1935–1940 m. – Trakų (Kaišiadorių) karo komendantų padėjėjas.

Michelis Codikovas, Šolomo. Gimė 1895 m. Rumšiškėse. Tarnavo nuo 1919 m. gegužės 22 d. iki 1920 m. birželio 9 d.³⁶⁰ 2-ojo artilerijos pulko 5-oje baterijoje.³⁶¹ 1929 m. gyveno Kauno apskrities Panemunės miestelyje. Apdovanojimo liudijimas Nr. 6263, išduotas 1931 m.³⁶²

Juozas Cvilikas, Karolio. Gimė 1884 m. vasario 17 d. Žaslių vlsč. Krivionių k. Motina – Marcijona Raulušonytė.³⁶³ Tarnavo nuo 1919 m. vasario 6 d. iki 1920 m. kovo 31 d.³⁶⁴ Pradėjo tarnauti Kauno komendantūroje, į atsargą išėjo iš Kaišiadorių komendantūros.³⁶⁵ 1932 m. gyveno Ukmergės apskrities Veprių vlsč. Sietynų k. Apdovanojimo liudijimas Nr. 8548, išduotas 1932 m.³⁶⁶

Stasys Cvilikas, Miko. Gimė 1900 m. (arba 1899 m.) vasario 28 d. Žaslių vlsč. Valkakiemio k.³⁶⁷ Tarnavo nuo 1919 m. balandžio 1 d. iki 1921 m. spalio 29 d.³⁶⁸ Gyveno gimtinėje. Apdovanojimo liudijimas Nr. 3523, išduotas 1929 m.³⁶⁹

Kazys Čaplikas, Petro. Gimė 1900 m. gruodžio 19 d. Merkinės vlsč. Ryliškių k. Motina – Morta Markeliūnaitė.³⁷⁰ Tarnavo nuo 1919 m. rugpjūčio 15 d. iki 1922 m. balandžio 1 d. 1926 m. baigė Žiezmarių vidurinės mokyklos 4 klases.³⁷¹ 1928 m. gyveno Kaišiadoryse. Apdovanojimo liudijimas Nr. 3775, išduotas 1929 m.³⁷²

336 LCVA, f. 930, ap. 2B, b. 268, l. 3.

337 LCVA, f. 930, ap. 2B, b. 268, l. 6.

338 LCVA, f. 930, ap. 2B, b. 268, l. 21.

339 LCVA, f. 930, ap. 2B, b. 268, l. 3.

340 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 732, l. 2.

341 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 732, l. 71.

342 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 732, l. 3.

343 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 732, l. 1.

344 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 723, l. 7.

345 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 723, l. 2.

346 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 723, l. 3.

347 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 45–46; b. 100, l. 19 a. p.

348 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 723, l. 13.

349 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 39–40; b. 100, l. 16 a. p.

350 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 815, l. 2.

351 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 815, l. 6.

352 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 815, l. 3, 6.

353 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 815, l. 1.

354 LCVA, f. 391, ap. 10, b. 2449, l. 1.

355 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 814, l. 5.

356 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 814, l. 1.

357 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 814, l. 1, 3.

358 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 814, l. 5 a. p.

359 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 151, l. 2.

360 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 848, l. 4.

361 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 848, l. 20.

362 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 848, l. 1.

363 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 850, l. 2.

364 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 850, l. 3.

365 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 850, l. 8.

366 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 850, l. 1.

367 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 849, l. 3.

368 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 849, l. 4.

369 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 849, l. 1.

370 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 848, l. 8.

371 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 848, l. 3.

372 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 857, l. 1.

Juozas Černiauskas, Martyno. Gimė 1880 m. spalio 1 d. Kruonio vlsč. Žostautų k. 1902–1907 m. ir 1914–1918 m. tarnavo rusų kariuomenėje viršila. Lietuvos kariuomenėje tarnavo nuo 1919 m. kovo mėn. Greičiausiai tas pats J. Černiauskas minimas Kauno komendantūros savanorių sąrašuose 1919 m. kovo 14 d., 38 metų, kilęs iš Žiežmarių.³⁷³ 1919 m. liepos 3 d. paauskštintas iš viršilos į karininkus ir paskirtas Atsargos kuopos jaun. karininku. Nuo 1919 m. liepos 6 d. – leitenantas. Tarnavo Vilniaus batalione (vėliau – 5-ame pėstininkų pulke). 1922 m. „*už dalyvavimą apiplėšime nubaustas 1 ½ metų grasos kalėjimo ir išmestas iš kariuomenės tarpo, ir atimtas leitenanto laipsnis*“. Šiuose dokumentuose neminima, kad buvo savanoriu. Apdovanotas Vyčio Kryžiaus 5-ojo laipsnio ordinu³⁷⁴.

Silvestras Černiauskas. Kauno komendantūros savanorių sąrašuose 1919 m. liepos 3 d. įrašytas Silvestras Černiauskas, 18 metų, kilęs iš Kruonio vlsč. Mičiūnų k.³⁷⁵

Vincas Černiukas, Juozo. Gimė 1895 m. gegužės 5 d. Semeliškių vlsč. Brodaciškių k. Motina – Ona Narkevičiūtė³⁷⁶. Tarnavo nuo 1919 m. vasario 26 d. iki 1921 m. lapkričio 1 d.³⁷⁷ 1931 m. gyveno Kruonio vlsč. Girgždų k. Apdovanojimo liudijimas Nr. 7941, išduotas 1932 m. vasario 29 d.³⁷⁸

Kazimieras Červokas, Petro. Gimė 1903 m. (arba 1901 m.) sausio 11 d. Žiežmarių vlsč. Kudonių k. Motina – Konstancija Mačunskaitė³⁷⁹. Tarnavo nuo 1920 m. spalio 5 d. iki 1922 m. spalio 14 d.³⁸⁰ 1930 m. gyveno Kudonių k.³⁸¹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 6887, išduotas 1931 m. birželio 22 d.³⁸² Kitur minima, kad tarnavo nuo 1920 m. gegužės 10 d., 1928 m. gyveno Strošiūnų k.

Martynas Čėsna, Jurgio. Gimė 1901 m. gruodžio 24 d. Žaslių vlsč. Stabintiškių k. Mama – Ona Stirnaitė³⁸³. Tarnavo nuo 1919 m. kovo 23 d. iki 1920 m. gegužės 18 d., pašauktu nuo 1923 m. gegužės 27 d. iki 1924 m. birželio 24 d.³⁸⁴ 1928 m. gyveno Žaslių vlsč. Dainavos k. Apdovanojimo liudijimas Nr. 726, išduotas 1928 m. rugpjūčio 29 d.³⁸⁵

Stasys Čėsna, Kazio. Gimė 1896 m. lapkričio 12 d. Žaslių vlsč. Stabintiškių k. Motina – Agota Šimonytė.³⁸⁶ Tarnavo nuo 1919 m. liepos 18 d. iki 1920 m. balandžio 16 d. (1-ame raitelių pulke³⁸⁷) ir nuo 1920 m. gruodžio 6 d. iki 1922 m. liepos 20 d.³⁸⁸ (3-ame dragūnų „Geležinio Vilko“ pulke³⁸⁹). 1928 m. gyveno Žaslių vlsč. Stabintiškių k.³⁹⁰ Apdovanojimo liudijimas Nr. 1023, išduotas 1928 m.³⁹¹

Vincas Čėsna, Kazio. Gimė 1900 m. sausio 4 d. Žaslių vlsč. Stabintiškių k.³⁹² Tarnavo nuo 1919 m. kovo 23 d. iki 1920 m. gegužės 6 d.³⁹³

1928 m. gyveno Žaslių vlsč. Kurniškių vnk. (dar vadintas Žemrausų k.)³⁹⁴ Apdovanojimo liudijimas Nr. 1304, išduotas 1928 m.³⁹⁵

Jonas Česonis, Motiejaus. Gimė 1902 m. vasario 18 d. Kietaviškių vlsč. Peliūnų k. Motina – Domicelė Ščerbavičiūtė³⁹⁶. Tarnavo nuo 1919 m. gegužės 1 d. iki 1922 m. spalio 6 d.³⁹⁷ 1928 m. gyveno Kietaviškių vlsč. Žikaronių k. Apdovanojimo liudijimas Nr. 1999, išduotas 1929 m.³⁹⁸

Juozas Čiplies, Antano. Gimė 1900 m. liepos 30 d. Žeimelio vlsč. Pažeimės dvare (Šiaulių apskr.). Motina – Kazimiera Zajarskaitė.³⁹⁹ 1928 m. gyveno Žasliuose.⁴⁰⁰ Tarnavo nuo 1919 m. kovo 25 d. iki 1921 m. lapkričio 1 d. Panevėžio atskirame batalione (vėliau – 4-ame pėstininkų pulke).⁴⁰¹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 727, išduotas 1928 m.⁴⁰²

Mykolas Čiulada, Simono. Gimė 1900 m. rugsėjo 5 d. Žaslių vlsč. Pakalniškių k. Motina – Felicija Jurevičiūtė.⁴⁰³ 1931 m. gyveno Žaslių vlsč. Našlėnų k.⁴⁰⁴ Tarnavo Lietuvos kariuomenėje nuo 1919 m. spalio 20 d. iki 1922 m. balandžio 10 d.⁴⁰⁵ Karių savanorių komisija 1933 m. nutarė atmesti Miko Čiulados prašymą apdovanoti savanorių medaliu, „*nes jis stojo karm. 1919.X.20 d., o kaip gimęs 1900 met., buvo liestas 1919.X.1 d. naujokų šaukimo.*“⁴⁰⁶

Jonas Čižauskas, Martyno. Gimė 1889 m. vasario 18 d. Žiežmarių vlsč. Pakertų k. Motina – Petronėlė Ramanauskaitė⁴⁰⁷. Tarnavo nuo 1919 m. vasario 26 d. iki 1921 m. rugpjūčio 28 d. Buvęs rusų kariuomenėje. Iki 1919 m. spalio 17 d. tarnavo Telšių apskr. komendantūroje. 1919 m. liepos 15 d. už gerą tarnybą pakeltas puskarininkiu. 1919 m. spalio 17 d. su kuopa išsiųstas į Kauną. 1919 m. lapkričio 10 d. paskirtas į 4-ąjį pėstininkų pulką, kuriame tarnavo iki 1921 m. rugpjūčio 28 d.⁴⁰⁸ 1919 m. dalyvavo mūšiuose su bermontininkais, 1920 m. – mūšiuose su lenkais. 1920 m. pateko į lenkų nelaisvę, kurioje išbuvo iki 1921 m.⁴⁰⁹ 1936 m. gyveno Žiežmarių vlsč. Budiškių viensėdyje⁴¹⁰. Apdovanojimo liudijimas Nr. 9945, išduotas 1937 m.⁴¹¹

Vaclovas Dailidė, Mykolo. Gimė 1895 m. balandžio 19 d. Žiežmarių vlsč. Burbiškių k. Motina – Marijona Stankevičiūtė⁴¹². Į savanorius įstojo 1919 m. balandžio 11 d., žuvo mūšyje su bolševikais 1919 m. rugsėjo 23 d.⁴¹³ Tarnavo 1-ojo pėstininkų pulko 2-oje kuopoje⁴¹⁴. Apdovanojimas išduotas motinai, gyvenusiai Kruonio vlsč. Silviškių k.⁴¹⁵ Apdovanojimo liudijimas Nr. 5838, išduotas 1930 m.⁴¹⁶

373 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 54–55; b. 100, l. 22 a. p.

374 LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1173, l. 2.

375 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 129–130; b. 100, l. 50 a. p.

376 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 971, l. 2.

377 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 971, l. 3.

378 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 971, l. 1.

379 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 971, l. 2.

380 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 971, l. 3.

381 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 971, l. 4.

382 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 974, l. 1.

383 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 789, l. 7.

384 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 789, l. 4.

385 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 789, l. 1.

386 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 986, l. 7.

387 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 986, l. 5.

388 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 986, l. 3.

389 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 986, l. 6.

390 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 986, l. 3.

391 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 986, l. 1.

392 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 984, l. 6.

393 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 984, l. 5.

394 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 984, l. 3.

395 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 984, l. 1.

396 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 576, l. 4.

397 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 576, l. 6.

398 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 988, l. 1.

399 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 789, l. 78.

400 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 789, l. 75.

401 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 789, l. 76.

402 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 789, l. 74.

403 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 781, l. 5, 6.

404 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 781, l. 2.

405 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 781, l. 3.

406 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 781, l. 5 a. p.

407 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 785, l. 4.

408 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 785, l. 2.

409 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 785, l. 1.

410 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 785, l. 1.

411 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 785, l. 14.

412 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1023, l. 2.

413 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1023, l. 3.

414 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1023, l. 7.

415 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1023, l. 4.

416 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1023, l. 1.

Greičiausiai tas pats Vaclovas Dailidė (Dailydas) įrašytas Kauno miesto ir apskrities komendantūros savanorių sąrašuose 1919 m. balandžio 9 d., 22 metų, kilęs iš Žiez marių vlsč. Lūžiškių k.⁴¹⁷

Adomas Dalikas, Simono. Gimė 1903 m. balandžio 16 d. Kruonio vlsč. Dijokiškių k. Motina – Marijona Zuzevičiūtė.⁴¹⁸ 1929 m. gyveno Kruonio vlsč. Kurniškių k., vėliau – Girgždų k.⁴¹⁹ 1934 m. gyveno A. Panemunėje.⁴²⁰ „Istojo Lietuvos kariuomenėn 1919 m. rugpjūčio mėn. 17 dieną; paliuosotas iš kariuomenės, kaip neturįs 17 metų amžiaus, 1920 m. sausio mėn. 5 dieną; pašauktas į kariuomenę, kaip naujokas, 1925 m. balandžio mėn. 28 dieną; paliuosuotas iš kariuomenės atsargon 1926 m. balandžio mėn. 30 dieną“. Jaun. puskarininkis.⁴²¹ Karių savanorių komisija 1929 m. ir 1930 m. nutarė atvesti A. Daliko prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų-savanorių medaliu, „nes k-menėje tarnavo tik 4 mėnesius]. 19 d[ienų], t. y. neištarnavo 1 metų. Paliuosuotas kaip mažametis.“⁴²² 1934 m. šis nutarimas patvirtintas.⁴²³

Jonas Dambrauskas, Kazio. Gimė 1901 m. birželio 20 d. Žiez marių vlsč. Vandapolio vnk. Motina – Magdalena Acevičiūtė.⁴²⁴ 1929 m. gyveno Musninkų vlsč. Paguliankos vnk.⁴²⁵ 1930 m. gyveno Širvintose, tarnavo pasienio policijoje.⁴²⁶ Tarnavo Lietuvos kariuomenėje nuo 1919 m. birželio 1 d. iki 1922 m. spalio 1 d. (savo prašyme rašo, kad nuo 1919 m. gegužės 18 d. iki 1922 m. spalio 6 d.) 1-ame raitelių pulke.⁴²⁷ Apdovanojimo liudijimas Nr. 5466, išduotas 1930 m.⁴²⁸

Jurgis Danielius. Gimė 1895 m. sausio 13 d. Garliavos vlsč. Dievogalos k. (Kauno apskr.). Motina – Marijona Žilinskaitė.⁴²⁹ Istojo savanoriu 1919 m. vasario 9 d. į Kauno komendantūrą. Tarnavo Atskirajame batalione, 5-ame pėstininkų pulke 1-oje kuopoje. Nukautas kautynėse su Sovietų Rusijos kariuomene ties Pajautiškemis (prie Žaslių) 1919 m. balandžio 3 d.⁴³⁰ Palaidotas Žiez mariuose. Apdovanojimo liudijimas Nr. 9381, išduotas 1933 m.⁴³¹

Sergėjus Darčianovas, Jokūbo. Gimė 1895 m. rugsėjo 25 d. Kruonio vlsč. Rokiškių III k. Kilęs iš Dūdiškių sentikių parapijos (Kruonio vlsč). Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 24 d. iki 1920 m. gegužės 29 d.⁴³² 1929 m. gyveno Kruonio vlsč. Kovaičių k. Apdovanojimo liudijimas Nr. 4332, išduotas 1929 m.⁴³³

Stasys Daugėla. Kauno miesto ir apskrities komendantūros savanorių sąrašuose 1919 m. kovo 13 d. įrašytas Stasys Daugėla, 23 metų, kilęs iš Kaišiadorių.⁴³⁴

Pranas Daunoravičius (Davnoravičius). Kauno miesto ir apskrities komendantūros savanorių sąrašuose 1919 m. vasario 2 d. įrašytas Pranas Daunoravičius (Davnoravičius), 19 metų, kilęs iš Kruonio vlsč. Mikulsko (?) dvaro.⁴³⁵

Antanas Degutis, Miko. Gimė 1898 m. birželio 9 d. Kruonio vlsč. Sevelionių k. Motina – Ona Pašvenskaitė.⁴³⁶ 1929 m. gyveno Kruonio vlsč. Kurniškių k.⁴³⁷ Tarnavo nuo 1919 m. balandžio 1 d. iki 1920 m. kovo 27 d. Jaun. puskarininkis. Paleistas iš kariuomenės dėl ausies ligos.⁴³⁸ Karių savanorių komisija 1930 m. ir 1931 m. atmetė A. Degučio prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes jis istojo k-nėn. 1919.IV.01 d., o kaip gimęs 1898 m., buvo paliestas 1919.III.5 d. n. šaukimo.“⁴³⁹ Komisija 1931 m. šį nutarimą patvirtino.⁴⁴⁰

Vladas Degutis, Augustino. Gimė 1897 m. vasario 7 d. Semeliškių vlsč. Novosiolkų k. Motina – Bogumila Česonytė.⁴⁴¹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 14 d. iki 1920 m. birželio 8 d.⁴⁴² 1929 m. gyveno Kruonio vlsč. Silviškių k. Apdovanojimo liudijimas Nr. 4703, išduotas 1930 m.

Vincas Dementavičius, Mykolo. Gimė 1896 m. liepos 12 d. Rumšiškėse. Motina – Julija Kazlauskaitė. 1927 m. Rumšiškių bažnyčioje vedė Eleną Mereckaitę.⁴⁴³ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 12 d. iki 1921 m. spalio 7 d., buvo grandiniu.⁴⁴⁴ Paskirtas į Kaune buvusią atskirą Grenadierių kuopą, po dviejų mėnesių perkeltas į Vilniaus bataliono žvalgų komandą, kuri vėliau tapo 5-uju pėstininkų pulku. Vėliau perkeltas į 2-os divizijos štabą, ryšių komandą.⁴⁴⁵ 1930 m. gyveno Rumšiškių vlsč. Kapitoniškių k. Apdovanojimo liudijimas Nr. 6900, išduotas 1931 m.

Jonas Demereckis (Demereskis), Jono. Gimė 1897 m. birželio 19 d. Šakių apskr. Gelgaudiškio vlsč. Mastaičių dvare (kitur minima – Raseinių apskrities Jurbarko mieste)⁴⁴⁶. Motina – Marijona Bastytė⁴⁴⁷. 1928 m. gyveno Kaišiadoryse, geležinkelio stoties rūmuose⁴⁴⁸, 1929–1932 m. gyveno Kaišiadorių vlsč. Dubaklonių k.⁴⁴⁹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 16 d. iki 1921 m. spalio 17 d. 3-oje kuopoje, Kauno karo komendantūros raštinėje, Generalinio štabo žvalgybos skyriuje. 1920 m. baigė Karo milicijos mokyklą. Jaun. puskarininkis.⁴⁵⁰ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3832, išduotas 1929 m.⁴⁵¹ 1933 m. baigė Kaišiadorių vidurinę mokyklą⁴⁵². 1932–1933 m. dirbo Kriminalinės policijos valdyboje.⁴⁵³ 1937 m. dirbo Valstybės saugumo departamente. Apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu.⁴⁵⁴

Mikas Denislovas. Kauno miesto ir apskrities komendantūros savanorių sąraše 1919 m. liepos 16 d. įrašytas Mikas Denislovas, 20 metų, kilęs iš Kruonio miestelio.⁴⁵⁵

417 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 69a–70; b. 100, l. 33 a. p.

418 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1040, l. 6.

419 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1040, l. 2, 9.

420 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1040, l. 16.

421 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1040, l. 3.

422 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1040, l. 6 a. p., 17.

423 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1040, l. 16.

424 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1043, l. 4 a. p.

425 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1043, l. 10.

426 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1043, l. 7, 9.

427 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1043, l. 5, 10.

428 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1043, l. 1.

429 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 805, l. 2.

430 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 805, l. 6.

431 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 805, l. 7, 8.

432 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1097, l. 11.

433 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1097, l. 1.

434 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 53–54; b. 100, l. 22.

435 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 21–22; b. 100, l. 9.

436 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4886, l. 5.

437 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4886, l. 1.

438 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4886, l. 2, 3.

439 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4886, l. 4 a. p., 8, 24.

440 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4886, l. 25.

441 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 901, l. 41.

442 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 901, l. 43.

443 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 901, l. 157.

444 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 901, l. 158.

445 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 901, l. 160.

446 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 901, l. 161, 169.

447 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 901, l. 168.

448 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 901, l. 171.

449 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 901, l. 174; f. 1767, ap. 3, b. 260, l. 1.

450 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 901, l. 169; f. 929, ap. 2, b. 195, l. 75 a. p.

451 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 901, l. 161.

452 LCVA, f. 1767, ap. 3, b. 260, l. 3.

453 LCVA, f. 394, ap. 17, b. 1019, l. 1; f. 507, ap. 1, b. 211, l. 6.

454 LCVA, f. 394, ap. 17, b. 1020, l. 1, 1 a. p.

455 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 132–133.

Vincas Dičbanis, Vinco. Gimė 1899 m. vasario 19 d. Šakių apskritys Paežerėlių vlsč. Gerdžiūnų k. Motina – Ona Ambraziūnaitė.⁴⁵⁶ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. kovo 13 d. iki 1922 m. balandžio 12 d. Mūšiuose nedalyvavo.⁴⁵⁷ Gyveno Žaslių vlsč. Geloniškių (?) viensėdyje.⁴⁵⁸ Mirė 1930 m. spalio 4 d. Palomenės parapijos Geloniškių (galbūt Beloniškių) viensėdyje.⁴⁵⁹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 9042, išduotas 1933 m.⁴⁶⁰

Pranas Dičkus, Antano. Gimė 1902 m. gegužės 20 d. Latvijoje, Aispučio apskr. Kurzebių vlsč. Padovės k. Motina – Eva Stramskis.⁴⁶¹ 1928 m. gyveno Kruonio vlsč. Darsūniškio mstl.⁴⁶² Vėliau – Pakuonio vlsč. Dvylikų k. (Kauno apskr.).⁴⁶³ Tarnavo savanoriu nuo 1920 m. gruodžio 16 d. iki 1923 m. spalio 1 d. 1-oje oro eskadrilėje. „1922 mt. spalio mėn. baigė Aviacijos mokomą komandą ir kaip toks buvo pakeltas į grandinius.“⁴⁶⁴ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2236, išduotas 1929 m.⁴⁶⁵

Ješua Donas, Joselio. Gimė 1892 m. rugpjūčio 8 d. Jonavoje. Tėvas – Žaslių miestelėnas Joselis, Elijošo sūnus. Motina – Chaja-Rocha, Judelio Aronsono duktė.⁴⁶⁶ 1914–1915 m. tarnavo rusų kariuomenėje.⁴⁶⁷ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. liepos 1 d. iki 1920 m. liepos 5 d. 7-ajame pėstininkų pulke.⁴⁶⁸ 1930 m. gyveno Žiezmaruose. Apdovanojimo liudijimas Nr. 2211, išduotas 1931 m.

Šoja (Šaja, Šajus) Donas, Rachilio (Rachelio). Gimė 1892 m. (arba 1893 m.) Jonavos miestelyje (Kauno apskr.).⁴⁶⁹ 1928 m. gyveno Žiezmaruose.⁴⁷⁰ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. liepos 1 d. iki 1920 m. liepos 5 d. Kauno batalione (vėliau – 7-ame pėstininkų pulke).⁴⁷¹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2211, išduotas 1929 m.⁴⁷² Tarnavo eiliniu Rusijos kariuomenėje 4 metus, nuo 1914 m.⁴⁷³

Adomas Drabatas. Gimė 1890 m. gruodžio 17 d. Zarasų apskr. Visagino k. Zarasuose baigė gimnaziją, 1911 m. kadetų mokyklą. Pirmojo pasaulinio karo metu tarnavo Rusijos kariuomenėje, 1915 m. suteiktas praporščiko laipsnis. 1916–1917 m. dalyvavo kautynėse su vokiečiais, buvo apnuodytas dujomis. 1919 m. grįžo į Lietuvą, spalio 3 d. mobilizuotas į kariuomenę. 1919–1920 m. dalyvavo kovose su bolševikais ir lenkais. 1920 m. suteiktas kapitono laipsnis, 1922 m. – majoro. 1923 m. apdovanotas Vyties Kryžiumi, paleistas į atsargą. Ūkininkavo Žaslių vlsč. Korsakų k., kur valdė 40 ha (žemę kaip kraitį gavo žmona Marija Šumkauskaitė, Dainavos dvaro savininkų duktė).⁴⁷⁴

Kazys Draučūnas, Jackaus. Gimė 1895 m. sausio 1 d. Žaslių vlsč. Laukagalio k. Motina – Uršulė Kosteckaitė.⁴⁷⁵ Tarnavo rusų

kariuomenėje eiliniu.⁴⁷⁶ 1915 m. spalio 18 d. 7 val. ryto rusų kariuomenei puolant Daugpilio tvirtovę, buvo sužeistas į kairę ranką.⁴⁷⁷ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. birželio 13 d. iki 1922 m. lapkričio 20 d.⁴⁷⁸ 1928 m. gyveno Žaslių vlsč. Korsakų dvare. Apdovanojimo liudijimas Nr. 1853, išduotas 1929 m.

Antanas Dručiūnas, Kazio. Gimė 1901 m. rugsėjo 30 d. Rumšiškių vlsč. Milžinų k. Motina – Magdalena Ulozevičiūtė.⁴⁷⁹ 1930–1938 m. gyveno Rumšiškių miestelyje.⁴⁸⁰ Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. rugpjūčio 15 d. iki 1924 m. gruodžio 23 d. Joniškėlio batalione (vėliau – 9-ame pėstininkų pulke). Karių savanorių komisija 1932 m. ir 1938 m. atmetė A. Dručiūno prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes jis buvo dukart iš k-nės pabėgęs ir už tai dukart teismo baustas.“⁴⁸¹ Komisija 1932 m. ir 1938 m. šį nutarimą patvirtino.⁴⁸²

Jurgis Drumstas, Jono. Gimė 1900 m. vasario 6 d. Rumšiškių vlsč. Leliušių k. Motina – Magdalena Ambrazevičiūtė. 1924 m. vedė Oną Pūraitę.⁴⁸³ Grandinis. Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. kovo 1 d. iki 1921 m. spalio 5 d.⁴⁸⁴ Iš pradžių paskirtas į Raseinių komendantūrą, paskui – į 2-ąjį pėstininkų pulką. 1920 m. dalyvavo kautynėse su lenkais. 1930 m. gyveno Jonavos vlsč. Daigučių k.⁴⁸⁵ Apdovanojimo liudijimas Nr. 5759, išduotas 1930 m.

Stasys Drėgva, Liudo. Gimė 1897 m. vasario 26 d. Žaslių vlsč. Kmitų k. Motina – Marcijona Malinauskaitė.⁴⁸⁶ 1936–1939 m. gyveno Žaslių vlsč. Kapciškių k.⁴⁸⁷ „Tarnavo Lietuvos kariuomenėje Karo Aviacijoje nuo 1920 metų birželio mėn. 29 d. iki 1921 m. vasario mėn. 5 d. ir 8-tam pėst. Pulke nuo 1921 m. vasario mėn. 19 d. ligi 1923 metų vasario 13 d. be pertraukų.“⁴⁸⁸ Kūrėjų-savanorių komisija 1936 m. ir 1937 m. nutarė atmesti S. Drėgvos prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, nes jis „įstojo į kariuomenę 1920 m. birželio mėn. 29 d., o kaip gimęs 1897 metais, buvo paliestas 1919 m. kovo mėn. 5 d. jo amžiaus naujokų šaukimo“.⁴⁸⁹

Kazys Dubinskas, Petro. Gimė 1899 m. kovo 3 d. Raudondvario vlsč. Romainių sodžiuje (Kauno apskr.). Motina – Barbora Makarevičiūtė.⁴⁹⁰ 1929 m. gyveno Žiezmarų vlsč. Buivydonių dvare.⁴⁹¹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. kovo 1 d. iki 1922 m. sausio 1 d. Tarnaudamas buvo fronte 1919 m. nuo rugpjūčio 30 iki rugsėjo 14 d.⁴⁹² Apdovanojimo liudijimas Nr. 6170, išduotas 1931 m.⁴⁹³

Pranas Dubosas, Antano. Gimė 1902 m. vasario 19 d. Kruonio vlsč. Surgantiškių k. Motina – Ona Žukauskaitė.⁴⁹⁴ 1929 m. išvyko į Argentiną.⁴⁹⁵ „Tarnavo Lietuvos kariuomenėje – 2-ram pėst. pulke 1919 met. nuo balandžio mėn. 24 d. ligi berželio mėn. 2 d.; 2-ram

456 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 834, l. 5.

457 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 834, l. 9.

458 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 834, l. 7.

459 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 834, l. 6.

460 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 834, l. 11.

461 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 902, l. 86.

462 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 902, l. 87.

463 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 902, l. 91.

464 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 902, l. 85, 89.

465 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 902, l. 84.

466 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 902, l. 114.

467 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 902, l. 120.

468 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 902, l. 122.

469 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 904, l. 119, 121, 122.

470 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 904, l. 122.

471 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 904, l. 119, 122.

472 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 904, l. 115, 118.

473 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 904, l. 116, 119, 122.

474 [https://www.kaisiadoriumuziejus.lt/enciklopedija/index.php?title=Drab.atas_Adomas](https://www.kaisiadoriumuziejus.lt/enciklopedija/index.php?title=Drab.atas_Adomas%5Bžiūrėta%2023-10-20%5D) [žiūrėta 2023-10-20].

475 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 905, l. 13.

476 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 905, l. 20.

477 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 905, l. 21.

478 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 905, l. 14.

479 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4890, l. 5.

480 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4890, l. 2, 7.

481 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4890, l. 5 a. p., 7 a. p.

482 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4890, l. 6, 8.

483 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 905, l. 171.

484 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 905, l. 172.

485 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 905, l. 175.

486 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 864, l. 6.

487 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 864, l. 2, 20.

488 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 864, l. 3.

489 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 864, l. 9, 15.

490 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 906, l. 89.

491 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 906, l. 97.

492 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 906, l. 90.

493 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 906, l. 87.

494 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 878, l. 3.

495 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 878, l. 4.

*atsargos batalione 1919 m. nuo birželio mėn. 2 d. ligi liepos mėn. 10 d.; 1-moj žygiuojančioj kuopoj 1919 m. nuo liepos mėn. 10 d. ligi rugpjūčio mėn. 18 d.; 8-tam pėst. pulke nuo 1919 m. rugpjūčio mėn. 18 d. ligi 1920 m. balandžio mėn. 14 dienos ir 2-rąkart pašauktu 3-čiam Dragūnų „Geležinio Vilko“ pulke nuo 1922 m. gruodžio mėn. 7 dn. ligi 1924 m. sausio mėn. 14 d. ir 2-ram Ulonų pulke 1924 metais nuo sausio mėn. 16 d. ligi spalio mėn. 11 dienos be pertraukų.*⁴⁹⁶ Apdovanojimo liudijimas Nr. 9784, išduotas 1936 m.⁴⁹⁷

Mikas Dulskis, Alekso. Gimė 1899 m. rugsėjo 20 d. Kruonio vlsč. Darsūniškio k. Motina – Kotryna Matulevičiūtė. 1925 m. Darsūniškio bažnyčioje vedė Teklę Černiauskaitę⁴⁹⁸. Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. birželio 26 d. iki 1921 m. spalio 7 d.⁴⁹⁹ 1929 m. gyveno Kruonio vlsč. Karveliškių dvare. Apdovanojimo liudijimas Nr. 3531, išduotas 1929 m.

Mikas Dzedulionis, Domo. Gimė 1902 m. balandžio 7 d. Žaslių vlsč. Kietaviškių miestelyje. Motina – Paulina Šukštovaitė.⁵⁰⁰ Mirė 1927 m. sausio 21 d.⁵⁰¹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. spalio 12 d. iki 1921 m. vasario 22 d. 8-ame pėstininkų pulke.⁵⁰² Apdovanojimo liudijimas Nr. 2348, išduotas 1929 m.⁵⁰³ jo našlei Rozalijai Dzedulionienei, 1928 m. gyvenusiai Žaslių vlsč. Antakalnio vnk.⁵⁰⁴

Pranas Dzedulionis, Alekso. Gimė 1902 m. rugsėjo 16 d. Žaslių vlsč. Paparčių k. Motina – Elena Karpavičiūtė.⁵⁰⁵ Mirė 1928 m. spalio 5 d. Žaslių vlsč. Varniškių vienkiemyje.⁵⁰⁶ Tarnavo savanoriu nuo 1920 m. lapkričio 1 d. iki 1922 m. lapkričio 10 d.⁵⁰⁷ Apdovanojimo liudijimas Nr. 8237, išduotas 1932 m.⁵⁰⁸ jo našlei Marijonai Dzedulionienei, gyvenusiai Žaslių vlsč. Varniškių vnk.⁵⁰⁹

Stasys Dzedulionis, Kazio. Gimė 1901 m. (arba 1900 m.) rugpjūčio 6 d. Paulauske, Latvijoje (kitur rašoma – Žaslių vlsč. Vareikonų k.)⁵¹⁰ Motina – Ieva Edmantaitė.⁵¹¹ 1928 m. gyveno Žaslių vlsč. Vareikonų k.⁵¹² Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 29 d. iki 1921 m. spalio 25 d.⁵¹³ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3806, išduotas 1929 m.⁵¹⁴

Jonas Filipavičius. Kauno komendantūros savanorių sąrašuose 1919 m. kovo 6 d. įrašytas Jonas Filipavičius, 19 metų, kilęs iš Žaslių vlsč. Krečiūnų kaimo⁵¹⁵.

Domas Franukevičius, Jurgio. Gimė 1902 m. birželio 8 d. Žiežmarių vlsč. Strošiūnų k. Motina – Antanina Antanavičiūtė.⁵¹⁶ 1929 m. gyveno Semeliškių vlsč. Stravkos vnk.⁵¹⁷ 1930–1934 m. gyveno Žiežmarių vlsč. Strošiūnų k.⁵¹⁸ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. spalio 28 d. iki

1921 m. vasario 23 d. 1-ame pėstininkų pulke. 1919 m. dalyvavo kovose su lenkais, 1920 m. – su bolševikais. Nuo 1922 m. gruodžio 1 d. iki 1924 m. kovo 18 d. tarnavo kaip šauktinis, 8-ame pėstininkų pulke.⁵¹⁹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 4122, išduotas 1929 m.⁵²⁰ Nuo 1924 m. iki 1930 m. tarnavo Trakų apskrities pasienio policijos bare.⁵²¹

Volfas Frydmanas (Fridmonas). KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. liepos 22 d. ir 1919 m. liepos 30 d. įrašytas Volfas Frydmonas (Fridmanas), 17 metų, kilęs iš Žiežmarių miestelio.⁵²² Greičiausiai tai yra tas pats Volfas (Vulfas) Fridmanas, Dovydo sūnus, gimęs 1901 m. balandžio 15 d. Žiežmarių miestelyje. 1930 m. gegužės 16 d. tapo Šaulių sąjungos Žiežmarių būrio nariu. Pareiškime jis rašo, kad 1919–1920 m. tarnavo kariuomenėje eiliniu. Onuškio valsčiuje turėjo 13 ha žemės. Malūnininkas. 1929–1930 m. gyveno Žiežmariuose.⁵²³

Bernardas Galinis, Andriaus. Gimė 1901 m. rugsėjo 30 d. Kaišiadorių vlsč. Lomenių k. Motina – Agota Tatarūnaitė.⁵²⁴ 1927 m. gyveno Kaišiadorių vlsč. Miežonių k.⁵²⁵ 1928–1936 m. gyveno Onuškio vlsč. Kaniūkų k.⁵²⁶ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 21 d. iki 1920 m. gegužės 26 d. Marijampolės batalione, vėliau – 6-ame pėstininkų pulke.⁵²⁷ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2478, išduotas 1929 m. gegužės 31 d.⁵²⁸ 1937 m. gegužės 10 d. Krašto apsaugos ministras anuliavo Bernardo Galinio apdovanojimą, „nes jis 1920 m. nuo vasario mėn. 11 d. iki 19 d. buvo pasišalinęs iš kariuomenės ir užskaitytas pabėgusiu“.⁵²⁹ Nuo 1927 m. gruodžio 1 d. iki 1929 m. vasario 22 d. tarnavo Trakų pasienio policijos bare.⁵³⁰

Antanas Garnys, Antano. Gimė 1901 m. gegužės 7 d. Jiezno vlsč. Pelekonių k. (Alytaus apskr.). Motina – Kastė Bartosevičiūtė.⁵³¹ 1922 m. Karo ligoninės sanitariniame biliete rašoma, kad gimė Kruonio vlsč. Darsūniškio mstl.⁵³² Nors jis pats šį faktą neigė⁵³³. Pirmojo pasaulinio karo metu Kaišiadoryse baigė mokytojų kursų ir mokytojavo Migonių k. Gyveno pas tėvus Darsūniškyje.⁵³⁴ Įstojo į Lietuvos kariuomenę savanoriu 1919 m. liepos 28 d. ir tarnavo Automobilių kuopoje, vėliau – Auto batalione.⁵³⁵ 1920 m. birželio 12 d. Sveikatos tikrinimo komisijos „paleistas vieniems metams atostogų sveikatai pataisyti“.⁵³⁶ Nuo 1920 m. birželio iki 1921 m. birželio dirbo Finansų, prekybos ir pramonės ministerijos Finansų departamente.⁵³⁷ 1921 m. rugpjūčio mėn. 9 d. buvo pašauktas į kariuomenę ir tarnavo iki 1922 m. spalio mėn. 20 d. Generalinio štabo Žvalgybos skyriuje.⁵³⁸ Daršiniškyje turėjo žemės.⁵³⁹ 1929 m. gyveno Kaune, Biržų g. 4.⁵⁴⁰ Apdovanojimo liudijimas Nr. 6095, išduotas 1930 m. gruodžio 15 d.⁵⁴¹

496 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 878, l. 5.

497 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 878, l. 7.

498 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 906, l. 240.

499 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 906, l. 238.

500 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 908, l. 62.

501 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 908, l. 63.

502 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 908, l. 65.

503 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 908, l. 59.

504 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 908, l. 60.

505 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 908, l. 53.

506 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 908, l. 56.

507 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 908, l. 54.

508 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 908, l. 48.

509 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 908, l. 50, 51.

510 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 908, l. 70, 80.

511 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 908, l. 82.

512 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 908, l. 84.

513 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 908, l. 80.

514 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 908, l. 70.

515 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 45–46; b. 100, l. 19 a. p.

516 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 933, l. 148.

517 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 933, l. 150.

518 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 933, l. 151; f. 1120, ap. 2, b. 93, l. 85.

519 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 933, l. 149, 150; f. 1120, ap. 2, b. 93, l. 69.

520 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 933, l. 145.

521 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 93, l. 2.

522 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 133–134; b. 100, l. 52 a. p.

523 LCVA, f. 561, ap. 14, b. 129, l. 297.

524 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 950, l. 3.

525 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 96, l. 9.

526 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 950, l. 1, 7.

527 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 950, l. 1, 5.

528 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 950, l. 6.

529 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 950, l. 25.

530 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 96, l. 2.

531 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1187, l. 2; f. 930, ap. 1, b. 88, l. 15.

532 LCVA, f. 930, ap. 1, b. 88, l. 41.

533 LCVA, f. 930, ap. 1, b. 88, l. 15.

534 LCVA, f. 930, ap. 1, b. 88, l. 15.

535 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1187, l. 6; f. 930, ap. 1, b. 88, l. 15.

536 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1187, l. 6.

537 LCVA, f. 930, ap. 1, b. 88, l. 15.

538 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1187, l. 6; f. 930, ap. 1, b. 88, l. 76–77.

539 LCVA, f. 930, ap. 1, b. 88, l. 12.

540 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1187, l. 7.

541 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1187, l. 1.

KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašė 1919 m. liepos 28 d. įrašytas Antanas Garnys, 18 metų, kilęs iš Darsūniškio miestelio.⁵⁴²

Boleslovas Gauba, Igno. Gimė 1899 m. kovo 20 d. Kietaviškių vlsč. Senųjų Kietaviškių k. Motina – Domicelė Šiškauskaitė.⁵⁴³ 1928 m. gyveno gimtinėje.⁵⁴⁴ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 30 d. iki 1920 m. balandžio 18 d. Kauno batalione, vėliau – 7-ame pėstininkų pulke.⁵⁴⁵ Apdovanojimo liudijimas Nr. 732, išduotas 1928 m. rugpjūčio 29 d.⁵⁴⁶

Edvardas Genevičius, Vinco. Gimė 1899 m. sausio 6 d. Žaslių vlsč. Gečionių dvare. Motina – Marijona Rakauskaitė.⁵⁴⁷ 1929 m. gyveno Semeliškių vlsč. Grinapolio dvare.⁵⁴⁸ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 29 d. iki 1921 m. spalio 29 d.⁵⁴⁹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3583, išduotas 1929 m. rugpjūčio 21 d.⁵⁵⁰

Juozas Genevičius, Simono. Gimė 1900 m. sausio 5 d. Rumšiškių vlsč. Livintų k. (Kauno apskr.). Motina – Marijona Taparuskaitė.⁵⁵¹ 1920 m. lapkričio 4 d. stjo savanoriu į kariuomenę. 1922 m. lapkričio 2 d. mirė karo ligoninėje.⁵⁵² Karių savanorių komisija 1930 m. ir 1931 m. nutarė atmesti mirusio J. Genevičiaus motinos M. Genevičienės-Lukševičienės (1929 m. gyvenusios Kruonio vlsč. Basonių k.) prašymą apdovanoti jos sūnų Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes Juozas Genevičius buvo paskaitytas pabėgusių nuo 1922 m. kovo mėn. 24 dienos iki 1922 m. balandžio mėn. 3 dienos, kaip laiku negrįžęs iš atostogų.“⁵⁵³ Kūrėjo savanorio medalio komisija 1931 m. lapkričio 7 d. ir 1939 m. kovo 6 d. šį nutarimą patvirtino.⁵⁵⁴

Tomas Genevičius, Tomo. Gimė 1898 m. kovo 18 d. Rumšiškių vlsč. Leliušių k. Motina – Ona Drumstaitė.⁵⁵⁵ 1928 m. gyveno Aukštosios Panemunės vlsč. Kampiškių dvare.⁵⁵⁶ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. kovo 1 d. iki 1921 m. lapkričio 9 d. 1-ame atsargos batalione. Vyr. puskarininkis.⁵⁵⁷ Apdovanojimo liudijimas Nr. 4731, išduotas 1930 m. vasario 15 d.⁵⁵⁸

Mykolas Gerbovskis. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. sausio 23 d. įrašytas Mikolas Gerbovskis, 30 metų, kilęs iš Mackūnų kaimo (Kauno apskr.).⁵⁵⁹

Bernotas Gensas, Dovydo. Gimė 1903 m. sausio 9 d. Kaišiadoryse.⁵⁶⁰ 1929 m. gyveno Vievio miestelyje.⁵⁶¹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. liepos 6 d. iki 1921 m. sausio 25 d. Kauno batalione, vėliau – 7-ame pėstininkų pulke.⁵⁶² Karių savanorių

komisija 1929 m. nutarė atmesti Bernoto Gensos prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes jis buvo iš kariuomenės 1 mėn. ir 20 dienų pabėgęs ir už aikvojimą valdiškų daiktų 4 mėn. areštuotas“.⁵⁶³

Jonas Gicevičius (Gecevičius), Juozo (Juozapo). Gimė 1898 m. kovo 3 d. Rumšiškių vlsč. Uogintų k. Motina – Juzefa Murauskaitė.⁵⁶⁴ 1930 m. gyveno Rumšiškėse.⁵⁶⁵ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 9 d. iki 1920 m. balandžio 10 d. 2-ame pėstininkų pulke. Buvo paleistas 2-iems metams atostogų sveikatai pataisyti. „Grįžo iš sveikatos pataisymo atostogų 1922 m. balandžio m. 22 d. ir sulig sveikatos tikrinimo komisijos nusprendimu paliuosuotas visai iš kariuomenės 1922 m. gegužės m. 10 d.“⁵⁶⁶ Apdovanojimo liudijimas Nr. 5653, išduotas 1930 m. spalio 10 d.⁵⁶⁷

Kazys Gidminas. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. kovo 11 d. ir 1919 m. kovo 14 d. įrašytas Kazys Gidminas, 19 metų, kilęs iš Žiezmarų.⁵⁶⁸

Kazys Gilius (Gylis), Jono. Gimė 1895 m. rugsėjo 23 d. Žiezmarų vlsč. Lijono k. Motina – Ieva Tarasevičiūtė.⁵⁶⁹ 1927 m. gyveno Kaišiadoryse.⁵⁷⁰ 1929 m. gyveno Onuškio vlsč. Pribonių k.⁵⁷¹ 1931 m. gyveno Kaune.⁵⁷² Tarnavo savanoriu nuo 1920 m. liepos 17 d. iki 1922 m. vasario 2 d. 1-jame pėstininkų pulke. 1920 m. buvo sužeistas mūšyje su lenkais prie Varėnos. Apdovanotas Vyties Kryžiumi.⁵⁷³ Apdovanojimo liudijimas Nr. 4313, išduotas 1929 m. lapkričio 21 d.⁵⁷⁴ Nuo 1925 m. rugpjūčio 1 d. iki 1927 m. sausio 15 d. tarnavo Trakų apskrities arešto namų jaunesnioju prižiūrėtoju.⁵⁷⁵ Nuo 1927 m. liepos tarnavo Pasienio policijos Trakų bare. 1931 m. rugpjūčio 19 d. atleistas iš tarnybos, pačiam prašant.⁵⁷⁶

Jaroslavas Gineika, Miko. Gimė 1887 m. rugsėjo 22 d. Žaslių vlsč. Kalnelių k. Motina – Marė Sakalauskaitė.⁵⁷⁷ 1930 m. gyveno Deltuvos vlsč. (Ukmergės apskr.).⁵⁷⁸ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 3 d. iki 1920 m. kovo 1 d. 1-ame pėstininkų pulke.⁵⁷⁹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 6177, išduotas 1931 m. sausio 22 d.⁵⁸⁰ 1910–1917 m. tarnavo Rusijos kariuomenėje eiliniu.⁵⁸¹

Petras Genevičius (Ginevičius), Tomo. Gimė 1900 m. liepos 7 d. Rumšiškių vlsč. Leliušių k. Motina – Ona Drumstaitė.⁵⁸² 1929 m. gyveno Kruonio vlsč. Karveliškų dvare.⁵⁸³ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. birželio 7 d. iki 1921 m. lapkričio 24 d.⁵⁸⁴ Apdovanojimo liudijimas Nr. 4551, išduotas 1930 m. vasario 15 d.⁵⁸⁵

542 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 134–35.

543 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1189, l. 25.

544 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1189, l. 23.

545 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1189, l. 22, 23.

546 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1189, l. 20.

547 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1191, l. 42.

548 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1191, l. 45.

549 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1191, l. 43.

550 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1191, l. 37.

551 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 991, l. 3.

552 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 991, l. 4.

553 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 991, l. 2, 3 a. p., 7, 9.

554 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 991, l. 10, 53.

555 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1191, l. 55.

556 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1191, l. 56.

557 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1191, l. 47, 56.

558 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1191, l. 46.

559 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 15–16; b. 100, l. 6.

560 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 993, l. 3, 4; f. 561, ap. 1a, b. 298, l. 1.

561 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 993, l. 2.

562 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 993, l. 4.

563 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 993, l. 5 a. p., 6.

564 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1192, l. 23.

565 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1192, l. 27.

566 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1192, l. 24, 27.

567 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1192, l. 21.

568 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 50–51; b. 100, l. 20.

569 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1192, l. 178.

570 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 109, l. 5.

571 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1192, l. 183.

572 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1192, l. 174.

573 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1192, l. 179, 183.

574 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1192, l. 172.

575 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 109, l. 36.

576 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 109, l. 1–2.

577 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1193, l. 18.

578 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1193, l. 22, 23.

579 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1193, l. 19, 23.

580 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1193, l. 17, 18.

581 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1193, l. 20.

582 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1193, l. 30.

583 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1193, l. 31.

584 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1193, l. 28.

585 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1193, l. 24.

Giršas (Girša) Goldbergas, Jokūbo. Apdovanojimo liudijime ir tarnybos lape rašoma, kad kilęs iš Stakliškių miestelio (Alytaus apskr.).⁵⁸⁶ Tačiau prašyme apdovanoti savanorio kūrėjo medaliu pats rašo, kad gimė 1902 m. gegužės mėn. Žiežmarių miestelyje.⁵⁸⁷ 1930–1931 m. gyveno Stakliškėse.⁵⁸⁸ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 20 d. iki 1921 m. balandžio 13 d. Šiaulių batalione, vėliau – 3-ame pėstininkų pulke.⁵⁸⁹ Dalyvavo karo veiksmuose prieš bermontininkus ir lenkus.⁵⁹⁰ Taip pat tarnavo kaip šauktinis („prisiųstas datarnavimui“) nuo 1924 m. gruodžio 2 d. iki 1925 m. sausio 1 d. 9-ame pėstininkų pulke.⁵⁹¹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 8371, išduotas 1932 m. gegužės 14 d.⁵⁹² LKKSS Alytaus skyriaus narys.⁵⁹³ KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. balandžio 29 d. įrašytas Girša Goldbergis, 18 metų, kilęs iš Žiežmarių.⁵⁹⁴ 1919 m. gegužės 2 d. įrašytas Iršė Goldbergas.⁵⁹⁵

Aleksandras Gopenas, Aleksandro. Gimė 1900 m. sausio 1 d. Kruonio vlsč. Germanavičių k. Motina – Eufrozina Benkuskaitė.⁵⁹⁶ 1936 m. gyveno Kruonio vlsč. Armanų k.⁵⁹⁷ Tarnavo nuo 1920 m. lapkričio 4 d. iki 1921 m. lapkričio 1 d. Atskirame baltgudžių batalione ir nuo 1921 m. lapkričio 1 d. iki 1922 m. spalio 15 d. – 2-ame pėstininkų pulke.⁵⁹⁸ Kūrėjo savanorio medalio komisija atmetė Aleksandro Gopeno prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjo savanorio medaliu, „nes jis, Aleksandras Gopenas, įstojo į kariuomenę 1920 m. lapkričio mėn. 4 d., o kaip gimęs 1900 metais, buvo paliestas 1919 m. spalio mėn. 1 d. jo amžiaus naujokų šaukimo“.⁵⁹⁹

Stasys Grakauskas, Karolio. Gimė 1896 m. rugpjūčio 1 d. Drisvetų (Drūkšių) vlsč. (Ežerėnų apskr.).⁶⁰⁰ Ši vietovė nuo 1919 m. priklausė Lenkijai, Breslaujos apskr. 1929 m. gyveno Žaslių vlsč. Karkudžiškių vnk.⁶⁰¹ Tarnavo nuo 1920 m. spalio 1 d. iki 1923 m. vasario 6 d. Atskirame baltgudžių batalione.⁶⁰² 1915–1917 m. tarnavo Rusijos kariuomenėje eiliniu.⁶⁰³ Karių savanorių komisija 1929 m. balandžio 23 d. nutarė atmesti Stasio Grakausko prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjo savanorių medaliu, „nes [jis stojo] kariuomenėn 1920.X.1 d., o jo gimimo metų (1896) vyrai jau buvo pašaukti 1919.X.1 d.“⁶⁰⁴ Kūrėjo savanorio medalio komisija 1934 m. balandžio 18 d. šį nutarimą patvirtino.⁶⁰⁵

Izidorius Grabliauskas, Andriaus. Gimė 1897 m. balandžio 28 d. Rumšiškių vlsč. Vosyliškių k. Motina – Rozalija Ulozevičiūtė.⁶⁰⁶ 1936 m. gyveno Rumšiškių vlsč. Uogintų dvare.⁶⁰⁷ Tarnavo nuo 1919 m. kovo 25 d. iki 1920 m. balandžio 25 d. Kauno komendantūroje ir KAM Intendantūros dalyje, o nuo 1920 m. gruodžio 21 d. iki

1923 m. liepos 21 d. 3-ame pėstininkų pulke.⁶⁰⁸ Kūrėjo savanorio medalio komisija 1936 m. gruodžio 16 d. nutarė atmesti Izidorius Grabliausko prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjo savanorių medaliu, „nes jis, Izidorius Grabliauskas, įstojo į kariuomenę 1919 m. kovo mėn. 25 d., o kaip gimęs 1897 metais, buvo paliestas 1919 m. kovo mėn. 5 d. jo amžiaus naujokų šaukimo“.⁶⁰⁹ KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. kovo 25 d. ir 1919 m. balandžio 1 d. d. įrašytas Izidorius Grėbliuskas, 22 metų, kilęs iš Rumšiškių vlsč. Uogintų dvare.⁶¹⁰

Juozas Grigaliūnas. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. sausio 21 d. įrašytas Juozas Grigaliūnas, 19 metų, kilęs iš Rumšiškių vlsč. Dovainonių kaimo (Kauno apskr.).⁶¹¹

Antanas Grigonis, Motiejaus. Gimė 1890 m. birželio 6 d. Kruonio vlsč. Sevelionių k. Motina – Marijona Karpavičiūtė.⁶¹² 1932 m. gyveno Kaune.⁶¹³ Tarnavo nuo 1919 m. spalio 2 d. iki 1924 m. liepos 5 d. 1-ame raitelių pulke.⁶¹⁴ Savo prašymuose pripažinti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjo savanoriu rašo, kad tarnavo rusų kariuomenėje grandiniu.⁶¹⁵ Karių savanorių komisija 1933 m. atmetė Antano Grigonio prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjo savanorių medaliu, „nes jis stojo mūsų k-nėn 1919 m. spalio mėn., o kaip buvęs rusų k-nės pusk. buvo paliestas 1919.I.15 d. mobilizacijos“.⁶¹⁶ Kūrėjo savanorio medalio komisija 1933 m. gegužės 10 d. šį nutarimą patvirtino.⁶¹⁷

Juozas Grigonis, Igno. Gimė 1892 m. kovo 16 d. Kruonio vlsč. Šventininkų k. Motina – Agota Baranuskaitė.⁶¹⁸ 1930 m. gyveno Žiežmarių dvare.⁶¹⁹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. liepos 16 d. iki 1921 m. gruodžio 21 d. 1-ame raitelių pulke (vėliau – 1-ame kavalerijos pulke).⁶²⁰ Apdovanojimo liudijimas Nr. 7231, išduotas 1931 m. rugpjūčio 31 d.⁶²¹ Savanoriu užsirašė 1919 m. liepos 16 d., būdamas 29 metų, atvyko iš Stoniavos dvare.⁶²² 1914–1918 m. tarnavo rusų kariuomenėje eiliniu.⁶²³

Kazys Grigonis, Kazio. Gimė 1897 m. lapkričio 3 d. Kruonio vlsč. Sevelionių k. Motina – Domicelė Monkauskaitė.⁶²⁴ 1929–1936 m. gyveno Kruonio vlsč. Girgždų k.⁶²⁵ Tarnavo nuo 1919 m. balandžio 1 d. iki 1920 m. gegužės 18 d.⁶²⁶ Karių savanorių komisija 1930 m. ir 1932 m. atmetė Antano Grigonio prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjo savanorių medaliu, „nes įstojo k-nėn 1919. IV.1 d., o kaip gimęs 1897 m. buvo paliestas 1919.III.5 d. naujokų šaukimo“.⁶²⁷ Kūrėjo savanorio medalio komisija 1933 m. gegužės 10 d. šį nutarimą patvirtino.⁶²⁸ KAM Kauno komendantūros 1919 m.

586 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1196, l. 114, 127 a. p.

587 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1196, l. 130.

588 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1196, l. 130, 131.

589 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1196, l. 118, 127, 131.

590 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 89, l. 218.

591 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1196, l. 127.

592 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1196, l. 114.

593 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 89, l. 218.

594 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 79–80.

595 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 100, l. 36 a. p.

596 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1212, l. 5.

597 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1212, l. 2.

598 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1212, l. 3.

599 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1212, l. 13.

600 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1215, l. 7.

601 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1215, l. 2.

602 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1215, l. 2, 3.

603 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1215, l. 2.

604 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1215, l. 3 a. p.

605 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1215, l. 11.

606 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1054, l. 5.

607 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1054, l. 2.

608 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1054, l. 3.

609 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1054, l. 13.

610 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 61–61a; b. 100, l. 27.

611 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 12 a. p. – 13.

612 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1089, l. 6.

613 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1089, l. 1.

614 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1089, l. 1, 3.

615 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1089, l. 1–3.

616 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1089, l. 6 a. p.

617 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1089, l. 13.

618 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1198, l. 177.

619 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1198, l. 182.

620 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1198, l. 178, 182.

621 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1198, l. 176.

622 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 132v.

623 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1198, l. 178, 179.

624 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1091, l. 7.

625 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1091, l. 2, 17.

626 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1091, l. 3.

627 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1091, l. 7 a. p., 16.

628 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1089, l. 13.

užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. kovo 31 d. ir 1919 m. balandžio 14 d. d. įrašytas Kazys Grigonis, 22 metų, kilęs iš Kruonio vlsč. Sevelionių k.⁶²⁹

Konstantinas Grigonis. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. liepos 15 d. ir 1919 m. liepos 17 d. įrašytas Konstantinas (Kostas) Grigonis, 21 metų, kilęs iš Kruonio vlsč. Rokiškio kaimo.⁶³⁰ Kauno komendantūros 1919 m. savanorių pasižadėjimų knygoje įrašytas Kostas Grigonis, gimęs 1896 m., kilęs iš Kruonio vlsč. Rokiškio kaimo (Trakų apskr.), tarnavo nuo 1919 m. liepos 15 d.⁶³¹

Pranas Grinevičius, Adomo. Gimė 1900 m. balandžio 15 d. Rumšiškų vlsč. Gastilionių k. (Kauno apskr.). Motina – Kotryna Markevičiūtė.⁶³² Mirė 1919 m. vasario 13 d. Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 17 d. iki 1919 m. vasario 13 d.⁶³³ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3975, išduotas 1931 m. sausio 26 d.⁶³⁴

Aleksandras Grinkevičius, Jokūbo. Gimė 1900 m. vasario 25 d. Kruonio vlsč. Gabriilavos. Motina – „Zofija iš Domsų“.⁶³⁵ 1929 m. gyveno Žasliuose, 1936 m. – Kaune.⁶³⁶ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 1 d. iki 1921 m. gruodžio 1 d.⁶³⁷ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2320, išduotas 1929 m. balandžio 24 d.⁶³⁸

Jonas Grinkevičius, Antano. Gimė 1896 m. rugpjūčio 4 d. Kaišiadoryse (kitur – Žiežmarių vlsč. Vladikiškių k., Kaišiadorių vlsč. Pasiėkų dvare). Motina – Liudvika Gurbonaitė.⁶³⁹ 1940 m. gyveno Merkinės vlsč. Cecervinės dvare (Alytaus apskr.).⁶⁴⁰ Tarnavo nuo 1919 m. balandžio 29 d. iki 1923 m. liepos 26 d. Atskiroje geležinkelių kuopoje (vėliau – Geležinkelių batalionas) ir 3-jame pėstininkų pulke.⁶⁴¹ J. Grinkevičiaus prašymas apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu buvo atmestas, „nes negrįžo iš atostogų savo laiku nuo 1919.XII.22 d. ligi 1920.I.8, tai yra 17 d., kas pagal K.B. statuto str. 128 ir 140 skaitoma ir baudžiama kaip už pabėgimą“.⁶⁴²

Antanas Griškevičius, Aleksandro. Gimė 1898 m. gegužės 4 d. Kietaviškių vlsč. Abromiškių dvare. Motina – Elena Janavičiūtė.⁶⁴³ 1929–1930 m. gyveno Žaslių vlsč. Gabriilavos dvare.⁶⁴⁴ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 30 d. iki 1920 m. gegužės 9 d. Atskiroje geležinkelių kuopoje.⁶⁴⁵ Karių savanorių komisija 1930 m. ir 1931 m. atmetė Aleksandro Griškevičiaus prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes jis įstojo k-nėn 1919.IV.30 d., o kaipo gimęs 1898 m. buvo paliestas 1919.III.5 d. n[aujokų] šaukimo“.⁶⁴⁶ 1931 m. vasario 10 d. šis nutarimas patvirtintas.⁶⁴⁷

Vladas Gružas (Gružeuskas), Jono. Gimė 1896 m. birželio 2 d. Žaslių vlsč. Dalinonių k. Motina – Marijona Pilickaitė.⁶⁴⁸ 1928 m. gyveno giminėje.⁶⁴⁹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 29 d. iki 1922 m. kovo 23 d. Atskiroje geležinkelių kuopoje (vėliau – Geležinkelių batalione).⁶⁵⁰ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3767, išduotas 1929 m. spalio 21 d.⁶⁵¹ Nuo 1915 m. tarnavo rusų kariuomenėje eiliniu.⁶⁵²

Boleslovas Gudelis, Alekso. Gimė 1898 m. sausio 2 d. Kietaviškių miestelyje. Motina – Morta Laimutytė.⁶⁵³ 1929 m. gyveno Kietaviškių vlsč. Dainiškių vnk.⁶⁵⁴ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 17 d. iki 1920 m. balandžio 2 d. 1-jame lietuvių raitelių pulke.⁶⁵⁵ Apdovanojimo liudijimas Nr. 8241, išduotas 1932 m. balandžio 16 d.⁶⁵⁶ Buvo tarnavęs Rusijos kariuomenėje eiliniu.⁶⁵⁷

Pranas Gurskas (Gurskis), Juozo. Gimė 1901 m. gruodžio 16 d. Panevėžyje. Motina – Angelė Vištautaitė.⁶⁵⁸ 1935 m. gyveno Žasliuose.⁶⁵⁹ Kūrėjo savanorio medalio komisija 1936 m. atmetė Prano Gursko prašymą apdovanoti jį kūrėjo savanorio medaliu, „nes jis, Pranas Gurskas, 1919–1920 metais kario sąlygomis kariuomenėje netarnavo“.⁶⁶⁰ „<...> Jis tame [Inžinerijos] batalione tarnavo 1 mėnesį ir 19 dienų ir tai, kaip atrodo, laisvai sandomu, o kareivio sąlygomis 1919–1920 m. netarnavęs. Būtinąją karo tarnybą atliko Inžinerijos pulke nuo 1921 m. lapkričio mėn. 16 d. iki 1924 m. spalio mėn. 17 dienos.“⁶⁶¹

Vulfas (Volfas) Gurvičius. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. liepos 22 d. ir 1919 m. liepos 30 d. įrašytas Vulfas (Volfas) Gurvičius, 17 metų, kilęs iš Žiežmarių.⁶⁶²

Jankelis Gurvičius (Gurvič). Gimė 1901 m. Ašmenos mieste.⁶⁶³ 1929 m. gyveno Žiežmarių miestelyje.⁶⁶⁴ Tarnavo nuo 1920 m. spalio 7 d. iki 1921 m. spalio 22 d. Atskirame baltgudžių batalione. Daugavo mūšiuose su lenkais.⁶⁶⁵ Karių savanorių komisija 1929 m. atmetė Jankelio Gurvičiaus prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes jis įstojo k-nėn 1920.X.7 d., o kaipo gimęs 1901 m. buvo paliestas 1920.VIII.18 d. n[aujokų] šaukimo“.⁶⁶⁶

Andrius Gvazdauskas, Mykolo. Gimė 1897 m. sausio 25 d. Kruonio vlsč. Kazokų k. Motina – Marė Grigonaitė.⁶⁶⁷ 1936 m. gyveno Kruonio vlsč. Basonių k.⁶⁶⁸ Tarnavo nuo 1919 m. balandžio 7 d. iki 1921 m. spalio 21 d. Panevėžio atskirame batalione (vėliau – 4-asis pėstininkų pulkas) ir KAM Intendantūros dalyje.⁶⁶⁹ Kūrėjo savanorio medalio komisija 1936 m. ir 1937 m. atmetė Andriaus Gvazdausko

629 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 63–63a; b. 100, l. 31.

630 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 132–133; b. 100, l. 51 a. p.

631 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 101, l. 6.

632 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1199, l. 181.

633 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1199, l. 182.

634 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1199, l. 180.

635 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1199, l. 170.

636 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1199, l. 169, 166.

637 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1199, l. 173.

638 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1199, l. 168.

639 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1106, l. 2–4.

640 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1106, l. 1.

641 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1106, l. 1–2.

642 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1106, l. 2.

643 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1112, l. 5.

644 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1112, l. 2, 12.

645 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1112, l. 2, 3.

646 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1112, l. 4 a. p., 13

647 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1112, l. 14.

648 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1202, l. 94.

649 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1202, l. 98.

650 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1202, l. 95, 98.

651 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1202, l. 91.

652 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1202, l. 96–97.

653 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1204, l. 174.

654 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1204, l. 181.

655 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1204, l. 161 a. p., 172, 181.

656 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1168, l. 4.

657 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1204, l. 172.

658 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1168, l. 5.

659 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1168, l. 2.

660 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1168, l. 14.

661 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1168, l. 4.

662 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 133–134; b. 100, l. 52 a. p.

663 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1170, l. 3.

664 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1170, l. 2.

665 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1170, l. 3, 4.

666 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1170, l. 3 a. p.

667 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1238, l. 6.

668 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1238, l. 2.

669 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1238, l. 2, 4.

prašymą apdovanoti jį kūrėjo savanorio medaliu, „*nes jis, Andrius Gvazdas, įstojo į kariuomenę 1919 m. balandžio mėn. 7 dieną, o kaip gimęs 1897 metais, buvo paliestas 1919 m. kovo mėn. 5 d. naujųjų šaukimo*“.⁶⁷⁰

Jerochimas Hildebrandtas (Hildenbrandas, Hildebrandas), Mendelio. Gimė 1895 m. Varšuvoje.⁶⁷¹ 1928 m. gyveno Žasliuose.⁶⁷² Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 3 d. iki 1920 m. rugpjūčio 22 d.⁶⁷³ Apdovanojimo liudijimas Nr. 1846, išduotas 1929 m. kovo 23 d.⁶⁷⁴

Sorokas (Sorachas) Ilianskis (Ilianskas). KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. birželio 23 d. ir 1919 m. birželio 26 d. įrašytas Sorokas (Sorachas) Ilianskis (Ilianskas), 21 metų, kilęs iš Žiežmarių.⁶⁷⁵

Vincas Ilianskas, Mato. Gimė 1898 m. kovo 26 d. Kaišiadorių vlsč. Beištrakių k. Motina – Marijona Bandzevičiūtė.⁶⁷⁶ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 23 d. iki 1920 m. liepos 4 d. Nuskendo 1920 m. liepos 4 d.⁶⁷⁷ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2984, išduotas 1929 m. birželio 26 d.⁶⁷⁸ Apdovanojimo liudijimą atsiėmė Vinco Ilianko motina, 1928 m. gyvenusi Kaišiadorių vlsč. Šukiškių k.⁶⁷⁹

Bernardas Ivanauskas, Martyno. Gimė 1899 m. vasario 2 d. Rumšiškių vlsč. Paduobrių k. (Kauno apskr.). Motina – Kotryna Šabūnaitė.⁶⁸⁰ 1928 m. gyveno Pažaislio vlsč. Neveronių k.⁶⁸¹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 20 d. iki 1921 m. spalio 26 d.⁶⁸² Apdovanojimo liudijimas Nr. 1352, išduotas 1928 m. lapkričio 23 d.⁶⁸³

Mykolas Ivanauskas, Martyno. Gimė 1891 m. vasario 20 d. Paežerių (Požerių) k. (Kauno apskr.)⁶⁸⁴ Kitur nurodoma, kad Rumšiškių miestelyje⁶⁸⁵. Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 22 d. Kauno komendantūros Ūkio skyriaus raštinės valdininku. Nuo 1920 m. lapkričio 7 d. tarnavo kaip mobilizuotas. Nuo 1920 m. lapkričio 23 d. pakeltas į karo valdininkų laipsnį ir įtrauktas į karininkų ir karo valdininkų sąrašą. Tarnavo Seinų komendantūroje raštvedžiu, 2-jame pasienio pulke maitinimo valdininku ir raštvedžiu. 1923 m. lapkričio 13 d. paleistas atsargon.⁶⁸⁶ Nuo 1924 m. kovo 7 d. iki 1930 m. gegužės 29 d. tarnavo Geležinkelių valdybos žinioje konduktoriumi. Nuo 1930 m. rugpjūčio 21 d. tarnavo Kauno miesto policijos IV nuovados raštvedžiu. Apdovanotas Šv. Jurgio Kryžiumi ir 4-jo laipsnio medaliu, Vytauto Didžiojo ordino 3-jo laipsnio medaliu.⁶⁸⁷ 1914–1917 m. tarnavo Rusijos armijoje raštininku, puskarininkiu.⁶⁸⁸ KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. sausio 20 d. ir 1919 m. įrašytas Mykolas Ivanauskas, 28 metų, kilęs iš Rumšiškių vlsč. Požerių k.⁶⁸⁹

Vincas Ivanauskas, Jono. Gimė 1893 m. Mykoliškių (Mykališkių) vlsč. Rusinkos k. (Marijampolės apskr.). 1919 m. gyveno Kaišiadoryse ir tarnavo Kaišiadorių milicijoje. 1934 m. gyveno Žaslių gel. stotyje.⁶⁹⁰ 1914–1918 m. tarnavo Rusijos kariuomenėje.⁶⁹¹ Karių savanorių komisija 1934 m. ir 1935 m. atmetė Vinco Ivanausko prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „*nes mūsų k-nėje 1918–1920 m. visai netarnavo*“.⁶⁹² 1935 m. balandžio 12 d. šis nutarimas patvirtintas.⁶⁹³

Jonas Jacinas (Jacina), Stasio. Gimė 1899 m. vasario 17 d. Žaslių vlsč. Dalinonių k. Motina – Juzefą Matačiūnaitė.⁶⁹⁴ 1929 m. gyveno Kaišiadorių vlsč. Romeravo-Tarpumiškio k.⁶⁹⁵ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 1 d. iki 1921 m. gruodžio 1 d.⁶⁹⁶ Apdovanojimo liudijimas Nr. 4485, išduotas 1930 m. vasario 15 d.⁶⁹⁷

Aleksandras Jacunskis, Jokūbo. Gimė 1888 m. lapkričio 3 d. (kitur – gruodžio 26 d.)⁶⁹⁸ Rumšiškių vlsč. Bartkūnų k. (Kauno apskr.). Motina – Ona Lukoševičiūtė.⁶⁹⁹ 1935–1937 m. gyveno Kaune⁷⁰⁰ Mirė 1938 m. balandžio 25 d. Kaune.⁷⁰¹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 3 d. iki 1920 m. kovo 23 d. 2-jame pėstininkų pulke, nuo 1920 m. gegužės 26 d. iki 1922 m. kovo 3 d. – Mokomajame elektrotechnikos batalione ir 3-jame raitelių „Geležinio vilko“ pulke. Vyr. puskarininkis.⁷⁰² Apdovanojimo liudijimas Nr. 10155, išduotas 1939 m. balandžio 11 d. mirusio Aleksandro Jacunskio žmonai Zofijai Jacunskienei.⁷⁰³

Jonas Jadvonis. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. balandžio 16 d. ir 1919 m. balandžio 17 d. įrašytas Jadvonis (Javkonis) Jonas, 32 metų, kilęs iš Rumšiškių vlsč. Dovainonių k.⁷⁰⁴

Aleksas Jakubauskas (Jakubauskas), Romualdo (Jeronimo). Gimė 1887 m. lapkričio 1 d. Kruonio vlsč. Navapolio k. Motina – Karolina Kaluževičiūtė.⁷⁰⁵ 1930 m. gyveno Navapolio k.⁷⁰⁶ Tarnavo savanoriu nuo 1920 m. liepos 2 d. iki 1921 m. rugsėjo 28 d. aviacijoje.⁷⁰⁷ Apdovanojimo liudijimas Nr. 6602, išduotas 1931 m. kovo 31 d.⁷⁰⁸

Stasys Jakubauskis (Jakubauskas), Jono. Gimė 1892 m. rugpjūčio 18 d. Karklėnų miestelyje (kitur rašoma – Kelmės vlsč. Paverpenio dvare (Raseinių apskr.)⁷⁰⁹ Motina – Pranciška Martinavičaitė.⁷¹⁰ Mirė 1919 m. balandžio 9 d., palaidotas Žiežmarių kapinėse.⁷¹¹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 22 d. iki 1919 m. balandžio 9 d. I atskirame batalione, „*kada mūsųje ties Stasiunais tapo sužeistas ir mirė*“. Tarnyba metu apdovanotas Vyties Kryžiaus ordinu I rūš. III laipsnio.⁷¹² Apdovanojimo liudijimas Nr. 6796, išduotas 1931 m.

670 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1238, l. 8, 17.

671 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1206, l. 18.

672 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1206, l. 15.

673 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1206, l. 18.

674 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1206, l. 11.

675 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 125–126; b. 100, l. 46 a. p.

676 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443c, l. 129 a. p.

677 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443c, l. 130.

678 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443c, l. 127.

679 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443c, l. 128.

680 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443c, l. 287.

681 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443c, l. 286.

682 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443c, l. 289.

683 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443c, l. 284.

684 LCVA, f. 930, ap. 21, b. 35, l. 1 a. p.

685 LCVA, f. 930, ap. 21, b. 38, l. 5; f. 394, ap. 17, b. 1562, l. 1.

686 LCVA, f. 930, ap. 21, b. 35, l. 2–3, 10, 59.

687 LCVA, f. 377, ap. 2, b. 166, l. 82 a. p.; f. 394, ap. 17, b. 1562, l. 1; f. 930, ap. 21, b. 35, l. 1 a. p.

688 LCVA, f. 930, ap. 21, b. 35, l. 2.

689 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 7–8; b. 100, l. 3.

690 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1226, l. 1, 3, 7.

691 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1226, l. 9.

692 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1226, l. 1 a. p., 11.

693 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1226, l. 12.

694 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443d, l. 55 a. p.

695 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443d, l. 56.

696 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443d, l. 54.

697 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443d, l. 51.

698 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1239, l. 20, 48.

699 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1239, l. 21.

700 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1239, l. 1, 18, 40.

701 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1239, l. 46.

702 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1239, l. 19.

703 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1239, l. 55.

704 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 76–77; b. 100, l. 34 a. p.

705 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1269, l. 2 a. p.

706 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1269, l. 8.

707 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1269, l. 3, 8.

708 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1269, l. 1.

709 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1269, l. 1, 4.

710 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1269, l. 3 a. p.

711 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1274, l. 1, 6.

712 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1274, l. 1, 4, 8.

birželio 17 d. mirusio Stasio Jakubauskio pamotei Petronelei Jakubauskienei (Jokubauskienei), 1931 m. gyvenusiai Kelmės vlsč. Labūnų k. (Raseinių apskr.)⁷¹³

Stasys Jakubauskas (Jokubauskas), Miko. Gimė 1900 m. rugpjūčio 18 d. Žiezmarų vlsč. Kaukinės k. Motina – Eleonora Urmilevičiūtė.⁷¹⁴ 1929 m. gyveno Semeliškių vlsč. Bijūnų k.⁷¹⁵ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 17 d. iki 1921 m. spalio 24 d. Atskirajame batalione (vėliau – 5-jame pėstininkų pulke).⁷¹⁶ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3939, išduotas 1929 m. lapkričio 13 d.⁷¹⁷ LKKSS Trakų skyriaus narys.⁷¹⁸ Nuo 1929 m. birželio 1 d. tarnavo Pasienio policijos Trakų baro 7-ame rajone, nuo 1930 m. gegužės 5 d. – 4-ame rajone. 1931 m. vasario 7 d. atleistas iš tarnybos, pačiam prašant.⁷¹⁹

Julius Jakulis, Juozo. Gimė 1899 m. liepos 15 d. (kitur – rugsėjo 15 d.)⁷²⁰ Seirijų vlsč. Gervėnų k. (Alytaus apskr.). Motina – Anna Mikulis.⁷²¹ Studijavo Belgijos Louvaino universitete komercijos-finansų skyriuje.⁷²² Įstojo į kariuomenę savanoriu 1919 m. kovo 29 d. Baigė Karo mokyklą. Leitenantas. Tarnavo Artilerijos pulke, nuo 1920 m. kovo 23 d. – Šarvuotame autodivizione.⁷²³ Vadovavo šarvuočiu „Aras“. 1920 m. dalyvavo mūšiuose su lenkais prie Kazimieriškių, Berznikų, Gibų, Seinų. Paleistas į atsargą 1923 m. lapkričio 13 d.⁷²⁴ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2643, išduotas 1929 m. gegužės 31 d.⁷²⁵ Apdovanotas Vyties Kryžiumi su kardais I laipsnio.⁷²⁶ Nuo 1922 m. rugpjūčio 30 d. Šaulių sąjungos narys, būrio vadas.⁷²⁷ 1928 m. gyveno Kaune.⁷²⁸ Nuo 1933 m. Lietuvos banko Trakų (Kaišiadorių) skyriaus direktorius.⁷²⁹ LKKSS Trakų skyriaus narys. 1937–1939 m. buvo LKKSS Trakų skyriaus valdybos pirmininku. 1938 m. iš Kaišiadorių persikėlė gyventi į Šilutę.⁷³⁰

Antanas Janavičius. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. kovo 22 d. ir 1919 m. kovo 24 d. įrašytas Janavičius Antanas, 18 metų, kilęs iš Žiezmarų vlsč. Martiniškių kaimo.⁷³¹

Antanas Janavičius, Andriaus. Gimė 1901 m. kovo 24 d. Kaišiadorių vlsč. Paliepio palivarke. Motina – Elena Ladukaitė.⁷³² 1928 m. gyveno Kietaviškių vlsč. Mijaugonių k.⁷³³ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 4 d. iki 1920 m. birželio 12 d. Kaišiadorių komendantūroje ir 6-jame pėstininkų pulke.⁷³⁴ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2243, išduotas 1929 m. balandžio 24 d.⁷³⁵ LKKSS Trakų skyriaus narys.⁷³⁶

Stasys Janavičius, Vinco. Gimė 1901 m. kovo 25 d. Kietaviškių vlsč. Kloninių Mijaugonių k. Motina – Agota Čirvinskaitė.⁷³⁷ 1928 m. gyveno Kietaviškių vlsč. Mijaugonių k.⁷³⁸ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 1 d. iki 1920 m. rugsėjo 18 d.⁷³⁹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 1638, išduotas 1929 m. vasario 19 d.⁷⁴⁰ Nuo 1929 m. liepos 2 d. tarnavo Pasienio policijos Trakų baro 4-me rajone, vėliau – 3-me, 1-me, 6-me rajonuose. „Dėl pasienio milicijos likvidavimo nuo 1940 m. rugsėjo 17 d. atleistas iš tarnybos“.⁷⁴¹

Simas Jančiauskas, Stasio. Gimė 1893 m. sausio 8 d. Žiezmarų vlsč. Baldiškių (?) palivarke. Motina – Marijona Nomeikaitė.⁷⁴² 1929 m. gyveno Lapių vlsč. VIII forte.⁷⁴³ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. birželio 6 d. iki 1920 m. gegužės 11 d.⁷⁴⁴ Apdovanojimo liudijimas Nr. 4707, išduotas 1930 m. vasario 15 d.⁷⁴⁵ Buvo tarnavęs Rusijos kariuomenėje.⁷⁴⁶

Aleksas Jankauskas, Domo. Gimė 1903 m. gegužės 19 d. Kaišiadorių vlsč. Gudienos k. Motina – Leonora Daveinytė.⁷⁴⁷ 1929 m. gyveno Radviliškyje.⁷⁴⁸ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 7 d. iki 1920 m. kovo 6 d.⁷⁴⁹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2724, išduotas 1929 m. gegužės 31 d.⁷⁵⁰ LKKSS Trakų skyriaus narių sąrašė įrašytas Jankauskas Aleksas, Domino, gimimo data – 1902 m. gegužės 17 d.⁷⁵¹

Adomas Jankauskas, Aleksandro. Gimė 1899 m. spalio 17 d. Kruonio vlsč. Kazokų k. Motina – Marcele Praškevičiūtė.⁷⁵² 1930 m. gyveno Kruonio vlsč. Kovaičių (Silviškių) k.⁷⁵³ Tarnavo nuo 1919 m. spalio 20 d. iki 1922 m. balandžio 10 d. 2-jame pėstininkų pulke. 1920 m. dalyvavo mūšiuose su lenkais.⁷⁵⁴ Karių savanorių komisija 1930 m. ir 1931 m. atmetė Adomo Jankausko prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes įstojo k-nėn 1919.X.20, o kaipo gimęs 1899 m. buvo paliestas šaukimo iš 1919.X.1 d.“⁷⁵⁵ 1931 m. spalio 23 d. šis nutarimas patvirtintas.⁷⁵⁶

Vladas Janulevičius, Baltramiejaus. Gimė 1901 m. vasario 15 d. Kietaviškių vlsč. Pūstakiemio vnk. Motina – Kotryna Janavičiūtė.⁷⁵⁷ 1930 m. gyveno Šiauliuose.⁷⁵⁸ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 29 d. iki 1922 m. balandžio 22 d. Vyr. puskarininkis.⁷⁵⁹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 4096, išduotas 1931 m. birželio 17 d.⁷⁶⁰

Stasys Jaras, Adomo. Gimė 1902 m. balandžio 14 d. Pernaravos mstl. (Kėdainių apskr.). Motina – „Pranciška iš Žimantų“.⁷⁶¹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 10 d. iki 1920 m. sausio 18 d. Kėdainių

713 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1274, l. 1, 6.

714 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1273, l. 3 a. p.

715 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1273, l. 6.

716 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1273, l. 4; f. 1120, ap. 2, b. 129, l. 7, 9 a. p.

717 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1273, l. 1.

718 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25 a. p.

719 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 129, l. 1–2.

720 LCVA, f. 930, ap. 2J, b. 44, l. 1, 2.

721 LCVA, f. 930, ap. 2J, b. 44, l. 21.

722 LCVA, f. 930, ap. 2J, b. 44, l. 1.

723 LCVA, f. 930, ap. 2J, b. 44, l. 2.

724 LCVA, f. 930, ap. 2J, b. 44, l. 1 a. p.

725 LCVA, f. 930, ap. 2J, b. 44, l. 15.

726 LCVA, f. 930, ap. 2J, b. 44, l. 1 a. p.

727 LCVA, f. 930, ap. 2J, b. 44, l. 4.

728 LCVA, f. 930, ap. 2J, b. 44, l. 17.

729 LCVA, f. 930, ap. 2J, b. 44, l. 2.

730 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 151, l. 2, 14, 15.

731 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 59a–60; b. 100, l. 23 a. p.

732 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1297, l. 5.

733 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1297, l. 2.

734 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1297, l. 2, 3.

735 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1297, l. 1.

736 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26 a. p.

737 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1294, l. 4.

738 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1294, l. 3.

739 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1294, l. 6.

740 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1294, l. 1.

741 LCVA, f. 394, ap. 16, b. 163, l. 2–3.

742 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443e, l. 39 a. p.

743 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443e, l. 40.

744 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443e, l. 36.

745 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443e, l. 34.

746 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443e, l. 38.

747 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443e, l. 379.

748 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443e, l. 384.

749 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443e, l. 380.

750 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443e, l. 378.

751 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26.

752 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1271, l. 5.

753 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1271, l. 2.

754 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1271, l. 2–3.

755 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1271, l. 5 a. p., 9, 10.

756 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1226, l. 12.

757 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443f, l. 238 a. p.

758 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443f, l. 242.

759 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443f, l. 239.

760 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443f, l. 237.

761 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1325, l. 3.

srities apsaugos būryje (vėliau – Kėdainių komendantūroje).⁷⁶² 1929 m. gyveno Rumšiškių vlsč. Uogoniškių k.⁷⁶³ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2978, išduotas 1929 m. birželio 26 d.⁷⁶⁴ 1929 m. dirbo Pamierio pradžios mokyklos (Rumšiškių vlsč.) mokytoju. Lietuvos tautinės apsaugos „Geležinis Vilkas“ Rumšiškių kuopos narys.⁷⁶⁵ Lietuvos tautininkų sąjungos Rumšiškių skyriaus narys (1929 m. – skyriaus valdybos sekretorius).⁷⁶⁶

Bronius Jaskutis, Kazio. Gimė 1901 m. gegužės 16 d. Jonavos vlsč. Beržų dvare (Kauno apskr.). Motina – Uršulė Baltramavičiūtė.⁷⁶⁷ 1928 m. gyveno Žaslių vlsč. Gegužinės dvare.⁷⁶⁸ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 12 d. iki 1921 m. kovo 19 d.⁷⁶⁹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2344, išduotas 1929 m. balandžio 24 d.⁷⁷⁰

Jonas Jatkonis, Agotos. Gimė 1882 m. birželio 18 d. Rumšiškių vlsč. Dambravos k. Motina – Agota Jatkonytė (Jodkonytė).⁷⁷¹ 1929 m. gyveno Kaišiadoryse, dirbo geležinkelio stoties sargu.⁷⁷² Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 15 d. iki 1921 m. spalio 29 d. Atskirame batalione, vėliau – 5-jame pėstininkų pulke.⁷⁷³ Apdovanojimo liudijimas Nr. 5203, išduotas 1930 m. birželio 25 d.⁷⁷⁴

Liudas (Liudvikas) Jonaitis, Jurgio (Jurio). Gimė 1899 m. liepos 28 d. Latvijoje, Liepojoje. Motina – Teresa Vintilas.⁷⁷⁵ 1929 m. gyveno Onuškio vlsč. Kaniūkų k., 1930 m. – Žaslių vlsč. Kurniškių k.⁷⁷⁶ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. liepos 12 d. iki 1923 m. vasario 6 d. 7-jame pėstininkų pulke. Viršila.⁷⁷⁷ Apdovanojimo liudijimas Nr. 5935, išduotas 1930 m. lapkričio 17 d.⁷⁷⁸ LKKSS Trakų skyriaus narys.⁷⁷⁹ Nuo 1924 m. kovo 1 d. tarnavo Pasienio policijos Trakų baro 4-ame rajone, vėliau – 3-ame, 1-ame rajonuose. Baigė tarnauti 1930 m. kovo 1 d.⁷⁸⁰ LŠS ir LKKSS narys.⁷⁸¹ Mirė 1937 m.

Kazys Juostaitis. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsi-registravusių savanorių sąrašuose 1919 m. balandžio 7 d. ir 1919 m. balandžio 17 d. įrašytas Juostaitis Kazys, 20 metų, kilęs iš Kruonio vlsč. Andriūnų kaimo.⁷⁸²

Ignas Jurgelevičius, Vinco. Gimė 1901 m. sausio 1 d. Lydos apskr. Kaniavos vlsč. Rudnios k. (kitur – Rudnios vlsč. Rudnios k.)⁷⁸³ Ši teritorija 1919–1939 m. priklausė Lenkijai. Motina – Dominika Vencius (Węcious).⁷⁸⁴ 1928 m. gyveno Žiezmaruose.⁷⁸⁵ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 16 d. iki 1921 m. spalio 29 d. 9-jame pėstininkų pulke.⁷⁸⁶ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2244, išduotas

1929 m. balandžio 24 d.⁷⁸⁷ Nuo 1922 m. kovo 1 d. tarnavo Trakų apskrities policijos Onuškio, Kaišiadorių, Žiezmarų, Semeliškių, Kruonio, Trakų nuovadų policininku (nuo 1925 m. spalio 1 d. – vyr. policininku). „Dėl Vidaus reikalų liaudies komisariato reorganizavimo nuo 1940.IX.20 d. atleistas iš tarnybos“.⁷⁸⁸ LŠS narys nuo 1924 m. gruodžio 20 d.⁷⁸⁹ Apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu, Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino ordino 3-jo laipsnio medaliu, Šalių žvaigždės medaliu.⁷⁹⁰

Vincas Jurginaitis, Julijono. Gimė 1897 m. vasario 13 d. Udrijos vlsč. Peršėkės vienkiemyje (Alytaus apskr.). Motina – Agota Vaivadaitė.⁷⁹¹ 1936 m. gyveno Kruonio vlsč. Sekionių k.⁷⁹² Tarnavo savanoriu nuo 1918 m. gruodžio 29 d. iki 1921 m. gruodžio 4 d. 1-jame pėstininkų pulke. Vyr. puskarininkis.⁷⁹³ Apdovanojimo liudijimas Nr. 9804, išduotas 1936 m. birželio 30 d.⁷⁹⁴ LŠS narys nuo 1938 m. gegužės 1 d. Apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu.⁷⁹⁵

Jurgis Juršas, Jono. Gimė 1900 m. liepos 30 d. Rumšiškių vlsč. Gastilonių k. (Kauno apskr.). Motina – Ieva Sagaitė.⁷⁹⁶ 1928–1929 m. tarnavo Pasienio policijos Vilkaviškio baro VII-jame rajone, Gražiškėse vyr. policininku.⁷⁹⁷ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 20 d. iki 1921 m. lapkričio 21 d. Kauno batalione, vėliau – 7-jame pėstininkų pulke. Vyr. puskarininkis. Dalyvavo mūšiuose su bolševikais, bermontininkais ir lenkais.⁷⁹⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 4345, išduotas 1929 m. gruodžio 21 d.⁷⁹⁹

Simonas Tamošius Juškevičius, Marijonos. Gimė 1861 m. rugsėjo 13 d. Rumšiškių vlsč. Apnarų k. (Kauno apskr.). Motina – Marijona Juškevičiūtė.⁸⁰⁰ Mirė 1926 m. rugsėjo 3 d.⁸⁰¹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. birželio 7 d. iki 1923 m. liepos 1 d. 2-jame pėstininkų pulke. Viršila.⁸⁰² Apdovanojimo liudijimas Nr. 7886, išduotas 1932 m. vasario 15 d.⁸⁰³ Apdovanojimo liudijimą prašė išduoti mirusio Simo Tomo Juškevičiaus sesuo Ona Juškevičiūtė-Lučanskienė, 1932 m. gyvenusi A. Panemunės vlsč. Raguolių k.⁸⁰⁴ Buvo tarnavęs Rusijos kariuomenėje.⁸⁰⁵

Vaclovas Juzukonis, Stasio. Gimė 1897 m. birželio 11 d. Žaslių vlsč. Cineikių k. Motina – Ieva Kozlovickaitė.⁸⁰⁶ Mirė 1919 m. birželio 12 d. „Stojto Lietuvos kariuomenėn 1919 m. gegužės mėn. 4 dieną.; nušautas per neatsargumą 1919 m. birželio mėn. 12 dieną.“⁸⁰⁷ Tarnavo Inžinerijos bataliono Geležinkelių kuopoje.⁸⁰⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 5079, išduotas 1930 m. gegužės 30 d.⁸⁰⁹ Apdovanojimo liudijimą prašė išduoti žuvusio Vaclovo Juzukonio brolis Pranas

762 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1325, l. 2, 4.

763 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1325, l. 2.

764 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1325, l. 1.

765 LCVA, f. 563, ap. 1, b. 196, l. 163 a. p.

766 LCVA, f. 554, ap. 2, b. 341, l. 248.

767 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443g, l. 182.

768 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443g, l. 180.

769 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443g, l. 183.

770 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443g, l. 178.

771 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443g, l. 339 a. p.

772 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443g, l. 343 a. p.

773 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443g, l. 340, 343 a. p.

774 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443g, l. 338.

775 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1409, l. 3 a. p.

776 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1409, l. 7, 18.

777 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1409, l. 4; f. 555, ap. 1, b. 171, l. 1.

778 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1409, l. 1.

779 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26 a. p.

780 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 144, l. 2.

781 LCVA, f. 555, ap. 1, b. 171, l. 45.

782 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 68a–69; b. 100, l. 34 a. p.

783 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443l, l. 119; f. 377, ap. 2, b. 187, l. 189 a. p.

784 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443l, l. 121.

785 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443l, l. 119;

786 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443l, l. 119, 120.

787 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443l, l. 118.

788 LCVA, f. 394, ap. 16, b. 184, l. 1–3.

789 LCVA, f. 555, ap. 1, b. 210, l. 120.

790 LCVA, f. 394, ap. 16, b. 184, l. 2 a. p., 169; f. 377, ap. 2, b. 187, l. 189–190.

791 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1423, l. 3.

792 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1423, l. 2.

793 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1423, l. 5.

794 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1423, l. 7.

795 LCVA, f. 561, ap. 2, b. 163l, l. 449–450.

796 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443l, l. 338 a. p.

797 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443l, l. 340–343.

798 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443l, l. 344.

799 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443l, l. 334.

800 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4789, l. 265.

801 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4789, l. 267 a. p.

802 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4789, l. 262, 267 a. p.

803 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4789, l. 259.

804 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4789, l. 268.

805 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4789, l. 268.

806 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4789, l. 395 a. p.

807 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4789, l. 397.

808 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4789, l. 398, 401.

809 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4789, l. 393.

Juzukonis, 1929 m. gyvenęs Kaišiadorių vlsč. Šukiškių vnk., 1930 m. – Žaslių vlsč. Cineikių k.⁸¹⁰

Motkis Ilijonskis. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašė 1919 m. liepos 22 d. įrašytas Motkis Ilijonskis, 19 metų, kilęs iš Žiežmarių.⁸¹¹

Lipė (Leiba) Kacas, Šmuilo. Gimė 1899 m. Vievyje.⁸¹² 1929–1937 m. gyveno Žasliuose, Vilniaus g. 35.⁸¹³ Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. birželio 19 d. iki 1920 m. sausio 29 d. 1-jame atsargos batalione, Joniškėlio batalione (vėliau – 9-jame pėstininkų pulke).⁸¹⁴ Karių savanorių komisija 1930 m. atmetė Lipės Kaco prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes k-nėį tarnavo tik 7 mėn. ir 10 dienų, t. y. neištarnavo vienerių metų“.⁸¹⁵ 1937 m. birželio 25 d. šis nutarimas patvirtintas.⁸¹⁶

Juozas Kacevičius, Motiejaus. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašė 1919 m. kovo 11 d. įrašytas Juozas Kacevičius, 20 metų, kilęs iš Žiežmarių.⁸¹⁷ Asmenų, apdvanotų Vyčio Kryžiumi, sąrašė įrašytas eilinis Juozas Kacevičius, tarnavęs 1-ame raitelių pulke, apdvanotas 3-jo laipsnio Vyčio Kryžiumi.⁸¹⁸ Juozas Kacevičius, gyvenęs Žiežmariuose, 1924 m. tarnavo Trakų apskrities Pasienio policijos baro 4-ame rajone. Prašyme priimti į policiją nurodo, kad yra atleistas iš kariuomenės, apdvanotas Vyčio Kryžiumi.⁸¹⁹ Juozas Kacevičius, Motiejaus sūnus, 1928 m. lapkričio 25 d. buvo apdvanotas Lietuvos nepriklausomybės 10 metų jubiliejiniu medaliu.⁸²⁰

Stasys Kačkauskas, Juozo. Gimė 1901 m. lapkričio 16 d. Žaslių vlsč. Dalinonių k. Motina – Kotryna Stalerūnaitė.⁸²¹ 1930 m. gyveno Žaslių vlsč. Rudžių k.⁸²² Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. liepos 2 d. iki 1922 m. balandžio 7 d.⁸²³ Apdvanojimo liudijimas Nr. 6835, išduotas 1931 m. birželio 17 d.⁸²⁴ LKKSS Trakų skyriaus narys.⁸²⁵

Petras Kairiukštis. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. balandžio 26 d. ir 1919 m. gegužės 2 d. įrašytas Petras Kairiukštis, 19 metų, kilęs iš Žiežmarių vlsč. Būblių k.⁸²⁶

Petras Kairiukštis, Antano. Gimė 1898 m. birželio 26 d. Žiežmarių vlsč. Grėbliauciškių k. Motina – Ieva Dvareckaitė.⁸²⁷ 1930 m. gyveno Kaišiadorių vlsč. Šukiškių vienkiemyje.⁸²⁸ Tarnavo nuo 1919 m. balandžio 19 d. iki 1920 m. balandžio 14 d. 3-jame pėstininkų pulke.⁸²⁹ Karių savanorių komisija 1930 m. atmetė Petro Kairiukščio prašymą apdvanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes 1919.IV.19 d. įstodamas k-nėn buvo paliestas 1919.III.5 d. naujokų

šaukimo kaipo gimęs 1898 m.“⁸³⁰ 1930 m. rugsėjo 16 d. šis nutarimas patvirtintas.⁸³¹

Adomas Kalaušis (Kalaušys), Mato. Gimė 1895 m. kovo 10 d. Žiežmariuose. Motina – Agota Gužytė.⁸³² 1928–1929 m. gyveno Žiežmariuose, Mokyklos gatvėje.⁸³³ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. kovo 15 d. iki 1920 m. balandžio 1 d. Kauno komendantūroje, Lauko ligoninėje Nr. 2.⁸³⁴ Apdvanojimo liudijimas Nr. 3797, išduotas 1929 m. spalio 21 d.⁸³⁵ Tarnavo Rusijos kariuomenėje.⁸³⁶

Pranas Kalaušis. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. balandžio 7 d. įrašytas Pranas Kalaušis, 19 metų, kilęs iš Kruonio vlsč. Kairiškių kaimo.⁸³⁷ Gal būt tai tas pats Pranas Kalaušis, gimęs 1901 m. kovo 31 d. Žiežmarių vlsč. Kairiškių k., kuris 1936 m. gavo užsienio pasą vykty į Latviją.⁸³⁸

Kasparas Kalėda, Prano. Gimė 1900 m. sausio 29 d. Kruonio vlsč. Darsūniškio mstl. Motina – „Uršulė iš Naginių“.⁸³⁹ 1928 m. gyveno Kruonio vlsč. Sekionių k.⁸⁴⁰ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. rugpjūčio 13 d. iki 1922 m. balandžio 7 d.⁸⁴¹ Apdvanojimo liudijimas Nr. 1688, išduotas 1929 m. vasario 19 d.⁸⁴²

Zigmantas Komparskas (Komparskis, Kumparskas), Jokūbo. Gimė 1900 m. lapkričio 14 d. Kietaviškių mstl. Motina – Domicelė Lankutaitė.⁸⁴³ 1928 m. gyveno Kietaviškių vlsč. Žikaronių k.⁸⁴⁴ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 24 d. iki 1920 m. liepos 16 d. karo belaisvių stovykloje.⁸⁴⁵ Apdvanojimo liudijimas Nr. 2069, išduotas 1929 m.⁸⁴⁶ KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. balandžio 25 d. įrašytas Zigmantas Komparskis, 19 metų, kilęs iš Kietaviškių.⁸⁴⁷

Aleksandras Kananavičius, Ignoto. Gimė 1900 m. birželio 17 d. Kietaviškių vlsč. Kareivionių k. Motina – Elena Lankutaitė.⁸⁴⁸ 1928 m. gyveno Kietaviškių vlsč. Žikaronių k.⁸⁴⁹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 6 d. iki 1921 m. lapkričio 21 d. 2-jame pėstininkų pulke ir Kauno etapo skirstymo punkte.⁸⁵⁰ Apdvanojimo liudijimas Nr. 2283, išduotas 1929 m. balandžio 24 d.⁸⁵¹ Nuo 1930 m. kovo 10 d. iki 1931 m. vasario 5 d. tarnavo Pasienio policijos Trakų baro 6-jame rajone.

Martynas Kananavičius, Miko. Gimė 1900 m. birželio 1 d. Jelgavoje, Latvijoje (kitur – Kietaviškių vlsč. Jagelonių k.).⁸⁵³ Motina – Ona

810 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4789, l. 412, 394.

811 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 133–134.

812 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1459, l. 3.

813 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1459, l. 1, 14.

814 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1459, l. 5, 17.

815 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1459, l. 4 a. p.

816 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1459, l. 18.

817 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 50–51.

818 LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1174, l. 11.

819 LCVA, f. 409, ap. 8, b. 117, l. 54.

820 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 5084, l. 1.

821 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443, l. 110 a. p.

822 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443, l. 114.

823 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443, l. 111.

824 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443, l. 109.

825 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26 a. p.

826 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 78a–79; b. 100, l. 36.

827 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1471, l. 7.

828 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1471, l. 3.

829 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1471, l. 4, 5.

830 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1471, l. 7 a. p.

831 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1471, l. 9.

832 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443, l. 377 a. p.

833 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443, l. 374, 378h.

834 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443, l. 376, 378h.

835 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443, l. 369.

836 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443, l. 372–374.

837 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 67 a. p. – 68.

838 LCVA, f. 409, ap. 7, b. 394, l. 1, 7.

839 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443, l. 406.

840 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443, l. 405.

841 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443, l. 408.

842 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1443, l. 403.

843 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1714, l. 4.

844 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1714, l. 3.

845 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1714, l. 3, 6.

846 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1714, l. 1.

847 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 78a.

848 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1444, l. 332.

849 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1444, l. 331.

850 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1444, l. 336; f. 1120, ap. 2, b. 156, l. 1 a. p.

851 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1444, l. 330.

852 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 156, l. 2.

853 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1444, l. 324, 326.

Jakimavičiūtė.⁸⁵⁴ Žmona – Ona Baranauskaitė.⁸⁵⁵ 1929 m. gyveno Semeliškių vlsč. Baubonių (Mackonių) k.⁸⁵⁶ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 26 d. iki 1922 m. sausio 21 d.⁸⁵⁷ Dalyvavo mūšiuose su lenkais, buvo sužeistas.⁸⁵⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3940, išduotas 1929 m. lapkričio 13 d.⁸⁵⁹ 1928 m. spalio 17 d. – gruodžio 31 d. tarnavo Pasienio policijos Trakų baro 2-me rajone.⁸⁶⁰

Aleksas Kanapickas, Tamošias. Gimė 1900 m. birželio 1 d. Jelgavoje, Latvijoje⁸⁶¹, kitur rašoma – Kietaviškių vlsč. Pagrendos k.⁸⁶² 1933 m. gyveno Pasvalyje (Biržų apskr.)⁸⁶³, 1934 m. – Kietaviškių vlsč. Pagrendos k.⁸⁶⁴ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 7 d. iki 1921 m. spalio 16 d. šarvuotame traukinyje „Gediminas“ (vėliau – Šarvuotų traukinių pulke).⁸⁶⁵ Apdovanojimo liudijimas Nr. 9455, išduotas 1934 m. kovo 29 d.⁸⁶⁶

Juozas Kanapickas, Jurgio. Gimė 1895 m. liepos 14 d. Semeliškių vlsč. Stančikų k. (Trakų apskr.). Motina – Vincenta Kananavičiūtė.⁸⁶⁷ 1929–1934 m. gyveno Žiezarių vlsč. Žalvarnių k. (Žiezarių dvare)⁸⁶⁸. Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 20 d. iki 1920 m. gegužės 22 d.⁸⁶⁹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 9011, išduotas 1933 m. sausio 31 d.⁸⁷⁰

Jonas Kanevičius, Prano. Gimė 1895 m. balandžio 2 d. Žaslių vlsč. Padvarių k. Motina – Liucija Kazakevičiūtė. 1923 m. vasario 11 d. Kazokiškių bažnyčioje susituokė su Felicija Sinkevičiūte.⁸⁷¹ 1928 m. gyveno Žaslių vlsč. Kaugonių k.⁸⁷² Tarnavo kariuomenėje nuo 1920 m. lapkričio 4 d. iki 1921 m. lapkričio 15 d. Atskirame baltgudžių batalione.⁸⁷³ Nuo 1914 m. tarnavo rusų kariuomenėje eiliniu.⁸⁷⁴ Karių savanorių komisija 1929 m. vasario 6 d. posėdyje nutarė atmesti Jono Kanevičiaus prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes jis stojo Liet. k-nėn 1920 m.XI.4 d., o kai po gim. 1895 m., buvo paliestas naujokų šaukimo iš 1919 m.VIII.18 d.“⁸⁷⁵

Aleksas Kanišauskas, Boleslovo. Gimė 1901 m. vasario 1 d. Kietaviškių vlsč. Žebertonių k. Motina – Konstancija Sinkevičiūtė.⁸⁷⁶ 1927 m. gyveno Vievio vlsč. Panerių k., 1928 m. – Zarasuose.⁸⁷⁷ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 2 d. iki 1922 m. rugsėjo 30 d.⁸⁷⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 1279, išduotas 1928 m. lapkričio 14 d.⁸⁷⁹ LKKSS Trakų skyriaus narys.⁸⁸⁰

854 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1444, l. 327 a. p.

855 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 157, l. 1 a. p.

856 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1444, l. 329.

857 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1444, l. 326.

858 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1444, l. 329.

859 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1444, l. 324.

860 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 156, l. 2.

861 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1501, l. 3.

862 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1501, l. 4, 5.

863 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1501, l. 3a.

864 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1501, l. 2.

865 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1501, l. 2, 4.

866 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1501, l. 5.

867 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1503, l. 3.

868 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1503, l. 2, 10, 20, 33.

869 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1503, l. 5.

870 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1503, l. 35.

871 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1503, l. 5.

872 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1508, l. 2.

873 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1508, l. 2, 3.

874 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1508, l. 2, 3.

875 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1508, l. 5 a. p.

876 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1445, l. 11.

877 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1445, l. 3, 10.

878 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1445, l. 13.

879 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1445, l. 2.

880 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25.

Juozas Kapočius, Jurgio. Gimė 1900 m. rugsėjo 20 d. Panemunės vlsč. Prenzeliaivos vnk. (Kauno apskr.). Motina – Petronelė Lechaunikaitė.⁸⁸¹ 1928 m. gyveno Klaipėdoje.⁸⁸² Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. vasario 10 d. iki 1920 m. rugpjūčio 25 d. 2-jame pėstininkų pulke ir 8-jame pėstininkų pulke. 1919 m. kovo–balandžio mėn. dalyvavo mūšiuose su bolševikais.⁸⁸³ Jaun. puskarininkis.⁸⁸⁴ Apdovanojimo liudijimas Nr. 1787, išduotas 1929 m. kovo 20 d.⁸⁸⁵ LKKSS Trakų skyriaus narys.⁸⁸⁶ 1939–1940 m. buvo LKKSS Trakų kunigaikštienės Birutės skyriaus valdybos sekretoriumi, dirbo valdininku, gyveno Kaišiadoryse.⁸⁸⁷ Nuo 1932 m. gegužės 16 d. LŠS narys.⁸⁸⁸ Nuo 1934 m. birželio 22 d. Lietuvių tautininkų sąjungos Kaišiadorių apylinkės narys.⁸⁸⁹

Vladas Kapustinskas, Kazimieros. Gimė 1899 m. liepos 25 d. Deltuvos vlsč. Užuraisčio k. (Ukmergės apskr.)⁸⁹⁰ 1931–1939 m. gyveno Rumšiškių vlsč. Pamierių vnk.⁸⁹¹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. kovo 8 d. iki 1921 m. balandžio 28 d. Atskirame batalione ir 1-jame raitelių pulke.⁸⁹² Apdovanojimo liudijimas Nr. 8418, išduotas 1932 m. gegužės 31 d.⁸⁹³

Jonas Kareckas, Kazio. Gimė 1903 m. kovo 4 d. Žaslių vlsč. Skėrių k. Motina – Felicija Civanavičiūtė.⁸⁹⁴ 1928 m. tarnavo Šiaulių miesto policijos I nuovados viršininko padėjėju, gyveno Šiauliuose.⁸⁹⁵ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gruodžio 27 d. iki 1920 m. kovo 28 d. 4-ame pėstininkų pulke. Dalyvavo mūšiuose su lenkais ties Vieviu. „Buvo iš kariuomenės paliuosuotas 1920 m. kovo m. 28 d. kai po jaunų metų (turėjo 17 metų).“⁸⁹⁶ Nuo 1921 m. rugsėjo 10 d. iki lapkričio 1 d. tarnavo Generalinio štabo Žvalgybos skyriuje jaunesniuju raštininku.⁸⁹⁷ Antrą kartą tarnavo savanoriu nuo 1921 m. lapkričio 10 d. iki 1922 m. lapkričio 11 d. 3-jame kavalerijos „Geležinio Vilko“ pulke (vėliau – 3-jame dragūnų „Geležinio Vilko“ pulke).⁸⁹⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 853, išduotas 1928 m. rugpjūčio 29 d.⁸⁹⁹ 1939–1940 m. buvo LKKSS centro valdybos narių, dirbo tarmautoju, gyveno Kaune.⁹⁰⁰ Jonas Kareckas-Karys buvo ne tik aktyvus Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo veikėjas. 1919 m. tarnavo Žaslių valsčiaus savivaldybėje, tais pačiais metais išėjo tarnauti savanoriu, nors teturėjo 17 metų. Anksti pradėjo rašyti spaudai, vėliau tapo ekonomistu, numizmatu, nuo 1936 m. – Kauno monetų kalyklos viršininku. Parašė knygų ir atsiminimus. Plačiau apie jį – Kaišiadorių enciklopedijoje⁹⁰¹.

Andrius Karnila (Karnyla), Jono. Gimė 1899 m. rugsėjo 21 d. Žaslių vlsč. Guronų k. Motina – Teklė Dzedzevičiūtė.⁹⁰² 1929 m.

881 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1445, l. 104.

882 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1445, l. 106.

883 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1445, l. 110, 111, 114.

884 LCVA, f. 561, ap. 12, b. 3433, l. 1 a. p.

885 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1445, l. 103.

886 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26 a. p.

887 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 151, l. 24–25.

888 LCVA, f. 561, ap. 1a, b. 448, l. 1; ap. 12, b. 3433, l. 1.

889 LCVA, f. 554, ap. 2, b. 98, l. 2 a. p.

890 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1445, l. 141 a. p.

891 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1445, l. 151; f. 402, ap. 7, b. 1296, l. 10.

892 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1445, l. 142; f. 1262, ap. 7, b. 5855, l. 1–2.

893 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1445, l. 140.

894 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1445, l. 345.

895 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1445, l. 341.

896 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1445, l. 341, 342.

897 LCVA, f. 930, ap. 1, b. 463, l. 78, 82–83.

898 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1445, l. 341, 343.

899 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1445, l. 340.

900 LCVA, f. 402, ap. 5, b. 157, l. 15–16.

901 [https://www.kaisiadoriumuziejus.lt/enciklopedija/index.php?title=Kareckas_\(Karys\)_Jonas](https://www.kaisiadoriumuziejus.lt/enciklopedija/index.php?title=Kareckas_(Karys)_Jonas) [žiūrėta 2023-09-23].

902 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1426, l. 5.

gyveno Kaišiadoryse.⁹⁰³ Tarnavo nuo 1920 m. balandžio 1 d. iki 1922 m. spalio 8 d. 7-jame pėstininkų pulke. Nuo 1920 m. birželio 11 d. buvo laikomas šauktiniu.⁹⁰⁴ Karių savanorių komisija 1929 m. atmetė Andriaus Karnilos prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes jis įstoj[oj] k-nėn 1920.IV.1 d., bet kaip gimęs 1899 m. buvo paleistas 1919.X.1 d. n. šaukimo“.⁹⁰⁵ Nuo 1924 m. kovo 1 d. iki 1933 m. balandžio 1 d. tarnavo Trakų apskrities pasienio policijos baro 1-ame, 6-ame ir 3-ame rajonuose. 1928 m. apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu.⁹⁰⁶

Bernardas Karpavičius, Vinco. Gimė 1891 m. rugsėjo 4 d. Žiežmarių vlsč. Kairiškių k. Motina – Marijona Šliužaitė. 1921 m. spalio 10 d. Rumšiškių bažnyčioje susituokė su Izabele Valiūnaitė.⁹⁰⁷ 1930 m. gyveno Onuškyje.⁹⁰⁸ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 9 d. iki 1920 m. rugpjūčio 29 d. Atskirame batalione (vėliau – 5-jame pėstininkų pulke). Vyr. puskarininkis.⁹⁰⁹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 6742, išduotas 1931 m. balandžio 31 d.⁹¹⁰ LKKSS Trakų skyriaus narys.⁹¹¹ 1914–1918 m. tarnavo rusų kariuomenėje.⁹¹² Nuo 1929 m. kovo 1 d. iki 1932 m. vasario 1 d. tarnavo Pasienio policijos Trakų baro 1-jame rajone.⁹¹³

Petras Karpavičius, Gabrielio. Gimė 1900 m. liepos 1 d. Kietaviškių vlsč. Obenių k. Motina – Eleonora Kriauciūnaitė. 1921 m. sausio 30 d. Kietaviškių bažnyčioje vedė Marcelę Sajevičiūtę.⁹¹⁴ 1929 m. gyveno gimtinėje.⁹¹⁵ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 1 d. iki 1921 m. rugpjūčio 27 d. Atskirame batalione (vėliau – 5-jame pėstininkų pulke), paleistas dėl ligos.⁹¹⁶ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2418, išduotas 1929 m. gegužės 31 d.⁹¹⁷ Nuo 1929 m. liepos 9 d. iki 1930 m. sausio 1 d. tarnavo Pasienio policijos Trakų baro 2-jame rajone.⁹¹⁸

Juozas Kartunavičius Zenevičius (Zenevičius Kartunavičius, Kartanavičius), Kazio. Gimė 1900 m. kovo 20 d. Žiežmarių vlsč. Vladikiškių k. Motina – Ona Balčiūnaitė. 1922 m. liepos 31 d. Rumšiškių bažnyčioje susituokė su Veronika Jasilionyte.⁹¹⁹ 1932 m. gyveno Žiežmarių vlsč. Vladikiškių k.⁹²⁰ Mirė 1932 m. spalio 24 d.⁹²¹ Tarnavo kariuomenėje nuo 1920 m. rugpjūčio 31 d. iki 1921 m. balandžio 27 d. 9-jame pėstininkų pulke.⁹²² Karių savanorių komisija 1932 m. ir 1933 m. atmetė Juozo Kartunavičiaus Zenevičiaus prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes jis k-nėje neištarnavo 1 metų (tarnavo apie 7 mėn.)“.⁹²³ 1932 m. ir 1933 m. šis nutarimas patvirtintas.⁹²⁴

Izidorius (Zidas, Zidoras) Karvelis. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. kovo 5 d.

ir 1919 m. kovo 7 d. įrašytas Zidas Karvelis, 18 metų, kilęs iš Gastilionių kaimo (Kauno apskr. Rumšiškių vlsč.).⁹²⁵

Motiejus Kaupas, Adomo. Gimė 1899 m. sausio 25 d. Pagirių vlsč. (Ukmergės apskr.). Motina – Kotryna Kraulytė.⁹²⁶ 1929 m. gyveno Žiežmarių vlsč. Kairiškių k., 1933 m. – Žiežmarių vlsč. Pridotkų k.⁹²⁷ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. rugpjūčio 28 d. iki 1922 m. sausio 10 d. Ukmergės komendantūroje, vėliau – 7-ame pėstininkų pulke.⁹²⁸ Dalyvavo mūšiuose su lenkais, 1920 m. spalio 16 d. buvo sužeistas. Apdovanotas Vyties Kryžiumi, Lietuvos nepriklausomybės medaliu.⁹²⁹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 9084, išduotas 1933 m. kovo 31 d.⁹³⁰

Feliksas Kaveckas, Viktoro. Gimė 1878 m. Rusijoje, Vitebsko gubernijoje.⁹³¹ 1932 m. gyveno Kruonyje.⁹³² Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. birželio 12 d. iki 1920 m. kovo 18 d. Baltgudžių batalione.⁹³³ Dalyvavo mūšiuose su bolševikais.⁹³⁴ „Kaipo negrįžęs laiku iš atostogų buvo užskaitytas pabėgusiu nuo 1919 m. gruodžio mėn. 26 d. ligi 1920 m. sausio mėn. 3 dienos.“⁹³⁵

Karių savanorių komisija 1933 m. atmetė Felikso Kavecko prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes jis kaip laiku negrįžęs iš atostogų buvo paskaitytas pabėgusiu iš k-nės. Be to mūsų k-nėje neištarnavo 1 metų“.⁹³⁶ 1933 m. ir 1937 m. šis nutarimas patvirtintas.⁹³⁷

Adomas Kazakevičius, Juozo. Gimė 1895 m. gruodžio 16 d. Kruonio vlsč. Seibutų k. Motina – Kazimiera Denbinskaitė.⁹³⁸ 1936 m. liepos 4 d. A. Panemunės bažnyčioje susituokė su Teofile Alionyte.⁹³⁹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 14 d. kariuomenės veterinarijos ligoninėje. 1921 m. balandžio 30 d. baigė Veterinarijos felčerių mokyklą ir buvo paskirtas į 2-ąjį raitelių pulką, nuo 1922 m. birželio 28 d. – į Karo veterinarijos ligoninę. Nuo 1923 m. kovo 9 d. – vyr. puskarininkis. Nuo 1923 m. rugsėjo 4 d. perkeltas į 3-įjį dragūnų „Geležinio vilko“ pulką. Nuo 1925 m. sausio 20 d. – viršila, tarnavo Mokomojoje baterijoje. Nuo 1926 m. sausio 15 d. tarnavo II karo apygardos štabe.⁹⁴⁰ Nuo 1931 m. sausio 1 d. tarnavo II pėstininkų diviziono štabe. Nuo 1935 m. rugpjūčio 1 d. – veterinarijos puskarininkis. Paleistas iš kariuomenės 1940 m. gruodžio 1 d. Apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu.⁹⁴¹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 4331, išduotas 1929 m. gruodžio 21 d.⁹⁴²

Bernardas Kazevičius (Kozevičius). KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. sausio 15 d. įrašytas Bernardas Kazevičius (Kozevičius), 23 metų, kilęs iš Rumšiškių, kariuomenėje – raštininkas, pėstininkas, specialybė – vargonininkas, kariuomenėje atitarnavęs 3 mėnesius.⁹⁴³

903 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1426, l. 2.

904 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1526, l. 3.

905 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1526, l. 5 a. p.

906 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 161, l. 3.

907 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1531, l. 2 a. p.

908 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1531, l. 18.

909 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1531, l. 4.

910 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1531, l. 1.

911 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25.

912 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1531, l. 4 a. p., 5.

913 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 162, l. 2.

914 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1537, l. 3.

915 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1537, l. 2.

916 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1537, l. 6. f. 1120, ap. 2, b. 163, l. 5 a. p.

917 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1537, l. 1.

918 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 163, l. 2.

919 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1561, l. 6.

920 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1561, l. 2.

921 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1561, l. 17.

922 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1561, l. 3, 15.

923 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1561, l. 8 a. p., 21.

924 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1561, l. 14, 22.

925 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 48–49; b. 100, l. 19.

926 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1563, l. 4.

927 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1563, l. 3, 19.

928 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1563, l. 7.

929 LCVA, f. 1262, ap. 7, b. 5612, l. 2.

930 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1563, l. 20.

931 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1575, l. 1, 3.

932 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1575, l. 1.

933 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1575, l. 2, 5.

934 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1575, l. 11.

935 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1575, l. 5.

936 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1575, l. 2 a. p., 9.

937 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1575, l. 6, 10, 12.

938 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1448, l. 43 a. p.

939 LCVA, f. 930, ap. 5, b. 1230, l. 2.

940 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1448, l. 60.

941 LCVA, f. 930, ap. 8, b. 247, l. 315–316.

942 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1448, l. 40.

943 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 3–4; b. 100, l. 1 a. p.

Aleksas Kazlauskas, Jono. Gimė 1902 m. liepos 2 d. Kaune. Motina – Ieva Gineitavičiūtė.⁹⁴⁴ 1930 m. gyveno Rumšiškių vlsč. Laukininkų k.⁹⁴⁵ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 9 d. iki 1920 m. kovo 24 d. 2-ame pėstininkų pulke. Vėliau vėl tarnavo kariuomenėje nuo 1923 m. kovo 1 d. iki 1924 m. vasario 23 d.⁹⁴⁶ Apdovanojimo liudijimas Nr. 6837, išduotas 1931 m. birželio 17 d.⁹⁴⁷

Aleksas Kazlauskas, Prano. Gimė 1903 m. kovo 26 d. Žiezmarų vlsč. Vilionių k. Motina – Marijona Kaklauskaitė. 1929 m. vasario 11 d. Kaišiadorių bažnyčioje susituokė su Marijona Širvinskaite.⁹⁴⁸ 1930 m. gyveno Kaišiadorių vlsč. Vladikiškių k.⁹⁴⁹ Tarnavo savanoriu nuo 1920 m. gruodžio 30 d. iki 1922 m. vasario 1 d. 1-ame savanorių pulke, vėliau – 1-ame atsargos batalione.⁹⁵⁰ Apdovanojimo liudijimas Nr. 7503, išduotas 1931 m. lapkričio 6 d.⁹⁵¹

Martynas Kazlauskas, Martyno. Gimė 1869 m. gegužės 1 d. Palomenės vnk. (kitur – Žaslių vlsč. Pajauciškių k.)⁹⁵² Motina – Ona Statkevičiūtė.⁹⁵³ 1929 m. gyveno Žaslių vlsč. Ščiukiškių k.⁹⁵⁴ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. rugpjūčio 1 d. iki 1921 m. balandžio 25 d. ir nuo 1921 m. liepos 5 d. iki 1922 m. rugpjūčio 1 d. Vyr. puskarininkis.⁹⁵⁵ Apdovanojimo liudijimas Nr. 4772, išduotas 1930 m. balandžio 15 d.⁹⁵⁶ 1892–1899 m. tarnavo rusų kariuomenėje puskarininkiu muzikantu.⁹⁵⁷

Pranas Kazlauskas, Prano. Gimė 1899 m. rugpjūčio 21 d. Žiezmarų vlsč. Baroniškio vnk. Motina – Marijona Kaklauskaitė. 1925 m. vasario 24 d. Žiezmarų bažnyčioje susituokė su Emilija Leščiūte.⁹⁵⁸ 1928 m. gyveno Semeliškių vlsč. Antanavos vnk.⁹⁵⁹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. birželio 16 d. iki 1920 m. kovo 27 d. II divizijoje. Sveikatos tikrinimo komisijos sprendimu buvo atleistas iš kariuomenės vieniems metams. 1921 m. kovo 29 d. grįžo iš atostogų sveikatai taisyti ir tarnavo iki 1921 m. spalio 25 d.⁹⁶⁰ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2676, išduotas 1929 m. gegužės 31 d.⁹⁶¹ LKKSS Trakų skyriaus narių sąrašė įrašytas Pranas Kazlauskas, Prano, gimęs 1900 m.⁹⁶² Asmenų, apdovantų Vyčio Kryžiumi, sąrašė įrašytas Pranas Kazlauskas, tarnavęs 6-jame pėstininkų pulke.⁹⁶³

Jonas Kepežinskas, Juozo. Gimė 1891 m. birželio 18 d. Rumšiškių vlsč. Jurgiškių k. Motina – Agnieška Rukaitė. 1924 m. vasario 26 d. Labūnavos bažnyčioje susituokė su Joana Onusauskaite.⁹⁶⁴ 1931 m. gyveno Vandžiogalos vlsč. Dasiunų k., 1932 m. Kaune.⁹⁶⁵ Tarnavo nuo 1919 m. birželio 15 d. iki 1920 m. kovo 20 d. Kauno komendantūroje, Kauno batalione, Sargybos kuopoje. Vyr.

puskarininkis.⁹⁶⁶ Vėliau tarnavo nuo 1920 m. lapkričio 16 d. iki 1922 m. lapkričio 8 d. KAM Intendantūros skyriaus Transporto batalione.⁹⁶⁷ Rusijos kariuomenėje tarnavo 5 metus.⁹⁶⁸ Karių savanorių komisija 1932 m. atmetė Jono Kepežinsko prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes jis yra buvęs rusų karys *pusk., gi mūsų karm. stojo po 1919.I.15 d.*“⁹⁶⁹, „o kaip buvęs rusų kariuomenės puskarininkis, buvo paliestas 1919 m. sausio mėn. 15 d. mobilizacijos“. 1933 m. gegužės 25 d. šis nutarimas patvirtintas.⁹⁷⁰

Juozas Kerševičius, Antano. Gimė 1900 m. balandžio 1 d. Kruonio vlsč. Darsūniškio mstl. Motina – Marijona Morkūnaitė.⁹⁷¹ 1930 m. gyveno Kruonio vlsč. Šventininkų k.⁹⁷² Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 8 d. iki 1920 m. vasario 8 d. 2-ame pėstininkų pulke, Marijampolės batalione. Dalyvavo mūšiuose su bolševikais, 1919 m. rugpjūčio 18 d. buvo sužeistas.⁹⁷³ Apdovanojimo liudijimas Nr. 5440, išduotas 1930 m. liepos 31 d.⁹⁷⁴

Motiejus Kilna, Jono. Gimė 1889 m. sausio 2 d. Plutiškių parapijos Rusinkos k. (kitur – Žaslių vlsč. Naujažerio k.) Motina – Pranciška Bočytė.⁹⁷⁵ 1908 m. lapkričio 23 d. Kaišiadorių bažnyčioje susituokė su Emile Karčiauskaite.⁹⁷⁶ 1929 m. gruodžio mėn. jau buvo miręs (mirties data nenurodyta).⁹⁷⁷ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. vasario 24 d. iki 1920 m. kovo 20 d.⁹⁷⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 5142, išduotas 1930 m. birželio mėn.⁹⁷⁹ Liudijimą ir medalį atsiėmė mirusiojo Motiejaus Kilnos žmona Emilija Kilnienė, 1929 m. gyvenusi Kaišiadorių vlsč. Juodiškių k.⁹⁸⁰

Adomas Kiaupa, Antano. Gimė 1891 m. rugpjūčio 28 d. Naumiesčio mstl. (Tauragės apskr.). Motina – Rozalija „iš Šveikauškų“⁹⁸¹ Žmona – Marijona Šiugždaitė.⁹⁸² 1929 m. gyveno Semeliškių vlsč. Daugirdiškių k.⁹⁸³ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 11 d. iki 1920 m. sausio 28 d. Kaišiadorių komendantūros kuopoje, vėliau – 6-ame pėstininkų pulke. Pats pareiškė, kad įstojo savanoriu į Prūsų lietuvių pulką 1919 m. sausio 20 d.⁹⁸⁴ Nuo 1920 m. lapkričio 18 d. iki 1921 m. kovo 17 d. tarnavo šauktiniu. Jaun. puskarininkis.⁹⁸⁵ Apdovanojimo liudijimas Nr. 5039, išduotas 1930 m. gegužės 31 d.⁹⁸⁶ 1928 m. apdovanotas Lietuvos Nepriklausomybės medaliu, 1935 m. vasario 16 d. – Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino ordino 3-jo laipsnio medaliu.⁹⁸⁷ Nuo 1922 m. rugsėjo 15 d. tarnavo viešojoje policijoje Kaišiadoryse eiliniu policininku. Nuo 1927 m. lapkričio 1 d. perkeltas į Trakų apskrities pasienio policijos baro 2-ąjį rajoną. Nuo 1928 m. kovo 15 d. tarnavo pasienio 4-ame rajone. 1935 m. gegužės 16 d. atleistas iš tarnybos.⁹⁸⁸ 1934 m. jo žmona Marijona Kiaupienė

944 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1448, l. 136 a. p.

945 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1448, l. 140.

946 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1448, l. 137, 140.

947 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1448, l. 135.

948 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1448, l. 143 a. p.

949 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1448, l. 146.

950 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1448, l. 144, 146.

951 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1448, l. 141.

952 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1448, l. 330, 333.

953 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1448, l. 334 a. p.

954 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1448, l. 335.

955 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1448, l. 333.

956 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1448, l. 330.

957 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1448, l. 332.

958 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1448, l. 305.

959 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1448, l. 304.

960 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1448, l. 306.

961 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1448, l. 303.

962 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26.

963 LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1174, l. 13.

964 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1577, l. 3.

965 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1577, l. 2, 4.

966 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1577, l. 5–6.

967 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1577, l. 2, 8.

968 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1577, l. 7.

969 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1577, l. 3 a. p.

970 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1577, l. 14.

971 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 3701, l. 373 a. p.

972 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 3701, l. 377, 381.

973 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 3701, l. 379, 381.

974 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 3701, l. 370.

975 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1450, l. 430, 433 a. p.

976 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1450, l. 435.

977 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1450, l. 432.

978 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1450, l. 434.

979 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1450, l. 430.

980 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1450, l. 431, 438.

981 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1450, l. 166 a. p.

982 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 176, l. 1 a. p.

983 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1450, l. 178.

984 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1450, l. 169.

985 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1450, l. 167, 168.

986 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1450, l. 165.

987 LCVA, f. 377, ap. 2, b. 187, l. 205–206.

988 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 176, l. 2, 105 a. p.

gyveno Kaišiadoryse.⁹⁸⁹ 1942–1943 m. m. jų sūnus Algirdas Kiaupa mokėsi Kaišiadorių gimnazijoje.⁹⁹⁰

Juozas Kiboras, Juozo. Gimė 1896 m. lapkričio 2 d. Šėtos miestelyje (Kėdainių apskr.). Motina – Agnieška Ivanauskaitė.⁹⁹¹ 1930 m. gyveno Žaslių vlsč. Kaugonių k.⁹⁹² Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. kovo 6 d. iki 1921 m. spalio 30 d. Panevėžio atskirame batalione (vėliau – 4-jame pėstininkų pulke).⁹⁹³ Apdovanojimo liudijimas Nr. 5773, išduotas 1930 m. spalio 31 d.⁹⁹⁴

Zigmas Kiškionis, Jono. Gimė 1896 m. balandžio 6 d. Rumšiškių vlsč. Kampiškių k. Motina Kotryna Kačinkelytė.⁹⁹⁵ 1930 m. gyveno Kaune, Šančiuose.⁹⁹⁶ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. kovo 3 d. iki 1921 m. gruodžio 1 d. 2-ame pėstininkų pulke, Atskirame geležinkelio batalione.⁹⁹⁷ Apdovanojimo liudijimas Nr. 5964, išduotas 1930 m. gruodžio 4 d.⁹⁹⁸ Tarnaudamas kariuomenėje mūšiuose nedalyvavo.⁹⁹⁹

Jonas Klepackas, Teofilias. Gimė 1894 m. vasario 16 d. Žiezmarių dvare. Motina – Marijona Karpinskaitė. 1927 m. vasario 28 d. Kaišiadorių bažnyčioje susituokė su Emilija Kupčiūnaite.¹⁰⁰⁰ Tarnavo kariuomenėje nuo 1920 m. lapkričio mėn. 1928 m. gyveno Kaišiadorių vlsč. Edvardavo vnk.¹⁰⁰¹ Karių savanorių komisija 1928 m. atmetė Jono Klepacko prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes jis 1920 m. lapkričio mėnesyje, stodamas į Lietuvos kariuomenę, jau buvo paliestas naujokų šaukimo iš 1920 m. rugpjūčio mėn. 18 dienos, kaip gimęs 1894 metais.“¹⁰⁰²

Vytautas Klimavičius, Simo. Gimė 1894 m. sausio 12 d. Žiezmarių vlsč. Juodiškių vnk. Motina – Ona Šimanskaitė.¹⁰⁰³ 1929–1935 m. gyveno Semeliškių vlsč. Lelyvos-Polionijos k.¹⁰⁰⁴ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 16 d. iki 1922 m. birželio 24 d. Kauno batalione (vėliau – 7-ame pėstininkų pulke).¹⁰⁰⁵ Apdovanojimo liudijimas Nr. 4207, išduotas 1929 m. lapkričio 21 d.¹⁰⁰⁶ LKKSS Trakų skyriaus narys.¹⁰⁰⁷ Nuo 1929 m. liepos 21 d. iki 1930 m. sausio 14 d. tarnavo Pasienio policijos Trakų baro policininku.¹⁰⁰⁸

Vladas Klimeika, Vinco. Gimė 1901 m. kovo 7 d. Vievio vlsč. Grabijolų k. Motina – Juzefa Mickunaitė.¹⁰⁰⁹ 1928 m. gyveno Žaslių gel. stotyje.¹⁰¹⁰ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 30 d. iki 1920 m. liepos 2 d., pašauktu – nuo 1924 m. sausio 13 d. iki 1925 m. balandžio 6 d.¹⁰¹¹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 1242, išduotas 1928 m. spalio 31 d.¹⁰¹² LKKSS Trakų skyriaus narys.¹⁰¹³

989 LCVA, f. 1767, ap. 1, b. 164, l. 15.

990 LCVA, f. 1767, ap. 1, b. 164, l. 1.

991 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1450, l. 207 a. p.

992 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1450, l. 212.

993 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1450, l. 208.

994 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1450, l. 206.

995 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1623, l. 3 a. p.

996 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1623, l. 5.

997 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1623, l. 6, 17.

998 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1623, l. 1.

999 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1623, l. 6.

1000 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1653, l. 3.

1001 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1653, l. 1.

1002 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1653, l. 3–4.

1003 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1670, l. 6 a. p.

1004 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1670, l. 7; f. 438, ap. 1, b. 1613, l. 21.

1005 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1670, l. 5; f. 438, ap. 1, b. 1613, l. 2 a. p.

1006 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1670, l. 1.

1007 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25 a. p.

1008 LCVA, f. 438, ap. 1, b. 1613, l. 13.

1009 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1667, l. 5.

1010 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1667, l. 3.

1011 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1667, l. 6.

1012 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1667, l. 1.

1013 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25 a. p.

Stasys Koleva, Domyko. Gimė 1898 m. gruodžio 30 d. Gelvonų vlsč. Astruvkos dvare (Ukmergės apskr.). Motina – Stefanija Lapinskaitė.¹⁰¹⁴ 1929–1932 m. gyveno Žaslių vlsč. Antakalnio k.¹⁰¹⁵ Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. gegužės 21 d. iki 1921 m. spalio 7 d. Marijampolės batalione (vėliau – 6-jame pėstininkų pulke). Apdovanotas Lietuvos Nepriklausomybės medaliu.¹⁰¹⁶ Karių savanorių komisija 1929 m. atmetė Stasio Kolevos prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes kariuomenės teismo nubaustas 1 m. ir 4 mėn. kalėjimo“.¹⁰¹⁷

Zigmantas Komparskas, Jokūbo. Gimė 1900 m. lapkričio 14 d. Kietaviškių vlsč. Kietaviškių mstl. Motina – Domicelė Lankutaitė. 1924 m. vasario 3 d. Kietaviškių bažnyčioje susituokė su Uršule Radkevičiūte.¹⁰¹⁸ 1928 m. gyveno Kietaviškių vlsč. Žikaronių k.¹⁰¹⁹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 24 d. iki 1920 m. liepos 16 d. karo belaisvių stovykloje.¹⁰²⁰ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2069, išduotas 1929 m.¹⁰²¹

Silvestras (Savelis) Koženiasukas. Kilęs iš Žiezmarių mstl.¹⁰²² 1919 m. buvo apie 60 metų amžiaus.¹⁰²³ Žmona – Teresė Koženiasukienė (mirė 1928 m. spalio 23 d.). 1919 m. kovo mėn. įstojo į Atskirą Vilniaus batalioną. Žuvo pervaziuotas vežimu 1919 m. balandžio 11 d., kovojant su bolševikais ties Žiezmariais.¹⁰²⁴ Apdovanojimo liudijimas Nr. 6472, išduotas 1931 m. vasario 28 d.¹⁰²⁵ ir įteiktas žuvusio Silvestro Koženiasuko sūnui Jokūbui Koženiasukui, 1930 m. gyvenusiam Ariogalos mieste (Kėdainių apskr.).¹⁰²⁶

Alėsius Krasauskas. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsi-registravusių savanorių sąrašuose 1919 m. kovo 15 d. ir 1919 m. kovo 18 d. įrašytas Alėsius Krasauskas, 20 metų, kilęs iš Svirplionių.¹⁰²⁷ Greičiausiai tai gyvenvietė šalia Palomenės.

Vaclovas Krasauskas, Prano. Gimė 1901 m. rugpjūčio 1 d. Žaslių vlsč. Vanagiškių k. Motina – Petronėlė Kanišauskaitė.¹⁰²⁸ Žmona – Magdalena Kudrevičiūtė.¹⁰²⁹ 1928 m. gyveno Žiezmarių vlsč. Budiškių dvare.¹⁰³⁰ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. spalio 4 d. iki 1922 m. balandžio 15 d. Ukmergės batalione (vėliau – 8-ame pėstininkų pulke).¹⁰³¹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 5485, išduotas 1930 m. rugpjūčio 11 d.¹⁰³² LKKSS Trakų skyriaus narių sąrašė įrašytas Krasauskas Vaclovas, Prano, gimęs 1902-04-22.¹⁰³³ Nuo 1928 m. rugšėjo 1 d. iki 1931 m. gegužės 1 d. tarnavo pasienio policijos Trakų baro 5-ame rajone eiliniu policininku.¹⁰³⁴ Pasienio policijos anketoje nurodoma, kad gimė 1901 m. birželio 15 d. (kitur – 1901 m. balandžio 15 d.) Vanagiškių k. Gelvonų vlsč., specialybė – žemdirbys,

1014 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1708, l. 10.

1015 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1708, l. 2, 9.

1016 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1708, l. 3, 8.

1017 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1708, l. 2, 8.

1018 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1714, l. 4.

1019 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1714, l. 3.

1020 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1714, l. 3, 6.

1021 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1714, l. 1.

1022 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1748, l. 1.

1023 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1748, l. 2.

1024 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1748, l. 2, 4.

1025 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1748, l. 1.

1026 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1748, l. 3–4.

1027 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 57–58; b. 100, l. 23.

1028 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1768, l. 2 a. p.

1029 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 187, l. 1 a. p.

1030 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1768, l. 8.

1031 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1768, l. 3, 8.

1032 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1768, l. 1.

1033 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26 a. p.

1034 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 187, l. 1–2.

savamokslis, moka truputi rašyti ir skaityti, bet silpnai.¹⁰³⁵

Chaimas Kravicas, Benjamino. Paso ištraukoje nurodyta, kad gimė 1901 m. Žiezmarų mstl.¹⁰³⁶ Pats rašo, kad gimė Trakuose.¹⁰³⁷ 1929–1931 m. gyveno Žiezmaruose.¹⁰³⁸ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. rugsėjo 15 d. iki 1922 m. kovo 29 d.¹⁰³⁹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 7412, išduotas 1931 m. spalio 10 d.¹⁰⁴⁰

Pranas Kriugžda, Petro. Gimė 1900 m. gruodžio 3 d. Žiezmarų vlsč. Grabaučiznos k. Motina – Ona Taparaskaitė. 1924 m. birželio 17 d. Kietaviškių bažnyčioje susituokė su Stase Kurauskaitė.¹⁰⁴¹ 1928 m. gyveno Kietaviškių vlsč. Žikaronių k.¹⁰⁴² Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. kovo 23 d. iki 1921 m. spalio 6 d.¹⁰⁴³ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3044, išduotas 1929 m. birželio 25 d.¹⁰⁴⁴

Bronius Krivka, Juozo. Gimė 1900 m. kovo 18 d. Musninkų vlsč. Papiernės k. (Ukmergės apskr.). Motina – Malvina Tamošiūnaitė.¹⁰⁴⁵ 1929 m. gyveno Kietaviškių vlsč. Žebertonių k., vėliau – Kaune.¹⁰⁴⁶ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. kovo 18 d. iki 1920 m. balandžio 17 d. Jaun. puskarininkis.¹⁰⁴⁷ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3305, išduotas 1929 m. liepos 31 d.¹⁰⁴⁸ Kitas liudijimas Nr. 9332, išduotas 1933 m. spalio 31 d.¹⁰⁴⁹ Trakų apskrities viršininko žinioje tarnavusių vidaus policijos tarnautojų sąrašą įrašytas Bronius Krivka, Trakų apskr. eilinis policininkas, tarnavęs nuo 1920 m. rugsėjo 1 d. iki 1921 m. gegužės 15 d.¹⁰⁵⁰ Nuoraše kriminalinei policijai teigiama, kad yra netikrintų žinių, „kad Bronius Krivka tarnavo Trakų apskr. Policijoje ir 1921 m. buvo apygardos teismo baustas pinigine bauda už arklio sužalojimą; taipogi buvo patrauktas atsakomybėn už kyšių ėmimą ir nuo tarnybos buvo atleistas. Be to būk tai minėtas asmuo buvo du kartus areštuotas kriminalinės policijos valdininkų ir įtartinai šnipinėjime lenkų naudai¹⁰⁵¹. Kaišiadorių nuovados viršininkas 1931 m. birželio 22 d. siuntė žinias, kad B. Krivka užsiima valkavimu, neturi jokios pastovios gyvenamos vietos ir yra ieškomas Kaišiadorių nuovados teismo tardytojo¹⁰⁵². 1932 m. prašyme Trakų apskr. Komendantui B. Krivka savo gyvenamąją vietą nurodė Kaune.¹⁰⁵³ Taip pat B. Krivka buvo patrauktas į teismą už išėikvojimą valdiško turto būnant Semeliškių girininkijos eiguliu, dėl šios bylos pilietis buvo ieškomas.¹⁰⁵⁴

Martynas Krumkas, Martyno. Gimė 1888 m. rugpjūčio 17 d. Žiezmarų vlsč. Gorklių k. Motina – Uršulė.¹⁰⁵⁵ 1929–1930 m. gyveno Žiezmarų vlsč. Astrauciškių k.¹⁰⁵⁶ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 10 d. iki 1920 m. gegužės 16 d. Vilniaus batalione, vėliau –

5-jame pėstininkų pulke.¹⁰⁵⁷ Apdovanojimo liudijimas Nr. 5692, išduotas 1930 m. spalio 31 d.¹⁰⁵⁸ Rusijos kariuomenėje tarnavo eiliniu kareiviu.¹⁰⁵⁹

Boleslovas Krumkas (Krunskis), Martyno. Gimė 1900 m. kovo 29 d. Kruonio mstl. Motina – Uršulė „iš Sakavičių“.¹⁰⁶⁰ 1929 m. gyveno Žiezmarų vlsč. Buivydonių dvare.¹⁰⁶¹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 10 d. iki 1921 m. spalio 20 d. Atskirame batalione, vėliau – 5-ame pėstininkų pulke.¹⁰⁶² Apdovanojimo liudijimas Nr. 4663, išduotas 1930 m. vasario 15 d.¹⁰⁶³ 1928 m. apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu. Šaulių sąjungos narys nuo 1937 m. kovo 1 d.¹⁰⁶⁴

Mykolas Kučinskas. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsi-registravusių savanorių sąrašuose 1919 m. balandžio 8 d. ir 1919 m. balandžio 17 d. įrašytas Mikas (Mykolas) Kučinskas, 18 metų, kilęs iš Žaslių vlsč. Ščiukiškių k.¹⁰⁶⁵

Stasys Kudrevičius, Jurgio. Gimė 1903 m. kovo 10 d. Žiezmarų vlsč. Bijautonių k. Motina – Magdalena Genevičiūtė. 1924 m. vasario 26 d. Žiezmarų bažnyčioje susituokė su Emilija Geibavičiūte.¹⁰⁶⁶ 1936 m. gyveno Žiezmarų vlsč. Kaspariškių k.¹⁰⁶⁷ „1919 m. lapkričio mėn. 26 d. įstojo į 2-rą atsargos batalioną už pašauktą savo brolių Praną Kudrevičių, gim. 1898 m. ir tarnavo ligi 1920 m. kovo mėn. 20 d., t. y. iki 2-ro atsargos b-no išformavimo. 1920 m. kovo mėn. 20 d. išformuojant 2-rą atsargos batalioną, kaip esantis ligoninėje, išbrauktas iš 2-ro ats. b-no kareivių sąrašų. 1920 m. balandžio mėn. 28 d. iš Karo ligoninės buvo paleistas 3 mėn. sveikatai taisyti atostogų. 1920 m. rugpjūčio mėn. 30 d. (pavėluotai) sugrįžo iš sveikatai taisyti atostogų į Etapo skirst. punktą, iš kurio buvo paskirtas ir išsiųstas į 9-tą pėst. pulką. 9-am pėst. pulke tarnavo nuo 1920 m. rugpjūčio mėn. 31 d. ligi 1922 m. birželio mėn. 16 d. be pertraukų. Karo tarnybos metu 1920 m. vasario mėn. 16 d. iš 2-ro atsargos b-no buvo pabėgęs iš kariuomenės ir, kuomet 1920 m. balandžio mėn. 28 d. iš Karo ligoninės buvo paleistas 3 mėn. sveikatai taisyti atostogų, vienu mėn. vėliau sugrįžo iš atostogų, būtent: 1920 m. rugpjūčio mėn. 30 d.; teismo baustas nebuvo.“¹⁰⁶⁸ Kūrėjo savanorio medalio komisija 1936 m. atmetė Stasio Kudrevičiaus prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes jis, Stasys Kudrevičius, 1) 1919.XI.26 d. įstojo į kariuomenę tarnauti už savo brolių Praną, kuris gimęs 1989 metais, 2) 1920.II.16 d. iš 2-jo atsargos bataliono buvo pabėgęs ir 3) 1920.IV.28 d. buvo paliuosuotas 3 mėn. atostogų sveikatai taisyti, iš kurių grįžti 1 mėn. pavėluoto, kas laikoma pabėgimu iš kariuomenės.“¹⁰⁶⁹

Jokūbas Kudzinskas, Vaclovo. Gimė 1902 m. Žiezmarų vlsč. Grėbliaučiškių k.¹⁰⁷⁰ Ten ir gyveno 1930–1932 m.¹⁰⁷¹ Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. gegužės 23 d. iki 1922 m. sausio 6 d. Kauno batalione, vėliau – 7-jame pėstininkų pulke. Dalyvavo mūšiuose su bermontininkais ir lenkais.¹⁰⁷² Nuo 1919 m. rugsėjo 3 d.

1035 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 187, l. 2–38.
1036 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1787, l. 13.
1037 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1787, l. 14.
1038 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1787, l. 12, 14.
1039 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1787, l. 11.
1040 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1787, l. 1.
1041 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1451, l. 234.
1042 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1451, l. 233.
1043 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1451, l. 235.
1044 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1451, l. 232.
1045 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1720, l. 3.
1046 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1720, l. 2, 4, 5.
1047 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1720, l. 6.
1048 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1720, l. 53.
1049 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1720, l. 54.
1050 LCVA, f. 377, ap. 1, b. 600, l. 120.
1051 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1720, l. 19.
1052 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1720, l. 26.
1053 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1720, l. 46.
1054 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1720, l. 38.
1055 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1451, l. 441 a. p.
1056 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1451, l. 443, 447.

1057 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1451, l. 442, 447.
1058 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1451, l. 440.
1059 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1451, l. 444.
1060 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1451, l. 451 a. p.
1061 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1451, l. 453.
1062 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1451, l. 452: f. 561, ap. 2, b. 1631, l. 683.
1063 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1451, l. 448.
1064 LCVA, f. 561, ap. 2, b. 1631, l. 682–682 a. p.
1065 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 68a–69; b. 100, l. 34.
1066 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1856, l. 5.
1067 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1856, l. 2.
1068 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1856, l. 3.
1069 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1856, l. 6.
1070 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1864, l. 1, 18.
1071 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1864, l. 1, 17.
1072 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1864, l. 1, 17, 18.

iki lapkričio 3 d. buvo pabėgęs iš kariuomenės.¹⁰⁷³ Pats aiškino, kad nuo 1919 m. rugsėjo 3 d. iki lapkričio 3 d. tarnavo Ukmergės batalione.¹⁰⁷⁴ Nuo 1919 m. gruodžio 29 d. iki 1921 m. birželio 8 d. buvo lenkų nelaisvėje.¹⁰⁷⁵ Karių savanorių komisija 1932 m. prašymą apdovanoti atmetė, „nes jis 1919 m. buvo iš k-nės pabėgęs“.¹⁰⁷⁶ 1932 m. šis nutarimas patvirtintas.¹⁰⁷⁷ Minima, kad 1928 m. gyveno Žiezmarų vlsč. Kaspariškių k.

Jonas Kuliešius (Kulešius), Vinco. Gimė 1900 m. birželio 16 d. Kietaviškių vlsč. Daniliškių arba Naujųjų Kietaviškių k. Motina – Agota Janavičiūtė.¹⁰⁷⁸ 1928 m. gyveno Semeliškių vlsč. Prūsiškių k.¹⁰⁷⁹ „Istojo Lietuvos kariuomenės savanoriu 1919 m. balandžio mėn. 7 d.; paleistas dėl ligos vieniems metams pataisymui sveikatos 1920 m. kovo mėn. 25 dieną; atvyko iš Kauno etapo skirstimo punkto į 9-tą pėst. pulką 1920 m. rugsėjo mėn. 10 dieną; paliuosutas iš kariuomenės atsargon nuo 1922 m. sausio mėn. 1 dienos.“¹⁰⁸⁰ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2196, išduotas 1929 m.¹⁰⁸¹ 1928 m. Jonas Kuliešius prašyme savanorio medaliui gauti savo gimimo metus nurodė 1899 m.¹⁰⁸²

Adomas Kurčauskas. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąraše 1919 m. sausio 31 d. įrašytas Adomas Kurčauskas, 18 metų, kilęs iš Kruonio vlsč. Migonių kaimo.¹⁰⁸³

Jonas Kurgonas (Kurganas), Mykolo. Gimė 1895 m. vasario 9 d. Žaslių vlsč. Naujažerio k. Motina – Uršulė Markevičiūtė. 1917 m. lapkričio 15 d. susituokė su Marijona Michelkevič.¹⁰⁸⁴ Baigęs dvi progimnazijos klases.¹⁰⁸⁵ 1930 m. gyveno Musninkų vlsč. Narvidiškių dvare (Ukmergės apskr.).¹⁰⁸⁶ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. vasario 9 d. iki 1920 m. kovo 24 d. Panevėžio srities apsaugos būryje (vėliau – 4-jame pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulke).¹⁰⁸⁷ Apdovanojimo liudijimas Nr. 6843, išduotas 1931 m.¹⁰⁸⁸ LKKSS Ukmergės skyriaus narys. 1933 m. tarnavo miškų urėdijoje.¹⁰⁸⁹

Andrius Kurgonas (Kurganas), Andriaus. Gimė 1902 m. sausio 22 d. Žaslių mstl. Motina – Brigita Jusevičiūtė.¹⁰⁹⁰ 1934 m. gyveno Aukštojoje Panemunėje.¹⁰⁹¹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 1 d. iki 1920 m. spalio 1 d. KAM Intendantūros dalyje, o antrą kartą tarnavo nuo 1924 m. sausio 13 d. iki 1925 m. vasario 15 d.¹⁰⁹² Apdovanojimo liudijimas Nr. 9463, išduotas 1934 m. kovo 29 d.¹⁰⁹³

Ignas Kuzinevičius (Kudzinevičius), Miko. Gimė 1885 m. liepos 19 d. Žiezmarų vlsč. Rusonių k. Motina – Magdalena Žičiūtė.¹⁰⁹⁴

1932 m. gyveno Žiezmarų vlsč. Burbiškių k.¹⁰⁹⁵ Prašyme apdovanoti kūrėjo savanorio medaliu rašė, kad 1919–1920 m. tarnavo Lietuvos žvalgybos skyriuje.¹⁰⁹⁶ Karių savanorių komisija 1932 m. atmetė jo prašymą apdovanoti, „nes jis 1918–1920 m. Lietuvos k-nėje visai netarnavo“.¹⁰⁹⁷ 1932 m. šis nutarimas patvirtintas.¹⁰⁹⁸

Juozas Kveraga, Kazio. Gimė 1896 m. gegužės 9 d. Žaslių vlsč. Lėlių k. Motina – Marijona Ausiukevičiūtė.¹⁰⁹⁹ 1928 m. gyveno gimtinėje.¹¹⁰⁰ Tarnavo savanoriu nuo 1920 m. kovo 9 d. iki 1922 m. sausio 4 d. Centrinėje kariuomenės veterinarijos ligoninėje ir 3-ame kavalerijos „Geležinio vilko“ pulke.¹¹⁰¹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3041, išduotas 1929 m. birželio 25 d.¹¹⁰²

Aleksandras Laimutis, Lauryno. Gimė 1900 m. liepos 1 d. Kietaviškių vlsč. Kalninių Mijaugonių k. Motina – Marijona Lembrikaitė. 1920 m. rugsėjo 26 d. Kietaviškių bažnyčioje susituokė su Ona Belekevičiūtė.¹¹⁰³ 1930 m. gyveno Semeliškių vlsč. Bijūnų k.¹¹⁰⁴ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 8 d. iki 1920 m. rugpjūčio 21 d. Atskirame batalione, (vėliau – 5-ame pėstininkų pulke).¹¹⁰⁵ Apdovanojimo liudijimas Nr. 6483, išduotas 1931 m. kovo 26 d.¹¹⁰⁶

Stasys Laimutis, Kazio. Gimė 1902 m. balandžio 4 d. Kietaviškių vlsč. Kalninių Mijaugonių k. Motina – Juzefa Doveinytė.¹¹⁰⁷ 1928 m. gyveno gimtinėje.¹¹⁰⁸ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 30 d. iki 1920 m. rugpjūčio 23 d. Kauno batalione, kariuomenės veterinarijos ligoninėje ir 5-ame pėstininkų pulke, o pašauktu – nuo 1922 m. gruodžio 4 d. iki 1923 m. rugpjūčio 2 d. 8-ame pėstininkų pulke.¹¹⁰⁹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2232, išduotas 1929 m.¹¹¹⁰ LKKSS Trakų skyriaus narys.¹¹¹¹

Jonas Lankutis (Lankas), Motiejus. Gimė 1902 m. sausio 17 d. Kietaviškių vlsč. Kareivionių k. Motina – Agota Lankutaitė. 1925 m. vasario 1 d. Kietaviškių bažnyčioje susituokė su Marcele Ščerbavičiūtė.¹¹¹² 1928 m. gyveno gimtinėje.¹¹¹³ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 28 d. iki 1920 m. birželio 14 d. Atskiroje geležinkelių kuopoje, pašauktu – nuo 1922 m. gruodžio 6 d. iki 1923 m. gruodžio 14 d. 2-ame pėstininkų pulke.¹¹¹⁴ Apdovanojimo liudijimas Nr. 1775, išduotas 1929 m. kovo 20 d.¹¹¹⁵

Aleksandras Laurušonis, Andriaus. Gimė 1894 m. liepos 2 d. Žaslių mstl. Motina – Marcijona Kasperavičiūtė.¹¹¹⁶ 1928–1929 m. gyveno Žaslių vlsč. Bernardinkos vnk.¹¹¹⁷ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m.

1073 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1864, l. 15.

1074 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1864, l. 17.

1075 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1864, l. 15.

1076 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1864, l. 13 a. p., 18.

1077 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1864, l. 16, 19.

1078 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1452, l. 187.

1079 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1452, l. 189.

1080 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1452, l. 191.

1081 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1452, l. 186.

1082 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1452, l. 189.

1083 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 21–22.

1084 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1453, l. 185 a. p.

1085 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1453, l. 188.

1086 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1453, l. 190 a. p.

1087 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1453, l. 186, 190 a. p.

1088 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1453, l. 184.

1089 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 11, 16.

1090 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1746, l. 3.

1091 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1746, l. 1.

1092 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1746, l. 1, 5.

1093 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1746, l. 1, 6.

1094 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1764, l. 2.

1095 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1764, l. 1.

1096 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1764, l. 1.

1097 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1764, l. 2 a. p.

1098 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1764, l. 5.

1099 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 3700, l. 137.

1100 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 3700, l. 136.

1101 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 3700, l. 136, 143, 145–147.

1102 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 3700, l. 135; f. 1767, ap. 1, b. 164, l. 11.

1103 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1825, l. 211 a. p.

1104 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1825, l. 215.

1105 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1825, l. 212, 215.

1106 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1825, l. 210.

1107 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1825, l. 207 a. p.

1108 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1825, l. 208.

1109 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1825, l. 206, 208.

1110 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1825, l. 203.

1111 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26 a. p.

1112 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1825, l. 300.

1113 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1825, l. 301.

1114 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1825, l. 298 a. p., 301; f. 930, ap. 8, b. 248, l. 73 a. p.

1115 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1825, l. 296

1116 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1826, l. 279 a. p.

1117 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1826, l. 276, 280.

balandžio 29 d. iki 1920 m. gegužės 10 d.¹¹¹⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2358, išduotas 1929 m. balandžio 24 d.¹¹¹⁹ LKKSS Trakų skyriaus narys.¹¹²⁰

Pranas Laurušonis, Motiejus. Gimė 1902 m. rugsėjo 8 d. Kaišiadorių vlsč. Miežonių (Mižonių) k. Motina – Agota Drulytė.¹¹²¹ 1935–1936 m. gyveno Kaišiadorių vlsč. Miežonių k.¹¹²² 1939 m. gyveno Kaune (Vilijampolėje). dirbo „Inkaro“ fabrike.¹¹²³ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. liepos 8 d. iki 1922 m. balandžio 1 d. Kaišiadorių komendantūroje, 6-ame pėstininkų pulke, Kauno karo komendantūros Karo milicijos mokykloje, 1-ame atskirame lazarete ir Centrinėje lauko pašto kontoroje.¹¹²⁴ Apdovanojimo liudijimas Nr. 10181, išduotas 1939 m. birželio 30 d.¹¹²⁵ Retas atvejais, kad gauti savanorio liudijimą nesutrukdė pasišalinimas iš tarnybos. Mat 1920 m. vasario 11 d. jis buvo sugrįžęs į namus apsirūpinti drabužiais, pinigais, ir kitais reikmenimis, į dalinį sugrįžo tų metų vasario 19 d. Pasiaiškinime P. Laurušonis rašė: „*Aš neturėjau ir man nebuvo jokio reikalo iš kariuomenės bėgti, aš į ją savo noru buvau įstojęs ir joje buvau radęs pilną pasitenkinimą. Mano pasiaiškinimas yra ypatingo charakterio: apsirūpinti reikmenimis ir vėl grįžti kariuomenėn – Tėvynės gynėjų eilėna! <...> Prašau Gerb. Komisiją įvertinti mano darbą statant Nepriklausomos Lietuvos rūmą ir mane apdovanoti Kūrėjo-Savanorio medaliu. Tik tuomet aš aiškiai pajusiu ir pamatysiu, jog Tėvynei dirbusių jos naudai nepamiršta. Priešingu atveju – būtų suduotas didžiulis smūgis mano tautiniams ir patriotiniams jausmams*“.¹¹²⁶

Zodikas (Zotikas) Lazovas (Lasovas). KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašė 1919 m. liepos 22 d. ir 1919 m. liepos 30 d. įrašytas Zodikas (Zotikas) Lazovas (Lasovas), 20 metų, kilęs iš Žiežmarių.¹¹²⁷

Antanas Leikauskas, Vinco. Gimė 1900 m. kovo 17 d. Žiežmarių vlsč. Antakalnio k. Motina – Agnietė Čiurinskaitė.¹¹²⁸ Žmona – Emilija Trakimaitė.¹¹²⁹ 1926 m. gyveno Kaišiadorių vlsč. Medinų k.¹¹³⁰ 1930 m. – Ukmergėje.¹¹³¹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. kovo 18 d. iki 1921 m. lapkričio 29 d. Artilerijos pulko 3-ame divizione (vėliau – Artilerijos brigados 3-ame pulke).¹¹³² Apdovanojimo liudijimas Nr. 7057, išduotas 1931 m. birželio 25 d.¹¹³³ LKKSS Ukmergės skyriaus narys.¹¹³⁴ Nuo 1924 m. sausio 1 d. iki 1925 m. sausio 1 d. tarnavo Trakų apskrities pasienio policijos bare. Nuo 1926 m. gruodžio 1 d. iki 1931 m. rugsėjo 24 d. tarnavo Ukmergės kalėjimo jaun. prižiūrėtoju. Nuo 1931 m. spalio 1 d. perkeltas tarnauti į Trakų arešto namus.¹¹³⁵ Kaišiadorių valsčiaus valdybos liudijime 1930 m. rugpjūčio 18 d. nurodoma, kad jis gyvena Medinų k. Kaišiadorių vlsč. Tų pačių metų spalio mėnesio Ukmergės apskrities nuovados viršininkas liudijime nurodo, kad A. Leikauskas gyvena Ukmergėje, baustas nebuvo, jokioms politinėms organizacijoms nepriklauso,

priešvalstybiniame veikime nepastebėtas.¹¹³⁶ Prašyme dėl savanorio kūrėjo medalio, nurodo, kad Lietuvos kariuomenėje tarnavo nuo 1919 m. kovo 27 d. 3-ame artilerijos pulke.¹¹³⁷

Antanas Leipus (Leipusas), Mykolo. Gimė 1896 m. lapkričio 6 d. Kaune. Motina – Monika Jeraminaitė.¹¹³⁸ 1928 m. gyveno Žasliuose.¹¹³⁹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. birželio 9 d. iki 1920 m. gegužės 8 d., pašauktu – nuo 1920 m. gegužės 13 d. iki 1921 m. gruodžio 2 d. „*Tarnavimo laike dalyvavo mūšiuose su Lietuvos priešais 1919 m.–1920 m.*“¹¹⁴⁰ Apdovanojimo liudijimas Nr. 1841, išduotas 1929 m. kovo 23 d.¹¹⁴¹ Asmenų, apdovanotų Vyčio Kryžiumi, sąrašė įrašytas Antanas Leipus, vyr. puskarininkis, tarnavęs 1-ame pėstininkų pulke, apdovanotas 3-ojo laipsnio Vyčio Kryžiumi.¹¹⁴² Po karo dirbo geležinkeliečiu, gyveno Žaslių gel. stotyje. Mirė 1932 m., palaidotas Žasliuose.¹¹⁴³

Antanas Lekavičius, Igno. Gimė 1897 m. rugsėjo 20 d. Žiežmarių vlsč. Avinėlių k. Motina – Uršulė Rimaitė.¹¹⁴⁴ 1918 m. sausio 29 d. Karmėlavos bažnyčioje susituokė su Anastazija Gurskaitė.¹¹⁴⁵ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 27 d. iki 1919 m. vasario 5 d. Kauno batalione. Mirė 1919 m. vasario 5 d. Raudonojo Kryžiaus ligoninėje.¹¹⁴⁶ Apdovanojimo liudijimas Nr. 7659, išduotas 1931 m. gruodžio 16 d.¹¹⁴⁷ mirusiojo A. Lekavičiaus žmonai Anastazijai Lekavičienei, 1930 m. gyvenusiai Pažaislio vlsč. Dainavos k. (Kauno apskr.).¹¹⁴⁸

Juozas Lekavičius, Simo. Gimė 1900 m. gruodžio 18 d. Kruonio vlsč. Anglininkų k.¹¹⁴⁹ 1929 m. gyveno Kruonio vlsč. Basonių k.¹¹⁵⁰ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 2 d. iki 1923 m. birželio 15 d. 1-ame pėstininkų pulke.¹¹⁵¹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2957, išduotas 1929 m. birželio 26 d.¹¹⁵² Apdovanotas 3-ojo laipsnio Vyčio Kryžiumi.¹¹⁵³ LŠS narys nuo 1930 m. vasario 5 d.¹¹⁵⁴ LKKSS Trakų skyriaus narių sąrašė įrašytas Lekavičius Juozas, Simono, gimęs 1900 m. gruodžio 25 d.¹¹⁵⁵

Juozas Lekavičius, Simo. Gimė 1902 m. kovo 13 d. Kruonio vlsč. Meškučių k. Motina – Kotryna Klimavičiūtė.¹¹⁵⁶ 1929 m. gyveno Kruonio vlsč. Darsūniškio mstl.¹¹⁵⁷ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. liepos 4 d. iki 1920 m. birželio 8 d. 2-ame pėstininkų pulke.¹¹⁵⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 4194, išduotas 1929 m. lapkričio 21 d.¹¹⁵⁹

1118 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1826, l. 278.

1119 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1826, l. 274.

1120 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25 a. p.

1121 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25 a. p. f. 930, ap. 4, b. 1864, l. 8.

1122 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1864, l. 1, 16.

1123 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1864, l. 22, 24.

1124 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1864, l. 1, 17.

1125 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1864, l. 25.

1126 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1864, l. 1.

1127 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 133–134; b. 100, l. 52 a. p.

1128 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1827, l. 98 a. p.

1129 LCVA, f. 733, ap. 1, b. 6198, l. 8, 11.

1130 LCVA, f. 733, ap. 1, b. 6198, l. 3 a. p.

1131 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1827, l. 103.

1132 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1827, l. 99, 103.

1133 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1827, l. 97.

1134 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 14.

1135 LCVA, f. 733, ap. 1, b. 6198, l. 2, 5.

1136 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1827, l. 101.

1137 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1827, l. 103.

1138 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1827, l. 122.

1139 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1827, l. 123.

1140 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1827, l. 115.

1141 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1827, l. 110.

1142 LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1174, l. 16.

1143 Kavaliauskas V. Trakų apskrities karžygiai. Trakai, 2018, p. 70.

1144 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1827, l. 152.

1145 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1827, l. 150 a. p.

1146 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1827, l. 151, 157.

1147 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1827, l. 149.

1148 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1827, l. 157.

1149 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1827, l. 168, 171 a. p.

1150 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1827, l. 173.

1151 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1827, l. 172, 173.

1152 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1827, l. 168.

1153 LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1174, l. 16.

1154 LCVA, f. 561, ap. 2, b. 1638, l. 538.

1155 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25 a. p.

1156 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1827, l. 161 a. p.

1157 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1827, l. 163.

1158 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1827, l. 162, 163.

1159 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1827, l. 168.

Sidoras Lekavičius. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašė 1919 m. vasario 13 d. įrašytas Sidoras Lekavičius, 21 metų, kilęs iš Kruonio vlsč. Jonyliškių k.¹¹⁶⁰

Stasys Lekavičius (Lekovyčius). KAM Kauno miesto komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašė 1919 m. balandžio 13 d. įrašytas Stasys Lekovyčius, 20 metų, kilęs iš Žiežmarių.¹¹⁶¹

Juozas Lelešius, Andrius. Gimė 1903 m. kovo 15 d. Iglankos parapijos Malinavos k. (kitur – Žaslių vlsč. Rečionių k.)¹¹⁶² Motina – Petronėlė Bacvinskiūtė.¹¹⁶³ 1928–1932 m. gyveno Žaslių vlsč. Antakalnio k.¹¹⁶⁴ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. lapkričio 11 d. iki 1922 m. balandžio 14 d.¹¹⁶⁵ Apdovanojimo liudijimas Nr. 457, išduotas 1928 m. liepos 26 d.¹¹⁶⁶ LKKSS Trakų skyriaus narys.¹¹⁶⁷

Jonas Levickas, Augusto. Gimė 1903 m. vasario 24 d. Žaslių vlsč. Civiškių k. Motina – Marijona Pupaleigytė.¹¹⁶⁸ 1919 m. mokslo cenzo neturėjo.¹¹⁶⁹ 1928 m. gyveno gimtinėje.¹¹⁷⁰ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 4 d. iki 1920 m. gegužės 7 d. Atskiroje geležinkelių kuopoje.¹¹⁷¹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2229, išduotas 1929 m. balandžio mėn.¹¹⁷²

Vincas Liesius, Domo. Gimė 1895 m. spalio 1 d. Žaslių vlsč. Paltininkų k. Motina – Ona Sladkevičiūtė.¹¹⁷³ 1930–1931 m. gyveno Žaslių vlsč. Petkaučiznos vnk.¹¹⁷⁴ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 29 d. iki 1921 m. gruodžio 22 d. Atskiroje geležinkelių kuopoje (vėliau – Atskirame geležinkelių batalione).¹¹⁷⁵ Apdovanojimo liudijimas Nr. 5851, išduotas 1930 m. lapkričio 11 d.¹¹⁷⁶

Andrius Lisauskas, Jurgio. Gimė 1898 m. gruodžio 9 d. Kruonio vlsč. Vilūnų k. Motina – Ona Šliukaitė.¹¹⁷⁷ 1929 m. gyveno Kruonio vlsč. Karveliškų dvare.¹¹⁷⁸ Tarnavo savanoriu (sanitaru) nuo 1919 m. spalio 29 d. iki 1921 m. gegužės 20 d. 2-ame pėstininkų pulke.¹¹⁷⁹ Dr. Jono Basanavičiaus karo ligoninės liudijime nurodoma, kad Andrius Lisauskas iš kariuomenės paleistas dėl sveikatos sutrikimų. 1921 m. balandžio 20–22 d. gulėjo ligoninėje, kur buvo nustatyta, kad jis turi „*gimtą akių drebėjimą ir silpną matymą*“.¹¹⁸⁰ Apdovanojimo liudijimas Nr. 5081, išduotas 1930 m. gegužės 30 d.¹¹⁸¹

Jonas Lisauskas, Igno. Gimė 1896 m. gruodžio 17 d. Žaslių vlsč. Obuchovkos vnk. Motina – Ieva Adukonytė.¹¹⁸² 1928 m. gyveno Žasliuose.¹¹⁸³ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. birželio 19 d. iki

1922 m. liepos 2 d.¹¹⁸⁴ Apdovanojimo liudijimas Nr. 249, išduotas 1928 m. birželio 14 d.¹¹⁸⁵ LKKSS Trakų skyriaus narys.¹¹⁸⁶

Stasys Lisevičius, Juozo. Gimė 1896 m. vasario 13 d. Žiežmariuose. Motina – Mikalina Mikalauskaitė.¹¹⁸⁷ 1929 m. gyveno Žiežmariuose.¹¹⁸⁸ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. birželio 1 d. iki 1920 m. liepos 5 d.¹¹⁸⁹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 4156, išduotas 1929 m. lapkričio 21 d.¹¹⁹⁰

Augustas Lišauskas. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. balandžio 6 d. ir 1919 m. balandžio 15 d. įrašytas Augustas Lišauskas, 20 metų, kilęs iš Žiežmarių vlsč. Turloviškių k.¹¹⁹¹

Boleslovas Litostanskas, Antano. Gimė 1899 m. lapkričio 27 d. Kruonio vlsč. Kalvių mstl. Motina – Petronėlė Bugusevičiūtė.¹¹⁹² 1935–1936 m. gyveno Kruonyje.¹¹⁹³ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 18 d. iki 1920 m. gruodžio 12 d. 2-ame pėstininkų pulke.¹¹⁹⁴ Apdovanojimo liudijimas Nr. 9749, išduotas 1936 m. balandžio 30 d.¹¹⁹⁵ Apdovanojimas Lietuvos nepriklausomybės medaliu. Nuo 1937 m. kovo 1 d. LŠS narys.¹¹⁹⁶

Ramosius Lukaševičius. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašė 1919 m. balandžio 4 d. įrašytas Ramosius Lukaševičius, 19 metų, kilęs iš Žiežmarių vlsč. Avinėlių k.¹¹⁹⁷

Antanas Maciulevičius, Andrius. Gimė 1894 m. sausio 15 d. Žaslių vlsč. Dainavos dvare (Trakų apskr.). Motina – Ieva Virbalaitė.¹¹⁹⁸ 1928 m. gyveno Kaišiadorių vlsč. Tauckūnų dvare.¹¹⁹⁹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 29 d. iki 1920 m. gegužės 29 d.¹²⁰⁰ Apdovanojimo liudijimas Nr. 1585, išduotas 1929 m. vasario 19 d.¹²⁰¹

Domas (Dominikas Stanislovas) Maciulevičius (Maculevičius), Antano. Gimė 1865 m. kovo 4 d. Rumšiškių vlsč. Juodiškių k. Motina – Ona Kalinauskaitė.¹²⁰² 1892 m. sausio 13 d. Rumšiškių bažnyčioje susituokė su Ona Jočiūnaite.¹²⁰³ Mirė 1919 m. gegužės 21 d. Kaune Raudonojo kryžiaus ligoninėje, palaidotas Kaune.¹²⁰⁴ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. vasario 5 d. iki 1919 m. gegužės 21 d. 1-ame lietuvių raitelių pulke. Viršila.¹²⁰⁵ Apdovanojimo liudijimas Nr. 9184, išduotas 1933 m. gegužės 31 d.¹²⁰⁶ mirusio Domo Maciulevičiaus dukrai Apolonijai Maciulevičaitėi-Naujalienei, 1933 m. gyvenusiai Kaune.¹²⁰⁷ Buvo tarnavęs rusų kariuomenėje vyr. puskarininkiu.¹²⁰⁸

1160 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 33–34.

1161 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 74–75.

1162 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1827, l. 218, 225.

1163 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1827, l. 223.

1164 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1827, l. 220, 222.

1165 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1827, l. 225.

1166 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1827, l. 218.

1167 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25 a. p.

1168 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1828, l. 130 a. p.

1169 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1828, l. 435.

1170 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1828, l. 132.

1171 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1828, l. 131, 132.

1172 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1828, l. 127.

1173 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1828, l. 433 a. p.

1174 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1828, l. 437, 441.

1175 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1828, l. 434, 437.

1176 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1828, l. 430.

1177 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1829, l. 275 a. p.

1178 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1829, l. 285.

1179 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1829, l. 278, 280.

1180 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1829, l. 279.

1181 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1829, l. 274.

1182 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1829, l. 301.

1183 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1829, l. 300.

1184 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1829, l. 294.

1185 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1829, l. 286.

1186 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25 a. p.

1187 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1829, l. 323 a. p.

1188 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1829, l. 324.

1189 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1829, l. 319.

1190 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1829, l. 314.

1191 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 67a–68; b. 100, l. 33 a. p.

1192 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4925, l. 3.

1193 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4925, l. 2, 7.

1194 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4925, l. 2, 5.

1195 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4925, l. 6.

1196 LCVA, f. 561, ap. 2, b. 1631, l. 690.

1197 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 66a–67.

1198 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2012, l. 6.

1199 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2012, l. 7.

1200 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2012, l. 5.

1201 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2012, l. 1.

1202 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1988, l. 3.

1203 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1988, l. 5.

1204 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1988, l. 2, 4.

1205 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1988, l. 2, 8.

1206 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1988, l. 10.

1207 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1988, l. 2.

1208 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1988, l. 8.

Juozas Maciulevičius, Bernardo. Gimė 1899 m. (arba 1900 m.) sausio 26 d. Žiežmarių vlsč. Balceriškių k.¹²⁰⁹ Žmona – Ona Šlektaitė.¹²¹⁰ 1928–1931 m. gyveno Kietaviškių vlsč. Žikaronių k.¹²¹¹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 26 d. iki 1921 m. lapkričio 24 d. 2-ame pėstininkų pulke.¹²¹² Apdovanojimo liudijimas Nr. 2338, išduotas 1929 m. balandžio mėn.¹²¹³ Nuo 1930 m. kovo 15 d. iki 1931 m. sausio 10 d. tarnavo Pasienio policijos Trakų baro 1-ame ir 4-ame rajonuose eiliniu sargybiniu.¹²¹⁴ Taip pat minima, kad gyveno Žiežmarių vlsč. Burbiškių k.

Rapolas Maciulevičius, Jono. Gimė 1886 m. lapkričio 6 d. Rumšiškų vlsč. Pravieniškių k. Motina – Sofija Urbuzaitė.¹²¹⁵ 1930–1931 m. gyveno Joniškėlio vlsč. Meškalaūkio k. (Biržų apskr.).¹²¹⁶ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. vasario 12 d. iki 1919 m. gruodžio 20 d. 2-ame pėstininkų pulke, paleistas dėl ligos.¹²¹⁷ Dalyvavo mūšiuose su bolševikais, bermontininkais ir lenkais.¹²¹⁸ Tarnybos lape nurodoma, kad nuo 1919 m. vasario 19 d. „*perkeltas į neeilinę kuopą kavos virėju*“.¹²¹⁹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 7527, išduotas 1931 m. lapkričio 9 d.¹²²⁰

Aleksandras Mackevičius, Vinco. Gimė 1899 m. liepos 12 d. Žiežmarių vlsč. Dirgalonių k. Motina – Marijona Rakauskaitė.¹²²¹ 1928 m. gyveno Kietaviškių vlsč. Žikaronių k.¹²²² 1932 m. – Žiežmarių vlsč. Šarkiškių k.¹²²³ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 20 d. iki 1920 m. kovo 24 d.¹²²⁴ Apdovanojimo liudijimas Nr. 623, išduotas 1928 m. rugpjūčio 23 d.¹²²⁵, 1931 m. buvo pamestas¹²²⁶ ir pakartotinai išduotas 1932 m. balandžio 16 d.¹²²⁷

Juozas Mackevičius, Kosto. Gimė 1894 m. lapkričio 22 d. Kruonio vlsč. Kalvių dvare. Motina – Viktė Ogelskaitė.¹²²⁸ 1928 m. dirbo Trakų (Kaišiadorių) apskrities arešto namų jaun. prižiūrėtoju, gyveno Kaišiadoryse.¹²²⁹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. kovo 1 d. iki 1920 m. kovo 1 d. Panevėžio atskirame batalione (vėliau – 4-ame pėstininkų pulke).¹²³⁰ Apdovanojimo liudijimas Nr. 1285, išduotas 1928 m. lapkričio 14 d.¹²³¹ Nuo 1915 m. vasario 15 d. iki 1919 m. rugpjūčio 22 d. tarnavo rusų kariuomenėje. 1915 m. rugpjūčio 22 d. pateko vokiečiams į nelaisvę ir karui pasibaigus iš nelaisvės sugrįžo namo.¹²³²

Pranas Mackevičius, Simo. Gimė 1903 m. sausio 22 d. Kruonio vlsč. Vekonių k. Motina – Elena Malinauskaitė.¹²³³ 1928 m. gyveno Rumšiškėse, vėliau – Kaune.¹²³⁴ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m.

sausio 9 d. iki 1920 m. balandžio 19 d. 2-ame pėstininkų pulke.¹²³⁵ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2336, išduotas 1929 m. balandžio 24 d.¹²³⁶

Jonas Mačionis, Tomo. Gimė 1892 m. rugpjūčio 26 d. Žiežmarių vlsč. Žiežmarių dvare. Motina – Elžbieta Gvazdaitė.¹²³⁷ Žmona – Zofija Jasudavičiūtė.¹²³⁸ 1929 m. gyveno Kaune.¹²³⁹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. kovo 7 d. iki 1921 m. balandžio 21 d. 1-ame lietuvių raitelių pulke. Dalyvavo mūšiuose su bolševikais, bermontininkais ir lenkais. Jaun. puskarininkis.¹²⁴⁰ Apdovanojimo liudijimas Nr. 4523, išduotas 1930 m. vasario 15 d.¹²⁴¹ Nuo 1926 m. balandžio 20 d. iki 1928 m. gegužės 9 d. tarnavo Kauno sunkiųjų darbų kalėjimo jaun. prižiūrėtoju. Nuo 1929 m. gruodžio 1 d. iki 1930 m. rugsėjo 29 d. tarnavo Pasienio policijos Trakų baro 4-ame rajone eiliniu sargybiniu.¹²⁴²

Mykolas Makarevičius, Stasio. Gimė 1897 m. gruodžio 6 d. Žaslių vlsč. Spižarnės k. Motina – Ona Kuprevičiūtė.¹²⁴³ 1932 m. gyveno Žaslių vlsč. Spižarnės k.¹²⁴⁴ Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. spalio 29 d. iki 1920 m. rugpjūčio 1 d. 2-ame pėstininkų pulke.¹²⁴⁵ Karių savanorių komisija 1932 m. prašymą apdovanoti Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu atmetė, „*nes jis Lietuvos kariuomenėje neištarnavo 1 metų*“.¹²⁴⁶ 1932 m. šis nutarimas patvirtintas.¹²⁴⁷

Bernardas Malašauskas, Andriaus. Gimė 1900 m. birželio 22 d. Žaslių vlsč. Naujųjų Migučionių k. Motina – Petronėlė Zarembaitė.¹²⁴⁸ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 1 d. iki 1921 m. spalio 18 d.¹²⁴⁹ 1928 m. gyveno Žaslių vlsč. Skynimų vnk. (ankstesnis pavadinimas – Vincentpolis).¹²⁵⁰ Apdovanojimo liudijimas Nr. 706, išduotas 1928 m. rugpjūčio 29 d.¹²⁵¹ LKKSS Trakų skyriaus narių sąrašė įrašytas Malašauskas Bernardas, Andriaus, gimęs 1900 m. gegužės 22 d.¹²⁵²

Viktoras Malašauskas, Viktoro. Gimė 1899 m. rugpjūčio 7 d. Kietaviškių vlsč. Kakliniškių k. Motina – Kristijona Sabinaitė. 1924 m. rugsėjo 7 d. Kietaviškių bažnyčioje susituokė su Marcele Stasiulevičiūte.¹²⁵³ 1936 m. gyveno Vievio vlsč. Abromiškių dvare.¹²⁵⁴ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. rugpjūčio 12 d. iki 1920 m. sausio 7 d. Kaišiadorių komendantūroje ir nuo 1920 m. sausio 7 d. iki 1922 m. sausio 15 d. 6-ame pėstininkų pulke.¹²⁵⁵ Apdovanojimo liudijimas Nr. 9856, išduotas 1936 m. spalio 17 d.¹²⁵⁶

Jonas Malinauskas, KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašė 1919 m. kovo 25 d. įrašytas Jonas Malinauskas, 27 metų, kilęs iš Žaslių vlsč. Vaidžionių kaimo.¹²⁵⁷

1209 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2010, l. 6 a. p.

1210 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 226, l. 1 a. p.

1211 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2010, l. 7; f. 1120, ap. 2, b. 226, l. 33.

1212 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2010, l. 5; f. 1120, ap. 2, b. 226, l. 10 a. p.

1213 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2010, l. 1.

1214 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 226, l. 2.

1215 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2008, l. 2.

1216 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2008, l. 19, 20.

1217 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2008, l. 3, 15.

1218 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2008, l. 12, 19.

1219 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2008, l. 15.

1220 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2008, l. 1.

1221 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2004, l. 11.

1222 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2004, l. 10.

1223 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2004, l. 2 a. p.

1224 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2004, l. 13.

1225 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2004, l. 8.

1226 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2004, l. 2 a. p.

1227 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2004, l. 1.

1228 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1998, l. 6.

1229 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1998, l. 5.

1230 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1998, l. 4, 5.

1231 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1998, l. 1.

1232 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1998, l. 7.

1233 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1997, l. 5 a. p.

1234 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1997, l. 6, 7.

1235 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1997, l. 4.

1236 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 1997, l. 1.

1237 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2022, l. 4 a. p.

1238 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 227, l. 1 a. p.

1239 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2022, l. 8.

1240 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2022, l. 2, 7.

1241 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2022, l. 1.

1242 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 227, l. 1–2.

1243 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2004, l. 2, 6.

1244 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2004, l. 1.

1245 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2004, l. 4.

1246 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2004, l. 2 a. p.

1247 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2004, l. 7.

1248 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2004, l. 6.

1249 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2081, l. 3.

1250 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2081, l. 4, 5.

1251 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2081, l. 1.

1252 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25.

1253 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2082, l. 4.

1254 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2082, l. 2.

1255 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2082, l. 9.

1256 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2082, l. 11.

1257 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 60a–61.

Kostas Maleckas, Vlodo. Gimė 1900 m. gegužės 4 d. Kruonio vlsč. Kazokų k. Motina – Marijona Ablomaitė.¹²⁵⁸ 1929 m. gyveno Kruonio vlsč. Kovaičių k.¹²⁵⁹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. rugpjūčio 8 d. iki 1920 m. balandžio 28 d. Nuo 1920 m. balandžio 28 d. iki 1920 m. rugsėjo 14 d. buvo atostogose, paleistas 1922 m. vasario 8 d.¹²⁶⁰ Tarnavo savanoriu Vilniaus batalione (vėliau – 5-ame pėstininkų pulke.¹²⁶¹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3856, išduotas 1929 m. lapkričio 11 d.¹²⁶² LKKSS Trakų skyriaus narys.¹²⁶³ Nuo 1937 m. gegužės 20 d. Šaulių sąjungos narys.¹²⁶⁴

Mykolas Maleckas, Mykolo. Gimė 1899 m. lapkričio 10 d. Kietaviškių vlsč. Senujų Kietaviškių k. Motina – Marijona Puidokaitė.¹²⁶⁵ 1934–1935 m. gyveno Kaune.¹²⁶⁶ Maleckas Mykolas tarnavo Lietuvos kariuomenėje 2-ame pėstininkų atsargos batalione nuo 1919 m. rugpjūčio 29 d. iki 1919 m. lapkričio 30 d., Joniškėlio batalione nuo 1919 m. gruodžio 1 d. iki 1920 m. sausio 5 d., Belaisvių stovyklų valdyboje nuo 1920 m. sausio 8 d. iki 1920 m. gruodžio 3 d., atsargos batalione nuo 1920 gruodžio 3 d. iki 1921 m. gegužės 30 d., Šiaulių stoties ir ruožo karo komendantūroje nuo 1921 m. gegužės 30 d. iki 1922 m. lapkričio 1 d.¹²⁶⁷ Apdovanojimo liudijimas Nr. 9632, išduotas 1935 m. liepos 6 d.¹²⁶⁸

Petras Maleckas, Aleksandro. Gimė 1899 m. lapkričio 7 d. Kruonio vlsč. Migonių k. Motina – Konstancija iš Radzevičių. 1924 m. kovo 2 d. Darsūniškio bažnyčioje susituokė su Elena Kazlauskaite.¹²⁶⁹ 1929 m. gyveno Kruonio vlsč. Šventininkų k.¹²⁷⁰ 1919 m. kovo 1 d. įstojus į savanorius buvo Kaune registracijos biure, iš ten paskirtas į Kauno miesto komendantūrą 6-os kuopos raštininku. Formuojantis atskiram Vilniaus batalionui su ta kuopa buvo priskirtas prie Vilniaus antros kuopos (vėliau ketvirta), iš šios kuopos buvo perkeltas į inžinerijos batalioną elektrotechnininkų kuopą. Vilniaus batalionui pirmą kartą vykstant į frontą prieš bolševikus, į Trakų apskritį, prie Vilniaus bataliono buvo paskirtas telefonistu. Susiformavus pirmai brigadai, paskirtas pirmos brigados štabo telefonistu, vėliau pirma brigada virto pirma divizija, taigi būdamas šios divizijos štabo telefonistu ir baigė tarnybą.¹²⁷¹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 5985, išduotas 1930 m. gruodžio 4 d.¹²⁷²

Aleksandras Malevičius, Adomo. Gimė 1896 m. balandžio 15 d. Žaslių vlsč. Gilučių k. Motina – Uršulė Zinkevičiūtė.¹²⁷³ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 9 d. iki 1921 m. lapkričio 1 d. 2-ame pėstininkų pulke ir Marijampolės batalione.¹²⁷⁴ 1930 m. gyveno Dotnuvos vlsč. Sirutiškių k. (Kėdainių apskr.).¹²⁷⁵ Apdovanojimo liudijimas Nr. 7604, išduotas 1931 m. lapkričio 16 d.¹²⁷⁶

Jurgis Malevičius, Adomo. Gimė 1890 m. kovo 1 d. Žaslių vlsč. Gilučių k. Motina – Uršulė Zenkevičiūtė.¹²⁷⁷ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. birželio 6 d. iki 1920 m. balandžio 18 d. 2-oje belaisvių stovykloje, paleistas dėl sveikatos problemų.¹²⁷⁸ 1929 m. gyveno Žaslių vlsč. Gilučių k., vėliau – Semeliškėse.¹²⁷⁹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3978, išduotas 1929 m. lapkričio 13 d.¹²⁸⁰

Motiejus Marcinkevičius, Igno. Gimė 1899 m. vasario 21 d. Kietaviškių vlsč. Šuolių k. Motina – Regina Lankutaitė. 1925 m. birželio 8 d. Semeliškių bažnyčioje susituokė su Juze Mušcinskaitė.¹²⁸¹ 1929 m. gyveno Semeliškių vlsč. Baubonių k.¹²⁸² Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 25 d. iki 1922 m. rugsėjo 30 d. Marijampolės batalione (vėliau – 6-ame pėstininkų pulke).¹²⁸³ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3941, išduotas 1929 m. lapkričio 13 d.¹²⁸⁴ Apdovanojimas Lietuvos nepriklausomybės medaliu.¹²⁸⁵ LKKSS Trakų skyriaus narys.¹²⁸⁶ Nuo 1930 m. kovo 21 d. iki 1933 m. birželio 16 d. tarnavo Pasienio policijos Trakų baro 2-ame rajone eiliniu sargybinium.¹²⁸⁷ Tarnybos ėjimo lape nurodoma, kad skaityti, rašyti moka, kalba lietuviškai, lenkiškai, rusiškai.¹²⁸⁸ Vedęs J. Mušcinskaitė, augina tris vaikus Jadvygą, Veroniką, Albertą. Prieš ištektant jo žmona vartojo lenkų kalbą, po vestuvių lietuvių, nurodoma, kad visa šeima tautiškai susipratusi.¹²⁸⁹ Kaip savanoris gavo 10 ha sklypą Baubonių k. Nuo 1930 m. iki 1933 m., kuomet susilpnėjo sveikata, dirbo pasienio policijoje, 2-ame rajone eiliniu policininku.¹²⁹⁰

Pranas Marcinkevičius, Jono. Gimė 1901 m. liepos 13 d. (kitur – birželio 13 d.¹²⁹¹) Žaslių vlsč. Paukščių k. Motina – Uršulė Begonytė.¹²⁹² 1928 m. gyveno Žaslių vlsč. Korsakų dvare.¹²⁹³ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. rugpjūčio 1 d. iki 1922 m. rugsėjo 30 d. Marijampolės batalione (vėliau – 6-jame pėstininkų pulke).¹²⁹⁴ 1920 m. dalyvavo mūšiuose su lenkais.¹²⁹⁵ Apdovanojimo liudijimas Nr. 923, išduotas 1928 m. rugsėjo 29 d.¹²⁹⁶ LKKSS Trakų skyriaus narys.¹²⁹⁷ Nuo 1931 m. kovo 12 d. LŠS narys.¹²⁹⁸

Vincas Marcinkus, Antano. Gimė 1899 m. spalio 3 d. Maišiagalos mstl. (Vilniaus apskr., valdoma Lenkijos).¹²⁹⁹ 1928 m. gyveno Kaišiadoryse. Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. kovo 4 d. iki 1923 m. liepos 8 d. Kauno batalione (vėliau – 7-ame pėstininkų pulke). Jaun. puskarininkis.¹³⁰⁰ Apdovanojimo liudijimas Nr. 1802, išduotas 1929 m. kovo 20 d.¹³⁰¹ Apdovanojimas Vytauto Didžiojo ordino 3-ojo laipsnio medaliu ir Lietuvos nepriklausomybės medaliu.¹³⁰²

1258 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2091, l. 7.
1259 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2091, l. 10 a. p.
1260 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2091, l. 5.
1261 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2091, l. 10 a. p.
1262 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2091, l. 1.
1263 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25 a. p.
1264 LCVA, f. 561, ap. 2, b. 1631, l. 656.
1265 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2090, l. 3.
1266 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2090, l. 1, 11.
1267 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2090, l. 9.
1268 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2090, l. 13.
1269 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1974, l. 3 a. p.
1270 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1974, l. 7.
1271 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1974, l. 4, 7.
1272 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1974, l. 1.
1273 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1974, l. 9 a. p.
1274 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1974, l. 10.
1275 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1974, l. 13.
1276 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1974, l. 8.

1277 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1974, l. 27 a. p.
1278 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1974, l. 26, 28.
1279 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1974, l. 23, 28.
1280 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1974, l. 22.
1281 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1974, l. 373 a. p.
1282 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1974, l. 375.
1283 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1974, l. 371; f. 1120, ap. 2, b. 237, l. 2 a. p.
1284 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1974, l. 367.
1285 LCVA, f. 394, ap. 17, b. 2941, l. 1 a. p.
1286 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26.
1287 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 237, l. 3.
1288 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 237, l. 2 a. p.
1289 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 237, l. 2–10.
1290 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 237, l. 2–3.
1291 LCVA, f. 561, ap. 1a, b. 667, l. 1.
1292 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1974, l. 398.
1293 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1974, l. 397.
1294 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1974, l. 400; f. 561, ap. 1a, b. 667, l. 1.
1295 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1974, l. 397.
1296 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1974, l. 395.
1297 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25.
1298 LCVA, f. 561, ap. 1a, b. 667, l. 1.
1299 LCVA, f. 409, ap. 8, b. 131, l. 1 a. p.
1300 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1975, l. 36, 37.
1301 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1975, l. 31.
1302 LCVA, f. 410, ap. 5, b. 237, l. 36, 55 a. p.

LKKSS Ukmergės skyriaus narys.¹³⁰³ Nuo 1928 m. liepos 6 d. LŠS narys.¹³⁰⁴ Nuo 1923 m. liepos 1 d. iki 1930 m. lapkričio 1 d. tarnavo Trakų apskrities policijos Kaišiadorių nuovados ir Žiežmarių nuovados eiliniu policininku.¹³⁰⁵ Nuo 1930 m. lapkričio 1 d. iki 1940 m. rugsėjo 19 d. tarnavo Ukmergės apskrities policijoje Kavarske, Ukmergėje ir Musninkuose.¹³⁰⁶

Antanas Markevičius. KAM Kauno miesto komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. sausio 16 d. įrašytas Antanas Markevičius, 22 metų, kilęs iš Rumšiškų vlsč. Gastilonių kaimo.¹³⁰⁷

Domas Markevičius, Petro. Gimė 1895 m. sausio 6 d. Žaslių vlsč. Pyplių k. Motina – Emilė Tamašauskaitė.¹³⁰⁸ 1929 m. gyveno Žaslių vlsč. Žalio Ostempo vnk.¹³⁰⁹ Tarnavo savanoriu nuo 1920 m. rugpjūčio 2 d. iki 1921 m. spalio 30 d.¹³¹⁰ Apdovanojimo liudijimas Nr. 4807, išduotas 1930 m. balandžio 15 d.¹³¹¹ LKKSS Trakų skyriaus narių sąrašė įrašytas Markevičius Domas, Petro, gimęs 1895 m. birželio 1 d.¹³¹²

Martynas Markevičius, Martyno. Gimė 1899 m. liepos 15 d. Žaslių vlsč. Slabados k. Motina – Antanina Kurgonaitė.¹³¹³ 1922 m. lapkričio 26 d. Žiežmarių bažnyčioje susituokė su Pranciška Borysaite.¹³¹⁴ 1928 m. gyveno giminėje.¹³¹⁵ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. liepos 22 d. iki 1922 m. sausio 1 d. Marijampolės batalione (vėliau – 6-jame pėstininkų pulke).¹³¹⁶ Apdovanojimo liudijimas Nr. 1388, išduotas 1928 m. gruodžio 7 d.¹³¹⁷ LKKSS Trakų skyriaus narys.¹³¹⁸ Nuo 1928 m. lapkričio 1 d. iki 1929 m. gegužės 1 d. tarnavo Pasienio policijos Trakų baro 3-ame rajone eiliniu policininku.¹³¹⁹

Pranas Markūnas (Morkūnas), Vinco. Gimė 1902 m. kovo 9 d. Žiežmarių vlsč. Pridotų k. Motina – Agota Žukauskaitė. 1921 m. vasario 6 d. Žiežmarių bažnyčioje susituokė su Antanina Čepulionyte.¹³²⁰ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 13 d. iki 1920 m. gegužės 16 d., pašauktu – nuo 1924 m. sausio 14 d. iki 1925 m. kovo 12 d.¹³²¹ 1929 m. gyveno Kruonio vlsč. Silviškių k.¹³²² Apdovanojimo liudijimas Nr. 2335, išduotas 1929 m. balandžio 24 d.¹³²³ LKKSS Trakų skyriaus narys.¹³²⁴

Jonas Marmakevičius (Marmakas-Marmakevičius, Marmakas), Ipolito. Gimė 1900 m. vasario 11 d. Pumpėnų vlsč. Jutiškių vnk. (Panevėžio apskr.). Motina – Peliksa Keršanskytė.¹³²⁵

Žmona – Johana Medikauskaitė.¹³²⁶ 1928 m. gyveno Kaišiadoryse.¹³²⁷ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 6 d. iki 1921 m. gruodžio 1 d. Atskirame partizanų batalione (vėliau – 9-ame pėstininkų pulke). „Už atsižymėjimą mūšiuose su lenkais paaukštintas į viršilos laipsnį ir apdovanotas *Įvyties Kryžium 1-mo laipsnio su kardais 314 Nr.*“¹³²⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2027, išduotas 1929 m. kovo 26 d.¹³²⁹ Nuo 1930 m. rugsėjo 15 d. LŠS narys.¹³³⁰ Apdovanotas Lietuvos Nepriklausomybės medaliu.¹³³¹ Nuo 1927 m. gruodžio 4 d. iki 1935 m. spalio 16 d. tarnavo Trakų apskrities pasienio policijos baro 2-ame, 3-ame ir 5-ame rajonuose eiliniu policininku, vachmistru, vyr. sargybiniu, vyr. policininku.¹³³² Buvo baigęs rusų pradžios mokyklą, mokėjo latvių, rusų, lietuvių kalbas. Augino keturis vaikus – Marę, Joną-Kęstutį, Praną ir Vytautą-Raimundą. 1928 m. apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės 10-ies metų sukaktuvėms pažymėti medaliu.¹³³³

Juozas Mastauskas, Jono. Gimė 1902 m. sausio 1 d. Žaslių vlsč. Civiškių k. Motina – Kotryna Kriaučiūnaitė.¹³³⁴ 1928 m. gyveno Žaslių vlsč. Civiškių k.¹³³⁵ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 1 d. iki 1920 m. balandžio 30 d. Inžinerijos batalione (vėliau – Atskiroje geležinkelių kuopoje), pašauktu – nuo 1924 m. sausio 11 d. iki 1924 m. spalio 11 d.¹³³⁶ Apdovanojimo liudijimas Nr. 4312, išduotas 1929 m. lapkričio 21 d.¹³³⁷

Mykolas Mašanauskas, Antano. Gimė 1894 m. rugsėjo 17 d. Garliavos vlsč. Padainupio k. (Kauno apskr.). Motina Ona-Viktorija Gustaitytė.¹³³⁸ 1928 m. gyveno Kruonio vlsč. Kalvių mstl., 1929 m. – Kruonio vlsč. Kriaučiškių k.¹³³⁹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. birželio 10 d. iki 1920 m. spalio 31 d. 2-ame atsargos batalione, vėliau Artilerijos pulke vargonininku.¹³⁴⁰ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2674, išduotas 1929 m. gegužės 31 d.¹³⁴¹ Nuo 1933 m. birželio 22 d. LŠS narys.¹³⁴² Buvo baigęs liaudies mokyklą, raštingas. Mokėjo lenkų, rusų kalbas.¹³⁴³ 1929 m. užsiėmė ūkininkavimu ir buvo Vilūnų bažnyčios vargonininku. Priklausė šaulių sąjungai.¹³⁴⁴

Kazimieras Matačiūnas, Jono. Gimė 1899 m. rugsėjo 18 d. (kitur spalio 23 d.)¹³⁴⁵ Žaslių vlsč. Šilonių k. Motina – Juzefą Cionaitė. 1926 m. sausio 23 d. Gegužinės bažnyčioje susituokė su Eleonora Arbočiūte.¹³⁴⁶ 1928 m. gyveno Žaslių vlsč. Našlėnų k.¹³⁴⁷ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 16 d. iki 1921 m. lapkričio 15 d.¹³⁴⁸ Vyr. puskarininkis.¹³⁴⁹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 708, išduotas

1303 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 15 a. p.

1304 LCVA, f. 1146, ap. 1, b. 925, l. 1.

1305 LCVA, f. 409, ap. 8, b. 131, l. 2.

1306 LCVA, f. 410, ap. 5, b. 237, l. 6.

1307 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 4–5; b. 100, l. 2.

1308 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1975, l. 298 a. p.

1309 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1975, l. 299.

1310 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1975, l. 297.

1311 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1975, l. 291.

1312 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26 a. p.

1313 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1975, l. 336 a. p.

1314 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 239, l. 23.

1315 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1975, l. 338.

1316 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1975, l. 337; f. 1120, ap. 2, b. 239, l. 1 a. p.

1317 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1975, l. 333.

1318 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25 a. p.

1319 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 239, l. 2.

1320 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2115, l. 5 a. p.

1321 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2115, l. 4.

1322 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2115, l. 6.

1323 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2115, l. 1.

1324 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26.

1325 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1975, l. 415.

1326 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 243, l. 3 a. p.

1327 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1975, l. 416 a. p.

1328 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1975, l. 413; f. 561, ap. 1a, b. 676, l. 1.

1329 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1975, l. 410.

1330 LCVA, f. 561, ap. 1a, b. 676, l. 1.

1331 LCVA, f. 1122, ap. 2, b. 243, l. 4.

1332 LCVA, f. 1122, ap. 2, b. 243, l. 4.

1333 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 243, l. 167.

1334 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2181, l. 4 a. p.

1335 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2181, l. 5.

1336 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2181, l. 3, 5.

1337 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2181, l. 1.

1338 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2186, l. 8 a. p.

1339 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2186, l. 11; f. 561, ap. 2, b. 1631, l. 545 a. p.

1340 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2186, l. 7, 11.

1341 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2186, l. 1.

1342 LCVA, f. 561, ap. 2, b. 1631, l. 544.

1343 LCVA, f. 561, ap. 2, b. 1631, l. 545.

1344 LCVA, f. 561, ap. 2, b. 1631, l. 545 a. p.

1345 LCVA, f. 561, ap. 15, b. 433, l. 2, 4.

1346 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2189, l. 6.

1347 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2189, l. 4.

1348 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2189, l. 3.

1349 LCVA, f. 561, ap. 15, b. 433, l. 2.

1928 m. rugpjūčio 29 d.¹³⁵⁰ Nuo 1929 m. liepos 4 d. LŠS narys.¹³⁵¹ 1938 m. apdovanotas Vytauto Didžiojo ordino II laipsnio medaliu.¹³⁵² LKKSS Trakų skyriaus narių sąrašė įrašytas Matačiūnas Kazys, Jono, gimęs 1899 m. spalio 20 d.¹³⁵³

Boleslovas Matačiūnas (Matečiūnas), Simo. Gimė 1900 m. liepos 18 d. Žaslių vlsč. Šilonių k. Motina – Marcijona Debesytė.¹³⁵⁴ 1929 m. gyveno Žaslių vlsč. Lemučionių k.¹³⁵⁵ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. liepos 18 d. iki 1922 m. sausio 1 d.¹³⁵⁶ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2329, išduotas 1929 m. balandžio 24 d.¹³⁵⁷

Matas Matonis, Jono. Gimė 1895 m. rugsėjo 19 d. Valkininkų vlsč. Klepočių k. (kitur – Valkininkų vlsč. Gelžkelių k.)¹³⁵⁸ 1936 m. gyveno Kruonio vlsč. Grabaučiškių k., 1938 m. – Kruonio vlsč. Lapainios k.¹³⁵⁹ 1920–1923 m. II-osios partizanų grupės sudėtyje dalyvavo mūšiuose su lenkais ties Valkininkais ir Rūdiškėmis, buvo sužeistas.¹³⁶⁰ Kūrėjo savanorio medalia komisija 1937 m. ir 1938 m. atmetė Mato Matonio prašymą apdovanoti jį kūrėjo savanorio medaliu, „nes jis, Matas Matonis, Lietuvos kariuomenėje visai netarnavo, o už tarnybą šaulių sąjungoje kūrėjo savanorio medalis nenumatyta duoti“.¹³⁶¹ 1932 m. tarnavo Pasienio policijos Klaipėdos krašte vachmistru, sargybiniu.¹³⁶² Apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu.¹³⁶³

Petras Matorka, Jono. Gimė 1897 m. balandžio 11 d. Rimšės vlsč. Keičių k. (Breslaujos apskr., valdyta Lenkijos). Motina – Liudvika Gasperavičiūtė.¹³⁶⁴ 1929–1940 m. gyveno Kaišiadorių vlsč. Gudienos k.¹³⁶⁵ Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. balandžio 7 d. iki 1921 m. lapkričio 15 d. Kaišiadorių komendantūroje.¹³⁶⁶ Karių savanorių komisija 1930 m. atmetė prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu atmesti, nes „kaipo gimęs 1897 m., buvo paliestas 1919.III.5 d. n[aujokų] šaukimo“.¹³⁶⁷ Taip pat atmesti prašymai ir 1936 m. bei 1937 m., „nes jis, Petras Matorka, įstojo į kariuomenę 1919 m. balandžio mėn. 7 d., o kaip gimęs 1897 metais, buvo paliestas 1919 m. kovo mėn. 5 d. jo amžiaus naujokų šaukimo. Šeimos lengvatos jam taikyti negalima, nes jo šeimoje 1919.III.5 d. buvo brolis Jonas 24 m. amžiaus ir tinkamas darbu.“¹³⁶⁸

Vincas Matkevičius, Juozo. Gimė 1893 m. spalio 17 d. Kietaviškių vlsč. Mijaugonių dvare. Motina – Magdalena Šimonytė.¹³⁶⁹ 1928 m. gyveno Kietaviškių vlsč. Žebertonių k.¹³⁷⁰ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 30 d. iki 1920 m. gegužės 1 d.¹³⁷¹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 1284, išduotas 1928 m. lapkričio 14 d.¹³⁷² LKKSS Trakų skyriaus narys.¹³⁷³ 1914–1918 m. tarnavo rusų kariuomenėje.¹³⁷⁴

1350 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2189, l. 1.

1351 LCVA, f. 561, ap. 15, b. 433, l. 4.

1352 LCVA, f. 561, ap. 15, b. 433, l. 1 a. p.

1353 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25 a. p.

1354 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2193, l. 6 a. p.

1355 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2193, l. 7.

1356 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2193, l. 5.

1357 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2193, l. 1.

1358 LCVA, f. 1237, ap. 1, b. 8, l. 25 a. p.

1359 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2058, l. 1, 8.

1360 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2058, l. 1, 3, 8.

1361 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2058, l. 6, 9.

1362 LCVA, f. 394, ap. 17, b. 3032, l. 1.

1363 LCVA, f. 394, ap. 17, b. 3032, l. 1 a. p.

1364 LCVA, f. 394, ap. 17, b. 2056, l. 3; b. 2057, l. 7.

1365 LCVA, f. 394, ap. 17, b. 2056, l. 2, b. 2057, l. 16.

1366 LCVA, f. 394, ap. 17, b. 2056, l. 2, b. 2057, l. 11.

1367 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2056, l. 3 a. p.

1368 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2056, l. 12, 15.

1369 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2204, l. 5.

1370 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2204, l. 4.

1371 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2204, l. 10.

1372 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2204, l. 1.

1373 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25 a. p.

1374 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2204, l. 7.

Antanas Matulevičius, Antano. Gimė 1898 m. birželio 23 d. Rumšiškių vlsč. Judlūvkos k. (kitur – N. Neveronių k.)¹³⁷⁵ Motina – Marijona Zajančauskaitė.¹³⁷⁶ „1920 m. gegužės mėn. 20 d. įstojo eiliniu į 8 pėstininkų pulką. 1920 m. rugsėjo mėn. 22 d. mūšyje prieš lenkus ties Želva dingo be žinios. 1920 m. lapkričio mėn. 10 d. grįžo iš lenkų nelaisvės ir Kapčiamiesčio nelaisvių priėmimo punkto evakuotas į 3-čią lauko ligoninę, kurioje 1920 m. lapkričio mėn. 16 d. mirė nuo dezinterijos. <...> Nuo 1920 m. gegužės mėn. 20 d. ligi tų pat metų rugsėjo mėn. 22 d. dalyvavo kautynėse prieš lenkus.“¹³⁷⁷ Karių savanorių komisija 1932 m. ir Kūrėjo savanorio medalia komisija 1939 m. atmetė Marijonos Matulevičienės, 1931–1938 m. gyvenusios Pažaislio vlsč. Naujų Neveronių k.¹³⁷⁸ prašymą apdovanoti jos mirusį sūnų Antaną Matulevičių kūrėjo savanorio medaliu, „nes jis, Antanas Matulevičius, įstojo į mūsų kariuomenę 1920.V.20 d., o kaip gimęs 1898 metais, buvo paliestas 1919.III.5 d. jo amžiaus naujokų šaukimo. Šeimos lengvatos jam taikyti negalima, nes 1919.III.5 d. jo brolis Juozas turėjo 17 metų amžiaus“.¹³⁷⁹

Kazys Matulevičius, Antano. Gimė 1896 m. birželio 10 d. Rumšiškių vlsč. Karčiupių k. Motina – Marijona Zajančauskaitė.¹³⁸⁰ 1928–1930 m. gyveno Pažaislio vlsč. Dainavos k.¹³⁸¹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. vasario 4 d. iki 1921 m. spalio 29 d. 1920 m. dalyvavo mūšiuose su bolševikais.¹³⁸² Apdovanojimo liudijimas Nr. 5699, išduotas 1930 m. spalio mėn. (diena neįrašyta).¹³⁸³

Zigmas Medušauskas, KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. vasario 8 d. įrašytas Zigmas Medušauskas, 18 metų, kilęs iš Rumšiškių miestelio, „specialybė privatiškame gyvenime – vok. pakalbinėtojas“, rašyti ir skaityti moka.¹³⁸⁴

Zigmas Medušauskas, KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. birželio 3 d. ir 1919 m. birželio 5 d. įrašytas Zigmas (Zigmantas) Medušauskas, 19 metų, kilęs iš Rumšiškių miestelio, darbininkas, priskirtas inžinerijos bataliono vadui.¹³⁸⁵

Mykolas Meilutis, Jono. Gimė 1902 m. rugsėjo 24 d. Rumšiškių vlsč. Pamierių k. Motina – Kotrėna Žilinskaitė.¹³⁸⁶ 1929–1939 m. gyveno Kaune.¹³⁸⁷ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. vasario 10 d. iki 1920 m. balandžio 29 d. ir nuo 1920 m. rugpjūčio 24 d. iki 1922 m. vasario 20 d. Automobilių kuopoje (vėliau – Autobatalione).¹³⁸⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3245, išduotas 1929 m. liepos 30 d.¹³⁸⁹ LKKSS narys. Nuo 1939 m. lapkričio 23 d. Šaulių sąjungos narys.¹³⁹⁰ Apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu.¹³⁹¹ 1932–1939 m. tarnavo Vandens kelių policijos Kauno rajono eiliniu vandens policininku.¹³⁹²

1375 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2211, l. 10 a. p.

1376 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2211, l. 3.

1377 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2211, l. 9.

1378 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2211, l. 2, 13.

1379 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2211, l. 3 a. p., 22 a. p.

1380 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2212, l. 3.

1381 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2212, l. 2, 5.

1382 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2212, l. 4.

1383 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2212, l. 8.

1384 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 29–30; b. 100, l. 12.

1385 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 99–100; b. 100, l. 44.

1386 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1977, l. 57 a. p.

1387 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1977, l. 58; f. 561, ap. 2, b. 1682, l. 364.

1388 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1977, l. 55; f. 561, ap. 2, b. 1682, l. 364.

1389 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1977, l. 54.

1390 LCVA, f. 561, ap. 2, b. 1682, l. 364.

1391 LCVA, f. 394, ap. 17, b. 3099, l. 1 a. p.

1392 LCVA, f. 394, ap. 17, b. 3099, l. 1; f. 561, ap. 2, b. 1682, l. 364.

Jankelis Meiravičius (Meeravičius). KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. birželio 23 d. ir 1919 m. birželio 25 d. įrašytas Jankelis Meiravičius (Meeravičius), 25 metų, kilęs iš Kaišiadorių, gyvenęs Teismo g., vežikas.¹³⁹³

Motiejus Melkūnas, Miko. Gimė 1888 m. spalio 3 d. Žiežmarių vlsč. Strėvininkų k. Motina – Ieva Palčiauskaitė.¹³⁹⁴ 1933 m. gyveno Kaune.¹³⁹⁵ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. kovo 11 d. iki 1920 m. balandžio 25 d. KAM Intendantūros dalyje transporto batalione.¹³⁹⁶ Apdovanojimo liudijimas Nr. 9439, išduotas 1934 m. vasario 12 d.¹³⁹⁷

Zigmas (Zygmantas) Mikalajūnas, Jono. Gimė 1898 m. rugpjūčio 31 d. Kietaviškių vlsč. Liutonių k.¹³⁹⁸ 1928 m. gyveno gimtinėje.¹³⁹⁹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. vasario 13 d. iki 1920 m. kovo 29 d. Kauno miesto komendantūros Mokomojoje komandoje, Vilniaus batalione (vėliau – 5-ame pėstininkų pulke).¹⁴⁰⁰ Dalyvavo mūšiuose su bolševikais ir kolčiakininkais.¹⁴⁰¹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2026, išduotas 1929 m. kovo 26 d.¹⁴⁰² LKKSS Trakų skyriaus narys.¹⁴⁰³ Nuo 1938 m. liepos 1 d. Šaulių sąjungos narys.¹⁴⁰⁴

Karolis Mikalauskas, Kazimiero. Gimė 1900 m. sausio 1 d. Kronio vlsč. Darsūniškio mstl. Motina – Ona „iš Žukauskų“.¹⁴⁰⁵ Žmona – Damė Čiupaitė.¹⁴⁰⁶ 1928 m. gyveno Kaišiadorių vlsč. Juodiškių vnk.¹⁴⁰⁷ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 4 d. iki 1920 m. kovo 2 d. Marijampolės batalione (vėliau – 6-ame pėstininkų pulke). Dalyvavo mūšiuose su bolševikais ir bermontininkais.¹⁴⁰⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 1582, išduotas 1929 m. vasario 19 d.¹⁴⁰⁹ LKKSS Trakų skyriaus narys.¹⁴¹⁰ Nuo 1935 m. gruodžio 3 d. d. Šaulių sąjungos narys.¹⁴¹¹ Nuo 1920 m. kovo 1 d. iki 1920 m. gegužės 1 d. tarnavo Trakų apskrities milicijos Kaišiadorių nuovadoje eiliniu policininku.¹⁴¹² Nuo 1929 m. kovo 1 d. iki 1931 m. sausio 5 d. tarnavo Pasienio policijos Trakų baro 5-ame rajone eiliniu policininku.¹⁴¹³ Iš kariuomenės išėjo turėdamas grandinio laipsnį.¹⁴¹⁴ 1920 m. tarnavo Trakų apskr. vidaus policijoje, tačiau, kadangi gavo žemės kaip savanoris, iš tarnybos savo noru pasitraukė ir ėmė ūkininkauti.¹⁴¹⁵ Nuo 1929 m. kovo 1 d. iki 1931 m. sausio 10 d. tarnavo pasienio policijoje.¹⁴¹⁶

Simas Mikalauskas, Juozo. Gimė 1897 m. vasario 3 d. Pitstone (JAV). Kitur nurodoma, kad Kronio mstl.¹⁴¹⁷ Greičiausiai į Lietuvą su motina grįžo būdamas trijų metų ir augsyveno Kronio miestelyje.¹⁴¹⁸

Motina – Magdalena Kopustaitė.¹⁴¹⁹ 1929 m. gyveno Žaslių vlsč. Vincentlaukio vnk.¹⁴²⁰ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. vasario 1 d. iki 1921 m. spalio 14 d. 2-ame pėstininkų pulke. 1919–1920 m. dalyvavo mūšiuose su bermontininkais ir lenkais.¹⁴²¹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 4622, išduotas 1930 m. vasario 15 d.¹⁴²² LKKSS Trakų skyriaus narių sąrašė įrašytas Mikalauskas Simas, Juozo, gimęs 1899 m.¹⁴²³

Benediktas Mikulis, Andriaus. Gimė 1899 m. sausio 15 d. Žaslių vlsč. Prozariskių k. Motina – Viktorija Markūnaitė.¹⁴²⁴ 1928 m. gyveno Žaslių vlsč. Našlėnų k.¹⁴²⁵ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 13 d. iki 1921 m. gruodžio 1 d.¹⁴²⁶ Apdovanojimo liudijimas Nr. 650, išduotas 1928 m. rugpjūčio 29 d.¹⁴²⁷

Vincas Mikulis, Damino. Gimė 1896 m. liepos 7 d. Žaslių vlsč. Prozariskių k. Motina – Ona Raulušonytė.¹⁴²⁸ Žmona – Antanina Verbickaitė.¹⁴²⁹ 1928 m. gyveno Žaslių vlsč. Niauriškių vnk.¹⁴³⁰ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 13 d. iki 1921 m. spalio 8 d.¹⁴³¹ Nors prašyme V. Mikulis nurodo, kad kariuomenėje tarnavo nuo 1919 m. gegužės 12 d. iki 1922 m. gegužės.¹⁴³² Apdovanojimo liudijimas Nr. 1870, išduotas 1929 m. kovo 23 d.¹⁴³³ LKKSS Trakų skyriaus narys.¹⁴³⁴ Apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu.¹⁴³⁵ 1915–1918 m. tarnavo rusų kariuomenėje eiliniu.¹⁴³⁶ Nuo 1929 m. liepos 2 d. iki 1932 m. rugsėjo 1 d. tarnavo Pasienio policijos Trakų baro 1-ame rajone eiliniu policininku.¹⁴³⁷ Kaip savanoris gavo 11 ha Žaslių vlsč. Antakalnio k.¹⁴³⁸

Jonas Mikutavičius, Vinco. Gimė 1901 m. sausio 6 d. Aukštadvario valsčiuje. Motina – Anelija Bartoševičiūtė.¹⁴³⁹ 1929–1930 m. gyveno Kronio vlsč. Basonių k.¹⁴⁴⁰ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. liepos 11 d. iki 1922 m. sausio 11 d. Kauno batalione, vėliau – 7-ame pėstininkų pulke. 1920 m. dalyvavo mūšiuose su lenkais.¹⁴⁴¹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 5368, išduotas 1930 m. liepos 31 d.¹⁴⁴²

Juozas (Juozapas) Mileras (Milleras, Mileris), Felikso. Gimė 1895 m. gruodžio 24 d. Žiežmarių vlsč. Baroniškių k.¹⁴⁴³ 1929 m. gyveno Kaišiadorių vlsč. Juodiškių k.¹⁴⁴⁴ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. birželio 8 d. iki 1921 m. spalio 22 d.¹⁴⁴⁵ Apdovanojimo liudijimas Nr. 4569, išduotas 1930 m. vasario 15 d.¹⁴⁴⁶ LKKSS Trakų skyriaus narių sąrašė įrašytas Mileris Juozas, Felikso, gimęs 1895 m. spalio mėnesį.¹⁴⁴⁷

1393 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 125–126; b. 100, l. 45.

1394 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2245, l. 3.

1395 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2245, l. 2.

1396 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2245, l. 2, 9.

1397 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2245, l. 11.

1398 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2314, l. 5.

1399 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2314, l. 8.

1400 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2314, l. 7–8.

1401 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2314, l. 8.

1402 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2314, l. 1.

1403 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26 a. p.

1404 LCVA, f. 561, ap. 15, b. 398, l. 1.

1405 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2294, l. 4 a. p.

1406 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 255, l. 1 a. p.

1407 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2294, l. 6.

1408 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2294, l. 5.

1409 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2294, l. 1.

1410 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25.

1411 LCVA, f. 561, ap. 12, b. 4290, l. 1.

1412 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 255, l. 1 a. p.

1413 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 255, l. 2.

1414 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 255, l. 5.

1415 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 255, l. 5.

1416 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 255, l. 2.

1417 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2305, l. 1, 8.

1418 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2305, l. 10.

1419 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2305, l. 7–10.

1420 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2305, l. 6.

1421 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2305, l. 5, 10.

1422 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2305, l. 1.

1423 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25.

1424 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1478, l. 429.

1425 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1478, l. 430.

1426 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1478, l. 428.

1427 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1478, l. 426.

1428 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2328, l. 7.

1429 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 259, l. 1 a. p.

1430 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2328, l. 10.

1431 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2328, l. 8.

1432 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 259, l. 5.

1433 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2328, l. 1.

1434 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25 a. p., 26 a. p.

1435 LCVA, f. 394, ap. 17, b. 3204, l. 1 a. p.

1436 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2328, l. 3, 9; f. 1120, ap. 2, b. 259, l. 1 a. p.

1437 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 259, l. 2.

1438 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 259, l. 2.

1439 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2349, l. 3 a. p.

1440 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2349, l. 8, 11.

1441 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2349, l. 10, 11.

1442 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2349, l. 1.

1443 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2398, l. 6 a. p.

1444 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2398, l. 10.

1445 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2398, l. 8.

1446 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2398, l. 1.

1447 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26.

Juozas Miniauskas, Mykolo. Gimė 1896 m. rugpjūčio 15 d. Kaišiadorių vlsč. Tarpumiškio k. Motina – Lucija „iš Čapkauskų“.¹⁴⁴⁸ 1928 m. gyveno Kaišiadorių vlsč. Romeravo vnk.¹⁴⁴⁹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. liepos 14 d. iki 1921 m. vasario 9 d. Jaun. puskarininkis.¹⁴⁵⁰ Apdovanojimo liudijimas Nr. 1869, išduotas 1929 m. kovo 13 d.¹⁴⁵¹

Bronys (Bronis) Misikonis (Misekonis). KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. kovo 11 d. ir 1919 m. kovo 14 d. įrašytas Bronys Misikonis (Bronis Misekonis), 21 metų, kilęs iš Žiez marių vlsč. Bačkonių k.¹⁴⁵²

Bronius Misikonis (Misiukonis), Domininko. Gimė 1901 m. liepos 5 d. Žiez marių vlsč. Burbiškių k. Motina – Kotryna Kertenytė.¹⁴⁵³ 1929 m. gyveno Kruonio vlsč. Šoliškių k.¹⁴⁵⁴ Mirė 1936 m.¹⁴⁵⁵ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 20 d. iki 1920 m. balandžio 22 d. 1-ame pėstininkų pulke. 1919 m. dalyvavo mūšiuose su bolševikais ir bermontininkais. 1919 m. rugsėjo mėn. ties Kalkūnais (prie Daugpilio), sprogos bolševikų sviediniu, buvo sunkiai sužeistas į kairę ranką. Pateko į nelaisvę.¹⁴⁵⁶ Broniui Misikonui mirus, jo žmona Magdalena Misikonienė (Misiukonienė), 1938 m. gyvenusi Prienuose, pakartotinai prašė apdovanojimo jos mirusį vyrą kūrėjų savanorių medaliu.¹⁴⁵⁷ Karių savanorių komisija 1930 m. ir 1938 m. atmetė prašymus, „nes jis [Bronius Misikonis (Misiukonis)] už vagystę buvo teismo baustas 1½ [metų] sunk. darbų kalėjimo“.¹⁴⁵⁸ 1938 m. šis nutarimas patvirtintas.¹⁴⁵⁹

Kazys Misiūnas, Stasio-Kazio. Gimė 1898 m. rugpjūčio 10 d. Žaslių vlsč. Slabados (Slobodkos) k. Motina – Antanina „iš Kaduševičių“.¹⁴⁶⁰ 1936 m. gyveno Kaišiadorių vlsč. Dubaklonio vnk.¹⁴⁶¹ Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. rugsėjo 30 d. iki 1921 m. sausio 10 d. Kaišiadorių komendantūroje ir nuo 1921 m. sausio 10 d. iki 1922 m. sausio 14 d. Šiaulių komendantūroje.¹⁴⁶² Karių savanorių komisija 1937 m. ir 1938 m. atmetė Kazio Misiūno prašymą, „nes kariuomenėn stojo 1919.IX.30, o kaip gimęs 1898 m., buvo paliestas jo amžiaus vyrų šaukimo 1919.III.5, str. 235, p. 1. Šeimos lengvata neįrodyta, nes sveikatos tikrinimo komisijos byloje nėra ganėtinų davinių, kurie rodytų, ar jo brolis, Pranas Misiūnas, 1919.III.5 d. tiko darbu, ar ne.“¹⁴⁶³ 1937 m. ir 1938 m. šis nutarimas patvirtintas.¹⁴⁶⁴

Petras Misiūnas, Jurgio. Gimė 1896 m. lapkričio 7 d. Žiez marių vlsč. Lijono k. Motina – Marijona Sinkevičiūtė.¹⁴⁶⁵ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. birželio 26 d. iki 1921 m. spalio 7 d.¹⁴⁶⁶ 1930 m. gyveno Kruonio vlsč. Silviškių k.¹⁴⁶⁷ Apdovanojimo liudijimas Nr. 5978, išduotas 1930 m. gruodžio 4 d.¹⁴⁶⁸ Rusų kariuomenėje tarnavo eiliniu.¹⁴⁶⁹

Aleksandras Miženiauskas (Miženeuskas), Adomo. Gimė 1902 m. spalio 1 d. Žaslių mstl. Motina – Ona Žemblomskaitė.¹⁴⁷⁰ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. liepos 31 d. iki 1921 m. gegužės 7 d.¹⁴⁷¹ 1929 m. gyveno Žasliuose.¹⁴⁷² Apdovanojimo liudijimas Nr. 4527, išduotas 1930 m. vasario mėn.¹⁴⁷³

Saulas (Saulius) Molotokas. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. liepos 23 d. ir 1919 m. liepos 25 d. įrašytas Saulas (Saulius) Molotokas, 15 metų, kilęs iš Žiez marių.¹⁴⁷⁴

Bernardas Morkūnas (Markunas). KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. gegužės 15 d. ir 1919 m. gegužės 27 d. įrašytas Bernardas (Bernasius) Morkūnas (Markunas), 20 metų, kilęs iš Kruonio vlsč. Migonių k.¹⁴⁷⁵

Girša-Solomonas Monasevičius. Gimė 1901 m. Sokulkos m. (Gardino apskr.). 1917 m. atvyko į Lietuvą. Tarnavo Lietuvos kariuomenėje savanoriu nuo 1921 m. gegužės 21 d. iki 1922 m. birželio 1 d.¹⁴⁷⁶ Gali būti, kad tai tas pats asmuo (Solomonas Manusevičius), kuris gyveno Žaslių miestelyje ir 1934 m. buvo išrinktas Žaslių II („žydų seniūnijos“) seniūnu.

Feliksas Mončunskis. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. kovo 27 d. ir 1919 m. kovo 29 d. įrašytas Feliksas Mončunskis, 22 metų, kilęs iš Kaišiadorių, Didžioji g. 10.¹⁴⁷⁷

Robertas Montvilas, Stanislovo. Gimė 1899 m. rugpjūčio 15 d. Rumšiškių vlsč. Gojauš k. Motina – Kazimira Žilinskaitė. 1925 m. sausio 27 d. Rumšiškių bažnyčioje susituokė su Malvina Ciunyte.¹⁴⁷⁸ Mirė 1929 m.¹⁴⁷⁹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. kovo 14 d. iki 1921 m. spalio 16 d. Automobilių kuopje (vėliau – Autobatalione). Viršila.¹⁴⁸⁰ Apdovanojimo liudijimas Nr. 8183, išduotas 1932 m. kovo 31 d.¹⁴⁸¹ Roberto Montvilo našlei Malvinai Montvilienei-Ciunytei, 1931 m. gyvenusiai Ukmergėje.¹⁴⁸² Prieš karą buvo baigęs pradinę 2 klasių mokyklą.¹⁴⁸³ Nuo 1926 m. sausio 16 d. iki 1928 m. liepos 10 d. tarnavo Ukmergės apskrities policijoje eiliniu policininku.¹⁴⁸⁴

Jurgis Murauskas, Jurgio. Gimė 1904 m. Kruonio vlsč. Kalvių k. (kitur – Migonių k.)¹⁴⁸⁵ Motina – Agota Garnevičiūtė.¹⁴⁸⁶ 1929 m. gyveno Kruonio vlsč. Kovaičių k.¹⁴⁸⁷ Tarnavo savanoriu nuo 1920 m. lapkričio 14 d. iki 1922 m. kovo 15 d.¹⁴⁸⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3895, išduotas 1929 m. lapkričio 13 d.¹⁴⁸⁹ LKKSS Trakų skyriaus narių sąrašas įrašytas Murauskas Jurgis, Jurgio, gimęs 1905 m.¹⁴⁹⁰

1448 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1979, l. 33 a. p.

1449 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1979, l. 35.

1450 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1979, l. 34.

1451 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1979, l. 28.

1452 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 125–126; b. 100, l. 45.

1453 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2325, l. 3.

1454 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2325, l. 2.

1455 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2325, l. 8.

1456 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2325, l. 2, 5, 9.

1457 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2325, l. 8.

1458 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2325, l. 3 a. p., 8.

1459 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2325, l. 10.

1460 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2417, l. 7.

1461 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2417, l. 3.

1462 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2417, l. 4.

1463 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2417, l. 4, 29.

1464 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2417, l. 27, 28.

1465 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1979, l. 252 a. p.

1466 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1979, l. 253.

1467 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1979, l. 257.

1468 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1979, l. 250.

1469 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 1979, l. 253, 254.

1470 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2427, l. 5 a. p.

1471 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2427, l. 4.

1472 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2427, l. 6.

1473 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2427, l. 1.

1474 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 133–134; b. 100, l. 51 a. p.

1475 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 88–89; b. 100, l. 40 a. p.

1476 LCVA, f. 394, ap. 2, b. 1417, l. 43.

1477 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 61–62; b. 100, l. 26.

1478 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2456, l. 3 a. p.

1479 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2456, l. 5.

1480 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2456, l. 4; f. 410, ap. 5, b. 199, l. 1 a. p.

1481 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2456, l. 1.

1482 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2456, l. 2.

1483 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2456, l. 5.

1484 LCVA, f. 410, ap. 5, b. 199, l. 2.

1485 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2518, l. 1, 5.

1486 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2518, l. 2, 6 a. p.

1487 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2518, l. 7.

1488 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2518, l. 5.

1489 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2518, l. 1.

1490 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26.

Martynas Murauskas. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. balandžio 13 d. ir 1919 m. balandžio 15 d. įrašytas Martynas Murauskas, 19 metų, kilęs iš Žiežmarių (?) vlsč. Talpūnų k.¹⁴⁹¹

Vincas Narevičius. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. balandžio 13 d. ir 1919 m. balandžio 15 d. įrašytas Vincas Narevičius, 28 metų, kilęs iš Žiežmarių vlsč. Vandapolio k.¹⁴⁹²

Kazys (Kazimieras) Narkevičius, Jono. Gimė 1901 m. kovo 3 d. Semeliškių vlsč. Bradatiškių k. Motina – Elena Bliujūtė.¹⁴⁹³ 1939–1940 m. liepos mėn. gyveno Žiežmarių dvare.¹⁴⁹⁴ Tarnavo savanoriu nuo 1920 m. lapkričio 4 d. iki 1922 m. spalio 15 d. Atskirame baltgudžių batalione.¹⁴⁹⁵ Prašymą dėl apdovanojimo pateikė tik 1940 m. liepos 10 d.

Aleksas (Aleksandras) Naudžiūnas, Antano. Gimė 1899 m. gegužės 3 d. Žiežmarių vlsč. Kaukinės k. Motina – Elena Dienytė. 1924 m. kovo 2 d. Semeliškių bažnyčioje susituokė su Marcele Ratkevičiūte.¹⁴⁹⁶ 1929 m. gyveno Semeliškių vlsč. Bijūnų dvare.¹⁴⁹⁷ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 7 d. iki 1921 m. spalio 27 d.¹⁴⁹⁸ Dalyvavo mūšiuose su bermontininkais, bolševikais ir lenkais.¹⁴⁹⁹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3938, išduotas 1929 m. lapkričio 13 d.¹⁵⁰⁰ LKKSS Trakų skyriaus narių sąrašė įrašytas Naudžiūnas Aleksas, Antano, gimęs 1899 m. gegužės 6.¹⁵⁰¹

Antanas Navickas, Motiejaus. Gimė 1901 m. lapkričio 7 d. Rumšiškių mstl. Motina – Ona Sadauskaitė. 1927 m. vasario 28 d. Rumšiškių bažnyčioje susituokė su Elena Kazlauskaitė.¹⁵⁰² 1931–1933 m. gyveno Rumšiškių miestelyje, 1935–1938 m. – Pakuonio vlsč. Daukšiagirės k. (Kauno apskr.).¹⁵⁰³ Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. sausio 9 d. iki 1919 m. rugsėjo 10 d. 2-ame pėstininkų pulke ir nuo 1920 m. sausio 19 d. iki 1920 m. kovo 29 d. 5-ame pėstininkų pulke.¹⁵⁰⁴ Karių savanorių komisija 1932 m. ir 1937 m. atmetė Antano Navicko prašymą „nes buvo iš kariuomenės pabėgęs. Jeigu prileisti, kad jis pabėgęs nebuvo, nors tai yra labai abejotina, tai visgi savanorių teisių jis neturi, kadangi faktiškai tarnavo tik 6 mėn. 17 dienų, o likusį laiką kažkur „gydėsi“ ar „atostoguose“ buvo“.¹⁵⁰⁵ Kūrėjo savanorio medalio komisija 1932 m., 1937 m. ir 1939 m. šį nutarimą patvirtino.¹⁵⁰⁶

Jeronimas Naudžiūnas. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. vasario 23 d. įrašytas Jeronimas Naudžiūnas, 24 metų, kilęs iš Žiežmarių vlsč. Balceriškių k.¹⁵⁰⁷

Jokubas Nesanilavičius. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašė 1919 m. liepos 2 d. įrašytas Jokubas Nesanilavičius, 22 metų, kilęs iš Žiežmarių miestelio.¹⁵⁰⁸

Kazys Padriežas (Podriežas), Bernardo. Gimė 1891 m. kovo 9 d. Kruonio vlsč. Vilūnų k. Motina – Marcelė Karpavičiūtė.¹⁵⁰⁹ 1935–1936 m. gyveno Kruonio vlsč. Ažuolinės k.¹⁵¹⁰ Tarnavo Kauno komendantūroje nuo 1919 m. gegužės 24 d. iki 1920 m. balandžio 15 d. ir Belaisvių stovyklų valdyboje nuo 1920 m. balandžio 17 d. iki 1920 m. balandžio 29 d.¹⁵¹¹ Nuo 1922 m. rugsėjo 1 d. iki 1923 m. birželio 15 d. tarnavo VII-toje Lietuvos partizanų grupėje, dalyvavo mūšiuose su lenkais.¹⁵¹² Karių savanorių komisija 1936 m. ir 1937 m. Kazio Padriežo prašymą atmetė, „1) nes jis, Padriežas Kazys, kariuomenės įstaigose (Kauno komendantūroje ir Belaisvių stovykloje) tarnavo nuo 1919.V.24 iki 1920.IV.29 ir neištarnavo reikalaujamų pilnų metų; 2) 1920.IV.29 paliuosuosas 1 metams atostogų sveikatai taisyti, joms pasibaigus negrįžo į kariuomenę, kas tolygu pabėgimui; 3) tarnyba nuo 1922.IX.1 d. iki 1923.VI.15 d. partizanuose įstatyme nenumatyta, kad už ją savanorių medalis būtų duodamas“.¹⁵¹³ Kūrėjo savanorio medalio komisija 1936 m. ir 1937 m. šį nutarimą patvirtino.¹⁵¹⁴ Buvo tarnavęs rusų kariuomenėje eiliniu.¹⁵¹⁵

Pranas Palčiauskas, Antano. Gimė 1894 m. kovo 17 d. Žiežmarių vlsč. Strėvininkų k. Motina – Marijona Razulevičiūtė.¹⁵¹⁶ 1929 m. gyveno gimtinėje.¹⁵¹⁷ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. birželio 26 d. iki 1920 m. rugpjūčio 26 d.¹⁵¹⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3861, išduotas 1929 m. lapkričio 11 d.¹⁵¹⁹ LKKSS Trakų skyriaus narys.¹⁵²⁰ Tarnavęs rusų kariuomenėje eiliniu.¹⁵²¹

Zigmas (Zigmantas) Paplauskas, Motiejaus. Gimė 1896 m. sausio 16 d. A. Panemunės vlsč. Dubravų k. (Kauno apskr.). Motina – Gentruta Raudytė.¹⁵²² 1929–1930 m. gyveno Žiežmarių vlsč. Antakalnių k.¹⁵²³ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 4 d. iki 1921 m. spalio 7 d. Marijampolės bataliono (vėliau – 6-asis pėstininkų pulkas) 1-oje kuopoje, vėliau – kulkosvaidžių kuopoje. „1-os kuopos sąstate dalyvavo kautynėse ties Žasliais, Subačium ir prie Dauguvos.“¹⁵²⁴ Apdovanojimo liudijimas Nr. 5068, išduotas 1930 m. gegužės 30 d.¹⁵²⁵ 1934 m. spalio 19 d. Zigmas Paplauskas buvo priimtas į V Trakų šaulių rinktinę. 1937 m. priklausė Beištrakių būriui.¹⁵²⁶ Jo pareikšime nurodoma, kad valdo 11,5 ha žemės valdą Budiškių dv., yra žemdirbys, svetimų kalbą nemoka, raštingas, kariuomenėje buvo eiliniu ir turėjo kulkosvaidininko specialybę.¹⁵²⁷

Jonas Parolis, Aleksandro. Gimė 1900 m. birželio 19 d. Daugpilio apskrities Liksnensko vlsč. Dublenikų k. (Latvija). Motina – Jilija Roščevskaja.¹⁵²⁸ 1928 m. gyveno Žiežmarių vlsč. Bačkonių dvare.¹⁵²⁹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. liepos 13 d. iki 1922 m. spalio 1 d.¹⁵³⁰ Apdovanojimo liudijimas Nr. 1717, išduotas 1929 m. vasario 19 d.¹⁵³¹

1491 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 74–75; b. 100, l. 32 a. p.

1492 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 74–75; b. 100, l. 33.

1493 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2246, l. 2, 3.

1494 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2246, l. 1, 4.

1495 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2246, l. 1, 2.

1496 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2309, l. 414 a. p.

1497 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2309, l. 415.

1498 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2309, l. 413.

1499 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2309, l. 415.

1500 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2309, l. 409.

1501 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26 a. p.

1502 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2307, l. 3.

1503 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2307, l. 2, 12, 13, 28.

1504 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2307, l. 5.

1505 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2307, l. 3 a. p., 26 a. p.

1506 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2307, l. 11, 27, 36.

1507 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 37–38; b. 100, l. 15 a. p.

1508 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 129–130.

1509 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2335, l. 3.

1510 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2335, l. 2, 9.

1511 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2335, l. 6.

1512 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2335, l. 2.

1513 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2335, l. 7, 9 a. p.

1514 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2335, l. 8, 10.

1515 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2335, l. 2.

1516 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2652, l. 6.

1517 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2652, l. 7 a. p.

1518 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2652, l. 5.

1519 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2652, l. 1.

1520 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26 a. p.

1521 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2652, l. 3.

1522 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2332, l. 334 a. p.

1523 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2332, l. 336, 340.

1524 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2332, l. 335, 338.

1525 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2332, l. 332.

1526 LCVA, f. 561, ap. 15, b. 480, l. 1–2.

1527 LCVA, f. 561, ap. 15, b. 480, l. 1.

1528 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2332, l. 425.

1529 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2332, l. 426.

1530 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2332, l. 424.

1531 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2332, l. 421.

Antanas Paškevičius, Izidorius. Gimė 1898 m. lapkričio 11 d. Rumšiškių vlsč. Paduobrių (Pievelių) k. Motina – Agata Kiškionytė. 1922 m. vasario 20 d. Rumšiškių bažnyčioje susituokė su Uršule Jodkonike (Jadkonyte).¹⁵³² 1929 m. gyveno Rumšiškių vlsč. Dovainonių II k.¹⁵³³ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 15 d. iki 1921 m. spalio 24 d. Atskirame batalione (vėliau – 5-ame pėstininkų pulke).¹⁵³⁴ Dalyvavo mūšiuose su bermontininkais 1919 m. ir su lenkais 1920 m.¹⁵³⁵ Apdovanojimo liudijimas Nr. 4152, išduotas 1929 m. lapkričio 21 d.¹⁵³⁶ Nuo 1929 m. gruodžio 1 d. iki 1931 m. kovo 16 d. tarnavo Pasienio policijos Trakų baro 5-ojo rajono eiliniu policininku.¹⁵³⁷

Bernardas Paškevičius. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašė 1919 m. rugpjūčio 19 d. įrašytas Bernardas Paškevičius, 21 metų, kilęs iš Rumšiškių vlsč. Buozerių (?) k.¹⁵³⁸

Mikas (Mykolas) Pašvenskas, Andrius. Gimė 1896 m. spalio 9 d. Žiežmarių vlsč. Varkalių k. Motina – Ieva Raškevičiūtė.¹⁵³⁹ 1929 m. gyveno Kruonio vlsč. Silviškių k.¹⁵⁴⁰ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 2 d. iki 1920 m. birželio 11 d. Atskirame batalione (vėliau – 5-ame pėstininkų pulke).¹⁵⁴¹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 4093, išduotas 1929 m. lapkričio 21 d.¹⁵⁴² LKKSS Trakų skyriaus narys.¹⁵⁴³ Nuo 1915 m. tarnavo rusų kariuomenėje, 174 atsargos pulke.¹⁵⁴⁴

Aleksas Patinskas, Jono. Gimė 1901 m. gruodžio 20 d. Mogiliovo gubernijos Bychovo mieste (Rusija), kitur nurodoma – iš Žiežmarių vlsč. Martiniškių k.¹⁵⁴⁵ 1929–1931 m. gyveno Vievio vlsč. Vilūniškių k.¹⁵⁴⁶ Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. kovo 22 d. iki 1920 m. gegužės 17 d. Atskirame batalione (vėliau – 5-ame pėstininkų ir nuo 1922 m. lapkričio 5 d. iki 1924 m. rugpjūčio 16 d. 2-ame pasienio pulke, vėliau – Kariuomenės intendantūros transporto batalione).¹⁵⁴⁷ 1919 m. dalyvavo kovose su lenkais ir bolševikais prie Žaslių, Čiobiškių ir Vievio.¹⁵⁴⁸ „Karo tarnybos metu saivališkai pasišalinę iš savo dalies ir perėjo į lenkų pusę 1919 m. gegužės mėn. 27 dieną; suimtas ir pristatytas pulkanų pačių metų rugpjūčio 17 dieną.“¹⁵⁴⁹ Karių savanorių komisija 1930 m. ir 1931 m. atmetė A. Patinsko prašymą, „nes jis buvo iš kariuomenės 2 mėn. 20 dienų pabėgęs.“¹⁵⁵⁰ Kūrėjo savanorio medalio komisija 1931 m. nutarimą patvirtino.¹⁵⁵¹ 1932 m. tarnavo Pasienio policijos Trakų baro VII-ame rajone eiliniu sargybinu.¹⁵⁵² Nuo 1931 m. birželio 16 d. LŠS narys.¹⁵⁵³

Jonas Paulauskas, Kazio. Kilęs iš Žaslių miestelio. Tarnavo tik 3 mėnesius, todėl prašymas apdovanoti buvo atmestas.¹⁵⁵⁴

Jonas Paulauskas, Tado. Gimė 1900 m. rugsėjo 13 d. Žaslių vlsč. Bučionių k. Motina – Ona Grendaitė.¹⁵⁵⁵ 1932 m. gyveno Žaslių vlsč. Bučionių k.¹⁵⁵⁶ Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. lapkričio 27 d. iki 1922 m. balandžio 1 d.¹⁵⁵⁷ Karių savanorių komisija 1932 m. atmetė J. Paulausko prašymą, „nes jis stoji karm. 1919.XI.27 d., o kaip [gimęs] 1900 m., buvo liestas 1919.X.1 d. naujokų šaukimo“.¹⁵⁵⁸

Viktoras Peleckas, Augustino. Gimė 1885 m. gruodžio 10 d. Vievio vlsč. Diržionių k. Motina – Anelė Gumbytė.¹⁵⁵⁹ 1930 m. gyveno Kietaviškių vlsč. Mijaugonių k.¹⁵⁶⁰ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 22 d. iki 1921 m. kovo 2 d.¹⁵⁶¹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 6990, išduotas 1931 m. birželio 25 d.¹⁵⁶² 1914–1918 m. tarnavo rusų kariuomenėje eiliniu.¹⁵⁶³

Petras Peseckas, Konstantino. Gimė 1887 m. lapkričio 26 d. Kaišiadoryse. Motina – Ona Rumševičiūtė.¹⁵⁶⁴ 1928 m. gyveno Kaune.¹⁵⁶⁵ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. kovo 18 d. iki 1922 m. spalio 16 d. Automobilių kuopoje (vėliau – Autobatalione).¹⁵⁶⁶ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2781, išduotas 1929 m. gegužės 31 d.¹⁵⁶⁷ Buvo tarnavęs rusų kariuomenėje eiliniu.¹⁵⁶⁸

Tomas Petkevičius, Jokūbo. Gimė 1897 m. spalio 20 d. Žaslių vlsč. Kaugonių k. Motina – Ona Stančikaitė.¹⁵⁶⁹ Žmona – Elena Ven-skutonaitė.¹⁵⁷⁰ 1930 m. gyveno Žaslių vlsč. Kaugonių k.¹⁵⁷¹, 1931 m. – Semeliškių vlsč. Bijūnų vnk.¹⁵⁷² Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. balandžio 30 d. iki 1921 m. gruodžio 1 d. Atskiroje gelžkelių kuopoje (vėliau – Atskirame gelžkelių batalione).¹⁵⁷³ Karių savanorių komisija 1931 m. ir 1932 m. atmetė T. Petkevičiaus prašymą, „nes jis stoji k-nėn 1919.IV.30 d., o kaipo gimęs 1897 m., buvo paliestas 1919. III.5 d. jo amžiaus naujokų šaukimo“.¹⁵⁷⁴ Kūrėjo savanorio medalio komisija 1931 m. ir 1932 m. šį nutarimą patvirtino.¹⁵⁷⁵ Nuo 1922 m. vasario 15 d. iki 1924 m. tarnavo Trakų miškų urėdijoje eiguiliu.¹⁵⁷⁶ Nuo 1926 m. rugpjūčio 1 d. iki 1927 m. liepos 1 d. ir nuo 1928 m. vasario 15 d. iki 1932 m. balandžio 1 d. tarnavo Trakų apskrities pasienio policijos baro 3-ame ir 7-ame rajonuose eiliniu policininku.¹⁵⁷⁷ Apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu.¹⁵⁷⁸

Vaclovas Petkevičius, Jono. Gimė 1901 m. sausio 20 d. Žaslių vlsč. Koncepto palivarke. Motina – Juzefa Savickaitė.¹⁵⁷⁹ 1928 m. gyveno Žaslių gel. stotyje.¹⁵⁸⁰ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 29 d.

1532 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2333, l. 97 a p.; f. 1120, ap. 2, b. 288, l. 1 a p.

1533 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2333, l. 98.

1534 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2333, l. 94; f. 1120, ap. 2, b. 288, l. 1 a p.

1535 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2333, l. 94.

1536 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2333, l. 93.

1537 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 288, l. 2, 16.

1538 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 138–139.

1539 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2333, l. 178 a p.

1540 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2333, l. 181.

1541 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2333, l. 179, 181.

1542 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2333, l. 174.

1543 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26.

1544 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2333, l. 180.

1545 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2387, l. 2, 4; f. 561, ap. 14, b. 87, l. 1.

1546 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2387, l. 2, 5, 9.

1547 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2387, l. 2, 4.

1548 LCVA, f. 561, ap. 14, b. 87, l. 3 a p.

1549 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2387, l. 4.

1550 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2387, l. 3 a p., 10.

1551 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2387, l. 11.

1552 LCVA, f. 394, ap. 17, b. 3609, l. 1.

1553 LCVA, f. 561, ap. 14, b. 87, l. 1.

1554 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2691.

1555 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2690, l. 3.

1556 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2690, l. 2.

1557 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2690, l. 5.

1558 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2690, l. 3 a p.

1559 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2729, l. 2 a p.

1560 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2729, l. 8.

1561 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2729, l. 3.

1562 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2729, l. 1.

1563 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2729, l. 4.

1564 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2753, l. 5 a p.

1565 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2753, l. 2.

1566 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2753, l. 2, 7.

1567 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2753, l. 1.

1568 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2753, l. 8.

1569 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2423, l. 3.

1570 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 296, l. 1 a p.

1571 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2423, l. 2.

1572 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2423, l. 8.

1573 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2423, l. 5, 8.

1574 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2423, l. 3 a p., 9.

1575 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2690, l. 7, 10.

1576 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 296, l. 1 a p.

1577 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 296, l. 1–2.

1578 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 296, l. 1.

1579 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2769, l. 4.

1580 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2769, l. 3.

iki 1922 m. sausio 10 d.¹⁵⁸¹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 825, išduotas 1928 m. rugpjūčio 29 d.¹⁵⁸²

Antanas Petraitis. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąraše 1919 m. kovo 6 d. įrašytas Antanas Petraitis, 23 metų, kilęs iš Rumšiškių.¹⁵⁸³

Vladas (Vladislavas) Petronis, Tamošias. Gimė 1897 m. liepos 1 d. Balninkų vlsč. Balninkų mstl. (Ukmergės apskr.). Motina – Apolonija Dudėnaitė.¹⁵⁸⁴ 1932 m. gyveno Kruonio vlsč. Žirgaičių k.¹⁵⁸⁵ Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. balandžio 2 d. iki 1921 m. lapkričio 10 d. Artilerijos pulko 3-ame divizione (vėliau – Artilerijos brigados 3-ame pulke).¹⁵⁸⁶ Karių savanorių komisija 1932 m. V Petronio prašymą atmetė, „nes jis stoji po jo metų šaukimo, t. y. po 1919.III.5 d. nauj. šauk.“¹⁵⁸⁷ Kūrėjo savanorio medalio komisija 1932 m. šį nutarimą patvirtino.¹⁵⁸⁸

Juozas (Juozapas) Pinelis (Pienelis, Piniukas), Simono. Gimė 1901 m. liepos 6 d. Semeliškių vlsč. Stančikų k. Motina – Elena Šaškevičiūtė.¹⁵⁸⁹ 1928 m. gyveno Kaišiadoryse.¹⁵⁹⁰ Tarnavo savanoriu nuo 1920 m. gegužės 29 d. iki 1922 m. spalio 9 d. Kaišiadorių komendantūroje ir 2-ame pėstininkų pulke.¹⁵⁹¹ 1920 m. dalyvavo mūšiuose su lenkais.¹⁵⁹² Apdovanojimo liudijimas Nr. 2078, išduotas 1929 m. balandžio mėn.¹⁵⁹³ Nuo 1924 m. birželio 1 d. iki 1934 m. rugsėjo 1 d. tarnavo Trakų apskrities pasienio policijoje eiliniu policininku. Apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu.¹⁵⁹⁴

Romas (Romualdas) Pinkevičius, Juozo. Gimė 1901 m. sausio 8 d. Gelvonų vlsč. Bagaslaviškio k. (Ukmergės apskr.). Motina – Uršulė Markevičiūtė.¹⁵⁹⁵ 1925 m. gegužės 17 d. Gelvonų bažnyčioje susituokė su Marijona Zavišaitė.¹⁵⁹⁶ 1929 m. gyveno Gelvonų vlsč. Saboliškių dvare.¹⁵⁹⁷ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. birželio 3 d. iki 1921 m. lapkričio 4 d. Širvintų komendantūroje ir Artilerijos pulko 2-ojo diviziono (vėliau – 2-jo artilerijos pulko) 1-oje haubicų baterijoje ir 5-oje baterijoje. 1920 m. dalyvavo mūšiuose su lenkais ties Giedraičiais. Vyr. puskarininkis.¹⁵⁹⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3650, išduotas 1929 m. rugpjūčio 21 d.¹⁵⁹⁹ Nuo 1937 m. rugsėjo 15 d. iki 1945 m. balandžio 28 d. dirbo Kaišiadorių gimnazijos sargu ir kurjeriu.¹⁶⁰⁰ 1942–1943 mokslo metais jo vaikai Stasys, Veronika, Elena, Aldona ir Danutė mokėsi Kaišiadorių gimnazijoje.¹⁶⁰¹

Pranas Pirštelis. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąraše 1919 m. birželio 25 d. įrašytas Pranas Pirštelis, 25 metų, kilęs iš Žiežmarių vlsč. Strėvininkų k.¹⁶⁰²

Juozas (Juozapas) Pliopa (Pliopas), Tamošias. Gimė 1895 m. birželio 3 d. Žiežmarių vlsč. Krasnasėlio k.¹⁶⁰³ 1929 m. gyveno Vievio vlsč. Pipiriškių palivarke.¹⁶⁰⁴ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. vasario 14 d. iki 1920 m. kovo 1 d. Kauno komendantūroje ir Atskiroje brigadoje (vėliau – II divizijoje).¹⁶⁰⁵ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2780, išduotas 1929 m. gegužės 31 d.¹⁶⁰⁶ LKKSS Trakų skyriaus narys.¹⁶⁰⁷

Aleksas (Aleksandras) Pliskauskas, Juozo. Gimė 1899 m. gegužės 1 d. Kietaviškių vlsč. Glembockos k. Motina – Marijona Akulevičiūtė.¹⁶⁰⁸ 1929–1930 m. gyveno Semeliškių vlsč. Lelivos-Polionijos k.¹⁶⁰⁹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. rugpjūčio 12 d. iki 1920 m. rugsėjo 20 d.¹⁶¹⁰ Dalyvavo mūšiuose su lenkais.¹⁶¹¹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 5291, išduotas 1930 m. birželio 25 d.¹⁶¹² LKKSS Trakų skyriaus narių sąraše įrašytas Aleksas Pliskauskas, Jono sūnus, gimęs 1899 m. balandžio mėn., lankęs liaudies mokyklą, žemdirbys.¹⁶¹³ „Pradžios mokyklą lankęs, bet nebaigęs.“¹⁶¹⁴

Andrius (Andriejus) Pučas, Juozo. Gimė 1903 m. lapkričio 1 d. Rumšiškių vlsč. Pravieniškėse. Kitur nurodoma – Žaslių vlsč. Zaklės vnk.¹⁶¹⁵ Motina – Viktorija Daugelytė.¹⁶¹⁶ 1930 m. gyveno Žaslių vlsč. Zaklės vienkiemyje.¹⁶¹⁷ Tarnavo savanoriu nuo 1920 m. lapkričio 6 d. iki 1921 m. lapkričio 23 d. 1-ame savanorių pulke ir 12-ame pėstininkų pulke.¹⁶¹⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 7107, išduotas 1931 m. birželio 25 d.¹⁶¹⁹

Kazys (Kazimieras) Puodžiūnas, Motiejaus. Gimė 1898 m. spalio 16 d. Žiežmarių vlsč. Kudonių k. Motina – Agota Kalaušytė. 1928 m. sausio 15 d. Onušio bažnyčioje susituokė su Stanislava Žilionyte.¹⁶²⁰ 1931 m. gyveno Semeliškių vlsč. Grinapolio (Grinalaukio) k.¹⁶²¹ 1933 m. – Onušio vlsč. Žaliojos k.¹⁶²² Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. balandžio 8 d. iki 1920 m. kovo 18 d. Kauno komendantūroje. Karių savanorių komisija 1932 m. ir 1933 m. atmetė prašymą, „nes jis iš kariuomenės buvo 1919 m. pabėgęs (3 savaites)“.¹⁶²³ Kūrėjo savanorio medalio komisija 1932 m. ir 1933 m. šį nutarimą patvirtino.¹⁶²⁴ „Buvo pabėgęs iš kariuomenės nuo 1919 m. balandžio mėn. 21 d. ligi 1919 m. gegužės mėn. 12 d.; teismo baustas nebuvo.“¹⁶²⁵

Jonas Pupaleigis, Martyno. Gimė 1896 m. vasario 23 d. Žaslių vlsč. Pajautiškių k. Motina – Marija Bogdanaitė.¹⁶²⁶ 1928 m. gyveno Žaslių vlsč. Lemučionių k.¹⁶²⁷ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės

1581 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2769, l. 6.

1582 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2769, l. 1.

1583 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 46–47.

1584 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2926, l. 5.

1585 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2926, l. 2.

1586 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2926, l. 3.

1587 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2926, l. 5 a. p.

1588 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2926, l. 7.

1589 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2897, l. 5.

1590 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2897, l. 6.

1591 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2897, l. 4; f. 1120, ap. 2, b. 294, l. 19 a. p.

1592 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2897, l. 6.

1593 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2897, l. 1.

1594 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 294, l. 3.

1595 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2893, l. 5 a. p.

1596 LCVA, f. 1767, ap. 2, b. 48, l. 16.

1597 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2893, l. 6.

1598 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2893, l. 4; f. 1262, ap. 7, b. 9898, l. 1; f. 1767, ap. 2, b. 48, l. 10.

1599 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2893, l. 1.

1600 LCVA, f. 391, ap. 10, b. 11679, l. 1.

1601 LCVA, f. 1767, ap. 1, b. 164, l. 1; f. 1767, ap. 2, b. 48, l. 5, 11.

1602 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 125–126.

1603 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2327, l. 368 a. p.

1604 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2327, l. 369.

1605 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2327, l. 365, 369.

1606 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2327, l. 363.

1607 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26 a. p.

1608 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2327, l. 387 a. p.

1609 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2327, l. 390, 396.

1610 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2327, l. 388.

1611 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2327, l. 396.

1612 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2327, l. 386.

1613 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26.

1614 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2327, l. 389.

1615 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2331, l. 300, 302.

1616 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2331, l. 301 a. p., 305.

1617 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2331, l. 305.

1618 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2331, l. 302, 305.

1619 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2331, l. 300.

1620 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2974, l. 3.

1621 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2974, l. 2, 4.

1622 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2974, l. 9.

1623 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2974, l. 3 a. p., 11.

1624 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2974, l. 8, 12.

1625 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 2974, l. 2, 6, 9.

1626 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3036, l. 7 a. p.

1627 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3036, l. 3, 5, 8.

1 d. iki 1921 m. gruodžio 1 d.¹⁶²⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2553, išduotas 1929 m. gegužės 31 d.¹⁶²⁹

Genochas (Genachas, Genokas) Purvė (Purve, Purva), Maušo. Gimė 1902 m. sausio 27 d. Rumsiškėse. Motina – Rochel Fensheraitė.¹⁶³⁰ 1935 m. gyveno Semeliškių mstl.¹⁶³¹ Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. birželio 26 d. iki 1921 m. sausio 1 d. 2-ame atsargos batalione ir Marijampolės batalione (vėliau – 6-ame pėstininkų pulke) ir nuo 1921 m. lapkričio 6 d. iki 1923 m. rugsėjo 17 d. 10-ame pėstininkų Marijampolės pulke ir 12-ame pėstininkų pulke (vėliau – 4-ame pasienio pulke). „Iš 6 pėst. pulko pabėgo 1919 m. rugsėjo mėn. 21 d. Grįžo iš pabėgimo 1919 m. gruodžio m. 19 d.“¹⁶³² Karių savanorių komisija 1935 m. ir 1936 m. atmetė Genocho Purvės prašymą, „nes jis nuo 1919.IX.21d. iki 1919.XII.19 d. buvo pabėgęs“.¹⁶³³ Kūrėjo savanorio medalio komisija 1935 m. ir 1936 m. šį nutarimą patvirtino.¹⁶³⁴

Jokūbas Putnikas, Jono. Gimė 1902 m. liepos 20 d. Kaišiadorių vlsč. Kiemelių k. Motina – Ieva Tarutytė.¹⁶³⁵ 1928 m. gyveno gimtinėje.¹⁶³⁶ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. spalio 18 d. iki 1921 m. rugpjūčio 6 d. ir pašauktu nuo 1922 m. gruodžio 5 d. iki 1922 m. lapkričio 15 d.¹⁶³⁷ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2084, išduotas 1929 m. balandžio mėn.¹⁶³⁸

Zigmas Putnikas, Motiejus. Gimė 1901 m. spalio 28 d. Kaišiadorių vlsč. Gudienos k. Motina – Ona Labašauskaitė.¹⁶³⁹ 1929 m. gyveno gimtinėje.¹⁶⁴⁰ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. rugpjūčio 22 d. iki 1920 m. kovo 30 d., paleistas dėl ligos.¹⁶⁴¹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3604, išduotas 1929 m. rugpjūčio 31 d.¹⁶⁴² Kaip savanoris gavo 2 ha žemės Kaišiadorių dvare.¹⁶⁴³ LKKSS Trakų skyriaus narių sąrašė įrašytas Zigmas Putnikas, Motiejus, gimęs 1901 m. spalio 20 d.¹⁶⁴⁴

Vaclovas Puzniokas (Poznekas), Jono. Gimė 1897 m. balandžio 15 d. Aukštadvario vlsč. Žydiškių k. Motina – Marijona Ziminckaitė.¹⁶⁴⁵ 1931 m. gyveno Aukštadvario vlsč. Sepijoniškių k.¹⁶⁴⁶ Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. spalio 1 d. iki 1922 m. spalio 8 d. 1-ame lietuvių raitelių pulke (vėliau – 1-ame husarų pulke).¹⁶⁴⁷ Karių savanorių komisija 1932 m. atmetė Vaclovo Puznioko prašymą, „nes stojo k-nėn 1919.X.1 d., o kaipo gimęs 1897 m. buvo paliestas 1919.III.5 d. naujokų šaukimo. Šeimos lengvatos taikyti negalima, nes 1919.III.5 d. jo tėvas dar neturėjo 55 metų amžiaus (buvo 54 m. 8 mėn. 14 d. amžiaus).“¹⁶⁴⁸ Kūrėjo savanorio medalio komisija 1932 m. šį nutarimą patvirtino.¹⁶⁴⁹

Pranas (Pranciškus) Radvila (Radzvilla), Vinco. Gimė 1893 m. sausio 8 d. Kietaviškių vlsč. Šuolių k. Motina – Antanina Sedleckaitė. 1925 m. birželio 14 d. Kietaviškių bažnyčioje susituokė su Terese Seliutaite.¹⁶⁵⁰ 1929 m. gyveno Vievio vlsč. Dembinos–Lazdynų k.¹⁶⁵¹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 18 d. iki 1920 m. gegužės 20 d.¹⁶⁵² Apdovanojimo liudijimas Nr. 3942, išduotas 1929 m. lapkričio 13 d.¹⁶⁵³ LKKSS Trakų skyriaus narių sąrašė įrašytas Pranas Radvila, Vinco, gimęs 1899.I.08.¹⁶⁵⁴ Nuo 1931 m. sausio 18 d. LŠS narys.¹⁶⁵⁵

Antanas Radzevičius, Jono. Gimė 1899 m. gruodžio 12 d. Kruonio vlsč. Vizginų k. Motina – Elžbieta „iš Dubosų“.¹⁶⁵⁶ 1929 m. gyveno Kruonio vlsč. Karveliškių k.¹⁶⁵⁷ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 2 d. iki 1921 m. lapkričio 1 d. 1-ame pėstininkų pulke. Dalyvavo mūšiuose, buvo patekęs į bolševikų nelaisvę.¹⁶⁵⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3878, išduotas 1929 m. lapkričio 13 d.¹⁶⁵⁹

Juozas Radzevičius, KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. rugpjūčio 4 d. ir 1919 m. rugpjūčio 5 d. įrašytas Juozas Radzevičius, 18 metų, kilęs iš Žiežmarių vlsč. Pakertiškių k.¹⁶⁶⁰

Zigmas Radzevičius, Juozo. Gimė 1900 m. lapkričio 15 d. Žiežmarių vlsč. Liutonių k. Motina – Ona Baranauskaitė. 1924 m. kovo 2 d. Kietaviškių bažnyčioje susituokė su Ona Sinkevičiute.¹⁶⁶¹ 1928 m. gyveno Kietaviškių vlsč. Žikaronių k.¹⁶⁶² Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 7 d. iki 1921 m. lapkričio 29 d.¹⁶⁶³ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2271, išduotas 1929 m. balandžio 24 d.¹⁶⁶⁴ LKKSS Trakų skyriaus narys.¹⁶⁶⁵

Antanas Ragauskas, KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašė 1919 m. kovo 11 d. ir 1919 m. kovo 14 d. įrašytas Antanas Ragauskas, 23 metų, kilęs iš Žiežmarių.¹⁶⁶⁶

Jonas Rakickas, Juozo. Gimė 1895 m. gegužės 5 d. (kitur – 1895 m. lapkričio mėn., 1894 m. kovo 28 d., 1894 m. vasario 5 d.¹⁶⁶⁷) Slabodkos vlsč. Lunių k. (Zarasų apskr., 1919–1939 m. valdoma Lenkijos).¹⁶⁶⁸ 1927 m. gyveno Žaslių vlsč. Ščiukiškių k.¹⁶⁶⁹, 1929 m. – Kaišiadoryse.¹⁶⁷⁰ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 1 d. iki 1921 m. kovo 13 d.¹⁶⁷¹ Dalyvavo mūšiuose su bolševikais, bermontininkais ir lenkais.¹⁶⁷² „Valstybės Prezidento įsakymu už atsižymėjimą mūšiuose apdovanotas 1 rūs. 3 laipsnio „Vyties Kryžiumi“ Nr. 889.“¹⁶⁷³ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3645, išduotas

1628 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3036, l. 6.
1629 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3036, l. 1.
1630 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2495, l. 3.
1631 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2495, l. 2.
1632 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2495, l. 2, 5.
1633 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2495, l. 2, 8 a. p.
1634 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2495, l. 6, 10.
1635 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3062, l. 5.
1636 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3062, l. 6.
1637 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3062, l. 4.
1638 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3062, l. 1.
1639 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3063, l. 6.
1640 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3063, l. 7.
1641 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3063, l. 5.
1642 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3063, l. 1.
1643 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3063, l. 1.
1644 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26 a. p.
1645 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3075, l. 7.
1646 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3075, l. 9.
1647 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3075, l. 5, 9.
1648 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3075, l. 4.
1649 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3075, l. 1.

1650 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2539, l. 3.
1651 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2539, l. 2.
1652 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2539, l. 4.
1653 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2539, l. 8.
1654 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26.
1655 LCVA, f. 561, ap. 14, b. 94, l. 1 a. p.
1656 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2541, l. 3.
1657 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2541, l. 2.
1658 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2541, l. 2, 4.
1659 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2541, l. 6.
1660 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 135–136; b. 100, l. 53.
1661 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2529, l. 3.
1662 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2529, l. 2.
1663 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2529, l. 4.
1664 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2529, l. 8.
1665 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25.
1666 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 50–51; b. 100, l. 20.
1667 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 312, l. 1 a. p., 86, 32.
1668 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2584, l. 2, 3; f. 394, ap. 17, b. 4025, l. 1.
1669 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2584, l. 3.
1670 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2584, l. 2.
1671 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2584, l. 4.
1672 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 312, l. 5.
1673 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2584, l. 4.

1929 m. rugpjūčio 21 d.¹⁶⁷⁴ Buvo tarnavęs rusų kariuomenės eiliniu.¹⁶⁷⁵ Nuo 1927 m. balandžio 15 d. iki 1932 m. birželio 1 d. tarnavo pasienio policijos Trakų bare eiliniu policininku. Apdovanotas Lietuvos Nepriklausomybės medaliu.¹⁶⁷⁶ 1932 m. sausio 17 d. pirmame Lietuvos policijos tarnautojų surašyme nurodyta, kad Jonas Rakickas yra gimęs 1895 m. gegužės 5 d.¹⁶⁷⁷. Ten pat nurodoma, kad buvo savamokslis, gali susikalbėti rusų, lenkų, latvių kalbomis, taip pat yra apdovanotas nepriklausomybės medaliu.¹⁶⁷⁸

Adomas Ramanauskas, Mykolo. Gimė 1894 m. gruodžio 5 d. Kruonio vlsč. Jakniškių vnk. (kitur – Šventininkų k.)¹⁶⁷⁹ Motina – Anelė Bartkutė. 1921 m. vasario 6 d. Stakliškių bažnyčioje vedė Antanina Brazionis.¹⁶⁸⁰ 1927–1936 m. gyveno Kruonio vlsč. Šventininkų k.¹⁶⁸¹ Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. liepos 7 d. iki 1920 m. kovo 11 d. Kauno batalione (vėliau – 7-ame pėstininkų pulke). „*Karo tarnybos metu buvo paleistas atostogų iki 1920 metų sausio mėn. 3 dienos, bet kaip negrižęs dėl ligos iš atostogų buvo laikomas pabėgusių iš kur grįžo tų pačių metų vasario mėn. 8 dieną.*“¹⁶⁸² Karių savanorių komisija 1930 m., 1931 m. ir 1937 m. atmetė Adomo Ramanausko prašymą, „*nes jis iš kariuomenės buvo pabėgęs virš 1-uo mėnesio laiko.*“¹⁶⁸³ 1915–1917 m. tarnavo rusų kariuomenėje eiliniu.¹⁶⁸⁴

Jokimas Ramanauskas, Jono. Gimė 1899 m. lapkričio 2 d. Švėkšnos vlsč. Vilkėnų dvare (Tauragės apskr.). Motina – Monika Žiogaitė.¹⁶⁸⁵ Žmona – Marijona Blaževičiūtė.¹⁶⁸⁶ 1929 – 1931 m. gyveno Žiežmariuose.¹⁶⁸⁷ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. birželio 19 d. iki 1919 m. spalio 1 d. ir pašauktu nuo 1919 m. spalio 1 d. iki 1921 m. lapkričio 12 d. (kitur – iki 1922 m. rugsėjo 30 d.¹⁶⁸⁸). Šiaulių atskirame batalione ir 3-ojo pėstininkų pulko 1-os kulkosvaidžių kuopos raštininku.¹⁶⁸⁹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 6684, išduotas 1931 m. balandžio 21 d.¹⁶⁹⁰ 1924 m. birželio mėnesį tarnavo Trakų apskrities pasienio policijos baro eiliniu policininku.¹⁶⁹¹ Tris mėnesius tarnavo Žiežmarių vlsč. valdybos raštininku.¹⁶⁹² Nuo 1929 m. lapkričio 1 d. iki 1935 m. liepos 1 d. tarnavo Pasienio policijos Trakų baro 6-ame ir 5-ame rajonuose eiliniu policininku.¹⁶⁹³ Apdovanotas Lietuvos Nepriklausomybės medaliu.¹⁶⁹⁴

Petras Ramanauskas, Jono. Gimė 1896 m. kovo 28 d. Kaišiadoryse. Motina – Kotryna Stalerūnaitė. 1923 m. Žiežmarių bažnyčioje susituokė su Lucija Šarauskaite.¹⁶⁹⁵ 1929 m. gyveno Žiežmarių vlsč. Budiškių vnk.¹⁶⁹⁶ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 8 d. iki 1921 m. spalio 6 d. 2-ame pėstininkų pulke.¹⁶⁹⁷ Buvo pakliuvęs į lenkų

nelaisvę, kur išbuvo tris mėnesius.¹⁶⁹⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2485, išduotas 1929 m. gegužės 31 d.¹⁶⁹⁹ Nuo 1929 m. liepos 2 d. iki 1931 m. vasario 1 d. tarnavo Pasienio policijos Trakų baro 4-ame rajone eiliniu sargybinu.¹⁷⁰⁰ Kaip savanoris gavo 9 ha žemės sklypą Žiežmarių vlsč. Budiškių palivarke.¹⁷⁰¹ 1914–1918 m. tarnavo rusų kariuomenėje eiliniu.¹⁷⁰²

Zigmas Ramanauskas, Jono. Gimė 1894 m. kovo 20 d. Kaišiadoryse. Motina – Kotryna Stalerūnaitė. 1929 m. gyveno Kaišiadoryse (Kap. Gudyno g. 4). Nuo 1919 m. kovo 2 d. iki 1920 m. gegužės 14 d. tarnavo 6-ame pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulke savanoriu. Apdovanojimo liudijimas Nr. 3649, išduotas 1929 m. rugpjūčio 21 d.¹⁷⁰³

Pranas Ramašauskas, Onos. Gimė 1901 m. birželio 10 d. Rumšiškių vlsč. Paliesių k. (kitur – Dambravos k.¹⁷⁰⁴). Motina – Ona Romušauskaitė. 1922 m. lapkričio 12 d. Kaišiadorių bažnyčioje susituokė su Mare Apanavičiute.¹⁷⁰⁵ 1932 m. gyveno Kruonio vlsč. Panežankos k.¹⁷⁰⁶ Tarnavo savanoriu nuo 1920 m. lapkričio 4 d. iki 1922 m. spalio 14 d. Atskirame baltgudžių batalione ir 8-ame pėstininkų pulke.¹⁷⁰⁷ Apdovanojimo liudijimas Nr. 9097, išduotas 1933 m. kovo 31 d.¹⁷⁰⁸

Juozas (Juozapas) Randakevičius, Jono. Gimė 1897 m. rugpjūčio 15 d. Rumšiškių vlsč. Dovainonių k. Motina – Konstancija Randakevičiūtė. 1923 m. vasario 6 d. A. Panemunės bažnyčioje vedė Eleną Alimovaitę.¹⁷⁰⁹ Mirė 1930 m. spalio 17 d. Dovainonyse.¹⁷¹⁰ Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. sausio 17 d. iki 1920 m. liepos 1 d. Atskirame batalione (vėliau – 5-ame pėstininkų pulke). „*Savavališkai pasišalino po mūšio ties Pajaučiškiais 1919 m. balandžio 4 d. Iš savavališko pasišalinimo grįžo 1919 m. baland. m. 7 d.*“¹⁷¹¹ Karių savanorių komisija 1932 m. nutarė Elenos Alimovaitės-Randakevičienės, 1931 m. gyvenusios Rumšiškių vlsč. Dovainonių I k.¹⁷¹², prašymą atmesti, „*nes miręs jos vyras Juozas Randakevičius 1919.IV.4 d. buvo nuo fronto pabėgęs.*“¹⁷¹³ Kūrėjo savanorio medalio komisija 1932 m. šį nutarimą patvirtino.¹⁷¹⁴

Vladas Rapkauskas, Andriaus. Gimė 1895 m. balandžio 2 d. Žaslių vlsč. Rečionių k. Motina – Mikalina Kučinskaitė.¹⁷¹⁵ 1929 m. gyveno Žiežmarių vlsč. Strėvininkų k.¹⁷¹⁶ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. liepos 20 d. iki 1920 m. balandžio 22 d. I pėstininkų brigadoje (vėliau – I pėstininkų divizijoje), paleistas dėl ligos.¹⁷¹⁷ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3769, išduotas 1929 m. spalio 21 d.¹⁷¹⁸ LKKSS Trakų skyriaus narys.¹⁷¹⁹

1674 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2584, l. 6.

1675 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2584, l. 4.

1676 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 312, l. 2.

1677 LCVA, f. 394, ap. 17, b. 4025, l. 1.

1678 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 312, l. 2, 86–87; f. 394, ap. 17, b. 4025, l. 1.

1679 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2607, l. 6, 28

1680 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2607, l. 3.

1681 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2607, l. 2, 4, 15, 23.

1682 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2607, l. 2, 6.

1683 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2607, l. 3 a. p., 16, 27

1684 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2607, l. 5, 28.

1685 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2642, l. 4.

1686 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 314, l. 1 a. p.

1687 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2642, l. 2, 3.

1688 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2642, l. 2; f. 1120, ap. 2, b. 314, l. 1 a. p., 73.

1689 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2642, l. 6; f. 1120, ap. 2, b. 314, l. 5.

1690 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2642, l. 8.

1691 LCVA, f. 409, ap. 8, b. 117, l. 183–187.

1692 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 314, l. 1 a. p.

1693 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 314, l. 2.

1694 LCVA, f. 394, ap. 17, b. 4037, l. 1 a. p.

1695 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2654, l. 3.

1696 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2654, l. 2.

1697 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2654, l. 4.

1698 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 317, l. 32.

1699 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2654, l. 7.

1700 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 317, l. 2.

1701 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 317, l. 1 a. p.

1702 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2654, l. 6.

1703 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2648, l. 1–7.

1704 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3120, l. 6, 7.

1705 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3120, l. 3.

1706 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3120, l. 2.

1707 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3120, l. 2, 6.

1708 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3120, l. 7.

1709 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3123, l. 3.

1710 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3123, l. 4.

1711 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3123, l. 2, 8.

1712 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3123, l. 2.

1713 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3123, l. 3 a. p.

1714 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3123, l. 9.

1715 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2606, l. 3.

1716 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2606, l. 2.

1717 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2606, l. 4.

1718 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2606, l. 8.

1719 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26 a. p.

Izidorius Rekevičius (Rikevičius), Gasparo. Gimė 1899 m. gegužės 9 d. Žiežmarių vlsč. Morkūnų k. Motina – Uršulė Stankevičiūtė.¹⁷²⁰ 1930 m. gyveno Žiežmarių vlsč. Morkūnų k.¹⁷²¹ Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. spalio 14 d. iki 1922 m. spalio 13 d. Artilerijos pulko (vėliau – Artilerijos brigados) 7-oje baterijoje ir 1-ojo artilerijos pulko 4-oje baterijoje.¹⁷²² Karių savanorių komisija 1932 m. atmetė jo prašymą, „*nes jis stoji k-nėn 1919.X.14 d., o kaipo gimęs 1899 m. buvo paliestas 1919.X.1 d. naujokų šaukimo*“.¹⁷²³ Kūrėjo savanorio medalio komisija 1932 m. šį nutarimą patvirtino.¹⁷²⁴

Juozas (Juozapas) Remezas, Kazio. Gimė 1899 m. vasario 28 d. Luokės vlsč. Kulšikiukų k. (Telšių apskr.). Motina – Petronėlė Urbonaitė. 1922 m. lapkričio 2 d. Luokės bažnyčioje susituokė su Marija Dobrovolskaite.¹⁷²⁵ 1928 m. gyveno Kaišiadoryse.¹⁷²⁶ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. rugpjūčio 23 d. iki 1922 m. vasario 16 d.¹⁷²⁷ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2270, išduotas 1929 m. balandžio 24 d.¹⁷²⁸ Nuo 1925 m. sausio 15 d. tarnavo Trakų apskr. pasienio policijos baro eiliniu policininku.¹⁷²⁹

Jonas Richteris (Richteras), Aleksandro. Gimė 1899 m. balandžio 1 d. Žaslių vlsč. Tadaravos (Teodaravos) vnk. Motina – Marcijona Okulevičiūtė.¹⁷³⁰ 1930 m. gyveno Žaslių vlsč. Gabriliavos k.¹⁷³¹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 28 d. iki 1922 m. sausio 10 d. 3-ame pėstininkų pulke. Dalyvavo kautynėse su bolševikais ties Daugpiliu nuo 1919 m. lapkričio 8 d. iki 1919 m. gruodžio 28 d. ir su lenkais ties Varėna ir Rykantais nuo 1920 m. spalio 4 d. iki 1920 m. gruodžio 7 d.¹⁷³² Apdovanojimo liudijimas Nr. 7014, išduotas 1931 m. birželio 25 d.¹⁷³³ LKKSS Trakų skyriaus narių sąrašė įrašytas Jonas Rychteris, Alekso, gimęs 1900 m. balandžio 1 d.¹⁷³⁴

Petras Romeras, Vinco (Vincento). Gimė 1899 m. birželio 29 d. Žiežmarių vlsč. Klėriškių k. Motina – Malvina Stankevičiūtė. 1925 m. lapkričio 24 d. Žiežmarių bažnyčioje susituokė su Anastazija Šiugždaite.¹⁷³⁵ 1929 m. gyveno Žiežmarių vlsč. Klėriškių k.¹⁷³⁶, 1939 m. – Zapyškio vlsč. Ežeriečio k. (Kauno apskr.)¹⁷³⁷. Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. sausio 30 d. iki 1924 m. spalio 1 d. 2-ame pėstininkų pulke, „*laike mūšio su bolševikais pateko belaisvėn 1919 m. vasario mėn. 15 dieną; grįžo iš lenkų belaisvės 1923 m. gruodžio mėn. 15 dieną*“.¹⁷³⁸ Karių savanorių komisija 1930 m. atmetė P. Romero prašymą, „*nes jo neaiškus pakliuvimas belaisvėn, o grįžęs iš belaisvės ne savo laiku stoji k-nėn*“.¹⁷³⁹ Kūrėjų savanorių medalio komisija 1939 m. šį nutarimą patvirtino.¹⁷⁴⁰

Chaimas Rubinas. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. liepos 20 d. ir 1919 m.

liepos 25 d. įrašytas Chaimas (Haimas) Rubinas, 20 metų, kilęs iš Kaišiadorių.¹⁷⁴¹

Valerijonas Ručinskas, Prano (Franciško). Gimė 1899 m. balandžio 14 d. Žaslių mstl. Motina – Ona Paulavičiūtė.¹⁷⁴² 1928 m. gyveno Šiauliuose.¹⁷⁴³ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 3 d. iki 1920 m. birželio 20 d. Atskiroje geležinkelio kuopoje.¹⁷⁴⁴ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3057, išduotas 1929 m. birželio 25 d.¹⁷⁴⁵

Tomas (Tamošius) Rukavičius, Jono. Gimė 1895 m. sausio 20 d. Žiežmariuose.¹⁷⁴⁶ 1928 m. gyveno Kaišiadorių vlsč. Edvardavos vnk.¹⁷⁴⁷ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 22 d. iki 1920 m. gegužės 22 d. Kauno komendantūroje.¹⁷⁴⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2554, išduotas 1929 m. gegužės 31 d.¹⁷⁴⁹ LKKSS Trakų skyriaus narys.¹⁷⁵⁰

Ignas Sabonis. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. gegužės 13 d. ir 1919 m. gegužės 27 d. įrašytas Ignas Sabonis, 20 metų, kilęs iš Žaslių vlsč. Prozarikių k.¹⁷⁵¹

Izidorius Sadauskas, Vinco (Vincento). Gimė 1898 m. gegužės 2 d. Rumšiškėse. Motina – Ona Pūraitė. 1928 m. vasario 7 d. Pakuonio bažnyčioje susituokė su Kotryna Marčiulionyte.¹⁷⁵² 1930 m. gyveno Pakuonio vlsč. Daukšegirės dvare.¹⁷⁵³ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 9 d. iki 1921 m. kovo 8 d. 2-ame pėstininkų pulke. Dalyvavo mūšiuose su bolševikais, bermontininkais ir lenkais. „*Dingo be žinios kovoje su lenkais 1920 m. rugsėjo mėn. 22 d. Grįžo iš lenkų nelaisvės 1921 m. kovo mėn. 4 d.*“¹⁷⁵⁴ Apdovanojimo liudijimas Nr. 7036, išduotas 1931 m. birželio mėn.¹⁷⁵⁵

Jonas Sadauskas, Jono. Gimė 1900 m. Rumšiškėse.¹⁷⁵⁶ 1930 m. gyveno Jonavos vlsč. Daigučių k. (Kauno apskr.)¹⁷⁵⁷ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 9 d. iki 1921 m. spalio 16 d. 2-ame pėstininkų pulke ir Marijampolės batalione (vėliau – 6-ame pėstininkų pulke). Pasak jo, 1919 m. dalyvavo mūšiuose su bolševikais ir kolčiakininkais, 1920 m. – su lenkais (nors Kauno komendantūros išduotame liudijime apie tai nieko neparašyta).¹⁷⁵⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 7040, išduotas 1931 m. birželio 25 d.¹⁷⁵⁹

Juozas Saikėvičius, Antano. Gimė 1903 m. kovo 15 d. Jiezno vlsč. Jiezno mstl. (Alytaus apskr.). Motina – Darata Juodytė.¹⁷⁶⁰ Žmona – Zofija Kazakevičiūtė.¹⁷⁶¹ 1926 m. gyveno Jiezno miestelyje¹⁷⁶², 1928 m. – Kaišiadoryse¹⁷⁶³, 1929 m. – Kietaviškių vlsč. Kietaviškių

1720 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3166, l. 2.

1721 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3166, l. 1.

1722 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3166, l. 3, 4, 8, 9, 10.

1723 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3166, l. 2 a. p.

1724 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3166, l. 15.

1725 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3186, l. 3.

1726 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3186, l. 2.

1727 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3186, l. 4.

1728 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3186, l. 8.

1729 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3186, l. 2, 5, 6; f. 377, ap. 1, b. 600, l. 127 a. p.

1730 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3243, l. 3.

1731 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3243, l. 2.

1732 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3243, l. 2, 4.

1733 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3243, l. 6.

1734 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26.

1735 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3339, l. 3.

1736 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3339, l. 2.

1737 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3339, l. 17.

1738 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3339, l. 2, 5.

1739 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3339, l. 3 a. p.

1740 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3339, l. 18.

1741 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 132–133; b. 100, l. 51 a. p.

1742 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3358, l. 4.

1743 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3358, l. 2.

1744 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3358, l. 2, 3.

1745 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3358, l. 8.

1746 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2762, l. 3.

1747 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2762, l. 2.

1748 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2762, l. 2, 4.

1749 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2762, l. 8.

1750 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25.

1751 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 87–88; b. 100, l. 40.

1752 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2831, l. 3.

1753 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2831, l. 2.

1754 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2831, l. 2, 4.

1755 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2831, l. 9.

1756 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2824, l. 3.

1757 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2824, l. 2.

1758 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2824, l. 2, 3.

1759 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2824, l. 5.

1760 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2837, l. 7.

1761 LCVA, f. 409, ap. 8, b. 85, l. 14.

1762 LCVA, f. 409, ap. 8, b. 85, l. 5.

1763 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2837, l. 2.

mstl.¹⁷⁶⁴. Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. birželio 21 d. iki 1921 m. balandžio 29 d. Jiezno komendantūroje, 2-ame atsargos batalione, Mažeikių komendantūroje ir 12-ame pėstininkų pulke, pašauktu – nuo 1924 m. gruodžio 1 d. iki 1925 m. spalio 1 d. 6-ame pėstininkų pulke ir virštarnybiniu – nuo 1926 m. balandžio 10 d. iki 1926 m. birželio 3 d. 2-ame pėstininkų. Jaun. puskarininkis.¹⁷⁶⁵ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3897, išduotas 1929 m. lapkričio 13 d.¹⁷⁶⁶ LKKSS Trakų skyriaus narys.¹⁷⁶⁷ Nuo 1929 m. liepos 4 d. LŠS narys.¹⁷⁶⁸ Nuo 1926 m. rugsėjo 15 d. iki 1929 m. gegužės 16 d. tarnavo Trakų apskrities pasienio policijos baro 3-ame ir 5-ame rajonuose eiliniu policininku.¹⁷⁶⁹ Nuo 1930 m. kovo 1 d. dirbo Kietaviškių valsčiaus savivaldybės sekretoriumi, nuo 1931 m. gegužės 29 d. – Žaslių valsčiaus savivaldybės raštininku.¹⁷⁷⁰ Kaip savanoris Užuguostyje buvo gavęs 16 ha žemės¹⁷⁷¹.

Juozas Saldauskas, Jokūbo. Gimė 1899 m. liepos 1 d. Žiezmariai vlsč. Strėvininkų k. Motina – Marijona Tamošiūnaitė.¹⁷⁷² 1928 m. gyveno Kruonio vlsč. Lipavos k.¹⁷⁷³ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 24 d. iki 1921 m. gruodžio 5 d. Jaun. puskarininkis.¹⁷⁷⁴ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3450, išduotas 1929 m. rugpjūčio 21 d.¹⁷⁷⁵

Aleksandras (Aleksas) Sarnauskas, Prano. Gimė 1897 m. birželio 16 d. Žaslių vlsč. Prozarikių k. Motina – Anastazija Matačiūnaitė.¹⁷⁷⁶ 1929 m. gyveno Žaslių vlsč. Našlėnų k.¹⁷⁷⁷ Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. gegužės 1 d. iki 1921 m. spalio 16 d.¹⁷⁷⁸ Karių savanorių komisija 1929 m. atmetė A. Sarnausko prašymą, „*nes stojo k-nėn 1919.VI d., o jo metų vyrai buvo pašauk. [tū] 1919.III.5 d.*“¹⁷⁷⁹

Petras Samulis (Samulkevičius), Jurgio. Gimė 1896 m. birželio 2 d. Linkmenų vlsč. Brastos vnk. (Švenčionių apskr.). Motina – Grasilda „iš Kunickų“.¹⁷⁸⁰ 1929 m. gyveno Kruonio vlsč. Klausaučiznos (?) vnk.¹⁷⁸¹ Tarnavo nuo 1919 m. kovo 19 d. iki 1921 m. spalio 15 d. I inžinerijos kuopoje (vėliau – Inžinerijos pulke). „*Karo tarnybos metu Armijos teismo nubaustas I mėn. karo kalėjimo už neatsargumą su šautuvu ir nušovimą Kazoko Antano.*“¹⁷⁸² Apdovanojimo liudijimas Nr. 5372, išduotas 1930 m. rugsėjo 25 d.¹⁷⁸³ 1915 m. tarnavo rusų kariuomenėje, buvo sužeistas.¹⁷⁸⁴

Kazys Sartanavičius (Sartanavyčius). KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. kovo 31 d. ir 1919 m. balandžio 15 d. įrašytas Kazys Sartanavičius (Sartanavyčius), 22 metų, kilęs iš Kruonio vlsč. Sevelionių k.¹⁷⁸⁵

Juozas (Juozapas) Sauliūnas (metrikuose Saulikas), Jono. Gimė 1901 m. birželio 9 d. Ukmergės vlsč. Sibirkos dvare (Ukmergės apskr.) (kitur – Deltuvos vlsč. Sibirkos dvare).¹⁷⁸⁶ Siesikų vlsč. Sibirkos dvare.¹⁷⁸⁷ Motina – Ona Tričytė. 1921 m. spalio 30 d. Alovės bažnyčioje susituokė su Veronika Samulevičiute.¹⁷⁸⁸ 1928 m. gyveno Kruonio miestelyje.¹⁷⁸⁹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 15 d. iki 1920 m. gegužės 21 d. 1-ame pėstininkų pulke. Jaun. puskarininkis.¹⁷⁹⁰ Tarnavo mobilizuotu nuo 1920 m. lapkričio 18 d. iki 1921 m. balandžio 6 d. 1-ame savanorių pulke (vėliau – 13-ame pėstininkų pulke)¹⁷⁹¹ ir nuo 1921 m. rugpjūčio 19 d. iki 1922 m. spalio 15 d. Vyr. puskarininkis.¹⁷⁹² Apdovanojimo liudijimas Nr. 2238, išduotas 1929 m. balandžio mėn.¹⁷⁹³ Apdovanotas D. L. K. Gedimino ordino III laipsnio medaliu, Lietuvos nepriklausomybės medaliu.¹⁷⁹⁴ Nuo 1928 m. lapkričio 4 d. LŠS narys. Nuo 1937 m. sausio 12 d. priklausė VII šaulių rinktinės Stačiūnų būriui.¹⁷⁹⁵ 1926 m. balandžio 1 d. buvo priimtas policijos tarnybon ir paskirtas nuovados viršininko padėjėju. 1926 m. rugsėjo 15 d. baigė Aukštesniąją policijos mokyklą.¹⁷⁹⁶ 1927–1931 m. tarnavo Trakų apskrities policijos II (Žiezmariai) nuovados viršininko padėjėju¹⁷⁹⁷, vėliau – Trakų apskrities policijos Kaišiadorių (I eilės) nuovados viršininko padėjėju¹⁷⁹⁸. Nuo 1934 m. gegužės 16 d. tarnavo Ukmergės apskrities policijos nuovados viršininko padėjėju.¹⁷⁹⁹ Nuo 1934 m. rugpjūčio 1 d. paskirtas Ukmergės apskrities Pagirių nuovados viršininku.¹⁸⁰⁰ Nuo 1936 m. sausio 1 d. paskirtas Šiaulių apskrities policijos Vaiguos nuovados viršininku.¹⁸⁰¹ 1937 m. ėjo Šiaulių apskrities policijos Stačiūnų nuovados viršininko pareigas¹⁸⁰², 1940 m. – Šiaulių apskrities policijos nuovados viršininko padėjėjo pareigas.¹⁸⁰³

Jonas Savickas, Tomo. Gimė 1897 m. vasario 19 d. Žaslių vlsč. Naravų k. Motina – Ona Jankauskaitė.¹⁸⁰⁴ 1928–1932 m. gyveno Žaslių vlsč. Antakalnio k.¹⁸⁰⁵ Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. gegužės 21 d. iki 1921 m. lapkričio 12 d.¹⁸⁰⁶ Karių savanorių komisija 1928 m. atmetė J. Savicko prašymą, „*nes stojo k-nėn 1919.VI.21 d., o gimimo (1897) m. vyrai jau buvo pašaukti 1919.III.5 d.*“¹⁸⁰⁷ Tačiau 1929 m. komisija „*pripažino Joną Savicką – sūnų Tomo, gim. 1897 mt. Lietuvos kariuomenės kūrėju savanoriu, kaip įstojusį į jos eilės 1919 m. gegužės mėn. 21 d. t. y. ligi jo amžiaus naujokų šaukimo*“¹⁸⁰⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3334, išduotas 1929 m. liepos 31 d.¹⁸⁰⁹ Galiausiai 1932 m. vėl nutarė J. Savicko prašymą atmesti, „*nes stojo k-nėn 1919.VI.21 d., o kaip gimęs 1897 m. buvo paliestas 1919.III.5 d. naujokų šaukimo.*“¹⁸¹⁰ Kūrėjų savanorių

1764 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2837, l. 3, 4.

1765 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2837, l. 2, 8, 9; f. 409, ap. 8, b. 85, l. 14 a. p.; b. 136, l. 7; f. 561, ap. 1a, b. 980, l. 1.

1766 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2837, l. 11.

1767 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25 a. p.

1768 LCVA, f. 561, ap. 14, b. 99, l. 1.

1769 LCVA, f. 409, ap. 8, b. 85, l. 2.

1770 LCVA, f. 409, ap. 8, b. 136, l. 2.

1771 LCVA, f. 409, ap. 8, b. 136, l. 2.

1772 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3489, l. 3.

1773 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3489, l. 2.

1774 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3489, l. 4.

1775 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3489, l. 6.

1776 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2874, l. 3.

1777 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2874, l. 2.

1778 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2874, l. 5.

1779 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2874, l. 3 a. p.

1780 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3504, l. 3–5.

1781 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3504, l. 2.

1782 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3504, l. 2, 5.

1783 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3504, l. 12.

1784 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3504, l. 2.

1785 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 63–63a; b. 100, l. 34.

1786 LCVA, f. 394, ap. 17, b. 4287, l. 1.

1787 LCVA, f. 377, ap. 2, b. 107, l. 186 a. p.

1788 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3548, l. 3, 6.

1789 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3548, l. 2.

1790 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3548, l. 2, 4.

1791 LCVA, f. 1262, ap. 7, b. 11670, l. 3 a. p.

1792 LCVA, f. 377, ap. 2, b. 107, l. 186 a. p.

1793 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3548, l. 6.

1794 LCVA, f. 377, ap. 2, b. 107, l. 186.

1795 LCVA, f. 561, ap. 22, b. 5, l. 163.

1796 LCVA, f. 377, ap. 2, b. 107, l. 186 a. p.

1797 LCVA, f. 409, ap. 8, b. 87, l. 4, 25.

1798 LCVA, f. 410, ap. 5, b. 262, l. 1.

1799 LCVA, f. 410, ap. 5, b. 262, l. 1.

1800 LCVA, f. 410, ap. 5, b. 262, l. 14.

1801 LCVA, f. 410, ap. 5, b. 262, l. 17.

1802 LCVA, f. 394, ap. 17, b. 4287, l. 1.

1803 LCVA, f. 410, ap. 5, b. 262, l. 31.

1804 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3569, l. 3.

1805 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2883, l. 1; ap. 3, b. 3569, l. 10.

1806 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3569, l. 5.

1807 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2883, l. 2 a. p.

1808 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3569, l. 3 a. p.

1809 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3569, l. 6.

1810 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3569, l. 2 a. p.

medalio komisija 1932 m. šį nutarimą patvirtino.¹⁸¹¹ Krašto apsaugos ministras, „*pasiremdamas medalio statuto str. 251-ju anuliavo pil. Jono Savicko apdovanojimą kūrėjo savanorio medaliu.*“¹⁸¹² 1929–1932 m. tarnavo Pasienio policijos Trakų baro 1-ame rajone.¹⁸¹³ Nuo 1929 m. kovo 9 d. Lietuvos tautinės sąjungos „Geležinis vilkas“ narys.¹⁸¹⁴ Nuo 1936 m. rugsėjo 13 d. LŠS narys.¹⁸¹⁵

Andrius Sedleckas (Sedlickas, Sedleckis), Miko. Gimė 1900 m. rugpjūčio 20 d. Žaslių vlsč. Pajautiškių k. Motina – Veronika Sabonytė. 1922 m. lapkričio 19 d. Gegužinės bažnyčioje susituokė su Juzė Griesiūte.¹⁸¹⁶ Mirė 1939 m. balandžio 11 d.¹⁸¹⁷ 1931–1939 m. gyveno Semeliškių vlsč. Bijūnų k.¹⁸¹⁸ Tarnavo nuo 1919 m. kovo 8 d. iki 1921 m. spalio 15 d. Kauno batalione (vėliau – 7-ame pėstininkų pulke). Dalyvavo mūšiuose su bolševikais, bermontininkais ir lenkais. Buvo patekęs į lenkų nelaisvę. „*Karo tarnybos metu nuo sausio mėn. 25 d. ligi vasario mėn. 19 d. 1920 metais buvo pabėgęs iš kariuomenės; teismo baustas nebuvo.*“¹⁸¹⁹ Karių savanorių komisija 1932 m. atmetė A. Sedlecko prašymą, „*nes jis 1920 m. apie 1 mėn. laiko buvo pabėgęs iš kariuomenės.*“¹⁸²⁰ Kūrėjo savanorių medalio komisija 1932 m. šį nutarimą patvirtino.¹⁸²¹ Tačiau po 1938 m. pateikto A. Sedlecko prašymo Respublikos Prezidentui pripažinti jį kūrėju savanorių ir apdovanojimą kūrėjų savanorių medaliu savanorių komisija nutarė: „*ats. eil. A. Sedleckį pripažinti kūrėju savanorių, nes jis nebuvo pabėgęs, bet tik savavališkai pasišalinęs.*“¹⁸²² 1939 m. balandžio 11 d. Andriui Sedleckui mirus, jo pripažinimo kūrėju savanorių ir apdovanojimo kūrėjų savanorių medaliu byla buvo nutraukta.¹⁸²³ Mirusiojo žmona Juzė Sedlickienė, 1940 m. sausio 2 d. gyvenusi Semeliškių vlsč. Bijūnų k., prašė Krašto apsaugos ministro pranešti jai, „*kokioje eigoje yra mano velionio vyro paduotas prašymas savanorio kūrėjo medalio gavimo reikalu.*“¹⁸²⁴

Juozas Sedleckas, Boleslovo. Gimė 1902 m. gruodžio 28 d. Žasliuose. Motina – Elena Ovsiukevičiūtė.¹⁸²⁵ 1929–1939 m. gyveno Kaišiadoryse.¹⁸²⁶ Tarnavo kariuomenėje savanoriu nuo 1919 m. gegužės 1 d. iki 1920 m. gegužės 28 d. Inžinerijos bataliono 1-oje geležinkelių kuopoje ir 3-ame pėstininkų pulke, vėliau šauktiniu nuo 1923 m. sausio 1 d. iki 1923 m. birželio 1 d. 8-ame pėstininkų pulke. Dalyvavo mūšiuose su bolševikais ir su lenkais ties Ukmerge prie Vaitkuškio dvaro. „*Karo tarnybos metu buvo pabėgęs iš kariuomenės nuo 1919 metų rugsėjo mėn. 25 dienos <...> iki 1919 metų spalio mėn. 19 d.*“¹⁸²⁷ Karių savanorių komisija 1931 m. ir 1932 m. atmetė J. Sedlecko prašymą, „*nes jis buvo 1919 m. pabėgęs iš k-nės.*“¹⁸²⁸ 1931 m., 1932 m. ir 1939 m. šis nutarimas patvirtintas.¹⁸²⁹ Nuo 1927 m. birželio 15 d. iki 1928 m. birželio 30 d. tarnavo Trakų apskrities policijos II (Žiezmarių) nuovadoje ir I (Kaišiadorių) nuovadoje eiliniu policininku. Nuo 1928 m. liepos 1 d. perkeltas į Pasienio policijos Trakų baro 4-ą rajoną. Nuo 1930 m. gruodžio 16 d. iki 1940 m.

rugsėjo 24 d. tarnavo Trakų apskrities policijos Kaišiadorių nuovadoje ir Semeliškių nuovadoje eiliniu policininku. Apdovanojimas Lietuvos nepriklausomybės medaliu, Žustancijų gelbėjimo kryžiumi.¹⁸³⁰ Nuo 1930 m. rugsėjo 15 d. LŠS narys.¹⁸³¹

Pranas Saniukas (Seniukas), Antano. Gimė 1901 m. gegužės 19 d. Kruonio mstl. Motina – Marijona Aleckūnaitė.¹⁸³² 1928–1936 m. kovo mėn. gyveno Kruonio miestelyje, nuo 1936 m. birželio mėn. – Kruonio vnk.¹⁸³³ „*Istojo Lietuvos kariuomenėn 1919 m. sausio mėn. 8 dieną; pabėgo iš kariuomenės 1919 m. vasario mėn. 22 dieną; grąžintas iš pabėgimo 1919 m. vasario mėn. 25 dieną; pabėgo iš kariuomenės 1919 m. kovo mėn. 2 dieną; grąžintas iš pabėgimo ir areštuotas 12 parų už pabėgimą iš pulko du kartu 1919 m. kovo mėn. 10 dieną; pulko teismo nubaustas 10 parų daboklės už atėmimą 50 auksinių pinigų nuo kareivio Railos 1920 m. kovo mėn. 19 dieną; paliuosuotas iš kariuomenės 1920 m. balandžio mėn. 8 dieną.*“¹⁸³⁴ Tarnavo 2-ame pėstininkų pulke ir 7-ame pėstininkų pulke.¹⁸³⁵ Karių savanorių komisija 1929 m. ir 1933 m. atmetė P. Saniuko prašymą apdovanojimą medaliu, „*nes buvo teismo baustas.*“¹⁸³⁶ Kūrėjo savanorio medalio komisija 1933 m. ir 1937 m. šį nutarimą patvirtino.¹⁸³⁷

Aleksas Senkevičius, Petronėlės. Gimė 1900 m. balandžio 13 d. Kaišiadorių vlsč. Medinų vnk.¹⁸³⁸ 1929 m. gyveno Kaišiadorių vlsč. Dubelių k.¹⁸³⁹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. kovo 19 d. iki 1921 m. spalio 18 d.¹⁸⁴⁰ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3124, išduotas 1929 m. birželio 26 d.¹⁸⁴¹

Tomas (Tamošius) Sergulis (Sergun), Jono. Gimė 1888 m. balandžio 27 d. Miorų vlsč. Podjelcų k. (Breslaujos apskr., 1919–1939 m. valdoma Lenkijos). Motina – Salomėja „iš Girgždų“¹⁸⁴² 1928 m. gyveno Žaslių vlsč. Mazaliaučiznos k., 1931 m. gyveno Kaišiadorių vlsč. Kruonių k.¹⁸⁴³ Tarnavo savanoriu nuo 1920 m. lapkričio 4 d. iki 1922 m. kovo 1 d. Atskirame baltgudžių batalione.¹⁸⁴⁴ Apdovanojimo liudijimas Nr. 7665, išduotas 1931 m. gruodžio 16 d.¹⁸⁴⁵

Jurgis Sidaras (Sideras), KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsi-registravusių savanorių sąrašuose 1919 m. vasario 19 d. įrašytas Jurgis Sideras (Sidas), 19 metų, kilęs iš Rumšiškių vlsč. Pravieniškių k.¹⁸⁴⁶

Petras Sidaras (Sidoras), Miko. Gimė 1899 m. vasario 25 d. Rumšiškių vlsč. Leliušių k. Motina – Ona Orlaviciūtė.¹⁸⁴⁷ 1930 m. gyveno Babtų vlsč. Naujakiemio k.¹⁸⁴⁸ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. kovo 1 d. iki 1922 m. vasario 1 d.¹⁸⁴⁹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 6000, išduotas 1930 m. gruodžio 4 d.¹⁸⁵⁰

1811 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3569, l. 11.

1812 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3569, l. 10.

1813 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3569, l. 2, 10.

1814 LCVA, f. 563, ap. 1, b. 143, l. 79–80.

1815 LCVA, f. 561, ap. 15, b. 627, l. 1.

1816 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3583, l. 5.

1817 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3583, l. 2.

1818 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3583, l. 4, 27.

1819 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3583, l. 4, 7, 19.

1820 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3583, l. 5 a. p.

1821 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3583, l. 15.

1822 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3583, l. 38 a. p.

1823 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3583, l. 18

1824 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3583, l. 2.

1825 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3582, l. 3.

1826 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3582, l. 2, 19.

1827 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3582, l. 2, 5, 13 a. p., 15, 16.

1828 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3582, l. 3 a. p., 9.

1829 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3582, l. 6, 10, 38.

1830 LCVA, f. 394, ap. 16, b. 388, l. 2.

1831 LCVA, f. 561, ap. 1a, b. 991, l. 1.

1832 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3601, l. 3.

1833 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3601, l. 2, 20, 34, 43.

1834 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3601, l. 4.

1835 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3601, l. 31 a. p.

1836 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3601, l. 3 a. p., 8

1837 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3601, l. 9, 40.

1838 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3603, l. 3.

1839 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3603, l. 2.

1840 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3603, l. 4.

1841 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3603, l. 6.

1842 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3616, l. 3.

1843 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3616, l. 2.

1844 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3616, l. 2, 4.

1845 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3616, l. 7.

1846 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 36–37; b. 100, l. 14 a. p.

1847 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3626, l. 3.

1848 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3626, l. 2.

1849 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3626, l. 4.

1850 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3626, l. 7.

Giršas (Girša) Silinas. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. liepos 9 d. ir 1919 m. liepos 11 d. įrašytas Giršas (Girša) Silinas, 26 metų, kilęs iš Žaslių miestelio.¹⁸⁵¹

Adomas Simanavičius, Jono. Gimė 1896 m. vasario 19 d. Kruonio vlsč. Jonyliškių k. Motina – Ieva Morkūnaitė.¹⁸⁵² 1930 m. gyveno Kruonio vlsč. Dobrovolės k.¹⁸⁵³ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. rugsėjo 3 d. iki 1922 m. sausio 11 d. 1919 m. dalyvavo mūšiuose su bermontininkais, 1920 m. – su lenkais.¹⁸⁵⁴ Apdovanojimo liudijimas Nr. 7028, išduotas 1931 m. birželio 25 d.¹⁸⁵⁵

Andrius Sinkevičius, Vinco (Vicento). Gimė 1899 m. lapkričio 4 d. Kietaviškių vlsč. Peliūnų k. Motina – Kotryna Sabaliauskaitė.¹⁸⁵⁶ 1928 m. gyveno Kietaviškių vlsč. Žikaronių k.¹⁸⁵⁷ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 24 d. iki 1921 m. spalio 20 d. Dalyvavo mūšiuose su bolševikais 1919 m. ir su lenkais 1920 m.¹⁸⁵⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 4640, išduotas 1930 m. vasario 15 d.¹⁸⁵⁹

Antanas Sinkevičius. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. kovo 27 d. d. ir 1919 m. kovo 29 d. įrašytas Antanas Sinkevičius, 28 metų, kilęs iš Žaslių miestelio.¹⁸⁶⁰

Petras (Petras-Danielius) Sinkevičius, Vlodo (Vladislovo). Gimė 1879 m. sausio 3 d. Rumšiškių vlsč. Tadaravos (Teodoravo) k. Kitur rašoma – Kruonio valsčiaus Mankuviškių k.¹⁸⁶¹ arba Panemunės mstl. (Kauno apskr.)¹⁸⁶² Motina – Marijona Sinkevičaitė.¹⁸⁶³ Mirė 1920 m. gegužės 10 d. A. Panemunės mstl.¹⁸⁶⁴ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. vasario 21 d. iki 1920 m. gegužės 10 d. KAM Sanitarijos skyriuje. Jaun. sanitarijos puskarininkis. „*Betarnaudamas kariuomenėje mirė ir išbrauktas iš sanitarijos tarnautojų sąrašų.*“¹⁸⁶⁵ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3827, išduotas 1929 m. lapkričio 11 d. mirusio Petro Sinkevičiaus žmonai Onai Sinkevičienei, 1929 m. gyvenusiai A. Panemunės miestelyje.¹⁸⁶⁶

Zigmas (Zigmantas) Sinkevičius, Motiejaus. Gimė 1898 m. spalio 28 d. Kietaviškių vlsč. Gilūšių k. Motina – Agota Bliujūtė.¹⁸⁶⁷ 1929 m. gyveno Vievio vlsč. Ažuolinių k.¹⁸⁶⁸ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 7 d. iki 1922 m. sausio 24 d.¹⁸⁶⁹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 5318, išduotas 1930 m. birželio 25 d.¹⁸⁷⁰

Adomas Simonavičius. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąraše 1919 m. rugpjūčio 3 d. įrašytas Adomas Simonavičius, 23 metų, kilęs iš Kruonio vlsč. Jonyliškių k.¹⁸⁷¹

Romualdas Skorobogatas (Skorobogatovas), Kazio. Gimė 1901 m. spalio 31 d. Žaslių vlsč. Kasilauščiznos „mazonė“ („*Kaišiadorių geležinkelio ploto zone*“). Motina – Malvina Stanišauskaitė. 1927 m. sausio 16 d. Kaišiadorių bažnyčioje susituokė su Marijona Stankevičiute.¹⁸⁷² 1928 m. gyveno Kaišiadoryse.¹⁸⁷³ Tarnavo savanoriu nuo 1920 m. balandžio 11 d. iki 1922 m. lapkričio 10 d. 4-ame pėstininkų pulke.¹⁸⁷⁴ 1920 m. dalyvavo mūšiuose su lenkais. Nuo 1923 m. sausio 20 d. iki 1923 m. birželio 1 d. tarnavo III pėstininkų divizijos štabe laisvai samdomu raštininku.¹⁸⁷⁵ Apdovanojimo liudijimas Nr. 829, išduotas 1928 m. rugpjūčio 29 d.¹⁸⁷⁶ LKKSS Trakų skyriaus narys.¹⁸⁷⁷ 1937 m. išrinktas LKKSS Trakų skyriaus valdybos sekretoriumi.¹⁸⁷⁸ LŠS narys.¹⁸⁷⁹ Nuo 1924 m. sausio 1 d. iki 1928 m. liepos 3 d. tarnavo Trakų apskrities arešto namuose prižiūrėtoju-raštininku.¹⁸⁸⁰ Nuo 1929 m. vasario 1 d. iki 1940 m. sausio 8 d. tarnavo Pasienio policijos Trakų baro 5-ame rajone eiliniu policininku, vėliau – vyr. policininku. Nuo 1940 m. sausio 9 d. iki 1940 m. kovo 1 d. tarnavo Pasienio policijos Valkininkų bare, vėliau – iki 1940 m. rugsėjo 17 d. – Pasienio policijos Trakų bare. Apdovanotas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino ordino 3-ojo laipsnio medaliu, Lietuvos nepriklausomybės medaliu.¹⁸⁸¹

Juozas Skrebutėnas (Skrebutenas, Skrabutėnas, Skrabutenas), Augusto. Gimė 1895 m. rugpjūčio 26 d. Tverėčiaus vlsč. Babinų k. (Švenčionių apskr.). Motina – Viktorija „iš namų Bernat“.¹⁸⁸² 1928–1929 m. gyveno Palangoje (Kretingos apskr.), 1940 m. – Žaslių vlsč. Dainavėlės k.¹⁸⁸³ Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. gegužės 25 d. d. iki 1923 m. rugsėjo 17 d. Ukmergės komendantūroje ir 9-ame pėstininkų pulke. Dalyvavo mūšiuose: „*1919 m. po Ukmergės ir 1920 m. Dvinsko ir Giedraičių rajone*“. Vyr. puskarininkis.¹⁸⁸⁴ Karių savanorių komisija 1930 m. ir 1931 m. atmetė J. Skrebutėno prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „*nes jis įstojo Liet. k-nėn 1919.V.25 d. kaipo buvęs rusų kar. pusk[arininkis]. buvo paliestas 1919.I.15 d. mobilizacijos*“.¹⁸⁸⁵ Kūrėjo savanorio medalio komisija 1930 m. ir 1932 m. šį nutarimą patvirtino.¹⁸⁸⁶ Nuo 1923 m. rugsėjo 22 d. iki 1924 m. sausio 1 d. tarnavo Trakų apskrities pasienio policijos baro 6-ame rajone vyr. puskarininkiu.¹⁸⁸⁷ 1928–1932 m. tarnavo Klaipėdos krašto Pasienio policijos sargybiniu ir vachmistru. Apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu.¹⁸⁸⁸ Tarnavo rusų kariuomenėje nuo 1915 m. gegužės 27 d. 1915 m. rugsėjo 17 d. pateko į vokiečių nelaisvę. 1918 m. gruodžio 18 d. grįžo iš nelaisvės.¹⁸⁸⁹

Vincas Skrockis (Skrockas), Motiejaus. Gimė 1899 m. liepos 1 d. Kruonio vlsč. Vilūnų k. Motina – Marijona Ramoškaitė.¹⁸⁹⁰ Žuvo 1919 m. rugsėjo 20 d. (arba 23 d.) Musninkų vlsč. Čiobiškio k. (Ukmergės apskr.). Tarnavo Kaišiadorių komendantūroje savanoriu nuo 1919 m. birželio 10 d. Nukautas mūšyje su lenkais ant Čiobiškio

1851 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 130–131; b. 100, l. 51.

1852 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3637, l. 3.

1853 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3637, l. 2.

1854 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3637, l. 2, 4.

1855 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3637, l. 7.

1856 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3670, l. 5.

1857 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3670, l. 6.

1858 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3670, l. 4.

1859 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3670, l. 1.

1860 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 61a–62; b. 100, l. 26.

1861 <https://www.kpc.lt/savonoris-203/Sinkevicius-Petras-s-Vladislovo-Vlodo/?cntnt01page=4> [žiūrėta 2023-09-22].

1862 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3657, l. 2, 9.

1863 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3657, l. 2a.

1864 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3657, l. 3.

1865 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3657, l. 4.

1866 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3657, l. 2, 9.

1867 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3669, l. 3.

1868 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3669, l. 2.

1869 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3669, l. 5.

1870 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3669, l. 13.

1871 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 135–136.

1872 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3733, l. 3.

1873 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3733, l. 2.

1874 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3733, l. 2, 5.

1875 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3733, l. 7.

1876 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3733, l. 7.

1877 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25 a. p.

1878 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 151, l. 2.

1879 LCVA, f. 561, ap. 1, b. 4, l. 3 a. p., b. 203, l. 101 a. p.; ap. 15, b. 581, l. 2.

1880 LCVA, f. 394, ap. 16, b. 397, l. 1 a. p., 6, 7.

1881 LCVA, f. 394, ap. 16, b. 397, l. 2, 45.

1882 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2950, l. 5.

1883 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2950, l. 6, 51.

1884 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2950, l. 3, 8.

1885 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2950, l. 5 a. p., 40 a. p.

1886 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2950, l. 22, 49.

1887 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2950, l. 37.

1888 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2950, l. 1, 32, 36; f. 394, ap. 17, b. 4422, l. 1.

1889 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2950, l. 1 a. p., 26.

1890 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3745, l. 3.

tilto 1919 m. rugsėjo 20 d.¹⁸⁹¹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 5865, išduotas 1930 m. lapkričio 11 d. žuvusio Vinco Skrockio broliui Antanui Skrockui, 1930 m. gyvenusiam Kruonio vlsč. Basonių k.¹⁸⁹²

Alfonsas Sokalinskas (Sokolonskas), Adomo. Gimė 1901 m. liepos 16 d. Žaslių vlsč. Miškiniškių (Eriogalos) vnk. Motina – Antanina Šadzevičiūtė.¹⁸⁹³ 1928 m. gyveno Žasliuose¹⁸⁹⁴ (kitur rašoma – Žaslių vlsč. Talpūnų k.¹⁸⁹⁵). Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 30 d. iki 1920 m. birželio 16 d., pašauktu – nuo 1924 m. sausio 13 d. iki 1925 m. balandžio 7 d.¹⁸⁹⁶ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2588, išduotas 1929 m. gegužės 31 d.¹⁸⁹⁷ LKKSS Trakų skyriaus narys.¹⁸⁹⁸

Mejeris Soloveičikas (Salaveičikas), Chaikelio (Chaikino, Chaimo). Gimė 1904 m. (kitur – 1901 m., 1903 m.¹⁸⁹⁹) Žiežmariuose.¹⁹⁰⁰ 1928–1929 m. gyveno Žiežmariuose.¹⁹⁰¹ Tarnavo kariuomenėje savanoriu nuo 1919 m. liepos 23 d. iki 1920 m. rugsėjo 7 d. Kauno batalione (vėliau 7-ame pėstininkų pulke) ir pašauktu nuo 1921 m. lapkričio 6 d. iki 1922 m. spalio 15 d. „Pabėgo iš kariuomenės 1920 m. sausio mėn. 20 d.; grįžo iš pabėgimo vasario mėn. 8 d.“¹⁹⁰² Karių savanorių komisija 1929 m. atmetė M. Soloveičiko prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes jis tarnaujant Liet. kariuomenėje, buvo iš jos 18 dienų pabėgęs“.¹⁹⁰³

Jurgis Staliulionis, Igno. Gimė 1891 m. balandžio 15 d. Kaišiadorių vlsč. Eitekonų k. Motina – Marijona Gužytė.¹⁹⁰⁴ Žmona – Anelė Šropšaitė.¹⁹⁰⁵ 1928 m. gyveno Kaišiadorių vlsč. Paliepių vnk.¹⁹⁰⁶ Tarnavo savanoriu nuo 1920 m. liepos 22 d. iki 1921 m. liepos 27 d. Aviacijos parke. „Už savavališką išvykimą atostogoms 1920 m. lapkričio mėn. 12 d., kuriose išbuvo šešias dienas, atimtas grandinio laipsnis, paliuosuotas nuo pareigų viršilos ir areštuotas 12 parų.“¹⁹⁰⁷ Savo pasišalinimą iš kariuomenės aiškino tuo, jog gavo iš tėvo telegramą, kurioje tėvas prašė jį sugrįžti namo dėl motinos ligos. Prašė vado išleisti namo, tačiau šiam neleidus – vadams nurodęs išėjo be leidimo.¹⁹⁰⁸ Vis tik savanorio statusą J. Staliulionis gavo. Apdovanojimo liudijimas Nr. 1834, išduotas 1929 m. kovo 23 d.¹⁹⁰⁹ LKKSS Trakų skyriaus narys.¹⁹¹⁰ Nuo 1928 m. rugsėjo 1 d. iki 1929 m. vasario 1 d. tarnavo Pasienio policijos Trakų baro 2-ame rajone eiliniu policininku.¹⁹¹¹

Antanas Stančikas, Miko. Gimė 1897 m. rugpjūčio 20 d. Semeliškių vlsč. Stančikų k. Motina – Alena Mikalauskaitė.¹⁹¹² 1928–1930 m. gyveno Kaišiadoryse, Liudo Giros g. 10, vėliau – Trakų apskr. Onuškio mstl.¹⁹¹³ 1938 m. gyveno Vievyje.¹⁹¹⁴ Tarnavo savanoriu

nuo 1919 m. vasario 10 d. iki 1921 m. gegužės 21 d. Inžinerijos batalione ir Atskirame batalione (vėliau 5-ame pėstininkų pulke). Vyr. puskarininkis.¹⁹¹⁵ 1919–1920 m. dalyvavo mūšiuose su lenkais Suvalkijoje ir Vievio apylinkėse.¹⁹¹⁶ Apdovanojimo liudijimas Nr. 7474, išduotas 1931 m. spalio 28 d.¹⁹¹⁷ LKKSS Trakų skyriaus 1939–1940 m. valdybos žinių lape įrašytas narys Antanas Stančikas, 1895 gimimo metų, pensininkas, gyvenęs Kaišiadoryse.¹⁹¹⁸ Nuo 1921 m. birželio 15 d. iki 1923 m. balandžio 14 d. tarnavo Trakų apskrities policijos vyresnioju policininku Semeliškėse, Užugostyje, Mūro Strėvininkuose, Darsūniškyje, Kruonyje, Vievyje. Nuo 1923 m. balandžio 15 d. iki 1926 m. sausio 25 d. ėjo Trakų apskrities policijos Trakų nuovados viršininko padėjėjo pareigas.¹⁹¹⁹ Nuo 1927 m. sausio 15 d. iki 1933 m. rugpjūčio 16 d. tarnavo Trakų apskrities policijos I (Kaišiadorių) nuovados, IV (Onuškio) nuovados ir Aukštadvario nuovados vyresnioju policininku. Apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu.¹⁹²⁰ 1914–1917 m. tarnavo rusų kariuomenėje eiliniu.¹⁹²¹

Juozas Stanevičius. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsi-registravusių savanorių sąrašuose 1919 m. kovo 17 d. ir 1919 m. kovo 24 d. įrašytas Juozas Stanevičius, 20 metų, kilęs iš Rumšiškių vlsč. Užtakų (?) k.¹⁹²²

Aleksas (Aleksandras) Stankevičius, Andriaus. Gimė 1903 m. sausio 30 d. Žiežmarių valsčiuje.¹⁹²³ 1928 m. gyveno Kaišiadorių vlsč. Beištrakių k.¹⁹²⁴ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 9 d. iki 1920 m. liepos 23 d.¹⁹²⁵ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2585, išduotas 1929 m. gegužės 31 d.¹⁹²⁶

Jonas Stankevičius. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsi-registravusių savanorių sąrašuose 1919 m. sausio 23 d. įrašytas Jonas Stankevičius, 17 metų, kilęs iš Kaišiadorių apskr. Beištrakių k.¹⁹²⁷

Jonas Stankevičius, Viktoro. Gimė 1901 m. gruodžio 9 d. Žaslių vlsč. Rečionių k.¹⁹²⁸ 1928 m. gyveno Kaišiadorių vlsč. Paliepių vnk., 1940 m. – Onuškio vlsč. Juočionių k.¹⁹²⁹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 22 d. iki 1921 m. spalio 13 d. 2-ame pėstininkų pulke.¹⁹³⁰ LKKSS Trakų skyriaus narys.¹⁹³¹ Nuo 1928 m. gegužės 15 d. iki 1940 m. sausio 8 d. tarnavo Pasienio policijos Trakų baro eiliniu policininku, nuo 1940 m. sausio 9 d. – Pasienio policijos Valkininkų bare, nuo 1940 m. kovo 1 d. iki 1940 m. rugsėjo 18 d. Vilniaus bare.¹⁹³²

Juozas Stankevičius, Karolio. Gimė 1902 m. kovo 8 d. Kruonio vlsč. Tretekavos k. Motina – Sofija Bulinskaitė.¹⁹³³ 1930 m. gyveno Argentinoje.¹⁹³⁴ 1942 m. gyveno Aukštadvario vlsč. Karapolio k.¹⁹³⁵

1891 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3745, l. 2, 4.

1892 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3745, l. 2, 5, 6.

1893 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3745, l. 3.

1894 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3815, l. 2.

1895 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3815, l. 5.

1896 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3815, l. 4.

1897 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3815, l. 7.

1898 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25.

1899 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2975, l. 4, 15, 16 a. p.

1900 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2975, l. 2, 7.

1901 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2975, l. 2, 6.

1902 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2975, l. 2, 4.

1903 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 2975, l. 2, 7 a. p.

1904 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3857, l. 3.

1905 LCVA, f. 409, ap. 8, b. 91, l. 1 a. p.

1906 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3857, l. 2.

1907 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3857, l. 4; f. 409, ap. 8, b. 91, l. 1 a. p.

1908 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3857, l. 6.

1909 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3857, l. 10.

1910 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25 a. p.

1911 LCVA, f. 409, ap. 8, b. 91, l. 2.

1912 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3867, l. 5.

1913 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3867, l. 1–3.

1914 LCVA, f. 1767, ap. 1, b. 164, l. 6.

1915 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3867, l. 6, 8, 12.

1916 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3867, l. 3, 12.

1917 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3867, l. 38.

1918 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 151, l. 24.

1919 LCVA, f. 409, ap. 8, b. 138, l. 57.

1920 LCVA, f. 409, ap. 8, b. 138, l. 4.

1921 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3867, l. 11; f. 409, ap. 8, b. 138, l. 3 a. p.

1922 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 56–57; b. 100, l. 25.

1923 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3000, l. 3.

1924 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3000, l. 2.

1925 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3000, l. 4.

1926 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3000, l. 6.

1927 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 15–16; b. 100, l. 6 a. p.

1928 LCVA, f. 401, ap. 1, b. 960, l. 1 a. p.; f. 1120, ap. 2, b. 352, l. 1.

1929 LCVA, f. 401, ap. 1, b. 960, l. 6, 60.

1930 LCVA, f. 401, ap. 1, b. 960, l. 1 a. p.; f. 1120, ap. 2, b. 352, l. 11.

1931 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25; f. 401, ap. 1, b. 960, l. 80

1932 LCVA, f. 401, ap. 1, b. 960, l. 2.

1933 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3922, l. 3.

1934 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3922, l. 2.

1935 LCVA, f. 491, ap. 3, b. 187, l. 1.

Tarnavo savanoriu nuo 1920 m. birželio 17 d. iki 1922 m. spalio 7 d. 2-ame pėstininkų pulke. 1920 m. dalyvavo mūšiuose su lenkais.¹⁹³⁶ Apdovanojimo liudijimas Nr. 6699, išduotas 1931 m. balandžio 21 d. J. Stankevičiaus žmonai Stasei Stankevičienei, 1930 m. gyvenusiai Aukštadvario vlsč. Karapolio k.¹⁹³⁷

Jurgis Stankevičius, Andriaus. Gimė 1901 m. balandžio 17 d. Rumšiškių vlsč. Rumšiškių miestelyje (Kauno apskr.). Motina – Marijona Dvarekaitė. 1923 m. rugpjūčio 26 d. Rumšiškių bažnyčioje susituokė su Anastazija Daunoravičiute.¹⁹³⁸ 1936 m. gyveno Prienuose.¹⁹³⁹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. rugsėjo 4 d. iki 1922 m. sausio 11 d. 2-ame atsargos batalione ir 8-ojo pėstininkų pulko 3-oje kulkosvaidžių kuopoje. „Už dalyvavimą sukilime areštuotas 1920 m. vasario mėn. 25 d. Ypatingo Karo Teismo sprendimu iš 1920 m. gegužės m. 16 d. išteisintas.“¹⁹⁴⁰ Apdovanojimo liudijimas Nr. 9823, išduotas 1936 m. rugpjūčio 7 d.¹⁹⁴¹

Aleksas (Aleksandras) Stankūnas, Kazio. Gimė 1893 m. spalio 27 d. Kaune. Motina – Rozalija „iš Džemedžionių“.¹⁹⁴² 1929 m. gyveno Kaišiadoryse.¹⁹⁴³ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. vasario 1 d. iki 1920 m. kovo 15 d. Atskirame batalione (vėliau – 5-ame pėstininkų pulke). Vyr. puskarininkis.¹⁹⁴⁴ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3605, išduotas 1929 m. rugpjūčio 31 d.¹⁹⁴⁵ 1915 m. tarnavo rusų kariuomenėje.¹⁹⁴⁶

Aleksandras (Aleksas) Stasiulevičius, Domininko. Gimė 1897 m. vasario 22 d. Kietaviškių vlsč. Kalninių Jagelonių k. Motina – Ona Česonytė.¹⁹⁴⁷ Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. gegužės 26 d. iki 1920 m. rugsėjo 22 d. Ukmergės atskirame pėstininkų batalione (vėliau – 8-ame pėstininkų pulke). Dingo be žinios mūšyje su lenkais ties Želva.¹⁹⁴⁸ Karių savanorių komisija 1931 m. atmetė Domo Stasiulevičiaus prašymą apdovanoti jo dingusį be žinios sūnų Aleksą Stasiulevičių Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes Aleksas Stasiulevičius stojo k-nėn 1919.V.26 d., o kaipo gimęs 1897 m. buvo paliestas 1919.III.5 d. naujokų šaukimo“.¹⁹⁴⁹ 1931 m. šis nutarimas patvirtintas.¹⁹⁵⁰

Jonas Stasiulevičius, Martyno. Gimė 1899 m. birželio 1 d. Žiežmarių vlsč. Dirgalonių k. Motina – Ona Jančiūnaitė. 1921 m. rugsėjo 6 d. Žiežmarių bažnyčioje susituokė su Uršule Razulevičiene.¹⁹⁵¹ 1928–1936 m. gyveno Žiežmarių vlsč. Pakertų k.¹⁹⁵² Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. kovo 28 d. iki 1920 m. birželio 18 d. Kauno komendantūros įgulos 4-oje kuopoje ir Vilniaus bataliono (vėliau – 5-ojo pėstininkų pulko) 2-oje kuopoje. 1919 m. dalyvavo mūšiuose su bolševikais ties Strošiūnų k., Ežerėnais, Kalkūnais, Eglaitė, su lenkais – ties Peliūnų kaimu ir su bermontininkais.¹⁹⁵³ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2267,

išduotas 1929 m. balandžio 24 d.¹⁹⁵⁴ LKKSS Trakų skyriaus narys.¹⁹⁵⁵ Nuo 1938 m. liepos 1 d. LŠS narys.¹⁹⁵⁶ Tarnavo rusų kariuomenėje eiliniu. 1915 m. metais pateko į vokiečių nelaisvę, iš kurios pabėgo 1918 m. gruodžio mėnesį.¹⁹⁵⁷

Stasys Stasiulevičius, Mykolo. Gimė 1901 m. balandžio 1 d. Aukštadvario vlsč. Jasna-Gurkos vnk. Motina – Rozalija Nekrasevičiūtė.¹⁹⁵⁸ 1929–1931 m. gyveno Žiežmarių vlsč. Buivydonių vnk.¹⁹⁵⁹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. spalio 2 d. iki 1923 m. gegužės 29 d. 1-ame lietuvių raitelių pulke (vėliau – 1-ame husarų pulke). Dalyvavo mūšiuose su lenkais, buvo patekęs į lenkų nelaisvę.¹⁹⁶⁰ Apdovanojimo liudijimas Nr. 7475, išduotas 1931 m. spalio 28 d.¹⁹⁶¹ Savo prašyme gauti savanorio medalį nurodo, kad tarnaudamas savanoriu kartu su dviem kareiviais buvo komandiruotas vežti valdiškus daiktus. Pakelyje važiuojant į Ukmergę tie du kareiviai „išdraskė“ vežamą daiktų vagonėlį. Kaip pasakojo S. Stasiulevičius, tie du kareiviai įbaugino jį apie tai neprisitari valdžiai, kitaip jo „laukia iš jų rankų mirtis“. Bijodamas dėl savo gyvybės, teisme gynė nusikaltusius, kaltininkams prisipažinus ir pats Stasys Stasiulevičius buvo nubaustas už vagių slėpimą.¹⁹⁶²

Bronius Pranas Stosiūnas (Stasiūnas), Prano. Gimė 1887 m. sausio 8 d. Semeliškių vlsč. Dzenkūniškių vnk. Motina – Regina Markevičaitė.¹⁹⁶³ Nuo 1919 m. iki 1925 m. ėjo Trakų (Kaišiadorių) apskr. viršininko pareigas. 1928 m. gyveno Panevėžyje, ėjo Panevėžio apskrities viršininko pareigas.¹⁹⁶⁴ Trakų apskrities viršininko 1928 m. gegužės 12 d. išduotame liudijime rašoma, kad „buvusis Trakų Apskrities Viršininkas Stosiūnas Bronius 1919 ir 1920 metais turėjo įkūręs atskirą partizanų būrį, susidedantį apie 30 žmonių, kuris daug reikšmės turėjo likviduojant P. O. W. ir O. S. N. organizacijas ir buvo nuolatinėje sargyboje prieš tuo laiku uoliai veikusius siapus ir anapus demarklinijos lenkų partizanus“.¹⁹⁶⁵ Karių savanorių komisija 1928 m. atmetė B. Stosiūno prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes negali įrodyti, kad Liet. k-menėje yra tarnavęs“.¹⁹⁶⁶ Buvo tarnavęs rusų kariuomenėje.¹⁹⁶⁷

Fabianus Staševskis. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašė 1919 m. kovo 7 d. d. įrašytas Fabianus Staševskis, kilęs iš Kaišiadorių.¹⁹⁶⁸

Kazys Staševičius, Kazio. Gimė 1902 m. gruodžio 7 d. Žaslių vlsč. Kalniškių k. Motina – Ieva Civanavičiūtė.¹⁹⁶⁹ Žmona – Marcisia (Marcelė) Raudeliūnaitė.¹⁹⁷⁰ 1928–1931 m. gyveno Kaišiadorių vlsč. Edvardavo vnk.¹⁹⁷¹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. lapkričio 17 d. iki 1920 m. vasario 28 d. Vilniaus batalione (vėliau – 5-ame pėstininkų pulke), pašauktu – nuo 1922 m. gruodžio 1 d. iki 1923 m. birželio 1 d. 8-ame pėstininkų pulke.¹⁹⁷² Apdovanojimo liudijimas Nr. 1832,

1936 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3922, l. 2, 4.

1937 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3922, l. 2, 6.

1938 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3908, l. 3.

1939 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3908, l. 2.

1940 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3908, l. 2, 7.

1941 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3908, l. 9.

1942 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3040, l. 3.

1943 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3040, l. 2.

1944 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3040, l. 5, 6.

1945 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3040, l. 10.

1946 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3040, l. 2.

1947 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3936, l. 3.

1948 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3936, l. 2, 6.

1949 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3936, l. 3 a. p., 15.

1950 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3936, l. 13, 16.

1951 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3933, l. 3.

1952 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3933, l. 3; f. 409, ap. 7, b. 884, l. 10.

1953 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3933, l. 8.

1954 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3933, l. 2, 4.

1955 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26 a. p.

1956 LCVA, f. 561, ap. 15, b. 700, l. 1 a. p.

1957 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3933, l. 2.

1958 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3935, l. 6.

1959 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3935, l. 2, 5.

1960 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3935, l. 4, 7.

1961 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3935, l. 18.

1962 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3935, l. 5.

1963 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3012, l. 2.

1964 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3012, l. 1.

1965 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3012, l. 4.

1966 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3012, l. 7 a. p.

1967 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3012, l. 6.

1968 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 46 a. p.

1969 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3944, l. 3.

1970 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 356, l. 1 a. p., 27.

1971 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3944, l. 2; f. 1120, ap. 2, b. 356, l. 54.

1972 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3944, l. 4, 5; f. 1120, ap. 2, b. 356, l. 1 a. p.

ištuotas 1929 m. kovo 23 d.¹⁹⁷³ LKKSS Trakų skyriaus narių sąrašė įrašytas Kazys Staškevičius, Kazio, gimęs 1902 m. lapkričio 7 d.¹⁹⁷⁴ Nuo 1929 m. liepos 1 d. iki 1931 m. gegužės 1 d. tarnavo Pasienio policijos Trakų baro 1-ojo ir 5-ojo rajonų eiliniu policininku.¹⁹⁷⁵

Izidorius Stelmokas, Mykolo. Gimė 1890 m. gegužės 9 d. Kaišiadorių vlsč. Krušonių k. Motina – Magdalena Matulionytė.¹⁹⁷⁶ 1936 m. gyveno gimtinėje.¹⁹⁷⁷ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 15 d. iki 1920 m. balandžio 7 d. 2-ame pėstininkų pulke ir 5-ame pėstininkų pulke.¹⁹⁷⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 9753, išduotas 1936 m. balandžio 30 d.¹⁹⁷⁹

Pranas Stelmokas, KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. kovo 29 d. ir 1919 m. balandžio 1 d. įrašytas Pranas Stelmokas, 19 metų, kilęs iš Žaslių vlsč. Kaniutiškių k., baigęs mokytojų kursų, mokytojas.¹⁹⁸⁰

Stasys (Stanislovas) Stelmokas, Mato. Gimė 1900 m. spalio 30 d. Žiežmarių vlsč. Juknionių (Juknionių Babilių) k. Motina – Ona Keturkaitė. 1924 m. liepos 6 d. Žiežmarių bažnyčioje susituokė su Eleonora Strašunskaite.¹⁹⁸¹ 1929 m. gyveno Kruonio vlsč. Basonių k.¹⁹⁸² Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 29 d. iki 1921 m. spalio 17 d. 1-oje inžinerijos kuopoje (vėliau – Inžinerijos pulke).¹⁹⁸³ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3662, išduotas 1929 m. rugpjūčio 21 d.¹⁹⁸⁴

Kazys (Kazimieras) Steponavičius, Juozo (Juozapo). Gimė 1888 m. kovo 4 d. Rumšiškių vlsč. Juodlaukio (?) k. Motina – Marijona Sakalauskaitė.¹⁹⁸⁵ 1940 m. gyveno Pažaislio vlsč. Naujasodžių k. (Kauno apskr.).¹⁹⁸⁶ Tarnavo kariuomenėje nuo 1921 m. liepos 28 d. iki 1922 m. rugsėjo 3 d. 3-ame kavalerijos „Geležinio vilko“ pulke (vėliau – 3-jame dragūnų „Geležinio vilko“ pulke).¹⁹⁸⁷ 1914–1916 m. tarnavo rusų kariuomenėje.¹⁹⁸⁸ Pateikė prašymą dėl savanorio statuso 1940 m. birželio 10 d.

Vaclovas Stirna, Vinco. Gimė 1901 m. kovo 26 d. Žaslių vlsč. Migučionių k. Motina – Marijona Kondrataitė.¹⁹⁸⁹ 1928 m. gyveno Kietaviškių vlsč. Žebertonių k.¹⁹⁹⁰ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 1 d. iki 1920 m. birželio 15 d. Atskiroje geležinkelių kuopoje.¹⁹⁹¹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2538, išduotas 1929 m. gegužės 31 d.¹⁹⁹² LKKSS Trakų skyriaus narys.¹⁹⁹³

Juozas Strašunskas, Juozo. Gimė 1899 m. rugpjūčio 22 d. Žiežmarių vlsč. Kaspariškių k. Motina – Teklė Leščiuūtė. 1924 m. sausio 21 d. Žiežmarių bažnyčioje susituokė su Uršule Grigaliūnaite.¹⁹⁹⁴

1929 m. gyveno Kietaviškių vlsč. Žikaronių k.¹⁹⁹⁵ 1929 m. Juozas ir Teklė Strašunskai augino 4 vaikus: Stasį, Justiną, Zuzaną, Damę.¹⁹⁹⁶ Tarnavo savanoriu nuo 1920 m. kovo 31 d. iki 1921 m. birželio 8 d. Autobatalione.¹⁹⁹⁷ Apdovanojimo liudijimas Nr. 5319, išduotas 1930 m. birželio 25 d.¹⁹⁹⁸

Rubinas Stražas, Chono (Choneso). Gimė 1901 m. gegužės 3 d. Žiežmariuose.¹⁹⁹⁹ 1931 m. gyveno Vandžiogaloje (Kauno apskr.).²⁰⁰⁰ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 3 d. iki 1921 m. spalio 17 d. Kauno batalione (vėliau – 7-ame pėstininkų pulke).²⁰⁰¹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 8075, išduotas 1932 m. kovo 9 d.²⁰⁰²

Pranas Subačius, Petro. Gimė 1898 m. lapkričio 23 d. Kruonio vlsč. Pauliankos k. Motina – Marcelė Libkevičaitė.²⁰⁰³ (Tėvas Petras Subačius, gimęs 1855 m.²⁰⁰⁴, 1919 m. buvo išvykęs į Ameriką.²⁰⁰⁵). 1929 m. gyveno Kruonio vlsč. Adamavos k.²⁰⁰⁶ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 5 d. iki 1920 m. rugpjūčio 6 d.²⁰⁰⁷ Apdovanojimo liudijimas Nr. 4629, išduotas 1930 m. vasario 15 d.²⁰⁰⁸ Žemės gavo Kruonio vlsč. Adomėlių k., valdė 17 ha. 1937 m. gyveno Kaune.

Zigmaz (Zigmantas) Sukadolskas (Suchadolskis, Suchodolskis), Kazio. Gimė 1896 m. sausio 6 d. Rumšiškių vlsč. Gastilonių k. Motina – Agata Banenytė. 1925 m. lapkričio 7 d. Raudondvario bažnyčioje susituokė su Ona Janušauskaite.²⁰⁰⁹ 1929 m. gyveno Babtų vlsč. Žemaitkiemio vnk.²⁰¹⁰ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 22 d. iki 1921 m. spalio 17 d. Kauno batalione (vėliau – 7-ame pėstininkų pulke).²⁰¹¹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 5511, išduotas 1930 m. rugpjūčio 11 d.²⁰¹²

Aleksys (Aleksis) Suslavičius. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. vasario 26 d. įrašytas Aleksys Suslavičius, 20 metų, kilęs iš Žaslių vlsč. Talpūnų k.²⁰¹³ LKKSS Trakų skyriaus narių sąrašė įrašytas Aleksas Suslavičius, Alekso, gimęs 1898 m.²⁰¹⁴

Aleksas (Aleksandras) Suslavičius, Onos. Gimė 1898 m. liepos 9 d. Žaslių vlsč. Burbiškių k.²⁰¹⁵ 1929 m. gyveno Kietaviškių vlsč. Abromiškių dvare.²⁰¹⁶ Tarnavo nuo 1919 m. vasario 28 d. iki 1921 m. lapkričio 21 d. 1-oje inžinerijos kuopoje (vėliau – Inžinerijos pulke).²⁰¹⁷ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3127, išduotas 1929 m. birželio 26 d.²⁰¹⁸

1973 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3944, l. 9.
1974 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25.
1975 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 356, l. 2.
1976 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3988, l. 3.
1977 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3988, l. 2.
1978 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3988, l. 5.
1979 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3988, l. 7.
1980 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 62; b. 100, l. 27 a. p.
1981 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3977, l. 3.
1982 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3977, l. 2.
1983 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3977, l. 2, 4.
1984 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3977, l. 6.
1985 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3086, l. 6.
1986 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3086, l. 2.
1987 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3086, l. 2, 4.
1988 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 3086, l. 4.
1989 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3102, l. 3.
1990 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3102, l. 2.
1991 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3102, l. 4.
1992 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3102, l. 6.
1993 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26.
1994 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3127, l. 3.

1995 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3127, l. 2.
1996 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3127, l. 10.
1997 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3127, l. 4, 5.
1998 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3127, l. 18.
1999 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3168, l. 8.
2000 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3168, l. 2.
2001 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3168, l. 2, 5.
2002 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3168, l. 15.
2003 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3226, l. 3.
2004 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3226, l. 4.
2005 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3226, l. 7.
2006 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3226, l. 2.
2007 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3226, l. 5.
2008 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3226, l. 9.
2009 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3240, l. 3.
2010 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3240, l. 2.
2011 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3240, l. 2, 4.
2012 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3240, l. 6.
2013 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 39–40; b. 100, l. 16 a. p.
2014 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26.
2015 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4941, l. 3.
2016 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4941, l. 2.
2017 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4941, l. 2, 4.
2018 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4941, l. 7.

Jurgis Svencickas, Jurgio. Gimė 1901 m. spalio 4 d. Kruonio vlsč. Jonyliškių k. Motina – Teklė Kalvinskaitė. 1924 m. lapkričio 23 d. Žiežmarių bažnyčioje susituokė su Emilija Baibokaitė.²⁰¹⁹ 1929 m. gyveno Kruonio vlsč. Basonių k.²⁰²⁰ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. liepos 16 d. iki 1922 m. sausio 1 d. Marijampolės batalione (vėliau – 6-ame pėstininkų pulke).²⁰²¹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 5412, išduotas 1930 m. liepos 31 d.²⁰²²

Petras Svinskas, Jono. Gimė 1900 m. birželio 26 d. Žiežmariuose. Motina – Magdalena Bričkauskaitė. 1923 m. lapkričio 26 d. Žiežmarių bažnyčioje susituokė su Petronėle Morkūnaite.²⁰²³ 1929 m. gyveno Žiežmarių vlsč. Tryliškių dvare.²⁰²⁴ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. kovo 19 d. iki 1921 m. gruodžio 11 d.²⁰²⁵ Apdovanojimo liudijimas Nr. 5824, išduotas 1930 m. spalio 31 d.²⁰²⁶

Teodoras Šarkovas, Mikėjo. Gimė 1894 m. gegužės 16 d. Žiežmarių vlsč. Martiniškių k.²⁰²⁷ 1928 m. gyveno Žiežmarių vlsč. Martiniškių k.²⁰²⁸ Taip pat minima, kad gyveno Mūro Strėvininkų k. Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. kovo 22 d. iki 1922 m. kovo 19 d.²⁰²⁹ 1915–1917 m. tarnavo rusų kariuomenėje vyr. puskarininkiu.²⁰³⁰ Karių savanorių komisija 1928 m. atmetė T. Šarkovo prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes stojo Liet. k-nėn 1919 m. III. 22 d., o kaipo buvęs rusų armijos pusk[arininkis]. buvo paliestas mobil. 1919 m. I. 15 d.“²⁰³¹ Už didvyriškumą mūšiuose su bolševikais 1919 m. du kartus apdovanotas Vyties Kryžiumi²⁰³².

Bernardas Ščerbavičius, Jono. Gimė 1899 m. sausio 7 d. Žiežmarių vlsč. Bačkonių (Polubočky) k. Motina – Marijona „iš Jacinavičių“.²⁰³³ 1923–1928 m. gyveno Kaune.²⁰³⁴ Tarnavo nuo 1919 m. balandžio 10 d. iki 1923 m. rugsėjo 17 d. Viršila.²⁰³⁵ Apdovanojimo liudijimas Nr. 1507, išduotas 1929 m. vasario 19 d.²⁰³⁶ 1928 m. tarnavo Kauno miesto policijos II nuovados vyr. policininku.²⁰³⁷

Juozas Šernius, Jokūbo. Gimė 1894 m. sausio 30 d. Švėkšnos vlsč. Šiaudėnų k. (Tauragės apskr.). Motina – Razalija Preitakaitė.²⁰³⁸ 1928–1929 m. gyveno Rumšiškių vlsč. Aleksandruvos k.²⁰³⁹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. vasario 1 d. iki 1920 m. kovo 24 d. 1-ame Žemaičių batalione Tauragėje, Šiaulių komendantūroje, Vilkaviškio komendantūroje, nuo 1920 m. balandžio 22 d. iki 1921 m. gegužės 24 d. – 1-ojo pasienio pulko 7-oje kuopoje ir nuo 1921 m. rugsėjo mėn. 1 d. iki 1922 m. lapkričio mėn. 20 d. KAM Karo butų skyriuje Kaune. Vyr. puskarininkis.²⁰⁴⁰ Dalyvavo mūšiuose su bermontininkais.²⁰⁴¹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 4577, išduotas 1930 m. vasario 15 d.²⁰⁴²

1915–1918 m. tarnavo rusų kariuomenėje eiliniu.²⁰⁴³

Juozas (Juozapas) Šeškus, Antano. Gimė 1899 m. kovo 1 d. Stakliškių vlsč. Alšininų k. (Alytaus apskr.). Motina – Magdalena Cekanavičiūtė.²⁰⁴⁴ 1931 m. gyveno Kruonio vlsč. Karveliškų k.²⁰⁴⁵ Tarnavo kariuomenėje nuo 1920 m. rugsėjo 24 d. iki 1922 m. spalio 5 d.²⁰⁴⁶ Karių savanorių komisija 1932 m. atmetė J. Šeškaus prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes jis stojo po jo metų šaukimo, o šeimos lengvatos neturįs“.²⁰⁴⁷ 1932 m. šis nutarimas patvirtintas.²⁰⁴⁸

Bernardas Šiugžda, Jono. Gimė 1900 m. gegužės 10 d. Žiežmarių vlsč. Graužų k. Motina – Domicelė Lubnytė. 1925 m. Žiežmarių bažnyčioje susituokė su Marcelu Pukevičiūte.²⁰⁴⁹ 1931 m. gyveno Žiežmarių vlsč. Graužų k.²⁰⁵⁰ Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. spalio 15 d. iki 1922 m. balandžio 5 d.²⁰⁵¹ Karių savanorių komisija 1932 m. atmetė Bernardo Šiugždos prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes jis stojo k-nėn 1919.X.15 d., o kaipo gimęs 1900 m. buvo paliestas 1919.X.1 d. naujokų šaukimo“.²⁰⁵² 1932 m. nutarimas patvirtintas.²⁰⁵³ 1920 m. pasižymėjo mūšiuose su lenkais ties Širvintomis, buvo apdovanotas Vyties Kryžiumi²⁰⁵⁴.

Juozas (Juozapas) Šiugždinis, Jokūbo. Gimė 1895 m. birželio 11 d. Jiezno vlsč. Pelekonių k. (Alytaus apskr.). Motina – Ona Zykaitė.²⁰⁵⁵ 1929 m. gyveno Kruonio vlsč. Basonių-Kalvių k.²⁰⁵⁶ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. spalio 23 d. iki 1921 m. rugsėjo 6 d. Jaun. puskarininkis.²⁰⁵⁷ Apdovanojimo liudijimas Nr. 5517, išduotas 1930 m. rugpjūčio 11 d.²⁰⁵⁸ Nuo 1933 m. birželio 22 d. LŠS narys.²⁰⁵⁹ Tarnavo rusų kariuomenėje eiliniu.²⁰⁶⁰ Nurodo, jog buvo krautuvininkas, raštingas, turėjo 8 ha žemės, yra lankęsis Rusijoje ir Galicijoje²⁰⁶¹.

Mejeris Šolovickis (Solovickis). KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. liepos 22 d. ir 1919 m. liepos 30 d. įrašytas Mejeris Šolovickis (Solovickis), 16 metų, kilęs iš Žiežmarių.²⁰⁶²

Michelis Šmidtas (Šmitas), Dovydo. Gimė 1895 m. Žiežmariuose.²⁰⁶³ 1931 m. gyveno Žiežmariuose.²⁰⁶⁴ Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. rugpjūčio 1 d. iki 1921 m. spalio 7 d.²⁰⁶⁵ Dalyvavo mūšiuose su bolševikais ir lenkais.²⁰⁶⁶ „Karo tarnybos metu buvo pabėgęs iš kariuomenės nuo liepos mėn. 11 d. ligi rugpjūčio mėn. 3 dien. 1920

2019 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3278, l. 3.

2020 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3278, l. 2.

2021 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3278, l. 2, 4.

2022 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3278, l. 6.

2023 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3280, l. 3.

2024 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3280, l. 2.

2025 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3280, l. 4.

2026 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3280, l. 7.

2027 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3364, l. 3.

2028 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3364, l. 2.

2029 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3364, l. 5.

2030 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3364, l. 7.

2031 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3364, l. 2.

2032 Kavaliauskas V. Trakų apskrities karžygiai. Trakai, 2018, p. 105.

2033 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3465, l. 3.

2034 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3465, l. 3, 6.

2035 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3465, l. 4.

2036 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3465, l. 12.

2037 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3465, l. 2.

2038 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3441, l. 10.

2039 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3441, l. 2, 35.

2040 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3441, l. 4, 5, 9, 12, 13, 15, 16, 21.

2041 LCVA, f. 1446, ap. 1, b. 24, l. 111.

2042 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3441, l. 36.

2043 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3441, l. 9.

2044 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3458, l. 4.

2045 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3458, l. 2.

2046 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3458, l. 3.

2047 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3458, l. 4 a. p.

2048 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3458, l. 12.

2049 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3624, l. 3.

2050 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3624, l. 2.

2051 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3624, l. 6.

2052 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3624, l. 3 a. p.

2053 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3624, l. 7.

2054 Kavaliauskas V. Trakų apskrities karžygiai. Trakai, 2018, p. 111.

2055 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3619, l. 4.

2056 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3619, l. 2.

2057 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3619, l. 3.

2058 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3619, l. 15.

2059 LCVA, f. 561, ap. 2, b. 1631, l. 566.

2060 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3619, l. 9.

2061 LCVA, f. 561, ap. 2, b. 1631, l. 567.

2062 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 133–134; b. 100, l. 52 a. p.

2063 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3732, l. 5, 6.

2064 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3732, l. 2.

2065 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3732, l. 6.

2066 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3732, l. 2.

*metais.*²⁰⁶⁷ Karių savanorių komisija 1932 m. atmetė M. Šmidto prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes jis 1920 m. buvo iš kariuomenės apie 3 savaites pabėgęs“.²⁰⁶⁸ 1932 m. šis nutarimas patvirtintas.²⁰⁶⁹

Vincas (Vincentas) Špakauskas, Baltramiejaus. Gimė 1898 m. kovo 30 d. Žiežmarių vlsč. Grėbliučiškių k. Motina – Kotryna Sadauskaitė.²⁰⁷⁰ 1929–1930 m. gyveno Semeliškių vlsč. Neciūnų k.²⁰⁷¹ Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. rugpjūčio 4 d.²⁰⁷² Karių savanorių komisija 1931 m. atmetė V. Špakausko prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes jis gimęs 1898 m., o kariuomenėn įstojo po 1919.III.5 d. t. y. po jo amžiaus naujokų šaukimo“.²⁰⁷³ 1931 m. šis nutarimas patvirtintas.²⁰⁷⁴

Motiejus Šriupša (Šrubša, Šriubša, Šrupša), Kazio. Gimė 1897 m. spalio 25 d. Žiežmarių vlsč. Antakalnio k. Motina – Marijona Kielitūtė.²⁰⁷⁵ 1936–1939 m. gyveno Kaišiadorių vlsč. Titnagų k.²⁰⁷⁶ Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. kovo 10 d. iki 1920 m. balandžio 30 d. Atskirame batalione (vėliau – 5-ame pėstininkų pulke). 1919 m. dalyvavo mūšiuose su bolševikais ir lenkais ties Žiežmariais, Pieviais ir Dusetomis.²⁰⁷⁷ Karių savanorių komisija 1936 m. ir 1937 m. atmetė M. Šriupšos prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, nes „gimęs 1897 m. Įstojo kariuomenėn 1919. III.10 d. 1919.III.5 d. šaukimo buvo paliestas. Šeimos lengvatos neturėjo, nes jo tėvas 1919.III.5 d. buvo dar gyvas ir nėra įrodyta Naujokų ėmimo komisijoje, kad jo tėvas būtų darbu 1919.III.5 d. netinkamas“.²⁰⁷⁸ 1936 m., 1937 m. ir 1939 m. komisija šį nutarimą patvirtino.²⁰⁷⁹

Vincas (Vincentas) Šriupša (Šrupša, Šrubša), Jurgio. Gimė 1899 m. rugsėjo 2 d. Žiežmarių vlsč. Strėvininkų k. Motina – Kotryna Venskaitė. 1923 m. lapkričio 29 d. Žiežmarių bažnyčioje susituokė su Ona Mitkaite.²⁰⁸⁰ 1928 m. gyveno Kietaviškių vlsč. Žikaronių k.²⁰⁸¹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 20 d. iki 1921 m. spalio 28 d.²⁰⁸² Apdovanojimo liudijimas Nr. 3815, išduotas 1929 m. lapkričio 11 d.²⁰⁸³

Adomas Šulga, Andriaus. Gimė 1899 m. rugpjūčio 22 d. Voistamos vlsč. Uglenų k. (Švenčionių apskr.) (kitur – Šakių apskr. Plokščių vlsč. Karkazų k.)²⁰⁸⁴ Motina – Viktorija Martišonkaitė.²⁰⁸⁵ Žmona – Kazimiera Bernatavičiūtė.²⁰⁸⁶ 1929 m. gyveno Vievio vlsč. Vasiliškių k.²⁰⁸⁷ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 23 d. iki 1921 m. lapkričio 13 d. 1-ame lietuvių raitelių pulke (vėliau – 1-ame kavalerijos pulke). Dalyvavo mūšiuose su bolševikais, bermontininkais ir lenkais.²⁰⁸⁸

2067 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3732, l. 6.

2068 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3732, l. 6 a. p.

2069 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3732, l. 7.

2070 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3664, l. 3.

2071 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3664, l. 2, 4.

2072 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3664, l. 2.

2073 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3664, l. 3 a. p.

2074 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3664, l. 5.

2075 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3669, l. 5.

2076 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3669, l. 3, 48.

2077 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3669, l. 3, 8.

2078 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3669, l. 8, 30 a. p.

2079 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3669, l. 9, 31, 49.

2080 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3670, l. 4.

2081 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3670, l. 2.

2082 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3670, l. 3.

2083 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3670, l. 8.

2084 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3800, l. 3, 8.

2085 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3800, l. 4.

2086 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 384, l. 7.

2087 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3800, l. 2.

2088 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3800, l. 2, 3.

Apdovanojimo liudijimas Nr. 4025, išduotas 1929 m. lapkričio 13 d.²⁰⁸⁹ Nuo 1924 m. liepos 1 d. iki 1933 m. rugsėjo 16 d. tarnavo Trakų apskrities pasienio policijos baro eiliniu policininku. Apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu.²⁰⁹⁰

Baltrus (Baltramiejus) Talevičius (Televičius), Jurgio. Gimė 1863 m. rugsėjo 13 d. Kruonio vlsč. Darsūniškio mstl.²⁰⁹¹ Mirė 1927 m. rugpjūčio 16 d., palaidotas Kauno kapinėse.²⁰⁹² Baigęs Veiverių mokytojų seminariją, dirbo liaudies mokyklų mokytoju.²⁰⁹³ Žmona – Veronika, vaikai: Vytautas, Zigmas, Jonas, Balys.²⁰⁹⁴ Įstojo į kariuomenę laisvai samdomu 1919 m. balandžio 5 d. ir tarnavo iki 1920 m. spalio 5 d. Aviacijos dalies, vėliau – Generalinio štabo Žvalgybos skyriaus išdininku. Karo valdininkas nuo 1919 m. gruodžio 24 d.²⁰⁹⁵ Apdovanojimo liudijimas Nr. 4744, išduotas 1930 m. vasario 15 d. mirusio B. Talevičiaus žmonai Veronikai Talevičienei, 1930 m. gyvenusiai Kaune.²⁰⁹⁶

Arsenijus Tamaravičius (Tamariūnas), Jono. Gimė 1898 m. kovo 4 d. Vilniuje²⁰⁹⁷ (kitur – Molėtuose (Utenos apskr.)²⁰⁹⁸ 1928 m. gyveno Marijampolėje²⁰⁹⁹, 1939 m. – Kaišiadoryse²¹⁰⁰. Tarnavo savanoriu (vėliau – pašauktu) nuo 1919 m. sausio 1 d. iki 1922 m. lapkričio 22 d. Atskirame batalione (vėliau – 5-ame pėstininkų pulke). Viršila. 1919 m. dalyvavo mūšiuose su bolševikais ir bermontininkais, 1920 m. – su lenkais. 1919 m. gruodžio 9 d. buvo sužeistas.²¹⁰¹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 908, išduotas 1928 m. rugsėjo 29 d.²¹⁰² LKKSS Trakų skyriaus narys.²¹⁰³ 1937 m. išrinktas LKKSS Trakų skyriaus valdybos kasininku.²¹⁰⁴ LŠS narys nuo 1924 m. sausio 26 d.²¹⁰⁵ Apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu.²¹⁰⁶ 1928–1937 m. tarnavo Trakų apskrities policijos Kaišiadorių nuovados viršininku.²¹⁰⁷

Jonas Tamašauskas (Tamošauskas, Tomašauskas), Stasės. Gimė 1899 m. balandžio 14 d. Žaslių vlsč. Kaspariškių k.²¹⁰⁸ 1928 m. gyveno Radviliškyje.²¹⁰⁹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 18 d. iki 1921 m. gruodžio 1 d.²¹¹⁰ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3051, išduotas 1929 m. birželio 25 d.²¹¹¹

Jonas Tamašiūnas, Antano. Gimė 1900 m. gruodžio 14 d. Žiežmarių vlsč. Lijono k. Motina – Kotryna Baubaitė. 1923 m. spalio 28 d. Žiežmarių bažnyčioje susituokė su Elena Našlėnaite.²¹¹² 1928 m. minima, kad gyveno Juknionių k. 1929 m. gyveno Žiežmarių vlsč. Budiškių k.²¹¹³ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 29 d. iki

2089 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3670, l. 8.

2090 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 384, l. 3.

2091 LCVA, f. 930, ap. 2, b. 8, l. 2 a. p.

2092 LCVA, f. 930, ap. 2, b. 8, l. 8.

2093 LCVA, f. 930, ap. 2, b. 8, l. 9.

2094 LCVA, f. 930, ap. 2, b. 8, l. 2 a. p.

2095 LCVA, f. 930, ap. 2, b. 8, l. 3.

2096 LCVA, f. 930, ap. 2, b. 8, l. 5, 6.

2097 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4066, l. 4; f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25.

2098 LCVA, f. 394, ap. 17, b. 4930, l. 1; f. 561, ap. 14, b. 129, l. 366.

2099 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4066, l. 2.

2100 LCVA, f. 561, ap. 14, b. 129, l. 366.

2101 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4066, l. 5.

2102 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4066, l. 7.

2103 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25.

2104 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 151, l. 2.

2105 LCVA, f. 561, ap. 14, b. 129, l. 365.

2106 LCVA, f. 394, ap. 17, b. 4930, l. 1 a. p.

2107 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 151, l. 2; f. 394, ap. 17, b. 4930, l. 1; f. 407, ap. 8, b. 16, l. 11, 48.

2108 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4071, l. 4.

2109 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4071, l. 2.

2110 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4071, l. 3.

2111 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4071, l. 8.

2112 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4093, l. 4.

2113 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4093, l. 2.

1921 m. gruodžio 1 d.²¹¹⁴ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2534, išduotas 1929 m. gegužės 31 d.²¹¹⁵ LKKSS Trakų skyriaus narių sąrašė įrašytas Jonas Tamošiūnas, Antano, gimęs 1901 m.²¹¹⁶

Juozas (Juozapas) Tamošiūnas, Jono. Gimė 1889 m. rugsėjo 10 d. Rumšiškių vlsč. Gastilonių k. Motina – Marijona Noreikaitė.²¹¹⁷ 1931 m. gyveno Lapių vlsč. Barsuniškių k. (Kauno apskr.)²¹¹⁸ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 22 d. iki 1920 m. lapkričio 1 d. Vilniaus komendantūroje.²¹¹⁹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 8162, išduotas 1932 m. kovo 29 d.²¹²⁰

Kazys Tamošiūnas. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsi-registravusių savanorių sąrašuose 1919 m. sausio 23 d. įrašytas Kazys Tamošiūnas, 40 metų, kilęs iš Kaišiadorių vlsč. Beištrakių k.²¹²¹

Pranas Tamošiūnas, Jono. Gimė 1900 m. sausio 3 d. Rumšiškių vlsč. Lašinių k. Motina – Uršulė Maleckutė.²¹²² Įstojo į Kaišiadorių komendantūros kuopą savanoriu 1919 m. birželio 10 d. ir 1919 m. rugsėjo 23 d. dingo be žinios Čiobiškyje užpuolus lenkams.²¹²³ Apdovanojimo liudijimas Nr. 6955, išduotas 1931 m. birželio 25 d. dingusio be žinios Prano Tamošiūno broliui Juozui Tamošiūnui, 1930 m. gyvenusiam Kruonio vlsč. Kovaičių k.²¹²⁴

Jurgis Tamulaitis, Petro. Gimė 1899 m. balandžio 25 d. Zapyškio vlsč. Dievogalos k. (Kauno apskr.). Motina – Ona Juškevičiūtė.²¹²⁵ 1924 m. gruodžio 26 d. susituokė su Stefa-Janina Marcinkaite. Baigęs 2 klases gimnazijos.²¹²⁶ 1928 m. gyveno Rumšiškėse, Baranausko g. 33.²¹²⁷ 1939–1940 m. gyveno Jurbarkė.²¹²⁸ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 15 d. iki 1922 m. balandžio 10 d. 2-ame pėstininkų pulke. 1919–1920 m. dalyvavo mūšiuose su bolševikais, bermontininkais ir lenkais. Jaun. puskarininkis-raštininkas.²¹²⁹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 1064, išduotas 1928 m. spalio 20 d.²¹³⁰ Nuo 1922 m. gegužės 21 d. iki 1924 m. lapkričio 3 d. tarnavo Zapyškio valsčiaus savivaldybės sekretoriumi ir valsiaus viršaičiu, nuo 1924 m. lapkričio 4 d. iki 1939 m. rugsėjo 15 d. – Pažaislio, Rumšiškių, Seredžiaus ir Babtų valsčių savivaldybių sekretoriumi, nuo 1939 m. rugsėjo 16 d. – Jurbarko miesto savivaldybės sekretoriumi.²¹³¹ Apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu, Gedimino ordino 2-ojo laipsnio medaliu, Šaulių žvaigždės medaliu.²¹³² Žemės gavo Garliavos vlsč. Ringaudų k. 2-ojo pėstininkų pulko vado atestacijoje nurodoma: „*Tarnaudamas man pavestam pulke ūkio kuopoj, ėjo vyresniojo raštininko pareigas, atsižymėjo sąžiningumu ir darbštumu. Pavestą jam darbą atlikdavo gerai, greitai su pasišventimu. Teistas, baustas, pabėgęs ir jokiuose priešvalstybiniuose prasižengimuose patėmytas nebuvo. Visais atžvilgiais, per visą tarnystės laiką, buvo ištikimas ir drausmingas karys.*“²¹³³

Mikas (Mykolas) Taparauškas, Jono. Gimė 1889 m. rugsėjo 19 d. Rumšiškių vlsč. Livintų k. (kitur – Gudelių vlsč. Zariškių k. (Marijampolės apskr.)²¹³⁴ Motina – Katrė Ambrozevičiūtė. 1923 m. sausio 30 d. Skriaudžių bažnyčioje susituokė su Ona Skirkiene-Grigalevičiūte.²¹³⁵ 1929 m. gyveno I Gudelių vlsč. Alksniškių k. (Marijampolės apskr.)²¹³⁶ Tarnavo savanoriu nuo 1920 m. vasario 20 d. iki 1921 m. liepos 12 d. I-ame atsargos batalione (vėliau – 10-ame pėstininkų pulke). 1920 m. dalyvavo mūšiuose su lenkais. Jaun. puskarininkis.²¹³⁷ Apdovanojimo liudijimas Nr. 4214, išduotas 1929 m. lapkričio 21 d.²¹³⁸ LKKSS Marijampolės skyriaus narys.²¹³⁹ Tarnavo rusų kariuomenėje (grandinio laipsnyje) gaudamas 90 ka-peikų per mėnesį. Rusų kariuomenėje buvo apdovanotas 300 metų sukakties „Romanovo“ medaliu. Dalyvavo mūšiuose su vokiečiais ir buvo patekęs į jų nelaisvę. Lietuvos kariuomenėje algos gaudavo 120 auksinių.²¹⁴⁰

Pranas (Pranciškus) Taparauškas, Kazio. Gimė 1899 m. liepos 22 d. Rumšiškių vlsč. Kieliškių k. Motina – Ona Grigaliūnaitė.²¹⁴¹ 1929 m. gyveno Žiežmarių vlsč. Buivydonių k.²¹⁴² Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 18 d. iki 1921 m. spalio 21 d. Kauno batalione (vėliau – 7-ame pėstininkų pulke). Jaun. puskarininkis. Dalyvavo mūšiuose prieš bolševikus, bermontininkus ir lenkus. Buvo lenkų belaisvėje nuo 1920 m. spalio 17 d. iki 1921 m. sausio 1 d.²¹⁴³ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2885, išduotas 1929 m. birželio 26 d.²¹⁴⁴ LKKSS Trakų skyriaus narių sąrašė įrašytas Pranas Taparauškas, Kazio, gimęs 1899 m. gruodžio 22 d.²¹⁴⁵

Antanas Tarasevičius. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsi-registravusių savanorių sąrašuose 1919 m. kovo 11 d. ir 1919 m. kovo 14 d. įrašytas Antanas Tarasevičius, 42 metų, kilęs iš Žiežmarių.²¹⁴⁶

Juozas Taraila, Raulo. Gimė 1901 m. balandžio 2 d. Valkininkų vlsč. Dargužių k. (1919–1939 m. – teritorija valdoma Lenkijos). Motina – Alena Norkūnaitė.²¹⁴⁷ Žmona – Monika Arlauskaitė.²¹⁴⁸ 1928 m. gyveno Kaišiadoryse.²¹⁴⁹ Tarnavo savanoriu nuo 1918 m. lapkričio 28 d. iki 1922 m. balandžio 1 d. Marijampolės batalione (vėliau – 6-ame pėstininkų pulke).²¹⁵⁰ Dalyvavo mūšiuose su bolševikais, bermontininkais ir lenkais.²¹⁵¹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2253, išduotas 1929 m. balandžio 24 d.²¹⁵² LKKSS Trakų skyriaus narių sąrašė įrašytas Juozas Taraila, Raulo, gimęs 1901 m. birželio 2 d.²¹⁵³ Nuo 1922 m. liepos 1 d. iki 1931 m. gegužės 29 d. tarnavo Trakų apskrities policijos Kaišiadorių, Kruonio, Semeliškių, Onušio nuovadų eiliniu policininku.²¹⁵⁴

2114 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4093, l. 3.
2115 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4093, l. 6.
2116 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26.
2117 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3882, l. 3.
2118 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3882, l. 1.
2119 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3882, l. 1, 2.
2120 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3882, l. 7.
2121 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 16–17; b. 100, l. 6 a. p.
2122 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4084, l. 5.
2123 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4084, l. 3, 6, 12.
2124 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4084, l. 2, 13.
2125 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4100, l. 4.
2126 LCVA, f. 1787, ap. 4, b. 29, l. 21.
2127 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4100, l. 2.
2128 LCVA, f. 1787, ap. 4, b. 29, l. 18, 20.
2129 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4100, l. 3, 7; f. 1787, ap. 4, b. 29, l. 6.
2130 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4100, l. 2.
2131 LCVA, f. 1787, ap. 4, b. 29, l. 21.
2132 LCVA, f. 1787, ap. 4, b. 29, l. 21 a. p.
2133 LCVA, f. 1787, ap. 4, b. 29, l. 12.

2134 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3905, l. 16.
2135 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3905, l. 5.
2136 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3905, l. 2.
2137 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3905, l. 2, 3.
2138 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3905, l. 16.
2139 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 5 a. p.
2140 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3905, l. 6.
2141 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4110, l. 4.
2142 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4110, l. 2.
2143 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4110, l. 2, 3.
2144 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4110, l. 6.
2145 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25 a. p.
2146 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 50–51; b. 100, l. 20.
2147 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4111, l. 4.
2148 LCVA, f. 409, ap. 8, b. 142, l. 1 a. p.
2149 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4111, l. 1.
2150 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4111, l. 2; f. 409, ap. 8, b. 142, l. 1 a. p.
2151 LCVA, f. 409, ap. 8, b. 142, l. 65.
2152 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4111, l. 6.
2153 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26.
2154 LCVA, f. 409, ap. 8, b. 142, l. 2.

Adomas Tatarūnas. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąraše 1919 m. rugpjūčio 3 d. įrašytas Adomas Tatarūnas, 17 metų, kilęs iš Žaslių vlsč. Rusių k.²¹⁵⁵

Bernardas Tatarūnas. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąraše 1919 m. liepos 18 d. įrašytas Bernardas Tatarūnas, 19 metų, kilęs iš Žaslių vlsč. Stabintiškių k.²¹⁵⁶

Motiejus Tatarūnas, Vinco. Gimė 1898 m. vasario 2 d. Žaslių vlsč. Kaspariškių k. Motina – Joana Griesiūtė.²¹⁵⁷ 1929 m. gyveno Žaslių vlsč. Našlėnų k.²¹⁵⁸ Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. kovo 8 d. iki 1921 m. lapkričio 30 d.²¹⁵⁹ Karių savanorių komisija 1929 m. ir 1933 m. M. Tatarūno prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes gim. 1898 m., stojo 1919.III. 8 d., o jo metų šaukimas buvo 1919.III.5 d.“²¹⁶⁰ 1933 m. šį nutarimą komisija patvirtino.²¹⁶¹

Vladas Tatarūnas, Petro. Gimė 1899 m. liepos 20 d. Lomenių k. (Gegužinės parapijoje), kitur rašoma – Žaslių vlsč. Stabintiškių k.²¹⁶² Motina – Amilė Švenčionytė. 1923 m. liepos 15 d. Musninkų bažnyčioje susituokė su Mare Motiejūnaite.²¹⁶³ Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. liepos 18 d. iki 1920 m. kovo 1 d. 1-ame lietuvių raitelių pulke.²¹⁶⁴ Karių savanorių komisija 1932 m. atmetė Marijonos Tatarūnienės prašymą apdovanoti jos vyrą Vladą Tatarūną, 1932 m. gyvenusį Urugvajuje, Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes VI. Tatarūnas k-nėje neištarnavo 1 metų (tarnavo tik 7 mėn. 13 dienų)“.²¹⁶⁵ 1932 m. šį nutarimą komisija patvirtino.²¹⁶⁶

Vincas (Vincentas) Tomkus, Juozo. Gimė 1900 m. sausio 6 d. Kaišiadorių vlsč. Miežonių k. Motina – Marijona Balnytė. 1923 m. sausio 28 d. Kaišiadorių bažnyčioje susituokė su Uršule Banionyte.²¹⁶⁷ 1928 m. gyveno Kaišiadorių vlsč. Vilionių-Tauckūnų dvare.²¹⁶⁸ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. kovo 11 d. iki 1921 m. spalio 29 d. Atskirame batalione (vėliau – 5-ame pėstininkų pulke).²¹⁶⁹ „1919 metais dalyvavo mūšiuose su bolševikais Daugpilio rajone. 1919 m. rugpjūčio mėn. 21 d. buvo sužeistas ir išsiųstas ligoninėn; pasveiko ir grįžo iš ligoninės 1919 m. gruodžio mėn. 5 dieną.“²¹⁷⁰ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2138, išduotas 1929 m. balandžio mėn.²¹⁷¹ LKKSS Trakų skyriaus narys.²¹⁷² Nuo 1928 m. sausio 16 d. LŠS narys.²¹⁷³ Nuo 1929 m. vasario 1 d. iki 1940 m. rugsėjo 17 d. tarnavo Pasienio policijos Trakų bare eiliniu policininku.²¹⁷⁴ Kaip savanoris gavo 8 ha Kaišiadorių vlsč. Vilionių dvare.²¹⁷⁵

Petras Ulčickas, Justino. Gimė 1900 m. vasario 22 d. Žaslių vlsč. Kmitų k. Motina – Elžbieta Mlečkaitė. 1923 m. liepos 1 d. Kazokiškių

bažnyčioje susituokė su Genovaite Bradauskaite.²¹⁷⁶ 1929 m. gyveno Semeliškių vlsč. Bijūnų k.²¹⁷⁷ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. vasario 27 d. iki 1922 m. rugpjūčio 26 d.²¹⁷⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 4225, išduotas 1929 m. lapkričio 21 d.²¹⁷⁹

Juozas (Juozapas) Ulozas (Ulozevičius – tėvo pavardė), Antano. Gimė 1894 m. kovo 19 d. Rumšiškių mstl. Motina – Marijona Sadauskaitė. 1923 m. liepos 1 d. Rumšiškių bažnyčioje susituokė su Uršule Grigaliūnaite.²¹⁸⁰ 1932 m. gyveno Rumšiškių vlsč. Pravieniškių II k.²¹⁸¹ Tarnavo nuo 1919 m. rugpjūčio 12 d. iki 1922 m. kovo 1 d. Ukmergės batalione (vėliau – 8-ame pėstininkų pulke). Vyr. puskarininkis.²¹⁸² Apdovanojimo liudijimas Nr. 8892, išduotas 1932 m. lapkričio 30 d.²¹⁸³ 1926 m. priimtas į Valstiečių mažazemių sąjungą.²¹⁸⁴

Vincas Urbanavičius (Urbonavičius), Martyno. Gimė 1903 m. kovo 18 d. Kietaviškių vlsč. Vindziulių k. Motina – Ona Makarevičiūtė.²¹⁸⁵ Žmona – Ieva Petrauskaitė.²¹⁸⁶ 1928 m. gyveno Semeliškių vlsč. Bijūnų k.²¹⁸⁷ Tarnavo nuo 1919 m. gegužės 22 d. iki 1920 m. gruodžio 18 d. Marijampolės batalione (vėliau – 6-ame pėstininkų pulke).²¹⁸⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 767, išduotas 1928 m. rugpjūčio 29 d.²¹⁸⁹ LŠS narys nuo 1930 m. rugsėjo 15 d.²¹⁹⁰ Nuo 1928 m. rugsėjo 20 d. iki 1929 m. balandžio 11 d. tarnavo Pasienio policijos Trakų baro 2-ame rajone eiliniu policininku.²¹⁹¹

Andrius Urbonas, Jono. Gimė 1893 m. rugpjūčio 4 d. Kietaviškių vlsč. Geibonių k. Motina – Marcelė Petkevičiūtė.²¹⁹² 1930 m. gyveno Senujų Kietaviškių k.²¹⁹³ Tarnavo nuo 1919 m. liepos 20 d. iki 1920 m. balandžio 20 d. Kauno batalione (vėliau – 7-ame pėstininkų pulke), paleistas dėl ligos.²¹⁹⁴ Apdovanojimo liudijimas Nr. 7174, išduotas 1931 m. rugpjūčio 31 d.²¹⁹⁵

Juozas Urbonas, Stasio. Gimė 1900 m. gruodžio 3 d. Žaslių vlsč. Dalinonių k. (kitur – Žaslių vlsč. Dainavos k.)²¹⁹⁶ Motina – Magdalena Jacinaitė.²¹⁹⁷ 1929 m. gyveno Kaišiadorių vlsč. Kriaučiškių vnk.²¹⁹⁸ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 30 d. iki 1921 m. kovo 19 d.²¹⁹⁹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 4965, išduotas 1930 m. balandžio 30 d.²²⁰⁰

Matas (Motiejus) Urbonas, Adomo. Gimė 1896 m. gruodžio 4 d. Žaslių vlsč. Dalinonių k. (kitur – Žaslių vlsč. Rameravo k.)²²⁰¹ Motina –

2155 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 135 a. p.

2156 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 132 a. p.

2157 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3917, l. 3.

2158 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3917, l. 2.

2159 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3917, l. 5.

2160 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3917, l. 3 a. p., 14.

2161 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3917, l. 15.

2162 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3918, l. 5.

2163 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3918, l. 3.

2164 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3918, l. 2, 5.

2165 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3918, l. 3 a. p.

2166 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3918, l. 7.

2167 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4172, l. 4.

2168 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4172, l. 2, 5.

2169 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4172, l. 3; f. 1120, ap. 2, b. 401, l. 1.

2170 LCVA, f. 394, ap. 16, b. 447, l. 113.

2171 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4172, l. 6.

2172 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25 a. p.

2173 LCVA, f. 561, ap. 1a, b. 1270, l. 1.

2174 LCVA, f. 394, ap. 16, b. 447, l. 2.

2175 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 401, l. 1.

2176 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4043, l. 5.

2177 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4043, l. 2.

2178 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4043, l. 3.

2179 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4043, l. 6.

2180 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4214, l. 3.

2181 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4214, l. 2.

2182 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4214, l. 2, 7.

2183 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4214, l. 8.

2184 LCVA, f. 402, ap. 4, b. 431, l. 13.

2185 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4095, l. 5.

2186 LCVA, f. 409, ap. 8, b. 106, l. 1 a. p.

2187 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4095, l. 2.

2188 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4095, l. 3; f. 409, ap. 8, b. 106, l. 9 a. p.

2189 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4095, l. 6.

2190 LCVA, f. 561, ap. 1a, b. 1291, l. 1.

2191 LCVA, f. 409, ap. 8, b. 106, l. 2.

2192 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4110, l. 5 a. p.

2193 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4110, l. 2.

2194 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4110, l. 2, 3.

2195 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4110, l. 7.

2196 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4142, l. 3, 6.

2197 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4142, l. 5.

2198 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4142, l. 2.

2199 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4142, l. 3.

2200 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4142, l. 6.

2201 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4135, l. 4, 6.

Ona Jacinaitė.²²⁰² 1928 m. gyveno Šančiuose²²⁰³ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 9 d. iki 1921 m. gruodžio 1 d. Jaun. puskarininkis. Apdovanotas Vyties Kryžiumi Nr. 329.²²⁰⁴ Apdovanojimo liudijimas Nr. 1294, išduotas 1928 m. lapkričio 14 d.²²⁰⁵

Vladas (Vladislovas) Urbonas, Mato (Motiejus). Gimė 1889 m. birželio 18 d. Kietaviškių vlsč. Sabališkių k. Motina – Pranciška Okulevičiūtė.²²⁰⁶ 1928 m. gyveno Kietaviškių vlsč. Abromiškių dvare.²²⁰⁷ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. liepos 16 d. iki 1921 m. gegužės 12 d. Kauno batalione ir Šarvuotame traukinyje „Gediminas“.²²⁰⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2759, išduotas 1929 m. gegužės 31 d.²²⁰⁹ Buvo tarnavęs rusų kariuomenėje.²²¹⁰

Juozas Vaicekuskas, Vinco. Gimė 1899 m. (arba 1900 m.) gegužės 18 d. Žaslių vlsč. Civiškių k. Motina – Rachelė Šareikaitė.²²¹¹ Žmona – Johana Dambrauskaitė.²²¹² 1928 m. gyveno Žaslių vlsč. Antakalnio (Niauriškių) vnk.²²¹³ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 30 d. iki 1920 m. rugpjūčio 2 d. Atskiroje geležinkelių kuopoje.²²¹⁴ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3473, išduotas 1929 m. rugpjūčio 21 d.²²¹⁵ LŠS Trakų rinktinės narys nuo 1934 m. sausio 23 d. Apdovanotas Nepriklausomybės medaliu.²²¹⁶ LKKSS Trakų skyriaus narių sąraše įrašytas Juozas Vaicekuskas, Vinco, gimęs 1900 m. balandžio 23 d.²²¹⁷ Nuo 1929 m. gruodžio 1 d. iki 1940 m. rugsėjo 17 d. tarnavo Pasienio policijos Trakų baro 1-ame rajone ir Valkininkų baro 2-ame rajone eiliniu policininku.²²¹⁸

Juozas (Juozapas) Vaicenavičius, Juozo. Gimė 1899 m. spalio 12 d. Stakliškių vlsč. Gripiškių k. (Alytaus apskr.). Motina – Ona Blaževičiūtė.²²¹⁹ 1928 m. gyveno Žasliuose.²²²⁰ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. spalio 2 d. iki 1920 m. birželio 5 d. Jiezno komendantūroje ir 7-ame pėstininkų pulke.²²²¹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 4337, išduotas 1929 m. gruodžio 21 d.²²²² Nuo 1926 m. gruodžio 4 d. iki 1927 m. gegužės 6 d. tarnavo Trakų apskrities pasienio policijos baro 3-ame rajone ir Trakų apskrities policijos 3-oje (Trakų) nuovadoje eiliniu policininku.²²²³

Ipolitas Vaitkevičius, Juozo. Gimė 1901 m. sausio 25 d. Kruonio vlsč. Darsūniškių mstl. Motina – Ona „iš Reizių“.²²²⁴ 1929 m. gyveno Kruonio vlsč. Basonių k.²²²⁵ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. rugpjūčio 7 d. iki 1920 m. gruodžio 9 d. Apdovanojimo liudijimas Nr. 3603, išduotas 1929 m. rugpjūčio 31 d.²²²⁶

- 2202 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4135, l. 5.
 2203 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4135, l. 2.
 2204 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4135, l. 4.
 2205 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4135, l. 6.
 2206 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4122, l. 8.
 2207 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4122, l. 2.
 2208 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4122, l. 2, 3.
 2209 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4122, l. 9.
 2210 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4122, l. 2.
 2211 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4411, l. 3.
 2212 LCVA, f. 394, ap. 16, b. 456, l. 1 a. p.
 2213 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4411, l. 2.
 2214 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4411, l. 6; f. 394, ap. 16, b. 456, l. 5 a. p.; f. 561, ap. 14, b. 129, l. 26
 2215 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4411, l. 7.
 2216 LCVA, f. 561, ap. 14, b. 129, l. 25.
 2217 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25 a. p.
 2218 LCVA, f. 394, ap. 16, b. 456, l. 2.
 2219 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4239, l. 6.
 2220 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4239, l. 2.
 2221 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4239, l. 2, 8.
 2222 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4239, l. 12.
 2223 LCVA, f. 409, ap. 8, b. 109, l. 2.
 2224 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4298, l. 4.
 2225 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4298, l. 1.
 2226 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4298, l. 8.

Antanas Vasiliauskas, Stasio. Gimė 1899 m. vasario 28 d. Garliavos vlsč. Ražiškių k. (Kauno apskr.). Motina – Uršulė Čekavičiūtė.²²²⁷ 1932 m. gyveno Rumšiškių vlsč. Aleksandruvkos k.²²²⁸ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. kovo 12 d. iki 1921 m. spalio 31 d.²²²⁹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 8579, išduotas 1932 m. birželio 16 d.²²³⁰

Zigmas Vasiliauskas, Andriaus. Gimė 1898 m. sausio 7 d. Žiezmarų dvare. Motina – Anelė Praškevičiūtė. 1922 m. rugpjūčio 20 d. Kaišiadorių bažnyčioje susituokė su Stefanija Šadzevičiūte.²²³¹ 1930 m. gyveno Kaišiadoryse, Kap. Gudyno g. 21.²²³² Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. kovo 19 d. iki 1921 m. lapkričio 28 d. Atskirame batalione (vėliau – 5-ame pėstininkų pulke). Dalyvavo mūšiuose su bolševikais ties Daugpiliu, bermontininkais ir lenkais. Jaun. puskarininkis.²²³³ Karių savanorių komisija 1931 m. atmetė Z. Vasiliausko prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes jis įstojo k-nėn 1919.III.19 d., o kai po gimęs 1898 m. buvo paliestas 1919.III.15 d. naujokų šaukimo. Be to jam šeimos lengvatos pritaikyti negalima, nes 1919.III.5 d. jo tėvas dar neturėjo 55 amž.“²²³⁴ Kūrėjų savanorių medaliu komisiją 1931 m. kovo 9 d. šį nutarimą patvirtino.²²³⁵ 1916–1917 m. tarnavo rusų kariuomenėje eiliniu.²²³⁶ Nuo 1922 m. vasario 1 d. iki 1927 m. lapkričio 1 d. tarnavo Trakų apskrities policijos I nuovadoje Kaišiadoryse eiliniu policininku. Nuo 1927 m. lapkričio 1 d. iki 1930 m. lapkričio 18 d. tarnavo Pasienio policijos Trakų baro 5-ame rajone eiliniu policininku.²²³⁷

Balys (Bolius) Vaškevičius, Stasio. Gimė 1900 m. spalio 7 d. Žaslių vlsč. Bučionių k. Motina – Lucė Konušauskaitė.²²³⁸ 1928 m. gyveno Jonavos vlsč. Varpių (Varpų) k. (Kauno apskr.).²²³⁹ Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. balandžio 11 d. (nuo 1919 m. spalio 1 d. – pašauktu) iki 1921 m. lapkričio 5 d.²²⁴⁰ Apdovanojimo liudijimas Nr. 1473, išduotas 1929 m. vasario 4 d.²²⁴¹

Pijus Venclovas (Venclova), Tomo. Gimė 1898 m. gruodžio 4 d. Liubavo vlsč. Trempinių k. (Marijampolės apskr.). Motina – Elžbieta Velivaitė.²²⁴² 1928 m. gyveno Žaslių vlsč. Novasodų k.²²⁴³ Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. vasario 4 d. (nuo 1919 m. kovo 5 d. – pašauktu) iki 1920 m. kovo 12 d.²²⁴⁴ Apdovanojimo liudijimas Nr. 900, išduotas 1928 m. rugpjūčio 29 d.²²⁴⁵

Eustachas (Ostakas) Venskuskas (Venckuskas), Miko. Gimė 1900 m. rugsėjo 5 d. Žiezmarų vlsč. Liutonių k.²²⁴⁶ 1929–1932 m. gyveno Žiezmaruose.²²⁴⁷ Tarnavo kariuomenėje savanoriu nuo 1919 m. kovo 11 d. iki 1923 m. rugsėjo 15 d. ir nuo 1923 m. rugsėjo 23 d. iki 1924 m. sausio 21 d. Vyr. puskarininkis.²²⁴⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 7478,

- 2227 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4399, l. 4.
 2228 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4399, l. 2.
 2229 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4399, l. 5.
 2230 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4399, l. 6.
 2231 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4407, l. 3.
 2232 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4407, l. 2.
 2233 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4407, l. 2, 8.
 2234 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4407, l. 3 a. p.
 2235 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4407, l. 9.
 2236 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4407, l. 8.
 2237 LCVA, f. 1120, ap. 2, b. 423, l. 2, 74, 83.
 2238 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4419, l. 6.
 2239 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4419, l. 2.
 2240 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4419, l. 4.
 2241 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4419, l. 12.
 2242 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4453, l. 5.
 2243 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4453, l. 2.
 2244 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4453, l. 6.
 2245 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4453, l. 7.
 2246 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4463, l. 6.
 2247 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4463, l. 2, 7.
 2248 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4463, l. 5.

išduotas 1931 m. spalio 28 d.²²⁴⁹ Tarnybos Lietuvos kariuomenėje metu baigė mokomą kuopą ir buvo paaukštintas į grandinius, iš kariuomenės išėjo turėdamas atsargos vyr. pusk. laipsnį²²⁵⁰. 1925 m. vyko teismas, nes 1924 m. būdamas pasienio policijos sargybos viršininku Onušio vlsč. Spenglininkų k. kratos metu rastus 10 butelių lenkiškos degtinės nepristatė viršininkui, bet drauge su kitais policininkais išgėrė.²²⁵¹

Aleksas (Aleksandras) Venzlauskas, Petro. Gimė 1891 m. birželio 19 d. Aukštadvario vlsč. Žydiškių k. Motina – Rozalija Naudžiūnaitė.²²⁵² 1931 m. gyveno Kybartuose.²²⁵³ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. liepos 29 d. iki 1920 m. gegužės 5 d. 2-ame pėstininkų pulke ir Belaisvių stovyklų valdyboje, paleistas dėl ligos.²²⁵⁴ Apdovanojimo liudijimas Nr. 8168, išduotas 1932 m. kovo 29 d.²²⁵⁵

Mykolas Verbickas, Simo (Simono). Gimė 1898 m. rugpjūčio 1 d. Žaslių vlsč. Janušonių k. Motina – Ona Vaškevičiūtė.²²⁵⁶ 1922 m. spalio 22 d. Kazokiškių bažnyčioje susituokė su Stanislava Sarnauskaite.²²⁵⁷ Mirė 1925 m. balandžio 5 d. Žaslių vlsč. Janušonių k.²²⁵⁸ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. vasario 17 d. iki 1921 m. gegužės 12 d. Jaun. puskarininkis.²²⁵⁹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 7181, išduotas 1931 m. rugpjūčio 31 d. mirusio žmonai Stasei Verbickienei-Levickienei, 1932–1931 m. gyvenusiai Žaslių vlsč. Skynimų k.²²⁶⁰

Stasys (Stanislovas) Verbickas (Verbickis), Martyno. Gimė 1898 m. birželio 3 d. Kruonio vlsč. Toleikiškių k. Motina – Karolina Teberaitė.²²⁶¹ 1930–1931 m. gyveno Kruonio vlsč. Kovaičių k.²²⁶² Tarnavo nuo 1919 m. spalio 20 d. iki 1920 m. gegužės 18 d. Lauko ligoninėje Nr. 1 sanitaru, paleistas dėl ligos.²²⁶³ Karių savanorių komisija 1931 m. ir 1932 m. atmetė S. Verbicko prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes jis stojo k-nėn 1919.X.20 d., o kaipo gimęs 1898 m. buvo paliestas 1919.III.5 d. naujokų šaukimo“.²²⁶⁴ 1931 m. ir 1932 m. komisija šį nutarimą patvirtino.²²⁶⁵

Vincas Verbickas, Benado. Gimė 1899 m. spalio 21 d. Žaslių vlsč. Prozariškių k. Motina – Ieva Stankevičiūtė.²²⁶⁶ 1930 m. gyveno Žaslių vlsč. Prozariškių k.²²⁶⁷ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 1 d. iki 1921 m. lapkričio 24 d. 1-ame atsargos batalione (vėliau – 10-ame pėstininkų pulke).²²⁶⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 5920, išduotas 1930 m. lapkričio 11 d.²²⁶⁹

Kazys Verbus, Stasio. Gimė 1897 m. 1928 m. gyveno Žaslių vlsč. Antakalnio k. Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. gegužės 21 d. iki

1922 m. rugsėjo 30 d. Dalyvavo mūšiuose su lenkais.²²⁷⁰ Karių savanorių komisija 1928 m. atmetė K. Verbaus prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes stojo k-nėn 1919.V.21 d., o gimimo (1897) m. vyrai jau buvo pašaukti 1919.III.5 d.“²²⁷¹

Juozas (Juozapas) Verseckas, Jokūbo. Gimė 1896 m. spalio 26 d. Valkininkų vlsč. Kalvių (Juodų Kovalių) k. Motina – Ona „iš Tolveišių“.²²⁷² 1940 m. gyveno Kruonio miestelyje, Klaipėdos g.²²⁷³ Tarnavo nuo 1920 m. lapkričio 14 d. iki 1923 m. vasario 1 d. Mokomajame batalione ir Karo ligoninėje. Jaun. puskarininkis.²²⁷⁴

Mikas (Mykolas) Vėzelis (Vėzelis), Miko. Gimė 1900 m. rugsėjo 20 d. Žaslių vlsč. Naujųjų Migučionių k. Motina – Marcijona Janavičiūtė.²²⁷⁵ 1928 m. gyveno Žaslių vlsč. Niauriškių vnk.²²⁷⁶ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 7 d. iki 1921 m. spalio 26 d.²²⁷⁷ Apdovanojimo liudijimas Nr. 2441, išduotas 1929 m. gegužės 31 d.²²⁷⁸ LKKSS Trakų skyriaus narių sąrašą įrašytas Vėzelis Mikas, Miko, gimęs 1902 m.²²⁷⁹

Klemensas Vilkauskas. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsi-registravusių savanorių sąrašuose 1919 m. vasario 10 d. įrašytas Klemensas Vilkauskas, 17 metų, kilęs iš Rumšiškių vlsč. Vieškūnų k.²²⁸⁰

Antanas Vilpišauskas, Antano. Gimė 1901 m. spalio 23 d. Kruonio vlsč. Seibūtų k. Motina – Stanislova Kazakevičiūtė.²²⁸¹ 1933 m. gyveno Kruonio vlsč. Seibūtų k.²²⁸² Tarnavo kariuomenėje nuo 1920 m. gruodžio 30 d. iki 1922 m. sausio 11 d.²²⁸³ Karių savanorių komisija 1933 m. atmetė A. Vilpišausko prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes jis stojo k-nėn 1920.XII.30 d., o kaipo gimęs 1901 m. buvo paliestas 1920.VIII.18 d. naujokų šaukimo“.²²⁸⁴ 1933 m. šį nutarimą komisija patvirtino.²²⁸⁵

Adomas Virbalis (Virbalas), Juozo. Gimė 1896 m. gruodžio 24 d. Palangoje (Kretingos apskr.). Motina – Teklė „iš Paškevičių“.²²⁸⁶ Žmona – Marija Ilgūnaitė.²²⁸⁷ 1915 m. baigė gimnaziją Maskvoje.²²⁸⁸ 1916 m. baigė Vilniaus karo mokyklą.²²⁸⁹ Tarnavo rusų kariuomenėje.²²⁹⁰ 1939–1944 m. gyveno Kaišiadoryse, Vytauto g. 6.²²⁹¹ Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. sausio 10 d. iki 1925 m. lapkričio 11 d. Atskirame batalione, vėliau – 5-ame pėstininkų pulke. 1919–1920 m. dalyvavo mūšiuose: su bolševikais Žaslių ir Dusetų–Daugpilio apylinkėse, su lenkais – Vievio ir Beržininkų apylinkėse, su bermontininkais – prie Baisogalos, Kretingos. 1920 m. rugsėjo 22 d. pateko į lenkų nelaisvę ties Beržininkais. 1920 m. lapkričio 13 d. pabėgo iš lenkų nelaisvės. 1922 m. sausio 22 d. baigė Aukštuosius

2249 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4463, l. 12.

2250 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4463, l. 5.

2251 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4463, l. 3.

2252 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4464, l. 4.

2253 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4464, l. 2.

2254 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4464, l. 2, 7.

2255 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4464, l. 9.

2256 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4469, l. 8.

2257 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4469, l. 7, 9.

2258 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4469, l. 10.

2259 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4469, l. 4.

2260 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4469, l. 3, 12, 13.

2261 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4508, l. 5.

2262 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4508, l. 2, 13.

2263 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4508, l. 8, 14, 15.

2264 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4508, l. 8 a. p., 15.

2265 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4508, l. 10, 16.

2266 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4509, l. 3.

2267 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4509, l. 2.

2268 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4509, l. 2, 5.

2269 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4509, l. 7.

2270 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4514, l. 1.

2271 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4514, l. 2 a. p.

2272 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4512, l. 1, 4.

2273 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4512, l. 1.

2274 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4512, l. 2.

2275 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4516, l. 3.

2276 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4516, l. 2.

2277 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4516, l. 5.

2278 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4516, l. 6.

2279 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26.

2280 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 30–31; b. 100, l. 12.

2281 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4538, l. 3, 5.

2282 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4538, l. 2.

2283 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4538, l. 3.

2284 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4538, l. 5 a. p.

2285 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4538, l. 6.

2286 LCVA, f. 1066, ap. 1, b. 3708, l. 3.

2287 LCVA, f. 1767, ap. 2, b. 74, l. 1 a. p.

2288 LCVA, f. 1767, ap. 2, b. 74, l. .

2289 LCVA, f. 930, ap. 8, b. 258, l. 177 a. p.

2290 LCVA, f. 930, ap. 2V, b. 228, l. 67.

2291 LCVA, f. 1767, ap. 2, b. 74, l. 7: f. 560, ap. 1, b. 151, l. 24.

karininkų kursas.²²⁹² 1923 m. vasario 15 d. – kovo 3 d. buvo lenkų fronte.²²⁹³ Majoras.²²⁹⁴ Apdovanojimo liudijimas Nr. 776, išduotas 1928 m. rugpjūčio 29 d.²²⁹⁵ LKKSS Trakų skyriaus narys.²²⁹⁶ 1939–1940 m. – LKKSS Trakų skyriaus valdybos pirmininkas.²²⁹⁷ Nuo 1926 m. spalio 29 d. iki 1927 m. balandžio 1 d. tarnavo Pasienio policijos Šiaulių baro įvairių rajonų viršininku.²²⁹⁸ Nuo 1927 m. gegužės 1 d. iki 1930 m. liepos 1 d. tarnavo Ežerėnų apskrities pasienio policijos bare rajono viršininku. Nuo 1930 m. liepos 1 d. tarnavo Pasienio policijos Trakų baro I eilės rajono viršininku. Nuo 1934 m. sausio 1 d. iki 1940 m. rugsėjo 26 d. tarnavo Pasienio policijos Trakų baro viršininku.²²⁹⁹ Trakų baro viršininko būstinė buvo įsikūrusi Kaišiadorių geležinkelio stotyje. Apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu.²³⁰⁰ Nuo 1941 m. gruodžio 6 d. iki 1944 m. rugsėjo 1 d. dirbo Kaišiadorių gimnazijos jaunesniuju mokytoju.²³⁰¹ LŠS narys nuo 1930 m. kovo 22 d.²³⁰²

Izidorius Virbickas, Jurgio. Gimė 1894 m. gegužės 7 d. Rumšiškių vlsč. Pravieniškių k. Motina – Marijona Drumstaitė. 1924 m. lapkričio 23 d. Žiežmarių bažnyčioje susituokė su Klementina Razulevičiūte.²³⁰³ 1932 m. gyveno Rumšiškių vlsč. Pravieniškių k.²³⁰⁴ Tarnavo nuo 1919 m. sausio 24 d. iki 1920 m. vasario 13 d. 2-ame atsargos batalione. „Pabėgo iš 2 atsarg. b-no 1919 m. rugpjūčio 29 d. Grąžintas iš pabėgimo 1919 m. rugsėjo 16 d.“²³⁰⁵ Karių savanorių komisija 1932 m. atmetė I. Virbicko prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu. „nes jis 1919.VIII.29 d. buvo pabėgęs iš kariuomenės“.²³⁰⁶ 1932 m. šį nutarimą komisija patvirtino.²³⁰⁷

Juozas (Juozapas) Visockas, Juozo. Gimė 1898 m. spalio 12 d. (pakrikštytas 1898 m. spalio 18 d.) Lentupio mstl. (Švenčionių apskr.; 1919–1939 m. valdoma Lenkijos). Motina – Mikalina Kazlauskaitė.²³⁰⁸ 1930 m. gyveno Kaišiadorių vlsč. Titnagų k.²³⁰⁹, 1931 m. – Girkalnių vlsč. Pramedšivos k. (Raseinių apskr.)²³¹⁰. Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 14 d. iki 1921 m. kovo 21 d. Marijampolės batalione (vėliau – 6-ame pėstininkų pulke).²³¹¹ 1931 m. rašo, kad tarnavo 9-ame pėstininkų pulke.²³¹² Apdovanojimo liudijimas Nr. 6246, išduotas 1931 m. sausio 22 d.²³¹³

Morduchas Vitenbergas, Joselio Dovid. Gimė 1896 m. (arba 1897 m.) sausio 2 d. Vilniuje, Šnipiškėse.²³¹⁴ (Kitur – Užpolio mstl. (Vilkaviškio apskr.)²³¹⁵, Užpalių mstl. (Utenos apskr.)²³¹⁶ 1934 m. gyveno Žiežmarių miestelyje, Žaslių g. 4.²³¹⁷ Tarnavo savanoriu nuo

1919 m. liepos 16 d. iki 1922 m. sausio 14 d. 1-ame atsargos batalione ir 9-ame pėstininkų pulke.²³¹⁸ „Dalyvavo su lenkais mūšiuose. Laike mūšių su lenkais 1920 m. spalio mėn. 9 d. pateko lenkų nelaisvėn <...>. Grįžo iš lenkų nelaisvės 1920 m. gruodžio 9 d.“²³¹⁹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 9552, išduotas 1934 m. lapkričio 21 d.²³²⁰

Juozas Zajančauskas (Zajenčauskas), Juozo. Gimė 1902 m. kovo 28 d. Žiežmarių vlsč. Naujadvario dvare. Motina – Elžbieta Jastemskaitė.²³²¹ 1928 m. gyveno Kaišiadorių vlsč. Šilasėdų dvare.²³²² Tarnavo savanoriu nuo 1920 m. vasario 5 d. iki 1921 m. vasario 27 d., pašauktu – nuo 1922 m. gruodžio 5 d. iki 1924 m. vasario 27 d.²³²³ Apdovanojimo liudijimas Nr. 1701, išduotas 1929 m. vasario 19 d.²³²⁴

Izraelis Zalickas (Salickas), Abromo. Gimė 1899 Gardine.²³²⁵ 1931 m. gyveno Kruonio vlsč. Darsūniškio mstl.²³²⁶ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 29 d. iki 1920 m. birželio 17 d. Ukmergės atskirame pėstininkų batalione (vėliau – 8-ame pėstininkų pulke).²³²⁷ Apdovanojimo liudijimas Nr. 8656, išduotas 1932 m. birželio 22 d.²³²⁸

Aleksas (Aleksandras) Zankavičius, Simo (Simono). Gimė 1899 m. rugpjūčio 23 d. Vaistamo vlsč. Korolevų k. (Vileikos apskr.)²³²⁹ (kitur – Vaistamo valsčiaus Karaliaučių k. (Švenčionių apskr.)²³³⁰ 1930 m. gyveno Širvintose (Ukmergės apskr.)²³³¹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 7 d. iki 1921 m. gruodžio 13 d. 1-ame pėstininkų pulke. Jaun. puskarininkis.²³³² „Dalyvavo kovose su bolševikais, bermontininkais ir lenkais 1919–1920 m.“²³³³ 1932 m. gavo sklypą Kaune. Apdovanojimo liudijimas Nr. 6346, išduotas 1931 m. vasario 25 d.²³³⁴ Nuo 1921 m. gruodžio 14 d. iki 1923 m. gruodžio 15 d. tarnavo Ukmergės apskrities valdybos raštvedžiu, nuo 1924 m. sausio 1 d. iki 1926 m. gruodžio 31 d. – Širvintų valsčiaus savivaldybės sekretoriumi. Nuo 1927 m. sausio 1 d. iki 1930 m. vasario 1 d. tarnavo Širvintų nuovados taikos teisėjo sekretoriumi, nuo 1930 m. vasario 1 d. iki 1931 m. kovo 1 d. – Širvintų valsčiaus savivaldybės sekretoriumi. Nuo 1931 m. kovo 5 d. iki 1932 m. kovo 1 d. tarnavo Žiežmarių valsčiaus sekretoriumi, nuo 1932 m. kovo 1 d. iki 1932 m. balandžio 10 d. – Kietaviškių valsčiaus sekretoriumi.²³³⁵

Jonas Zareckas, Adomo. Gimė 1898 m. liepos 27 d. Kietaviškių vlsč. Kalinių Jagelonių k. Motina – Domicelė Jančiauskaitė. 1922 m. birželio 11 d. Kietaviškių bažnyčioje susituokė su Barbora Mikalyte.²³³⁶ 1929 m. gyveno Kietaviškių vlsč. Žikaronių k.²³³⁷ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 30 d. iki 1921 m. spalio 21 d. Kauno batalione (vėliau – 7-jame pėstininkų pulke). Jaun. puskarininkis.²³³⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3977, išduotas 1929 m. lapkričio 13 d.²³³⁹

2292 LCVA, f. 930, ap. 8, b. 258, l. 177–181.

2293 LCVA, f. 930, ap. 2V, b. 228, l. 11.

2294 LCVA, f. 930, ap. 8, b. 258, l. 177.

2295 LCVA, f. 930, ap. 2V, b. 228, l. 25.

2296 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25.

2297 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 151, l. 24.

2298 LCVA, f. 930, ap. 2V, b. 228, l. 11.

2299 LCVA, f. 391, ap. 10, b. 16734, l. 1.

2300 LCVA, f. 930, ap. 2V, b. 228, l. 13.

2301 LCVA, f. 1767, ap. 2, b. 74, l. 2.

2302 LCVA, f. 1116, ap. 1, b. 1860, l. 1.

2303 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4577, l. 3.

2304 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4577, l. 2.

2305 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4577, l. 2, 5.

2306 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4577, 3 a. p.

2307 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4577, l. 6.

2308 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4597, l. 6.

2309 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4597, l. 2.

2310 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4597, l. 16.

2311 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4597, l. 2, 7.

2312 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4597, l. 16.

2313 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4597, l. 14.

2314 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4613, l. 3.

2315 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4613, l. 7.

2316 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4613, l. 14.

2317 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4613, l. 2.

2318 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4613, l. 2, 7.

2319 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4613, l. 7.

2320 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4613, l. 14.

2321 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4703, l. 3.

2322 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4703, l. 2, 4.

2323 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4703, l. 5.

2324 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4703, l. 6.

2325 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4729, l. 3.

2326 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4729, l. 2.

2327 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4729, l. 2, 5.

2328 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4729, l. 9.

2329 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4745, l. 4.

2330 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4745, l. 3, 6, 7.

2331 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4745, l. 2.

2332 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4745, l. 2, 6.

2333 LCVA, f. 1262, ap. 7, b. 14562, l. 1 a. p.

2334 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4745, l. 7.

2335 LCVA, f. 409, ap. 8, b. 146, l. 1–2.

2336 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4760, l. 6.

2337 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4760, l. 2.

2338 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4760, l. 7; f. 409, ap. 7, b. 1058, l. 6–7.

2339 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4760, l. 12.

Simas Zareckas (Zareckis), Vinco. Gimė 1899 m. spalio 27 d. Rumšiškų vlsč. Dovainonių I k. Motina – Magdalena Markevič.²³⁴⁰ 1917 m. prie Maskvos universiteto įgijo provizoriaus padėjęjo laipsnį.²³⁴¹ 1924–1932 m. gyveno Kaune.²³⁴² Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 8 d. iki 1921 m. gruodžio 30 d. Aviacijos dalyje, vėliau – KAM Sanitarijos skyriuje, Centriniam vaistų sandėlyje. Karo valdininkas.²³⁴³ Apdovanojimo liudijimas Nr. 4373, išduotas 1930 m. sausio 31 d.²³⁴⁴ Nuo 1925 m. balandžio 1 d. iki 1926 m. sausio 1 d. tarnavo Žemės ūkio ministerijos Žemės reformos departamento žemės tvarkytoju Ežerėnų apskrįčiai. Nuo 1926 m. vasario 22 d. iki 1927 m. spalio 1 d. dirbo Virbalio muitinės sekretoriaus padėjęju. Nuo 1932 m. gruodžio 1 d. tarnavo Dr. Jono Basanavičiaus vardo karo ligoninės provizoriaus padėjęju (vaistinės asistentu), nuo 1940 m. balandžio 1 d. – vaistinės buhalteriu.²³⁴⁵ Nuo 1944 m. rugpjūčio 1 d. iki 1944 m. rugsėjo 19 d. ėjo vaistinės Nr. 67 Kaune vedėjo pareigas, vėliau dirbo Kauno universiteto klinikų vaistinėje.²³⁴⁶ Apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu.²³⁴⁷

Jonas Zaremba, Juozo. Gimė 1899 m. balandžio 24 d. Žaslių vlsč. Migučionių k. Motina – Justina „iš Petkevičių“.²³⁴⁸ 1928 m. gyveno gimtinėje.²³⁴⁹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 1 d. iki 1921 m. gruodžio 1 d.²³⁵⁰ Apdovanojimo liudijimas Nr. 761, išduotas 1928 m. rugpjūčio 29 d.²³⁵¹ LKKSS Trakų skyriaus narys.²³⁵²

Vincas Zaremba, Antano. Gimė 1899 m. rugpjūčio 12 d. Žaslių vlsč. Pūstakiemio k. Motina – Anastazija Kondrataitė.²³⁵³ 1928 m. gyveno Žaslių vlsč. Niauriškių k.²³⁵⁴ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 28 d. iki 1921 m. gruodžio 1 d.²³⁵⁵ Apdovanojimo liudijimas Nr. 691, išduotas 1928 m. rugpjūčio 29 d.²³⁵⁶ LKKSS Trakų skyriaus narių sąrašas įrašytas Zaremba Vincas, Antano, gimęs 1899 m. rugsėjo 12 d.²³⁵⁷

Feliksas Zavistanavičius, Simo (Simono). Gimė 1895 m. rugpjūčio 30 d. Kruonio vlsč. Darsūniškio mstl. Motina – Marcelė „iš Morkūnų“.²³⁵⁸ 1928 m. gyveno Kruonio vlsč. Šventininkų k.²³⁵⁹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 8 d. iki 1920 m. vasario 25 d. Marijampolės batalione (vėliau – 6-ame pėstininkų pulke).²³⁶⁰ Apdovanojimo liudijimas Nr. 1875, išduotas 1929 m. kovo 23 d.²³⁶¹

Vladas Zavistanavičius, Bernardo. Gimė 1897 m. rugsėjo 15 d. Kruonio vlsč. Darsūniškio mstl. Motina – Teofilė „iš Balčiūnų“.²³⁶² 1929 m. gyveno Kruonio vlsč. Darsūniškio mstl.²³⁶³ Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. kovo 17 d. iki 1920 m. gruodžio 20 d. 2-ame

pėstininkų pulke, 2-ame atsargos batalione ir 7-ame pėstininkų pulke.²³⁶⁴ „Karo tarnybos metu dalyvavo su lenkais mūšiuose.“²³⁶⁵ Apdovanojimo liudijimas Nr. 4789, išduotas 1930 m. balandžio 15 d.²³⁶⁶ LKKSS Trakų skyriaus narys.²³⁶⁷ 1936 m. paaiškėjo, kad 1919 m. „kovo pabaigoj pabėgo ir ligi 1919 m. liepos mėn. 19 d., t. y. kol policijos buvo sulaukytas, slapstėsi“.²³⁶⁸ Todėl Krašto apsaugos ministras anuliavo V. Zavistanavičiaus apdovanojimą kūrėjo savanorio medaliu.²³⁶⁹

Martynas Zdanavičius, Domininko. Gimė 1898 m. rugsėjo 15 d. Žaslių vlsč. Dainavos k. Motina – Ieva Ščerbavičiūtė.²³⁷⁰ Mirė 1923 m. balandžio 5 d. Kaišiadorių ligoninėje, palaidotas Kaišiadoryse.²³⁷¹ Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. liepos 2 d. iki 1920 m. gegužės 2 d. III brigadoje (vėliau – III pėstininkų divizione).²³⁷² Karių savanorių komisija 1930 m. M. Zdanavičiaus sesers Marijonos Zdanavičiūtės, 1928 m. gyvenusios Kaišiadoryse, prašymą apdovanoti jos mirusį brolių Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes jis įstojo k-nėn 1919.VII.2 d., o kaipo gim. 1898 m. buvo paliestas 1919.III.5 d. n. šaukimo“.²³⁷³

Mykolas (Mikas) Zemnickas (Zemnickis), Juozo. Gimė 1877 m. Žiežmarių miestelyje.²³⁷⁴ Pats rašo, kad gimė Vilniuje.²³⁷⁵ 1928 m. gyveno Kaune.²³⁷⁶ Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. kovo 21 d. iki 1919 m. rugsėjo 4 d. 1-ojo pėstininkų baltgudžių pulko 5-oje kuopoje (vėliau – 1-oje atskiroje baltgudžių kuopoje).²³⁷⁷ Karių savanorių komisija 1930 m. atmetė M. Zemnicko prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes jis Liet. kariuomenėje tarnavo tik 5 mėn. ir 15 dienų, t. y. neištarnavo vienerių metų“.²³⁷⁸

Aleksandras (Aleksas) Zinkevičius, Andriejaus (Andriaus). Gimė 1903 m. lapkričio 1 d. Kaišiadorių vlsč. Jatkonių k. Motina – Elžbieta Daukšaitė.²³⁷⁹ 1928 m. gyveno gimtinėje.²³⁸⁰ 1933 m. – Kaišiadoryse, Vytauto g. 92.²³⁸¹ Tarnavo savanoriu nuo 1920 m. gruodžio 2 d. iki 1923 m. sausio 10 d. Trakų (Kaišiadorių) komendantūroje. Vyr. puskarininkis.²³⁸² Apdovanojimo liudijimas Nr. 994, išduotas 1928 m. rugsėjo 30 d.²³⁸³ Nuo 1935 m. sausio 1 d. iki 1940 m. sausio 9 d. tarnavo Pasienio policijos Trakų baro 5-ojo rajono policininku, nuo 1940 m. sausio 9 d. iki 1940 m. rugsėjo 18 d. – Pasienio policijos Vilniaus baro policininku.²³⁸⁴

Jonas Zmitras, Simo (Simono). Gimė 1893 m. birželio 11 d. Žaslių vlsč. Vandapolio palivarke. Motina – Ona Mikalaukaitė.²³⁸⁵ 1928 m. gyveno Žaslių gel. stotyje.²³⁸⁶ Tarnavo savanoriu nuo 1920 m.

2340 LCVA, f. 930, ap. 5, b. 3078, l. 30.

2341 LCVA, f. 930, ap. 5, b. 3078, l. 1 a. p.

2342 LCVA, f. 930, ap. 5, b. 3078, l. 43, 44.

2343 LCVA, f. 930, ap. 5, b. 3078, l. 2, 31.

2344 LCVA, f. 930, ap. 5, b. 3078, l. 28.

2345 LCVA, f. 930, ap. 5, b. 3078, l. 2.; f. 930, ap. 5, b. 3078, l. 2, 12.

2346 LCVA, f. 1733, ap. 1, b. 2199, l. 1, 2.

2347 LCVA, f. 930, ap. 5, b. 3078, l. 1 a. p.

2348 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4749, l. 3.

2349 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4749, l. 2.

2350 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4749, l. 5.

2351 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4749, l. 6.

2352 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26.

2353 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4747, l. 3.

2354 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4747, l. 2.

2355 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4747, l. 5.

2356 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4747, l. 6.

2357 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25 a. p.

2358 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4771, l. 3.

2359 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4771, l. 2.

2360 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4771, l. 2.

2361 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4771, l. 7.

2362 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4634, l. 7.

2363 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4634, l. 2.

2364 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4634, l. 3, 15.

2365 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4634, l. 15.

2366 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4634, l. 13.

2367 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26.

2368 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4634, l. 15.

2369 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4634, l. 24.

2370 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4638, l. 6.

2371 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4638, l. 5.

2372 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4638, l. 2, 10.

2373 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4638, l. 2, 6 a. p.

2374 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4640, l. 2.

2375 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4640, l. 1.

2376 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4640, l. 1.

2377 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4640, l. 2.

2378 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4640, l. 3 a. p.

2379 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4816, l. 3.

2380 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4816, l. 2.

2381 LCVA, f. 401, ap. 1, b. 1157, l. 57.

2382 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4816, l. 5; f. 401, ap. 1, b. 1157, l. 1 a. p., 55.

2383 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4816, l. 6.

2384 LCVA, f. 401, ap. 1, b. 1157, l. 2.

2385 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4831, l. 4.

2386 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4831, l. 3.

lapkričio 19 d. iki 1922 m. balandžio 12 d.²³⁸⁷ Apdovanojimo liudijimas Nr. 1286, išduotas 1928 m. lapkričio 14 d.²³⁸⁸ LKKSS Trakų skyriaus narys.²³⁸⁹

Vaclovas Zujus, Vincas. Gimė 1895 m. spalio 25 d. Žaslių vlsč. Gerų Vakarų vienkiemyje. Motina – Kazimiera Bielskaitė.²³⁹⁰ 1928 m. gyveno Šiaulių mieste.²³⁹¹ Tarnavo kariuomenėje – kaip mobilizuotas rusų armijos pusk. – nuo 1919 m. kovo 8 d. iki 1921 m. kovo 21 d. ir savanoriu – iki 1922 m. balandžio 15 d. 1-oje inžinerijos kuopoje (vėliau – Inžinerijos pulke).²³⁹² Karių savanorių komisija 1928 m. atmetė V. Zujaus prašymą apdovanoti jį Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, „nes stoji Liet. k-nėn 1919 m. III.8 d., o kaip buvęs rusų k-nės puskar. buvo paliestas mobilizacijos 1919.I.15 d.“²³⁹³

Aleksas (Aleksandras) Zujevičius, Jono. Gimė 1901 m. vasario 23 d. Žiezmarų vlsč. Kaukinės k. Motina – Ona Šliužaitė. 1925 m. vasario 28 d. Žaslių bažnyčioje susituokė su Mare Kondrataite.²³⁹⁴ 1928 m. gyveno Kietaviškių vlsč. Žebertonių k.²³⁹⁵ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 7 d. iki 1920 m. birželio 30 d.²³⁹⁶ Apdovanojimo liudijimas Nr. 762, išduotas 1928 m. rugpjūčio 29 d.²³⁹⁷

Jonas Zumeris (Zumaras), Kazio (Kazimiero). Gimė 1896 m. birželio 3 d. Rumšiškių vlsč. Aleksandravkos k. Motina – Kotryna Misiūnaitė.²³⁹⁸ Mirė (dingo be žinios) 1919 m. rugsėjo mėn. Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. vasario 24 d. 2-ame pėstininkų pulke. „1919 m. rugsėjo mėn. mūšyje su bolševikais ties Obeliais ir Rokiškiu dingo be žinios.“²³⁹⁹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 6251, išduotas 1931 m. sausio 22 d. J. Zumerio našlei Elenai (Alenai) Zumarieni, 1930 m. gyvenusiai Pažaislio vlsč. Ž. Petrašiūnų k.²⁴⁰⁰

Pranas Zuzevičius, Kotrynos Konstancijos. Gimė 1897 m. gegužės 16 d. Kruonio vlsč. Daktariškių k. (kitur – Kruonio vlsč. Darsūniškio mstl.²⁴⁰¹). 1927 m. gegužės 2 d. Žiezmarų bažnyčioje susituokė su Elžbieta Galickaite.²⁴⁰² 1929 m. gyveno Kruonio vlsč. Karveliškų k.²⁴⁰³ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 1 d. iki 1920 m. spalio 14 d.²⁴⁰⁴ Apdovanojimo liudijimas Nr. 5636, išduotas 1930 m. spalio 30 d.²⁴⁰⁵ LŠS narys nuo 1920 m. liepos 29 d.²⁴⁰⁶ LKKSS Trakų (Kaišiadorių) skyriaus narių sąraše įrašytas Zuzevičius Pranas, Baltraus, gimęs tą pačią dieną, tačiau kitu tėvavardžiu.²⁴⁰⁷

Chaimas (Haimas) Žegeris (Zegeris), Faivelio. Gimė 1896 m. sausio 7 d. Vilniuje (kitur – Kaišiadorių mieste²⁴⁰⁸).²⁴⁰⁹ Minima, kad Žegeris, kilęs iš Kaišiadorių, savanoriu užsirašė 1919 m. liepos 20 d.,

būdamas 21 metų.²⁴¹⁰ 1932 m. gyveno Kaune.²⁴¹¹ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. liepos 20 d. iki 1921 m. liepos 13 d. Kauno batalione (vėliau – 7-ame pėstininkų žemaičių pulke). „Dalyvavo mūšiuose su bermontininkais nuo 1919 m. spalio mėn. 10 d. ligi 1919 m. gruodžio mėn. 11 d. ir su lenkais nuo 1920 m. sausio mėn. 15 d. ligi 1920 m. gruodžio mėn. 1 dienos.“²⁴¹² Apdovanojimo liudijimas Nr. 8866, išduotas 1932 m. lapkričio 30 d.²⁴¹³ Buvo Žydų karių, dalyvavusių Lietuvos nepriklausomybės atdavime, sąjungos narys.²⁴¹⁴

Antanas Žilinskas. KAM Kauno komendantūros 1919 m. užsiregistravusių savanorių sąrašuose 1919 m. vasario 1 d. įrašytas Antanas Žilinskas, 18 metų, kilęs iš Kruonio vlsč. Migonių k.²⁴¹⁵

Juozas Žilinskas, Martyno. Gimė 1898 m. gruodžio 14 d. Kruonio vlsč. Sevelionių k. Motina – Izabelė Padriežaitė.²⁴¹⁶ 1929 m. gyveno Kruonio vlsč. Kurniškių k.²⁴¹⁷ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 1 d. iki 1920 m. balandžio 1 d. Kauno batalione (vėliau – 7-ame pėstininkų pulke), paleistas dėl ligos.²⁴¹⁸ Apdovanojimo liudijimas Nr. 6777, išduotas 1931 m. balandžio 30 d.²⁴¹⁹

Petras Žiogas, Vincas. Gimė 1894 m. balandžio 21 d. Šiluvos vlsč. Šedbarų k. (kitur – Radviliškio mieste).²⁴²⁰ Motina – Zuzana Švinskytė.²⁴²¹ 1929 m. gyveno Žaslių vlsč. Rečionių k. (Rečionių geležinkelio būdelėje).²⁴²² Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. balandžio 4 d. iki 1920 m. balandžio 25 d. Kauno miesto komendantūroje ir Kauno stoties komendantūroje (vėliau – Kauno stoties ir ruožo komendantūroje).²⁴²³ Apdovanojimo liudijimas Nr. 4559, išduotas 1930 m. vasario 15 d.²⁴²⁴

Adomas Žukauskas, Bernardo. Gimė 1898 m. sausio 19 d. Kruonio vlsč. Sekionių k. Motina – Anelė „iš Morkūnų“.²⁴²⁵ 1928 m. gyveno Kruonio vlsč. Darsūniškio mstl.²⁴²⁶ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. vasario 5 d. iki 1920 m. gegužės 7 d.²⁴²⁷ Apdovanojimo liudijimas Nr. 471, išduotas 1928 m. liepos 26 d.²⁴²⁸

Ignas (Ignacas) Žukauskas, Igno. Gimė 1896 m. rugpjūčio 15 d. Rumšiškių mstl. Motina – Elžbieta Varanavičiūtė. 1926 m. balandžio 11 d. Karmėlavos bažnyčioje susituokė su Marijona Petrulevičiūte.²⁴²⁹ 1930 m. gyveno Jonavos vlsč. Daigučių k.²⁴³⁰ Tarnavo kariuomenėje nuo 1919 m. sausio 22 d. iki 1920 m. balandžio 18 d. 2-ojo pėstininkų pulko I baterijoje ir nuo 1920 m. liepos 1 d. iki 1921 m. liepos 25 d. III pėstininkų diviziono Artilerijos brigadoje. „Dalyvavo mūšiuose su lenkais 1920 m. liepos m. 16 d.–spalio m. 21 d.“²⁴³¹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 6413, išduotas 1931 m. vasario 25 d.²⁴³²

2387 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4831, l. 6.

2388 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4831, l. 10.

2389 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 25.

2390 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4660, l. 2.

2391 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4660, l. 1.

2392 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4660, l. 1, 4.

2393 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4640, l. 1 a. p.

2394 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4851, l. 3.

2395 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4851, l. 2.

2396 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4851, l. 4.

2397 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4851, l. 6.

2398 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4847, l. 3.

2399 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4847, l. 2, 6.

2400 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4847, l. 2.

2401 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4860, l. 8, 11.

2402 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4860, l. 6.

2403 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4860, l. 2.

2404 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4860, l. 8.

2405 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4860, l. 11.

2406 LCVA, f. 561, ap. 42 b. 1631, l. 572.

2407 LCVA, f. 560, ap. 1, b. 46, l. 26 a. p.

2408 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4660, l. 1.; f. 930, ap. 3, b. 4683, l. 6, 7.

2409 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4683, l. 3.

2410 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 132v.

2411 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4683, l. 2.

2412 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4683, l. 2, 6.

2413 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4683, l. 7.

2414 LCVA, f. 593, ap. 1, b. 1, l. 319.

2415 LCVA, f. 930, ap. 7, b. 96, l. 21–22; b. 100, l. 8 a. p.

2416 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4966, l. 3.

2417 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4966, l. 2.

2418 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4966, l. 2, 6.

2419 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4966, l. 20.

2420 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4974, l. 6, 8.

2421 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4974, l. 3.

2422 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4974, l. 2, 4.

2423 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4974, l. 2, 6.

2424 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 4974, l. 8.

2425 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 5006, l. 3.

2426 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 5006, l. 2.

2427 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 5006, l. 5.

2428 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 5006, l. 6.

2429 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4763, l. 4.

2430 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4763, l. 2.

2431 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4763, l. 2, 8.

2432 LCVA, f. 930, ap. 3, b. 4763, l. 9.

Juozas Žukauskas, Prano. Gimė 1897 m. birželio 10 d. Kruonio vlsč. Darsūniškio mstl. Motina – Anelė „iš Vitkevičių“.²⁴³³ 1929 m. gyveno gimtinėje.²⁴³⁴ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. sausio 8 d. iki 1921 m. spalio 7 d. 2-ame pėstininkų pulke ir Marijampolės batalione (vėliau – 6-ame pėstininkų pulke).²⁴³⁵ Apdovanojimo liudijimas Nr. 3979, išduotas 1929 m. lapkričio 13 d.²⁴³⁶

Kazys (Kazimieras) Žvirblis, Simo. Gimė 1901 m. sausio 5 d. Raguvos vlsč. Kryžiaus k. (Panevėžio apskr.). Motina – Uršulė Skrebitė.²⁴³⁷ 1928 m. gyveno Kaišiadoryse.²⁴³⁸ Tarnavo savanoriu nuo 1919 m. gegužės 17 d. iki 1921 m. spalio 16 d. Panevėžio atskirame batalione (vėliau – 4-ame pėstininkų pulke). Jaun. puskarininkis.²⁴³⁹ Apdovanojimo liudijimas Nr. 1679, išduotas 1929 m. vasario 19 d.²⁴⁴⁰ Nuo 1932 m. LŠS narys.²⁴⁴¹

2433 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 5002, l. 4.

2434 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 5002, l. 2.

2435 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 5002, l. 2, 5.

2436 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 5002, l. 6.

2437 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 5046, l. 3.

2438 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 5046, l. 2.

2439 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 5046, l. 2, 5.

2440 LCVA, f. 930, ap. 4, b. 5046, l. 6.

2441 LCVA, f. 561, ap. 17, b. 40, l. 31–32.

SANTRUMPOS IR SUTRUMPINIMAI

ABGA – Algirdo Brazausko gimnazijos archyvas
ESVB – Elektrėnų savivaldybės viešoji biblioteka
KŠM – Kaišiadorių muziejus
KRVA – Kauno regioninis valstybės archyvas
KAVB – Kauno apskrities viešoji biblioteka
KAM – Krašto apsaugos ministerija
KDFM – Kauno IX forto muziejus
KVKA – Kaišiadorių vyskupijos kurijos archyvas
LAM – Lietuvos aviacijos muziejus
LCVA – Lietuvos centrinis valstybės archyvas
LLBM – Lietuvos etnografijos muziejus
LKP (b) – Lietuvos komunistų partija (bolševikų)
LKKSS – Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjunga
LNB – Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka
LNM – Lietuvos nacionalinis muziejus
LŠS – Lietuvos šaulių sąjunga
LMAVB – Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka
MLLM – Maironio lietuvių literatūros muziejus
NČDM – Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus
OSN – (lenk. Organizacja Strzelców Nadniemeńskich) – Panemunės šaulių organizacija
PAVB – Panevėžio apskrities G. Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka
POW – (lenk. Polska Organizacja Wojskowa) – Lenkų karinė organizacija

TIM – Trakų istorijos muziejus
VDKM – Vytauto Didžiojo karo muziejus
VDU – Vytauto Didžiojo universitetas
VLE – Visuotinė lietuvių enciklopedija
VRM – Vidaus reikalų ministerija
ŽAM – Žemaičių muziejus „Alka“
a. – amžius
ap. – apyrašas
apskr. – apskritis
auks. – auksinas
aut. – autorius
b. – byla
buv. – buvęs
bžnk. – bažnytkaimis
d. – diena
d-ja – draugija
dv. – dvaras
egz. – egzempliorius
eil. – eilinis
f. – fondas
fotogr. – fotografas, fotografavo
g – gramas
g. – gatvė
gen. – generolas
gim. – gimęs
gyv. – gyvenantis
glž. st. – geležinkelio stotis
gr. – grandinis
gub. – gubernija
ha – hektaras
inž. – inžinierius
jaun. – jaunesnysis
k. – kaimas, kalba
kg – kilogramas

k-ja – komisija	sen. – seniūnas, seniūnija
km – kilometras	s-ga – sąjunga
kp – kapeika	sk. – skyrius
kpt. – kapitonas	str. – straipsnis
krn. – karininkas	sud. – sudarytojas
kt. – kita, kiti	Š – šiaurė
k-tas – komitetas	šv. – šventas
kun. – kunigas	t – tona
kv. m – kvadratinis metras	t. – tomas
l – litras	t. y. – tai yra
l. – lapas	t. p. – taip pat
Lt – litas	t. t. – taip toliau
ltn. – leitenantas	tūkst. – tūkstantis
m – metras	V – vakarai
m. – metai	v-ba – valdyba
m-ja – ministerija	vyr. – vyresnysis, vyriausiasis
mjr. – majoras	vlsč. – valsčius
mm – milimetras	vnk. – vienkiemis
mln. – milijonas	vnt. – vienetas
mok. – mokinys	vrš. – viršila
mst. – miestas	žr. – žiūrėti
mstl. – miestelis	
mšk. – miškas	
Nr. – numeris	
nuotr. – nuotrauka	
org. – organizacija	
p. – puslapis	
P – pietūs	
pab. – pabaiga	
pagr. – pagrindinis	
pan. – panašiai	
par. – parapija	
past. – pastaba	
pav. – pavietas	
pėst. – pėstininkai	
plk. – pulkininkas	
plv. – palivarkas	
pr. – pradžia	
prad. – pradinis	
proc. – procentas	
prof. – profesorius	
pusk. – puskarininkis	
pvz. – pavyzdžiui	
R – rytai	
rb – rublis	

Ši knyga siūlo mūsų istoriografijoje gana naują – mikroistorijos – žvilgsnį į tarpukario nepriklausomos Lietuvos valstybės ir visuomenės formavimosi istoriją. Jos dėmesio centre – Kaišiadorių (Trakų) apskrityje ir aplinkiniame regione vykę valstybingumo kūrimo procesai. Ji kelia esminį klausimą: kaip užsitęsusių karų sąlygomis buvo kuriamas Lietuvos valstybingumas toli nuo politinės galios centrų? Jos veikėjai – daugybė šiame krašte gyvenusių ir veikusių žmonių: nuo vietos ūkininkų, prekeivių ir kunigų iki savivaldos darbuotojų, karo komendantų ir kareivių. Knygoje, paremtoje gausia ir mažai žinoma archyvų medžiaga, atskleidžiami sudėtingi ir dažnai priešaringi valstybės ir modernios lietuviškos tapatybės formavimosi procesai: nuo Pirmojo pasaulinio karo poveikio Kaišiadorių apskrities gyventojų politiniam sąmoningumui iki Lietuvos ir Lenkijos konflikto įtakos daugiaumui krašto gyventojų visuomenei.

Hum. m. dr. Tomas Balkelis (Lietuvos istorijos institutas)

9789986646570